R. BIBL. NAZ.
Vitt. Emanuele III.
RACCOLTA
VILLAROSA
B
194
NAPOLI

Racc. Villarosa B. 194

ALEXII SYMMACHI MAZOCHII

NEAPOLITANAE ECCLESIAE CANONICI
REGII S. SCRIPT. INTERPRETIS

DISSERTATIO HISTORICA

DE CATHEDRALIS ECCLESIAE NEAPOLITANAE
SEMPER VNICAE
Variis diverſo tempore
VICIBVS

Cum praevio ANTELOQVIO : & APPENDICE opuſculorum :
quorum ſeries poſt Anteloquium exſtat pag. XL.

ACCESSIT PEREMPTORIVM EDICTVM
Ad eluendas Adverſarii doctiſſ. criminationes.

NEAPOLI ANNO CIƆIƆCCLI, AVCTORITATE PVBLICA
Excudentibus Novello de Bonis Typographo Archiepiſcop.
& Joſepho ejus filio.

Bibliothecae de Rosa
Coj.

523928

CAROLO
INFANTI HISPANIARVM REGI VTRIVSQ. SICILIAE ET HIER. PIO FELICI AVGVSTO

ALEXIVS SYMMACHVS MAZOCHIVS
MAIESTATI EIVS DEVOTISSIMVS.

MAgiſtrae hominum litterae ſi humanum ipſae poſſent ſermonem exprimere, & effari Tecum, REX OPTIME ET FELICISSIME; hanc puto illas primam fore vocem uſurpaturas, qua Tibi, quia per Te maximis beneficiis affectae fuerunt, gratias agerent, ſeque in Tuam fidem & clientelam dede-

523928

CAROLO
INFANTI HISPANIARVM
REGI VTRIVSQ. SICILIAE ET HIER.
PIO FELICI AVGVSTO

ALEXIVS SYMMACHVS MAZOCHIVS
MAIESTATI EIVS DEVOTISSIMVS.

MAgiſtrae hominum litterae ſi humanum ipſae poſſent ſermonem exprimere, & effari Tecum, REX OPTIME ET FELICISSIME; hanc puto illas primam fore vocem uſurpaturas, qua Tibi, quia per Te maximis beneficiis affectae fuerunt, gratias agerent, ſeque in Tuam fidem & clientelam dede-

rent. Hoc illae quia per ſe minus poſſunt; incitare ſatagunt alumnos ſuos, publice ut teſtatum faciant, quantum ſe Tibi debere profiteantur non uno nomine: primum quod a puero Te fuiſſe ipſarum cultorem non piguerit, ac nunc quoque Te Tibi interdum ſurripias, ut quas poſſis horas in Muſarum contubernio impendas: adhaec quod easdem jam tum ab inito principatu, perſtrepente adhuc armorum tumultu, impenſiſſime foveris; mox autem firmato imperio, ſic in dies magis magiſque ornaveris porroque ornes, ut ſicuti ſe dant initia, optime jam ipſis ominari de ſe, ſpemque ingentem fortunae melioris animo ſuo praecipere liceat. Hac certe fiducia res litterarum publica ſuſtentatur, fore ut quemadmodum olim Italia ad bene ſperandum de litteris vexillum tunc prima extulit, quando humaniores artes diu antea conſepultas princeps ipſa abhinc annos quadringentos de Gothicis & Langobardicis tumulis excitavit, eademque mox extorres ex Graecia Muſas prima omnium in fidem ſuam atque ſinum recepit; ſic eadem (quando jam tandem pars haec tanta Italiae foedo provinciae ſqualore deterſo, per Te priſtinum illum Regiae vultum nitentiſſimum induit) hoc etiam, quod cum ſummo imperio aptum atque connexum eſt, aſſequatur decus, ut pridem jacentes litteras nunc demum ſplendore, quo par eſt, eximio circumfuſas planeque regnantes videre geſtiat. Ea vero ſpes ab ipſis Tui, REX CAROLE, principatus initiis exſuſcitata, nunc cum maxime ejuſdem incrementis alitur, ac majoribus quotidie proceſſibus confirmatur. Eſt enim incredibile dictu, quan-

tum

tum abhinc hos viginti annos, ex quo gubernaculis adſides, in re litteraria promotum fuerit, dum in eo ſtadio alii praemiis exſtimulati decurrunt, alii plures tanto majore alacritate contendunt ad metam, quod ſe Tibi probare ac placere, id unum ſplendidum, id decorum atque palmarium habeant.

Sic re probavimus, quod vulgo olim de propaginis Borboniae ſurculis dictitabatur: Nempe audiebamus eſſe hoc domus Borboniae gentilitium decus, ut (quod de Baccho ad Indos profecturo jactavit antiquitas) habeant expeditionum ſuarum comites Muſas; beatoſque nos fore praedicabamus, ſiquando nobis ab aliquo Ducum Borboniorum in fidem receptis, in Muſarum caſtris militare daretur. Id poſtquam divino munere nec opinantibus contigit; experiri cito in ipſo armorum ſtrepitu licuit, quam majora omnia fama & praedicatione fuerunt. Itaq. alius fortaſſe bellicas gentis tuae laudes admirabitur, alius temperatas a Borboniis Principibus juſtiſſimo imperio terras atque provincias: erit qui virtutes ſingulorum maximas atque inauditas ſtylo proſequatur. Mihi ſiquid in dicendo copiae ac facultatis daretur; non aliud argumentum proponi ad exornandum optarem, quam gentis Borboniae in litteris demerendis & exornandis ſtudium, ac perpetuam & aequabilem in ea domeſtica laude conſtantiam.

Quos Tu, REX ſapientiſſime, imitatus, nullam Tibi elabi de manibus juvandi litteras occaſionem pateris; atque adeo id agis idque laboras, ut intelligant univerſi, apud Te nihil valere magis quam eruditionem, non illam quidem tumidam ac ferocem, ſed pie-

tatis condimento temperatam: ita ubicumque hanc reperis, proſtratam jacere non ſinis, ſed erectam prae omnium ore veluti triumphali in ferculo transvectam traducis. Quo minus miror, tantam omnis aetatis ſexuſque (nam hoc quoque Regni tui decus eſt ſingulare, quod etiam feminae philoſophantur) in diſcendo alacritatem, tantam ad hoc tuum Gymnaſium a Te mirifice reſtitutum & expolitum concurſationem, tantam librorum omnis generis in publicum editorum varietatem; ut fervere jam ingenia, ac veluti affrictu excitata igneſcere videantur.

Quae eſt enim tam recondita diſciplinarum pars, de qua non hodie ſub tuis auſpiciis apud nos libri optimi & egregii prodeant? Nec eas dico ſolum facultates vulgo notiſſimas, quae divinarum humanarumque rerum ſapientiam continent, Theologiam, Divini humanique juris prudentiam, Philoſophiam, Mathemata, Medicinam, Hiſtoriam, Philologiam, verum & recentiſſimas alias haud paullo ad continendam hominum ſocietatem utiliores artes, ad exercenda commercia, ad rem monetariam, politicam, nauticam, atque militarem maximopere conducibiles: quas meditando & novis quotidie extundendis inventionibus non promoviſſe ſolum ſed & ad Artis ac ſcientiae comprehenſionem redegiſſe, id vero permagna eſt tuorum, REX OPTIME, temporum tuaeque felicitatis laus.

Jam vero quandonam in perſcrutandis latebris antiquitatum plus eſt a noſtris hominibus operae poſitum? Cum olim non poſſent multi admodum numerari, qui in contrectandis nummis, in ſaxis litteratis

ſup-

ſupplendis exponendiſque, in veteribus anaglyptis, vaſis, ſigillis, & id genus aliis pernoſcendis & explicandis curam impenderent; cumque ſiqui id facerent, ab imperita multitudine, quaſi qui operam luderent, traducerentur; nunc hiſce litterarum amoenitatibus tantus a Te ſtatutus eſt honor, ut qui id agunt, ii paene dixerim tantum nunc ſapere videantur.

Cumque per idem tempus tot vetera egregia monumenta in omnibus provinciarum tuarum partibus, quot nunquam antea, in apricum prodierint; quid aliud profecto dicemus, niſi ſenſiſſe (ſi ſic loqui licet) adventum tuum tot illa antiqua cimelia; nec antea procedere in publicum voluiſſe, quamdiu pretium nullum hiſce theſauris ſtatuebatur: poſtea vero quam talem tantumque Regem, aeſtimatorem eximium antiquitatum, adventaſſe cognoſſent; tum demum ſublato vexillo, & ex locis omnibus eruptione tamquam ex compoſito facta, una ſimul foras proſiluiſſe?

Nam quid hic de urbe finitima Herculaneo (ſive quam aliam hanc appellabimus? nec enim id nunc agimus) loquar? Quae olim taeterrimis Veſuvii montis eructationibus implicata ac diutiſſime conſepulta, nullam admodum ſuae tantae pulchritudinis orbitam impreſſam reliquerat: nunc vero demum ductu auſpiciiſque Tuis, plurimis eruderata locis, ſeſe ſub ima tellure accolis juxta & convenis gregatim confluentibus viſendam praebet. Quid nunc porro exſequar; quaenam & quanta antiquitatis ſupellex ex eadem vena ditiſſima dudum effoſſa fuerit, & effodiatur quotidie? Quinam ille ingens egregia-

rum

Digitized by Google

rum ex aere & ex Pario marmore ſtatuarum veluti populus eximii operis & magnitudinis? Adhaec tot aera & marmora litterata, tot anaglyptae tabulae, tot vaſa, ſcalptae gemmae, toreumata: ad quae contemplanda ex omnibus Europae partibus concurſus frequentes fiunt, quaeque excellentis ingenii viros in hiſce rebus ſubactos, tum populares tum exteros, jam diu exercent ac porro exercebunt. At vero nihil eſt rerum omnium ex eadem vena erutarum, cui eruditi oculi magis affixi haereant, quam tot illae picturae elegantiſſimae, olim in udo parietum tectorio expreſſae, quae nunc tui Herculanenſis Praetorii ornant interiora cubicula. Pro Deus immortalis! Eſt ne credibile, nihil non modo Capuae, aut in aliis aemulis Romanae magnitudinis urbibus, ſed ne in ipſa quidem Roma principe fuiſſe repertum hujuſmodi: in hac vero una ſubterranea civitate tantam quotidie detegi gazae ejuſcemodi copiam, ut Zeuxidas & Apelles omnes ad hanc unam exornandam conſpiraſſe neceſſe fuerit, poſthabuiſſe ceteras civitates? Aut quam id in partem accipiemus? Quantum porro his ſibi exemplis propoſitis proficere hodie, ſi ſaperent, pictores poſſent, mitto dicere. Ac de Herculaneo nolo jam plura dicere, quae ſunt vulgata ſermonibus univerſorum.

Quid quod etiam ſequioris aevi monumenta commovit adventus Tuus, ac prope compulit, ut in occurſum tamquam exſultabunda progrederentur? Quis enim credidiſſet, in hac ipſa Regia Metropoli ſeſe tamdiu occuluiſſe duo illa ingentia ſaxa, ſingula ad XX. pedes Romanos oblonga (quae vetus Neapolitanae Eccle-

ſiae

ſiae Kalendarium abhinc annos nongentos ſcalptum continent) tamdiu inquam ſeſe continuiſſe, donec praeſens adeſſes ; nec niſi Te coram vultum proferre ſuum voluiſſe ? Quaſi nempe intelligerent, nunc illud tempus eſſe, quo non minus profanis, quam eccleſiaſticis antiquitatibus haberetur honos, qui antea negabatur. Itaque quae & quantae utilitates ex illo marmorei Kalendarii fonte profectae in ſacram hiſtoriam fuerint, ſentiunt jam univerſi, quibus rerum harum vel minimus ſenſus ineſt.

Mitto jam aliorum cujuſvis generis monumentorum ſegetem in omnibus utriuſque Regni provinciis haud pridem, Te Rege, detectam. At illud quo piaculo taceam, quod in imo illo Magnae Graeciae receſſu, qui ſinui Tarentino imminet, Heraclea, urbs olim clariſſima, nunc ſuis conſepulta ruinis, viſa eſt quodammodo Te Regem agnoviſſe ac perſenſiſſe ? Quandoquidem ea tellus aereas duas ingentes Heracleoticas tabulas a ſummo ad imum perſcriptas, poſtquam in utero biſmilleſimum hunc annum geſtaverat, tamdiu parturire diſtulerit, donec, REX CAROLE, adeſſes, nempe unius tantae gazae aeſtimator. Cujus poſtquam ſenſit adventum, tunc demum ſponte ſua gemellos illos partu effudit uno. Quas porro & quantas veterum legum, contractuum, agrariarum antiquitatum opes aera illa contineant, propediem, DOMINE, ſenties ; ſiquidem uni Tibi donum illud a poſſeſſore ſuo Carolo Guevara Equite Hieroſolymitano, Tuae laudis ſtudioſiſſimo ſiſtetur, non ſine comite commentario.

Ac

Digitized by Google

Ac diu eſt, quod donarium illud ad tuum convolare Muſaeum geſtiebat. Sed tamen diuturnae dilationis duae potiſſimum exſtitere cauſae. Prior illa fuit, quod antequam illae tabulae in Tuum inferrentur Theſaurum, viſum eſt poſſeſſori ſollertiſſimo eas integras quanta maxima accuratione in aes incidendas curare. Id vero ut quam diligentiſſime fieret, diu inſudatum fuit, & adhuc inſudatur. Alteram vero cunctationis cauſam attulit dilatio commentarii, quo tabulas illas illuſtrari conſilium Equiti Guevarae fuit. Cujus commentarii curam, hortante poſſeſſore amiciſſimo, in me ipſe ſuſcepi tunc temporis, cum multis operibus partim inceptis, partim jam mox exordiendis fidem oppigneratam haberem. Itaque dum aliud ex alio me ab ea lucubratione avocat, plus jam biennio fluxit. Sed profecto ipſe me excutiam; atque efficiam, uti quam celerrime ei operi jam pridem adumbrato, manum tandem & elucubrando & perficiendo admoveam.

Atque ea prae ceteris cauſa fuit, ut tantiſper, dum ille exierit in Heracleoticas tabulas commentarius, Tibi DOMINE aliquid ex iis ipſis opuſculis, quae commentationis ejuſdem curam retardarunt, interim audacter offerrem: ex qua ſtatim fides excuſationi meae fieret, ac diuturnae procraſtinationis ratio & cauſa omnis abunde conſtaret. Itaque cum id a me nuper domeſtica neſcio quae neceſſitas extorſiſſet, uti Cathedralem Neapolitanam Eccleſiam a quorumdam obtrectationibus vindicarem; id vero opus opinione mea majus ac ſpiſſius in ma-

nibus

Digitized by Google

nibus evaſiſſet ; cum porro labor in eo maximus a me impenſus , Heracleenſem illum Commentarium jam diu protraxiſſet ; quid aliud profecto reliquum fuit , niſi ut illud ipſum de Eccleſia Neapolitana opus (quod ceteroqui juſtam ejus hiſtoriam & origines ediſſertas continet) Tibi REX dicarem : primum uti , quid me ab Heracleoticis cimeliis tamdiu abduxerit , animadverteres : deinde quod longe maximum huic de noſtra Eccleſia Diſſertationi decus & columen , ſi ſub Tuo appareret Nomine , acceſſurum duxiſſem .

Nec ceteroqui cuivis alii prorſus id nuncupari par aut decorum videbatur . Quis enim hominum noſtrorum ignorat , quot & quanta tum a ceteris Neapolitanis Principibus , tum in primis a Regibus Andegavenſibus majoribus Tuis in Neapolitanam Eccleſiam beneficia redundarint ? Ea quidem luce meridiana clariora ſunt , ac luculentiora quam ut monitore indigeant . Hac de cauſa nulli magis , quam Majeſtati Tuae hoc quodcumque eſt operis debebatur ; praeſertim cum Tu Majorum tuorum in Neapolitanam Eccleſiam voluntatem eximia pietate tua non tantum aequare , ſed & praegredi atque antecellere videaris . Hoc igitur qualecumque munus uti pro Tua indulgentia non tantum aequi bonique ducas ac foveas , rogo , verum etiam ut ſimul auctorem ejus , Regium Tui Gymnaſii profeſſorem , Tibique tot aliis nominibus devinctiſſimum , in Tuum patrocinium libenter adſciſcas ; ac poſtremo , uti Cathedralis Eccleſiae Canonicos Collegas

meos

Digitized by Google

meos pari patrocinio dignari & ornare , eoſque in ea praeſertim controverſia , cujus gratia haec nunc Diſſertatio prodit, tutari & inviolatos praeſtare pro Tua indulgentia velis. Noſtrarum interim erit partium pro Tua incolumitate, gloria, victoriis (quae quidem cum populorum ſalute apta & connexa eſſe nemo non videt) preces & hoſtias Omnipotenti DEO, pro eo ac debemus, offerre quotidie. Vivas diu ſoſpes, REX Maxime & Clementiſſime, bono rei publicae nate.

A D S E Q V E N T E M

DISSERTATIONEM HISTORICAM

De Cathedrali Neap. ſemper unica

A N T E L O Q V I V M.

N*ihil ſuſpicabar minus, quam ſuſcipi a me laborem tantum debuiſſe, ut res tum ſalebroſas atq. inſuaves, tum etiam denſiſſima objeptas caligine, nec ullius antea ſignatas veſtigiis (cujuſmodi ea ſunt omnia, quae hac diſſertatione tractantur) tentando experiundoque, & quibuſcumq. modis poſſem extundendo detegerem, ac palam exponerem. Profecto ſi unquam alias hic certe vim mihi allatam fuiſſe, ne id onus averterem, ſaepe apud amicos expoſtulavi, & nunc quoq. conqueror. Aequiore profecto animo* Opera agro nona Sabino *(quod ille ait) acceſſiſſem, quam ut iſta, ad quae nunc vix tandem occallui, mihi ut tractarem perſuaderetur. At equidem pertinaciſſimo meorum collegarum (quos ſemper quaſi parentes pro eo ac debeo colui) imperio obſtiti quoad potui: poſtquam nihil renitendo atq. obluctando profeciſſem; vel ſic etiam aegerrime dedi manus. Itaq. quidquid hujus rei factum eſt, faciundum fuit.*

Quaeras fortaſſe, ecquid inciderit, quod iſtam ſcriptionem expreſſerit. At opuſculi hujus occaſionem tum in veſtibulo Partis prioris pag. 1. *&* 2. *tum etiam in Partis alterius prologo ſect.*2. *a pag.* 90. *ad* 95. *ſatis enarratam reperies: quae grave eſt toties inculcare.*

Utinam vero pulchre & ex animi ſententia omnino res proceſſiſſet. Nam dum quae jam formis excuſa fuerunt, relego, etſi res ipſas rerumq. argumenta adeo non damnem, ut ſolida ac vera eſſe omnia mihi perſuadeam, idemq. ceteris viſum iri confidam; tamen de rei totius ſumma atq. conſpectu minus perſpicue expoſito eſt quod non nihil doleam. Quid vero potiſſimum luminibus ſcriptionis hujus offecerit, paucis aperiam, ac ſimul remedia, quibus ei malo medear, afferre conabor.

I. Ac primum Partem priorem, cum ſit topographica tota, exteri homines, qui numquam hodiernam Cathedralem, numquam Sanctae Reſtitutae Eccleſiam, & utriq. adjacentia aedificia viderint, percipi a ſe poſſe negabunt. Ultro id quidem fateor. Imo id quoque confiteor, Neapolitanos ipſos, quibus ea omnia viſa millies & luſtrata fuerint, ea parum intellecturos ſine topographica partium iſtarum omnium informatione, quam lector ad omnes occaſiones paratam habeat, ad quam ubi opus, recurrat, eaſque partes, de quibus eſt ſermo, ſuis ipſe oculis quaſi in re praeſenti contempletur. Ve-

riſſimum enim ſemper illud carmen protritum fuit.

Segnius irritant animos demiſſa per aures,
Quam quae ſunt oculis ſubjecta fidelibus.

Itaque huic malo topographica tabula auxilio veniet.

II. At etiam amoto hoc impedimento, eamdem priorem partem minus videri plauſibilem, conquerentur; nec argumenta illa ſane plurima, quibus demonſtratur, veterem Cathedralem fuiſſe ipſam illam, quae hodie S. Reſtituta *vocatur, aſſenſionem ſtatim a nolentibus exprimere. De hac vero expoſtulatione dicam equidem quid ſentiam. Ea quidem argumenta maximam partem ſunt ejuſmodi, ut eorum ſingula miram non ad ſuadendum tantum, verum etiam ad perſuadendum vim habeant; junctim vero propoſita fidem vel invito extorqueant. Nunc quia eadem ſparſim explicata, ac diverſis digreſſionibus ac diverticulis (etſi de rebus utiliſſimis, quas nunc primum in tranſitu exſculptas, deperire lectori nolui) divulſa ab ſe invicem atq. diſtracta fuerunt; ex ea ſatis importuna interruptione factum video, ut vim illam mirificam in animos hominum perrumpendi, & quamvis renitentes expugnandi, paene amiſerint: qua vi minime caruiſſent, ſi phalangis Macedonicae in modum uno ſimul aſſultu in adverſarios irruiſſent. Et huic quoque malo medicina fiet; ſi modo compreſſis tantiſper digitis, & palma rhetorica complicata, ſelectiora quaeq. argumenta in pugnum dialecticum contraham.*

III. Addetur etiam eorum, quae ſparſim toto opuſculo ac maxime Parte altera enarrantur, recenſio chronologica.

IV. Accedet ultimo loco Epiſcoporum & Archiepiſcoporum urbis hujus (quorum creberrima mentio neceſſario incidit) indiculus; quo quis cui ſucceſſerit aut praeceſſerit, uno aſpectu animadverti poſſit. Accedent ad calcem conſueti indices, tum capitum ſectionumque, tum etiam rerum verborumque, & Scriptorum ſive illuſtratorum, ſive leni caſtigatione reſtitutorum. Nunc ab eo ordiar, ut veterem Stephaniam non alibi quam in hodierna Sancta Reſtituta fuiſſe, planiſſime breviſſimeque demonſtrem.

PARS I.

SYNOPSIS ARGVMENTORVM.

Quibus oſtenditur, *Salvatoris Eccleſiam* ſive *Stephaniam* non alibi quam in ea Eccleſia, quae hodie *S. Reſtituta* dicitur, eſſe quaerendam.

EX quo primum novas res circa Neapolitanam Cathedralem molientium ſtudia ante hos non multos annos ſub Illuſtriſſimi Praeſulis Nic. Carminii Falconis ductu & auſpiciis emerſerunt; quicumq. novitati ſtudere, cum vetus Cathedraticum decus hodiernae baſilicae S. Reſtitutae ſe poſſe ullis modis eripere deſperarent; in eas ſe conjecere anguſtias, ut hodiernae (*) quidem

San-

(*) *Ne miretur lector, ſi eam, quae nunc* S. Reſtitutae Eccleſia *vocatur, ſemper* hodiernae *additamento donem. Id ea gratia fit, ut ab altera antiquiore S. Reſtituta, quae in*

ſe-

Sanctae Reſtitutae decus iſtud minime denegarent, at unicam fuiſſe Cathedralem, hoc vero negarent. Enimvero praeter hanc, fuiſſe praeterea alteram in vicino poſitam volunt; quam demum illam fuiſſe decantatiſſimam Stephaniam *contendunt. Atqui haec ipſa duplicitas Cathedralium, nuper ſomniata primum, a me Parte altera cap. I. univerſe argumentis tribus everſa fuit (vide a pag. 95. ad 99.) I. Ex Joannis Diac. & ceterorum antiquorum omnium de iſta duplicitate ſilentio: II. Ex unico Dedicationis Cathedralis Neapolitanae feſto: III. Ex eo quod quoties antiqui Cathedralem noſtram deſignare voluerunt, eam ſive* Neapolitanam *aut* Majorem Eccleſiam, *ſive* Epiſcopium *abſolute ac ſine adjectione ulla, quae unam ab altera diſcriminaret, vocarunt: idq. etiam paullo ante novam hodiernam Cathedralem erectam, ut exemplis Caroli I. (1) Andegav. & Rogerii (2) Regis* Epiſcopium *ineuntium docemur; & exemplo Innocentii IV. in* Majori (3) Eccleſia *tumulati. Haec quidem loco cit. explicavimus; nec ea nunc argumenta reponam faſtidientibus. Itaq. aut hodiernam S. Reſtitutam unicam fuiſſe Cathedralem fateantur: aut ſi hoc concoquere nequeunt; eam potius quocumque vetere Cathedratico honore, ſi queant, ſpolient (ut ſuam ſcil. commentitiam, nec niſi heri aut nudius tertius excogitatam Cathedralem opimis ſpoliis, ex unico teſtatiſſimo Epiſcopio antiquo detractis, ornare pergant) quam ut altare (quod ajunt) contra altare ſtatuant.*

Ad ſummam, fuiſſe olim in vicinia S. Reſtitutae hodiernae alias com-

poſtico ſacelli S. Mariae de Principio olim erat, diſtinguatur: a qua antiquiore haec hodierna ante quadringentos amplius annos S. Reſtitutae virg. reliquias ſimulq. nominis hereditatem abſtulit: de quo Par. I. cap. 4. & 6. & ſaepe alibi ediſſerui.

(1) *Vide Par. 2. cap. 1. pag. 97. Adnot. 3.*

(2) *Exſtat apud Falconem Beneventanum in fine Chronici deſcriptio pompae Rogerii Regis anno 1140. Neapolim introeuntis.* Continuo, *inquit*, presbyteri, & civitatis clerus ad eamd. portam (*Capuanam*) obviam exivit, & cum hymnis & laudibus ad aſtra levatis civitatem introduxerunt. Quatuor illico viri nobiles habenas equi & pedes Regis ipſius tenentes.. uſq. ad EPISCOPIVM civitatis Regem illum introduxerunt. *Ecquod rogo* Epiſcopium; *ſi quid m tunc duplex fuiſſent? At unum erat, ſemperq. fuit. Mox:* Rex ipſe tali & tanto honore ditatus, ad EPISCOPIVM deſcendit, & (*poſt Eccleſiae ritus*) in Camera Archiepiſcopi (*Marini*) hoſpitatur. *Certe quia Archiepiſcopale palatium tunc etiam, uti Par. I. oſtendimus, cum vetere Cathedrali (quae nunc* S. Reſtituta *dicitur) copulabatur.*

(3) *Exempla ſunt paſſim in chartis, chronicis, & hiſtoriis obvia. Ac ne a temporibus ejuſd. Marini Archiep. diſcedam; in diplomate inedito (quod integrum in Indice Archiepiſcopor. in Marino adſcribam) Rogerius* Majori Eccleſiae Neapolitanae *donat Eccleſiam S. Sabini ad Curiam ſuam pertinentem cum omnibus bonis ſuis, deq. ea inveſtit Marinum Archiepiſcopum. Si porro duae fuiſſent Majores Eccleſiae, utri earum donatio facta fuerit, declarandum fuerat. Adhaec Chronicon Cavenſe apud Murat. to. VII. ſcript. Ital. ad ann. 1254. (h. e. ſexageſimum ante novae hujus Cathedralis encaenia) ſcribit:* Obiit Innoc. Papa IV. in civit. Neap. &.. Stephanus Cardinalis: quorum corpora tumulata ſunt in MAIORI ECCLESIA praedictae civitatis. *At ſi duplex Cathedralis erat; cur utram intelligat, non eloquitur? Nunc quia una, eaq. non alia quam hodierna S. Reſtituta, erat; ibi ſepultum Pontificem docet. Nec niſi Humbertus Archiep. poſt novae Cathedralis encaenia Innocentium in Cruce novae Cathedralis tumulavit, & epigramma addidit. De hoc plenius in Addendis agimus contra Serſalium.*

Digitized by Google

plures Eccleſias, partim (4) *adjacentes, partim* (5) *proximas, non eſt dubium: at vero nec fuit unquam, nec eſſe potuit niſi Cathedralis una (niſi vero Chimaeris multiformibus delectamur) huic vero praeter generales* Eccleſiae Majoris *aut* Neapolitanae *aut* Epiſcopii *appellationes, non aliud proprium quam* Salvatoris Eccleſiae *aut* Stephaniae *nomen olim erat: ac poſtremo haec eadem ſive Stephania ſive Salvatoris Eccleſia adhuc, quamvis laceris artubus, in hodierna S. Reſtituta ſpiritum anhelantem trahit. Quod ultimum haud ſecus eſſe, ac dixi, ſyllogiſmo jam uno conficiam.*

S E C T I O I.

Veterem Stephaniam non alibi quam in hodierna S. Reſtituta quaerendam, argumentatione una demonſtratur.

Ea tota argumentatio hac una circuitione abſolvitur. Ea fuiſſe Salvatoris Eccleſia ſive Stephania dicenda erit, in quam partes omnes itemq. ſigna diſcretiva & nomina veteris Stephaniae unice conveniunt. Atqui cum hodierna S. Reſtituta tum partes, tum appellationes atq. indicia antiquae Stephaniae ſingulariter congruunt. Non alibi ergo Stephania quam in hodierna Sancta Reſtituta ſuperſit neceſse eſt.

In quo quidem ſyllogiſmo propoſitio (majorem *vocant*) *planiſſima eſt. Itaq. ſola aſſumptio demonſtratione indiget: quam proinde demonſtrandam particulatim aggrediemur.*

§. I.

Stephaniae partes extremas duas S. Reſtitutae congruere oſtenditur.

I.

Hodiernae S.Reſtitutae apſis haud alia eſt quam ipſiſſimum vetus Stephaniae tribunal.

Quod ſunt in humano corpore caput & pedum baſes, hoc idem in baſilicae fabrica hinc apſidis faſtigium, illinc atrium haberi poſſunt. Quare de utroq. Stephaniae extremo acturus, ab ejus tribunali ordiar: quod integrum ad hunc uſq. diem manſiſſe, nec aliud ab hodierna S. Reſtitutae apſide prorſus eſſe, his argumentis evincitur.

I. Stephaniae tribunal Capellae S. Joannis. ad fontes proxime adhaeſiſſe duo

(4) *Inter adjacentes Stephaniae (h. e. hodiernae S. Reſtitutae) minores Eccleſias ſive oratoria numerari poſſunt,* I. Sanctus Joannes ad Fontem: *qui adhuc eum ejuſdem Stephaniae tribuna cohaeret; ut aperte Chronicon S. Mariae de Principio ſitum hujus oratorii ſive Baptiſterii definierat. II. S. Reſtituta antiquior, ubi nunc ſacellum S. Mariae de Principio: III. S. Aſprenis Eccleſia, ubi nunc ejuſdem ſacellum: IV. Athanaſiana S. Januarii Eccleſia, ubi nunc Vetus Theſaurus. De his omnibus Parte I. diximus, & mox pauca delibabimus. Vide tabulam alteram ichnographicam.*

(5) *In Stephaniae proximo erat. I. S. Andreae Eccleſia; quae tamen turri Campanariae anno* 1233. *a Petro Archiep. factae, & ortivo Atrii Stephaniae lateri adhaerebat: II. S. Stephani: quae ibid. forſan erat, ubi adhuc quaedam non inelegans S. Protomartyris Eccleſia in proximo cernitur: III. S. Petri Apoſt. quae nunc juris Minutulae gentis eſt: IV. S. Laurentii baſilica ab Johanne II. facta. Vide in ichnographica tabula altera harum Eccleſiarum ſitus.*

Digitized by Google

duo ſcriptores diſertim produnt, quorum alter Stephaniae inferias proxime anteceſſit (nim. vetus chronographus S. Mariae de Principio) alter proxime poſt novae Cathedralis encaenia (quo tempore Stephaniae reliquias novum S. Reſtitutae *nomen ſibi vindicaſſe dixi) ſuum chronicon exaravit. Horum loca vide in ſubjecta (6) Adnotatione. Atqui nunc etiam hodiernae S. Reſtitutae tribunal Capellae S. Joannis ad fontem (quae aedicula ad tantae rei memoriam adhuc integra viſitur) proxime adſidet. Ergo S. Reſtitutae hodiernae apſis haud alia ab Stephaniae tribunali fuit. Confer haec eadem Par. I. cap. 3. pag. 25. & cap. 6. in eorum ſcriptorum locis latius explanata.*

II. Etiamſi vero hoc palmari argumento deficeremur (quod modo ex S. Joannis ad fontem ſacello petivimus: quod Dei providentia ad hoc reſervavit, ut Stephaniae Veteris in hodierna S. Reſtituta adhuc ſpirantis teſtis loquax & clamoſus in hac cauſa prodiret) vel ſi, inquam, hoc tam perſpicuo documento deſtitueremur; ipſa per ſe hodierna S. Reſtitutae apſis quaſi elata voce praedicat, atq. ut in ſe veteris Stephaniae tribunal recognoſcamus, hortatur; adhaec autem ejus rei ſignis hiſce διαγνωστικοῖς fidem facit. I. Nam quae Divini Servatoris effigies in Stephaniae apſide ab uſq. Magni Conſtantini temporibus, opere muſivo primum, deinde poſt varias baſilicae vices coloribus tandem expreſſa colebatur, eadem hodie nunc colitur. Et ceterum quidem Servatoris corpus anno 1592. novis inductis coloribus interpolatum

(6) Ex chronico S. Mariae de Princ. & ex Jo: Villano oſtenditur Stephaniae tribunal Capellae S. Joannis ad fontes adhaeſiſſe.

In vetere S. M. de Principio chronico (cujus partes hiſtoricas ante novae Cathedralis exſtructionem vergente XIII. ſaeculo fuiſſe conſcriptas Par. I. cap. VI. pag. 64. & ſeq. demonſtratum fuit) ſol. 5. a tergo ſic ſcribitur: Fecit etiam conſtrui praefatus imperator in dicta Neapolitana Eccleſia, olim nominata Eccleſia STEPHANIAE, CAPPELLAM PROPE TRIBVNAM IPSIVS ECCLESIAE ANTIQVAE, ſub titulo SANCTI JOANNIS AD FONTEM. *Atqui etiam nunc in hodierna S. Reſtitutae baſilica eſt quaedam pervetuſti operis Capella ſub nomine* S. Joannis ad Fontem; *imo etiam nunc eadem Capella cum tribuna S. Reſtitutae proxime cohaeret. Quis ergo dubitaverit, quin haec ipſa hodierna tribuna ſit ipſiſſima vetus Stephaniae apſis in chronico deſignata, adhuc ſcil. aetatem ferens? Et haec quidem chronographus ſub ultima veteris Cathedralis momenta ſcribebat: de quo plura dixi pag. 69. 70.*

Haec eadem totidem verbis repetit Joannes Villanus; qui poſt hodiernae Cathedralis encaenia, ac centeſimo ferme anno poſt chronographum S. Mariae de Principio ſuum chronicon exaravit. Is cap. 43. ſic narrat: Fece etiandio lo predicto Imperatore in ne la predicta Chieſia de Napoli, in loco dove in nel dicto tempo antico ſe chiama (*cor.* chiamava) la Baſilica de Stephania, una Cappella APPRESSO A LA TRIBVNA de la DICTA CHIESIA (*Stephania*) de titolo & vocabulo di San JOANNE DE LA FONTE *&c. Per quae Villanus narrata in Chronico S. M. de Princ. procul dubio rata habet, ſuoq. calculo confirmat.*

Nec quemquam moveat, quod hi duo ſcriptores in rebus antiquis ſcateant innumeris fabulis: nam qui in vetuſta hiſtoria, ſaeculi magis vitio quam imponendi conſilio, peccaſſent, iidem in rebus ſuorum temporum nec falli ipſi, nec alios impune fallere potuerunt. Vide quae pag. 86. & 87. de Villani noſtri ſinceritate ſcripſi. Itaq. quidquid in hac hiſtoria ad antiqua tempora pertinet (nim. quod Capella S. Joannis ad Conſtantinum auctorem ſit referenda) id falſum eſt. At quod eadem Capella aetate horum ſcriptorum cum tribuna Eccleſiae illius, quae antea Stephania, *tunc vero* Neapolitana Eccleſia *h. e.* Cathedralis *vocabatur, cohaeſerit, id falſum eſſe non poteſt: niſi vero hos auctores ſcripta ſua ludibrio ſuorum aequalium ultro exponere voluiſſe comminiſci volumus.*

Digitized by Google

latum fuit: at vultus in Graecanica tabella ad vivum effictus plane idem nunc eſt, qui ultimis moribundae Stephaniae momentis pios Neapolitanorum concurſus ad ſe ciebat. De hoc vultu vide pag. 18. *& ſeq.*

II. Deinde qua, rogo, de cauſa Caeſaris de Engenio & Chioccarelli aetate in ſumma apſide quaedam vetuſtiſſima pictura Seniorum Apocalypſeos, CORONAS offerentium, cernebatur (quae pictura poſt Chioccarelli aetatem renovata fuit, & adhuc viſitur) quo inquam illae Coronae, niſi ut pro illo ipſo veteris Stephaniae Salvatore teſtimonium dicerent? Quo id pacto? inquis. Quia cum ultimis inficetis temporibus quidam ſibi perſuaſiſſent, Stephaniae *vocabulum a* στέφανος Stephanos, *non qua proprium Epiſcopi aedificatoris nomen fuit, ſed qua* Coronam *Graece ſignificat, fuiſſe petitum (de quo vide Engenii & Chioccarelli loca quae produximus pag.* 24. 25.) *ad ejus opinionis fidem faciendam pictura illa ſeniorum cum coronis abutebantur. Imo & qui primi picturae illius auctores fuerunt, non alio certe ſpectarunt, niſi ut ad* Stephaniae *Graecam ſignificationem alluderent. Quocirca nemo unus inventus eſt, qui non in hodierna Servatoris effigie illum ipſum, qui in Stephania colebatur, Servatorem ſibi cernere videretur; imo qui non in hodierna S. Reſtitutae apſide veteris Stephaniae tribunal recognoſceret.*

III. Poſtremo quod ante trecentos, & quod excurrit, annos in nova Cathedrali quaedam Salvatoris *Capella (quae Capicio-Galeotae familiae ſemper juris exſtitit) conſtructa fuit, eamque cognomento* Salvatoris Veteris *ab anno uſq.* 1382. *(h.e. ab ſuae conſtructionis exordio) nuncupari placuit; id etiam primatui Salvatoris hodiernae S. Reſtitutae ſuffragatur. Nam in utraq. Parte pluries a me obſervatum fuit, quoties nova Cathedralis in locum veteris ſubrogaretur, novas imagines ad archetyparum in priore Cathedrali cultarum inſtar exprimi conſueviſſe, ut, qua poſſet, idem cultus in nova Cathedrali perennaret. Id quod & exemplo Capuanae Cathedralis illuſtravimus.*

Habes opinor argumentorum ſatis, quae Veteris Stephaniae tribunal idem plane atq. hodiernam S. Reſtitutae apſidem fuiſſe, vociferantur. Ex quo etiam vaniſſima Canonici noſtri Celani opinio convellitur, qua S. Reſtitutae apſidem hodiernam, adverſa olim ſtetiſſe fronte, ante ſcil. novae Cathedralis fabricam, credidit; ita ut non dubitaverit ejus veterem apſidem in loco, ubi nunc magnificentiſſimus S. Januarii Theſaurus viſitur, portam vero cum ſuo atrio, ubi nunc eſt tribunal, metari: id quod Serſalius, Celano cetera parum credulus, paſſis brachiis amplexus eſt. Verum in apſide quam immenſum Celanus a ſcopo aberraverit, jam quiſq. intelligit. Nec diſpar ejus eſt in foribus atrioq. ἀστοχία*; ut ex jam dicendis perſpicietur.*

II.

Veteris Stephaniae atrium in loco hodierni Theſauri patuiſſe, ex Xenodochii S. Athanaſii indubitato poſitu certiſſime demonſtratur.

Age vero, quandoquidem de capite Stephaniae vidimus, nunc de extremo altero h.e. de atrio commentemur. Ajo igitur, Veteris Stephaniae atrium ibi proprie patuiſſe, ubi ante ferme CL. annos ab Excellentiſſima Civitate Neapolitana aedificatum magnificentiſſimum Theſauri Sacrarium fuit.

Ibi

Digitized by Google

Ibi inquam atrium Stephaniae ante novae Cathedralis fabricam erat. Id vero ſi forte oſtendero; ecquis poſtea dubitabit, quin, cum id atrium (quod ſcil. in hodierno Theſauro olim explicatum fuiſſe dico) recta regione in apſidem hodiernae S. Reſtitutae incurrat; omnino cum eadem olim directe una continua aedificatione connexum fuerit? quam tamen ſeriem continentem nunc, utpote ab inſerta novae Cathedralis navi interruptam, tantum mente concipimus; eamque proinde in tabula ichnographica ſupplevimus. Ergo uti dicebam, ab hodiernae S. Reſtitutae apſide ad uſq. hodiernum Theſauri ſacrarium una continens erat baſilica: eamq. ipſiſſimam Stephaniam fuiſſe, duae ejus extremae partes oſtendunt, ex boreo nim. cardine apſis (quae adhuc ſpirat, ſeq. Stephaniae tribunal olim fuiſſe, palam exerta voce profitetur) ex auſtrali vero plaga ejuſdem Stephaniae atrium: quod non alibi, quam qua parte deſignavi, ſitum olim fuiſſe, ex proxime detecto Xenodochii Athanaſiani ſitu (qui me antea dum partem Diſſertationis priorem ſcriberem, adhuc fugiebat) nunc primum hac argumentatione oſtendam.

Ibi atrium Stephaniae erat, ubi Xenodochium ab S. Athanaſio aedificatum fuit. Atqui hoc in hodierni Theſauri S. Januarii loco ſitum erat. Ergo & ibi Atrium fuerit neceſſe eſt.

Propoſitio ſive Major *ex apertis Joan. Diaconi & vitae Athanaſianae locis oſtenditur. Ac primum de eo Joan. Diaconus ſic prodidit.* Ordinavit etiam, ut in ECCLESIA SALVATORIS (*illa ſcil. quae initio* Eccleſia Salvatoris, *at deinde ab Epiſcopo Stephano refecta*, Stephania *uſitatius vocari coepit, ut idem Joannes non ſemel tradit*) omni die Miſſa publica cum diptychis celebretur, offerens ibidem terras, ex quibus hujuſmodi aleretur collegium. Deinde ordinavit Xenodochium in atrio PRAEDICTAE ECCLESIAE (*h. e.* Salvatoris Eccleſiae *ſive* Stephaniae; *nec enim niſi hanc unam proxime praedixerat*) multis terris oblatis, quatenus egenorum (7) & advenarum eſſet (8) repauſatio. *Nec multo aliter auctor vitae longioris S. Athanaſii num.* 14. Fecit etiam Xenodochium ad peregrinorum ſuſceptionem ſuper (9) gradus atrii Eccleſiaſtici; cui nonnulla contulit praeſidia (*melius* praedia; *nam Joan. Diac. dixerat*, multis terris oblatis: *etſi τὸ* Praeſidia *tolerabile eſt*) illoq. exhortante plures fidelium ſimili contulere devotione. *Ex utroq. vero loco inter ſe collato, addito*

etiam

[7] *Huc ſpectat quod auctor vitae Athanaſianae longioris in prologo miram Neapolitanorum hoſpitalitatem praedicat: quod totum ad hujus praecipue Xenodochii laudem haud dubie eſt referendum.* In qua [*urbe Neapoli*] etiam indigenae & inquilini non circumeundo domos in peregrinorum habitu ſtipem publice expetunt, ſed loco, quo commorantur, omnia neceſſaria quae deſiderant animo, abundantiſſime percipiunt; & juxta praeceptum dominicum praedictae urbis accolae potius Lazaros quaeritant, & exhibent largius, quibus indigent, quam inopes affluentium inquirant opes.

(8) Repauſare [*unde Italis* Ripoſare] *de intermiſſione itineris uſurpatur. In hiſtoria Wambae Gothor. regis:* Ubi duobus diebus exercitu repauſato. *In ſigillo Hugonis Comitis Albonii [appenſo chartae ad ann. 1189. pertinenti, apud Cangium] exhibebatur Caſtellum cum hac epigraphe: PAVSIVM VIANTIS.*

[9] Gradus *in Atrio memorat etiam liber pontificalis in S. Symmacho:* Ante fores baſilicae gradus fecit in atrio & cantharum. *Atrium vero iſtud* Eccleſiaſticum *vocat, idq. κατ' ἐξοχὴν, ut atrium Stephaniae h. e. Eccleſiae Majoris ſignificet.*

Digitized by Google

etiam vitae longioris Athanaſianae prologo, apparet hoc Xenodochium fuiſſe (10) *ditiſſimum. Teneamus hoc igitur, in atrio Stephaniae Xenodochium Athanaſii fuiſſe: proinde Xenodochium & atrium in eodem fuiſſe loco. Quocirca ſi quidem in hodierno S. Januarii Theſauro iſtud Xenodochium certo invenire licuerit; haud erit deinde dubitandum, quin & atrium veteris Stephaniae in hodierno Theſauri ſacrario exſtiterit.*

Age modo ſyllogiſmi paullo ante propoſiti aſſumptio (quam Minorem *vocant) ex Eugenii IV. diplomate invicte demonſtratur. Eugenius IV. anno* 1441. *Hoſpitale S. Athanaſii cum contigua Eccleſia ſive Capella S. Andreae Apoſtoli & omnibus eorum juribus &c. adnexuit noſocomio S. Mariae Adnuntiatae. Et diploma quidem integrum in fine hujus opuſculi inter Monumenta dabimus. Ex eo autem intelligimus Athanaſianum Xenodochium prope Capellam ſive Eccleſiam S. Andreae fuiſſe. Hanc autem prope turrim campanariam hodiernam exſtitiſſe, in ſequente Adnot. demonſtrabitur. Quocirca paullo in occidentem ab aede S. Andreae Athanaſianum Xenodochium recedebat, h. e. in eum locum, ubi nunc Theſaurus eſt.*

Accedit illud, in quo rei caput eſt, quod locus ille omnis tum Athanaſiani Xenodochii, tum Capellae S. Andreae (qui quidem a turri Campanaria, ubi Eccleſia S. Andreae erat, ad villanorum uſq. domum, quae in atrio Cathedralis eſt, porrigitur) totam hanc inquam regionem ante annos ferme CL. Domus Adnuntiatae conceſſit in emphyteuſim excellentiſſimae Civitati Neapolitanae, ut ibi ſacrum S. Januarii Cimeliarchium aedificaret: quae Civitas hodie dum totum a me deſcriptum locum ab eo tempore poſſidet, pro quo annuum canonem Adnuntiatae ſolvit. Nec dubium eſt, quin totus is locus, quem nunc Civitas ibi poſſidet (qui olim Adnuntiatae ab Eugenio IV. adnexus fuerat) initio aedem S. Andreae ab ortivo latere, ab occiduo autem Xenodochium *ſaepe dictum, in utriuſq. vero medio atrium Stephaniae continuerit. Sed & aeque certum videtur, poſt novae Cathedralis fabricam, cum Stephaniae atrium (quod inter S. Andreae aedem & Xenodochium intercedebat) utpote ab ſua vetere Cathedrali divulſum atq. diſtractum, jam otioſum & inutile prorſus evaſiſſet; ſenſim a Xenodochio illo Athanaſiano fuiſſe occupatum. Quocirca non immerito Eugenius IV. Hoſpitale S. Athanaſii Capellae S. Andreae* attiguum *dixit: De quo vide in ſeq. Adnot.* 11.

Ergo ex dictis, imo & ex dicendis in ſubjecta (11) *Adnotatione (in quam ea*

[10] *Nec enim ſolus Athanaſius illud* multis terris oblatis [*ut Joan. Diac. ſcripſit*] *ditaverat, ſed etiam* multi fideles [*ut modo ex vita longiore didicimus*] ſimili contulere devotione. *Hinc ex prologo vitae longioris* [*vide in Adnot.* 7.] *Neapolitani Lazaros ipſi potius inquirebant, quam inopes divitum opem expeterent. Et hae opes omnes medio XV. ſaeculo tandem noſocomio Virginis Adnuntiatae una cum ipſo Athanaſiano Xenodochio ab Eugenio IV. adnexae fuerunt, ut ad libri calcem locupletiſſimis Monumentis docebimus.*

(11) Eccleſiae S. Andreae, & Athanaſiani Xenodochii uberior notitia & ſitus; deque Atrii Stephaniae poſitu amplius.

Quibus de Athanaſiani Xenodochii & Atrii Stephaniae ſitu perſuaſimus, iis haec ſubtilior Adnotatio ſupervacanea fuerit. At ſiqui ſunt, a quibus nondum plane aſſenſio expreſſa fuerit, iis licebit, ſi videbitur, & hic ſubjecta legere.

§. I. De

§. I. De S. Andreae Eccleſia.

Ea Athanaſio antiquior fuit. Exſtabat adhuc ſub Eugenio IV. qui eam Domui Adnuntiatae conceſſit. Poſtremo & ſub initia XVI. ſaeculi adhuc aedem S. Andreae in dominio Adnuntiatae fuiſſe, ex S. Andreae feſtivitate in libro Comiti deſcripta docetur. Ejus ſitus juxta turrim campanariam fuit.

S. Andreae Eccleſiam S. Athanaſio antiquiorem fuiſſe oſtendit longioris Athanaſianae vitae auctor his verbis : In Eccleſiis quoq. B. Andreae Apoſtoli & Protomartyris Stephani cuſtodem deſignavit, ubi & res obtulit ad luminariorum concinnationes, & ſumptus ipſius cuſtodis.

Ea porro Eccleſia anno 1440. *exſtabat adhuc: quo anno Eugenius IV. hanc Eccleſiam* (*ſive* Capellam ; *ſic enim vocat*) *eique attiguum S. Athanaſii Hoſpitale noſocomio Eccleſiae S. Mariae Adnuntiatae adnexuit ; ut ex ejus diplomate conſtat, de quo mox §. altero dicam.*

Imo & per initia XVI. ſaeculi exſtabat, & ab eadem Domo Adnuntiatae poſſidebatur; ut ex libro Comiti conſtat: quem librum per ejus ſaeculi initia fuiſſe tranſcriptum, ex non uno indicio comperi. Ergo in Comiti libro fol. 43. Lo Comito è tenuto de invitar el dicto Capitolo per Veſpera de Sancto Andrea Apoſt. la Eccleſia la quale ſta aedificata ADPRESSO EL CAMPANARO DE LA MAGIORE ECCLESIA de Nap. *Notabis ſedulo hunc locum, ex quo ſitum hujus Eccleſiae diſcimus, nempe prope turrim Campanariam quae adhuc detruncata exſtat juxta gradus portae obeliſci : quam turrim anno* 1233. *ab Archiep. Petro de Surrento fuiſſe factam, ex quadam inſcriptione docet Chioccarellus pag.* 160.

Pergit Comes : Et in quella ſe derrà per li Reverende & Segnure Canonice la Veſpera & Vigilia cantata. *De* Vigilia *ſic docet Guil. Durandus lib.* 6. *cap.* 7. *num.* 8. *&* *Belethus cap.* 137. *nempe olim in ea nocte, quae Sanctorum eximiorum feſta praecedebat, vigilari in orationibus & laudibus conſueviſſe : at poſtea gliſcente malitia, multa & inhoneſta flagitia juvante nocte admitti conſueviſſe : propterea coepiſſe in ejus vigilantiae locum ſubrogari jejunium; & ab eo factum, ut ei jejunio* Vigiliae *nomen inditum fuerit. Ac mirum ſane eſt, ab uſq. Belethi aevo* (*qui ante ſexcentos annos ſcripſiſſe traditur*) *a vigilando deſitum & vigilantiae jejunium ſubrogatum. At ex hoc & pluribus aliis Comiti noſtri locis diſcimus, nocturnas illas laudes Neapoli non plane fuiſſe omiſſas, ſed tamen anteverti conſueviſſe, ita ut poſt veſperas decantatas eae interdiu perſolverentur.*

Sequitur : Et la nce interverranno li dui Maſtri ſcola & li loro ſubbactarii (*fors. iidem ſunt, qui olim* Subadjuvae *vocabantur*) & dicta la Veſpera & la Vigilia, li Signore maiſtri de la NVNCIATA manderanno la colatione ... & queſto ſarrà mela & greco ad ſofficientia. *Ex his jam intelligis ineunte ſaec. XVI. eam Eccleſiam in dominio Domus Adnuntiatae fuiſſe, nempe ex Eugenii IV. adnexione.*

Deinde poſt deſcripta matutinorum & Miſſae officia, ad extremum ſequitur : Item tu Comito ... anderite & portarite la ditta liſta (*eorum qui interfuerunt*) & SOCCIA (*h. e. ea, quam vulgo vocant* Controliſta : *hanc nim. videntur* Neapolitani *vocaſſe* Sociam : *vox* Soccia *in Comito paſſim* Liſtae *ſubnectitur:* Liſta *ab uno fiebat, ab altero* Socia ; *quae ſi congruerent, fraus & inconſideratio abeſſe putabatur*) *itaque* Portarite la ditta liſta & ſoccia a li ſignure maiſtre de la Nuntiata & faritive dar tanta denare, quanto e declaeato de ſopra, ad zo che ogne uno habia la parte ſua *&c. Hactenus de S. Andreae Eccleſia ejuſq. ſitu.*

§. II. De Xenodochio S. Athanaſii ejúſque poſitu.

Ex Eugenii IV. diplomate (quo id Xenodochium Hoſpitali Adnuntiatae adnectitur) ejus loci fines deſcribuntur. Hoc ipſum ex emphyteutico contractu, quo id Xenodochium ab Adnuntiata Civitati Neapolitanae permiſſum ad emphyteuſim fuit, oſtenditur. De S.Athanaſii feſto quotannis ſumptibus Adnuntiatae celebrato in adnexionis hujus Xenodochii monumentum.

Eugenius IV. anno 1440. *dato diplomate* (*quod inter monumenta in fine legetur*) *S. Athanaſii Xenodochium Hoſpitali Adnuntiatae adnectens, his verbis id Xenodochium deſcribit :* Hoſpitale pauperum S. Athanaſii juxta Eccleſiam Neapolitanam (*novam & hodiernam Cathedralem intelligit, cujus alae auſtrali id hoſpitale adhaerebat*) ſitum, cum Cappella S. Andreae (*hoſpitali*) contigua, in quo nullus reſidet, nullaq. hoſpitalitas ſervatur. *Ergo Athanaſiani Xenodochii latus or-*

tivum Eccleſiae S. Andreae attiguum erat, latus vero boreum alae auſtrali Cathedralis hodiernae admovebatur: proinde id Xenodochium tempore Eugenii IV. etiam hodiernum S. Januarii Theſaurum occupabat.

Dixi, tempore Eugenii IV. Xenodochium iſtud uſq. ad S. Andreae Eccleſiam fuiſſe porrectum. Nam quoad vetus illa Stephania ſtetit, Eccleſia S. Andreae ab Athanaſiano Xenodochio per Stephaniae Atrium intermedium disjungebatur. At poſtquam pars auſtralis Stephaniae, ſive hodiernae Eccleſ. S. Reſtitutae abſciſſa fuit, ut in novae Cathedralis aedificationem cederet; atrium ab ſua Stephania disjunctum Xenodochio acceſſit. Ex qua acceſſione factum eſt, ut tempore Eugenii IV. Xenodochium illud ad S. Andreae uſq. Eccleſiam porrigeretur ab ortivo cardine, a ſeptentrionali vero alam totam auſtralem novae Cathedralis raderet, ab occiduo tandem ad domum uſq. Villanorum (quae in area veſtibuli hodiernae Cathedralis eſt) protenderetur.

Ex his porro limitibus, priores duos in Eugenii diplomate deſcriptos habemus: at vero tertium ex eo intelligimus, quod aedes illae, quas Neapolitana civitas ab occiduo latere hodierni Theſauri poſſidet, pars Xenodochii illius haud dubie antiquitus erant. Unde hoc diſcimus? ex eo quia cum ante hos CL. annos Neapolitana Civitas Theſaurum S. Januarii aedificare ſtatuiſſet; ab Aede Adnuntiatae in emphyteuſim accepit totum id aedificium, quod olim Eugenius IV. eidem adnexuerat, quodq. Athanaſiani Xenodochii fabricam cum Eccleſia S. Andreae olim complectebatur: pro qua tota regione (quae a turri campanaria ad uſq. domum Villanorum pertinet) annuus canon a Neapolitana civitate eidem Adnuntiatae perſolvitur. Habes jam Athanaſiani Xenodochii fines & continentiam, quam Theſaurus cum adjacente tota Neapolitanae Civitatis poſſeſſione complectitur.

Adhaec praeter deſcriptos fines, etiam meridiem verſus Xenodochium protendebatur. Nam non niſi ad auſtrum Gradus atrii *Stephaniae erant, ad quos vitae Athanaſ. longioris auctor Xenodochium ſitum fuiſſe memorat. Vide locum ad finem pag. VIII.*

Antequam hinc abeo; ſciendum eſt, S. Athanaſii feſtum (quod die XV. menſis Julii peragebatur) olim in ſacello S. Salvatoris Veteris ſingulari magnificentia expenſis Domus Adnuntiatae fuiſſe celebratum, ob illam utique adnexionem ab Eugenio IV. factam. Ea ſollemnitas in libro Comiti, fol. 46. & 47. copioſe deſcribitur. Veſperae priores & Vigilia a Capitulo decantabatur, & poſtridie Miſſa: pro quo ſervitio non tantum munera vini Graeci, ſed & pecuniariae diſtributiones ab aede Adnuntiatae accipiebantur, haud ſecus atq. in feſto S. Andreae.

§. III. Situs Atrii Stephaniae ſubtilius definitur, ita ut recta regione apſidi S. Reſtitutae reſpondeat; ac proinde in hodierno S. Januarii Cimeliarchio id Atrium fuerit.

Nunc opus eſt ut vela contraham; atq. ut Atrii Stephaniae ſitum in ea tota regione (quam hodie jure emphyteutico Civitas Neapolitana aedi Theſauri adjacentem poſſidet: quae regio ab ortu turri Campanaria, ab occidente aedibus Villanorum terminatur) oſtendam. Is vero ſitus, cum ſit ceteroqui per totum quem dixi ambitum vagus; hac una maxime ratione tamquam injectis frenis determinari poteſt. Nam quandoquidem hodiernam S. Reſtitutae apſidem fuiſſe ipſiſſimum vetus Stephaniae tribunal, ex cohaerentia S. Joannis ad Fontem invicte ſupra demonſtravimus; hoc poſito, ſi ex S. Reſtitutae apſide normalis linea meridiem verſus ducatur; ea quia in ipſum Theſaurum S. Januarii incidit, ibi definite atrium Stephaniae deſignetur neceſſe eſt: quod proinde atrium ab ortu S. Andreae Eccleſiam, ab occidente Athanaſianum Xenodochium adjunctum habebit. Etſi poſt novae Cathedralis tempora Xenodochium in atrium illud relictum & otioſum prorepſerat, totumq. occupaverat. Adhaec repetes mox ſect. 3. §. 4. & rurſus Par. II. determinandi atrii & Stephaniae exactiſſimam rationem.

Poſſumus hoc igitur jam pro explorato ponere, ab hodierno S. Januarii Cimeliarchio vetus Stephaniae atrium, aut ſaltem ejus νοτιωτέραν (magis auſtralem) *partem nunc inſideri. Dixi* ſaltem νοτιωτέραν partem: *nam cum vetus Stephaniae navis non uſq. ad valvas Theſauri proceſſerit, ſed aliquanto citerius ſteterit; hinc atrii (de quo tamdiu quaerimus) borealis portio in hodierna Cathedrali, auſtralis vero in toties nominato S. Januarii Theſauro reperietur.*

Haec jam ſcripta formiſq. typographicis compoſita fuerant, cum in vetus incidi monumentum, nempe in Inventarium bonorum & onerum Xenodochii Athanaſiani, anno 1336. deſcriptum ex perantiquo exemplari, quod facile XII.

Digitized by Google

ea quae huc pertinent omnia, latius explicantur: quae idcirco ſepoſui, ne forte properantibus morae ſim) ex iis inquam luculentiſſime conſtat Stephaniae Atrium in hodierno Theſauro fuiſſe. A quo porro ſi normalis linea in hodiernam S. Reſtitutam ducatur; ea haud dubie in imam S. Reſtitutae apſidem incurret ad rectos angulos. Ea igitur normalis linea Stephaniae longitudinem commonſtrabit; ejuſdem vero lineae extremitates, hinc Stephaniae tribunal, illinc ejuſdem atrium oſtendent. Id quod erat mihi demonſtrandum.

§. II.

Stephaniae partes internae in hodierna S. Reſtituta demonſtrantur, nim. Baptiſterium, Ambones, & ſepulcra ſanctorum Epiſcoporum in orbem diſpoſita.

Poſtquam Deo juvante Stephaniae extrema duo, nempe tribunal & atrium, in hodierna S. Reſtituta intento digito commonſtravimus, planeque fidelibus oculis ſubjecimus; ſupereſt ut partes ceteras tum internas, tum etiam laterales in eadem hodierna baſilica claritate pari oſtentemus. Itaque ab internis ordiens, de Stephaniae baptiſterio, ambonibus, ac ſanctorum Epiſcoporum ſepulcris, quae ſcimus olim in Stephania fuiſſe, ſic agam, ut ea partim adhuc in S. Reſtituta ſupereſſe, partim ibidem patrum memoria exſtitiſſe, demonſtrem.

A Baptiſterio incipiam: quod teſte Joanne diac. duplex olim erat, Soterianum unum a Stephania disjunctum, quod quia non exſtat, demonſtrare non poſſumus: alterum Fontis minoris *ab eod. chronographo vocatum & a Vincentio Epiſcopo* intus Epiſcopio *factum: quod quidem adhuc viret vigetq. ſeque palam contemplandum volenti praebet. Adhuc enim INTVS EPISCOPIO (quod hodie* S. Reſtituta *vocatur) eſt: nam majus alterum Soterianum Baptiſterium ab Epiſcopio disjunctum more majorum erat. Itaq. Vincentianum minus, adhuc ſuperſtes, plane eſt illud ipſum ſacellum, quod ab uſq. Jo: Cimeliarchae aetate* Eccleſia S. Joannis ad Fontes *(vide pag. 61.) vocabatur, quo nomine etiam in Chronico S. Mariae de Principio donatur, & hodie dum id nomen obtinet: in quo Hannibal de Capua veteris Neap. Cathedralis Baptiſterium agnovit, quippe cum in ſacelli medio fons orbicularis, etſi tabulis marmoreis opertus, adhuc conſpiciatur. De hoc Baptiſterio plura diximus pag. 25. 26.*

Jam vero Ambones veteris Stephaniae duo adhuc vergente XVI. ſaeculo viribus integris ſupererant: qui tunc temporis recogniti ab Hannibale de Capua fuerunt, dum S. Reſtitutam viſitaret, proque ambonibus veteris Cathedralis ſunt habiti. De quibus vide dicta pag. 19. 20. in Adn. 22.

Venio jam ad Sanctor. Epiſcoporum ſepulcra, quae in Stephania olim S. Joannes IV. in orbem diſpoſuerat, non ſine ornamentis iis, quae Joan. diac. in hujus Joannis vita his verbis deſcribit. Corpora quoq. ſuorum praedeceſsorum ex ſepulcris, in quibus jacuerant, levavit, & in Eccleſia STEPHANIA ſingillatim (*per gyrum*) collocans, aptavit unicuiq. arcuatum

le XII. ſaeculo fuerat exaratum. Id monumentum (quo Athanaſiani Xenodochii notitia, & Neapolitanae Cathedralis antiquitates illuſtriores fiunt) in fine hujus voluminis inter Monumenta ad Hoſpitale S. Athanaſii pertinentia dabitur.

Digitized by Google

tum tumulum, ac deſuper eorum EFFIGIES depinxit. *Quod vero in ſuis deceſſoribus Joannes fecerat, tantumdem in ipſo Joanne IV. a ſucceſſorib. factum fuit. Qui quidem ſtatim poſt mortem in Eccleſia S. Januarii extra moenia teſte Joan. diac. ſepultus fuit. At ſtatim ut publicus ei cultus auctoritate legitima decretus eſſet; ejus ſacro corpori ſimile ſepulcrum paratum inter Sanctos deceſſores fuit, quod Joan. Cimeliarches in S. Joannis IV. vita, quam medio XIII. ſaeculo (h.e. ſub extrema Stephaniae tempora) exaravit, in hunc modum in prologo vitae deſcribit:* De corporibus ſanctis quae hactenus in Eccleſia Neapolitana (*abſolute dicta, h. e. Cathedrali, cui peculiare nomen* Stephaniae *fuit*) collocata (*ab S. Joanne IV. ex Joannis diac. verbis ſupra recitatis*) fuerunt . . . contigit (*cum Bernardo Archiep.*) ſermonem haberi. Inter quae meminimus eſſe [*pro* fuiſſe, *ut infra ſtatim ſe explicat*) venerabile corpus S. Joannis (IV) Epiſcopi ejuſd. Eccleſiae, qui Ad Acquarolam vulgariter nuncupatur: quod corpus ſanctum collocatum fuiſſe dicitur ab antiquo in ſepulcro, quod (*adhuc*) eſt ante parvum oſtium ipſius Eccleſiae, in quo [*ſepulcro*] IMAGO SVA DEPICTA VIDETVR [*nam ſicut Joannes IV. deceſſorum ſuorum ſepulcris EFFIGIES, teſte Joan. diacono, impoſuerat; idem prorſus & eidem Joanni repenſum fuit*]: nunc vero in altari, quod juxta portam, qua itur ad Eccleſiam S. Joannis ad Fontes [quod altare Trinitatis vocatur] firmiter eſt collocatum.

Quo loco res ipſa loquitur, Cimeliarchen vitae ſcriptorem de hodierna S. Reſtituta loqui; quia non niſi in hac eſt Porta, qua itur ad Eccleſiam S. Joannis ad Fontes. *Hanc autem S. Reſtitutam parum eſt quod abſolute* Eccleſiam Neapolitanam [*h. e. Cathedralem ſui temporis unicam: alioqui adjunctum diſcriminans addidiſſet*] *vocat: parum id inquam eſt; nam aperte etiam in hac S. Reſtituta ait* collocata *fuiſſe* corpora ſancta (*id quod Joan. diac. non niſi de* Stephania *prodiderat*] *& inter ea S. Joannis ſepulcrum cum ſua imagine fuiſſe, ad inſtar eorum ſcil. ſepulcrorum quae laudatus toties Joan. diac. verbis ſupra recitatis deſcripſerat, & in* Stephania *poſita fuiſſe dixerat. Ergo non eſt dubitandum, quin ea Epiſcoporum ſanctor. ſepulcra fuerint olim in hac ipſa baſilica, quae poſtea* Stephaniae *nomen in hodiernum* S. Reſtitutae *mutavit. Vide de his plura a pag. 61. ad 63.*

§. III.

Partes Stephaniae adjacentes in hodierna S. Reſtituta intento digito deſignantur: nempe Eccleſiae tres, I. S. Reſtitutae antiquioris, II. S. Aſprenis, III. Athanaſiana S. Mart. Januarii.

I. Antiquior S. Reſtitutae Eccleſia, quam quidam Imp. Conſtantinus fecit, in eaq. S. Virginis reliquias condidit, Stephaniae adjacet ea parte, qua nunc ſacellum S. Mariae de Principio viſitur. De hoc S. Reſtitutae Oratorio tota Diſſertatione pluries egimus. Ab eo moribundo oratorio in hodiernam cognominem baſilicam hereditarium S. Reſtitutae *nomen una cum ſacris ejus reliquiis ſaeculo XIV. propagatum fuit.*

II. In eodem baſilicae latere ſequebatur meridiem verſus S. Aſprenis Aula [de qua Albericus, & chronicon S. Mariae de Principio loquitur]

eaq.

Digitized by Google

eaq. parte Stephaniae adhaerebat , qua ante paucos annos in ejus rei memoriam S. Aſprenis ſacellum exſtructum amiciſſimi & eruditiſſ. Canonici Januarii Majelli de Capitulo noſtro benemerentiſſimi liberalitate fuit . Vide de eo dicta a pag. 56. ad 60.

III. Poſtremo a pag. 43. ad 48. de Athanaſiana S. Januarii Eccleſia egimus; quae Stephaniae ea parte adjacebat, qua parte vetus S. Januarii Theſaurus in hodiernae S. Reſtitutae occiduam alam procurrit . Ab adjacente S. Januarii Eccleſia hoc manavit, ut Stephania haud raro ab antiquis S. Januarii Eccleſia *vocaretur . Eorum ſcriptorum teſtimonia loco cit. in Adnot. 36. 37. protulimus . Ac paſſim, ut ibidem vidimus , ſic ea vocabatur ſub Archiep. Anſelmo : ad quem exſtat etiam Henrici VI. Imp. Praeceptum anni 1193. ineditum, ad me nuper ab eruditiſſimo viro patricio Jo: Bernardino Taſurio ſubmiſſum : quod integrum in Addendis ad Adnot. 36. dabitur . In eo Praecepto* Divi Mart. Januarii baſilica *haud dubie Major Eccleſia ſeu Stephania eſt ; quia ſtatim additur:* Quae Neapolitani Archipraeſulis CAPVT eſt. *Vide ſis in Addendis .*

§. IV. Quod Stephaniae turris campanaria adhuc ſuperſtes non niſi in hodiernam S. Reſtitutam conveniat.

Paucis rem totam abſolvam . Dum adhuc vetus Stephania ſtaret (nim. anno 1233. qui fuit ante novae Cathedralis encaenia annus ferme vigeſimus ſupra centeſimum) Petrus de Surrento Archiepiſcopus turrim campanariam ſuae Eccleſiæ majoris ſive Stephaniae erexit , illam ſcil. quae ad laevam aſcendentibus gradus portae obeliſci occurrit, adhuc nempe ſuperſtes, quamvis detruncato vertice; quemadmodum ex inſcriptione ibi detecta docuit Chioccarellus in eo Archiepiſcopo pag. 160. Haec autem turris, adhuc omnibus conſpicabilis, Eccleſiae S. Andreae (ut Adnot. 11. diximus) adſidebat, & auſtrali in ortum angulo atrii Stephaniae (de quo ſect. 1. copioſe locuti fuimus) adjacebat . Porro haec ipſa turris nihil prorſus cum commentitia Stephania (quam in hodierna cathedralis Cruce architectati fuerunt) commune habet; quia turris a Cruce illa nimium quantum abeſt, & intermedia via [quam ipſi gratis intulere] ab eadem disjungebatur . Contra vero turris in hodiernam S. Reſtitutam unice convenit . Nam ab hac turri ſi linea Septentrionem verſus ducatur, ea latus ortivum hodiernae S. Reſtitutae radet . Proinde non eſt dubitandum, quin Petri Archiepiſcopi tempore haud alia fuerit major Eccleſia ſive Stephania, quam quae hodie S. Reſtituta vocatur .

Ac mihi quidem non videtur dubitandum, quin haec ipſa turris terminus atrii Stephaniae ad auſtrum fuerit . Quocirca ſi ab ea turri atrium quadratum [cujus ſingula latera aequalia latitudini hodiernae S. Reſtitutae ſint] deſcribatur; quod ab hoc atrio quadrato ad hodiernam mutilam S. Reſtitutam reſtabit , id reliqua ex longitudine Stephaniae ſpatia detruncata ſupplebit .

§. V. Signa διαγνωστικὰ ſive characteres quidam Stephaniae, ejuſdemque nomina in hodierna S. Reſtituta deprehenduntur.

Duos Stephaniae characteres διαγνωστικοὺς Parte I. cap. 3. in hodiernam S. Reſtitutam convenientes expendimus . Eorum prior eſt in Epiſcopalis hoſpitii συνεχείᾳ [cohaerentia] *qualem Joannes diac. prodidit . Atqui Epiſco-*

ſcopale hoſpitium antiquitus idem plane fuit, quod hodieq. eſt: niſi quod in occidentem quam in orientem ſolem olim longius procurrebat. Ejus janua olim illa ipſa erat, quae nunc Templo Domnae Reginae recta regione obvertitur. Et id quidem hoſpitium proxime nunc hodiernae S. Reſtitutae adhaereſcit, ſicuti & olim cum Stephania copulabatur. Hoc totum argumentum late deduximus pag. 29. & ſeq. & a pag. 33. ad 36. ubi varias Epiſcopalis palatii vices e tenebris erutas in apricum protulimus.

Alter character eſt columnarum Stephaniae ἀσυμμετρία (perturbata ratio) *cujuſmodi utriuſq. Stephani temporibus conveniebat: quam etiam in hodiernae S. Reſtitutae columnarum rationibus perturbatiſſimis deprehendimus. De quo pag. 27. 28. diſſeruimus.*

Ad Stephaniae vero nomina quod attinet, uſitatioribus nunc quidem contentus ero. Nam praeter Stephaniae *proprium nomen, ea bis maxime duobus appellativis vocabulis deſignari ſolebat, ut* Neapolitana Eccleſia, *aut* Major Eccleſia *diceretur. At paſſim tota Diſſertatione plurima documenta protulimus, in quibus haec, quae hodie* Sancta Reſtituta *vocatur,* Major *aut* Neapolitana Eccleſia *nuncupata reperitur: quae loca plane innumerabilia ſi in unum conferre ſatagerem, id moleſtae ſane ac moroſae diligentiae tribueretur. Id vero* Majoris *aut* Neapolitanae Eccleſiae *vocabulum interdum etiam poſt novae Cathedralis encaenia huic S. Reſtitutae tributum cernitur; certe quia ei appellationi diu Neapolitani inſueverant. At ubi poſt dedicatam novam Cathedralem, adhuc haec antiquior his nominibus deſignabatur, id plane non ſine adjectione diſcriminante fiebat: verbi cauſa* Neapolitana Eccleſia S. Reſtitutae, *aut* Major Eccleſia S. Reſtitutae (*priorem nomenclaturam pag. 171. poſteriorem pag. 172. reperies*) *contra vero ante novae Cathedralis fabricam, haec quae hodie* S. Reſtituta *vocatur, ea abſolute* Neapolitana *aut* Major Eccleſia *dicebatur, ſine* διοριστικῷ *alio additamento; ut facile poſſes intelligere, eam ita Cathedralem fuiſſe, ut nullam aliam ſibi aemulum timere poſſet.*

SECTIO II.

Eorum ſcriptorum qui paullo ante, aut paullo poſt novae Cathedralis encaenia ſcripſerunt, auctoritate oſtenditur, illos omnes in ea, quae hodie S. Reſtituta nuncupatur, veterem Stephaniam recognoviſſe.

Hoc totum argumentum Parte I. cap. VI. prolixe tractavimus. Ultimis Stephaniae temporibus ſcripſiſſe Albericum, Joannem Cimeliarcham, & antiquiorem Chronici S. Mariae de Principio auctorem vidimus: quatuor vero ferme ante novae Cathedralis encaenia annis Jacobum de Piſis compoſuiſſe vitam B. Nicolai Eremitae, ejuſq. ſepulturam in antiquiore S. Reſtitutae Eccleſia ſeu Cappella (*uti loquitur*) *memoraſſe: adhaec ſub ipſam novae Cathedralis dedicationem epigramma muſivo S. Mariae de Principio ſubſcriptum fuiſſe: poſtremo haud diu poſt novam Cathedralem encaeniatam Joannem Villanum contexuiſſe chronicon ſuum: & tamen in his omnibus monumentis veterem illam Stephaniam in ea baſilica, quae hodie novo nomine* Sancta Reſtituta *vocatur, agnoſci. Ad haec ſcriptores omnes XVI. & XVII. ſeculi*

prae

Digitized by Google

(prae ceteris Petrum de Stephano, *Joan. Tarcagnotam*, *Davidem Romaeum*, *Caeſarem de Engenio*, *Barth. Chioccarellum*, *Ant. Caracciolum*, *Carolum de Lellis) ſacrae Neap. antiquitatis apprime gnaros*, *hoc idem ſenſiſſe & luculenter teſtificatos fuiſſe . Denique neminem alium ante Illuſtriſſimum S. Severinae Archiepiſcopum Nic. Carminium Falconem*, *& virum amiciſſimum Benedictum Serſalium*, *inaudito ad hunc diem opinionis portento duas Cathedrales adſtruxiſſe*, *quarum una eſſet hodierna Sancta Reſtituta*; *alteram vero*, *minime addicentibus avibus*, *in novae Cathedralis Cruce (quamvis hinc obſtante*, *uti volunt*, *via publica*, *illinc S. Laurentii & S. Petri Apoſt. baſilicis artantibus) exilem & anguſtam primi omnium metarentur*; *huic vero alteri macerrimae*, *exſuccae*, *exſuctaeq. Eccleſiae auguſtum atq. faſtoſum illud* Stephaniae *nomen imponerent . Atqui ſua ſe ipſi novitate jugulant . Nos quidem vetera & perpetua tuemur : ipſi*, *ſi qua poſſunt*, *nova opinionum portenta defendant*.

S E C T I O III.

Objectio unica ex vita longiore S. Athanaſii petita, quae Falconium atq. Serſalium tranſverſos egit, facillime diluitur.

Tamen Falconio atq. Serſalio danda eſt venia, *ſimulq. fatendum*, *non de nihilo eos in hunc novitatis ſcopulum impegiſſe* : *verum iis cur ita ſentirent*, *hanc unam praecipuam fuiſſe cauſam*, *quod vitae longioris S. Athanaſii auctor* Stephaniam *ab* Eccleſia S. Reſtitutae *aperte diſtinxerit . Etenim ubi is auctor*, *S. Athanaſii in* Stephaniam *merita retuliſſet* (Conſtituit, *inquit*, Sacerdotes Hebdomadarios in Eccleſia Domini Salvatoris, quae STEPHANIA vocatur, *&c.*) *ac ſtatim adjeciſſet ejuſdem in Eccleſias B. Andreae Apoſt. & Protom. Stephani beneficia*; *poſtremo addit*: Eccleſiae vero SANCTAE RESTITUTAE, quae a Conſtantino Imp. (ut fertur) condita eſt, connectit utroſque, Joannem Baptiſtam atq. Evangeliſtam, & cuſtodem cum (12) officialibus clericis ordinavit, reſq. illic ad praeſidium eorum largitus eſt. *Ac nulli quidem dubium*, *quin hic locus ſit*, *ſiquis alius*, *difficillimus*, *& ejuſmodi*, *ut ſi cetera in diverſitatem hodiernae S. Reſtitutae a Stephania convenirent*, *ultro in Falconii ſententiam pedibus irem*, *ceteriſq. ut idem facerent*, *ſuaderem*. *Nunc vero cum hic unus locus antiquorum ſit*, *qui ei diverſitati in ſpeciem faveat*, *ſexcenta vero alia & quidem ineluctabilia argumenta*, *auctoritateſq. ſcriptorum omnis aevi millenae pro eo ſtent*, *ut non niſi in hodierna S. Reſtituta vetus Stephania quaerenda omnino ſit*; *quidvis aliud perpetiendum eſt potius*, *quam ne tot luculentis demonſtrationibus*, *totq. auctoritatibus nos frangi ſinamus*.

Et vero quanti laboris erat id ſuſpicari (quod certe in hoc conflictu biographi unius cum aliorum ſcriptorum atq. rationum nube denſiſſima cuivis

(12) OFFICIALES (*ait Dufreſnius in ea voce*, *ſunt*) Clerici ac Sacerdotes, qui Eccleſiam deſerviunt, in charta ann. 1072. in Hiſt. Pergamenſi to. 3. p. 274. & in alia an. 1174. ibid. p. 324. *Eaq. notio huic loco optime convenit*; *maxime cum hic auctor ea plane aetate vixerit*, *qua illae chartae ſcriptae fuerunt . Vide quae de hujus ſcriptoris aetate diximus pag.* 37. *Adnot.* 29.

Digitized by Google

vis ſuſpicandum omnino fuerat) ſuſpicari inquam, Athanaſiani biographi aevo fuiſſe quamdam antiquiorem S. Reſtitutae Eccleſiam a Stephania diverſam; de hac vero altera hunc biographum fuiſſe locutum? Id quidem ſuſpicari praeſtabilius fuit, quam rei exploratiſſimae (nim. quod Stephania in hodierna S. Reſtituta fuerit) fidem evertere.

Quid ſi vero argumentis minime inficiandis oſtendo, re vera fuiſſe aliam vetuſtiorem Sanctam Reſtitutam, in quam hic biographus Athanaſii merita commemoravit? Ea argumenta partim ad Kalendar. marm. in Additamentis ad XVI. Maii pag. 978. *& ſeq. proferimus, partim in hac Diſſertatione ſexcentis locis. Videbis prae ceteris dicta a pag.* 36. *ad* 40. *& in expoſitione ſimillimi loci Joannis diac. pag.* 10. *&* 11. *ac rurſus cap. VI. a pag.* 70. *ad* 74. *& paſſim Diſſertatione tota. Etiam modo ſectione I. §.* 3. *inter adjacentes Stephaniae minores Eccleſias illam priorem S. Reſtitutae Eccleſiam demonſtravi, quae olim in poſtico ſacelli S. Mariae de Principio erat. Ibi enim illud S. Virginis Martyrium olim fuiſſe, tum ex chronico S. Mariae de Principio, tum ex vita B. Nicolai Eremitae, ut alia plura monumenta taceam, abunde docemur. Idq. cum ſit certiſſimum; ea me cauſa impulit, ut quoties haec baſilica nominanda mibi fuit, quam nunc vulgo omnes* Sanctam Reſtitutam *vocant, non abſolute ſic eam vocarem, ſed* Hodiernam Sanctam Reſtitutam *dicerem; plane ut eam ab antiquiore altera ejus nominis Eccleſia dinſtinguerem a qua haec hodierna ſimul cum ejus exuviis ſacratiſſimis etiam hereditarium* S. Reſtitutae *nomen ante hos amplius quadringentos annos nacta fuit.*

PARS II. ICHNOGRAPHICA

Qua tum hodiernae tum etiam antiquae Cathedralis informatio adumbratur.

SECTIO I.

In Serſalii ichnographicam & orthographicam deſcriptionem animadverſiones.

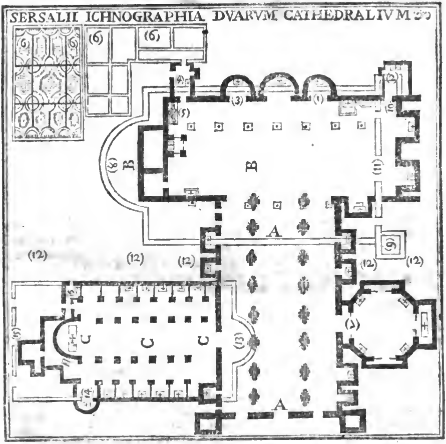
Vir clariſs. & amiciſs. Benedictus Serſalius in ſuo opuſculo, quod de nobiliſſimae Minutulorum familiae ſacello ann. 1745. *edidit, ad pag.* 30. *ichnographiam Cataedralium Neap. exhibuit, ad pag.* 31. *orthographiam. Nos eaſdem informationes duas cum ſubjectis Italicis deſcriptionibus in aes inciſas recudimus, ac ſimul paucas animadverſiones adjecimus.*

§. I. Ad Cathedralium ichnographiam Serſalianam.

I. A A A (*inquit*) hodiernam Cathedralem deſignat. *Verum in hac informatione, ut ſuae cauſae ſerviret, ac ſatis ampla ſpatia veteri ſuae commentitiae Stephaniae (quam in cruce hodiernae Cathedralis metari ſatagebat) compararet, hodiernam crucem juſto latiorem exhibuit. Res enim ſic ſe habet. Hodiernae Cathedralis crux lata palmos (ſemper Neapolitanos intel-*

intelligo) ſex & quinquaginta eſt : navis vero junctae cum duab. alis adjacentibus tota latitudo eſt palmorum CXXII. Atqui eae rationes in noſtra ichnographia ſibi conſtant, in Serſaliana (quam ſubjeci) non item. Nam ſi Ser-

C *ſalii*

AAA. Cattedrale Odierna.(1)Cappella di S.Aſpreno I.Veſc.di Nap. de'Signori Tocco. (2) Cappella di S.Pietro de'Signori Minutoli. (3) Cappella del SS. Sacramento de' Signori Galeota. (4) Cappella di S. Lorenzo, ora di S.Paolo de Umbertis del Rev.Seminario. [5] Sepolcro d'Innocenzo IV. [6] Antico Palaggio Veſcovile, e ſuo giardino. [7] Gran Cappella del Teſoro di S. Gennaro.

BBB. Antica Cattedrale del SS.Salvatore, chiamamata Stefania.[8] Luogo, ov'era l'antica Tribuna.[9]Un gran Campanile.[10] Altro gran Campanile con Cappella di S.Pietro Apoſ[11]Porta maggiore, che ſporgeva nella ſtrada principale di Sole, e Luna, oggi di Capuana.[12]Vicolo, che dimezzava tra queſta Cattedrale, e l'altra di S. Reſtituta.

CCC. Antica Cattedrale, e Odierna Chieſa di S. Reſtituta. (13) Luogo, ov'era la di lei antica Tribuna. (14) Oratorio di S. Maria del Principio. (15) Luogo, ov'era la porta antica, che ſporgeva nell'altra Strada principale di Somma Piazza, ora di D.Regina. (16) Cappella di S. Gio: in Fonte.

ſalii Crucem retinere volumus; navim cum ſuis alis immane quantum latiorem deſcribamus neceſſe eſt. Omnino enim latitudo navis alatae eam rationem ad crucem re vera habet, quam 122 ad 56. h. e. plus duplo majorem At in Serſaliana ichnographia crux ferme aequalis toti navi alatae deprehenditur; ita ut mediana baſilicae hodiernae navis in informatione Serſaliana ſit monaſticis ambulacris, quam aulae Cathedralis Neapolitanae convenientior.

Adhaec quod, ut eidem cauſae velificetur, prope ſacellum S. Laurentii num. 6. palatium Epiſcopale vetus deſcribit, id dumtaxat (uti in Diſſert. Part. I. Adnot. 28. p. 35. oſtendimus) ad totum fere XV. ſaeculum eſt reſtringendum, h. e. ab Henr. Minutuli ad Oliverii Carafae tempora: nam toto praeterito tempore hoſpitium Epiſcopale in poſtico apſidis hodiernae S. Reſtitutae ſive Stephaniae erat, ut Par. 1. pag. 29. & 34. 35. demonſtravimus.

II. Pergit Serſalius: BBB, *inquit*, veterem Cathedralem S. Salvatoris, vocatam Stephaniam, exhibet. *Verum (ut in Diſſert. Par. I. ſuſe expoſuimus) vereor ut ſatis ad eam metandam ſpatii reperiat: niſi forte conturbatis inſigniter (quod jam ipſum feciſſe modo conquerebar) rationibus, & cruce hodierna laxiore, quam pro navis modulo, oculis ſubjecta.*

Ibid. num. 9. & 10. duas turres campanarias in angulis ſuae Stephaniae erigit. At Jo. Diaconus, quo teſte utitur, turres illas duas Eccleſiae S. Petri, non vero Stephaniae impoſuerat.

Adhaec ubi num. 11. Stephaniae ſuae portam majorem patefacit, gradus ante portam omittit: qui multo plures fuerint oportet, quam illi 38. gradus, quibus nunc ad portam obeliſci *conſcenditur; tum quia exterius ſolum longe depreſſius olim erat (quod immane quantum ex aedificiorum ruderibus, & ex aggeſta tellure, quam imbres ex altioribus locis converrunt, paullatim crevit) tum etiam quia ab obeliſco ad curias tabellionum (cui loco ea commentitia janua reſpondiſſet) ſenſim deſcenditur. At omiſſio graduum in ichnographia, age, condonetur: at eadem in orthographia condonari nullo modo potuit. Nam loco* Equi aenei *(cui prorſus ante veram, non commentitiam Stephaniam locus fuerat) quanto melius ſcalas multiplices fabricaſſet.*

Num. 12. quam viam inter Stephaniam & hodiernam S. Reſtitutam inſert mediam, ea (praeterquam quod in Serſalii commoda peccat) adhaec nullo auctore adſtruitur, ut in loco diximus.

III. CCC, *inquit*, Veterem Cathedralem (*quam ipſe a Stephania diſtinguit: ecce autem duarum Cathedralium biformem Chimaeram gratuito contemplandam novorum portentorum curioſis proponit*) veterem, *ait*, Cathedralem alteram ſive hodiernam S. Reſtitutam ob oculos ponit.

Num. 13. & 15. tribunalis & portae primariae ſitum cum Celano pervertit. Atqui in Diſſertatione ſuſe demonſtravimus, tribunal eodem ſemper ſtetiſſe poſitu ac nunc eſt: ex quo ſequitur apſidem ad Arcton ſpectaſſe. Id vero ex ſuperiore Synopſi argumentorum multo eſt luculentius: in qua (praecipue in Adnot. 11.) ex S. Athanaſii Xenodochio invicte probavimus, atrium ibi ſtetiſſe, ubi nunc S. Januarii Theſaurus eſt: proinde tribunal adverſum ſtetiſſe.

Num. 16. Sacellum S. Joannis in Fonte verſus baſilicae portam (a ſe ſcil. ſitu contrario delineatam) collocat: nec animadvertit, in chronico S. M. de Principio id ſacellum tribunae, non vero portae Stephaniae adjacens adſtrui.

§. 2.

Digitized by Google

§.2. Ad ambarum Cathedralium Serſalianam orthographiam.

Num. 3. Eccleſiam & Xenodochium S. Andreae *ſimul jungit*. *At* Hoſpitale *S. Athanaſii Eccleſiae S. Andreae proximum fuiſſe novimus (quorum utrumque non apſidi, ſed atrio Stephaniae ſive S. Reſtitutae hodiernae adjacebat) de Xenodochio autem S. Andreae nihildum ad hunc diem audieramus.*

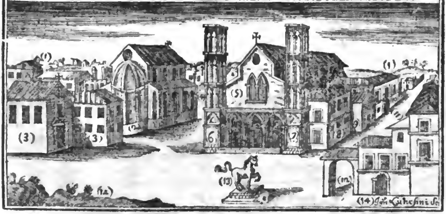
Num. 6. & 7. duas campanarias turres erigit, quarum uni Eccleſiam S. Petri ſupponit. Atqui has duas turres non in Stephaniae angulis, ſed in Eccleſia S. Petri Jo: diaconus ſtatuit.

Num. 8. Hoſpitale quoddam alterum exhibet: in quo plura peccat: primum quod cum in fictitiae Stephaniae ortivo latere illud deſignaſſet, tamen in atrio id fuiſſe (ſicuti fuit) palam profiteatur. Deinde cum in atrio id fuiſſe dicat; aperte Hoſpitale Athanaſianum (quod ad gradus Atrii fuit) ſignificare cogitur: atqui Athanaſianum ibi fuit, ubi nunc S. Januarii Theſaurus eſt. Vide p. IX.

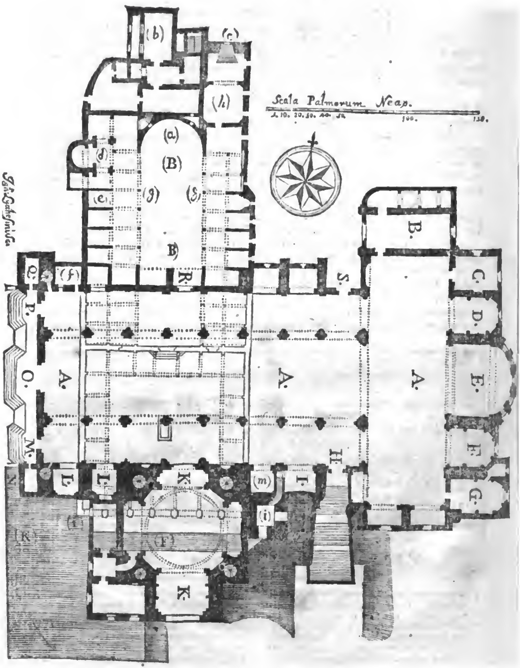
Num. 9. Horreum alicubi fuiſſe ſcimus: at ubinam re vera fuerit, nunc primum a noſtro Serſalio diſcimus: pro quo grates ingentes agimus. Num. 10. *De Archiepiſcopali hoſpitio dixi ad ichnographiam Serſalianam.*

Poſtremo quod num. 13. *equo Neapolitano locum eſſe voluit, laudo. At fuiſſe equum in Stephaniae atrio, ita Jo: Villanus dixit, ut aperte atrium ab eo deſignatum, non aliud fuerit, quam quod atrio S. Reſtitutae reſpondet. Fuiſſe enim equum dicit cap.* 20. A la corte de la predicta Eccleſia di Napoli: *at proxime non niſi* Eccleſiam Majorem Neapolis *nominaverat: qui quidem ubi poſtea de Cathedrali dedita opera agit, nullam aliam Majorem Eccleſiam agnoſcit, quam quae hodie* S. Reſtituta, *olim* Stephania *vocabatur.*

EARVMDEM ORTHOGRAPHIA SERSALIANA.

(1) Strada principale di Somma Piazza, oggi di D. Regina. (2) Antica Cattedrale di S. Reſtituta. (3) Chieſa, ed Oſpedale di S. Andrea Ap. (4) Vicolo, che dimezzava tra queſta Cattedrale, e l'altra del SS Salvatore. (5) Antica Cattedrale del SS. Salvatore, chiamata Stefania. (6) Uſ gran campanile della medeſima. (7) Cappella di S. Pietro Apoſt. ſotto queſt'altro campanile. (8) Oſpedale nell'atrio di detta Cattedrale. (9) Granajo. (10) Antico Palaggio Veſcovile. (11) Vicolo de' Mannocci, oggi di Capuana. (12) Antico Seggio di Capuana. (13) Cavallo di bronzo. (14) Strada principale di Sole, e Luna, oggi di Capuana.

Digitized by Google

S E C T I O II.

Tum hodiernae Cathedralis, tum verae Stephaniae ichnographia junctim delineata explicatur.

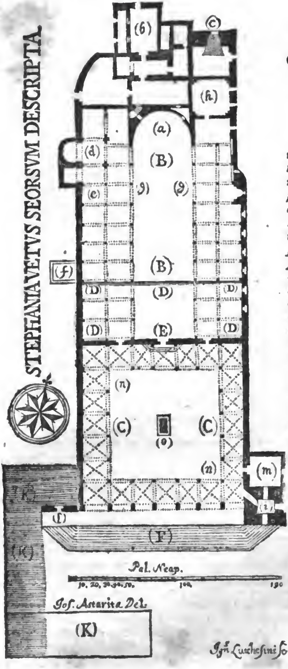
A A A Cathedralis hodiernae cum ſuo Tribunali, Cruce, Alis & Sacellis ichnographiam adumbrat.

In qua B. *ſacrarium* : C. *ſacellum S. Laurentii, per quod Seminarium aditur* : D. *ſacellum Venerabilis Sacramenti, olim dictum* S. Salvatoris Veteris : E. *Tribunal* : F. *ſacellum S. Aſprenis nobilis familiae de Tocco*: G. *ſacellum S. Petri & Anaſtaſiae familiae Minutulae. Deinde in ala meridiali* H. *Porta obeliſci, ad quam gradibus* 38. *aſcenditur* : I. *ſacellum familiae Carbonum* : KK. *magnificentiſſimus S. Januarii & aliorum tutelarium Theſaurus, qui eſt patronatus excellentiſſ. Civitatis Neap*: (K)(K) *Domus ejuſdem Civitatis, cujus directum dominium eſt penes aedem SS. Adnuntiatae*: L.L. *Alia duo ſacella*: M. *porta lateralis Cathedralis*: *juxta quam* N. *eſt janua Domus excell. Civitatis, domui Villanorum attigua* : O. *Porta primaria*: P. *Porta altera lateralis*: Q. *Theſaurus vetus* : *pone quem ſacellum vetus Filamarinae gentis, mox alterum Theodorae familiae. Sequitur* R. *janua hodiernae S. Reſtitutae*: *pone quam occaſum verſus ſacella duo*: *tandem* S. *porta, per quam dextra ad Seminarium, laeva ad palatium Archiepiſcopi acceſſus patet.*

Nunc lector oculos boream verſus convertat, moneo, h. e. in eam partem, qua appoſitae pyxidis cuſpis Arcton commonſtrat. (*B*) (*B*) *hodiernam S. Reſtitutam, ſive Stephaniam detruncatam refert. In qua* [a] *eſt vetus Tribunal adhuc ſuperſtes. Porro totum id quod in poſtico hujus Apſidis cernitur, varia conclavia in uſum Sacrarii & Canonicorum Cathedralis complectitur. Inter quae* [b] *eſt aula Capitularis, in quam Canonici ad deliberandum conveniunt. Ortivo lateri hujus aulae reſpondent ſcalae* (c) *per quas Archiepiſcopus in S. Reſtitutam deſcendit, & ex hac in hodiernam novam Cathedralem accedit. Ab ejuſdem aulae Capitularis imo pariete ſi ad Arcton recta ducatur linea, ea ad antiquam Archiepiſcopalis palatii januam, Eccleſiae Domnae Reginae objacentem, ducet*: *quae janua, poſtquam Archiepiſcopi orientem verſus palatium porrexerunt, nunc cum palatii antiqui parte, uſui domus cujuſdam privatae patet.*

Ad Eccleſiam S. Reſtitutae redeo : *in qua mediana navis duabus hinc, totidem illinc alis cingitur* (*nam nullae olim capellae erant*) *quae alae quatuor columnarum verſibus diſtinguuntur. In porticu occidua* [d] *ſacellum S. Mariae de Principio eſt*; *in cujus poſtico ante hos CDL. annos Eccleſia S. Reſtitutae, ejuſdem Martyris reliquiis ditata, venerationi erat. Sequitur meridiem verſus* [e] *novum S. Aſprenis ſacellum a Canonico Januario Majello extructum* : *in cujus poſtico vetus* Aula *ſive Eccleſia S. Aſprenis erat. Extremae hujus porticus parti* (*qua parte mutila eſt Stephania, & novae Cathedrali adhaeret*) *reſpondebat quaqua verſus* [f] *Athanaſiana S. Januarii Eccleſia, eo praecipue pertinens, ubi nunc vetus S. Januarii Theſaurus viſitur. In navi mediana ſunt* [g] [g] *duorum ambonum loca. Poſtremo ad utriuſq. alae ortivae caput* [h] *eſt ſacellum S. Joannis ad Fontem* : *quod cum tribunali Stephaniae ex chronico S. M. de Princ. cohaerebat, & adhuc cohaeret.* SE-

Digitized by Google

SECTIO III.

Qua ſeorſum integra vetus Stephania, non imaginaria, ſed qualis& quanta re vera fuit, adumbratur explicaturque.

Quo pacto turris campanariae ductu auſpicioque totum quod mutilae Stephaniae deerat, reſtituerim, jam ſupra pag. XIII. §. IV. expoſui, ac rurſum pag. ſeq. Adnot. 13. ediſſeram. Ergo miſſa tantiſper Sancta Reſtituta [quam in proxime ſuperiore forma expoſui, quamq. hic rurſus eiſdem dimenſionibus delineatam cum ſupplemento ſuo vides] ad id totum deſcribendum venio, quod Sanctae Reſtitutae recuperatum, eidem ad priſtina Stephaniae *membra reſarcienda adglutinavimus.*

Ergo C C *eſt vetus Stephaniae Atrium quadratum*, τετραςῶον καὶ περιςυλον (quatuor porticibus cum columnis in ambitu cinctum) *quod ductu & ope* [13] *turris campanariae, adbuc ſuperſtitis, definivimus. Ergo* (i) *eſt*

(13) *Cum certum ſit campanariam turrim (quae adhuc mutila aſcendenti gradus portae obeliſci ab laevo latere occurrit) ad Stephaniam pertinuiſſe (uti. dictum fuit Parte ſuperiore p. XIII.)* *eo*

eſt turris Campanaria , quae adhuc detruncato vertice cernitur : deinde [F] *ſunt* [14] *gradus ante atrii portam :* [l] *Athanaſianum* [15] *Xenodochium :* [k] [k] *domus Civitatis :* [m] *Eccleſia S. Andreae turri Campanariae adjacens :* [n] [n] *cavaedium , ſive ſubdivalis area : in qua Joannes* [16] *Villanus equum Neapolitanum ſtetiſſe ſcripſit (cujus equi baſim* [o] *notavimus) quo loco antiquitus perennis fons ſaliebat , ut in Salerni atrio & alibi viſebatur . Dt eo ſonte plura S. Paulin. Nolan. habet.*

D D D Totum id ſpatium exhibet , quod inter atrium , interq. hodiernam S. Reſtitutam ſuperat : quod quidem Stephaniae (ex qua ad ſtruendam Cathedralem novam ante plus quadringentos annos praeciſum fuerat) reparandae reſtituendum erit , ut integra , qualis olim fuerat , oculis ciuium Neapolitanorum ſiſtatur . Demum e portam Stephaniae primariam exhibet .

Habes igitur veram , non imaginariam , Stephaniae informationem : cujus longitudo limitibus duobus adhuc exſiſtentibus terminatur , ad boream ſcil. Tribunali bodierno S. Reſtitutae cum adjacente S. Joannis in Fonte ſacello [quod pro perpetuo & indivulſo tribunalis Stephaniae comite jure babetur] ad auſtrum vero turri campanaria Stephaniae , quam Petrus de Surrento fecit : cujus latus occiduum in murum ortivum [uti tunc moris erat] S. Reſtitutae h. e. ipſius Stephaniae in directum coit . Ab ea turri boream verſus atrium quadratum deſcripſi . Jam vero inter atrium & bodiernam S. Reſtitutam quod intercipitur ſpatii , id totum cum bodierna S. Reſtituta adglutinatum Stephaniam talem ac tantam , cujuſmodi ab Stephano II. ad ultimum refecta fuit , reformat atq. redintegrat . Ad ejuſdem vero Stephaniae latitudinem quod attinet ; eam in bodierna S. Reſtituta baud dubie tenemus . Ac me jam cuivis abunde ſatisfeciſſe confido .

PARS

eo potiſſimum loco illa eſſe debuit , quo ſimiles turres conſtrui ſolebant . In Capuana Cathedrali (quae IX. ſaeculo aedificata fuit) ea turris noſtrae ſimilis (utpote ab imo ad ſummum quadrata) adhuc ſtat ; eaque extremo atrii quadrati angulo ex parte cornu epiſtolae etiam nunc adhaeret . Haud ſecus ergo baec noſtra eidem prorſus extremo angulo reſpondet ; & ita ut ejus turris occiduum latus ſi protendatur , atrii ſimul & totius baſilicae longitudinem radat .

His intellectis , jam nihil facilius fuit , quam atrium ibidem prorſus ubi olim erat , & cujuſmodi olim fuit , deſcribere . Nam quia hujuſmodi atria quadrata erant ; uno latere (quod aequale latitudini Stephaniae ſive S. Reſtitutae eſſe debuit) dato , cetera ad rectos angulos facile deſcribuntur .

Poſtremo quia inter atrium & baſilicam nullum aliud aedificium intercedebat ; ex eo neceſſario ſequitur , ubi ſeptentrionale latus atrii deſinebat , ibi Stephaniam incepiſſe : proinde totum id ſpatium , quod inter boreum atrii latus interq. hodiernam S. Reſtitutam inane ſupererit , id univerſum cum bodierna S. Reſtituta adglutinandum eſſe , ut Stephaniae mutilum corpus reſarciatur . Ex his profecto vides quantum hujus turris reliquiis debeamus : cujus unius ope Stephaniam reparare in totum licuit .

(14) *Ante atrii portam gradus eſſe decuit ; quia ex parte atrii ſolum externum & nunc S. Reſtituta depreſſius eſt , & olim aliquanto , quam nunc , humilius , uti ſupra obſervavi . Fatendum eſt tamen ea parte , qua atrii noſtri oſtium erat , aliquanto pauciores , quam alibi gradus ſuffeciſſe ; quia ibi finis acclivitatis erat. Ex eo quippe loco , ubi atrium patuit , via (quae ortum verſus inſigniter declivis eſt , plana eſſe occaſum verſus incipit ; & aequabilis uſque procedit. Qua opportunitate captos Eccle S. Salvatoris architectos reor , ut ibi facerent atrium .*

(15) *Cum uterq. vitae Athanaſii ſcriptor ejus hoſpitale ad gradus atrii Stephaniae poſuerit ; hinc ejus primariam januam ad occiduum atrii latus opportune patefecimus , quod lateri cornu Evangelii reſpondebat .*

(16) *Villanus cap. 20 equum Neapolitanum ſtetiſſe narrat* A la Corte de la predicta Eccleſia di Napoli.

PARS III. CHRONOLOGICA.

Sive indiculus Pontificum Neapolitanorum tum in Joannis diac. chronico recenſitorum, tum ſaeculorum ſequentium.

M O N I T V M.

Sciendum eſt, priorum quatuor ſaeculorum Epiſcopos admodum paucos ad Joannis diaconi notitiam perveniſſe; & tamen in ejus chronico Ms. & edito ſic numeros ordinales praeponi ſingulis, quaſi ſi ſeries integra & nuſquam interrupta exhibeatur. Id non ignoraſſe proderit. Hi ergo ſunt novem priorum ſaeculorum antiſtites ex Joanne diacono.

TRIBVS PRIORIBVS SAECVLIS.

I. (S.) ASPRENAS ab Apoſtolorum principe baptizatus, & primus Neapolis Epiſcopus ordinatus. Vide Kalendar. marmoreum die 3. *Aug.*

II. (S.) EPITIMITVS.

III. (S.) MARO. Kalend. marmor. die XV. Junii.

IV. (S.) PROBVS.

V. (S.) PAVLVS (primus). In Kalend. marmor. die XXIII. Aug.

VI. (S.) AGRIPPINVS. Vide Kalend. marm. die IX. Novemb.

VII. (S.) EVSTASIVS. Hic in Kalend. marm. die X. Maii rectius EVSTATHIVS *dicitur.*

VIII. (S.) EPHEBVS. In Kalend. marm. die XXIII. Maii.

SAECVLO IV.

IX. (S.) FORTVNATVS (primus) Vide Kal. marm. die XIV. Junii.

X. (S.) MAXIMVS. Vide Kal. marm. die XI. Jun.

XI. (S.) ZOSIMVS (17).

XII. (S.) SEVERVS. In Kal. marm. die XXIX. April. Ad hunc S. Ambroſ. Mediol. epiſtolam ſcripſit.

V. SAECVLO.

Hinc forſan Joanni diac. ſeries procedit integrior.

XIII. (S.) VRSVS. In Kalend. marm. die XXI. Feb.

XIV. (S.) JOHANNES (primus). In Kal. marm. die III. April. Fuit S. Paulino Nolano aequalis.

XV. (S.) NOSTRIANVS.

XVI. TIMASIVS. Joannes diac. bujus pontificatum per annos XXXI. uſq. ad S. Leonem Papam protrahit.

XVII. FELIX ſedit (inquit Joan. diac.) annos VIII. ſub S. Leone Papa.

XVIII. SOTER ſedit annos XXI. ſub Hilario, Simplicio & Felice Pont.

XIX. (S.) VICTOR ſedit ann. XI. ſub Papa Gelaſio & Zenone Aug. Vide Kalend. marm. die VIII. Febr.

S AE C V L O VI.

XX. STEPHANVS (18) *primus Eccleſiae Salvatoris, quam Conſtantinus Magnus aedificaverat, refector & amplificator, ſedit annos XV. ſub Symmacho Papa & Anaſtaſio Aug.*

XXI.

(17) *Hic in chronico S. Mariae de Princ.* SANCTVS *praenominatur. Alibi* Coſmus *vocatur. Erit ille fort. Coſmas qui in Kal. Marm. die XVI. Auguſti ſignatur. Horum autem trium Epiſcoporum ordo luxatus videtur.* Nam Zoſimus, *ſive* Coſmus, *quia ſub Conſtantino Magno & S. Sylveſtro ponitur, duobus ſupra ſcriptis praeceſſerit oportet; poſt quem* S. Fortunatus, *ac demum* S. Maximus. *Nam ille alter Zoſimus, qui Maximo ſucceſſit, Arianus & intruſus fuit. Chioccarello & Ughello binos Maximos binoſq. Zoſimos inducentibus ne crede. De his alibi in Diſſertat. de Sanctis Epiſcopis.*

(18) *Is qui in Kalend. Marm. die XI. April. colitur, hiccine Stephanus fuerit, an ille alter qui VIII. ſaeculo eamd. Cathedralem igni abſumptam reaedificavit, a quo* Stephaniae *nomen accepit, parum conſtat. Quid ſi neuter horum in marmore proponatur? ſed ille potius,*

qui

XXI. (S.) POMPONIVS Eccleſiae S. Mariae Majoris aedificator, ſedit ann. XXVIII. ſub Hormiſda & ſucceſſorib. & Juſtino Aug. Adnuntiatur in Kal.marm.die XXX. April.

XXII. JOHANNES (II) ſedit ann. XX. ſub Juſtiniano Aug.

XXIII. VINCENTIVS ſedit ann. XXIII. Fecit baptiſterium minus, quod hodie dicitur S. Joannes ad Fontem. *Fuit ſub Juſtino minore Aug.*

XXIV. (S.) REDVX ſedit annos III. ſub Pelagio II. Papa & Tiberio Conſtantino Aug. Quas temporum notas non fallere, oſtendimus in Comm. ad marm. Kalendar. ad XXIX. Martii (quo die ibi Redux *adnuntiatur) ex Petri Notarii ſubſcriptione. Sed cave Chioccarello, & hunc ſecuto Ughello credas, qui hunc Reducem inter Stephanum I. & S. Pomponium temere interjecerunt.*

XXV. DEMETRIUS ſedit, inquit Joan. diaconus, annos tres. Hunc S. Gregorius Epiſcopatu dejecit, ejuſq. loco Paulum Nepeſinum tamquam Epiſcopum interventorem (ut Afri vocabant) Neapoli praefecit, donec ordinatus eſt Fortunatus.

XXVI. FORTVNATVS (II) ſedit annos VII. ſub S. Gregorio M. & Mauricio Aug.

VII. SAECVLO.

XXVII. PASCHASIVS ſedit annos XIV. ſub Sabiniano, & Bonifacio III. & IV. & ſub Phoca Aug.

XXVIII. JOHANNES (III) ſedit annos XX. menſ. VII. ſub Deusdedit, Bonifacio V. & Honorio *Pont. & Heraclio Aug.*

XXIX. CAESARIVS ſedit ann. IV. ſub Honorio Pont. & Heraclio Aug.

XXX. GRATIOSVS ſedit ann. VII. ſub Theodoro Papa & Conſtante Aug.

XXXI. EVSEBIVS ſedit annos VI. ſub S. Martino Papa & Conſtante Aug.

XXXII. (S.) LEONTIVS ſedit annos quatuor ſub Eugenio Papa, & Conſtantino Conſtantis fil. Hic mihi videtur inter Sanctos adnumeratus; nec enim de alio poteſt intelligi quod in Kalend. marm. die XXVI. Jul. ſcalpitur: DEP. S. LEONTII EPISCOPI. *Hujus aut ſucceſſoris Adeodati tempore videtur Conſtantinus Conſtantis filius ex expeditione Sicula redux veniſſe Neapolim, eaq. occaſione Eccleſiam Neap. tot beneficiis demeruiſſe: quae omnia ſecuta poſteritas in Magnum Conſtantinum ex ignoratione hiſtoriae tranſtulit. De quo tum in hoc opuſculo, tum ad Kal. marm. in Addit. ad XVI. April. diximus.*

XXXIII. [S.] ADEODATVS ſedit annos XVIII. ſub Vitaliano Papa & eod. Conſtantino Aug. Hic mihi non alius ab illo fuiſſe videtur, qui in Kal. marm. die I. Oct. inſcribitur.

XXXIV. [S.] AGNELLVS ſedit ann. XXI. ſub Adeodato Pont. & ſucceſſorib. & ſub eod. Conſtantino Aug. Colitur in Kal. marm. die IX. Jan.

XXXV. (S.) JVLIANVS ſedit ann. VII. ſub Sergio Papa uſq. ad IV. annum *(ait Joann. diac.)* Tiberii Imp. *De cultu vide Chioccarellum.*

VIII. SAECVLO.

XXXVI. (S.) LAURENTIUS ſedit ann. XV. menſ. VIII. ſub Joanne Papa & ſub Tiberio Aug. uſq. ad Theodoſium Imp. De hujus quoq. cultu adeatur Chioccarellus.

XXXVII. *SERGIVS ſedit ann.* XX-VIII.

d

qui I. ſaeculo Neapoli ſedebat, quando S. Patricius Martyr Neapolim adiit, uti Graeci in Menaeis narrant, quibus ſanctiſſimus Epiſcopus *dicitur. De quo agam in Diſſert. de SS. Epiſcopis Neap. ad calcem to.3. Kalend. marm.*

VIII. *ſub Gregorio & Zacharia, & ſub Leone Iſaurico & Conſtantino Copronymo Aug.* Hic (*inquit Joan. diac.*) dum a Graecorum Pontifice (*Patriarcha CPolitano*) Archiepiſcopatum (*ἀρχιεπισκοπήν, h. e. Archiepiſcopalem dignitatem ſine jure metropolitico, uti Par. II. cap. 2. diximus*) nanciſceretur, ab Antiſtite Romano correptus, veniam impetravit.

XXXVIII. *COSMAS ſedit ann. II. ſub Zacharia Papa & Conſtantino Copronymo. In Kal. marm. die* XVI. *Aug. ſic ſcribitur:* DEP. COSME EPIſcopi: *qui tamen mihi potius videtur ille, qui ſub Conſtantino M. & S. Sylveſtro ſediſſe dicitur (qui* Sanctus Coſmus *alicubi nuncupatur) quam hic ſaeculi VIII. praeſul. De quo loco ſuo.*

XXXIX. (*S.*) *CALVUS ſedit ann.* XII. *ſub Stephano Papa & Conſtantino Copronymo & Leone ejus filio. Vide Kal. marm. die* XX. *Martii.*

XL. [*S.*] *PAVLVS, cognomento* Senior *aut* Major, *ſedit ann. IV. ſub Paulo I. Papa. Inſcribitur Kalendario marm. die III. Martii.*

XLI. *STEPHANUS* [*II.*] *ex Duce Neapolitano Epiſcopus, ſedit ann.* XXXIII. *ſub Stephano & Hadriano Pont. & ſub Conſtantino Irenes filio. Hic Eccleſiam Salvatoris, a Conſtantino M. primitus exſtructam, deinde ab Stephano I. ante ducentos annos laxius aedificatam, & cum Epiſcopio copulatam, poſtremo igni abſumptam magnis refecit impendiis: quae ab eo tandem* Stephaniae *nomen ſibi quaeſivit. Eadem poſtquam dimidiata fuit, ut novae hodiernae Cathedralis fabricae explicandae locus eſſet; truncus lacerus ex illa Stephania relictus ſibi nomen* Sanctae Reſtitutae *peperit, ab eo ſcil. quod circ. ann.* 1314. *S. Reſtitutae Virg. & M. reliquiae (quae ad eum diem in peculiari adjacente oratorio, quod poſterior aliquis Conſtantinus Aug. exſtruxiſſe videtur, jacuerant) in ejus baſilicae Aram maximam invectae fuiſſent.*

IX. SAECVLO.

XLII. (*S.*) *PAVLVS cognomento* Junior *aut* Minor, *ſedit annos* XX. *ſub Leone III. Pont. & ſub Irene Aug. & Nicephoro. Colitur in Kal. marm. die XVII. Febr.*

XLIII. (*B.*) *TIBERIUS ſedit ann.* XX. *ſub Paſchaſio Papa (quem Joan. diac.* Paſchalem *vocat) & ſucceſſorib. & ſub Leone Armeno & Mich. Balbo Aug. Ultimos ſeptem annos in cuſtodiae ſqualore tranſegit.*

XLIV. (*S.*) *JOHANNES cognomento* Scriba *ſedit annos prope octo, ſub Theophilo Aug. & Michaele filio.*

XLV. (*S.*) *ATHANASIUS ſedit ann.* XXII. *ſemis ſub Leone IV, Benedicto, Nicolao, & Hadriano II. Pontif. & Michaele & Baſilio Macedone Aug. Obiit anno* 872. *Hactenus Joannes diaconus: cujus chronico pauca quaedam de Athanaſio II. ex Petri Subdiaconi ſtylo acceſſerunt.*

XLVI. *ATHANASIUS* II. *S. Athanaſii ex fratre nepos, Gregorii Ducis filius, Sergii Ducis frater, ab Joanne Papa* VIII. *in territorio Capuano conſecratus, ſedit ann.* XXII.

X. SAECVLO.

Series ſequentium Antiſtitum ex Chioccarello, & hunc ſecuto Ughello.

XLVII. *STEPHANVS* III. *quo ſedente corpora S. Severini Noricorum Apoſtoli, & S. Soſii Martyris Neapolim in Eccleſiam S. Severini tranſlata fuerunt circ. ann.* 910.

XLVIII.

Digitized by Google

XLVIII. *ATHANASIUS* III. *cujus mentio tantum reperitur inter annum 937. (quo anno is in gratiam Joannis Abbatis S. Severini cuidam Praecepto ſubſcripſit cum Gregorio Duce) interq. annum 960. quo cuidam contractui emphyteutico una cum Barbaria Abbatiſſa ſubſcribit. Imo ex Actis quibuſdam S. Agrippini anno 961. idem vivebat. Quamdiu advixerit, incertum.*

NICETAS (qui poſt Athanaſium III. catalogo inſeritur) utrum Epiſcoporum agmen cogat, an Archiepiſcoporum ſignifer ſit habendus, an poſtremo (quod vero propius) ex Epiſcopo evaſerit aliquando Metropolita; de ea re tota vide monitum ſequens.

M O N I T U M.

De Cathedrae Neapolitanae in Metropolitanam erectae tempore.

Poſt Athanaſium III. *qui ad annum uſq. 962. ſederit, Nicetam quemdam tamquam primum Neapolitanae ſedis Archiepiſcopum ab anno uſque 962. Chioccarellus hoc monumento adſtruit.* Habetur, *inquit*, ipſius mentio in ſcripturis coenobii S. Sebaſtiani hujus civitatis. Vertente enim controverſia inter .. Nicetam Archiep. Neap. ac dictum monaſterium ſuper terra quadam . . Archiepiſcopatus Neap. ac proxima terris ejus coenobii, ipſe Archiep. . . . partem ejus terrae gratioſe dono dedit eid. coenobio, reliquam ſuae Archiepiſcopali Eccleſiae reſervavit; ut ex publico documento exinde celebrato Neap. die 15. Novemb. Ind. VI. imperante domino Romano magno Imperatore anno decimo octavo, ſed & Baſilio magno Imperatore ejus filio anno III. *Hactenus Chioccarellus. Qui certe monumentum hoc numquam vidit (nam ſi vidiſſet, eo totidem verbis recitando, ſicuti in minoris momenti chartis quibuslibet facit, minime ſuperſediſſet) ſed cuivis alteri ſe legiſſe chartam teſtanti, incaute fidem adjunxit. Etſi notae chronicae non male habent. Nam annus Baſilii tertius in menſem Novemb. anni 962. convenit. Vide Freſnium in famil. Byz. p. 144. Ejus pater Romanus, qui Theophanonem uxorem habuit, etſi quatuor tantum annis regnum adminiſtravit; tamen* XVIII. *imperii annus, qui in monumento notatur, repeti altius poterit ab eo uſq. tempore, quo cum Conſtantino patre regnaverit. De his alii viderint. Verum ut hae notae hiſtoricae culpa vacent; at tanto majorem impoſtoris peritiam arguent. Mihi certe illud ſuſpicionem injicit maximam, quod ejus monumenti, rem tantam ſtabilientis, exemplum nec Chioccarellus, nec quivis alius poſtea in apertum protulerit. An re vera tale aliquod monumentum a nobilibus ejus coenobii virginibus nunc adſervetur, ii quibus plus otii ſuppetit, etiam atq. etiam viderint. Interim metropoliticam dignitatem anno 962. Cathedrae Neapolitanae impertitam inter incerta ponemus. Poſtremo vel ſi ea charta ab omni ſuſpicione liberetur; at dicemus, hunc Nicetam [quem natione Graecum fuiſſe, ſubmonet ejus nomen] Sergii exemplum ſecutum, nudam Archiepiſcopalem dignitatem a praeſule CPolitano impetraſſe, idq. poſtea effectu ſuo (obſiſtente latrociniis iſtis Rom. Pontifice) caruiſſe.*

Nec porro inſcriptio illa coenobii S. Marcellini, ex qua Chioccarellus innominatum alium Archiepiſcopum circ. annum milleſimum invehit, talis eſt, ut ejus rei fidem impetrare queat. Ergo in tanto rerum incerto haud alium pri-

Digitized by Google

ſalii Crucem retinere volumus; navim cum ſuis alis immane quantum latiorem deſcribamus neceſſe eſt. Omnino enim latitudo navis alatae eam rationem ad crucem re vera habet, quam 122 *ad* 56. *h. e. plus duplo majorem At in Serſaliana ichnographia crux ferme aequalis toti navi alatae deprehenditur; ita ut mediana baſilicae hodiernae navis in informatione Serſaliana ſit monaſticis ambulacris, quam aulae Cathedralis Neapolitanae convenientior.*

Adhaec quod, ut eidem cauſae velificetur, prope ſacellum S. Laurentii num. 6. palatium Epiſcopale vetus deſcribit, id dumtaxat (uti in Diſſert. Part. I. Adnot. 28. *p.* 35. *oſtendimus) ad totum fere XV. ſaeculum eſt reſtringendum, h. e. ab Henr. Minutuli ad Oliverii Carafae tempora: nam toto praeterito tempore hoſpitium Epiſcopale in poſtico apſidis hodiernae S. Reſtitutae ſive Stephaniae erat, ut Par.* 1. *pag.*29. & 34. 35. *demonſtravimus.*

II. Pergit Serſalius: BBB, *inquit*, veterem Cathedralem S. Salvatoris, vocatam Stephaniam, exhibet. *Verum (ut in Diſſert. Par. I. fuſe expoſuimus) vereor ut ſatis ad eam metandam ſpatii reperiat: niſi forte conturbatis inſigniter (quod jam ipſum feciſſe modo conquerebar) rationibus, & cruce hodierna laxiore, quam pro navis modulo, oculis ſubjecta.*

Ibid. num. 9. & 10. *duas turres campanarias in angulis ſuae Stephaniae erigit. At Jo. Diaconus, quo teſte utitur, turres illas duas Eccleſiae S. Petri, non vero Stephaniae impoſuerat.*

Adhaec ubi num. 11. *Stephaniae ſuae portam majorem patefacit, gradus ante portam omittit: qui multo plures fuerint oportet, quam illi* 38. *gradus, quibus nunc ad* portam obeliſci *conſcenditur; tum quia exterius ſolum longe depreſſius olim erat (quod immane quantum ex aedificiorum ruderibus, & ex aggeſta tellure, quam imbres ex altioribus locis converrunt, paullatim crevit) tum etiam quia ab obeliſco ad curias tabellionum (cui loco ea commentitia janua reſpondiſſet) ſenſim deſcenditur. At omiſſio graduum in ichnographia, age, condonetur: at eadem in orthographia condonari nullo modo potuit. Nam loco* Equi aenei *(cui prorſus ante veram, non commentitiam Stephaniam locus fuerat) quanto melius ſcalas multiplices fabricaſſet.*

Num. 12. *quam viam inter Stephaniam & hodiernam S. Reſtitutam inſert mediam, ea (praeterquam quod in Serſalii commoda peccat) adhaec nullo auctore adſtruitur, ut in loco diximus.*

III. CCC, *inquit*, Veterem Cathedralem (*quam ipſe a Stephania diſtinguit: ecce autem duarum Cathedralium biformem Chimaeram gratuito contemplandam novorum portentorum curioſis proponit*) veterem, *ait*, Cathedralem alteram ſive hodiernam S. Reſtitutam ob oculos ponit.

Num. 13. & 15. *tribunalis & portae primariae ſitum cum Celano pervertis. Atqui in Diſſertatione fuſe demonſtravimus, tribunal eodem ſemper ſtetiſſe poſitu ac nunc eſt: ex quo ſequitur apſidem ad Arcton ſpectaſſe. Id vero ex ſuperiore Synopſi argumentorum multo eſt luculentius: in qua (praecipue in Adnot.* 11.) *ex S. Athanaſii Xenodochio invicte probavimus, atrium ibi ſtetiſſe, ubi nunc S. Januarii Theſaurus eſt: proinde tribunal adverſum ſtetiſſe.*

Num. 16. *Sacellum S. Joannis in Fonte verſus baſilicae portam (a ſe ſcil. ſitu contrario delineatam) collocat: nec animadvertit, in chronico S. M. de Principio id ſacellum tribunae, non vero portae Stephaniae adjacens adſtrui.*

§. 2.

Digitized by Google

§.2. Ad ambarum Cathedralium Serſalianam orthographiam.

Num. 3. Eccleſiam & Xenodochium S. Andreae *ſimul jungit*. *At* Hoſpitale *S. Athanaſii Eccleſiae S. Andreae proximum fuiſſe novimus (quorum utrumque non apſidi , ſed atrio Stephaniae ſive S. Reſtitutae hodiernae adjacebat) de Xenodochio autem S. Andreae nihildum ad hunc diem audieramus*.

Num. 6. & 7. duas campanarias turres erigit , quarum uni Eccleſiam S. Petri ſupponit . Atqui has duas turres non in Stephaniae angulis , ſed in Eccleſia S. Petri Jo: diaconus ſtatuit .

Num.8. Hoſpitale quoddam alterum exhibet : in quo plura peccat : primum quod cum in fictitiae Stephaniae ortivo latere illud deſignaſſet , tamen in atrio id fuiſſe (ſicuti fuit) palam profiteatur . Deinde cum in atrio id fuiſſe dicat ; aperte Hoſpitale Athanaſianum (quod ad gradus Atrii fuit) ſignificare cogitur : atqui Athanaſianum ibi fuit, ubi nunc S. Januarii Theſaurus eſt . Vide p.IX.

Num. 9. Horreum alicubi fuiſſe ſcimus : at ubinam re vera fuerit , nunc primum a noſtro Serſalio diſcimus : pro quo grates ingentes agimus . Num. 10. *De Archiepiſcopali hoſpitio dixi ad ichnographiam Serſalianam .*

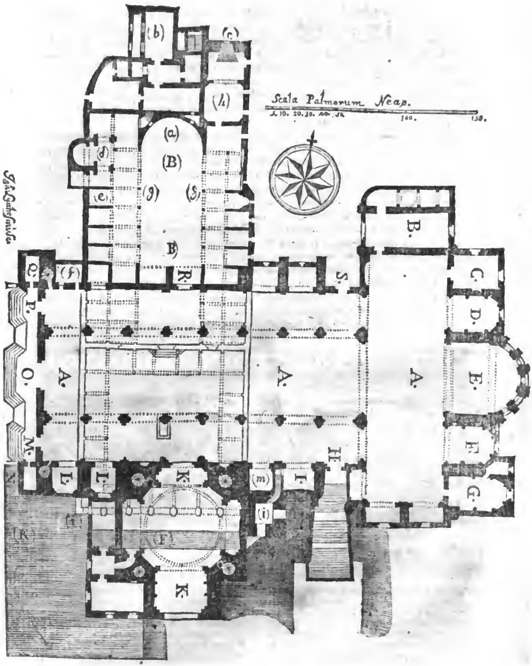
Poſtremo quod num. 13. *equo Neapolitano locum eſſe voluit , laudo . At fuiſſe equum in Stephaniae atrio , ita Jo: Villanus dixit , ut aperte atrium ab eo deſignatum , non aliud fuerit , quam quod atrio S. Reſtitutae reſpondet . Fuiſſe enim equum dicit cap.* 20. A la corte de la predicta Eccleſia di Napoli : *at proxime non niſi* Eccleſiam Majorem Neapolis *nominaverat : qui quidem ubi poſtea de Cathedrali dedita opera agit , nullam aliam Majorem Eccleſiam agnoſcit , quam quae hodie* S. Reſtituta , *olim* Stephania *vocabatur .*

c 2 SE-

EARVMDEM ORTHOGRAPHIA SERSALIANA.

(1) Strada principale di Somma Piazza , oggi di D.Regina. (2) Antica Cattedrale di S. Reſtituta. (3) Chieſa,ed Oſpedale di S.Andrea Ap. (4) Vicolo,che dimezzava tra queſta Cattedrale,e l'altra del SS Salvatore. (5) Antica Cattedrale del SS.Salvatore , chiamata Stefania . (6) Un gran campanile della medeſima.(7) Cappella di S.Pietro Apoſt.ſotto queſt'altro campanile . (8) Oſpedale nell'atrio di detta Cattedrale . (9) Granajo . (10) Antico Palaggio Veſcovile. (11) Vicolo de' Manoocci , oggi di Capuana . (12) Antico Seggio di Capuana . (13) Cavallo di bronzo . (14) Strada principale di Sole , e Luna , oggi di Capuana .

Digitized by Google

S E C T I O II.

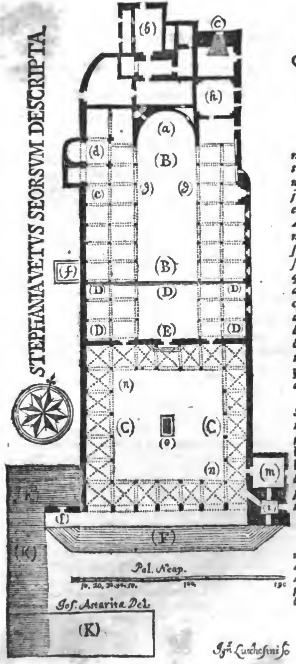
Tum hodiernae Cathedralis, tum verae Stephaniae ichnographia junctim delineata explicatur.

A A A Cathedralis hodiernae cum ſuo Tribunali, Cruce, Alis & Sacellis ichnographiam adumbrat.

In qua B. *ſacrarium* : C. *ſacellum S. Laurentii, per quod Seminarium aditur* : D. *ſacellum Venerabilis Sacramenti, olim dictum* S. Salvatoris Veteris : E. *Tribunal* : F. *ſacellum S. Aſprenis nobilis familiae de Tocco*: G. *ſacellum S. Petri & Anaſtaſiae familiae Minutulae. Deinde in ala meridiali* H. *Porta obeliſci, ad quam gradibus* 38. *aſcenditur* : I. *ſacellum familiae Carbonum* : KK. *magnificentiſſimus S. Januarii & aliorum tutelarium Theſaurus, qui eſt patronatus excellentiſs. Civitatis Neap*: (K)(K) *Domus ejuſdem Civitatis, cujus directum dominium eſt penes aedem SS. Adnuntiatae*: L.L. *Alia duo ſacella*: M. *porta lateralis Cathedralis*: *juxta quam* N. *eſt janua Domus excell. Civitatis, domui Villanorum attigua* : O. *Porta primaria*: P. *Porta altera lateralis*: Q. *Theſaurus vetus* : *pone quem ſacellum vetus Filamarinae gentis, mox alterum Theodorae familiae. Sequitur* R. *janua hodiernae S. Reſtitutae*: *pone quam occaſum verſus ſacella duo*: *tandem* S. *porta, per quam dextra ad Seminarium, laeva ad palatium Archiepiſcopi acceſſus patet.*

Nunc lector oculos boream verſus convertat, moneo, h. e. in eam partem, qua appoſitae pyxidis cuſpis Arcton commonſtrat. (B) (B) *hodiernam S. Reſtitutam, ſive Stephaniam detruncatam refert. In qua* [a] *eſt vetus Tribunal adhuc ſuperſtes. Porro totum id quod in poſtico hujus Apſidis cernitur, varia conclavia in uſum Sacrarii & Canonicorum Cathedralis complectitur. Inter quae* [b] *eſt aula Capitularis, in quam Canonici ad deliberandum conveniunt. Ortivo lateri hujus aulae reſpondent ſcalae* (c) *per quas Archiepiſcopus in S. Reſtitutam deſcendit, & ex hac in hodiernam novam Cathedralem accedit. Ab ejuſdem aulae Capitularis imo pariete ſi ad Arcton recta ducatur linea, ea ad antiquam Archiepiſcopalis palatii januam, Eccleſiae Domnae Reginae objacentem, ducet: quae janua, poſtquam Archiepiſcopi orientem verſus palatium porrexerunt, nunc cum palatii antiqui parte, uſui domus cujuſdam privatae patet.*

Ad Eccleſiam S. Reſtitutae redeo : in qua mediana navis duabus hinc, totidem illinc alis cingitur (nam nullae olim capellae erant) quae alae quatuor columnarum verſibus diſtinguuntur. In porticu occidua [d] *ſacellum S. Mariae de Principio eſt ; in cujus poſtico ante hos CDL. annos Eccleſia S. Reſtitutae, ejuſdem Martyris reliquiis ditata, venerationi erat. Sequitur meridiem verſus* [e] *novum S. Aſprenis ſacellum a Canonico Januario Majello exſtructum : in cujus poſtico vetus* Aula *ſive Eccleſia S. Aſprenis erat. Extremae hujus porticus parti (qua parte mutila eſt Stephania, & novae Cathedrali adhaeret) reſpondebat quaqua verſus* [f] *Athanaſiana S. Januarii Eccleſia, eo praecipue pertinens, ubi nunc vetus S. Januarii Theſaurus viſitur. In navi mediana ſunt* [g] [g] *duorum ambonum loca. Poſtremo ad utriuſq. alae ortivae caput* [h] *eſt ſacellum S. Joannis ad Fontem : quod cum tribunali Stephaniae ex chronico S. M. de Princ. cohaerebat, & adhuc cohaeret.* SE-

SECTIO III.

Qua ſeorſum integra vetus Stephania, non imaginaria, ſed qualis& quanta re vera fuit, adumbratur explicaturque.

Quo pacto turris campanariae ductu auſpicioque totum quod mutilae Stephaniae deerat, reſtituerim, jam ſupra pag. XIII. §. IV. expoſui, ac rurſum pag. ſeq. Adnot. 13. *ediſſeram. Ergo miſſa tantiſper Sancta Reſtituta [quam in proxime ſuperiore forma expoſui, quamq. hic rurſus eiſdem dimenſionibus delineatam cum ſupplemento ſuo vides] ad id totum deſcribendum venio, quod Sanctae Reſtitutae recuperatum, eidem ad priſtina* Stephaniae *membra reſarcienda adglutinavimus.*

Ergo C C *eſt vetus Stephaniae Atrium quadratum*, τετράστῳον καὶ περίστυλον (quatuor porticibus cum columnis in ambitu cinctum) *quod ductu & ope* [13] *turris campanariae, adhuc ſuperſtitis, definivimus. Ergo* (i) *eſt*

(13) *Cum certum ſit campanariam turrim (quae adhuc mutila aſcendenti gradus portae obe'iſci ab laevo latere occurrit) ad Stephaniam pertinuiſſe (uti dictum fuit Parte ſuperiore p. XIII.)*

eo

Digitized by Google

eſt turris Campanaria , quae adhuc detruncato vertice cernitur : deinde [F] ſunt [14] gradus ante atrii portam : [l] Athanaſianum [15] Xenodochium : [k] [k] domus Civitatis : [m] Eccleſia S. Andreae turri Campanariae adjacens : [n] [n] cavaedium , ſive ſubdivalis area : in qua Joannes [16] Villanus equum Neapolitanum ſteriſſe ſcripſit (cujus equi baſim [o] notavimus) quo loco antiquitus perennis fons ſaliebat , ut in Salerni atrio & alibi viſebatur . Dt eo fonte plura S. Paulin. Nolan. habet.

D D D Totum id ſpatium exhibet , quod inter atrium , interq. hodiernam S. Reſtitutam ſuperat : quod quidem Stephaniae (ex qua ad ſtruendam Cathedralem novam ante plus quadringentos annos praeciſum fuerat) reparandae reſtituendum erit , ut integra , qualis olim fuerat , oculis civium Neapolitanorum ſiſtatur . Demum e portam Stephaniae primariam exhibet .

Habes igitur veram , non imaginariam , Stephaniae informationem : cujus longitudo limitibus duobus adhuc exſiſtentibus terminatur , ad boream ſcil. Tribunali hodierno S. Reſtitutae cum adjacente S. Joannis in Fonte ſacello [quod pro perpetuo & indivulſo tribunalis Stephaniae comite jure habetur] ad auſtrum vero turri campanaria Stephaniae , quam Petrus de Surrento fecit : cujus latus occiduum in murum ortivum [uti tunc moris erat] S.Reſtitutae h.e. ipſius Stephaniae in directum coit . Ab ea turri boream verſus atrium quadratum deſcripſi . Jam vero inter atrium & hodiernam S. Reſtitutam quod intercipitur ſpatii , id totum cum hodierna S. Reſtituta adglutinatum Stephaniam talem ac tantam , cujuſmodi ab Stephano II. ad ultimum refecta fuit , reformat atq. redintegrat . Ad ejuſdem vero Stephaniae latitudinem quod attinet ; eam in hodierna S. Reſtituta haud dubie tenemus . Ac me jam cuivis abunde ſatisfeciſſe confido .

PARS

eo potiſſimum loco illa eſſe debuit , quo ſimiles turres conſtrui ſolebant . In Capuana Cathedrali (quae IX. ſaeculo aedificata fuit) ea turris noſtrae ſimilis (utpote ab imo ad ſummum quadrata) adhuc ſtat ; eaque extremo atrii quadrati angulo ex parte cornu epiſtolae etiam nunc adhaeret . Haud ſecus ergo haec noſtra eidem prorſus extremo angulo reſpondet ; & ita ut ejus turris occiduum latus ſi protendatur , atrii ſimul & totius baſilicae longitudinem radat .

His intellectis , jam nihil facilius fuit , quam atrium ibidem prorſus ubi olim erat , & cujuſmodi olim fuit , deſcribere . Nam quia hujuſmodi atria quadrata erant ; uno latere (quod aequale latitudini Stephaniae ſive S. Reſtitutae eſſe debuit) dato , cetera ad rectos angulos facile deſcribuntur .

Poſtremo quia inter atrium & baſilicam nullum aliud aedificium intercedebat ; ex eo neceſſario ſequitur , ubi ſeptentrionale latus atrii deſinebat , ibi Stephaniam incepiſſe : proinde totum id ſpatium , quod inter boreum atrii latus interq. hodiernam S. Reſtitutam inane ſupererit , id univerſum cum hodierna S. Reſtituta adglutinandum eſſe , ut Stephaniae mutilum corpus reſarciatur . Ex his profecto vides quantum hujus turris reliquiis debeamus : cujus unius ope Stephaniam reparare in totum licuit .

(14) *Ante atrii portam gradus eſſe decuit ; quia ex parte atrii ſolum externum & nunc S. Reſtituta depreſſius eſt , & olim aliquanto , quam nunc , humilius , uti ſupra obſervavi . Fatendum eſt tamen ea parte , qua atrii noſtri oſtium erat , aliquanto pauciores , quam alibi gradus ſuffeciſſe ; quia ibi finis acclivitatis erat . Ex eo quippe loco , ubi atrium patuit , via (quae ortum verſus inſigniter declivis eſt , plana eſſe occaſum verſus incipit ; & aequabilis uſque procedit . Qua opportunitate captos Eccle S. Salvatoris architectos reor , ut ibi facerent atrium .*

(15) *Cum uterq. vitae Athanaſii ſcriptor ejus hoſpitale ad gradus atrii Stephaniae poſuerit ; hinc ejus primariam januam ad occiduum atrii latus opportune patefecimus , quod lateri cornu Evangelii reſpondebat .*

(16) *Villanus cap. 20 equum Neapolitanum ſtetiſſe narrat* A la Corte de la predicta Eccleſia di Napoli.

Sive indiculus Pontificum Neapolitanorum tum in Joannis diac. chronico recenſitorum, tum ſaeculorum ſequentium.

MONITVM.

Sciendum eſt, priorum quatuor ſaeculorum Epiſcopos admodum paucos ad Joannis diaconi notitiam perveniſſe; & tamen in ejus chronico Ms. & edito ſic numeros ordinales praeponi ſingulis, quaſi ſi ſeries integra & nuſquam interrupta exhibeatur. Id non ignoraſſe proderit. Hi ergo ſunt novem priorum ſaeculorum antiſtites ex Joanne diacono.

TRIBVS PRIORIBVS SAECVLIS.

I. (S.) ASPRENAS ab Apoſtolorum principe baptizatus, & primus Neapolis Epiſcopus ordinatus. Vide Kalendar. marmoreum die 3. Aug.

II. (S.) EPITIMITVS.

III. (S.) MARO. Kalend. marmor. die XV. Junii.

IV. (S.) PROBVS.

V. (S.) PAVLVS (primus). In Kalend. marmor. die XXIII. Aug.

VI. (S.) AGRIPPINVS. Vide Kalend. marm. die IX. Novemb.

VII. (S.) EVSTASIVS. Hic in Kalend. marm. die X. Maii rectius EVSTATHIVS *dicitur.*

VIII. (S.) EPHEBVS. In Kalend. marm. die XXIII. Maii.

SAECVLO IV.

IX. (S.) FORTVNATVS (primus) Vide Kal. marm. die XIV. Junii.

X. (S.) MAXIMVS. Vide Kal. marm. die XI. Jun.

XI. (S.) ZOSIMVS (17).

XII. (S.) SEVERVS. In Kal. marm. die XXIX. April. Ad hunc S. Ambroſ. Mediol. epiſtolam ſcripſit.

V. SAECVLO.

Hinc forſan Joanni diac. ſeries procedit integrior.

XIII. (S.) VRSVS. In Kalend. marm. die XXI. Feb.

XIV. (S.) JOHANNES (primus). In Kal. marm. die III. April. Fuit S. Paulino Nolano aequalis.

XV. (S.) NOSTRIANVS.

XVI. TIMASIVS. Joannes diac. hujus pontificatum per annos XXXI. uſq. ad S. Leonem Papam protrahit.

XVII. FELIX ſedit (inquit Joan. diac.) annos VIII. ſub S. Leone Papa.

XVIII. SOTER ſedit annos XXI. ſub Hilario, Simplicio & Felice Pont.

XIX. (S.) VICTOR ſedit ann. XI. ſub Papa Gelaſio & Zenone Aug. Vide Kalend. marm. die VIII. Febr.

SAECVLO VI.

XX. STEPHANVS (18) *primus Eccleſiae Salvatoris, quam Conſtantinus Magnus aedificaverat, refector & amplificator, ſedit annos XV. ſub Symmacho Papa & Anaſtaſio Aug.*

XXI.

(17) *Hic in chronico S. Mariae de Princ. SANCTVS praenominatur. Alibi* Coſmus *vocatur. Erit ille fort.* Coſmas *qui in Kal. Marm. die XVI. Auguſti ſignatur. Horum autem trium Epiſcoporum ordo luxatus videtur.* Nam Zoſimus, *ſive* Coſmus, *quia ſub Conſtantino Magno & S. Sylveſtro ponitur, duobus ſupra ſcriptis praeceſſerit oportet; poſt quem* S. Fortunatus, *ac demum* S. Maximus. *Nam ille alter Zoſimus, qui Maximo ſucceſſit, Arianus & intruſus fuit. Chioccarello & Ughello binos Maximos binoſq. Zoſimos in lucentibus ne crede. De his alibi in Diſſertat. de Sanctis Epiſcopis.*

(18) *Is qui in Kalend. Marm. die XI. April. colitur, hiccine Stephanus fuerit, an ille alter qui VIII. ſaeculo eamd. Cathedralem igni abſumptam rea edificavit, a quo* Stephaniae *nomen accepit, parum conſtat. Quid ſi neuter horum in marmore proponatur? ſed ille potius,*

qui

XXI. (*S.*) *POMPONIVS Eccleſiae S. Mariae Majoris aedificator, ſedit ann. XXVIII. ſub Hormiſda & ſucceſſorib. & Juſtino Aug. Adnuntiatur in Kal.marm.die XXX. April.*

XXII. JOHANNES (II) ſedit ann. XX. ſub Juſtiniano Aug.

XXIII. VINCENTIVS ſedit ann. XXIII. Fecit baptiſterium minus, quod hodie dicitur S. Joannes ad Fontem. *Fuit ſub Juſtino minore Aug.*

XXIV. (*S.*) *REDVX ſedit annos III. ſub Pelagio II. Papa & Tiberio Conſtantino Aug. Quas temporum notas non fallere, oſtendimus in Comm. ad marm. Kalendar. ad XXIX. Martii (quo die ibi* Redux *adnuntiatur) ex Petri Notarii ſubſcriptione. Sed cave Chioccarello, & hunc ſecuto Ughello credas, qui hunc Reducem inter Stephanum I. & S. Pomponium temere interjecerunt.*

XXV. DEMETRIUS ſedit, inquit Joan. diaconus, annos tres. . Hunc S. Gregorius Epiſcopatu dejecit, ejuſq. loco Paulum Nepeſinum tamquam Epiſcopum interventorem (ut Afri vocabant) Neapoli praefecit, donec ordinatus eſt Fortunatus.

XXVI. FORTVNATVS (II) *ſedit annos VII. ſub S. Gregorio M. & Mauricio Aug.*

VII. SAECVLO.

XXVII. PASCHASIVS ſedit annos XIV. ſub Sabiniano, & Bonifacio III. & IV. & ſub Phoca Aug.

XXVIII. JOHANNES (III) *ſedit annos XX. menſ. VII. ſub Deusdedit, Bonifacio V. & Honorio Pont. & Heraclio Aug.*

XXIX. CAESARIVS ſedit ann. IV. ſub Honorio Pont. & Heraclio Aug.

XXX. GRATIOSVS ſedit ann. VII. ſub Theodoro Papa & Conſtante Aug.

XXXI. EVSEBIVS ſedit annos VI. ſub S. Martino Papa & Conſtante Aug.

XXXII. (*S.*) *LEONTIVS ſedit annos quatuor ſub Eugenio Papa, & Conſtantino Conſtantis fil. Hic mihi videtur inter Sanctos adnumeratus; nec enim de alio poteſt intelligi quod in Kalend. marm. die XXVI. Jul. ſcalpitur:* DEP. S. LEONTII EPISCOPI. *Hujus aut ſucceſſoris Adeodati tempore videtur Conſtantinus Conſtantis filius ex expeditione Sicula redux veniſſe Neapolim, eaq. occaſione Eccleſiam Neap. tot beneficiis demeruiſſe: quae omnia ſecuta poſteritas in Magnum Conſtantinum ex ignoratione hiſtoriae tranſtulit. De quo tum in hoc opuſculo, tum ad Kal. marm. in Addit. ad XVI. April. diximus.*

XXXIII. [*S.*] *ADEODATVS ſedit annos XVIII. ſub Vitaliano Papa & eod. Conſtantino Aug. Hic mihi non alius ab illo fuiſſe videtur, qui in Kal. marm. die 1. Oct. inſcribitur.*

XXXIV. [*S.*] *AGNELLVS ſedit ann. XXI. ſub Adeodato Pont. & ſucceſſorib. & ſub eod. Conſtantino Aug. Colitur in Kal. marm. die IX. Jan.*

XXXV. (*S.*) *JVLIANVS ſedit ann. VII. ſub Sergio Papa* uſq. ad IV. annum *(ait Joann. diac.)* Tiberii Imp. *De cultu vide Chioccarellum.*

VIII. SAECVLO.

XXXVI. (*S.*) *LAURENTIUS ſedit ann. XV. menſ. VIII. ſub Joanne Papa & ſub Tiberio Aug. uſq. ad Theodoſium Imp. De hujus quoq. cultu adeatur Chioccarellus.*

XXXVII. *SERGIVS ſedit ann.* XX-

d VIII.

qui I. ſaeculo Neapoli ſedebat, quando S. Patricius Martyr Neapolim advit, uti Graeci in Menaeis narrant, quibus ſanctiſſimus Epiſcopus *dicitur. De quo agam in Diſſert. de SS. Epiſcopis Neap. ad calcem to. 3. Kalend. marm.*

VIII. *ſub Gregorio & Zacharia, & ſub Leone Iſaurico & Conſtantino Copronymo Aug.* Hic (*inquit Joan. diac.*) dum a Graecorum Pontifice (*Patriarcha CPolitano*) Archiepiſcopatum (ἀρχιεπισκοπήν, *h. e. Archiepiſcopalem dignitatem ſine jure metropolitico, uti Par. II. cap. 2. diximus*) nanciſceretur, ab Antiſtite Romano correptus, veniam impetravit.

XXXVIII. *COSMAS ſedit ann. II. ſub* Zacharia *Papa & Conſtantino Copronymo. In Kal. marm. die* XVI. *Aug. ſic ſcribitur:* DEP. COSME EPIſcopi: *qui tamen mihi potius videtur ille, qui ſub Conſtantino M. & S. Sylveſtro ſediſſe dicitur* (*qui* Sanctus Coſmus *alicubi nuncupatur*) *quam hic ſaeculi VIII. praeſul. De quo loco ſuo.*

XXXIX. (*S.*) *CALVVS ſedit ann.* XII. *ſub Stephano Papa & Conſtantino Copronymo & Leone ejus filio. Vide Kal. marm. die* XX. *Martii.*

XL. [*S.*] *PAVLVS, cognomento* Senior *aut* Major, *ſedit ann. IV. ſub Paulo I. Papa. Inſcribitur Kalendario marm. die III. Martii.*

XLI. *STEPHANUS* [*II.*] *ex Duce Neapolitano Epiſcopus, ſedit ann.* XXXIII. *ſub Stephano & Hadriano Pont. & ſub Conſtantino Irenes filio. Hic Eccleſiam Salvatoris, a Conſtantino M. primitus exſtructam, deinde ab Stephano I. ante ducentos annos laxius aedificatam, & cum Epiſcopio copulatam, poſtremo igni abſumptam magnis refecit impendiis: quae ab eo tandem* Stephaniae *nomen ſibi quaeſivit. Eadem poſtquam dimidiata fuit, ut novae hodiernae Cathedralis fabricae explicandae locus eſſet; truncus lacerus ex illa Stephania relictus ſibi nomen* Sanctae Reſtitutae *peperit, ab eo ſcil. quod circ. ann.* 1314. *S. Reſtitutae Virg. & M. reliquiae (quae ad eum diem in peculiari adjacente oratorio, quod poſterior aliquis Conſtantinus Aug. exſtruxiſſe videtur, jacuerant) in ejus baſilicae Aram maximam invectae fuiſſent.*

IX. SAECVLO.

XLII. (*S.*) *PAVLVS cognomento* Junior *aut* Minor, *ſedit annos* XX. *ſub Leone III. Pont. & ſub Irene Aug. & Nicephoro. Colitur in Kal. marm. die XVII. Febr.*

XLIII. (*B.*) *TIBERIUS ſedit ann.*XX. *ſub Paſchaſio Papa (quem Joan. diac.* Paſchalem *vocat) & ſucceſſorib. & ſub Leone Armeno & Mich. Balbo Aug. Ultimos ſeptem annos in cuſtodiae ſqualore tranſegit.*

XLIV. (*S.*) *JOHANNES cognomento* Scriba *ſedit annos prope octo, ſub Theophilo Aug. & Michaele filio.*

XLV. (*S.*) *ATHANASIUS ſedit ann.* XXII. *ſemis ſub Leone IV, Benedicto, Nicolao, & Hadriano II. Pontif. & Michaele & Baſilio Macedone Aug. Obiit anno* 872. *Hactenus Joannes diaconus: cujus chronico pauca quaedam de Athanaſio II. ex Petri Subdiaconi ſtylo acceſſerunt.*

XLVI. *ATHANASIUS* II. *S. Athanaſii ex fratre nepos, Gregorii Ducis filius, Sergii Ducis frater, ab Joanne Papa* VIII. *in territorio Capuano conſecratus, ſedit ann.*XXII.

X. SAECVLO.

Series ſequentium Antiſtitum ex Chioccarello, & hunc ſecuto Ughello.

XLVII. *STEPHANVS* III. *quo ſedente corpora S. Severini Noricorum Apoſtoli, & S. Soſii Martyris Neapolim in Eccleſiam S. Severini tranſlata fuerunt circ. ann.* 910.

XLVIII.

XLVIII. *ATHANASIUS* III. *cujus mentio tantum reperitur inter annum* 937. (*quo anno is in gratiam Joannis Abbatis S. Severini cuidam Praecepto ſubſcripſit cum Gregorio Duce*) *interq. annum* 960. *quo cuidam contractui emphyteutico una cum Barbaria Abbatiſſa ſubſcribit. Imo ex Actis quibuſdam S. Agrippini anno* 961. *idem vivebat. Quamdiu advixerit, incertum.*

NICETAS (*qui poſt Athanaſium III. catalogo inſeritur*) *utrum Epiſcoporum agmen cogat, an Archiepiſcoporum ſignifer ſit habendus, an poſtremo* (*quod vero propius*) *ex Epiſcopo evaſerit aliquando Metropolita; de ea re tota vide monitum ſequens.*

M O N I T U M.

De Cathedrae Neapolitanae in Metropolitanam erectae tempore.

Poſt Athanaſium III. *qui ad annum uſq.* 962. *ſederit, Nicetam quemdam tamquam primum Neapolitanae ſedis Archiepiſcopum ab anno uſque* 962. *Chioccarellus hoc monumento adſtruit.* Habetur, *inquit*, ipſius mentio in ſcripturis coenobii S. Sebaſtiani hujus civitatis. Vertente enim controverſia inter .. Nicetam Archiep. Neap. ac dictum monaſterium ſuper terra quadam .. Archiepiſcopatus Neap. ac proxima terris ejus coenobii, ipſe Archiep. ... partem ejus terrae gratioſe dono dedit eid. coenobio, reliquam ſuae Archiepiſcopali Eccleſiae reſervavit; ut ex publico documento exinde celebrato Neap. die 15. Novemb. Ind. VI. imperante domino Romano magno Imperatore anno decimo octavo, ſed & Baſilio magno Imperatore ejus filio anno III. *Hactenus Chioccarellus. Qui certe monumentum hoc numquam vidit* (*nam ſi vidiſſet, eo totidem verbis recitando, ſicuti in minoris momenti chartis quibuslibet facit, minime ſuperſediſſet*) *ſed cuivis alteri ſe legiſſe chartam teſtanti, incaute fidem adjunxit. Etſi notae chronicae non male habent. Nam annus Baſilii tertius in menſem Novemb. anni* 962. *convenit. Vide Freſnium in famil. Byz. p.* 144. *Ejus pater Romanus, qui Theophanonem uxorem habuit, etſi quatuor tantum annis regnum adminiſtravit; tamen* XVIII. *imperii annus, qui in monumento notatur, repeti altius poterit ab eo uſq. tempore, quo cum Conſtantino patre regnaverit. De his alii viderint. Verum ut hae notae hiſtoricae culpa vacent; at tanto majorem impoſtoris peritiam arguent. Mihi certe illud ſuſpicionem injicit maximam, quod ejus monumenti, rem tantam ſtabilientis, exemplum nec Chioccarellus, nec quivis alius poſtea in apertum protulerit. An re vera tale aliquod monumentum a nobilibus ejus coenobii virginibus nunc adſervetur, ii quibus plus otii ſuppetit, etiam atq. etiam viderint. Interim metropoliticam dignitatem anno* 962. *Cathedrae Neapolitanae impertitam inter incerta ponemus. Poſtremo vel ſi ea charta ab omni ſuſpicione liberetur; at dicemus, hunc Nicetam* [*quem natione Graecum fuiſſe, ſubmonet ejus nomen*] *Sergii exemplum ſecutum, nudam Archiepiſcopalem dignitatem a praeſule CPolitano impetraſſe, idq. poſtea effectu ſuo* (*obſiſtente latrociniis iſtis Rom. Pontifice*) *caruiſſe.*

Nec porro inſcriptio illa coenobii S. Marcellini, ex qua Chioccarellus innominatum alium Archiepiſcopum circ. annum milleſimum invehit, talis eſt, ut ejus rei fidem impetrare queat. Ergo in tanto rerum incerto haud alium

Digitized by Google

primum Archiepiſcopum Neapolitanum oſtendere poſſumus, praeterquam Sergium, cujus mentio anno 1005. *in diplomate Monaſterii S. Sebaſtiani reperitur, & in altero S. Marcellini, quod ad annum* 1006. *pertinet. Utrique enim* Sergius Archiepiſcopus *ſubſcribit. Inter annum autem* 961. (*quo Athanaſii Epiſcopi, qui ab anno minimum* 937. *ſederat, ultima mentio cernitur*) & 1005. (*quo primum anno Sergius Archiep. comparet*) *videtur facile Nicetas ille, de quo ſupra dixi, collocandus, ac forſan alius unus aut plures ad implendam lacunam. Verum donec certiora documenta proferantur, negabimus ſub Joanne* XII. *anno* 962. *noſtros Antiſtites decus Archiepiſcopale nactos: quae dignitas non niſi ſub ejus ſucceſſore Joanne* XIII. *concedi coepta.*

S E R I E S
Archiepiſcoporum Neap. ex Chioccarello, & qui hujus veſtigia legit, Ughello.

I. *SERGIUS ille, cujus prima mentio in membranis annorum* 1005. & 1006. *apud Chioccarellum, uti proxime diximus, comparet.*

II. *JOANNES primus memoratur in diplomate anni* 1033. *apud Chioccar.*

III. *GENTILIS huc ab Ughello infertur ex fide Caſinenſis Necrologii, in quo mortuus* III. *Kal. Julii, & monachus Caſinas & noſter Archiep. dicitur. Sed nihil ibi de anno.*

IV. *VICTOR, ad quem Gregorius* VI. *anno* 1045. *aut* 1046. *decretalem ſcripſit, relatam in collectione Gregoriana. Quod ſi malis à Gregorio* VII. *ſcriptam; tum Victor noſter hinc dimotus, poſt Joannem* II. [*de quo mox*] *collocabitur ſub Gregorii* VII. *pontificatu.*

V. *SERGIUS* [II.] *anno* 1059. *Beneventanae Synodo ſub Nicolao* II. *ſubſcripſit his verbis:* ✠ Sergius Archiepiſcopus Neapolitanus.

VI. *JOANNES* (II.) *anno* 1071. *interfuit Caſinenſis Eccleſiae conſecrationi ab Alexandro* II. *factae.*

VII. *L. Archiepiſcopus, ad quem ſcripſit S. Gregorius* VII. *anno* 1080. *Is ab Ughello creditur ſive* Leo, *ſive* Landulfus, *ſive* Landus *fuiſſe appellatus. Sunt tamen & alia ejus aevi nomina ab L incipientia. Interim* Ligorium, & Gratianum, *qui in Chioccarello ſequuntur, recte rejicies cum Ughello.*

VIII. *PETRUS ſubſcripſit diplomati cuidam monaſt. S. Marcellini an.* 1094. *item alteri diplomati monaſt. S. Mich. Archangeli ad Bayanum* (19) *anno* 1100.

IX. *GREGORIUS Eccleſiae huic praefuiſſe reperitur anno* 1116. *quo ejus meminit Paſchalis II. in diplomate apud Chioccarellum.*

X. *MARINUS anno* 1118. *interfuiſſe cernitur Gelaſii* II. *Pont. M. Conſecrationi Cajetae celebratae, ac rur-*

(19) *Quod quidem alterum monumentum in eo memorabile eſt, quod meminit* Eccleſiae Sanctae Reſtitutae de intus Epiſcopio Sanctae Neapolitanae Eccleſiae. *Per quae verba docemur, hanc Sanctam Reſtitutam, cujus meminit, fuiſſe longe diverſam ab ea, quae hodie* S. Reſtituta *vocatur. Nam quae hodie ſic appellatur, non intus Cathedralem erat, ſed ipſamet erat Cathedralis ſive* Neapolitana Eccleſia, *aut Stephania. Ergo diploma de antiquiore altera* Sancta Reſtituta *loquitur: quam in poſtico ſacelli S. M. de Principio adjacuiſſe veteri Cathedrali* (*quae poſtea ob illatas ex illa antiquiore S. Reſtitutae Eccleſia jam ruinoſa ejuſdem reliquias, nomen ſibi* Sanctae Reſtitutae *vindicare coepit*) *ex Chronico S. M. de Princ. & ex vita B. Nicolai Eremitae docemur. De his pluries egimus.*

rurſus anno 1144. *comitiis Capuae a Rogerio indictis. Poſt quem annum nondum aliud exſtabat de Marino monumentum. At nos hic egregium diploma ineditum inferne* (20) *adſcribimus, quo idem Rogerius anno* 1151. *Eccleſiae Neap. & Marino Archiep. donavit Eccleſiam S. Sabjni cum bonis ſuis. Quamdiu poſt ann.* 1151. *advixerit, praeſtare nequeo. Putatur tamen anno* 1167. *aut ſeq. obiiſſe; propterea quia celeberrimus ille Petrus Bleſenſis circ. ann.* 1168. *Neapolitanas infulas ſibi oblatas recuſavit.*

XI. SERGIVS (III.) creatus Archiepiſcopus Neap. fuit ann. 1175., *ut ex ejus diplomate in Abb. Cavenſis gratiam. Adfuit Later.* (21) *Conc. Ul-*

tima

(20) *Jo: Bernardini Tafurii Neritonenſis patricii, viri eruditiſſimi [cui medii aevi antiquitates plurimum debent] ſingulari humanitati ſequens diploma adhuc ineditum debeo; ex quo certo diſcimus Marinum ad ann. uſq.* 1151. *vitam porogaſſe. Id ita habet.*

In nomine Sanctae, & individuae Trinitatis Patris, Filii, & Spiritus Sancti Anno ab Incarnatione ejus milleſimo, centeſimo, quinquageſimo primo, Indictione XV. Manifeſtus ſum Ego Rogerius Siciliae, & Italiae Rex, & Gulielmus meus cariſſimus filius, nobis tractantibus, & cogitantibus ſcilicet fragilitatis, quod bona praeſentis vitae non eſſent perpetua, ſed temporanea & fugitiva idcirco de bonis non perituris in Coelo Theſaurum facere cupimus, et (*cor.* VT) centuplum efficiatur, & aeternaliter poſſideatur. Ideo propter remedium Animae meae, & Animae ſupraſcripti Gulielmi, & Parentum noſtrorum, tam praeteritorum, quam futurorum, deque remiſſione omnium peccatorum noſtrorum, contradere, atque ſimul offerre unanimo voto providemus tibi omnipotenti Deo, & noſtrae Majoris Eccleſiae Neapolitanae, Quatenus concedimus, inveſtimus per hujus noſtri Praecepti paginam, pro, ut juſte, & legaliter poſſumus Venerabilem Marinum ejuſdem Eccleſiae Archiepiſcopum, de quadam Eccleſia Sancti Sagbini ad Curiam noſtram pertinente extra muros Civitatis prope Curtem Briani de Lamberto una cum terris, pratis, Silvis, paſcuis, planiciebus cum omnibus ſuis pertinentiis, veluti ad Curiam noſtram pertinent in integrum. Ita ut habeat, teneat firmiterque poſſideat ipſe Venerabilis Archiepiſcopus, ſuique ſucceſſores, omnium hominum contraditione, vel moleſtatione remota. Si quis igitur hanc noſtram inveſtituram aliquocies infringere, vel violare temptaverit, ſciat ſe compoſiturum aurei optimi libras centum, medietatem Kamerae noſtrae, & medietatem praelibato Archiepiſcopo, ſuiſque ſucceſsoribus. Quod ut verius credatur, diligentiusque ab omnibus obſervetur, manibus propriis roborantes, Anuli noſtri impreſſione inſigniri juſſimus. Data XV. menſis Octobris Anno Incarnationis Domini MCLI Regno vero Domini Rogerii XXI, & Gulielmi I Indictione XV. Actum Neapoli, in Dei nomine feliciter, Amen.

Anno quidem 1151. *adhuc Pontificia Indictio XIV. currebat. At a Kal. Sept. Indictio CPolitana XV. incepit: quae hic ſignatur more CPolitano: quod noſtros ad ultimam uſq. aetatem feciſſe reperio.*

Porro inter bona Eccleſiae S. Sabini, *quam Eccleſiae Neap. donavit, numerantur* Terrae, prata, ſilvae, paſcua, planicies cum omnib. ſuis pertinentiis. *Nec de ſitu horum latifundiorum aliud ſuſpicari licet, niſi ut prope amnem Sebetum fuerint; ad quem amnem etiam nunc agri plurimum Archiepiſcopalis menſa poſſidet. In hunc ſitum illud* Extra muros civitatis *optime convenit: at quod ſequitur* Prope curtem Briani de Lamberto; *hujus curtis ſitum libenter ab rerum patriarum ſtudioſis diſcemus.*

(21) *Concilio Lateranenſi ſub Alexandro III. ann.* 1179. *cum provincialibus Epiſcopis in hunc modum ſubſcripſit:* De provincia Neapolitana = Sergius Neapolitanus Archiepiſcopus. Bernardus Nolanus Epiſcopus. Bartholomaeus Accranus. Petrus Inſulanus. *Haec quidem ſubſcriptio ex collectionibus Conciliorum notiſſima eſt. At nullus dum animadvertit, unde factum, ut inſula Enaria vocari Iſcla coeperit. Id his gradibus factum eſt. Enariam urgente ſaeculo XII. generis ſibi nomen arrogaſſe,*

ex

Digitized by Google

tima Sergii hujus mentio non alia occurrit, quam quae exſtat in privilegio, quod Aliernus comes & Neapolitani conſules Amalfitanis conceſſere anno 1190. *die IX. Maii Ind. VIII.: cujus privilegii exordium in Appendice Diatr. I. Par. 2. c. 1. Adnot.* 33. *recitavimus. In ejus enim fine id privilegium roboratum dicitur* per Maurum Clericum. S. Neap. Eccleſiae notarium Dom. Sergii venerab. Neap. Archiepiſcopi.

XII. *ANSELMVS Eccleſiae Neap. praeficitur circ. ann.* 1192. *De eo ſermo habetur in actis S. Patritiae. In hujus gratiam datum ab Henrico VI. Imp. & rege Neap. Praeceptum fuit: cujus exemplum ab eodem viro doctiſſimo & amiciſs. Jo: Bernardino Taſurio ad me ſubmiſſum inferne* (22)

inte-

ex hac ſubſcriptione vides, in qua Petrus nec Enarienſem, *nec* Inarimenſem [*quae propria fuerant illius inſulae nomina*] *ſe inſcribit, ſed* Inſulanum: *certe quia inter Sardiniam Siciliamq. longe remotiores una haec erat* ἀξιόλογος [memorabilis] *inſula, quae proinde* κατ' ἐξοχὴν *ſibi generis vindicavit nomen. Jam vero quia* Inſulae *vox Gallis* Iſle *dicitur; hinc facile ſub regibus noſtris Andegavenſibus ex* Inſula *primo ortum eſt* Iſla, *deinde, C inſerto,* Iſcla. *Exſtat in ea Cathedrali tumulus Beatricis Comitiſſae Iſclanae ibi ſepultae* [*ut verſu altero ſcribitur*]

Cum nato Domino ISCLANO comiteque Marino:

quod epigramma ſub Carolo II. aut ſub Roberto ſcalptum fuit. A quo ſaltem tempore Iſclae *nomen paſſim invaluit: etſi interim doctiores non ignorarent, nomen id INSVLAM* ὀρθογραφῆσαι, *uti patet ex tumulo, in quo apud Vghellum* Petrus Archidiaconus Inſulanus... ann. 1331. *inſcribitur.*

(22) In nomine Sancte, & individe Trinitatis Henricus Sextus Divina favente clementia Romanorum Imperator, & ſemper Auguſtus, & Rex Siciliae. Si recolendae matris noſtrae Eccleſiae neceſſariam ſolaminis opem impertimur, eique noſtrae protectionis dexteram porrigimus a Domino noſtro Jeſu Chriſto, qui Eccleſiae ſponſus eſt pro hàc re nos ſpeciali modo ſublimandos, minime diffidimus. Vnde manifeſtum, & notum eſſe volumus omnibus ejusdem Sanctae Dei Eccleſiae Fidelibus, noſtriſque praeſentibus, ac futuris, qualiter interveniente Bertholdo glorioſiſſimo Comite noſtro Anſelmus reverentiſſimus Neapolitanae Eccleſiae Archipraeſul noſtram adiit celſitudinem, noſtris optutibus offerens quaedam, Praecepta Praedeceſſorum noſtrorum Regum videlicet, ac Imperatorum, quibus DIVI MARTYRIS JANVARII BASILICAE, quae ipſius Neapolitani Archipraeſulis caput eſt, donaria, multipliciaque beneficia ab ipſis ibidem collata corroboraverant, univerſas res quocumque modo eidem venerabili loco ab Animabus fidelibus collatas, per quae etiam Praecepta inibi ſtatuerant, ut ſi vel ſubeunte vetuſtate, vel negligentia, vel ignium impetu occupante Inſtrumenta cartarum deficerent, de rebus, unde eadem Eccleſia legitimam teneret veſtituram, nullus eam exueret.... per munimina, & diverſa Inſtrumenta Cartarum poſſideret. Quibus oblatis ſuppliciter imploravit noſtram munificentiam, ut noſtrae auctoritatis Praecepto roborare dignaremur, & eadem Praecepta, & quae ab ipſis Praeceptis videbantur. Nos quidem hujuſmodi petitionem ratam exiſtimantes, id fieri annuimus, hoc noſtrum Pragmaticum ſcribi jubentes, per quod eidem Neapolitanae Eccleſiae tam eadem Praecepta, quamque univerſa Cartarum inſtrumenta, res mobiles, & immobiles, ſervos & ancillas, Aldios, & Aldianas, & omnia quae ab Anteceſſoribus ſuis, uſque ad tempus ejusdem Anſelmi Archipraeſulis poſſedit, & quaecumque in poſterum per fideles Animas adeptura eſt confirmamus & concedimus, ut teneat, & poſſideat, fruaturque jure perpetuo ſine qualibet inguictitudine, &.... ipſius Eccleſiae munimina flamma conſumptrice perierint, ſtatuimus, ut de rebus ſuis tamquam pars noſtra publica ſervicitos inquietum..... Vt autem haec omnia in perpetuum inviolabiliter obſerventur praeſentem inde paginam conſcribi, & aureo Majeſtatis noſtrae ſigillo juſſimus inſigniri. Statuentes, & Regali auctoritate ſancientes, ut nulla omnino perſona humilis, vel alta, ſecularis, vel Eccleſiaſtica, hunc noſtrae Majeſtatis Praeceptum audeat infringere, vel aliquo

modo

integrum damus, non tantum quia ineditum, verum etiam quod ex eo intelligitur, per id tempus Neapolitanam Cathedralem Baſilicam B. Mart. Januarii *fuiſſe vocatam*.

XIII. THOMAS S.R.E. Subdiaconus & Notarius eligitur Archiepiſcopus. Hic NEAPOLITANVS ELECTVS vocatur in duplici diplomate Innocentii III. ann. 1215. & 1216. *Vide additamenta ad Vghellum Venetae editionis.*

XIV. PETRVS de Surrento Eccleſiam Neap. rexit ann. 1216. *Hujus leguntur litterae ann.* 1231. *quibus Fratribus Praedicatoribus Eccleſiam S. Archangeli ad Morfiſam (quod nunc S. Dominici coenobium vocatur) concedit. Idem ann.* 1233. *turrim campanariam (adbuc ex parte ſuperſtitem) in atrio Stephaniae erexit. Anno* 1251. *mortuus creditur.*

XV. BERNARDVS Caracciolus Rubeus electus Archiepiſcopus commendatur Capitulo Neap. ab Innocentio IV. ann. 1252. *Deceſſit III. Non. Octobris ann.* 1262.

Defuncto Caracciolo S. Thomas Aquinas oblato Archiepiſcopatui Neapolitano nuntium remiſit. V. Vghel. edit. Ven.

XVI. DALPHINAS electus creditur ann. 1263. *de cujus electione nuſquam, niſi in diplomate Ayglerii ſucceſſoris, & in Anniverſariorum libris Monaſterii S. Patriciae incidit mentio: in quibus die* 8. *Febr. ſic legitur.* Dominus Dalfinas Electus Neapolis.

XVII. AYGLERIVS Neapolitanae ſedi regendae admotus eſt a Clemente IV. menſe Novemb. ann. 1265. *Deceſſit anno* 1281. *Ejus obitus in emortuali Caſinenſi ita notatur*: VIII. Idus Nov. obiit Ayglerius Archiepiſcopus Neapolitanus & Monachus. *Vacavit ſedes Neap. poſt Ayglerii mortem aliquot annos.*

XVIII. PHILIPPVS Minutulus renuntiatur Archiepiſcopus circa annum 1285. *Hoc Praeſule Cathedralis hodierna coepit maximis exſtrui ſumptibus. Obiit die* 24. *Octob. ann.* 1301.

XIX. Fr. JACOBVS Ordinis Eremitarum S. Auguſt. ex Archiepiſcopo Beneventano ad Neapolitanam Eccleſiam, poſtulante Carolo II. Rege, a Bonifacio VIII. translatus eſt anno 1302. *II. Id. Novemb. Quo praeſule Rex Carolus II. auro & argento incluſit caput B. Januarii. Obiit ann.* 1308.

XX. HVMBERTVS anno 1308. *electus a Ca-*

modo attemptare. Quod qui facere praeſumpſerit centum libras auri puri pro poena componat, medietatem Camerae noſtrae, & medietatem praedicto Anſelmo venerabili Archipraeſuli, ſuiſque ſucceſſoribus.

Actum hoc anno Dominicae Incarnationis MCXCV. Indictione XIII. Anno Regni ejus XXV. Imperii IV, Regni Siciliae vero I.

Datum in Caſtro Venuſii quincto decimo Kalendas Aprilis in Dei nomine.

In anno 1195. *menda eſſe non poteſt, quia eo anno Indictio XIII. decurrebat. At in anno Regni ejus dubito an non pro XXV. ſcribendum ſit XXVI. cum Henricum menſe Junio anni* 1169. *coronatum ſuiſſe regem omnes tradant. Quocirca menſe Junio anni* 1194. *abſolvebatur annus XXV. & ordiebatur annus XXVI. Quare in Aprilem anni* 1195. *non niſi annus XXVI. regni convenit.*

De eo quod Cathedralem Eccleſiam, vocat Divi Mart. Januarii Baſilicam, *locus eſt memorabilis: de quo dixi in Diſſert. hiſtor. pag.* 45. *& ſeq. ac rurſus dicam in Addendis ad eum locum. Mox ſuum reſcriptum Imperator vocat* Pragmaticum, *voce in Collat.* 3. *Carth. uſurpata, & a Paulo Warnefrido, Aimoino & aliis. Poſt pauca* Aldii & Aldianae *ſunt liberti & libertae qui operas patrono debent. Mox illud* Servicitos inquieſtum, *aut* pervicitos inquietum (*utraq. enim lectio extundi ex exemplo ad me miſſo poteſt*) *quo modo reduci ad commodam lectionem queat, alii viderint.*

Digitized by Google

a Capitulo Archiepiſcopus, confirmatur XVI. Kal. Apr. ejuſdem anni. Major Eccleſia Neap. ſub hoc Praeſule abſoluta & encaeniata fuit. Mortem oppetiit die 3. *Julii ann.* 1320.

XXI. MATTHAEUS Philamarinus electus Archiep. (ut ex litteris Roberti Regis 8. *Apr.* 1325. *liquet) nec dum conſecratus, vitam cum morte commutavit ann.* 1322.

XXII. BERTULDUS ſeu BERTOLDUS Urſinus confirmatus VII. Id Novemb. ann. 1322. *a Joanne XXII. Pont. fuit. Anno* 1324. *adbuc* Electus *vocatur in litteris Caroli, Roberti Regis filii. Verum in alteris Roberti litteris ann.* 1325. *diſerte Archiepiſcopus appellatur. Romae eopte anno vel initio ſequentis deceſſit.*

XXIII. ANIBALDUS de Ceccano Archiepiſcopus ab Joanne XXII. renuntiatur anno 1326. *IX. Kal. Maii. Fit ejus mentio in ſcripturis Eccleſiae Salernitanae ann.* 1327. *Quo vertente ann. Epiſcopus Cardinalis Tuſculanus factus, Neapolitano Sacerdotio ſe abdicavit.*

XXIV. JOANNES (III) Urſinus Eccleſiae Neap. ann. 1328. *a Joanne XXII. praeficitur. Plurima ſuae induſtriae monumenta reliquit: in primis digeſta duo, unum Rituum ſuae Eccleſiae, alterum Conſtitutionum ſynodalium, ac praeterea bonorum Eccleſiaſticor. totius dioeceſis Inventarium. Ex XL. presbyteris confratribus Salvatoris duos & viginti in Hebdomadarios erexit. Ejus anno* 1358. *ultima mentio occurrit: quo denatus creditur die VIII. Novemb.*

XXV. BERTRANDUS de Meyſboneſio alicubi memoratur Archiepiſcopus Neap. Kalendis Jul. anni* 1359. *ſub corrupto nomine* Ynardi. *Obiiſſe ann.* 1362. *die* 30. *Octobr. in ejus tumulo dicitur. Vide Martenii* (23) *Anecdota.

XXVI. PETRUS de Gratia ex Vienneuſi ad Neapolitanam Eccleſiam ab Urbano V. anno 1363. *transfertur. Qui mox ann.* 1365. *Archiepiſcopus Ebredunenſis renuntiatus fuit.*

XXVII. BERNARDUS de Boſquetto creatus Archiepiſcopus anno 1365. *mox anno* 1368. *Presb. Cardinalis factus, archiepiſcopatu ſe abdicavit.*

XXVIII. BERNARDUS, aliis Bertrandus, praeficitur huic Eccleſiae anno 1368. *Apud Edmund. Martenium to.* 1. *Theſ. Scriptor. & Monum. pag.* 1498. *legi inſtrumentum, quo Bernardus hic anno* 1370. *ex mandato Urbani V. abſolvit Ludov. de Navarra & Johannam de Duratio ab excommunicatione propter initum matrimonium in IV. gradu. Idem Bernardus ab Urbano VI., propterea quod Pſeudo-Pontifici Clementi VII. faveret, Archiepiſcopatu privatus, in Gallia exſulare coactus, Avenione creditur apud Clementem obiiſſe circa annum Domini* 1389.

XXIX. THOMAS Ammanatus in Bernardi locum ſuffectus eſt a Clemente VII. ann. 1380. *Qui cathedra numquam potitus, dignitatem in manibus Clementis VII. ſponte dimiſit anno* 1388. *Tandem Avenione deceſſit exeunte ann.* 1396. *ſub Benedicto XIII. Pſeudo-Pontificis obedientia.*

XXX.

(23) *Apud Edmundum Martene to.* 2. *Anecdotorum ad hunc aut de hoc Archiepiſcopo exſtant Innocentii VI. Epiſtolae pag.* 915. 918. 952. 957. *ac demum alia ejuſdem Pontificis ad noſtrum Bertrandum, & ad Beneventanum & Salernitanum Archiepiſcopos ſcripta, ut inquirant de vita & moribus Flagellatorum. Ex quibus monumentis Bertrandi hujus notitia opinior aliquanto fiet.*

Digitized by Google

XXX. *GULIELMUS Gujndatius Neap. ab Antipapa Clemente VII. ann.* 1388. *electus, ope Ludovici Andegavenſis, expulſo vero paſtore poſſeſſionem iniit. In veterib. chartis ejus mentio reperitur uſq. ad annum* 1394. *in Antipapae obedientia perſeverantis. Vide quae de hoc pag.* 34. *in fine col.* 2. *adnotavimus.*

XXXI. *NICOLAUS de Paganis in locum Gulielmi ſubtectus eſt a Benedicto XIII. Pſeudo-Pontifice. Memoratur hic in charta anni* 1399.

Supra ſcripti tres Archiepiſcopi (Thomas Ammanatus, Gulielmus, & Nicolaus de Paganis) etſi minus legitimi Praeſules, recenſendi tamen fuerunt, ut Neapolit. Eccleſiae ſtatus per id temporis exhiberetur.

XXXII. *LUDOVICUS Boczutus legitimus Antiſtes ab Urbano VI. electus ann.* 1378. *populi favore poſſeſſionem adeptus, mox malis artibus Clementis VII. tamdiu exſulare cogitur, donec Joanna Regina & regno & vita a Carolo Duracio privata fuit. Mortuus eſt die* 25. *Maii ann.* 1383.

XXXIII. *NICOLAUS Zanaſius in quodam diplomate anni* 1384. *vocatur Archiepiſcopus Neap. Is anno* 1387. *Ludovico Andegavenſi ipſum inſectante, Cremonam ſe recepit, ubi obiit die* 24. *Auguſti ann.* 1389.

XXXIV. *HENRICUS Card. Minutulus creatur Praeſul Neap. ann.* 1389. *Sedit annis plus minus decem plurimum abſenſ. Anno* 1400. *ſe abdicavit. Deceſſit Bononiae die* 17. *Junii anni* 1412.

XXXV. *IORDANUS Urſinus a Bonifacio IX. Archiepiſcopatu anno* 1400. *donatur. Ab Innocentio VII. Cardinalis tit. S. Martini in Montibus ann.* 1405. *electus, paulo poſt Eccleſiae ſuae nuntium remiſit. Nam ex quodam inſtrumento anni* 1406. *ſedes Neap. tunc vacaſſe deprehenditur. Obiit die* 29. *Maii* 1449.

XXXVI. *IOANNES (IV) legitur praefuiſſe die* 3. *Junii ann.* 1407. *Ejus mentio exſtat uſque ad annum* 1409. *Exinde mortuus ne fuerit, an exauctoratus a Gregorio XII. quod eſſet aſſecla Joannis XXIII. neſcitur.*

XXXVII. *IACOBUS de Rubeis praefuit ann.* 1415. *Ad hanc dignitatem a Joanne XXIII. evocatus, duobus annis abſens ſedit. Parmae obiit anno* 1418.

XXXVIII. *NICOLAUS de Diano ann.* 1411. *a Gregorio XII. Vicarius Generalis, & adminiſtrator Eccleſiae Neap. factus, tandem a Martino V. anno* 1418. *legitimus Antiſtes creatur. Fato functus eſt ann.* 1435. *Poſt hujus obitum per tres circiter annos Eccleſia Neap. vacavit.*

XXXIX. *GASPAR de Diano ſucceſſit patruo Nicolao VII. Kal. Martii ann.* 1438. *Deceſſit die* 29. *April. anni non* 1450. *(uti Chioccarellus docuit) ſed* 1451. *ut quem die* 31. *Octob. anni* 1450. *adhuc vixiſſe oſtendam in Monumentis p.* 285.

XL. *RAYNALDUS Card. Piſcicellus a Nicolao V. ann.* 1451. *IV. Id. Maii electus, obiit die* 13. *Julii ann.* 1457.

XLI. *IACOBUS Card. Theobaldeſcus (Chioccarello dicitur* Theobaldus) *die* 3. *Aug. ann.* 1458. *electus, non iniit, ſed ſe abdicavit.*

XLII. *OLIVERIUS Card. Carafa iniit die* 18. *Novemb. ann.* 1458. *Anno* 1484. *in favorem Alexandri germani fratris renuntiavit, ſibi, ſi quidem Alexander ceſſiſſet aut deceſſiſſet, reſervato regreſſu. Romae obiit die* 20. *Jan. ann.* 1511.

XLIII. *ALEXANDER Carafa dignitatem hanc cepit XII. Kal. Octob. ann.* 1484.

Digitized by Google

1484. *Mortuus eſt die ultimo Julii 1503. Poſt cujus deceſſum Eccleſia Neap. rediit ad Oliverium : qui poſtea in Bernardinum fratris filium eam transferendam curavit.*

XLIV. *BERNARDINVS Caraſa ex ceſſione patrui Archiepiſcopus Neap. deſignatus, antequam poſſeſſionem iniiſſet, obiit menſe Majo ann.* 1505.

XLV. *VINCENTIVS Card. Caraſa ex patrui Oliverii ceſſione factus eſt Antiſtes Neap. die ultimo Maii ann.* 1505. *At anno* 1530. *Franciſcum ſui fratris filium cum ſpe futurae ſucceſſionis ſocium ſibi adſcivit. E vivis eximitur menſe Sept. ann.* 1540.

XLVI. *FRANCISCVS Caraſa patruo demortuo ſucceſſit ann.* 1540. *In veteri Kalendario S. Eligii mortuus dicitur die* 30. *Jul. ann.* 1544.

XLVII. *RAYNVCIVS Card. Farneſius a Paulo III. quindecim annos natus electus eſt Archiepiſcopus Neap. anno* 1544. *Mox eam dignitatem libere reſignavit ann.* 1549. *Obiit Parmae die* 28. *Octobr.* 1565.

XLVIII. *IOANNES PETRVS Card. Caraſa ab anno* 1549. *Eccleſiae Neap. praefuit uſque ad annum* 1555., *quo Pontifex Maximus creatus, aſſumpto Pauli IV. nomine, adhuc tamen per aliquot annos per Vicarium hanc rexit Eccleſiam. Mortuus eſt Kal. Sept.* 1559.

XLIX. *ALPHONSVS Card. Caraſa ſeptemdecim annos natus a Paulo IV. renuntiatus eſt Antiſtes ann.* 1557. *Deceſſit IX. Kal. Sept. ann.* 1565.

L. *MARIVS Caraſa ad ſedem Neap. a Pio IV. ann.* 1565. *evocatus, obiit die* 11. *Septemb. ann.* 1576.

LI. *PAVLVS Card. de Arretio praefectus huic ſedi anno* 1576. *fato functus eſt die* 17. *Junii ann.* 1578.

LII. *HANNIBAL de Capua Neapolitanam Eccleſiam regendam ſuſcepit die* 11. *Aug. ann.* 1578. *Obiit die* 2. *Sept. ann.* 1595.

LIII. *ALPHONSVS Card. Geſualdus Archiepiſcopus a Clemente VIII. die* 25. *Februar. ann.* 1596. *factus, obiit die* 14. *Febr. ann.* 1603.

LIV. *OCTAVIVS Card. Aquaviva Aragonius a Leone XI. ipſis Kalendis April. ann.* 1605. *electus, mortem oppetiit die* 15. *Decemb. ann.* 1612.

LV. *DECIVS Card. Caraſa iniit die* 7. *Januar. ann.* 1613. *Diem obiit die* 24. *Januar. ann.* 1626.

LVI. *FRANCISCVS Card. Boncompagnus Eccleſiae Neap. praeeſſe coepit die* 2. *Martii ann.* 1626. *Naturae conceſſit menſe Nov. ann.* 1641.

LVII. *ASCANIVS Philamarinus ab Vrbano VIII. Archiepiſcopatum Neap. ſimulq. purpuram eodem die* 16. *Decemb. ann.* 1641. *adeptus, deceſſit die* 3. *Nov. ann.* 1666.

LVIII. *INNICVS Card. Caracciolus Nonis Mart. ann.* 1667. *electus, obiit die* 30. *Januar. ann.* 1685.

LIX. *ANTONIVS Card. Pignatellus Antiſtes Neap. ann.* 1686. *renuntiatus, deinde IV. Id. Jul. ann.* 1691. *Petri Cathedram ſub Innocentii XII. nomine iniit, quam & ſanctiſſime rexit, pluribus ſaluberrimis inſtitutis, & monumentis a ſe relictis.*

LX. *IACOBVS Card. Cantelmus Eccleſiam Neap. ſuſcepit regendam ann.* 1691. *die* 4. *Novemb. E vivis exceſſit III. Id. Decemb. ann.* 1702.

LXI. *FRANCISCVS Card. Pignatellus a Clemente XI. ann.* 1703. *creatus Archiepiſcopus Neapolitanus, obiit die V. Decemb. anni* 1734.

LXII. *IOSEPH Card. SPINELLVS iniit Sacerdotalem Cathedram die* 15. *Maii ann.* 1635.

Horum

Horum omnium laudibus rebuſq. geſtis pertexendis ultro abſtinuimus: nam & infiniti id fuiſſet operis; & nos initio jejunum tantum catalogum, non biſtoriam polliciti fuimus. Exſiſtet forſitan alius, qui poſt Cbioccarelli & Vgbelli induſtriam, accuratiorem de Neapolitanis Praeſulibus commentarium daturus proſiliat. Rogamus interim Deum Opt. Max. ut bodierno Eminentiſſimo Antiſtiti Joſepbo Spinello vitam in aevum quam longiſſimum proroget; quo datam ſibi caelitus longaevitatem ad Eccleſiae fructum atque utilitatem unice conferens, opimiorem quotidie ſegetem Neapolitanae Sedis biſtoriam conſcripturis ſuppeditet: cujus rebus naviter & ſtrenue pro Dei gloria geſtis ac porro gerendis non praeſentem ſolum ſed & ſequentem aetatem gratulaturam ac diu fruituram confidimus.

Antequam binc abeo, ſciendum eſt me in IX. priorum ſaeculorum praeſulibus Joannem diac. κατὰ πόδα *fuiſſe ſecutum, eoque duos treſve omiſiſſe, quos inferre potuiſſem. Verbi cauſa quamvis ineunte IX. Saeculo inter num. XLII. & XLIII. b. e. inter S. Paulum & B. Tiberium circ. ann.* 818. *quidam* Vrſus Electus *ab Anonymo Salernitano parte* 2. *num.* 1. *memoretur, ſub quo Sico Beneventanus corpus S. Januarii abſtulit; is tamen a me omiſſus fuit, utpote Joan. cbronograpbum de eo ſilentem ſecuto. Is vero propterea ab Joanne praeteritus fuit, quia is non amat Electos non ſacratos in Catalogo ponere.*

Porro praeter Joan. diaconum, eſt quidam perantiquus Antiſtitum noſtrorum catalogus ex Ms. Florentino S. Marci ab eruditiſſ. Blancbino to. 2. *Anaſtaſiano editus. Cujus auctor etſi videatur Joan. diaconum ſibi decerpendum propoſuiſſe; ab eo tamen plurimis in locis diverſus abit. Quem alibi Deo dante integrum dabimus. Ejus auctor in Stepbano III. Atbanaſii II. ſucceſſore deſinit.*

PARS IV. ITEM CHRONOLOGICA.

Qua geſtorum aliquot boc opere comprebenſorum, quorum certa ſunt tempora, recenſio pertexitur.

Hac quidem recenſione ea minime perſequar, quae ad Antiſtites Neap. eorumq. tempora pertinent (quorum catalogum atq. tempora modo Parte III. exbibui) ſed rebus ceteris ſparſim boc opere expoſitis, quarum aetas innotuit, in cbronologicam ſeriem redigendis bic ultimus impendetur labor.

Notas Romanas ad Anteloquii, Arabicas ad Diſſertationis paginas refer: τὸ *n* Notam, *c* columnam *ſignat.*

SAECVLO I.

Forma Graecae reip. Neapoli viguit. pag. 101. §. 2. *& paſſim Diatr. III.*

Hoc ſaec. medio S. Aſpren ab Apoſtolo Petro Epiſcopus Neapolitanis datus. Par. 1. *cap.* 6.

Ann. 79. *mons Veſuvius inſigniter arſit.* 236.

SAECVLO II.

Ineunte, Neapolis inter colonias Rom. numerabatur 102. §. 3. *& tota Diatr. III.*

SAECVLO III.

Graeca ſtudia adbuc in colonia Neap. excolebantur. 102. 103. *& ſeq. ubi & ſopbiſta Pbiloſtratus declamavit. Ib.*

SAECVLO IV.

Hellenismus Neapoli jam evanuerat. 103. *coloniaeque Romanae nomenclaturam adbuc ſervabat.* 241. *cap.* 4. *Caſtrum Lucullanum jam boc ſaec. ineunte exſtitiſſe videtur.* 200. *c.* 2. *num.* 1.

Conſtantinus Baſilicam Salvatoris *Neapoli exſtruxit. pag 6. & alibi paſſim. Cui Eccleſiae Inſulam (dictam* Salvatoris*) cum Caſtro (utiq. Lucullano) donavit. Paſſim in Diatr. I.*

SAECVLO V.

Ann. 476. Auguſtulus, Imperatorum occidentis ultimus, in Caſtrum Lucullanum relegatur. 200. c. 2. num. 2.

Inter an. 492. & 496. corpus S. Severini Noricorum Apoſtoli in Caſtrum Lucullanum transfertur. 201. num. 4.

SAECVLO VI.

Ineunte, Stephanus I. Epiſc. Conſtantinianam Salvatoris Baſilicam refecit & ampliavit. 27. 28. vel potius aliam a Conſtantiniana Cathedralem ab integro exſtruxit, ut in Curis poſter. dictum p. 307. 308.

Epiſcopale hoſpitium a Stephani hujus aetate ad ſaeculi XIV. finem cum Stephania ſeu hodierna S. Reſtituta copalatum fuit. 34. n. 28

Medio hoc ſaec. vernaculus ſermo Neapoli Latinus erat. 104.

Item medio ſaec. Neapolis a ducibus Neapolitanis ſub aulae CPolitanae tutela regi coepit. 105.

Hoc vergente ſaeculo Vincentius Epiſc. Baptiſterium fontis minoris conſtruxit. 26.

SAECVLO VII.

Neſis hoc ſaec. appellabatur Salvator*. 216. num. IV. & 218. ubi eodem tempore Monaſterium erat. ibid. & 219. 225. & n. 40.*

Medio ſaec. ſub Conſtante Monothelita S. Patricia in Neſide Inſ. obiit. 217. ſeq.

Vergente, Conſtantinus Conſtantis fil. Corpus S. Reſtitutae Neapolim tranſvexit. 72. in cujus honorem oratorium Stephaniae adjacens fecit Capituloque donavit. 190. 191. Eccleſiam Neapolit. dotavit praediis, ex quibus S. Athanaſius Canonicatus XIV. praebendatos inſtituit 191. 192. & n. 90.

Canonicorum nomen in Italia nondum in uſu erat. 193. Erant tamen Presbyteri, ac Diaconi Cathedralibus affixi. ibid.

SAECVLO VIII.

Ineunte, S. Willibaldus S. Severini viſendi ſtudio in Lucullanum divertit. 202. c. 2.

Eod. procedente, Sergius Epiſc. a Patriarcha CPolitano ſimplicem Archiepiſcopi titulum adipiſcitur 114.

Poſt ſaeculi medium S. Paulus major ſub Conſtantino Copronymo, turbantibus Graecis, ſedem in Eccleſia extramurana S. Januarii temporariam ſtatuit. 99. 107.

Vergente eodem, Stephanus II. Epiſc. Eccleſiam Salvatoris incenſam reſtituit. 12. 123. Idem Leonem Mauruntа Cardinalem presbyterum Neapoli ordinavit. 193.

SAECVLO IX.

Circa ann. 818. Sico Beneventanus S. Januar. Mart. corpus Beneventum abſtulit. 42. ſect. 2.

Eodem medio erat cubiculare S. Januarii oratorium apud Stephaniam 45.

Prope a medio marmoreum Eccleſiae Neap. Kalendarium ſcalptum fuit. 105.

Poſt ſaeculi medium S. Athanaſius ſeptem Sacerdotes Hebdomadarios (h. e. VII. hodiernos presbyteros Cardinales) inſtituit in vita Athanaſ. memoratos. 121. ad 124.

Ann. 893. corpus S. Severini e caſtro Lucullano Neapolim translatum fuit. 203. Caſtrum idem everſum. ibid. & 204. n. 11.

Hoc ſaec. vergente monaſterium quoddam in Inſula Salvatoris *erat. 217. & ſeq. quo eadem Inſula etiam* Neſis *vocabatur. ibid.*

Hoc ſaec. exeunte Joannes diac. chronicon Epiſcopor. contexuit.

SAECVLO X.

Hoc ineunte ſaec. Catalogus Epiſcoporum Neap. Blanchinianus conſcriptus fuit. 307.

Neapolis Metropoliticam dignitatem obtinuit. 114. §. IV. & 115. & p. XXVII. Sed poſt Capuam factam Metropolim anno 968. & poſt Beneventum an. ſeq. factam. p. 115. n. 13.

SAECVLO XI.

Ann. 1005. Sergius primus omnium in quodam monumento Archiepiſcopum ſe profitetur. p. XXVIII.

Vergente hoc ſaec. S. Peregrinus ex regia Scotorum ſtirpe prognatus, luſtraturus ſacra loca Neapolim appulit. 50. n. 43.

Extremo eod. aut XII. incipiente, vita S. Athanaſii longior elucubrata videtur. 37. col. 2.

SAECVLO XII.

Saec. XII. labente adhuc vigebat in Fratriis vita communis. 261. col. 2. & 262. col. 1.

Circa hoc tempus ordo Divinorum Officiorum qui in Confratriis Neap. obſervabatur, conſcriptus fuit. 261. c. 2. num. 9.

An. 1140. Arx in Megaride jam exſtabat. 220. num. VI. cui Salvatoris *nomen tribuebatur. 221. & ſeq.*

An. 1140. Rex Rogerius ſuam libertatem Neapolitanis reliquit. 222. n. 33. & 243. n. 4.

An. 1151. Idem Rex Eccleſiam S. Sabini cum

omnib.

Digitized by Google

omnib. bonis ſuis Majori Eccleſiae Neap. donavit. p. XXIX. n. 20.

An. 1183. *Sergius Archiep. beneficiariis liberam teſtandi facultatem de ſuis beneficiorum reditibus conceſſit.* 144. 223. *n.* 33.

Ab hoc ſaec. & deinceps titulus presbyteri Cardinalis *inter Canonicos Eccleſ. Neap. frequentari coepit.* 244. *n.* 1. 2.

An. 1193. *Riccardus Comes Ayelli bonis ſuis quamdam Fraterniam Salerni auget* 262. *n.* 2.

An. 1195. *Praeceptum Henrici VI. Imp. & regis Neap. prodiit, quo Baſilicae Martyris Januarii (h. e. Cathedrali) privilegia confirmantur. XXX. n.* 22. *Eo tempore (eaq. praeſertim charta, Cathedralis Neap. vocabatur Eccleſia aut Baſilica S. Januarii. Ibid. &* 280. *c.* 2.

Circa *an.* 1196. *Petrus de Ebulo poema ſuum Henrico VI. Imp. obtulit* 222. *col.* 1.

SAECVLO XIII.

An. 1202. *Monaſterium S. Salvatoris in inſula Neſide adhuc exſtabat.* 219. 225. *Ejuſdem propago ex Neſidenſi monaſterio in Megaridem traducitur.* 225. *cap. II. & n.* 40.

Ineunte aut procedente hoc ſaec. Inventarium hoſpitalis Athanaſiani primitus fit. 271.

An. 1213. *Anſelmus Archiep. Fratrib. pauperib. Congregationis Salvatoris exemptionem a collectis, a quibus alii Clerici immunes erant, conceſſit.* 125. §. *III. &* 145. §. *IV. Atq. ea prima eſt hodiernor. XXII. Hebdomadarior. mentio, ut qui centeſimo ac vigeſimo poſt anno ab illis Fratribus orti fuerunt. Ex illis Fratribus etiam Presbyteri XVIII. (nunc vulgo* oi Quadraginta*) ſimul cum Hebdomadariis unico ſetu prodierunt.* 182.

An. 1217. *&* 1238. *Anſelmianam exemptionem Fratribus Salvatoris Petrus Archiep. confirmavit.* 128.

Circa id tempus Canonici Neap. jam ſupra quatuordecim mirifice creverant. 191.

An. 1233. *Turris campanaria Eccleſiae Neap. ab Archiep. Petro de Surrento facta fuit. IX.* §. 1.

An. 1235. *Gregorius PP. IX. Fratribus Salvatoris Anſelmianam exemptionem confirmavit.* 128.

Ante medium ſaec. XIII. Albericus vitam S. Aſprenis, Petro Archiep. ſuadente, conſcripſit. 56.

Medio hoc ſaec. Chronici S. Mariae de Principio pars hiſtorica conſcripta fuit. 66. 67.

Item medio, Matthaeus Spinellus domo Juvenatio primus omnium hiſtoriam Italico ſermone prodidit. 86. *n.* 70.

An. 1254. *Innocentius IV. Neapolim digreſſus, Canonicis Neap. pontificalia indumenta largitus creditur* 282. *c.* 1.

Eodem anno Pontifex idem Neapoli mortuus, in Stephania (h. e. hodierna S. Reſtituta) tumulatur 179. *c.* 2.

Vergente ſaec. XIII. Joannes Cimeliarcha vitam S. Joannis IV. edidit. 61.

Exeunte eodem, hodierna Cathedralis conſtrui coepta. 50.

SAECVLO XIV.

Indictio CPolitana (quae a Kalendis Septembr. procedit) Neapoli adhuc in uſu erat, diuque poſtea fuit. 152. *n.* 62. *&* 178.

Hoc ſaec. ineunte, nova Cathedralis Neap. erecta fuit 19. *&* 50. *Carolus II. Andegavenſis, Archiepiſcopus, & populus Neap. in id opus ſumptus ſuppeditarunt.* 50.

An. 1305. *Idem Carolus II. S. Januarii ex auro & argento ſimulacrum conflandum locavit.* 50.

An. 1309. *Veteri Eccleſiae S. Reſtitutae & Canonicis Bartholomaeus Siginulfus Caſertae comes donavit Caſtrum S. Angeli.* 74.

An. 1310. *corpus* B. *Nicolai Eremitae in Eccleſiam S. Reſtitutae veterem illatum fuit.* 72.

An. 1313. *Imago S. Mariae de Princ. opere muſivo fabrefacta fuit.* 75.

Item vetus Stephania capitulo Neap. conceſſa eſt ad inſtaurandum. 78.

Circa *an.* 1314. *Nova cathedralis ſub Humberto dedicatur.* 78. 280. *col.* 1. *Eodemq. tempore S. Virginis Reſtitutae reliquiae in hodiernam Eccleſ. S. Reſtitutae invectae fuerunt.* 71.

Anno 1315. *Humbertus Archiep. Innocentii PP. IV. cinerib. ex vetere Cathedrali (hodie S. Reſtituta) in hodiernam translatis ſepulcrum paravit.* 280. *c.* 1.

An. 1317. *Humbertus Archiep. conſtitutionem de divino cultu evulgavit.* 149. *Idem videtur Presbyteros XL. ex Fratribus Salvatoris ad perſolvenda divina officia erexiſſe: ex quibus poſtea ab Jo. Urſino duo & viginti in Hebdomadarios inſtitui fuere, reliquis XVIII. in priore ſtatu permanentibus.* 166. 182.

Circa ann. 1330. *Joan. Urſinus Conſtitutiones ſynodales promulgavit, ſic inſcriptas:* Conſtit. Synodales... Dom. Joannis... Archiep. Neap. & ejus Capituli.

An.

Digitized by Google

An. 1334. *Jo: Vrſinus Archiep. Conſtitutionem exſequialem evulgavit.* 157. *In ea nulla adhuc Hebdomadariorum mentio. Ibid.*

An. 1335. *aut* 1336. *idem Vrſinus Hebdomadarios numero XXIII. ex presbyteris confratribus quadraginta Congregationis Salvatoris inſtituit.* 166. *n.* 67. *&* 182. *quos ex Capituli dotatione immobiles & titulares effecit.* 183. *quique propterea nonnunquam* Presbyteri de numero Quadraginta *dicebantur.* 184. *n.* 86. *&* Confratres S. Salvatoris. 129. *nec non* Hebdomadarii S. Reſtitutae. 171. 172. *in qua Eccleſia eo tempore, ut etiam in nova Cathedrali, Canonicis deſerviebant.* 173.

An. 1336. *Hilarius de Palude inventarium Hoſpitalis Athanaſiani ex altero antiquiore exſcripſit.* 271.

An. 1336. *Arabicae numerorum cifrae uſurpatae primum inveniuntur.* 278. *n.* 44.

An. 1337. *Kal. Maii Jo: Vrſinus Conſuetudines ſive Rituale Digeſtum Eccleſiae Neap. edidit.* 156. *In quib. prima Hebdomadarior. mentio occurrit, ita ut proxime antea erectos eosdem oporteat.* 156.

An. 1343. *idem Vrſinus cum Capitulo ingentem antea Canonicorum numerum ad XL. redegit, collatione ſimplicium Canonicatuum reſervata Capitulo junctim cum Archiepiſcopo.* 167. 245. *n.* 2.

Medio hoc ſaeculo liqueſcentis B. Januarii cruoris prodigium contingere coepit. 53. *n.* 43.

An. 1372. *Leonardus Paganus quatuor fundavit Hebdomadas h. e. Hebdomadarior. praebendas.* 133. *Sect. II. &* 174.

An 1378. *Bernardus Archiep. tres primitivas Hebdomadas a ſe extinctas, novis Hebdomadariis adnexuit.* 147. *n.* 41. *&* 175.

An. 1379. *Appellatio* Congregationis Salvatoris *cum adjectione* Veteris *uſurpari coepit.* 178. *In Capellae S. Salvatoris Veteris poſtico locus, quo Hebdomadarii confratres convenirent, datus eſt.* 179. 180.

Circa ann 1380. *Joan. Villanus Chronicon Neapolitanum patria dialecto ſcripſit.* 85.

Ann. 1381. *Ludovicus Bozzutus Archiep. Hebdomadariis Eccleſias S. Mariae de Muniulis, & S. Praxedis adnectit.* 178.

An. 1390. *Guil. Guindatius Archiep. propter* defectum *veteris palatii ruineſi (quod diu poſtea Oliverius Carafa refecit) in temporario hoſpitio in platea Nidi habitabat.* 34. *n.* 28.

Exeunte hoc ſaec. Card. Henricus Minutulus Epiſcopale palatium Cruci novae Cathedralis attiguum in Platea Capuana, ubi nunc Seminarium eſt, exſtruxit. 35. *n.* 28.

SAECVLO XV.

An. 1414. *Vetus Cathedralis dicebatur* Major Eccleſia S. Reſtitutae. 172.

Eod. Hebdomadariis ſepulturae locus in media Cathedrali a Capitulo conceſſus fuit. 120. *n.* 21. *&* 172.

An. 1416. *Nicolaus de Diano Archiep. cum conſenſu Capituli Eccleſiam S. Joannis de Villa Marianellae Congregationi Salvatoris veteris conceſſit.* 180.

An. circ. 1430. *Lupus de Spechiis vitam S. Peregrini elucubravit.* 52. *col.* 1.

An. 1440. *Eugenius PP. IV. (cujus diploma legitur pag.* 283.*) Eccleſiam S. Andreae cum hoſpitali S. Athanaſii conceſſit hodierno Hoſpitali Adnuntiatae. IX. §.* 1.

An. 1446. *Gaſpar de Diano Archiep. cum conſenſu Capituli, domum in platea Capuana Congregationi Salvatoris Veteris conceſſit.* 180.

An. 1494. *Cardinalis Montis Regalis Legatus ad coronandum Regem Alfonſum II. Neapolim venit.* 181. *n.* 81.

An. 1498. *Cardinalis Oliverius Carafa Archiep. hypogeum recondendo S. Januarii corpori conſtruxit.* 35. *aedeſque Archiep. hodiernas amplificavit. ibid.*

SAECVLO XVI.

An. 1508. *Beatrix Regina Hungariae Neapoli mortua a Canonicis effertur.* 181. *n.* 80.

An. 1533. *Chronicon S. Mariae de Principio ex vetuſtiore Chronico decerptum fuit.* 71.

Anno eodem & 1534. *Vetera Capituli Neap. Statuta conduntur.* 295.

An. 1536. *Paulus PP. III. Hebdomadarios hodiernos vocat* Congregationem Cappellanorum Eccleſiae Neap. 180. *Biennio ante ſic etiam in Statutis Capituli Neap. appellantur pag.* 297.

An. 1544. *Franciſcus Carafa Archiep.* Inſulam *Neſidem (quae poſt XII. ſaecula in patrimonio Menſae Archiep. adhuc erat) Civit. Neap. in Emphyteuſin conceſſit.* 216. *col.* 2. 217. *& pag.* 11.

An. 1557. *Maria Toleta Proregis conjux veterem S. Januarii theſaurum exornavit.* 47. *n.* 39. *& p.* 48.

An. 1565. *Alfonſus Card. Carraſa in conventu Capitulari plura in Capitulo Neap. reformavit.* 301.

An-

Digitized by Google

An. 1566. *Marius Caraſa Archiep. Hodiernum Seminarium Archiep. primus erexit.* 36. c. 1.

An. 1567. *S. Pius V. decantatam illam conſtitutionem edidit, qua Canonicos Neap. ad externum Chori ſervitium in hodierna nova Cathedrali per alternas hebdomadas adegit.* pag. 304.

An. 1574. *Vigebat apud Canonicos Neap. certa traditio, qua conſtabat, Hebdomadarios ut Cathedrali quotidie deſervirent, a ſe fuiſſe in onus divinor. officiorum ſubrogatos, aſſignatis quibuſdam a Capitulo redditibus.* 168. n. 69.

Eodem anno Gregorius XIII. onus a S. Pio V. Canonicis impoſitum mitigavit. 304. c. 4.

An. 1576. *Gregorius PP. XIII. Canonicos Neap. ad triginta reſtrinxit.* 244. c. 1.

An. 1580. *aut ſeq. Hannibal de Capua Archiep. in Statu Cathedralis NON LIQVERE ſibi ait, quando & a quonam hodierni Hebdomadarii inſtituti fuerint.* 137. 288. *& ſeq.*

Eod. tempore presbyteri li Quaranta *adhuc mobiles in eod. Hannibaliano ſtatu deſcribuntur.* 184. n. 85.

An. 1592. *Salvatoris corpus in apſide S. Reſtitutae novis coloribus interpolatur, excepto vultu.* 21. col. 2.

Eodem anno Vincentius Raius Canonicus Diaconus adhuc rectoriam S. Januarii poſſidebat. 282. c. 2.

An. circiter 1594. *Anellus Ruſſus Viſitator illud ipſum NON LIQVERE de Hebdomadarior. origine in ſuo Statu pronuntiavit.* 292.

An. 1596. *Ara primaria in S. Reſtitutae, quae imo parieti adhaerebat, in medium translata fuit.* 20. c. 1. *Tunc duo ambones adhuc ſuperſtites remoti videntur.* Ib. & p. XI.

Sub ann. 1597. *ſub Archiep. Geſualdo Anelli Ruſſi Viſitatoris induſtria idem NON LIQVERE ad calcem Hannibalianae viſitationis adnotatum fuit* 289. n. 3.

SAECVLO XVII.

An. 1606. *aut* 1607. *ſub Oct. Aquaviva Archiep. primus omnium Alexander Ruſſus Canonicus Hebdomadarior. originem ad S. Athanaſium referri poſſe conjecit ſed addubitans, & particula FORSAN uſus.* 295.

Anno demum 1623. *Caeſar de Engenio, & mox an.* 1643. *Chioccarellus expuncto FORSAN, ex ſemita viam fecerunt.* 295.

An. 1619. *Decius Card. Caraſa Archiep. hodiernam S. Reſtitutam pro primaeva Cathedrali habendam edixit.* 306.

ANTELOQVII FINIS.

SERIES

SERIES OPVSCVLORVM
Editorum in Appendice a pag. 199.

DIATRIBA I. De Inſula Salvatoris & Caſtro Lucullano p. 199.
DIATRIBA II. De vocis SQVARASTASE ſignificatu p. 228.
DIATRIBA III. De Colonia Neapolitana &c. p. 233.
DIATRIBA IV. De Eccleſiae Neap. Canonicis Cardinalibus p. 243.
DIATRIBA V. In Fratriarum Neap. Ordinem divinor. officiorum. p. 259.
DIATRIBA VI. In vetuſtum Athanaſiani hoſpitalis Inventarium p. 271.
ADDENDA & refingenda quaedam pag. 279.
MONVMENTA quaedam ad calcem rejecta pag. 283.
INDICES QVATVOR pag. 309. Horum primus eſt Capitum & ſectionum : alter Adnotationum notabiliorum : tertius ſcriptorum qui illuſtrantur aut notantur : quartus rerum atq. verborum.

ERRATA notabiliora, quae relegenti occurrerunt, ſic caſtigabis.
Littera (n.) *Notas deſignat.*

Pag. 6. n. 8. v. penult. *Conſtantiniae*. Cor. *Conſtantinianae*.

14. n. 21. col. 2. v. quarto ante finem : *Quod* (*Sarcophagum*) Corr. *Quod* (*marmor*) cum *Sarcophagus* ſit maſculinum. Congrua correctio & intra adhibenda, ſicubi ſit opus.

17. v. 24. pro *duobus & ſexaginta* repone *ſex & quinquaginta*. Ib. v. 27. pro *quo* ſcribe *quot*.

18. Sect. 2. v. 7. pro *quales* ſcribe *qualis*.

19. v. 14. pro *revulſus* repone *ſervatus*. Mox cetera uſq. ad periodi finem delebis.

42. §. II. v. 2. pro *anno* 817. cor. *anno circiter* 818. *aut ſeq.*

48. v. 10. dele diſtinctionem poſt *meridiem*.

62. proxime ante notas pro *anno* 1682. repone *anno* 1582.

75. poſt hexametros in titulo in τῷ §. I. dele notam §. Sic etiam p. 77. in τῷ §. *II.* delebis notam §. Ad haec p. 80. in titulo ſcribes §. *II.* non *III*. Et p. 82. in titulo pro §. *IV.* ſcribes §. *III. EXCVRSIO TERTIA*.

88. v. penult. poſt *eundum* dele diſtinctionem : aut vero ſcribe integre, *eundum eſſe*.

94. col. 2. v. octavo ante finem pro *Sabbatianis* cor. *Sabbatinianis*.

98. v. 1. pro *ARGVMENTA* repone ARGVMENTVM.

107. v. 7. pro *Juniore* ſcribe *Seniore*.

107. v. octavo ante finem pro *ſebeat* cor. *ſubeat*.

114. v. 13. pro *Diatr. I.* ſcribe *II*.

115. n. 13. v. 6. pro *a Chioccarello viſum* ſcribe intra parentheſin (*a Chioccarello minime viſum*).

123. v. quarto ante finem pro *Cardines* ſcribe *cardini*.

130. §. IV. v. 10. pro *Petrus* ſcribe *Jo: Antonius*.

131. v. 4. pro *antica* repone *una* : & v. 5. pro *poſtica* repone *altera*.

191. col. 1. v. penult. pro *Oratorii* ſcribe *Oratorium*.

193. §. *ſane* v. 8. dele illa omnia : *Qui & Card. Eccleſ. Neap. alic. meminit*.

221. col. 2. v. ſexto ante finem pro *infra duo millia* repone *infra tria millia*. Et quod magis doleo cum pag. 227. in Monito in id facto id σφάλμα correcturus eſſem ; alterum multo deterius incogitanti excidit. In eo igitur Monito pro, eo quod ſcriptum eſt, repone : *Pro Infra duo millia ſcribe, Infra tria millia*.

227. col. 2. v. octavo ante finem Diatribae pro λόγως reſcribe λέοις.

249. col. 2. in titulo notae 11. pro *crutus* ſcribe *cruti*.

DISSER-

DISSERTATIO HISTORICA
De Cathedralis Eccleſiae Neapolitanae
SEMPER UNICAE
Variis diverſo tempore
VICIBUS

DIU jam intermortuis litteris melioribus, ubi tandem quintodecimo maxime ſaeculo numinis benignioris afflatu ex ſuiſmet favillis reſtitutus eſt ſpiritus atque vita; quidquid ſcriptorum noſtratium fuit, qui ad Neapolitanas retegendas origines incubuerunt, ad unum in id convenere omnes, ut eam, quae hodie *S. Reſtitutae Baſilica* dicitur, eamdem prorſus ac veterem Cathedralem (quam ſcil. *Stephaniam* ſive *Salvatoris Eccleſiam* antiqui vocaverant) eſſe crederent. Hanc illi perſuaſionem ab antiquis per manus traditam ad ſequentem aetatem tranſmiſerant, eademq. porro ad hujus uſq. ſaeculi initium obtinuerat: cum ecce tibi exortus eſt tandem vir eruditus Nicolaus Carminius Falco (nunc Illuſtriſs. S. Severinae Archiepiſcopus) qui edita S. Januarii (1) hiſtoria, primus omnium, uti quidem (2) gloriatur, *Stephaniam* ab ea quae nunc *S. Reſtituta* vocatur, diverſam Eccleſiam faceret: qui etſi, utram ipſe pro Cathedrali haberet, non diſerte definivit; haud obſcure tamen Stephaniae illi ſuae ab S. Reſtituta diverſae τὰ πρωτεῖα (*priores partes*) tribuiſſe animadvertitur.

Deinde ſatis longo poſt Falconem intervallo exſtitit vir optimus Benedictus Serſalis, qui edito ſatis erudito (*) libello, ita Falconianam baſilicarum duplicitatem defendit, ut tamen utramque ſimul &

A uno

(1) Ea Neapoli prodiit ex officina Felicis Muſcae anno 1713. ſermone Italico.

(2) Laudatus Falconius in Notis ad lib. V. cap. 7. pag. 501. & 502. ubi *Stephaniam* quanto maximo conatu ab ea quae hodie *S. Reſtituta* vocatur, diſtinguendam contendiſſet; hoc ad extremum (pag. 502. col. 2. media) epiphonemate utitur: *Veduto baſtantemente l'error comune*, *DA NOI I PRIMI SCOVERTO*, *e che la Stephania fu diſtinta, e diverſa dalla Reſtituta* &c.

(*) Neapoli prodiit is liber anno 1745. ex formis Jo: Franciſci Pacii, ſic inſcriptus (*Diſcorſo iſtorico della Cappella de' Signori Minutoli col titolo di S. Pietro . . . dentro il Duomo Napoletano di Benedetto Serſale*) plurima ſane notitia Neapolitanae antiquitatis refertus.

uno tempore Cathedralem fuiſſe doceret. Verum, ut fatear, Serſali laudato Romani cauſidici haud diu antea praeiverant. Nam cum anno circiter 1738. de jure exſequiarum inter Canonicos Neapolitanae Collegiatae S. Joannis Majoris interque Metropolitanae Eccleſiae Hebdomadarios in Romanae Curiae tribunalibus quanta maxima animorum contentione diſceptaretur; nihil ſibi reliquum ſecere Hebdomadariorum patroni, quo ſuos, quos modo dixi, clientes ipſiuſmet Cathedralis Canonicis dignitate pares, ac proinde Collegiatae S. Joannis Canonicis ſuperiores facerent. Itaque in illius temporis allegationibus, quas Hebdomadariorum cauſidici divulgarunt, hoc plenis buccis jactabatur: duplicem olim fuiſſe Neapoli Cathedralem: *Stephaniam* unam, cui hodierni Hebdomadarii tamquam Canonici Latini affixi deſervirent, alteram vero *S. Reſtitutam*, a Conſtantino Magno fundatam, cui hodierni Canonici (quos nempe Graeci oris atque ritus fuiſſe praedicabant) incardinati eſſent. Mitto jam cetera, quae tunc temporis tum ſcriptis allegationibus, tum aeſtu quotidiano jurgandi, Romae ac Neapoli in vulgus diſſipabantur.

Quae quidem quamdiu in foro tantum, aut extra forum apud paucos perſonabant; potuit ſive frangendae Hebdomadariorum vanitatis, ſive inconcuſſae veritatis vindicandae labore ſuperſederi. At poſtquam ii rumuſculi diffundi latius, & in plurium animis radices agere ſenſim coeperunt; tum vero ne ex ignavi ſilentii ſupinitate quidquam teſtatiſſimae veritatis antiquitas detrimenti caperet; viſum eſt iis, quibus haec curae eſſe debent, ſerpenti latius novitati obviam iri oportere. Quocirca hoc ſubitarium opuſculum duas maxime in partes tribuetur, per quas virulentae illae, quas ſupra deſcripſi, erumpentis novitatis radices fibraeque omnes ſtirpitus evelli, ſemperque ſibi conſtans antiquitatis veritas conſtabiliri queat.

Ergo Pars prior in eo verſabitur, ut oſtendatur, hodiernam S. Reſtitutae Eccleſiam (cur autem Sancta Reſtituta ſemper ad nauſeam uſque *Hodiernae* cognomento non temere a me donetur, alibi (3) cauſa dicetur) hodiernam inquam S. Reſtitutam illius ipſius veteris Stephaniae ſive Cathedralis ſuperſtites reliquias continere. Pars altera novum Cathedralium duarum, quod nuper ex Romanorum cauſidicorum officina emerſit, ſyſtema evertet: proinde uſque ad ſaeculi XIV. initium (quo nova hodierna Cathedralis ſtetit) praeter Stephaniam (quae hodie *S. Reſtituta* vocatur) nullam fuiſſe aliam Eccleſiam primatu cathedratico inſignem, docebit: ac ne multis, Cathedralem

Neapo-

(3) Ejus inquam rei ratio infra Cap. IV. a me producetur: quae tamen (ut verbo dicam) eo redit, nempe quod huic, de qua loquimur, baſilicae hodierna *Sanctae Reſtitutae* nomenclatura non niſi ultimis temporibus recens acceſſerit, neque id vero ante XIV. ſaeculi initia, quando nova haec Cathedralis perfecta fuit: quod totum nemini antea intellectum, nunc demum ex pluribus argumentis erutum infra exponetur.

Neapolitanam ſive ὑλικὴν (*materialem*) ſive εἰδικὴν (*formalem*) unicam ſemper fuiſſe, demonſtrabit.

Nemini interim eorum, quos ſupra nominavi, detractum volo: quos omnes tamquam praeceptores colo ac veneror; eorumque ipſorum, veluti aequiſſimorum judicum fidem atque ſinceritatem imploro atque obteſtor.

PARS PRIOR.

Qua oſtenditur, veterem Neapolitanorum Cathedralem, ſub Stephaniae ſive Salvatoris nomine celebrem, haud fuiſſe aliam, quam quae hodie Sancta Reſtituta nuncupatur.

UT via ac methodo mea diſputatio progrediatur; principio varia pro temporum vicibus hujus, quam adhuc quaerimus, veteris Cathedralis nomina producemus: deinde earum appellationum uſum, tempora, rationes ſcrutabimur; ac ſimul eadem omnia nomina in hanc unam baſilicam, quae his temporibus *S. Reſtituta* vocatur, olim conveniſſe docebimus: poſtremo etiam ex ultimorum ſaeculorum ante & poſt conſtructam hanc novam Cathedralem invariabili conſenſione demonſtrabitur, veterem Stephaniam ſive Cathedralem non alibi quam in hodierna S. Reſtituta quaeri debere.

CAP. I.

Varia diverſis temporibus Neapolitanae Cathedralis nomina ac vices exponuntur.

ANtequam Chriſti Eccleſiis pacis ſtabilitas ſub Conſtantino conſtitiſſet, Neapoli aut publica Eccleſia nulla fuit; aut ſiqua forte per vexationum gentilium (4) intervalla aliquando fuit, ea nunc certo commonſtrari non poteſt. Itaque tunc temporis ſive circiter eum locum, ubi nunc ſacellum S. Mariae de Principio viſitur (ubi primitivae priorum ſaeculorum Cathedralis rudimenta fuiſſe ferunt) ſive in eo coemeterio, quod ad S. Januarii extra moenia hodiedum Chriſtianorum venerationi patet, ſive alibi fidelium coetus egiſſe videntur Epiſcopi. At vero ſtatim ac ſub piiſſimo principe pax diu exoptata affulſit, prima Neapoli Eccleſia (eademque ſimul Cathedralis) illa fuit, quam ſua munificentia Conſtantinus Neapoli exſtruxit: quam etiam

 eumdem

(4) Hoc eo dicimus, quod ſaltem poſt aſperam Imp. Severi inſectationem, cum aliquantiſper Eccleſia reſpiraſſet; excitatas aliquot in locis in publico Eccleſias, tum ex Origenis teſtimonio, tum ex aliis monumentis colligitur.

eumdem (quod nemo ante hoc tempus animadverterat) Divino Salvatori dicaſſe cap. ſeq. oſtendetur.

1. Ergo praeter *Majoris Eccleſiae* aut *Neapolitanae Eccleſiae* generale nomen (quorum prius poſteriorum temporum fuit: at alterum ab initio uſque ad ultima tempora de Cathedrali noſtra uſurpatum reperio) primum ejus peculiare vocabulum erat *Salvatoris Eccleſia*, aut forſan interdum, *Baſilica Conſtantiniana*.

2. Mox poſt annos ducentos Stephanus I. quia Eccleſiam *ad nomen Salvatoris* feciſſe ab Jo: Diacono dicitur; id de ejuſdem Conſtantinianae, quae *Salvatori* dicata initio a Caeſare fuerat, refectione intelligendum eſſe demonſtrabitur. A quo tempore Neapolitana Cathedralis, non tantum *Salvatoris Eccleſia*, ut antea vocabatur, verum etiam ab ſuo auctore novum *Stephaniae* vocabulum adepta fuit. Niſi vero Joannis Diaconi verba ita ſunt capienda, ut *Stephaniae* nomen ad Stephanum II. octavi ſaeculi praeſulem ſit potius referendum, uti in loco videbimus.

3. At deinde ſequentibus ſaeculis variae ſubinde ejuſdem Cathedralis appellationes exortae fuerunt. Nam praeter *Majoris Eccleſiae* tunc magis uſitatum vocabulum, eadem Cathedralis poſt fere oblitteratum *Stephaniae* nomen, ſaepe *Eccleſia S. Januarii*, vocitata fuit. Et haec nomina uſque ad finem XIII. ſaeculi aut initia quartidecimi obtinuerunt.

4. At demum ubi ſub Carolo II. Andegavenſi nova haec, quae nunc viſitur, Baſilica ſtetit, ea ſive *Major* aut *Neapolitana Eccleſia*, ſive. Archiepiſcopium, ſive tandem ad ultimum Aedes Virginis Aſſumptae appellabatur; dum interim quod ex vetere Cathedrali detruncata reliquum fuit, id Canonicis pleno jure conceſſum, *S. Reſtitutae*, aut *S. Mariae de Principio* vocabula cum prioribus ante dictis nominibus commutavit.

Haec vero quae nunc paucis uno ſub aſpectu propoſuimus, juvabit jam latius, ac ſigillatim exponere.

CAPUT

CAPUT II.

De Conſtantiniana ſive Salvatoris Baſilica.

SECTIO I.

Conſtantinianam baſilicam ſive Cathedralem a Conſtantino Salvatori fuiſſe conſecratam, ex Inſula Salvatoris quam ei attribuit, & ex apertiſſimo Chronici Vulturnenſis teſtimonio nunc primum oſtenditur.

PRaeter baſilicas plurimas, quas Conſtantinus Romae & alibi condidit, etiam unam Neapoli erexiſſe narratur in vita S. Sylveſtri, quae in Libro Pontificali exſtat: quae vita cum antiquioribus aliis octavo (5) ſaeculo prodiiſſe dicitur. Ergo ejus vitae auctor de Neapolitana baſilica ſic ſcriptum reliquit. *Eodem tempore fecit baſilicam beatiſſimus Conſtantinus Aug. in urbe Neapolitana, cui obtulit & dona haec.* Quae dona mox ita ſigillatim enumerat, ut ad extremum *Inſulam* Eccleſiae a ſe conſtructae ab illo donatam tradat. *Inſulam*, inquit, *cum Caſtro praeſtantem ſolidos octoginta.* Hanc porro *Inſulam* haud aliam fuiſſe a *Neſide* (quae vox Graece *parvam inſulam* ſignificat) alio in opuſculo (quo de *Inſula Salvatoris* & *Caſtro Lucullano* accurate agimus) demonſtravi. Et certe inſula *Niſida* (ſic enim corrupto nunc vocabulo dicitur) uſque ad ſaeculum XVI. in patrimonio menſae Archiepiſcopalis erat, uti reperio apud Chioccarellum in Archiepiſcopo Franciſco Carrafa pag. 321. quae poſſeſſio ab ipſo Conſtantino, qui donaverat, per XII. amplius ſaecula perduraverat. Quorſum haec? inquis. Quia etſi baſilicae Conſtantinianae titulum nullum auctor libri Pontificalis prodidit; non alium tamen quam *Salvatoris* fuiſſe titulum, ex eo poſſumus intelligere, quod Neſis (hodie *Niſida*) tum ab Joanne Diac. in S. Athanaſio, tum etiam ab auctore vitae longioris ejuſdem Antiſtitis, *Inſula Salvatoris* (uti plenius in ſuprascripto opuſculo demonſtravi) appelletur. Cur autem ſic inſula illa vocabatur, niſi quia Eccleſiae *Salvatoris* a Conſtantino factae ab eodem principe donata fuerat? Hinc igitur diſcimus, Conſtantinianam baſilicam jam ab initio *Salvatoris* fuiſſe dictam, ſicuti & inſulam ei baſilicae dono datam, *Inſulam Salvatoris* ob id vocatam fuiſſe, illam ſcil. quam Vita Sylveſtri abſolute *Inſulam* vocat.

Verum

(5) Legatur doctiſſima Emman. Scheleſtratii Diſſertatio de Pontificum Rom. catalogis cap. 8. num. 1. 2. ubi vitas ab S. Petro uſque ad Conſtantinum Papam ſimul junctas poſt Conſtantini mortem, quae anno 714. contigit) ab auctore aequali ex antiquis catalogis & Eccleſiarum tabulariis contextas, cujuſmodi hodie leguntur, primum prodiiſſe oſtenditur.

Digitized by Google

Verum quid argumentis utor, cum Neapolitanae Conſtantinianae titulum haud alium, quam *Salvatoris* fuiſſe, diſertiſſimis verbis docuerit antiquus auctor libri I. Chronici Vulturnenſis? quem quidem librum primum haud ſerius nono (6) ſaeculo ſcriptum oportuit. Exſtat id chronicon to. I. ſcriptorum Italiae Muratorii Parte ſecunda: in quo pag. 350. traditur exſtruxiſſe Conſtantinus *In civitate Neapoli Eccleſiam SANCTI SALVATORIS mirae pulchritudinis; in civitate Capuana Eccleſiam in honore Apoſtolorum, quae dicitur Conſtantiniana*, & (alteram) *Stephani* (7) *Protomartyris*. Fruſtra igitur ſe Neapolitani ſcriptores delaſſant, dum Neapolitanam Conſtantinianam baſilicam alii alibi (8) fruſtra quaerunt: nec enim in eorum manus Vulturnenſe chronicon venerat, quod non aliam quam *Salvatoris Eccleſiam* ab Auguſto aedificatam docuit, nempe eamdem illam, quae poſtea a Stephano Epiſcopo refecta, *Stephaniae* nomen adepta fuit.

Et quidem qui Chronici Vulturnenſis illud principium exaravit, peridoneus ad fidem faciendam erat, non tantum quia ſaeculo IX. ea ſcribebat, verum etiam quia in rebus Neapolitanis minime hoſpes (9) eſſe

(6) Chronicon Vulturnenſe Joannis Monachi (qui extremo ſaec. XI. & XII. incipiente vixit) nomen praefert. At fatendum eſt, quae initio chronici Autperto [is eſt ſcriptor notiſſimus Ambroſius Autpertus qui anno 778. obiit] tribuuntur, ea Autperti illius, cui adſcribuntur, omnium conſenſu eſſe; deinde reliquum libri I. aut a Petro quodam ejuſdem & ſequentis ſaeculi monacho, aut ab alio certe IX. ſaeculi ſcriptore contextum videri. At vero Joannis monachi [cui vulgo totum id chronicon adſcribitur] induſtria videtur tantum ab Aiſtulfi diplomate, quod lib. I. pag. 351. reperitur, procedere. Itaque praecedens narratio de Conſtantino auctore Eccleſiae S. Vincentii [cui narrationi notitia Neapolitanae Eccleſiae a Conſtantino fundatae inſeritur.] aut Petrum aut alium IX. ſaeculi monachum auctorem habet: quae poſtea fragmenta Joannes monachus ſuo chronico intexuit. Videatur de hoc chronico Chioccarellus in Epiſc. Neap. pag. 119. Mabillonius in Annal. Benedictinis.

(7) At Capuani recentiores ſcriptores Eccleſiam tantum Apoſtolorum a Conſtantino factam ſcripſerunt; alteram vero *S. Stephani* a S. Germano Epiſcopo aedificatam conjecerunt: certe quod eos hujus chronici locus, quem adſcripſimus fugerat.

(8) Nam alii Eccleſiam, quam hodie *Sanctor. Apoſtolorum* vocant, a Conſtantino exſtructam voluerunt; cum tamen ex Joanne Diac. in Sotere [qui XVIII. numeratur] conſtet ab hoc demum Epiſcopo eam aedificatam fuiſſe Eccleſiam. Ad haec alii S. Joannis Majoris baſilicam Conſtantino auctori tribuunt: cum tamen ejus auctor Vincentius Epiſcopus fuerit, teſte eodem chronographo, qui eum XXIII. numerat. Sic nec S. Georgius Major, nec S. Maria Major Conſtantiniae ſunt, quia illa Severum, haec Pomponium Epiſcopos auctores habent.

(9) Res Neapolitanas monachis Vulturnenſibus apprime notas eſſe oportuit, utpote in aula Ducum Neapolitanorum verſatis, ac multa Neapoli & in vicinia poſſidentibus. De Waldo Liburiano ab iis prope Patriam poſſeſſo vide pag. 336. col. 2. Videantur [pag. 431. & 446.] Joannis & Marini Ducum Neap. confirmationes quarumdam donationum. Poſtremo, ne multus ſim, legatur lib. 4. pag. 415. donatio Majoni Abb. Vulturnenſi facta a Petro tribuno Neapolitano anno 870. qua hic bona ſua ſita in vico *Quamcoraria* regionis Furcillenſis eid. Abbati donat, Ibidem aliae donationes a Neapolitanis eid. Majoni factae referuntur: *Ubi* [ait Chronographus] *& Eccleſiam in honore beatiſs. Vincentii* [Majo] *conſtituit*

eſſe debuit. Ergo quum eo tempore Vulturnenſes monachi frequentes Neapolim peterent, ibique cellam ſibi peculiarem incolerent; neceſſe eſt eos a Neapolitanis didiciſſe, Cathedralem baſilicam (quae jam illo tempore tum *Stephania*, tum etiam *Salvatoris Eccleſia* vocabatur) illam ipſam fuiſſe, quam primitus Conſtantinus Neapoli Divino Salvatori dicaverat.

Nec mirum ſi Salvatori potiſſimum ea erecta a Caeſare fuerit: propterea quod cum jam is Romae maximas atque praecipuas feciſſet baſilicas, Lateranenſem Salvatori dicatam, adhaec Vaticanam, & via Oſtienſi tertiam in Apoſtolorum memoriam; earum cognomines duas extra Romam eſſe voluit, unam Capuae in honorem Apoſtolorum, Neapoli alteram Salvatori ſacram. Niſi vero ſi qui ſunt, qui parum fidei chronico huic adjungant: in quorum gratiam pauca quaedam ima (10) in ora ſubjeci. Ceterum quae ex Joanne Diac. objici poſſent, ea ſeq. ſectione diſcutiam.

SECTIO II.

Difficultas, quae ex chronico Joannis Diac. creari poteſt, proponitur diluiturque.

ET tamen ut ſincere agam, non diſſimulabo Joannis Diaconi noſtri locum, qui turbas ingentes ciet. Is in Epiſcopor. chronico, in Zoſimo Epiſcopo Conſtantinianas baſilicas intra extraque Romam paucis hiſce verbis complexus eſt: *Ipſe autem fecit Romae, ubi baptizatus eſt, baſilicam Beati Johannis Baptiſtae: quique inter alias conſtructas Eccleſias, etiam & in urbe Neapoli baſilicam fecit, aſſerentibus multis, quod Sancta RESTITVTA fuiſſet.* Ex quibus vides, nono extremo, aut vix ineunte decimo ſaeculo, quo chronicon a Joanne ſcriptum alibi demonſtravimus, haud plane conſtitiſſe, quaenam baſilica Cae-

ſarem

ſtituit [quae S. Vincentii Eccleſia demum Fratribus Eremitis S. Auguſtini conceſſa, ac laxius exſtructa, in nomen *S. Auguſtini della Zecca* tranſiit] *cui diverſas poſſeſſiones contulit, illamque pingere & dedicare fecit.* Nec dubium eſt, quin huic Eccleſiae *Cella* ſive *Obedientia* aut *Grangia* [ſic minora monaſteria tamquam colonias nuncupabant] adjuncta fuerit, quam monachi Vulturnenſes indeſinenter incolerent.

(10) Qui ſi objecerint, Vulturnenſem chronographum, utpote ab aevo Conſtantini remotiorem, videri inidoneum, qui de rebus ab eo geſtis teſtetur; eis a me reſpondebitur, ea Vulturnenſem ſcripſiſſe, quae ſive in vetuſtioribus memoriis ſcripta repererat, ſive ſaltem quae a Neapolitanis narrari audiebat. Ergo chronographi hujus teſtimonium ſaltem oſtendit, eo tempore a Neapolitanis fuiſſe creditum, celebrem Salvatoris Eccleſiam, quae & Cathedralis erat, & tunc vulgo Stephania vocabatur, primitus a Conſtantino erectam fuiſſe. Quae narratio cum eo apposite conſentit, quod *Inſula* illa, quam Conſtantinus Eccleſiae ab ſe exſtructae donaverat, ob eam cauſam hujus chronographi aevo & *Inſula Salvatoris* vocabatur, & inter bona cathedralis revera numerabatur.

Digitized by Google

ſarem auctorem haberet: interim tamen multos dictitaſſe, eam non aliam quam *Eccleſiam S. Reſtitutae* fuiſſe, h. e. longe aliam a Stephania ſive Cathedrali. Hanc enim ſi intellexiſſet; cur non *Stephaniae* aut *Eccleſiae Salvatoris* nomen, quo ſemper alibi utitur, uſurpaſſet? In toto certe chronico, & in aliis hujus Joannis opuſculis nuſquam alibi, praeterquam hoc uno loco *S. Reſtitutae* nomen occurrit. Quocirca luce clarius videtur, *Sanctam Reſtitutam* heic ſemel tantum a chronographo nominatam, diverſam prorſus a Cathedrali fuiſſe, quam ſemper alias ſive *Stephaniam* ſive *Salvatoris* Eccleſiam nuncupavit. Credo a me hunc locum (quem a nemine quod ſciam objectum, mihimet ultro oppoſui) adeo non enervatum fuiſſe, ut potius maximo in lumine collocatus videatur.

Ac mihi quidem in hunc Joannis locum penitius intuenti, ad ejus impetus declinandos patere tres maxime receptus videntur. I. Quorum primus ille eſt, quem in Commentario ad Kalendarium marmor. ad XVI. Maii pag. 339. & ſeq. explicuimus: qui quidem ibi fuſius legi poteſt. Etſi, ne alio lectorem amandem, in ima libri (11) ora pauca admodum adſperſi. Ad alia nos igitur convertamus.

II. Nam fuit, cum vehementer ſuſpicarer, hoc totum comma (*Aſſerentib. multis quod Sancta Reſtituta fuiſſet*) non ab Joannis manu profectum, ſed tum demum in chronographi textum fuiſſe inſutum, quando haec vetus baſilica ultimis hiſce temporibus uno *S. Reſtitutae* nomine nuncupabatur. Quo tempore ut in honorem ejus Virginis baſilicam ab Auguſto conſtructam noſtri ſuaderent, videntur verba illa in Joannis chronicon infarſiſſe. Verum ne hoc quidem ſatis probo. Nam ſi noſtri homines fraudulento conſilio chronographum adulteraſſent; quanti laboris erat rem clarius ediſſerere? Saltem pro *Multis* ſcripſiſſent *Omnibus*, aut in hunc modum: *Aſſerentibus univerſis quod Sancta Reſtituta fuiſſet*.

III. Verum ut comma totum adulterinum eſſe non mihi ſit veriſimile, ſic voculam certe aliquam bona fide ab amanuenſibus additam, neceſſe eſt. Ac niſi vehementer fallor, ſic prorſus Chronographus ſcripſerat: *Neapoli baſilicam fecit, aſſerentibus multis* (ubi MVLTIS tantumdem forſitan videtur quod *Pleriſque* (*) *omnibus*) *quod reſtituta*

(11) In citato Commentarii loco verba Joannis Diaconi *κατὰ πρόληψιν* explicanda eſſe contendimus. *Neapoli*, inquit, *baſilicam fecit: aſſerentibus multis, quod* [ea baſilica a Conſtantino facta, illa ipſa Cathedralis, quae poſt illatas S. Reſtitutae reliquias] *Sancta Reſtituta* [vocari coepit] *fuiſſet*. Non negat igitur quin Conſtantiniana fuerit ipſa Cathedralis; ſed novum ei nomen *S. Reſtitutae* acceſſiſſe contendit. Verum hoc totum tamquam contortum ac violentum poſtea in Additamentis recantavimus, ac longe probabiliore modo chronographum explicuimus: quorum ſummam infra num. IV. reperies.

(*) MVLTIS pro *τοῖς πολλοῖς* h. e. *pleriſq. omnibus*; uti dixi ad XVI. Maii.

reſtituta fuiſſet. Ubi hoc ſibi plane Diaconus vult, ſuo tempore non talem ſuperfuiſse Conſtantinianam baſilicam, qualis a Caeſare primum conſtructa fuerat, ſed qualis poſtmodum tum ab Stephano I. tum ab Stephano altero *reſtituta*, imo & amplificata fuit. Hoc ſignificare Joannes voluit. At bona poſteritas illud RESTITVTA non pro verbo, ſed pro proprio Sanctae Virginis nomine accipiens (neque id mirum: nam in Mss. paullo antiquioribus propria nomina nulla majore littera initiali ab reliquis vocibus diſcernebantur). haud committendum putavit, ut in textu chronographi beatae Virginis, quam ibi deſignari putabant, nomen ſine conſueto SANCTAE praenomine legeretur. Itaque ubi prava iſthaec lectio Joannis codices infecit; quid mirum, ſi ſimul ad pervulgatum errorem ea prima janua patuerit? quo nim. creditum poſtea fuit, in S. Reſtitutae memoriam templum ab Auguſto eſse factum, cujus etiam reliquias ab eodem Neapolim ex inſula tranſvectas addiderunt. Habes & pravati textus ac ſimul erroris inde exorti originem primam. Nam conjecturis (12)

(12) Eodem certe illud redit, quod aliquando conjeci, nim. poſſe quidem illud *Reſtituta* non tam verbi, quam proprii Eccleſiae nominis vice fungi: ſicuti & Carthaginenſem Cathedralem ſcimus aliquoties *Reſtitutam* vocatam; uti ex conciliis Carthaginenſibus *in ſecretario baſilicae Reſtitutae* coactis diſcimus: de quibus vide Baronium ad ann. 401. n. IX. & 397. n. LIV. Quo altero loco Parens annalium, quid ſic illa nuncupata fuerit, inquirens, hanc potiſſimum affert cauſam, quod ea prius a Donatiſtis occupata, poſtea catholicis *reſtituta* fuerit. Verum quandoquidem de Baroniano hoc facto nihil traditum reperitur; illud magis crediderim; eam aliquando refectam & amplificatam fuiſſe, & ab eo tempore *Reſtitutam* vocari placuiſſe. Atq. idem prorſus & noſtrae accidiſſe Cathedrali videtur: quae poſtquam a Stephano I. laxioribus ſpatiis refecta fuit; *Reſtituta* ab eo tempore (ſumpto nim. a Carthaginenſi Baſilica exemplo) nuncupari coeperit. Hoc igitur ſi ſequimur; chronographi breviloquentiam ſic explicabimus. *Neapoli*, inquit, *baſilicam fecit*, *aſſerentibus multis* (n.e, pleriſq. omnibus) *quod* (ea non alia, quam quae poſt Stephani reparationem vocata fuit conſueto nomine) *RESTITVTA*, *fuiſſet*. Huic interpretationi & illud commodi accedit, quod non cogimur chronographi textum ſollicitare, nec illud SANCTA tamquam adulterinum rejicere. Nam ſicuti noſter. Joannes in vita Tiberii, quem XLIII. numerat, Stephaniae nomen non ſine *Sanctae* praenomine uſurpavit (*Iſte quoq.* inquit, *altarium SANCTAE STEPHANIAE ex aeneis circumcinxit quintanis*) ſic idem ſcriptor eccleſiam a Stephano I. refectam vocaſſe *Sanctam Reſtitutam* videtur.

At is locus, ut alibi conqueſti ſumus, noſtros demum homines tranſverſos egit, arbitratos a Conſtantino & S. Reſtitutae virg. reliquias ab inſula huc fuiſſe aſportatas, & eidem templum aedificatum, ac *S. Reſtitutae* (virginis) nomine nuncupatum.

Scio quid adverſus hanc interpretationem ſint objecturi. Cur enim inquiunt, nuſquam alibi Cathedrali Neapolitanae *Reſtitutae* nomen ea notione tributum cernitur? Certe inquam, quia ſcriptoribus, qui ab Stephano I. ad Stephanum II. (quo tempore *Reſtitutae* nomen uſurpatum conjecimus) vixere, caremus. At poſt Stephanum II. pro *Reſtitutae* nomine *Stephaniae* nomen praevaluit. De quo nomine vide mox cap III. Hactenus conjecturis induſimus minime neceſſariis; nam uti ſuperne num. IV. videbis, longe aliud bona fide ad ultimum ſecuti ſumus: rati nimirum, illam *Sanctam Reſtitutam*, de qua Joannes Diac. loquitur, ab hodierna *S. Reſtituta* fuiſſe diverſam, imo fuiſſe quoddam oratorium illi virgini dicatum, & hodiernae S. Reſtitutae (i. e. Stephaniae) adjacens.

aliis, praeſertim eodem redeuntibus nolo lectorem obtundere.

IV. Poſtremo libentiſſime dabimus, hanc Joannis Diac. *Sanctam Reſtitutam* (quam nempe a multis pro Conſtantiniana habitam tradit) diverſam a Stephania fuiſſe. At ne ſic quidem quidquam nobis impendet periculi. Nam promptum erit reſpondere, illam Diaconi S. Reſtitutam (quae diverſa ab Stephania hoc eſt ab hodierna S. Reſtituta fuerit) quamdam fuiſſe baſilicam aut oratorium Stephaniae adjunctum aut proximum: de quo ſcil. auctor vitae longioris S. Athanaſii, tamquam ab Stephania diverſo loquitur. Verum de hoc tum demum plenius ac planius ediſſeremus, cum cap. IV. objectioni tertiae, quae ex vita S. Athanaſii conflatur, reſpondebimus. Ibi fatebimur, fuiſſe IX. ſaeculo & ſequentibus quamdam S. Reſtitutae Eccleſiam a Stephania diſtinctam, ſed tamen eidem Stephaniae adjacentem. Eam videtur Conſtantinus aliquis a Magno diverſus (ac facile Conſtantinus Conſtantis filius, piiſſimus princeps, qui poſt medium VII. ſaeculum diu regnavit) in id feciſſe, ut in eam S. Reſtitutae reliquias ex Enaria inſula aſportatas inveheret. At poſteritas Conſtantinum hunc (cujus forſitan nomen in ea Eccleſia inſcriptum erat) pro primo illo vere Magno accepit. Hinc tempore Joannis Diaconi *multi aſſerebant*, baſilicam a Magno Conſtantino factam non aliam ab illa Eccleſia S. Reſtitutae fuiſſe: quod etiam poſtea auctor vitae longioris S. Athanaſii ſecutus eſt, ſic de Eccleſia illa S. Reſtitutae, quae olim Stephaniae adjacebat, loquens: *Quae a Conſtantino Imperatore*, *VT FERTVR*, *condita eſt*: de quo loco cap. IV. ad 3. object. differemus uberius. Itaque (ut ad Jo: Diaconum redeam) in hac ultima reſponſione, utpote expeditiore ac veriſſima, conquieſcamus: cum eo tamen temperamento, ut illam *Multorum aſſertionem* (quam quidem chronographus retulit, non item probavit) repudiemus.

V. Ajo igitur illam opinionem a chronographo memoratam (*Aſſerentibus multis quod Eccleſia ab Auguſto facta, Sancta Reſtituta fuiſſet*) ſi quidem *Sanctae Reſtitutae* nomine Eccleſiam ab Stephania diverſam intellexerit, prorſus falſam fuiſſe; nec a Diacono probatam. Falſa opinio erat, quippe falſo illi fundamento nixa, quod ſcilicet S. Reſtitutae corpus ab ipſo Conſtantino ab Enaria inſula Neapolim traductum fuerit, in ejuſque adeo Virginis memoriam a Magno aedificata Eccleſia. Quod quia abſurdiſſimum eſſe ad XVI. Maii in S. Reſtituta oſtendimus; falſum quoque conſequens, h. e. opinionem illam pervulgatam, fuiſſe oportet.

Deinde nec eam a chronographo probatam neceſſe eſt: cui credo ſanior plurium ſententia animo infixa haerebat, nimirum Conſtantinianam haud aliam a Stephania fuiſse. Et de hac quidem, utpote ſatis communi perſuaſione, ne verbum quidem adſperſit (ſic

enim

Digitized by Google

enim loqui ſolemus, ubi praeſenti ſaeculo verba facimus, nihil de ſecutura aetate ſolliciti) interim, ut eruditus videretur, admonuit non deeſſe, qui opus a Conſtantino factum non in Cathedralem, quae Stephania vocabatur, ſed in Oratorium S. Reſtitutae conferrent: *Aſſerentibus* (tamen) *multis*, *quod Sancta Reſtituta fuiſſet*. Falſo tamen id aſſerentibus, quia Conſtantinus, nec virginem Reſtitutam tum noſſe poterat, utpote adhuc (ut alibi oſtendi) in Africa quieſcentem; nec in S. Reſtitutae, ſed in Divini Salvatoris honorem, teſte Vulturnenſi chronographo, baſilicam aedificavit.

VI. Itaque ut rem omnem in pauca contraham; prima Neapoli publica Eccleſia, quod litteris proditum ſciamus, Conſtantiniana fuit. Quumque ea (teſte chronographo Vulturnenſi) Salvatori dicata fuiſſet; eadem fuerit oportet, ac quae poſtea ab Stephano utroque reſtituta, ac *Stephaniae* vocabulo aucta, eidem Salvatori conſecrata fuit: imo eadem prorſus, ac quae hodie mutato vocabulo *S.Reſtituta* dicitur: id certe probantibus luculentiſſimis argumentis iis, quae cap. ſeq. ſect. 3. ac tota hac Parte I. producemus.

Quod ſi fingamus illam *Multorum aſſertionem* ab Joanne Diacono relatam (nempe quod baſilica a Magno Conſtantino facta, fuerit alia quaedam a Stephania diverſa:quam tamen opinionem nec Joannes Diac. adprobat, & chronograhus Vulturnenſis falſi arguit, & falſae narrationi de S. Reſtitutae Reliquiis a Magno Neapolim translatis nititur; & aliis praeterea rationibus a me cap. ſeq. ſect. I. num. II. refellitur) ſi eam inquam opinionem quamlibet falſam,tamen pro vera habeamus; ne tum quidem quidquam nobis impendet periculi; quibus hoc potiſſimum ab initio propoſitum fuit, hodiernam S. Reſtitutae Eccleſiam haud diverſam a Stephania fuiſſe: ceterum eamdem a Conſtantino factam, etſi perſuaſum habemus, tamen ſiqui id pernegant, eos pertinacia ſua frui libentiſſime ſinimus, modo ſtet veterem Stephaniam in hodierna S. Reſtituta ſupereſſe.

CAPUT III.

De Stephania ſive Salvatoris Eccleſia.

SECTIO I.

Stephaniae auctor, ejuſque etymologia. Eamdem Stephaniam minime diverſam a Conſtantiniana Salvatori ſacrata fuiſſe.

DE Stephano I. Epiſcopo Neap. qui ineunte ſaec.VI. ſedit, ſic narrat chronographus Joannes: *Hic inter alia bonitatis ſtudia fecit BASILICAM AD NOMEN SALVATORIS copulatam cum epiſcopio, quae uſitato nomine STEPHANIA VOCATUR.* Haec de Stephano I. Joannes.

At

At idem deinde eam Salvatoris baſilicam ab Stephano **II.** (qui poſt medium **VIII.** ſaeculum cathedram Neapolitanam tenuit) renovatam pluribus verbis refert, quae ſunt ejuſmodi in Stephani **II.** vita. *His ita peractis, Eccleſia Salvatoris, quae de nomine ſui auctoris Stephania vocitatur, divino (quod flens dico) judicio igne cremata eſt. Moris enim fuit, ut Cereus ſanctus enormi* (13) *menſura porrectus propter Dominicae Reſurrectionis honorem a benedictionis exordio uſque ad alterius diei Miſſam* (fort. *Miſſae*) *expleta ſollemnia non extingueretur. Nocte igitur quadam ipſius feſtivitatis cum ſolito dimitteretur accenſus, cunctis quieſcentibus ignis per araneantem forte* (14) *angeriem in laquearia ipſius Eccleſiae pervenit; & ſic demum aeſtuavit in omne aedificium. Tunc praedictus pontifex magno maerore infectus, conſolari nequibat. Sed Omnipotens . . . tandem ſua ineffabili pietate triſte cor tanti patris laetificare dignatus eſt. Ac deinde totius populi forti roboratus adjutorio, eamdem renovavit eccleſiam, verſibus* (15) *ad inſtar phoenicis deſcriptis. Ad cujus etiam inſi-*

(13) De *Cereo Paſchali* plura a viris doctis notata in unum contulit Cangius in ſuo Gloſſario. At de magnitudine tacuit: quam vere tunc enormem fuiſſe, & hinc colligitur, & in primis quod eum juſti moduli columna ſuſtineret. Duas hujuſcemodi vidi columnas: Salerni unam, quae adhuc amboni adhaerebat, ejuſque altitudinem aequabat; ex ambone enim cerei benedictio peragebatur. Altera in Capuae cathedrali jacebat: quam poſtea Card. Nicol. Caracciolus, cathedralem reficiens, ante fores atrii erectam, in medio areae collocavit. Haec tota in orbem effigiata, ipſius cerei benedictionem, ceteraſq. Sabbati ſancti caeremonias exhibet.

(14) Muratorius corrigit, *Per araneorum forte congeriem*. Nec aliter *Congeriem* legit Caeſar de Engenio in Neap. ſac. p. 26. Verum *congeries* tum dicatur neceſſe eſt, ſi quidem aranea converrantur in locum unum, ex iiſque fiat congeries. Atqui facile *Angeriem* meo judicio, non *Congeriem* ſcribere voluit auctor. In Iſidori Gloſſis: *Anger ſpatharius* (junctim, haec duo vocabula ſcribenda ſunt, ſine ulla media diſtinctione, quam induxerunt librarii; uti ex ſequenti expoſitione conſtat) *Qui*, inquit, *angit*, *ideſt ſtringit*, *ſpatham*. Porro perverſe Graevius ad hanc Iſidori Gloſſam pro *Anger* legit Armiger: quam correctionem & ſequens expoſitio refellit, & Joan. de Janua ex Iſidoro his verbis: *Anger-ſpatharius*, *ab Ango, quia angenter i. e. ſtricte ſpatham teneat*. Ergo *Anger* eſt qui ſtringit, *Angenter* eſt *ſtricte*. Nec mirum ſi aevo medio (quo verba ad libidinem prodigialiter formabantur) etiam *Angeries* in uſu fuerit, h. e. *Conſtrictio* ſeu conſpiſſatio. Ergo *Araneorum angeriem* non aliud, quam eorumdem ſpiſſitudinem interpretare.

Porro quantamlibet araneorum angeriem incendii cauſam fuiſſe, credat qui volet. Chronographus ex credulae multitudinis fama id hauſit. Et ceteroqui primis conflagrationis initiis nemo teſtis adſtiterit neceſſe eſt; nam ſiquis forte affuiſſet, aut reſtinguendo, aut nuntiando, aut inclamando opem tuliſſet.

(15) Nugatur idem Muratorius, qui verſus *ad inſtar phoenicis* interpretatur *Hexametros ac pentametros*: *ex quibus*, inquit, *hexametri, repetitis tribus poſtremis pedibus pentametri praecedentis* . . . (veluti) *ex ſe renaſcuntur*. Nam quid ſint *verſus ad inſtar phoenicis*, ii tantum ignorabunt, qui nondum poematia Simmiae Rhodii illa, quae ad Theocriti calcem edi ſolent, viderunt: quorum unum πέλεκυς inſcribitur, aliud βωμὸς, aliud ᾠὸν, & ſiqua ſunt alia, ita deſcripta, ut unum *bipennis*, aliud *arae*, rurſus aliud *ovi* effigiem referant. Ergo inſcriptionis ſuae verſus Stephanus ita diſpoſuit, ut phoenicem oculis intuentium ſiſterent: plane ad ſignificandum, Stephaniam ſuam, ſic quaſi phoenicem, ex ſuiſmet favillis reparatam reſurrexiſſe.

Digitized by Google

inſigne (16) *cyburium ex argento* , *addens corpora quoq. Sanctor. Eutitetis & Acutii martyrum ibidem* , *multis terris & (17) hoſpitibus donatis* , *cum ſummo honore collocavit* .

Ex quibus duobus locis plura diſcimus : I. Eccleſiae ab utroq. Stephano ſive factae ſive refectae duplex fuiſſe nomen ; nam & *Salvatoris Eccleſia* , & *Stephania* vocabatur . *Eccleſia* (ait in Stephano altero) *Salvatoris* , *quae* . . *Stephania vocitatur* .

II. Ea vero non alia , quam Conſtantiniana fuit , quam nempe Conſtantinus Aug. Salvatori conſecraverat , teſte chronographo Vulturnenſi : cui idem Caeſar praedia plura donaverat , & inter cetera inſulam Neſidem , quae ob id *Inſula Salvatoris* nuncupabatur , uti cap. ſuperiore oſtendimus. Ceterum ſi Stephaniam a Conſtantiniana fuiſſe diverſam finxeris ; ecquid, rogo, cauſae fuit, ut Neapoli eod. loco duae exſtarent baſilicae eidem Salvatori dicatae , una a Conſtantino principe , altera ab epiſcopo Stephano I. erecta ? Deinde ſi Conſtantiniana diverſa ab Stephania fuerit, duo mihi oſtendant neceſſe eſt : I. quid illa Conſtantiniana Salvatori dicata poſt Stephani primi tempora factum fuerit : II. ecqua ante Stephanum I. Neapolitana cathedralis fuerit , ſi quidem non illa fuit , quam Conſtantinus Salvatori conſecraverat . Quocirca non eſt dubitandum , quin in chronographi de Stephano I. verbis (*Hic* , inquit , *fecit baſilicam ad nomen Salvatoris*) illud FECIT tantumdem ſit quod *Refecit ampliavitque* : cujus loquendi conſuetudinis ab omni antiquitate affatim (18) exemplorum ſuppetit . Haec porro dum ſcriberem , in Chioccarelli ſimiliter interpretantis locum incidi ejuſmodi : *Hic* (inquit in Stephano I.) *Salvatoris baſilicam* . . . *renovavit* , *atque in auguſtiorem formam redegit* . Vides quid illud FECIT Chioccarello interprete fuerit .

III. Porro ad nomen *Stephaniae* quod attinet ; illud quidem ab Stephano auctore fluxiſſe , non vero a *Coronis* , quas Graeci στεφάνυς vocant , diſertiſſimis verbis Diaconus docuit . Atqui cum hoc minime ignoraret antiquitas , tamen in eo ſibi placuit , ut ad ejus baſilicae ornamentum & olim , & ultimis temporibus *Coronae* (19) depictae

(16) Mirabile iſtud Stephaniae ciborium accurate deſcripſit Raynerius ; cujus locum Adnot. 21. producam.

(17) *Hoſpites* aevo medio villarum incolae intelligebantur , aliter *Manſionarii* appellati, qui domos ſub cenſu annuo incolebant. Differebant a ſervis , ſeu glebae adſcriptis : imo potius colonis accenſebantur .

(18) Ab remotiſſima uſque antiquitatis memoria repeti exempla poſſunt : veluti quod Semiramis Babylonem , Dido Carthaginem feciſſe dicuntur , certe quia ambae urbes illas refecerunt & amplificaverunt . Nec porro ultimis temporibus ubi baſilicae S. Petri conſtructionem exorſus Julius II. Papa dicitur , aliud quam renovatio & amplificatio ejus baſilicae , quam Conſtantinus fecerat , intelligitur . Verum ineptus ſim , ſi de congerendis hujuſmodi exemplis laborem .

(19) Saepe hujuſcemodi coronarum Joannes chronographus mentionem facit . Veluti

Digitized by Google

pictae viſerentur. Illud magis miror, quid noſtris nuperis auctoribus, Chioccarello, Caracciolo & aliis, venerit in mentem ſerio dubitare, utrum re vera a *Coronis* illis an ab *Stephano* conditore (20) *Stephaniae* nomen ſibi baſilica quaeſierit: quaſi de eo nos ambigere ſineret Joannes Diaconus. At illud potius venire in controverſiam poterat, ab utro duorum Stephanorum ea *Stephaniae* nomenclatio fluxerit: de quo nos ad Kalendarium marmoreum ad XI. April. in Stephano epiſcopo ita diſputavimus, ut probabilius ab altero Stephano deduceremus vocem. Vide ibi dicta. Quod quidem Stephaniae nomen uſque ad XI. ac XII. ſaeculum in uſu fuit: quo tempore Raynerius, ut alibi dicam, *Stephaniae* meminit, eamque pulchre (21) deſcripſit.

SE-

luti cum epiſcopum Tiberium ſcribit in Stephania *multas coronas* feciſſe, & S. Athanaſium eidem Stephaniae dono dediſſe argenti libras octo & quadraginta *ad magnas breveſque fabricandas coronas & alia ſacra vaſcula*. Et ab eo certe manavit (ut alibi infra ſect. 3. dicetur) ut & olim & nunc quoque in Apſide baſilicae S. Reſtitutae Seniores viſantur coronas offerentes.

(20) Stephaniam *ex nomine ſui auctoris* ſic appellatam fuiſſe, in utroque Stephano chronographus dixit. Ac praeterea indoles ipſa vocis *Stephaniae* id aperte demonſtrat: nam ſi a *coronis* id nomen ducatur, fiet στεφανίτης, & fem. στεφανῖτις; aut στεφανεῖος, στεφανεία; & στεφανικὸς στεφανική: at ſi a proprio *Stephani* nomine; recte στεφάνειος dicetur unde vox στεφανεῖας; h. e. *Stephaniae* eccleſiae, ut ad Kalendar. marmoreum die IX. April. in S. Stephano Adnot. 61. animadvertimus. Poſtremo familiare id fuit, planeq. perpetuum ut baſilicae ab ſuis auctoribus nomen ſibi quaererent. Celeberrima Mediolani *Ambroſiana* fuit, Romae *Liberiana*, *Damaſiana* &c.

(21) *Rayneriana Stephaniae deſcriptio exponitur*. Biſidum ſarcophagum, *ſeu* Biſomum. *Putativa* Ambonis *etymologia. Quid* Periſterium? *Locus obſcurior corrigitur & illuſtratur*. *De rebus tribus diſtinctis*, Ciborio, Periſterio & Columba. *De perverſa ſaeculi hujus Ciboriorum Eucharistiae forma ac ſitu juſta expoſtulatio*.

Raynerius in Tranſlat. SS. Eutychetis & Acutii ex urbe Puteolana Neapolim facta ſub Stephano II. Epiſcopo (qui Raynerius, ut infra oſtendam, haud antiquior XI. ſaeculo eſſe potuit) prodit ſuo tempore adhuc *Stephaniae* nomen obtinuiſſe, quam & eleganter deſcribit. Non gravabor locum, alioqui longiuſculum, huc integrum adſcribere. *Stephanus vero Neapolitanae urbis antiſtes, inter cetera Eccleſiae ſuae collata ornamenta, non parvo labore ſtuduit praefatorum SS. MM. Euticetis & Acutii transferre venerabilia corpora. Et ut urbs* (Neapolis) *quae pro innumeris annorum curriculis mentionem temporalis amiſerat ſuae novitatis* (h. e. poſt tot ſaecula, adhuc Νεάπολις, ideſt *urbs nova* praeter verum vocari videbatur: frigidiſſimum acumen!) *nitens moenibus aedificiorum, ac ſanctorum corporum reliquiis inſignis, horum etiam laetaretur adjuvari praeſidiis; haec quoque corpuſcula favorali admodum laude proſequentium civium, ac mirifica pompa jubilantium clericorum, alterius* (ſupple urbis Puteolanae paene deſtructae, ac tunc SS. corporum ornamento privatae) *ablato vertice, in STEPHANIAE delata gratanter aſylum, integri marmoris biſidum intromittuntur ſarcophagum*. Obiter adnotabo, in nupera horum commilitonum elevatione ab Eminentiſs. Archiep. Joſepho Spinello facta, repertos eſſe Martyres in *biſido ſarcophago*, ut verbis hujus auctoris utar. *Biſomum* id in antiquis marmoribus nuncupatur. Porro ſic ſequitur. *Quod* (ſarcophagum) *penitus imae telluris ſolo de foſſo, ſubterranea domus dolatis artificum manu lapidibus laevi* (*pro merito*) *recepit veſtigio. Cujus clauſtri prominens pulchritudine*

Digitized by Google

SECTIO II.

Ubinam ea Stephania ſive Eccleſia Salvatoris poſita fuerit. Eam in hodiernae Cathedralis cruce non fuiſſe ſitam.

NIc. Carminius Falconius (uti cap. primo Adnot. 2. obſervavimus) gloriatur ſe omnium primum docuiſſe, Stephaniam diverſam ab ea fuiſſe baſilica, quae hodie S. Reſtituta vocatur. Abſit verbo invidia. Nos certe hanc tantam novitatis gloriam ei non invidemus. Sic enim ſumus. Sicuti quae in rerum natura penitus abſtruſa latent, ea ratiocinando in lucem expromere, id in laude maxima ponimus ſic in iis, quae factis atque hiſtoria (quae per manus hominum tranſ-

dine decenti faſtigium, columnis (in) *ambitum purpureis, ſculptarum vario ſchemate figurarum inſignitum, argenteum bajulat, quod vulgo ciborium dicitur, nitens pyraſterium* (legendum eſt *periſterium*, ut infra exponam) *ſub cujus umbraculo Altare ſimiliter ſtatuit argenteis undique redimitum tabulis: quod mundi SALVATORIS gratiae* (melius *gratia*) *& vocabulo ſimul dedicatum, multorum corporali ſolamine Sanctorum gaudet ſe eſſe refertum. Penes autem pſallentium Deo agminum ſedes quibuſdam lapideis cochleis lector ſcandens, argenteo per gyrum, Antiſtitis ſtudio, ambiri ſe cernit analogio.* Porro *Analogium* idem eſt quod *pulpitum, ambo*: vide Dufreſnium. At illud *Ambiri* quo pertinet? Ad *Ambonis* falſam etymologiam eo tempore adoptatam haud dubie alludit. *AMBO* (ait Walafridus Strabo de Reb. eccleſ. cap. 6.) *ab AMBIENDO dicitur, quia intrantem ambit & cingit.* Hinc ait noſter, *Argenteo . . ambiri ſe cernit analogio.* At quod Analogium ſive Ambonem argenteum fuiſſe memorat, in eo conſentit Paulus Warnefridus de Chrodegango Metenſi epiſc. *Conſtruxit etiam ambonem auro argentoq. decoratum.* Poſtremo Analogium illud a Raynerio hic deſcriptum adhuc exeunte ſaec. XVI. ſub Hannibale de Capua ſtabat, de quo infra alibi.

Apud Raynerium vero ſic poſtremo ſequitur: *Et ut Sanctorum corpuſculis ſatis deferret; aedes eadem igneâ flammâ combuſta, praefati praeſidis* (Stephanum II. intelligit) *reparata induſtria. Sed haec ſupremae magnificentiae munera . . . quae dignis laudibus lingua praedices?*

Quod autem ſupra dixi, pro *Pyraſterium* legi debere *Periſterium*, jampridem id monuerat Cangius, quem vide in hac voce. *Periſterium* Graeca vox eſt, quam Latine interpretari poſſis *Columbarium*. Quid vero ex uſu eccleſiaſtico ea vox ſignificet, oſtendit Perpetui epiſcopi Turon. teſtamentum, quo inter cetera legat *Amalario presbytero capſulam* (h. e. *caſulam*: nam utroq. modo dicebatur) *unam communem de ſerico: item PERISTERIUM & COLUMBAM argenteam* (quae ſcil. ex illo periſterio ſeu umbraculo ſuſpendebatur) *ad* (Euchariſtiae) *Repoſitorium*. Nemo ignorat tum antiquitus, tum medio aevo Euchariſtiam in columba argentea recondi & aſſervari conſueviſſe. Ea columba ex ciborio ſive umbraculo majore (quod quidem columnis ſuffultum Altari impendebat) olim ſuſpendebatur, & ſupra ſacram Menſam dependebat. At Stephanus II. praeter illud ciborium ſeu umbraculum majus, columnis purpureis innixum (quod hoc loco Raynerius vocat *Faſtigium*) alterum minus *ciborium argenteum* (cujus & Joannes Diac. in loco initio capitis adſcripto meminit) fecit, quod quidem majori ſubjacebat, & columbam ſuſpenſam gerebat. Ut ergo Raynerii locus intelligatur, non tantum levi correctione, verum & parentheſi eſt illuſtrandus in hunc modum. *Cujus clauſtri* (h. e. *domûs ſubterraneae*, ut proxime vocaverat, ſive Martyrii) *prominens pulchritudine decenti faſtigium* (h. e. ciborium majus, in baſilicis paſſim uſitatum) *columnis* (in) *ambitum purpureis* (&) *ſculptarum vario ſchemate figurarum inſi-*

Digitized by Google

tranſmittitur, continentur, vetera ſectamur unice: nova non alio nomine, quam quia nova ſunt, falſi ſuſpecta habemus. Nam ſi oſtenſum fuerit, noſtrorum majorum primos uſq. ad aetatem ultimam ibi Stephaniam agnoviſſe, ubi nunc S. Reſtituta dicitur, ecquid dubitamus id eſſe ſequendum? Verum de majorum conſenſu infra cap. VI. dicetur. Nunc ſi quaeramus, ecquid Falconium, ac deinde Serſalium impulerit, ut Stephaniam ab hodierna S. Reſtituta diſtinguerent; non alia certe cauſa reperietur, quam quia eas tamquam duas diverſas baſilicas auctor vitae S. Athanaſii diſtinxerit. Verum huic argumento cap. ſeq. abunde reſpondebitur. Nunc ad alia properabimus.

Videamus enim, ubinam hi nuperi duo (quos ſaepe nominavi, ac numquam niſi honoris cauſa appellatos a me volo) architecti Stephaniam ſeu Salvatoris Eccleſiam metati fuerint. Ibi, inquiunt, Stephania erat, ubi nunc novae Cathedralis ſub Regibus Andegavenſibus erectae viſitur tranſverſa navis, quam vulgo *Crucem* dicunt, at olim aevo medio vocabant *Cancellum*, ut in hac voce in Freſnii Gloſſario docetur. Atqui id ſtare nullo modo poteſt. Quid ita? Quia tum Falconius, tum etiam Serſalius viam publicam quamdam inter hodiernam S. Reſtitutam (quae quidem baſilica olim longius in meridiem protendebatur) interque deſignatam ab ſe novo in loco Stephaniam inter-

inſignitum, *argenteum* (ſub ſe) *bajulat* (*quod vulgo ciborium dicitur*) *nitens Periſterium*.

Non piguit illuſtraſſe hunc locum, ut ex eo intelligas, quibus gradibus introducta hodiernorum *Tabernaculorum* conſuetudo fuerit. Antiquitus ciboria h. e. umbracula magna columnis ſuſtentabantur in Altaris & Reliquiarum decus atque ornatum: cujus generis ciborium majus columnis quatuor innixum, dumtaxat unum hodie Neapoli viſitur in vetere Eccleſia *S. Mariae ad Capellam*, quam Canonici Regulares poſſident: Sed alibi plura adhuc ſuperſunt. Deinde ubi palam Euchariſtia aſſervari coepit ea in columba aurea aut argentea condebatur, eaque columba ex eodem ciborio ſuſpenſa dependebat. At deinde praeter ciborium majus ſtructile, minus alterum ac plerumque conflatile repertum fuit, majori ſubjiciendum, quod *Periſterium* vocabatur, ex quo eadem illa columba dependebat. Et illud quoque Periſterium in morem majoris undiq. patens erat. At ultimis demum temporibus repertum fuit, ut haec *Periſteria* in parvi tempi ſimilitudinem morem ex omni parte concluſa eſſent: quae tum antiquo nomine *Ciboria*, tum etiam novo aptiſſimo vocabulo *Tabernacula* ſunt appellata, eiſque ſua conopea ſeu vela praetenſa fuerunt. Hactenus omnia pulchre ac decore gerebantur. At doleo quod eo nunc ventum poſtremo ſit, ut hiſce Tabernaculis jam ferme ubique ſublatis, ſacra Euchariſtia in receſſu quodam, quem ſacri Canonis tabella cooperit, tamquam in antro verius quam Tabernaculo, ita penitus deliteſcat, tamquam ſi a paganis timeamus, ne ſancta proculcent. Ita ſenſim ſine ſenſu a ſacroſanctis majorum inſtitutis in deteriora dilabimur. Sed bene eſt quod in libris Ritualibus adhuc *Tabernaculi* nomen retinetur, ut quivis intelligat, quaenam hujus ſanctiſſimi gazophylacii forma eſſe ex Eccleſiae ſenſu debeat. Neque vero id do operam ut tabernacula non niſi argentea eſſe oportere, pugnem. Sint, per me licet, lignea, ſint cujuſvis operis, modo munda ac decentia. Verum id contendo, ea ex perpetuo Eccleſiae more *Ciborii* ſeu *Tabernaculi* omnibus palam conſpicui, non vero ſpecûs (quae praeſertim objice tabellae occulatur) indecoram ſpeciem oculis objicere debere.

Digitized by Google

interceſſiſſe cenſent. Tametſi vero nullum ejus viae documentum ab iis affertur: imo nullam prorſus ibi (I) viam fuiſse primitus perſuaſum habeo; tamen age, detur ei viae locus: quid enim moramur, cum in commoda ipſi noſtra laborent? Aſſignetur inquam huic viae ſpatium. Atqui quia S. Reſtitutae aedes quaternis columnarum ordinibus, uti dicemus, conſtat; praeter mediam navim, binis hinc & inde alis cingebatur. Quo fit, ejus latitudinem fuiſſe aliquanto quam hodie majorem, aut nihilo ſaltem quam hodie minorem. Vix igitur effugies, quin via iſta (quae in hodierni obeliſci aream, uti volunt, evadebat) cum hinc S. Reſtitutam raderet; illinc ferme occiduum hodiernae *Crucis* latus ſtringere debuerit. Sive ut clarius eloquar, via illa, quam laudati metatores intermediam inducunt, impedimento erat, ne ſua illa Stephania (quam in hodierna cruce poſuerunt) latitudine ſua in occaſum porrigi ultra eam ipſam Crucem potuerit; alioqui exiguum viae publicae ſpatium reliquiſſet. At ejuſdem Stephaniae (quam uti dixi, in hodierna Cruce metantur) latitudo ne in ortum quidem ultra hodiernum ortivum Crucis ante dictae latus protendi potuiſſet. Quid ita? Quia ex illa parte oratoriis duobus (quae adhuc exſtant) uno *S. Petri* (quod nunc patronatus eſt nobiliſſimae Minutulorum familiae) altero S. Laurentii artabatur. Ergo ſi recte Stephaniae (ſi quidem ea in hodierna Cruce olim exſtiterit) formam mente concipimus; ejus univerſae latitudo hodiernae Crucis latera excedere vix aut nullo modo poterat. Itaque tota decantatiſſimae Baſilicae Salvatoris ab utroque Stephano factae latitudo palmis Neapolitanis duobus & ſexaginta abſolvebatur; totidem enim hodierna novae Cathedralis Crux in latum ab ortu in occaſum patet.

Atqui, amabo te, in tantula latitudine quis quaternis (quo in S. Reſtituta ſunt; cui Stephania, utpote Cathedralis, concedere non debuiſſet) aut ſaltem binis ordinibus columnarum locus? Aut (quia certe columnas in Stephania fuiſſe, plura diſerta Joannis diac. loca oſtendunt) columnas in ea ſeptempedales ſtatuant neceſse eſt, quales vix in Ciborio Altaris, aut in Baptiſterio locari decuiſſet.

Jam vero quia vetuſtiorum illius aevi Eccleſiarum forma carebat illa transverſa navi, quam hodie *Crucem* vocamus; ex eo fit, antiquas baſilicas, ſi quaternis columnarum ordinibus procederent, ferme qua-

(I) Ex diplomate Eugenii IV. per quod anno 1440. Eccleſia S. Andreae cum vicino Hoſpitali S. Athanaſii conceditur hodierno Hoſpitali Adnuntiatae (quod diploma ad calcem hujus opuſculi inter monumenta edetur) intelligitur, eccleſiam S. Andreae fuiſſe proximam turri companariae hodiernae cathedralis. Ergo cum aliunde ex chronico S. M. de Principio conſtet, in loco ubi nunc S. Januarii theſaurus eſt, fuiſſe Stephaniae (quae nunc *S. Reſtituta* dicitur) atrium; non potuit alio verſus Hoſpitale illud porrigi, quam in orientem ſolem. Quare nullus prorſus ibi relinquitur viae locus. Sed videſis Diploma illud in fine hujus opuſculi.

Digitized by Google

dratas fuiſſe; ſin binis, haud multo tamen longiores exſtitiſſe, quam latiores. Exſtant adhuc veteres cathedrales, aut nobiles baſilicae, quae eum quem dixi modulum oculis ſubjiciant. Itaque egregia iſta (cujus nim. magnificentiam Joannes diac. & Raynerius extollunt) Falconii Stephania cum in latum duobus & ſexaginta palmis patuerit, in longum non multo pluribus porrecta fuerit neceſſe eſt. Habeant ſibi igitur egregiam iſtam atque admirabilem baſilicam, ac, ſi ſuperis placet, Stephani II. Epiſcopi & Ducis, ſimulque populi Neapolitani (de cujus collatitia ſtipe monet chronographus) magnificentiae parem. Nos interim S. Reſtituta hodierna delectemur: cui ſi alas extimas, & quod detruncatum ex longitudine fuit, addideris, non imparem proceribus ac populo Neapolitano Eccleſiam fuiſſe reperiemus. Hactenus ea attulimus, quae ſuadeant, in hodierna novae Cathedralis tranſverſa navi, ſeu *Cruce* Stephaniam immerito collocari.

Niſi quod illud neſcio cur ſcribenti exciderat: quod nunc pauciſſimis attingam. Illa ipſa S. Andreae Eccleſia & S. Athanaſii hoſpitale (de quibus proxima Adnot. I. mentionem feci) cum in proximo turris campanariae ſita eſſent; non tantum videntur viam, de qua ſupra, ſuſtuliſſe de medio, ſed & partem hodiernae Crucis occupaviſſe; nec ibi locum commentitiae baſilicae reliquiſſe. Nec mihi alia de cauſa S. Athanaſii hoſpitale intermiſſum videtur, quam quia pleraque hoſpitalis ejus ſpatia hujus novae Cathedralis fabrica occupaviſset. At reliqua poſtmodum ab Eugenio IV. hoſpitali Adnuntiatae adnexa fuerunt. Verum de his ad ipſum Eugenii Diploma in opuſculi calce commentabimur.

S E C T I O II.

Qua eamdem Stephaniam haud aliam ab hodierna S. Reſtituta prorſus fuiſſe oſtenditur.

AGe jam, eamdem in hodierna S. Reſtitutae Eccleſia modis omnibus eſſe agnoſcendam demonſtremus: neque id tantum ex perpetua, maxime ultimorum temporum, traditione (de qua cap. VI. dicam) verum etiam I. ex antiquo Salvatoris vultu, qui hodie dum in S. Reſtitutae apſide colitur: II. ex coronarum pictura ibidem conſpicua: III. ex antiquiſſimo Baptiſterio: IV. ex ejuſmodi columnarum ſymmetria & rationibus, quales Stephaniae tempora decuit: V. ex vicinitate veteris *Epiſcopii* (uti loquitur Joannes diac.) h. e. antiquae Epiſcopalis domus.

I. Argumentum de Salvatoris vultu adhuc ſuperſtite.

I. Atque ut a vultu Divini Salvatoris exordiar. Neapolitanam cathedralem non tantum *Stephaniam*, ſed & *Salvatoris Eccleſiam* olim fuiſſe vocatam, nemo eſt in patriis originibus uſque adeo hoſpes, qui adhuc igno-

ignoret. Hoc mille locis Joannes diac. hoc chronicon Vulturnenſe (cujus locum cap. 2. deprompſimus) hoc ceteri ſcriptores noſtri conſecutae aetatis teſtantur. Sic autem dicebatur, quia ſicuti in Lateranenſi baſilica a Conſtantino eidem Salvatori dicata imago Salvatoris in pariete depicta tunc primum populo Romano apparuit; haud ſecus in hac Neapolitana ab eodem Caeſare eidem Servatori conſecrata conſimilis Divini Salvatoris effigies in ſumma tribunalis parte, ſive coloribus ſive opere muſivo, expreſſa viſebatur. Atqui hodie dum in hodierni S. Reſtitutae templi apſide vultus Salvatoris effulget, non idem plane qui a Conſtantino M. effictus fuerat (qui enim poſſet, cum poſtea baſilica pluries refecta & amplificata fuerit?) ſed certe antiquiſſimus, & ab reliquo totius corporis artificio diverſiſſimus; ita ut non ſit dubium, quin is vultus ab ea imagine, quae olim ante novam cathedralem ſaeculo XIV. erectam, in hac Salvatoris baſilica ſive Stephania colebatur, revulſus integer fuerit, atque in novam Divini Servatoris effigiem, quae operis longe recentioris nunc in apſide ſumma cernitur, apte inſertus fuerit. Ea univerſa mutatio quandonam quibuſve de cauſis facta fuerit, divinare magis, quam certo demonſtrare poſſumus. Quod totum ne properantem lectorem morer in ſubjecta (22) Excurſione diſcutimus. Ex hoc igitur Di-

(22) EXCVRSIO *De antiqua Divini Servatoris effigie, quae in apſide S. Reſtitutae adhuc viſitur. Obiter ſitus apſidis & alia plura ejus baſilicae exponuntur.*

Hanc venerandam imaginem duae res generis inter ſe diverſi componunt, nim. Salvatoris vultus in lignea tabella perantiqua depictus aptoque loco affixus, & ceterum corpus in ſumma apſide coloribus expreſſum. Utrumq. horum fuiſſe antiquiſſimum demonſtrabitur. Quod antequam oſtenſum eo; quaedam mihi in anteceſſum de ſitu apſidis, ambonis, altaris animadvertenda cenſeo.

SECTIO I. *An hodiernae S. Reſtitutae tribunal eodem nunc ſitu ſit, quo antea fuit. De ambone & Altari.*

Fuit cum putarem S. Reſtitutae tribunal olim adverſa fronte ſtetiſſe, nec meridiem (quo nunc ejus facies obvertitur) ſed Septemtriones ſpectaſſe, atque hodierno magnificentiſſimo S. Januarii theſauro olim ſive contiguum ſive proximum fuiſſe. Id cum ex quibuſdam indiciis collectum, mihi perſuaſiſſem; in eo me magis poſtea confirmaveram, poſtquam plane idem a Canonico Celano, & aliis quibuſdam noſtratibus (quos nunc non memini) exiſtimatum vidiſſem. Falconius certe ac Serſalius veterem S. Reſtitutae portam boreae opponunt, ſicuti & apſidem antiquam meridiem verſus promovent. Id ſi verum ſit, tum & illud affirmari neceſſe erit, cum ad novae cathedralis erectionem tribunal hujus baſilicae cum parte navis detruncatum fuiſſet; a Canonicis tunc apſidem alteram ex adverſo antiquae exſtructam fuiſſe, in eaque Divini Servatoris imaginem ei, quae in priſco tribunali fuerat, ſimilem fuiſſe depictam. Et jamdiu quidem hoc animo imbiberam.

At ſero tandem tum ex chronico S. Mariae de principio, tum ex Joanne Villano (qui pleraq. illius chronici in vernaculum ſermonem traduxit) tum poſtremo ex Joanne Cimeliarcha (qui utroq. ſcripto antiquior eſt.) animadverti, ejus baſilicae, quae hodie S. Reſtituta vocatur, januam objectam auſtro fuiſſe, tribunal vero ibidem olim ac ſemper ſtetiſſe, ubi nunc quoque ſuam explicat frontem. Horum quae dixi monumentorum aperta loca cap. VI. producam: quo lectorem rejicio. At idem quoque hoc & ex gemini ambonis ſitu comprobatur: qui duo ambones adhuc ſub finem XVI. ſaeculi ſub Hannibale de Capua aetatem ferebant, & propiores apſidi erant. Nam in Actis Viſitationis ab Hanniba-

le

Digitized by Google

vini Servatoris vultu adhuc ſuperſtite,vel ſi cetera argumenta deſint,nullus relinquitur dubitandi locus, quin quae hodie S. Reſtitutae baſilica dicitur, ipſiſſima Stephania fuerit, quae aliter *Eccleſia Salvatoris*, utpote ei dicata, nuncupabatur.

Poſtremo nequid prorſus effugii pateat, volo hoc largiri, hodiernam Salvatoris effigiem in apſide ſumma conſpicuam (de cujus antiquitate, maxime ſi de vultu agitur, nullus eſt dubitandi locus) heri aut nudius tertius eſse factam. Demus hoc tantiſper, inquam. At ea certe imago antiquiori alteri ejuſdem Servatoris imagini haud dubie ſubroga-

le deſcriptis, ubi de Baſilica S. Reſtitutae agitur, ſic legitur: *In medio ejuſdem Navis ante chorum juxta tertiam columnam in ordine a columnis juxta Altare majus* (quod tunc adhuc imo teſtudinis parieti haerebat) *numerando, ſunt duo ſuggeſta ſive pulpita marmorea* (e regione ſcil. poſita: quorum quodlibet tertiae columnae adjacebat: & adhuc columnis illis ejus rei ſigna quaedam haerent, a ſubtiliter contemplantibus dignoſcenda) *quolibet eorum ſex marmoreis columnis ſuſtentato, pro decantandis Epiſtolis & Evangeliis, prout antiquitus in Eccleſia fieri conſueverat*. Obiter autem hic animadvertam, duas illas tabulas anaglypto opere caelatas, quae hodie in ſacello S. Mariae de Principio viſuntur, in quarum una Sampſonis, in altera Joſephi patriarchae hiſtoria exhibetur, videri geminis illis ſuggeſtis fuiſſe primitus affixas, ac tum demum revulſas, quando ea duo ſuggeſta loco mota fuere, idque facile ſub Alphonſo Geſualdo, uti mox dicam. Ergo ex geminorum pulpitorum ſitu, (quae ſemper propiora tribunali eſſe ſolent, & re vera in hac baſilica propiora erant) invicte probitur, apſidem eodem ſemper ſitu ſtetiſſe, quo nunc eſt.

Quod ſi a me quaeras, quandonam ea duo ſuggeſta ſublata de medio fuerint; reſpondebitur, tunc videri factum, quando Ara primaria, quae applicita imo parieti fuerat, in medium, ubi nunc cernitur, translata fuit: quod *extremis XVI. ſaeculi annis, Alphonſo Geſualdo Cardinale* (qui anno 1596. epiſcopalem cathedram iniit) *Neapolitanam eccleſiam moderante*, Ant. Caraeciolus pag. 157. factum refert: quo tempore S. Reſtitutae & S. Joannis Scribae corpora ſub Altari priore reperta, ſub nova Ara citeriore, ubi & nunc ſunt, repoſita fuerunt. Ergo quo tempore Altare in citeriorem locum tranſiit, quia eo ſitu poſitum, a ſuggeſtis illis duobus praefocari videbatur; tunc prorſus mihi videntur ea duo pulpita dimota fuiſſe. In Raynerii loco, quem ſuperiore Adnot. illuſtravi, unum horum pulpitorum graphice deſcribitur, cochleis & quibuſdam argenteis ornamentis excultum, idque pro uſu ejus aetatis *Analogium* nuncupabatur. Vide locum.

Dixi modo, non niſi ſub Alphonſo Geſualdo paullo poſt annum 1596. Altare majus ex imo Apſidis in locum citeriorem fuiſſe retractum. Ergo quia prior Ara parieti haerebat; idcirco tabula quaedam depicta eo loco adhuc cernitur, in cujus medio Deipara, dextro latere S. Reſtituta, ſiniſtro S. Michael Archang. viſitur. Ac ſane Hannibale de Capua anno 1582. hanc baſilicam viſitante, in poſtico iconis hujus riſcus in muro cavatus patuit, in eoque diverſae anonymorum Sanctorum reliquiae, quae poſtmodum eodem loco, ſed paullo inferiore repoſitae fuerunt. Accurata totius rei tunc geſtae narratio in laudatis viſitationis Actis legi poteſt. Earumdem reliquiarum meminerat jam ante Petrus de Stephano, qui lib. *De locis ſacris Neap.* (quem anno 1560. edidit) fol. 7. ſcripſerat: *Dietro detto Altare Maggiore* (quod tunc, uti dixi, parieti adhaerebat) *v' è una caſſa tutta piena di diverſe reliquie ſabbricata nel detto muro per li Canonici antipaſſati*.

SECTIO II. *De Divini Servatoris effigie, ejuſque antiquitate.*

Olim cum hujus baſilicae tribunal adverſa fronte ſtetiſſe crederem, ac poſtea, ut locum novae cathedrali praeberet, detruncatum fuiſſe, ac poſtremo a Canonicis in hujus baſilicae jura ſuccedentibus poſitu contrario fuiſſe erectum: cum id inquam in animum induxiſſem; conſequens fuit, ut antiqua Servato-

rogata fuit. Sic paſſim omni tempore uſurpatum fuit. Ut primum antiquior aliqua effigies exoleſcere coepit, ſive eadem ſuperinductis coloribus renovari, ſive nova in exoletae locum ſubſtitui, ſed ejuſdem generis, conſuevit. Ergo quocumque te verteris, hoc ſemper manebit, non aliam quam quae hodie vulgo S. Reſtituta vocatur, celebrem illam Eccleſiam Salvatoris, ſive Stephaniam, aut veterem Neapolitanam Cathedralem fuiſſe habitam.

Idque ex eo etiam confirmatur, quod in veteribus *capellarum*, uti hodie vocant, S. Reſtitutae iconibus, ſumma in icone exhibebatur Sal-vatoris effigie, quae in priore Apſide colebatur, everſa, nova haec curantibus Canonicis depicta rudi opere fuiſſe mihi videretur. Nunc cum eodem ſemper ſitu Tribunal conſtitiſſe apertiſſime demonſtraverim; nulla nos neceſſitas urget, ut hodiernam effigiem ſero h. e. circa tempora novae Cathedralis ſive ineunte XIV. ſaeculo depictam ſuſpicemur. Multo igitur antiquior hodierna haec Salvatoris effigies eſt habenda, ac plane illa ipſiſſima, quae ultimis Stephaniae temporibus colebatur. Nam multo quidem fateor, Salvatoris imaginem a Conſtantino (opere haud dubie muſivo) factam deperiiſſe. Nec quam Stephanus I. quando amplificavit baſilicam, fingi juſſit: nec quam Joannes cognomento *Mediocris* ſub Juſtiniano ex muſivo fecit (de quo chronographus: *Hic abſidam Stephaniae lapſam ex incendio reformavit: in qua ibid. ex muſivo depinxit Transfigurationem Domini*) imo ne eam quidem Servatoris effigiem ſupereſſe, quam Stephanus II. octavo ſaeculo in renovata ab ſe Stephania colendam propoſuit, praeſtare audeo. Sed tamen ſaltem quam nunc tenemus, ea antiquior nova cathedrali eſt; ac prorſus talis, cujuſmodi ultimis Stephaniae temporibus venerationi Neapolitanorum patebat.

Et hujus quidem effigiei caput haud dubie antiquiſſimum eſt, in lignea tabella, opere, uti vocant, Graecanico (quo opere adhuc tabellae aliquot antiquiſſimae in cimeliarchiis monſtrantur & cujuſmodi plures exhibet Freſnius ante Diſſert. de nummis C. P.) Graeco inquam opere pervetuſto depictum, ac parieti inſertum, & cum reliqua pictura apte compoſitum. Qui vultus tantam gravitatem ac majeſtatem ſpirat, ut non alius tranſlata Chriſti perſonae convenientior fingi potuerit. Porro apud antiquos vera Chriſti effigies, ut & praecipuorum Apoſtolorum πατροπαράδοτος (*per manus tradita*) ſervabatur. Nam Chriſti imaginem Alexander Imp. in Larario habuit; veram utique, non ad libitum effictam. Nec poſt illud tempus credibile eſt, veram Divini Soſpitatoris effigiem deperiiſſe Chriſti cultoribus. Verum hoc obiter.

Vultus igitur cetero corpore videtur haud paullo antiquior. At ne reliquus quidem truncus antiquitate remotiore caret: niſi quod anno 1592. quia priores ductus exoleviſſe videbantur, novis coloribus illitis, interpolatus peſſimo exemplo fuerit. At & novi colores nihilo durabiliores, paſſim defluxerunt. Itaque non tantum vetera lineamenta, ſuperinductis recentibus, deperdidimus, ſed & novis hiſce fluxis atque caducis brevi prorſus carebimus.

Dixi Servatoris corpus, excepto vultu, fuiſſe anno 1592. interpolatum. Et refictum quidem fuiſſe, res ipſa docet. Ceterum etſi de anno renovati operis nihil uſquam legi; tamen in libro quem Servator ſiniſtra apertum gerit, adhuc poſt ea verba EGO SVM. . . . imae pagellae deprehendi inſcriptas has notas numeror. Arabicas = 1592. Qui certe annus non alio referri poteſt, quam ad Servatoris truncum novis coloribus interpolatum. Quo etiam anno totam apſidis picturam fuiſſe renovatam, ex eo intelligimus, quod anno 1582. cum S. Reſtitutae Eccleſia ab Hannibale de Capua viſitaretur, tota ea pictura tam exoleta viſa fuerit, ut Viſitator cetera ſollertiſſimus, omniumq. minutiarum ſatis curioſus deſcriptor, ſatis habuerit eam generali locutione complecti in hunc modum: *Abſidis vero camera* (ſive teſtudo) . . . *eſt depicta pulcherrimis & ANTIQVIS FIGVRIS*. Sed nunc tamen Angeli, qui nunc ſinguli utrinq. viſuntur, quaeque cetera in tota cernuntur in

teſtu-

στηθάριον ſive *thoracida* (ſic enim imagines umbilico tenus aevo medio vocabant) Divini Servatoris. Ac doleo quod renovatis identidem S. Reſtitutae capellis, icones illae veteres deperierint. Verum quod dixi, tum ex antiquis viſitationum actis intelligitur, tum ex marmorea una anaglypti operis tabella adhuc ſuperſtite in quadam cornu epiſtolae capella, in cujus tabellae faſtigio protome Salvatoris ſcalpta viſitur. Ad haec in Actis Viſitationis Hannibalis de Capua in Capella S. Mariae de Principio praeter muſivum opus, deſcribitur *Parva Icon . . . cum imagine Salvatoris noſtri*. In eiſdem Actis inter vaſa ſacra S. Reſtitutae *Calix cum imagine Salvatoris* recenſetur. Omitto quod Canonici Cathedralis in antiquis chartis *Canonici Salvatoris* plerumque vocantur, etſi non raro etiam *Canonici majoris Eccleſiae*, & interdum *Canonici S. Reſtitutae majoris Eccleſiae*. Iidem Canonici in ſuo ſigillo ſemper Salvatoris imaginem praeſetulerunt, & in veteribus eorumdem chartis ſummo in apice imago Salvatoris expreſſa cernitur.

Ad ultimum id quoque ſcire intereſt, ecquaenam Capella *Salvatoris Veteris* fuerit, & qua de cauſa id nomen ſit conſecuta. Capella Salvatoris veteris non antiquae Stephaniae fuit, ſed hodiernae Cathedralis: nec alia profecto fuit, quam ſacellum nobilis familiae Capycio-Galeotae, in quo ſacello hodie Venerabile Euchariſtiae Sacramentum aſſervatur: id quod tum ex pluribus chartis intelligitur, tum in primis ex emphyteutico contractu domus ejus capellae inito ſub Archiep. Gaſpare de Diano anno 1450: quod inſtrumentum nuper repertum loco opportuniore a me Parte altera recitabitur. Porro cur ea Capella ſibi *Salvatoris* nomen quaeſierit, rationem pro me reddet charta (I) altera nuper quoque reperta; ex qua docemur fuiſſe in eo ſacello imaginem S. Sal-

teſtudine, ſunt ita recentis operis, ut non ante eumdem annum 1592. prorſus facta videantur. Niſi vero anno quidem 1592. Servatoris tantum truncus interpolatus fuerit, cetera vero longo poſt intervallo.

Poſtremo ſupra confirmavimus, Salvatoris effigiem eamdem prorſus a nobis teneri, quae ultimis Stephaniae temporibus fuit. Verum age tantiſper demus, recentiorem eſſe: at certe non alia de cauſa ibi depicta fuit, quam ut alteri veteri, quae antea fuiſſet, ſuccederet. Nec enim inauditum eſt, vetuſtis imaginibus recentes ſubrogari ſolere. Sicuti quis negat, quin hodierna ſeniorum coronas offerentium pictura perquam recentiſſima ſit? At eam alteri antiquiori ſuffectam, infra demonſtrabitur. Quare ſemper id erit veriſſimum, in hac baſilica, quae nunc S. Reſtituta vocatur, omni tempore Salvatoris imaginem fuiſſe cultam, quia haec eadem S. Reſtituta plane vetus illa decantata eccleſia Salvatoris, ſive Stephania fuerat.

(I) *Die V. Novembris 1598. per Fabium & Ludovicum Capycium Galeotas principales* &c. Inter cetera . . . *Item come detta cappella in rubrica deſcritta è devotiſſima sì per l'imagine antiqua della Madonna ſantiſs. con noſtro Signore in braccio, che ſta nel quadro di ſopra, come per quella che ſi chiama del Santiſſimo SALVATORE VECCHIO, che ſta in la cona grande di ſotto con la figura di S. Attanaſio alla deſtra, e di S. Gennaro alla ſiniſtra, che ſono pitture antique e molto divote, come anche per eſſervi conſervati ſotto l'Altare di detta cappella dui corpi di Santi, delli quali l'uno è il corpo di S. Attanaſio veſcovo* &c. Reliqua inſtrumenti hujus in calce hujus opuſculi inter Monumenta reperies: ubi integrum cum ſua αὐθεντίᾳ dabimus.

Digitized by Google

S. Salvatoris expoſitam. At poſtremo cur Salvatori epitheton *Veteris* addebatur? An quia ea imago illa ipſa vetuſtiſſima Salvatoris veteris Stephaniae fuiſſet, ideo *Salvatoris veteris* dicebatur? Non puto: nam veteris Stephaniae Salvator in apſidis fornice, non vero in tabula depictus erat: iſque adhuc in apſide hodiernae S.Reſtitutae viſitur. Accedit quod tabulae ejus, quae in ſacello SS. Sacramenti proſtabat, a dextris S. Athanaſius viſebatur: quem idcirco ibi depictum apparet, quia ejus corpus ſub Ara ſacelli ejus conditum fuit. Quocirca haud prorſus alio tempore eadem tabula depicta fuit, quam quo & ſacellum illud hujus novae Cathedralis conſtructum eſt.

Ergo cur illud ſacellum *Salvatoris veteris* vocari initio placuerit (nam ab initio ſic fuiſſe appellatum, docet emphyteuſis ſub Gaſpare Archiepiſcopo celebrata anno 1450. h. e. circiter centum triginta annis poſt hodiernae Cathedralis encaenia) cur inquam capella *Salvatoris veteris* dicta initio fuerit, ea veriſſima eſt cauſa, quod ea imago ex vetere veneranda Divini Salvatoris effigie expreſſa fuiſſet. Sic enim mediis temporibus fieri conſuevit, ut ex imaginibus antiqua religione inſignibus deſcriberentur aliae, eiſque nomen, unde fuerant expreſſae, imponeretur. Etiam in hodierna S. Reſtituta quae S. Mariae de Principio hodie colitur effigies, eam ex antiquiore fuiſſe imitando tranſcriptam, infra cap. VI. oſtendetur.

Jam vero ſubeſt & alia ratio, cur veterem Stephaniae Salvatorem in tabula effingi placuerit, eamque iconem in nova Cathedrali proponi. Nam ex vetuſtiſſimo id more manavit, quo, ubi veteri Cathedrali nova ſuccederet, praecipuae quaeque veteris imagines aut, ſi poſſet, transferrentur in novam, aut ſaltem eae omnes effigies in unam recentem picturam ex vultibus illis expreſſam cumularentur, in nova ſcil. baſilica proponendam venerationi fidelium. Sic in vetere Capua tres diverſis temporibus fuiſſe putantur Cathedrales. I. Conſtantiniana fuit a Conſtantino in honorem Apoſtolorum facta, cujus adhuc rudera ad Eccleſiam *S. Petri ad corpus* ſuperſunt. II. Illa quam S. Symmachus Epiſcopus ſaeculo V. in honorem S. Mariae dedicavit, quae integra adhuc viſitur ſub nomine *S. Mariae Majoris*: III. quam creditur S. Germanus Epiſcopus VI. ſaeculo in honorem SS. Stephani Protomartyris & Agathae aedificaſſe, cujus adhuc integra apſis & ambitus muri viſitur. Poſt autem ſolo aequatam veterem Capuam, cum Landulfus Epiſcopus in nova Capua baſilicam Cathedralem IX. ſaeculo exſtruxiſſet; in tribunalis fornice omnium ſuperiorum Cathedralium depictas opere muſivo imagines exhibuit. Nam in medio Deiparam, & in ejus gremio Jeſum parvulum (ut in Symmachi baſilica) ad dextram autem interius Petrum & exterius Stephanum, inde ad ſiniſtram Paulum ac deinceps Agatham (prout in Conſtantiniana & Germaniana fuerant) exhibuit. Pluribus exemplis abſtineo,

ſtineo, praeſertim qui ſimile quiddam in muſivo S.Mariae de Principio factum oſtendere poſſim; in quo in medio Deipara cum parvulo, hinc & inde Januarius & Reſtituta ex anterioribus imaginibus expreſſi fuere, uti cap. VI. oſtendam.

Pari ergo ratione cum XIV. ſaeculo nova Cathedralis exſtructa fuiſſet; placuit ut in hac ſacellum aliquod exſiſteret, in quo quidquid ſacratius in priore erat, colendum exponeretur. Vide ſubjectam chartam: ex qua intelliges, duas in ſacello S.Salvatoris Veteris fuiſſe icones: in ſuperjore depictam fuiſſe Deiparam, in ejuſque gremio parvulum Jeſum: in inferiore vero Divinum Salvatorem (ex illo ſcil. vetere qui in hodierna S. Reſtituta cernitur, expreſſum) hinc S. Athanaſium (cujus corpus ſub Ara conditur) inde S.Januarium patronum. Haec vero omnia ex priore Stephania huc traducta fuerunt.

II. Argumentum de coronis adhuc in ſumma apſide conſpicuis.

Hujus capitis initio Sect. I. vidimus, *Stephaniae* vocabulum a Graeco Στέφανος *Stephanos*, non quatenus appellativum eſt nomen, ſed quatenus nomen eſt proprium Epiſcopi qui Cathedralem refecit ampliavitque, deſcendere. Sed quia uti dixi, τὸ *Stephanos* etiam *Coronae* appellativum eſt nomen; mirum quantum ſecuta poſteritas in ea Coronarum etymologia ſibi placuit: in qua quidem etiam antiquos ſibi olim placuiſſe, plura Joannis diaconi loca demonſtrant, ubi a variis Epiſcopis *coronas* in Stephania aut in pariete depictas, aut aureas argenteaſve oblatas, teſtatur: quod certe ad ejus nominis alluſionem pertinebat. At aetas poſtea ſecuta ſerio decertare coepit, utrum *Stephania* ab Epiſcopi proprio nomine an vero a *Coronis* nomen ſibi quaeſiviſſet. Meminit ejus controverſiae alicubi Chioccarellus, & ante hunc Caeſar de Engenio, cujus locum vide in ſeq. Adnotatione. Porro qui contendebant, a coronis id nomen hauſtum, ex ſeniorum coronas offerentium pictura fidem aſtruebant. Ea vero pictura cum hodiedum in ſumma apſide cernatur; quis dubitat, quin majores noſtri hanc, quae hodie S. Reſtituta vocatur, pro vera Stephania agnoverint?

At enim dixeris, hanc, quae hodie cernitur quatuor & viginti ſeniorum coronas offerentium pictura, admodum recentem videri, tunc forſitan factam, quando baſilicae laqueare renovatum fuit, in cujus medio eximii operis tabula, a Luca Jordano depicta, affixa fuit. Fateor quidem, ſeniores, quos nunc coronas offerre cernimus, operis eſſe novitii: at quis dubitare poteſt quin hodiernae picturae antiquior altera generis ejuſdem praeceſſerit? Aut ſiquis adhuc de eo addubitat ſaltem Caeſaris de Engenio, & Barth. Chioccarelli, qui ante hos plus centum annos ſuas hiſtorias ediderunt, luculenta (II) teſtificatione ſuam

(II) Caeſar de Engenio Caracciolus in Neapoli Sacra, quam anno 1623. edidit, agens

ſuam dubitationem abſtergat neceſſe eſt : ſimulque fateatur, non alia de cauſa coronas a ſenioribus oblatas ibi expreſſas fuiſſe, quam quod majoribus noſtris perſuaſum omni tempore fuerit, hodiernam S. Reſtitutae baſilicam prorſus eamdem ac veterem Stephaniam fuiſſe : cujus tamen *Stephaniae* nomen illi ex vulgi captu interpretabantur.

III. Argumentum de S. Joanne ad fontes, ſive de Vincentii Baptiſterio minore adhuc aetatem ferente.

Ex luculentiſſimis Joannis Cimeliarchae (qui paulo ante novam hanc Cathedralem ſub Bernardo Epiſcopo h. e. ante quingentos annos floruit) nec non Chronici S. Mariae de Principio, & Joannis Villani locis, infra cap. VI. ſect. 3. 6. 7. producendis, perſpicue intelligitur, veteris Stephaniae tribunali proxime adhaeſiſſe Eccleſiam ſive capellam S. Joannis ad Fontes. Atqui percommode ad rem noſtram fit, quod in tanta oratoriorum in proximo Stephaniae poſitorum labe, tamen ea capella non tantum adhuc ſpiritum ducat, ſed & quaſi recens floreat, ac ſimul ex antiquiſſimis muſivi operis picturis ſuam caniciem oſtentet : quae quidem haud ſecus atq; olim, apſidi templi S. Reſtitutae ἀμέσως (*proxime*) adjacet. Age jam quis, amabo, relinquitur dubitandi locus, quin quae hodie S. Reſtituta vocatur, ipſiſſima Eccleſia Stephania fuerit? An quiſquam erit tam obfirmati ingenii, qui ultro caecutire malit, quam luce meridiana frui?

Hoc vero S. Joannis oratorium fuiſſe unum ex Stephaniae baptiſteriis, omnia ſatis evincunt: I. *S. Joannis* nomen: II. cum additamento *Ad fontes*: III. aediculae figura cum rotunda teſtudine: IV. fons rotundus in aediculae medio, qui tamen hodie marmoreis tabellis coopertus, pedibus tranſeuntium teritur: quem etiam viſitatio Hannibalis de

agens de ea baſilica, quae hodie S. Reſtituta vocatur (quam omnium conſenſione tunc & omni tempore pro Stephania habitam, nemine prorſus de eo dubitante, ſignificat) pag. 16. ubi *Stephaniae* nomen ab auctore Stephano, recitato chronographi Joannis loco, arceſſiviſſet; ſtatim opinionem alteram his verbis proponit. *Altri finalmente dicono, che fuſſe detta la Steſania dalla parola Greca STEPHANOS, che ſignifica Corona, e ciò per vederſi nella figura del Salvatore antiquattro Seniori inginocchiati, i quali offeriſcono le ſue corone al Salvatore, conforme la viſione di S. Giovanni nell' Apocaliſſe.* Quae verba non ad recentem, quae nunc in pariete ſupra apſidem viſitur, ſed ad antiquiorem picturam ſunt referenda, quam diu poſt Eugenium Canonici loco veteris ſubrogarunt.

Diu poſt, inquam : nam eadem vetuſtior pictura adhuc aevo Bart. Chioccarelli (h. e. anno 1643. quo ſuum edidit epiſcopor. chronicon) exſtabat; quippe pag. 42. poſt deſcriptam Salvatoris effigiem in teſtudine adhuc conſpicuam, ſic pergit. *Et exterius* (h. e. extra apſidis teſtudinem, in qua Salvatoris imaginem deſcribit) *e regione eamdem Eccleſiam* (S. Reſtitutae) *ingredientium, alia Servatoris noſtri VETVSTISSIMA effigies perſpicitur: in cujus dextero latere quatuor Seraphini, e ſiniſtro vero tres, cum ſeptem ardentibus candelabris, inferius vero ordines multi virorum, qui flexis genibus ſinguli junctis manibus coronas geſtant, eaſque Salvatori in throno ſedenti offerunt. Sed haec imago ex Apocalypſi cap. 4. deſumpta videtur* &c. Non eſt ergo dubitandum quin illius VETVSTISSIMAE (uti Chioccarellus vocat) loco poſterior haec hodierna ſucceſſerit, quam Canonici loco vetuſtioris malo prorſus conſilio ſubſtituerunt.

Capua pro *primitivae* (III) *Eccleſiae* fonte baptiſmali habuit. Vel ſi igitur teſtimonia modo a me indicata deſint; tamen inauditum eſt, tunc temporis baptiſterium alibi quam in Cathedrali fuiſse. Si igitur haec baſilica baptiſmalis fuit, etiam Cathedralis Neapolitana ſive Stephania fuerit neceſſe eſt.

Dixeris, anguſtius hoc fuiſſe baptiſterium quam pro Neapolitana multitudine, praeſertim Sabbato Sancto ad baptiſmum percipiendum catervatim confluente. Atqui reſpondemus, facile hoc illud baptiſterium *fontis minoris* fuiſſe, quod Vincentius Epiſcopus VI. ſaeculo conſtruxit. Ceteroqui plura fuiſſe in proximo Stephaniae baptiſteria ſive Fontes, ſatis arguit illuſtris Joannis chronographi locus in Joanne ejus nominis III. (qui XXVIII. numeratur) his verbis. *Hic fecit conſignatorium ablutorum inter fontes majores ... atque Stephaniam.* Praeter hunc locum ſeria animadverſione dignum, idem chronographus in Vincentio de fonte minore loquitur. Uter vero Joannis diac. locus in Capellam S. Joannis ad fontes conveniat, ſeorſum in ima (23) libri ora diſcuſſum reperies; etſi potuiſſem ea cura ſuperſedere, ac meo jure id mihi ſumere, ut quod nunc exſtat, pro Vincentiano accipiatur.

(III) Acta Viſitationis Hannibalis de Capua ann. 1582. ubi de *Capella S. Joannis in Fontem*, ſic habent: *In pavimento* (ejus Capellae) *eſt fovea quaedam orbiculata ad inſtar fontis baptiſmalis juxta formam & uſum primitivae Eccleſiae*.

(23) *De Fontibus Majoribus Soterianis, deque Conſignatorio Ablutorum, ac Baptiſterio minore Vincentiano, adhuc aetatem ferente, loca chronographi Joannis illuſtrantur. Vincentiani Baptiſterii teſtudo opere muſivo depicta, quae adhuc supereſt, leviter deſcribitur.*

Chronographi Joannis locus in Epiſcopo Joanne III. (qui paullo poſt initia VII. ſaeculi iniit epiſcopatum) ex editione Muratorii (to. 1. ſcript. Ital. Parte 2. pag. 301.) integer talis eſt. *Hic fecit Conſignatorium Ablutorum inter FONTES MAJORES a Domino Sotero epiſcopo digeſtos, & eccleſiam Stephaniam; per quod baptizati ingredientes januas a parte laeva* (Chioccarellus affert *Dextera*: recte, quia mox ſequitur *Siniſtrae*) *ibidem in medio reſidenti offeruntur epiſcopo, & benedictione* (*Benedictionis* involucro τὰ οὐσιώδη h. e. *ſubſtantialia* uniuſcujuslibet Sacramenti opinor continentur: de Confirmatione vero hic agitur) *accepta per ordinem egrediuntur parti ſiniſtrae*. Obiter eſt heic monendum, Ughellum in hoc epiſcopo Joanne pro *Conſignatorium Ablutorum* attuliſſe *Conſignatorum Albatorum*; idque ex Ughello hauſiſſe Cangium, quem vide in *Conſignatorium Albatorum*. At Muratorius ad Joannis Diac. chron. τὸ *Albatorum* repudians, unice *Ablutorum* admittit; cum tamen utrumque rectiſſimum eſſe, quivis per ſe videat. Illud potius curae eſſe debuit, utrum horum meliores hujus chronographi membranae exhiberent. Atqui Ughellus ſuum illud *Albatorum* deſcripſit ex Chioccarello: quem certum eſt ita in ſuo Joanne Diac. reperiſſe; alioqui non tam ſerio ad id explicandum (quod certe nemo puerorum neſcit) incubuiſſet, cur ſcil. qui baptizati fuerunt, *Albati* dicantur. Ceteroqui ibid. Chioccarellus non tam anxie cetera chronographi verba affert, ſed ea propemodum in paraphraſin redigit, ut difficultates amoveat. At eam Chioccarelli paraphraſin tamquam ipſiſſima chronographi verba Ughellus recitat, & ex Ughello Cangius loco cit.

Porro ex ſuperiore Joannis Diac. loco duo maxime diſcimus ad rem, de qua agimus, peropportuna. I. Ab Sotere epiſcopo (qui poſt medietatem ſaeculi V ſedit) *Fontes majores* ad baptizandum fuere *digeſti*: quos quidem tum demum *Majores* vocatos cenſeo, poſt-

quam

IV. Argumentum ex columnarum ſymmetria, & quaternis [illegible] earum ordinibus petitum.

Principio meminiſſe oportet, Eccleſiam Salvatoris poſt ducentos a Conſtantino evolutos annos ab Stephano I. refectam & amplificatam

D 2 fuiſ-

quam a Vincentio ſaeculo VI. *Fons minor* effectus fuit: de quo mox dicam. II. Capella hodierna S. Joannis ad fontes nihil cum Fontibus majorib. Soteris commune habuit; nam Soteriani fontes a Stephania Conſignatorio medio ſecernebantur; cum contra *S. Joannis ad fontes* oratorium Stephaniae tribunali teſte Jo: Cimeliarcha & aliis adhaeſerit, & nunc quoque adhaereat.

Reſtat igitur ut hodierna S. Joannis ad Fontes aedicula non aliud ſit quam *baptiſterium fontis minoris* illud, quod Vincentius ſexto ſaeculo fecit: de quo chronographus hunc in modum: *Fecit baptiſterium fontis minoris intus epiſcopio*: h. e. intra Stephaniae ambitum, quae illuc uſque pertinebat. Vox enim *epiſcopii* in hoc chronographo modo cathedralem, modo epiſcopale hoſpitium notat. At hoc loco τὸ *Intus* de Eccleſia, non item de domo, quae *Extra* erat, uſurpabatur. Pergit Joannes. *Et Accubitum* (h. e. triclinium, in quo clericos poſt longos baptiſmi ante-paſchalis, aliorumve dierum labores menſae adhiberi mos fuit) *juxta poſitum grandis operis depictum*. Ex illo porro GRANDIS OPERIS diſcretivo additamento arguitur, baptiſterium Vincentianum e contrario *parvi operis* fuiſſe, haud ſecus atque hodiernum S. Joannis ad fontes ſacellum: quod quam recte *Fontis minoris* vocetur, circulus marmoreus in ſacelli medio poſitus (qui nunc deſcenſum ad fontem obtegit) ſatis mediocris, demonſtrat.

Sane cur praeter majores fontes a Sotere extra cathedralem quinto ſaeculo neceſſario factos (magni enim, etiam gentilium, concurſus ad baptiſmi gratiam tunc adhuc fiebant) putarit praeterea Vincentius minorem etiam fontem intra ipſam Stephaniam ſibi conſtruendum, non alia videtur exſtitiſſe cauſa, quam ut eo, ſaltem extra Sabbati Sancti generale lavacrum, quoties unum duoſve neceſſitas tingi ſuaderet, uteretur.

Poſtremo hujus, de quo tamdiu loquor, minoris baptiſterii adhuc ſuperſtitis teſtudo tota depicta opere teſſellato viſitur. Quod opus muſivum maximam partem etiamnum integrum ſupereſt: niſi quod ex octo ſegmentis unum, aperto ibi lumine, dirutum deſideratur: & quod alicubi muſivum vetus ſuperinductis coloribus interpolatum cernitur; & quod duo Servatoris & Mariae ingentia capita, e regione (loco feneſtellarum obſtructarum) poſita, ante quingentos plus minus annos coloribus depicta fuerunt. At reliquum totum opus aetati Vincentii h. e. medio VI. ſaeculo congruit: digniſſimum ſane monumentum, quod in aes inciſum harum rerum cupidi contemplentur. Doleo quod hoc cimelium Joan. Ciampini (qui omnia Italiae muſiva opera ad IX. uſque ſaeculum undecumq. corraſa oculis eruditorum exhibuit) diligentiam effugerit. Quo magis optandum eſt, ut exſiſtat ex Neapolitanis ἀρχαιολόγοις aliquis, qui totius hujus teſtudinis effigiem aereis formis expreſſam cum harum rerum amatoribus communem faciat; imo ab interitu vindicet, antequam fato aliquo labefactetur. Ea tota teſtudo in octo, ut ante dixi, ſegmenta cuneata diſtinguitur, in quorum ſingulis ſingulae Evangelicae hiſtoriae depinguntur, veluti Chriſti cum duobus diſcipulis Emmauntem pergentibus diſcubitus, aliaeque in orbem hiſtoriae. Quarum quae myſterium Adnuntiationis Mariae exhibet, vix differt ab earum picturarum ingenio, quae ante centum circiter annos factae viſuntur: hinc ſcil. Angelo, illinc Maria, ambobus genu flectentibus; interpoſito pluteo. Singularis eſt Mariae oris demiſſio, vultuſq. Deum ſpirans. In quatuor angulis myſtica Ezechialis animalia alata conſpiciuntur. Porro ſingulis ſegmentorum hiſtoriis ſinguli verſus inſcripti imminent, ſed valde fugientibus characteribus. Ac mihi nondum vacavit, admotis ſcalis ex figura litterarum de aevo muſivi decernere. Verum ſi quando ab harum rerum curioſis compertum fuerit, eas litteras VI. ſaeculo aliquanto poſteriores videri; tum dicemus, opus quidem muſivum poſt Vincentii tempora fuiſſe factum, at conclave ipſum cum *baptiſterio minoris fontis* ab Vincentio auctore ſine controverſia fuiſſe profectum, teſte luculentiſſimo Joan. Diacono.

Digitized by Google

fuiſſe initio VI. ſaeculi : deinde VIII. ſaeculo abſumptam incendio , ab Stephano II. iterum fuiſſe reparatam atq. operibus exornatam ; & ab Stephanorum alterutro nomen Stephaniae adeptam . Itaq. in ea , quam ab his Stephanis accepimus Stephaniam (quorum aetate cum ceteris pulchrioribus artibus architectura peſſum iverat) cave exſpectes , ut eas architectonicas rationes deprehendere liceat, quas in operibus primi aut alterius Chriſti ſaeculi obſervamus . Imo percommode nobiſcum agitur, quod in hodierna S. Reſtitutae baſilica columnarum ſcapi non omnes uniuſmodi , ſed diverſorum ſint modulorum , quodque cum eiſdem columnis plerumq. nec baſes nec capitula conſentiant . Nam contra dolerem , ſi cum aevo Hadriani aut Antoninorum omnia pulchre congruerent . Stephaniam enim nunc (h.e. rude & inconditum opus ; quod non niſi in tanta hujus S. Reſtitutae *ἀσυμμετρίᾳ* agnoſcere poſſumus) non mirificum illud M. Agrippae Pantheon quaerimus .

Praeter autem hunc congruum Stephaniae characterem , qui ex perverſis architectonicae diſciplinae rationibus oritur , etiam columnarum ſeries conſideranda eſt : quae quidem in illuſtrioribus IV. V. & VI. ſaeculi Eccleſiis vix aliter quam quadruplicata fieri conſuevit . Exſtant paſſim Romae & alibi hujus quadruplicis columnationis ſpecimina : ſed ne longe abeam, ſtat hodieq. apud Capuam veterem inſignis ac perampla baſilica , olim *S. Maria Suricorum* vocata , quaternis columnarum ordinibus fulta , ab S. Symmacho Capuae Epiſcopo , S. Paulini Nolani coaetaneo , primitus conſtructa: quam eo tempore Capuae Cathedralem fuiſſe, mihi non eſt dubium . Talem profecto (etſi tanto parcioribus dimenſionibus, quanto Neapolis metropoli Capua tunc minor erat) talem inquam & hodiernam S. Reſtitutam (cujus mutilum dumtaxat nunc truncum habemus) fuiſſe , quaterni columnarum ordines adhuc ſuperſtites praeſeferunt . Etſi nunc quidem extimae duae columnarum ſtrigae intuentibus deperiere , poſtquam ante hos octo aut decem annos viſum Canonicis fuit columnas extimas (quae hodie capellarum parietes terminant: hodie , inquam ; nam capellae antiquitus nullae erant , ut alibi monuimus) poſtquam inquam placuit columnas exteriores ſtructitiis paraſtatis quadratis includere .

At ſi cum Falconio Serſalioque viris clariſſ. Stephaniam in hodiernae Cathedralis ala tranſverſa ſive cruce metari placeat ; nullus prorſus quaternis columnarum verſibus locus erit , ac forſitan ne binis quidem : ſtringente hinc via publica (quam illac tunc decurriſſe volunt) illinc oratorio duplici , uno S. Petri Minutulorum , altero S. Laurentii ; uti jam ſupra ſect. II. animadvertimus .

V. Argumentum ex Epiſcopalis hoſpitii *συνεχείᾳ* (cohaerentia) *deſumptum.*

Joannes diac. de Stephano I. narrat : *Fecit baſilicam ad nomen Sal-*

*Salvatoris copulatam cum Epiſcopio:quae uſitato nomine Stephania vocatur.*Cave autem hic *Epiſcopium* pro aede Cathedrali accipias: nam,quia ipſa Stephania Cathedralis fuit, inepte ſignificaſſet chronographus Cathedralem cum ſeipſa copulatam. Verum quid moror? Vox *Epiſcopii* in Joanne diac. modo pro Majore ſive Epiſcopali Eccleſia, modo pro Epiſcopali habitaculo uſurpatur. At huic loco non niſi notio poſterior convenit. Hoc ergo Joannes ſignificare vult, Salvatoris baſilicam cujuſmodi primitus a Conſtantino condita fuerat, disjunctam non nihil ab Epiſcopi aedibus fuiſſe. Quae ſi majore intervallo diſtabant; novas credo Stephanus aedes fecit Cathedrali a ſe refectae attiguas. Sin minus id intervallum erat; utrumq. Pontifex aedificium ita laxius, opinor, prorogavit, ut ſibi invicem opportune adhaererent.

Habes profecto praeter alios, hunc quoq. inſignem Stephaniae characterem: quem non niſi in ea, quae nunc S. Reſtituta vocatur, facile agnoveris. Nam etſi hodiernum archiepiſcopale palatium proxime S. Reſtitutae applicitum cernitur; ea tamen συνέχεια multo intimior ante hos quingentos annos erat. Nam domus illa, cujus janua opere antiquo conſtructa, Eccleſiae Domnae Reginae e regione opponitur, ea abhinc quadringentos annos adhuc Epiſcopalis hoſpitii oſtium erat. Quam poſtea domum ante 350. annos Henr. Card. Minutulus deſeruit, ab aliis poſtea coemptam: Henrico interim ibi maxime palatium Archiepiſcopis aedificante, ubi nunc Seminarium cernitur: de quo cap. ſeq. plenius ediſſeram.

At quam immanis, inquis, temporum hiatus Stephani I. aetatem (qui ſaeculo VI. primus Cathedrali hoſpitium Epiſcopale applicuit) ab ſaeculo XIV. ſejungit! Verum non ab VI. ſaeculo, ſed ab decimo (quo ineunte Joan. diaconus chronicon Epiſcopor. ſcripſit) numerari jubeo. Nam non alia de cauſa notavit chronographus, quis primus cathedralem atq. aedes Epiſcopales invicem admoverit, quam quia ſuo tempore adhuc cohaerebant: alioqui ſaltem notaſſet, ſuo tempore Cathedralem & Epiſcopium, quae olim coaluerant, disjuncta reperiri. Et ex ultimorum Epiſcoporum vitis ab Joanne ſcriptis ſatis colligitur adhuc ſub illis eam cohaerentiam perduraſſe. Deinde non uſque ad XIV. ſaeculum numerari jubeo, ſed ad tertium decimum: quo chronici S. Mariae de Principio (in quo pertexitur hiſtoria duorum conjugum, qui impetrata prole domum Epiſcopalem hodiernae S. Reſtitutae attiguam aedificaverit) fuiſſe conſcriptum, cap. VI. ſect. I. oſtendam. Ac demus, ſi id quaeris, hanc narrationem eſſe fabuloſam (de quo ſuo loco dicemus) at hinc certe evincitur, exeunte ſaeculo XIII. domum Epiſcopalem eam fuiſſe cujus janua nunc Domnae Reginae Templo obvertitur. Atqui ab decimo ad XIII. ſaeculum perexiguum eſt ſpatium: quod profecto hominum memoria comprehendere; & ſcripta ante id tempus monumenta fa-

ta fa-

ta facile pervium humanae ſagacitati feciſſent. Non temere ergo auctor Chronici S. Mariae de Principio, & Jo: Villanus ſic de palatio Archiepiſcopali loquuntur, quaſi ſi ab antiquiſſimis temporibus intime applicitum Stephaniae fuerit. Ea loca videbis infra cap. VI. expoſita.

Habes igitur indicia quinq. palmaria (nempe Salvatoris in apſide effigiem, Coronas, Baptiſterium fontis minoris apſidi attiguum, columnarum ἀσυμμετρίαν, Epiſcopalis hoſpitii cohaerentiam) ex quibus, ſi ſincere & ex animi ſententia agitur, non poſſis non fateri, veterem Stephaniam haud plane aliam ab ea, quae nunc S. Reſtituta nuncupatur, fuiſſe. Haec vero ſi cui ſatis non ſint, non video ecquid ſatis futurum ſit. Videamus interim, quidnam ſit, quod adverſarios in hanc novam opinionem induxerit.

C A P V T IV.

Objecta quaedam diluuntur.

Quae quidem a Falconio & Serſalio viris clariſs. in ſuae opinionis praeſidium adſciſcuntur, ea etſi ex ante dictis facile convelluntur; tamen non alienum erit ſuam ſingulis ipſorum argumentis reſponſionem ſubjicere.

I. O B J E C T I O.

Ac principio exorditur noſter Serſalius ab operoſa quadam ratiocinatione, cui tamquam fundamento totum ejus de Stephaniae in Cruce hodiernae Cathedralis antiquo ſitu ſyſtema innititur. Ea ratiocinatio ſic procedit. Joannes diac. de Stephano II. ſic memorat. *Aedificavit igitur intus Epiſcopio abſidam non parvi operis: duaſque procero cacumine turres, ſub quibus Eccleſiam S. Petri miris exornatam conſtruxit operibus: Ante cujus ingreſſum ſex Patrum ſanctorum depinxit Concilia, connectens ex latere non mediocris prolixitatis* (24) *ſolarium.*

Dixerit aliquis, quid hoc πρὸς Διόνυσον? Atqui ſi Serſalii mentem capio, hoc ſibi vult. Quas turres proceras duas Stephanus fecit, eae Serſalio videntur haud dubie in frontis Stephaniae extremis angulis erectae fuiſſe; is enim mos antiquorum fuit. Adhaec Eccleſia S. Petri ſub turribus facta non aliud quam illa ipſa S. Petri capella fuit (nam tritum eſt, apud Jo: diaconum quaelibet minora oratoria vocari *Eccleſias* & interdum *baſilicas*) quae nunc vulgo *S. Anaſtaſiae* nuncupatur, eſtque nobiliſſimae Minutulorum familiae patronatus: cujus janua in crucis

(24) Hoc eſt *caenaculum*. Antiquis *caenacula* erant cubicula non terrae aequata, ſed ſuperne ſuſpenſa, Graece ὑπερῷα. At ſequior aetas vocabat eadem *Solaria*: unde *ſolariatum cubiculum* terreno opponitur. In charta anni 954. apud Ughellum to. V. p. 1539. *Duobus cubucellis* (h. e. parvis cubiculis) *uno terrineo*, *& alio ſolariato*. At neſcio quid alii de *ſolario* iſtoc commenti fuerint, aliis aliud interpretantibus.

Digitized by Google

crucis hodiernae Cathedralis extremo meridiem verſus angulo patens, ſoli occidenti obvertitur. Ex his autem ſequitur, antiquam Stephaniam non alibi, quam in cruce hodiernae Cathedralis ſtetiſſe; certe quia ibidem S. Petri (vulgo *S. Anaſtaſiae*) aedicula adhuc ſupereſt: proinde nihil, Stephaniam habuiſſe cum ea baſilica commune, quae nunc S. Reſtituta vocatur. Habes omnes argumentationis Serſalianae intellectu difficilioris opes expoſitas: in quibus tamen, ubi eas ad vivum reſecueris, nihil ſuperfore virium, ſat ſcio, teſtaberis.

Ac primum fateor quidem S. Anaſtaſiae aediculam, antea *S. Petri* nuncupatam fuiſſe: at eamdem plane fuiſſe ac S.Petri Eccleſiam quam Stephanus II. aedificavit, quis unquam nobis oſtenderit? Quis ſibi perſuaſerit, deſcriptionem *Eccleſiae S.Petri* a chronographo traditam poſſe in hodiernam S. Anaſtaſiae aediculam convenire: quae ſatis anguſta videtur; cum contra Eccleſia S.Petri ab Stephano facta, tam ampla fuerit, ut in ejus introitu ſex generalium conciliorum conſeſſus depictos exhibere potuerit? Quis jam dubitare poterit, quin quam Stephanus fecit, juſta baſilica fuerit? praeſertim cum turres illae duae non ad Stephaniae, ſed ad ipſius Eccleſiae S. Petri frontem pertinuerint, uti mox oſtendam.

Nam ut cum noſtro Serſalio redeam tandem in gratiam; ſic poſſumus rem tranſigere, ut ſimul & Joanni diacono lux maxima, & ſacello Minutulorum longe majus quam antea decus accedat, ac poſtremo ſic omnia componantur, ut amice conſpirent. Ergo in ſupra ſcripto chronographi loco(ubi ait *Intus Epiſcopio abſidam* a Stephano factam)ſi quidem *Epiſcopii* nomen ſtrictius pro Epiſcopali tantum Eccleſia accipimus, tum dicemus duo diſcreta a chronographo aedificia memorari, nempe intra Cathedralem (h.e.in hodierna S.Reſtituta) *apſidae cujuſdam* (non quidem primariae, ſed minoris cujuſquam alterius) opus; extra vero Cathedralis ambitum turres duas cum Eccleſia S. Petri & ſolario. Sin *Epiſcopii* vocabulum laxiore (25) ambitu intelligi placeat; tum poſſumus ſic chronographi verba accipere ut *Abſida* non ſit aliud ab Eccleſia S. Petri aedificium, ſed ipſum baſilicae S. Petri tribunal deſignet, nec in verbis

ſupra

(25) *Epiſcopium* apud Joannem diac. aliosq. ſcriptores (ſicuti etiam Graecis *Ἐπισκόπιον* & *ἐπισκοπεῖον*) modo tantum pro Epiſcopali Eccleſia ſtricte ſumitur, modo tantum pro epiſcopali hoſpitio. Exempla paſſim ex Jo: diacono, & alia apud Cangium in utroq. Gloſſario proſtant. At equidem contenderim, ejus veram notionem patere latius, ſuoq. ambitu continere Epiſcopalem aedem, ac ſimul adjacentia aedificia, veluti baptiſterium unum aut plura, ſacraria, accubita ſive triclinia, tabularium, apothecas, & cetera hujuſmodi. His adde proxima oratoria ſive Eccleſias, quae etſi diſcreta, tamen unum cum cathedrali efficiebant; ſicuti in Hieroſolymitana S. Sepulcri baſilica Conſtantiniana erant quidem tria diſtincta aedificia, unum peringens, quod *Anaſtaſis* proprie dicebatur, alterum *Martyrium* ſive Aedes ſepulcri, tertium *Golgothae* Eccleſia; & tamen omnia tamquam unius baſilicae nomine cenſebantur: de quo alibi accuratius dicam. Adde his omnibus quod hoſpitia tum Epiſcopi, tum etiam miniſtrorum, & ſiqua ſunt alia ſub eodem *Epiſcopii* ambitu interdum veniebant.

Digitized by Google

ſupra recitatis niſi una continens aedificatio deſcribatur. Malo tamen equidem priore notione accipere;nam in verbis *Intus Epiſcopio*,particula INTVS reſtringendi poteſtatem,ut & (26) alibi in eodem chronographo, habet. Verum utrovis modo interpreteris, certe ſatis ex chronograghi deſcriptione liquet, Eccleſiam S.Petri ab Stephano factam, nec parvam, nec mediocrem fuiſſe, ſed potius juſtae magnitudinis. Id ex eo perſpicitur, quod in ejus introitu ſex generalium conciliorum conſeſſus depicti viſebantur: cui picturae in mediocris oratorii introitu locus non fuiſſet. Deinde ejuſdem Eccleſiae frons in ſuis angulis binas erigebat procero cacumine turres, in morem ſcil. juſtarum baſilicarum. Id enim haud dubie verba chronographi ſignificant: *Aedificavit . . duas procero cacumine turres, ſub quibus Eccleſiam S. Petri . . conſtruxit*. Nam quia turres multo proceriores erant Eccleſia, imo & partem Eccleſiae conſtituebant; idcirco recte ea Eccleſia SVB iis turribus hinc atque inde erectis jacuiſſe dicitur. At inauditum eſt, quod vult (27) Serſalius, nim. hodiernam S. Petri ſive S. Anaſtaſiae aediculam ſub turribus duabus (quas praeſertim inter ſe ſatis diſtantes facit) ad perpendiculum fuiſſe conſtructam: quod quis quaeſo intelligat? aut quis unquam iſto modo loquitur, quo Joan. diaconum loquentem facit?

Ergo, ſi me audis, dabitur quidem, in hodiernae Cathedralis cruce fuiſſe quamdam juſtam baſilicam, verum non illam celebrem *Stephaniam*, ſed alteram S. Petri: quam ſi quidem *Stephanicam* vocare pertenderis, quia ab Stephano II. conſtructam; non repugnabo. Atque haec Stephaniana S. Petri baſilica ſub binis turribus facta, ad hodiernam SS.Petri & Anaſtaſiae aediculam uſque protendebatur; ac forſitan, ſi id quaeris, hodierna SS. Petri & Anaſtaſiae capella pars fuerit antiquioris S.Petri Eccleſiae.Deinde ubi novae Cathedralis crux aedificari debuit, majus illud S. Petri templum communi tot aliorum aedificiorum ruina involutum fuit. Verum in ejus memoriam hodiernum *SS.Petri & Anaſtaſiae* ſacellum remanſit; quod facile ab Antiſtite Philippo Minutulo (quem ſatis ſcimus novae Cathedralis condendae proram puppimq.fuiſſe) exeunte XIII. ſaeculo reconcinnatum fuit, conceſſis ab eod. Archiepiſcopo familiae ſuae Minutulae juribus patronatus, quibus hodiedum fruitur. Quaero nunc ab noſtro Serſalio, ecquid magis magnificum familiae Minutulae futurum ſit, utrum quod eorum ſacellum tam nobili & antiquae baſilicae, quae turres ſibi peculiares in fronte haberet, ſucceſſerit;

(26) Joannes diac. in Vincentio Epiſcopo: *Fecit baptiſterium fontis minoris INTUS EPISCOPIO*. Quod vere intra veterem cathedralem eſt, hodieq. dicitur *S. Joannes ad fontem*.

(27) Nam re vera Serſalius uni tantum turri, quae orientem ſpectabat, ſubjectum id ſacellum, oſtendere poteſt; nam turrim alteram occiduam idem longius promovet, & tamen utramq.Stephaniae ſive Cathedralis ornamentum fuiſſe, vult. Atqui cum chronographus utriq. turri ſuppoſitam S. Petri Eccleſiam fuiſſe narret (*ſub quibus*, inquit, non *ſub qua* turri) neceſſe eſt, utramq. turrim Eccleſiae S. Petri, non Stephaniae, ornamentum fuiſſe.

Digitized by Google

rit; an vero quod eadem capella duarum turrium ſatis inter ſe diſtantium (ſi quidem illae ad Stephaniae angulos pertinuiſſent) celſa cacumina dorſo impoſita inſtar elephantorum geſſerit. Quod quis quaeſo concoquat?

II. OBJECTIO.

Adhaec idem Serſalius Joannis diac. locum in Stephano I. opponit hiſce verbis conceptum. *Hic inter alia bonitatis ſtudia fecit baſilicam ad NOMEN SALVATORIS COPVLATAM CVM EPISCOPIO, quae uſitato nomine Stephania vocatur.* Sic vero ratiocinatur. *Epiſcopium*, inquit, non aliud hic ſignificat, quam Epiſcopale hoſpitium. Hoc autem ibi fuiſſe conſtat, ubi nunc Seminarium viſitur: quippe adhuc ſupra majores Seminarii fores in vico Manocciorum Minutulae familiae inſignia conſpiciuntur: certe quia Phil. Minutulus Archiep. poſt novam Cathedralem erectam in haſce veteres Archiepiſcopales aedes ornandas incubuiſſe videtur, eoque ibi inſignia appoſuiſſe. Cum ergo Stephanus ſuam Stephaniam (quae haud dubie vetus Cathedralis fuit) aedibus Epiſcopalibus admoviſſe dicatur; haud alibi eſſe Stephania potuit, quam in hodierna novae Cathedralis cruce: praeſertim cum hodiedum tum S. Petri Minutulorum, tum etiam Laurentii oratoria ibi adhaereant, quae partes fuiſſe veteris Stephaniae contendit.

Atqui totius ratiocinationis hujus aedificium ruat neceſſe eſt, quippe cujus aſſumptionem negare cogimur. Nam ex iis quae ſuperiore cap. ſect. 3. in V. Argumento ediſſerui, hoſpitium Epiſcopale in poſtico apſidis baſilicae, quae hodie S. Reſtituta vocatur, antiquitus adjacebat (vide loco cit. dicta) eaque de cauſa neceſſe eſt non aliam fuiſſe Stephaniam, quam quae hodie nomine recentiore *S. Reſtituta* vocatur.

Ceterum quod de inſignibus gentis Minutulae portae majori Seminarii ſuperpoſitis additur, ſane quam imbecillum eſt argumentum. Nec enim inde elici quidquam ſani poteſt ad firmandam Serſalii ſententiam. Nam I. marmorea portae Seminarii ornamenta longe poſteriora ſunt, quam pro Phil. Minutuli aetate h. e. ſaeculi XIII. fine. II. Nec quae gentilitia Minutulorum inſignia in janua Seminarii viſuntur, ea ad Philippum referri poſſunt, qui ab anno circ. 1285. ad 301. ſedit: quo tempore vix prima gentilitiorum armorum rudimenta in Regnum Neapolitanum per reges Andegavenſes inducta creduntur: quae tamen initio ab Regibus magis & equitibus quam ab Epiſcopis uſurpabantur. Et quia quae in porta Seminarii ſcalpta ſunt, galerum Epiſcopalem non gerunt, nihil cum Philippo commune habent.

Ac poſſem equidem ad quemvis alium ex gente Minutula nobilem laicum portae Seminarii inſignia referre (nam in vicinia Curiae Capuanae frequentes habitabant Minutuli, qui ei curiae adſcripti erant, pro more ſcil. illius aevi, quo in proximo quiſq. ſuorum ſedilium ſuas ae-

des incolerent) niſi mallem ſincere agere. Fateor igitur, ubi nunc Seminarium Archiepiſcopale eſt,ibi ante CCCL.annos fuiſſe Archiepiſcopale hoſpitium. Verum id non a Phil. Minutulo factum fuit (qui quidem in corrogandis undiq. pecuniis in hoc tantae Cathedralis opus,quam tamen nec perfectam videre quivit, ad extremum ſpiritum intentiſſimus, de Archiepiſcoporum palatio cogitare nullo modo potuit) verum ab altero gentili ſuo Henrico Card. Minutulo, qui extremo ſaeculo XIV. Cathedram hanc iniit. Hic enim, cum ejus deceſſores diutiſſime in poſtico Stephaniae, quae hodie S. Reſtituta vocatur, habitaſsent (de quo vide dicta cap.3.ſect.3.Argum. V.) primus Archiepiſcopale habitaculum ibi conſtruxit, ubi nunc Seminarium viſitur. Ergo ſi Stephania olim ibi exſtitiſſet, ubi hodie novae Cathedralis crux viſitur, adeo non copulata cum Epiſcopio ſive priore Epiſcopali domo fuiſſet, ut potius ab ea longiuſcule abſtitiſſet, quandoquidem non ante Henr. Minutulum initio XV. ſaeculi praeſulum domicilium admoveri cruci novae Cathedralis coepit. Ceterum de aedium Archiepiſcopalium vicibus plura qui noſse cupit, quae hinc atq. inde de hac re corraſimus, ea in ſubjecta (28) Adnotatione junctim reperiet.

III. OB-

(28) *Quid in Epiſcopalis hoſpitii poſitu mutatum diverſo tempore fuerit.*

Ab Stephani I. aetate h.e. VI. ineunte ſaeculo (uti cap.3. ſect.3. Arg.5. diximus) *Epiſcopium* ſive Epiſcopale hoſpitium copulatum cum Stephania, quae nunc S. *Reſtituta* vocatur, fuit. Idq. diutiſſime manſit. Nam Alberici aetate h. e. ineunte ſaec. XIII. & aevo, quo mox Chronica S. Mariae de Principio, & Jo: Villani prodierunt (quorum teſtimonia Cap. VI. ſect.1 & ſeq. producentur) adhuc Archiepiſcopale palatium in poſtico hodiernae S. Reſtitutae erat. Ergo ibidem tum proxime ante novam erectam cathedralem tum poſt erectam, ſemper palatium archiepiſcoporum fuit; cujus janua hodieq. ſatis elegans viſitur templo Domnae Reginae oppoſita. Ejus domus adhuc parietes quadrato lapide circumveſtiti cernuntur. Etſi (quia janua mediis aedibus reſpondere debuit) id palatium latius orientem verſus patebat, ita ut magnam etiam partem hodierni palatii, a Cardinale Philamarino poſtremo renovati, complecteretur.

Et eo quidem loco, quem hactenus deſignavimus, Antiſtitum aedes fuerunt; ſed non ultra ſaeculi XIV. finem. Nam anno certe 1390. Archiepiſcopus Guilelmus Guindatius extra conſuetum palatium habitabat, uti legitur in Inſtrumento concordiae initae inter dictum Guil. Guindatium Archiep. cum Capitulo Neap. quod inſtrumentum reperitur in Hannibalis de Capua Viſitatione S. Reſtitutae fol. 173. in apographo Capituli. Nam in fine ejus inſtrumenti ſic ſcribitur: *Acta fuerunt haec Neapoli in hoſpitio habitationis dicti Dom. Archiepiſcopi ſito in platea Nidi, in quo idem Dom. Archiepiſcopus propter NECESSITATEM & DEFECTVM ſui palatii Archiepiſcopalis ad praeſens habitat ſub anno* praedicto, nim. 1490. Porro quod de *neceſſitate & defectu palatii* conqueritur, ideo pertinet, quod eo tempore ita palatium vetus ruinoſum fuerit, ut inhabitabile evaſerit; ac propterea mox (uti dicetur) Henr. Minutulus alibi hoſpitium Archiepiſcopale ſtabile fixerit; nec prius illud fatiſcens palatium ante Oliverium Carafam, centum ipſis annis poſteriorem, reparari coeperit. Porro antequam a Guil. Guindatio diſcedam, ſciendum eſt hunc Archiepiſcopum parum notum Chioccarello fuiſſe (qui tantum cujuſdam Guindatii meminit ſub ignoto nomine) at eum diſerte *Gulelmum* a Fabio Jordano & ab Vghello vocari: quod totum ex ante dicto inſtrumento confirmatur. Is partes Antipapae Clementis VII. ſecutus, ab eo anno 1388. electus Archiep. Neap. fuit, nec ultra ann. 1394. ejus memoria reperitur.

Et

Digitized by Google

Et Guilelmus quidem Guindatius tempoſarium hoſpitium incoluit. At poſtremo Archiepiſcopus Card. Henricus Minutulus ſub ipſum ejuſdem ſaeculi finem (certe ante annum 1400. quo Jordanus Urſinus, Ughello auctore, creatus eſt Archiep.) novum ac ſtabile ſibi & ſucceſſoribus palatium condidit, cruci novae Cathedralis ante centum annos aedificatae attiguum: quod haud dubie illud fuit, quod nunc antiquiorem ac primariam partem Seminarii Archiepiſcopalis conſtituit. Id vero teſtantur gentilitia inſignia, non tam illa portae Seminarii adhaerentia (quae quidem cum galero careant, ad quemvis ex eadem gente poſteriorem poſſeſſorem referri, ut infra videbimus, malo) quam quae hinc & inde in geminis domus hujus angulis adfixa parieti conſpiciuntur; quae ſuperpoſitum galerum dependentibus funiculis fimbriatis habent, haud ſecus atq. gentilitium ejuſd. Henr. Minutuli ſtemma, quod in ſumma trabe marmorea mirificae Cathedralis portae ab eodem Henrico factae cernitur. Hoc ipſum teſtatur & Chioccarellus in Henr. Minutulo his verbis: *Erexit etiam Henricus peramplum palatium Metropolitanae Eccleſiae junctum pro Archiepiſcoporum reſidentia ac incolatu, ut ex ejus inſigniis patet: quod nunc Seminarii ejus Eccleſiae uſui eſt.* Cur porro Henricus ex priore palatio in hoc alterum immigraverit, non tam applicitus novae Cathedrali ſitus eum invitaſſe videtur, quam deterruiſſe antiquius Archiepiſcoporum habitaculum, quod fatiſcens minabatur ruinam, uti mox ex Oliverii Caraffae facto demonſtrabitur.

Et quidem toto XV. ſaeculo in eadem Henriciana domo Archiepiſcopos habitaſſe, nuper comperi ex inſtrumento emphyteuſeos cujuſdam domus capellae S. Salvatoris Veteris, celebrato coram Archiep. Gaſpare de Diano cum aliquot Canonicis & Domino Hectore Galeota patrono capellae S. Salvatoris: quod inſtrumentum in proceſſu quodam beneficiali Archivi Archiepiſcopalis inſertum, a me integrum Parte II. producetur. In eo igitur inſtrumento Archiepiſcopale palatium ſic deſcribitur, ut apertiſſime illud ipſum fuiſſe appareat, quod ante quinquaginta ferme annos Archiepiſcopus Henr. Minutulus ſibi & ſucceſſoribus paraverat. Id enim ſic ibi deſcribitur: *Notum facimus & teſtamur, quod praedicto die* (ultimo Octobr. anni 1450.) *nobis praefatis Judice, Notario, & ſubſcriptis teſtibus perſonaliter accerſitis ad ARCHIEPISCOPALE PALATIUM Neapolitanum SITUM & poſitum IN PLATEA CAPUANA* (ſic enim tunc ea vocabatur) *civitatis Neapolis juxta viam publicam a tribus partibus, juxta ipſam Majorem Eccleſiam Neap. & alios confines. &c.* Ex qua deſcriptione notabis, tunc temporis id palatium tantum Cathedralis fabricae adhaeſiſſe, a ceteris vero tribus lateribus viam publicam habuiſſe confinem: id quod hodiedum licet animadvertere. Nam eo ſpectant Henrici inſignia in utroq. angulo domus affixa. Ergo via Capuanae plateae non tantum ortivum, ſed etiam meridionale ac boreum latus illius palatii ambiebat; praeſertim cum hodie dum ea domus boream verſus nullam habeat adjacentem fabricam, ſed Archiepiſcopali viridiario applicetur.

Quamdiu autem in hoc Henriciano palatio Archiepiſcopi haeſerint, etſi liquido demonſtrare non auſim; tamen mihi facile perſuadeo, non ultra milleſimum & quingenteſimum Chriſti annum ab Archiepiſcopis fuiſſe habitatum. Quo tempore erat Neapolitanus Antiſtes vir immortali memoria digniſſimus Card. Oliverius Caraffa: qui diu abſens, non ante ann. 1498. ad Neapolitanae tandem Eccleſiae ſuae ſinum convolavit: in qua cum prae ceteris operibus, mirabile hypogeum recondendo S. Januarii corpori conſtruxiſſet, etiam de Archiepiſcopali domicilio optime meritus a Chioccarello memoratur p. 297. his verbis: *Reſtituit atq. ampliori ſpatio exornavit palatium Archiepiſcopale, quod fere collabens, ruinam minabatur.* Ubi *Reſtituendi* & *Ampliore ſpatio exornandi*, & *ruinae* formidatae vocabula non poſſunt in Henricianum (quod & recens tunc erat, nec umquam ampliatum) convenire, ſed non niſi in illud antiquius, quod & in praeſentia a Praeſulibus incolitur: quod multo magis ea quae apud Chioccarellum ſequuntur, declarant. *Et quidquid fere*, inquit, *in Archiepiſcopi aedibus boni eſt, Oliverius confecit, ut ejus inſcriptiones e marmore ſculptae paſſim appoſitae teſtantur.*

Ac non multo poſt h. e. poſt ejuſd. XVI. ſaeculi medietatem Archiepiſcopus Marius Caraffa *Archiepiſcopale palatium* (verba ſunt

Digitized by Google

III. O B J E C T I O.

Venio ad illam longe maximam difficultatem, quae ex loco auctoris vitae S. Athanaſii petitur. Et hunc quidem anonymum auctorem vulgo volunt aequalem ipſi ſanctiſſimo praeſuli Athanaſio fuiſse. Sed equidem plures habeo cauſas, cur multo (29) recentiorem cenſeam.

Sed

Chiocearelli in Mario p.343.) *in optimam formam reſtituit, atq. aedificiis auxit, ſacellumque ..conſtruxit, in cujus icone Marii effigies depicta eſt* (nunc non Marii, ſed Card Philamarini depicta in eo ſacello ecrnitur: at Marianam tabulam, quae ibi fuerat, in aedibus ſeminarii me contemplatum memini) *atq. in ſacelli janua ... marmorea inſcriptio.. MARIUS CARRAFA ARCHIEP. NEAP.* Verum non tam his ſe optimus Antiſtes praeſtitit memorabilem, quam quòd hodiernum Archiepiſcopale ſeminarium ex Tridentini Concilii praeſcripto primus crexerit, ut inſcriptio minori Seminarii portae ad occidentem ſolem ſpectanti imminens docet. Quod eo hic eommemoro, quod id Seminarium in ante dicta Henriciana domo fundatum ſupra oſtenderimus.

Jam vero quid illud eſt, quod ſaepe laudatus Chioccarellus dum pag. 344. de Seminario per hunc Marium ann. 1566. conſtabilito loquitur, dat intelligere, in Archiepiſcopali palatio id fuiſſe conſtructum? *Commoda*, inquit, *& perampla eis* (pueris) *domicilia in Cathedralis eccleſiae palatio praeſcripſit*. Verum fallitur certe vir diligentiſſimus. Nam Henricianum illud quondam palatium, quod a Mario in Seminarii uſum traductum fuit, eo tempore nec Archiepiſcopale, nec *Cathedralis Eccleſiae palatium* dici poterat, ſed tantum privati alicujus domus: id quod aperte Marius ipſe in epiſtola quadam (quam nuper in Capituli noſtri Archivo repertam gaudeo) Romam ſcripta teſtatur, affirmans ſe domum illam ſex ducatorum Neapolitanorum millibus aere ſuo in uſum Seminarii comparaſſe; non addens tamen a quo coemerit. Sed tamen quia marmoteis portae Seminarii ornamentis privata quaedam gentis Minutulae inſignia (ſine galero ſcilicet: quo tamen non carent alia duo in domus angulis vere Henriciana inſignia, uti ſupra expoſuimus) ſcalpta inſunt; facile eſt conjicere, ſive ab Oliverio Caraffa, quando Archiepiſcopale hodiernum domicilium reſtituit, ſive ab alio ex ſucceſſoribus Henricianum illud palatium alicui viro nobili ex gente Minutula fuiſſe divenditum, a quo poſtea Marius illud ipſum in uſum Seminarii comparaverit.

Longior ſane, quam praevideram, fui: & tamen adhuc de hodierno Archiepiſcoporum palatio verbum unum addam. In eo igitur ab uſque Oliverio Caraffa per CXL. annos ſic Archiepiſcopi habitabant, ut tamen non niſi ſub aperto caelo ex palatio in cathedralem procederent. Cui incommodo ut Aſcan. Philamarinus occurreret, novas magnificas ſcalas in S. Joannem ad Fontem direxit, unde per baſilicam S. Reſtitutae in Cathedralem progrederetur.

(29) *Scriptorem vitae & translationis Athanaſii, coaevum illi fuiſſe, ex locutione illa NOSTRIS TEMPOR. & ex NUPER non evincitur. Imo eum XI. aut XII. ſaeculo vixiſſe, ex ALMI cognomine quod Ludovico dat, & ex querelis de raro caelibatu, oſtenditur. Utrum ea ſcripta Petro Caſinenſi ſint tribuenda, de eo amplius eſſe cogitandum.*

Acta Vitae & Translationis S. Athanaſii a Guil. Cupero ſocio Bollandiano ad XV. Julii ante plures annos edita viſuntur: ad quae vir eruditus ita praefatur, ut non dubitare ſe profiteatur, quin is ſcriptor aequalis aut ſuppar S. Athanaſio, qui vergente IX. ſaeculo floruit, ſit habendus: id quod duobus ejuſdem ſcriptoris locis confirmat. In fine enim Prologi ſcribitur: *Qui NOSTRIS TEMPORIBUS antiqua miracula per famulum ſuum* (Athanaſium) *perpetrare dignatus eſt*. Et hic quidem de miraculis aliquanto recentioribus, quorum indiculus ſubjicitur, poteſt illud *Noſtris temp.* intelligi. At quid loco altero fiet, qui ſect. 6. his verbis legitur?

No-

Sed quia tamen auctor antiquus eſt ; non poſſum ejus auctoritatem ſpernere. Afferatur ergo in medium integer ejus locus. Qui quantam Athanaſius in Eccleſias magnificentiam exercuerit, his verbis declarat. *Hic itaq. zelo fretus divino conſtituit ſacerdotes hebdomadarios in Eccleſia Domini Salvatoris, quae Stephania vocatur: qui in ea continuis diebus publicam Miſſam celebrarent, ſicut mos eſt Eccleſiae Romanae; in qua etiam ad eorum ſumptus neceſſarias rerum diſtribuit opes. In Eccleſiis quoq. B. Andreae Apoſtoli, & Protomartyris Stephani cuſtodem deſignavit; ubi & res obtulit ad luminariorum concinnationes, & ſumptus ipſius cuſtodis. Eccleſiae vero S. Reſtitutae* (vides hic *Sanctam Reſtitutam* aperte a *Stephania* diſtingui) *quae a Conſtantino*

Impe-

Noſtris nuper temporibus ſanctiſſimus Athanaſius ... ita carus exſtitit Deo &c. At hic quoq. τὸ *Noſtris nuper temp.* laxius eſt capiendum, ita ut opponatur primis naſcentis eccleſiae saeculis, quando idem fere erat *Chriſtianus* qui *Sanctus*. Nam e contrario hic auctor conqueritur, aetate illa ſua viros ſanctos fuiſſe rariſſimos: de quo mox dicam.

Nam mihi ſane non videtur hic auctor ante XI. ſaeculum, idq. aliquanto provectius haec, quae habemus, ſcripſiſſe. Id quod ex pluribus indiciis deprehendere mihi videor. Quorum illud videtur mihi clariſſimum, quod Ludovico Pio *Almi* cognomen tribuit ſect. 7. (ubi memorat *Lodoicum piiſſimum cognomento ALMUM, ejuſq. ſobolem Lotharium*) quod non ante ſaec. XI. uſurpatum reperitur. Leo Oſtienſis (qui ann. 1115. obiit) I. Chron. Caſin. 18. *Ludovicus Imperator qui cognominatus eſt Almus, vel Sanctus.* Joannes Monachus, auctor Chronici Vulturnenſis (cui contexendo adhuc per initia ſaeculi XII. vacabat) initio lib. 2 ubi vitam Joſuae Abb. inchoat: *Cum eſſet Imperatoris Hludovici, qui ALMUS eſt appellatus ... cognatus.* Idem lib. 3. in hiſtoria decollator. 900. Monachor. *Mortuo Hludovico Aug. qui Almus dictus eſt, Lotharius ejus F. regni heres effectus eſt.* Adhaec quod ſect. 2. & 3. rariſſimum ſuo aevo clericorum caelibatum fuiſſe conqueritur, is character eſt non tam IX. quam XI. aut XII. ſaeculo conveniens. Nam etſi diu antea id malum graſſabatur, tamen parum ſentiebatur, quia nondum ferri graviſſimae de eo leges coeperant. At poſtquam XI. & XII. ſaeculo nullum concilium fuit, quod non in impuros clericos intonaret, tum demum etiam in ſcriptoribus crebrae de ea peſte querimoniae paſſim occurrunt. Hinc ſcriptor hic initio ſect. 2. *Non ergo mirum ... CAELIBEM & Deo dignum virum etiam nunc in hac praeſenti vita reperiri.* Et num. 3. *Quae* (Campania) *ſicuti ferax eſt ... ita CAELIBES & Deo dignos viros ſaepe produxit & educavit.*

His igitur de cauſis, & quod ſtylus multo cultior quam pro IX. aut X. ſaeculi captu videtur; numquam adducar ut credam, hunc ſcriptorem ſive aequalem ſive ſupparem S. Athanaſio fuiſſe. Multo minus illud mihi perſuadebitur, ab eo ſcriptam Athanaſii vitam quinquennio illo, quod inter ejus mortem & tranſlationem interceſſit, uti credidit Ant. Caracciolus; ex eo ſcil. inductus, quod vitae auctor mentionem nullam tranſlationis faciat. At is, puto, acta Tranſlationis a Cupero edita non vidit, quorum auctor in praefatione laudat ſuperiorem librum ſuum, quem de vita ſcripſerat. Utriuſq ergo opuſculi unus eſt idemq. auctor, ſicuti & ſtylus unus eſt.

Illud magis diſcutiendum viris doctis relinquo, utrum duorum opuſculorum (vitae ſcil. & Tranſlationis) ſtylus cum dictione Petri Diaconi Caſinenſis (qui XII. ſaeculo tum quartum Chronici Caſinenſis librum, tum alia plura opuſcula elucubravit) conſentiat. Nec enim ad eam curam nunc ſatis eſt otii. Certe in Caſinenſi tabulario haec de Athanaſio ſcripta cum ceteris Petri opuſculis compinguntur: ex quo factum, ut & Baronius & alii haec opuſcula ſub Petri Caſinenſis nomine laudaverint. Sed utrum re vera ex Petri Caſinenſis ſtylo profecta fuerint, id ſine praevia diſcuſſione pronuntiare non audeo. Id tantum mihi ſumo, haec duo de S. Athanaſii rebus commentaria nec antiquiora XI. ſaeculo labente fuiſſe, nec duodecimo (quo Petrus Diac. floruit) recentiora.

Digitized by Google

Imperatore, (*ut* (30) *fertur*) *condita eſt*, *connectit utroſque Joannem Baptiſtam atq. Evangeliſtam*, *& cuſtodem cum officialibus Clericis ordinavit*, *reſque illic ad praeſidium eorum largitus eſt*. Atq. hic ille locus eſt qui Falconium atq. Serſalium tranſverſos egit, quibus nondum ſubolucrat (quod nec aliis ad hunc diem odorari contigit) illam antiquorum S. Reſtitutam cum hodierna cognomine baſilica nihil praeter nomen habuiſſe commune.

Ergo huic loco ut reſpondeam;fateor quidem negari non poſſe,quin is auctor Stephaniam ab S. Reſtituta ſui temporis aperte diſtinxerit: at nego *S. Reſtitutae* nomine eam ipſam accepiſſe baſilicam, quae hodie a nobis S. Reſtituta vocatur. Nam hodiernam S. Reſtitutam fuiſſe olim ipſam Stephaniam ſive Eccleſiam Salvatoris, & ineluctabilibus jam paſſim argumentis evicimus, & pluribus aliis ſuo loco firmabimus. Itaq. hic auctor ſuam S. Reſtitutae veteris aedem non inter majoris nominis Eccleſias (cujuſmodi tunc Stephania erat; quae poſtea mutato nomine, ut toties inculcavimus, in S. Reſtitutae appellationem ſucceſſit) numerat, ſed inter adjacentes Eccleſias, quae alio nomine vocabantur oratoria, ut S. Petri, S. Andreae, S. Stephani, aliaq. in Stephaniae vicinia. Ac notandum eſt, aevo medio nomina *Baſilicae & Eccleſiae* ſaepiſſime pro mediocribus oratoriis fuiſſe uſurpata. Prae ceteris ſic paſſim uſurpat Joannes diac. ut jam antea animadverterat Ant. Caracciolus (31) cap. XV. ſect. 4. Ergo erat tum Joannis chronographi aevo, tum Scriptoris vitae S.Athanaſii, tum poſtremo etiam anno 1100. ſub Petro Archiep. (de quo mox) quaedam Stephaniae adhaerens *Eccleſia S. Reſtitutae*, in qua ejus reliquiae conditae (32) colebantur.

Atq.

(30) Παρεντιθέμενον illud, *Ut fertur*, abeſt a Cuperi Bollandiſtae editione. At parentheſin illam ab ipſa antiqui biographi manu prodiiſſe, cenſeo. Eam Chioccarellus in ſuo certe Ms. reperit. Nec enim de ſuo temperamentum illud *Ut fertur* addidiſſet, ut qui in eo eſſet, ut S. Reſtitutam modis omnibus a Conſtantino aedificatam contenderet. Etſi in adſcribendo hoc loco leviter variat; ſic enim pag. 30. haec verba recitat: *Quae a Conſtantino primo Auguſtorum Chriſtianiſſimo*, *UT FERTUR*, *condita eſt*. Sed & idem temperamentum Lectiones S. Athanaſii anno 1525. Neapoli editae agnoſcunt, in quarum quarta ſic legitur: *Idem faciens ... de miniſtris Eccleſiae S. Reſtitutae*, *quae a Conſtantino primo Auguſto Chriſtianiſſimo condita eſt*, *ut fertur*.

(31) Cui tamen cave credas, dum haec oratoria (ſive baſilicas aut Eccleſias) cum hodiernis Cappellis, quae unum cum principali baſilica faciunt, ejuſq. membra habentur, confundit. Res enim ſic ſe habet. Olim etiam in magnis Eccleſiis & cathedralibus unum dumtaxat altare ſub apſide erat; altaria ſecundaria aberant. Itaq. quoties reliquiarum condendarum aut alia de cauſa novum altare excitandum erat, nova minor Eccleſia ſive in vicino, ſed ſejuncta erigebatur, ſive adhaerens, ſed ita tamen oſtio intercedente ſeparata,ut diverſa prorſus Eccleſia cenſeretur.

(32) Nam cum ſaeculo ſeptimo (ut ad Kal. marm. in Additamentis ad commentarium de S. Reſtituta dictum fuit) S. Virginis corpus ex Enaria inſula Neapolim advectum fuiſſet; tunc in poſtico capellae hodiernae S. Mariae de Principio quaedam minor Eccleſia condita fuit, in cujus Altari reliquiae S. Reſtitutae conderentur. Qua poſtremo diruta, Reliquiae ſimul cum nomine in veterem cathedralem (quae ex eo nunc *S. Reſtituta* dicitur) immigrarunt.

Digitized by Google

Atq. in hoc demum S. Reſtitutae oratorium S. Athanaſius ſua benefacta contulit. At vero cum ineunte XIV. ſaeculo S. Virginis reliquiae ex ſuo peculiari oratorio in hodiernam, quae ſic vocatur, baſilicam translatae fuiſsent; ab eo factum ut ei templo novum *S.Reſtitutae* nomen inditum fuerit, ut alibi plenius cap. V. exponemus.

Jam vero hujus antiquioris S. Reſtitutae oratorii (quatenus ab Stephania ſive hodierna S. Reſtituta diſtinguitur, & tamen ei adhaeret) meminit etiam quantivis pretii charta permutationis facta a monaſterio S. Archangeli ad Bayanum cum Congregatione Eccleſiae S. Reſtitutae apud Chioccarellum pag. 126. his verbis. *Imperante domino noſtro Alexio* (Comneno) *magno imperatore anno nonodecimo* (h. e. anno 1100.) *ſed & Joanne Porphyrogenito magno imperatore ejus filio anno .... die XXV. menſ. Junii indictione VIII.* Ac dolendum quod in ea membrana multa abſumpſerit aevi voracitas: ſed commode eſt, quod adhuc haec verba legebantur: *Congregationis ECCLESIAE SANCTAE RESTITUTAE DE INTUS EPISCOPIO SANCTAE NEAPOLITANAE ECCLESIAE* (ex quibus colligis id S.Reſtitutae oratorium fuiſſe *intus Epiſcopio S.Neapolitanae Eccleſiae*, quae primitus *Stephania* uſitatius vocabatur, nunc vero demum *S.Reſtituta* dicitur; hoc eſt hodiernae S.Reſtitutae veterem alteram, de qua quaerimus, adhaeſiſſe) *a praeſenti die promptiſſima voluntate commutavimus*. Cetera apud Chioccarellum loco cit. legantur. Ei permutationi Petrus Archiepiſcopus, deinde Sergius conſul & dux & protoſebaſtus, poſtremo Primicerius, Archidiaconus, duo Diaconi, treſq. Subdiaconi Canonici S. Neapolitanae Eccleſiae ſubſcripſerunt.

Poſtremo videbis etiam infra cap. VI. ſect. V. Chronici S. Mariae de Principio locum, ex quo eadem omnia de antiquiore altera S. Reſtituta multo clarius colliguntur.

Habes profecto affatim documentorum, cur merito vitae Athanaſianae ſcriptor Stephaniam (h.e. hodiernam S. Reſtitutam) ab antiquiore illa altera S.Reſtituta diſtinxerit. Ac ſane ſuccenſerem, niſi ſedulo diſtinxiſset. Ego contra ut duarum cognominum Eccleſiarum aequivocum amolirer, jam ab hujus ſcriptionis initio hanc veterem baſilicam, quam hodie pleno jure Canonici poſſident, non abſolute *S. Reſtitutam* (veritus ſcilicet ne cum vetuſtiore altera ejuſd. nominis Eccleſia confunderetur) vocavi, ſed addito congruo temperamento ſemper *Hodiernam S. Reſtitutam* caute appellitavi: in quam cur illius antiquioris nomen transfuſum, & quando fuerit, & jam modo attigimus, & cap. ſeq. ſect. 2. plenius exſequemur.

IV. OBJECTIO.

Illud quoque Falconius unaque Serſalius objiciunt, ſanctorum Epiſco-

piſcoporum corpora, quae S. Joannes IV. in Stephaniam intuliſse a chronographo Joanne narratur, ea hodie in novae Cathedralis tranſverſa navi, quam crucem vocant, recondita deprehendi: quod argumento eſt, in eadem cruce olim Stephaniam fuiſse.

Verùm hoc argumentum tum demum valeret aliquid, ſi quo ordine quibuſve cum ornamentis S. Joannes Scriba ſanctos Praeſules Neapolitanos *ſingillatim* in Stephania collocavit, eodem plane ſitu atq. cultu in praeſentia in hodiernae Cathedralis cruce conſpicerentur. Audiamus chronographum in S. Joanne Scriba ſic rem univerſam paucis deſcribentem. *Corpora quoque*, inquit, *ſuorum praedeceſſorum de ſepulcris, in quibus jacuerant, levavit, & in Eccleſia Stephania SINGILLATIM collocans, aptavit unicuique arcuatum tumulum, ac deſuper eorum effigies depinxit.* Ecquos rogo nunc *arcuatos tumulos*, ecqua ſacra Epiſcoporum corpora *ſigillatim collocata* mihi poſsunt oſtendere? At contra ſatis ſcimus Neapolitanorum Praeſulum (non quidem omnium ſed pauciſſimorum) reliquias partim ſub Ara maxima, partim ſub Ara Sacratiſſimi Sacramenti ſimul poſitas requieſcere: quo translatas ex Stephania fuiſse neceſse eſt, ubicumq. demum Stephania fuerit.

Verum quid moror? hic quoq. adverſarii noſtris ſtudent commodis. Nam re vera in ea quae hodie S. Reſtituta dicitur, ea omnia fuiſse corpora, infra cap. VI. ex Joann. Cimeliarchae teſtimonio confirmabitur. Proinde Stephania non alia ab ea, quae hodie S. Reſtituta vocatur, Cimeliarchae tempore h. e. ſaec. XIII. erat.

V. OBJECTIO.

Adhaec quod tot innumerabilium columnarum ſylvam, quibus hodiernae Cathedralis pilae circum ornantur, ex eadem Stephania, quam in ante dicta cruce fuiſse comminiſcuntur, ſublatam fuiſse conjiciunt; equidem majore confidentia, quam qua ipſi ajunt, id totum pernego. Nam uti ſupra oſtendimus, ſi Stephania in hodiernae Cathedralis cruce fuiſset; ea tam anguſta fuerit neceſse eſt, ut columnarum ordines omnino reſpueret. Aut ſi quas columnarum ſtrigas admiſiſset, eas ferme ſeptem pedales ſibi adſciviſset, ac diverſas omnino ab iis, quas hodie circa pilas, quae nunc ſunt, animadvertimus. Unde ergo, inquis, ea tot columnarum ſeges deſumpta fuit? Ex Stephania, inquam (quae Stephania eadem atq. hodierna S. Reſtituta fuit, ut ſaepe inculcavimus) in qua incredibilem columnarum vim fuiſse oportet praeter eas, quae adhuc ibidem quaternis ordinibus diſpoſitae conſpiciuntur. Nam primum id totum ex navi Eccleſiae, quod ex longitudine detruncatum fuit, pari columnarum ſymmetria meridiem verſus procedebat. Adde his atrii columnas, cujus quatuor porticus totidem columnarum verſibus fulciebantur. Adhaec adde infinitam vim columnarum, quae in majore baptiſte-

Digitized by Google

ptiſterio (nam hodie unum tantum ex minoribus ſupereſt) quae in *excubitis* (uti vocat chronographus) h. e. in tricliniis, quaeq. in tot aliis adhaerentibus fabricis erant; quae omnes ſimul cum Cathedrali, & Epiſcopali hoſpitio id totum integrabant, quod olim *Epiſcopium* vocabatur. Adde poſtremo & minores in Stephaniae proximo erectas Eccleſias, ut illam haud mediocrem S. Petri ab Stephano II. extructam, alteram S. Reſtitutae antiquiorem, tertiam S. Januarii, ut alias plures omittam, omnes communi ruina involutas, ut novae huic Cathedrali locum praeberent. Habes profecto ditiſſimas plures fodinas, ex quibus tot columnae, quas hodie circa pilas adſpicimus, erutae fuerint.

VI. OBJECTIO.

Poſtremo quod ad Chronici S. Mariae de Principio, aliorumq. loca pertinet, quibus abutuntur adverſarii; ea cap. VI. excutientur: & ita quidem excutientur, ut adeo nihil inde ſpei reliquum ſibi futurum ſperent, ut ea potius elata voce clamitent, Stephaniae reliquias adhuc in hodierna S. Reſtitutae baſilica ſpiritum ducere.

CAPVT V.

Cur Stephania aevo poſteriore prius S. Januarii, mox S. Reſtitutae nomina invenerit.

SECTIO I.

Quandonam & qua de cauſa ſibi Stephania nomen S. JANVARII adſciverit: quodq. id nomen non niſi de hodierna S. Reſtitutae baſilica uſurpari potuerit. Per occaſionem epocha liqueſcentis cruoris detegitur.

§. I. *De vetuſtiſſima, quam ſibi primitus arrogarunt Neapolitani, S. Januarii tutela: deq. ejuſdem extramurana baſilica Patroni corpore inſignita.*

BEatiſſimum Chriſti teſtem Januarium ab antiquiſſimis uſq. temporibus patronum primarium Neapolitanorum fuiſſe, ex hiſtoria martyrii, atq. Translationum ejus, nec non ex Uranii epiſtola de obitu S. Paulini, ac poſtremo ex Petri Subdiaconi Eccleſiae Neapolitanae (h. e. Cathedralis) quadam ſubſcriptione ſatis docta & accurata, quam ex (33) Mabillonio in Comment. ad Kalend. marmor. dedimus, ſatis luculenter conſtat. Et tamen ullum S. Januarii oratorium in Stephania aut in proximo Stephaniae ab antiquo fuiſſe, nuſquam litteris proditum reperi-

F

(33) Vide ad 29. Martii pag. 131. ubi Petrus *Notarius S. Eccleſiae Catholicae Neapolitanae* h. e. Cathedralis (ſic enim ille ſe inſcribit pag. 129.) obteſtatur *per confeſſionem meritaque B. Januarii Martyris* (haud dubie pro patrono praecipuo habiti) ne codex, de quo agitur, de archivo Cathedralis diſcedat.

Digitized by Google

peritur. Neque id immerito; quia ubi corpus requieſcebat, ibi & ejus baſilicam fuiſſe neceſſe eſt.

Ergo peculiaris in S. Januarii memoriam extramurana Eccleſia tunc exſtabat, ab S. Joanne I. conſtructa, quando Martyris corpus e Marciano ſublatum in ea condidit, teſte Joanne chronographo: quae quidem, utpote tantum recondens theſaurum, maximae ſemper dignationis fuit, ita ut eadem noſtri antiſtites turbulentis (34) temporibus pro Cathedrali uterentur. Et ita quidem ſe res habuit, quamdiu ibi extra moenia S. Patroni corpus quievit.

§. II. *De S. Januarii, corpore quidem Beneventum, capite vero & ſanguine in Stephaniam tranſlatis: deq. facta tum primum in Stephaniae cubiculo S. Martyris Eccleſia & Altari ad recondendas ejus reliquias. Locus Joannis Diac. nondum intellectus enucleatur.*

Nunc ſi poſſumus, inquiramus quid acciderit, poſtquam Sico princeps Beneventanus anno 817. ex illa extramurana baſilica Januarii corpus Beneventum abſtulit. Tunc quidem ſolum S. Martyris truncum fuiſſe aſportatum, ſacrum vero caput & cruoris ampullas Neapoli remanſiſſe, certiſſimum eſt. Ubinam ea pignora remanſerint, rogas. Facile viris doctis aſſentior, ea tunc in eadem extramurana S. Januarii aede remanſiſſe. Nam ſive quia forſan ſeorſum ibi aſſervabantur a corpore, ſive alia de cauſa; facile fuit ea duo pignora, ſive Siconis piae aviditati praeripere, ſive eodem Sicone aſſentiente retinere. Atqui non diu ibi tantum theſaurum ſubſtitiſſe, ſed mox in Cathedralem fuiſse tranſlatum, minime dubito: etſi quandonam id acciderit, nemo antiquorum ſcriptum reliquit. At equidem eam capitis & cruoris translationem medio IX. ſaeculo ab S. Joanne Scriba (ejus nominis quarto: quem hujuſmodi plurimis tranſlationibus ditaſſe Stephaniam ex chronographo Joanne conſtat) factam, ac mox ab ejus ſucceſſore S. Athanaſio nobilem S. Januarii Memoriam Stephaniae adjacentem fuiſſe adornatam, & in ejus Altari Caput & Sanguinem Martyris fuiſse recondita, perſuaſiſſimum habeo. Jam quae modo hic uno ſub aſpectu poſuimus, ea latius deduci neceſse eſt.

Ac primum omnium ex quodam Joannis diac. loco nondum cuiquam intellecto conſtat, fuiſse ante S. Athanaſium quamdam S. Januarii Eccleſiam ſive potius Eccleſiae rudimentum, quam ipſe Athanaſius exornaverit, in eaq. Altare conſtruxerit ejus formae, quae ad reliquias (ipſius utiq. Martyris) recondendas comparata videretur. Eum chronogra-

(34) Legatur Joannes diac. in Paulo epiſcopo ſeniore, Stephani II. deceſſore: ex quo cognoſces, hunc epiſcopum a ſuis civibus non receptum, toto biennio in Eccleſiâ S. Januarii extra moenia conſediſſe, eaq. pro Cathedrali uſum.

nographi locum, non ſine ubere commentario ad rem de qua agimus minime inutili, in ima libri (35) ora reperies, omnino legendum.

(35) *De Athanaſiana S. Januarii Ecclеſia Joannis diaconi locus nondum perceptus enucleatur.*

Hodiernis Eccleſiarum CAPELLIS *reſpondebant apud antiquos cubicula, Quid haec* CUBICULA *fuerint, unde ſic dicta, & quo ab hodiernis Capellis differrent. Loca S. Paulini & libri Pontificalis illuſtrantur. Quid* REGIA, *quidve ejus diminutivum* REGIOLA *fuerit. Ex hiſce regiolis ſive oſtiolis conſtat, in Athanaſiana S. Januarii Eccleſia S. Martyris Caput & Sanguinem fuiſſe ſervata: quae poſtea ibidem in vetere Theſauro colebantur.*

Joannes diac. in S. Athanaſio inter opera ab eo ineunte epiſcopatum facta hoc primum memorat: *Eccleſiam S. Januarii in ipſo cubiculo poſitam renovavit, nobiliumq. Doctorum effigies in ea depinxit, faciens ibi marmoreum Altare cum regiolis argenteis. Supra quod velamen cooperuit, in quo martyrium S. Januarii ejuſq. ſociorum acupictili opere digeſſit. Eodem enim opere in Eccleſia Stephania tredecim pannos fecit &c.* Quem locum non levi defrictum brachio expoliviſſe magnopere proderit.

Eccleſiam, inquit, *S. Januarii in ipſo cubiculo poſitam renovavit.* Quid *Eccleſiam* vocet, ex eo quod ſequitur, intelligis. Saepe hoc inculcavimus, hujus aevi ſcriptoribus *Eccleſiae* & *Baſilicae* vocabula modo primariis Eccleſiis, modo earum adhaerentibus oratoriis tribui. Atq. aliqui dixere, quas nunc Capellas vocamus, eas ab Joanne vocari interdum *Eccleſias*. Verum nego, apud antiquos *Capellas* noſtris ſimiles exſtitiſſe. Nam hodiernae quidem capellae ita duabus baſilicae alis hinc atq. inde praetexuntur, ut eae haud ambigue membra primariae baſilicae ſint habenda, nullis a baſilica januis diſcreta, imo pervia, & cuilibet introeunti baſilicam palam expoſita, ac poſtremo una eademq. baſilicae dedicatione conſecrata. At vero quas hodie capellas, quo dixi modo conſtructas, nuncupamus, iis apud antiquos quaedam *Cubicula* (ſic enim vocabantur) hinc atq. inde diſpoſita reſpondebant: quae recte poſſis etiam *Oratoria* nuncupare, quia oſtio medio diſcreta ab navi & alis baſilicae, ſeceſſum in ſecreto oraturis praebebant. Ac vide qua pacto S. Paulinus cubicula baſilicae S. Felicis (quatuor hinc, totidem inde) deſcripſerit: *Cubicula intra porticus quaterna* (ſingulis) *longis baſilicae latebibus inſerta, ſecretos orantium vel in lege Domini meditantium ... locos praebent.* Eccleſiaſtica iſthaec *cubicula* ex Matt. VI. 6. haud dubie nomen inveniſſe videntur. *Tu autem*, inquit, *cum oraveris, intra in* CUBICULUM *tuum, & clauſo oſtio ora Patrem tuum in abſcondito.* Hujuſmodi cubicula, tum in domibus tum in Eccleſiis, alio vocabulo *Dietae* aut *Zetae* dicebantur: quae minime pervia, ſeceſſum ſecretum ab omni interpellatione praeſtabant. De *Dictis* egi ad Acta S. Caſtuli M. Pergit B. Paulinus. *Omne cubiculum binis per liminum frontes verſibus praenotatur.* Hinc porro vides, ea cubicula oſtiis non caruiſſe, in quorum ſingulis frontibus Paulinus binos verſiculos inſcripſit. Eorumdem cubiculorum eodem modo diſpoſitorum meminit in Sergio liber Pontificalis: *Hic tectum & cubicula, quae* CIRCUMQUAQUE *ejuſdem baſilicae* (S. Petri) *ſunt ... ſtudioſius innovavit ac reparavit.* Ergo ſi recte verba noſtri chronographi capimus, *S. Januarii Eccleſia* quam etiam auctor Translationis Athanaſii Templum S. Januarii vocavit) re vera tam mediocris erat, ut unius ex cubiculis in orbem Stephaniae diſpoſitis modum non excederet. At Eccleſiarum Epiſcopalium (non adhaerentium ſed vicinarum) nonnullae multo majores erant, ut Eccleſia S. Petri, de qua cap. IV. dixi.

Jam vero chronographi verba, unde diſceſſimus, repetamus. *Eccleſiam*, inquit, *S. Januarii in ipſo cubiculo* (h. e. in cognomine cubiculo, aut Martyris ipſius cubiculo) *poſitam renovavit.* Nam ea cubicula haud raro Sanctis inſcribebantur; ſic enim Liber Pontificalis in Symmacho: *Fecit autem oratoria duo, S. Jo. Evangeliſtae & S. Jo. Baptiſtae .. quae cubicula* (vides heic vocari *cubicula*, quae ſuperius *oratoria* dixerat) *omnia a fundamento perfecta conſtruxit.* Ergo illud, de quo Joannes diac. memorat, recte antea *cubiculum S. Januarii* dicebatur: at poſtquam Altare ibi conſtructum, in eoq. reliquiae conditae fuerunt, ab eo tempore *Eccleſia S. Ja-*

nuarii

Cum autem ea S. Januarii Eccleſia *renovata* ab Athanaſio dicatur; neceſse eſt eamdem, quamvis rudem & imperfectam, jam ante Athanaſium (quo tempore ea CVBICVLI nomine donabatur) fuiſse; & quidem facile per id tempus informatam, quo poſt raptum ab Sicone Martyris corpus, capitis & cruoris reliquias ex baſilica extramurana in Stephaniam illatas fuiſse, proxime oſtendimus. Ab Siconis autem facto ad Athanaſium duo tantum ſedere Epiſcopi, Tiberius & S. Joannes Scriba hujus nominis quartus. Horum prior in tempora ſibi ac ſuae Eccleſiae turbulentiſſima incidit, ita ut nec de transferendis reliquiis, nec de oratorio parando cogitare quiverit. Nec aliud profecto reſtat, niſi ut id decus S. Joanni Scribae reſervetur. Is ſcilicet cum in id maxime in-

cum-

nuarii vocari coepit, & quidem *in ipſo cubiculo* h. e. ejusdem nominis cubiculo *poſita*.

Pergit chronographus *Nobiliumq. Doctorum effigies in ea depinxit*. Vides quam antiquus Doctorum cultus in Eccleſia fuerit. S. Leonem *Doctoris* ſollemni titulo jam inde ab ſaeculo VII. fuiſſe inſignitum ex epigrammate Papae Sergii ad XXVIII. Junii demonſtravimus.

Porro ſequitur: *Faciens ibi marmoreum Altare*. Cubiculum quidem S. Januarii *Renovavit*, h. e. exquiſitis picturis ornavit, ut, quia forſitan antea Eccleſia non fuerat, ab eo in Eccleſiam conſecraretur, erecto Altari. At Altare *feciſſe* dicitur, non ſimpliciter *Renovaſſe*. Et quidem *marmoreum* fecit, ut reliquiis S. Januarii aptum conditorium eſſet.

Faciens, inquit, *ibi marmoreum Altare cum REGIOLIS ARGENTEIS*. Quid hoc loco Joannes *Regiolas* vocat? Scio *Regiam* apud Eccleſiae ſcriptores eſſe portam ſive Eccleſiae, ſive ſacrarii alteriuſve partis: cujus haud dubie diminutivum nomen habendae ſunt *Regiolae*; de quibus hic agitur. An igitur portas Eccleſiae S. Januarii, per quas in Stephaniam patebat aditus, intelligit? At portas aereas haud ſemel factas in Eccleſiis memini, argenteas non memini. *Cum regiolis*, inquit, *argenteis*. Deinde ſi de porta Eccleſiae agebatur, *Regias* dixiſſet, non *ὑποκοριστικῶς Regiolas*. Mihi, ne morer, haud dubium eſt, quin hae *Regiolae* illa ipſa oſtiola fuerint, per quae ad conditorium reliquiarum S. Januarii intromitti oraria, aut ſimiles panni poſſent, ut contactu ſanctificarentur. Res trita eſt. Utitur eodem diminutivo vocabulo in eadem plane re vetuſtiſſimum Breviarium Capuanum, quod penes me eſt, in Lectionib. S. Rufini Epiſcopi Capuae (qui & olim VII. Kal. Sept. colebatur, & hodiedum colitur) in quo Lectione VII. *Deinde Epiſcopus* (S. Decoroſus ſcil. Capuae Epiſcopus) *clauſit regiolas, quae erant ante Altare*. Mox Lect. VIII. *Ad regiolas, quas Epiſcopus clauſerat, vidit infantem* (antea prope exanimem, tunc autem interceſſione S. Rufini recreatum) *alacrem huc illucq. circa altare deambulantem*. Haec eadem in Lectionib. S. Decoroſi narrantur: niſi quod *Januae* in his vocantur quae ibi *ὑποκοριστικῶς Regiolae*. Ex his porro *Regiolis* diſcis, in Altari illo, quod S. Athanaſius fecit, Reliquias fuiſſe poſitas, nec alterius quam Januarii, quia in ejus memoriam Eccleſia exſtructa fuit: nec porro aliud ibi quam Caput & Sanguinis ampullas reconditas, quando cetera Sico abſtulerat. Adde hoc etiam, has ipſas fuiſſe Capitis & ſacri Cruoris reliquias, quae in vetere Cathedralis noſtrae Theſauro (qui ibidem fuit, ubi olim Athanaſiana S. Januarii Eccleſia, uti dicetur) diutiſſime ante relatum ex Monaſterio Montis Virginis corpus aſſervabantur: quas Carolus II. Andegavenſis, uti dicetur, argento & auro incluſit. Eae igitur olim, pro more antiquiorum temporum, ſub Altari cubicularis illius Eccleſiae S. Januarii condebantur.

Sequitur apud Chronographum de Altaris velamine. *In quo*, inquit, *martyrium S. Januarii ejuſq. ſociorum acupictili opere digeſſit*. Sicuti ex Stephaniae columnis tredecim pannos ſuſpendit idem pontifex, in quibus eodem opere Phrygionico Evangelicam deſcripſit hiſtoriam. Illud *acupictili* junctim ſcripſi, ſicut in Anaſtaſio legitur; nam male in hujus chronographi edito duabus id vocibus (nempe *acu pictili*) exhibetur.

Digitized by Google

cumberet, ut Stephaniam invectis Sanctorum corporibus locupletaret etiam de inferendis in eamdem ſuperſtitibus B. Januarii pignoribus cogitaſse videtur, minime paſsus ea in intuto loco h. e. in extramurana Eccleſia aſſervari; ne raptorum (ſicuti proxime evenerat) aviditati paterent. Niſi vero quis malit hoc translationis decus in ipſum Athanaſium transfundere: qui non alia de cauſa Oratorium illud principio rude perfecerit, ibiq. mox Altare conſtruxerit, niſi ut ibi S. Januarii reliquias ab ſe ex Memoria martyris extramurana translatas reconderet. Ex his omnibus profecto vides, jam inde ab nono ſive medio ſive jam vergente ſaeculo exſtitiſſe quoddam B. Januarii oratorium, ejuſdem reliquiis onuſtum, iis ſcilicet, quae tamquam unica ex naufragio tabula, tunc ſolae ſuperabant.

§. III. *Ab hac cubiculari S. Januarii Eccleſia nomen ejuſdem Januarii cum tota Stephania fuiſſe communicatum. Ejus nomenclaturae praeter alia jam nota teſtimonia, vetuſtiſſimum ex vita S. Athanaſii documentum non dum animadverſum repetitur.*

Hoc vero ſanctuarium tantae venerationi paullatim eſſe coepit, ut non immerito tota Stephania non aliter quam *S. Januarii Eccleſia* vocaretur. Cujus appellationis jam aliquot XIII. ſaeculi documenta a noſtratibus ſcriptoribus deprompta fuerant: quae qui volent, in imo (36) margine adnotata cernent. At interim noſtrorum hominum ſollertiam longe antiquius monumentum fugit, quod inferne (37) ex Translatione S. Atha-

(36) Exſtant apud Bollandiſtas ad Acta Translationis tertiae S. Maximi Mart. factae anno 1207. ab Anſelmo Archiepiſcopo, & a teſte oculato ſcripta. Qui num. 8. Archiepiſcopum alloquens ſic narrat: *Deinde .... reliquias Mart. & Levitae Maximi .... ad Majorem Eccleſiam* (Neapolitanam) *veniens, ſatis devote & honorifice collocaſti*. Nihil hic quidem de S. Januarii nomenclatione legitur. At vero ibid. apud Bollandiſtas ejusdem S. Maximi antiquae lectiones exſtant, in quarum VI. haec eadem ſic leguntur: *Deinde ... reliquias Mart. & Levitae Maximi .... ad majorem Eccleſiam BEATI JANUARII Mart. ſatis honorifice collocaſti*. Haec vero eadem appellatio longe locupletiore teſte confirmatur, nim. Clementis IV. diplomate, quod ex tabulario Capituli Neapolitani eruit Cam. Tutinus, & integrum in vita S. Januarii edidit pag. 123. Quo tamen diplomate quod Eccleſia Neapolitana *In ipſius* (B. Januarii) *honore dedicata* memoratur, id non de primaria baſilica (quae quidem Salvatori dicata fuerat) ſed de ejus parte illa, quae Eccleſiam ſive oratorium S. Januarii conſtituebat, eſſe capiendum, infra oſtendetur. Poſtremo in formula juramenti a beneficiariis praeſtiti Humberto Archiepiſcopo (ſub quo nova haec Cathedralis aperta fuit) ſic beneficiarius ad ultimum promittit: *Limina BEATI JANUARII ſingulis annis perſonaliter viſitabo, niſi praepeditus fuero canonica praepeditione. Sic me Deus adjuvet. &c.* Extat ea formula apud Tutinum ibid. pag. 100.

(37) Ab auctore Translationis S. Athanaſii noſtri (apud Bollandiſtas ad XV. Julii) ſect. 9. dicitur *in Templum S. Januarii* ductum fuiſſe Athanaſii corpus, ex Caſinenſi monaſterio reductum, ac poſtea in oratorio S. Laurentii ſepultum *juxta S. Joannem* (ejus nominis quartum) *ſuum nutritorem*. Ex his vides

S. Athanaſii proferimus, ac ſimul nondum viris doctis intellectum exponimus: ex quo palam fit, ſive ipſius Athanaſii tempore coepiſſe Stephaniam ab S. Martyre ſibi nomen adſciſcere; ſive potius (quia potuit ejus ſcripti auctor κατὰ πρόληψιν *per anticipationem* uti nomine, quod ſuo tempore incepit) eam nomenclaturam coepiſſe XI. ſive potius XII. ſaeculo uſurpari: quo tempore videri auctorem illum claruiſſe, jam ſupra Adnot. 29. demonſtravimus.

Maneat igitur, jam inde ſaltem ab ſaeculo XII. & XIII. Cathedralem noſtram, quae antea *Stephania* vocabatur, *Eccleſiam S. Januarii* dici coepiſſe: neq. id adeo quod Divino Salvatori conſecrata eſse deſiiſset, ſed quia adjunctum celebre S. Januarii oratorium haberet. Nam ſollemne omni tempore hoc fuit, ut ab adjunctis (38) oratoriis majores baſilicae nomina ſibi mutuatitia adſciſcerent.

Ea quae hactenus expoſui, duabus maxime animadverſionibus confirmari poſsunt. I. Non ſolebant Martyrum reliquiae apud antiquos alibi quam ſub Altari reponi. Ex quo efficitur, translationem Reliquiarum S. Januarii in Stephaniam, & Oratorii cum Altari conſtructionem eodem ferme accidiſse tempore, quippe inter ſe conſerta, ut alterum ſine altero eſse nequiverit. Nec enim Altare in Martyris memoriam Deo ſacrari ſine ejuſd. Martyris reliquiis poterat; nec Martyris Reliquiae alicunde translatae, ſtabili in ſede collocari alibi, quam ſub Altari debebant.

II. Hinc vero etiam Clementis Papae IV. (cujus locum in Adnot. 36. indicavimus) verba intelliguntur, aliorſum ab aliis haud ſcite accepta. *Volentes*, inquit, *ut B. Januarius apud Eccleſiam Neapolis* (*Neapolis* ait, h. e. intramuranam aedem Cathedrali adhaerentem, non illam extramuranam, quae Clementis aevo *De foris* dicebatur) *QUAE IN EIVS*

des, ab hoc auctore (qui facile ſaec. XI. aut XII. ſcripſit) cathedralem Neapolitanam vocari *Templum S. Januarii*. Quod etiam ex eo poſſumus intelligere, quod in eodem opuſculo infra in recenſione miraculorum ſect. XXII. mulier ait: *Ubi eum* (Athanaſium) *quaeſitura pergam? Ille* (qui ei apparuerat) *reſpondit: In Eccleſia Salvatoris vel* (pro *Et*) *ad venerabile ejus ſepulcrum*. Ergo quod ſupra *Templum S. Januarii* vocaverat, idem plane quod *Eccleſia Salvatoris* erat.

Porro cur Eccleſia Salvatoris ſive Stephania, vocaretur etiam *Templum S. Januarii*, Joannes diac. cauſam aperiet; qui in Athanaſio ſcribit, ab hoc S. Epiſcopo *Eccleſiam S. Januarii*, quae tamquam Oratorium Stephaniae eſſet, fuiſſe renovatam, & marmoreum ibi altare conſtructum, & alia quaedam ibi facta: quem locum modo Adnot. 35. adſcripſimus & explicavimus. Ab hoc ergo Oratorio Stephania nomen *S. Januarii* ſibi poſtea adſcivit.

(38) Hujus moris exempla omnium ſaeculorum atq. locorum affatim ſuppetunt. Domeſtica duo haec nunc menti occurrunt. Joannes diaconus in S. Severo Epiſcopo: *Nunc vero* (Severus) *requieſcit in ea ipſa Eccleſia Neapoli conſtituta, quam alii Severianam, alii propter ORATORIUM* (Georgii) *IBI FACTUM, S. GEORGIUM vocant*. Alterum ex nova hodierna Cathedrali in Virginis Aſſumptae honorem facta petemus: quae quidem non tantum olim ſed & hodiedum paſſim *Eccleſia S. Januarii* vocatur, neq. id alia de cauſa, quam ob adjunctum nobiliſſimum Theſauri ejus Martyris oratorium. Verum fruſtra in re apertiſſima laboramus.

Digitized by Google

EIVS HONORE dicitur DEDICATA. Ex his porro verbis Tutinus infert, totam cathedralem tunc temporis in honorem S. Januarii dedicatam fuiſse, idq. Falconius ſequitur. Atqui fugit eos ratio. Nam Neapolitana vetus Cathedralis uſq. ad hodiernae ſtructuram ſemper Salvatori Divino ſacra fuit, quod ex innumeris horum ipſorum temporum monumentis & paſſim docuimus, & cap. ſeq. confirmabimus. Quare Clementis verba non niſi de Eccleſia S. Januarii, quae Cathedrali adhaerebat, ſunt capienda: quae conditis ab S. Athanaſio ſub Altari capitis & cruoris reliquiis, recte *in S. Januarii honorem dedicata* dicitur. Pergit Pontifex: *In ejus maxime feſtivitate .. extollatur: attendenteſq. quod XIII. Kal. Oct. .. vindemiarum occupati laboribus ab Eccleſiarum viſitationib. neceſſario retrahantur, feſtivitatem eamdem.. VIII. Id. Maii ſtatuimus ... celebrandam*.

Ergo Neapolitana Cathedralis ab ſaeculo IX. uſq. ad Clementem IV. (h. e. ad annum uſq. 1266. quo illud diploma ſignatum fuit, annis ante Cathedralem inceptam prope L.) peculiarem habuit Eccleſiam in honorem S. Januarii dedicatam, ipſi Cathedrali adhaerentem: ex qua factum, ut tota Cathedralis interdum *S. Januarii templum* vocaretur.

§. IV. *Cubicularis S. Januarii Eccleſiae veſtigia etiamnum hodiernae S. Reſtitutae baſilicae adhaereſcere oſtenditur: quocirca Stephaniam illam, quae B. Januarii Eccleſiam ſibi habuit applicitam, & ab ea nomen traxit, non aliam ab hodierna S. Reſtituta fuiſſe.*

Nunc illud eſt conſiderandum, utrum id S. Januarii Oratorium re vera ei baſilicae, quae hodie S. Reſtituta vocatur, ita adglutinatum fuerit, ut ea de cauſa potuerit ſibi S. Januarii nomen arceſſere. Ita prorſus ſeſe res habuit. Nam ubinam quaeſo Athanaſianam S. Martyris Memoriam fuiſſe neceſſe eſt, niſi aut in ipſomet antiquiore (qui adhuc exſtat) S. Januarii *Theſauro*, aut ſaltem medio inter Veterem, qui adhuc eſt, theſaurum, & hodiernam S. Reſtitutae baſilicam intervallo? Exſtat hodieq. is vetus, uti dixi, theſaurus prope ſiniſtram novae Cathedralis portam, quae alae ſacratiſſimi Sacramenti recta regione objicitur. Ad veterem hunc theſaurum, turri cuidam impoſitum, olim cochlearibus aſcendebatur ſcalis, nunc directis (39) ſatiſque venuſtis. Idem porro theſaurus Mariae

(39) Cur ſcalae cochleatim antea diſpoſitae, poſtea ſub Archiep. Alfonſo Carafa a Maria Toleta Proregis piiſſima conjuge in directum reficerentur, hanc Tutinus pag. 111. ex Actis Curiae Archiep. affert cauſam, nempe cuſtodis aetate grandaevi, dum cruoris ampullas allaturus deſcenderet, inopinatam ruinam. Nam ubi ille primo in gradu, fallente veſtigio, concidit; excuſſae ex pectore Sacerdotis ampullae totam gradatim cochleam ad imum uſq. pavimentum circumactae decurrerunt. Illico omnes vitra confracta, cruoremq. effuſum deplorabant. Quae ubi integra compererunt; id miraculo adſcriptum, feminam lectiſſimam ac pientiſſimam impulit, ut et ſcalas rectas atq. magnificas conderet, & ipſum theſaurum reficeret atq. exornaret.

Digitized by Google

riae (40) Toletae munificentia anno 1557. ornatus fuit: ſed diu antea imo ante hominum memoriam ibi ſanctiſſimi patroni Reliquiae aſſervabantur. Hoc ergo vetus S. Martyris cimeliarchium non tantum argumento eſt, nonniſi in proximo hodiernae S. Reſtitutae olim veterem illam a chronographo Joanne memoratam S. Januarii Eccleſiam extitiſſe, verum etiam, vel ſi quoquo verſum illam metari libeat, ſemper tamen fuiſſe baſilicae, quam nunc S. Reſtitutam vocant, neceſſario contiguam. Nam ſi ante dicto Theſauro meridiem verſus S. Januarii Martyrium proxime admoveris; tum id nonpoterat hodiernae S. Reſtitutae Eccleſiae, quae longius meridiem, verſus porrigebatur, non adhaerere. Sin eamdem Memoriam ad orientem veteris theſauri (quod multo veriſimilius eſt) porrectam longius fuiſſe libeat; ibi quoque in hodiernam S. Reſtitutam incurrerit neceſſe eſt.

Ac ſane cum vetus Stephania poſt novam Cathedralem erectam in jura Canonicorum ſub hodierno *S. Reſtitutae* nomine tranſiiſset; totum id interni ſpatii, quod inter hodiernam S. Reſtitutam ac veterem Theſaurum a Maria Toleta renovatum intercedit, totum (41) id, inquam, adhuc

(40) De quo vide ſuperiorem Adnotationem. Praeſtabit tamen ejus rei teſtem inſcriptionem afferre: quae talis eſt.

D. O. M.
Dum Ferdinandus Toletus Alvae Dux Italiae Prorege
Praeſidet Truentoque invicta virtute hoſtes Regni
Neapolitani finibus arcet
Maria Toleta ejus uxor Divo Januario aediculam hanc
Ex ſuo dicat, & voti compos ornat. An. Salutis
MDLVII.

Cui marmori, qua parte vacuum ſpatium inferne reliquerat, inſcriptio altera recentiore manu ab eruditiſs. Icto Jacobo Caſtello, viro optimo amiciſſimoq., adjecta haec fuit.

Dudum ampliore auguſtioreq. ſede
Divo Januario conſtituta
Aediculam jam vacuam
Conlegium Divae Reſtitutae Virg. & Mart. ſibi recepit
Quo ſtato quoque die corporati
Velut abdito in receſſu pie ſancteq. Deum colant
Actum auctoritate Aſcanii Philamarini
S. R. E. Card. Archiep. Neap.
Aſſentiente Capitulo die III. Non. Jun. Ann. CIↃIↃCXLVII.

Conceſſionis hujus acta reperiuntur in Card. Philamarini Viſitatione anni 1643. At non niſi demum anno 1647. ea conceſſio executionem nacta fuit.

(41) Sane cum ante paucos annos Altare S. Thomae Apoſtoli (quod quia cella nulla incluſum, ſicuti cetera, fuerat, ſed in ipſa Cathedralis ala parieti applicabatur; ob id abnorme videbatur) introrſum ad inſtar ceterarum in orbem aedicularum promovendum fuiſſet; totum id ſpatium quod operi neceſſarium fuit, a Neapolitano Capitulo gratis nobili familiae Theodorae (cujus juris id Altare eſt) conceſſum fuit.

Digitized by Google

adhuc ab eodem Capitulo poſſidetur eodem plane jure, quo & ipſa tota baſilica, quae olim Stephania fuit. In proximo igitur hodiernae S. Reſtitutae (olim Stephaniae appellatae) atque in ipſomet forſan antiquioris theſauri ſitu vetus illa *cubicularis S. Januarii Eccleſia* ab S. Athanaſio exornata adjacebat; aut vero facile ab vetere Theſauro, orientem verſus porrecta, ibi Stephaniae adhaereſcebat. Cujus oratorii celebritas in cauſa fuit, ut ultimis maxime temporibus tota vetus Stephania (quae hodie Sancta Reſtituta vocatur) nomen hoc etiam ſibi arrogaverit, ut *S. Januarii Eccleſia* diceretur.

Jam vero id S. Januarii Oratorium, cui jam longius immoramur, tamdiu ſtetit, donec novae Cathedralis conſtruendae cura Neapolitanos inceſſit. Quam ubi perfici placuit, S. Januarii aedem, quae conſtructioni impedimento erat, aut demoliri aut decurtare neceſſe fuit. Sed tamen ejus loco turris in angulo novae Cathedralis prope portam erecta fuit, in qua tamquam in munimento tuto, B. Martyris reliquiae una cum ceteris ſacris Patronorum pignoribus recondi viſum fuit. Cui antiquiori Theſauro mox ante hos centum & quod excurrit annos Neapolitana Civitas impendiis plane regalibus hoc admirandae ſtructurae, quod hodie ad dextram introeuntium Cathedralem cernitur, Sanctuarium ſubrogavit; in quo non tantum capitis & cruoris B. Januarii reliquiae, ſed & ceterorum patronorum ſtatuae cum ſuis reliquiis aſſervantur.

§. V. *Obiter tum B. Januarii reliquiarum ex Altari erutarum tempus, tum & patrati tunc primum Sanguinis liqueſcentis miraculi epocha panditur.*

Modo a me demonſtratum fuit, illud S. Januarii Oratorium, (cujus Joannes diac. meminit: quod Stephaniae, h. e. hodiernae S. Reſtitutae ea parte adhaerebat, qua parte nunc antiquior S. Januarii Theſaurus cernitur) aut prorſus everti, aut detruncari debuiſſe, ut novae Cathedralis ampliſſima navis cum ſuis alis explicari poſſet. Quando igitur id fieri placuit, tum ſimul & Altare S. Januarii reliquiis ab S. Athanaſio (ut Adnot. 35. oſtenſum fuit) ditatum, dirui neceſſe fuit. Eo igitur prorſus temporis articulo (plane quartodecimo, uti dicetur, ineunte ſaeculo) venerandum Januarii caput & cruoris ampullas in conſpectum veniſſe, non dubito; nam ante id tempus nulla prorſus earum reliquiarum mentio reperitur.

Ergo, ut ſaepe dixi & iterum memoro, ea duo pretioſiſſima pignora ſub altari veteris illius cubicularis Memoriae ab Athanaſio locata fuerant; nec enim aliter dedicabantur in Martyrum honorem Martyria, quam illorum reliquiis ſub altari repoſitis. Cumq. oratorium ſimul & altare B. Januarii, ut novae Cathedrali locum praeberent, demolienda fuiſſent; venerabile illud caput cum ſacri cruoris ampullis detectum

 fuit.

Digitized by Google

fuit. Eaque una cauſa fuit, ut tum primum de utroque cimelio thecis argenteis includendo cogitari coeperit: de quo jam dicendum.

Nam idem Carolus II. Andegavènſis, qui exeunte XIII. ſaeculo & ineunte XIV. in novam Cathedralem perficiendam una cum Archiepiſcopo ac populo ſumptus ſuppeditabat, idem inquam anno 1305. S. Januarii ex auro & argento ſimulacrum conflandum locavit, in quod Januarii caput includeret, ut ex regeſto (42) Regiae Siclae, & ex ejuſdem Caroli regiis inſignibus ac nomine in Januarii protome inſcripto conſtat. Cumq. ampullarum cruoris theca ejuſdem plane videatur operis atq. ingenii, & coronam ſuperne impoſitam habeat; dubitari nequit, quin ea quoq. ſive eodem circiter tempore ab Rege pientiſſimo conſtructa fuerit, ſive non multo poſt ab alio principum Andegavenſium.

Quorſum vero haec tam curioſe notavimus? nempe ut intelligatur, fruſtra ſe fatigare ſcriptores noſtros in figenda ſanguinis liquefacti epocha. Fruſtra inquam id noſtri ſatagunt. Nam ſi quid tale unquam ſaeculis illis remotioribus ac martyrio proximioribus acciderit, id plane ignoramus. At citimis certe temporibus (quandoquidem videtur Dei providentia his maxime ſaeculis id miraculum reſervaſſe, quibus caritas multorum frigeſcens iteratis tanti perpetis prodigii follibus exſuſcitanda fuiſſet) mihi hoc tantum Divinae virtutis ſignum, adhuc Deo miſerante perennans, haud antiquius quadringentis quinquaginta annis, imo & paullo forſan recentius, videtur. Ad id vero temporis nos vitae S. Peregrini locus nondum intellectus ducit, quem ſeorſum ita inferne (43) exponimus, ut ſimul veriſſimam ejus miraculi epocham ſtabiliamus.

Id quoq.

(42) Ejuſm odi documenta ex Regeſto Regiae Siclae eruta cognoſcere apud Tutinum licebit in vita S. Januar. pag. 127.

(43) P R O C V R S I O
De liqueſcentis B. Januarii Cruoris epocha.
P A R S I.
Qua primoribus lineis informatur epocha prodigii.

Nec ſaeculi XI. nec XII. ulla ſunt vera ejus miraculi documenta: nec veriſimile, tunc Reliquias e regione poni ſolitas, quippe quae ſub Altari recondebantur. Ex vitae S. Peregrini loco recte intellecto ac putatis temporibus colligitur, paullo plus trecenteſimo ſupra milleſimum Chriſti anno jam id miraculum celebrari coepiſſe: quae epocha cum eo tempore, quo theca Capitis a Carolo II. facta, cohaeret. Sub idem tempus auctorem vitae S. Peregrini incidiſſe videri poterat. Sed poſtea auctorem hunc (qui Lupus de Specchiis *vocabatur) medio XV. ſaeculo floruiſſe, compertum fuit. Vel ſic tamen ejus auctoritate exordia Miraculi ſub Carolo II. figi poſſe, demonſtratur.*

Saepe quaeſitum a patriarum originum ſcrutatoribus fuit, quam pridem miraculum liqueſcentis cruoris patrari coeperit, aut ſaltem quodnam ſit ejus rei antiquiſſimum monumentum. Ac plane omnium vetuſtiſſimum illud eſſet, quod ex manu exarata S. Peregrini vita petitur: in qua is dicitur, cum eſſet Scotorum regis (Malcolmi, uti volunt) filius, relicta regia, ad inviſenda ſacra loca animum appellens, vergente ſaeculo XI. Neapolim veniens, prodigio ſanguinis ebullientis interfuiſſe. Verum hoc teſtimonium pluribus modis a viris doctis eluditur: de quo poſtea videbimus. Nec certe videntur ante tempora Caroli II. uti vidimus, caput

&

Digitized by Google

& ſanguis e regione poni coepiſſe.

Huic teſtimonio pone ſuccedit alterum ex manu exarato Maraldi Cartuſiani continuatore ductum, in quo Archiepiſcopus cum Clero proceſſiſſe obviam Rogerio regi Neapolim ingredienti anno 1140. legitur una cum Capite & Sanguine S. Januarii. Vide locum apud Tutinum in vita S. Januar. p. 86. Verum Cartuſianus iſte, qui niſi fallor ſaec. XV. vixit; aut perdiu certe poſt Caroli II. tempora) rem ex more ſui ſaeculi deſcripſit. Nam non tantum ſub Rogerio, ſed & uſq. ad Caroli II. tempus eae Reliquiae ſub Altari poſitae, non oſtendebantur.

His igitur teſtimoniis parvi penſis, primus omnium judicio ſcriptorum noſtratium Aeneas Sylvius (qui poſtea an. 1458. Pius II. fuit) ante trecentos amplius annos in ſuis Commentariis diſerte hujus miraculi meminit hiſce verbis. *Sacrum*, inquit, *illum Divi Januarii cruorem, quem modo concretum, modo liquatum oſtendunt, quamvis ante annos mille ducentos pro Chriſti nomine ſit effuſus.* Etſi, ut obiter moneam, ab Januarii paſſione ad Aeneam haec ſcribentem non modo ducenti, ſed ne CL. quidem ſupra mille annos fluxerant. Hic igitur omnium antiquiſſimus hujuſce prodigii teſtis putatur: poſt quem plures alii gregatim tum apud Tutinum ibid. tum apud Ant. Caracciolum producuntur, & omnium accuratiſſime in Ms. Chioccarelli volumine Brancatiano: in quod vir ſollertiſſimus monumenta omnia ad S. Januarium pertinentia, undecumq. corraſa coegit.

Sed redeo ad vitae S. Peregrini auctoritatem male a noſtris repudiatam: quam equidem contendo, recto poſſe talo conſiſtere, modo rite intelligatur. Hujus vitae Ms. verba ſic Tutinus ibid. recitat. *Venit* (S. Peregrinus) *Neapolim, quam veteres Parthenopem appellarunt, ad Sancti Januarii Martyris quotidianum & inſigne miraculum; ubi geminae phialae vitreae parvulae habent intra ſe ipſius Martyris durum ſanguinem ſicut ſaxum: quae cum ad Caput ejuſdem Martyris appropinquantur, ſubito liqueſcit ſanguis in illis cum aliqua ſpumanti bullitione.* De miraculo quidem vera omnia ſcriptor iſte narrat, ſed ejuſmodi tamen, quae non S. Peregrini (quem XI. ſaeculo peregrinatum volunt, & ab ea peregrinatione *S. Peregrini* tuliſſe nomen, qu a verum ejus nomen ignorabatur) quae inquam non Peregrini, ſed ſcribentis aetati convenirent. Nam ſatis hoc familiare ſcriptoribus parum eruditis ſemper fuit, ut rebus diu ante geſtis circumſtantias adderent ſuo tantum tempori convenientes. Ac Peregrinus quidem reliquias S. Januarii ſub Altari poſitas eſt veneratus: at biographus, qui diutule poſt tempora Caroli II. ſcripſiſſe videtur, putavit, quod miraculum jam ſuo tempore palam fiebat, idem & ante trecentos annos a S. Peregrino viſum. Re autem vera poſt Caroli II. aetatem haec ab auctore vitae ſcripta fuiſſe, quae ſtatim ſequuntur, fateri cogunt. *Qui Martyr*, inquit, *a mille annis citra jam migravit ad Dominum, & phialae illae intactae perſiſtunt.* Nam ſi ab anno CCCV. (quo Januarius occubuit) mille annos numeres; ad annum 1305. perveniemus. Quare hunc vitae ſcriptorem haud longiſſimo poſt annum 1305. intervallo vixiſſe & vidiſſe miraculum, ſuſpicabar. Quem quidem fuiſſe exterum, conjicio. Quippe hujuſmodi trita ac familiaria eventa ſcriptores populares notare non aſſolent: exteri accurate ſolent. Itaq. Aeneas Sylvius, & qui deinceps teſtes miraculi producuntur, exteri quoq. fuerunt.

Verum his omiſſis, demus huic vitae (quam videre non licuit) non conſtare in omnibus fidem. At in his certe, quae ad aevum ſcribentis pertinent, ei mentiri haud impune licuiſſet. Ergo hoc ſaltem ex hac vita intelligimus, milleſimo ferme poſt fuſum a S. Januario ſanguinem anno eumdem ebullire & liqueſcere conſueviſſe. Quare id miraculum anno Chriſti 1300. & quod excurrit, patrari coeperit oportet. Atq. ea mihi vera ejus miraculi epocha plane videbatur: quae in Caroli II. thecas fabricantis tempora incideret.

Ita equidem rationes mecum ipſe putabam. Sed poſtea ex quodam Tutiniano auctorum Mſcriptorum ſyllabo didici, S. Peregrini vitam a *Lupo de Spechiis* ſcriptam fuiſſe. Hunc eumdem vitae ſcriptorem Caeſar de Engenio (ubi de S. Peregrini Eccleſia, pag. 82.) *Lupum de Speis* vocat, & conſiliarium & R. Camerae Summariae praeſidentem ſub Alfonſo I. fuiſſe dicit. Hoc doctus indicio, Toppii opus *De orig. Tribunalium* adii: a quo is pluries laudatur, & bis tantum *Lupus de Spechio* aut *Specchio*, at alibi ſemper *De Speio* cognominatur: etſi de ſcripta per eum S. Peregrini vita nuſquam men-

Digitized by Google

mentionem injicit. Ex ejuſdem parte 1. pag. 148. conſtat ſub Alfonſo I. praeſidentem R. C. Summariae fuiſſe anno 1443. Is adhuc anno 1467. & ſequente Praeſidens erat Camerae, uti ibid. ex pag. 211. conſtat. Porro quantum ex aliis ejuſd. Toppii monumentis poteſt intelligi, videtur fuiſſe ſimul Praeſidens Cam. & Conſiliarius. Item domo Valentianus eid. Toppio parte 2. p. 206. dicitur.

Haec de auctore vitae: quam ne nunc quidem videre uſquam contigit. Ex quibus vides, hunc qui adhuc anno 1467. viveret, & ab anno circiter 1440. Camerae Regiae praeſideret, videri ſub annum 1430. S. Peregrini vitam ſcripſiſſe, i. e. centeſimum eoq. amplius poſt ſimulacrum S. Januarii a Carolo II. factum. Hinc etiam diſcis, ubi is ſcriptor ab Januarii martyrio ad ſuam de S. Peregrino ſcribentis aetatem *annos mille* numerat, ei numero centum, & quod excurrit, deeſſe annos, uti ſummam ex vero collectam habeas. At contra Aeneas Sylvius (a quo ſupra oſtendimus, a martyrio ad ſuam aetatem *annos mille ducentos* fuiſſe numeratos) quinquaginta circiter annos de ſuo largiter adtexuit. Nam quis non rotundos numeros, verae ſummae ſecurus (praeſertim cum non id agitur) ſequitur?

Ergo quamvis Lupus hic noſter S. Peregrini vitam centeſimo & quod excurrit anno poſt thecam Capitis a Carolo II. conflatam (h. e. poſt exordia miraculi veriſimillima) ſcripſerit; nihil tamen ex putatis a me rationibus decedit. Nam anno circiter 1430. (quo videtur Lupus elucubraſſe vitam) id miraculum tam antiquum ei videbatur (necdum enim exordia prodigii curioſe tradita litteris invenerat) ut potuerit illud ad S. Peregrini tempora h. e. ad quadringentos retro annos retrahere. Nihil ergo mirum ſi divinum id ſignum ſaltem centum paullo plus annis ante Lupum inceperit.

PARS ALTERA.

Qua adumbratio prior accuratius expolitur. Ejus miraculi initia nec priora anno 1337. nec poſteriora medio ferme eodem ſaeculo fuiſſe, ſuadetur. De S. Januarii Roſalibus.

Et hactenus quidem deploratiſſimam hujus miraculi epocham leviter informaveram. Sed poſtquam ſuperiora ſcripſiſſem, incidi in Tutiniana Rituum Eccleſiae Neap. Joannis Urſini (qui medio saec. XIV. hanc rexit Eccleſiam) excerpta: de quibus Parte altera hujus opuſculi copioſe agam. Ex iis igitur Ritibus comperi, nondum anno 1337. (quo ii Ritus promulgati fuerunt) in feſto Translationis id miraculum patrari conſueviſſe; imo nullum prorſus in tota illa Rituum collectione prodigii hujus veſtigium exſiſtere. Urſiniana loca mox fide ſumma producam. Quocirca doctior his locis factus, *nunc* (ut ille ait) *retrorſum*

Vela dare atq. iterare curſus
Cogor relictos.

Nihil ergo probabilius afferre poſſe mihi videor, quam Carolum quidem II. nihil praeter ſacri Capitis ſimulacrum conflaviſſe. Sanguinis enim ampullae tunc temporis aut adhuc ignotae delituiſſe videntur, aut certe aliquandiu ſine theca, qua nunc includuntur, in armario repoſitae jacuiſſe. Necdum enim e regione Capitis poſitae, nullas adhuc fluoris & concretionis vices oſtenderant. Itaq. Joanne Urſino ſuum Rituale opus anno 1337. evulgante, nulla dum, uti credo, miraculi notitia Neapolitanis fuerat. Cur enim non modo in Translationis feſto ullum de Sanguine Januarii verbum injicitur, ſed nullo prorſus per anni circulum tempore de eo venerationi fidelium proponendo fit mentio? Potuit ne res tanta praeteriri ſilentio? At demum fere medio eodem ſaeculo, ac certe ſub Regina Joanna I. (quae ab anno 1343. ad 1382. regnavit) tam ſtupendum prodigium animadverſum fuiſſe ſuſpicor; ac ſtatim tum thecam illam, quae nunc cernitur, tum ſimul etiam nobile ac magnificum ferculum, cui theca ampullarum immittitur, fuiſſe conflata. Ab eo vero tempore ſtatis anni diebus coepiſſe utraſq. Reliquias e regione poni, ac miraculum tantum palam omnibus celebrari, neceſſe eſt. Ac vere mihi hoc videor eſſe dicturus, in tanto ac tam teſtato prodigio hanc quoque hominum illius temporis ſupinitatem mihi prorſus prodigialem videri, ita ut non modo nunc nihil prorſus de ejus Divini ſigni exordiis uſquam ſcriptum reperiatur; verum etiam quod vix centeſimo poſt ejus miraculi initium anno Lupus de Specchio in ſua S. Peregrini vita adeo nihil prorſus de tam recentibus initiis ſciverit, ut potius e tam longinquo id prodigium adſciverit, ut illud idem jam tum ſaeculo XI factitatum crediderit, & a S. Peregrino Malcolmi Scotorum regis filio conſpectum. Adeo

veriſſimum eſt eventorum quamlibet celebrium initia niſi litteris conſignata fuerint, ne ad centum quidem annorum ſpatium propagari.

Nunc quoniam ex Urſinianis Ritibus colligi diximus, anno 1337. hodiernum miraculum adhuc fuiſſe inauditum; age loca quae huc pertinent, adſcribamus.

Cap. 35. *Item in feſto S. Januarii de menſe Maii talis ordo ſervetur.*

Cap. 36. *Die Sabbati in vigilia ejuſd. feſti de mane in aurora CAPVT beatiſſ. Januarii coopertum pannis cum duobus clericis portantibus duas torcias reverenter portari debet per clericos, quibus .. Archiepiſc. commiſerit, ad unam infraſcriptar. Eccleſiar. ſecundum diſpoſitionem .. Archiepiſcopi, videl. S. Apoſtoli, S. Pauli Major. S. Mariae Major. S. Mariae Rotundae, S. Andreae ad Nidum, S. Georgii Major. S. Mariae ad Plazzam, vel ad aliam Eccleſiam, ſi .. Archiepiſcopo videbitur ...*

Cap. 37. poſt pauca. *Dominus Archiepiſcopus .. proceſſionaliter cum Capitulo ſuo toto, Epiſcopis, Abbatibus; clero univerſo, cunctis de populo ibid. congregatis, vadit ad Eccleſiam, in qua CAPVT beatiſſ. Januarii reconditum fuerat die Sabbati proxime praecedentis, de mane, ut ſuperius exprimitur, & cum ibi fuerit Univerſitas Civitatis Neap. quae CAPVT beatiſs. Januarii aſſociare tenetur .. duo de praedicta Univerſitate de Platea Capuana & Nidi & inde duo de aliis Plateis, & duo de Populo portare tenentur ſupra Caput beatiſs. Januarii pallium cum haſtis more ſolito. Quod CAPVT in die praedicta deferre tenentur Praelati uſq. ad tertium ſpatium viae ſecundum beneplacitum Domini Archiep., & poſtea ubi fatigati eſſent, Capitulum Eccleſiae Neap. deferre tenetur. Quod cum delatum fuerit ad dictam Eccleſiam, & in Altare reverenter ... repoſitum, Dominus Archiep. vadit in ſedem ſuam .. & incipit Veſperas ... Epiſcopis & Abbatib. ſuffraganeis ſtantibus in ſtallis ſeu locis conſuetis.* Ex his vero ſatis arbitror animadvertitur, uſq. ad annum 1337. non modo ignotum fuiſſe ſanguinis liqueſcentis prodigium, ſed ne efferri quidem in ea proceſſione ſacrum Cruorem, aut proponi ad venerationem conſueviſſe. Aut ſi vero id tunc factum fuiſſe pertenderis; ſane dicemus, rei tantae ſilentium (ibi praeſertim, ubi id ſilere minime licuiſſet) fore ipſo liquefacti cruoris prodigio prodigioſius; nec ab ullo ſanae mentis prorſus admitti poſſe.

Ex hoc, uti dixi, tanto ac tam conſtanti ſilentio manifeſtum eſt, uſq. ad ann. 1337. nihil dum de eo miraculo auditum. Cur vero ſub Joanna I. id tandem editum rear, hanc habeo cauſam. Anno circ. 1430. aut ſummum 1450. Lupus in Peregrini vita tam antiquum id miraculum credidit, ut id potuerit ad quadringentos retro annos retrahere. Quod ſi illud multo recentius anno circiter 1350. fuiſſet; certe ſenes recentis initii meminiſſent, ac Lupum opportune dedocuiſſent. Non potuit igitur multo ſerius medio XIV. ſaeculo exordium prodigii contingere.

Addam nunc ex iis quae ſequuntur, pauca, propterea quod ad ῥοδισμὸν (*Roſalia*) S. Januarii pertinent. Nam ſtatim poſtea triplex matutinum praeſcribitur: quorum primum a Capitulo Neap. dicebatur, duo ſequentia a Congregationibus aliquot Eccleſiarum. Sequitur deinde Miſſa per Archiepiſcopum celebranda, ut in die Nativitatis. Poſtremo additur. *Solatia conſueta fieri debent* (praeſentibus) *ad Expenſas Domini Archiepiſcopi. Et ad dictam Miſſam venire tenentur Archipresbyteri Calviczani, Afragolae, & Foris fluminis cum clericis ſuis cum CORONIS ROSEIS & ALIOR. FLORVM, nec non & deferre ARBORES ORNATAS FLORIBVS & avibus diverſis.* Quibus deinde Archiepiſcopus dare prandium debet.

Haec, uti dixi, ad ῥοδισμὸν ſive *Roſalia* S. Januarii ſunt referenda; qui ritus in cauſa fuit ut feſtum Translationis S. Januarii a majoribus noſtris vernaculo nomine diceretur *l' Inghirlandata*. Eodem quoq. & illa pertinent, quae de eodem feſto leguntur cap. 38. his verbis. *Antequam Dominus Archiep. ſit in Eccleſia, tenentur Epiſcopi & Abbates omnes ſuffraganei una cum clero univerſo civitatis Neap. eſſe in Choro parati, videl. Epiſcopi & Abbates cum pluvialib. mitris & crocitis; Capitulum autem cum cottis & pluvialib. Clerici vero omnes cum cottis, CORONATI CORONIS ROSEIS vel ALIOR. FLORVM in capitibus, nec non deferre ARBORES ORNATAS FLORIBVS & avibus diverſis. Archipresbyteros, omnes Archiepiſcopus ad comedendum invitare debet.* De ῥοδισμῷ ſive *Roſalibus* iſtis (quae certe

mihi

Digitized by Google

Id quoq. notandum eſt, Canonicos Neapolitanos, (ad quorum jura vetus Stephania ſub nomine S. Reſtitutae tranſmiſſa fuit) non temere per idem tempus curaſſe, ut in muſivo opere S. Mariae de Principio S. Januarii effigies exprimeretur, ut quoniam ejus oratorium proxime evertendum erat, eo ſaltem loco imago (44) ſimillima fidelium cultui proponeretur.

Hactenus oſtenſum fuit, ob eam quoque cauſam videri hodiernam S. Reſtitutae Eccleſiam fuiſſe veterem Stephaniam, quod utriq. Athanaſiana B. Januarii Eccleſia proxime adhaeſiſſe oſtendatur: ex eo vero fieri, ut non niſi hodierno S. Reſtitutae templo *S. Januarii* appellatio (quae Stephaniae peculiaris fuit) congruere debuerit. At vero qui nuper Stephaniam in hodierna Cathedralis cruce poſuerunt, oſtendant mihi rogo ubinam in ea vicinia oratorium S. Januarii fuerit, cum ipſimet fateantur, ſuam commentitiam Stephaniam ex uno latere via publica, ex altero SS. Petri & Suſannae, itemq. S. Laurentii Eccleſiis artatam fuiſſe, quo minus alia oratoria poſſet admittere.

S E C T I O II.

De vetere novaq. S. Reſtitutae nomenclatione.

Nec diſſimilis eſt ratio cur vetus Cathedralis, quae antiquitus Stephania aut baſilica Salvatoris nuncupabatur, poſt extructam hanc novam ſub regibus Andegavenſibus Cathedralem *S. Reſtituta* appellari coeperit. Etenim jam inde ab eo tempore, quo S. Reſtitutae corpus ab inſula Enaria in Cathedralem Neapolitanam invectum fuit, ei Virgini Memoriam ſive oratorium non incelebre fuiſſe constructum, certiſſimum eſt: de quo vide dicta cap. ſuperiore in reſponſione ad III. objectionem & quae cap. ſeq. ex chronico S. Mariae de Principio afferemus. Id vero Reſtitutae Martyrium in poſtico hodiernae aediculae S. Mariae de Principio fuiſse infra demonſtrabitur, cum de ejus ſacelli muſivo ac ſubjectis verſiculis commentabimur. Poſt

mihi videntur ſub CPolitanis principibus, quibus haec urbs parebat, ex Eccleſiae CPolitanae imitatione Neapolim fuiſſe traducta) dixi accurate ad Kalendar. Marmor. ad XIII. Febr. Adnot. 27. quae inſcribitur, *De Rhodiſmo S. Timothei, deq. S. Januarii Inghirlandata*. Vidiſſe ibi dicta pigebit neminem; nec enim nunc actum agere volupe mihi aut lectori fuerit.

(44) Simillima, inquam, ei, quae in Eccleſia S. Januarii ab S. Athanaſio poſita fuerat. Quod ideo notamus, ne tibi vir optimus, at (quod aetas illa peccabat) minime κριτικὸς Tutinus imponat, quem vide pag. 95. Is quia cum ceteris noſtris ſcriptoribus credidit muſivum S. Mariae de principio fuiſſe a Conſtantino conſtructum (quod tamen non ante annum 1313. fabrefactum, ex ſubjectis ibi verſibus cap. VI. oſtendam) ob eam cauſſam cenſuit, Carolum II. Andegavenſem curaſſe, ut ſimulacrum aureum, in quod caput Januarii incluſit, eodem vultu effingeretur, quo idem Martyr in muſivo S. M. de Principio conſpicitur. Verum, uti dixi, ſatius erat affirmare celeberrimorum Sanctorum vultus ad eamdem ſemper effigiem per manus traditam conformari conſueviſſe: itaq. ab eo factum, ut uterq. vultus, tum muſivi, tum etiam aurei ſimulacri haud abſimilis eſſet; imo uterque quoad poterat, ſimillimus ei Martyris imagini fieret, quae in Athanaſiana S. Januarii Memoria colebatur.

Digitized by Google

Poſt novam igitur Cathedralem erectam, cum vetus Stephania (quae in Capituli Neapolitani dominium tranſiit: quonam jure, infra aperiemus) vetera τῶν πρωτείων ornamenta amiſiſſet: cum adhaec omnibus ſacris pignoribus, quae in novam Cathedralem tranſlata fuerunt, praeter S. Reſtitutae ac S. Joannis Scribae corpora, exſpoliata fuiſſet; coepit ab iis, quae ſacratiora retinuit, nomen ſibi adſciſcere. Duo autem praecipue hanc veterem Cathedralem ab eo tempore illuſtriorem efficiebant, S. Reſtitutae corpus, itemq. S. Mariae de Principio aedicula. Ea igitur huic veteri Stephaniae nomen quaeſierunt: quae ab eo tempore duplici appellatione decorata fuit. Jam tum enim paſſim haec vetus baſilica tum *S. Maria de Principio*, tum etiam *S. Reſtituta* vocabatur. Hoc quod per ſumma capita hic informavimus, id plenius ac planius infra ſuo loco exponemus. Atq. ea eſt cauſa, cur ſemper ac vetus haec Cathedralis mihi appellanda fuit, eam *Hodiernam S. Reſtitutam* ad nauſeam uſq. nuncupavi. Quod neceſſario faciendum fuit, ut ambiguitatem nominis devitarem. Nam *S. Reſtitutae* vox olim tum apud Joannem diac. tum apud auctorem vitae longioris S. Athanaſii ſtrictius accipiebatur, pro ea ſcil. adjacente Eccleſia, in qua S. Reſtitutae corpus venerationi patebat: dum interim haec vetus Cathedralis ſuis donaretur nominibus, nim. *Stephaniae* aut *Salvatoris*. At poſtquam ſaeculo XIV. nova Cathedralis patuit; vetus Stephania paſſim *S. Reſtituta* (ob illatum ſcil. S. Reſtitutae corpus) nuncupari coepta fuit.

CAPVT VI.

Ex citimorum ſaeculorum ante & poſt novam hodiernam Cathedralem unanimi conſenſione, & ex ſcriptorum ante hos ducentos annos ſententia oſtenditur, Stephaniam non aliam ab hodierna S. Reſtituta fuiſſe.

HActenus id data eſt opera, ut antiquorum noſtratium ſcriptorum, qui quidem adhuc exſtent, loca undecumq. corraderem, ex quibus veterem illam decantatam Stephaniam (quae nim. in Conſtantinianae baſilicae Salvatoris nomen ſucceſſerat) in hodierna S. Reſtituta adhuc aegrum & anhelantem ſpiritum ducere fateri cogamur. Et quidem auctores illi ex quibus teſtimonia decerpſimus, ad XII. aut ſaltem XI. uſq. ſaeculum pertinent. Nunc porro videamus, utrum in eamdem conſenſionem ſequentes etiam ſcriptores conjurent, ii nim. qui ab ſaeculo XIII. ad hanc uſq. aetatem ſcriptis aliquid conſignarunt, & ii maxime qui paullo ante aut paullo poſt hanc erectam novam Cathedralem claruerunt: quo tempore veteris Stephaniae reliquiis novum *S. Reſtitutae* nomen inditum, contendimus. Tunc enim a nemine ignorari poterat, quaenam recens Cathedralis eſſet, quis vero veteris decur-

curtatae truncus, qui tunc adhuc palpitans cernebatur. Quod ſi per ea quae dixi tempora in illa, quae hodie *S. Reſtituta* dicitur, veterem Cathedralem, ac nominatim *Stephaniam* agnoſcendam fuiſſe intellectum fuerit; ecquis amplius rei tam certae atq. teſtatae movere controverſiam poterit? Age, ab ſaeculi XIII. ſcriptoribus tribus, qui haud diu ante novae hujus Cathedralis fundamenta jacta floruerunt (Albericum dico, & Jo: Cimeliarcham, & alium quemdam chronographum) ordiamur.

S E C T I O I.

Alberici teſtimonium.

Apud Ughellum (in Antiſtitum Neap. ſerie) in S. Aſprenate Epiſcoporum primo exſtat S. Epiſcopi *Vita & obitus* a quodam Alberico (45) ſcripta; haud magni pretii illa quidem, niſi quod *Stephaniae* meminit: ex quo intelligas ante medietatem XIII. ſaeculi adhuc *Stephaniae* nomen perduraſſe. Nam quod ea hujus Alberici aetas fuerit, ex prologo, quem ſcriptioni praemiſit, intelligitur, quo Petrum de Surrento Archiepiſcopum Neap. alloquitur, a quo ſe ſtimulatum ad ſcribendum praefatur. At Petrus iſte ab anno 1216. ad 1251. noſtram Eccleſiam adminiſtravit. De Stephania autem ſic Albericus iſte nomine tenus meminit, ut nihil inde eruere in rem, qua de agimus, liceret; niſi auctor chronici S. Mariae de Principio (quod haud diu poſt Albericum, h. e. eodem vergente ſaeculo ſcriptum fuit) totum eum Alberici locum ita decerpſiſſet, ut tamen haud dubie *Stephaniam* in ea, quae hodie *S. Reſtituta* vocatur, agnoverit. Quo circa Alberici mens ex interpretatione laudadati chronici prorſus eſt capienda.

Is igitur Albericus in fine vitae, ubi ad miracula narranda devenit, ſic incipit. *De cetero quantum qualemq. ſe in praeſulatus pontificio exhibuerit* (Aſpren)... *ſigna quae in noſtris quoq. temporibus per eum operari dignatur Divinitas.. manifeſtant. In hac Neapolitana urbe vir quidam religioſus & Deum timens fuerat, & huic conjux religioſa... juſti ambo ante Deum procedentes in mandatis & juſtificationibus Domini ſine querela: & non erat eis filius ſive filia, cum eis ſubſtantia non mediocris & familia* (ſervorum) *afforet non exigua. Flagitabant S. Praeſulis merita prece aſſidua.. terebant ſedulis greſſibus ejus baſilicae dicata limina... Penetrant ſancta eorum vota.. caelum & per Aſpren porriguntur ad Deum. Demum ſi magnis licet componere parva, alteri Zachariae, Eliſabeth alteri, alter Joannes naſcitur, virtutum luce varia & moribus honeſtiſſimis decoratus. Non obliti praememorati jugales ea, quae*

(45) Verum hujus ſcriptoris nomen *Albericus* fuit, uti (praeterquam quod *Alberici* nomen uſitatiſſimum XII. & XIII. ſaeculo fuit) ex omnibus, qui eum poſtea citarunt, conſtat. At quia in Vghello *Alberius*, errore opinor typographico, legitur; ea mendà ex Vghello in Cangii Gloſſarium redundavit, in cujus praevio Scriptorum indice *Alberius* conſonâ detractâ ſcribitur.

quae ſancto Patre Aſpre intercedente adepti caelitus fuerant beneficia, pro gratiarum redditione AD ANTISTITIS DECVS AVLAM decentiſſime CONSTRVVNT, ſicut uſq. in HODIERNAM DIEM CERNERE eſt in ea quae dicitur STEPHANIAE BASILICA.

Ex his vides, hoc miraculum proxime Alberici tempora contigiſſe (NOSTRIS TEMPORIBVS; uti huic miraculo praefatur) proinde pro vero eſſe habendum. At noſtrorum plures id uti fabuloſum traduxerunt: quos ſcil. offendit narratio eadem, quae in Chronico S. Mariae de Principio & Jo: Villano miris adulterata modis cernitur. In his enim duobus haec ſic ferme leguntur, quaſi ſi ipſo Aſprene adhuc vivente patrata fuerint. Mitto quod idem chronicon atq. Villanus ei puero caelitus impetrato *Joanni* nomen fuiſſe narrant; cum tamen Albericus, quia genitores ejus cum Zacharia & Eliſabeth comparaverat, debuerit etiam puerum cum Joanne conferre; ex quo ei *Joannis* nomen impoſitum minime ſequitur. Poſtremo illud quis ferat, quod AVLAM illam, quam genitores *ad Antiſtitis decus conſtruxiſſe* ab Alberico memorantur, chronici ejuſdem auctor neſcius quidnam interpretaretur, prodigalitate ſumma uſus, tum Stephaniam totam, tum etiam Epiſcopale palatium (cujuſmodi ſcil. XIII. & XIV. ſaeculo ab Archiepiſcopis incolebatur) uno illo AVLAE (46) vocis ambitu complectitur? In eo tamen commodum ſe chro-

H

(46) In Chronico S. M. de Princ. fol. 4. narrationis hujus hic finis eſt. *Demum Joannes* (imo is potius qui cum Joanne ab Alberico comparatur) *naſcitur* . . . *non obliti conjuges praeſati quae a dicto B. Aſpren intercedente adepti caelitus beneſitia fuerant, pro gratiarum redemptione ad Antiſtitis decus hoſpitium cum aula, cameris & jardeno decentiſſime conſtruxerunt. Nec non ad honorem & gloriam Jheſu Chryſti* (h. e. Salvatoris, cui Stephania dicata fuit) *eccleſiam ſeu baſilicam ipſi hoſpitio contiguam* (*copulatam cum epiſcopio* dixerat Joannes diac. in Stephano I.) *cum duabus aliis* (corr. *alis*: niſi vero quod Etruſci ſcriptores *Alia* pro *Ala* ſaepe dixerunt, id ex corrupta ejus aevi Latinitate manavit) *& cappellis quamplurbus* (quae capellae jam tum aevo hujus chronographi extimas duas alas occupaverant, ita ut duae tantum alae interiores tunc ſupereſſent) *ſitam in longum, cum curti videlicet* (atrium intelligit foribus baſilicae praeſtructum) *ad nobilem Capuanae plateam* (viam hanc qua parte Stephaniam praetergrediebatur, *Plateam Capuanae* dictam reperio, quod exordium caperet a *Caſtro Capuanae*, imo ab ipſa Capuana porta: unde & *Civia Capuanae* nomen arripuit) *ut uſque in hodiernum diem eſt cernere in ea quae dicitur baſilica Stephaniae.*

Haec vero Joannes Villanus noſter extremi ſaeculi XIV. ſcriptor in Neapolitanum ſermonem ita convertit, ut etiam ex Alberico ipſo potaſſe aliquid videatur. *Finalmente ſi è licito d'aſſimigliare l'uno di queſti ad Zaccaria e l'altro ad Eliſabeth, che loro naſcio un altro Joanne, cioè che come Zaccaria & Eliſabeth fecero Joanne, così a queſto marito & mogliere naſci uno figliolo chiamato Joanne, quale creſcendo de età di diverſe virtute & honeſte coſtume ornato, li predicti marito & mogliere non diſcordandoſe de S. Aſpren, e che haviano acquiſtato per ipſo ſi facto dono & quanto beneficio mandato gli era dal cielo per ipſo, pigliaro per rendere le gratie, ad honore del dicto Epiſcopo fecero l'hoſtiere ſuo con ſale & camere & giardino dilectiſſimo. Oltra a queſto a honore & gloria de Jeſu Chriſto ſerono edificare la Eccleſia o baſilica conjuncta al dicto hoſtieri & parochie, cappella poſta ſopra la piacza de Capuana con una corte, la quale per fino* al

Digitized by Google

chronicon iſtud praebet, quod in ſequentibus (fol. 5. a tergo & fol. 6.) aediculam, in qua Aſpren & Candida vitam traduxerunt, nunc prope S.Joannem ad Fontem, nunc prope capellam S. Mariae de Princ. fuiſſe agnoſcat; ac per hoc *Stephaniam* ab Alberico nominatam non aliud quam hodiernam S. Reſtitutam ex ſuae aetatis conſenſu interpretetur.

Sed & chronographi S. M. de Princ. locum (quem mox plenius ſect.III. num. I. explicabimus) & Jo: Villanum miſſos faciamus; & illud potius inquiramus, quid re vera Albericus AVLAM illam intellexerit, quam caelitus fecundi genitores *ad Antiſtitis* (Aſprenis) *decus conſtruxerunt*. Ut a magis uſitata apud Eccleſiae ſcriptores ejus nominis notione ordiar; AVLA interdum navim (47) Eccleſiae, alias totam ipſam (48) Eccleſiam deſignat. Et poſterior quidem notio loco Alberici convenit. Itaq. ſi me audis, genitores illi non aliud, quam *Aulam* (i. e. Eccleſiam) *ad decus Antiſtitis* Aſprenis *conſtruxerunt*. At quia *Aula* illa in Stephania, tamquam in toto pars (vide locum ſupra ex Alberico recitatum) Alberici aetate cernebatur; ob eam cauſam non ipſam Stephaniam cum Lectionibus (49) S. Aſprenis anno 1525. editis, & cum chronico S.M. de Princ. interpretari decet, verum potius minorem Eccleſiam Stephaniae adjacentem *ad Antiſtitis* Aſprenis *decus conſtructam* a genitoribus illis, qui paullo ante Alberici aetatem vixerunt. Itaq. S. Aſprenis Eccleſia iſta, in qua haud dubie ejus corpus quieſcebat, facile XII. ſaeculo erecta fuit.

Nunc de loco, ſi fieri poſſit hujus Aulae inveſtigando ſtimulat non levis cura. Ac ſane quidem de ala illa S.Reſtitutae, quae a cornu epiſtolae meridiem verſus procedit, cogitare non licet, ſi quidem (quod vulgo volunt) latus illud baſilicae ortivum via publica ſtringebatur. Itaq. oratoria

toria

al tempo de mò ſe vede, & chiamaſe la baſilica de Sancto Stefano. Hoc eſt *baſilica ab S. Stephano* (primo hujus nominis) *aedificata*, eoq. *Stephania* vocata. Nam ſi in S. Stephani protomartyris honorem dicatam illam Stephaniam interpretatur, ſplendide fallitur.

(47) Vide Cangium in *Aula*, ubi exempla hujus ſignificationis affert.

(48) In Muſivo apſidis Cathedralis Eccleſiae Capuanae (quod Card. Nicolao Caracciolo Cathedralem renovante & amplificante deperiit) hi duo hexametri legebantur.

Condidit hanc AVLAM (i.e.Eccleſiam) *Landulſus & Otho beavit:*
Moenia res morem: vitreum dedit Hugo decorem.

Vitrei decoris nomine opus illud muſivum intelligebatur.

(49) In Lectionib. SS. Neap. anno 1525. editis, in S. Aſprenis lect. VI. ſic legitur: *Conjuges vero ipſi . . . baſilicam ad honorem Sancti Aſpren decentiſſime conſtruunt, quae uſq. in hodiernum diem dicitur Stephaniae baſilica*. Recte quidem *Baſilica* vocatur, quam Albericus Aulam nominaverat: at ultima, niſi vitio carent, oſtenderent, a genitoribus illis totam Stephaniam fuiſſe factam. Sed magis eſt, ut manca typographico errore periodus, ſine dubio videatur ſic ſupplenda: *Quae uſq. in hodiernum diem (cernitur in ea quae) dicitur Stephaniae baſilica*. Exſtabat enim uſq ad citima tempora in Stephaniae reliquiis (i. e. in hodierna S. Reſtituta) *Aula S. Aſprenis* h. e. Oratorium a genitorib. illis erectum. Porro illam parentheſin (*cernitur in ea quae*) deſumpſi ex ſupra recitato Alberici loco.

Digitized by Google

toria omnia Stephaniae adjacentia, non niſi illi admovebantur alae, quae a capella S. Mariae de Principio meridiem verſus progreditur. Non potuit autem S. Aſprenis Aula ſive Eccleſia in poſtico S. Mariae de Principio ſita eſſe, quia ea maxime parte Eccleſia S. Reſtitutae illa (cujus tamquam a Stephania diſtinctae vita longior S. Athanaſii meminit) poſita eſſe debuit, ut infra oſtendemus. Nec potuit in poſtico capellae ultimae meridiem verſus collocari eadem illa S. Aſprenis Aula; quia ibi Athanaſianam S. Januarii Eccleſiam fuiſſe, uti cap. ſuperiore diximus, neceſſe eſt. Ergo fuerit oportet medio ferme intervallo, atq. ibi forſitan, ubi ante hos paucos annos vir undecumq. ornatiſſimus deq. ſuo Neapolitano Capitulo multis nominibus optime meritus, Januarius Majellus, Caroli Archiep. Emiſſeni viri ſanctiſſimi doctiſſimiq. germanus frater, Deo *ad Antiſtitis* Aſprenis *decus conſtruxit* (uti verbis Alberici utar) ſacellum ſane quam pulcherrimum. Ibidem, ni fallor, olim *Aula* ſive oratorium S. Aſprenatis fuit. Ac memini me ex eodem Canonico Majello viro benevolentiſſimo audiſſe cum diceret, idcirco ſe illo maxime ſitu S. Aſprenatis aediculam exſtruere voluiſſe, quod nempe ibi prope hodiernam S. Mariae de Principio capellam feratur Aſpren una cum S. Candida prima urbis hujus Chriſtiana vitam degiſſe. Aliquid certe horum tum chronographus (50) S. M. de Principio, tum etiam Caeſar (51) de Engenio injicit, quo haec opinio fulciri poſſit: ut taceam illam aſſignatam a me modo rationem, quod nempe non videatur alius relinqui locus, ubi S. Aſprenatis Aula a fecundis caelitus genitoribus (de quibus Albericus narrat) conſtrui potuerit, quam medio inter capellam S. M. de Princ. & Athanaſianam S. Januarii Eccleſiam intervallo.

Quandoquidem autem ſacelli S. Aſprenatis a numquam ſatis lauda-

 to

(50) In Chronic. S. M. de Princ. fol. 6. hoc qualecumq. huc attinens legitur: *Non mirum eſt, ſi ibi* (nim. in capella S. M. de Princ.) *eſt magna devotio populi & concurſus cotidie; nec indebite agitur, ſi inibi anachoritae mulieres recluſae inhabitant; quia illic ſancta vetula Candida in ſervitio Dei juxta dictam Eccleſiam & palatium dicti antiſtitis Aſpren vitam finivit: cujus quidem vetulae Candidae corpus ablatum abinde poſt tempora exſtitit, & in Eccleſia B. Andreae Ap. . . . fuit traditum ſepulturae.*

Hanc S. Andreae Ap. Eccleſiam, in qua S. Candidae corpus ſepultum fuit, ſcio illam vulgo accipi, quae *S. Andreae ad Nidum* ſive *ad Nilum* vulgo vocatur. At etiam atq. etiam conſiderandum eſſe moneo, an non illa in proximo poſita S. Andreae Ap. Eccleſia ſit potius capienda, quae Xenodochio S. Athanaſii adjacebat: quamq. ex Eugenii IV. diplomate (quod in calce libri hujus inter Monumenta dabitur) in loco hodierni Theſauri S. Januarii fuiſſe poſitam, turriq. campanariae hodiernae adhaeſiſſe neceſſe eſt.

(51) Locum Chronici modo deſcriptum ſic amplificat Caeſar de Engenio Neap. ſac. pag. XI. *Come ſi legge nella Cronica di Napoli* (Joan. Villani) *e di S. M. del Princ. S. Aſpreno ereſſe una picciola abitazione a S. Candida appreſſo la ſua caſa con divotiſſimo oratorio, ove fe dipinger la predetta figura della Reina de' cieli, la quale per eſſer ſtata la prima figura della gran Madre d'Iddio quivi fatta, che in altra parte di Napoli o forſe dell' Italia, perciò preſe il nome di S. Maria del Principio. Nel medeſimo luogo ſantamente viſſe S. Candida dopo che fu fatta Criſtiana, e ringiovenita nella legge di Criſto, e nell' anima e nel corpo riſanata.*

Digitized by Google

to Canonico Majello aedificati mentio ſemel injecta fuit; non ab re futurum cenſeo, ſi quam pulcherrimam epigraphen ei ſacello eruditiſſimus aedificator inſcripſit, lectori non invideam: quae talis eſt.

D. O. M.
ET. S. ASPRENO
PRIMO. VRBIS. HVIVS. EPISCOPO
AB. APOSTOLORVM. PRINCIPE
CONSECRATO
A. QVO. NEAPOLITANA. CIVITAS
HIC. VBI. OLIM
SEDES. PONTIFICALIS. FVIT
NASCENTIS. CHRISTIANAE. FIDEI
LVMEN. ACCEPIT

Quam inſcriptionem ea etiam de cauſa hic legi volui, ut appareat, quaenam viri graviſſimi ſententia de prima Neapolitana Cathedrali fuerit. HIC inquit VBI OLIM SEDES PONTIFICALIS FVIT.

In idem ſacellum etiam veneranda fratris numquam pro dignitate ſatis celebrati oſſa tranſtulit, quibus hoc epigramma impoſuit.

Carolo. Majello. Archiep. Emiſſeno
Ex. hujus. Eccleſiae. Metropol. Canonico
Ob. eximiam. pietatem. omnigenamque. doctrinam
A. Clemente. XI. Romam. accito
Vaticanae. bibliothecae. praefectura
Baſilicae. Canonicatu
Et. honore. Sacri. Cubiculi. ornato
A. Benedicto XIII.
A. Secretis. Brevium. ad. Viros. Principes. electo
Et. Archiep. dignitate. inſignito
Diuturni. morbi. virulentia
Neapoli. extincto. III. Kal. Dec. an. CIƆIƆCCXXXVIII
Ianuarius. Tit. S. Martini. primus. presb. praebendatus
Germano. fratri. benemerentiſſimo
Sacram. D. Aſpreno. Aram. ex. electis. marmoribus
Pro. monumento. P. Ann. CIƆIƆCCXXXXV.

Ad Neapolitanum vero Capitulum quod attinet, ſatis credo teſtatum fuiſſe, quam ſe non ingratum tanti praeſulis memoriae & acceptorum ab eo ingentium beneficiorum (52) memor praeſtiterit.

SE-

(52) Nam praeter debita officia quibus virum ſummum deq. ſe meritiſſimum ſemper impenſiſſime vivum coluit, morte non ſine vitae ſanctioris publico praeconio obita, eumdem & frequentiſſimi funeris honore ultro proſequi voluit, eique poſt juſta ſollemnia, honorificentiſſimum ſepulturae locum in S. Reſtitutae baſilica dedit. Poſtremo ejus imaginem intulit in eam ſacrarii dictam, in qua clarorum virorum viſuntur

SECTIO II.

Joannis Cimeliarchae locus excutitur.

Sect. ſuperiore oſtenſum fuit, ab Archiep. Petro de Surrento Albericum ad ſcribendam S. Aſprenatis vitam fuiſſe incitatum. Pari ratione qui Petro ſucceſſit Bernardus Caracciolus Rubeus (qui quidem ab anno 1252. ad 1262. cathedram tenuit) Joannem Neapolitani Capituli Cimeliarchen impulit, uti S. Joannis IV. Epiſcopi Neap. vitam elucubraret: quod Joannes ita praeſtitit, ut eam tamen vitam non niſi mortuo Bernardo in publicum ediderit, quippe qui Bernardum *Bonae memoriae* appellat in vitae prologo. Ex quo prologo (apud Bollandiſtas ad 1. April. pag. 34.) ea hic adſcribam, quae cauſam, quam tuendam ſuſcepimus, multo luculentiorem faciant. *De corporibus*, inquit, *ſanctis, quae hactenus in Eccleſia Neapolitana* (hoc eſt Stephania, quia nondum de nova Cathedrali extruenda inceſſerat cura: corpora autem Epiſcoporum intelligit, quae S. Joannes IV. cujus vitam ſcribendam ſuſcipit, in Stephaniam intulerat) *quae hactenus*, inquit, *in Eccleſ. Neap. collocata fuerunt . . . contigit* (cum Bernardo Archiep.) *ſermonem haberi. Inter quae meminimus eſſe venerabile corpus S. Joannis Epiſcopi ejuſdem Eccleſiae, qui ad Acquarolam vulgariter nuncupatur* (is eſt S. Joannes ejus nominis IV.) *quod corpus ſanctum collocatum fuiſſe dicitur ab antiquo in ſepulcro, quod eſt ante parvum oſtium ipſius Eccleſiae* (h. e. prope portam Stephaniae lateralem, ſive dextram ſive ſiniſtram; nec enim hoc declarare penſi habuit) *in quo* (ſepulcro) *IMAGO SUA DEPICTA VIDETUR* (notari haec verba volo, quibus magnum (53) veritatis indicium

tur effigies: cui imagini hanc breviſſimam vitae ejus notitiam ſubjici Canonicis placuit.

Carolus Majellus olim Canonicus deq. hoc Capitulo optime meritus, quantus a puero pietate & litteris fuerit, Archiepiſcopale hoc Seminarium ejus Rectoris opera ad tantam gloriam provectum, declarat. Nihil in abſtruſioribus linguis & diſciplinis arduum fuit, quod non vi ingenii ac labore pervicerit. Ultro Romam a Clemente XI. evocatus, & tum bibliothecae Vatic. praefectura, tum Canonicatu S. Petri donatus, poſtremo a Benedicto XIII. ſecretarius brevium ad viros principes & Archiep. Emiſſenus creatus fuit. In quibus muneribus, praeter rariſſimam eruditionem cum aurea eloquentia & Latini ſermonis nativa elegantia junctam, cum non tantum prudentia, ſed & virtutibus omnibus ad miraculum eniteret, nullum in Aula Romana majoris moliminis negotium fuit, quod non ejus opera feliciter ceſſerit: vir omnium opinione praeterquam ſua Cardinalatu digniſſimus. Neapoli obiit III. Kal. Dec. ann. CIↃIↃCCXXXVIII. Quem Canonici, olim collegam ſuum, funere indictivo ab ſe elatum in hac baſilica collocarunt. Vixit ann. LXIX. menſ. IX. dies XI.

(53) *In quo*, inquit, (ſepulcro) *imago ſua* (nim. S. Joannis) *depicta videtur*, i. e. adhuc depicta cernitur. Hanc veriſſimam ratio-

cium continetur) *nunc vero in altari, quod juxta portam, qua itur ad Eccleſiam S. Joannis ad Fontes, quod altare Trinitatis vocatur, eſt firmiter collocatum.*

Haec ultima Cimeliarchae verba etiam atq. etiam conſideranda ſunt; ex quibus luce clarius perſpicitur, ſe de non alia Eccleſia in toto recitato loco loqui, quam de illa ipſa, quae hodie *Sancta Reſtituta* vocatur. Cur hanc, inquis, intelligit? quia non niſi in hodierna S. Reſtituta reperire licet portam, qua in Eccleſiam S. Joannis ad Fontes patet aditus. Hanc ergo hodiernam S. Reſtitutae baſilicam ipſe Cimeliarcha κατ' ἐξοχὴν & abſolute vocat *Eccleſiam Neapolitanam*, h. e. unicam Cathedralem: nam ſi duae tunc Cathedrales fuiſſent, haud dubie additum aliquod, quo una ab altera diſtingueretur, adjunxiſſet. Imo hanc eamdem, quae hodie *S. Reſtituta* dicitur, fuiſſe re vera Stephaniam planiſſime ſignificat; quia in hac eadem (quae ſcil. cum Eccleſia *S. Joannis ad Fontes* ſic copulata erat, ut una ab altera medio tantum oſtio disjungeretur) in hac, inquam, teſtatur tot illa corpora ſancta fuiſſe, quae S. Joannes Scriba, teſte Joanne Diac. intulerat in Stephaniam.

At enim, inquis, nullum noſtra aut patrum noſtrorum memoria prope oſtium illud S. Joannis ad fontes *Altare Trinitatis* exſtabat. Eſto: nullius Altaris Trinitatis poſt ſolidos quingentos annos ab hoc Joanne Cimeliarcha ſcriptore elapſos memoria exſtet: num continuo nullum ibi aetate ipſius Cimeliarchae fuiſſe, conficietur? Imo quantam, Deus bone, intra unius ſaeculi orbem capellarum mutationem animadvertimus! quarum aliae abolentur, aliae ex uno loco in alium tranſeunt. Vel in ultima Neapolitanae Cathedralis praeclara renovatione, quae nuper ſtudio, ac prolixis ſumptibus Joſephi Card. Spinelli Archiepiſcopi facta eſt, quanta, pro Superi! capellis mutatio accidit: qui plures in diverſa tranſtulit loca, ut quidquid abnorme oculos offenderet, corrigeret & ad ſymmetriae rationes redigeret. Idem prorſus Altari Trinitatis accidit: etſi tamen id Altare anno 1682. adhuc quidem, ſed loco diverſo, exſtabat: de quo mox.

Nunc

rationem affert, ex qua olim S. Joannis Scribae ſepulcrum prope oſtium minus fuiſſe oſtendatur, quod ibi adhuc ejus rei indicium ſupereſſet, nim. imago S. Joannis loco ſepulcri imminens. Ac meminiſſe oportet, quae Joannes diac. in vita hujus S. Joannis Scribae narraverat, *Corpora quoque*, inquit, *ſuorum praedeceſſorum ex ſepulcris, in quibus jacuerant, levavit, & in Eccleſia Stephania ſingillatim* (in orbem) *collocans, aptavit unicuiq. arcuatum tumulum, ac deſuper eorum EFFIGIES depinxit.* Quae verba in Diatriba, quam Commentario ad Kalendar. marmor. Neap. praeviam fecimus, copioſa enarratione illuſtravimus pag. XXX.

Adnot. XIII.

Ergo quod Joannes ſtudium erga ſuos ſanctos deceſſores praeſtiterat, tantumdem ei a ſucceſſoribus repenſum fuit. Quem Joannem inter Sanctos relatum, eodem religioſo ſepulturae honore decoraverunt. Nam pari prorſuſq. ſimili ſepulcro ejus corpus incluſum fuit, cum arcuato tumulo; & ejus effigie deſuper depicta. Ad hunc igitur chronographi Joannis locum opportune alludit Joannes Cimeliarches, ubi, ut probet prope Stephaniae minus oſtium antiquitus Joannem Scribam fuiſſe ſepultum, ex adhuc ibi ſuperſtite depicta S. Joannis imagine argumentum petit.

Digitized by Google

Nunc enim rem totam altius repetam. Quo tempore haec nova Cathedralis encaenianda fuit, de Corporibus ſanctis, quae olim S. Joannes Scriba in Stephaniam (quae hodie *S. Reſtituta* dicitur) intulerat, in novam Cathedralem transferendis cogitari coepit. Et tunc quidem temporis omnia, quae adhuc in Stephania aut adjacentibus oratoriis ſupererant, in Templum hoc novum invecta fuerunt, praeter S. Reſtitutae Mart. & S. Joannis Scribae corpora. Ac S. Reſtitutae reliquiae ex peculiari ſui nominis Eccleſia (quae in poſtico capellae S. M. de Principio poſita erat, uti dicetur infra) in Aram primariam veteris Stephaniae cum traductae fuiſſent; in cauſa fuere ut quod ex Stephania tunc reſtabat, id totum *Sanctam Reſtitutam* noſtri homines transnominaverint.

At interim S. Joannis corpus quia miraculis adhuc fulgebat; ob eam cauſam non licere viſum fuit illud in novam Cathedralem invehere ac permixtim cum aliis ſanctis corporibus ſepelire. Imo ob eamdem quoq. cauſam nec in Aram quidem S. Reſtitutae primariam tunc translatum mihi fuiſſe videtur, ſed FIRMITER (uti quaſi vates cecinerat Cimeliarches) eodem manſiſſe loco. Porro quod de Joannis Scribae miraculis dixi, de eo idem Cimeliarcha in fine vitae fidem prolixam facit his verbis. *In qua* (ſepultura) *etiam uſq. in PRAESENTEM diem non ceſſat ventres fidelium a doloribus ſanare, & aliis miraculis coruſcare*. Ea inquam cauſa fuit, cur S. Joannis corpus tunc quidem loco motum non fuerit. At poſtmodum obſoleſcente cultu, cum etiam miracula deſiiſſent; ex loco parum decenti in Aram maximam tranſportatum fuit. Ac per eamdem occaſionem factum reor, ut Altare Trinitatis in alium locum transferretur: id quod ex Actis Viſitationis Hannibalis de Capua ann. 1582. didici; quorum locum (54) inferne ſubjeci.

Porro quod de ventribus ad ſepulcrum S. Joannis Scribae omni moleſtia liberatis modo vidimus, tantumdem Capuae ad S. Paulini (55) Memoriam uſuveniſſe memini.

SE-

(54) In Actis ejus Viſitationis (exſcriptae in apographo authentico Capituli Neap. fol. 290. a tergo) ſic legitur: *Deinde acceſſit ad viſitandum Altare Sancti Spiritus de Pulverinis* (ſic vocatum, quod eſſet patronatus nobilis familiae Pulverinorum) *quod eſt conſtructum in paraſtate ante columnas, quae ſuſtinent tranſverſalem alam praedictae Eccleſiae a cornu Evangelii . . . . Iconem habet . . in qua eſt depicta IMAGO SANCTISS. TRINITATIS* (illa eadem ſcil. quae olim in Altari Trinitatis, cujus meminit Cimeliarches, fuerat) *& eſt ibidem tela linea caerulei coloris, ne icon praedicta a muſcis vel pulvere maculetur*. At equidem ſuſpicor non alia de cauſa ei tabulae velum praetendi conſueviſſe, quam quia ei Altari, in quo (etſi tunc alibi ſito) olim ſanationes contigiſſe ferebantur, adhuc aliquid ex priſca veneratione haerebat reliquum.

(55) Obiter hic monebimus, quod Cimeliarches de ventribus auxilio S. Joannis perſanatis narrat, ei ſimilem quoq. famam Capuae de ſepulcro S. Paulini Epiſcopi Capuani uſq. ad meam juvenilem aetatem perduraſſe. Quo tempore ad S. Paulini Corpus (quod ſub Ara Theſauri veteris recondebatur) ventris verminatione tentatos confluxiſſe memini: imo qui hoc patiebantur, corpus ſuum per vacuum altare marmoreum ex una parte in oppoſitam traduxiſſe, eaq. fide ſe levatos dictitaſſe.

Digitized by Google

SECTIO III.

Ex Chronico S. Mariae de Principio ſuffragia aliquot decerpuntur.

§. I. *Notitia Chronici ejus, & quod vergente ſaeculo XIII. primitus compoſitum videatur.*

AB omnibus ſcriptoribus noſtris, qui abhinc ducentos annos res Neapolitanas illuſtrarunt, laudabatur jam pridem quoddam *Chronicon S. Mariae de Principio*, quod in Capituli Neap. tabulario aſservari ajebant. Et tamen cum nuper illud conquireretur, nuſquam ſe in conſpectum dabat; certe quia deleto prorſus ejus titulo, ob eam cauſam facile quaerentium diligentiam fefellit. Itaq. cum proximis diebus chartas archivi illius excuterem; in volumen incidi ex quatuor tantum & quadraginta membranis compactum: cui nullus, uti dixi, in fronte index praefigebatur. At poſtea membranam primam ſubtilius contemplatus, ope aquae fortis, quam vocant, titulum codicis fuiſse oblitteratum comperi. Verum cum in eo codice ea reperiſsem omnia, quae Caeſar de Engenio, Chioccarellus, Caracciolus aliiq. quamplurimi ex Chronico S. Mariae de Princ. arceſſivere; non dubitandum amplius de ταυτότητι codicis cenſui. Porro fol. 43. litteris rubricatis haec adnotata reperi. *Hic liber eſt Capituli matris Eccleſiae Neapolitanae: in quo ſanctae Mariae de Principio, ſanctaeq. Reſtitutae ſollemnia, & ſacra mortuorum officia continentur. Quae omnia ex vetuſtiſſimo codice, ejuſdem Capituli ſumptibus, ad verbum fuere tranſcripta: Joanne Antonio Carrapha, Pauloq. Antonio Belhomo Cellarariis, Anno humanae ſalutis* 1533.

Ex his vides hoc, quod habemus chronicon, ex altero vetuſtiſſimo, quo nunc caremus, fuiſse deſcriptum. At vero ſcire intereſt, quantae vetuſtatis prius illud alterum, quod amiſimus chronicon fuerit. Et certum quidem eſt, antiquius Joanne Villano (qui chronicon ſuum Neapolitanum exeunte ſaeculo XIV. ſcripſiſse putatur) fuiſse; quia plurima ex illo Chronico Villanus ita in ſuam hiſtoriam patria dialecto ſcriptam transfudit, ut verbum verbo appenderit. Ac nequis ſuſpicetur, contra ex Villano potius profeciſse chronographum S. M. de Princ., illud impedimento eſt, quod quaedam quae in Chronico noſtro recte ſe habent, Villanus quod ea minime intellexiſset, aut (56) corrupit, aut caute (57) praetergreſsus fuit.

Sed

(56) Cujus generis illud eſt, quod narrationem de duobus conjugibus caelitus fecundatis non percepiſſe proditur. Nam lib. I. in fine cap. 38. ſcripſit: *La quale per fino al tempo de mò ſe vede, & chiamaſe la Baſilica de Sancto Stephano.* At in Chronico S. M. ſcribitur *Baſilica Stephania*: quod longe aliud eſt quam *S. Stephani Baſilica*. Alia generis hujus haud pauca exempla praetereo.

(57) Cujuſmodi illud eſt quod cap. 42. de Cimeliarcha loquens, ac de officioſis quibuſdam

Sed idem tamen chronicon de quo quaerimus, eſt Alberico poſterius, quia narrationem illam de duobus caelitus fecundis conjugibus ex Alberico deſumpſit; & quidem ita inde hauſit, ut plura de ſuo admetiretur, uti ſupra Ádnot.46.ex collatis utriuſq. locis potes animadvertere.

Nec tantum Alberico (qui ante medium XIII. ſaeculum ſcripſit) ſed & novae Cathedralis encaeniis chronicon hoc noſtrum (cujuſmodi ſaltem nunc refectum habemus) poſterius eſt, uti ex pluribus ejus liturgicis (58) locis arguitur, novam Cathedralem cum S. Reſtituta copulatam ſignificantibus.

Itaq. omnibus recte conſideratis, ſic cenſeo. Hoc volumine, quale nunc teritur, duae maxime partes continentur: quarum prior eſt hiſtorica de S. Petri praedicatione, de SS. Candidae & Aſprenatis converſione, de Conſtantini in hanc Eccleſiam beneficiis, & aliis hujuſmodi agens: poſterior pars eſt liturgica, quaedam complectens officia Canonicorum Neap. peculiaria. Suſpicor igitur partes haſce duas ex duobus diverſis fontibus derivatas.

Fons ergo unus erat totus hiſtoricus, qui forſitan *Chronicon Eccleſiae Neapolitanae*, aut *Eccleſiae Majoris Neapolitanae* inſcribebatur. Idq. Chronicon (ex quo hodierni Chronici pars mere hiſtorica manavit) poſterius Alberico erat; uti conſtat ex narratione conjugum Divino favore liberos ſuſcipientium: quae narratio ſic aperte ex Alberico ſumpta fuit, ut etiam ridicule interpolata cernatur. Illud igitur Alberico recentius erat; ſed tamen novae Cathedralis encaeniis antiquius. Quod novae Cathedralis

I encae-

dam Graecorum praepoſitorum ritibus, vocem SQVARASTASE, quae in Chronico S. M. reperitur, viſam ſibi intellectu difficillimam in totum praeteriit. Quam vocem nos in Appendice accurate exponemus.

(58) Ea loca occurrunt in proceſſione quae olim fiebat in die omnium fidelium defunctorum: in qua in Altari majore novae Cathedralis quaedam orationes pro ſummo Pontifice, pro Regibus, proq. Archiepiſcopis vita functis dicebantur: deinde aliae ſequuntur dicendae in ala S. Aſpren, in coemeterio Hebdomadariorum (quod in ala S. Aſpren fuiſſe olim arguitur) & in navi Eccleſiae ejuſdem. Mox per alam alteram ingreſſis Sanctam Reſtitutam, aliae orationes in ala S. M. de Principio, aliae in navi, aliae in ala ſecunda, & in coemeterio S. Angeli pronuntiabantur. Poſtremo in Choro S. Reſtitutae tres orationes pro Canonicis defunctis canebantur, & haec ultima oratio *PRO DIVO IMPERATORE CONSTANTINO*: *Omnipotens ſempiterne Deus, cujus majeſtati reges atq. imperatores ſubjacent, quaeſumus pro tua pietate miſerere animae famuli tui Divi imperatoris Romani Conſtantini, qui HANC DIVAE RESTITVTAE AEDEM CANONICOSQ. CARDINALES QVATVORDECIM in honorem tui nominis obſervantiſſime DEDICAVIT. Per Domin.*

Ex toto autem proceſſionis ordine probe animadvertis, haec ſcripta fuiſſe poſt novam Cathedralem erectam. At ex ultimis verbis etiam hoc intelligitur, eam Eccleſiam a Conſtantino factam (quae initio in parte hiſtorica modo *Eccleſia Stephania*, modo *Neapolitana* aut *Major Eccleſia* vocata fuerat) hic *Divam Reſtitutam* nuncupari, quippe quia poſt mutatum ei nomen haec ſcripta fuerunt. Ceterum quae de Canonicis XIV. a Conſtantino erectis dicuntur, ea decantatiſſima, tametſi falſa, ultimorum ſaeculorum narratio fuit: de quo Parte altera diſputabitur.

encaeniis anteceſſerit, oſtendunt narrationis ejuſdem de conjugibus fecundatis extrema verba, quae ſunt ejuſmodi: *Baſilicam* (conſtruxerunt) *ipſi hoſpitio* (Epiſcopali) *contiguam* ... *ſitam in longum*, *cum curti videlicet ad nobilem Capuanae plateam : ut uſq. in hodiernum diem eſt cernere in ea*, *quae dicitur baſilica Stephaniae*. Haec inquam verba palam arguuntur ſcripta fuiſſe, dum adhuc hodiernae S. Reſtitutae conſtaret *Stephaniae* nomen, & dum adhuc integra eſſet, ſuaſq. portas & atrium ſive *Curtem* ad Capuanae plateam haberet. Ac paſſim in tota parte hiſtorica hoc Chronicon ſe vetuſtius nova Cathedrali prodit: ſed volui narrationem illam de conjugibus fecunditatem aſſecutis ſeligere, quia ex uno illo loco id ſcriptum Alberico poſterius, nova vero Cathedrali anterius, deprehenditur. Non aliud ergo reſtat, niſi ut Chronicon illud prius (quod fontem hodierni fuiſſe diximus) vergente ſaeculo XIII. conſcriptum fuerit. Habes detectam fontis hiſtorici epocham.

At pars altera liturgica ex veteribus quidem Cathedralis veteris officiis deſumpta fuit; ſed praeſenti novae Cathedralis cum Sancta Reſtituta copulatae ſtatui accommodata : ex qua parte pauca aliquot ad ſpecimen in ſuperiore Adnotatione excerpſimus.

Et tamen cum major hujus codicis, quem tamdiu deſcribimus, pars officia complectatur, prior vero hiſtorica ſit longe brevior; mirabitur aliquis, cur titulum hunc in fronte geſſerit, *Chronicon S. Mariae de Principio*: nam eo nomine (quod tamen hodie, oblitterato titulo, in fronte diſparuit) citatur ab omnibus. Verum nullus erit admirationi locus, ſi meminerimus, non inſolens hoc antiquis fuiſſe, ut quae in unum corpus compingerent, iis a prima quaq. tractatione nomen inderent: id quod interdum poſterioribus fraudi fuit, dum ei ſcriptori, quem in fronte libri inveniſſent, etiam opuſcula ſequentia omnia, ab aliis profecta auctoribus, tribuerunt.

Ante quam vero hinc abeo; Chronicon illud vetuſtius Neapolitanae Eccleſiae (ex quo in hodiernum codicem pars prior hiſtorica derivavit haud dubito quin plura alia continuerit ad ſacram Neapolitanam hiſtoriam pertinentia: quae quia ab exſcriptore anni 1533. non decerpta fuerunt, nunc amiſimus. Argumento eſt quod noſter Villanus plura Eccleſiaſticae noſtrae hiſtoriae affert capita, quae haud prorſus aliunde arripuiſse videtur, quam ex illo ipſo antiquiore Chronico, ex quo, quae nunc adhuc in eo reſtant, ea totidem verbis tranſtulit in patriam dialectum. Verbi cauſa lib.I.cap.32.*in quodam antiquo Chronico* ſe legiſſe narrat, quo ex fonte Virgilius Maro hauſerit ſcientiam tot patrandi miracula. Quis ſcit igitur an non Chronicon iſtud ab Jo: Villano laudatum, illud ipſum Eccleſiae Neapolitanae Chronicon antiquius fuerit, in cujus initio quaedam priſcae ſaecularis hiſtoriae fundamenta de more praeſtruebantur? Quod ſi hoc parum cordatis viris viſum veriſimile fuerit; at illud certe negari

non

Digitized by Google

non poteſt, quin quae cap. 39. & 40. de Sibylla Cumana Chriſtum vaticinante, quaeq. mox cap. 47. & 48. de S. Silveſtri geſtis, ac multo plus quae cap. 49. 50. & ſequentibus ſacrae Neapolitanae hiſtoriae capita pertexuntur, ea omnia ex illo priore Neapolitanae Eccleſiae Chronico deſcripſerit: quae hodie in excerptis hodiernis anni 1533. propterea deſiderantur, quod qui tunc ad decerpendum operam locarunt ſuam, ea tantum ſelegerunt, quae ad notitiam veteris Stephaniae, quae poſtea *S. Reſtitutae* nomen invenit, peculiariter pertinerent.

Maneat igitur, antiquius illud Chronicum poſt medietatem saec. XIII. fuiſſe compoſitum, eoq. Chronico juſtam ſacrae hiſtoriae Neapolitanae exhibitam fuiſſe effigiem: qua integra hiſtoria nunc minus aegre caremus; tum quod in rebus antiquioribus haud pauca craſſiora commenta complectebatur, tum etiam quod nihil ex eo Chronico mihi videatur praeteriiſſe ejus ſatis fidus interpres Joannes Villanus.

In iis vero, quae ex hoc Chronico producemus, rogo lectorem, ne fabuloſis quibuſdam rerum antiquarum narrationibus, aut narrationum circumſtantiis nimium ſe offendi ſinat. Nec enim tam pingues ſumus, ut his aut fidem adjungamus, aut ab aliis adjungi cupiamus. At contra injuſtiſſimi ſimus, ſi in iis quae de ſua aetate Chronographus iſte teſtatur, iis fidem derogemus. Itaq. ſi oſtenderimus, ex hujus ſcriptoris teſtificatione omnia in id convenire, ut ibi Stephania fuerit; ubi nunc hodierna S. Reſtituta eſt; poterimus ne de eo amplius addubitare? Nunc age eximia quaeq. hujus Chronici loca in medium proferamus.

§. II. *Ex chronico S. M. de Princ. quaedam ad cauſam pertinentia decerpuntur.*

I. *De Conjugibus caelitus fecundis locus.*

Hunc totum locum chronographus iſte ex Alberico ita ſumpſit, ut etiam quaedam de ſuo adnumeraverit. Utrumq. ſect. I. reperies, ubi Adnot. 46. verba chronici noſtri eo pertinentia adſcripſimus.

Sed tamen ne, dum lectorem alio rejicio, eum delaſſare videar; ultima ſaltem narrationis illius verba huc repetam. Fol. 4. *Non obliti conjuges praefati, quae a dicto beato Aſpren intercedente adepti celitus beneficia* (liberorum ſcil. ſuſceptorum) *fuerant, pro gratiarum redemptione, ad Antiſtitis decus hoſpitium cum aula, cameris & jardeno decentiſſime conſtruxerunt. Nec non ad honorem & gloriam Jheſu Chryſti* (h. e. *Salvatoris*, cui Stephania dicata erat) *Eccleſiam ſeu baſilicam ipſi hoſpitio contiguam cum duabus* (59) *alis & cappellis quam pluribus*

(59) Imo praeter mediam navim, quatuor alae initio fuere, quatuor columnarum verſibus diſtinctae. At poſtquam uſus capellarum invaluit; extimae duae alae locum praebuere capellis: quarum intergerivi parietes in ſingulas columnas extimas deſinebant. Ea de cauſa chronographus dixit: *Cum duabus* (cum antiquitus quatuor fuiſ-

bus ſitam in longum cum curti (i. e. atrio) *videlicet ad nobilem Capuanae plateam* (*Capuanae* via illa erat , quae a Porta Capuana , & Caſtro Capuanae Cathedralem a dextra relinquens , longius in occidentem procedebat) *uſque in hodiernum diem cernere eſt in ea , quae dicitur baſilica STEPHANIAE* .

Dixeris fortaſſe , de Stephania quidem eaque cum epiſcopali hoſpitio copulata hic fieri mentionem : at nihil addi , ex quo Stephaniae ſitus dignoſcatur . Verum quod Stephania haec non alia fuerit , quam hodierna S. Reſtituta , planiſſime perſpicitur ex ejuſdem Stephaniae deſcriptione , quae mox fol. 5. a tergo legitur ; ubi Stephaniae *tribunam* proximae adhaeſiſſe capellae S. Joannis ad Fontem , dicitur . Atqui ea capella , quae etiamnum integra cernitur , non niſi *tribunae* templi, quod hodie S. Reſtituta vocatur , proxime applicita cernitur .

Et hactenus quidem ea dicta fuere , quae , quibus ſincere agere libuerit , abunde ſufficiant . At quia Serſalius vir amiciſſimus in eo opuſculo , quod pluries laudavimus , ex hoc ipſo chronici S. M. de Princ. loco contrarium demonſtrare adnititur ; ne ſim longior , ejus rationibus ſeorſum (60) reſpondere praeſtabilius duxi .

II.*Nar-*

fuiſſent) *alis & cappellis* . Eaedem extimae columnae ante hos octo circiter annos Canonicorum juſſu ſtructitio opere circumveſtitae fuerunt , ita ut in praeſentia paraſtatarum ſpeciem exhibeant , columnis intrinſecus incluſis.

(60) *Reſpondetur rationibus iis , quibus Serſalius Chronicon S. Mariae de Principio in ſuas pertrahit partes* .

Locum Chronici S. M. de Prine. quem ſupra retulimus , tantum cauſae ſuae afferre praeſidium Serſalius eredidit , ut poſt plures alias , quibus utitur , argumentorum velitationes , in hoc demum Chronici loco tamquam in valida triariorum manu , ſpem haud dubiae victoriae ſtatuerit . Unde hac ultima pugna perfunctus , tandem receptui canit . In eum ergo Chronici locum ubi a pag. 25. ad 28. copioſe commentatus eſſet ; duplici ad ultimum argumentatione utitur , ex qua invicte conficiatur , veterem Stephaniam non in hodierna S. Reſtitutae baſilica , ſed in tranſverſa novae Cathedralis navi ſive Cruce quaerendam eſſe.

I. Argumentum ejuſmodi eſt . Ex Canonici Celani teſtimonio conſtat , hodiernam S. Reſtitutae baſilicam olim (antequam ſcil. nova Cathedralis erigeretur) fronte adverſa ſtetiſſe : cujus apſis prope hodiernum Theſaurum fuerit , porta vero ſeptentrionem ſpectaverit . Cum ergo Chronicon S. M. de Princ. memoret , Stephaniam habuiſſe *Curtim* (h. e. atrium portae baſilicae praevium) AD CAPUANAE PLATEAM i. e. ad meridianam plagam ; id apertiſſime oſtendit , Stephaniam olim diverſam ab hodierna S. Reſtituta fuiſſe ; eam vero in novae Cathedralis Cruce ſitam fuiſſe , ejuſq. portam & atrium ad meridiem h. e. ad Capuanae plateam ſpectaſſe .

Verum tota haec machina concidit , ſimul atq. Celanum (quem ipſemet Serſalius haud raro deceptum arguit) in eo ſplendide falſum fuiſſe conſtiterit , dum improvide S. Reſtitutae tribunal ſitu contrario olim ſtetiſſe putavit . Id vero non a Celano didiciſſe oportuerat , ſed a Chronographo S. M. de Principio : qui (uti mox num. 3. demonſtrabimus) dum capellam S. Joannis ad Fontes *prope tribunam* Stephaniae ponit , duo prae ſe aperte oſtendit , tum ſcil. Stephaniam haud aliam ab hodierna S. Reſtituta eſſe , quippe cujus *tribuna* hodie num S. Joanni ad Fontem applicita viſitur ; tum etiam hodiernae S. Reſtitutae (olim *Stephaniae* dictae) tribunal numquam adverſa fronte ſtetiſſe , nec unquam ejus portam cum atrio aliorſum

Digitized by Google

II. *Narratio de Conſtantini Neapolim adventu & commoratione, deq. ejus in Eccleſiam Neapolitanam beneficiis.*

Totam narrationem quae huc pertinet, afferemus opportuniore loco in fine Partis alterius. Hic autem univerſe animadvertemus, Neapolitanam Conſtantini profectionem fore fabuloſiſſimam, ſi quidem de Magno Conſtantino (ad quem tum Chronicon, quod prae manibus eſt, tum etiam ſcriptores omnes Neapolitani, qui poſtea ſunt ſecuti, eam retulerunt) intelligatur: at contra pro vera eſſe habendam, ſi in poſteriorem alium Conſtantinum (ac veriſimillime in illum alium Conſtantis filium) tranſcribatur: quem diutiuſcule in Occidente commoratum, uti res Occidentis componeret, alibi ſupra demonſtravimus. Verum de his rurſus Parte II. nobis ſermo redibit.

III. *Narratio de S. Joanne ad fontem.*

Jam vero quae hactenus decerpſimus, nequis ſuſpicetur de alia Eccleſia, quam de hodierna *Sancta Reſtituta*, olim *Stephania* dicta, poſſe intelligi, audiat quemadmodum in proxime ſequentibus auctor accurate digito intento deſignet, quamnam Eccleſiam, de qua ibi loquebatur, intel-

ſum quam ad meridiem ſpectare potuiſſe. Fruſtra igitur Serſalius commiſeratur Chioccarelli ſtuporem: qui poſt recitatum Chronici S. M. de Principio locum, tamen concludat numquam alibi Stephaniam, quam ubi nunc S. Reſtituta, nec alibi unquam epiſcopale palatium, quam ubi hodieq. viſitur, fuiſſe.

II. Argumentum in eo verſatur, quod ſi Chronographo S. Mariae de Principio perſuaſum fuiſſet, Stephaniam ibi fuiſſe, ubi nunc S. Reſtituta eſt, profecto (in iis verbis: *Uſq. in hodiernum diem cernere eſt in ea quae dicitur baſilica Stephaniae*) non dixiſſet IN EA, ſed IN HAC, quippe qui (uti obſervat Serſalius pag. 29.) *in ipſa S. Reſtituta, pro S. Reſtituta, & ſumptibus Capituli ſcriberet*. Verum ea verba primitus ab Alberici Vita S. Aſpren deſumpta fuere. Confer ejus locum ſect. 1. ubi nihilo minus illud IN EA reperies. Ex Alberico autem illam narrationem dum exſcripſit is, qui chronicon antiquius Eccleſiae Neap. compoſuit (de quo ſuperiore §. dixi) quid mirum, ſi illud IN EA retinuit? Poſtremo nec mirandum, ſi qui hodiernum chronicon S. M. de Princ. ex defectis illius chronici anterioris particulis, & ex quibusdam Officiis ſimul compegit, duo illa monoſylba intacta reliquerit, exſcriptorem magis quam Ariſtarchum agens. Qui etiamſi perſonam Capituli in ſe ſuſcepiſſet, imo etſi intra ſepta S. Reſtitutae hodiernae (quod abſonum eſt) ſcripſiſſet; non putavit tamen, tantum ſibi invidiae ex vocalibus duabus creatum iri; praeſertim qui ſciret, IS & HIC alternare & confundi ſaepiſſime.

Ad extremum meminiſſe oportet, recitatum Chronici locum ex Alberico quidem (ut alibi monuimus ſect. 1.) fuiſſe deſumptum; ſed tamen ex inſcitia Chronographi excerptoris narrationem Alberici fuiſſe corruptam. Albericus enim dicit, a conjugibus illis caelitus fecundatis *Aulam* (h. e. minorem Eccleſiam Stephaniae adjacentem) in S. Aſprenis decus fuiſſe factam. Id vero noſter Chronographus ſecus intelligens, & *Aulam* pro palatio accipiens, putavit, a conjugibus tum Archiepiſcopale *hoſpitium cum aula, cameris & jardeno*, tum etiam Stephaniam (quam ſcimus tamen ab Stephano auctore inveniſſe nomen) aedificata fuiſſe. Verum de his vide ſupra Sect. 1. & Adnot. 49.

At quantalibet fuerit Chronographi hujus noſtri ſive inſcitia, ſive fabulandi libido, ea in anteactis tantum factis verſari potuit. Idem tamen dum Sthepaniae ſitum in hodiernae S. Reſtitutae Eccleſia paſſim agnoſcit, in eo, quia de rebus ſui temporis agitur, nec falli potuit, nec vero fallere impune potuiſſet.

Digitized by Google

intellexerit. Fol. 5. a tergo. *Fecit etiam conſtrui praefatus imperator in praedicta Neapolitana Eccleſia* (quam num.I. & II. Chronographus iſte ſignificaverat) *olim nominata Eccleſia STEPHANIAE*, *cappellam prope tribunam ipſius Eccleſiae antiquae ſub titulo SANCTI JOANNIS AD FONTEM*. Ex his vero vel luſcitioſi vident, hodiernam *S. Reſtitutae Eccleſiam* & *Eccleſiam Stephaniam* duo eſſe unius & ejuſdem baſilicae nomina; quippe cum, quae olim *Stephania*, eadem poſtea ob invectas S. Reſtitutae reliquias tranſnominata *Sancta Reſtituta* fuerit.

Quod vero ad unam ea duo nomina baſilicam pertineant, Capella S. Joannis ad Fontem luce clarius declarat; quae ſicut olim *prope tribunam* Stephaniae erat, ſic nuncquoq. Sanctae Reſtitutae *tribunae* proximae adhaeret. Et haec quidem nemo vel pervicaciſſimus negaverit. Ergo ſimul fateamur neceſſe eſt, tum narrationem a me num. I. indicatam (de Eccleſia ſcil. hoſpitio Epiſcopali contigua, quae cum curti in longum protenditur in Capuanae plateam, quam *Stephaniam* vocari dicit) tum narrationem alteram de Conſtantini benefactis, non ad aliam quam ad hodiernam *S. Reſtitutam*, olim *Stephaniam* pertinere; certe quia duae illae priores narrationes cum hac tertia connectuntur, in qua Eccleſiam cum S. Joanne ad Fontem copulatam vocat *praedictam Neap. Eccleſiam*, de quâ ſcil. proxime antea narraverat. Mitto jam quae de hac eadem capella S. Joannis deinceps addit.

IV. *De Capellae S. Joannis ad Fontes & hoſpitii Epiſcopalis cum Stephania cohaerentia.*

Eod.fol.5.a tergo.*Erat enim prope dictam Capellam S.Joannis,& prope poſticum dicti palatii Epiſcopalis domuncula* &c. Ex his vides, ſicuti nunc capella S. Joannis tum hodiernae S. Reſtitutae tribunali, tum etiam Archiepiſcopalis palatii poſtico eſt proxime attigua,ſic & olim ſe rem habuiſſe. *Erat enim* inquit, *prope dictam Capellam S.Joannis, & prope poſticum dicti palatii Epiſcopalis domuncula ſive cellula cum oratorio & altari,ubi dum vixit ſanctus Aſpren, & illa ſancta vetula Candida coelibem vitam duxit*. Haec alae dexterae S. Reſtitutae reſpondent in vicinia capellae S. Mariae de Principio, uti diximus hoc ipſo cap.Sect.I. ubi ex Alberico decerpentes, etiam de hoc chronici loco egimus.

V. *Quod vetus Eccleſia ſeu Capella Sanctae Reſtitutae diverſa ab hodierna S. Reſtitutae Eccleſia fuerit, etſi ambae ſibi mutuo adhaeſerint.*

Supra cap. IV. ad object. 3. oſtenſum a me fuit, exſtitiſſe olim quamdam *S. Reſtitutae Eccleſiam* Stephaniae (quae hodie mutato nomine *S. Reſtituta* vocatur) adjacentem. Quam quidem pluribus in locis demonſtravimus, facile poſt ſaeculi ſeptimi medietatem (ac veriſimillime ſub Conſtantino Conſtantis filio qui ab anno 668. ad 685. imperavit: qui poſtmodum cum Conſtantino Magno confuſus videtur) fuiſſe conſtructam

ctam

Digitized by Google

ctam in eum finem, ut ibi S. Reſtitutae Virg. & Mart. reliquiae ex inſula Enaria aſportatae reconderentur. De hoc quidem tum ſup. cap. IV. ad object. 3. & cap. V. Sect. 2. ſcripſimus, tum longe accuratius in Additamentis ad XVI. Maii (quae circa finem To. 3. Comment. ad marmoreum Kalendarium Neap. inferuntur) ad vivum reſecuimus.

At hujus veteris Eccleſiae S. Reſtitutae nullum prorſus hodie veſtigium ſupereſt. Nam ſive vetuſtate collapſa, ſive alia de cauſa conciderit: id tantum praeſtare poſſum, ineunte XIV. ſaeculo S. Reſtitutae oſſa in veteris Stephaniae lacerum truncum fuiſſe invecta, eamque ob cauſam veteri huic Stephaniae ab illo tempore novum *Sanctae Reſtitutae* nomen fuiſſe quaeſitum.

At commode nobiſcum agitur, quod ubinam olim vetus S. Reſtitutae Eccleſia fuerit, chronicon S. Mariae de Principio paucis quidem verbis, ſed quantum cupidis ſatis erat, indicavit. Ergo fol. 5. a tergo verſu antepen. ſic legitur. *Oratorium enim & locus ille ſanctus eſt: illud ſcil. altare & locus intus Cappellam Sanctae Reſtitutae*. Olim ergo *Eccleſia S. Reſtitutae* vocabatur; ſicuti re vera tum in charta anni 1100. quam protulimus cap. IV. ad object. tertiam, tum in longiore S. Athanaſii vita nuncupatur. At quia aetate hujus chronographi *Capellarum* nomen invaluerat, idcirco *Capellam S. Reſtitutae* vocavit. Contra vero auctor vitae B. Nicolai Eremitae utrumq. nomen conjunxit. *In Capella*, inquit, *ſeu Eccleſia Sanctae Reſtitutae*. Vide in ſeq. ſectione.

Pergit chronicon: *Ubi nunc Sancta Maria de Principio*. Ex his vides veterem Sanctae Reſtitutae Eccleſiam in poſtico hodiernae capellae S. Mariae de Principio olim fuiſſe. Notandum eſt autem praecedentia his verba ex calamo antiquioris chronographi (ex quo hodiernum chronicon excerptum fuiſſe diximus) prodiiſſe. Nam quia aevo illius antiquioris chronographi vetus Eccleſia S. Reſtitutae adhuc ſtabat (ſicuti ſtabat quoq. anno 1310. quando in eam corpus B. Nicolai Eremitae illatum fuit) idcirco non praeterito, ſed praeſenti tempore EST utitur: *Oratorium enim & locus ille ſanctus EST* &c. Sed idem oratorium quia poſtea, quo anno (nim. 1533.) ex chronico priore illo, chronicon hodiernum S.M. de Principio decerptum fuit, non amplius ſupererat; idcirco anno (uti dixi) 1533. pauca haec verba interpoſita fuere: *Ubi nunc Sancta Maria de Principio*, h.e. in hujus Capellae poſtico. Et certe nihil eſt cauſae, cur huic adjectioni fidem derogemus, quamvis ducentis circiter annis poſt dirutam S. Reſtitutae Eccleſiam hic inſerta fuerit; nam eo tempore adhuc antiquius chronicon illud exſtabat, quod haec ipſa copioſius eloquebatur: & plura alia hiſtorica rerum noſtrarum monumenta ſupererant, quibus hoc ipſum docebatur. Ab ea vero eſt cauſa, quod in muſivo S. Mariae de Principio (de quo infra Sect. V. copioſe diſſeretur) imago S. Reſtitutae eodem muſivo opere effigiata fuerit, eo ſcil. loco, in cujus poſti-

co

co vetus illa S. Reſtitutae Eccleſia adhuc anno 1310. ſteterat, quo anno corpus B. Nicolai Eremitae in eam invectum fuit.

Ibidem ſic ſtatim ſequitur. *Quam capellam Sanctae Reſtitutae conſtrui etiam & aedificari fecit dictus Imperator.* Conſtantinum Magnum intelligit: quod etiam IX. & X. ſaeculo credebatur, palam teſtante Jo: diacono in Zoſimo (locum cap. 2. expendimus) aetate ſua eam Eccleſiam Conſtantino auctori a multis tributam: nec aliud ſaec. XI. perſuaſum fuit, quando vita longior S. Athanaſii ſcripta fuit, uti cap. IV. ad object. tertiam vidimus. Verum vivente Magno Conſtantino adhuc S. Reſtitutae corpus in Africa quieſcebat: & (ut intermedia taceam) non potuit id corpus ante medium VII. ſaeculum Neapolim tranſvehi: cujus translationis occaſione ejus Eccleſia aedificata fuit. Facile igitur quae Conſtantino Magno tribuuntur, ea Conſtantino Conſtantis filio (ut ante innuimus, ac fuſius in citatis Additamentis ad XVI. Maii expoſuimus) piiſſimo Imperatori adſcribenda fuerunt.

Proxime ſequitur. *Qui* (imperator Conſtantinus) *ex devotione quam habebat ad dictam beatam Virginem Reſtitutam, quae proximis diebus claruerat miraculis multis & glorioſis, dictam cappellam donavit Capitulo Eccleſiae Neapolitanae, quod tunc erat; & ejus commiſit regimini.* Cetera quae de Capitulo & Canonicis ſtatim ſubjiciuntur, itemq. quod *Legendam B. Athanaſii* teſtem citet; ea in Partis alterius fine diſcutiemus. Sicuti etiam ſiqua ſunt alia, quae ex eodem toties laudato chronico verti in rem noſtram poſſunt, ea ſuis locis non miſſa fient.

S E C T I O IV.

Ex vita B. Nicolai Eremitae locus expenditur.

In hodierna S. Reſtitutae baſilica corpus B. Nicolai Eremitae in ſacello ejuſdem nominis, quod cappellae S. Mariae de Principio adhaeret, ſub ara poſitum colitur: qui ſub Carolo II. & ejus relicta vidua Maria piiſſima regina, Neapoli in colle Lucullano in ſolitaria Eccleſia S. Mariae ad Circulum eremiticam vitam diu egerat. Is a ſicario quodam neſcio quibus intemperiis acto peremptus, in Eccleſia quae hodie *S. Reſtituta* vocatur, ſed tum adhuc *Major Eccleſia* vocabatur (nam ejus mors in annum 1310. incurrit, quo nondum novam cathedralem fuiſſe perfectam, ſect. ſeq. oſtendemus) ſepultus fuit. Res quemadmodum geſta fuerit, in ejus vita non inepte ſcripta narratur, quam Bollandiani ſocii ad XI. Maii ediderunt, omiſſo tamen auctoris nomine, quod ignorarunt. At eadem vita in Actis Viſitationis S. Reſtitutae ſub Hannibale de Capua(in apographo Capituli Neap.fol.313.)integra legitur ex cod. antiquiſſimo Monaſterii Surrentini S. Renati Monachor. Caſinenſium deſcripta; eaq. Magiſtro Jacobo de Piſis auctori ſuo tribuitur. In ea igitur vita haec de ſepultura leguntur (apud Boll. ad XI. Maii pag. 708.col.

Digitized by Google

708.col.2. num.7.): *Portatur corpus ejus quaſi* (61) *martyris per Clerum Neapolitani Capituli quem innumeroſa gens de civitate Neapolitana ſequitur*, *Antiſtite* (Humberto) *tunc* (62) *abſente AD MAIOREM NEAPOLITANAM ECCLESIAM* (quae tamen tribus quatuorve poſt annis ob illatas S. Reſtitutae reliquias *Sancta Reſtituta* vocari coepit) & *INIBI* (h. e. in eadem Majore Eccleſia, nondum *S. Reſtitutae* nomen adepta) *IN CAPELLA SEV ECCLESIA* SANCTAE RESTITVTAE (haec porro eſt illa S. Reſtitutae peculiaris Eccleſia, quam vita S. Athanaſii a Stephania diſtinguit, & adhuc tempore funeris B. Nicolai ab eadem diſtinguebatur: quam tamen auctor *Cappellam ſeu Eccleſiam* vocat, ſicuti & Chronicon S. Mariae de Princ. *Cappellam* nuncupat, quia jam *Cappellarum* nomen de adhaerentibus oratoriis uſurpari coeperat) & *inibi*, inquit, *in CAPPELLA ſeu ECCLESIA* (nam alii recentiore nomine *Cappellam*, alii antiquiore vocabulo adhuc *Eccleſiam* vocare amabant) *S. Reſtitutae*, *Divino ſollemniter celebrato myſterio*, *in quadam tumba marmorea reconditur*. Ac paucis interjectis narrat, mox inde translatum fuiſſe *Ad quamdam tumbam aliam in eadem ECCLESIA SEV CAPELLA*: illa ſcil. quae peculiaris S. Reſtitutae fuerat, imo adhuc erat; quia ejus Virginis reliquiae nondum inde in Aram maximam baſilicae una cum nomine invectae fuerant.

Hic porro locus nec commentario, nec epiphonemate indiget: tanto plane aeſtimabilior, quanto de ultimis adhuc ſpirantis Stephaniae (quae

K tunc

(61) Ab exemplari deſcripto in Viſitatione Hannibalis de Capua abeſt τὸ *Quaſi*: quod optime quidem in exemplo Bollandiſtarum legitur. Sententia autem haec eſt, B. Nicolai corpus religioſis exſequiis, ſic *quaſi Martyris*, fuiſſe a Capitulo Neapolitano decoratum. Confer Adnot. ſeq.

(62) Quid hoc ſedulo notaſſe neceſſe fuit, *Antiſtite tunc abſente?* An exſequiae peragi ſine Archiepiſcopo nequiviſſent? Non: verum hujus loci intelligentia ex ſuperiore Adnot. pendet, qua dictum fuit, B. Nicolaum in illis exſequiis non tralaticio funere, quaſi unum e multis, ſed QUASI MARTYREM (his enim verbis Magiſter Jacobus de Piſis auctor narrationis utitur) religioſo cultu elatum fuiſſe. Atqui in re tanti momenti Archiepiſcopi auctoritate opus fuiſſet. Verum abſente Archiepiſcopo, Capitulum in juriſdictionem ſucceſſit; eaq. de cauſa Capituli auctoritate omnia tunc geſta fuerunt. Nec enim tantum ſede vacante, ſed & abſente aut aliter impedito Epiſcopo Capitulum in jura Epiſcopi ſuccedere, docent paſſim Canoniſtae. Proderit pauca ex Card. de Luca (de Praeeminent. diſc. 22. n. 6.) huc afferre. *Capitulum cum Canonicis & Epiſcopo conſtituit unum & idem corpus Eccleſiae Cathedralis repraeſentativum. Cujus juriſdictionis & praeeminentiarum actuale exercitium reſidet penes Epiſcopum tamquam caput; habitualiter vero eſt penes Capitulum: quod, ſede vacante, ſeu alias ABSENTE vel impedito Epiſcopo, ex quodam jure non decreſcendi, tam in juriſdictionalibus, quam in praeeminentialibus quoque habet*. Videatur quoq. noſter M. Ant. Genuenſis in Praxi Cur. Archiep. Neap. cap. 86. n. 11. qui poſt citata veterum Canoniſtar. loca, addit, cum, Hannibale de Capua Archiep. Neap. abſente, ejus interim vicarius generalis diem obiiſſet; in defuncti locum fuiſſe a Capitulo Neapolitano Horatium Raperium ſubrogatum. Verum his ſatis tritis, atq. ex Canoniſtarum uberius palaeſtra petendis abſtineo.

Noſtra quod intereſt; hodie B. Nicolaus Eremita in S. Reſtitutae baſilica cultum religioſum obtinet, verum ritu Confeſſoris, non ritu *Martyris*.

Digitized by Google

tunc *Major Neapolitana Eccleſia* uſitatius vocabatur) annis loquitur ; & ita loquitur, ut haec ab exſtante adhuc peculiari *S. Reſtitutae* Oratorio ſibi adhaerente diſtingueretur, quippe quae non dum *Sanctae Reſtitutae* nomen ejusdemque reliquias ſibi vindicare potuerat.

Atque hinc porro intelligitur, ad eamdem hanc antiquiorem S. Reſtitutae Eccleſiam pertinere donationem, qua anno 1309. (qui annus ſepulturam B. Nicolai Eremitae proxime anteceſſit.) Bartholomaeus Sigi-nulfus Caſertae Comes, & magnus Regni Camerarius donavit *Majoris Eccleſiae Canonicis & SANCTAE RESTITVTE* (illi ſcil. antiquiori) *EORVM ECCLESIAE* (recte *eorum Eccleſia* dicitur; quia a fundatore ſuo Conſtantino recentiore donata Canonicis fuerat, ut in Chronico S. M. de Princ. legitur) *Caſtrum S. Angeli de Monte ad Criſtam* cum omnibus juribus. Cujus donationis chartam a Canonicis tunc aſſervatam laudat Chioccarellus in Humberto pag. 202.

S E C T I O V.

Verſuum Muſivi S. M. de Principio ſuffragium.

Verſus teſſellato operi S. Mariae de Princ. ſubjecti non alia quidem re cauſam, quam ago, juvant, quam quod in iis Templum hoc, quod hodie *S. Reſtituta* vocatur, diſertis verbis S. Helenae h. e. ipſi Conſtantino Magno auctori tribuatur; ſic enim ibi proditur:

Nobilis hoc templum ſancta conſtruxit Helena.

Ea igitur fama tunc vigebat, cum anno 1313. (quo circiter anno, uti dicetur nova Cathedralis, quae nunc cernitur, dedicata videtur) hoc opus teſſellatum, cui verſus ſubſcripti proſtant, conſtructum fuit. Quod ſi haec baſilica (in qua verſus illi deſcripti cernuntur, quaeq. hodie *S. Reſtituta* dicitur) Conſtantino auctore gloriatur, eamdem fuiſſe ac Stephaniam neceſſe erit; nam (ut cap. 2. & 3. demonſtravimus) Stephanus Epiſcopus in id unum incubuit, nempe ut Conſtantinianam baſilicam Salvatori ſacram amplificaret ac renovaret: quae poſtea ab Stephanorum alterutro *Stephaniae* nomen traxit. Et id quidem unum ſatis erat ad conſtituti mihi penſi rationes. Verum cum iidem verſiculi praeclara prorſus plurima ac ſcitu digniſſima ſub inconditae barbariei involucro contineant; ea omnia evolvere, ac verſus ipſos juſto commentario dilucidare non videbitur ab re propoſita alienum. Quocirca licebit jam parumper in eos hexametros venia petita divertere.

§. I. E X C V R S I O P R I O R.

Qua verſus Muſivo operi S. Mariae de Principio ſubjecti recitantur & exponuntur.

De ſacello S. Mariae de Principio (cui minime vulgaris veneratio jamdiu conciliata, adhuc perſtat) doleo fabuloſa plurima (a quibus, ut ingenue fatear, Clerus Neapolitanus tum ſemper alias, tum hoc tempore

cum

cum maxime abhorret) circumferri. Qui talibus delectatur, ea in Chronico S. Mariae de Principio, in Joannis Villani chronico Neapolitano, & aliis largiter expoſita reperiet. Inter cetera vero illud quoq. fabuloſiſſimum eſt, quod imago Deiparae (quae in apſide ejus ſacelli opere teſſellato expreſſa merito dignatione maxima colitur) ab aliis S.Lucae (de quo vide Caeſarem de Engenio) ab aliis Conſtantino Magno tribuatur. Verum mitto quod nulla Neapoli paullo eſt antiquior Eccleſia, quae non eidem principi tamquam auctori primo tribuatur. At in eo magis ſtuporem noſtratium miror, qui in ſubjectis eidem imagini verſibus non deprehenderint, id opus non ante annum 1313. fabrefactum fuiſſe: hoc eſt ducentis ferme annis poſtquam artem muſivariam, jamdiu in occidente abolitam, Deſiderius Abbas Caſinenſis in Italiam revocavit, muſivariis artificibus CPoli in ſuum monaſterium arceſſitis, teſte Leone Marſicano chronographo Caſinenſi.

Porro muſivum hujus ſacelli opus in apſide conſpicuum, in medio quidem Deiparam ſedentem, ac puerum Jeſum in gremio geſtantem, a dextris S. Januarium Mart. mitra redimitum, a ſiniſtris S. Reſtitutam Virg. & Mart. exhibet. Quod quidem, uti dixi, male creduli noſtri homines ad Conſtantinum auctorem referunt, palam refragante tum rudi muſivi operis artificio, tum in primis inſcriptione, quae in extrema teſſellati operis ora legitur (63) in hunc modum.

LVX DEVS IMMENSA POSTQVAM DESCENDIT AD IMA
ANNIS TRECENTIS COMPLETIS ATQVE PERACTIS
NOBILIS HOC TEMPLVM SANCTA CONSTRVXIT HELENA;
HIC BENE QVANTA DATVR VENIA, VIX QVISQVE LOQVATVR
SILVESTRO GRATO PAPA DONANTE BEATO. (PENSIS
ANNIS DATVR CLERVS IAM INSTAVRATOR PARTHENO-
MILLE TRECENTENIS VNDENIS BISQVE RETENSIS.

§. I. *In quinq. priores verſus adnotatiunculae.*

Ad eos vero hexametros adnotaſſe aliquid non piguerit. Verſu tertio quod legitur, *Hoc templum ſancta conſtruxit Helena*, in eo leviſſimum id eſt quod Matris Conſtantini nominis penultima producitur. Id vero ex Graecorum recentiorum more manavit, in quorum verſibus (qui paſſim in liturgicis libris inſeruntur) ſaepiſſime vocales breves ſequente liquida evadunt ancipites, ad poetae arbitrium uſurpandae. Sed miſſis grammaticorum quiſquiliis, notandum eſt, quod S.Helena ſive (quod tantumdem eſt) Conſtantinus non illud muſivum opus feciſſe dicitur, ſed Templum illud totum: quod tunc quidem novum *S. Reſtitutae* nomen ſibi jam quaeſiturum erat; ſed proxime ante *Stephania* vocabatur,

K 2 & an-

(63) Nunc quidem litterae aut ſyllabae quaedam horum hexametrorum detritae cernuntur: ſed iis locis auxilio venit Chioccarellus, qui eos verſiculos (qui tunc temporis integriores erant) in Zoſimo Epiſcopo pag. 31. retulit. Nam alii nec totum epigramma proferunt, & id mendoſum deſcripſerunt.

Digitized by Google

& antequam Stephania fuiſſet, *Conſtantiniana* erat, h. e. illa baſilica quam Caeſar Neapoli Salvatori dicaverat. Nec ab illo tempore ad hanc diem primarius Salvatoris cultus in hac baſilica deperiit.

Sequitur v. 4. & 5. *Hic bene, quanta datur venia, vix quiſq. loquatur, Silveſtro grato*. Vox *Grato* non otiatur: voluit enim verſificator decantatiſſimae tunc temporis Conſtantini donationi (de qua chronicon S.Mariae de Principio prolixe meminerat) Silveſtrum ſeſe *gratum* praebuiſſe, & ſpiritualia longe aeſtimabiliora redonando, gratiam rependiſſe. *Silveſtro*, inquit, *grato Papa donante beato*. Porro de indulgentiis quas Silveſter ſacello S. Mariae de Principio (ad quod *Veniae* nomen pertinere, ſuadet adverbium HIC) largitus a verſificatore proditur, multa quoq. chronicon S. M. de Princ. praedicat. Ut fol. 5. a tergo: *Ob quod dictus Papa Silveſter . . . ex Apoſtolica largitione multa ſpiritualia ſtipendia, & dona ac indulgentias conceſſit perpetuis temporibus duraturas. Oratorium enim & locus ille ſanctus eſt* &c. De eiſdem indulgentiis longior in cod. chronico mox narratio ſequitur: quam in ima (64) ora

(64) In Chronico Ms. S. Mariae de Principio fol. 6. a tergo ſic ſcribitur. *Nec etiam cenſetur eodem praetermitti ſilentio miraculum illud quod contigit, cuidam nobili mulieri anno centeſimo vigeſimo quarto poſt obitum dicti Papae Silveſtri. Dum dicta nobilis domina plurimum Deo devota dictum frequentaret Oratorium* (S.Candidae intelligit, ubi S. Maria de Principio) *& altare, in quo dictus Papa Silveſter Neapoli celebraverat pluries, & videbat alios frequentantes, ut eſt etiam hodie; ſupervenit ſibi affectio magna diſtincte ſciendi indulgentias largitas & conceſſas in dicto oratorio per dictum Papam Silveſtrum, cum aliqua animi temptatione, quod convenientius videbatur ſibi viſitare & frequentare Oratorium & altare, ubi degebant corpora SS. Martyrum Januarii, & Neapolitanorum civium Euticetis & Acutii militum, qui diebus hiis proximis, martyrium ſuſceperant pro fide Chriſti ſervanda. Quae domina dum pro hujuſmodi habenda noticia devotas preces fundiſſet Altiſſimo, unius diei mane facto ſurrexit, & dictum Oratorium more ſolito viſitavit, ubi dictos Martyres Acutium & Euticetem invenit ſedentes ante predictum Altare, & ante ſe tenentes tabulerium ſcacculorum, non ludentes in illo ad ſcacculos, ſed curioſe domos ſcacculorum & ipſum ſcaccherium numerantes. Qui dum recto ordine numeraſſent; & ex tranſverſo inciperent numerare, prefata domina eos manifeſte cognoſcens, ex eorum viſione aliqualiter frigida, poſt paululum amore calefacta divino, eos propinquius adiit. Salvete, inquit, ſancti Martyres, qui in hunc locum ſanctum veniſtis ſcaccherium computare, in quem magis decet orantes: miror quod tam inanem laborem ſumitis, cum dicatur proverbialiter: De omni re difficili & inviſibili* (corr. *Impoſſibili*, uti in translatione Jo: Villani) *ad computandum, iſtud computum majus eſt, & ad plus aſcendit computum ſcaccherii; quaſi dicat: Computum ſcaccherii plurimum eſt & infinitum. Cui dominae ſancti Martyres tale dedere reſponſum: Non mireris ſi laborem ſumimus, licet non inanem, ſed tibi utilem, ſi credis. Ut dicitur, numerum ſcaccherii eſſe grandem & infinitum, ſic accerto teneas, indulgentias largitas & conceſſas dicto Oratorio a dicto Silveſtro Papa in terra Chriſti Vicario eſſe permaximas & infinitas. Quae propterea teguntur & non dicuntur explicite, ne populus Neapolitanus flexibilis ad delicta ſub ſpe remiſſionis ipſorum propter multiplices venias & indulgentias, fiat proclivior ad peccandum. Hiis dictis ſubito diſparuerunt Martyres ſupradicti*. Hanc totam narrationem Joannes Villanus in ſuo Chronico Neap. in ſermonem patrium Neapolitanum traductam totidem verbis inſeruit. Is ſcil. guitus ejus ſacculi erat.

ora ſubjeci in eorum gratiam, qui his parum fidis narrationib. capiuntur.

Porro quae modo recitare inceperam (*Oratorium enim & locus ille &c.*) ſi cum ſequentibus nectantur, videntur innuere, fuiſſe olim aliam antiquiorem S. Mariae de Principio effigiem in Eccleſia S. Reſtitutae poſitam cui haec hodierna ſucceſſit. Quod quale ſit, in ſubjecta (65) Adnotatione exponimus.

§. II. *In reliquos verſus duos.*

Quaenam hujus diſtichi ſententia? Anno 1313. *& muſivum fuiſſe factum, & novam Cathedralem encaeniatam, & veterem datam Capitulo AD INSTAVRANDVM. Quid INSTAVRARE & INSTAVRVM in re agraria valuerint, tum quid Eccleſiaſtica notione.*

Ultimi duo hexametri epocham continent tum operis teſſellati, cui ſubjiciuntur, tum novae cathedralis *encaeniatae* (ut verbo S. Auguſtini

(65) *De antiquiore S. Mariae de Principio imagine, cui hodierna ſubrogata fuit.*

In Chronico S. Mariae de Principio fol. 5. a tergo ſcribitur: *Oratorium enim & locus ille ſanctus eſt: illud ſcil. Altare* (in quo S. Silveſter ſaepe ſacra feciſſe vulgo tunc narrabatur) *& locus* (in quo S. Candida ſancte vixiſſe ferebatur) *intus Cappellam Sanctae Reſtitutae, ubi nunc Sancta Maria de Principio.* Haec verba ſunt a priore Chronographo, quia utitur praeſenti tempore *Sanctus EST*, adhuc enim ſcribente priore Chronographo Capella S. Reſtitutae ſtabat. At extremum illud, *Ubi nunc S. Maria de Princ.* a poſteriore collectore fuit opportune additum, ut locum Capellae S. Reſtitutae, quae deperierat, deſignaret.

Poſt recitata verba ſubjicitur illam S. Reſtitutae capellam a Conſtantino fuiſſe aedificatam: quod quorſum ſit accipiendum, alibi expoſuimus.

Verum ſupraſcripta verba (*Oratorium & locus ille ſanctus eſt... intus Cappellam S. Reſtitutae*) ſi cum iis connectantur, quae fol. ſexto ad continuandam eamdem narrationem adduntur; animadvertemus fuiſſe olim in S. Reſtitutae capella antiquiorem alteram S. M. de Princ. imaginem. *Sed*, inquit, *quare Sancta Maria de Principio dicatur; ratio eſt, quia inibi* (h. e. in ſupra ſcripta Capella S. Reſtitutae, de qua proxime dixerat: non vero in Sacello hodierno S. M. de Princ. quod aetate chronographi antiquioris nondum fuerat) *primo conſtructa & effigiata*: non ſcil. hodierna imago, quae chronographo priore ſcribente nondum erat, ſed altera longe antiquior intra capellam S. Reſtitutae. Verum ne per longiores parentheſes lectorem obtundam, repetam jam ab initio omnia, quae fruſtillatim interpoſui. *Sed quare*, inquit, *S. Maria de Principio dicatur, ratio eſt, quia inibi primo conſtructa & effigiata fuit incarnata* (h. e. ad vivum expreſſa, uti mox exponam) *Beatae Mariae Virginis ymago in puerperio* (h. e. puerum gerens: Jo: Villanus iſtud *In puerperio* reddidit, *col figliolo in brazo*) *antequam in aliqua parte civitatis, vel forte Italiae.* Hoc ergo de priore imagine, quae intra capellam ſive Eccleſiam S. Reſtitutae, adhuc ſcribente priore Chronographo erat, praedicatur; nam hodiernam S. Mariae imaginem haud antiquiorem anno 1313. fuiſſe, epigramma ſubjectum teſtatur. Itaque hodierna imago ſcribente priore chronogragho non erat.

Jam vero quod τὸ INCARNATA in ſupraſcriptis verbis interpretati ſumus, *Ad vivum expreſſa*, ejus rei auctores habeo Etruſcos ejuſdem ferme aevi ſcriptores: inter quos Franc. Petrarca in Son. 267.

Nè col mio ſtile il ſuo bel viſo incarno.

Eadem notione Arioſtus in Orlando Furioſo I. 58.

Non ſtarò per repulſa o finto sdegno,
Ch'io non adombri e incarni il mio diſegno.

Ad extremum ſequitur. *Et ex his duabus cauſis* (tum quod ibi S. Candida manſerit, tum etiam quod ibidem imago illa

prior

ſtini utar) ſive apertae & inchoatae, ac dominii baſilicae S. Reſtitutae a Canonicis acquiſiti, & quo genere dominii eam Eccleſiam Capitulum ſibi quaeſiverit. Jam autem licebit diſtichon ex integro recitare.

Annis datur Clerus jam inſtaurator Parthenopenſis
Mille trecentenis undenis biſque retenſis.

Ex ultimo quidem verſu nunc extrema in muſivo ſyllaba deperiit. Verum *Retenſis* non vero *Ketentis* fuiſſe ſcriptum, & Chioccarellus fidem facit, & ſimilis deſinentia τῦ *Parthenopenſis* ſuadet. *Retenſis* autem hoc loco idem eſt quod *Decurſis*. *Retendere* eſt *laxare*. Metaphora autem hic a tela (quae poſtquam contexta fuit, retenditur) ad temporis texturam traducta fuit. Ergo ſententia haec eſt *Anno CIↃCCCXIII. vetus Sthephania Clero* (h. e. Capitulo Neap.) *ad inſtaurandum* (quid juris hoc complectatur, poſtea viderimus) *conceſſa fuit*. Hoc dumtaxat verſiculi diſerte docent. At ex eo datur aperte intelligi I. eodem tempore opus illud teſſellatum fuiſſe factum: nam & muſivi pictura, & hexametri ſubjecti ad eamdem prorſus teſſellati artificii continentiam pertinent: II. eodem quoq. tempore novam Cathedralem (cui anno 1310. adhuc inſudabatur) aut jam fuiſſe proxime dedicatam, aut proxime dedicandam; ut merito ea cura ſive Humbertum Archiep., ſive forſitan etiam regem Robertum ſubierit, ecquidnam veteri Cathedrali fieret.

Ac primum ne dubita, quin *Cleri* nomine Capitulum Neapolitanum intelligatur. Hexametri leges plenam locutionem non admiſere, quae fuiſſet *Clerus Capituli Neapolitani*; qua quidem integra locutione Jacobus de Piſis in ſupra recitato loco vitae B. Nicolai Eremitae utitur: *Portatur*, inquit, *corpus ejus .. per CLERUM NEAPOLITANI CAPITULI, quem innumeroſa gens de civitate Neapolitana ſequitur, ANTISTITE TUM ABSENTE ad Majorem Neap. Eccleſiam*. Ubi *Cleri* nomine noli Clerum dumtaxat inferiorem intelligere, ſed univerſum Capitulum (nam certe interfuiſſe exſequiis canonicos exurioſe notata Archiepiſcopi abſentia clare arguitur) ex Canonicis & ſubjectis *Confratribus* (uti tunc vocabantur) h. e. iis, qui mox evaſere hebdomadarii, compoſitum. Nam non raro *Cleri* & *Clericorum* vox pro Canonicis accipitur: de quo vide (66) quae ſeorſum adnotavimus.

Ergo

prior S. Mariae de Principio erat) *non mirum eſt, ſi ibi eſt magna devotio populi & concurſus cotidie. Nec indebite agitur, ſi inibi anachoritae mulieres recluſae inhabitant* (vides hoc quoq. non niſi a priore chronographo potuiſſe ſcribi, cujus tempore in manſione S. Candidae anachoritae mulieres vitam ducebant: quod poſt tempora novae Cathedralis deſiit, quippe everſa illa S. Candidae manſiuncula) *quia illic ſancta vetula Candida in ſervitio Dei juxta dictam Eccleſiam* (quam proxime dixerat Cappellam S. Reſtitutae) *& palatium dicti antiſtitis Aſpren vitam finivit.*

(66) Notandum in primis eſt, *Capituli* vocem, quatenus collegium Canonicorum Cathedralis ſignificat, eſſe valde recentem. Hoc novitio ſignificatu Lindwodus quidam apud Cangium *Capitulum* dici notavit reſpectu *Eccleſiae Cathedralis, ut Conventus*

Ergo (ut inceperam) ubi primum nova Cathedralis encaenianda fuit, cum ea inceſſiſſet cura, eccuinam vetus major Eccleſia (quae proxime ante *Stephania*, primitus autem *Conſtantiniana* fuerat) commendaretur; viſum eſt Capitulum Neapolitanum INSTAVRATOREM ei baſilicae dari. At id nunc ipſum jam quaero, quid ſit *Inſtauratorem dari*, quove jure veterem Cathedralem Capitulum acquiſierit.

Sane quam quaerimus nominis notionem, eam, ſi ſapimus, fruſtra ex antiquis melioris Latii ſcriptoribus arceſſemus: apud quos *Inſtaurare* eſt *Reficere* & *Renovare*: quo quidem tunc veterem Cathedralem haud magnopere indiguiſſe cenſeo, quippe cujus numquam Antiſtites ſarta tecta tueri deſiiſſent. Non inquam ab antiquis probae notae auctoribus *in-*

ventus reſpectu Eccleſiae inferioris, ubi eſt collectio viventium in communi. Adhaec *Clerum Capituli Neapolitani* uſurpavit Magiſter Jacobus de Piſis in vita B. Nicolai Eremitae, qui in S. Reſtitutae colitur. Vide ſup. ſect. IV. Eadem notione apud Ericum Olaum (qui medio ſaec. XV. vixit) in Hiſt. Suecica lib. V. & alibi, *Capitulares* ſunt *Qui Capituli jus habens* h. e. Canonici.

At antea Canonicorum Cathedralis Collegium dicebatur *Clerus*; unde modo laudatus Jacobus de Piſis *Clerum Capituli Neapolitani* (utramq. ſcil. vocem *Cleri* & *Capituli* ſimul componens) memoravit. Itaq. *Clauſtrum Cleri* eſt Clauſtrum Canonicorum communiter viventium in Caroli Calvi Capitulis tit. 41. cap. 9. *Ut Epiſcopi in civitatibus ſuis proximum Eccleſiae* (cathedrali) *clauſtrum inſtituant, in quo ipſi cum CLERO ſecundum canonicam regulam Deo militent*. Atq. hi ſunt ii *Clerici* i. e. Canonici, quorum communiter viventium *Collegium* S. Athanaſius Epiſc. Neap. inſtituit, uti Parte altera demonſtrabimus: qui *Clerici* Sanctum Epiſcopum huc illucq. fugitantem ſectabantur, & ubiq. fide ſumma circumſtabant. Addamus hic interim & Concilii Rom. ſub Eugenio II. locum c. 7. *Ut juxta Eccleſiam* (Cathedralem) *clauſtra conſtituantur, in quibus CLERICI* (ii ſunt Canonici) *diſciplinis eccleſiaſticis vacent. Itaq. omnibus unum ſit refectorium, ac dormitorium &c.* Quod dixi *Clericos* modo deſcriptos eſſe Canonicos, id quoq. oſtendit, quod ſicuti in ſexcentis capitulariorum locis *Clauſtra Canonicorum* memorantur & deſcribuntur, ſic eadem *Clauſtra Clericorum* vocantur in Epiſtola Ledradi Archiep. Lugd. cap. 20. ut & in Concilio Meldenſi ann. 845. can. 53. & in capitulis Caroli Calvi tit. V. c. 53. & alibi.

His adde Innocentium III. cap. *Tua nuper: De his quae fiunt a praelatis* &c. his verbis: *Irrita enim Epiſcoporum donatio, venditio & commutatio erit rei Eccleſiaſticae abſq. conniventia & ſubſcriptione CLERICORUM*. Ubi *Clericorum* nomine venire Canonicos Cathedrales, declarat ſimilis locus Conc. Valentini Cap. *Irrita* eod. tit. (qui talis eſt: *Irrita erit Epiſcopor. donatio, venditio vel permutatio rei Eccleſiaſticae abſq. collaudatione & inſcriptione CLERICORUM*) ad quem locum Abbas *Clericos* negat alios debere intelligi, quam *Canonicos capitulares*. *Quando*, inquit, *agitur de alienatione &c. requiritur conſenſus Canonicorum capitularium, non item aliorum Clericorum, qui non ſunt Canonici capitulares, etſi ſint Beneficiati in eadem Eccleſia*.

Sed & interdum conjunctis vocabulis *Clerici Canonici* vocabantur, ut in Caroli Calvi capitulis tit. XXXI. c. 30. Adhaec in Excerptis Egberti Archiep. Eborac. in Praef. memorantur *Canonici id eſt Regulares Clerici*.

Jam vero ſicuti *Cathedrales* medio aevo non alii intelligebantur quam Canonici Cathedralis Eccleſiae (vide Freſnium in *Cathedrales*) ſic iidem plena locutione *Clerici Cathedrales* vocantur ab Joanne de Collemedio apud eundem Cangium. Hinc etiam illae appellationes, *Clerici de Stalone* i. e. ſtallo, apud eumdem.

Poſtremo *Clerimonia* idem erat ac *Clerus*, ac notabat Clericorum Canonicorum, interdum & Monachorum collegium. Vide eumdem in *Clerimonia*.

Digitized by Google

inſtaurandi ſignificatio petenda eſt, ſed potius ex faece aetatis illius, qua hi verſus tam laevo Apolline elucubrati fuerunt. Atqui aevo medio *Inſtaurare* verbum agrarium fuit, idemq. erat quod agrum inſtruere, omni ſcil. agraria ſupellectile tam pecoris quam ruſticorum inſtrumentorum dotare praedium. In charta Joannis Angliae regis anni 1215. *Et reddat heredi, cum ad plenam aetatem venerit, terram ſuam totam INSTAVRATAM de carucis* (porro *Caruca* aut *Carruca* antiquis erat honoratorum vehiculum, Italis *Carozza*: at ab aevi medii ſcriptoribus pro *Aratro* ſumitur) *& omnibus aliis rebus*. Hinc *Inſtauratio* eſt inſtaurandi actus. Et *Inſtaurum* eſt quidquid ad ruſticam ſupellectilem pertinet: quod totum veteres ICti *Inſtructum* vocabant: quod etiam *Staurum* & *Inſtauramentum* vocatum reperitur: quorum exempla petes ex Du-Freſnii Gloſſario.

Atqui *Inſtaurum* etiam de Eccleſiis uſurpabatur. Hinc *Inſtaurum Eccleſiae* (h. e. quidquid ad Eccleſiaſticam ſupellectilem pertinet) reperitur in Synodo Exonienſi an. 1287. (pauciſſimis videlicet ante noſtros hoſce haxametros annis) cap. 12. verſus finem: *Praecipimus, quod de Eccleſiarum INSTAVRO ipſius cuſtodes .... quolibet anno computum fideliter reddant*. Cap. 44. *Liceat ... pro inſtauro Eccleſiae & aliis juribus .. injuſte detentis ... nominatim ſuſpendere & excommunicare detentores*.

§. III. EXCVRSIO ALTERA.

De Inſtauritarum Eccleſiarum notione & etymologia & natura.

Atq. INSTAVRI quidem vocabulum notione Eccleſiaſtica Neapoli olim perquam familiare fuiſſe, teſtatur *Inſtauritae* vox, quam fruſtra in Du-Cangii gloſſario aut alibi reperies. Imo fruſtra ſe adhuc noſtrarum rerum ſcriptores miris modis diſcruciarunt, ut veram vocis hujus etymologiam detegerent: aliis a σταυρός (*ſtauros* h. e. *crux*) aliis aliunde eam derivantibus. Atqui res manifeſta eſt, id vocabulum ab *Inſtaurandi* verbo aut *Inſtauri* nomine manaſſe. Nam *Inſtauritae* vox non tantum Neapoli, ſed in aliis etiam pluribus vicinis urbibus (quas certum eſt nec fuiſſe (67) Graecas, nec quidquam cum Graecis habuiſſe commune, ut de Σταυρὸς cogitare potuerint) quibusdam Eccleſiis tribuitur, quae a laicis curantur, qui eas non tantum omni ſupellectile ſed & miniſtris inſtruunt. Unde, inquis, ea vox manavit? nempe quia fuit aliquando tempus, cum eas ferme deſertas neceſſe fuerit laicis ad *inſtaurandum* aut ad *inſtaurum* dare: ex quo Eccleſiae ipſae dici *Inſtauritae* coeperunt. Niſi vero malumus, initio *Inſtauritarum* vocabulum non tam ad Eccleſias a laicis

(67) Ex vicinis quas dixi urbibus Inſtauritarum exempla nunc quidem corrogare non vacat. Memini tamen, ante hos quinquaginta annos magnas fuiſſe Archiepiſcopo Surrentino cum Regia Jurisdictione de Surrentinis Inſtauritis contentiones. At amabo te, quandonam fando auditum fuit, Surrentum inter urbes Graecanicas numeratum?

Digitized by Google

laicis adminiſtrandas pertinuiſſe, quam ad laicos earum curatores, qui ob id *Inſtauritae* dicerentur (ſicuti *Emphyteutae* non res ad emphyteuſim permiſſae, ſed ii ſunt quibus res eo jure permittuntur) ita ut Eccleſiae illae non *inſtauritae*, ſed *Inſtauritarum* initio dictae fuerint. At poſtea lapſu temporis, uti fit, ipſae Eccleſiae *Inſtauritae* vocabantur. Atque ea, puto originatio tam certa eſt, quam quod certiſſimum.

Jam ergo intelligis quid ſit, quod in hiſce verſibus legitur, Neapolitanum Capitulum veteri Stephaniae fuiſſe *Inſtauratorem datum*, quaſi ſcil. ſi hodiernam S. Reſtitutam *Inſtauritam* Canonicorum dixeris. *Inſtauri* autem ambitu non tantum inſtructum omne baſilicae, ſed & ſarta tecta contineri, ſuperfluum eſt monere: quandoquidem ſatis id Inſtauritarum hujus urbis omnium exempla docent, imo & hujuſmet noſtrae S. Reſtitutae conſuetudo, in qua non tantum ſupellectilem & miniſtros, ſed etiam ſarta tecta templi tuetur Capitulum, nullis parcens ſumptibus, imo interdum magno ſe aere alieno (permiſſu tamen Apoſtolico) obligans, ut Domui Dei dignitas ſua pro viribus conſtet: ſive verius ſupra vires. Nam cum haec baſilica reditibus careat; omnia ex collatitia Canonicorum pecunia ſubminiſtrantur. Verum quid his immoror? quaſi hoc populus curet ſcilicet, ut ille ait.

Nunc ſi ulterius quaerimus, τῷ *Ad inſtaurum dare* quaenam locutio in jure Romano aequivaleat; non aliud ex adverſo magis ei reſpondere crediderim, quam emphyteuſeos contractum. Et quidem ſicuti *Inſtaurum* ex re agraria etiam ad Eccleſias transferebatur (uti modo ex Exonienſi Concilio oſtendimus) pari modo & emphyteuſis initio nata ruri (quod & vox ipſa declarat, quippe *ἐμφύτευσις plantationem* ſignificat, quia ſteriles agri ad plantandum dabantur) in agro igitur reperta emphyteuſis, inde & in urbes, ac poſtremo etiam in Eccleſias ipſas gradum promovit. Nam ſicuti deſerta & infructuoſa praedia alicui jure emphyteutico concedebantur; non ſecus & derelictae aut ſemirutae baſilicae in emphyteuſim dabantur. Ac memini nuper in Vulturnenſi chronico in exempla me incurriſſe duo aedium ſacrarum emphyteuticariis permiſſarum. Nam ejus chronici lib. 4. (p. 409. apud Murat. To. I. Part. 2.) legitur *Charta precariae* ann. 894. qua Griſo & Leo fratres a Majone Vulturnenſi Abbate *in emphyteuſim recipiunt Cellam & Eccleſiam S. Valentini, idque cum omnibus pertinentiis vel adjacentiis ſuis*. Sic etiam pag. 425. inſeritur *Charta Leonis Abb. S. Vincentii ad Vulturnum* (anni 950.) *qua Eccleſiam S. Mariae ad Olivetum in emphyteuſim concedit, & quidem cum omnibus territoriis ad eamdem Eccleſiam pertinentibus*. Et iis quidem juris Romani vocabulis utebantur Langobardorum temporibus, quibus ſua adhuc Codici Theodoſiano per Anianum ſive contracto, ſive tantum recenſito, conſtabat apud eos auctoritas, qui Romanorum legibus viverent. At poſtea gliſcente magis barbarie hoc ipſum aliis vocabulis

 effe-

Digitized by Google

efferebatur. Vocabantur enim *Precariae* aut *Praeſtariae* (inter quas Eccleſiaſticae precariae maximo in uſu fuere) & ut cetera ejuſmodi nomina taceam, ad ultimum *Inſtauri* vox, Neapoli praeſertim & in urbibus vicinis invaluit, in quibus Eccleſiae eo jure datae dici tandem *Inſtauritae* coeperunt. Et ſic quidem antiquae *Inſtauritae* fuerunt. At poſtea forſitan id vocabulum etiam ad recentiores Eccleſias, quae ad inſtar veterum, quas dixi, Inſtauritarum a laicis adminiſtrandae tunc primum fundabantur, *καταχρηστικῶς* (*abuſive*) translatum fuit. Porro de Neapolitanis *Inſtauritis*, ſive corrupte (68) *Stauritis*, plurima tum alibi, tum in Archiep. noſtri Joannis Urſini Conſuetudinib. anno 1337. collectis & publicatis mentio exſtat. Ac de Inſtauritis ſatis.

§. IV. *Cur veteris Stephaniae reliquias Canonicis potiſſimum dari ad inſtaurandum placuerit.*

Ut jam e diverticulo in viam redeamus, quaeret aliquis, cur vetus Cathedralis Capitulo potius, quam cuivis alii corpori conceſſa ad inſtaurandum fuerit. Tametſi enim, modo aliquid factum fuiſse conſtet, parum cur ita factum fuerit, curamus; tamen ejus rei cauſam ſi quidem poſſimus aſſequi, cur aſpernabimur?

Sciendum eſt igitur, priorem illam veterem S. Reſtitutae Eccleſiam, de qua pluries diſſeruimus, quamq. veriſimillime ſaeculo potiſſimum VII. a Conſtantino Conſtantis filio aedificatam, ut ibi S. Reſtitutae reliquiae conderentur, oſtendimus; eam inquam ab eodem aedificatore Conſtantino Capitulo Eccleſiae Neapolitanae fuiſſe donatam. Teſtatur id luculenter chronicon S. Mariae de Principio in fine fol. 5. & 6. his verbis. *Quam quidem Cappellam* (nam ſaec. XIII. *Cappella* vocabatur, at ab auctore vitae S. Athanaſii & aliis *Eccleſia*: unde Jacobus de Piſis in legenda B. Nicolai ſup. ſect. IV. utrumq. nomen cumulavit) *Quam*, inquit, *Cappellam ſanctae Reſtitutae conſtrui etiam & aedificari fecit dictus Imperator* (Conſtantinus) *qui ex devotione quam habebat ad dictam beatam virginem Reſtitutam, quae proximis diebus claruerat miraculis multis & glorioſis* (haec ſunt illa miracula, quibus corpus S. Reſtitutae fulſiſſe in inſula Enaria ſuo tempore h.e. VII. ſaeculo, auctor Actorum S. Reſtitutae narrat) *dictam CAPPELLAM DONAVIT CAPITVLO ECCLESIAE NEAPOLITANAE quod tunc erat, & ejus commiſit regimini.*

Quo

(68) Nihil aevo ſequiore uſitatius, quam primoribus ſyllabis detruncare vocabula. Itaq. *Inſtaurum* h.e. inſtructum (quod noſtri vocant *Provviſione*, *Provviſta*) id Angli ſcriptores XIII. & XIV. ſaeculi *Staurum* paſſim appellant. Hinc frumentum, carnes, & ſimilia, quae in apothecis ad totius anni victum, veſtitum & ceteros uſus aſſervatur, id totum *Staurum* per aphaereſin vocant. Exempla ex Freſnio petes in *Staurum*: quod fatetur non aliud eſſe quam *Inſtaurum*. Quocirca non eſt mirandum, ſi, quas Eccleſias dici *Inſtauritas* integro vocabulo oportuerat, eas Neapolitani ſcriptores una mulcatas ſyllaba, *Stauritas* vocaverint. Ex quo & eruditis noſtratibus oblata eſt ſuſpicandi anſa, ac videndi an non ea vox a *σταυρὸς* (*crux*) originem duxerit. Verum *Inſtaurare* & *Inſtaurum* (corrupte *Staurum*) quid aevo medio fuerit, ſupra jam abunde docuimus.

Digitized by Google

Quo etiam pertinet Siginulſi charta, quam extrema Sect.IV. protulimus, qua is donavit *Majoris Eccleſiae Canonicis, & Sanctae Reſtitutae* (illi antiquiori) *EORVM* (Canonicorum) *ECCLESIAE Caſtrum &c.*

Dixeris forſitan, ſaeculo ſeptimo *Capituli* & *Canonicorum* nomen fuiſſe inauditum. Atqui ſi verum amamus, nomen quidem tunc inauditum fuit, res non item. Nam erant aevo Magni Gregorii Clerici *Cardinales*, iidem qui ſequenti aevo *Canonici* vocabantur. Noſtros vero Canonicos tum antiquitus, tum etiam ſequentibus ſaeculis *Cardinales* fuiſſe nuncupatos, Parte altera docebimus. Horum igitur Clericorum Cardinalium Eccleſiae Neapolitanae Congregationi Conſtantinus ille a ſe conſtructam S.Reſtitutae Eccleſiam donavit, & eorum regimini credidit. Tametſi vero donatio iſta, cujus Chronicon S. M. de Principio, & ceteri omnes ſcriptores meminere, damnari falſi non poteſt; at demus interim eſſe fabuloſam. Illud tamen certe negari non poterit, vergente ſaeculo XIII. (quo chronicon antiquius S. Mariae de Principio conditum fuiſſe docuimus Sect. III.) priorem illam veterem S.Reſtitutae Eccleſiam ſive Capellam pleno jure Canonicos poſſediſſe, eamque poſſeſſionem ad donationem ſibi a Conſtantino factam retuliſſe, eod. chronico, & Siginulſi charta id teſtantibus.

Haec vero cum ita eſſe manifeſtum ſit; jam & illud facile intelligitur, quae cauſa fuerit, cur veteris Stephaniae lacerum corpus, quod hodie in S. Reſtitutae veteris nomen ſucceſſit, Canonicis donari, & eorum regimini committi placuerit. Etenim quo tempore nova Cathedralis ſub Carolo II. magna ex parte facta, ſub Roberto vero Rege & Humberto Archiep. perfecta & encaeniata fuit, eodem tempore vetus illud ab Auguſto conſtructum S. Reſtitutae oratorium nimia jam antiquitate fatiſcebat. Quo circa optimum factu viſum fuit, ſi ex vetere S. Reſtitutae Eccleſia Virginis corpus in venerandam veteris Stephaniae baſilicam inveheretur, eademq.Stephania Canonicis *Ad inſtaurandum* (uti tunc loquebantur) daretur, eorumq. regimini permitteretur. Quo facto, cum jam Stephania vetus antiquiori illi S.Reſtitutae Eccleſiae in omnibus ſubrogata fuiſſet; quid mirum ſi ab illo tempore dominii Canonicorum eſse, imo & vulgo ab omnibus non alio nomine quam SANCTA RESTITVTA (cui ſcil. Eccleſiae ſucceſſit) vocari coeperit?

§. V. *Quamdiu illud S.Reſtitutae templum a Conſtantino illo erectum, poſt inde avecta S. Virginis pignora duraverit.*

Certum quidem eſt, anno 1310. adhuc vetuſtiorem S. Reſtitutae Eccleſiam ſtetiſse: quo quidem anno in Eccleſiam illam corpus B.Nicolai invectum fuit, uti ſupr.ſect.IV. ex Jacobo de Piſis didicimus. At poſt inde ablatas S. Virginis reliquias, & in hodiernam S. Reſtitutam invectas (ex quo facto diximus, veteris Stephaniae baſilicam ſimul cum Virginis exuviis etiam ejuſdem nomen ſibi peculiare feciſse) ſi quaeras quam mox

poſt haſce rerum converſiones vetuſtius illud S. Reſtitutae oratorium ſolo aequatum fuerit, id haud facile definiri poſse ingenue fatebimur.

Sed tamen poſt ablatas inde reliquias non ſtatim illam Eccleſiam everſam fuiſse, veriſimile eſt. Cur enim imperialis ſtructurae Eccleſiam dejicerent? aut quis in ſacratiſſimam olim aedem dolabram impingere auderet? Itaq. crediderim tamdiū aediculam illam aegrum traxiſse ſpiritum, donec vetuſtate magis, quam vi hominum corrupta concideret. Atq. ut ita ſentiam vehementer facit, quod Chioccarellus in chronico Epiſcop. pag. 91. med. fateatur, ſe *in vetuſto* (feſtorum) *anniverſariorum libro Capituli Majoris Neapolitanae Eccleſiae* (quem librum in Canonicorum tabulario nunc diu fruſtra quaeſivimus) die VIII. Januar. reperiſse ſcriptum: *Dedicatio Altaris S. Mariae de Principio*. Ex qua notatione perſpicue colligitur, eum librum fuiſse poſteriorem anno 1313. (quo muſivum S. Mariae de Principio conſtructum fuit) imo & Altari (quod poſt muſivum fieri debuit) recentiorem fuiſse. Teneamus hoc igitur, illum Anniverſariorum librum aliquandiu poſt initia XIV. ſaeculi, & poſt translatas ab antiquiore aede S.Reſtitutae reliquias fuiſse perſcriptum. Et tamen in eod.Anniverſarior.libro legebatur etiam die 25. Januar. (teſte eod. Chioccar. pag. 94. poſt medium) *Dedicatio Eccleſiae S. Reſtitutae*. Quaero jam de utra S. Reſtitutae Eccleſia ea Dedicatio ſit accipienda: de priore ne, an de hodierna? De hac quidem poſteriore id intelligi minime poſſe ajo: primūm quia hodierna S. Reſtitutae baſilica Dedicatione nova non eguit, quia nec Altare, nec Apſis, nec tectum ex ea deperierat, nec omnino quidquam, praeterquam quod nonnihil ei ex navis longitudine meridiem verſus deceſſit.Non ergo nova Dedicatione indigebat. Deinde ſi ea Dedicatio, quae in XXV. Januarii incidebat, ad hodiernam S. Reſtitutam pertineret; cur Canonici, qui tanta ſollemnitate die VIII. Januarii Dedicationem ſolius Altaris S. M. de Princ. quotannis ſemper ad hunc uſq. diem celebraverunt, ab hac altera integrae Eccleſiae ſuae Dedicatione peragenda deſtitiſſent? Atqui nec noſtra nec patrūm noſtrorum memoria ullum hujus Dedicationis in XXV. Jan. incidentis exſtat veſtigium. Aut igitur toto caelo aberro: aut diei XXV. Januarii feſtum tamdiu in S. Reſtitutae Eccleſia (praeter ſcil. diei VIII. Januar. dedicationem) celebrabatur, quamdiu imperialis illa ac moribunda prioris S. Reſtitutae Eccleſiae ſpiritum aegrum duxit: at poſtquam eadem ſuo ipſa ſenio conſumpta periit; putidum ſane fuiſſet, ſi ejus poſtea Eccleſiae Dedicatio perageretur, quae nulla jam eſſet. Eoque haec XXV. Januar. Dedicatio ad poſteros tranſmiſſa non fuit; at illa VIII. Januar. adhuc viret vigetque. Adhuc igitur poſt importatas in hodiernam S.Reſtitutae baſilicam Virginis reliquias,antiquior illa S.Reſtitutae Eccleſia aliquamdiu ſtetit,& ejus Dedicatio a Canonicis (ad quos liber ille feſtorum anniverſariorum pertinebat) celebrabatur.

Imo

Imo facile poſt centeſimum ab reliquiarum S. Reſtitutae in hodiernum locum translatione annum adhuc prior illa aedicula ſtabat; idq. in cauſa fuit. ut vetus Cathedralis (quae poſt invectas Virginis reliquias, jam tum S. *Reſtituta* vocari coepit) non ἁπλῶς (*abſolute*) eo nomine appellaretur, ſed cum addito diſcriminante *Major*. Quam ſane additionem non uno loco me obſervaſſe commemini. Interim hoc dabo documentum, quod in Viſitatione Eccleſiae Cathedralis Archiepiſcopi Hannibalis de Capua pag. 397. reperitur: quo loco ſtipulationis cujuſdam inter Canonicos Metropolitanos interq. Hebdomadarios anno 1414. interpoſitae inſtrumentum inſeritur, ubi hoc legitur: *Acta fuerunt haec intus MAIOREM ECCLESIAM S. RESTITVTAE*. Ubi cave τὸ *Majorem Eccleſiam* perinde accipias, quaſi ſi *Cathedralem* ſcripſiſſent: nam centeſimus jam annus numerabatur, ex quo Cathedralis eſſe deſierat. Cur ergo *Major* vocatur niſi ad *Minoris* alterius (illius ſcilicet quam Imperator olim fecerat & Canonicis donaverat) adhuc ſtantis diſcrimen?

Aut vero ſi anno 1414. jam illam antiquiorem S. Reſtitutae aedem prorſus fuiſſe deletam doceatur (tametſi quisnam quaeſo id nos docere potuerit?) at illud certe nemo negaverit, quin antiquius illud, de quo tamdiu loquimur, oratorium poſt ablatas inde S. Reſtitutae exuvias, adhuc per plurimos annos ſtetiſſe, ac tamdiu certe, quoad diſtinctio *Minoris* atque *Majoris S. Reſtitutae* in hominum ſermone radices egiſſet. Quod ubi ſemel inductum fuit, etiam deleta *Minore* aedicula, potuit aliquamdiu (& utiq. anno 1414.) reliqua ſuperſtes *Major* cognominari. Atq. haec de *Minore* ac *Majore* h. e. antiquiore ac nova S. Reſtituta dicere habui.

At ſcriptorum noſtratium ſuperioris & XVI. ſaeculi plane miſereor, qui ob hanc *S. Reſtitutae* duplicitatem ignoratam, quaecumq. decora antiquiori aedi tributa in Chronico S. M. de Principio & alibi legerent, ea in novam transfuderunt. Itaq. a Conſtantino hanc hodiernam S. Reſtitutam (quam re vera olim Stephanus epiſcopus fecerat, vocatam ex eo *Stephaniam*) tum aedificatam, tum etiam ab initio reliquiis S. Virginis ditatam dictitarunt: quaeq. cetera ex ignoratione duplicis Eccleſiae & Conſtantini alterius, hiſtorica admiſere peccata.

SECTIO VI.

De chronico Joannis Villani: cujus brevis defenſio adtexitur.

Joannes Villanus Neapolitanus (cum Florentino ejuſdem nominis non confundendus) circiter annum 1380. floruit. Is chronicon (69) Neapolitanum, itemq. de Puteolanis & Enariae inſulae balneis accuratam tractationem Neapolitana (70) dialecto conſcripſit. Hunc quidem chrono-

nogra-

(69) Fuere qui Chronicon iſtud Bartholomaeo Caracciolo, qui eodem tempore vixerit, tamquam auctori vero tribuerint. Ejus rei indicium mihi fecerat Toppius in ſua bibliotheca, ex neſcio quo Jeſuita auctore: nec enim memini. Verum cur id non credam, plures habeo cauſas.

(70) Quae ſcil. Neapolitana dialectus in urbe

nographum, cum ea omnia, quae ex MS. chronico S. Mariae de Principio proxime produximus, adeo rata habuerit, ut ea totidem verbis in patriam linguam tranſlata in ſuum chronicon infuderit; merito nos hic ſuo loco ad dicendum teſtimonium citavimus. Quamquam nihil neceſſe eſt eadem illa, quae modo Latine ex chronico audivimus, Italice reddita ex Villano repetere. Praeter ea vero is etiam alicubi quaedam de ſuo noſtrae cauſae conſentanea adnumeraſſe videtur, quae nunc veſtigare non vacat. Id magis curae erit, ut a viro optimo, & ut illis temporibus, ſatis erudito fabulatoris infamiam, qua apud ſuperciliosum hoc ſaeculum immerito flagrat, amoliar. Atqui is injuria maledictis oneratur. Nam quae vulgo ejus commenta homines faſtidioſi inſectantur, ea omnia in antiquiſſimis rerum patriarum primordiis verſantur: in quibus (ut Graecos, ceterarumq. gentium leviſſimos ſcriptores praeteream) Romani ipſi hiſtoriarum ſcriptores (graves nimirum viri ac ſeveri ad invidiam) quibuſnam rogo parſere miraculorum portentis? maxime ſi primos quoſque gentis illius ſcriptores deperditos ad manus haberemus. Deinde conferantur quaeſo initia hiſtoriae Joannis Villani Neapolitani cum initiis Joannis Villani Florentini: certe hic alter circa hiſtoriae Etruſcae primordia

nec

be Metropoli paſſim a ſcriptoribus uſurpabatur. Nam quicumq. in Neapolitanorum forulis manu exarati codices ſaeculo XIV. aut ſequenti reperiuntur, non niſi aut Latino aut Neapolitano iſthoc ſermone utuntur. Sed & marmora plura ſunt paſſim eadem dialecto perſcripta: cujuſmodi illud eſt, quod in Oratorio S. Joannis ad Fontes prope S. Reſtitutam legitur in hunc modum. QVESTA CAPPELLA LA EDIFICAI LO IMPERATORE CONSTĀTINO ALI ĀNĪCCCXXXXIII POY LA NATĪVĪ DE XP̄O ET LA COSACRAI. S. SILVESTRO ET AVE NOME. S.IOANNE AD FONTE ET AVE INDVLGĒTIÆ IFINITÆ. Neapoli ergo non niſi iſta Neapolitana dialecto ſcriptores ſaeculo XIV. & XV. utebantur, ſed multo tamen puriore, quam qua vulgus Neapolitanum colloquebatur.

Quin & eadem auctorum noſtratium dialectus a ceteris totius Regni Neap. ſcriptoribus adhibebatur. Nam quamvis verbi cauſa alius eſſet Calabriarum, alius Apuliae, alius Aprutiorum ſermo vernaculus, imae plebi earum regionum peculiaris; at ibidem viri politiores & litteris exculti eâdem omnes lingua in ſcribendo utebantur, eâdem certe, quam & Regum Neapolitanorum aulici & Neapolitani ſcriptores ſuae conſuetudinis fecerant. Hoc eo dico quod cum Muratorius viri nobilis Matthaei Spinelli domo Juvenatienſis ephemeridas Italice ſaeculo XIII. medio ſcriptas in tomum VII. Italicor. ſcriptor. intuliſſet, ei hiſtoriae cenſuram eruditiſſimi Jo: Bern. Taturii praemiſit, ita ſuſpicantis: *Che queſto libro foſſe ſtato compoſto con lingua Latina da Matteo, e che dappoi da altro ſoggetto ſi foſſe traſportatò all' Italiana favella ne' tempi più baſſi, parendo che il linguaggio non ſia l' iſteſſo, che quello uſato communemente nella Puglia nel XIII. Secolo*. At fruſtra Matthaeum Apulo ſermone utentem exſpectat, qui debuit eo potius uti, quem Regum aula & urbis Metropoleos (in qua Spinellus hic ſaepe diu commorabatur) ſcriptores adoptaverant. Fatendum eſt tamen, Spinellum, etſi ſolido ſaeculo antiquiorem noſtro Villano, tamen non deteriore lingua ſcripſiſſe ephemeridas, quam qua Villani Chronicon contextum fuit. Haec de Matthaeo noſtro ideo notata volui, quod is Ricordano Malaſpina ceteriſq. Italicae linguae hiſtoricis antiquior fuerit: proinde primum hiſtoricum monumentum Italico ſermone conſcriptum noſtro huic Regnicolae debeatur; ſicuti poeſeos Italicae primitiae paulo ante a Siculis prodierant.

Digitized by Google

nec paucioribus nec craſſioribus ſcatet fabularum monſtris. Imo hoc inter utrumq. cognominem ſcriptorem intereſt, quod Florentinus nullam praefatus veniam, plauſtra commentorum convehit: at interim noſter multo verecundior de narrationibus iſtis putidioribus ita ſe lib. I. cap. 33. apud lectorem purgat. *Io potria del ditto Virgilio dicere multe altre coſe, le quale ho ſentito dicereſe de tale homo, ma perche in major parte mi pareno ſuvoloſe & falſe, non ho voluto al tutto implire la mente de li homini de ſogni. Et perche multe coſe ſono ſtate ditte de ſopra de Virgilio, a le quale lo Scriptore de quelle meno che li altri credo, prego ciaſcuno Lettore me habbia per excuſato, perche non ho voluto fraudare la fama de lo ingenioſiſſimo Poeta, ò vera, ò falſa, & la benivolenza, la quale ipſo portava a queſta inclita cità di Napoli. Ma la verità de tutte le coſe la cognobbe & conoſce ſolo Dio. Queſto ben dirò, che Iò non ſcrivo coſa falſa, ne faboloſa, che de quella lo Lettore non ſia facto accorto.* Quis non tam aequi chronographi tum judicium, tum etiam ſinceritatem amet? Poſtremo qui nunc apud delicatulos ſordet, hunc eumdem Angelus Conſtantius ceteriq. ſuperioris & ſecutae aetatis ſcriptores adeo non faſtidivere, ut potius honorifice nominarent, modo ei accedentes, modo ubi neceſſarium duxere, recedentes, non tamquam a confeſſo fabulatore, ſed tamquam ab homine humana paſſo.

S E C T I O VII.

De ultimorum temporum ſcriptoribus.

Saeculi XV. ſcriptores rerum noſtrarum manu exaratos haud paucos in privatorum hominum bibliothecis exſtare ſatis ſcio: ſed eos excutere non fuit otium. At ſaeculi XVI. & XVII. auctorum non tantum manu deſcriptorum, ſed & in publicum editorum mole laboramus: quos omnes, ubi tulit occaſio, de Stephaniae poſitu plane eadem, ac ſupra recenſitos, ſenſiſſe adeo non eſt dubitandum, ut hoc ipſemet Falconius jactitaverit, ultro confeſſus, ante ſe ad unum omnes Stephaniam in ea baſilica poſuiſſe, quae hodie *S. Reſtituta* vocatur; ſe vero primum a ſuperioribus ſcriptoribus diſceſſionem feciſſe, ac Stephaniam alibi quam in hodierna S. Reſtituta collocaſſe. Pro qua ingenua confeſſione magnam habeo Praeſuli illuſtriſſimo gratiam.

Itaque ad manus equidem haberem teſtimonia luculentiſſima Petri (71) de Stephano, Joannis (72) Tarcagnotae, Davidis Romaei (qui ver-

(71) Petrus de Stephano in libro de locis ſacris Neap. (edito Neap. anno 1560.) fol. 7. *E detta Chieſa di S. Reſtituta era prima Veſcovado, avante che fuſſe edificato l' Arciveſcovado dal Re Carlo Primo &c.* Obiter obſervabis, in hunc errorem, quo decus Cathedralis a Carolo II. aedificatae in Carolum I. tranſcribitur, plures noſtros ſcriptores incidiſſe, Angelum Conſtantium, Jo: Tarcagnotam &c. Sed fortaſſe Carolus I. aedificationis conſilia inierit, opuſque ante mortem inceperit.

(72) Jo: Tarcagnota in libello (Neapoli edito an. 1566.) de ſitu & laudibus Neapolis: *E che queſta Chieſa* (di S. Reſtitura) *foſſe la Cattedrale della Città, fin chè Carlo I. d' Angioja la Chieſa grande e magnifica, che ora abbiamo da fondamenti ne edificò.*

vergente XVI. ſaeculo ſcripſit) Caeſaris de Engenio (cujus *Neapolis Sacra* anno 1623. prodiit : quae a pag. 11. ad 16. cauſam noſtram ubiq. verbis diſertiſſimis promovet) Bartholomaei Chioccarelli anno 1643. evulgati, & Antonii Caraccioli biennio poſt editi (qui ambo dedita opera cauſam noſtram egerunt) Caroli de Lellis in additamentis ad Caeſ. de Engenio anno 1654. excuſis , aliorumq. innumerabilium . Talium inquam teſtium confertiſſimam nubem proferre poſſem . Verum cui bono ? cum contrariae ſententiae anteſignanus Illuſtriſſimus Falconius ultro confiteatur & glorietur , ſe omnium primum a ceteris , quotquot olim illevere aliquid duraturis chartis , ſeceſſionem feciſſe , alia videlicet omnia , ac tota retro antiquitas judicaverat , ſentientem . Ingentes ago grates , quod me hoc labore levarit . At nos interim vulgus credulum ac ſimplicius , eamus , ſi videtur , qua itur , non qua eundum , vir ceteroqui doctiſſimus, ſed tamen προτεραῖος (*pridianus*) ſero moniturus prodiit .

DISSER-

Digitized by Google

DISSERTATIONIS HISTORICAE
De Cathedrali Eccleſia Neapolitana
SEMPER VNICA
PARS ALTERA

Qua de Neapolitana Cathedrali non tantum ὑλικῶς (materialiter) *ſed* & εἰδικῶς (formaliter) *ſemper unica agitur*.

PROLOGVS.

SECTIO I.
Dicendorum ſeries.

PArte priore argumentis plurimis ac ponderoſis ad faſtidium uſq. cumulatis luce clarius demonſtravimus, Cathedralem illam Neapolitanam antiquiorem, quam Illuſtriſs. Falconius, ac deinde clariſs. Serſalius in hodiernae Cathedralis tranſverſa navi ſive, uti vulgo vocant, *Cruce* metati fuerunt, eſſe prorſus commentitiam: contra vero eamdem veterem Cathedralem (quae modo *Salvatoris baſilica*, modo ſaepius *Stephania*, alias *Eccleſia Neapolitana* aut *Major*, ac tandem *S. Januarii Eccleſia* vocabatur) non alibi quam in hodierna *S.Reſtitutae baſilica* eſſe quaerendam: qua occaſione ex abſtruſiore antiquitate plura ignorata prius, manu obſtetricante, in apertum me protuliſſe, eſt quod huic ſaeculo gratuler. Verum quia forſitan plures ſibi receptus, ii, qui duplicitati patrocinantur, reſervatos habebunt; ſtatui hac Parte altera mihi ab effugiis omnibus praecavere.

Nam cum dupliciter accipi Cathedralis poſſit, uno modo ὑλικῶς (*materialiter*) quae tantum murorum ambitu continetur, altero εἰδικῶς (*formaliter*) quae ad πολιτείαν ſive adminiſtrationem Eccleſiaſticam, & miniſtrorum συστήματα (*corpora*) pertinet; decrevi hac Parte ſecunda εἰδικὴν (*formalem*) quoque ſingularitatem tueri, duplicitatem vero formalem omnem amoliri. Itaq. hic mihi ordo dicendorum erit.

I. Praeter veterem Stephaniam in hodierna S.Reſtituta adhuc ſpirantem, nullam fuiſſe ſimul aliam ubiubi eodem tempore Cathedralem univerſe demonſtrabitur.

II. Ne formalem quidem Cathedralem unquam fuiſſe duplicem. Ac primum non ratione Antiſtitum: quorum unica ſemper ſeries fuit, eo-

rumq. Latinorum: qua occaſione vexatiſſimus vitae S. Athanaſii enodabitur locus ille: *Binas Praeſulum geſtat ſedes*.

III. Nec duplex fuiſſe Capitulum, aut omnino duplex Clericorum Cathedralem repraeſentantium collegium. Qua occaſione de Canonicorum & Hebdomadariorum hujus Eccleſiae origine & natura diſſeretur.

Atq. hoc quidem cardine tota haec pars altera vertetur. Interim ſiqua forte inter extundendum, uti fit, ſeſe in conſpectum dabunt, iis minime fraudabimus iſta lecturos.

SECTIO II.

Partis alterius hujus occaſio.

At erunt fortaſſe nonnulli, quibus ego nimia ſollertia peccaturus videar, ſi quidem ea praecavere ſatagam, quae nullusdum hominum ſomniaverit. Quocirca non ab re erit, ſi pauca de hujus ſcriptionis occaſione ad eluendam moroſae diligentiae maculam praelibavero.

Cum abhinc annos prope triginta ingens funeraria (*) controverſia inter Canonicos inſignis Collegiatae Eccleſiae S. Joannis Majoris, & Hebdomadarios (1) hujus Metropolitanae Eccleſiae in Romanis tribunalibus ventilari coepiſſet; Hebdomadariorum patroni (quorum videlicet intererat clientes ſuos Canonicis S. Joannis digniores & quolibet jure potiores oſtendere) machinis omnibus in id conniſi fuere, ut eoſdem clientes ſuos Metropolitanae Eccleſiae Canonicis pares, ſi poſſent, aut certe ſuppares redderent. Id vero ut evincerent, ſyſtema a clariſſimis illis cauſidicis ſane quam lepidum excogitatum fuit. Duas antiquitus Neapoli Cathedrales (& quidem *aeque*, uti volebant, *principales*) exſtitiſſe ajebant, Latinam unam cum ſuo Latino Clero, Graecam alteram cum ſuorum Graeci oris miniſtrorum coetu. Porro Latinam Cathedralem *Stephaniae* nomen ſibi arrogaſse, eamq. uſque ad initia ſaeculi XIV. perduraſse; quo tempore ſub Andegavenſibus Regibus eadem Latina Stephania eodem, uti falſo putant, loco, etſi laxioribus ſpatiis, in eam, qua nunc cernitur, formam a fundamentis redacta fuerit: at vero Cathedralem alteram Graecam haud aliam fuiſse, quam illam ipſam Eccleſiam, quae hodie *S. Reſtituta* vocatur. Poſtremo hodiernos Hebdomadarios primitivi illius Latini Cleri poſteros eſse volunt: contra vero hodiernos Metropolitanae Eccleſiae Canonicos antiqui illius Cleri Grae-

(*) Hinc videlicet Canonici S. Joannis Major. vetabant noſtros Hebdomadarios intra paroeciae S. Joannis & aliarum paroeciarum ab ea tamquam matre dependentium territoria ad funera procedere, niſi tantum ſub Cruce ſui Parochi: illinc vero Hebdomadarii ubiubi ſine Cruce Parochi ſibi procedendi jus eſſe, defendebant. Eam controverſiam ſiquando alias deſignare opus fuerit, brevitatis cauſa *De jure privativo exſequiarum* forenſi locutione inſcribemus.

(1) Quid ſibi velint in Metropolitana Eccleſia Neapolitana *Hebdomadarii*, nemo noſtrorum hominum neſcit. At exterorum hominum gratia uno verbo dicam, *Hebdomadarios* noſtros eſſe presbyterorum XXII. corpus Canonicis inferius. Quocirca qui alibi *Manſionarii*, alibi *Beneficiati*, alibi alio nomine vocantur, ii in Neapolitana Cathedrali nuncupantur *Hebdomadarii*.

Digitized by Google

Graecanici ſucceſsores haberi debere. Huc ferme redit ſumma totius ſyſtematis; quod in aliquot allegationibus, quae pro Hebdomadariis prodierunt, ſparſim legitur. Ex quo & illud effici ajebant, nempe cum ea duo miniſtrorum collegia olim *principalia* (in ſua ſcil. quodque Cathedrali) fuerint; etiam poſtquam in unam Cathedralem convenerunt, *aeque principaliter* (uti cauſidicorum in ea cauſa vocibus utar) *unita* fuiſse. Quod quidem *aeque principalis unionis* commentum (ut id obiter notem) quo ore ab illis egregiis cauſidicis jactari potuerit, vel luſcitioſi ex eo, qui viget ſemperque viguit, procedendi atq. ſedendi ordine, ex indumentorum *choralium*, uti loquuntur, inſignibus, totq. aliis externis indiciis diſcriminantibus animadverterint: nam interim Eccleſiae πολιτείαν interiorem (quae tota ſub Archiepiſcopo praeſide a Capitulo, inconſultis Hebdomadariis, adminiſtratur) praetereo. Itaque, ut quod res eſt dicam, nae hi noſtri praepoſtere nimium ſeſe geſserunt. Quibus ſi mens non laeva fuiſset, non tam ſe cum Canonicis *aeque principaliter unitos* jactare, quam potius de illata ſibi injuria conqueri debuiſsent, atq. indignari graviſſime, cur non ſcil. *aeque principaliter unita* fuerint ea duo collegia, quae ipſi volunt in ſuis ſingula Cathedralibus principalia quondam fuiſse. Mitto quod excitare ob id quoque tragoedias potuiſsent, quod quando ea duo corpora in unum coaluerunt, illud quod Latinum origine ſua fuerat (Hebdomadariorum ſcil.) praeſtare alteri huic Graecanico Canonicorum coetui debuiſset. Nam cum in Eccleſiae Latinae ore ac ſinu, & a Romanis Pontificibus ea copulatio profecta, non vero a CPolitanis Patriarchis fuerit; profecto Hebdomadariorum Congregationi priores deferri partes, Canonicis vero (Graeculorum ſcil. contemptiſſimo gregi) vix relinqui ſecundae debuiſsent.

Sed ad ſyſtema Romanorum cauſidicorum redeo: quod quantopere fabulam oleat, nemo non ſentit. Multo vero magis commenti illorum vanitas perſentiſcitur, ſi ſimul, quanto cum incredibilium mendaciorum comitatu ea fabula in ſcaenam prodierit, animadvertatur. Sed nolo iis recenſendis lectorem morari. Aliquot tantum portenta hujuſmodi in ſpecimen magis, quam quod in iis cognoſcendis aliquid operae pretii futurum ſit, in imam (2) hujus paginae oram conjeci. Et ſexcenta olim qui-

(2) *Specimen fallaciloquentiae, qua Hebdomadariorum cauſidici ante annos fere XV. allegationes ſuas aliaſq. id genus ſcripturas in cauſa exſequiarum contra Canonicos S. Joannis Majoris referſerunt. Ea Hebdomadaris ad Capituli offenſionem declinandam retractare promiſerunt: ſed non ſtetit promiſſis fides...*

Ordiar ab illo celeberrimo libello precum, toto ex mendaciis fallaciiſq. compoſito, quem diſcriminis cauſa *Ultimum libellum* vocant: in quo num. 3. ſic legitur. *Eccleſia Metropolitana Neapolis, quamvis formaliter ſit una, materialiter tamen duabus diſtinctis antiquiſſimis baſilicis conſtituta eſt.* Falſiſſima vel haec prima verba ſunt; nam una materialiter eſt, ea ſcil. quae ſub Carlo II. Rege conſtructa fuit; altera enim, quae hodie

hodie *S. Reſtituta* vocatur, fuit quidem antea Cathedralis ante hanc novam, nunc vero Cathedralis non eſt. Pergit. *Quarum una Sanctiſſimo Salvatori dicata* (falſum; nec enim Salvatoris, ſed Deiparae in caelum aſſumptae titulo inſignita eſt: nec niſi antiquior Cathedralis, quae hodie *S. Reſtituta* vocatur, Salvatori ſacra fuit) . . . . , *ſuum habet diſtinctiſſimum Hebdomadariorum collegium* (imo dicendum fuerat: Habet Canonicorum Capitulum, qui ſub Eminentiſs. Archiepiſcopo Cathedralem repraeſentant, quibus Hebdomadarii deſerviunt) *cum onere quotidiani ſervitii a Divo Athanaſio fundatum*. Atqui ut oſtendetur, nihil commune cum S. Athanaſio Hebdomadarii habent, ſed ab obſcuriſſimis initiis orti, abhinc quadringentos annos in *Hebdomadariorum* nomen & corpus coaluere: cum onere quidem ſervitii chori, ſed vice Canonicorum, quando hi aberant, iiſdemq. deſerviendi, cum aderant. Sequitur. *Atque a nomine Stephani II. Epiſcopi Neap. Stephania* (eadem ſcil. hodierna cathedralis) *nuncupatur &c.* Hoc quoque falſiſſimum eſt: nam Stephanus II. Cathedralem antiquiorem (ab eo *Stephaniam* dictam) refecit, quae hodie *S. Reſtituta* vocatur: at hodierna Cathedralis ſub Rege Carolo II. exſtructa a fundamentis prope illam antiquiorem fuit. Sequitur. *Altera vero dicata S. Reſtitutae* (ſed non niſi poſt initia XIV. ſaeculi: nam antea Salvatori dicata fuerat, & *Stephania* vocabatur) *a nomine Conſtantini Magni, qui illam fundavit, Conſtantiniana baſilica appellatur*. Hoc quidem verum eſt (uti Par. I. cap. 2. dictum) ſed addere debuiſſent, eamdem poſtea prius a Stephano I. amplificatam, mox a Stephano II. refectam, *Conſtantinianae* nomen cum uſitatiore *Stephaniae* nomine commutaſſe. Additur. *Eademq. habet Capitulum Dominorum Canonicorum* (caſtigatius ſcribendum fuerat: Eademq. regitur a Dominis Canonicis, non tamquam primario huic Eccleſiae incardinatis, ſed tanquam pleni juris dominium in eam exercentibus) *qui in ea chorum tenent in quo poſſeſſionem Canonicatuum adipiſcuntur*. Atqui potius ſupplicandum ſic fuerat: Qui in ea aulam capitularem ad deliberandum, & praeterea chorum pro peculiaribus quibuſdam ſuis functionibus tenent (praeter ſcil. Cathedralis Chorum, in quo Canonici Hebdomadariis deſervientibus praeſunt) & poſſeſſionem canonicatuum adipiſcuntur; non omiſſa tamen poſſeſſione, quam re vera in choro Cathedralis per corporalem acceſſum ac ſeſſionem de more ineunt. Sic plane ſupplicandum fuerat, ne per inſidioſas preces auribus judicum obreperent.

Ad haec in eodem libello precum num. 7. deſcriptionem ſedilium in Choro Cathedralis ſic prorſus ambiguis locutionibus temperant & adminiſtrant, ut ſi iis credas, plane jurare poſſis, Hebdomadarios, ſi minus ſupra Canonicos, at juxta certe cum Canonicis conſidere: cum tamen apertiſſimum ſit, quanto intervallo Canonicis Hebdomadarii inferiores ſedeant, quaeq. alia ſint ſubſelliorum utrorumque diſcrimina. Verum ex eo libello precum miſſa faciam, quae peculiariter ad eorum controverſiam cum Canonicis S. Joannis Majoris pertinent.

Venio jam ad cauſidicorum allegationes; inter quas circumferebatur etiam manu exarata Italica ſcriptiuncula, a Neapolitano quodam juriſperito ad inſtruendos Romanos cauſidicos elucubrata. In qua, pro Deus bone! quot mendaciorum portenta! Eo uſq. progreditur, ut *Cathedralem ab Hebdomadariis repraeſentari* deblateret. Verum haec miſſa facio; & ad Romanam cauſidicinam me confero.

1 In manu exarata allegatione, quam Virgilius de Virgiliis pro *Apertione oris* compoſuit, inter cetera legebatur. *Praetenditur quod Hebdomadarii principales mei conſtituunt CAPITULUM* (notabis quaeſo hoc vocabulum) *diſtinctum & ſeparatum a Capitulo Cathedralis. Verum hujuſmodi diſtinctio videtur prorſus idealis, dum iſta DUO CAPITULA S. Pius V. AEQUE PRINCIPALITER univit, atq. ordinavit conjunctim & unitim omnes peragere functiones in Eccleſia Metropolitana, reſervata facultate retinendi omnia privilegia, quae prius unicuiq. competebant &c.* Quid viro huic optimo facias?

2. In Allegatione Romae typis Mainardi anno 1738. edita, cui Lanfrancus Mattheius, Cajetanus Forti, & Virgilius de Virgiliis viri clariſs. ſua nomina ſubſcripſerunt, inter cetera ſic num. 15. ſcribitur.

Feu-

Fruſtra dicitur (ab adverſariis) *monſtroſum eſſe, quod in Eccleſia Metrop. Neap. Capitulum Canonicorum & Collegium Hebdomadariorum conſiderari valeant tamquam duo corpora diſtincta; ex quo repugnet & inauditum ſit, quod in ead. Eccleſia materiali dari queant duo diſtincta & ſeparata corpora. Omnem enim monſtruoſitatem ſubmovet tum innegabilis diſtincta & ſeparata fundatio in diverſis baſilicis facta, tum AEQUE PRINCIPALIS adnexio cum retentione jurium INDEPENDENTIS COLLEGII.* Mox num. 18. *Nihil urget, quod Hebdomadarii aeque ac Canonici ſimul interſint Eccleſiaſticis functionibus; quia hujuſmodi commixtio non eſt totalis, neq. facit Hebdomadarios dependentes, ſed. eſt conſociatio duorum corporum ſimplicium potius per conjunctionem, quam per unitatem in opere peragendo.* In ead. defenſione num. 15. haec quoq. ſcripta fuerunt. *Ipſi hebdomadarii pollentes jure INDEPENDENTIS COLLEGII* (ante unionem a S. Pio V. factam) *expendebant continuatam aſſiſtentiam in diſtincto choro... adimpletis omnibus oneribus ac legibus, quae vero Capitulo Canonicorum praeſcribuntur a S. C. T.... & hac methodo coadunati Eccleſiae & Archiepiſcopo INDEPENDENTER a Capitulo Canonicorum ſervitium praeſtabant tamquam PRAECIPUI MINISTRI Cathedralis.* Mitto cetera depromere.

3. Adhaec in ſane quam prolixa defenſione (quae inſcribitur, *Reſtrictus facti & juris ex integro in quinta propoſitione*) Romae typis τῶ *De Comitibus* edita anno 1704. ab advocatis Joanne Aſcevolino, Lanfranco Matthaelo, Cajetano Forte, & Petro de Clementinis num. 81. haec reperio. *Idem ſanctiſſimus praeſul Athanaſius, qui modis omnibus ſibi poſſibilibus inter Graecos & Latinos de grege ſuo perpetuam pacem conciliare ſtudebat, aſſignavit gregi ritus Graeci primam antiquiorem Eccleſiam S. Reſtitutae* (ex quo ſcil. inferunt Canonicos S. Reſtitutae Graecos fuiſſe) *& reſpective plebi ritus Latini alteram recentiorem Eccleſiam Stephaniam S. Salvatoris, ut ſic uterq. populus ſine ulla perturbatione ſacra ſeparatim peregiſſet in Eccleſia de ritu ſuo ſub directione opportunorum miniſtrorum; quos approbavit pro ritu Graeco in dicta Eccleſia S. Reſtitutae, & Eccleſiae S. Salvatoris ſub nomine Sacerdotum Hebdomadariorum &c.* Ad quae paradoxa confirmanda laudatur Joannes diaconus: alius, puto, quivis Joannes; nam qui nunc teritur, prorſus nihil horum ſomniavit.

Haec ad ſpecimen portenta attuliſſe ſufficiat. Nec enim vacat aliis decerpendis tempus terere: inter quae & illud ſatis ſcio alicubi ſcriptum fuiſſe, nimirum in ſacris proceſſionibus pari paſſu Hebdomadarios cum Canonicis inceſſiſſe, ac ſingula procedentium paria ex Canonicis aeque & Hebdomadariis conſtitiſſe: niſi quod Canonicus dextrum latus, Hebdomadarius laevum occuparet. Haec & alia plura prodigia potuiſſe abhinc annos XV. tam intrepide Romae ſcribi ac jactari, praeſertim cum in illa Eccleſiarum Metropoli Neapolitani frequentes verſentur, adhuc equidem miror.

Fortaſſe dixerint, iſta & horum ſimilia Hebdomadariorum injuſſu illeviſſe chartis cauſidicos. Verum quis hoc cordatus credat? Quis ejus rei culpam in cauſarum patronis reſidere in animum induxerit? Quos praeſtare auſim, de *Stephania*, de *S. Reſtituta*, deque *Hebdomadariis* ipſis ne fando quidem olim audiſſe quidquam; nec iſtarum fallaciarum ullam actores cauſarum de ſuo attuliſſe, ſed omnia per Hebdomadarios meditata prius atq. compoſita, ita demum ſibi ſuggeſta fuiſſe, ut ea ſcripto mandarent. Cujus rei vel illud documento eſſe poteſt, quod cum tempus aliquando incidiſſet, quo ipſorum cum Collegiata Eccleſia S. Joannis Major. diſceptatio in permagno diſcrimine verſaretur; ecce tibi Hebdomadarii noſtri (qui cum ſpiritus ingentes gerant; tamen ubi ſuadet neceſſitas, norunt ſeſe ad omnem ſupplicandi abjectionem demittere) ad Canonicorum Metropolitani Capituli patrocinium trepidi confugiunt, obſecrantes, uti per ſuos cauſarum patronos afflictae Hebdomadariorum cauſae adeſſe ac patrocinari velint. Exſtat adhuc in Capituli tabulario horum ſupplex libellus Capitulo oblatus, ac debitis ſubſcriptionibus & legali αὐθεντίᾳ firmatus. In quo inter cetera ſic conqueruntur. *Han patita* (gli Eddomadarj) *la diſgrazia di due riſoluzioni contrarie* (nella Rota Romana) *per negligenza ed ignoranza di chi ha avuta la con-*

dotta

quidem fallaciarum plauſtra judicum auribus ingeſsere per ſuos cauſidicos Hebdomadarii noſtri, quo tempore Romae inter ſeſe atq. Canonicos S. Joannis de exſequiarum jure diſceptabatur. Quae, quamlibet convicioſa in Metropolitanos Canonicos commenta, Canonici ipſi tunc temporis ſuſq. deque tulerunt; id nempe veriti, ne, ſi detegerent, Hebdomadariorum ſuorum commodis parte ulla obſiſterent. Itaq. pro ſua indulgentia ſiverunt illos tantiſper Saturnalicia propemodum libertate uti; qua ſervis olim in dominos nihil non maledictorum effundere permittebatur.

Nunc vero quandoquidem Hebdomadarii noſtri eo confidentiae proceſserunt, ut non cuniculis, ut olim, oppugnare Metropolitanos Canonicos, ſed coram & aſſultim in ipſos inſurgere, iiſq. acres de *praeeminentiis*, uti vocant, controverſias movere non dubitaverint; rogandus eſt lector, ut ex iis mendaciorum prodigiis, quae jam olim ante decennium ſatis impune protulerant; reputare apud ſe quiſq. cum animo ſuo

dotta e la difeſa della cauſa, avendo più badato a falſe & ideate ragioni; per le quali hanno i ſupplicanti meritato anche il riſentimento delle SS.VV. Illuſtriſſime e Reverendiſſ. (alludunt autem ad portenta mendaciorum in apertiſſimum Capituli dedecus ac detrimentum in allegationibus ſparſim edita; quorum ſcil. ipſi culpam in cauſidicos falſo rejiciunt; cum ipſosmet auctores fuiſſe omnium, ex mox dicendis liquido pateat) *le quali ragioni eſſi ſupplicanti non han mai preteſo di penſare, non che di proporre. E in fatti avvertiti di tal diſordine, hanno ordinato che ſi cancellaſſero, e poneſſero in perpetua dimenticanza, confeſſando di non avere altro onore, che quello che deriva dalla ſola benignità delle Signorie Voſtre Illuſtriſſime e Reverendiſſme &c.*

Huic petitioni reſponſum a Canonicis fuit, ſe Hebdomadariorum ſuorum cauſae minime defuturos, modo iis, quae in modo recitato ſupplici libello promiſerant, ſtarent, atq. ea omnia recantarent mendacia, indecora ac damnoſa Canonicis, quibus ſcriptae pro ipſis defenſiones ſcatebant. Itaq. Canonicis placuit dictari formulam, in qua Hebdomadarii ea quae dixi omnia diffiterentur, tamquam ſcil. a ſe neq. dicta, nec ſuggeſta, ut a cauſarum actoribus ſcriberentur. Verum noſtri homines non tantum ei formulae ſubſcribere renuerunt (quae adhuc informis in archivo Capituli aſſervatur) verum etiam in defenſionibus poſt id tempus in eadem cauſa Romae editis, multo prodigioſiora ac putidiora mendacia protulerunt: quorum nonnulla jam ſuperius adſcripſimus. Ex quibus facile lector perſpiciet, in cauſidicisne, an in ipſis Hebdomadariis commentorum iſtorum, Canonicis apprime injuriorum, culpa reſideat.

Libuit autem haec pauca de multis adſcribere; ut qui noſtrorum Hebdomadariorum nondum norunt ingenium, mirari deſinant, ſi nos interdum nimia peccaverimus diligentia in iis refellendis, quae nulla aut praeparata confutatione indiguiſſent. Atqui equidem contra vereor, ut haec tam multa, quae tota hac Parte altera ſum producturus, occupatis ſtudio partium animis, atq. uti fit, rerum novarum, quamlibet incredibilium, dulcedine captis ſatis futura ſint. Quis enim crederet, iſta tam abſurda tam abſona & *ἀσύστατα* quae ſupra ex cauſidicor. defenſionibus recitavimus, non modo Serſalio viro amiciſſimo uberem ad ſcribendum materiem ſubminiſtraſſe, verum etiam clariſſ. viro Lud. Sabbatino, nunc Illuſtriſſ. Aquilae in Veſtinis Epiſcopo, ſeſe probaſſe? Nam nuper ex viro doctiſſimo audivi, cum diceret, ſeſe in Sabbatianis Commentariis ad Kalendarium marmoreum Neap. reperiſſe diſertim ſcriptum, noſtros Hebdomadarios haud alios eſſe quam antiquos *Canonicos Salvatoris*. Quo vero idem amiciſſimus Auctor hodiernos detrudat Canonicos, percontari non curae fuit. Mirum ni CPolitani Patriarchae apparitores olim extiterint.

Digitized by Google

ſuo velit, ecquid tuto credi Hebdomadariis poſſit; tum maxime cum aeſtuantes fora, compita, coetuſq. omnes clamoribus complent, ſeſe a Canonicis opprimi vociferantes, ſuumq. antiquum ſplendorem per eos indigniſſime obſuſcari. Imo quid lectorem compello? cum haec potius ad Eminentiſſimos Cardinales hodiernae inter Canonicos & Hebdomadarios controverſiae arbitros pertineant. Qui quidem etiam atq. etiam rogandi ſunt, ut ex iis commentorum monſtris, quibus ante hos paucos annos Romana tribunalia perſonare fecerunt, aeſtimare velint, quaenam prodigioſa forſitan paradoxa in hodierno judicio in ſuas caſtiſſimas aures ſint ingeſturi. Quos tamen, ſi tale aliquid auſuri acceſſerint, operae pretium eſſet, in ipſo judicii limine, ſi videbitur Eminentiſſimis judicibus, propulſari: certe ut ſalubri ad poſteritatem exemplo cauſarum actores admoneantur, nihil niſi ad veritatis limam caſtigatum in Romanis tribunalibus proponi debere. Verum de his Patres purpurati viderint.

Nam equidem umbratilem potius diſceptatorem, quam cauſidicum agens, id nunc dabo operam, ut Neapolitanos ſimul cives, ſimulq. alios, quibuſcumq. haec curae fuerint, breviter ea dedoceam, quaecumq. ex ſparſis Hebdomadariorum ſermonibus atq. rumoribus fortaſſe imbiberint. Id vero ut pro mea virili parte aſſequerer, ea maxime mihi demonſtranda propoſui, quorum ſeriem modo ſect. I. deſcripſi. Nam his intellectis, cetera prono alveo cuilibet attendenti fluent.

C A P V T I.

Neapolitanae Cathedralis ὑλικῆς (materialis) *ubiubi ſitae duplicitas in univerſum evertitur. I. ex antiquorum* περὶ δυάδος (de duplicitate) *ſilentio. II. ex eo quod unicam diſertim agnoverint. III. ex unico olim Dedicationis feſto. Niſi quod ſemel a S. Paulo Epiſc. duplicata legatur, ſed* κατὰ συμβεβηκός (caſu) *& ad modici temporis neceſſitatem.*

§. I. A R G V M E N T V M I.

Ex antiquorum ſilentio petitum.

EX antiquis ſcriptoribus haud vetuſtiorem alium reperies Magno Gregorio, qui Neapolitanae Eccleſiae negotia ſollerter curaverit, deq. iis in ſuis epiſtolis mentionem plurimam injecerit: qui tamen duplicis Eccleſiae nullus uſquam meminit.

Deinde Joannes Diaconus exſtitit, qui Chronicon Epiſcoporum uſq. ad noni ſaeculi exitum, opus ſane quam luculentum, edidit. Nec tamen in tota hac hiſtoria duplicis Epiſcopii uſquam vola aut veſtigium: ita ut ex hujus ſilentio praeſtare tuto poſſimus, uſq. ad IX. ſaeculi finem unicam ſemper fuiſſe Neapoli Cathedralem.

Poſt vero Joannis Diaconi tempora plures diverſo tempore auctores ſcriptis a ſe Sanctorum tum exterorum tum Neapolitanorum vitis incla-

Digitized by Google

claruerunt; quibus vitis etiam prologos apte de ſuis temporibus interloquentes praepoſuerunt. Itaq. ut ſuperiores ſcriptores taceam, ille idem Joannes Diac. tum plurimas alias vitas aut de ſuo ſcripſit, aut de Graeco vertit, tum in primis hortatu Stephani Epiſc. paſſionem atq. translationem S. Soſii elucubravit. Ac plures alii eod. tempore vitarum aut martyriorum ſcriptores aut interpretes fuere, inter quos etiam Athanaſius II. Epiſcopus. Deinde ſaeculo XI. aut XII. tum auctor vitae longioris & translationis S. Athanaſii fuit, tum etiam Raynerius quidam, a quo acta martyrii & Translationis SS. Eutychetis & Acutii habemus: quorum uterq. in Eccleſiae Neap. deſcriptione accurate verſatur. Fuit qui S. Patriciae geſta dedit. Alberico S. Aſprenis acta, Joanni Cimeliarchae longiorem S. Joannis IV. vitam debemus. Adhaec exſtant de SS. Julianae & Maximi translatione, de SS. Agrippino, Ephebo, Severo, Fortunato, Agnello ſcripta quaedam. Sunt poſtremo vetera plurima Sanctorum noſtrorum officia, in quorum lectionibus eorum res geſtae deſcribuntur. Haec & alia plurima (nam & Neapolitana S. Severini in Lucullanum translatio ab Aegypio ſcripta, & ejuſdem Aegypii Lucullanenſis operum S. Auguſtini Florilegium cum ſuis prologis, & Pauli Diac. Mariae Aegyptiae vita, & plura alia redigi in eumdem cenſum poterant) haec inquam & plura alia rei Eccleſiaſticae ſcripta a noſtris hominibus monumenta habemus: quae inventu rariſſima, hinc & inde disjecta, operae pretium eſſet ſi hodie in tanta litterarum luce, additis S. Gregorii & alior. ad Neapolitanos praeſules epiſtolis, additis praeterea veteribus chartis, in quibus Eccleſiaſtica negotia tranſiguntur, in unum corpus ab erudita manu aliqua compingerentur. His vero tot tantiſq. veterum monumentorum opibus cum abundemus; nonne in his excidere verbum aliquod debuiſſet, per quod de Cathedralis duplicitate moneremur?

Forſitan dicent, ex argumento ἀρνητικῷ h. e. *negativo*, uti vocant, nihil concludi poſſe. Atqui cum non nobis (qui Cathedralis ſingularitatem, rem videlicet apud omnes uſitatam & Canonico jure ſuffultam, tuemur) ſed adverſariis duplicitatis probandae onus incumbat; haud dubium eſt, quin nobis, qui eo nunc loci ſumus, argumenti negativi praeſidium pleniſſime ſuffragetur.

Poſtremo dicent, exſtare in longiore S. Athanaſii vita luculentum hujuſce duplicitatis veſtigium verbis illis, *Binas praeſulum geſtat ſedes*. Verum nos ne, an potius adverſarios iſte unicus ipſorum Achilles impetat, opportuniore loco declarabitur.

§. II. ARGVMENTVM II.

Ex eo ductum, quod Eccleſia Neapolitana ἁπλῶς (abſolute) *ſemper, ac ſine addito diſcriminante memoretur.*

Ut vis argumenti hujus percipiatur, afferamus exempli cauſa locum Aegy-

Digitized by Google

Aegypii Abbatis Lucullanenſis in Translatione S.Severini in Lucullanum exeunte ſaeculo quinto facta, qui eſt ejuſmodi: *Marinus quoq. primicerius Sanctae ECCLESIAE NEAPOLITANAE . . . caput* (quo jamdiu vehementer laborabat) *vehiculo* (quo ferebatur corpus) *credens appoſuit, & mox a dolore liberum ſublevavit; memorq. illius beneficii ſemper in die depoſitionis ejus occurrens, devotum ſacrificium Deo cum gratiarum actione reddebat.* Ubi cum *S. Eccleſia Neapolitana* ſine controverſia ſit Cathedralis; tamen nihil diſcriminis additur, quo ab altera Cathedrali ſorore (uti comminiſcuntur) diſtinguatur.

Age vero addamus ex Petri notarii ſubſcriptione anno 581. factae (quam in Comm. ad Kalend. Neap. ad 29. Martii pag. 127. integram adſcripſimus) pauca haec verba: *Et eo* (Reduce Epiſcopo) *jubente ego Petrus notarius ſanctae Eccleſiae Catholicae Neapolitanae, ut potui, emendavi* &c. Ubi quin Cathedralis Eccleſia deſignetur, non eſt dubitandum; ſicuti & in eo quod ſequitur: *Quem* (Aegypii) *codicem . . praedictus Epiſcopus* (Redux) *devote Sanctae Eccleſiae Neapolitanae, cui praeeſt . . noſcitur obtuliſſe.* Non eſt, inquam, dubium quin in his Cathedralis Neapolitana ſignificetur: quae tamen ſi duplex fuiſſet, aliquod diſcrimen adjici oportuiſſet, per quod, utra ex duabus deſignaretur, quivis ſtatim intelligeret.

Jam vero ſiquando ſequentibus ſaeculis duplicari Cathedralem contigiſſet, aliquod unius ab altera diſcrimen reperiretur in auctoribus eorum temporum. Aut ſi parum a ſcriptoribus haec tanta accuratio exſpectanda ſit; in chartis certe contractuum, & in earum ſubſcriptionibus ejus diſcriminis aliquod veſtigium appareret. Et tamen in his omnibus chartis non aliud ſe Canonici ſubſcribunt, quam ἁπλῶς (*abſolute*) *Eccleſiae Neapolitanae* aut *Majoris Eccleſiae* Canonicos, & (quod plerumq. fit) *Cardinales*: de eo, utram Eccleſiam (ſi quidem duplex fuiſſet) repraeſentent, ſecuri. Et hanc indiſcriminatim loquendi conſuetudinem in omnium chartarum cujuſcumq. aetatis ſubſcriptionibus, in omnibus aevi cujuſcumq. auctoribus reperies. Etiam decimo tertio ſaeculo, quod proxime hodiernae novae Cathedralis constructionem anteceſſit, non aliter quam abſolute *Majorem Eccleſiam* aut *Epiſcopium* appellabant. Itaq. in Italicis Matthaei Spinelli diariis (to. VII. Murat.) in primo Regis Caroli I. in hanc urbem & in Majorem Eccleſiam proceſſu, Neapolitana Cathedralis vocatur abſolute (3) *Piſcopio*. At ſi quidem duae fuiſſent Epiſcopales aedes; utram intelligeret, monere debuiſſet.

N AR-

(3) Apud Muratorium to. VII. Script. Ital. pag. 1102. ad ann. 1265. *Lo jorno ſequente cavalcao Re Carlo verſo Napole . . . Et come fo arrivato a Napole, andao con l'Arcbiepiſcopo di Coſenza a PISCOPIO . . . Quando poi lo Re Carlo happe fatto ſua oratione, venne meſſer Franceſco Loffredo da parte de la Città de Napole, & li cercao in gratia li preſuni.*

Digitized by Google

ARGVMENTA

Ex unico Dedicationis Cathedralis feſto in veteribus Faſtis Neapolitanis ſignato arceſſitum.

Poſtremo miſſis argumentis ἀρνητικοῖς (*negantibus*) tametſi huic cauſae apprime conſentaneis, venio jam ad argumentum directum, quod tamquam ἀποδεικτικὸν (*demonſtrativum*) plane habituros lectores confido. Id vero eſt ejuſmodi. Nam ſi forte duae Cathedrales exſtitiſſent; quis dubitat, quin utriuſq. Dedicatio celebranda fuiſſet? Atqui in noſtro marmoreo Kalendario (quod nono ſaeculo ſcalptum fuit) unica Dedicatio adnuntiatur Kalendis Decembris in haec verba: *DEDICatio BASILicae* (4) *STEPHANiae*. Quare certo certius eſt, non plures, ſed unicam fuiſſe Cathedralem, puta *Stephaniam*: quam non fuiſſe aliam, quam quae hodie ob illatas S. Reſtitutae reliquias novum S.Reſtitu-

(4) *Oſtenditur I. Cathedralem a Stephano primo factam, vocatam* Eccleſiam Salvatoris *fuiſſe, eamdem vero a Stephano altero refectam, audiviſſe* Stephaniam: II. *hujus vero poſterioris h.e. refectae Dedicationem Kal. Decemb. fuiſſe celebratam.*

Cathedralem noſtram Stephanus I.ineunte VI. ſaeculo conſtruxiſſe, deinde incenſam Stephanus II. octavo ſaeculo refeciſſe ab Joanne diac. traditur. Utrius igitur *Dedicatio*, factae an refectae, in Kalendario celebratur? Mihi veriſimilius videtur de refectae dedicatione agi. Nam ea proprie *Stephania* vocata fuit, quae Stephanum II. auctorem habuit. Etenim in Commentario ad Kalend. Neap. in S. Stephano Epiſc. Neap. oſtenſum fuit, *Stephaniae* nomen videri potius a Stephano II. dictam quam a Primo: etſi Stephanus Primus Eccleſiam hanc fecerit, quam poſtea incenſam alter refecit. Nam chronographus Joann. in Stephano I. ait: *Fecit baſilicam ad NOMEN SALVATORIS .... quae* (ſupple *hodie*) *uſitato nomine Stephania vocatur*. Quibus verbis videtur opponere nomen vetus *Salvatoris* a Stephano I. impoſitum novo nomini *Stephaniae*, quod poſt Stephani II. reficientis tempus obtinere coepit. Idem rurſus in Stephano II. ambigue loquitur, ſed attendentibus ſatis luculenter. *Eccleſia Salvatoris, quae de nomine ſui auctoris Stephania vocitatur.... cremata eſt*. Quam poſtea narrat a Stephano II. ſumptuoſius refectam. Nam hic quoque ubi ex nomine auctoris id nomen conſecutam ait, etſi de utro Stephanorum id intelligat, non eloquitur; quia tamen *Vocitatur* dicit, non *vocitata fuit*, de Stephano II. quam de I. videtur id potius intelligendum, quaſi dixiſſet: *Eccleſia* (olim dicta) *Salvatoris* (quippe quam Stephanus I. *ad nomen Salvatoris* fecerat) *quae* (ſupple *nunc*, h. e. ſcribente Joanne diac.) *de nomine ſui auctoris* (Stephani II.) *Stephania vocitatur*.

Ergo cum in Kalendario Neap *Dedicatio Stephaniae* adnuntiatur, videtur ea dedicatio intelligi, quae ad Stephanum II. (qui & id nomen impoſuit) pertinet. At id minus moror.

Illud multo magis pro refecta facit, quod baſilica Salvatoris a Stephano I. facta igne prorſus abſumpta fuerat, cujus tectum ſaltem & Apſidem & Altare cum Confeſſione a Stephano II. fuiſſe ab inchoato conſtructa, ex Joanne diac. & ex Raynerio in Translatione SS. Eutychetis & Acutii intelligimus. Quae cum ita ſint; hanc a Stephano II. ita refectam baſilicam, certe rurſus dedicari ritibus religioſis oportuit. Ex quo ſequitur, de Dedicatione prioris baſilicae, quae Stephanum I. auctorem habuit, non potuiſſe amplius anniverſarium feſtum agi ſed tantum de dedicatione poſterioris, quae a Stephano altero profecta fuit. Nam poſterioris Dedicationis feſtum priorem abolet. Obiter hic notabimus, vidiſſe Chioccarellum in theſauro vetere Cathedralis miſſalia duo vetuſtiſſima, in quorum praevio Kalendario Kalendis Decembris ſignabatur *Dedicatio hujus Eccleſiae Stephaniae*. Vide Chioccar. pag. 94.

ſtitutae nomen ſibi peperit, Parte priore argumentis tum numero tum pondere ineluctabilibus confecimus.

At enim dixerit aliquis, quod unius tantum Cathedralis Dedicatio in iis Faſtis marmoreis ſignata fuerit, hanc videri fuiſſe cauſam, quod id Kalendarium in uſum ſolius Cleri Latini (qui Stephaniae addictus erat) non item Graeci, ſcalptum fuiſſet. Ceteroqui Graecam alteram Cathedralem, credibile eſt, ſuum habuiſſe proprium Kalendarium, in quo ſua peculiaris *Dedicatio* inſcripta exſtabat. Haec forſitan aliquis. Verum Kalendarium marmoreum, quod beneficio Eminentiſſ. Card. Spinelli habemus, fuiſſe tum Latinis tum etiam Graecis commune, & paſſim in ejus Commentario docuimus; & ex eo etiam oſtenditur, quod quoties unus idemq. Sanctus alio die a Graecis, alio a Latinis colebatur, is utroq. die plerumque in eo Kalendario adnuntiatur. Cum igitur una tantum Stephaniae Dedicatio ibi ſignetur, manifeſtum eſt, non niſi unam fuiſſe Cathedralem.

Atqui inſurgent forſitan adverſarii,hoc ipſum ſcil. ſe docere jactantes, nempe reperiri in Faſtis aliis manu exaratis alterius Cathedralis *Dedicationem*. Nam in libro feſtorum Anniverſariorum Capituli Neapolitani die XXV. Januarii notabatur: *Dedicatio Eccleſiae Sanctae Reſtitutae*. Hanc vero *Sanctam Reſtitutam*, quae adhuc exſtat, ſuumq. retinet nomen,fuiſſe veterem Cleri Graecanici Cathedralem contendunt. Vide Benedictum Serſalium pag. 14.

Verum egregie falluntur adverſarii.Vel vide quae in priore Diſſert. hujus Parte(cap. VI. ſect. V.§. 51.pag.84.) de eo Anniverſariorum libro diſputavimus,quem ſaec. XIV.& poſt dedicationem Altaris S. Mariae de Principio ſcriptum docuimus: ubi etiam luculenter oſtendimus, ibi non niſi de antiquiore oratorio S. Reſtitutae agi, ejuſq. dedicationem in eo libro die XXV. Januarii celebrandam proponi. Id cum loco citato certiſſime demonſtraverim, eo lectorem remittimus.

§. IV. *Incidiſſe interdum neceſſitates, propter quas ab Epiſcopo alia quaevis Eccleſia loco Cathedralis habita fuerit, exemplo Pauli Jenioris oſtenditur. Id tamen ad duplicitatem ſtabilis Cathedralis non pertinet.*

Joannes chronographus num. XL. de S. Paulo Seniore (qui VIII. ſaeculo ſedit) narrat, eum poſtquam a Romano Pontifice conſecratus fuit, cum propter diras de ſacris imaginibus contentiones ſub Conſtantino Copronymo Neapolitana urbs in diverſas factiones ſcinderetur;cum non potuiſſe intra urbis moenia in ſuam recipi Cathedralem. *Inito tamen conſilio* (pergit idem Joannes) *eum ad Eccleſiam S. Januarii Chriſti Martyris* (quae *extra moenia* vulgo dicitur) *non longius ab urbe dicatam* (Catholicarum partium ſtudioſi) *tranſmiſerunt. In qua duos ferme annos degens plura conſtruxit aedificia* (& inter cetera *Triclinium*)...

 Sane

Digitized by Google

Sanè clerus omnis & populus cunctus Canonice illi ut vero obtemperabant paſtori ; reſq. omnes Eccleſiae abſq.ullius detinebat & diſponebat obſtaculo . Conſtruxit etiam ibidem marmoreum baptiſmatis fontem , in quo Paſchalibus aliiſq. feſtis, omnes occurrentes ſuos baptizabant filios . Demum evoluto biennio Paulum intra urbem in ſuam Cathedralem fuiſſe introductum tradit . Vides ut uno illo tempore duplex ὑλικὴ (*materialis*) Cathedralis exſtiterit .

Verum id , quod ſemel expreſſit neceſſitas, non niſi temporarium fuit ; idque κατὰ συμβεβηκὸς (*caſu*) fuiſſe factum , nemo non videt . Imo hoc adeo duplicitatem non invehit Cathedralium , ut potius quoties hoc accidit , ea tantum vera Cathedralis ſit accipienda , in qua cum Cleri ſui (i. e. Capituli Canonicorum) populiq. conſenſu Epiſcopus ſuam Cathedram ſtatuit . Itaque hoc toto Pauli ſenioris biennio extramuranam baſilicam legitimam Cathedralem fuiſſe contendo ; at interim illam alteram intramuranam quaſi viduam fuiſſe relictam .

C A P V T II.

Quo oſtenditur , ne εἰδικὴν (formalem) *quidem Cathedralem fuiſſe Neapoli duplicem .*

CAthedralium τὸ τί εἶναι (*quod quid eſſe*) ſive *formalis conſtitutio* non tam baſilicarum ſeptis continetur , quam interiore πολιτείᾳ (*adminiſtratione*) quaſi ſpiritu animatur . Ea vero ex Epiſcopo rectore cum ſuo Canonicorum ſenatu , & ex cetera tum inferioris Cleri , tum plebium multitudine componitur . Itaq. miſſa tantiſper ima multitudine , prius de Neapolitanis Epiſcopis , an unquam bini fuerint inquiremus , deinde an unquam duplex miniſtrorum ſenatus exſtiterit . Sed quandoquidem qui duplicitatem Epiſcoporum atque Synedriorum invexere , ii ſimul Neapolim fuiſſe urbem δίγλωσσον (*bilinguem*) ſive Graeco-Latinam cauſantur , de eo ante omnia videamus , utrum Neapoli linguarum duplicitas tanta fuerit , ut duplicitas rectorum atq. conciliorum adſtruenda eſſe videatur .

S E C T I O I.

De Graeciſmi Neapolitanorum variis diverſo tempore vicibus .

§. I. *Neapolim Strabonis aevo plane Graecam fuiſſe : ſed poſt ejus ſcriptoris aetatem ex aſſidua Romanorum conſuetudine paullatim Romanos mores unaq. linguam uſurpaſſe .*

Strabo initio lib. VI. cum Graecas harum partium , ex quibus hodie Regnum Neapolitanum conſtituitur , civitates barbariem jam ſuo tempore induiſſe conquereretur ; Tarentum , Rhegium , atq. Neapolim excipit . *At nunc* (inquit Geographus : quem ſub Tiberii initia ſcripſiſſe con-

Digitized by Google

conſtat) *Tarento, Rhegio, & Neapoli exceptis* (ἐκβεβαρβαρῶσθαι συμβέβηκεν ἅπαντα) *omnia in barbariem ſunt redacta* , *aliaq. a Lucanis & Bruttiis* , *alia a Campanis obtinentur* . *Eos autem* (Lucanos , Bruttios , Campanos) *verbo tales dico* , *re autem vera Romanos* ; *nam & ipſi* (utpote lege Julia civitate donati) *Romani evaſerunt* . Ex quibus vides , Strabonis aevo Neapolim inter tres Graeci oris atque inſtitutorum urbes fuiſſe numeratam . Nec injuria : quia foederatae reipublicae formam aliquamdiu retinens , ſimul Graecam πολιτείαν (*adminiſtrationis formam*) Graecumq. ſermonem ad aliquod tempus conſervavit . Sed quam diu , haud facile dixerim . Non abnuerim tamen toto ferme primo Chriſti ſaeculo imaginem Graecae reipublicae perſtitiſſe Neapoli , & ad id tempus referendas inſcriptiones illas , quae auctoritate τῆς βυλῆς (*conſilii publici*) Neapolitanorum ſcalptae reperiuntur : cujuſmodi illa eſt, quae ad S.Mariae Aegyptiacae parieti affixa cernitur : e cujus regione altera in oppoſito pariete ſcalpta legitur , Titi Caeſaris nomen gerens . Fuit & illa olim antiquior ad Divi Pauli , quae in celebri epiſtylio (quod me puero terraemotu concidit) a quodam Tiberii Aug. liberto in veſtibulo templi Caſtorum poſita fuerat . Hae quidem & aliae paucae hinc & inde disjectae , Graeco ſermone exaratae partim adhuc viſuntur , partim patrum memoria exſtabant , ferme omnes , ni fallor , primi aut ſummum alterius Chriſtiani ſaeculi . Nam mox ſenſim ſine ſenſu ab Helleniſmo deſcivere Neapolitani .

Ea vero ab Helleniſmo defectio cur aut quemadmodum acciderit , facillimum aeſtimatu eſt . Etenim cum jam olim ab ipſis liberae reip. temporibus non tantum optimates Romanorum , ſed & cujuslibet fortunae homines Neapolitanis capti deliciis , frequentes hic ſibi villas aedificaſſent ; tum id multo magis ſub Imperatoribus uſu venit , Principum ipſorum exemplo praeeunte , qui libenter ſive Neapolim , ſive in vicina loca digrediebantur. Qua de cauſa paullatim ſponte ſua & inſtituta Graecanica dilabi coepere , & ſermo paſſim Latiaris ab omnibus uſurpari , vix forſitan ima multitudine Graecum ſermonem cuſtodiente : quae & ipſa deinde tandem Latini oris evaſit . Quid porro miramur , ſi & ſub Domitiano Statius Papinius domo Neapolitanus Latina tantum poemata ſcriptitarit , & cum innumerabiles Latinae tum ſepulcrales , tum omnium generum inſcriptiones reperiantur , ac novae quotidie effodiantur ; haud alia eas quam Latina lingua ferme omnes conceptas animadvertamus?

§. II. *Neapolim aliquando coloniam Romanam fuiſſe ; ſed quo temporis articulo id facta ſit , haud plane certum : etſi jam ab ineunte altero Chriſti ſaeculo inter colonias numeraretur .*

Porro ex iis , quas dixi , Neapolitanis inſcriptionibus id etiam conſequimur , quod ſub Imperatoribus , aliquando Neapolis jura coloniae Romanae adepta fuerit. Et hoc quidem coloniae decus Fabius Jordanus ,

ac

Digitized by Google

ac poſtea Petrus Laſena, ac fortaſſis alii, ei ereptum iverunt, honorificentius credo huic noſtrae futurum rati, ſi in reipublicae foederatae ſemper ſtatu permanſiſſet. Verum luſcitioſus ſit oportet, qui ex tot inſcriptionibus nondum animadverterit, Neapolim aliquando coloniae Romanae jura adquiſiviſſe. Etſi quando potiſſimum quove ſub principe id acciderit, haud facile ſtatuerim. Sub Nerva Caeſare Neapolim jam inter colonias numeratam, ex quodam marmoreo titulo animadverti. Itaq. ſive ineunte altero Chriſti ſaeculo ſive potius exeunte primo id evenerit neceſse eſt. Ac de Neapolitana colonia atq. deductionis tempore nolo hic quam paratam ex inſcriptionibus materiem habeo, lectori obtrudere: de quo argumento peculiare Schediaſma in Diſſertationis hujus Appendice in cupidorum gratiam ſubnecti praeſtabilius erit. Interim facile eſt animadvertere, hanc ipſam Neapolim, quae adhuc Graeca reſpublica, tum ſermone tum moribus πρὸς τὰ ῥωμαϊκὰ deflexerat, poſt jura coloniae impetrata vix potuiſſe ſimul non & ore Romano loqui & Romanis legibus vivere. Itaque vere hoc mihi videor eſse dicturus, Strabonem ipſum, ſi quidem pluſculum advixiſſet, Neapolim etiam inter illas urbes fuiſſe numeraturum, quas ἐκβεβαρβαρῶσθαι (*evaſiſſe barbaras* h. e. ad Romana inſtituta & linguam tranſiviſſe) conquerebatur; praeſertim cum jam tum ipſo vivo ac vidente, jam dilabi Graeca Neapolitanor. inſtituta coeperint, ut ipſemet lib. V. fatetur: quem locum in eod. Schediaſmate diſcutiemus.

§. III. *De Neapolitanorum Graecitate amplius. Neapolitanos poſt coloniae jura impetrata adhuc III. ſaeculo Graecis ſtudiis indulſiſſe (Philoſtrati locus illuſtratur) ſed poſtea demum a Graeciſmo penitus omni excidiſſe.*

Ad linguam vero quod attinet, etſi jam inde ab aevo priorum Caeſarum pleraq. aut ſaltem cultior urbis pars propter frequentiam Romanorum evaſerat Latini oris; tamen multitudo Graece potiſſimum opinor colloquebatur. Imo etiam poſt coloniae jura impetrata, imum vulgus vix aliter quam ſermone Graeco inter ſe verba commutaſſe, idq. per longum tempus obtinuiſſe, mihi prorſus perſuadeo. Sed & lapides aliquot (dum ne auctoritate publica, ſed privata inſcriberentur) interdum Graecis litteris exarabantur. Adhaec Graecanica ſtudia, & Graecae eloquentiae exercitamenta ad tertium uſque ſaeculum Neapoli exculta fuiſſe, ex praeclaro Philoſtrati loco poſſim (5) oſtendere.

Ve-

(5) *Philoſtrati de Neapolitanorum Helleniſmo locus egregius illuſtratur.*

Philoſtratus Lemnius is, cui vitam Apollonii Tyanenſis & alia plura debemus (qui diu in aula Juliae Domnae Aug. verſatus, etiam ad Philippum uſq. Imp. h. e. ad medium ſaeculum tertium vitam prorogaſſe ab Suida putatur) in Imaginum prooemio hanc ſibi explicandarum imaginum occaſionem oblatam fuiſſe narrat. Cum enim in Neapolitano ſuburbio ad mare ſito cujuſdam Neapolitani hoſpitio uteretur; hinc tot pulcherrimarum εἰκόνων, quae in ejus domus porticu in tabulis depictae dependebant, exponendarum occaſio ei nata fuit. Sic ergo ibidem de Neapolitanis

Verum quo magis ad poſteriora ſaecula gradatim deſcendimus, hoc magis Graeci ſermonis ſtudium Neapoli evanuit. Nam quarto ſaeculo ecquid in hac urbe, amabo te, Graeci reperies? Verbi cauſa, ſcimus IV. exeunte ſaeculo a S. Ambroſio ſcriptam fuiſſe perpulchram ad S. Severum Epiſc. Neap. epiſtolam, eamq. non Grajo eloquio (quem Mediolanenſis callebat) ſed Latino: eodem vero tempore Symmachus, (qui & ſaepe Neapoli commorabatur, & ad Neapolitanos aut Neapoli commorantes amicos Latinas epiſtolas ſcriptitabat) nullam uſquam in ſuis epiſtolis Helleniſmi Neapolitani mentionem fecit: ut potius Neapolim tunc temnis eorumque ſtudiis proloquitur: *ἀφορμὴ δέ μοι τούτων τῶν λόγων ἥδε ἐγένετο. ἦν μὲν ὁ παρὰ τοῖς Νεαπολίταις ἀγών. Hujuſce autem* (de imaginibus) *ſermonis occaſio mihi iſta exſtitit. Sollemne apud Neapolitanos certamen erat*. Libet hic paulliſper reſiſtere, atque in tranſitu decernere ecquodnam hoc ludicrum eſſet. Non male Godfr. Olearius (a quo nuperam egregiam operum Philoſtrati editionem babuimus) vim articuli expreſſit: cui ὁ ἀγών, *Sollemne certamen* vertitur. At cujus generis erat? Noſter Petrus Laſena in Gymnaſio Neapolit. p. 156. muſicum aut gymnicum fuiſſe ludicrum ſtatuit. Cui minime accedo. Nam potius declamatorium fuiſſe ἀγῶνα, quae proxime ſequuntur (mox a me adſcribenda) declarant. Quin & Lugduni talia proponebantur certamina, teſte Dione in fine lib. LIV. Suetonio in Caligula cap. 20. & Juvenale ſat. 1. ſcribente:

Aut Lugdunenſem rhetor dicturus ad aram.

Nec male id Philoſtratus ἀγῶνα vocavit. nam etiam Gellius X. 18. de Artemiſia ſcripſit Ἀγῶνα, *id eſt certamen LAVDIBVS ejus* (Mauſoli) *DICVNDIS facit*.

Pergit vero Philoſtratus: ἡ δὲ πόλις ἐν Ἰταλίᾳ ᾤκισται, γένος Ἕλληνες, καὶ ἀστικοί· ὅθεν καὶ τὰς σπουδὰς τῶν λόγων ἑλληνικοί εἰσι. h. e. eodem Oleario interprete: *Civitas vero illa* (Neapolis) *in Italia* (ſita) *eſt: ſuntq. illi origine Graeci* (quod ideo admonet, quia utpote πολιτείᾳ Romana donati, jam ἐκβεβαρβαρωμένοι ἦσαν: etſi origine Graeci eſſent, *ac probe exculti, unde & dicendi ſtudiis graeciſſant*. Hoc cum eo cohaeret, quod modo diximus, certamen illud fuiſſe rhetoricum: ſed multo magis; quod ſtatim ſequitur. βουλομένῳ δέ μοι τὰς μελέτας μὴ ἐν τῷ φανερῷ ποιεῖσθαι &c. quae, relicta Olearii translatione, ſic totidem verbis ſonant. *Ac mibi quidem declamationes non in publico exhibere volenti* (h. e. cum ita declamare vellem, dum ne id in publico facerem) *adoleſcentes hoſpitis domum frequentantes faceſſebant negotium*. Ex his vero planiſſime oſtenditur, certamen illud publicum quod celebrabatur, nec gymnicum fuiſſe nec muſicum, ſed prorſus declamatorium. Sed & quae ſequuntur, id magis adeo confirmant. Nam cum Philoſtratus tabulas ex porticus illius Neapolitanae ſuſpenſas parietibus contemplaretur, puerq. hoſpitis filius imaginum illarum explicationem efflagitaſſet; ἔσται ταῦτα (reſpondit Philoſtratus) καὶ ἐπίδειξιν αὐτὰ ποιησόμεθα, ἐπειδὰν ἥκῃ τὰ μειράκια. *Fiet*, inquit; *& iſta* (h. e. depictas tabulas) *declamationis* (ἐπίδειξιν enim aevo iſto *declamationem* ſignificabat) *argumentum faciemus, poſtquam adoleſcentes confluxerint*. Ex quibus omnibus vides, noluiſſe quidem Philoſtratum in publico certamine declamatorio experiri, ſed interim privatae ſuae declamationis argumentum ab imaginum illarum expoſitione captaſſe: quod & totis duobus Imaginum libris eruditiſſime praeſtat.

Ex his vero intelligis quaenam urbis Neapolitanae facies circa initia tertii ſaeculi fuerit. Cives γένος Ἕλληνες i. e. *origine Graeci* (uti ſcite Olearius interpretatur) erant: quod ideo dictum, quia iidem ceteroqui tunc temporis linguâ & inſtitutis Romani erant. Deinde quemadmodum hodie Europei omnes, ſuo ſinguli vernaculo ſermone loquentes, & patrios ſecuti mores, tamen in ſcholis univerſi vix aliud quam Latinis ſtudiis erudiuntur; hoc ipſum eo tempore Neapolitani factitabant: qui cetera Romani, tamen in ludo tum grammatico tum declamatorio graeciſſabant. Tametſi fuiſſe interim & ludos alios, in quibus Latine declamarent, non eſt dubitandum.

temporis Latinam haud minus, quam finitima loca, fuiſse urbem ex eo auctore, & ex ceteris ejuſdem & ſequentis aevi ſcriptoribus decernere queas. Nam de Magno Gregorio quid dicam? apud quem in tot aut ad Neapolitanos aut de rebus Neapolitanis epiſtolis nullum uſquam exſtat, ſi probe memini, Neapolitanae Graecitatis veſtigium; ſicuti neq. in Caſſiodori Variis, nec alibi, quod ipſe meminerim.

Quid ergo eſt? nihilne igitur Graeci oris Neapoli tum fuit? Fuit quidem: ſed quantulumcumq. id fuit, poſtremo iiſdem gradibus, quibus in Italiam barbaries infundebatur, paullatim evanuit. Itaq. mihi videtur quarto, & quinto toto ſaeculo, ac ſexti parte, exceptis forſitan Graecis aliquot monaſteriis, nihil Graeci eloquii Neapoli ſuperaſſe. Id quod ſub Gothorum imperio potiſsimum valuit, quos ab anno 476. tota Italia, ac ſimul Neapoli potitos ſcimus. Ergo a pluribus jam ſaeculis non tantum ſermo vernaculus, utpote in Romana colonia, Latinus erat, ſed & Grajae eloquentiae ſtudia (quae adhuc medio tertio ſaeculo teſte Philoſtrato privatim colebantur) prorſus extincta fuerant. Idq.ad medium uſq. VI. ſaeculum obtinuit: quo demum temporis articulo levia Graecitatis veſtigia ab integro huic urbi impreſſa nova de cauſa reperio.

Nam cum eo tempore Juſtinianus Neapolim Gothis eripuiſſet, & ex illo tempore urbs noſtra in Graecorum dominationem incidiſſet; fieri quî poterat, quin ex afflatu principis urbis aliquid Helleniſmi contraheret? Etſi quidquid id Graeci fuit, paucorum erat. Nam fuiſse quaſdam Graecorum Eccleſias (ſex ejuſmodi numerat chronicon S. Mariae de Principio, quas alibi referimus) ſcio: ex quo intelligitur, etiam Graecorum familias fuiſse Neapoli complures. Adhaec Graecos Monachos, maxime Baſilianos, in hac urbe exſtitiſse non paucos ajunt. Et omnino neceſſe eſt, quamdiu Neapolis una cum urbibus orae hujus Regni maritimae CPolitano principatui obſequebatur, Graecos advenas frequentes huc commoraturos appuliſse. Verum hoc totum ajo numquam eo proceſsiſse, ut Neapolis Graecae civitatis, maxime ſi linguam ſpectes, effigiem exhiberet.

Itaque ut jam preſsius agam, atq. in pauca, quemadmodum de his ſentio, contraham: haud dubium eſt quin ad Tiberii uſq.principatum, ac Strabone ſuam Geographiam ſcribente,Neapolis Graecae reipublicae formam conſervaverit; etſi interim partim quod ex lege Julia jura Civitatis Romanae nacta videretur, partim ex Romanorum incolarum frequentia, Romanos mores Latinaeq. linguae peritiam jam tum coepiſset imbibere. Idque per magnam partem ſaeculi primi Chriſtiani obtinuit. Quid enim cives noſtros Romanis aſsidue permixtos, & urbis βασιλευούσης fulgóre praeſtrictos, ad Romana inſtituta ſermonemq. Latialem magis quotidie ac magis deflexiſse, mirari ſubit? Id vero tum maxime valuit, quando ſub primi Chriſtiani ſaeculi, uti mihi perſuadeo, finem Neapo-

lis

lis Coloniae Romanae jura ſibi comparavit. Tunc enim vero neceſse eſt, ſimul cum omnimoda civilitate Romana, etiam ad principis urbis ſermonem ſe conformaſse; etſi Grajae linguae ſtudium, imo & inſtitutorum veſtigia aliquandiu adhuc tertio ſaeculo nonnulla ſervaverit.

Jamq. in hac urbe Graeciſmus tum publice tum etiam privatim penitus exſpiraverat; cum ecce medio ſexto ſaeculo nova huic urbi facies; ut quae jam tum coepit a Ducibus Neapolitanis, ſed ſub CPolitanae aulae tutela regi. Enim vero ab eo tempore coepit Latinis moribus, quibus jamdiu aſſueverat, non nihil de Graecis Byzantinorum inſtitutis noſtrae huic urbi aſpergi: praeſertim cum etiam ab illo tempore Graeci frequentes huc ventitarent. Verum tum reip. Neapolitanae tum etiam Eccleſiae facies ſemper Latina, non Graeca fuit. Nec alios Neapolitanos (etiam Byzantinorum temporum) ſcriptores praeter quam Latinos novimus. Ac demum in marmoreo ipſo Neapolitanae Eccleſiae Kalendario (quod nono Chriſti ſaeculo ſcalptum, nuper effoſſum & Eminentiſſ. Archiep. Spinelli providentia e lapicidarum manibus ereptum fuit) feſta omnia tum Latinae tum etiam CPolitanae conſuetudinis non niſi ſermone Latino adnuntiari animadvertimus.

SECTIO II.

Qua duplicis Epiſcopalis ſedis commentum refellitur.

Fuiſſe inter noſtrates ſcriptores nonnullos, qui duplicem Epiſcopalem Cathedram Neapoli agnoverint, parum equidem miror. Utinam ſcriptores noſtri (quid enim diſſimulandum eſt?) ea tantum hallucinatione peccaſsent: quorum ſi ſecus dicta recenſere velim, non modo data ad dicendum clepſydra, ſed & dies me deficiat. Id potius miror, Danielem Papebrochium virum, quod ſatis conſtat, egregie eruditum, cum alibi, tum ad XV. Junii in S. Fortunato Epiſcopo Neapolitano in hunc ipſum errorem incidiſse: cujus objecta mox infra diluemus. Nunc ut ordine progrediar, a ſubruenda ſedium duplicitate ordiar.

§. I. *Argumenta generalia duplicitatem Neapolitanorum Antiſtitum convellentia.*

I. Ac primum omnium cedo mihi, ecquaenam neceſſitas id expreſſerit, ut contra canones contraq. receptos mores duplex Epiſcopus Neapolitanis daretur. Nam etſi primo alteroq. Chriſti ſaeculo Neapolis bilinguis fuerit; tamen uno eodemq. tempore ſermo non niſi unus praevalebat. Itaq. ſiquando Graecus praepollens fuit, ſufficiebat profecto Graeci oris paſtorem praefici, non tantum Graecae multitudini, ſed etiam Latino populo profuturum: ſicuti & ubi Latinus ſtatim praevalere prae altero coepit, dari continuo Latinum utroſq. recturum decuit. Utervis ergo valentior quovis tempore fuerit, potuit & Graecos homines paſtor Latinus temperare, & Latinos Graecus. Itaq. cum plures bilingues ubiq. gentium noverimus urbes maximas; tamen non niſi pon-

tifex unus utriq. gregi praeerat. In Galliis verbi cauſa ſub Imperatoribus praeter Latinum paſſim communem ſermonem, Celticus quoq. maxime apud imam plebem, in uſu erat: Lugduni vero populus ſub S. Irenaeo videtur fuiſſe trilinguis, quia Graeca etiam lingua Lugduni familiaris fuit, ut in Comm. ad marm. Kalendar. ad XV. Jun. in S. Irenaeo diximus. Sic etiam Hippone Regio praeter Latinam multitudinem, plurimus quoq. in vicis ac villis Punici eloquii grex ab uno Auguſtino paſcebatur: quod idem in plerisq. Africae partibus valuiſſe, non eſt dubitandum. Jamvero de Hieroſolymitana ceterisq. Palaeſtinae, Syriae, Meſopotamiae, Babyloniae urbibus quid loquar? in quibus cum praeter Graecam etiam Syrochaldaea quaedam dialectus promiſcuo in uſu eſſet; numquam tamen ob eam cauſam de duplici praeficiendo Pontifice agitatum fuit. Imo quid vetera & externa perſequimur, quibus domeſticorum ac recentium exemplorum abunde ſit? Nam hodieq. in Apulia, Lucania, Brutiis plures novimus Eccleſias, apud quas incolae partim Italico, partim Graeco, partim Albanenſi ſermone inter ſe colloquuntur; adhaec pars Latino ritu, pars Graeco ſacra faciunt: nec tamen niſi ſinguli ſingulis Eccleſiis Latini paſtores praeſunt, nullo cum plebium diverſi oris detrimento.

II. Huc illud pertinet quod cum bilingues plurimas fuiſſe Eccleſias modo oſtenderimus; tamen canonum ſanctiones duos in urbe una Epiſcopos ordinari vetabant, ſine ulla τῶν διγλώττων exceptione. *Ne in una* (ait Canon Nicenus VIII.) *Civitate duo ſint Epiſcopi*. Eodem propius ſpectat Concilii Lateranenſis IV. ſub Innoc. III. caput IX. ſub anathemate vetans, ne in plurium linguarum dioeceſibus plures pontifices conſtituantur: cujus verba opportunius §. ſeq. recitabimus.

Niſi quod fore ſuſpicor, qui ex ipſo Lateranenſi canone ſint forſitan collecturi, hoc antea factitatum fuiſſe ut πολυγλώττοις urbibus plures darentur Epiſcopi: idq. Lateranenſi interdicto occaſionem poſtea praebuiſſe. Verum id quod meo judicio anſam canoni dedit, in Oriente ante Concilium pluries accidiſſe, non dubito. Nam CPoli a Latinis recens capta; tum in urbe principe, tum in aliis paſſim civitatibus Graeci cum Latinis permixti erant: ex quo duplicium pontificum binis populis praeficiendorum orta occaſio fuit. Quod malum Lateranenſes Patres ob oculos mihi habuiſſe videntur, tum cum canonem ſupra ſcriptum condiderunt. At Neapoli ſub oculis Pontificum Romanorum numquam tale aliquid acciderat (maxime XII. ſaeculo, quod Lateranenſi Concilio proxime anteceſſit, quando urbs noſtra a Graecorum ſe poteſtate ſubtraxerat) & ſi quid forte ejuſmodi per ea tempora Neapoli contigiſſet, haud dubie ejus rei veſtigium in tot eorum temporum ſcriptoribus atq. chartis ad nos uſque perveniſſet. Nam certe poſt milleſimum Chriſti annum multo opimiorem quam antea Eccleſiae Neapolitanae hiſtoriam Chioccarelli & alio-

rum

Digitized by Google

rum induſtria collectam prae manibus habemus.

Quando autem de Neapolitana urbe nunc proprie res agitur; exſtat adhuc urbis hujus pontificum catalogus ab Joanne diacono inde uſq. ab Eccleſiae incunabulis ad noni ſaeculi finem deductus: nec ullum tamen uſquam duplicis Epiſcopi veſtigium cernitur; ne tum quidem cum inter Graecos Latinoſque diſcidium, uti fieri ſolet, oriretur. Cujuſmodi gravis contentio ſub S. Paulo Juniore (qui num. XL. eſt) recens ordinato exarſit; quo tempore *Parthenopenſis populus* (ait Joannes) *poteſtati Graecorum* (Iconomachorum.) *favebat*. Eaq. de cauſa Paulus conſecratus, intra urbem *propter Graecorum connexionem* non eſt receptus, ſed ad S. Januarii extra moenia ſedere permiſſus aliquamdiu fuit, quo ex loco Eccleſiae negotia adminiſtrabat. Porro ſi Graecis Neapolitanis ſuus fuiſſet peculiaris Epiſcopus; hoc ſaltem loco ejus mentio injicienda fuit. Pauli Epiſcopatus octavo vergente ſaeculo in Conſtantini Copronymi tempora incidit, ſub quo maxime frequens Neapoli Graecorum multitudo erat.

IV. Imo ne Chorepiſcopi quidem ullius, qui Graecis praeeſſet, ab eodem Chronographo mentio uſquam injicitur: quod non omiſſurum fuiſſe putem, ſiquando id accidiſſet.

§. II. *Objecta Papebrochiana, praeſertim de Calepodio diluuntur.*

Dan. Papebrochium V. Cl. memini alicubi id data opera laboraſſe, ut binas Neapoli Epiſcoporum ſedes fuiſſe ſtatueret, Graecorum unam, Latinorum alteram. Sed piget nunc in eo Jeſuitae loco conquirendo tempus terere. Interim idem ad XV. Junii de S. Fortunato Epiſcopo Neapolitano agens, non invitus num. 9. fatetur, ſub S. Fortunato Epiſcopo Latino ſimul Calepodium Graecum Epiſcopum Neapolitanorum Graecis praefuiſſe. Ad quod etiam confirmandum affert tum illud ex vita S. Athanaſii, *Binas praeſulum geſtat ſedes* (quod §. ſeq. explicabimus) tum etiam quae de Graecis Neapolitanis Eccleſiis docuit Chioccarellus pag. 95. & ſeq. Etſi poſtea num. 11. idem Papebrochius ſatis aperte declarat, Graecum hunc Neapolitanorum Epiſcopum fuiſſe Latino ſubjectum.

Quid autem potiſſimum ſub S. Fortunato fuiſſe Neapoli alterum Epiſcopum Graecum, fateri cogat, neceſſe eſt in cupidorum gratiam ediſſerere. Anno 347. Synodo Sardicenſi catholicae tertio loco *Calepodius Neapolitanus* ſubſcripſit. Ac ne de alia forte Neapoli ſuſpicio ſebeat; is in Hilarii fragmentis *Calepodius a Campania* diſerte vocatur, idemq. ab Athanaſio inter Italicos praeſules refertur. Et tamen ex Decreto Arianorum (qui Sardica ſe ſubducentes, Philippopolim convenerunt) conſtat tunc Neapoli ſediſſe *Fortunatum*: de quo vide quae in Comm. ad Kalendar. ad XIV. Junii p. 613. notavimus. Cum ergo uno eodemq. tempore Calepodius ac Fortunatus Epiſcopi Neapolitani fuiſſe reperiantur; neceſſe erit Graecis illum, hunc Latinis uno ſimul tempore praefuiſſe.

Digitized by Google

Verum nullum aeque tempus fuit, quam annus 347. (quo anno duo hi Epiſcopi Neapolitanis vulgo praeficiuntur) in quo nihil neceſſe fuerit paſtorem alterum Graecis dari: ut qui tunc nulli in hac urbe erant. Vide quae hoc ipſo Capite ſect. I. de Graeciſmi Neapolitani vicibus ediſſerui : ubi liquido oſtenſum fuit, exeunte primo Chriſti ſaeculo Neapolim evaſiſſe Romanam coloniam, proinde ſi quid adhuc Graeci ſupererat, paullatim evanuiſſe : ad haec medio tertio ſaeculo privata tantum Graecae eloquentiae ſtudia declamando exculta a ſtudioſis fuiſſe, dum interim ſermo vernaculus Latinus eſſet. At medio IV. ſaeculo(quo & iſta privata quorumdam ſtudia prorſus elanguiſse reor) quodnam rogo veſtigium Graecitatis ſupererat? Itaq. nulla prorſus cogebat neceſſitas, cur peculiaris Epiſcopus Graecis, qui tunc nulli erant, daretur. Ac ne ſchiſmate quidem Neapolim tum laceratam dixeris; nam nec Calepodium (ab Athanaſio & Hilario laudatum) ſchiſmaticum dixeris,nec Fortunatum, qui & in marmoreo Kalendario, & in faſtis manu exaratis colendus inter Sanctos proponitur.

Quaerenda ergo via eſt, per quam iſtud duorum ſimul pontificum ἄτοπον declinari poſſit. Ac primum dici poteſt uno eodemq. anno 347. Calepodium, poſtquam ſynodo catholicae ſubſcripſiſſet, diem obiiſse extremum, ei vero Fortunatum ſucceſſiſse : ad quem recens ordinatum Ariani ſuum decretum tranſmiſerint, rati ſe facile novum praeſulem in ſuas partes pertracturum ; ut in eod. Comm. p. 615. num. III. conjeci. Probabilis quidem ea ratio videri poſſit : tametſi aegre mihi eſt, quod Calepodium Joannes diac. in catalogo omiſerit, non relicturus, ſi quidem deceſsor Fortunati fuiſset. Quamquam & illud fatendum eſt, antiquorum pontificum complures ab eo chronographo ignoratos : quod ſaepe in eod. Comm. conqueſti ſumus. Interim quod ibid. eadem pag. num. IV. addidi, forſitan Calepodium merum fuiſse Chorepiſcopum, id nunc revoco : primum quia nulla tunc neceſſitas Chorepiſcopi Graecis (qui jam nulli ſuperabant, aut pauciores eſsent quam ut in plebem coaleſcerent) praeficiendi : deinde quia ſi Calepodius merus fuiſset Chorepiſcopus, numquam tertio loco ſubſcripſiſset, aut (ſi eum ſubſcriptionis ordinem parum certum fuiſse cenſeas) numquam ſaltem ab Athanaſio & Hilario inter praecipuos patres Sardicenſes relatus fuiſset. Itaq. illud eſt expeditius, Calepodium brevi tempore Eccleſiae Neapolitanae praefuiſse, eaq. de cauſa Chronographi Joannis diligentiam effugiſse : ceterum eidem ſtatim poſt ſubſcriptum Sardicenſi ſynodo nomen ſuum mortuo Fortunatum ſucceſſiſſe, ut initio dixi.

Sed & illud tueri non immerito poſſum, *Calepodium* & *Fortunatum* non duorum, ſed unius ejuſdemq. Epiſcopi duo fuiſſe nomina. Nam IV. maxime ſaeculo permagno in uſu fuiſſe πολυωνυμίαν (*nominum multitudinem*) ſatis ſcimus. Itaque unus idemque pontifex *Calepodius Fortunatus*

Digitized by Google

natus vocabatur : at hōrum nominum unum dumtaxat, quod uſita tius fuit, Chronographus noſter ſcivit. Idem ob eamdem cauſam nullius Neapolitani praeſulis niſi unum tantummodo nomen protulit ; cum tamen plura antiquitus in uſu fuiſſe, ex tertii, quarti, quintiq. vulgaribus exemplis ſatis noverimus ; imo ſex, ſeptem, oĉtove nomina nonnullos tunc geſſiſſe ex lapidum titulis conſtet. De ea πολυωνυμίᾳ videatur Sirmondus ad Ennodium, Fabrettus in ſua inſcriptionum ſylloge. Itaq. ut eo redeam : ſive *Calepodius* idem prorſus ac Fortunatus erat ; ſive Calepodius anno 347. mortuus Fortunatum ſtatim ſucceſſorem habuit.

§. III. *Auctoris vitae S. Athanaſii vexatiſſimus locus, qui in contrarium afferri ſolet, expeditur & illuſtratur.*

Praeter S. Athanaſii Neapolitani vitam, quam Joannes diac. in ſuo chronico ſcriptam reliquit, habemus alteram diffuſiorem, quam vulgo Petro diac. Caſinenſi tribuunt. Quiſquis tamen ejus vitae auĉtor fuerit, is certe non aequalis aut ſuppar Athanaſio fuit (quod Ant. Caracciolus aliiq. falſo crediderunt) ſed undecimo aut etiam duodecimo ſaeculo floruit : quod ex minime dubiis indiciis ſupra Parte I. cap. 4. in Objeĉt. 2. ſatis aperte demonſtravimus. Is igitur in prologo, quem vitae S. Athanaſii praemiſit, ubi Neapolim primum ab externis aedificiis, deinde a tot pulchris Deo dicatis templis & ſexus utriuſq. monaſteriis exornaſſet ; ita pergit: *Nam & introrſus BINAS PRAESVLVM GESTAT SEDES ad inſtar duorum Teſtamentorum ; quamquam una ſit quae eam gubernat, & regit reliquam, ut capite reguntur artus diverſi.*

Ex hoc autem loco, quomodolibet (6) legatur, erui manifeſto volunt Neapolitanam Epiſcopalium ſedium duplicitatem. Nam quocumqte veteris, non effugies, quin *binas Praeſulum ſedes* (Graecorum ſcilicet unam, Latinorum alteram) Neapolim *geſtaſſe* fatearis : etſi una alteri ſubjeĉta eſſet. Ac ſatis ſcio, hunc locum terriculamento apud eos fuiſſe, qui tamen ſatis ſuopte ingenio ab ea ſedium duplicitate abhorrerent. Itaq. multos ad hunc locum tamquam ad Maleae promontorium expaviſſe : nec tantum Chioccarellum pag.96. Caracciolum & alios plures, ſed & ipſum Baronium hac auĉtoritate fraĉtum, fateri coaĉtum, fuiſſe *interdum* (nam uti dixi vir magnus in recitatis vitae verbis pro

Intror-

(6) Baronius pro *Introrſum* affert *Interdum : Nam interdum binas praeſulum geſtat ſedes.* Cui videlicet minus abſurdum viſum fuit, ſi *interdum* id accidiſſe dicatur. Tamen ſcripti codices *Introrſum* habent ; idque cum ſcriptoris contextu cohaeret, tum ab exterioribus aedificiis, tum ab ornamentis interioribus laudantis Neapolim. Sed & verba illa *Quamquam una ſit* apud Bollandiſtas uncis coercentur, certe quia in aliquibus ſcriptis non leguntur ; quae nec Ant. Caracciolus pag. 358. agnoſcit. At eadem Chioccarellus agnovit. Poſtremo idem Caracciolus extrema ſic recitat: *Qui eam gubernat & reliquum, ut capite &c.* Quae tamen idem pag. 359. ſic refingit: *Qui eam* (iſtud *Eam* a nonnullis omittitur) *gubernat, regit & reliquum.* Ex his vides, tum veteres librarios, tum noſtrorum temporum criticos in hoc difficili loco mire exaeſtuaſſe, in eoq. varie refingendo ſeſe certatim exercuiſſe.

Digitized by Google

Introrſus legere *Interdum* maluit) tempus , quo bini Epiſcopi , ſed unus alteri ſubjectus , Neapoli conſederint .

Fuere porro , qui aliter ſubductis apud ſe rationibus , non alterum minorem Epiſcopum ſive Chorepiſcopum Graecis Neapolitanis praeficerent , ſed Protopapam , h. e. Archipresbyterum , idq. aliarum Eccleſiarum exemplo . Et hanc alteram fuiſſe ſedem Neapoli volunt . Ac poſſet quidem hoc ferri , ſi ullum Neapolitani Protopapae veſtigium uſquam occurreret ; ſicuti re vera Meſſanenſis Protopapae plurima paſſim mentio exſiſtit . Sic etiam de Corcyrenſi Protopapa legi poteſt Andreae Marmorae Hiſtoria Corc. lib. IV. Taceo quasdam Bruttiorum Eccleſias, apud quas Protopapae monumenta exſiſtunt . At Neapoli neq. in tot ſcriptoribus neq. in ullis chartis Protopapae, ſive πρωτοπαπάδος veſtigium ullum apparet . Haec quidem de Protopapa , quatenus Praelatus eſt , Epiſcopo inferior : de quo vide Graec. Freſnii Gloſſarium col. 1099. Ceterum quatenus ea vox non Praelatum , ſed merum Curionem ſive Parochum notat (tametſi recentior eſt ea notio) poterat eo ſignificatu non uni modo , ſed pluribus Protopapis Neapoli locus eſſe ; ubi ſex Graecorum praecipuae Eccleſiae (uti mox dicetur) fuiſſe leguntur . Nihilo plus igitur Protopapas ad hunc locum expediendum , quam quilibet Curio confert. Eaq. cauſa eſt , cur Protopapam hic deſignari minus putem . Itaq. alias ſiquas poſſumus, ineamus hujus expediendi nodi rationes .

Ac proderit initio ex vitae Athanaſianae prologo paullo uberius verba depromere , quo filum orationis ac ſimul mens auctoris perſpici commodius poſſit. Is ubi inter Neapolitanae urbis laudes ea munimenta, recenſuiſſet , quibus Beliſarius primum , deinde Narſes terra mariq. hanc urbem firmaſſet exterius ; ita ſemet revocans , pergit . *Sed cur moramur in EXTERIORIBVS aedificiis , quae utiq. melius a conſpicientibus cernuntur , quam eloquentia cujuslibet valeat ſophiſtae fari ? Quandoquidem ita interius frequentiſſimis Eccleſiis ac praeclaris , antiqua videlicet & vetuſtiſſima* (cor. *venuſtiſſima* ; nam proxime praeceſſerat τὸ *antiqua*) *ſtructura editis , nec non & monaſteriis virorum puellarumq. farſa retinetur , ut horum continuis precibus nocturnis diurniſq. adjuta , invictrix conſiſtat & tuta . Nam & INTRORSVS* (perſtat enim in interioribus ac ſanctioribus ornamentis) *binas praeſulum geſtat ſedes ad inſtar duorum Teſtamentorum ; quamquam una ſit quae gubernat , & regit reliquam* (malim *reliquas*) *ut capite reguntur artus diverſi . Reperiuntur plane in ea* (urbe) *templa priſco ſtructa aedificio ; quonium non ſolum a Conſtantino . . . ſed plures ante annos Chriſtiana inibi religio floruit* . Quippe , uti ſubdit , S. Petrus in ea Aſprenem Epiſcopum ordinavit . Deinde de S. Agrippino , ac de S. Januario patronis , de Graeco-Latina pſalmodia , de Xenodochiis , aliiſq. id genus eloquitur .

Nunc in iis verbis , quae faceſſunt negotium , duo maxime illa *Prae-*

Praeſulum & *Sedium* vocabula, poſtremo quid ſit τὸ *Binas*, quae tria fraudi viris doctis fuere, explicanda mihi cenſeo. Atque ut a *Sedibus* incipiam; cave putes *Sedendi* verbum fuiſſe olim in Epiſcoporum peculio; nam etiam presbyteris commune erat. Ac plures me quidem Chriſtianas presbyterorum inſcriptiones vidiſſe memini, in quibus presbyteri, perinde ac de Epiſcopis dicitur, *ſediſſe* tot annos reperiuntur. Verbi cauſa Nolae in S. Felicis baſilica cujuſdam Adeodati Archipresbyteri vitae anni ſic colliguntur: VIXIT . . . ANTE ORDINATIONE ANN XXX SEDET SACERDOTALI ORDINE ANN L. ET DEP. EST. Pluribus conquirendis ſuperſedeo. Apud Graecos vero & θρόνος & καθέδρας (h. e. *ſedis*) vocabula presbyteris aeque atq. Epiſcopis communia fuiſſe ima pagellae (7) ora docebit. Hinc etiam apud Latinos Cathedrales aut collegiatas Eccleſias, in quibus presbyteri ceterique miniſtri ſive Canonici in ſuis *Stallis* conſidebant, SEDES fuiſſe appellatas, ſubjectis (8) exemplis demonſtratur.

Age vero formidanda illa *Praeſulum* vox, (quae tamdiu torſerat, quaeq. viros doctos pro *Epiſcopis* illam accipientes tranſverſos egit) ea ipſa metum mihi omnem eximit: dum apud omnem antiquitatem, ipſoſq. veteres Eccleſiae ſcriptores, maxime (9) Ambroſium, pro quibuſvis

(7) Concilium Quiniſextum can. 26. Presbyterum, qui per ignorantiam illicitis nuptiis intereſt, *καθέδρας μὲν μετέχειν* (*non privari quidem ſede*) ſanxit. Joan Hieroſ. in vita Joan. Damaſc. n. 35. *ἐν καθέδρᾳ τῶν πρεσβυτέρων αἰνεῖν τὸν Κύριον τοῦτον χειροτονεῖ*. *Hunc ordinat ad laudandum Dominum in Cathedra Seniorum* ſive presbyterorum. Nec aliter quam de presbyteris, Balſamon & Zonaras ad Can. 58. Apoſt. & Ariſtenus ad Trullanum can. 21. *καθέδρας* vocabulum uſurparunt. Nec ſecus *θρόνοι δεύτεροι*, *ſecunda ſedes* de presbyteris accipitur in Epiſt. Conſtantini apud Euſebium X. 5. *Adjunctis*, inquit, *tibi duobus* (*ἐκ τοῦ δευτέρου θρόνου*) *ſecundae ſedis*. In quem locum videantur Valeſii adnotationes, duplicem Gregorii Nanz. ſimilem locum afferentis, & Euſebii alterum, ubi in deſcriptione Eccleſiae Tyri thronos, qui erant juxta Altare, Epiſcopo & Presbyteris tribuit, ſubſellia vero miniſtris.

(8) In Concilio Tullenſi ad Saponarias ann. 859. can. XIII. *Statuerunt itaq.* (Epiſcopi) *ut pro ſe invicem omnes dum adviverent, preces hujuſmodi frequentarent. Scilicet ut ſinguli pro cunctis per ſingulas hebdomadas feria IV. Miſſam celebrarent. Poſt vocationem autem cujuslibet eorum, ſuperſtites obtineant, ut pro eo qui deceſſerit, IN SEDIBVS* (h. e. Eccleſiis tum Cathedralibus tum collegiatis) *ſeptenae Miſſae totidemq. vigiliae Domino perſolvantur: a presbyteris autem Monaſteriorum ſive villarum tres Miſſae totidemq. vigiliae dependantur*. Adde ex Donationib. Saltzburgenſis Eccleſiae in Fresnii Gloſſario: *Commendavit .. Monaſterium in manus Epiſcopi .. ut ipſum cum SEDE* (h. e. Cathedrali) *ſemper eſſet: poteſtatem vero Epiſcopo dedit . . Abbatem ibi ordinare, & monachos de ipſa SEDE ibidem ponere* (quod ſtatim interpretatur) *ſive CANONICOS*.

(9) Videantur quae de eleganti Ambroſiana nominis *Praeſul* acceptione notavimus ad Kalend. Neap. pag. 857. Adnot. 690. Apud quem ſcriptorem familiaria ſunt illa *Praeſul pacis*, *fidei*, *conjugii*, *triumphorum*, *templi*, *benedictionum*, &c. In quibus locutionibus aliiſq. ſexcentis *Praeſul* eſt *γενικῶς Praeſes*. Sic etiam in Excidio *praeſules provinciarum* ſunt rectores ſive praeſides. Alibi *Ditem* ſive Plutonem vocat *inferorum praeſulem*. Alibi: *Cogendi concilii* (h. e. ſenatus) *praeſules*. Rurſus alibi anſeres

Digitized by Google

buſvis praepoſitis ſive profanis ſive ſacris paſſim non ſine elegantia uſurpatur. Tametſi quid antiquos auctores laudo; aut vero quid miror, Athanaſianae vitae auctorem (XI. aut XII. ſaeculo ſcribentem) eo ſignificatu *Praeſulis* nomen uſurpaſſe, cum ineunte ſaeculo XIII. Innocentius III. non alia notione illud acceperit? Proderit ejus verba ex Conc. Later. IV. cap. 9. huc adſcribere: quae verba ſimul Epiſcopos in πολυγλώττοις urbibus multiplices ſtatui vetant. *Quoniam*, inquit, *in pleriſq. partibus intra eamdem... dioeceſim permixti ſunt populi diverſarum linguarum... praecipimus ut pontifices... provideant viros idoneos, qui ſecundum diverſitates rituum & linguarum divina officia in illis celebrent... inſtruendo verbo pariter & exemplo. Probibemus autem omnino* (& quidem ſub anathemate, ut in fine ſanctio legis habet) *ne una eademq... dioeceſis diverſos pontifices babeat, tamquam unum corpus diverſa capita, quaſi monſtrum. Sed ſi propter praedictas cauſas urgens neceſſitas poſtulaverit; pontifex loci CATHOLICVM PRAESVLEM* (qui tamen Epiſcopali ordinatione minime praeditus intelligitur) *nationibus illis conformem provida deliberatione conſtituat ſibi VICARIVM in praedictis, qui ei per omnia ſit obediens*.

Jam vero quis ignorat, praeter primariam Neapolitanam *Sedem* (quae quidem ab Epiſcopi juxta ac Canonicorum Cathedris ſive *ſedibus* ſibi nomen *Cathedralis* proprium ob excellentiam fecit) aliaſq. collegiatas Latinas, complures praeterea Neapoli Graecorum fuiſſe Eccleſias, in iiſq. ſuos *praeſules* i. e. presbyteros conſediſſe, ac divina officia perſolviſſe? Sex Graecorum Eccleſiae adhuc ſaeculo XIII. perdurabant, hujuſmodi diſtinctae nominibus, *Eccleſia S. Georgii ad Forum, S. Januarii ad diaconiam, Sanctorum Joannis & Pauli, S. Andreae ad Nidum, S. Mariae Rotundae, S. Mariae ad Coſmedin*: quarum nomina in chronico S. Mariae de Principio deſcripta habemus, ex quo eadem Jo: Villanus in ſuum chronicon infudit.

En igitur quo *binae* (BINAE autem, uti mox oſtendam, tantumdem quod *Duplices*, ſive *Duum generum*) quo inquam *duplices* iſtae *praeſulum ſedes*, quae huc uſque enecaverant, ſint referendae. Nam uti vidimus, *Praeſules* ſunt *conventualium* Eccleſiarum tum Latinarum

tum

ſeres templi Capitolini *praeſules* nuncupantur. Notiſſima eſt Capitolii ab anſeribus ſervati hiſtoria. Hinc poſt Ambroſium omnes Eccleſiae ſcriptores pari elegantia ei vocabulo generalem *praeſidis* notionem ſubjecerunt. Ipſe Joannes diac. Stephanum (qui poſtea Epiſcopus ejus nominis ſecundus fuit) *Praeſulem* h. e. Ducem Neapolitanum vocavit. *Omnes*, inquit, *Neapolitae ad praedictum accedentes praeſulem... poſtularunt, ut Eccleſiae Sanctae providus Paſtor accederet*. Id quod accidit. Nec niſi duobus tribuſve ab hinc ſaeculis neſcio quomodo factum video, ut tam late patens *Praeſulis* ſignificatio ad ſolos ferme Epiſcopos reſtringeretur. Quae demum antecepta opinio huic vitae Athanaſianae loco fraudi fuit, ut *Praeſulum* vocabulum pro *Epiſcopis* acceperint: quorum profecto nomine non aliud intellexit auctor, quam quoslibet Eccleſiis praepoſitos presbyteros.

Digitized by Google

tum etiam Graecarum *praepoſiti* ſive presbyteri. *Sedes* vero ſunt ipſae *conventuales* Eccleſiae, in quibus ſuae ſunt modo dictis *praeſulibus Sedes*, ſive Cathedrae, Θρόνοι, ſubſellia. Poſtremo quod BINAS eas ſedes dixit, non ſic accipe quaſi ſi *Duas* dixiſſet, ſed quaſi *Duplices* h. e. *Duum generum*, aut vero (ſi mavis) quaſi ſi dixiſſet *Bilingues*; nam utrumq. horum poteſt per illud *Binas* deſignari: quod inferne (10) demonſtrabitur. Haec autem ſententia cum toto contextu pulchre cohaeret. Nam proxime monaſteriorum *continuas preces nocturnas diurnaſq.* memoraverat. Hinc tranſit ad Latinorum Graecorumq. Praeſulum itidem Deum laudantium *ſedes* h. e. collegiatas Eccleſias. Poſtremo cur tot templa Neapoli reperiantur, ab antiquitate divinae Religionis ibi fundatae cauſam arceſſit.

Sequitur in auctore Athanaſianae vitae illud: *Quamquam una ſit, quae gubernat & regit reliquam; ut capite reguntur artus diverſi*. Illud *Reliquam* valde ſuſpectum habeo, cum potius *Reliquas*, ſupple *ſedes*, ſcribi ab auctore debuerit. Una eſt, inquit, cathedralis ſedes, *quae gubernat & regit reliquas* (illas duplices aut bilingues praeſulum ſedes, nempe Latinis Graeciſque Eccleſiis praepoſitorum) *ut capite reguntur artus diverſi*. Sive forſitan auctor *Reliqua* ſcripſerat, conſuetum aevo medio vocabulum, quod ad res quaslibet referebant. In Cyrilli Gloſſis tam τὰ Λοιπὰ, quam Ἔλλιμμα redditur *Reliqua* & *Reliquarium*. Ergo auctoris ſententia eſt: *Quamquam una ſit* (Cathedralis ſedes, ex Epiſcopo & ſenatu Canonicorum, hujus biographi aevo notiſſimorum, conflata) *quae gubernat & regit reliqua* (ſive ſi mavis, *Reliquas*) *ut capite reguntur artus diverſi*. Re vera non tantum Neapolitano pontifici (qui ſemper Latinus fuit) Graeci praeſules, ſive ſuarum Eccleſiarum praepoſiti, obſequebantur, verum etiam Metropolitano Capitulo quaedam ſubjectionis ſi-

P gna

(10) *Peculiaris ſignificatio vocis BINVS ex Cyrilli Gloſſis elicitur.*

Athanaſianae vitae ſcriptor unus ex iis eſt, qui ſe pro captu temporum culturae ſermonis non negligentem prodit. Hinc cum aevo ſequiore non aliud elegantiarum promptuarium, quam Gloſſaria quae vocant, pateret; ea ſedulo ſe triviſſe haud ſemel oſtendit. Vel illud indicio eſt, quod vocabulum BINVS ea notione uſurpavit, quam haud facile alibi quam in Cyrilli Gloſſis Graeco-Latinis reperias. In quibus voci Διοσσὰ (quod Graece *Duplicia* ſonat) reſpondet BINA. Ex quo perſpicuum eſt, ſaltem iſtius gloſſographi aetate *Binus* & *Duplex* pro ſynonymis habita: proinde in Athanaſii vita *Binas ſedes* tantumdem eſſe quod *Duplices* ſive *Binum generum*, Latinas ſcil. atq. Graecas. Quid ſi oſtendo, in eodem Cyrilli Gloſſario BINVS tantumdem videri quod *Bilinguis*? An non ea notio ſcopo ſcriptoris hujus convenientior? *Binas*, inquit, *ſedes* h. e. bilingues, quippe Latino ore unas, alteras Graeco Deum celebrantes. Nam in illis ipſis Cyrilli Gloſſis, in quibus Διοσσὰ exponitur *Bina*, etiam Διοσσὸς redditur *Bilinguis*. Ex quo ſatis elicitur, Gloſſographo iſti BINVS & BILINGVIS fuiſſe propemodum ſynonyma: quia utrumq. nomen e regione τȣ̃ Διοσσὸς (h. e. *Duplex*) poſuit. Dixi ea gloſſographo viſa eſſe *propemodum* ſynonyma; nam ceteroqui *Binus*, qua *Duplicem* notat, multo latius, quam *Bilinguis* patet; quia *Bilinguis* omnis eſt *Duplex* (κατά τι, lingua ſcil) at non omne *Duplex*, continuo etiam *Bilingue* dicetur.

gna certis anni diebus exhibebant. Quo ſpectant ritus illi majore in hebdomada a Graecis obſervati, quos Chronicon S. Mariae de Principio fol. 5. hunc in modum deſcribit: *In die autem ſancta* (cor. *Sabbati Sancti* ex Jo: Villano, qui haec vernaculo ſermone reddidit: *Il giorno del Sabato Santo*) *ſex PRIMICERII ſex Graecarum Eccleſiarum conſtructarum in ipſa civitate... tenentur venire ad dictam Neapolitanam Eccleſiam* (quam proxime Stephaniam vocaverat) *& cantare ſeu legere ſex lecciones Graecas. Et in die Reſurrectionis Dominicae tenentur dicto CIMILIARCHAE aſſiſtere ad cantandum in illa* (Eccleſia) *CREDO IN VNVM in ydiomate Graeco. Et more Graecorum debent in dicta Eccleſia facere... SQVARASTASE*. Iſtud *Squaraſtaſe* quoddam obſequii ritualis genus, diebus ſollemnibus erga majores exhibitum, fuiſſe in Appendice operis hujus Diatriba I. docebimus. Deinde ſex illae Graecorum Eccleſiae, quae ad id tenentur, eaedem illae quas ſupra retulimus enumerantur. Vides profecto quam bene his cum vitae Athanaſianae loco conveniat. Faceſſat igitur iſta duplicis Epiſcopalis ſedis Neapolitanae Chimaera: cui nihil aliud quam affectata ab Athanaſianae vitae auctore elegantioris *Praeſulum* notionis imitatio anſam praebuit.

§. IV. *Nullo unquam tempore CPolitanis Patriarchis in ſedem Neapolitanam jus ullum fuiſſe.*

Neapolitanos pontifices ubi canonice electi eſſent, Romam fuiſſe miſſos ab Romano Pontifice confirmandos & conſecrandos, totus Joannis diaconi Pontificalis liber locis omnibus clamat: nec uſquam ullius Byzantino patriarchae ſubjectionis veſtigium aut exemplum ab eo affertur, praeter illud Sergii celeberrimum: quod quia rem, qua de agimus, mirifice confirmat potius, quam enervet; minime omittendum reor. Sub octavi ſaeculi initia poſt S. Laurentii Epiſcopi obitum, quo pacto agente Joanne Duce Neapolitano Sergius electus fuerit, poſtquam ſatis accurate chronographus narraſſet, haec addit. *Hic* (Sergius) *dum a Graecorum Pontifice* (h. e. patriarcha CPolitano) *Archiepiſcopatum* (nudam (11) autem Archiepiſcopalem dignitatem, ſine jure metropolitico intelligit) *nanciſceretur; ab Antiſtite Romano* (Gregorio II. qui tunc ſedebat) *correptus, veniam impetravit*. Hunc in modum Byzantini patriarchae tunc irriti ceſſere conatus. Hinc diu poſtea Archiepiſcopali apice Neapolitana Sedes apud Latinos caruit: nec niſi decimo ſaeculo Neapolis Metropoliticam dignitatem ab Sede Apoſtolica obtinuit.

Dixi Neapolim per illos trecentos prope annos, qui inter Sergium Epiſcopum & vergentis decimi ſaeculi terminum interceſſerunt, ea dignitate *apud Latinos* caruiſſe: nam ceteroqui apud Graecos ab illo uſque

Ser-

(11) Simplex (ἀρχιεπισκοπὴ) *Archiepiſcopatus* honor erat apud Graecos inter Metropolitas & Epiſcopos interjectus. Itaq meri hujuſmodi Archiepiſcopi cedebant honore metropolitis, Epiſcopis ceteris praecedebant.

Sergii Neapolitani facto ſedes Neapolitana ſemper inter Archiepiſcopatus nudos (h. e. metropolitico throno carentes) *Byzantino* patriarchae ſubditos numerata fuit, etſi Neapolitanorum(12)ingratiis,ac faſtu tantum ac molimine conſueto Graecorum. Itaq. in celebri Leonis Novella apud Leunclavium lib. 3. Jur. Graec. Rom. inter Archiepiſcopatus metropolitico throno carentes ſub CPolitano patriarcha num. XIV. *Neapolis* ponitur, num. XV. *Meſſana* . Etſi ſunt qui ab illa Leonis διατυπώσει *Neapolim* abeſſe malunt ; aut ſi ſit , aliam Neapolim intelligi jubent : quaſi vero ab immodico Graeculorum tumore quidquam periculi immineat . Sed & Nilus Doxopatrius Rogerio Regi , uti volunt , coaevus accuratam deſcriptionem tum metropoleon tum ſimplicium Archiepiſcopatuum Byzantino throno ſubjectorum elucubravit , quam Leo Allatius lib. I. Conſenſionis cap. 24. edidit , in qua poſt metropoliticos thronos recenſentur quatuor & triginta *Sedes Archiepiſcopales* (ἀρχιεπισκοπαὶ) *quae throno CPolitano ſubjacent , nulli tamen Metropolitarum obnoxiae* (μήτε ἔχουσαι ὑφ' ἑαυτὰς ἐπισκοπὰς) *nec habentes ſub ſe ullos Epiſcopatus* . Inter quas num. IX. *Neapolis* , num. XXVI. (ἡ Κοτρώ) *Cotro* legitur . Itaq. uti dixi , ab illo Sergii inauſpicato ambitu Neapolitani antiſtites apud Graecos *Archiepiſcopi trono carentes* audiebant ; at apud noſtros pari loco ac ceteri Epiſcopi erant : donec tandem poſt medium decimum ſaeculum (quo (13) anno , incertum) a Rom. Pontifice non merum dumtaxat Archiepiſcopi nomen , ſed & metropolicam juriſdictionem ſunt noſtri Antiſtites aſſecuti .

S E C T I O III.

Coetuum Eccleſiaſticorum Eccleſiam Neapolitanam repraeſentantium duplicitas ſubmovetur .

Ex dictis ſuperiore Sect. & alibi jam intellectum fuit , poſt Juſtiniani I. (ſub quo Neapolis erepta Gothis , CPolitano imperio parere coepit) tempora , Graecorum advenarum frequentiam non mediocrem in

(12) Nec enim poſtea idem Sergius, aut ejus ſucceſſorum alius , Archiepiſcopi nomen ſibi arrogaſſe cernitur , idque uſque ad ipſum Athanaſium III. qui tum anno 937. tum anno 960. ſe *Epiſcopum* aperte ſubſcribit .

(13) Poſt tertium Athanaſium , de quo proxime dixi , quidam *Nicetas* a Chioccarello in ſerie profertur , qui in diplomate Monaſterii Monialium S. Sebaſtiani *Archiepiſcopum* ſe inſcripſerit . At hoc monumentum a Chioccarello viſum , nec autographum fuiſſe , nec ſincerum Ughellus ſuſpicatur . Aut ſi verum ſit ; conjicit Nicetam iſtum (cujus Graecis familiare nomen , eum natione Graecum fuiſſe indicat) ope aulae CPolitanae in ſedem Neapolitanam fuiſſe intruſum , proinde Graecanico tumore turgidum ſibi *Archiepiſcopi* dignitatem arrogaſſe . Qua de re , etſi haud factu difficili, aſſenſum ſuſtineo .

Illud autem propius fidem eſt, ſtatim poſt Capuam (primam omnium hujus regni ſedium anno 968. ab Joanne XIII. in metropolim erectam) & Beneventum anno ſequente , ſtatim Neapolim eodem honore auctam fuiſſe . Etſi per ea tempora ſeries antiſtitum manca ſit . Quocirca interim ante *Sergium Archiepiſcopum* , qui anno 1005. ſedebat , ex monumentorum inopia haud poſſumus antiquiorem alium Neapolitanum Archiepiſcopum nominatim demonſtrare.

hac urbe fuiſſe : proinde duplicem fuiſſe Neapoli Clerum, ſex fuiſſe Graecas paroecias, quas Sect. ſuper.retulimus; in quibus divina officia Graeco ſermone perſolvebantur. Adhaec autem interdum cum Graecis Latinos olim convenientes, Graeco-Latinam pſalmodiam celebraſſe, res hodie (14) protrita eſt. Utriq. tamen tum Latino tum Graeco gregi Epiſcopus unus, iſque Latinus praeerat, Romano Patriarchae ſubjectus.

Nunc illud quaero, an non duo ſaltem virorum Eccleſiaſticorum *συνέδρια*, (quae nos *concilia* ſive *ſenatus* dixerimus) Eccleſiam Neapolitanam repraeſentantia, uti nunc loqui amant, exſtiterint. Cum autem clerum illum, qui ſedem aliquam repraeſentet, nomino, eum intelligo non tam qui Horas Canonicas in Eccleſia perſolvat (nam fuit tempus, cum id munus non a praecipuo Eccleſiae Senatu impleretur, ſed potius ab *Aſſiſiis*, ſeu quocumq. nomine vocarentur ii, qui tamquam Canonicorum Vicarii id agerent) quam qui Eccleſiae *βουλὴν* (*Conſilium*) conſti-

tue-

(14) Ea conſuetudo omnium aevi medii ſciptorum ſuffragiis teſtatiſſima eſt. Ille ipſe Athanaſianae vitae auctor in prologo, de ſuo tempore (h. e. ſaeculo XI. aut XII.) ſic prodidit. *In qua* (urbe) *laici ſimul cum clericis aſſidue Graece Latineque COMMUNI PRECE pſallunt Deo*. Vigebat hoc etiam nono decimoq. ſaeculo. Idem auctor, ubi de Athanaſii Translatione, multitudinem tunc Graece Latineque pſalmodiam uſurpaſſe teſtatur. Joannes diac. in Translatione S. Severini Norici ex Lucullano facta apud Bollandum (to. 1. Jan. 1101. n. 13.) *Alternantibus choris LATINIS ET GRAECIS ad monaſterium ſaepe fati Abbatis* (Joannis Abbatis S. Severini) ...*cineres ſanctos deducunt*. Idem auctor in Translatione S. Soſii: *Joannes Abbas* (S. Severini) *cum omnibus monachis advenit, &c... per totam noctem unanimes Graecam Latinamq. pſalmodiam ſonoris vocibus concreparunt*. Mitto alia etiam citimorum ſaeculorum teſtimonia. Veluti quod in Chronico S. Mariae de Principio fol. 3.. ſcribitur de die Sabbati Sancti: *Sex primicerii ſex grecarum Eccleſiarum... tenentur venire ad dictam Neap. Eccleſiam, & cantare ſeu legere ſex lecciones grecas*: alternatim ſcil. cum aliis cantorib. totidem Latinas decantantibus; loquitur enim de lectionibus ſeu prophetiis illis duodecim, quae Sabbato Sancto ante fontis benedictionem leguntur. Pergit: *Et in die Reſurrectionis dominice tenentur dicto Cimiliarche aſſiſtere ad cantandum in illa CREDO IN UNUM in ydiomate greco*. Quod etiam alternatim fuiſſe factum, teſtatur Joannis Urſini (qui medio XIV. ſaeculo ſedit) Ritualis collectio; in qua in die Paſchatis ſic praeſcribitur: *Dominus Archiep. incipit CREDO in greco ſermone, ſi placet, & ſupradictus Archipresbyter S. Georgii ad Mercatum cum ſociis ſuis, & Archipresbyter S. Mariae Rotundae CREDO totum decantant in greco ſermone in conſpectu Domini Archiep. alta voce, & alii cantores de choro repetunt alternatim in Latino, cantando etiam alta voce*.

Tametſi alibi quoq. terrarum Graeco-Latina officia frequentata novimus. In funere S. Paulae Pſalmos Hebraice, Graece, Latine ac Syriace decantatos, ex S. Hieronymo obſervat Baronius ad ann. 34. Videatur & Leo Oſtienſis l. 31. ubi Caſinenſes monachi cum inferioris monaſterii monachis miſſam promiſcue cantu Graeco Latinoq. concinebant. Poſtremo nequid omittam, idem quoq. a S. Caeſario Arelatenſi in ſua Eccleſia ſaeculo VII. uſurpatum fuit, uti in ejus vita teſtatur Cyprianus Tolonenſis hum. 11. *Compulit ut laicorum popularitas pſalmos & hymnos pararet, altaq. & modulata voce, inſtar Clericorum, alii Graece alii Latine, proſas antiphonaſq. cantarent: ut non haberent ſpatium in Eccleſia fabulis occupari*. Propter Maſſiliae viciniam plures Arelate fuiſſe Graece peritos notat Mabillonius in Curſu Gallicano.

Digitized by Google

tueret, atq. Epiſcopo duci tamquam ſenatus aſſideret: cum quo ſenatu Epiſcopus regiminis curas diſpertitas habet, quocum (ſicuti olim cum ſuo Presbyterio S. Cyprianus) de gravioribus negotiis deliberat: poſtremo, ut cetera taceam, qui ſede pontificali vacua, in onus Epiſcopale ſuccedit. His intellectis, jam omnes vident, nugas meras eos agere, qui duplicem hujuſmodi Clerum, Latinum unum, Graecum alterum, Neapoli admiſerunt, ita ut penes utrumq. τὰ πρεσβεῖα ſive τὰ πρωτεῖα fuerint: quod perinde eſſet ac ſi monarchiam cum πολυκοιρανίᾳ, aut ariſtocratiam cum ſenatu duplici componas. Ubi nam vero curiae ſupremae duplicis (non ſine ſcil. colliſu mutuo) exempla reperias?

Itaq. ut quod res eſt, dicatur; Eccleſiae Neapolitanae Senatus omni tempore in eo Clero conſtitit, qui veluti cardo Cathedralis eſſet Eccleſiae, cujus proinde cleri ſingulae perſonae, Cardinales (15) Neapolitanae Eccleſiae dicebantur: qui, ubi poſtea *Canonicorum* nomen vulgari coepit, Canonici (16) Cardinales vocitabantur. Idque Neapolitanae Eccleſiae Canonicorum Cardinalium Collegium ſemper Latinum fuit, non ſecus ac Pontifex, ſive princeps Senatus, Latinus erat: cui ſupremo conventui ceterarum Eccleſiarum, praecipue Graecarum cleros ſigna ſubjectionis certis anni temporibus exhibuiſſe, ex SQVARASTASE (17) illo, quod Archiepiſcopo ſimul & Capitulo faciebant, non eſt dubitandum.

Atq. ut rem in pauca contraham; initio cleri illius perſonae, quae Neapolitanae Eccleſiae Senatum repraeſentabant, ſimpliciter *Presbyteri* aut *Diaconi Eccleſiae Neapolitanae* (18) ſine alia adjectione vocabantur: mox ejuſdem *Presbyteri* aut *Diaconi Cardinales*. At ubi *Canonicorum* nomen per Italiam propagari coepit; iidem noſtri modo *Canonici Cardinales*, modo alii abſolute *Canonici* alii vero abſolute *Cardinales* appellabantur: de quibus, aliiſve alibi (19) dicam. Quorum congregatio ulti-

(15) *Cardinalium* nomen clero primario Cathedralis Eccleſiae Neapolitanae tributum ab uſq. S. Gregorii M. temporibus reperitur: qui V. Epiſt. 11. ad Fortunatum Epiſc. Neap. ſcribens, ei poteſtatem facit Gratianum diaconum conſtituendi Eccleſiae Neapolitanae *Cardinalem*. Octavo deinde ſaeculo Stephanus II. teſte Joanne diac. *Leonem cognomento Maiurunta CARDINALEM ordinavit presbyterum*. In ſubſcriptionib. ſequentium ſaeculorum nihil frequentius *Cardinalium* Canonicorum appellatione occurrit.

(16) De his vide Chioccarellum pag. 27. Nos quoque in Appendice peculiarem de Neap. Eccleſiae Canonicis Cardinalib. Diatribam dabimus.

(17) Quid illud SQVARASTASE ſit, dicetur peculiari Diatriba quam in Appendice ſeorſum dabimus. Ubi oſtendetur fuiſſe id genus urbanitatis & officii, quod ab inferioribus exhibebatur viris principibus aut majoribus in quibusdam ſollemnitatibus. Porro *Squaraſtaſe* iſtud, quod in Cathedrali a ſex Graecarum Eccleſiarum primiceriis fiebat (uti ex Chronico S. Mariae de Principio oſtendimus ſupra hoc ipſo cap. ſect. II. §. 3.) non minus erga Capitulum, quam erga Archiepiſcopum fuiſſe factum, ex diſerto loco Conſuetudinum Joannis Urſini, quas ille ante medium XIV. ſaeculum collegit, in ea quam dixi Diatriba demonſtrabitur.

(18) Exempla appellationis hujus plura paſſim in veterum chartarum ſubſcriptionibus apud Chioccarellum ſparſa reperies.

(19) De Neapolitanae Eccleſiae Cardinalibus

ultimis hiſce ſaeculis *Capitulum* eſt appellatum. Atq. ea ferme eſt Metropolitani Capituli hodierni origo, ex illo antiquae Stephaniae Cardinali clero propagati: quod mox S. Athanaſius IX. ſaeculo mirifice expolivit, ut poſſit jure auctor Canonicorum dici, uti cap. ſeq. ſuis locis (nim. ſect. 1. §. 1. & 2. & ſect. 3.) declarabitur.

Quandoquidem autem huic Metropolitano Capitulo abhinc aliquot ſaecula quoddam miniſtrorum corpus Capitulo ſubſervientium (quod aliis olim nominibus, nunc vero *Hebdomadariorum Congregatio* vocatur) veluti quaedam appendix adjuncta fuit; eaq. nunc Congregatio turbas ingentes ciet, ſeque Capitulo parem aut certe ſupparem videri atq. haberi geſtit; id me nunc admonet, ut in hujus Congregationis gratiam ſequens Caput ſubnectam, quo de Hebdomadariorum origine prima, & eorumdem in hodiernum σύσημα ſive corpus, in quod hodie coaluiſſe cernuntur, proceſſu, qua maxima potero accuratione agam, ſimulq. de Presbyteris Quadraginta deq. Neapolitanis Canonicis, (quantum ſcil. ad Diſſertationis hujus inſtitutum pertinet) pari diligentia ac ſinceritate diſſeram.

C A P V T III.

De Hebdomadariorum Neapolitanae Cathedralis origine prima ac progreſſibus: deq. Canonicis amplius.

DOlendum ſane eſt, quod antiquorum monumentorum, quae certius aliquid de Hebdomadariis doceant, mira inopia laboremus: quod ipſum ejus collegii haud dubiam anteacti temporis obſcuritatem demonſtrat. Nam qui ſemper ultimo loco in Neapolitana Cathedrali fuiſſent, quid rogo incidere poterat, quamobrem crebrior coetus ultimi mentio ſive in ſcriptoribus, qui pauci ſuperant, ſive in veteribus chartis fieret? Et quidem eos fuiſſe antiquos fateor (nam abhinc quadringentos annos *Hebdomadariorum* nomen exaudiri video; ceterum iidem antea *Confratres* vocabantur) ſed tamen aeque vetuſtae h.e. nativae obſcuritatis extitiſſe, non eſt dubium. Nam quae de iis pauca numero monumenta circumferuntur, ea non aliud quam miſerias (*) meras, quam rerum omnium inopiam, atq. imae in Eccleſia ſortis humilitatem clamant: ut plane hanc Camarinam movere, & pigeat, & inauſpicatiſſimum putem. Tametſi humillima quaevis rerum publicarum omnium initia fuiſſe, quis non ex hiſtoria, praeſertim Romana, didicit?

Quo magis monitos lectores volo, ne, cum haec, quae dicturi ſumus, proferentur in lucem, ea probri loco effundi ſuſpicentur: idque ab viris praeſertim Eccleſiae miniſterio mancipatis; quos ſatis vivifica vox

Di-

libus praeter ea quae Novarius, Chioccatellus, & alii collegerunt, habeo & alia minime injucunda ſcitu, quae in dicta Diatriba in Appendice lectori ſiſtemus.

(*) Vide Adnotationem ſequentem, & paſſim alibi infra.

Divini Magiſtri informavit, monentis *Miniſtrare ſe veniſſe non miniſtrari*; nec ullam eſſe apud Chriſtianos in ſervitio exhibendo invidiam. Cum his tamen caeleſtis Magiſtri ſaluberrimis praeceptionibus illa ſatis vulgata Canoniſtarum ſcita minime colliduntur, quae *Aſſiſios*, ſive cujuſlibet nominis inferiores beneficiarios, non aliud eſſe quam Canonicorum *Miniſtros* quos *& ſervitores Capituli* paſſim iidem vocant. Nam iſta & hiſce deteriora apud Canoniſtas elogia eo pertinent, ut beneficiarii *ſuis terminis* (uti loquitur S. Leo) *contenti ſint, nec ſupra menſuram juris ſui affectent augeri*. At illa ſuperiora quae ex Divino Praeceptore ſcita hauſimus, Canonicos petunt, ne forte aut ipſi ſpecioſis dignitatum titulis turpiter inflati diſtendantur, aut beneficiarios ſuos tamquam *miniſtros* aut *ſervitores* contemnant.

Quamquam & illud ſincere fatendum eſt, Canonicos majores noſtros adeo ſe minime ſaevos minimeque ſuperbos erga miniſtros hoſce ſuos geſſiſſe, ut nimia potius erga illos indulgentia peccaverint. Sublevandi ex miſeriis erant? (20) ditaverunt. Providendum ne inhumati jacerent? locum (21) ſepulturae praebuerunt. Augendi honoribus? honorificis

(20) Operae fuerit monumenta indicare aliquot, in quibus & miſeriarum, quibus hi Noſtri premebantur, & opis eis latae a Capitulo fit mentio. Uſq. ad annum 1213. cum ceteri paſſim clerici a collectis immunes eſſent, ſoli *Clerici* ſive *Confratres PAUPERIS Congregationis Salvatoris* (ſic enim ab Anſelmo hi Noſtri vocantur in diplomate, quod mox ſect. II. num II. proferam) iis perſolvendis obnoxii erant. Verum non tantum conſentiente Capitulo, ſed & pro iis agente & urgente, ab eo onere PAUPER Noſtrorum CONGREGATIO ab onere intolerando liberata fuit. Vide infra loc. cit.

Nec diſſimilia tum extremae Hebdomadariorum inopiae, tum Capituli opitulantis documenta extant in Bernardi Archiepiſcopi diplomate apud Chioccarellum pag. a 39. Item in alio Ludovici Archiep. ex Hannibalis de Capua Viſitatione Hebdomadariorum. fol. 385. Item in alio Nicolai Archiepiſcopi ibid. fol. 392. & Gaſparis Archiepiſcopi ibid. fol. 386.

Eadem Hannibalis de Capua Viſitatio Hebdomadariorum videatur fol. 461. ubi recenſet beneficia quae *per Dominum Archiepiſcopum & Capitulum unita* eidem Congregationi ad ejus miſeriam ſublevandam fuere.

Ac plura paſſim hujuſcemodi documenta extant in toto Chioccarelli Chronico Archiep. Neap.

Verum quid vetuſtis documentis immoror, cum proxime ante hos minus triginta annos ingenti Capituli munificentia noſtros Hebdomadarios fuiſſe ditatos conſtet? Nam cum Hebdomadariis ſeorſum a Capitulo procedere ad exſequias non liceret, Canonicis vero ab exſequiis abſtinere libuiſſet; rogantibus Hebdomadariis poteſtas prodeundi ad exſequias facta a Capitulo fuit. Ex qua una Capituli indulgentia quam prolixa quotidie ad eos emolumenta redeant, nemo non videt. Itaq. quod hodie bellum adverſus Canonicos movent, id totum ex funeraria pecunia (ex qua etiam tota fere eorum victus ratio pendet) ſuſtentatur.

Ac mirari certe noſtrorum hominum πολύμορφον (*multiformem*) habitum oris atq. effigiem ſubit. Ubi rogandi neceſſitas urget; demiſſe, abjecte, ſuppliciter, tantum non corpore toto procumbunt. Ubi petita impetraverint; tantum repente fiduciae ac ſpiritus illis accedit, ut ſe Canonicis pares glorientur; imo ſe Latinos Stephaniae Canonicos, nos pro Graeculis Canonicis habeant, ac Byzantino fermento imbutis: ſi recte jactata a cauſidicis in Hebdomadariorum diſceptatione cum Canonicis S. Joannis Majoris interpretor.

(21) Anno 1414. ſub Archiepiſcopo Nicolao

tis (22) inſignibus plurimis condecorarunt. Nec mutant factum, aut a viris indulgentiſſimis aſperi quidquam in eos extunditur: idque nunc cum maxime, cum quorſum iſta ſemper lenitas evaſerit, ſero animadverſum fuit. Quandoquidem bellum (quod quo potiſſimum nomine appellem, neſcio) bellum, inquam, adverſus bene ſemper de ſe commeritos conflaverunt, vix aliquando auctoritate ſupremorum tribunalium reſtinguendum. Sed querelarum ſatis.

Nunc hoc potiſſimum ordine utemur. I. Primum commentitiam noſtrorum Hebdomadariorum originem refellemus: II. deinde veram ac genuinam detegemus: III. poſtremo quam ipſi antiquiſſimam ſane originem Canonicis Neapolitanis largiuntur, eam tantam ac ſane nimiam dignitatem ultro repudiabimus. Nec enim falſis capimur titulis: vera tantum ac ſolida ornamenta tuemur.

S E C T I O I.

Commentitia hodiernorum Hebdomadariorum origo confutatur.

Cathedrali Eccleſiae Neapolitanae hoc tempore LXX. perſonae Eccleſiaſticae (totidem ac Mediolanenſi) deſerviunt, ſic diſtinctae: nempe in triginta Canonicorum Capitulum, in duorum & viginti Hebdomadariorum congregationem, itemq. alterum octodecim presbyterorum numerum. Hi porro ultimi octodecim presbyteri uſitatiore nomine *Quadraginta* vocantur ob eam cauſam, quod ſimul cum XXII. Hebdomadariis quadragenarium numerum expleant. Etſi hinc potius veriſſime arguitur, parem omnibus quadraginta primitus fuiſſe originem ac naturam, ſed poſtea ex antiquo illo quadragenûm corporatorum numero duos & viginti confratres Hebdomadariorum nomine & officio fuiſſe donatos, ceteros vero octodecim in primaevo gradu ſtetiſſe. Sed de his ubi ſe dabit occaſio fuſius.

§. I. *Quam perverſe chronographi Joannis loco Hebdomadarii noſtri abutantur, ut genus ſuum ad S. Athanaſium auctorem referant: cum contra certiſſimum ſit, iis verbis Neapolitanos Canonicos deſignari.*

Nunc videamus ecquam ſibi originem primam Hebdomadarii arrogent. Ajunt nimirum, ſe ab S. Athanaſio Epiſcopo noſtro, qui IX. ſaeculo ſedit, fuiſse inſtitutos. Etenim ſanctiſſimus Praeſul ſtatuit, ut in Eccleſia Salvatoris ſive Stephania Miſſarum ſollemnia quotidie celebrarentur. *Ordinavit*, (inquit Joannes diac. in Chronico Epiſc.) *ut in Eccleſia*

colao de Diano conquerentibus Hebdomadariis, confratres ſuos cogi extra cathedralem locum ſepulturae ſibi quaerere, a Capitulo honorificentiſſimus ſepulturae locus conceſſus in media Cathedrali fuit: de quo videatur Chioccarellus in Nicolao, & Viſitatio Hannib. de Capua fol. 401.

(22) Trita ſunt quae honoris illuſtria monumenta a Capitulo in ſuos Hebdomadarios extiterunt, tum in honorificentius ſedendo, tum in indumentis, quibus in Choro utuntur. Quo referendum eſt, quod cum uſq. ad hujus ſaeculi exordium rocchetis ſine manicis uterentur, indulgentia Capituli eiſdem manicatum rocchetum (aeque ſcil. ac Canonicis ipſis) conceſſum fuit: quod fidem ſuperaret, niſi noſtra id memoria factum eſſet.

cleſia Salvatoris omni die miſſa publica cum diptychis celebretur, offerens ibidem terras, ex quibus ejuſmodi aleretur collegium. Atque id Collegium *Congregationem* hodiernorum Hebdomadariorum interpretantur; & quae poſſident ipſi praedia, ea ab ſanctiſſimo illo Antiſtite ſibi relicta volunt.

Verum ſplendide falluntur. Nam etſi nimia plerumq. breviloquentia chronographus noſter lectorem perimat; tamen quia coetum ab Athanaſio inſtitutum COLLEGIVM nuncupavit, ſatis eo uno vocabulo ſpem omnem Hebdomadariorum praecidit; quia id nomen nono maxime ſaeculo non poterat, niſi de Canonicorum collegio intelligi. Etenim ex quo *Canonicorum* nomen & inſtituta invaluerunt, horum coetus *Collegia* vocari coeperunt: nam nomen *Capituli* diu poſtea inductum fuit. Ludovicus Pius in Epiſt. ad Sicharium Archiep. Burdegalenſem: *Sed & his qui in uno COLLEGIO CANONICE degunt, tenendam* (Regulam illam de Canonicis in Concil. Aquiſgranenſi conſtitutam) *obſervandamque . . . conferas*. Nec pluribus exemplis opus eſt, quando Freſnius ipſe in ſuo Gloſſario eam vocem *proprie de Canonicis dici*, pro explorato habet. Atqui Hebdomadariorum corpus, numquam aliter quam ſive *Confratantiam*, ſive *Congregationem Salvatoris* vocatam reperies, incipiendo ab eo uſq. tempore, quo Anſelmus Archiep. ann. 1213. eos a collectis exemit, atq. in Paulum III. Pont. Max. deſinendo, qui anno 1536. *Hebdomadarios ſeu Congregationem Cappellanorum* appellavit. Nos ipſi infra ex monumentis ad intermedios trecentos annos ſpectantibus ea, quae ad hanc nomenclationem pertinent, ſedulo delibabimus. Nec aliter quam *Congregationem* aut *Confratantiam* eoſdem accuratiſſimus Viſitator Hannibal de Capua nuncupavit. Etſi (quid enim vera diſſimulare attinet?) idem Hannibal in *Statu Eccleſiae Neap.* quem ſuo loco laudabimus, primus omnium *Collegium presbyterorum num. XXII. qui vocantur Hebdomadarii*, minus proprie nuncupavit. Sed omni praeterito tempore *Congregatio* vocabatur. Itaq. ſicuti ubi Canonici ad deliberandum coeunt, *Capitulum*, ſic illi deliberaturi *Congregationem* convocare hodieque dicuntur, non vero ſive *Capitulum* ſive *Collegium*. Ergo Hebdomadarii hodierni nihil prorſus commune cum Athanaſiano *Collegio* (quod re vera Canonicorum, uti mox plenius demonſtrabitur, fuit) habuerunt.

Accedit & illa ratio haud paullo gravior, quod his verbis, *offerens terras, ex quibus ejuſmodi ALERETVR COLLEGIVM*, Canonicorum vita deſcribitur, quae in Capitul. I. Caroli Magni ann. 805. cap. 8. 9. *Canonica conſtitutio* aut *inſtitutio* vocatur. Eadem quoq. & ex legib. Langob. ſatis innoteſcit. Ad ſummam tam ſaeculares quam regulares Canonici vivebant communiter, in eodem veſcentes refectorio, & in eodem dormitorio cubantes. Hinc Canonicorum vita in *Collegialitate* (quae vox ſequioribus temporib. idem quod vivere *collegialiter* ſeu communiter ſignificabat) ſita erat. Ergo illud *Aleretur Collegium* eam quam

Q dixi

dixi *Collegialitatem* deſignat. At poſtea dividiae inter Canonicos fieri coepere,ita ut alii *Regalares* (qui ſcil. ſecundum *regulam* S.Auguſtini viverent) *Canonici* dicerentur, alii *ſaeculares canonici* qui nim. *canonice* h.e. ſecundum canones viverent. Apud hos etiam vita communis aliquamdiu perſeveravit, ſed laxior, ita ut non omnis peculiaritas excluderetur. Ac tandem *terras, ex quibus* (uti verbis Joannis diac. utar, quae exponenda ſuſcepimus) *ejuſmodi alebatur collegium*, inter ſe diviſere: quae portiones, *Praebendae* ſunt appellatae. Itaq. ubi Neapoli Canonicorum vita communis extingui coepit, ex iis terris ab S. Athanaſio relictis praebendae hodiernorum canonicatuum XIV. praebendatorum ortae fuerunt; non vero Fratantiae Confratrum Salvatoris (de quibus infra dicam:quae tamen S.Athanaſii tempore non dum in rerum natura erant) ex quibus Confratribus haud dubium eſt quin ad ultimum hodierni Hebdomadarii prodierint, ut infra declarabimus.

Manifeſtum eſt igitur, in recitato chronographi Joannis loco primam Canonicorum communiter in uno clauſtro degentium inſtitutionem Neapoli factam contineri. At cur, inquis, nullam *Canonicorum* mentionem fecit? Quanti laboris erat eos *Canonicos* nuncupare? Quia, inquam, in tota quidem Gallia Carolo Magno ſubjecta (quo ambitu etiam magna Germaniae pars tunc continebatur) *Canonicorum* nomen una cum re jam ante noſtrum Athanaſium uſurpabatur: at in Italia *Canonicorum* nomen tunc inauditum erat; ac vix ante decimum extremum ſaeculum ac maxime XI.& XII.in uſu eſſe coepit.Itaq.hi noſtri Canonici ab Athanaſio inſtituti, dum ab Joanne diac. dicuntur eumdem inſtitutorem ſuum ab Duce Neap. vexatum ſolati, ac fugientem in Inſulam Salvatoris ſecuti, non aliter ab eodem quam *Clerici* aut *Clerus* (familiare Canonicor. nomen, uti Par.I. cap. VI. dixi) nuncupantur.

§. II. *Multo perverſius loco vitae longioris S. Athanaſii utuntur, ut ab Athanaſio originem ſibi arrogent: cum tamen is locus manifeſte de ſeptem canonicis presbyteris Cardinalibus Neapoli ab S. Antiſtite ad Eccleſiae Romanae inſtar ordinatis ſit capiendus.*

Nec tamen quia prior conatus parum ſucceſſit, animis hi Noſtri concidunt; verum ad longiorem Athanaſii vitam, tamquam ad ſacram anchoram, confugientes, ejus locum videlicet inexpugnabilem producunt in aciem. Cujus auctor num.14. ita ſcripſit. *Hic itaq. zelo fretus divino, conſtituit SACERDOTES HEBDOMADARIOS in Eccleſia Domini Salvatoris, quae Stephania vocatur, qui in ea continuis diebus publicam Miſſam celebrarent, ſicut mos eſt Eccleſiae Romanae: in qua etiam ad eorum ſumptus neceſſarias rerum diſtribuit opes.* Quos porro hic ſcriptor *Sacerdotes Hebdomadarios* vocat, quinam, inquiunt, alii fuerint, quam qui hodiedum in Metropolitana Eccleſia id nomen tuentur? Verum id commentum duabus ex cauſis facillime evertitur.

I.Pri-

Digitized by Google

I. Primum enim non eſt credibile S. Epiſcopum munus publice offerendi ſanctiſſimum redemptionis myſterium (quod Epiſcoporum erat peculiare, quibus impeditis, non niſi potioribus presbyteris deferebatur) inferiori cuidam ſacerdotum ordini potius, quam ſuae Eccleſiae Canonicis Cardinalibus demandare voluiſſe. Cardinalium Eccleſiae Neapolitanae tum S. Gregorius alicubi (vide ſup. in Adnot. 14.) mentionem facit, tum etiam Joannes noſter diaconus in Stephano II. (qui VIII. ſaeculo Stephaniam reparavit, eiq. nomen *Stephaniae* indidit) pag.310. B. his verbis: *Leonem cognomento Mauructa CARDINALEM ordinavit PRESBYTERUM*: idemq. ex omnis aetatis ſubſcriptionibus chartarum Neapolitanarum conſtat. Ergo Athanaſius non aliud quam modo dictum Cardinalium Sacerdotum Hebdomadarior. Collegium ordinaſſe omnino credendus eſt, quibus & munus publicae Miſſae quotidianae, & alimonias ex donatis a ſe praediis redeuntes aſſignavit.

Et hanc quidem ejus loci interpretationem eſſe veriſſimam, illud quoq. oſtendit, quod addit, *ſicut mos eſt Eccleſiae Romanae*. Nam Romae jam ante Stephanum IV. *Hebdomadarij*, quibus publicas Miſſas celebrandi onus incumberet, non alii quam Epiſcopi Cardinales erant. Ejus rei auctor eſt Liber Pontificalis in Stephano IV. aliter III. (qui ab anno 768. rexit Eccleſiam) his verbis: *Hic ſtatuit ut omni Dominico die a ſeptem Epiſcopis CARDINALIBUS HEBDOMADARIIS, qui in ECCLESIA SALVATORIS obſervant Miſſarum ſollemnia, ſuper Altare beati Petri celebraretur, & GLORIA IN EXCELSIS DEO diceretur*. Hic vero illud primum ſedulo notandum eſt, hoſce ſeptem *Cardinales Epiſcopos* haud diverſos ab illis fuiſſe, qui nunc in Romana Eccleſia *Cardinales Epiſcopi* vocantur: niſi quod hodie ſex tantum numero ſunt. In antiquo libro Rituali Romano (cujus locum integrum Baronius ad ann. 1057. num. 19. recitavit) ſic legitur: *Haec* (Lateranenſis Eccleſia Salvatoris) *habet ſeptem Cardinales Epiſcopos, hoſq. dictos Epiſcopos COLLATERALES itemq. & HEBDOMADARIOS, eo quod ſingulis hebdomadibus per vices expleant munus Pontificis*. Epiſcopi Cardinales erant hi: *Epiſcopus Oſtienſis*, *Epiſcopus Portuenſis &c.* Facit huc etiam Petrus Damiani II. ep. I. *Lateranenſis Eccleſia ſicut Salvatoris eſt inſignita vocabulo . . . ſeptem Cardinales habet Epiſcopos* (eid. ſcil. Eccleſiae incardinatos) *quibus ſolis poſt Apoſtolicum, ſacroſanctum illud Altare licet accedere, ac divini cultus myſteria celebrare*.

Illud deinde propius ad verborum ex libro Pontificali initio productorum intelligentiam ſpectat, nim. ſeptem illos *Epiſcopos Cardinales* (quos Romanae Salvatoris Eccleſiae affixos ceu cardines diximus) non tum primum a Stephano IV. fuiſſe inſtitutos (nec enim id Liber Pontificalis dicit, ſed potius contrarium arguit) verum jam ante exſtitiſſe, iiſq. incubuiſſe, ut in Eccleſia Salvatoris quotidie Miſſam publicam celebrarent

rent (quod imitatum eſſe Athanaſium in ſua Salvatoris Eccleſia, notant illa chronographi verba, *ſicut mos eſt Eccleſiae Romanae*) quocirca Stephanum non aliud juſſiſſe, niſi ut diebus Dominicis ab illis ipſis Hebdomadariis jam antea ordinatis Miſſa in Altari B. Petri celebraretur. Itaq. verba modo recitata ſic ſunt ordinanda & commode ſupplenda: *Hic ſtatuit, ut a VII. Epiſcopis Cardinalibus Hebdomadariis, qui* (ex antiquiore inſtituto jam pridem) *in Eccleſia Salvatoris obſervant Miſſarum ſollemnia, die Dominico ſuper Altare B. Petri celebraretur &c.* Vides igitur ut chronographus noſter & Liber Pontificalis mutuam ſibi lucem affundant. Ergo quod Romae in Eccleſia Salvatoris jam diu fiebat, idem Athanaſius in ſua cognomine Eccleſia imitando expreſsit. Cumque Romae non niſi Cardinales Hebdomadarii in Lateranenſi *Salvatore* quotidie ſacra facerent (idq. uti dixi, ex antiquiore inſtituto: cui Stephanus Papa hoc tantum addidit, ut iidem Hebdomadarii diebus Dominicis ſuper Altare S. Petri ſacrificarent) etiam in Neapolitano *Salvatore* Athanaſius non niſi ſuis Cardinalibus id munus aſsignaſſe credendus omnino eſt: *Sicut mos eſt*, inquit, *Eccleſiae Romanae*. Ex quo & illud poſtremo intelligitur, definitum illum, qui hodieq. in Capitulo Neapolitano perdurat, ſeptenorum presbyterorum Cardinalium numerum non a Conſtantini Magni (quod vulgus noſtrorum ſcriptorum hactenus credidit) ſed ab Athanaſii ordinatione profectum, qui cum in omnibus hiſce Romanam Eccleſiam imitatus dicatur etiam in Hebdomadariorum ſacerdotum numero Romanae Eccleſiae imaginem ſine controverſia expreſsit.

Dixeris, haud recte Athanaſianos Hebdomadarios (ſi quidem ſeptem presbyteri Cardinales fuerint) Hebdomadariis Lateranenſibus aequiparari; quia hi Epiſcopi erant, at Athanaſiani non niſi presbyteri. Verum Athanaſius quatenus potuit, pares fecit: qui quia Epiſcopos in ſua Eccleſia ordinare non potuit, ſecundi ordinis ſacerdotes cardinales ordinavit. Praeſertim cum etiam Romae in quatuor ceteris Patriarchalibus baſilicis ſepteni Cardinales presbyteri (utiq. Hebdomadarii) & ad Miſſas quodidie publicas celebrandas comparati) fuiſſe affixi reperiantur: quorum ſingulorum titulos Baronius (ad annum 1057. num. 20.) ex antiquo rituali libro Vaticano, quem ſupra laudavi, recenſet: quem vide, ſi tanti eſt. Vides profecto quam late ea conſuetudo in Romana Eccleſia patuerit; ut proinde merito Athanaſianae vitae auctor (qui ſaeculo XI. ſcripſit) adnotarit illud: *Sicut mos eſt Eccleſiae Romanae*.

Ceterum quod idem Athanaſianus biographus de prodendo *Sacerdotum Hebdomadariorum* numero deq. aliis circumſtantiis ſe parum ſollicitum geſſerit, ea eſt cauſa, quod omnia ad inſtar Romanae Salvatoris Eccleſiae, conformaſſe Athanaſium, admonere ſatis habuerit. Satis ceteroqui uſitata ea eſt auctorum breviloquentia: quibus ſatis eſt praeſenti ſaeculo ſcribere, imo mutire interdum potius quam eloqui.

At

Digitized by Google

At in longiore Athanaſii *Legenda* olim hoc fuiſſe lectum, nim. canonicatus XIV. (ſeptem ſcil. presbyterales, totidemq. Diaconales) ab S. Athanaſio erectos fuiſſe, innuit Chronicon S. Mariae de Principio fol.6.v.6. Quem locum ſect. 3. adſcribemus & elucidabimus. Ergo Athanaſiani Hebdomadarii non alii profecto fuere, quam ſeptem Capituli noſtri Presbyteri Cardinales ab Athanaſio cum onere Miſſae publicae quotidianae instituti: quibus idem Pontifex *terras* attribuit, *quibus eorum aleretur collegium*, uti loquitur Joannes Diaconus: ex quibus opinor terris illae ſeptem presbyterales praebendae poſtea conſtiterunt:ſupra quas Cimeliarchalis hodie dum opimiſſima eſt.

At vero hodierni XXII. Hebdomadarii nihil prorſus cum S. Athanaſio commune habent; ut qui nono ſaeculo non dum in rerum natura exſtiterint, aut, ſi fuiſſe contendas, aliud longe erant, nec niſi *Confratantiam* quandam Salvatoris componerent; nec demum niſi medio XIV. ſaeculo *Hebdomadariorum* nomen ſibi adſciſcere coeperint. Quae qualia ſint, jam exponere aggrediar.

II. Nam altera cauſa, quae fateri cogit, hodiernos Hebdomadarios diverſiſſimos ab Athanaſianis fuiſſe, ea eſt, quod Hebdomadarii qui nunc ſunt, uſq. ad initia ſaeculi XIII. non aliud quam meri *Clerici Confratres Congregationis Salvatoris* fuerint; nec niſi medio demum XIV. ſaeculo *Hebdomadariorum* nomen aſſumere coeperint. Hoc totum ex quantivis pretii monumentis conſtat, nim. ex Anſelmi Archiepiſcopi diplomate, ex antiquiore hodiernorum Hebdomadariorum epithaphio & ex pluribus aliis chartis. Verum praeſtabit in §. ſeq. ea integra rejicere.

§. III. *Hodiernos Hebdomadarios XIII. ſaeculo non aliud fuiſſe quam clericos inferiores collectitios ac ſimul Confratres Congregationis S. Salvatoris, ex Anſelmi Archiepiſcopi diplomate fuſius expoſito, & ex aliis monumentis oſtenditur.*

Ab Anſelmi diplomate ordiar. Anno 1213. (h. e. centum ipſis ante conſtructionem hodiernae Cathedralis annis) Anſelmus Archiep. Neap. Clericis Congregationis Salvatoris exemptionem a collectis conceſsit dato diplomate, quod Chioccarellus integrum pag.145. retulit: ex quo tantum quae huc pertinent, decerpam. Expoſitio incipit. *Cum ergo dilecte & cariſſime in Domino fili, Aegidi Cimiliarcha Neapolitanae Eccleſiae* (ad quem potiſsimum, utpote Confratantiae praefectum, diploma dirigitur) *Tu, & ſocii tui CLERICI CONGREGATIONIS SALVATORIS &c.* Licebit hic paulliſper morari. I. Ac primum dubium nullum eſt, quin quos *Clericos Congregationis Salvatoris*, nec non infra *FRATRES dictae Congregationis Salvatoris* appellat, ſint illi ipſi, qui nunc *Hebdomadarii* vocantur, & duorum ſupra viginti numerum explent: quod nemo adhuc ipſorum negavit; nec negari ab ullo poteſt, ſatis id Cimeliarchae praefectura demonſtrante, quae hodie dum penes Cimeliarcham eſt. Nam

quo

Digitized by Google

quo ſenſu SOCII vocentur, videbis inferne (23) expoſitum. II. Deinde hos ſive *Clericos* ſive *Fratres* ſive *Clericos Confratres Salvatoris* (totidem enim modis vocabantur) qui poſtea *Hebdomadarii* nuncupari coeperunt, nihil prorſus cum *Hebdomadariis Sacerdotibus* ab Athanaſio inſtitutis habuiſſe commune, palam Anſelmi tempore intellectum fuit. Nam ſi ab Athanaſio inſtitutore deſcendiſſent, numquam *Clerici* aut *Fratres*, ſed *Sacerdotes Hebdomadarii* (ut ante ferme ducentos annos auctor Athanaſianae vitae vocaverat) appellati fuiſſent. III. Poſtremo quia hoc diploma novae hodiernae Cathedrali centum ipſis annis anteceſſit, & adhuc ſtante Stephania ſive *Salvatoris Eccleſia* (quae poſtea in *S. Reſtitutae* nomen tranſiit) ſcriptum fuit; hi *Clerici* ſive *Fratres Salvatoris*, ad eam ipſam Salvatoris baſilicam pertinebant, quae hodie *S. Reſtituta* vocatur (de qua ſatis Parte I. diximus) ibiq. ſub Cimeliarcha & hodierno Canonicorum Capitulo (quibus nim. ſe pares jactitant) infimis Eccleſiae obſequiis deſerviebant. Valeant igitur Romani cauſidici, qui hodiernis Hebdomadariis peculiarem baſilicam ab hodierna S. Reſtituta diſtinctam aſſignarunt, cujus Canonicos fuiſſe ſomniarunt. Imo ſi ſapiunt, agnoſcant neceſſe eſt, ſeſe inferiores Clericos antiquioris Cathedralis

(23) Ea notione Hebdomadarii noſtri *Socii* Cimeliarchae ſunt, qua ſuos milites imperator *Socios & commilitones* vocat; & qua Conſtantinus eos qui dignitatibus palatinis fungebantur, *Comitum* h. e. ſociorum Imperatoris titulo decoravit; quod nomen poſtea titulus dignitatis evaſit. Ceterum tantum abeſt, ut *Socii* nomen ad parilitatem ullam ſignificandam uſurparit Anſelmus, ut in eo ipſo diplomate Confratres iſti (qui nunc Hebdomadarii dicuntur) Cimeliarcham tamquam ſuum Praelatum agnoverint. Nam ad calcem diplomatis poſt Archiepiſcopi & Canonicorum ſubſcriptiones ſic Chioccarellus in exemplari tabularii Hebdomadariorum ſcriptum invenit: *Hoc privilegium impertrvit Magiſter Aegidius de Ariano Cimeliarcha.* Et fateor quidem, hanc adnotationem ex Hebdomadariorum id temporis inſcitia profectam. Verum numquam ea ſcripſiſſent, niſi omni tempore permagnum Cimeliarchae faſtigium ſupra Hebdomadarios fuiſſet. Adde quod olim Cimeliarcha ſupra Chorum ſua gentilitia arma figebat. In Congregationis comitiis binis ſuffragiis Cimeliarcha hodie dum fruitur. Uſq. ad hodiernum diem in Choro & in proceſſionibus (modo ceteri Canonici abſint) baculum ornatum in ſignum praefecturae gerit; nec ullum ex Hebdomadariis ad latus in procedendo admittit; ut hinc intelligas quo ſenſu *ſocii* vocentur. Mitto ceteras ejus poteſtates atq. praerogativas.

Poſtremo illud quoque, cur *Socii Cimeliarchae* dicantur, oſtendit, quod ſcil. ſicuti Canonici Archiepiſcopum tamquam ſocii circumſtant, & euntem ad Eccleſiam aut redeuntem *aſſociant* (hoc enim verbo libri rituales utuntur) ſic etiam Hebdomadarii Cimeliarcham uti praelatum ſuum *aſſociabant*. Certe *aſſociandi* verbo utitur liber Comitis (vulgo *Comitus*) in Archivo Capituli aſſervatus fol. 43. a tergo his verbis: *Item in la ditta Eccleſia de ſanto Andrea* (quam paullo ſuperius dixerat, prope hodiernam turrim campanariam fuiſſe ſitam) *ſe canterà la Meſſa per li Edomagdarii de la magiore Eccleſia de Nap. & in ditta meſſa ntevenerà lo Cimiliarcha ADSOCIATO con li ditti Edomadarii. Et queſto è coſtumato fare.*

Quo etiam illud pertinet, quod ſicuti Canonicorum coetus interdum hujus aut illius *Epiſcopi Capitulum* dicitur; haud ſecus Archiep. Joan. Urſinus alicubi in ſua Rituali collectione Hebdomadarios cum aliis XVIII presbyteris vocat *Capitulum Cimiliarchae*. Qui tamen locus (qui in Excerptorum Tutinianorum cap. 31. legitur) quorſum ſit accipiendus, praeſtabit alibi accurate per otium excutere.

dralis (quae hodie *S. Reſtituta* vocatur) fuiſſe, ejuſq. inferioribus obſequiis mancipatos. Porro cur iidem poſtea ſequenti ſaeculo *Confratres Salvatoris* cum adjectione *VETERIS* vocari coeperint, in loco exponetur.

Pergit vero Anſelmus: *Cum .... humiliter & frequenter ſupplicaveritis nobis, ut intuitu obſequiorum, quae jugiter ac ſtudioſius impendebatis Eccleſiae Neapolitanae* (ſic enim eo tempore Cathedralis vocari conſuevit, quae olim *Eccleſia Salvatoris* aut *Stephania* dicebatur: vide Parte I.) *CIRCA CELEBRATIONEM DIVINORVM OFFICIORVM*. Hic vero ſedulo notandum eſt, clericos hoſce non *celebrandis divinis officiis*, ſed *circa eorumdem celebrationem* ſua obſequia impendiſſe, humiliora ſcil. cujuſmodi ab inferioribus clericis praeſtari conſueverunt. Nec enim, uti diximus, illi Athanaſiani *Sacerdotes Hebdomadarii* erant (qui re vera ad inſtar Romanae Eccleſiae inſtituti, non alii quam ſeptem Cardinales presbyteri praebendati fuerunt, & adhuc ſunt) ſed meri inferiores Clerici & Confratres Salvatoris, in inferioribus divinorum officiorum miniſteriis occupati.

Sequitur: *Providere deberemus PAVPERI Congregationi veſtrae Salvatoris*. At quo pacto *pauperem* eorum Congregationem vocaret, ſi quidem iis Athanaſius uberis glebae latifundia dono dediſſet? quae videlicet hodierni Hebdomadarii ea ipſa eſſe, quae nunc poſſident, tanta confidentia pejerant, quaſi ſi adhuc tabulas Athanaſianae donationis cum finium deſignatione in ſuo tabulario aſſervarent. Quid vero tricari juvat? Si hodiernorum Hebdomadariorum congregatio ſub Anſelmo PAVPER erat, non potuit illud eſſe *Collegium*, quod Joanne diacono teſte, Athanaſius oblatis a ſe terris ditaverat.

Venio jam ad διάθεσιν (*diſpoſitionem*) diplomatis. *Nos tam ad ſupplicem poſtulationem veſtram, quam & ad PRECES CAPITVLI pro vobis nobis attente porrectas* (ex his vides quid de hodiernis Hebdomadariis jam tum, cum nihil ſupra *Confratres*, quos vulgo nunc *Fratantiarios* vocant, eſſent, Capitulum commeruerit; nec ſecius in eoſdem ſemper omni tempore demerendos ad hunc uſq. diem connifi fuerunt) *ſupplicationes veſtras tandem de ipſius CAPITVLI CONSILIO .. duximus admittendas*. *Unde nos volentes vobis & poſteris veſtris* (h. e. hodiernis Hebdomadariis, qui ſe modo *Canonicos* jactitant, modo Metropolitanis Canonicis pares faciunt) *qui divinis officiis* (verum deſerviendo) *& Eccleſiaſticis obſequiis Neapolitanae Eccleſiae jugiter INSVDATIS* (iſtud *inſudandi* verbum palam oſtendit, illorum *Eccleſiaſtica obſequia* etiam in everrendis ſordibus, in lampadum cura, in pulſandis campanis, mortuis ſepeliendis, & id genus aliis laborioſis *Copiatarum* miniſteriis, de quibus alibi dicam, fuiſſe verſata) *ſuper hoc gratiam facere ſpecialem, authoritate praeſentium dictam Congregationem veſtram Salvatoris ab omni COLLECTA eximimus*. Eam autem exemptionem ij

poſtu-

poſtulaſſe in fine expoſitionis, quem omiſimus, dicuntur. Quid porro *Collectam* tunc vocaverint, videatur inferne (24) expoſitum.

Pergit porro Archiepiſcopus. *Statuentes ut & vos FRATRES dictae Congregationis Salvatoris* (hoc enim *Fratrum* aut *Confratrum* & *Confratantiae* nomen hodiernis Hebdomadariis tunc peculiare fuiſſe, etiam ex eorum antiquiore ſepulcro mox oſtendetur) *tunc ſolum collectis faciendis teneamini conferre, quando & ALII CLERICI tam NOSTRAE MAIORIS ECCLESIAE* (ex his vides, in Majore Eccleſia duplex Clericorum fuiſſe genus; alios fuiſſe incardinatos & titulares, qui jam antea exempti a collectis fuerant; alios vero collectitios, ac tantum Congregationis Salvatoris Confratantiae adſcriptos, & ad laborioſa Eccleſiae obſequia deputatos: qui nondum a collectis exempti fuerant) *quam & omnes alii de civitate* (clerici titulares) *ad contributum . . perſonaliter vocabuntur &c.*

Hactenus ex Anſelmi litteris quae uſui fuere, deprompſimus: quarum poſtea confirmatio impetrata fuit tum ab Archiepiſcopo Petro (& quidem bis, ſemel poſt electionem anno 1217. rurſus ab eodem jam conſecrato ann. 1238. apud Chioccar. in fine pag. 159.) tum etiam a Gregorio Papa IX. anno 1235. In his autem confirmationibus eadem prorſus Fratrum Congreg. Salvatoris nomenclatio occurrit. Petri enim litterae (apud Chioccar. pag. 146. initio) ita incipiunt: *Petrus Dei gratia Neapolitanus Electus dilectis in Domino filiis Cimiliarchae & FRATRIBUS Congregationis S. Salvatoris in perpetuum*. Gregorii vero IX. confirmatio exſtat in Viſitatione Cathedralis per Hannibalem de Capua ann. 1583. fol. 384. quae ſic incipit: *Gregorius . . . dilectis filiis Joanni Cimiliarchae ac Clericis Sancti Salvatoris* (25) *Neapolitani ſalutem*. Atque haec de priore monumento exemptionis *Fratribus Salvatoris* ab Anſelmo & Petro Archiepiſcopis conceſſae.

Tametſi vero nemo hactenus fuit, qui in dubium revocaverit, quin *Fratres* illi *pauperis Congregationis Salvatoris* hi ipſi fuerint, qui hodie *Hebdomadarii* nuncupantur, idq. ſatis ex Cimeliarcha fratribus illis,

ſicuti

(24) *Collectarum* conſuetudinem, imo & nomen fuiſſe Nortmannicorum temporum, declarat charta Alexandri Comitis Cuperſanenſis ann. 1102. apud Freſnium his verbis: *DATA vel ANGARIA vel ADIUTORIUM, quod ex noſtrae gentis* (Nortmannicae) *conſuetudine COLLECTA vocatur.* Matthaeus Paris ann. 1239. *Talliae & collectae clericis .. imponuntur.* Idem ann. 1245. *Juſſit . , . quaſdam collectas & tallias tam in Clero, quam in populo fieri graviores.* Tametſi vero totum hoc collectarum negotium per Nortmannica tempora (in quae Anſelmi diploma incidit) maximo in uſu fuerit; occurrit tamen tanto ante id nomen apud Gregorium Magnum lib. VII. ep. ult. & etiam in Gloſſis veterib. in quibus *Collecta* redditur ἔρανος h. e. Collatio pecuniae.

(25) Notanda porro eſt haec inſcriptio, per quam clericos illos ad celebrem Neapolitanam *S. Salvatoris* eccleſiam pertinuiſſe, ſignificatur: quae, poſtquam nova haec Cathedralis exſtitit, *Sancta Reſtituta* vocari coepit. Nam illud *Sancti Salvatoris Neapolitani* diſcriminis cauſa poſuit, ne forte cum Romana *Sancti Salvatoris* eccleſia, h. e. Lateranenſi confunderetur.

Digitized by Google

ſicuti & hodiernis Hebdomadariis, praepoſito conſtat; tamen per alia plura monumenta praecaveri oportet, ne cui forte aliquando diverſitatem utriuſq. coetus cauſari in mentem veniat: Etenim in Viſitatione Hebdomadariorum ab Archiepiſcopo Hannibale de Capua anno 1583. facta fol. 324. inter monumenta ab ipſis Hebdomadariis producta eſt inſtrumentum anno 1379. celebratum in quo ſic legitur: *Item dictus teſtator legavit . . . FRATANTIAE S. Salvatoris veteris de Archiepiſcopatu Neapolitano domos ipſius teſtatoris*. Et fol. 387. in inſtrumento anni 1524. hi noſtri dicuntur *Hebdomadarii & CONFRATRES Majoris Eccleſiae Neapolitanae*. Fol. 351. in inſtrumento anni 1530. vocantur *Confratres Congregationis S. Salvatoris veteris Majoris Eccl. Neap.* Poſtremo in antiquiore Hebdomadariorum ſepulcro ſic olim inſcriptum fuiſſe ajunt: SEPULCHRUM CONFRATANCIAE S. SALVATORIS VETERIS: Etſi locum tantum, ubi antiquius eorum ſepulcrum ſteterit, commonſtrare (26) eis poſſum: at ubinam ejus antiquioris inſcriptionis mentio fiat, nondum reperi. Ex omnibus autem chartis proxime relatis facile quivis intelligit, *Clericos fratres Congregationis Salvatoris*, ab Anſelmo a collectis exemptos, haud alios profecto fuiſſe, quam qui mox ſaeculo XIV. *Hebdomadarii* vocari coeperunt, aut conjunctis nominibus *Hebdomadarii* ſimulque *Confratres Salvatoris*.

Poſtremo hoc inter Anſelmi diploma ſimulque alia monumenta, quae hodiernae Cathedralis erectionem anteceſſerunt, interque illa quae proxime ultimo loco ex Viſitatione Hannibaliana memoravimus (quae poſteriora Cathedrali hodierna ſunt) intereſt, quod in illis *Confratres Sancti Salvatoris* ſine adjectione alia vocantur, cum contra in his ſcribatur *Salvatoris Veteris*. Cujus diſcriminis veriſſimam cauſam jam alibi Parte I. aſſignavimus & mox in fine hujus ſectionis plenius exponemus.

Ex iis porro quae hac tota ſectione hactenus ediſſeruimus, apertiſſime diſcimus, *Confratres S. Salvatoris*, qui non niſi abhinc quadringentos annos *Hebdomadarii* vocari coeperunt (certe longe alia notione quam in S. Athanaſii vita) nihil prorſus cum Athanaſianis Hebdomadariis (qui ſeptem numero Canonici Cardinales, & ex Athanaſii beneficentia Praebendati fuerunt, & adhuc ſunt) habuiſſe commune: aut vero (quando blanditur eis communio nominis) eoſdem noſtros annorum

(26) In Chronico S. Mariae de Principio fol. 7. praeſcribitur proceſſio quaedam in Anniverſario Omnium defunctorum: qua tum nova Cathedralis, tum etiam S. Reſtitutae eccleſia ambiebatur, & ſupra quaedam ſepulcra peculiares orationes a Canonico celebrante dicebantur. Itaq. praeſcribitur etiam *Oratio in cimiterio hebdomadariorum*. Et ex praecedente oratione apparet, id coemeterium in ala S. Aſprenis (quae nunc obeliſci portam, & S. Januarii theſaurum radit) olim exſtitiſſe. Ex quo etiam intelligitur, hanc proceſſionem diu ante annum 1414. fieri conſueviſſe: nam eo anno Hebdomadariis ſepulcri loco intra Cathedralem carentibus ab Archiepiſcopo & Capitulo conceſſus locus ſepulturae fuit, uti Adnot. 21. praediximus.

rum quadringentorum Hebdomadarios, tam fuiſſe illos ab Athanaſio inſtitutos Hebdomadarios, quam Canis caeleſtis, canis verus, ſi ſuperis placet, haberi poteſt.

§. IV. *Occurritur objectionibus, quas Hebdomadarii I. ex vetere traditione, II. ex ſigillo cum imagine S. Athanaſii deſumunt, III. ex eo quod Canonicis origo antiquior a Conſtantino, non vero ab S. Athanaſio fuiſſe narretur.*

I. A traditione ordiar, qua ſe Noſtri ſperant comprobaturos, ſeſe ab S. Athanaſio propagatos. At amabo, quodnam hoc genus traditionis eſt, quae abhinc annos minus centum triginta exorta cernitur? Nam primus quem equidem ſciam hujus falſae ab Athanaſio originis meminiſſe, Caeſar de Engenio fuit, vir diligentior, quam ad vera a falſis diſcernenda perſpicacior. Eum (27) vide. Hunc ſecutus eſt Barth. (28) Chioccarellus: qui cum vigeſimo poſt Caeſarem anno ſcripſiſſet; quid miramur, ſi famam hanc aliquanto confirmatiorem nactus, de ea convellenda minus laborarit? At ante annum 1623. (quo Caeſar de Engenio ſuam Neapolim ſacram in lucem protulit) nemo alius hoc dixerat, non Petrus Summontius, ubi de Hebdomadariis noſtris agit, non Petrus de Stephano, qui anno 1560. librum *De locis ſacris Neapolis* emiſit, non ceteris longe antiquior Joannes Villanus, in rebus Majoris Eccleſiae ceteroqui multus. Verum quid hos memoro, cum apertiſſimum ſit, hanc falſam de Hebdomadariorum origine narrationem Hannibali de Capua, rerum ad noſtram Cathedralem pertinentium ſcrutatori eximio, incompertam fuiſſe? quippe diſertim teſtanti, ſe de Hebdomadariorum origine & inſtitutione nihil comperti habuiſſe. Vide (29) locum.

II. Sed

(27) Caeſar de Engenio in fine pag. 3. *Vi è parimente la CONGREGAZIONE* (*Congregationem* vocat non *Collegium*; nec enim in ullo antiquo monumento *Collegium* nuncupatum reperitur, ſed ſemper *Congregatio*) *degli Heddomadarj fin' al numero di ventidue; i quali furono inſtituiti da S. Attanagio Veſc. di Napoli . . . . Il capo di coſtoro è il Cimiliarca.*

(28) Chioccarellus pag. 87. poſt relata vitae Athanaſianae verba de Sacerdotum Hebdomadariorum Collegio (quod de ſeptem presbyteris Cardinalibus intelligendum inviâte probavimus) per Athanaſium inſtituto, ſubjicit: *Hoc autem Collegium adhuc in Neap. Eccleſia perdurat, vocaturque CONGREGATIO Hebdomadariorum* (atqui ſi illud ipſum Athanaſianum *Collegium* eſſet, cur *Collegii* nomen mutaſſet, & ab Anſelmi uſq. temporibus *Congregatio* dicta fuiſſet?) *quae priſcis temporibus Congregatio Hebdomadariorum S. Salvatoris Veteris nuncupabatur, & S. Athanaſium eorum fundatorem appellant ac praedicant.*

(29) Hannibal de Capua in ſua Cathedralis Viſitatione, (quam ingenti ſtudio atq. indefeſſa diligentia factam ſcriptis tot ingentibus voluminibus poſteritati mandavit) ubi de Hebdomadariis agit, aperte ait: *Nec mihi liquet, quo tempore, & a quo fuerit inſtitutum* eorum corpus. Qui certe tunc non videntur ſuum genus ad S. Athanaſium retuliſſe; nec enim ipſi id Hannibali ſuggeſſerunt. Imo nondum ſigillum habebant: aut ſiquod iis erat, nondum S. Athanaſii imaginem praeſerebat: quod certe ſtrenuiſſimus Viſitator non tacuiſſet.

Verum cum ea Hannibalis de eorum origine haeſitatio Hebdomadarios poſtmodum male haberet; typum ſigilli ſui talem exco-

II. Sed & ſigilli documento ſcio Hebdomadarios ſuum ab Athanaſio ortum adſtruere: quod nos tamen ſic refellemus, ut ſimul tacitae objectioni (nim. de Salvatoris cum S. Athanaſio in eadem Capella cultu) occurramus. Ergo quia in ejus ſigilli, quo eorum Congregatio nunc utitur, antica parte Divinus Salvator, in poſtica S. Athanaſius (quem videlicet ſui generis auctorem praedicant) ſcalpitur; hinc ſuae ab Athanaſio origini fidem conciliant. Sane Chioccarellus, a quo Hebdomadariorum fundationem ad Athanaſium referri dixi, id ex hodierno eorum ſigillo confirmare non praetermiſit: cujus tamen locum ad obruſſam exigere in ima (30) pagella non pigebit. Verum hoc ex ſigillo ductum ficulneum argumentum eſt: quod ſigillum haud credo diu ante Chioccarellum noſtris Hebdomadariis fuiſse ullum. Quo certe tempore Hannibal de Capua Hebdomadarios viſitabat, videntur eo (31) caruiſſe.

cogitarunt, ex quo ſuae ab Athanaſio origini fidem praeſtruerent. Vide quae mox de ſigillo dicentur.

Quin imo hoc ipſo tempore id dare operam hos Noſtros audio, ut ea folia, in quibus incerta prorſus Hebdomadariorum origo docetur, non ab ipſo viſitatore Hannibale profecta contendant, ſed poſtmodum aliena manu addita, Fabulae. Vide in Monumentis in fine Operis hujus, ubi objecta contra Hannibalianum iſtud (*Nec mihi liquet*) accurate diluentur.

Tametſi quid ea haeſitantis Hannibalis verba inficiamur, cum ea ipſa in *Statu Eccleſiae Neapolitanae* (quem quaſi ſuae Dioeceſeos *Rationarium*, exemplo Auguſti, poſt Viſitationem digeſſit) legantur? Exſtat id volumen in Curiae Archiepiſcopalis tabulario, a me inſpectum. Ex quo cod. fol. 4. haec deſcripſi: *Eſt & aliud Collegium* (redeant hi Noſtri tandem in gratiam cum Hannibale, quippe is primus Hebdomadariorum coetum, non alio quam *Congregationis* vocabulo antea donatum, *Collegium*, ſed improprie, nuncupavit) *Eſt*, inquit, *& aliud Collegium presbyterorum numero XXII. qui vocantur Hebdomadarii. NEC MIHI LIQUET QUO TEMPORE ET A QUO FUERIT INSTITUTUM; Munus tamen eorum* &c.

(30) Chioccarellus de Hebdomadariis pag. 87. *Sanctum Athanaſium eorum fundatorem appellant ac praedicant, & in ejus rei memoriam ab antiquiſſimis temporibus* (uti bono Chioccarello hi Noſtri perſuaſerunt) *ea Congregatio hoc ſigillo uſa eſt, atq. adhuc utitur*. At re vera tempore Hannibalis de Capua (de eo ſigillo in ſua Viſitatione tacentis, ac praeterea dicentis, nihil ſe de eorum origine reperiſſe ſcriptum) eo ſigillo nondum utebantur.

Deinde eorum ſigillum ſic Chioccarellus deſcribit. Ex *altera parte eſt Salvatoris imago, ex altera vero S. Athanaſii eorum inſtitutoris, & ante illam Hebdomadarii genuflexi cernuntur*. Mira in hoc ipſo fallendi cupido perſentiſcitur. Nam ſi id ſigillum fuiſſet ſatis antiquum; profecto ante Divinum Salvatorem potius hi Noſtri genua ſua incurvaſſent. Nunc quia id animo inſederat, ut ſollertiſſimi Viſitatoris Hannibalis de eorum origine ſcita convellerent; perverſe admodum in eo ſigillo non ante Dominum Salvatorem (ante quem genu flectebat ipſe Athanaſius) ſed ante Domini ſervum provolvi malunt. Utrique ſaltem (hoc eſt hinc communi Domino, illinc conſervo praepollenti apud Dominum) id culturae genus exhibuiſſent. Quid plura? Quod ſigillum Chioccarellus ab antiquitate, ſibi nimium ab Hebdomadariis venditata, laudat, id per omnia novitatem ſpirat; ac ſaltem poſt Hannibalem de Capua fabricatum neceſſe eſt.

(31) In ſubtiliſſima certe Hannibalis de Capua Viſitatione, nulla eorum ſigilli fit mentio. In quo ſi Antiſtes S. Athanaſium cum circumfuſis Hebdomadariis conſpicatus fuiſſet; certe ubi in ſuo *Cathedralis Statu* ſe originis Hebdomadariorum incertum dixit, hoc ſaltem addidiſſet, ex eorum ſigillo

Sed detur, antiquum apud eos aliquod ſigillum fuiſſe. At quis praeſtabit, in eo vetere praeter Salvatorem etiam S. Athanaſii effigiem fuiſſe ſcalptam? Aut ſi id quoq. eis detur; certe reſpondebimus, poſt Hannibalis de Capua Archiepiſcopi aetatem id ſcalpi coepiſſe ob eam cauſam, quam Adnot. 30. aperui. Aut ſi demum ea reſponſione in Hebdomadariorum gratiam uti nolumus; proclive erit reſpondere, eos ob eamdem cauſam, qua Salvatoris vultum ſuo in ſigillo expreſſerunt, etiam S. Athanaſii imaginem exibuiſſe. Nam cur Salvatorem in ſuo typo figuraverint, ea profecto cauſa fuit, quod tum olim ab initio *Congregatio Salvatoris* vocabantur, tum etiam poſtquam novae Cathedralis miniſterio addicti fuerunt, eorum coetus *Congregatio Salvatoris Veteris* (32) vocari coepit, certe quia ad veterem Salvatoris Eccleſiam (poſtea dictam S. Reſtitutam) olim ea congregatio pertinebat. Ab eo etiam factum, ut cum in nova Cathedrali (exeunte forſan XIV. ſaec.) exſtructum fuiſſet ſacellum in *Salvatoris Veteris* (illius utique qui in priore Cathedrali colebatur) honorem; placuit Hebdomadariorum Congregationem ei ſacello affigere, eidemq. forſitan Congregationi in poſtico ejus ſacelli locum ad conveniendum aſſignare. De hoc ſacello plura diximus Par. I. Cap. 3. ſect. 2. pag. 22. ubi cur exſtructum, ſicq. vocatum fuerit, explicuimus: de quo & alibi ſaepe recurret diſſerendi locus.

Poſtremo cum in eo ſacello non tantum Salvatoris effigies, verum & SS. Athanaſii & Januarii colerentur (id quod ex documento anni 1598. patet quod in calce hujus libri inter Monumenta reperies) ab eo factum, ut aliquando Hebdomadarii praeter Salvatorem, etiam Athanaſium in ſigillo effigiaverint.

At forſitan objecerint, non ex eo quod in ſacello Salvatoris Veteris etiam Athanaſius coleretur, ob id caſu factum ut Hebdomadarii in ſuo ſigillo S. Athanaſium exhibuerint; ſed contra, quia ſacellum Salvatoris Veteris iſtud Hebdomadariorum (qui nim. ab Athanaſio orti fuiſſent) peculiare erat, idcirco Salvatoris iconi etiam Athanaſium adpictum fuiſſe. Sed reſpondetur, nullum unquam jus Hebdomadariis in id ſacellum competiiſſe (in quo tantum forſitan conveniendi (33) locus iis precario dabatur) deq. eorum in id ſacellum nullo jure locupletiſſimum teſtem exſtare, nim. emphyteuſeos inſtrumentum anno 1450. celebratum, quod inter

Mo-

doceri, ipſos ſaltem Hebdomadarios ad S. Athanaſium ſuum genus referre. Ergo id ſigillum eſt Hannibale recentius, ac forſan ſedulo excogitatum, ut, invito Hannibale, ortum ſuum ab Athanaſio adſciſcerent.

(32) *Salvatoris* cum adjectione *Veteris* appellationem nuſquam ante annum 1379. & 1381. reperire mihi licuit. Videbis Ludovici Archiep. diploma (de quo ſect. ſeq. §. 6. parte 2. agemus) in quo ea nomenclatura occurrit.

(33) Hebdomadarios aliquando habuiſſe conveniendi locum in poſtico ſacelli Salvatoris Veteris, ubi nunc Rectoris Seminarii majus cubiculum cernitur, ſunt qui narrent. Sed id totum ab aliis negatur. Etiam ſi vero is eis locus patuerit; tunc precario conceſſus fuerit neceſſe eſt; nam poſtea inde ejecti fuere, ut idem locus Confratriae SS. Sacramenti tribueretur.

Digitized by Google

Monumenta in calce referetur. Deinde quod ad dextrum Salvatoris latus Athanaſius depictus cerneretur, eam fuiſſe veriſſimam cauſam, quod ſub ejusdem ſacelli Ara S. Athanaſii pignora requieſcerent. Nam niſi ea cauſa fuiſſet; debuerat potius Januarius Mart. dextrum latus ſibi arrogare. Nunc quia ſub ſacelli Arâ lipſana Athanaſii quieſcunt; ob id in vetuſta icone (quae etiamnunc in poſtico altaris dejecta viſitur) Januarius patronus & Martyr tantus, laevo ipſe contentus latere, dextrum S. Athanaſio, utpote domino Capellae, permittit. Vide monumentum anni 1598. quod ſupra laudavimus: quod in calce reperies.

Et hactenus quidem Hebdomadariorum originis (quam fruſtra nituntur ab Athanaſio ducere: quae tamen re vera ex fortuita S. Athanaſii in ſacello Salvatoris Veteris ſepultura ac ſubſecuta S. Athanaſii imagine, uti dictum eſt, fidem ſibi quaeſivit) quaedam lepida in ſpeciem fundamenta praejacta fuerant. At ubi anteacto ſaeculo excuti codices manu exarati coeperunt; poſtquam ultimo tandem inventus eſt praeterea Vitae Athanaſianae locus, in quo Athanaſius *Sacerdotes Hebdomadarios* (qui re vera ſeptem presbyteri Cardinales erant) inſtituiſſe ſcribitur; facile poſtmodum fuit hanc ſpecioſam narrationem cudere, nim. Hebdomadarios (quos tamen haud plus quadringentis annis antiquos eſſe docebitur) ab S. Athanaſio fuiſſe inſtitutos, qui eos proinde tot praediis donatione inter vivos ditaverit (cujus donationis miror quod nondum tabulas authenticas produxerint) ac propterea in eorum ſigillo S. Athanaſium fundatorem ſuum exprimi.

III. Poſtremo objicient, Athanaſianae vitae locum non poſſe de Canonicis intelligi, quippe diu antea Imperiali fundatione a Magno Conſtantino inſtitutis. At huic tanto decori nuntium ultro remittimus (nec enim falſis delectamur ornamentis, qui veris affluimus) de quo agemus Sect. ultima.

SECTIO II.

Vera hodierni Hebdomadariorum coetus origo & natura panditur.

Cum ſumma veterum monumentorum de hodiernis Hebdomadariis loquentium inopia laboremus, tum maxime ab anno 1238. (quo anno a Petro Archiepiſcopo illis tunc adhuc *Clericis* inferioribus & *Confratribus Congregationis S. Salvatoris* confirmatur exemptio a collectis, quam anno 1213. primus omnium Anſelmus conceſſerat: de quo Sect. I. §. 3. diximus) uſq. ad annum 1372. (quo anno quidam Leonardus Paganus, uti mox infra §. 6. exponam, quatuor fundavit Hebdomadas) inter hos inquam duos terminos ingens annorum centum triginta quatuor intercedit hiatus, quo nullum prorſus veſtigium de iis ſignatum reperitur: niſi quod tantum ſub Joanne Urſino circ. ann. 1337. poſt

Digitized by Google

poſt centeſimum ſcil. a priore termino annum, *Hebdomadariorum Eccleſiae Neapolitanae* nuda ſit, ut infra dicetur, mentio. Quocirca in tanta veterum memoriarum penuria arduum eſt de ortu hodiernorum Hebdomadariorum certi quidquam afferre, deq. ejuſmodi beneficiorum natura exiſtimare; atq. illud in primis difficillimum, quo temporis articulo quave occaſione ex clericis collectitiis mobilibuſque, ac ſimul cujuſdam *Congregationis Salvatoris Eccleſiae* (quae nunc *S. Reſtituta* dicitur) *Confratribus*, beneficiarii immobiles ac nominatim *Hebdomadarii* evaſerint, definire. Et tamen in tanto rerum omnium incerto nihil facilius eſt, quam pro certo hoc primum ſtatuere; nempe hodiernos Hebdomadarios ad *Fratantiariorum* uti vulgo vocant; naturam referri oportere: Id ergo primum uti rem inconcuſſam ſtabiliemus: cetera poſtmodum accuratiſſima indagine adhibita perſcrutabimur.

§. I. *Hodiernos Neapolitanae Eccleſiae Hebdomadarios primitus non fuiſſe aliud quam ejuſdem Eccleſiae Fratantiarios, deinde aliquando Hebdomadarios, ſed tamen ſemper Fratantiariorum congeneres, evaſiſſe. Objectionibus occurritur.*

Jam primum omnium etiam atq. etiam rogatum volo a me lectorem (praeſertim, quo loco *Fratantiarii* nunc habeantur Neapoli, gnarum) ne probri loco id a me objici Hebdomadariis hodiernis putet, cum eos in Fratantiariorum genus rejicio: quaſi vero in Eccleſiaſticis miniſteriis, per quae Deo ſummo militatur, intelligi ulla poſſit (quod Deus avertat) ignominia: cum contra quilibet vel infimus militiae terrenae gradus honori habeatur. Ac ſane deplorandum eſt, eo uſque delicatiorum homuncionum proceſſiſſe faſtidia, ut non niſi magnifica quaedam, ac (ſi ſic vocare liceat) fumoſa Eccleſiae munia magni faciant; cetera (vel ea maxime, quod magis dolendum, quibus cura animarum incumbit) tamquam vilia ſpernant. Verum perverſa iſtiuſmodi, atq. inſolentis nauſeae plena judicia, vel me tacente, ipſa per ſe ſatis ſtomachum de mundi fermento ſordentem notant.

Erit deinde hoc etiam ſciendum, cum mihi primum in noſtrarum Hebdomadarum veram naturam intuenti veniſset in mentem, eas ad Fratantiarum genus eſſe referendas, in eaq. cogitatione me magis quotidie ac magis confirmaſſem; poſtea comperiſſe, alios etiam in prope eadem rerum veſtigia diverſis itineribus incidiſſe: quod maximum compertae veritatis, quippe in omnium peraeque oculos incurrentis, indicium eſſe, quis dubitat?

Verum nequis me uti vanum forte augurem damnet; rem altius repetam, ac veterem matricum urbis hujus Eccleſiarum ſtatum ob oculos initio ponam, cujuſmodi ab ſolertiſsimo Eccleſiarum noſtrarum Viſitatore, ac ſimul deſcriptore exactiſsimo Hannibale de Capua, Archiepiſcopo numquam ſatis celebrato, poſt luſtratam accuratiſsime dioeceſim exa-

exaratus uno in volumine fuit, ut ſibi brevis rationarii vicem praeſtaret. Exſtat is codex in Curiae Archiepiſcopalis tabulario: ex cujus folio IX. patet, in quatuor matricibus Neapolitanis Eccleſiis (quae antea, etiam ſub Alfonſo Carrafa, ſex erant) beneficiorum ſeu perſonarum Eccleſiaſticarum recenſionem deſcribi ejuſmodi, ut in unaquaq. earum praeter Rectorem, & ſiquae aliae occurrunt peculiaris nominis perſonae, definitus ſit quidam Hebdomadariorum atq. Confratrum numerus cum redituum & proventuum eis competentium, itemq. munerum deſcriptione. Munera omnibus ferme communia ſunt, Divinis intereſſe officiis, itemq. exſequiis. Interim quidam Confratres Sacriſtiae deſerviunt, alii campanas pulſant, & cetera faciunt quibus facto opus eſt. Hujuſmodi Hannibalianae recenſionis ſpecimen aliquod in ima (34) pagella cupidus lector

(34) *Conſpectus Hebdomadarum atq. Fratantiarum veterum matricum Neapolis Eccleſiarum ex Hannibalis de Capua Statu Eccleſiae Neap. decerptus.*

In Eccleſia S. Mariae Majoris primo loco recenſetur *Rectoria* cum ſuis reditibus & proventibus: deinde *Sacriſta*: poſtea, *Hebdomadarii*, inquit, *ſunt num. ſex, quorum unus choro dieb. ſing. intereſſe tenetur pro divinis officiis & Miſſis decantandis, & unus eorum intereſt cum Confratribus in exſequiis. Habent ſinguli praebendas*. Quarum reditus mox notantur.

Sequitur: *Confratres qui dicuntur Ab intus, ſeu ſacriſtiae, ſunt num. decem. Habent maſſam communem . . . Tenentur ſingulis dieb. omnes choro aſſiſtere . . aſſociant funera defunctorum . . . celebrare* (tenentur) *anniverſaries XCII; celebrari facere die quolibet Miſſam unam &c.*

Pergit: *Primicerius & Confratres, qui dicuntur Ab extra, ſive De campana, ſunt num. XVII. Habent maſſam communem . . . & antiquitus quibuſdam intererant exſequiis, in quibus pulſabatur campana.*

Poſtremo: *Officia Litterini, ſic nuncupata, ſunt num. IV. pro decantandis Epiſtolis & Evangeliis. Habent ſinguli praebendas &c.*

Mox ad Eccleſiam S. Mariae in Coſmodin tranſit: in qua praeter *Rectorem* ceteri ſic recenſentur: *Tres Hebdomadarii miniſtrant Sacramenta, quorum quilibet habet ſuam praebendam . . . Decem & octo Confratres pro efferendis funeribus ſimul cum ſupradictis Hebdomadariis, qui non habent niſi emolumenta ſolita.*

Sequitur Eccleſia S. Joannis Majoris; in qua *Rector, Abbas nuncupatus . . . binas voces ſeu ſuffragia habet tam in Congregatione Hebdomadariorum, quam Confratrum.* Sic etiam in Cathedrali binis ſuffragiis in Hebdomadariorum congregatione Cimeliarcha fruitur.

Deinde ubi primicerii reditus & onera deſcripſit; de Hebdomadariis ſic loquitur: Hebdomadarii ſunt num. XIII. *Habent ſinguli praebendas . . . Habent maſſam quarumdam Miſſarum . . item maſſam quorumdam anniverſariorum . . Tenentur celebrare Horas Canonicas ſub certa forma, & ferunt funera demortuorum in praedicta Parochia . . . die quolibet* (celebrant) *Miſſam unam.*

Confratres ſunt num. XII. qui habent maſſam communem . . tenentur . . celebrari (facere) *Miſſam unam ſingulis diebus Dominicis.*

Poſtremo de Eccleſia S. Georgii Majoris ſic incipit: *Rectoria eſt praebenda unius ex canonicatibus Majoris eccleſiae. Habet reditus &c. . . duas ibidem voces in Congregatione praedictae Eccleſiae, & alias duas in Eſtaurita ejuſd. Eccleſiae, cujus ipſe Rector eſt caput.* Quod etiam modo de Cimeliarcha notavimus.

Deinde poſt recenſitos Primicerium & Archipresbyterum ſubjicit: *Hebdomadarii ſunt num. ſex, qui miniſtrant Sacramenta, habentq. ſinguli ſingulas praebendas & onera diſtincta: quae ibid. notantur.*

Duae fratantiae pro cantandis Epiſtolis & Evangeliis cum communi inter eos praebenda . . Tres fratantiae aliae pro aſſiſtendo in Choro tantum. Omnes tam Hebdomadarii, quam

lector inveniet. Ad matricum porro Eccleſiarum exemplum etiam filiales parochiae (quae vulgo *Granciae*, ſequioris aetatis vocabulo, nuncupantur) ſe conformarunt: in quibus etiam, modo ſint paullo antiquiores, ſuas hebdomadas atq. fratantias deprehendes.

Haec igitur poſt milleſimum Chriſti annum (de qua epocha infra dicam) facies matricum Eccleſiarum Neapoli fuit: in quibus uti dixi, duo maxime perſonarum Eccleſiaſticarum nomina audimus, nempe *Hebdomadarios* atq. *Confratres*: quos alteros nunc vulgo non inepte *Fratantiarios* vocant, quaſi dicas Fratantiarum poſſeſſores, qua etiam forma *beneficiarios*, *penſionarios*, *donatarios*, & alia ejuſdem modi nomina uſurpamus. Atqui eadem prorſus omnia beneficiorum genera in Cathedrali fuiſſe neceſſe eſt; imo & fuiſse certiſſimum eſt. Quandoquidem in ea ſcimus praeter Canonicos fuiſſe ab antiquiſſimis temporibus *Confratres Salvatoris*, h. e. Stephaniae (nunc *S. Reſtitutae*) quorum anno 1213. uti diximus, Anſelmus meminit, & eoſdem atq. hodiernos Hebdomadarios fuiſſe, nemo, ut ſuperiore Sect. demonſtravi, unquam negavit. Praeter hos autem etiam Hebdomadarii quidam antiquiores (quos licebit poſthac *primitivos* aut *nativos* vocare) erant, quorum poſtea Hebdomadas Confratribus Salvatoris ſive hodiernis Hebdomadariis penuria laborantibus fuiſſe attributas, infra §. 6. ex Bernardi diplomate oſtendemus. Ergo dubium nullum eſt, quin ſi originem hodiernorum Hebdomadariorum ſpectes, meri Confratres, vulgo Fratantiarii, fuerint, ſupra quos antiquiores alii Cathedralis Hebdomadarii erant, ex Bernardi diplomate proxime laudato noti.

At inquient: de origine fatemur: verum nunc alia prorſus natura eſt, quia qui olim Confratres, nunc ſunt ac dicuntur Hebdomadarii. Verum

quam Confratres, Primicerius & Archipresbyter tenentur ad Horas Canonicas per alternas hebdomadas, & anniverſaria num. 50. habentq. maſſam communem . . . necnon emolumenta mortuorum.

Hic ſtatus eſt Eccleſiarum quatuor matricum ex Hannibale de Capua: cui potius credendum eſt, quam Caeſari de Engenio; qui in earumdem Hebdomadariis & Confratribus enumerandis ab Hannibale diverſus abit: quem videſis pag. 42. in fine, pag. 49. fine, pag. 62. Sed non novae ſunt ſcriptoris hujus hallucinationes.

Notandum eſt autem quatuor, quas modo ex Hannibale recenſui matrices eccleſias, numquam non tales fuiſſe habitas. Nec plures nunc ſunt: imo nec plures his quatuor numerabantur anno 1494. quo proceſſio generalis obviam proceſſit Cardinali Montis Regalis Legato ad coronandum Regem Alfonſum II. Nam in Tutinianis ex vet. Rituali Neap. excerptis ſic in ordine ejus proceſſionis refertur: *In primis quatuor cruces quatuor parochiarum principalium binatim aſſociatae, ſcil. S. Joan. Majoris, S. Mariae ad Coſmodin, S. Mariae Majoris, & S. Georgii Majoris.*

Itaque cum & uſq. ab anno 1494. & mox anno 1508. in funere Beatricis de Aragonia Reginae Hungariae (quod in libro Comitis Neap. deſcribitur) & ſub Hannibale anno circ. 1584. & hodie dum quatuor non amplius eae numerentur eccleſiae; miror quid ante annum 1565. acciderit, cur ſex numero haberentur. Nam in Actis dioeceſanae ſynodi Alfonſi Carrafae (anno 1565. coactae) fol. 37. praeter illas quatuor, recenſentur aliae duae, *S. Pauli Majoris*, & *S. Mariae Rotundae*. Eum Actorum locum infra ad finem hujus §. reperies.

Verum ante omnia hoc ipſum univerſum *Hebdomadariorum* genus, quemadmodum in ceteris matricibus Eccleſiis ſeſe habet, haud multo ſupra Fratantiariorum conditionem eſt, in tantum ut earum Eccleſiarum Hebdomadae ac Fratantiae plurimum confundi ſoleant, atq. uno ferme haberi loco. Sunt uni alterorum congeneres, & eadem ferme utrorumq. natura: quibus, poſtquam ad ultimum divinorum Officiorum excuſſerunt onus, hodie non aliud quam rei funerariae negotium in commune ſupereſt.

Et haec quidem de omnibus Neapolitanis Hebdomadariis & Confratribus in univerſum dicta volo. Ceterum ſi de Hebdomadariis Cathedralis agitur; duplex ratio eos adhuc Fratantiarios fateri cogit. Quarum prior ex octodecim presbyterorum (qui non aliud quam antiqui Confratres Cathedralis ſunt) appellatione ſatis vetuſta, qua vulgo *Quadraginta* vocantur, petitur. Nam inter omnes convenit, ſic eos dici, quia cum XXII. Hebdomadariis numerum quadraginta miniſtrorum (utiq. congenerum) complent: de quo uberius §. 7. dicam.

Altera vero ratio prorſus ineluctabilis eſt. Nam quo pacto ſeſe naturam Confratrum exuiſſe dicent, cum olim in Hebdomadariorum antiquiore ſepulcro legatur ſcalptum: SEPVLCHRVM CONFRATANCIAE SALVATORIS VETERIS, ipſiſmet fatentibus Hebdomadariis? Ac plura ſunt vetera monumenta eo ſpectantia, in quibus Hebdomadarii vocantur *Confratres Congregationis S. Salvatoris*. Etiam ultimis temporibus *Confratres* fuiſſe appellatos, teſtatur Viſitatio S. Reſtitutae Hannibalis de Capua: in qua fol. 206. poſt recitatum decretum Vicarii Generalis Donati Strinae anno 1521. in Hebdomadarios pronuntiatum, in fine ſubjicitur: *Quo decreto interpoſito idem dictus Vicarius mandavit intimari eiſdem HEBDOMADARIIS ET CONFRATRIBVS*. Idem Hannibal in Statu Cathedralis, qui exſtat ad Calcem Viſitationis Cathedralis anno 1582. poſtquam dixit, ſibi *non liquere quo tempore & a quo fuerint inſtituti* hodierni Hebdomadarii, addit: *Quandoque iidem* (Hebdomadarii) *CONFRATRES ſancti Salvatoris nuncupantur*. Hodie dum igitur hi Noſtri *Confratres* vocantur haud ſecus atq. ii omnes quos in ceteris Eccleſiis ſive *Confratres*, ſive uſitatiore vocabulo *Fratantiarios* nuncupamus.

Nunc quid objici ab his Noſtris poſſit, accurate provideamus. Ac primum id excipi poſſe ab Hebdomadariis, quo minus ad Fratantiarum naturam eorum beneficia referantur, video. Nihil enim ſibi commune cum Fratantiis & iis Hebdomadis, quae ſunt Fratantiarum congeneres, eſſe dicent; quandoquidem quae hujus naturae beneficia ſunt, ea adhuc in noſtra Cathedrali ſuperſunt, in qua quotidie videmus Fratantias & ejus generis Hebdomadas ab Archiepiſcopo conferri. Verum haec exceptio nullius roboris eſt; ſiquidem quae hodie hujus

generis beneficia Cathedralis ſunt, ea non nata primitus in Cathedrali ſunt, ſed aliunde adventitia, ab iis nempe filialibus parochiis, quae aliae aliis temporibus extinctae & Cathedrali adnexae (35) fuerunt: quas plures numero fuiſſe nemo ignorat. Et quidem ſupra notatum fuit, non tantum Eccleſias matres, ſed & earum filias hebdomadis & fratantiis fuiſſe inſtructas. Ergo primitivas noſtrae Cathedralis Fratantias non alias novimus, quam quae jam tum ſub Anſelmo Archiep. ineunte ſaeculo XIII. erant, quaeque poſtmodum in *Hebdomadarum* nomen traductae, ab hodiernis noſtris Hebdomadariis poſſidentur.

Deinde & illud opinor excipient, Hebdomadas ſuas adeo ad Confratriarum genus non eſſe referendas, ut potius beneficia curata fuerint, quippe cum Hebdomadarii uſque ad Alfonſi Geſualdi Archiep. tempora Sacramentorum adminiſtratione perfuncti fuerint, & curam animarum in tota urbe univerſalem geſſerint.

Reſpondetur, id eis ex Archiepiſcopi & Capituli (penes quos uſq. ad Archiepiſcopum Geſualdum cura animarum univerſalis &, uti vocant, *praeeminentialis* totius urbis fuit) deputatione licuiſſe, nec iis tantum, ſed & octodecim Presbyteris: qui *Quadraginta* vulgo vocantur, quia eum numerum cum Hebdomadariis abſolvunt, qui tamen octodecim Presbyteri veri *Confratres* ſunt. Praeterea ne quidquam eximium aut ſingulare ex ea cura ſibi mere deputata ſibi forte arrogent; ſciant hoc ipſum Hebdomadariis & Confratribus omnium ſex matricum Eccleſiarum ante eumdem Archiepiſcopum Geſualdum licuiſſe. Conſtat id ex Dioeceſanae Synodi a Card. Alfonſo Carrafa ann. 1565. habitae Actis, ab ejus Vicario doctiſſimo Julio Sanctorio accuratiſſime ſcriptis & a Mario Carrafa editis fol. 37. ubi dum ordo praecedentiae in proceſſionibus praeſcribitur, ſuo loco recenſentur *HEBDOMADARII ET CONFRATRES QUI EXERCENT CURAM ANIMARUM Parochialium Eccleſiarum, veluti = S. Pauli Majoris, S. Mariae Majoris, S. Georgii Majoris, S. Joannis Majoris, S. Mariae Rotundae, S. Mariae de Porta Nova, alias In Coſmodin: juxta tempus promotionis cujuſque*. Quid ergo ex animarum cura ſibi praecipuum ſupra ceterarum matricum Eccleſiarum Congregationes ſive Confratrias vindicare Noſtri poſſunt?

§. II.

(35) Hujuſmodi parochiae Cathedrali adnexae in Synodi Card. Pignatelli Appendice pag. 292. quinq. numerantur, quarum nomina ſunt hujuſmodi: *Santi Apoſtoli*, *S. Pietro de Ferrari*, *S. Giorgitello*, *S. Stefanello*, *S. Paolo*.

Sed & Eccleſiae S. Reſtitutae adnexa erat Parochia S. Silveſtri ad Nidum (ſic vocata, quia olim prope Nidi ſedile erat) cum ſua Congregatione, Primicerii ſcil. & ſexdecim Confratrum, & Hebdomadarii unius: cujus rectoria penes Capitulum tranſlata fuit. Id totum conſtat ex Archivi Capitularis codice Viſitationis S. Reſtitutae Hannibalis de Capua fol. 296. a tergo & 297. & ſeq.

Digitized by Google

§. II. EXCURSIO.

Qua univerſe in omnium Fratantiarum & Hebdomadarum, quae in Matricibus hujus urbis Eccleſiis ſunt, originem, epocham, ſimulq. naturam inquiritur.

I. ORIGO.

Hoc omnibus Hebdomadis & Fratantiis matricum Eccleſiarum commune eſt, ut hodie plerumq. confundantur; cum etiam Hebdomadas ſaepiſſime communi Fratantiarum nomine donari videas. Itaq. ſi recte accipio, hoc inter utraſq. intereſt, ut Hebdomadae omnes etiam *Fratantiae* dici queant, at non viciſſim fratantias omnes etiam Hebdomadas vocare liceat. Nam primitus nullum fere aliud exaudiebatur nomen niſi Congregationum atq. Confratrum; etſi ex Confratribus iſtis quidam in Hebdomadas allecti eſſent. Veluti in noſtra ipſa Cathedrali ſub Anſelmo & Petro Archiepiſcopis vix alii quam *Confratres Congregationis Salvatoris* exaudiebantur, ſimul tamen cum paucis ex eopte Confratrum numero Hebdomadariis antiquioribus, ſive *primitivis*: de quibus inferne (36) paucula adſperſimus, dicturi alibi plenius.

Jam vero ubi hae primitivae hebdomadae prope inertes, ac veluti beneficia ſimplicia evaſiſſent; ecce tibi ſequenti faeculo multos ex Confratribus noſtri *Salvatoris* ſcimus *Hebdomadarios* ita factos, ut ſimul *Confratres* dicerentur, alios vero (ii duodeviginti ſcil. qui nunc ſimul cum Hebdomadariis numerum quadragenarium implent) manſiſſe tantum Confratres: de horum enim inſtitutione cave Caeſari de Engenio (37) credas. Nunc miſſis tantiſper Hebdomadis (quas ex Confratriis exortas, dixi) nunc Confratriarum ipſarum originis ſatagamus.

Neapolitanas hodiernas Fratrias (vulgo *Confratantias.*) ab veteribus Neapolitanae reipublicae Graecis inſtitutis quidam noſtrorum hominum arceſſivere. Nam quemadmodum Romae populus ab rege Romulo in curias ſacrorum cauſa diſtributus fuit; ſic Neapoli & in aliis Graecis civitatibus multitudo in φρατρίας h. e. *ſodalitates* diſpertiebatur: de quo Neapolitanorum inſtituto vide quae in ima (38) pagella adnotamus.

 Quae

(36) Nam praeter hoſce *Confratres Salvatoris* ex Anſelmi diplomate notos, fuiſſe praeterea aliquot paucos Hebdomadarios, ex Bernardi diplomate (quod Anſelmiano poſt elapſos annos CLXV. ſucceſſit, quodque §. 6. illuſtrabimus) intelligitur: ſed hi ipſi initio videntur ab illis ipſis Confratribus orti fuiſſe; ita ut non aliud Hebdomadariorum ſeminarium, quam confratriae mihi ſemper fuiſſe videantur: id quod ex dicendis facile ſuadebitur.

(37) Inſcite Caeſar de Engenio pag. 4. hodiernos octodecim presbyteros qui *Quadraginta* vocantur, a Mario Carrafa inſtitutos ait. Atqui eos hodiernis Hebdomadariis fuiſſe coaevos, §. ultimo demonſtrabitur.

(38) *De antiquis Neapolitanae reipublicae fratriis. Earumdem nomina quaedam ex marmoribus eruuntur.*

Athenienſium φρατρίαις, aut ut alicubi ſcribitur φατρίαις (*fratriis* ſeu *curiis* aut *ſodalitatibus*) referti ſunt antiquorum libri, & re-

Quae igitur Neapolitanis gentilibus *φρατρίαι* & *συμφρατρίαι* vocabantur, eae ab eiſdem jam Chriſtianis *Fratriae* & *Confratriae*, aut corrupte *Fratantiae* & *Confratantiae*, appellatae videntur. Porro ſicuti a majoribus noſtris qui in eas adlecti eſſent, dicebantur *φράτορες* aut *συμφράτορες*; pari

& recentiorum commentarii. Atqui Neapolitanis etſi jam antea conditis, acceſſiſſe poſtea novum colonorum Athenienſium Diotimo duce ſupplementum, jam ab aliis eſt obſervatum. Ab eo factum, ut ſicut alia inſtituta Attica, ſic etiam *Fratriarum* nomen & conſuetudo diu Neapoli viguerit, etiam poſtquam ſub Imperatoribus Graecitatem paene omnem exuerat. Strabo ipſe lib. V. de Neapoli agens, *Plurima heic*, inquit, *Graecanicorum inſtitutorum veſtigia ſuperſunt* (*γυμνάσιά τε καὶ ἐφήβεια, καὶ φρατρίαι, ἅπαντα ἑλληνικὰ ὀνόματα, καίπερ ὄντων Ῥωμαίων*) *gymnaſia*, *&* *ephebia*, *&* *fratriae*, *Graecanica plane omnia nomina, cum ipſi ceteroqui Romani ſint*: lege Julia, ut opinor.

Hinc plura Neapoli ſaxa reperta fuerunt, in quibus varia fratriarum propria nomina ab aliquo numine, cui ſacrae erant, quaeſita deprehenduntur. Alli enim *Eumelidae* vocabantur, ab *Eumelo* patre Parthenopes ita dicti: de quo loquitur titulus (apud Capacium I. 6. & Reineſium I. 156.) hujuſmodi · *Ευμηλον θεον πατρωον φρατορες Ευμηλειδων* &c. *Eumelum deum patrium ſodalibus* (curiae) *Eumelidarum T. Flavius Pius curator dedicavit cum T. Flavio filio*. Ad hos referri poſſent *Εμμενίδαι* (*Emmenidae*) illi, haud ſemel a Pindaro memorati: de quibus adnotat Scholiaſtes: *Εμμενίδαι φατρία Θήρωνος ἐν Σικελίᾳ*. *Emmenidae ſunt Fratria Theronis in Sicilia*. Sed horum ſcriptura longius ab *Eumelidis* Neapolitanis abeſt, quam ut pro iiſdem habeantur. Itaq. Neapolitani Fratres ab *Eumelo*, at Pindarici a quodam *Emmene* derivantur.

Alii *Artemiſii* a Diana nomen invenerunt: de quibus lapis a Capacio & Summontio, deinde ab eod. Reineſio VI. 37. deſcriptus ſic incipit: Λ. ΚΡΕΠΕΡΑΙΟΝ &c. *L. Creperlium &c.* De qua tamen gente, nuſquam audita, miror cur Reineſio (cujus criticae licentiae in nomina in lapidibus expreſſa, quamlibet alioqui ſana, nuſquam non graſſari licuit) nulla ſubierit ſuſpicio. Re enim vera Lucio iſti *Creperio* (quae gens ex nummis & lapidibus notiſſima eſt) non *Creperlio* nomen fuit, & omnino ΚΡΕΠΕΡΗΙΟΝ in marmore ſcriptum fuerat, ſed Η fugiens pro Λ acceptum fuit. Ergo ſic habet inſcriptio: *L. Crepereio Proclo* (ſed Latino more, *Proculo*) *conſuli*, *proconſuli de ſe optime merito* (*Αρτεμισιοι φρατορες αμοιβης χαριν*) *Artemiſii ſodales grati animi gratia* (poſuerunt). Videtur mihi ſane Crepereius iſte Proculus ſub Hadriano (a quo *Conſulares Campaniae* inſtituti fuerunt) *conſul* ſuffectus, & Campaniae *conſularis* fuiſſe: qui conſulares in Graecis marmoribus & in libris *ὑπατικοὶ* ſaepe vocantur. Ac certe quia nomen adminiſtratae provinciae non adſcribitur; Campania videtur intelligenda, quae a *Conſularibus* adminiſtrabatur. Alii porro *Theotadaei*, ut opinor, vocabantur: de quibus fragmentum Neapolitani lapidis apud Gruterum pag. 112. 8. indicium ſic facit: ΦΡΗΤΡΙΟΙΣ ΘΕΩΤΑΔΑΙ...

Alii poſtremo *Ariſtaei* ſodales erant: de quibus mutila, & tamen bene longa exſtat apud Gruterum p. 125. 1. inſcriptio. Ex qua plura fratriarum officia diſcimus; ſic enim verſu altero ſcribitur: Ο *φρητραρχος*, *η οι χαλκολογοι*, *η ο φροντιστης*, *η οι διοικηται*, *η αλλος τις της φρητριας της Αρισταιων* &c. Porro *Αρισταιοι* *Ariſtaeos* ab *Ἄρης*, *Mars* derivatos arbitror. Nam ab *Ἄρης* fit *ἄρειος* & *ἀρεταῖος*. Itaq. *Ariſtaeos* interpretari *Martiales* poſſis. Ac ſcimus ſodalium *nomina in* ALIS deſiviſſe, ut AVGVSTALIS, HADRIANALIS &c.

Ac fuiſſe videtur etiam alia Neapoli fratria, quae ab Hebone deo patrio nomen ſodalibus quaeſierit: ſed inſcriptionis, ex qua id doceam, nunc in mentem non venit. Niſi quod memini me quondam ejuſmodi titulum ex Neapolitano lapide deſcripſiſſe: ſed piget nunc ſchedas excutere.

Poſtremo & *Fratres Arvales* huc referri non immerito poſſent: de quibus tot jam in agro Romano erutae inſcriptiones bene longae fuerunt, ut juſtum volumen redigi ex iis poſſit. Nam *Sodales Titios*, *Auguſtales*, *Hadrianales*, & hujus generis alios taceo.

Digitized by Google

pari modo ii poſtea Chriſtianis temporibus *Fratres* aut *Confratres* nuncupari coeperunt. Atque haec quidem jamdiu eruditorum Neapolitanorum opinio fuit. Cui opinioni favet Varro in IV. de L. L. cujus verba de Fratriis ſic ſunt concepta, quaſi ſi noſtris his temporibus ſcripta fuiſſent. *FRATRIA,* inquit, *eſt Graecum vocabulum partis hominum*, *ut Neapoli ETIAMNVNC*. Sic enim is locus a viris doctis emendatur.

Huic equidem perſuaſioni apud noſtros pervagatae non reluctarer (nam plures ex ethniciſmo mores atq. voces arripuiſſe Eccleſiam non diffiteor) ſi *Fratriarum* aut *Confratriarum* vocabula primis Neapolitanae Eccleſiae temporibus, dum adhuc aliquid Graecorum veſtigiorum ſuperabat, exaudiri coepiſſent; aut ſi uſquam ſaltem in Joannis diaconi Chronico, totq. Neapolitanis antiquis vitarum ſcriptoribus ea vox occurreret. Nunc quia nuſquam prorſus ea reperitur, ac non niſi poſt milleſimum Chriſti annum ea vocabula ſimul cum re ipſa frequentari coeperunt; omnino fatendum eſt ſacrarum *Fratriarum*, quae hodie ſunt, nec vocabulum nec totum ejuſmodi negotium de Graeco fonte cadere; nec apud ſaeculum iſtud ineruditum ac prorſus inconditum quidquam de antiquiſſimis illis Neapolitanorum ethnicorum Fratriis ne fando quidem auditum fuiſſe.

Ergo aliam prorſus originem quaerendam eſſe ſuadeo, aetati noſtrae viciniorem, & hodiernis moribus conſentaneam. Res tota omnino a coetibus monaſticis fluxit, ut vel ipſa vocabula noſtris Fratantiis cum Monaſteriis communia declarant: cujuſmodi ſunt tum *Congregationis*, tum *Fratrum*, *Confratrum*, *Fraternitatis* & *Confratriae* vocabula; tum etiam & *Abbatis* & *Cellararii* & *Hebdomadarii*, & ſi quae ſunt aliae utriſque uſitatae locutiones: de quibus omnibus vide quae imo margini (39) adſperſimus. Nam & vitam communem inter noſtros Confratres ſub

(39) *De quibuſdam vocabulis*, *quae Eccleſiarum Neapolitanarum Hebdomadarii & Confratres cum Monachis habent communia*.

Aevo ſequiore monachorum vitam paſſim fuiſſe in eccleſias invectam, tum inſtituta quaedam clericorum a monachis hauſta (veluti color veſtium pullus, qui antea clericis ſive candidus, ſive caſtaneus aut violaceus fuerat) tum etiam vocabula non pauca indidem accepta declarant. Verum quia de Neapolitanis Confratriis nunc ſermo propoſitus nobis eſt; de his age videamus.

Harum omnium τὸ σύστημα (*corpus*) non *Collegii*, ſed *Congregationis* ſemper vocabulo donari, ſatis ſcimus. Itaq. ſicuti in Cathedrali noſtra *Confratres CONGREGATIONIS Salvatoris* vocabantur, ſic etiam & in ceteris Eccleſiis eorum coetus *Congregatio* vocatur, & *Congregationem habere* dicuntur, cum ad conſultandum coeunt. Quae dixi, tum aliunde notiſſima ſunt, tum ex Ritib. Vrſinianis, & ex Statu Eccleſiae Neap. Hannibalis de Capua. Atqui hoc totum *Congregationis* vocabulum a monachis petitum fuit: quorum corpora atq. compages nullo magis proprio quam *Congregationis* nomine ab omnis aevi ſcriptoribus paſſim donari animadvertimus: ut exempla ejus rei afferre plane ineptiſſimum putem.

Nec porro aliunde quam a monachis fluxit *Abbatis* nomen, quo matricum Eccleſiarum rectores omnes (qui Confratribus & Hebdomadariis praeerant, & duplici ſuffragio in Congregatione gaudebant) utebantur. Itaq. in Actis dioeceſanae Synodi Alfonſi Carrafae ab

ab Jul. Sanctorio ſcriptis p. 37. *Abbates ſeculares* ſive Rectores matricibus collegiatis Eccleſiae praeſidentes hi recenſentur : *Abbas.. S. Pauli Majoris, cujus Abbatia eſt praebenda canonicatus Eccleſiae metropolitanae. Abbas..S. Mariae Majoris. Abbas..S. Georgii Majoris, cujus etiam Abbatia eſt alterius canonicatus praebenda. Abbas..S. Joannis Majoris. Abbas.. S. Mariae Rotundae. Abbas* (Regularis) *monaſterii S. Petri ad Aram... ut Abbas parochialis Eccleſiae S. Mariae in Coſmodin.* Obiter hic notabis, Eccleſias praecipuas ſub Alfonſo Carrafa ſex fuiſſe numeratas : at poſtmodum in Statu Hannibalis de Capua ad quatuor tantum eas reſtrictas obſervavimus in Adnot. 34. Porro in Cathedrali Eccleſia Cimeliarcha Abbatis munere erga confratres fungebatur. Nec abſonum eſt putare duplici eum appellatione uſum fuiſſe *Abbatis* ſcil. erga Confratrum Congregationem cui praeerat, & *Cimeliarchae* reſpectu cimeliorum Eccleſiae ; nam & illi ſex non tantum *Abbates*, quia confratriis praeerant, ſed etiam *Rectores*, ob Eccleſiae & parochiae regimen vocabantur.

Venio jam ad ipſum *Confratrum* nomen, ſive aliter *Fratrum*. Nam hi noſtri in omnium antiquiſſimo Anſelmi diplomate *Fratres Congr. Salvatoris* vocabantur : qui iidem in poſterioribus monumentis *Confratres* nuncupati fuerunt. At fruſtra ſim, ſi id laborem, ut oſtendam, hoc a monachis fuiſſe profectum. Initio quidem *Fratrum* nomen tantumdem quod *Fidelium* erat. At poſtquam ea appellatio inter fideles exolevit ; a monachis revocata fuit, nec unquam intermiſſa. Itaq. apud Graecos Ἀδελφότης (h. e. *Fraternitas*, ſive, uti noſtri loquebantur, *Fratantia*) totum monacorum gregem uni Hegumeno ſubjectum notabat : de qua voce vide Graecum Freſnii Gloſſarium. Eadem notione *Fraternitatem* Liberatus diac. uſurpavit cap. XI. *Tale Eutyches reddidit reſponſum, hoc apud ſe eſſe decretum, ut nunquam egrederetur a ſua fraternitate, ſed tamquam in ſepulcro degeret in monaſterio*. Plura de *Fratribus*, *Confratribus*, cognatiſq. vocabulis apud monachos uſitatiſſimis non addam, ne plane obtundam. Vide tamen, ſi tanti eſt Freſnium in *Confratres*, *Confratriſſa* (quod exponitur Joanni de Janua, *Congregatio confratrum vel conſororum*) *Confratria* ; ex quibus quo pacto ea nomina etiam extra monaſteria uſurpata fuerint, intelliges. Illud non omittam, quod ex charta anni 1267. in M. Paſtorali Eccleſ. Pariſ. l. 2. c. 61. alicubi Cangius affert : *Sexaginta ſolidos Pariſienſes ad opus diſtributionum inter CONFRATRES, & CLERICOS Matutinales dictae Eccleſiae*. Ex quo vides confratres iſtos non diſſimiles fuiſſe noſtratibus : quibus (ut Adnot. 34. vidimus) maſſa communis pro diſtributionibus erat.

Nec aliunde quam a monachis, *Hebdomadariorum* appellatio manavit. Eſt enim *Hebdomadarius* is Frater ſeu monachus, qui ſuas vices in miniſteriis monaſticis per hebdomadam exſequitur, ut optime definit Freſnius in Gloſſario. Regula SS. Patrum cap. 12. *Debet is qui praeeſt* (ὁ ἡγούμενος ſcil. qui Latinis *Abbas* vocatur) *diſponere hebdomadarios, & ordinem officii, quo ſibi invicem ſuccedant ad miniſtrandum*. Quod olim munus Cimeliarchae, ceu Confratrum Salvatoris Abbati, incumbebat ; & hodieq. Canonicus praefectus chori novo Hebdomadario *ἑβδομαδίαν* (*ordinem vicis ſuae*) ſive Hebdomadam aſſignat. Hoc obiter. Sed videſis ibid. apud Freſnium Hieronymi, Caſſiani, & Concilii Aquiſgranenſis loca : vide & Graecum ejuſd. Gloſſarium. Itaq. quot erant in monaſteriis ſive ad victum, ſive ad chorum, ſive ad ceteras monaſterii neceſſitates pertinentia officia, totidem & Hebdomadarii in orbem redibant. Verbi cauſa *Hebdomadarius coquinae*, *Chori*, *Pſalterii*, *Invitatorii*, item *Hebdomadarius Lector* (quod nomen hodie num de eo Hebdomadario, qui lectiones matutinorum legit, uſurpatur) item *Hebd. Cantor*, *Lector ad menſas*, *Hebdomadarius majoris miſſae*, & ſexcenta hujus generis.

Nec poſtremo *Cellarii*, ſive *Cellararii* aut *Cellerarii* vocabulum (quod & in cathedralis, & ceterarum Eccleſiarum Neap. Fratantiis omnibus de ipſarum oeconomo uſurpatur) aliud quam merum monaſticum nomen plane eſt. Exempla ex ejuſd. Dufreſnii Gloſſariis duobus Latino & Graeco petes. Nam Graeca etiam monaſteria nomen idem ſuo promo condo, & oeconomis dabant.

Ex quibus omnibus ſatis animadvertes, fruſtra prorſus eos laborare, qui noſtrum *Fratantiarum* initiatum tam longe a republica Neapolitana, h. e. a bis mille prope annis, repetunt ; praeſertim cum ejus & ſimilium vocabulorum fons tam e vicino ſaliat.

Digitized by Google

ſub ſuo praepoſito inſtar Monachorum principio viguiſſe, nullus dubito: de qua eorum vita communi tunc dicetur, cum quoddam a me Monumentum ineditum de Ordine, quo divina officia Confratres ii perſolverent, proferetur & illuſtrabitur. Ex eodem porro Monumento exploratiſſimum, modo aves addixerint, fore ſpero, quam mox poſt milleſimum Chriſti annum hae Fratriae coeperint, & undenam id inſtitutum proſilierit.

Jam vero Confratrias iſtas non tantum clericorum exſtitiſſe, ſed & laicorum (cujuſmodi hodie plurimae adhuc ſunt) parum eſt dubitandum. Imo hinc factum puto, ut *Fratres Congreg. Salvatoris* Anſelmus diſerte *Clericos* vocaverit, ne ſcil. cum laicis Confratribus (quorum jam tum plurimas fuiſſe ubiq. gentium Confratrias ſcio) confunderentur. Verum hae, de quibus nunc agitur, Clericorum erant, & quidem ordinis infimi, ut ad diploma Anſelmi adnotavimus. Ac ſi recte tum Anſelmi locutiones (*inſudaſſe* eos obſequiis Eccleſiae dicentis) tum etiam hodiernum Fratantiariorum efferendi mortuos munus perpenderimus; haud temere dixerimus, iſtos Clericos Confratres inter Clericos *Copiatas* atq. *foſſarios*, aut ſiquo alio nomine vocabantur (de quibus vide (40) in ima pagella) eſſe recenſendos.

II. *EPOCHA*, *ſive earum antiquiſſima mentio*.

Age vero, de harum Congregationum antiquitate videamus. Earum quidem certam epocham, veteribus deſtituti memoriis figere nullam poſſumus; tamen ecquid in ea re antiquiſſimum repererim, nihil vetat proferre in medium. Iſtiuſmodi Congregationes jam quidem ultimo ſaeculi XI. anno exſtabant: quod perſpicue diſcimus ex membrana S. Archangeli ad Bayanum, qua Petrus Archiep. cum Sergio Duce & Neapolitano Capitulo aſſentitur permutationis contractui inter neſcio quam *Congregationem Eccleſiae S. Reſtitutae* & monaſterium S. Mich. Arch. ad Bayanum, anno 1100. Doleo ſane quod eam chartam non niſi mutilam (nec enim aliter potuit) Chioccarellus pag. 126. recitaverit: ex qua nos ea tantum quae huc pertinent, afferemus. Sic ergo Archiepiſcopus praefatur: *Certum eſt nos cunctas CONGREGATIONES* (hinc plurimas jam tum Neapoli fuiſſe diſcimus, in ſingulis ſaltem Eccleſiis matricibus ſingulas) *SACERDOTUM* (*) *& CLERICORUM ſalutiferae* . . . Hîc multa ex praefatione, ac longe plura ex διαθέσει (*diſpoſitione*)

(40) Κοπιαταὶ, *Copiatae* in Graeca Eccleſia dicebantur, qui in Latina *Foſſarii* aut *Foſſores*. Iidem in Juſtiniani Nov. etiam *Decani* dicuntur. Iis efferendorum & ſepeliendorum mortuorum cura potiſſimum incumbebat. In infimo Clericorum ordine numerabantur. De iis trita ſunt omnia. Hoc tantum notaverim, clericis hiſce a praecipuo eorum munere (quo, uti loquitur Incerti Epiſtola ad Ruſticum Narbonenſem, *In ſimilitudinem Tobiae ſancti ſepelire mortuos admonentur*) nomen fuiſſe inditum: ceteroqui eiſdem videri etiam laborioſiſſima quaeque alia munera incubuiſſe, veluti pulſandi campanas, everrendi Eccleſiam, & quae ſunt de hoc genere: unde & *Copiatae* (quaſi *laborantes* dixeris) ſunt appellati. Agitur de his in Cod. Theod. ubi Gothofredum conſules, ut alios ſane plures taceam.

(*) De hoc loco dicam alibi forſitan.

tione) deſunt. Haec tamen poſt hiatum in Chioccarello ſequuntur... *Congregationis Eccleſiae Sanctae Reſtitutae* (S. Reſtitutae Eccleſiam antiquiorem intelligit, quae in poſtico Capellae S. Mariae de Principio erat, uti pluries Parte I. oſtendimus) *de intus Epiſcopio Sanctae Neapolitanae Eccleſiae* (de vetuſtiore Epiſcopio loquitur, quod nunc mutato nomine *Sancta Reſtituta* vocatur: nam hodierna Cathedralis non niſi centeſimo, eoq. amplius, anno poſt hanc membranam eſſe coepit,) *a praeſenti die promptiſſima voluntate commutavimus, & tradidimus vobis domina Gemma venerabilis abbatiſſa &c.* De hac porro S. Reſtitutae Congregatione alibi forſitan ſermo nobis recurret. Ac recitato quidem diplomati primo loco Petrus Archiep., deinde Sergius Conſul & Dux & Protoſebaſtus, mox Aligernus Primicerius, Petruſq. Archidiaconus, adhaec duo Diaconi, treſq. Subdiaconi Eccleſiae Neapolitanae (tacito *Canonici* titulo, quo tunc temporis vix aut ne vix quidem utebantur) ſubſcripſerunt.

Ac ne quis forte *Congregationis* vocem in adſcripto monumento aliorſum, quam qua nos notione intelleximus, accipiat; res multo clarior altero Sergii Archiep. diplomate fiet, quod octogeſimo poſt anno (i. e. 1183. nempe anno trigeſimo ante Anſelmi diploma, Fratres Salvatoris a collectis eximentis) datum fuit. In eo Sergius cum Canonicorum conſenſu & ſubſcriptionibus, teſtandi facultatem, ſub certa tamen lege, largitur clericis de beneficiorum proventibus, tam ſuae Majoris Eccleſiae, quam aliarum Eccleſiarum & CONGREGATIONVM. Idque *Congregationum* nomen, tamquam ab Eccleſiis diſtinctarum, ſive potius (ut interpretor) Eccleſiis matricibus affixarum, bis ibi repetitur. Ad ſummam aut toto caelo aberro, aut *Congregationes* de quibus Sergius vergente ſaeculo XII. loquitur, ſunt illae ipſae Hebdomadariorum atq. Confratrum Congregationes, quas poſt tot ſaecula Hannibal de Capua in ſuo Eccleſiae Neapolitanae ſtatu in Parochialibus Neapolitanis Eccleſiis deſcripſit, de quib. ſupra Adnot. 34. vidimus. Ceterum integrum Sergii diploma leges apud Chioccarellum pag. 138. Atq. haec ſunt antiquiſſima duo Congregationum ſive Fratriarum noſtratium monumenta: quibus & tertium Anſelmi diploma anni 1213. accedit, quod ſect. I. §. 3. expoſuimus.

§. III. *Earumdem Fratriarum* EFFIGIES *Monaſticae inſtitutioni ſimillima ex inedito opuſculo exhibenda alio remittitur: ubi ſimul de earum ortu primo ac natura amplius & accuratius agendum promittitur.*

Poſtremo harum Congregationum ſive Fratriarum imaginem ſi a me forte quaeſieris; non aliam ſiſtere lectori meo poſſum, quam eam ipſam, quam in Comitis Neapolitani quodam ſatis antiquo monumento latentem caſu reperi per hos dies: quo quidem monumento, Fratrum
iſtorum

Digitized by Google

iſtorum (quibus Neapolitanae Eccleſiae poſt milleſimum Chriſti annum refertae erant) ordo Divinorum Officiorum deſcribitur ; ſed ita tamen, ut obiter eoſdem monachorum inſtar communi menſa eodemq. clauſtro uſos intelligas. Hoc igitur pulcherrimum cimelium hic adſcribere, eique qualecumq. meum judicium, ubinam ſcil.& quo tempore ſcriptum videatur, praemittere, & aliquot eidem animadverſiones ſubnectere decreveram. Nec enim dubitabam, quin ex eo liceret ſimul originem primam ac natales Fratriarum iſtarum atq. indolem pernoſcere. Sed pluribus ex cauſis hanc univerſam tractationem, jam ceteroqui paratam, in Appendicem (quae ante Monumenta legalia Deo dante edetur) rejicere coactus fui: primum quod vererer, ne ſatis longa ſcriptione & commentatione interpoſita, lectores delaſſarem: deinde quod quamvis quaecumq.eo pertinent,jam ſcripta & parata haberem;tamen quae adumbraveram, ad ea confirmanda lux mihi aliunde adhuc exſpectanda eſſet. Itaq. commentarium hujus loci totum Appendicis initio dabimus.

§. IV. *Quandonam Confratres Clerici Congregationis Salvatoris, ex Anſelmi & Petri diplomatibus antea noti, Hebdomadariorum gradum & nomen aſſecuti fuerint, diſputatio proponitur, eademq. in ſequentem Diſquiſitionem rejicitur.*

Ac de univerſo Fratriarum Neap. genere hactenus. Nunc ad eos Confratres progredior, qui poſtea in hodiernos Hebdomadarios evaſerunt. Et quidem uſque ad annum 1238. (quo Archiep.Petrus de Surrento Fratribus Congregationis Salvatoris exemptionem a collectis ab Anſelmo proxime conceſſam confirmavit apud Chioccar. in fine pag. 159.) hi noſtri iidem profecto erant, qui ſub Anſelmo fuerant, h. e. Fratres Clerici, non titulares, ſed mobiles & collectitii, ut ad Anſelmi diploma notavimus. Deinde ſequitur immanis annorum centum quadraginta hiatus, per quos nihil de his noſtris ſcriptum occurrit, nempe ad annum uſq. 1378. quo facti jam Hebdomadarii perſpiciuntur; nam hoc demum anno 1378. a Bernardo Archiepiſcopo (ſicuti etiam poſtea ſub ſecutis Praeſulibus) *Hebdomadarii Congregationis Salvatoris* nuncupantur. Tametſi ſexennio ante neſcio quae Hedomadae quatuor a quodam Leonardo Pagano fundatae anno 1372. deprehenduntur, de quibus §.6. dicam. Etſi nulla ibi cernitur *Congregationis Salvatoris* mentio. Ergo per illos 140. annos (aut minimum 134. ſi Paganianae fundationis habenda ſit ratio) ex Clericis & Confratribus meris in Hebdomadarios (honorificentius ſane nomen) evaſerant. At quo potiſſimum intermedii temporis articulo, quave de cauſa haec mutatio acciderit, donec ejus rei certa monumenta prodierint, ignorare interim cogimur.

Niſi quod ex Joannis Urſini Archiepiſcopi Ritibus ſive Conſuetudinibus lux quaepiam ſubluſtris affulget, in quibus mentio *Hebdomadariorum* occurrit; ſed ita ut neſcias an non de nativis prioribus Eccleſiae

Digitized by Google

Neap. Hebdomadariis (de quib. §. 6. dicam) ibi potius , quam de his recentibus , ſermo ſit, certe quia nulla in iis Ritibus ſimul cum Hebdomadariis mentio Congregationis Salvatoris jungitur . Nam certe fuiſſe alios ab antiquo nativos Majoris Eccleſiae Hebdomadarios , coaevos confratribus , (de quibus tum alibi , tum Adnotat. 36. quaedam praelibavi) infra oſtendetur : quod etiam inde patet , quod Anſelmus in ſuo diplomate , quod Sect. ſuperiore expoſuimus , praeter Clericos Confratres Salvatoris Collectis adhuc obnoxios , agnoſcit fuiſſe alios in ſua Cathedrali Clericos ab iis perſolvendis jam antea immunes . Atqui hos non alios fuiſſe ajo, quam primitivos illos Hebdomadarios ; nec enim in Matricibus Eccleſiis Neap. ſaeculo XII. aliud erat uſitatum nomen, quam Hebdomadariorum & Confratrum. Hoc ipſum ex eo quoq. demonſtratur, quod anno 1378. ſub Bernardo recentibus his Hebdomadariis , qui antea meri Confratres fuerant , tres Hedomadae (quarum unam quidam Neapolitanus Canonicus poſſidebat) in perpetuum adnectuntur : neo tres haſce Hebdomadas alias ſuſpicari licet , quam ex numero primitivarum Majoris Eccleſiae Hebdomadarum , quae lapſu temporis inertes evaſerant , & beneficia prope ſimplicia , ita ut earum unam Canonicus poſſideret . Haec eo dixi , quod de illis Hebdomadariis ,, quorum Joannes Urſinus anno 1337. (ſed ſine conſueta *Confratantiae* aut *Congregationis Salvatoris* adjectione) meminit , dubitari poſſit , recentes ne iſti , qui ſub Anſelmo meri Confratres exſtiterant , an illi alii primitivi fuerint . Verum in ea Joannis Urſini loca infra §. ſeq. ſubtilius inquiram .

Ergo uti monebam , adhuc inexploratum eſt , quonam potiſſimum interjecti temporis articulo hi Noſtri ex meris Clericis Confratribus ad paullo honorificentius Hebdomadariorum officium ac nomen , quave occaſione perrepſerint . Tamen mihi demum ſimul omnia circumſpicienti non niſi ineunte XIV. ſaeculo , h. e. poſt novae Cathedralis encaenia (per occaſionem ſcil. Cathedralis novae miniſtris quotidianis inſtruendae) ea , de qua quaerimus , facta videtur erectio . Sed quonam potiſſimum momento temporis , id jam, qua maxima accuratione potero, diſcutere & in apertum proferre aggrediar .

§. V. DISQUISITIO AMPLIOR.

De occaſione ac puncto temporis , quo Anſelmiani Clerici Confratres Salvatoris , evaſerint presbyteri Hebdomadarii .

PARS I. ISAGOGICA.

Poſt novae Cathedralis encaenia quid Archiepiſcopos impulerit , ut novam Cathedralem novis miniſtris inſtruerent .

Ne longioribus ambagibus lectorem teneam ; primum omnium certiſſimum eſt , novae Cathedralis , quae nunc frequentatur , non niſi ſub Humberto Archiepiſcopo celebrata fuiſſe encaenia circiter annum 1314. quod Parte I. cap. VI. ubi hexametros muſivo operi S. Mariae de Principio

cipio ſubjectos expoſuimus, copioſe declaratum fuit. Hac vero occaſione etiam de εἰδικῷ (*formali*) novae Cathedralis ſtatu Humbertum cogitaſſe, prorſus neceſſe eſt, vel ſi ejus rei documenta deeſſent. Tametſi haud prorſus deſunt; nam de eo Chioccarellus ſic loquitur pag. 198. ante medium: *Neapolitanae Eccleſiae* (Humbertus) *praeficitur anno* 1308. *die* 16. *Martii*. . . *fecit etiam utiles quaſdam Conſtitutiones ad DIVINVM CVLTVM AVGENDVM, IN OFFICIIS nempe IN MAIORI ECCLESIA CELEBRANDIS die* 10. *Sept.* 1317. *quarum exordium eſt* = *Nos Humbertus miſeratione divina Neapolit. Archiep. &c.*

Hic equidem Chioccarello iraſcebar, quod non integram Conſtitutionem Humberti hujus, quam deperdidimus, attuliſſet; a quo ſuſpicabar mutationem illam Confratrum Salvatoris in Hebdomadarios factam fuiſſe poſt novae hujus Cathedralis encaenia. Nam quamdiu quae nunc S. Reſtituta dicitur, ea ſe Cathedralem gerebat, in ea mihi videntur presbyteri Cardinales Canonici ſive quotidie ſacra feciſſe, prout inſtitutum ab ſuo auctore S. Athanaſio fuerat, ſive potius ac verius diebus ipſi ſollemnioribus ſacrificaſſe contenti, quotidianum Miſſae publicae onus primitivis (quos §. ſuperiore indicavi, ac plenius §. ſeq. oſtendam) Hebdomadariis permiſiſſe: dum interim illi ab Anſelmo & Petro Archiepiſcopis memorati *Clerici Confratres Congregationis Salvatoris* (*Salvatoris* autem nomine vetus Cathedralis veniebat) in inferioribus miniſtrarent. Et ita quidem uſq. ad novae Cathedralis encaenia obtinuiſſe mecum ipſe haud temere reputabam.

At vero ubi nova haec Cathedralis encaeniata fuit, haud dubie ea novis miniſtris divina officia quotidie perſolutura fuit inſtruenda. Quid enim? Canonicis (quibus tunc temporis veteris Cathedralis, nunc *S. Reſtitutae*, dictae dominium ac ſimul miniſterium obvenerat) grave fuiſſet praeter ſibi incumbens veteris Cathedralis ſive S. Reſtitutae ſervitium, etiam in novam Cathedralem quotidie ad Divina officia peragenda convenire. Quotidie, inquam, id praeſtare detrectaſſe videntur: nam ceteroqui numquam praeſente Archiepiſcopo aberant,& in feſtis ſollemnioribus etiam abſente Pontifice novae Cathedralis Officia unus Canonicorum celebrabat, ceteri ſacris intererant: quod ſatis ex Joannis Urſini Ritibus & ex Comite Neapolitano, qui in Capituli archivo aſſervatur, conſtat. At, inquam, quotidie illuc confluere graviſſimum videbatur.

Quid interim Archiepiſcopi facerent? An primitivos illos Neapolitanae Eccleſiae Hebdomadarios ad id cogerent? At ii pauciſſimi (41) numero fuiſſe videntur, & nihilo minus amolitos a ſe id onus veriſimi-

 le

(41) Nec enim aliarum veterum hebdomadarum certa mentio occurrit, quam illarum trium, quas anno 1378. Bernardus Archiep. a ſe extinctas, novis Hebdomadariis adnexuit. Fuiſſe quidem & alias primitivas Hebdomadas ex quibusdam non levibus indiciis alibi arguimus: ſed paucas omnino fuiſſe, arbitror.

le (42) eſt. Quod unum igitur relinquebatur, eo mihi conſilia ſua vertiſſe ſive Humbertus, ſive alius ſucceſſorum videtur, ut veteres *Clericos Confratres Salvatoris* (i. e. Stephaniae, quae poſtea ſibi recens nomen S. Reſtitutae peperit) qui hactenus in abjectioribus obſequiis inſudaverant, ac non tam legitima inſtitutione affigebantur Eccleſiae, quam deputatione mobili ad nutum deligebantur, ut hos inquam in legitimos beneficiarios proveheret. Hos igitur perſolvendis divinis novae Cathedralis officiis, admotos fuiſſe neceſſe eſt, iiſque *Hebdomadariorum* nomen & munus (ſub cura tamen Cimeliarchae eorum antiqui praefecti) traditum, ac praeterea cautum, ut quotidie Choro praeſto eſſent ea lege, ut in majoribus ſollemnitatibus, quibus Canonici ſollemniter Officium & Miſſam celebrarent, munia ipſi inferiora obirent, ceteris vero diebus novi ipſi Hebdomadarii totum divinorum Officiorum penſum ſub cura Cimeliarchae abſolverent. Ita equidem augurabar ſcripſeramq. Sed paullo poſt caſu accidit, ut illa Humberti tamdiu deplorata Conſtitutione, ſimulq. Ritualibus Joannis Urſini excerptis ex inſperato repertis, me minime vanum augurem deprehenderim, ac ſimul tempus ipſum Hebdomadariorum recentium inſtitutionis detexerim. De quibus omnibus paullo jam ſubtilius agendum mihi cenſeo.

P A R S   A L T E R A.

Humberti de Divinis Officiis Conſtitutio producitur & explicatur. Quae tunc Divini cultus effigies in Neapolitana Cathedrali fuerit, exponitur. Utrum is Praeſul novos Hebdomadarios inſtituerit, an alterius nominis miniſtris Eccleſiam inſtruxerit, expenditur.

Inter Camilli Tutini viri noſtrarum antiquitatum ſtudioſiſſimi bibliothecae Brancatianae manu exaratos codices unum prae ceteris aeſtimabilem (quantum quidem ad rem propoſitam attinet) ex indicio Cyri de Alteriis ſacrae antiquitatis ſcientiſſimi jam olim videram atq. attrectaveram; quippe cum in eo codice veteris Ritualis Neap. ſelecta capita continerentur, olim a Camillo Tutino decerpta. Vetus autem ille Ritualis liber nihil fuit aliud quam *Ritus* ſive *Conſuetudines* (utroq. enim modo olim inſcribebantur) Eccleſiae Neap. circa ſacras caeremonias, ab Archiepiſcopo Joanne Urſino anno 1337. in unum volumen coactae ac publicatae. Et integrum quidem Urſini codicem membranaceum, qui in Capituli tabulario aſſervabatur, amiſimus. Sed id damnum Tutiniana excerpta reſarciunt, in quibus eae Conſuetudines magna ex parte integrae reperiuntur. Etſi in *Comite* Eccleſiae Neap. qui in Canonicorum archivo detinetur, eae quoq. paucis mutatis, tacito Joannis nomine pluries

(42) Nativas illas Eccleſiae Neap. Hebdomadas evaſiſſe tandem ſimplicia beneficia, in tantum ut a Canonicis Cathedralis aut ceteroqui a clericis nobilibus poſſideri ſolerent, tum aliunde tum ex eodem Bernardi diplomate, cujus modo commemini, §. ſeq. demonſtrabitur. Ea de cauſa non videtur quotidianum onus divinorum officiorum eis imponi in proclivi fuiſſe. Imo illud praeſtabilius viſum Bernardo fuit, ſi tandem novis Hebdomadariis id onus jam amplexis hebdomadas nativas illas jam otioſas adnecteret.

pluries cernuntur : ex quo perſpicuum eſt, noſtrum Comitem, (vulgo *Comitum*) cui plura ex intervallo addita fuere, initio nihil aliud quam Urſinianas Conſuetudines deſcriptas habuiſſe.

At ex eodem illo Capituli codice, ex quo Tutinus Urſinianos Ritus decerpſerat, etiam Humberti Conſtitutionem deſcripſit: quam utpote ſingularis argumenti (quippe de novae Cathedralis, ab eopte encaeniatae, cultu Divino agentem) dare hic integram proderit. Ea ſic incipit.

Conſtitutio Domini Humberti Archiepiſcopi anno 1317.

Nos Humbertus miſeratione divina Neapolitanus (43) *Archiep. omnibus volumus eſſe notum, quod ſuſcepti regiminis nos cura ſollicitat, ut utilitatibus ſubjectorum, praecipue clericorum noſtrorum, in illis maxime per quae animarum ſaluti conſulitur, bonorum ſtatutorum editione ſollicite providere curemus. Sane cum deſideremus divinum cultum augeri, non minui, & nonnulli de noſtro* (44) *Capitulo Neapolitanae Eccleſiae multum negligenter conveniant ad divina diebus & horis debitis, quibus* (45) *ad ſupraſcripta tenentur; idcirco de conſenſu* (46) *& voluntate dicti noſtri Capituli infraſcriptis conſtitutionibus perpetuo valituris duximus ſtatuendum.*

I. Quod omnes clerici noſtrae Majoris Eccleſiae Neapolitanae, quocumq. (47) *nomine cenſentur, diebus* (48) *& horis debitis, quando intrare*

(43) Ipſiſſimum eſt initium quod modo pag. 147. ex Chioccarello deſcripſimus. Quod quidem initium ex uſu ejus aetatis fuit. Nam Joannes Vrſinus Conſtitutionum compilationi, quam initio ſui Epiſcopatus (h. e. ſub ann. 1330. edidit) ſic praefatur: *Nos Joannes Dei & Apoſtol. ſedis gratia Archiep. Neap.* (hic in editis deſunt forſitan pauca, quae ſupplenda ex hoc Humberti exordio ſuſpicor, nempe haec: *Omnibus volumus eſſe notum, quod ſuſcepti paſtoralis regiminis nos cura ſollicitat, ſic utilitatibus ſubjectorum, in illis praecipue, quae animarum ſaluti conſulunt, nunc novorum editione jurium, nunc antiquorum confirmatione, ſollicite providere* &c. quae totidem verbis cum Humberto conveniunt.

(44) Canonicorum quorumdam negligentia in eo poſita erat (ut infra declarat) quod non ab initio Officiis intereſſent, ſed ſerius aliquanto in chorum intrarent. Qui porro hic *De Capitulo* dicuntur, iidem mox cap. 3. vocantur diſertim *Canonici*. Quos quidem valde laudo, quod ipſimet ſuopte judicio (nam haec Conſtitutio *De conſenſu & voluntate Capituli* edita mox dicitur) ſuos collegas negligentiores damnaverint.

(45) Ex hoc loco ſatis conſtat, Humbertum habuiſſe in confeſſo, Canonicos certis tantum diebus onere divinorum officiorum, ſive in nova Cathedrali ſive in S. Reſtituta, adſtrictos fuiſſe: *Quibus* (diebus) inquit, *ad ſupraſcripta tenentur*: id quod ex ſubjectis capitibus luculentius oſtenditur, & ex Adnot. 48.

(46) Non tantum alienationes, permutationes, uniones, & cetera hujuſmodi de conſenſu & voluntate Capituli ſemper factae fuere, verum etiam *conſtitutiones perpetuo valiturae* (uti ſuas haſce Humbertus vocat) ita demum robur accipiebant, ſi eum conſenſu & voluntate Capituli fierent. Multo magis in ſynodalibus conſtitutionibus id valebat: quas quidem Archiepiſcopus Joannes Vrſinus ſibi aeque & Capitulo inſcribit: *Conſtitutiones*, inquit, *Synodales.. Domini Joannis.. Archiepiſcopi Neapolitani, & ejus Capituli*.

(47) Ex his probabile fit, praeter Canonicos & confratres S. Salvatoris fuiſſe etiam Hebdomadarios, ſive primitivos, quos ſaepe nominavi, ſive forſan etiam novos jam tum inſtitutos. Alioqui quo illud *Quocumq. nomine* pertinebit? Verum de his vide adnot. 54. & in fine hujus partis.

(48) Jam ſupra Adnot. 45. notavimus, tunc

re (49) *& intereſſe debent divinis officiis, ad ipſa conveniant ut tenentur, ut Deo, deinde Eccleſiae ſatisfaciant; & Divinam ne* (dum) *noſtram mereantur effugere ultionem*.

II. (50) *Item ſtatuimus, ut quotiens officium mortuorum pro anniverſario alicujus mortui in noſtra Majori Neapolitana vel* (51) *Sanctae Reſtitutae Eccleſiis celebratur, omnes ſollicite conveniant ad dictum officium celebrandum; & ſiquis adeo negligens fuerit, quod poſt Introitum Miſſae ad dictum officium convenerit, & non ante, portione, quam haberi debetur* (corr. ex Joanneo cap. 48. *Quam habere debet*) *intereſſendo a principio dicti officii, ſit* (52) *ea vice ipſo facto privatus*.

III. Item ſtatuimus, quod quotiens feſtum aliquod celebratur in noſtra Majori Neapolitana Eccleſia, in quo pecunia (53) *aliqua pro prandio vel pro aliquo alio, inter clericos dividatur, ſiquis Canonicorum* (54) *ſic*

tunc Canonicis non incubuiſſe Officiorum onus quotidianum. At id ceteris etiam cujuſcumq. nominis clericis commune fuiſſe, liquet: *diebus*, inquit, *quando intereſſe debent divinis officiis*. Sed & hoc ipſum ex omnibus iis monumentis, quae §. ſeq. producentur, confirmatur. Nec enim alia de cauſa novis Hebdomadariis modo veteres illae otioſae Hebdomadae, modo Eccleſiae quaedam & beneficia ab Archiepiſcopis & Capitulo adnectebantur, niſi ut ii reditibus aucti (quorum inopiam cauſati, onus quotidianum detrectabant) quotidie Divinis intereſſe valerent. Vide §. ſeq. Imo & ex ſubjectis hujus conſtitutionis capitibus ſatis intelligitur, tum Canonicos, tum etiam ceteros beneficiarios iis fere tantum diebus modo in majorem Eccleſiam, modo in S. Reſtitutam conveniſſe, in quos ſive defuncti alicujus anniverſarium, ſive feſtum, in quo pecuniae ex legato aliquo diſtribuebantur, in utralibet Eccleſia celebrandum incidebat.

(49) *Intrandi* verbum ſollemne in ea re tunc fuiſſe non tantum ex hodierna hujus Cathedralis loquendi conſuetudine, & ex Urſinianis Ritibus paſſim, ſed etiam ex Capuanae Eccleſiae ritibus antiquis conſtat: in qua primum campanae ſignum, quo Canonici ad Eccleſiam invitantur, vocatur *L'entrata*; alterum ſignum, *La riveſtita*, quo veſtes Canonicales induunt; ad quod alterum pertinet Humberti caput 4. infra ſubjectum.

(50) Hoc, & duo ſequentia capita ab Joanne Urſino in ſuos Ritus ſive Conſuetudines Eccleſiae Neap. inſerta fuere. Hoc igitur cum Joanneo cap. 48. ac duo ſequentia cum Joanneis 49. & 50 totidem verbis conveniunt.

(51) In Joanne paullo aliter: *In noſtra majori Eccleſia Neapolitana, vel Sanctae Reſtitutae Eccleſia*. Sed utrobiq. ſenſus idem. Nam utrobiq. τὸ *Noſtra* tantum ad novam Cathedralem refertur; quia S. Reſtituta (uti Parte I. cap. 6. demonſtravimus) in Canonicorum dominium tranſierat.

Hic vero locus (ſicut & infra cap. 4.) perquam notabilis eſt. Nam ex monumentis, quae exſtant, hoc primum eſt, in quo cathedrali veteri appellatio *Sanctae Reſtitutae* ſicuti etiam infra cap. 4.) tribuitur; ea certe de cauſa, quod jam anno 1317. (quo haec conſtitutio evulgata fuit) S. Reſtitutae Virg. reliquiae ex peculiari ſui nominis Eccleſia, priori Cathedrali contigua, in ejuſdem prioris Cathedralis Aram maximam tranſlatae fuerant. Quam dudum quidem ea tranſlatio acciderit, incertum. Tamen quia hujus Conſtitutionis annus 1317. videtur tertius aut quartus ab novae Cathedralis encaeniis numeratus; recens adhuc tum ea tranſlatio, tum inditum priori Cathedrali nomen *S. Reſtitutae* fuerit oportet.

(52) Hoc melius, quam quod in Joanne cap. 48. ſcribitur: *Fiet jure ipſo facto privatus*.

(53) Hoc nempe illud eſt, quod ſupra in Adnot. 48. monuimus, iis ferme tantum diebus tunc noſtros ad officia conveniſſe, in quos ſive anniverſarium incideret, ſive aliud feſtum celebraretur, in quo pecuniae ex alicujus

(54) ſic negligens fuerit, quod in Veſperis ad primum Gloria Patri poſt primum Pſalmum, ad Matutinum ad primum nocturnum Pſalmorum (*) & in Miſſa ad Epiſtolam completam non convenerit ad Divina, non obſtante, quod poſt ad officia ipſa convenerit, portione (55) de dicta pecunia contingente ipſo facto ea vice privetur.

IV. Item ſtatuimus quod quotiens divinâ Officia in noſtra Majori, vel Sanctae Reſtitutae Eccleſiis ſollemniter celebrantur, nullus clericorum quocumq. nomine aut (56) dignitate refulgeat, chorum intrare audeat niſi ſuperpellicea (57) & almucia ſit indutus, nec in choro ſed extra

ſe

cujus legato diſtribuebantur. Iis inquam diebus plenus conventus erat: at ceteris diebus, quibus nihil dividebatur, aut nullos aut parum frequentes fuiſſe conventus, infra Adnot. 58. obſervabimus.

(54) Hoc caput, uti dixi, idem eſt ac Joanneum XLIX. niſi quod ibi praeter Canonicos etiam *Hebdomadarii* memorantur in hunc modum: *Si quis Canonicorum, vel Hebdomadariorum, ſicut ſunt* (diſtingue: *ſic, ut ſunt, negl.*) *negligens fuerit*. Quinam Hebdomadarii, nativi ne an recens inſtituti, hoc loco intelligantur, poſtea viderimus.

[*] Tantumdem hodiernae Capituli Conſtitutiones in Veſperis & Matutino praeſcribunt. At in Miſſa poſt *Kyrie* intrantes amittunt diſtributionem: hac nim. parte Humberto ſeveriores.

(55) In Joanne hoc totum eſt inquinatius: *Portionem eum de dicta pecunia contingendum ipſo facto & jure privetur*. Etſi illud EVM recte habet, ac legendum, *Portione eum de dicta pecunia contingente*.

(56) Tò *Quocumq. nomine* ad omnes peraeque pertinet; at τὸ *Dignitate* tantum Canonicos petit: quibus tunc uſitatum fuiſſe arbitror, aut civilibus tantum veſtibus indutos Divinis intereſſe, aut ſic ſaltem intraſſe, nec niſi in choro poſtmodum ſe paraſſe, atq. ibidem ſeſe in fine exuiſſe: quod totum hoc capite vetatur. Et tamen eam corruptelam poſt hanc conſtitutionem aliquando repullulaſſe, ex eo poteſt intelligi, quod in Synodo Alfonſi Carrafae anno 1565. habita Jul. Sanctorius in fine allocutionis, qua Canonicos ad frequentiam hortabatur, pag. 212. poſtquam pro confeſſo habuit teneri canonicos *tantum aſſiſtere certis diebus, aut praeſente Praelato*; poſt non multa hortatur, ut *In choro quandoque ſaltem*, ETIAM SINE CAPPIS *praeſideant*, *teneantq. locos* &c.

(57) Nunc primum *ſuperpelliceam* (niſi menda ſit) ſequioris generis reperio. Ceteri omnes neutro genere uſurpant *Superpelliceum* aut *Superpellicium*. Alteram veſtem Humbertus vocat *Almuciam*, uti & paſſim apud aevi medii ſcriptores reperitur. At hoc loco Joannes [cap. 50.] *Armucia* cum littera canina exhibet: quam etiam ſcripturam Freſnius ex duplici tantum Ravennenſi Concilio comprobat: quem vide in *Almucia*. Origo vocis poterat ab *Armis* peti, quos illa veſtis, unàq. ſimul caput, tegebat.

In S. Reſtitutae Eccleſia ante hos octo annos adhuc tres erant januae, per quas a Cathedrali hodierna in S. Reſtitutam patebat ingreſſus [quarum duas extimas nuper Eminentiſſ. Archiep. Joſeph Spinellus obſtruxit, ut duorum Archiepiſcoporum monumentis locum praeberet] quas januas omnino proxime ante encaenia fuiſſe factas oportet. Portae porro mediae adhuc ſuperſtiti (quam idem Cardinalis additis ornamentis renovavit) pictura vetuſtiſſima imminebat, in qua Canonici almuciis induti (ea enim veſte initio XIV. ſaeculi adhuc Canonici ſimplices utebantur, etſi mox ſub Joanne Vrſino Canonici Cardinales cappis induebantur) ad pedes Mariae Virginis flexis genibus circumfuſi procumbebant. Ac doleo quod ejus picturae, antequam dirueretur, exemplum tunc nullum exceptum fuerit. Sed memini ibi almuciae capitium quadratum fuiſſe, cujuſmodi nunc clericorum birretum cernitur. Nam certe almucia progreſſu temporis (mutilata ſcil. appendice illa, quae humeros obvelabat) in hodiernum birretum degeneravit. Sed bene eſt, quod in quorumdam ſepulcrorum operculis adhuc veteris almuciae forma viſitur.

Digitized by Google

ſe induat, & ſic indutus chorum ipſum intret ad ipſa divina officia celebrandum, nec (*) *in eodem choro ſe exuat. Qui vero contrarium fecerit, ſi* (58) *aliquod ſit inter ipſos clericos dividendum, per nos poſtea* (poena) *debita juxta noſtrum arbitrium puniatur.*

Mandantes tenere Statina (59) *Cellarariis, & illis qui dividere habent inter ipſos pecuniam, ſub poena excommunicationis* (60) *quam eos, ſi contrarium fecerint, incurrere volumus ipſo facto, ut nulli venienti contra ſtatuta praedicta, vel ipſorum* (61) *aliquid deferant in hac parte.*

Datum Neapoli in noſtro Archiepiſcopali Palatio anno Domini MCCCXVII. die XI. (Chioccarellus in ſuo habuit, *Die* 10.) *menſis Septembris I.*(62) *Indict. Pontificatus Dom. Joannis Papae XXII. anno primo.*

Nunc quid ex hac Conſtitutione circa Neapolitanae Eccleſiae miniſtros circaque Divina officia aſſequi liceat, videamus. I. Illud initio conſtat, jam tum veteri Cathedrali nomen *S. Reſtitutae* fuiſſe inditum; eamq.

(*) In ms. erat *Nec non*; ſed recte poſterius monoſyllabum in Joannis cap. 50. ejicitur.

(58) Ex hoc inciſo intelligitur, fuiſſe conventus, in quibus nihil divideretur, ac tum liberum fuiſſe omnibus non convenire ad officia. Id quod etiam ex monumentis §. ſeq. producendis patet, in quibus Hebdomadarii hoc ſuae infrequentiae praetexebant, quod carerent reditibus, qui ſcil. praeſentibus diſtribuerentur.

At vero inciſum iſtud in Joanneo cap. 50. non legitur: ubi tota haec periodus corrupte ſic ſcribitur: *Et ſi contrarium fecerit, incurrere volumus ipſo facto poena debita juxta noſtrum arbitrium puniatur.*

(59) Iſtud *Statina* nihil eſt. Verum ne dubita, quin Humbertus *Statuta* ſcripſerit, quae ipſa vox ſtatim verſu hinc quarto repetitur.

(60) Poenam excommunicationis incurrunt, ſi ſtatuta non *tenuerint* h. e. non obſervaverint (ut illud, *Tenete traditiones*, & *Quod bonum eſt tenete*) nec enim *tenere* eſt ſtatutorum exemplum apud ſe habere. Rem ita eſſe oſtenditur ex eo quod ſtatim ſequitur, *Ut nulli &c.... deferant*. Vide Adnot. ſeq.

(61) Malim *aliquod*. Senſus eſt: *Ut nulli venienti* (in chorum) *contra dicta ſtatuta* (vel omnia, quia & ſero intrant, & ſine choralibus indumentis) *vel ipſorum*, ſtatutorum) *aliquod, deferant in hac parte*. Ex ultimis vocibus excidit, puto, τὸ *Vice*, quo paſſim in fine capitum utitur: *Deferant*, inquit, *in hac vice partem*; illam utique quae eum contingit. Haec cauſa excommunicationis eſt.

[62] Anno 1317. Indictio Romana ſeu Pontificia, qua vulgo utimur [quae a Kalendis Januar. procedit] non erat I. [ut hic ſcribitur] ſed XV. Quid ergo eſt? An deſcriptor erravit? Non puto; quia non poterat ex XV. fieri I. Verum ne morer; hinc diſcimus, ſaeculo XIV. ineunte Neapoli adhuc CPolitanam Indictionem in uſu fuiſſe, quae a Kalendis Septemb. progreditur. Itaque anno 1317. in reliqua ferme Italia menſe Septembri [quo haec Conſtitutio data fuit] Indictio XV. numerabatur, at Neapoli & in toto opinor Regno jam Indictio I. currebat, a Kalendis Sept. inchoata.

Imo quid miramur, ſaeculo XIV. Neapoli Indictionem CPolitanam fuiſſe uſurpatam, cum eadem adhuc ineunte XVI. ſaeculo ibid. in uſu eſſet? In Ratione computi Eccleſiaſtici, quae inter Collectanea *Comiti* Neapolitani reperitur (quae Ratio certe ineunte XVI. ſaeculo conſcripta fuit) ſic fol. 79. legitur. *Et nota più che la dicta Indictione ſe piglia el primo dì de Septembro, & creſce la dicta Ind. da uno in uno fino in XV. anni, & finiti li dicti anni XV. torna ad uno, incomizando puro dal primo dì del meſe de Septembro* &c. Quae conſuetudo videtur Neapoli toto ferme eo ſaeculo perduraſſe. Paria hujus Indict. CPolitanae exempla ad calcem Adnot. 63., & §. ſeq. dabimus.

Digitized by Google

eamq. inſuper Eccleſiam in Canonicorum dominium perveniſſe (de quo vide Adnot. 51.) & tamen conventus plenarios, in quos ſcil. non tantum Canonici ſed & ceteri ordines (*quocumq.* inquit, *nomine cenſentur*) peraeque coirent, modo in nova Cathedrali, modo in vetere, ſeu S. Reſtituta fuiſſe actos. Hoc quoque diſcimus, conventus plenarios (praeter maximas ſollemnitates, eas maxime quibus Praelatus aſſiſteret) eos ferme fuiſſe habitos, in quibus aliquid diſtribueretur. Nam in quibus nihil dividebatur, eos admodum infrequentes fuiſſe cenſeo; imo eo tandem deventum fuiſſe, ut propter miniſtrorum infrequentiam intermitterentur, mox notabitur.

II. Ceterum etiam iis diebus, quibus nihil erogabatur, ſacrorum concilia fuiſſe ſtatuta, tum ex antiqua S. Athanaſii inſtitutione, tum ex hac ipſa Humberti Conſtitutione conſtat cap. 4. ubi ſic legitur: *Si aliquod ſit inter ipſos Clericos dividendum*: ex quibus arguitur, fuiſſe conventus diſtributionibus vacuos. At quia poſtea proceſſu temporis accidit, ut iis diebus Hebdomadarii non convenirent, ſuaeq. abſentiae redituum inopiam praetexerent; hinc illa diverſorum Antiſtitum diplomata (quae §. ſeq. exponemus) qui per diverſas uniones Hebdomadariorum indigentiam ſublevare ex intervallo ſatagebant.

III. Porro ex recitata Humberti Conſtitutione nihildum notabilis mutationis circa divina officia percipimus. Eadem plane cultus divini facies, quae ante fuerat, adhuc erat: niſi quod ſacros coetus quibuſdam diebus in nova, aliis in vetere baſilica fieri ſtatutum erat. In eoſdem quoq. coetus junctim, ſicut antea, Canonici ceteriq. inferiores ordines confluebant.

IV. De *Hebdomadariis* autem nihil diſerte ab Humberto traditum reperitur: ut jure dubitari poſſit, utrum anno 1317. (quo haec Conſtitutio prodiit) Fratres Salvatoris in Hebdomadarios provecti fuerint, nec ne. De quo quidem ſunt, quae afferri in partem utramvis poſſint. Pro affirmante enim parte duo potiſſimum dici queunt: I. quod illud, *Quocumq. nomine cenſentur* (quod bis repetitum reperio) praeter Canonicos & inferiores Clericos fuiſſe aliquem alium interjectum miniſtrorum ordinem arguat: quorumnam vero niſi Hebdomadariorum? II. Deinde quod cap. 3. ubi in exemplo a me edito ſcribitur, *Siquis Canonicorum ſic negligens fuerit*, ibi apud Joannem Urſinum (quem tria hujus Conſtitutionis capita verbis totidem ſuis Ritibus inſeruiſſe, ſupra monui) legitur: *Siquis Canonicorum, vel Hebdomadariorum* &c. Quod argumento eſt, de *Hebdomadariis* jam a ſe inſtitutis ibi diſertim Humbertum caviſſe; eamq. vocem, quae librariorum poſtea vitio intercidit; ab Urſino in autographo Humberti repertam. Haec pro ajente ſententia. At viciſſim pro negante haec dici poſſunt. Ac primum in Humberti quidem cap. 3. (quod in Joanne eſt 49.) nihil de Hebdomadariis

 fuiſſe

Digitized by Google

fuiſſe cautum, quia nondum erant: at vero Joannem (a quo forſitan auctore novi Hebdomadarii prodierunt) quando Humberti tria illa capita in ſuos Ritus tranſtulit, eaq. ſua fecit, vocem *Hebdomadariorum* neceſſario addidiſſe, ut illud Conſtitutionis caput novis moribus accommodaret. Deinde vel ſi conceſſerimus, ibi *Hebdomadariorum* vocem ab Humberto ipſo profectam; an non deſignare potuit veteres nativos Majoris Eccleſiae Hebdomadarios ? de quibus jam pluries dixi, & §. ſeq. adhuc plura dicam: quos quidem ſecuti poſtea Antiſtites extinxerunt. Imo & hos eoſdem ſpectaſſe credendus erit, cum univerſe de ordinibus miniſtrorum ait, *Quocumq. nomine cenſentur*. Itaq. adhuc dubium eſt ab Humberto, an alio auctore novi Hebdomadarii prodierint.

V. Imo (quid enim ultra diſſimulo?) mihi certum videtur, hodiernos Hebdomadarios Humberto ignotos fuiſſe. Qui ſi eos procreaſſet, aliquam ejus rei ſignificationem uno ſaltem verbo (praeſertim id prorſus poſcente argumento) dediſset. Nec tamen nihil prorſus feciſſe Humbertum crediderim: qui, ſi locus conjecturae datur, ita Eccleſiae ſuae digeſſiſſe videtur ordines. Tria is reperit miniſtrorum nomina, Canonicorum, Hebdomadariorum primitivorum, & Clericorum Confratrum Salvatoris. Ex his, ut jam ſupra initio monui, nullum reperit ordinem, cui quotidianum Miſſae publicae & Horarum Canonicarum penſum imponeret. Canonici jamdiu quotidianum id onus a ſe repulerant, certis tantum anni diebus Divino praeeſſe officio contenti. Adhaec Hebdomadae illae nativae jam ferme otioſae evaſerant; nam & Canonici, ut §. ſeq. oſtendam, eas Hebdomadas interdum poſſidebant; & hoc ipſo tempore, ut infra pluries obſervabitur, virorum ferme nobilium inertes tituli evaſerant. Poſtremo Confratres Salvatoris inter inferiores Clericos aduc numerabantur, ad infima miniſteria comparati. Quo ſe interim Humbertus verteret ? cui quidem non tantum dierum feſtorum, ſed & profeſtorum quotidianis miniſtris, quibus novam Cathedralem inſtrueret, peropus erat. Ibi eum ſuſpicor hunc primum feciſſe gradum. Ex Clericis Confratribus Salvatoris quemdam Presbyterorum ordinem erexiſſe videtur (quos facile ſive Humbertus ipſe, ſive alius poſtea, ad XL. redegit) qui & Miſſas quotidianas profeſtis diebus, & officia divina perſolverent. Deinde, ut inventis addere cuivis proniſſimum eſt, ſucceſſorum alius (ac facile Joannes Urſinus) ex hiſce XL. presbyteris duos & viginti exemit, quibus Hebdomadariorum nomen, & quod dixi onus quotidianum impoſuit, reſiduis vero presbyteris octodecim vetus nomen τῶν *Quadraginta* (quod nomen ſaepe in ipſis Joannis Urſini Ritibus occurrit) perpetuum ita manſit, ut tamen ſemper ejus miraculi (cur ſcil. qui octoni deni tantum eſſent, iis *Quadraginta* nomen tribueretur) ea ratio aſſignata fuerit, Quia, inquiunt, cum XXII. Hebdomadariis (ſodalibus ſemper ſuis ſcil.) eum numerum abſolvunt. Sic non temere augurabar.

PARS

PARS TERTIA

Hebdomadarii nec ab Humberto, nec Bertoldo, nec Anibaldo fundati, omnino intra novem primos Joan. Urſini annos erigi debuere. I. Rituum Urſinianorum notitia. II. Eadem erectio intra 30. menſium fines artius coercetur, qui inter Urſinianam exſequialem Conſtitutionem (quae integra adſcribitur, & illuſtratur) & Ritus anno 1337. fere medio ab eodem editos fluxerunt. III. Iidem Hebdomadarii dotati a Capitulo fuerunt, & tamquam Canonicorum vicarii quotidianum divinorum officiorum onus ſubjerunt.

Et jam quidem inquiſitio plena negotii levibus lineamentis adumbrata fuit. Nunc, ſi videtur, ſubtilius eadem expolienda venit. Dixi non videri hodiernos Hebdomadarios ab Humberto profectos. At ne ad duos quidem treſve proximos Humberti ſucceſſores ſuum genus referre poterunt: quos & breviſſimo ſediſſe tempore, & aliis prorſus diſtentos curis fuiſſe conſtat. Nam poſt Humbertum anno 1320. e vivis ſublatum Matthaeus Philamarinus electus, tamen ad munus conſecrationis non pervenit. Anno igitur 1322. vergente Bertuldus ſive Bertoldus Urſinus electus, regiiſq. negotiis diu diſtractus, nonniſi anno 1325. eſt conſecratus, quo eodem exeunte, aut ineunte anno 1326. e vivis exceſſit. Huic anno 1326. medio ſubrogatus eſt Anibaldus de Ceccano Hernicus: qui tamen mox anno 1327. Cardinalis Epiſcopus Tuſculanus creatus, eodem exeunte anno Archiepiſcopatu Neapolitano ſe abdicavit. Cui tandem anno 1328. Joannes Urſinus ſucceſſor datus, Eccleſiam hanc noſtram per annos triginta ipſos ita provide ac labore ſummo adminiſtravit, ita legibus & caeremoniarum apparatu eamdem inſtruxit, ut (ſi modo profana nomina hiſce ſacratiſſimis noſtris ſit fas opponere) eum Neapolitanum Numam vocare liceat. Ex his jam ſatis animadvertitur ab anno 1317. quo Humbertus Conſtitutionem de Divino cultu a ſe ſcriptam dedit, ad ann. 1328. quo creatus eſt Joannes Urſinus, nullum plane fuiſſe tempus, cui Hebdomadariorum, qui nunc ſunt, fundatio aſsignari commode queat. Nec enim eos Humbertus ultimo ſuae vitae triennio creaverat. Quod ſi feciſſet, nae is alteram Conſtitutionem ſcripſiſſet, qua priorem refingeret: nunc quam habemus, eam ultimum Humberti de rebus hiſce teſtamentum fuiſſe, ex eo conſtat, quod ejus tria capita in codicem Joannearum Conſuetudinum, uti dixi, relata fuerint. Humberti vero ſucceſſores nihil de re tanti moliminis cogitare potuiſſe, ſatis eſt demonſtratum. At vero in Joannis Urſini Ritibus ſive Conſuetudinibus hodierni Hebdomadarii millies memorantur, & ita ut numerus duorum ſupra viginti deſignetur, & omnino divinorum officiorum πολιτεία (*adminiſtratio*) talis deſcribatur, cujuſ-

cujuſmodi uſq. ad S. Pium V. viguit. Cum igitur Urſiniani Ritus anno 1337. evulgati fuerint; non aliud relinquitur, niſi ut intra primos ipſos novem Urſiniani pontificatus annos hodierni Hebdomadarii ex meris Confratribus Salvatoris in Hebdomadarios (ſimul tamen Confratres) erecti fuerint.

Et jam quidem fluitantem ac vagam Hebdomadariorum erectionem intra novenûm tantum annorum terminos coercuimus. Nunc ſi videtur, an non eadem finibus longe anguſtioribus conſtringi queat, age experiamur. Itaq. ubi de Joannis Ritibus pauca praemiſerimus; ex eiſdem loca de Hebdomadariis potiora delibabimus, ex quibus fundationis ipſorum veram epocham ſtabiliemus. Ac demum quam Capitulum ſymbolam in eorumdem erectionem de ſuo contulerit, depromemus.

I. Rituum ſeu Conſuetudinum Joannis Urſini notitia.

De hoc Joanne Chioccarellus poſt memoratas ejus Conſtitutiones ſui pontificatus initio promulgatas (quas poſtea ab Alexandro Carrafa confirmatas & pluries editas hodie terimus) ſic in fine pag.221. pergit: *Nec his contentus Joannes die 1. Maii 1337. omnes ſuae Eccleſiae conſuetudines, caeremonias, & ſollemnitates ſervari ſolitas in ſcriptis redigi curavit, reformavit, ac ſervari juſſit, in divinis nempe officiis pro Dei & Sanctorum cultu celebrandis, generalibus item ac particularibus Cleri proceſſionibus geſtandis, ſacris etiam ſpectaculis & ludis populo exhibendis, ac in obſequiis ab ejus Cleris (Latino nempe & Graeco) Neapolitano Antiſtiti & Cathedrali Eccleſiae praeſtandis, per totum annum: quorum Rituum magna jam pars temporum curriculo antiquata eſt.* Hoc Joannis opus nomen *Rituum* praetuliſſe, oſtenditur ex Caeſare de Engenio, qui pag. 48. initio ex Joannis Ritu XVIII. probat in proceſſionibus aliiſq. celebritatibus Graece viciſſim ac Latine pſalli olim conſueviſſe. Et id quidem Joannis opus ſuperiore ſaeculo adhuc in tabulario Capituli aſſervabatur. Quid poſtea eo factum fuerit, plane ignoramus. Niſi quod tantum eorum Rituum excerpta quaedam auctore Camillo Tutino inter MS. codices Brancatianos ſuperſunt, in quibus ea maxime, quae ab hodiernis caeremoniis exorbitant, Tutinus ſollerter ipſis Joannis verbis notaverat. Ex eorum porro Excerptorum lectione deprehendi, haud parvam eorum Rituum partem eiſdem ferme verbis in Comite Neapolitano adhuc contineri: ut proinde affirmare poſſimus, Comitem Neapolitanum ab Joannis Ritibus ſuam primam originem arceſſere. Haec ſatis de Joannis Urſini Ritibus, deq. eorum excerptis Tutinianis.

II. Heb-

II. Hebdomadariorum erectio intra menſes illos triginta reſtringitur, qui inter Joannis Urſini exſequialem Conſtitutionem exeunte Octobri anni 1334. promulgatam interq. ejuſdem collectionem Ritualem ineunte Majo anni 1337. publicatam, medii fluxerunt. Exſequialis eadem Conſtitutio adſcribitur & illuſtratur.

Qui primus igitur omnium hodiernorum Hebdomadariorum meminerit, nemo alius ab Joanne Urſino reperietur : a quo uno tota Eccleſiaſtica Cathedralis hujus πολιτεία, quae ad uſq. tempora S. Pii V. obtinuit, profectam video. Is igitur ipſo ſtatim ſui pontificatus primordio in Conſtitutiones ſuorum deceſſorum ac ſuas recenſendas & in unum volumen cogendas, eaſq. ſynodice confirmandas incubuit : quae pluries editae circumferuntur. In iis tamen, uti frequens admodum Capituli & Canonicorum, ita nulla prorſus Hebdomadariorum mentio cernitur ; ut facile exiſtimatu ſit, Urſino Epiſcopatum ineunte nondum plane Hebdomadarios, qui nunc ſunt, extitiſſe.

Adhaec Praeſul idem anno 1334. Conſtitutionem exſequialem evulgavit, quae capita duo & viginti complectitur : quae quidem collectioni Rituum (ab eodem poſtea Joanne, uti dicetur, elaboratae) adjuncta fuit cum hac inſcriptione : *Conſtitutio Domini Joannis Archiepiſcopi ſuper exſequiis anno* 1334. Atqui inter ea duo & viginti capita Canonicorum quidem & aliorum miniſtrorum multa eſt mentio, *Hebdomadariorum* autem prorſus nulla : ut ſane mihi videar hoc tuto praeſtare poſſe, uſq. ad exeuntem Octobrem anni 1334. (quo ea ſanctio publicata fuit) horum recentium Hebdomadariorum nomen fuiſſe prorſus inauditum. Rogo lectorem ut eam Conſtitutionem, quam ex Tutinianis Urſiniani Ritualis excerptis erutam, in imam pagellae (63) oram conjeci, ſemel & iterum

(63) *Exſequialis Joannis Vrſini Conſtitutio producitur, & illuſtratur.*

Eam, uti dixi, Conſtitutionem ex Vrſini Rituali libro deſcriptam Cam. Tutinus ſuis Ritualis illius excerptis Brancatianae bibliothecae inſeruit : quae talis eſt.

Conſtitutio Domini Joannis Archiepiſcopi ſuper exequiis. Anno 1334.

In nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti Amen. Anno a Nativitate ejuſdem 1334. *Pontificatus Sanctiſſimi in Chriſto Patris, & Domini Domini Joannis Divina Providentia Papae XXII. Anno XVIII. Nos Joannes Dei & Apoſtolicae ſedes gratia Archiepiſcopus Neapolitanus. Ad noſtrum munus nos innatae charitatis inſtinctus, & auctoritas Paſtoralis inducit, ut ſicut vivorum actibus, & decentibus ordinationibus ſtudioſius intendamus, & (fortetiam) ne clerici inordinate remaneant, vigilem curam & ſollicitudinem impendamus. Quapropter cum conſenſu noſtri Capituli ſtatuendo ordinamus, atque firmamus infraſcriptas ordinationes perpetuo valituras.*

1. In primis ſtatuendo ordinamus atq. firmamus, ut cum Capitulum noſtrae Majoris Neapolitanae Eccleſiae ante dictum ſervitium perſonaliter aliquos accedere contigerit ad exequias alicujus funeris decedentis Canonici, & (pro etiam) alii clerici Capituli praelibati in eundo uſq. ad Eccleſiam ante funus, & redeundo ab Eccleſia binatim continuato progreſſu incedere debeant retro crucem, & antecedente ex clericis Capituli anteſati, qui primitus receptus extitit in Capitulo memorato.

2. Item quod nullus clericus candelam in exequiis alicujus funeris habere audeat, vel praeſumat, vel qui praeſens exequialiter ante funus uſque ad Eccleſiam accedendo, & ab

co

eo (imo ea) *Eccleſia redeundo inceſſerit ſimul cum aliis clericis retro crucem, nec infirmnate aliqua, ſeu quavis ex cauſa aliquis proinde valeat excuſari.*

3. *Item quod nullus clericus plures candelas, nec tantum unam in exequiis recipere audeant, infraſcriptis dumtaxat exceptuatis perſonis, quibus liceat, prout infra deſcribitur, recipere, & habere, videlicet, Primicerius, vel ejus Locumtenens torciciam, ſeu dublerium debeat recipere & habere.*

4. *Item quod primus de alio choro habere debeat candelas duas.*

5. *Item Magiſter ſcholarum, & eorum ſubſtituti, ipſorum quilibet habere debeat candelas duas.*

6. *Item cuilibet Magiſtro Scholarum Majoris Neapolitanae Eccleſiae liceat unum tantummodo ſubſtitutum habere & recipere.*

7. *Item quod qui deſert Crucem in exequiis ante funus, duas candelas recipere debeat & habere.*

8. *Item duas candelas habere debeat, qui deſert Turribulum ante Crucem, & totidem habere debeant quilibet deſerentium candelabra ante Crucem.*

9. *Item quod ſacriſta Majoris Neapolitanae Eccleſiae, videlicet, Presbyter Gentilis tres candelas habere debeat funerales, & totidem habere debeat Sacriſta Eccleſiae Sanctae Reſtitutae, cum ipſius crux exequialiter proceſſerit ante funus.*

10. *Item nullus clericus niſi indutus fuerit cotta in exequiis candelam recipere audeat, vel praeſumat.*

11. *Item nullus de clero recedere de exequiis audeat demiſſa (cor. dimiſſa) Cruce exequialiter procedente, ſed in eundo, & redeundo Crucem ipſam cum ipſo clero debeat uſque ad Neapolitanam Eccleſiam praeſcriptam comitari.*

12. *Item quilibet Clericus deferre debeat candelam accenſam & ſuperpellicium cum funus cum clero ad Eccleſiam exequialiter comitatur.*

13. *Item quod nullus ſub poena amiſſionis cottae, alicui audeat cottam commodare.*

14. *Item quod ille qui facit foveam funeralem in Eccleſia majori, vel in Eccleſia Sanctae Reſtitutae, habeat mediam unciam a Capitulo pro labore, calce, & aliis neceſſariis in dictis Eccleſiis annuatim, & quod nihil aliud ultra recipiat, nec ceram, nec pecuniam, & ſi aliquid ultra recipiat, expellatur.*

15. *Item quod Magiſtri Scholarum in exequiis ordinent in eundo, & redeundo cum Cruce Sacerdotes & alios clericos, quod gradatim incedere debeant, & binatim.*

16. *Item quod quando cera expenditur funeralis, nullus irruat in illum, qui ceram expendit ſub poena privationis candelae, quam alias deberet recipere & habere.*

17. *Item quod nullus Clericus recipiatur ad exequias niſi ſit ad minus annorum X. & indutus cotta veniat, & calciatus.*

18. *Item quod capitulum non poſſit ſcallium aliquot pro exequiis alicujus funeris decedentis facere.*

19. *Item cum ſecundum antiquam conſuetudinem Capitulum conſueviſſet a quolibet funere candelas ducentas recipere & habere, & eas pro voluntatis beneplacito retinebant; ut aequalitas obſervetur, noviter ex cauſſa tenore praeſentium ordinamus cum conſenſu Capituli praelibati, quod 40 candelae ex praedictis vendantur, & precium earum inter triginta Presbyteros pro aequalibus portionibus dividatur. Ita tamen quod ex iſtis Presbyteris ſint hi, videlicet Comitus, Sacriſta, Veſtaranus, & Paramonarius, cum ſit Sacerdos.*

20. *Item cum aliquis Canonicus exſtiterit vita functus, Canonici teneantur ire ad exequias dicti defuncti Canonici cum ſuperpelliciis, & Primicerius una cum primo Diacono aſcendat ad domum dicti defuncti cum Canonicis per eundem primum Diaconum & Primicerium, vel eorum locumtenentes electos (malim electis) & dicti Canonici electi deferant ad Eccleſiam funus dicti Canonici decedentis.*

21. *Item ſi contingat aliquem defunctum in Eccleſia Majori Neapolitana ſepeliri, vel in Sancta Reſtituta, nullus Canonicorum incedentium exequialiter cum ſuperpelliciis recedat de Eccleſia donec officium Divinum, quod celebratur pro dicto funere ſit completum.*

22. *Item quod cum conſenſu dicti Capituli poſtremo duximus ordinandum, quod quando fuerint anniverſaria in Eccleſia Majori per Comitum, nullus Canonicus habeat niſi unam candelam exceptis infraſcriptis videlicet: Primus Diaconus, Primicerius, & Comitus, & ipſorum loca tenentes, quorum exceptuatorum quilibet duas candelas recipere debeat & habere.*

Monemus autem primo ſecundo, tertio & ultimo peremptorio omnes & ſingulos de quibus

Digitized by Google

bus ſupra in genere vel in ſpecie fecimus mentionem, eiſdem, & ipſorum cuilibet, praeter poenas ſupradictas ſub excommunicationis poena infraſcripta mandantes, quatenus omnia & ſingula ſupradicta quilibet ipſorum quantum ad ſe pertinet debeat obſervare. In contrarium vero facientes & facientem ex nunc prout ex tunc dicta monitione praemiſſa Canonica excommunicationis ſententiam proferimus in ſcriptis. Datum in Palatio Archiepiſcopali Neap. die 20. menſis Octobris III. Indict. Anno & Pontificatus ſupradictis.

ADNOTATA ALIQVOT
Ad Conſtitutionem Superiorem.

Cap. 1. Servitium *idem quod Officium*. *Ad cap.* 3. *de Tortitio & Duplerio, corumq. etymologia*. Cap. 8. Annichini. Cap. 9. Presbyter gentilis. *Duplicis Crucis (utriuſq. Capitularis) origo ex eo fluxit, quod ad funerum promptiores uſus crux una in S. Reſtitutae, altera in Cathedralis ſacrario aſſervaretur: quae ambae tandem praeferri aliquando coeptae; ſed ambae pro Capitularibus agnitae*. Cap. 18. *quid ſit* Scallium, *curve damnetur*. Cap. 19. *de nulla uſquam Hebdomadarior. mentione*. *De* Veſtarario & Paramonario. Cap. 20. Funus *idem quod feretrum*. *In fine de CPolitana Indictione Neapoli uſq. uſurpata.*

In praefatione media erat: *Et ſicut vivorum.. acribus*. Prope finem erat: *Cum conſenſu noſtri capituli*: Utrumq. correximus.

Cap. 1. initio pro, *Ut cum Capitulum*, videtur corrigendum, *Ut cum cum Capitulo*. Mox τὸ *Ante dictum ſervitium*, prorſus meo judicio ſignificat, *Antequam dicatur ſervitium*, i. e. officium: nam *Servitium* tum ſacram ſynaxin, tum quodlibet ex divinis officiis notat. Sequitur: *Et alii clerici*; h. e *etiam alii cler.* Hoc vero caput eo pertinet, quod, quia Canonici diebus profeſtis ad Horas Canonicas in Cathedrali perſolvendas non conveniebant (qui mos uſq. ad S. Pium V. valuit) ſiquando Capitulum ad Canonicum efferendum, ante quam *diceretur ſervitium*, procederet; inferiores miniſtri per obtentum perſolvendi ſervitii, ab exſequiis aberant: quod Vrſinus vetat. Sequitur: *In eundo ad Eccleſiam* (illam intelligit, ubi Canonicus decedens ſepulturam ſibi delegerat: nam quia Canonicorum pleriq. nobiles erant, in ſuis gentilitiis ſepulcris humari amabant) *ante funus* (h. e. feretrum) *& redeundo ab Eccleſiae* nempe, in quam Canonicum detulerant.

Cap. 3. initio: *Plures candelas, NEC TANTVM unam*. Recte ſe habet. Nam illud *Nec tantum unam* παρενθετικῶς *(interponitur)* hoc ſenſu: *Nullus.. plures cand. (nec tantum*, pro *niſi tantum unam) recipere audeant*: recte *Audeant*, quia τὸ *Nullus* eſt collectivum. In fine: *Torciciam ſeu dublerium*. Synonyma ſunt, quae barbaris ſcriptoribus aliis uſitatius *Tortitius* & *Duplerius* dicuntur; Italis autem *Torchio* aut *Torcia*, & *Doppiere*: quae duo ab illis barbaris vocibus prodierunt. *Tortitius* dicebatur, & *Duplerius*, quia *duae* proprie candelae erant, reſtis inſtar *intortae*. Plerumq. enim duae non amplius candelae ſimul tortae *Duplerium* conſtituebant. At interdum etiam plures. In notis Freſnii ad Joinvillam ſic refertur ex Ordinatione hoſpitii S. Ludovici an. 1261. *Torchia per 7. etiam per 5. etiam per 4. & 12. pecias candelae minutae*. Ibid. *Torchia per 4.* pluries occurrit. Ergo Primicerio loco cerei duplicis unus dabatur ex duobus intortus. At jamdiu eſt, quod abolitis iſtiuſmodi tortis funalibus, tamen quibus tortitius debebatur, iis duae candelae ſimplices deferri coepere: quo modo hodiedum pluribus cathedralium aut collegiatarum dignitatibus perſolvuntur.

Cap. 4. *Primus de alio choro*, e regione ſcil. chori Primicerii. Huic non torticius ſed candelae ſimplices duae (ſicuti & quibuſdam aliis) dabantur.

Cap. 8. *Deferentium candelabra*. Hi in hujuſmet Joannis Ritibus *Annichini* vocantur pluries, novo plane vocabulo.

Cap. 9. Sacriſta vocatur *Presbyter Gentilis*; & quidem non tantum hic, ſed & pluries etiam in hujus Joannis Ritibus, inaudita hactenus nomenclatione.

In fine capitis notabile eſt, quod memoratur *Crux S. Reſtitutae*, h. e. ea Capituli crux, quae a Sacriſta S. Reſtitutae ad omnes ejus Eccleſiae uſus aſſervabatur. Ceteroqui erat in nova Cathedrali altera Capituli crux (quae vulgo *Cathedralis crux* vocata videtur; ſicuti ad diſcrimen illa altera *S. Reſtitutae*) eamq. alteram inferiores miniſtri in promptu habebant, quoties ſine capitulo procederent; ſicuti quando cum Capitulo procedebant, ſub una Cruce S. Reſtitutae (aut etiam ſub una illa, quae in Cathedrali ſervabatur, ſi ex Cathedrali procederent) incedebant: quod ſatis ex hac

Con-

Conſtitutione intelligitur, in qua una crux ſemper, non duplex praeit. De quo vide cap. 1. 2. 7. 8. 11. 15. At procedente tempore neſcio quo caſu inductum fuit, ut interdum utraq. crux praeiret. Verum numquam eo dementiae ventum fuit, ut illa tantum S. Reſtitutae tribueretur Capitulo, altera vero (quae ſemper a Sacriſta Cathedralis, non vero ab Hebdomadariis cuſtodiebatur) tamquam Hebdomadariorum peculiaris agnoſceretur. Imo quo tempore id corruptelae inductum fuit, ut utraq. crux praeferretur, tamen utraq. *Capitulo*, itemq. utraq. *Majori Eccleſiae* tribuebatur. Nam *Capitulum* & *Major Eccleſia* ſunt duo ejuſdem rei ſynonyma; quia τὸ τί εἶναι [*quod quid eſſe*] ſive τὸ εἰδικὸν [*formale*] Eccleſiae cathedralis ipſiſſimum eſt cum ſuo Praelato Capitulum. Sane in eiſdem Tutinianis Excerptis, ex quibus Ritus Vrſinianos habemus, deſcribitur etiam proceſſio funeris Beatricis Reginae Hungariae ann. 1508. In ea ſuo loco proceſſiſſe dicuntur, *Duae cruces majores Eccleſiae Neapolitanae* (nec aliter in lib. *Comiti* ubi de eod. funere: *Le doe cruce de la major Eccleſia de Napole*) poſt quas ii Quadraginta, Hebdomadarii, & Canonici. At vero eaſdem cruces ambas tamquam pro una Capitulari habuit Magiſter Sac. Palatii in Ordine praeſcripto ad recipiendum Card. Legatum pro coronando Alfonſo Rege Neap. *Poſtea*, inquit, *ſubſequentur duae cruces*, *SIVE VNA VENERANDI CAPITVLI*. Et in Comito de eadem receptione: *Sequitano le doe cruce, o vero una de lo venerando Capitolo*. Vide haec eadem infra Adnot. 81. Apparet igitur, ambas Cathedralis, itemq ambas Capituli (quia *Capitulum* & *Cathedralis* pro ſynonymis habentur) nuncupari; ac praeterea ὑλικῶς (*materialiter*) duas dici, quae re vera ſit εἰδικῶς (*formaliter*) una: *Doe cruce, o VERO* (pro *aut re vera*) *una de la Ven. Capitolo*. Piget ſane de his tricari. Praeſtabit potius, ſi [quando jam Eccleſia Neapolitana Ritus omnes patrios exuit, uti ſe ad caeremonias Romanas conformaret] ea crucium duplicitas prorſus e medio tollatur; nec amplius duae Cathedralis cruces concurrere viſantur, ne biceps Eccleſiae Neapolitanae corpus monſtro apud imperitos habeatur; aut vero, ne in unam eamdemq. Eccleſiam abſurdiſſimum ſchiſma crucium, idemq. litium ſeminarium, inferatur. Ac de his obiter.

Cap. 13. commodari cottae vetantur, quia interdum ob eam cauſam exequiis improviſis adeſſe non poterant.

Cap. 16. *Quando cera expenditur* h. e. candelae erogantur diſpenſanturque. In Vrſini Ritib. in feſto Purificationis *Expendi candelae* dicuntur.

Cap. 18. de *Scallio* aqua haerebat. Tamen *Scaliones* Petro de Creſcentiis lib. 5. ſunt gradus, Italis *Scaglioni*, o *Scaloni*. Adhaec *Scala* Italis aliiſq. populis interdum ſumitur pro eo ordine, quo quid gradatim augetur minuiturve. Sic *Scala de' colori* pictoribus dicuntur leges gradationis illius, per quam a clariſſimo ad obſcuriſſimum pervenitur. Eodem porro translationis genere prorſus arbitror *Scalam* ſive *Scallium* ſignificaſſe *taxationem* (vulgo *taxam*) exſequialem illam, qua pro diverſis majoris minorisve honorificentiae gradibus plus minuſve pecuniae perſolvebatur. Ergo Capitulum vetatur *Scallium aliquot* (cor. *aliquod*) i. e. taxationem ullam in cujuſvis funere facere, nec eum mortui heredibus depaciſci. Ea enim pacta S. Thomas recte uti ſimoniaca damnat. At idem tamen Doctor permittit Epiſcopis taxationes generales condere, qua pro majore aut minore comitatu aut honorificentia, plus minuſve pecuniae ſit numerandum. Itaq. generale *Scallium* in modum legis Epiſcopo cum Capituli voluntate & conſenſu permittitur: at in hoc illove funere depaciſci Noſter jure damnat, certe uti prorſus ſimoniacum.

Cap. 19. Ubi Capitulum dicitur ex quolibet funere candelas ducentas exegiſſe, id capiendum eſt de vulgaribus funeribus, a quibus abeſſet Capitulum. Jam vero presbyteris exſequias comitantibus prorſus non defuiſſe candelas ſingulis ſingulas arbitror, ſed tamen defuiſſe pecuniam. Ei malo occurrens Vrſinus, ex 40. candelis, quae ex Capitularibus eximebantur, redigi pecuniam, eiſq. erogari jubet. Presbyteri iſti non alii profecto videntur, quam ii ipſi, qui ex clericis fratribus Salvatoris poſtea ſive ab hoc Joanne, ſive potius diu ante ab Humberto in Presbyteros, novae Cathedrali quotidie ſervituros, adſciti fuerant: quos eoſdem paullo poſt hanc Conſtitutionem Joannes, ubi prius ſive a ſe, ſive ab alio ad quadragenarium numerum redacti fuiſſent, poſtremo creatis ex eo

nume

Digitized by Google

iterum percurrat integram; tum vero bona fide apud ſe decernat, ſieri ne potuerit, ut nullum uſquam *Hebdomadariorum* (qui tunc ſcil. in exſequiis utramq. paginam facerent) veſtigium in tanta praeſertim exſequialis Conſtitutionis λεπτολογίᾳ (*ſubtilitate*) prorſus impreſſum reperiatur; ſiquidem tunc temporis hi Noſtri in rerum natura exſtitiſſent. Poſſumus jam igitur hoc pro certo ponere, hodiernos Hebdomadarios menſe Octobri anni 1334. (quo ſanctio Joannis exſequialis prodiit) nondum editos in lucem fuiſſe. Idque eo certius eſt, quod in poſterioribus, modo exſequiales ſint, Urſinianis Ritibus nuſquam abſunt Hebdomadarii. Vi-

X debis

numero XXII, Hebdomadariis, ceteris octodecim *τῶν Quadraginta presbyterorum* reliquum fecit nomen. Vides ut tota hac conſtitutione Hebdomadariorum nulla uſquam (ac ne hoc quidem capite, ubi ſaltem memorandi fuiſſent) mentio injiciatur: ex quo perſpicue oſtenditur, eos non niſi poſt annum 1334. & ante annum 1337. (quo anno in Ritibus pluries Hebdomadarios memorat; imo ex funeraria candelarum erogatione fuiſſe XXII. oſtendit) intermedio tempore fuiſſe creatos. Jam vero in capitis hujus fine *Veſtaranus* (ſive prorſus, ſoluto *n* in litteras duas *ri*, *Veſtatarius*: vox aevo medio tritiſſima) idem qui *Veſtiarius*, qui ſcil. veſtium curam gerit. At vero *Paramonarius* (Gr. παραμονάριος) eſt qui aliter *Manſionarius* vocabatur: nam qui apud Petrum diac. Caſin. in Rel. de corp. S. Bened. n. 2. & 20. *Eccleſiae paramonarius* dicitur, is Leoni Oſt. III. 26. *Manſionarius* nuncupatur. Recte ſane: nam ſicuti a παραμονὴ (*Manſio*) fit παραμονάριος, ſic a *Manſio* eſt *Manſionarius*. Is non alius erat quam Eccleſiae cuſtos; uti conſtat ex inventione S. Priſci apud Vghellum in Epiſc. Frequentinis. Huc refer *Cuſtodes*, quos priori S. Reſtitutae Eccleſiae, ante annos 400. dirutae, S. Athanaſius affixit, ut in longiore ejus vita legitur. Graecis qui παραμονάριοι erant, interdum *Chorepiſcoporum* gradum conſequebantur. Tales antiquitus Hieroſolymis erant *Chorepiſcopi S. Sepulcri*: de quibus dixi ad Kalend. Marm. ad XVVI. Febr. p. 71. & ſeq. ubi de Praylio. At in Cathedrali noſtra videtur *Paramonarii* dignitas haud ſemper cum ordine presbyterâtus juncta fuiſſe; ſi quidem illud, *Cum ſit Sacerdos* (quod non videtur αἰτιολογικὸν [*cauſale*] nam frigidum eſſet) tantumdem ſit, *Quando Sacerdos fuerit*.

Cap. 20. In fine vides *Funus* tantumdem eſſe quod feretrum: quod a quatuor portabatur, nim. a Primicerio Primoq. Diacono (aut eorum Locumtenentibus) aliiſq. duobus canonicis non praebendatis, qui arbitrio prioru m duorum eligebantur.

Cap. 22. Poſt *τὸ Per comitum* deeſt aliquid. Sed tamen plura ſunt Rituum Joanneorum loca, quae his ferme verbis (nec enim ea loca nunc vacat requirere) ſuppleri hanc lacunam jubent: *Per comitum* (*invitentur Canonici, tunc vero*) *nullus Canonicus*, &c. aut ſic brevius: *Quando fuerint anniverſaria... per comitum* (*ſignificanda Canonicis*) *nullus Canon.* &c. Verum ubi haec ſcripſeram, animadverti caput iſtud inſertum iiſdem prorſus verbis reperiri in Ritu Vrſiniano LV. Quocirca praeſtabit hoc dicere nim. anniverſaria per Comitum ſignificanda, vocata compendio ſermonis fuiſſe *Anniverſaria per Comitum*.

Ac per eam occaſionem in tranſitu animadverti, nonnulla hujus Conſtitutionis capita totidem verbis in Rituale opus traducta fuiſſe. Itaque hujus Conſtitutionis capita 12 13. 15. 22. cum Ritibus 52. 53. 54. 55. κατὰ πόδα conveniunt. Nec vacat excutere, annon & alia praeterea transfuſa in opus Rituale fuerint.

In ipſo conſtitutionis calce ſcribitur: *Die XX menſ. Octobris III. Indict.* Atqui anno 1334. Indictio II. vulgaris ſive Romana currebat. Ita ſane: verum Neapoli adhuc XIV. ſaeculo (imo & toto XV. ut Adnot. ſuperiore ad Humberti conſtitutionis finem notavimus) Indictio CPolitana in uſu erat. Ergo anno 1334. uſq. ad totum Auguſtum Indictio II. numerabatur: at a Kalendis Septemb. Indictio III. more CPolitano inchoata fuit. Ad ultimum pro *Pontificatus* ſcribe *Pontificatu*. *Anno*, inquit (ſuo ipſius Archiepiſcopi) *&* *Pontificatu* (Papae Joannis) *ſupradictis*.

Digitized by Google

debis infra Urſinianum caput LVI.& in ſubjecta Adnot.68. quinque alios funerarios Ritus a num.57.ad 61. in quibus (plane quia poſt exſequialem illam Conſtitutionem conſcripti fuerunt) nuſquam non incurrunt in oculos hodierni Hebdomadarii. Hos igitur anno 1334. (quo funeraria Urſini Sanctio evulgata fuit) nondum in dias luminis auras prodiiſſe, tam certum eſt, quam quod certiſſimum.

At vero iidem Kalendis Maii anni 1337. (quando Joannes idem Ritus ſive Conſuetudines Eccleſiae Neapolitanae publicavit) non tantum nati, verum & lacte depulſi erant; nam multa Hebdomadariorum in iis Ritibus paſsim mentio, in rebus maxime funerariis, occurrit, & ita ut tales prorſus deſcribantur, quales hodieque ſunt. Non eſt ergo dubitandum, quin eorum ortus in annos illos duos ſemis, qui inter funerariam Conſtitutionem interq. Rituum promulgationem medii inteceſſerunt, ſit conjiciendus, in annum ſcil. ſive 1335. ſive ſequentem.

Jam vero eorum locorum aliquot, quibus noſtrorum Hebdomadariorum aperta fit mentio, ex Joannis Urſini Ritibus producamus. Ac ſane principio in ipſa Rituum praefatione media ſic Archiepiſcopus Urſinus loquitur: *Conſuetudines ipſas, quas depoſitionibus plurium venerabilium virorum Diaconorum, Cardinalium, Canonicorum* (ea enim tunc tripartita (64) Capituli diviſio erat), *HEBDOMADARIORUM praedictae noſtrae Eccleſiae, ac aliorum nobilium militum, vitae & opinionis* (i. e. famae: de quo vide Altaſerram ad Greg. M. I. 35.) *Eccleſiaſticae, probatas, obſervatas & obtentas eſſe comperimus, in hoc volumine, prout capitulatim infra diſſeritur, duximus ad perpetuam rei memoriam redigendas*. Ea quidem mihi videbatur prima Hebdomadariorum mentio exſiſtere, in annum 1337. incidens, quo ea praefatio ſcripta fuit. Tamen eſt quod dubitem, an non Hebdomadarii, quorum hoc loco meminit, diverſi prorſus ab Hebdomadariis recens inſtitutis fuerint; imo ſint potius primitivi Eccleſiae Neapolitanae Hebdomadarii; quorum Hebdomadae tunc ferme inertes evaſerant, eaeq. modo Canonicis modo aliis nobilibus clericis deferebantur, uti jam §. ſuperiore animadvertimus, & plenius ſolidis argumentis firmabimus §. ſeq.num.II. & III. Imo hoc ipſo loco hi Hebdomadarii haud temere inter Canonicos (qui tunc raro aliunde quam ex nobiliſſimis quibuſq.familiis adſciſcebantur) interq. *Nobiles Milites* recenſentur. Quod haud levi eſt indicio, hos ipſos quoq. Hebdoma-

(64) Millies hoc in Joanneis Ritibus occurrit, ut ex Canonicis alii dicantur abſolute *Diaconi* (ſeptem ſcil. illi praebendati diaconi: qui quidem tunc temporis priores presbyteris ſedebant, & ſubſcribebant) alii ſimpliciter *Cardinales* (nempe praebendati ſeptem presbyteri, quos S. Athanaſius fundaverat) poſtremo ceteri abſolute *Canonici* nuncupentur. Horum ultimorum numerum antea infinitum hic idem Urſinus tandem ad XXVI. coercuit, ita ut cum illis ſuperioribus praebendatis XIV. numerum XL. ne excederent. Ac de hac triplici capitularium claſſe & appellatione (quae & in hodierno Comite ſexcenties adhuc legitur) dicam ſeorſum accuratius in opuſculi hujus Appendice.

Digitized by Google

domadarios fuiſſe clericos nobiles, ac nihil habuiſſe cum his hodiernis commune. Verum de his ſermo nobis §. ſeq. recurret. De *Nobilibus* autem *Militibus* iſtis ab Urſino ad teſtimonium evocatis, quid ſentiam, in imo (65) margine expeditum reperies. Itaq. tum recitato loco, qui aliorſum ſpectat, tum aliis minus luculentis praetermiſsis, ad alia Urſinianorum Rituum loca me refero, quae ita aperte de Hodiernis Hebdomadariis ſermocinantur, ut nihil ſupra.

Praeſtabit autem ab eo Ritu incipere, qui in Tutinianis Excerptis eſt caput LVI. quod totum huc proderit adſcribere, propterea quod ex

(65) *De noſtrae Cathedralis Militibus Ecccleſiaſticis.*

A militibus peti veterum Cathedralis Rituum notitiam, prorſus mirum atq. inauditum eſt. Verum ne dubita, quin quos hic Joannes deſignat, ii ex *Militum Eccleſiaſticorum* in Gallicanis Cathedralibus quibuſdam olim occurrentium numero fuerint. Nec mirum ſi nova Cathedralis noſtra non ſine regum Andegavenſium auxiliari ope fundata, ſive eorumdem forſan liberalitate (maxime Roberti, ſub quo nova Cathedralis dedicata fuit) ſive undeunde, quaſdam *Militum Eccleſiaſticorum* praebendas hoc tempore nacta fuerit. Eae vero praebendae peculiari nomine vocabantur *Militiae*. Ne vero de his *Militibus* Martiale quid ſuſpicere; non alii plane erant, quam quos ſuperiora ſaecula *Defenſores* aut *Advocatos Eccleſiae* nuncupabant. Fuerant jam olim in Lugdunenſi Eccleſia Milites hujuſmodi ſeptem. At vero Philippus Pulcher anno 1307. (trigeſimo antequam Joannes Urſinus ſuperiora quae produximus, ſcriberet) tres alios addidit: id quod ex ejus charta apud Freſnium conſtat: cujus partem huc proderit afferre, cum ex ea horum Militum ſincera hauriatur notitia. *Ab antiquo*, inquit, *ſeptem ſunt Milites in Eccleſia Lugdun. pro IVRIBVS Eccleſiae DEFENDENDIS & NEGOTIIS ejuſd. Eccleſiae ſelicius PROMOVENDIS* (ea eſt Militum horum definitio, quae peraeque in eos, quos antiquitas *Defenſores Eccleſiae* aut *Advocatos* vocabat, cadit: *Defenſor Eccleſiae*, quod ſciam, primus S. Sebaſtianus fuit, ut in ejus Actis) *nos vero volentes inibi cultum augmentare Divinum, & defenſioni jurium Eccleſiae utilius in poſterum providere, ... tres novas perpetuas & liberas ibidem fundamus MILITIAS; & quamlibet earum in reditu centum librarum, parvorum Turonenſium valore, dotamus, percipiendarum annis ſingulis .. de &c.* Et hi quidem reditus in horum trium militum praebendas cedebant: nam quod ſequitur, id jure poſſis diſtributionum loco cenſere. *Et ultra*, inquit, *praedicta, noſtri tres Milites recipient jure ſuo in dicta Lugd. Eccleſia tantum in omnibus & per omnia, quantum quilibet antiquorum Militum ratione Militiae ſuae conſuevit percipere & habere. Quorum* (trium recens fundatorum) *praeſentationem & nominationem faciendam Decano & Capitulo .. nobis & ſucceſſoribus noſtris perpetuo retinemus.* Mox qualitates nominandorum deſcribit. *Ad quas militias nos & ſucceſſores noſtri... nominabimus CLERICOS, homines providos, litterarum ſcientia inſignitos, habiles, ſecundum ipſius Eccleſiae Conſuetudines & Statuta* (de his Militibus ſcripta) *quos ſic nominatos & praeſentatos a nobis, Decanus & Capitulum ſtatim recipere ſine exceptione aliqua tenebuntur, & jurabunt ut ceteri conditionis ſuae.* Ad extremum quemlibet praeſentatum recipi jubet, *Quamvis aliam dignitatem, perſonatum, officium vel adminiſtrationem aut pluralitatem beneficiorum, quot & qualiacumq. habere noſcatur. Quos tres milites, Fideles & familiares noſtros* (haec duo vocabula ſatis nobilitatem deſignant) *eſſe volumus, Clericos, & de noſtro ac Regum Francorum conſilio* (h. e. Regios conſiliarios).. *&* (ſemel praeſentatos) *perpetuo retinemus.* Haec tam multa de militibus iſtis adſcripſiſſe non piguit, ut eorum natura pernoſcatur.

Ceterum Urſini locus, cui lambendo haec attulimus, de ſuo non hoc tantum affert, quod hi diſertim *NOBILES Milites* vocentur, verum etiam, quod Divinis interfuiſſe officiis videantur; alioqui numquam ad dicendum de ritualibus conſuetudinibus teſtimonium citati ab Joanne fuiſſent.

eo, recte putatis rationibus, numerum Hebdomadariorum jam tum duorum ſupra viginti fuiſſe deprehenditur. Id ergo caput ſic habet. *Item obſervandum quod quando dictum Capitulum* (de Capitulo Metropolitano loquitur) *pergit ad exequias, debent etiam ire Hebdomadarii, ut de* (66) *Capitulo; quapropter debent habere candelas triginta, ſcilicet mediam partem candelarum, quas recipiunt Domini Canonici. Quas candelas triginta accipit Magiſter ſcholarum Hebdomadae* (ſupple, *currentis*: nam quia jam tum ab initio Hebdomadarii alternis Hebdomadis, ut opinor, ſerviebant; ſinguli ſingulis Magiſtri ſcholarum praeſto erant: ac ſane plures ſimiles locutiones in lib. Comiti deprehendi) *Quas*, inquit, *cand. accipit Magiſter ſcholar. Hebdomadae dictorum Hebdomadariorum ab ipſo Capitulo; & ſupradictus Magiſter ſcholarum diſpenſat unam pro quolibet Hebdomadario, exceptis infraſcriptis, qui duas debent habere candelas, videlicet: Cimiliarcha duas, Capichori duas pro quolibet, Cellararii dictorum Hebdomadariorum duas pro quolibet, & dictus Magiſter ſcholarum duas, unam uti Hebdomadarius & unam uti Magiſter ſcholarum, & Sacriſta unam debet habere candelam.* Porro qua ratione ex ea candelarum triginta erogatione numerus Hebdomadariorum ad XXII. redigatur, inferne (67) collectum animadvertes.

Ergo res ipſa loquitur, Hebdomadarios noſtros, qui Urſino funerariam conſtitutionem menſe Octobri anni 1334. ſcribenti prorſus inauditi fuerant, jam ante anni 1337. Kalendas Majas fuiſſe non tantum prognatos, ſed etiam ablactatos: quandoquidem & numerus idem, qui nunc, erat, & eadem quae nunc nomina inter eos audiebantur, iidem *Cellararii*, *Capichori*, *Magiſtri ſcholarum*, alternae eaedem forſan hebdomades, & eadem penes Cimeliarcham praefectura. Nec minus digeſta ſunt capita illa item funeraria quinque, quae pone ſuccedunt: quae nequid morae properanti lectori objiciatur, in ſubjectam (68) Adnotationem conjeci. Eſt praeterea in eiſdem Tutinianis Joannei Ritua-

(66) Eodem ſenſu Urſinus noſter Hebdomadarios hodiernos *de Capitulo* eſſe docet, quo & octodecim Presbyteri, qui *Quadraginta* vocantur, ab Hannibale de Capua ſic dicuntur, & ipſum quoq. Seminarium idem juris habet; ſunt enim membra inferiora Capituli. Sed & mox in Adnot. 68. notionem alteram obſervabimus: qua nempe Hebdomadarii procedere ad exſequias dicuntur, non uti ſinguli, ſive proprio nomine, ſed nomine Capituli: quod & hic convenire forſitan poſſit.

(67) Ex triginta candelis detrahantur duae, quae Cimeliarchae debentur [qui praefectus Hebdomadariorum, at non ex eorum numero erat ſed ex *Cardinalibus* h. e. presbyteris praebendatis] itemq. illa quae Sacriſtae datur; jam reliqui fiunt cerei viginti ſeptem. Sunt porro & aliae perſonae ex ipſor. Hebdomadarior. numero quinque [nim. Capichori duo, Cellararii duo, & Magiſter ſcholarum] qui duplices accipiebant, cum tamen ipſi quinq. non amplius Hebdomadarii eſſent. Proinde ex numero 27. candelarum abjiciendae ſunt illae quinque, quas hi ſupra ceteros ſocios auferebant. Relinquuntur ergo candelae non amplius duae & viginti: qui numerus totidem prorſus fuiſſe Hebdomadarios, fateri cogit.

(68) Poſt ſupraſcriptum caput, ex quo nume-

numerus Hebdomadariorum docetur, proxime ſequuntur capita quinque, quae de eiſdem Hebdomadariis ad exſequias ſine Capitulo procedentibus, eloquuntur: quae cupido lectori deperire non patiar.

Cap. LVII. *Item quod quotiens vocati fuerint Hebdomadarii ad exequias, VTI DE CAPITVLO.* De hoc *Vt de Capitulo* dixi quaedam in proxima Adnot. *66.* Uno verbo *τὸ Vt de Capitulo* hoc loco non aliud eſt, quam quando *vocati fuerint ad exſequias*, non uti ſinguli, & nomine proprio, ſed nomine Capituli, a quo mittebantur, ut ſuo nomine id exſequerentur.

Sequitur: *Habent eorum* (nempe *Canonicorum*, quos repraeſentant: praeceſſerat *Capitulo*, cui utpote collectivo, poſtponit plurativum *eorum*) *jura tam de pecunia, quam de candelis: quod SEMPER OBSERVATVM EST*. Subſiſtamus paullifper. Quo pacto *ſemper obſervatum*, quandoquidem oſtenſum eſt, hos Hebdomadarios nondum trimos aetate fuiſſe, quo tempore haec Urſinus ſcribebat? Verum ne dubita, quin illud *ſemper obſervatum eſt*, non ad Hebdomadariorum ſenium (qui, uti dixi, nondum triennalem aetatem gerebant) ſed potius ad *τὸ Vt de Capitulo* referatur. Nam hoc *ſemper obſervatum* fuerat, ut quicumq. clerici inferiores Cathedralis ad exſequias *Vt de Capitulo* h. e. nomine Capituli) mitterentur, exigerent jura Capituli tam de candelis quam de pecunia. Hoc igitur, & quatuor ſequentia capita *ſemper obſervata* fuerunt in Clericis Confratribus Salvatoris: at quia ſcribente haec Joanne, ex iis jam duo & viginti Hebdomadarii proxime evaſerant, ea ipſa, mutatis opinor mutandis, Hebdomadariis aptantur. Imo quod iidem diſerte Hebdomadarii nominantur; id argumento eſt, hos quinq. Ritus una cum ſuperiore LVI. quem modo ſupra produximus, non ex eorum fuiſſe numero, quos jam ante ſcripto traditos repererat (uti ſunt ſuperiores illi quinq. qui a num. 51. ad 55. decurrunt, ex Urſiniana exſequiali Conſtitutione totidem verbis deſcripti, eoq. Hebdomadariorum mentione carentes) ſed ex eorum numero, quos ex Canonicorum aliorumq. (de quib. in praefatione, quam ſupra recitavi, loquitur) teſtimonio, in viridi obſervantia adhuc tunc fuiſſe cognoverat: quos ipſe tunc primum anno 1337. conſcripſit non ſine diſerta Hebdomadariorum recens erectorum mentione.

Sequitur. *Quae candelae in manus pervenient Magiſtri ſcholarum Hebdomadae* (h. e. illius Magiſtri qui ad Hebdomadam tunc currentem pertinet (uti ſup. ad Caput Urſini LVI. monui) quia jam tum ſcil. duae eorum hebdomades erant, & ſingulis ſui Magiſtri ſcholarum, quos hodie *Feriales* vocant) *Hebdomadae*, inquit, *dictorum Hebdomadariorum, quas ipſe dividet dictis Hebdomadariis, unam pro quolibet, exceptis iis qui duas vel plures habebunt, ſicut eſt conſuetum* (etiam antequam Hebdomadarii exſiſterent; uti ſupra de *τῷ ſemper obſervatum* monuimus). *Primo Sacriſta habebit undecim candelas, quarum decem dabit infraſcriptis, videl. duas candelas debent habere illi diaconi* (diaconi non conſecratione, ſed miniſterio: quos Neapoli & alibi vulgo *Jaconos* vocatos ſcio) *qui deferunt candelabra, duas qui defert turibulum, quatuor qui defert Crucem, tres reliquas dictus Sacriſta, qui dicitur Presbyter Gentilis: duas candelas pro quolibet debent habere Captebori, duas pro quolibet Cellararii, quatuor diaconi turris ſacrae ſive ſonent ſive non, & quatuor alias debet habere ille diaconus, cui dictus Magiſter ſcholarum commiſit ſonare campanam pro defuncto, ſicut eſt conſuetum ſonare. Tres candelas debet habere ipſemet Magiſter ſcholarum, unam uti Hebdomadarius, unam uti officialis, tertiam ut candelarum diſpenſator.*

LVIII. *Item quod dictae candelae quas conſuetum eſt ſumere pro talibus exequiis, ſunt librae octo, videlicet pro Cimiliartha una toreia librarum duarum, duae candelae librae unius pro quolibet, & aliae quatuor librae candelarum, quae diſpenſabuntur, ut ſupra dictum eſt.* Nim. illae librae octo ſic erogantur. Tortitius duarum librarum Cimeliarchae dabatur: adhaec candelae duae, ſingulae unius librae (quarum Primicerio una, altera primo diacono, datae videntur) ceterae librae quatuor in exiguas candelas redigebantur, erogandas ut ſup. cap. LVII.

LIX. *Item quod ſupradictus Magiſter ſcholarum Hebdomadae tenetur invitare Hebdomadarios ad omnes exequias & anniverſaria per ipſos celebranda in Eccleſia Majori Neapolitana, quia habet partem & candelas ſuperfluas.*

LX. *Item quod quando dicti Hebdomadarii pro anima alicujus defuncti orant, debent ha-*

Digitized by Google

Ritualis Excerptis caput XXV. quo de Officio Jovis Sancti agitur: in cujus fine fieri dicitur ab Archiep. *Mandatum*, *Cantantibus*, inquit, *Hebdomadariis cantum conſuetum*. Sed & in eodem Officio Jovis ſancti eſt illuſtris alius de hodiernis Hebdomadariis, ac prorſus inaeſtimabilis locus quem mihi §. ſeq. num. I. expediendum reſervo.

Ex quibus locis omnibus ſimul junctis, interq. ſe comparatis nullus omnino relinquitur ambigendi locus, quin inſtitutionis Hebdomadariorum noſtrorum decus ad Urſinum prorſus ſit referendum. Quid enim? Sub priore Cathedrali hi Noſtri ſemper Clerici Confratres Congregationis Salvatoris fuerant. Humbertus in nova Cathedrali dedicanda novorum miniſtrorum neceſſitatem ſenſit; ſed ſatis opinor habuit Confratres hoſce novae Cathedralis miniſterio illigare, & ex Clericis Confratribus quoddam XL. presbyterorum corpus, uti ſuſpicor, conſtituere. Qui ſecuti ſunt, Bertoldus & Anibaldus, brevibus excluſi Cathedrae ſpatiis, nihil ultra promoverunt, imo nec moliri quidquam potuere. At Joannes Urſinus vir acer, ſtrenuus, impiger, aeternitati operum ſtudens, cui & legum, & caeremoniarum ſacrarum digeſta, & inſuper bonorum univerſarum hujus dioeceſis Eccleſiarum inventarium labore ſummo confectum, & irreparabili damno deperditum, Eccleſia Neapolitana debuit: vir ergo tantus cum pluribus ſuarum Conſuetudinum locis duorum ſupra viginti Hebdomadariorum noſtrorum, quorum nullum antea prorſus veſtigium exſtiterat, mentionem fecerit; quid dubitamus in eum ipſum prorſus inſtitutionis hujus decus tranſcribere? Temporis ſi a me quaeras articulum; haud alio prorſus referendus erit, quam in illos triginta menſes, qui inter funerariam anni 1334. Conſtitutionem, & inter promulgatam ab eodem Urſino Kalendis Maii anni 1337. ſuam Rituum συναγωγὴν (*collectionem*) medii fluxere.

Forſitan id excipias, nim. ſex illa Rituum capita proxime recitata, quibus luculenta ſit Hebdomadariorum mentio, non ab ipſo Joanne condita fuiſſe, ſed diu antea uſurpata. Nam in praefatione teſtatur Joannes, ſe Conſuetudines caeremoniales jam antea uſitatas, quas ex depoſitionibus Canonicorum aliorumq. acceperat, in unum volumen collegiſſe. Verba praefationis huc pertinentia prope ab initio numeri II. recitavimus. Ex quo arguitur, jamdiu ante Urſinum Hebdomadarios exſtitiſſe.

Atqui reſpondetur, rem hanc univerſam in hunc prorſus modum ſe habere. Ante Urſinum duo exſtabant genera Rituum, alia ſparſim ſcri-

pto

bere de pecunia tt. ij. (ſic in Ms. h. e. *tarenos duos*) *& de candelis libras duas, quas dictus Magiſter ſcholarum Hebdomadae accipiet ut eas conſociis diſpenſet ut ſupra dictum eſt.*

XLI. *Item quod quando Hebdomadarii ad exequias vocantur; ſi intus Neapolim, debent habere carolenos ſexdecim & denarios viginti; ſi vero extra, debent habere carolenos triginta & unum, & denarios viginti; & ſic ſemper obſervatum eſt* De τῷ *ſemper obſervatum eſt*, vide quae ſupra ad cap. LVII. animadvertimus.

Digitized by Google

pto tradita (cujuſmodi Humberti Conſtitutio fuit , quam hujus §. initio retulimus : cujus tria capita Urſinus in ſuam collectionem transfudit : ut omittam ipſius Urſini Conſtitutionem funerariam , cujus aliquot capita idem in ſuum hoc digeſtum inſeruit) alia vero ſine ſcripto , quae ex Capituli teſtimonio (ut ex ejus praefatione ſupra didicimus) obſervata cognovit . Utraq. ſane Urſinus in unum corpus compegit , & Capitulo conſentiente confirmavit . Jam vero quia idem Joannes in Hebdomadarios proxime erexerat illos , qui antea Fratres Congregationis Salvatoris (i. e. veteris Cathedralis) fuerant ; opportunum ſibi duxit , ſi eaſdem illas priſtinas Rituum Conſuetudines (ſive ſcriptas , ſive ſine ſcripto traditas) immutatas quidem ſervaret ; niſi quod interdum locis convenientibus pro *Clericis Salvatoris* aut *Clericis Chori* aut *Majoris Eccleſiae* , aliiſve forſan nominibus recentia Hebdomadariorum nomina ſubſtitueret ; imo, ut uno verbo abſolvam , ſcriberet omnia mutatis mutandis . Ac videſis , quae in hanc eamdem ſententiam ſupra in Adnot.67. animadverſa fuere ad verba illa, *Quod ſemper obſervatum eſt*.

Confer etiam ſuperiorem Adnot. 67. in capitis LVII. expoſitione. Ubi obſervatum a me fuit , quid interſit inter funerarios Ritualis Urſiniani Ritus quinque illos , qui nempe a num. 51. ad 55. decurrunt , interq. proxime ſequentes a num. 56. ad 61. Nempe utriq. ad funerariam rem pertinebant . Et tamen in prioribus nulla prorſus exſtat Hebdomadariorum mentio ; plane quia triennio ante in exſequiali Urſini Conſtitutione anni 1334. (quo anno nondum hi Noſtri lucem caeleſtem hauſerant) editi primum fuerant , ac poſtea in Rituale opus inſerti . At contra ſequentia ſex Rituum capita de Hebdomadariis plenis buccis loquuntur . Cur ? certe quia non ante , ſed tum primum anno 1337. poſt recentem Hebdomadariorum erectionem conſcripta fuerunt .

Poſtremo ubi anno ſive 1335. ſive 1336. (ut invicte demonſtratum fuit) Hebdomadarios erexiſſet , jamq. Eccleſiae Cathedralis presbyteros ad XL. (quorum duo ſupra viginti *Hebdomadarii* vocarentur , reliqui XVIII. tantum *presbyteri* dicerentur) redactos videret ; adeo numero illo quadragenario (quem antiquitas pro numero pleno , foetoq. myſteriis habuit) eſt delectatus , ut pari poſtea numero ut Canonici conſtarent , optaverit , effeceritque . Nam cum anno 1343. peringentem Canonicorum numerum , nec ullis terminis definitum reperiſſet ; eum numerum (reluctante prius , ſed poſtea conſentiente Capitulo) finibus coercuit artioribus , ita ſcil. ne plures paucioreſve XL. eſſent ; ita ut inferiores Cathedralis miniſtri pares numero Senatoribus eſſent , utrique vero numero pleno , myſtico , ac perfecto conſtarent . Ex quibus profecto vides , Urſiniana opera ſibi per omnia accurate concinuiſſe .

Quid interim hiſce novis inferioribus miniſtris aſſignaret Joannes ? Id jam age videamus .

III. No-

III. Novos hoſce Hebdomadarios aſſignatis a Capitulo reditibus fuiſſe dotatos, & Canonicis in onus quotidianum ſubrogatos.

Cur novos, inquis, miniſtros novae Cathedrali ſervituros creavit potius, quam natos ad id onus Canonicos compelleret? Tunc quidem hoc totum negotium altercationibus cum Capitulo minime caruiſſe ſuſpicor, hinc urgente aut ſuadente Praeſule, illinc Canonicis onus indebitum ab ſe (qui praeſertim redituum inopia premerentur) amolientibus ac deprecantibus: de quo initio §. hujus in Parte I. iſagogica diſſerui. Itaque non niſi poſt diutinas, ut aſſolet, contentiones eo ventum fuiſſe oportet (quod & aliunde factum re vera fuiſſe comperimus) nempe ut Hebdomadarii, qui nunc ſunt, aſſignatis a Capitulo qualibuſcumq. reditibus dotarentur, atq. in onus divinorum officiorum ſubrogarentur.

Id vero, quamlibet veriſimillimum, non gratis a me affirmatur, ſed ex quadam charta in Capituli tabulario reperta mirifice confirmatur: ex qua conſtat anno 1574. hanc ab antiquis per manus traditam narrationem Neapoli viguiſſe, nimirum Hebdomadarios, qui tunc temporis divina Cathedralis Eccleſiae officia perſolverent, fuiſſe primitus a Canonicis ſubrogatos, ut pro ſe Eccleſiae Cathedrali quotidie deſervirent; eaq. de cauſa eiſdem Hebdomadariis reditus quoſdam a Capitulo aſſignatos fuiſſe. Hujus chartae verba ad fidem faciendam inferne (69) ſubjecimus

(69) In Capituli Neap. tabulario reperitur in volumine I. ſcripturar. *forenſium* fol. 106. & 107. ſuggeſtio quaedam, cujus hic titulus eſt, *Inſtruttioni che ſi donano al Rever. Primocerio della Chieſa di Napoli, ed al magnifico .... in nome del Rever. Capitolo di Napoli*. In ea vero inter cetera legitur: *S'ha da avertire di dire a Sua Santità, qualmente per traditione de' noſtri antiqui s'intende e* TIENE PER FERMO, *che venti Eddomadarii, che continuamente aſſiſtevano in detta Chieſa Catedrale per ſervitio di quella, che ſiano ſtati* POSTI E SVRROGATI DALLI CANONICI, *alli quali Eddomadarii* FVRONO ASSIGNATE ALCVNE ENTRATE DEL CAPITOLO: *il perche ragionevolmente ha dimandato non imponerſi nuovo peſo a detto Capitolo, e che tampoco ſi diſmembri più l'entrata di detto Capitolo*.

Haec quidem ſuggeſtio eſt ſine die & conſule: Sed tamen referenda videtur ad annum 1574. quo anno id Romae a Canonicis agebatur, ut novum onus, quod ſibi nuper a S. Pio V. impoſitum fuerat (nim. ut per alternas Hebdomadas in hodierna Cathedrali quotidie Choro intereſſent) a ſe amolirentur. Id ſane onus ut averterent, obtulerant antea Canonici Gregorio XIII. Pii ſucceſſori annuos ducatos ducentos. Sed poſtea poenitentia ducti, hanc novam aſſignationem, tamquam inopiae Capituli gravem ac minus ferendam detrectabant; uti conſtat ex alio ſuggeſtionis ejuſdem capite, in quo legitur: *Si ha anco d'avertire, che ſe il Papa replicaſſe, che per memoriale del Capitolo ſi hanno offerti ducento docati annui per pagamento de'* VINTI PRETI, *che s'atriano da* SVRROGARE *in loco delli Canonici li dì feriali: a queſto motivo ſe li riſponda prima, che a queſto ſono ridotti li Canonici &c.* Quod quidem alterum ſuggeſtionis capitularis caput artiſſime cum eo nectitur, quod anno 1574. Card. Ant. Caraſa ex urbe Roma Neapolim ad Archiep. Marium Caraſam ſcripſit in haec verba: *Sopra'l ſervitio di coteſta Chieſa la Congregatione ha già mandato a V. S. quei capi dell'informatione, acciò vi riſponda quello che le parerà: ma io dico bene, che a me pare che ſe li Canonici hanno ragionevolmente da eſſere ſgravati in queſto ſervitio, non è il dovere che ſiano gravati in altro*, DICO NEL DAR PROVISIONE A QVEI PRETI CHE SERVISSERO IN VECE LORO. Haec Epiſtola in noſtro Capituli archivo aſſervatur

Volum.

ſubjecimus. Nimirum hoc illud eſt, quod ſaeculo XIII. & XIV. paſſim obtinebat, ut Canonici per vicarios munus divinorum officiorum perſolverent, iiſq. vicariis penſiones quaſdam aſſignarent, quae vulgo tunc *Aſſiſiae* dicebantur: a quo factum ut ii vicarii paſſim vocarentur *Aſſiſii* (vide Freſnium in ea voce) idq. *Aſſiſiorum* nomen poſtea beneficiariis cujuslibet Cathedralis inferioribus commune evaſerit.

Nec certe aliter in novae Cathedralis conſtituenda πολιτείᾳ res tranſigi potuit (dum Archiepiſcopus ſcil. Canonicos ad novae Cathedralis ſervitium quotidianum urgeret, illud vero Canonici detrectarent) quam ſi Canonici aſſiſios quotidie pro ſe deſervituros aſsignatis reditibus conſtituerent, dum ipſi interea tantum praeſente Praelato aliiſq. diebus ſollemnibus (quod ſatis ex Urſini Ritibus & ex Comite Neap. conſtat) choro intereſſent praeeſſentque. Ea vero qualicumq. Capituli aſsignatione Confratres Congregationis Salvatoris aucti, & inſuper ab Jo: Urſino cum conſenſu Capituli novo Hebdomadariorum nomine ornati, ita demum quotidianum Chori ſervitium ſubierunt. Quod tamen iidem Hebdomadarii perraro impleſſe cernuntur, de inopia uſque conquaeſti: unde novo ſubinde cenſus ſupplemento Archiepiſcoporum & Capituli liberalitate ſublevati ex intervallo fuerunt: de quo ſaepe §. ſeq. narrabimus.

Fortaſſe dixeris, eam Capituli primaevam aſsignationem, de qua diximus, tantum ad *traditionem antiquorum* referri: *Per traditione de' noſtri antiqui ſi tiene per fermo*, ut Adnot. ſuperiore diſertim in illa ſuggeſtione legitur. Atqui non ſcriptis hiſce narrationibus quis rogo credat?

Reſpondeo, hujuſmodi famam per ducentos paullo plus a re geſta annos potuiſſe ad annum 1574. etiam ſine ſcripto incorruptam traduci, praeſertim apud Canonicos, dum a ſenioribus juniores, quae in erectionem Hebdomadariorum Capitulum olim contuliſſet, ſaepius audirent. Verum nego prorſus verba ſuggeſtionis illa, *per traditione de noſtri antiqui ſi tiene per fermo*, omnem prorſus rei ſcriptae memoriam excludere. Atq. ut verbo uno abſolvam: vox *Traditionis* non quidem privatorum ſcripturae, ſed ſolum inſtrumentorum αὐθεντίᾳ opponitur. Itaque ſicuti apud Theologos ea vera *Traditio* aut *Patrum traditio* dicitur, quae Divino Scripturarum *Inſtrumento* (nam ſcripturas ab antiquis *Inſtrumentum* vocari, ſatis trita res eſt) non continetur, etſi eadem in Patrum ſcriptis expreſſa reperiatur (ut omittam, quod ſi ſcripta ab

volumine I. Regeſti litterar. S. Congr. Card. fol. 11. Cum autem haec Epiſtola anno 1574. menſe Maio ſcripta fuerit; etiam Suggeſtio illa Capitularis, ad quam certiſſime refertur, eodem anno ſcripta fuerit oportet.

Ex hac vero ſuggeſtione aperte animadvertitur, anno 1574. hanc certiſſimam narrationem viguiſſe, nim. poſt novae Cathedralis encaenia Hebdomadarios viginti, aſſignatis reditibus, a Capitulo fuiſſe dotatos, ut tamquam Canonicorum vicarii (vulgo *Aſſiſii*) quotidie diebus profeſtis divina officia perſolverent. Cur, inquis, vicenos dotarunt, cum ab initio XXII. fuerint? Quia, inquam, ſi duos Magiſtros ſcholarum jam ante fundatos (ut ex funeraria Conſtitutione ſupra pag. 158. cap. 5. 6. 15. patet) exemeris; reliqui erant tantum viginti dotandi a Capitulo. De quo fuſius alibi; hoc enim, nunc quivi tantum ſub prelo ipſo paucis monere.

antiquis non ſit, pro legitima traditione non habetur) ita prorſus, ubi in privata illa ſuggeſtione legitur, *Per traditione de' noſtri antiqui ſi tiene per fermo*, inſtrumenti quidem publici auctoritas excluditur, non item privata quaelibet ſcripta, quae in Capituli tabulario, aut apud privatos reperiebantur. Imo perſuaſum habeo, numquam Canonicos in ſuggeſtione (in qua res indicantur tantum, non documentis, quae ſeorſum Romam mitti neceſſe fuit, confirmantur) fuiſſe ſcripturos, *Si tiene per fermo*, niſi aſſignationem illam aut in antiquis Capituli, aut Canonicorum memoriis, aut in diariis (quae tunc paſſim a privatis hominibus accurate ſcribebantur) aut ubiubi conſignatam reperiſſent. Et eorum quidem documentorum exempla Romam fuiſſe ſubmiſſa minime dubito: certe quia Antonius Card. Carafa in ſuis ad Archiep. Marium Carafam litteris Capituli petitionem (ulteriorem ſcil. aſſignationem detrectantis) videri ſibi juſtiſſimam, hiſce verbis (quae Adnot. ſuper. produxi) ſignificat: *Ma io dico bene, che a me pare che ſe li Canonici hanno ragionevolmente da eſſere ſgravati in queſto ſervitio* (quotidianum intelligit per alternas Hebdomadas ſervitium a S. Pio V. recens impoſitum) *non è il dovere che ſiano GRAVATI IN ALTRO* (per ulteriorem ſcil. penſionem, praeter illam antiquiorem olim Hebdomadariis aſſignatam: quod & ipſemet ſtatim explicat) *dico nel dar proviſione a quei preti che ſerviſſero in vece loro*. Ideo, inquam, id Antonio Cardinali perſuaſum fuit, quia de antiquiore aſſignatione Hebdomadariis facta ſatis, ut opinor, conſtare deprehenderat.

§. VI. *Antiquiora quaepiam de eiſdem Hebdomadariis monumenta carptim producuntur & explicantur.*

I. *Joannis Urſini locus de Neapolitanae Eccleſiae Hebdomadariis accurate exponitur.*

Qui primus, uti proxime demonſtravimus, hodiernorum Hebdomadariorum meminerit, non alius praeter Joannem Urſinum (qui eoſdem haud dubie anno 1335. aut 1336. ex Confratribus Salvatoris in Hebdomadarios ita erexit, ut ſimul Confratres eſſent) proferri poteſt. Et ex Urſinianorum quidem Rituum excerptis Tutianianis plura de Hebdomadariis hiſce loca §. ſuperiore deprompſimus. At reſtat inſignis locus adhuc illuſtrandus. Ergo in eiſdem excerptis in officio *Jovis ſancti* (ſic enim Feriam V. Majoris Hebdom. vocat) haec leguntur. *Cum perventum fuerit ad Evangelii finem, Cardinalis Cimiliarcha* (nam ut alibi oſtendimus, omnes ſeptem presbyteri praebendati vocantur ibi ſemper abſolute *Cardinales*) *& Hebdomadarii Eccleſiae* (hi ſunt hodierni Hebdomadarii, uti mox ex *Magiſtris ſchol.* patet) *proceſſionaliter cum magiſtris ſcholarum dicentibus O REDEMPTOR, una cum aliis cantoribus veniant de* Capella *S.* (70) *Pauli, induti cum planetis cum oleo & chriſmate*

(70) Non alia eſt, quam ubi ſacrarium Cathedralis eſt, quod in Viſitatione Hannibalis

te cum pallio deſuper, *& tres Diaconi acoliti* (illos diaconos h. e. inferiores miniſtros intellige, qui acolytorum munus gerunt) . . . *veniunt cum candelis & Cruce ante dictum oleum & chriſma*, *& choro* (cor. *chori*) *deſinunt cantare*; *& Dominus Archiepiſcopus benedicit oleum & chriſma ſecundum rubricam*. *Dicta vero Miſſa Dominus Archiepiſcopus cum Capitulo toto*, (i.e. non tantum *Diaconibus & Cardinalibus* uti vocare ſolet, h. e. cum XIV. praebendatis, ſive primitivis Canonicis; ſed & cum ceteris Canonicis omnibus) *HEBDOMADARIIS ECCLESIAE NEAPOLITANAE SANCTAE RESTITVTAE*, *& Clericis de Choro proceſſionaliter incedendo portare* (debet) *reverenter Corpus Domini Noſtri Jeſu Chriſti uſq. ad Altare Sanctae Reſtitutae cum pallio ſupra cum luminaribus*, *quod pallium portant Diacones & Cardinales*: h. e. Canonici praebendati, partim de numero Diaconorum, partim Cardinalium presbyterorum. Libuit haec tam multa adſcribere, ut de hoc loco, qua parte de Hebdomadariis loquitur, melius judicari poſſit.

Ac principio quoſnam Joannes vocat *Hebdomadarios Eccleſiae Neapolitanae Sanctae Reſtitutae*? Aut ecquam Eccleſiam *Neapolitanam Sanctae Reſtitutae* intelligemus? Ac ſane verebar ne non ſatis ſanus eſſet is locus, unius forſan copulae ET interjectu reſtituendus: *Hebdomadariis*, inquit, *Eccleſiae Neapolitanae ET Sanctae Reſtitutae*: de cujus correctionis ſententia vide inferne (71) adnotata.

Sed tamen nolo ſollicitari locum; quem potius a menda immunem eſſe praeſto; praeſertim cum a Comite Neap. (in quo integrum hoc Urſini caput adſcribitur) abſit copula ET. Jam vero, ut locutionis hujus ſenſum exponam, fateri oportet, Cathedralem priorem, quae poſtea

 S.Re-

lis de Capua vocatur *Capella S. Pauli ab Umbertis*: utrum quod Humbertum Archiep. (ſub quo hodierna Cathedralis encaeniata fuit) auctorem habuerit, an quod in ea ſepultus, an vero quod Umbertorum familiae patronatus fuerit, ignoro.

Porro in ora libri Tutiniani notatur, pro *S. Pauli* al. legi *S. Martialis*. Verum de Capella S. Martialis nihil uſquam reperio. Accedit quod in Comite Neap. (ubi integrum hoc caput refertur) etiam *S. Pauli* legitur.

(71) Supra §. 4. oſtendimus, fuiſſe jam olim primitus in Eccleſia Neapolitana quoſdam Hebdomadarios, quos *nativos* aut *primitivos* vocare liceat: idque infra planius demonſtrabimus, ubi de Bernardo Archiep. dicetur, qui aliquot horum primitivorum Hebdomadas novis Hebdomadariis adnexuit. Ergo copula ET eo valet, ut utriq. Hebdomadarii proceſſuri ad reponendum Sacramentum ſignificentur. Hoc ſi placeat; tum primitivos, utpote digniores, ante nominatos, receſſe eſt. Quocirca nativi illi dicebantur *Eccleſiae Neapolitanae Hebdomadarii*. At recentes vocabantur *Hebdomadarii S. Reſtitutae*: quod tantumdem erat, ac *Salvatoris* dicere; quia *Salvatoris Eccleſia* in Eccleſiam *S. Reſtitutae* tranſnominata fuit. Accedit quod hi recentes Hebdomadarii a Canonicis (qui interdum *Canonici S. Reſtitutae*, quippe ibi in ſuo convenientes, alias *Eccleſiae Neapolitanae*, dicebantur) dotati fuerunt, ut §. ſuperiore in fine num. III. diximus.

Aut ſi negas ullam hic nativorum fieri mentionem ſed tantum recentes contendis intelligi; tum eos ſimul *Hebdomadarios Eccleſiae Neapolitanae ET S. Reſtitutae* dictos eam in partem accipies, quia utriq. Eccleſiae deſerviebant; quia, ut ex Humberti Conſtitutione (quam §. ſuperiore Par. I. dedimus) modo in nova Cathedrali, modo in S. Reſtitutae ſacri conventus fiebant.

Digitized by Google

S. Reſtituta vocata fuit, non ſtatim conſuetam *Eccleſiae Neapolitanae* (per excellentiam dictae) nomen exuiſſe; ſed tamen ſi quando vetuſta appellatione *Eccleſiae Neapolitanae*, aut *Majoris Eccleſiae* donabatur, tunc ut a nova Cathedrali diſtingueretur, conjunctis nominibus vocatam fuiſſe *Eccleſiam Neapolitanam Sanctae Reſtitutae*, aut *Majorem Eccleſiam Sanctae Reſtitutae* h. e. veterem illam Majorem Eccleſiam, quae tunc ob invectas S. Reſtitutae reliquias coepit *Sancta Reſtituta* vocari. Ac ne quis a me temere hoc dici putet, ſciendum eſt, poſt octogeſimum ferme ab ſcriptis hiſce ab Joanne Urſino Ritibus annum adhuc ea conjuncta nomina in uſu fuiſſe. Nam anno 1414. in S. Reſtitutae Eccleſia celebratum fuiſſe quoddam inſtrumentum, ex Viſitatione Cathedralis factae ab Hannibale de Capua (fol. 397. ubi id inſtrumentum inſeritur) diſcimus: quo inſtrumento Hebdomadariis ſepulturae locus in medio Chori a Capitulo conceditur. In quo diſertim ſic adnotatur: *Acta fuerunt haec intus MAIOREM ECCLESIAM S. RESTITVTAE*. Quo igitur ſenſu centeſimo poſt novae Cathedralis dedicationem anno *Major Eccleſia S. Reſtitutae* adhuc ea vocabatur, eodem ſub Archiep. Urſino, ac ferme vigeſimo tantum poſt hodiernam Cathedralem dedicatam anno eadem *Eccleſia Neapolitana* per excellentiam adhuc vocabatur, ſed tamen non ſine diſcriminante adjectione *Sanctae Reſtitutae*.

Jam vero quandoquidem oſtenſum fuit, hoc loco *τὸ Eccleſiae Neapolitanae S. Reſtitutae* tantumdem eſſe ac ſi ſimpliciter *Sanctae Reſtitutae* dixiſſet; quaero jam qua de cauſa hi Noſtri vocentur *Hebdomadarii Sanctae Reſtitutae*. An non potius *novae Cathedralis Hebdomadarii* dicendi fuiſſent? Antequam reſpondeo, hinc diſcant velim hodierni Canonicorum aemuli (noſtros mirificos Hebdomadarios intelligo) quam perverſe agant, cum illud crepantibus buccis imperite obganniunt, hodiernos Neapolitanos Canonicos nihil aliud olim fuiſſe & nunc eſſe quam Graeculos *Sanctae Reſtitutae Canonicos*, ſe vero jam tum ab initio Clerum Cathedralis Latinae praecipuum, hoc eſt Capitulum compoſuiſſe. Quo enim ore iſta aut his ſimilia jactitant, cum anno 1337. (qui ferme vigeſimus poſt novam Cathedralem encaeniatam numerabatur) ipſi ab Archiepiſcopo, ſuo inſtitutore nupero, non aliter, quam *Sanctae Reſtitutae Hebdomadarii* vocitentur? At ſane, ſi viri ſunt, in ea potius nomenclatura ſibi placeant: per quam ſibi longe majoris antiquitatis decus conciliatur, quam ſi tum primum exorti eſſent, cum nova Cathedralis coepit exſiſtere.

Ergo ut ab hiſce Noſtris (qui dum alios impetunt, nihil aliud quam in ſua ſemper commoda peccare ſatagunt) hanc tantae, quantam nemo ſuſpicetur, antiquitatis ineam gratiam; ii quidem jam anno 1213. ſub Anſelmo exſiſtebant (imo & ante jam fuerant) & *Clerici Confratres Congregationis Salvatoris* vocabantur, h. e. ejus Confratantiae (*Confra-*

Digitized by Google

fratrum enim Congregatio aliter *Confratantia* dicebatur) quae *Salvatori* ſive Salvatoris Eccleſiae deſerviebat. Hinc ſane antiquitatem mirificam diſcimus; nam ab illo uſq. tempore exorti fuerunt, cum paſſim *Salvatoris Eccleſia* vocabatur: quae appellatio coepit poſtea paullatim deſueſcere, ſimul ac uſitatiore vocabulo ſive *Major* ſive *Neapolitana Eccleſia* vocabatur.

Ea ergo prima eorum nomenclatura fuit. At poſtquam nova Cathedralis eſt dedicata, quamvis ejus miniſterio principio quidem uti *Confratres*, deinde circa ann. 1335. ſub *Hebdomadariorum* nomine admoti fuiſſent; tamen ad eorum originem primam deſignandam *Hebdomadarii S.Reſtitutae* dici interdum geſtiebant: qua in appellatione *τὸ Sanctae Reſtitutae* tantumdem eſt ac *Salvatoris*, quia ea baſilica *Salvatoris* loco dici *S.Reſtituta* nuper coeperat. Ex qua ſimul appellatione licet colligere, tunc temporis Hebdomadarios non minus in nova Cathedrali quam in S. Reſtituta (utrobiq. enim conventus fiebant, ut ad Humberti Conſtitutionem §. ſuperiore obſervatum fuit) Canonicis haud dubie deſerviſſe: cujus adhuc veſtigium in Officio dedicationis S. Mariae de Principio, item S. Reſtitutae Virginis & Mart. (de quo vide (72) alibi) ſupereſt. Ac ſimul ex eadem perhonorifica his Noſtris, ſi ſapiunt, *Hebdomadariorum S. Reſtitutae* appellatione illud etiam arguimus, Hebdomadarios ſub Joanne Urſino fundatore ſuo in S. Reſtitutae tum ad ſe veſtiendos, tum etiam ad deliberandum (ſicuti & ante novae Cathedralis encaenia conſueverant) locum Congregationis habuiſſe.

Itaque hi noſtri principio *Confratres Salvatoris*, deinde *Hebdomadarii S. Reſtitutae* (i. e. Salvatoris) aut conjunctis nominibus, *Eccleſiae Neapolitanae S. Reſtitutae* vocabantur. At ſecuta eſt poſtremo tertia nomenclatio, qua dici coepere *Hebdomadarii & Confratres S. Salvatoris Veteris*. Nam cum, ut alibi dictum fuit, in nova Cathedrali extru-

ſtru-

(72) In Canonicorum Archivi autographo authentico Viſitationis S. Reſtitutae Hannibalis de Capua fol. 537. ſic legitur: *In primis Veſperis, Matutinis, & Miſſis quae cantantur in feſtivitatib. S. Reſtitutae .. & Dedicationis Eccleſ. .. in praedicta Eccleſia S. Reſtitutae tenentur intereſſe* (Hebdomadarii magiſtri ſcholae) *& intonare & praeintonare ut ſupra, & nihil eis debetur pro cauſa praedicta. Feria VI. in Paraſceve in officio, quod de mane fit in praedicta Eccleſia S Reſtitutae, tenentur ſimiliter intereſſe, & nihil pro cauſa praedicta eis debetur.*

Hoc ſanctae Paraſceves officium, quod ſub Hannibale de Capua adhuc in S. Reſtitutae fiebat (quod quam pridem fieri deſierit, ignoro) veſtigium erat antiquioris conſuetudinis, qua totum officium Paraſceves in S. Reſtitutae peragebatur. In Urſinianis Ritibus cap. 26. *Item in die Paraſceves Dom. Archiepiſcopus conſuevit* (iſtud *Conſuevit*, in Urſinianis perpetuum ac ſollemne verbum, veram obligationem inferebat: hinc Ritus illi *Conſuetudines* vocabantur.) *conſuevit*, inquit, *facere officium in Eccleſia Sanctae Reſtitutae.* Quod & ante ducentos annos adhuc perduraſſe, conſtat ex libro Comiti per id tempus ſcripto, in quo ea Urſini Conſuetudo totidem verbis tranſcribitur fol. 26. a tergo. Sed hoc amplius in Tutinianis excerptis additur totius ejus Officii Paraſceves in S. Reſtituta peracti operoſa deſcriptio. Ergo, uti dicebam, ſub Hannibale ejus antiquitatis veſtigium ſupererat, diuq. poſtea ſuperfuit.

Digitized by Google

ſtructum fuiſſet *S. Salvatori Veteri* (cur porro *Veteri*, alibi (73) explicuimus) facellum ; viſum fuit ei facello Confratantiam ſive Congregationem Hebdomadariorum (qui olim Salvatoris dicebantur) affigere. Ac ſic demum prima eorum nomenclatura revixit. Haec de pulcherrimo Joannis Urſini loco: cui diutius me eſſe immoratum nondum poenitet.

II. ***Fundatio Hebdomadarum quatuor, anno 1372. a Domino Leonardo Pagano facta, quam in partem ſit accipienda.***

Duplex eodem anno a *Domino Leonardo Pagano* fundatio facta fuit, una Hebdomadarum trium menſe Aprili, altera Hebdomadae unius menſe Decembri. Fundator ipſe quia *Dominus* (74) praenominatur; vir nobilis de Paganorum familia, quae adhuc inter patricias enitet, haud dubie fuit. Quocirca noli putare, hunc Paganum unum ex recentibus Hebdomadariis Salvatoris (quorum miſerias Bernardus ſexennio poſt, deinde Ludovicus aliiq. Archiepiſcopi, uti mox obſervabimus, deplorabant) fuiſſe, ſed omnino ex primitivis (quorum ſaepe mentio incidit, & num. ſeq. recurret multo accuratior) ex primitivis, inquam, unum: quorum Hebdomadae, utpote opimae & miniſterio vacantes, a clericis nobilibus appetebantur. Hic igitur primitivus Hebdomadarius quatuor erexit Hebdomadas hodiernorum Hebdomadariorum: hodiernorum inquam; nam & eorum ſucceſſores in Viſitatione Hannibalis de Capua fol. 504. nominatim deſignantur.

Jam vero cum nos §. ſuperiore Adnot. 67. didicerimus, novos Hebdomadarios non tantum ab Jo: Vrſino inſtitutos, ſed & duorum ſupra viginti numerum ab eodem fuiſſe profectum; cumq. numquam eos ſupra eum numerum creviſſe ſciamus; quo pacto haec ſtabunt cum hebdomadis quatuor a Domino Leonardo Pagano fundatis? Reſpondeo Paganum noſtrum non auxiſſe Hebdomadariorum numerum, ſed tantum quatuor fundaſſe Hebdomadas h.e. *Hebdomadariorum praebendas*. Nam in iſtius aevi beneficiaria loquendi conſuetudine vocabula abſtracta de praebendis intelliguntur. Vide §. ſuperiore Adnot. 65. in charta Philippi Pulchri, in qua *Militiae* ſunt Militum Cathedralis praebendae, eaeq. a diſtributionibus diſtinguuntur. Ac re vera de Pagani hujus fundatione priore, qua tres erexit hebdomadas, legitur in Viſitatione Hannibalis de Capua: *Ultra portiones* (nempe) *in maſſa, diſtributionibus, & emolumentis ut ceteri Hebdomadarii, habent ex donatione & fundatione praedictar. Hebdomadar. facta per quond. Dom. Leon. Paganum regiſtrata...*

(73) Vide Parte I. & hoc eod. §. infra num. IV.

(74) De *Domini* praenomine vide infra Adnot. ſeq. At interim in Viſitatione Hannibalis fol. 504. etiam tres illarum Hebdomadarum ultimi poſſeſſores praenominantur *Domini*. Verum id ex eo factum, quod nota D. (presbyteris jam diu praeponi ſolita) cum quidem legenda eſſet *Domnus* [quod praenomen, monachorum olim peculiare, tandem etiam cum clericis majoribus communicari coepit] abhinc ducentos annos male ab imperitis *Dominus* legebatur & ſcribebatur.

Digitized by Google

ta . . . pro communi & indiviſo in praebendam ſeu praebendas praedićtorum Hebdomadariorum (quos ſcil. Viſitator ultimos poſſeſſores nominatim deſignaverat) *infraſcriptos annuos cenſus . . . .* Cetera quae ad hanc priorem fundationem pertinent, legi poſſunt in Hannibalis Viſitatione fol. 504. Sicuti & quae pertinent ad fundationem hebdomadae unius factam menſe Decembri ejuſd. anni 1372. leguntur in ead. Viſitatione fol. 418. ubi & inſtrumentum donationis & erectionis legitur.

Ergo cum Hebdomadariis ab Vrſino inſtitutis perexiguae praebendae eſſent, Canonicorum dotatione primitus erectae, ac praeterea eiſdem tenuiſſimae diſtributiones ex maſſa Confratantiae Salvatoris cum aliquot aliis emolumentis macerrimis obvenirent; Pagani liberalitas fecit, quo quatuor ſaltem Hebdomadarii opimioribus *Hebdomadis* h. e. praebendis (quae hodieq. pinguiores ſunt) fruerentur.

III. *De Bernardi Archiepiſcopi diplomate, quo tres quaſdam primitivas Majoris Eccleſiae Hebdomadas novis Hebdomadariis adnexuit anno* 1378.

In Bulla Bernardi Archiep. ſcripta anno 1378. nodus vindice dignus occurrit, dum is ſcil. antiſtes Hebdomadariis Eccleſiae Neapolitanae inopia laborantibus tres ejuſdem Eccleſiae Hebdomadas tunc vacantes adnectit. Nam quaeſo quale hoc genus liberalitatis erit, ſi quidem Hebdomadarios de ſuo fundo ditarit, & ipſorum Hebdomadas ſuiſmet Hebdomadis opimiores fecerit? Imo quod mirabilius eſt, nullum ibi reſtrictionis Hebdomadariorum in minorem numerum prorſus veſtigium apparet. Nec aliam prorſus hic nodus ſolutionem admittit, quam ſi pro certo habeamus id, quod jam ante pluries in tranſitu animadvertimus, nempe duplex tunc temporis in Cathedrali genus Hebdomadarum fuiſſe, veterum & primitivarum unum (quae quidem illo tempore beneficia ſimplicia evaſerant; quia ex tribus tunc vacantibus unam quidam Canonicus poſſidebat) alterum novarum, quae poſt initia novae Cathedralis ad perſolvenda pro Canonicis divina officia erectae ab Urſino & Capitulo fuerant: de quib. vide §. ſuperiore toto. Illas igitur primitivas hebdomadas tamquam inutiles & otioſas Bernardus Hebdomadariis novis Congregationis Salvatoris adnectit. Haec praelocuti, nunc verba Diplomatis ita carptim deſcribemus, ut intra parentheſes Hebdomadas nativas a novis opportune diſtinguamus. Carptim inquam notabiliora quaeq. ejus monumenti recitabimus: nam integrum in Viſitatione Hebdomadarior. Eccleſiae Cathedralis Hannib. de Capua fol. 290. reperies.

Bernardus . . Archiepiſcopus Neap. . . . Hebdomadariis Eccleſiae noſtrae Neap. ſalutem. Infra. *Nuper ſiquidem pro veſtra parte fuit expoſitum . . . quod propter tenuitatem fructuum . . . tam Hebdomadarum* (novarum a Capitulo dotatarum) *Eccleſiae Neap. quam Congregationis Salvatoris* (cujus hi novi Hebdomadarii primitus Confratres fuerant, & tunc

& tunc quoq. Confratres ſimulq. Hebdomadarii erant : id quoq. hic perquam notari velim, quod *Hebdomadarum* abſtracto vocabulo utitur ad illas quamlibet tenues Hebdomadariorum *praebendas* deſignandas, ut num. ſuperiore obſervavimus; at Congregatio Salvatoris eiſdem diſtributiones ſuppeditabat; de quo infra uberius) *tam Hebdomadarum*, inquit, *quam Congregationis Salvatoris* ... *pertinentium ad Hebdomadarios* (novos) *non poteſtis*.. *Matutinas Miſſas & Horas* (corr. *Matutinos*, *Miſſas & Horas*: nam totus diurnus curſus in Matutinos, Miſſas, & ceteras Horas diſtinguebatur: ceterum *Matutinos* maſculino genere ſequior aetas uſurpabat: Regula Monachor. S. Caeſarii §. 21. *Poſt haec dicant Matutinos*) *non poteſtis*, inquit, *Matutinos*, *Miſſas*, *& Horas*, *& alia divina celebrare officia*; *quodq. propter neceſſitatem* ... *in diverſis aliis Eccleſiis Civit. Neap. vos pro ſtipendiis licet modicis Miſſas celebrare oportet*, *propter quod Eccleſia Neapolitana ſaepius ſolitis & ſollemnib. defraudatur obſequiis*; *Nobiſq. ſupplicari feciſtis*, *ut aliquas Hebdomadas* (primitivas) *Hebdomadariorum* (primitivorum) *dictae Eccleſiae cedentium vel decedentium Congregationi* (veſtrae) *S. Salvatoris adnectere* ... *dignaremur*, *ut plus ſolito* ... *die noctuque* (adhuc enim nocturnum officium noctu perſolvebatur) .. *deſervire poſſetis. Nos igitur*.... *Hebdomadas tres* (primitivas) *dictae Eccleſiae Neap. quarum unam per privationem Domini Joan. Surrentini, qui per noſtram Curiam, ſuis exigentib. demeritis juſte privatus exiſtit, & aliam per liberam reſignationem Domini Antonii de Paſtena Canonici dictae Eccleſiae in noſtris manib. factam*, *& tertiam per obitum quond. Domini* (75) *Juliani Surrentini*, *ad praeſens vacantes* .. *dictae veſtrae Congregationi S. Salvatoris* ... *adnectimus* .. *& incorporamus* .... *expreſſe ordinantes*, *quod fructus dictae Congregationis S. Salvatoris*, *una cum fructibus dictarum trium Hebdomadarum* (primitivarum) *per nos unitarum* (Interim cur fructuum novarum Hebdomadarum recens a Capitulo dotatarum non meminerit, in ima (76) pagellae

(75) Tres iſtos ex *Domini* praemiſſo praenomine apparet fuiſſe nobiles viros, quos ea aetate *Dominos* praenominari mos fuit: qui ſi laici fuiſſent, ac nobile feudum poſſiderent, bis *Domini* praenominabantur. Paſſim in ſepulcris legitur, *Dominus Dominus Miles* &c. Hinc igitur vides, primitivas iſtas Hebdomadas, ex corruptela temporum ab omni ſervitutis obſequio liberatas, viris nobilibus atq. Canonicis conferri conſueviſſe.

(76) *Cur Bernardus Archiep. fructus Confratriae Salvatoris una cum Hebdomadis primitivis recens adnexis, diſtribui praeſentib. juſſerit; fructuum autem novarum Hebdomadarum non meminerit. Hebdomadarum & Fratantiarum Neapolitanarum praecipuum diſcrimen fuit, quod illae in ſolis praebendis conſiſterent, hae in ſolis diſtributionibus. At hodiernis Hebdomadariis nova natura fuit, ut ſimul Hebdomadarum praebendis & Confratrum diſtributionib. fruerentur.*

Ut ſatis quaeſtioni fiat, ſciendum eſt, inter matricum Neap. Eccleſiarum Hebdomadas ac Fratantias hoc ferme intereſſe diſcriminis, quod Hebdomadarii ſuas ſinguli praebendas ſibi peculiares haberent, nihil vero de communi maſſa perciperent: cum contra Confratres de communi maſſa, quae inter eos diſtribuebatur, alerentur, praebendis vero

gellae ora ratio reddetur) *non diſtribuantur . . . niſi inter praeſentes & inter aſſiſtentes in Divinis . . . alioquin . . praeſentem unionem haberi volumus pro non facta . . . Datum & actum . . . anno a Nat. Dom.* 1378. *die IX. menſ. Febr.*

IV. *De monumentis quatuor, in quibus nomenclatio Congregationis Salvatoris cum additamento VETERIS uſurpatur.*

1. Appellatio *Salvatoris cum adjectione Veteris* menſe Febr. anni 1378. (quo Bernardus tres Hebdomadas primitivas recentibus Hebdomadariis ante annos XL. inſtitutis adnexuit, uti proxime vidimus) inaudita erat. At anno ſeq. eadem primum uſurpata reperitur. Etenim

ro propriis omnino carerent. Vide ſup. in Adnot. 34. ubi ex Hannibaliano Eccleſiae Neapolitanae Statu Hebdomadas & Fratantias Matricum Eccleſiarum exhibuimus: ibi hoc diſcrimen perpetuum reperies.

Ergo ſimiliter in Majore Eccleſia erant primitivi quidam Hebdomadarii, ſuis ſinguli praebendis fruentes, nihil vero de maſſa percipientes: quae eo facilius beneficia ſimplicia evaſerunt. Erant vero & Clerici Confratres Congregat. S. Salvatoris (ex Anſelmi diplomate uſq. ab anno 1213. noti) qui etſi inopia laborantes, ſuam tamen maſſam (illam ſcil. ex qua primitus in commune alebantur) habebant, ex qua ſuas ſinguli tenues diſtributiones perciperent; eaq. maſſa ſenſim Archiepiſcopor. & Capituli liberalitate per quaſdam adnexiones aucta paullatim fuerat. His vero eiſdem Confratribus nullae prorſus praebendae fuerant.

Jam vero poſtquam poſt novam Cathedralem erectam hodiernos Hebdomadarios, qui vice Canonicorum officia divina perſolverent, ita creari placuit, ut ii ex numero Confratrum Salvatoris aſſumerentur; ecce tibi novi prodiere beneficiarii, duplici pollentes natura ac titulo, *Confratrum* ſimul & *Hebdomadariorum*. Qua Confratres, ex maſſa Congregationis Salvatoris diſtributiones percipiebant; qua vero Hebdomadarii recens erecti, praebendas ſibi ſinguli ſingulas aſſignatas ex Canonicorum dotatione (cujus in Adnot. 41. meminimus) & credo etiam ex aliquibus adnexionibus habuerunt. Atque iis praebendis hodiedum fruuntur; etſi plures earum amiſſis fundis deperierunt, aliae vero valde diminutae, aliae auctae, ut in talibus fit, deprehenduntur. Et quidem hos duplices Hebdomadariorum hodiernorum fructus ſedulo diſtinxit Bernardus, dum initio ſcribit: *Nuper . . fuit expoſitum . . . quod propter tenuitatem fructuum, redituum, proventuum . . aliarumq. obventionum, TAM HEBDOMADARVM* (i. e. praebendarum, ſi ſic loqui licet, Hebdomadarialium, recens a Canonicis fundatarum) *Eccleſiae Neapolitanae* [en fons unus in praebendis, uti mox demonſtrabitur. conſiſtens] *QVAM CONGREGATIONIS SALVATORIS*: is vero fons alter eſt, ex conſueta Fratantiis maſſa proveniens. Duplicem igitur, uti dicebam, in hodiernis quamlibet tunc pauperrimis Hebdomadariis fructuum venam Bernardus reperit, nim. *Hebdomadas* [h. e. praebendas ante annos XL. ſub Joan. Urſino fundatas] & maſſam Congregationis Confratrum Salvatoris, ex qua diſtributiones erogabantur. Ea eſt Bullae Bernardinae expoſitio.

Atqui & ejuſdem diplomatis *διατύπωσις* [*diſpoſitio*] utramq. venam intactam reliquit: excepto quod maſſam ex Confratantia Salvatoris provenientem. additis Hebdomadis [h. e. Hebdomadariorum primitivorum praebendis] tribus opimiorem effecit. *Expreſſe*, inquit, *ordinantes quod fructus dictae Congregationis Salvatoris una cum fructibus dictarum trium Hebdomadarum* (primitivarum) *per nos unitarum .. diſtribuantur ... inter praeſentes* &c. Ergo cum ante Bernardum Hebdomadariorum recentium maſſa ex Confratriae Congregationis Salvatoris fructibus tantum componeretur; Bernardus decrevit. ut etiam fructus trium primitivarum Hebdomadarum, quas eis adnexuit, maſſae diſtributionum cederent (*una*, inquit, *cum fructib. dictar. trium Hebdomadar.*) at vero fructus Hebdomadarum recentium, quia ab initio praebendarum naturam induerant; in eadem eas natura intactas reliquit.

Digitized by Google

in Viſitatione Hebdomadarior. Hannibalis de Capua fol. 324. producitur inſtrumentum anno 1379. ſcriptum, in quo ſic legitur: *Item dictus teſtator legavit .... Fratantiae S. Salvatoris VETERIS de Archiepiſcopatu Neapolitano domos ipſius teſtatoris*. Ex quo manifeſtum eſt, aut poſt Februarium anni 1378. aut ipſo anno 1379. quo inſtrumentum iſtud celebrabatur, eam VETERIS adjectionem nomini Salvatoris fieri coepiſſe. Quo vero ea VETERIS additio pertineat, tum demum exponere aggrediar, ubi prius Ludovici Archiepiſcopi Neap. diploma cum eodem *Veteris* additamento depromſero.

2. Exſtat igitur Ludovici Buczuti Archiep. Bulla anno 1381. ſignata (quae in eadem Hannibaliana Hebdomadarior. Viſitatione fol. 385. producitur) ſic exordiens. *Ludovicus Dei & Apoſtolicae ſedis gratia* (nunc primum iſtud *Apoſtolicae ſedis gratia* additur; nam ante triennium Bernardus ſic fuerat exorſus: *Bernardus Miſeratione Divina Archiepiſcopus*: nec olim aliter Humbertus, & Joan. Urſinus) *Archiep. Neapolis Hebdomadariis Majoris Eccleſiae Neap. ſalutem*. Deinde expoſita exilitate fructuum Congregationis ipſorum, ex qua vix poſſent Divinis officiis deſervire, ſubdit: *Propterea .... una cum noſtro Capitulo congregati in noſtro Archiepiſcopali Palatio, ac de conſenſu ac voluntate dicti Capituli ibidem praeſentis & conſentientis, Eccleſiam S. Mariae de Mundulis, & Eccleſiam S. Mariae* (77) *Praxedis de Neapoli cum omnibus juribus & pertinentiis earumdem, unimus, adnectimus, & incorporamus dictae Congregationi SALVATORIS VETERIS in dicta Eccleſia Neapolitana &c.* In fine: *Datum Neap. .. Anno Dom.* 1381. *die VI. menſ. Novemb. V. Indictionis*. De *Indictione V.* quae hic notatur, obiter animadvertimus, anno 1381. decurriſſe vulgarem ſive Pontificiam Indictionem IV. quae paſſim per Italiam uſurpabatur. At Neapoli (uti ſup. Adnot. 32. & extrema Adnotatione 33. obſervavimus) ſaeculo hoc XIV. & adhuc XVI. toto, Indictio CPolitana in uſu erat: qua a Kalendis Septemb. nova Indictio numerabatur. Itaq. menſe Novembri anni 1381. alibi paſſim Indictio IV. continuabatur, at Neapoli quinta jam ab ineunte Septembri inceperat.

Id vero in hoc monumento, ut initio monui, notabile in primis eſt, quod ea *Salvatoris VETERIS* appellatio (quae poſtea uſitatiſſima huic Congregationi fuit) nunc primum in Archiepiſcopi Neap. diplomate occurrat (etſi jam biennio ante uſurpata in inſtrumento fuerat, quod modo num. 1. retulimus) nam antea Congregatio *Salvatoris*, ſine adjectione *Veteris* vocabatur. Et ſic quoq. ſine *Veteris* in Bulla Bernardi

ann.

(77) Corr. *S. Praxedis*, deleto τῷ *Mariae*; non tantum quia inaudita prorſus eſt nominum *S. Mariae Praxedis* copulatio, verum etiam quia in Hannibalis Viſitatione Hebdomadarior. fol. 461. ubi de reditibus Congregationis hujus agitur, refertur inter cetera, *Beneficium* (hoc utiq. a Lud. Buczuto unitum) *S. Praxedis in Platea ſupra Piſtaſium* &c. Iſtud quoq. *Piſtaſium* corruptum eſt pro *Pitaſium*, ac rurſus hoc pro *Epitaphium*.

Digitized by Google

ann. 1378. legitur, quam num. III. expoſui. Quo porro illud *Veteris* pertineat, etſi Sectione ſuperiore §. 4. p. 132. & pluribus in locis aliis ediſſerui; tamen levi brachio ejus rei mentionem refricandam cenſeo.

Et antea quidem ea Congregatio ſimpliciter *Salvatoris* ſine additione ulla cognominabatur, quia ad veterem Cathedralem (quae tunc *Salvator* vocabatur, nunc vero *Sancta Reſtituta*) eadem Congregatio pertinebat. Itaq. Confratres Congregationis hujus, a quibus hodierni Hebdomadarii prodiere, indidem erant, unde & Canonici, quippe hi *Canonici Salvatoris* (quo *Canonicorum Salvatoris* nomine paſſim in hujus aevi monumentis Canonici Neapolitani donantur) illi *Confratres Congregationis Salvatoris* erant. Et quia uſq. ad Bernardum Archiep. ſive annum 1378. ſic vocati comperiuntur; neceſſe eſt eos uſq. ad id tempus in S. Reſtituta ſuam Congregationem habuiſſe. At anno demum 1379. (quo inſtrumentum ſupra num. I. productum ſcribebatur) & hoc anno 1381. ac deinceps ea *Congregatio Salvatoris* cum addito *Veteris* nuncupari coepit. Quod quo pertineat, miſſis (78) hariolationibus, paucis ediſſeram. Cur ea Capella *Salvatoris VETERIS* vocaretur, Par. I. pag. 22. Adnot. 1. rationem ex monumento anni 1598. (quod inter monumenta dabitur) protuli hujuſmodi; nim. quia in ejus Capellae icone Divinus Salvator (ad illius ſcilicet *Veteris* Salvatoris ſimilitudinem expreſſus, qui in veteris Cathedralis, h. e. S. Reſtitutae hodiernae, apſide adhuc fidelium venerationi patebat) depictus erat; idcirco Capella *Salvatoris Veteris* vocabatur. Nam & aediculae & ſimulacra ad ſimilitudinem Aedis Lauretanae facta, & ejuſmodi alia, archetypi ſui appellatione inſigniuntur. Jam vero in hujus Capellae poſtico Hebdomadariis *Confratribus Salvatoris* (propter nominis ſcil. ταυτότητα) viſum fuit concedi locum, quo convenire poſſent: quo in loco nunc Rectoris Seminarii diaeta cernitur. Ceterum Hebdomadarios nihil prorſus juris in eam Capellam habuiſſe, ex cujuſdam Inſtrumenti ann. 1450. inter monumenta producendi continentia & tenore conſtabit. En igitur cauſam cur ab eo tempore *Congregatio Salvatoris* cum adjectione *Veteris*, haud ſecus atq. ipſa Capella, vocata fuerit.

Sane quod dixi, in ejus Capellae poſtico locum Hebdomadariis Confratribus fuiſſe datum, id paullo poſt Bernardi ſuperius diploma, h. e. poſt Februarium anni 1378. contigiſſe neceſſe eſt. Quod intelligi

(78) Dici enim poterat, illud VETERIS eo pertinere, quod *Salvatore* (ſive *Salvatoris Eccleſia*) in *S. Reſtitutam* tranſnominato, merito ea Congregatio non abſolute *Salvatoris* ſibi nomen adſciverit, ſed (quia *Salvatoris* appellatio jamdiu exoleverat) *Salvatoris VETERIS*. Poteſt quidem haec ratio admitti: niſi quod illud obſtat, quod nimis ſero (nempe prope ſeptuageſimo anno poſtquam SALVATORI ſubrogatum S. RESTITVTAE nomen fuit) adhiberi ea praecautio coepiſſet, ut τὸ VETERIS adderetur, ne aliud quam vetus *Salvatoris* Eccleſia intelligeretur. Etſi ceteroqui hoc etiam ſcimus, non ſtatim *Salvatoris* nomen ita penitus exoleviſſe, ut non interdum de S. Reſtituta uſurpatum cerneretur.

Digitized by Google

ex eo poteſt, quod in ſuperioribus monumentis, etiam in ultimo Bernardi, nulla mentio fiat loci ullius, in quem convenirent. At vero in hoc Ludovici Buczuti diplomate initio ipſo, quod omiſi, qua parte indigentia Congregationis exponitur, ſic legitur: *Noviter intelleximus, quod habetis in dicta Eccleſia Neapolitana quamdam Congregationem vocatam CONGREGATIO SALVATORIS. Noviter* id Buczutus Archiepiſcopus intellexerat, quia vix ante triennium videtur Capella S. Salvatoris hujuſmodi (cujus imago Salvatorem in S. Reſtituta cultum exprimebat) exſtructa fuiſſe; aut in ea certe non ante biennium ei Congregationi locus, in quo convenirent, precario datus. Pergit Buczutus: *Quae Congregatio habet fructus adeo . . exiles, quod vix poteſtis de dictis fructibus in Eccleſia, & Congregatione ipſius* (hinc diſcimus, hic *Congregationis* nomen pro loco conventus eorum accipi; ac praeterea iis praeter publicum in choro Eccleſiae ſervitium, etiam privatim in loco Congregationis ſuae quaedam officia incubuiſſe) *in divinis officiis deſervire*. Hactenus expoſitio procedit, in qua nuſquam illa adjectio VETERIS legitur. At eadem in διατυπώσει (*diſpoſitione*) diſertim occurrit in iis verbis, quae initio hujus Bullae recitavimus. Sic etiam in Nicolai & Gaſparis conceſſionib. (quas mox num. 3. & 4. delibabimus) illa VETERIS adjectio tantum in diſpoſitione adſcribitur.

3. Sequitur Nicolai de Diano diploma ſignatum anno 1416. quo Eccleſia S. Joannis de Villa Marianellae eidem *Congregationi Salvatoris Veteris* ex voluntate & conſenſu Capituli conceditur. Exſtat in Viſitatione eadem fol. 392.

4. Ac poſtremo anno 1446. Gaſpar de Diano eidem *Congregationi Salvatoris Veteris* ex eadem voluntate & conſenſu Capituli conceſſit domum ſitam in Platea Capuana. Exſtat in ead. Viſitatione fol. 386. Haec duo monumenta Bullae Ludovici tum in expoſitione tum in διατυπώσει (*diſpoſitione*) & in inveſtitura per omnia concinunt, & eiſdem fere verbis utuntur. Et ſicuti de Ludovici conceſſione vidimus, ſic etiam in hiſce Nicolai & Gaſparis chartis, in expoſitione quidem *Congregatio Salvatoris* ſine addito uſurpatur, at in Diſpoſitione (in qua deſignatio nominis accuratius obſervanda erat) vocatur *Congregatio Salvatoris VETERIS*.

V. *De noviſſima* Cappellanorum *appellatione noſtris Hebdomadariis a Paulo III. P. M. tributa*.

In Hannibalis de Capua toties laudata Viſitatione Hebdomadarior. anni 1583. fol.384. refertur diploma Pauli III. anno 1536. datum, quod ſic incipit: *Conqueſti ſunt Nobis Hebdomadarii, ſeu Congregatio Cappellanorum Eccleſiae Neapolitanae, quod Abbatiſſa* &c. Si quaeris, cur eos ſic Pontifex appellaverit, prompta eſt reſponſio, quod ipſi Hebdomadarii ſic ſe priores in libello ſupplici nuncupaverint; ſic enim paſſim uſuvenit.

Digitized by Google

nit. Quae vero mens Hebdomadariis, aut vero aliis (quicumq. primi ejus nominis auctores fuerint) in ea appellatione Hebdomadariis tribuenda fuerit, & quam pridem id nomen uſurpari coeperit, plane ignoro. Nec tamen diu id perduraſſe nomen, ex Viſitationum codicibus, aliiſq. monumentis conſtat.

§. VII. *De octodecim Presbyterorum, qui vulgo* Quadraginta *vocantur origine & natura.*

Hoſce *Quadraginta*, re autem vera octodecim presbyteros, Caeſar (79) de Engenio non niſi a Mario Carafa inſtitutos dum dixit, toto erravit caelo. Etenim non tantum in Alfonſi Carafae Actis Viſitationis occurrunt, ſed & millies in aliis Neapolitanae Eccleſiae monumentis. Eorum fit mentio in funere (80) Beatricis Reginae Hungariae, in Proceſſione (81) ad recipiendum Card. legatum, & in (82) Comite Neapolitanae Eccleſiae pluries. Poſtremo & Joannes Urſinus ceteris omnibus, quos modo laudavi, antiquior in Ritibus (83) Eccleſiae Neap. eorumdem non

(79) Caeſar de Engenio pag. 4. initio: *Appreſſo vi ſono diciotto Sacerdoti detti* li Quaranta, *perciocche adempiono tal numero con gli Eddomadarj; e furono iſtituiti da Mario Carraſa Arciv. di Nap. e dal Card. Aequaviva hebbero poi l'armuccio, che già portavano gli Eddomadarj.*

(80) In pompa funeris Beatricis Reginae Hungariae ann. 1508. prout in Comite Capituli Neap. deſcribitur, proceſſiſſe dicuntur *Li Quaranta*, deinde *li Eddomadarii*, poſtremo *li Signuri Canonice*.

(81) In ordine proceſſionis, quae facta eſt anno 1494. ad excipiendum Card. Montis Regalis Legatum ad coronandum Alfonſum II. [quae prout ex Magiſtri caeremoniarum ſacri Palatii praeſcripto ordinanda erat, deſcribitur in collectaneis Tutinianis] ſic legitur: *Poſtea ſubſequentur duae Cruces, ſive una Venerandi Capituli* [quae verba hoc plane ſignificant, illas duas cruces, quae hoc tempore interdum praeferri ſolebant, ambas Capituli fuiſſe, & ὑλικῶς ſive *materialiter* duas fuiſſe, at εἰδικῶς ſeu *formaliter* unam, uti ſup. Adnot. 63. ad Urſini cap. 9. pag. 160. col. 1. adnotavi; ſic certe duas haſce Cruces Magiſter Sac. Pal. interpretabatur!] *ejuſque* [Capituli] *Presbyteri hoc modo videl. Decem & octo presbyteri qui Quadraginta nuncupantur*. Ac mox *Hebdomadarii*, & *Canonici ſequuntur*.

Jam vero haec verbis totidem repetuntur in eadem proceſſione, quae vernaculo ſermone deſcripta praemittitur libro Comiti. *Sequitano le doe cruce o vero una de lo Venerando Capitolo, & lloro preyte in queſto modo videl. Li decedotto preyte che sò congnomate li quaranta. Li venerande edomagdarii. Li venerande & Signore Canonice.* &c.

[82] In Comite Neap. Eccleſiae pluries memorantur presbyteri Quadraginta; ut in proceſſu Archiepiſcopi cum Capitulo ex Palatio in Eccleſiam: *Primamente andaranno li Preyte, overo li Quaranta, li Ebdomadarii. li Signure Canonici* &c. Item in ordine proceſſionis generalis: *Item Comitus debet ordinare presbyteris duobus de numero Quadraginta, ut aſſiſtant eidem Praelato, & uni ut deferat Crucem vel reliquias, & alteri ut deferat baculum paſtoralem*. Hic tamen locus ad octodecim aeque atq. ad XXII. Hebdomadarios pertinet, ut infra obſervabitur.

(83) In Rituum Vrſinianorum excerptis Tutinianis in Ordine miſſae celebrandae a Praelato quolibet anni tempore: *Inſuper* (Comitus) *praecipiet quatuor presbyteris ex numero Quadraginta, quod venire debeant ad fungendum officio ceroferarii, Annichini nuncupati*. Paſſim tam in Jo. Vrſino quam in Comite Ceroferarii vocantur vulgo *Annichini*.

Per.

non raro meminit. Cumq. ſuos Ritus Urſinus anno 1337. promulgaverit (nim. uno aut duobus poſt inſtitutos Hebdomadarios annis) neceſſe eſt etiam τῶν *Quadraginta* originem coaetaneam omnino fuiſſe Hebdomadariorum fundationi; imo & paullo antiquiorem. Nam & antea pari prorſus gradu cum iis, qui poſtea Hebdomadarii fuere, ſemper inceſſerunt: quod jam declaratum eo.

Non tantum igitur presbyteri octodecim coaevi Hebdomadariorum erectioni, verum etiam ſemper *συμφρήτορες* h. e. *ſodales*, ſemper eorum Confratres ab initio fuerunt. Nam ut ſuperius diſputata uno ſub aſpectu ponam; utriq. eodem plane loco & uniuſmodi ſub Anſelmo anno 1213. erant, nempe *Clerici Fratres Congregationis Salvatoris*: utriq. tunc mobiles, nec titulares, ſed collectitii. Deinde ſub novae Cathedralis encaenia ex non obſcuris indiciis videtur Humbertus ejus Congregationis Confratres ad presbyterii ordinem promotos, ac forſitan ad XL. redactos (forſitan, inquam; nec enim conſtat, utrum is quadragenarius numerus antiquior in ſua Salvatoris Congregatione fuerit, an ab Humberto prodierit, an poſtremo ab Joan. Urſino) videtur, inquam, Humbertus quotidiano Eccleſiae miniſterio eos admoviſſe. Necdum tamen titulares evaſerant, quippe reditibus carentes, ac modicis tantum quibuſdam tum funerariis tum aliis nonnullis emolumentis fruentes. Hoc ipſum diu ſub Urſino Archiep. fuerunt. Poſtremo hic Urſinus anno (uti demonſtratum fuit) ſive 1335. ſive ſequente, ex eo XL. Presbyterorum numero duos & viginti exemit, quos a Capitulo qualibuſcumq. praebendarum ſtipendiis dotatos, tamquam *Aſſiſios* ſeu Vicarios Canonicis in onus divinorum officior. quotidianum ſubrogavit, & in *Hebdomadarios*, & quidem titulares erexit: reliquos vero octodecim eodem quo erant loco reliquit.

Ab hoc vero tempore hoc inter utroſq. intererat, quod illi XXII. ſimul Hebdomadarii erant, ſimulq. *Confratres Congregationis Salvatoris*. Novum ſane beneficiariorum genus: nam in ceteris matricibus noſtris Eccleſiis non alii, quam aut meri Hebdomadarii, aut meri Confratres reperiuntur: at hi noſtri jam tum ab ſuarum Hebdomadarum erectione utrumq. gradum atq. nomen tuebantur; imo & nunc quoq. tuentur, quandoquidem in antiquiore Hebdomadariorum ſepulcro, uti ferunt, CONFRATANCIAE Salvatoris mentio ante hos plurimos annos fiebat. Ergo ut dicere occeperam, hoc inter utroſq. diſcrimen fuit, quod οἱ XXII. ſimul Hebdomadarii, ſimulq. Confratres eſſent; & qua Hebdomadarii modicis praebendis ex Capituli aſſignatione conflatis,

qua

Pergit: *Aliis duobus ex dicto numero intimabit; alteri ut deferat Reliquiam ſive Crucem, alteri ut deferat baculum paſtoralem ſive Crocciam*. Adhaec cap. 62. in ultima Dominica menſ. Auguſti in aliquo Virginum coenobio ab ultimo Cardinale praebendato miſſa de SS. Feſto & Deſiderio cantatur, *In qua*, inquit, *duo Presbyteri de numero Quadraginta dicunt Epiſtolam & Evangelium*.

qua vero Confratres tenuiſſimis ex Confratria Salvatoris diſtributionibus fruerentur: at vero reliqui octodecim eſſent dumtaxat presbyteri (non titulares tamen; nam adhuc ſub Hannibale de Capua mobiles erant) presbyteri, inquam, Confratres Salvatoris, & Hebdomadariorum congeneres.

Et haud dubie congeneres, ac vere *Confratres*, ut qui eodem cum Hebdomadariis ovo (nim. Caſtoris & Pollucis exemplo) prognati fuiſſent. Hinc ab ortu ipſo XL. vocabantur, ac ſemper quaerentibus cur, qui eſſent haud plures octodecim, tamen XL. vocarentur, ea ratio aſſignata fuit, quia cum ſuis συναδέλφοις (*Confratribus*) nim. XXII. Hebdomadariis, numerum (84) quadragenarium abſolverent. Hoc idem ſatis ex ea nuncupatione, qua in Comite & in Ritibus Urſinianis deſignantur, ſatis intelligitur; in utroq. enim opere paſſim *Presbyteri DE NVMERO Quadraginta* vocari ſolent: quibus locis τὸ *De numero* non καταχρηστικὴν (*abuſivam*) illam τῶν *Quadraginta* appellationem fuiſſe ſignificat, ſed veram prorſus cum XXII. συναδελφίαν atq. ſodalitatem, non eam tantum quae olim inter utroſq. fuiſſet, ſed quae adhuc conſtaret. Poſtremo ex eo etiam idem utrorumq. genus percipitur, quod ſicuti hodierni Hebdomadarii ab Anſelmi pontificatu uſq. ad Urſini exordia mobiles erant (nam non niſi anno demum 1335. aut ſequente, quando in Hebdomadarios evaſerunt, coepere ſimul ex Capituli dotatione immobiles ac titulares eſſe) hanc ipſam mobilitatem hi octodecim ſub Alfonſo, & ſub Hannibale (85) de Capua ſervabant; nec niſi ſub Octavio Aquaviva ne-

(84) Haec plane ratio in Hannibalis de Capua Statu Eccleſiae Cathedralis (qui in Archiepiſcopali tabulario, ut alibi monuimus, aſſervatur) fol. 8. his verbis traditur: *Decem & octo alii Presbyteri..qui vulgo dicuntur Li Quaranta, ex eo quia complent numerum quadragenarium cum ſupraſcriptis XXII. Hebdomadariis.*

Sed & eadem ratio in dioeceſanae Synodi Alfonſi Carafae anni 1565. actis ab Jul. Sanctorio ſcriptis aſſignatur pag. 76. his verbis: *Deinde lecta eſt petitio octodecim presbyterorum adjunctorum XXII. Hebdomadariis Eccleſiae Metropolitanae (& propterea Quadraginta nuncupatorum, quod illum impleant numerum) aſſerentium* &c. Niſi quod parum exacte ad veritatem Sanctorius *Adjunctos* fuiſſe Hebdomadariis ad eum implendum numerum dixit, qui re vera eorum ſemper coaetanei & confratres fuerunt: quod ſatis ex Ritibus Vrſinianis conſtat. Adhaec ſi adjuncti poſtea fuiſſent; cur non potius *octoginta* ſunt appellati (quem numerum abſolvebant cum XXII. Hebdomadariis), & Canonicis, qui ſub Vrſino XL. erant, & totidem adhuc ſub Alfonſo fuere) quam *Quadraginta*? Deinde qui poſt factum accedunt, ii nomen numeri ſui retinent: quare ſi hi octodecim poſt interjectum tempus additi fuiſſent, non alio nomine quam *Octodecim* vocandi fuerant. At quia ex XL. ſodalium numero duo & viginti ita in Hebdomadarios evaſerunt, ut tamen ſuam cum reliquis XVIII. συναδελφίαν (*confratriam*) ſervarent; idcirco recte hi reſidui octodecim priſtino nomine adhuc vocabantur οἱ *Quadraginta*: quod adhuc audiunt. Verum quid moror? coaevos ſemper τοῖς XXII. fuiſſe, ex Vrſinianis Ritibus prorſus eſt exploratum. Nec tamen Sanctorium ἀκυρολογίας (*impropriae locutionis*) accuſo: qui cum Octodecim hoſce Hebdomadariis *Adjunctos* dixit, non aliud quam *Adhaerentes* illis ab initio (ſicuti prorſus fratres adhaerent fratribus) voluit aut debuit intelligere.

(85) Sub Alfonſo nihil mercedis ex miniſterio ſuo referebant; ex quo colligitur, eos nondum titulares fuiſſe. In Actis enim ſynodalibus Alfonſi Carafae poſt verba Adnot. ſupe-

Digitized by Google

neſcio quam hereditatem nacti, tandem immobilitatē tituli ſunt conſecuti.

Verum quid his levioribus immoror? cum in Urſinianos Ritus acutius intuentibus manifeſtiſſimum ſit, hodiernos Hebdomadarios non tantum pro Confratribus presbyterorum octodecim habitos, ſed haud raro communi cum his nomine *Presbyteros*, aut *Quadraginta* nuncupatos. Quod, ne feſtinantibus morae ſim, ſeorſum (86) oſtendo.

Jam

ſuperiore adſcripta, eorum querela ſic exponitur: *Aſſerentium ſe plurima onera ejuſdem Eccleſiae ſuſtinere, & pro illius ſervitio ſaepius laborare, nihil tamen mercedis referre* &c. De mercede nulla ſtabili conqueruntur; nam tantum funerariis emolumentis fruebantur. Et ea quidem petitione lecta, *Per D. Cardinalem* (ut ibid. legitur) *reſponſum eſt, ſuper petitis extra Synodum eſſe providendum, Capitulo & Canonicis, ac aliis, ad quos ſpectat, auditis.*

Verum tantae horum Octodecim indigentiae, nec ab Alfonſo, nec alio fuiſſe poſtea conſultum, ſatis Hannibalianus Eccleſiae Cathedralis Status declarat; ubi ſic legitur. *Decem & octo alii Presbyteri ad NVTVM Dom. Archiepiſcopi DEPVTANTVR qui vulgo dicuntur Li Quaranta.* Hinc vides, ſub Hannibale adhuc fuiſſe mobiles: at eorum indigentiam docent, quae ſequuntur: *Per prius tenebantur deferre cereos & turibulum. Habent tantum quaedam MVNVSCVLA in funeribus, quibus interſunt cum Capitulo* &c.

(86) DISQVISITIO

De notione Presbyterorum, *aut* Presbyterorum de Choro; *itemque* Presbyterorum Quadraginta, *aut* De numero Quadraginta *in Urſinianis Ritibus.*

Dixi Adnot. 79. contra Caeſ. de Engenio, τοὺς *Quadraginta* ab Vrſino ſaepiſſime memoratos. At cave putes, ſive τοὺς *Quadraginta*, ſive *Presbyteros* aut *Presbyteros de choro*, ab Vrſino noſtro ad ſolos Octodecim reſtringi; cum contra fere ſemper tam τοῖς XVIII. quam τοῖς XXII. h. e. Hebdomadariis ſint plane communia vocabula: quod productis locis illuſtrabimus.

PARS PRIOR

Qua oſtenditur PRESBYTERORVM, *aut* Presbyterorum de Choro *appellationem non minus de XXII. Hebdomadariis, quam de reliquis Octodecim ab Vrſino fuiſſe uſurpatam.*

Principio fundamenti loco eos adſcribam Vrſini Ritus, in quibus dubitari non poſſit, quin omnes praeter Canonicos atq. inferiores Clericos, communi *Presbyterorum* (ſupple *De Choro*) nomine contineantur. Ac locus in primis illuſtris eſt in Tutinianis excerptis in additionibus ad cap. 31. ubi agitur de proceſſione quae die Paſchatis ad S. Mariae Majoris dirigitur, ubi haec regula generalis traditur: *Et eſt notandum in hac proceſſione & in omnibus aliis proceſſionibus, quod receptores ſeu Capellani Eccleſiarum, ante quarum conſpectum tranſit proceſſio, debent ſtare induti cotta in medio viae ſive plateae cum turibulo .. & incenſare Dom. Archiepiſcopum, Capitulum, Presbyteros* (horum vero ambitu nominis tum Hebdomadarii, tum alii octodecim continentur) *& Clericos in dicta proceſſione euntes; & dum tranſit dicta proceſſio, campanae dictarum Eccleſiarum debent pulſari.* Certe niſi etiam Hebdomadarios *Presbyterorum* nomine intellexeris, nae eos deteriores clericis, quorum nullus ſuffitu incenſi carebat, effeceris. Et quidem quos hoc loco abſolute *Presbyteros* nuncupavit, eoſdem alibi plena locutione *Presbyteros de Choro* vocat. Paullo ſuperius cap. 29. ubi de eadem proceſſione in die Paſchatis ad S. Mariae Majoris dirigenda ſermo incipit, ait: *Archiepiſcopus ſic* (pontificaliter) *indutus cum Diaconibus, Cardinalibus* (ſaepe monui, ſeptem Canonicos diaconos abſolute vocari *Diaconos*, & ſic diſtingui a *Cardinalibus*, qui ſunt VII. presb. praebendati, & a reliquis, qui vocari ſolent abſolute *Canonici*) *& aliis de Capitulo .. ac etiam Presbyteris & Clericis de Choro dictae Eccleſiae Neap. proceſſionaliter vadit ad Eccleſ. S. Mar. Major.* Et cap. 39. In feſto I. Dominicae Maii: *Quos* (Epiſcopos & Abbates ſuffraganeos) *una cum Capitulo toto, nec non Presbyteris & Clericis de Choro Dom. Archiepiſcopus .. conſuevit invitari facere ad prandium.*

Nec alia quam communi τοῖς XXII. ſimul ac τοῖς XVIII. notione accipienda ſunt

loca

Digitized by Google

loca ſequentia . Cap. 18. in die Cinerum : *Archiepiſcopus poſtmodum dat* (cinerem) *omnibus Diaconibus*, *Cardinalibus*, *Presbyteris*, *& populo . . dicendo*, *Memento homo*. Item poſt deſcriptam proceſſionem, quae fit in die Lunae, itemq. Martis in Albis, ſic ſubjicitur : *Poſt reverſionem dictae proceſſionis Capitulum & Presbyteri Eccleſiae Neap. congregantur in Eccleſia S. Reſtitutae ; & Cellararii dictae Eccleſiae debent eiſdem dare ad comedendum de agno aſſato, pane & caſeo . . Archiepiſcopus vero dare eis conſuevit unum congium vini Graeci*.

Et hactenus ea loca corraſimus, in quibus *Presbyterorum de choro*, aut *Presbyteror. Eccleſ. Neap.* aut abſolute *Presbyterorum* (totidem enim modis ſcribitur) vocabulum ad omnes in commune pertinet, tam ad duos & viginti Hebdomadarios, quam etiam ad reliquos Octodecim. Nunc ea juvabit loca producere, in quibus eadem appellatio, cum ſit ipſa per ſe communis omnibus, tamen de Hebdomadariis peculiariter debet in ſubjecta materia intelligi.

Is vero locus agmen aget, qui in Tutinianis Vrſinianor. Excerptorum ſupplementis verſus finem legitur : qui certe nulla eludi tergiverſatione poteſt. *Item*, inquit, *primam lectionem cum primo Reſponſorio debent dicere Clerici parvuli : ſecundam vero lectionem cum Reſponſorio Presbyteri vel Hebdomadarii*. Vbi τὸ VEL non disjunctivam vim habet (nec enim Hebdomadarii corpus diverſum a *Presbyteris* conficiebant) verum ἐξηγητικὴν, idq. ex uſu ſequioris aevi, quo VEL modo pro ET, modo SEV (quae ultima notio hic locum habet) accipiebatur. *Presbyteri*, inquit, *VEL* (h. e. ſeu) *Hebdomadarii*. Nam quia *Presbyterorum* nomen non tantum τοὺς XXII. ſed etiam τοὺς XVIII. complectebatur, idcirco ea δηλωτικῇ particula utitur, ut ea Lectio reſtricte ab Hebdomadariis dicenda praeſcribatur, non item a reliquis octodecim.

Nec aliter ibidem in ſupplemento ad cap. 19., ſive ad Officia Quadrageſimae, haec ſunt capienda : *Et ſemper in dicto tempore* (Quadrageſimae) *quando dicuntur tres lectiones*, *primam legit unus Presbyterorum de choro* (ſupple, *Seu Hebdomadarius* : ut in ſuperiore loco declaraverat) *ſecundam unus Canonicorum* (ſimplicium) *tertiam unus Diaconorum dictae Eccleſiae Neap. Primum autem Reſponſ. eſt Presbyteror. de Choro*, *ſecundum vero & tertium ſunt Canonicorum* (ſimplicium).

Eodem & illud refer, quod in generali Veſperarum celebratione in eiſd. Excerptis legitur. Ibi poſt dictum ab Archiep. *Deus in adjut. meum intende* &c. ſtatim hoc additur : *Primicerius cum duobus Magiſtris ſcholarum*, *vel aliis Presbyteris* (hic etiam *Presbyterorum* nomine Hebdomadarii veniunt ; nam aliunde ex his Ritibus intelligitur, haud raro *Magiſtros ſcholarum*, ſicuti & *Capicboros* pro ſe ſubrogaſſe alios ex ead. Hebdomadariorum congregatione, ad quam ipſi pertinebant) *veſtitis cum pluvialibus*, *altero ex una altero ex altera parte*, *ibit ad annuntiandum antiphonam . . Archiepiſcopo*. Poſt non multa : *Dicto capitulo*, *ſupradictus Primicerius adſociatus cum duobus Presbyteris de Choro* (haec enim eſt plena locutio, ad quam referenda ſunt omnia loca, in quibus *Presbyteri* abſolute vocantur) *presbyteris*, inquit, *de Choro* (quos ſibi Magiſtri ſcholarum ſubrogarunt) *vel Magiſtris* (ipſis) *Scholarum debet . . eidem* (Archiep.) *principium Hymni . . & Antiphonae ad magnif. annunciate*. Hactenus quidem ea loca plane ſingularia collegimus, in quibus *Presbyteri de Choro* (ceteroqui locutio omnes, tum XXII. tum etiam XVIII. continens) tamen ex ſubjecta materia ſolos XXII. Hebdomadarios deſignat.

PARS ALTERA

Qua loca illa Rituum Vrſinianorum proferuntur & explicantur, *in quibus ambitu τῶν* Quadraginta *etiam XXII. Hebdomadarii continentur. Cuidam difficultati proceditur obviam*.

Nunc excutere ea loca libet, in quibus Hebdomadarii nomine τῶν *Quadraginta* veniunt : Quo quidem refer loca illa, quae Adnot. 82. & 83. adſcripſi. In Comite enim & in Vrſini excerptis in ordine proceſſionis generalis legitur : *Item Comitus debet ordinare presbyteris duobus de numero Quadraginta*, *ut aſſiſtant eid. Praelato*, *& uni ut deferat crucem vel reliquias*, *& alteri ut deferat baculum paſtoralem*. Atqui horum prior unus ex octodecim erat, & hodie dum eſt (nam deferre crucem ad octodecim pertinet, praeſente Archiepiſcopo) alter vero, ſicuti ſemper ad noſtram aetatem unus ex Hebdomadariis fuit (ad quos perpetuo pertinuit baculum paſtoralem gerere) ſic etiam proprium eorumdem ſub Vrſino erat. Quod dixi, ad noſtram

uſq. aetatem paſtorale pedum ab Hebdomadariis fuiſſe praelatum, id hoc loco paucis notari operae fuerit, non ad eorum, qui nunc ſunt, ſed ad futurorum documentum. Nam ſemper ante hominnm memoriam, Archiepiſcopo celebrante, uni ex Hebdomadariis baculus paſtoralis detinendus tradebatur. Verum ante hos duos treſve annos Eminentiſſimo Card. Spinello juſtiſſimis de canſis viſum fuit munus pedi paſtoralis detinendi uni ex octodecim presbyteris (ad tempus ſcil. quoad ei placuerit) commendare. At credo ſatis jam perſpectum fuiſſe, plures nunc cauſas graviſſimas incidiſſe, propter quas Hebdomadarii honore praeferendi detinendiq. baculi, quo ante hominum memoriam fruebantur, ex integro gaudeant. Id enim & Hebdomadariis (ſi modo ſapiunt) apprime honorificum, & ad ſervandam ritus antiquitatem videtur e re praeſenti futurum; niſi aliud Eminentiſſimo Archiepiſcopo viſum fuerit.

Porro ei loco, quem proxime adſcripſimus, eſt & ille plane gemellus alter in eiſdem Vrſinianis Ritibus in ordine Miſſae a Praelato celebrandae: *Praecipiet* (Comitus) *quatuor presbyteris ex numero Quadraginta, quod venire debeant ad fungendum officio ceroſerarii*. Hoc quidem haud dubie ad octodecim pertinet, quorum (teſte Hannibale de Capua in Statu Eccl. Neap.) ſemper fuit Ceroferarios agere: at non item quod ſequitur: *Aliis duobus ex dicto numero intimabit, alteri ut deferat Reliquiam ſive Crucem, alteri ut deferat baculum paſtoralem*: Quorum prius ad unum ex octodecim alterum ad XXII. pertinet: quorum ſcil. utriq. ſicuti re vera ſunt, ita & recte his locis vocantur *De numero Quadraginta*.

Eodem etiam & locus Vrſinianor. Rituum pertinet cap. 62. ubi Miſſa de SS. Feſto & Deſiderio cantanda a cardinale Canonico dicitur in aliquo Virginum monaſterio: *In qua* (Miſſa) *duo presbyteri de numero Quadraginta dicunt Epiſtolam & Evangelium*. Pro qua Miſſa tenebatur Abbatiſſa *Collationem facere* & certam pecuniae ſummam dare. Quaero hic ad quoſnam iſtud *Dicere Epiſtolam & Evangelium* pertinebit? Ad octodecim non poteſt referri, teſtante Hannibale in laudato *Statu*, ad eos antiquitus tantum pertinuiſſe deferre cereos & turibulum: qui de Epiſtola & Evangelio non tacuiſſet, ſi eorum id munus olim fuiſſet. Ceteroqui aliunde ſcimus, Canonicis Miſſas (ſaltem extra Cathedralem) cantantibus duos ex Hebdomadariis Diaconi & Subdiaconi munus impleviſſe. Nam to. 1. Scripturar. Forenſium Archivi Capitularis fol. 111. & ſeq. ſuggeſtiones quaedam Romam mittendae continentur, inter quas legitur: *Et il dì di S. Marco a S. Maria Maggiore cantando la meſſa in ſua preſentia* (i. e. Archiepiſcopi) *D. Gio. Longo* (hic fuit octavus Canonicus Theologus poſt fundatam ex praeſcipto Trid. Conc. praebendam Theologicam, uti conſtat ex Necrologio Neap. Capituli fol. 35. qui ſub Archiep. Alfonſo Geſualdo fuiſſe Canonicus creditur) *l' Evangelio e l' Epiſtola le cantorno DVI EBDOMADARI &c.* Hoc vero perhonorificum Hebdomadariis eſt; nam hodie num Romae in Patriarchalib. Baſilicis Canonico celebrante Canonici Epiſtolam & Evangelium cantant. Imo in eiſdem Vrſini Ritib. cap. 22. Canonico Cardinale celebrante Canonicus Evangelium, & unus de choro (Hebdomadarius utiq.) Epiſtolam cantat: ſic etiam cap. 34. Mitto quod Papa celebrante, Evangelium a Cardinale diacono, Epiſtola a Praelato cantatur. Ergo ut eo redeam: ne dubita, quin illi *Duo presbyteri de numero Quadraginta*, qui Canonico celebrante Diaconum & Subdiaconum ex Vrſini praeſcripto in illa Miſſa ſeſe gerebant, vere ex Hebdomadariis fuerint; & tamen *De numero Quadraginta* dicuntur.

At quaeret aliquis, quid cauſae fuerit, cur, cum plurimis in locis Vrſinus *Hebdomadariorum* nominatim meminerit, his tamen locis aliis, quae modo adſcripſimus, eorum mentionem importuna caligine obtexerit, dum eos communi *τῶν Quadraginta* appellatione involvit. Quanti enim laboris erat *Hebdomadarios*, id quod jam evaſerant dum Ritus promulgaret ſuos, diſertim vocare, ſicut & alibi vocat?

Verum meminiſſe oportet, illam Vrſinianorum Rituum *συναγωγὴν* (*collectionem*) fuiſſe Juſtinianeo *πανδέκτῃ* ſive *Digeſto*, aut potius uſitatis tunc temporis Decretalium compilationibus perſimilem. Itaq. permagna Vrſinianorum capitulorum pars ſuperiorum temporum erat; & eiſdem ab Vrſino repetita ſunt verbis, quibus ea concepta reperiebantur. Supra ubi Humberti Conſtitutionem illuſtravimus, jam obſervatum a me fuit, tria Humberti capita Vrſinum totidem verbis in collectionem ſuam ritualem transfudiſſe.

His

Digitized by Google

Jam vero quod huc uſq. ac tota praeſertim Adnot. 86. demonſtravi, τῶν *Quadraginta* nomen fuiſſe olim Hebdomadariis aeque ac presbyteris octodecim prorſus commune, ac de utriſq. in commune idem nomen fuiſſe uſurpatum atq. intellectum ; & quidem ita, ut τῶν *Quadraginta* nomen modo τοῖς XXII. modo τοῖς XVIII. modo univerſis pro re nata accomodaretur : id, ut ſincere agam, ad Joannis Vrſini aetatem & ſecuta mox tempora eſſe reſtringendum ajo. Nam ceteroqui fatendum eſt, abhinc ſaltem ducentos annos jam coepiſſe τῶν *Quadraginta* nomen presbyteris octonis denis proprium & peculiare fieri. Certe in libro Comiti (illo ſaltem quem nunc ante ducentos aut paullo plus annos deſcriptum in archivo Capituli habemus) reperitur vox *Quadraginta* interdum de ſolis octodecim uſurpata, & Hebdomadariis ἀντιδιῃρημένως (*diſcretive*) oppoſita, in iis ſaltem locis, quae non ex Urſinianis ritibus profluxere, ſed diu poſtea Comitis libro acceſſerunt. Id quidem conſtare jam potuit ex iis locis, quae Adnot. 80. 81. & 82. produximus : ſed nunc ex illuſtriore alio ejuſdem Comiti loco hoc ipſum oſtendam : quem ſedulo integrum inferne (87) deſcripſi, ne me forte aliquis celatae ob ſtudia partium veritatis inſimulet.

His intellectis, mihi prorſus perſuadeo, loca ſuperius adſcripta ab alio quovis antiquiore Archiepiſcopo fuiſſe profecta : quando ſcilicet ii, qui poſtea ſub Vrſino in *Hebdomadarios* provecti fuerunt, non aliud quam de numero XL. presbyterorum eſſent. Nec vero aegre conjecerim, ſuperiora Rituum loca (in quibus Hebdomadarii cum XL. confunduntur) Humberto auctori tribuenda ; a quo ſuſpicabar plenum illum numerum τῶν *Quadraginta* presbyterorum prodiiſſe. At Vrſinus ea loca totidem verbis intulit in opus ſuum.

Ergo per tot jam ſaecula, quibus Vrſinianum opus Rituum tenebatur & obſervabatur, nomen τῶν *Quadraginta* tum Hebdomadariis tum octodecim presbyteris commune haud dubie fuit ; etſi illi XXII. saepius peculiari ſuo nomine *Hebdomadarii* dicebantur ; hi vero octodecim ſero tandem communi τῶν *Quadraginta* nomine (tamquam ſcil. peculiari ſuo) uti, tamquam ſuo peculiari, coeperunt : de quo plenius Adnot. ſeq. dicam.

(87) *Ritus Feſti Circumciſionis ex Comiti libro exponitur : in quo τῶν Quadraginta nomen de Octodecim peculiariter uſurpatur.*

De feſto Circumciſionis in Vrſinianis Ritibus exſtat caput XIV. bis verbis : *Item in Circumciſione Domini omnes Presbyteri de choro tenentur facere officium in Veſperis, Matutinis & Miſſa.* Quod & in libro Comiti eiſdem verbis Latine ex Vrſiniana Collectione deſcriptum reperitur fol. 23. Et hactenus haec erant Hebdomadariis juxta atq. octodecim presbyteris communia : ad quos univerſos in commune ab antiquo tempore eo die facere officium pertinuiſſe videtur.

At quia in Comiti libro variae ſecutis temporibus acceſſiones factae deprehenduntur ; haec de feſto Circumciſionis addita reperi fol. 38. *Die ultimo menſis Decembris ſe celebra la Veſpera de la feſta de la Circumciſione de Jeſu Chriſto per li Quaranta* (quorum nomine tantum Octodecim intellige, quod & ex ſequentibus, & ex hodierno more conſtat) *Et uno de ipſi farà la veſpera, & la matina derrà la meſſa, como per lo Comito ſerrà ordinato ; & dui altre de li ditti Quaranta, uno derrà la Epiſtola, & laltro derrà lo Evangelio : a la quale veſpera & meſſa li ditti Quaranta ſe deveno trovar in coro ad dire le antiſone, verſi & lo Benedicamus. Et la matina deveno venire a lo matutino & dir le lectione & cantar li Reſponſorii, & direno tutto lo Matutino & Prima. Et nota tu Comito che ditto lo Matutino & Prima, dive fare ſonare per la meſſa, & fare veſtire quello che have ad dire la meſſa, & coſsì lo dya.*

Digitized by Google

Atq. haec (utinam non plura quam deſtinaveram) tum de XXII. Hebdomadariis, tum de octodecim presbyteris, qui tamen *Quadraginta* vocantur, adumbraſſe ſufficiat. Atq. exſiſtet forſitan alius, qui haec eadem reſecare ad vivum accuratius aliquando ſataget. Mihi nunc interim in tanta, quae circumſtabat, caligine, tantaq. monumentorum veterum inopia, praetuliſſe facem ſatis ſuperq. fuerit.

S E C T I O III.

Vera Neapolitanorum Canonicorum origo aperitur.

SEctione prima §. 1. & 2. accurate demonſtratum a me fuit, Canonicorum noſtrorum inſtitutionem certumq. numerum ab S. Athanaſio Epiſcopo noſtro eſſe omnino repetenda. Eadem porro illa hîc repetere nunc non eſt animus, ne revocata crambe miſerum lectorem occidam. Quibus tamen id curae erit, ea loca conferat cenſeo. Licebit hic tantum ſpicilegium facere; quaeq. ibi omittenda, quippe alieno loco, fuere, ea dumtaxat huc breviter afferre.

§.I.

dyacono & ſubdyacono: & ſonato che ſarrà per la meſſa, tu Comito ſarrai haviſato lo Reverendiſſimo Monſignore lo Archepiſcopo ſe le piace deſcendere a la meſſa, & queſto ſua ſegnoria ad queſta feſta deve eſſere preſente, & fare la offerta, & queſto è coſtomato antiquamente in la Eccleſia Neapolitana. Et nota Comito che ditto lo Offertorio, & dato lo incenſo ad Monſignore & ad tutti li altre Signure Canonice, & Edomagdarii &c. lo ditto preyte che canta la meſſa deve deſcendere alle ultime grade, & la ſe fermare una con lo dyacono & ſubdyacono, tenendo una tovaglia innante a lo preyte per recepire la INFERTA. Hanc ſupra vocaverat *offerta*: ex quo τὰ *Offerta & Inſerta* Synonyma eſſe cognoſcis: quorum alterum hodie num Neapoli in uſu eſt, ſequitur. *Et tu Comito te troveray havere invitato lo Reverendiſſ. Monſignore lo Archepiſcopo, lo Vicario, e li ſegnure Canonice, & altre perſone faranno la offerta, & finito de offerire, tu Comito pigliaray la tovaglia con la offerta, & portarayla in lo conſpecto de lo Reverendiſſ. Monſ. lo Archepiſcopo ... che ſe digne ſua Sign. Reverendiſs. farende dono ali Edomagdarii, & ali Quaranta.* Vides hic ut nomine τῶν *Quadraginta* non niſi illi Octodecim veniant, quia per eam nomenclaturam ab *Hebdomadariis* diſtinguuntur; ſicuti etiam paullo inferius. Pergit: *Sua ſegnoria nce le farà gratia, & farance la croce.*

Demum & hoc addit. *Nota tu Comito che faray la liſta de tutti tanto Edomagdarii quanto de li Quaranta* (vides iterum τὰς *Quadraginta* ab Hebdomadariis diſtingui: quod in Vrſini Ritibus numquam occurrit) *quando farà ditta la Epiſtola*. Recte quia ex Humberti Conſtitutionis (quam §. 5. produximus) cap. 3. qui poſt Epiſtolam intraret, nihil lucrabatur. Nunc dicto *Kyrie* nihil lucrifit. Sequitur. *Et ad quelle che ſe trovaranno in quello tempo, faray la parte. Et nota che faray la parte ad Teſauriere, ad Sacreſtano, ad Muſicha* [notabis hic Muſicae in Cathedrali noſtra antiquitatem] *a lo Maſtroſchola de lo Primicile* [h.e. ex parte Primicerii] *a lo Campanaro, allecture & alo Comito*. Haec volui integra adſcribere ut prima καταχρήσεως [*abuſionis*] vocabuli *Quadraginta* initia aperiantur, quatenus ſcil. eorum peculiare evaſit, qui cum ſint tantum octodecim, tamen cum aliis XXII. ſuis Confratribus Hebdomadariis numerum quadragenarium abſolvunt. Et ab eo tempore perpetuum hoc manſit, ut hi *Hebdomadarii*, illi *Quadraginta* vocentur: ob id ſcil. quod hi poſteriores quadragenarii tantum numeri praerogativam habent, cum contra prioribus praeter hujus numeri communionem & Confratriam, adſit etiam hebdomadae honor.

Digitized by Google

§. I. *Commentitia Canonicorum Neapolitanae Eccleſiae origo a Magno Conſtantino petita refellitur, ac vera ab Sancto potiſſimum Athanaſio ducta novo argumento adſtruitur.*

Hic ille locus eſt, in quo exſultare Diſſertatio haec mea poſſet, ſi paullo plus mihi ſimulationis quam ſinceritatis eſſet; ut qui nullo cum famae meae diſcrimine exiſtimationem longe maximam Eccleſiae Neapolitanae ejuſq. Capitulo conciliare poſſem. Nam ſi id agerem, ut primitivos XIV. Neapolitanos canonicatus a Magno ipſo Conſtantino fundatos defenderem, ecquid aliud niſi quingentorum ſaltem annorum praeſcriptione firmatam narrationem defenderem? Hoc ſi Chronographus S. Mariae de Principio, qui ante quingentos annos ſuum chronicon exaravit, diſertiſſimis verbis docuit; ſi qui poſtea ſecuti ſunt, ad unum omnes eamdem narrationem paſſis ulnis amplexi ſunt; cur id mihi vitio vertendum eſſet, ſi per tam antiquae hiſtoriae veſtigia ingrederer? Tamen quia veritati uni litare ſemper animum induxi meum; inani caducaeque gloriae, quae ab Imperiali mille & quadringentorum annorum fundatione profectura eſſet, multo ſolidiorem veritatis & fidei laudem anteponendam ſtatui. Idque cum facio; ſcio me non modo a ceteris Neapolitanis civibus, verum & a Collegis meis ornatiſſimis (quos gravitatis, doctrinae, pietatis nomine colui ſemper, & quaſi parentes ſum veneratus; quoſque pari ſinceritatis ſtudio teneri, certiſſimum habeo) initurum eſſe gratiam non vulgarem. Nunc ab hac ipſa opinione evellenda ordiar.

Vulgatiſſima perſuaſio, quae jamdiu inſedit animis hominum, de Canonicatibus XIV. a Magno Conſtantino fundatis nullo antiquiore teſte ſubnititur, quam Chronico S. Mariae de Principio. In quo ſic fol. 5. v. 2. legitur. *Et dum perſepe audiret Miſſam* (Imp. Conſtantinus) *in Epiſcopali Neapolitana Eccleſia, ipſam Neapolitanam Eccleſiam multis poſſeſſionibus locupletavit & prediis; ac ſtatum ipſius Eccleſiae honeſtavit & plurimum augmentavit, in illa faciendo inſtitui per Sanctum Coſmum Canonicos Sacerdotes ſeptem, & alios ſeptem dyacones prebendatos. Quibus predia & poſſeſſiones imperator ipſe donavit. Nec non inſtitui fecit in Eccleſia Cimiliarcham, ſeu dignitatem Cimiliarchalem* &c. Nec dubium eſt, quin de Conſtantino Magno id intellexerit, de quo ſcil. proxime ſic praedixerat: *Prefatus Conſtantinus ... venit Neapolim una cum prefato Papa Silveſtro*. Deinde *Sanctus Coſmus* Epiſcopus, cujus hic mentio fit, videtur ille accipiendus, qui ab Joanne Diac. Zoſimus appellatur, & ab eodem temporibus Sylveſtri Papae & Conſtantini ponitur: de quo nonnulla alibi in Diſſert. de SS. Epiſcopis Neapolitanis dicam.

Verum cum nec Magnus Conſtantinus, nec S. Sylveſter unquam Neapolim venerint, & ea tota narratio Conſtantinianae aetati congrue-

Digitized by Google

gruere non poſſit; veriſimilius eſt (ut alibi (88) pluribus ediſſerui) hanc totam de S. Reſtitutae oratorio, deq. Canonicatibus a Conſtantino fundatis narrationem ad poſteriorem alium Conſtantinum eſſe referendam; ac facile ad Conſtantinum Conſtantis filium, quem occaſione Siculae expeditionis veniſſe Neapolim ſeptimo vergente ſaeculo, veriſimillimum eſt, deq. hac Eccleſia pro ſua religione fuiſſe optime meritum. Ceterum familiare fuit ſequioris aevi ſcriptoribus, quaecumq. in Eccleſias merita de Conſtantino aliquo memorata reperiſſent, ea protinus ad primum illum Magnum referre omnia.

Accedit & illud, quod eſt longe graviſſimum, quod ille Conſtantinus, qui, auctore hoc noſtro S. Mariae de Principio Chronographo, Canonicatus XIV. Neapoli fecit inſtitui, ille eidem Chronographo haud alius fuiſſe dicatur ab eo, qui antiquius illud S. Reſtitutae oratorium (de quo vide ſuperiorem Adnotationem) exſtruxit, ibiq. S. Reſtitutae Virg. reliquias condidit. Teſtatur enim id luculenter id chronicon fol. 5. a tergo v. penult. his verbis: *Quam quidem Cappellam Sanctae Reſtitute* (antiquioris ſcilicet: nam quae hodie *S. Reſtituta* vocatur, ea baſilica eſt, non Capella: ceterum ex ſui ſaeculi more Eccleſiam ſive oratorium adjacens baſilicae *Cappellam* vocat) *Quam*, inquit, *Cappellam Sanctae Reſtitute conſtrui etiam & edificari fecit dictus imperator* (Conſtantinus: quem inſcite S. Sylveſtri aequalem proxime fecerat) *qui ex devotione quam habebat ad dictam beatam virginem Reſtitutam, que proximis diebus claruerat miraculis multis & glorioſis* (haec tamen aevo Conſtantini Conſtantis filii, non vero Magni conveniunt, ut locis citatis in Adnot. 88. diximus) *dictam Cappellam donavit Capitulo Eccleſie Neapolitane* (ſaltem enim diu ante hunc chronographum antiquius illud S. Reſtitutae oratorium in Capituli dominio erat, uti Par. I. cap. VI. oſten-

(88) Vide in Comment. ad Neapol. marmorcum Kalend. in Addendis ad XVI. Maii a pag. 978. ad 982. ubi tota illa pervulgata narratio de Conſtantino Magno ab inſula S. Reſtitutae reliquias transferente, quas in Oratorio eidem Virgini ab ſe exſtructo condiderit, ea tota, inquam, ad Conſtantinum alium Conſtantis fil. ſaeculi ſeptimi Imperatorem refertur. Eadem quoque breviter hujus opuſculi Parte I. cap. 1. pag. 10. 11. cap. 2. pag. 37. & ſeq. cap. 5. ſect. 2. pag. 54. cap. 6. pag. 69. n. II. & p. 72. 73. & ſeq. & alibi ſaepe, ac rurſus Par. II. pluries expoſuimus aut leviter tetigimus.

Summa tamen eo redit. Veriſſimum quidem eſt, a Magno Conſtantino baſilicam Salvatori fuiſſe dicatam, illam ipſam ſcil. quam uterq. poſtea Stephanus refecerunt, & *Stephaniam* ob id nuncupatam ſcimus: quae tandem poſt novae Cathedralis erectionem ob illatas in eam ex quodam antiquiore Oratorio S. Reſtitutae reliquias, abjecto Stephaniae nomine, novum ſibi nomen *Sanctae Reſtitutae* quaeſivit. Hoc totum verum eſt.

At alius Conſtantinus (ac veriſimillime filius ille Conſtantis, qui VII. ſaeculo imperavit) Neapolim veniens, non hodiernam S. Reſtitutae Eccleſiam (quae vetus Cathedralis, ſeu Stephania fuit) ſed antiquius aliud S. Reſtitutae Oratorium Stephaniae adjacens aedificavit; in quo & S. Reſtitutae reliquias ex inſula Enaria aſportatas collocavit.

Huic ergo poſteriori Conſtantino potius tribuenda eſt fundatio XIV. Canonicatuum in Chronico S. Mariae de Principio memorata; modo veri aliquid ea narratio contineat.

Digitized by Google

oſtendimus) *& ejus commiſit regimini , & maxime dicto Cimiliarche , & Canonicis Sacerdotibus & Diaconibus praebendatis , qui non numero quatuordecim erant plures , ut plura inſtrumenta teſtantur* . Hoc ultimum idcirco monet , quod ſaeculo XIII. (quo antiquius chronicon S. M. de Princ. fuiſſe ſcriptum , Par. I. cap. VI. demonſtravi) jam numerus Canonicorum ſupra XIV. mirifice creverat . Ergo ex his vides , huic chronographo eumdem prorſus fuiſſe aedificatorem Memoriae ſive Oratorii S. Reſtitutae , & XIV. Canonicatuum inſtitutorem . Cum igitur Martyrii S. Reſtitutae conſtructor non Magnus Conſtantinus eſſe potuerit , ſed Conſtantinus Conſtantis filius (uti locis ſupra Adnot. 88. indicatis demonſtratum fuit) aut certe quivis alius aevi ejuſdem (89) Imperator ; ad hunc eumdem etiam Canonicatuum erectio referenda erit : ſi quidem huic Chronographo credimus .

Nam mihi longe ſit veriſimilius , poſteriorem hunc Conſtantinum, qui vergente VII.ſaeculo imperavit,nihil quidem de Canonicatibus (quorum nomen ignotum tunc erat, ea ſaltem notione, qua poſtea uſurpatum fuit) nihil , inquam de Canonicatibus cogitaſſe , ſed tamen Eccleſiam dotaſſe praediis , ex quibus poſtea Epiſcopi Canonicatus fundarunt . Idq. ipſe Chronographus innuit , ubi ait In loco illo priore , quem initio hujus §. adſcripſimus : *FACIENDO INSTITVI per Sanctum Coſmum Canonicos* &c. Niſi quod in Epiſcopi nomine aberravit : qui loco *Coſmi* S.Athanaſium ſcribere debuit : a quo poſtea Canonicos Cardinales, ſeu presbyteros praebendatos ſeptem (quos *Sacerdotes Hebdomadarios* auctor Athanaſianae vitae vocat)fuiſſe inſtitutos,ſupra demonſtravimus hoc ipſo cap. Sect. I. §. 1. & 2. Quid ſi aliquid certe ejuſmodi, ſed multo clarius,

(89) Quid ni enim Conſtantinus ille Irenes filius fuerit , qui ſub finem octavi ſaeculi habenas rexit : cujus initia atq. progreſſus ſatis a pietate commendabiles novimus ? Sed praeterquam quod hunc Neapolim nuſquam acceſſiſſe narratur ; illud etiam , quo minus de hoc cogitemus , obſtat , quod ſi hic Irenes filius Sanctae Reſtitutae Oratorium condidiſſet , hoc Joannes Diaconus (qui centeſimo paullo plus anno poſt hunc Auguſtum ſuum chronicon ſcripſit) non ignoraſſet ; nec porro ſcripſiſſet , multos ſua aetate hujus Sanctae Reſtitutae Memoriam ad Magnum Conſtantinum auctorem retuliſſe : *Aſſerentibus* , inquit , *multis quod Sancta Reſtituta fuiſſet* illa baſilica a Magno aedificata . De quo loco vide paſſim alibi dicta , ac praecipue pag. 10. 11.

Quare ſatius erit in Conſtantinum Conſtantis filium & Oratorii S. Reſtitutae & ceteras narrationes conferre : quem poſt Siculam expeditionem Neapoli ſubſtitiſſe , prope certum habeo.

Quamquam & de hujus patre Conſtante non levis poteſt ſuſpicio ſuboriri : quem certo ſcimus diu Neapoli commoratum . Nam quod is parum pius fuerit ; reſponderi poſſet , ab his quoq. interdum plura bene ac religioſe facta proficiſci . Illud vero quod huic non *Conſtantino* , ſed *Conſtanti* nomen fuiſſe traditur , id nihil eſt . Nam *Conſtantini* , *Conſtantis* , & *Conſtantii* nomina paſſim ab auctoribus confunduntur & permutantur ; Sicuti *Antonii* & *Antonini* , *Pauli* & *Paulini* , & alia in eumdem modum . Hic ipſe Conſtans in Actis S. Barbati Beneventani , & ſcriptoribus ſane multis appellatur *Conſtantius* . Nec puto deerunt , qui *Conſtantinum* vocaverint . Itaq. ſive in filium ſive in patrem hae chronographi S. M. de Princ. narrationes ſunt conferendae .

Digitized by Google

rius, in Athanaſiana vita, quo tempore chronicon S. Mariae de Princ. ſcriptum fuit, legebatur? Nam in fine loci, quem proxime recitavimus, ubi dixiſſet, Canonicos ſuae fundationis initio plures quatuordecim non fuiſſe, id confirmat his verbis: *Ut plura inſtrumenta teſtantur, & in LEGENDA BEATI ATHENASII ENARRATUR*. Quantivis pretii locus. Nam cur ad definiendum primitivorum canonicatuum numerum ex *Legenda* S. Athanaſii auctoritatem arceſſit, niſi quia ubi in hodierna vita S. Athanaſius dicitur *Sacerdotes Hebdomadarios* inſtituiſſe, id in longiore Legenda (ad quam Chronicon digitum intendit) accuratius narrabatur, & de Canonicis praebendatis ab S. Athanaſio inſtitutis luculentiſſime agebatur? Porro de *Legendae* ſignificatu & natura vide quae imae (90) pagellae adſperſimus. Ergo ex iis quae ſect. I. §. 2. de *Sacerdotibus Hebdomadariis*, hoc eſt Canonicis presbyteris ab Athanaſio inſtitutis accurate diſputavimus, non relinquitur dubitandi locus, quin ſaltem ſeptem presbyterorum Cardinalium is vere inſtitutor fuerit. At in *Legenda* S. Athanaſii longiore, quam deperdidimus, etiam Canonicatus Diaconales ſeptem ab eodem inſtituti legebantur, ex indicio Chronici S. M. de Principio. Tametſi eidem pontifici Conſtantinus ille poſterior ſua largitate praeiverat. Ab eo quidem donata praedia & Eccleſiam fuiſſe locupletatam Chronographus ſaepe laudatus teſtatur. Ex hoc igitur penore Canonicatus illos XIV. beatiſſimus Antiſtes dotavit.

§. II.

(90) *Legenda* (Etruſcis ſcriptoribus *Leggenda*) ſaec. XIII. ac deinceps de vita ſancti alicujus uſurpabatur. At Neapoli peculiariter de ea vita accipiebatur, quae in novem diſtributa lectiones (uti tunc moris erat) in curſu Eccleſiaſtico legebatur in ejus Sancti feſto. Joannes Cimeliarcha in prologo ad vitam S. Joannis IV. Epiſc. Neap. *Cum vita ejus ... in Chronica haberetur antiqua* (Joannis diac. Chronicon intelligit) *nec tamen Legenda* (longior ſcil. quae novem Lectionibus ſufficere poſſet) *quae ad honorem ejus in feſtivitate ſua legeretur, ſcripta aliquatenus appareret*; hinc ſe a Bernardo Archiep. incitatum ſubdit, uti vitam S. Joannis elucubraret. Vides hinc quid Neapolitana Eccleſia *Legendam* ſaeculo XIII. (quo & hic Cimeliarcha & Chronographus S. M. de Princ. ſcribebant) vocaverit.

In antiquiore igitur Athanaſii Legenda Canonici XIV. ab eo inſtituti legebantur, teſte Chronico S. Mariae de Principio. Et eam quidem nunc Legendam amiſimus: nam quas Legendas in Sanctorum Neapol. Officiis Neapoli anno 1525. editis nunc habemus, eae contractiores ſunt, quam ut minutiora iſthaec in iis reperias. Itaq. in S. Athanaſii Lectione IV. hoc tantum nunc legitur: *Neapolitanam Eccleſiam* (h. e. Cathedralem, quae κατ' ἐξοχὴν ſic tunc dicebatur) *quae Stephania vocatur, Sacerdotibus & miniſtris ornavit: quibus neceſſarios rerum ſumptus diſtribuit abundanter*. Mox quid in *Eccleſia ſanctae Reſtitutae* (non ea quae hodie ſic vocatur, quae olim Stephania erat; ſed altera, ut toties expoſuimus, antiquiore a quodam Conſtantino poſteriore fundata) fecerit, vulgatae Athanaſianae vitae ſemper inhaerens, explanat. At in illa longiore Legenda, quae in antiquiore S. Athanaſii officio facile per totam octavam lectiones quotidie ſuppeditabat, illud de Stephaniae miniſtris accuratius exponebatur, & de XIV. canonicatibus ab eo fundatis mentio fiebat. Scio quidem in Caſinenſi tabulario quoddam Neapolitanum breviarium reperiri. An ibi ea longior Legenda contineatur, curioſi viderint.

Digitized by Google

§. II. *Tentatur via, qua origo Canonicorum a Conſtantino (non quidem Magno, ſed poſteriore alio) defendi aliquatenus poſſit.*

Hactenus Canonicorum inſtitutionem Conſtantino Imp. abjudicavimus, ac S. Athanaſio aſſeruimus. Sed tamen tentanda via eſt, qua utrumq. haberi pro vero poſſit. Ac primum (uti §. ſuperiore, & copioſius alibi demonſtravimus) pro certo haberi volo, Conſtantinum, cui tot in Eccleſiam Neap. benefacta in Chronico S. Mariae de Principio tribuuntur, alium poſteriorem fuiſſe, ac veriſimillime ſive Conſtantem, ſive Conſtantinum Conſtantis filium ſaeculi VII. Caeſares, aut, ſiquis ita malit, Conſtantinum Irenes filium, qui verſus finem octavi imperavit. Haec ad Kalendarium in Addendis ad XVI. Maii copioſe expoſuimus, ut & proxime in Adnot. 89. Confer & loca modo Adnot. 88. indicata.

Sane vero ſaeculo VII. etſi in Italia *Canonicorum* nomen, quemadmodum poſt milleſimum Chriſti annum accipiebatur, nondum in uſu erat; at erant tamen presbyteri ac Diaconi Cathedrali Eccleſiae peculiariter affixi, veluti cum Aegypius in Translat. S.Severini exeunte V. ſaec. de quodam Primicerio Eccleſiae Neap. h.e. Cathedralis narrat; & paſſim alibi Subdiaconi, Diaconi, presbyteri Eccleſiae Neap. reperiuntur. Hi vero Eccleſiae Cathedrali peculiariter incardinati vocantur interdum a M. Gregorio *Cardinales*, qui & Cardinalium Eccleſiae Neap. alicubi meminit. Hinc ſaeculo VIII. noſter Stephanus II. (a quo *Stephania* ſibi nomen quaeſivit) *Leonem cognomento Maurunta Cardinalem ordinavit presbyterum*, ut in ejus vita ſcribit Joannes Diaconus. Et horum quidem Cardinalium (qui circ. milleſimum Chriſti annum ubique terrarum uſitatiore vocabulo *Canonici* vocabantur : etſi Neapoli *Cardinalium presbyterorum* vocabulum uſq. ad citimam nobis aetatem permanſit) horum inquam Cardinalium ante Athanaſium numerus incertus erat, ſed tamen artiſſimus. At Athanaſius, ut Miſſam publicam quotidianam in Stephania inſtitueret, auxit eorum numerum, & ad ſeptem reduxit, & idem credo parem diaconorum numerum ſtabilivit.

Ergo ubi chronicon S. Mariae de Princ. de *Canonicis* a Conſtantino per Epiſcopum Coſmum (qui forſitan fuerit Coſmus ille, qui octavo medio ſaeculo ſedit, & Conſtantino cuidam aequalis ab Joanne Diac. creditur) inſtitutis loquitur; vera dicit, modo pro *Canonicorum* nomine alterum in Eccleſia Neap. tunc uſitatius, nim. *Cardinalium* ſubroges. Itaque ex Conſtantini iſtius liberalitate hoc habemus, quod latifundia Eccleſiae Neap. donaverit ad ejus Eccleſiae Cardinales alendos. At poſtremo Athanaſius eorum, antea pauciorum, numerum amplificavit, cavens ne quaternis denis pauciores eſſent. Eamq. ob cauſam recte chronicon S. Mariae de Princ. Canonicorum quantulocumq. conſtantium numero fundationem a Conſtantino, at fixum quaternorum denûm nume-

Digitized by Google

rum ab Athanaſio arceſſit: *Ut*, inquit, *in legenda Beati Athenaſii* (ſic enim tunc temporis id vocabulum per vocalem ſecundam efferebant Neapoli) *enarratur*, illa ſcil. quam nunc amiſimus.

§. III. *De eo quod Canonici Neapolitani Graeci olim fuerint, commentum exploditur.*

Hodiernos Canonicos olim Graecae Cathedralis Neapolitanae miniſtros exſtitiſſe, ſe vero alterius Latinae fuiſſe Capitulum, vulgo Hebdomadarii in allegationibus ante hos decem aut XV. annos Romae editis in vulgus ſparſerunt. Pudet his dedita opera ac ſerio reſpondere. Quamquam his ipſis jam antea obviam itum fuit, cum Par. II. cap. 2. Sectione I. de Neapolitana Graecitate accurate diſſeruimus: quam primo ipſo ſaeculo dilabi coeptam, altero prope extinctam, tertio ad umbratile tantum declamatorum ſtudium (quo loco apud nos hodie lingua Latina eſt) redactam, quarto deniq. prorſus abolitam oſtendimus. Verum age ad argumenta, per quae ab noſtro Capitulo Graecanicam proſapiam amoliamur, noſtro ſaeculo & propioribus temporibus convenientiora veniamus.

Eſt fuitq. ſemper in Capitulo Neap. tabularium: cujus etſi antiquiſſima quaeq. cimelia hinc atq. inde diſtracta ac dilapidata dolemus, tamen ſcio iſtud ipſum patrum noſtrorum memoria fuiſſe ſatis opimum. In eo non tantum antiquiſſima Latina tum miſſalia tum breviaria, & Rituales libros, ſed & eodem ſermone ſcriptos codices plurimos a ſe viſos paſſim laudant Chioccarellus, Tutinus, & alii his duobus antiquiores. Tamen quaero, ecquiſnam codex Graecus ſive liturgicus (puta Synaxariorum, Menaeorum, Euchologiorum & ſimilium) ſive Pſalterii, Evangeliorum, ac Divinarum ſcripturarum, ſive ſacrarum hiſtoriarum, Patrumve Graecorum, aut àlterius cujuslibet generis in eo reperiatur, aut unquam ab aliis repertus memoretur? Ecquod praetera diploma Gràecum, ecqua ejuſmodi charta in eo eſt aut unquam delituit? Atqui ſcimus tamen in Apulia, in Calabria vetere, & in extremo Brutiorum angulo etiam nunc plurima hujuſmodi in iis reperiri Eccleſiis, quas Graeci ſibi aliquando arrogarunt: cujus generis membranas plurimas inde Neapolim avectas egomet aliquando vidi.

Dixerint fortaſſe Cimeliarchatum, qui in Neap. Capitulo reperitur, eſſe Graecanicam dignitatem. Si ita ſit; jam etiam Mediolanenſe Capitulum (in quo eadem dignitas deprehenditur) una nobiſcum ad Graecorum caſtra transfugiet. Tametſi cur non & Hebdomadarii Cimeliarchen ducem ſuum antiquiſſimum atq. perpetuum ſequentur? Licebit ſane noſtris Canonicis commilitonem unum habuiſſe Graecum, modo ipſi hunc eumdem ſigniferum, & imperatorem habuerint habeantque.

Nec illud ſolidius eſt, quod Romanos cauſidicos olim jactaſſe in Canonicos audio: qui quod in Neapolitano Capitulo Diaconos potiorem presby-

presbyteris honorem aliquando ſibi arrogaſſe comperiant, ex eo Graecos origine fuiſſe Canonicos arguunt. Nam ab uſque diaconorum arrogantia illa id arceſſunt, quae a Nicenis Patribus olim compreſſa fuit. Verum ea corruptela haud facile diu ante Urſiniana tempora (ut ex Ritibus Urſini conſtat) nec niſi ſaeculo XIV. & ſequentibus huc irrepſit, quando nihil jam Neapolitanis cum CPolitano imperio commune prorſus erat: nam antea ſub Neapolitanis Ducibus Presbyteros priores Diaconis ſubſcripſiſſe ſua nomina diplomatibus reperio. Deinde cur non Salernitanum Capitulum Graecitatis accuſabimus? in quo per eadem ſequiora tempora Diaconi priorem presbyteris dignitatis locum ſibi vindicaſſe comperio. Sed pudet pigetque de tam levibus vaniſque tricari diutius.

§. IV. *Ornamenta quaedam Neapolitani Capituli peculiaria recenſentur.*

Quandoquidem autem ſupra §. 1. de vetere fundationis imperialis vulgo receptiſſimae poſſeſſione in gratiam & obſequium veritatis ultro deceſſimus; non committam, ut veris ac ſolidis ornamentis fraudem Collegas meos. Nec ea commemorabo, quae omnium Capitulorum Cathedralium ſunt plane communia, veluti ſunt illa Canonicorum elogia in Jure Pontificio decantata, quod ſint *Columnae Eccleſiae*, *Fratres Epiſcopi*, *Coadjutores*, *Conſiliarii*, *Senatus*, *Membra Epiſcopi*; quod ſimul cum Epiſcopo regant Eccleſiam, quod res plurimas majoris momenti Epiſcopi ſine conſenſu Capituli non jure faciant; quodq. ſede Epiſcopali vacante Capitulum in jura ac ſollicitudinem Epiſcopalis adminiſtrationis pleno jure ſuccedit. Haec inquam miſſa facio; atq. ea tantum enumerabo, quae ſunt Neapolitani Capituli propria.

I. Ac primum Capitulum Neapolitanum S. Athanaſii Epiſcopi fundatione abhinc nongentos annos facta gloriatur: qui praeſul aſſignatis imperialibus fundis, Auguſtorum ſcil. liberalitate donatis, Canonicos Cardinales primitivos erexit: quo Cardinalium titulo adhuc illi primitivi canonicatus nitent. Vide dicta Par. 2. cap. 3. Sect. 1. & quae de Neapolitanis Cardinalibus in Appendice dicentur.

II. Idem Capitulum Hebdomadarios hodiernos ſimul cum Archiepiſcopo erexit, & veluti ſuos (91) *Aſſiſios* ſibi ſuffecit; & aſsignato cenſu dotavit. Vide a pag. 168. ad 170. ubi de dotatione diximus. Eoſdem beneficiis (92) innumeris omni tempore cumulavit, uti majores erga

 infe-

(91) Tamquam *Aſſiſios* h. e. Vicarios poſt novae Cathedralis dedicationem ſibi in onus chori quotidianum ſubſtituit: quod copioſe ſupra cap. 3. ſect. 2. oſtendimus. Ceteroqui Canonici praeſente Praelato numquam a choro aberant; imo & ſollemnibus diebus ſemper choro praeerant, officia ac Miſſas celebrabant, & in omnibus Hebdomadarios ſibi obſequentes habebant: quae omnia ex Urſini Ritibus & ex libro Comiti paſſim cap. 3. demonſtravimus.

(92) Ex hujuſmodi benefactis (quae fuere illu-

inferiores decet. Quos omni tempore Capituli (93) obſequiis mancipatos jure meritoque habuit.

III. Eiſdem Hebdomadariis Canonicum Cimeliarcham optimo maximoq. jure praefectum dat de ſinu ſuo Neapolitanum Capitulum. De Cimeliarchae praerogativis dixi pag. 126. Adnot. 23.

IV. Ante novae Cathedralis erectionem Capitulum potiebatur Imperialis Eccleſiae S.Reſtitutae antiquioris dominio (vide pag.72.& 84.85.) poſt novae vero Cathedralis encaenia dominium veteris Cathedralis (in quam ab illo tempore *Sanctae Reſtitutae* appellatio cum S. Virginis reliquiis transfuſa fuit) pleno jure aſſecutum fuit (vide Par.I. c.6. ſect. 5.) cujus baſilicae canitiem venerandam fovet, & ibidem divini cultus majeſtatem & ſarta tecta ex aerario ſuo tuetur; nullis interim parcens ſumptibus, quo vetus illa a Conſtantino Magno primum Divino Salvatori conſecrata baſilica, deinde a Stephanis duobus Epiſcópis amplificatoribus nomen *Stephaniae* adepta, ſenectutem ſuam inviolatam, imo & honorabilem gerat ac diu proroget.

V. Nihilo vero ſecius in novam hodiernam Cathedralem ingenita ſibi jura exercet, nihilo inferiora iis, quibus cetera capitula jure pontificio in ſuis fruuntur Cathedralibus, quin imo, ſi quidem de jurium exercitio agitur, etiam ampliora.

VI. Fratantias quaſdam & beneficia Canonici Neapolitani conferunt.

VII. Imo iis menſibus, qui non ſunt Sedi Apoſtolicae reſervati, ſexdecim ſimplices Canonicatus Cathedralis una cum Archiepiſcopo conferunt, & bullae collationis poſt Archiepiſcopum ſubſcribunt.

VIII. In ſacris caeremoniis ex ſpeciali privilegio ad ritus Capellae Pontificiae ſe conformant.

IX. A Paulo III. Cappas ad inſtar baſilicae S. Petri anno 1317. adepti

illuſtria, innumerabilia & quotidiana) pauciſſima aliquot ad ſpecimen magis, quam ut eorum gratiam exprobrando corrumpere ſit animus, ſupra pag. 119. 120. & Adnot. 20. 21. 22. protulimus.

(93) Eccleſiaſticam ſervitutem, quam omni tempore Hebdomadarii non minus ac ceteri inferiores miniſtri, Canonicis impenderunt, praeter Urſinianos Ritus, & Comiti librum, teſtantur etiam hodiernae Chori Neapolitani Conſuetudines atq. mores ab antiquis temporibus introductae. Et, ut cetera taceam, ille idem S.Pontifex Pius V. qui Canonicos adegit, ut per ſtatas hebdomadarum vices in novae hujus Cathedralis chorum quotidie convenirent, idem inquam in Bulla unionis ſic loquitur: *Nec non ut Hebdomadarii hujus Eccleſiae omnes .... eiſdem CANONICIS in omnibus, in quibus in Choro debent*, *OBSEQUENTES ESSE ET DEFERRE... teneantur*.

Ac ſcio equidem non defuturos, qui me ineptire criminabuntur, ut qui ea moneam, quae vel iis, qui juris Canonici elementa ne a primo quidem limine ſalutaverint, ſunt vulgo notiſſima. Quis enim ignorat, iſtiuſmodi beneficiariorum Canonicis inferiorum, quocumque vocentur nomine, beneficia vulgo a canoniſtis mere *ſervitorialia* (ſic enim loqui amant) vocari? Fateor igitur, me jure viſum iri ineptiſſimum. At hoc ipſum de iſtius ſaeculi moribus conqueror, nempe eo ventum eſſe, ut quaenam Canonicorum, quae vero inferiorum beneficiariorum in Cathedralibus partes ſint, ſerio nunc demum monere oporteat.

Digitized by Google

(94) adepti fuere: ab S. Pio V. baculo, mitra, ceteriſq. pontificalibus indumentis ſunt (95) decorati, una cum facultate benedictionis impertiendae ſacris indumentis, pallis, corporalibus &c.

X. Horum omnium privilegiorum confirmationem & amplificationem a Benedicto XIII. impetrarunt. Praeterea opimam S. Antonii Abbatis Neapolitanam Abbatiam ab eodem munificentiſſimo Pontifice nacti, eâ tamen raro moderationis exemplo laudabilibus de cauſis ultro abſtinuerunt.

XI. Idem Capitulum ſemper Epiſcoporum (96) ſeminarium fuit. Multi ex eodem S. R. E. Cardinales, tres vero Romani (97) Pontifices prodierunt.

XII. Poſtremo viris gravitate, doctrina, pietate, & genere conſpicuis omni tempore claruit: quorum eximia ſemper in S. Sedem, Regeſq. Sereniſsimos fides atq. obſervantia, in ſuos vero pro tempore Archiepiſcopos amor, obedientia, & mira animorum (98) conſenſio ſemper eluxit.

Haec inquam atq. his plura ſunt vera ac ſolida Capituli Neapolitani decora: quae non captandae laudis, aut aſſentandi collegis meis ſtudio a me

(94) Quamquam jam diu antea abhinc plus quadringentos annos Diaconi & presbyteri Cardinales cappis utebantur; uti conſtat ex Vrſinianis Ritibus, ubi de Dominicis Adventus, quibus cappas clauſas deferebant: quippe aliis temporibus utebantur apertis.

(95) De S. Pii V. conceſſione vide plura apud Chioccarellum pag. 317. Quae porro pontificalia indumenta S. Pontifex conceſſit, illa Canonicos noſtros prius *ab immemorabili tempore* habuiſſe Pontifex idem ſignificat. Vide Chioccarellum ibid.

(96) Siquis Vghelli Italiam Sacram percurrerit integram, ſat ſcio non centenos tantum, ſed prope millenos reperturum, quos Neapolitanum Capitulum ad ſedes pontificales extulit. Dum haec ſcribimus, adhuc ex Neapolitano Capitulo Archiepiſcopi quinque, Epiſcopi ſeptem in vivis agunt: nempe inter Archiepiſcopos, Agnellus Anaſtaſius, Surrentinus: Mutius Cajeta, Barienſis: Caſimirus Ruffus Salernitanus: Stanislaus Poliaſtrus, Roſſanenſis: Antoninus Serſalius, Tarentinus: inter Epiſcopos ſedi Apoſtolicae tantum ſubjectos, Januarius Fortunatus, Caſſanenſis: Nicolaus Borgia, Cavenſis: inter ſedium ſuffraganearum antiſtites, Nicolaus Roſa, Puteolanus: Franciſcus Jorius, Monopolitanus: Bernardus Cangianus, Bojanenſis: poſtremo titulares duo, iidemq. Tribunalis Mixti Neapolitani, judices, Carminus Cioffus, Antinopolitanus: Nicolaus Tornus, Arcadiopolitanus. Ex iis qui oblatam ſibi eamdem dignitatem recuſarunt, duo ſaltem in vivis agunt. Ac tamen ajunt, anteactis temporibus frequentiores Praelatos ex Capitulo prodiiſse.

(97) Vrbanus VI. Prignanus, Bonifacius IX. Tomacellus, Paulus IV. Carafa, Canonici Neapolitani antea fuerant.

(98) Hoc ideo monemus, quod raras Cathedrales reperias, quae inteſtinis diſcordiis & implacabilibus Epiſcopum inter atq. Capitulum litigiis non lacerentur, idque non ſine fidelium offenſione. At Neapoli abhinc ducentos annos (quo nim. tempore quaedam de chori ſervitio exarſerunt honeſtiſſimae controverſiae) haud ullum tempus fuit, quo Canonici cum ſuo Archiepiſcopo litigaverint. Quod quidem B. Januarii, totque aliorum tutelarium patrocinio, Deiq. Opt. Max. miſerationi refertur acceptum, qui hanc mentem Romanis Pontificibus dedit, ut non niſi ſelectiſſimum quemq. ex Purpuratis Patribus Neapolitanae ſedi praeficerent; inter quos enitet in primis Joſephi Card. Spinelli (quem Deus diu multumq. fortunet) doctrina, moderatio, ſapientia & ferventiſſimum cultus divini & Eccleſiaſticae diſciplinae ſtudium.

Digitized by Google

a me proferuntur; verum ea tantum, ita me Deus amet, de cauſa, quae aliquando impulit Divinum Apoſtolum Paulum, ut bona eximia ab auctore Deo in ſe profecta prolixe ac ſimul modeſte alicubi (2. ad Cor. cap. XI. XII.) commemoraret.

Atq. hic finis huic Hiſtoricae diſſertationi ſit; in qua ſicubi lector me ſtudio partium longius a veritate abreptum (quod ſane factum nollem: & ſicubi id forſan accidit, me certe imprudente & invito factum, fateor) ſi quando inquam a veritate, quam rebus in omnibus unice colendam atque honorandam cenſeo, deflexiſſe deprehenderit; rogo ut amice moneat, paratum *ſive flamma*, ut ille ait, *ſive mari libet Hadriano* delere illa, ac protinus recantare.

APPEN-

Digitized by Google

APPENDIX
DIATRIBAS ALIQVOT SPARSIM
IN SVPERIORE DISSERTATIONE PROMISSAS
CONTINENS

Quibus Diſſertationis loca philologica quaedam nunc fuſius per otium ediſſeruntur.

DIATRIBA (*) I.

De Inſula & Caſtro a Conſtantino Magno Eccleſiae Neap. dono datis,

Sive de Inſula Salvatoris deque Caſtro Lucullano.

Ad Part. I. cap.2. pag. 5. 6.

PArte I. cap.2.ſect.1.pag.5. dixi, INSVLAM, quam Conſtantinus baſilicae Neapolitanae a ſe factae donavit, haud fuiſſe aliam ab *Inſula* Salvatoris, quam in S.Athanaſio Joannes diac. memorat; hanc vero Salvatoris inſulam illam ipſam fuiſſe, quam antiqui *Neſidem* [h. e. *parvam inſulam*] noſtri vero homines paullum detorto vocabulo *Niſitam* hodie num vocant: deque ea re me peculiari in opuſculo copioſe acturum ſpopondi. En igitur fidem liberaturus prodeo.

At enim quid Inſulae Salvatoris cum Caſtro Lucullano commune fuit, ut ea duo loca ſcriptione una conjungerem? Quia, inquam, utrumque locum mihi videtur Conſtantinus Eccleſiae Neapoli a ſe factae donaſſe. In vita Sylveſtri ſic ſcribitur: *Eodem tempore fecit baſilicam beatiſſ. Conſtantinus Aug. in urbe Neapolitana, cui obtulit & dona haec.* Deinde ſubjectis donationibus plurimis, tum vaſorum, tum opimarum poſſeſſionum, hanc affert ultimam: *Inſulam cum Caſtro penſantem ſolidos octoginta.* Quo loco utrumque nomen non genericum ſive appellativum, ſed proprium fuiſſe, perſuaſum habeo. Nam *Inſula* eſt *Neſis* (quae quidem ſemper generis nomen habuit; quippe *νησὶς* *parvam inſulam* Graece ſignificat) *Caſtrum* vero non aliud quam Caſtrum Lucullanum mihi fuiſſe videtur, in proxima continente poſitum. Hinc mihi de utroque junctim agendum fuit. Accedebat & illa ratio multo potior, quod ſcriptores noſtri omnes utrumque locum in parvula illa *Ovi inſula* (ſic enim vulgo vocant) poſuerunt: quam ſimul & Lucullanum caſtrum, & Inſulam Salvatoris fuiſſe errore magno voluerunt. Hinc mihi merito utriuſque loci una ſcriptione jungendi impoſita neceſſitas fuit. Sed tamen a Caſtello Lucullano, utpote nobiliore, ordiar, mox de Inſula Salvatoris acturus.

PARS PRIOR

De Caſtri Lucullani originibus poſituque.

Si pervulgatam apud ſcriptores noſtros opinionem ſequi libeat; Lucullanum *caſtellum*, ſive *oppidum* (nam utroque nomine vocari ab antiquis ſolet) in inſula Megaride, quae nunc *Arx ovi* vocatur, ponendum erit.

(*) Parte II. cap.3. ſect.2. §. 3. pag. 144. 145. promiſi me ex inedito opuſculo effigiem Neapolitanarum confratriarum monaſticae inſtitutioni ſimillimam lectori initio Appendicis hujus exhibiturum. At nunc eam, nondum prelo paratam, in finem Appendicis rejicere cogor.

erit. Quam vulgarem opinionem in Comm. ad Kalend. Marmor. Neap. ad XXIX. Martii [cum de Aegypio Abb. Lucullanenſi ageretur] ſecutus, in Adnot. 62. verbum unum alterumve de Lucullani ſitu ita adſperſi, ut communem opinionem ſequerer; ac rurſus eamdem Ovi inſulam, in qua Lucullanum ſtatui, etiam *Salvatoris inſulam* ab Joanne diac. dictam fuiſſe, cum Chioccarello & aliis putarem. Quid mirum, cum minime id agerem, ſed alio prorſus tunc animum intentum haberem? Sed enim ubi poſtea ante hos quatuor annos peringenioſus (1) adoleſcens ſuam de Lucullano diſſertationem Italico ſermone conſcriptam [qua, quantum quidem nunc meminiſſe poſſum, Lucullanum in perexigua Ovi inſula explicari nequiviſſe, ſed omnino in continente, ſitu tamen incerto, poſitum fuiſſe oſtenderat] mihi legendam amice commodaſſet; eo ſtimulo incitatus, excuſſi me [nam antea fateor de Caſtri poſitu addubitaveram quidem, ſed inquirendi labore ſuperſederam] excuſſi me, inquam, ac de eo me etiam atque etiam aliquando cogitaturum decrevi; idque etiam in Additamentis ad XXIX. Martii me praeſtiturum recepi. Et jam ſcriptorum aevi medii loca omnia, quae potui, congeſſeram (quorum poſtea partem a Cluverio diu antea comportatam animadverti) quibus Lucullani noſtri mentio exſiſtit; atq. hanc raptim ſcriptionem adumbraveram, ad calcem tertii voluminis Kalendarii ſubjecturus, niſi illius moles nimium excreviſſet.

At poſtea incidit, ut primus ei locus in hujus Diſſertationis Appendice jure ac merito obtigerit. Nam cum in hac Diſſertat. Par. I. cap. 2. pag. 5. dixiſſem, *Inſulam* illam, quā Conſtantinus baſilicae Neapolitanae a ſe factae dono dedit, videri Neſidem [vulgo nunc *Niſitam*, at medio tempore *Salvatoris inſulam* ejus donationis cauſa vocatam] haud dubie fuiſſe, idque peculiari opuſculo me oſtenſurum promiſiſſem; coepi poſtea dubitare an non etiam *Caſtrum* [quod etiam donatum eid. eccleſiae vita S. Sylveſtri docet] haud profecto aliud a Caſtro Lucullano fuerit. Quae cauſa fuit, cur eam ſcriptiunculam, quam de Caſtro Lucullano feſtinatim olim adumbraveram, ad incudem nunc revocarem, atque tractationi de Inſula Salvatoris [olim Neapolitanae Salvatoris baſilicae a Conſtantino donata] praeponerem. Hinc opuſculum iſtud bipertitum prodit: haud inutile profecto futurum hoc maxime tempore, ne quos perverſum noſtrorum ſcriptorum de utroque loco judicium tranſverſos agat. Nunc, uti dixi, a Lucullani Caſtri, utpote nobilioris, originibus ac ſitu monſtrando incipiam.

C A P V T I.

Scriptorum ſequioris aevi loca, in quibus Lucullani caſtri mentio exſiſtit.

1. Quandonam primum prope Neapolim Lucullanum ad Caſtri, ſive, ut alii appellarunt, ad Oppidi formam atque modulum coaluerit, incertum eſt. At IV. ineunte ſaeculo jam exſtitiſſe id caſtrum neceſſe eſt; ſi quidem de eo Caſtro intelligendus ſit libri Pontificalis in Vita S. Sylveſtri locus, in quo Conſtantinus Magnus eccleſiae a ſe Neapoli aedificatae inter cetera donaſſe dicitur *Inſulam cum Caſtro pendentem ſolidos octoginta*. Quem locum de inſula Neſide & Caſtro Lucullano eſſe capiendum, paſſim infra oſtendemus. Vide prae ceteris mox Par. I. cap. 4. & Par. II. cap. 1. Itaque haec prima memoria Lucullani meo judicio fuerit.

2. Sequitur altera mentio, qua Auguſtulus, Imperatorum occidentis ultimus, anno 476. relegatus in id caſtellum narratur. Auctor ejus rei Marcellinus comes, qui ſub Baſiliſco & Armato coſſ. h. e. anno 476. ſic ſcripſit: *Auguſtulum filium Oreſtis Odoacer in Lucullano Campaniae caſtello exſilii poena damnavit. Heſperium Romanae gentis imperium ... cum hoc Auguſtulo periit.* Quae mox Jornandes in De Regnor. ſucceſſione totidem fere verbis intexuit. *Odovacer ... Italiam invaſit, Auguſtulumque imperato-*

(1) Is eſt Ferdinandus Galianus, Illuſtriſſ. Coeleſtini Archiep. Theſſalonic. Regio ſacello & Gymnaſio Neapolitano praefecti, viri eruditiſſimi ac ſapientiſſimi, fratris filius, ipſe quoque ingenio & eruditione ſupra aetatem clariſſimus.

Digitized by Google

ratorem de regno evulſum, *in Lucullano Campaniae caſtello exſilii poena damnavit*. *Sic quoque Heſperium regnum* . . . *cum hoc Auguſtulo periit*.

3. Pone ſequitur tertium Luculani veſtigium in eo, quod Athalarici regis Gothorum Italiae (2) avus domum quamdam in Caſtro Lucullano poſitam Joanni cuidam *Viro illuſtri*, *Referendario* donare voluerit. Teſtatur hoc ipſemet Athalaricus rex in epiſtola ad eumdem Joannem [apud Caſſiodor. VIII. variar. 25.] his verbis: *Avium Noſtrae Clementiae domum in caſtro Lucullano poſitam*, *obſequiorum tuorum ſedulitate provocatum*, *conſtat voluiſſe largiri*. Sed nondum plane donaverat. Pergit. *Cujus* (avi noſtri) *diſpoſitionem ſecutus patricius Tulum* [al. *Tholuit*: de quo ejuſd. lib. ep. 9. & 10. agitur] *poſteaquam eſt illi* (Tulum patricio) *noſtra liberalitate conceſſa*, *praefatam domum actu legitimo in tua optime jura tranſmiſit*. *Quapropter Serenitas noſtra vel inchoatae voluntatis deſiderium* (avi noſtri) *vel Tulum pleniſſimae donationis effectum praeſenti auctoritate corroboramus*; *ut ſaepe dicta domus patriciae recordationis Agnelli* (cujus videtur initio fuiſſe) *in Lucullano caſtro poſita*, *cum omnibus ad ſe pertinentibus in tua vel heredum tuorum poſſeſſione permaneat*. &c.

4. Id vero multo eſt memorabilius, quod eiſdem ferme temporibus (h.e. uti creditur, nec ante annum 492. nec poſt 496.) corpus S. Severini Noricorum Apoſtoli in idem caſtrum Lucullanum translatum fuit: de qua translatione nos pauca ad VIII. Januar. tetigimus, ſed pleniorem rei totius narrationem Egipius (3) Abb. Lucullanenſis in vita S. Severini contexuit [apud Bolland. ad VIII. Januar. num. 57.] his verbis: *Tunc S. Gelaſii ſedis Rom. Pontificis auctoritate*, *& Neapolitano populo exſequiis reverendis occurrente*, *in caſtello Lucullano per manus ſancti Victoris epiſcopi* [Neapolitani: qui in Faſtis marmoreis die VIII. Febr. colitur] *Mauſoleo*, *quod praedicta femina* (Barbaria) *condidit*, *ex* (4) *parte collocatum eſt*. Mox num. 60. *Monaſterium igitur eodem loco conſtructum ad memoriam B. Viri hactenus perſeverat*. Scribebat autem haec Egipius adulto jam forſitan VI. ſaeculo, ut ad 28. Martii §. 2. diſputavimus. Quae porro ex Egipio recitavimus, ea poſtea noſter Joannes diac. in chronico epiſcopor. in Victore epiſcopo totidem fere (5) verbis exſcripſit.

5. Et

(2) Is facile non alius, quam rex Italiae Theodericus fuit: quem conſtat avum maternum Athalarici extitiſſe.

(3) In Bollando & aliis ſcribitur *Eugipius*. At caſtigatius *Egipium* vocat Petrus Notarius in ſua codicis Egipiani ſubſcriptione, quam ad 29. Martii illuſtravimus. Sed quia aevo ſequiore E pro AE, & I pro Y ſubſtitui ſolebat; orthographia nominis hujus videtur fuiſſe Aegypius, Αἰγύπιος h.e. Vulturius.

(4) Hinc collige, non integrum Severini corpus in Lucullanenſi monaſterio fuiſſe collocatum. Imo etiam intellige, quando Severini reliquiae ad oratoria aedificanda conceſſae a S. Gregorio fuerunt, eas non e Lucullanenſi mauſoleo, ſed ex iis ſacri corporis partibus, quae alicubi aſſervabantur, fuiſſe decerptas. Ejus rei crebra eſt in Gregorii epiſtolis mentio; ut III. 19. ubi Pontifex Eccleſiam Romae in honorem S. Severini conſecraturus, petit ſibi a Petro ſubdiac. Campaniae ejus confeſſoris reliquias mitti. Eodem pertinent libri IX. epiſtolae 84. & 85. in quarum praeſertim altera *Sanctuaria* (h. e. reliquias: vide Cangium) ejuſd. S. Severini, & S. Julianae Mart. (quae in Kal. marmoreo Neap. die XVI. Febr. colitur) quae S. Pontifex cuidam Januariae ad conſecrandum oratorium conceſſerat, a Fortunato epiſc. Neap. eidem protinus tradi praecipit. Poſtremo etiam XI. 31. Venantio Siculo ad conſecrandum Oratorium ejuſd. S. Severini *Sanctuaria* tradi a Paſchaſio Neap. epiſc. jubentur. Ex his vides, in translatione S. Severini olim in Lucullanum facta particulas ſacri corporis fuiſſe ab Epiſcopo Victore reſervatas, ex quibus *Sanctuaria* ad conſecranda oratoria ſumebantur.

(5) Jo: Diac. in Victore: *Atque ex rogatu illuſtris feminae Barbariae*, *cum S. Gelaſii ſedis Romanae Pontificis auctoritate*, *& Neap. populo exſequiis reverentibus occurrente*, *in caſtello Lucullano per manus S. Victoris epiſcopi*, *in Mauſoleo*, *quod praedicta femina condidit*, *collocatum eſt*, *reſidente* (male in Muratorii editione τὸ *Reſidente* a praecedentibus per παλαιὸν στιγμὴν divel-

litur,

5. Et quidem laudati Egipii ita meminit S. Iſidorus Hiſpal. ut ſimul honorificam Lucullani mentionem faciat. *Egipius*, inquit, *Abbas Lucullanenſis, oppidi Neapolis Campaniae ... libellum de vita S. Monachi Severini.. compoſuit* &c. Cujus loci interpunctionem correximus ad 29. Martii Adnot. 62. Nam tollenda eſt poſt *Lucullanenſis* diſtinctio, eaque poſt *Oppidi* reponenda. Ergo Iſidorus, non neſcius eorum quae de *Oppidi* notione ipſe in Originibus ſcripſerat, Lucullanum non dubitavit *Oppidum* dicere; ſicuti & ab auctoribus IX. & X. ſaeculi paſſim *Oppidum* nuncupatur.

6. S. Iſidoro Gregorius M. eſt adnectendus, in cujus epiſtolis crebra Lucullani mentio occurrit. Et quidem binae ſunt Gregorii epiſtolae ad Anthemium ſubdiaconum: quarum in ea quae X. 19. (al. 18.) exſtat, ſcribitur, Surrentinos *Amandum presbyterum oratorii S. Severini, quod in caſtro Lucullano ſitum eſt*, (ſibi Epiſcopum) *elegiſſe*: proinde ab Anthemio dandam eſſe operam, ut ſine mora Amandus ad ſe tranſmittatur conſecrandus. In ea vero quae II. 24. (al. 23.) legitur, Gregorius *duobus monachis in oratorio S. Archangeli ſervientibus, quod in Lucullano caſtro juxta S. Petri baſilicam eſſe dignoſcitur, binos in praeſenti ſolidos dare praecipit, ejus rationibus imputandos*. Ex his vides in Lucullano praeter celebre S. Severini monaſterium, fuiſſe & alias Eccleſias. Poſtremo prima epiſtola libri tertii ad Petrum Campaniae ſubdiac. tota de ſeditione *in Caſtello Lucullano* in Paulum [epiſcopum interventorem Neapolitanis a Gregorio datum] commota agit: ad cujus epiſtolae finem quid agendum ſit de mancipiis, *ſiqua de cetero in Monaſterium S. Severini, vel in alia Eccleſia ejuſd. caſtelli* (Lucullani) *de civitate* (Neapolitana) *refugerint*, provide Petrum monet. Ex eadem porro, & ex X. 19. haud obſcure perſpicitur, eo tempore in Caſtro Lucullano habitaſſe, aut ſaltem praepolluiſſe Clementinam quamdam *nobilem feminam*, cujus arbitrio & auctoritate omnia & in Lucullano & in Monaſterio S. Severini gererentur; idq. forſitan jure patronatus hereditarii a Barbaria ad ſe tranſmiſſi. Nam S. Severini oratorium, ut alibi ex Egipio didicimus, a Barbaria quadam nobili matrona exſtructum fuerat.

7. Et hactenus Lucullani caſtri teſtes uſq. ad initia VII. ſaeculi produximus. Jam vero de octavo teſtis procedat Hodoeporicon S. Willibaldi Regio Anglorum genere orti Eiſtexenſis epiſcopi, quod Henr. Caniſius to. 4. Antiq. Lect. edidit. in quo is poſt initia VIII. ſaeculi Neapolim appellens, in Lucullanum viſendi S. Severini ſtudio divertit. In eo igitur itinerario ſic legitur. *Inde navigantes venerunt ad urbem quae vocatur Neapolis. Ibi erant* [Willibaldus ejuſque ſocii] *multos dies. Ibi eſt ſedes* (6) *Archiepiſcopi; & magna dignitas* (7) *ejus illic habetur. Et ibi eſt prope caſtellum* (Lucullanum ſcil.) *ubi requieſcit ſanctus Severinus. Et inde* (ex Lucullano & S. Severini Mauſoleo) *venit* (prorſus *via conſulari* venit, quae Puteolis Capuam ducebat: quae prope Puteolos ſtrata ſilice antiquo viſitur, & adhuc ob id *Campana* vocatur) *venit*, inquit, *ad urbem Capuam; & ille Archiepiſcopus miſit eum ad aliam urbem, ad alium Epiſcopum* &c.

Sequi-

litur, & cum diſpari narratione ſequenti jungitur hoc modo: *colloc. eſt. Reſidente..*) *ibidem Marciano venerabili presbytero cum ſancta ejus congregatione*: h.e. monachis S. Severini diſcipulis.

(6) Ex Archiepiſcopi Neapolitani necnon & Capuani (quem alterum anno 968. ab Joanne XIII. ad Archiepiſcopalem apicem evectum fuiſſe conſtat) mentione argui poſſet, hoc itinerarium diu poſtea ſcriptum fuiſſe. Sed ſatius eſt credere, aliquem ſemidoctum librarium utrobiq. pro *Epiſcopi* nomine, *Archiepiſcopi* vocem ſubſtituiſſe, ex ſua ſcil. aetate tempora S. Willibaldi metientem.

(7) Si τὸ *Ejus* ad Archiepiſcopum Neap. referas, non video quo ejus dignitas ſupra ceteros eminuerit. Itaque dubito an non praeſtet illud *Ejus* ad VVillibaldum referre; cujus VVillibaldi, ut qui S. Richardi regis filius eſſet, *magnam habitam* fuiſſe *dignitatem* h.e. rationem, ſcriptor hic narrat. Porro quam opima ab Neapolitanis lautia praebita VVillibaldo fuerint, vel id oſtendit, quod is Neapoli *multos dies* fecerit: quod de ſequentibus locis non dicitur.

Digitized by Google

Sequitur duorum fere ſaeculorum hiatus: quo tempore nihil de Lucullano ſcriptum reperio; nempe uſque ad IX. ſaeculi finem, quo Lucullanum metu Saracenorum ab ipſis Neapolitanis ſolo aequatum fuit. De quo illuſtri facto jam eſt dicendum.

C A P. II.

Lucullanenſis oppidi excidium, & S. Severini ultima translatio ex Joannis diaconi opuſculo refertur. Quid de duplici ejus opuſculi editione ſentiendum. De Athanaſii III. Praecepto.

Joannes diaconus Neap. praeter noſtratium epiſcopor. chronicon, aliaque opuſcula, etiam S. Severini Translationem (quam anno 893. contigiſſe, ad XV. Maii pag. 340. Adnot. 114. demonſtravi) e Lucullano Neapolim deſcripſit. Ejus opuſculi paucula quaedam, quae ad Luculiani everſionem pertinent, dederat olim Caeſar de Engenio in Neap. ſac. (ubi de Eccleſ. S. Severini) his verbis. *Gregorius itaq. conſul multa ſuper caſtro Lucullano cogitans, ſuper incolis ejus iniit conſilium cum Stephano epiſcopo & ceteris habitatoribus ſuis* (in Boll. *potentibus*) *ut habitatoribus ejus Neapolim transmigratis, oppidum illud everteretur. Cumq. decreviſſent diem quo ad id perficiendum univerſus proficiſceretur populus; Joannes Ven. Abbas monaſterii S. Severini Parthenope conſtructi, vir per omnia ſtrenuus, ſuis efflagitabat precibus, ut corpuſculum ejuſdem confeſſoris non alibi, niſi in ſuo collocaretur monaſterio, quatenus congruenter appellatione* (8) *& ejuſdem corpore decoraretur, ampliſſima eſſet pietatis honorificentia, & ſalutifera fratrum occurſio. Ad haec Praeſul & Conſul reſpondentes dixerunt: Si tibi reverendiſſime Pater, talis tantuſq. theſaurus caelitus praeſtitus fuerit, quo pacto reniti audemus? Sin autem; procul dubio tenemus, ut non ſit ei gratum quoquam transferri, & levari ex Mauſoleo, quod illius amore Barbaria illuſtris femina condidit.*

Haec quidem Caeſar de Eng. dederat, quae eiſdem prope verbis in Bollando reperiuntur, qui ad to. 1. finem in Addendis ad VIII. Januar. illam Translationem S. Severini ab Jo: diacono ſcriptam edidit integram: ex qua proderit alia pauca huc pertinentia adjungere. Sic ergo in ea hiſtoriola num. 11. legitur. *Venit dies ruinoſi decreti, in quo Conſul & optimates, nec non & populoſae phalanges ad memorati oppidi* (Lucullani) *deſtructionem accincti ſunt. Quibus dictam* (fort. *indictam*) *jam atque praecipitem exigentibus operam, IV. Id. Septembris Praeſul & Clerus ad inquirendum ſaepe dicti Sancti corpus ierunt.* Deinde quo pacto inventa fuerint ſacra pignora, exponitur, & quomodo ad illud tota nocte cum pſalmodia vigilatum. Ac demum num. 13. *Poſtero autem die Pontifex & Clerus, Dux & optimates, paſſimque populus univerſae conditionis & aetatis matutino tempore properantes, ſe in occurſum cum Dominicae Crucis vexillis, odoriferiſq. incenſis in praemiſſi oppidi CAMPO ſanctis exſequiis obviarunt... & alternantibus choris Latinis & Graecis, ad monaſterium ſaepe fati Abbatis deducunt.* Atque haec ſatis ad rem praeſentem ex Bollandiano Jo: Diaconi opuſculo: quod fatendum eſt prae ceteris ab eo diacono elucubratis eſſe multo quam pro captu ſaeculi illius elegantius.

At vero diu ante Bollandum eamdem hiſtoriolam ſibi a noſtro Chioccarello ſubmiſſam ediderat to. 2. Sanctor. Sicil. Oct. Cajetanus cum hoc indice, *Martyrium S. Procopii*: quod martyrium per occaſionem in ea exponitur. Ea autem, quae edita a Cajetano fuit, adeo nihil prorſus de ſaeculi X. (quo ſua ferme omnia Joannes chronographus ſcripſit) ſtribligine contractum praeſefert, ut potius ſaeculo paene dixerim Auguſteo ſcriptam diceres. Quorſum haec? Mihi, ut fatear, nemo hoc eripiet, quin poſt renatas humaniores litteras aliquis Diaconi opuſculum, ceteroqui ipſum per ſe minime inelegans, refinxerit, iiſque tantum demptis, quae

(8) Videtur legendum: *Quatenus ſi congruente appellatione*, aut *Si congruenter appellationi* &c. Res eo redit. Monachi Lucullanenſes in caſtro Lucullano parum tuti, in monaſterium Neapolitanum ſub id tempus ſub ejuſdem *S. Severini* nomine factū immigrarant. Cujus Neap. coenobii Abbas Joannes corpus S. Severini ſibi concedi petit eo obtentu, ut *S. Severini* appellatio magis ei coenobio congruat, ſi quidem ejus corpus ibi tumuletur.

quae rus ac ſtivam olerent, eorum loco *piſus* magis idoneas ſubrogaverit, eodem tamen narrationis filo a capite ad calcem retento. Nam uterq. ab illatis per Saracenos cladibus orſus, deſcriptaque per occaſionem S. Procopii paſſione, poſtremo in Lucullanum a noſtris metu hoſtium everſum, & in S. Severini translationem, & prodigioſum cruentiſſimi hoſtis interitum definit. Sane cum id Ms. cujus exemplum a Chioccarello Cajetanus accepit, in monaſterio S. Severini repertum fuerit; non ab alio crediderim, quam ab erudito aliquo Benedictino S. Severini monacho hoc Jo: diaconi opuſculum, cujuſmodi a Cajetano eſt editum, fuiſſe ad ſpeciem venuſtiorem interpolatum. Ceterum etſi eamdem plane narrationum ſeriem utrobique deprehendi dixerim; adhuc tamen in hac ipſa ſubruti Lucullani, & S. Severini translationis narratione quaedam ſunt, quae utrinque (9) diſcrepant. Atque haec de duplici hiſtoriolae Jo: diaconi editione ſufficiant. Interim ſi quid alibi aliter (10) conjecimus, id ne credas cenſeo.

Jam vero idem Joannes diac. in S. Soſii Mart. translatione, quam Surius menſe Octobri dedit, plura quoq. de Lucullano habet, quae ad ejus caſtri ſitum inveſtigandum opportunius cap. ſeq. afferam.

Poſtremo exſtat apud Chioccarellum in Epiſcopis Neap. pag. 108. quoddam Athanaſii III. epiſcopi & Gregorii Ducis Praeceptum pro S. Severini monaſterio: a quo nos ad XVI. Maii pag. 341. in Adnot. 115. chronologicarum notarum mendas amoliti, illud in Decembrem anni 899. contulimus. Atque hoc ultimum (ſi quidem rerum geſtar. ordo attendatur: nam ceteroqui illa Joannis diac. opuſcula poſt Athanaſii Praeceptum ſcripta videntur) hoc inquam ultimum, quod equidem ſciam, monumentorum eſt, in quo de Lucullano recens exciſo & de corpore S. Severini Neapolim translato mentio & quidem luculenta fiat. Is vero, cujus ſtylo hoc praeceptum ſcriptum fuit, aut idem fuerit Joannes diaconus, cujus elocutionem ſpirat; aut certe quaſi Joan. diaconum in Translat. S. Severini imitatus, a Tauromenitana clade incipit, ut in Lucullani excidium & S. Severini translationem deſinat. *Rex*, inquit, *impiiſſimus Africanorum .. Tauromenum advenit, & .. capiens urbem eamdem.. etiam alia Siciliae oppida gladio igniq. conſumpſit. Deinde transvadato mare, deſtructoq. caſtro Rhegio, reliquas Calabritanas urbes expugnare fortiter coepit.. Hujuſcemodi ergo pavore perculſi nos Gregorius conſul & cunctus populus noſter una cum dom. pno Stephano Sanctiſſ. epiſcopo patruo noſtro decrevimus, ut caſtrum LVCVLEVM, quod valde HABITATORIBVS DIMINVTVM erat ET ACCEPTV* (11) *APTUM, ut deſtrueretur, metu arrepti, ne fortaſſe, ſicut idem cru-*

(9) Nolo totum opuſculum percurrere, & utriuſq. editionis diſcrimina hic enotare. Illa interim in hac ipſa, de qua agimus, narratione inſignis eſt diſcrepantia, quod in Cajetani editione *Oppidum* (Lucullanum) *ſpatio quinque dierum ſolo aequatum* dicitur: quae circumſtantia in Bollandiana editione, cujus verba recitavimus, tacetur. Deinde in Cajetano *IV. Idus Octobris* Epiſcopus cum clero ad inquirendum corpus incubuiſſe memoratur, at in Bollando *IV. Idus Septembris*.

(10) Memini alicubi (nam loci non memini) verbo uno hoc a me dictum, opuſculum a Cajetano editum videri ab auctore Siculo ſcriptum, a quo Jo: diaconus illas de clade Rhegii & Tauromenii & paſſione S. Procopii narrationes hauſerit. At id falſum eſt. Nam Cajetani hiſtoriae auctor, ubi ad Lucullani everſionem venit, ſic incipit: *Tum agitatum a Gregorio conſule, Stephanoq. epiſcopo.* Ubi quia urbis (cujus ille conſul, hic epiſcopus eſſet) nomen reticuit, hoc ipſo ſe Neapolitanum Neapolitanos ſuos alloqui comprobat.

(11) Horum verborum ea eſt ſententia, id oppidum ideo *acceptu facile* tunc fuiſſe, non quod moenibus, ſed quod defenſoribus careret, quia *caſtrum Luculleum valde habitatoribus deminutum erat*. Cur ita deminutum fuerit, ea cauſa afferri poteſt, quod quando ſub Juſtiniano Beliſarius Neapolim expugnavit, mox ad urbem prope vacuam habitatoribus replendam, ex tota vicina regione collectam multitudinem Neapolim compulerit. Rem copioſe narrat Hiſtoria Miſcella (*lib. 1. Hiſt.*

Digitized by Google

crudeliſſ. rex minabatur , ſuper nos adveniens , oppidum ipſum facillime caperetur. Deinde eiſdem ferme verbis atq. in praecedentib. opuſculis, agitur de translatione S. Severini in monaſterii Neapolitani eccleſiam (*quae* , inquit , *erat vocabulo ipſius Sancti dedicata* , paullo ante ſcil. quando imminui monaſterium Lucullanenſe coeperat : vide ſup. in Adnot.8.) eodemque praecepto monaſterium Lucullanenſe illud cum omnibus juribus monaſterio Neapolitano conceditur. Porro quamdiu Lucullanenſis monaſterii reliquias ſibi eo Praecepto cum juribus conceſſas monachi Neapolitani coenobii S. Severini poſſederint , utinam nobis oſtendere , ac ſimul ejuſdem Lucullanenſis coenobii ex veteribus monumentis ſitum docere queant . Nunc quia ejus rei memoriam longa aetas oblitteravit;videamus an aliunde Lucullani ſedem queamus extundere .

C A P. III.

Ubinam caſtrum Lucullanum ſtatui oporteat . Vbivis , quam ulla in inſula fuit . De Lucullani magnitudine , eccleſiis , Campo Martio . Villam L. Luculli celebratiſſimam in Balneolana regione fuiſſe : ad eamdem etiam Caſtrum Lucullanum coaluiſſe .

Caſtrum Lucullanum nulla in inſula, ſed prorſus in continente fuiſſe poſitum, id omnino ſuadet, quod in iis omnibus ſcriptorum locis,quae cap.1.& 2.undecumq. corraſimus, nec ulla prorſus ſit inſulae mentio,nec ſaltem obſcura aliqua ejus rei ſignificatio . Quod ſi re vera id caſtrum fuiſſet mari circumfluum; id certe ſubindicari a tot illis ſcriptoribus , quos protulimus , debuiſſet , maxime in SS. Severini & Martyris Soſii translationibus .

De Megaride vero ſive eo(12) *ſcopulo* potius quam inſula , quæ nunc *arcem ovi* ſuſtinet , ridiculum eſt cogitare . Nam quamvis ea olim inſula potuerit multo explicatior eſſe ,

Hiſt. Ital. Murat. pag. 107. A) his verbis : *Colligens per diverſas villas Neapolitanae civitatis viros ac mulieres, domibus* (Neapolis) *habitaturos immiſit , ideſt Cumanos, Puteolanos, & alios plurimos Liguria* (quae altero nomine *Liburia* vocabatur) *degentes , & Playa* (hodie *Chiaja* : *τὸ Playa* reſpondet vocibus aevi medii *Plagia* & *Plaga*, quas vide in Cangio,& Italicae *Piaggia*:ac forſitan *Playa* tunc latius patebat,ut etiam Lucullanenſem planitiem compleċteretur) *& Sola*, *& Piſcinula* (quae adhuc nomen retinet) *& Lacotrocela* (hodie *Trecchia*) *& Summa* (adhuc celebri) *aliisq. villis: necnon Melanos, & Surrentinos, & de villa quae Stabii dicitur , ſimulq. & de populis Cymiterii* (hodie *Cimitino*) *adjunxit* . Ex quibus obiter animadvertis , quae tunc temporis hujus univerſae regionis facies fuerit . Fatendum eſt tamen , haec quae ex Hiſtoria Miſcella produximus , ex diverſo charactere in Muratoriana Miſcellae editione exhiberi : certe quia in aliis Mss. & editis deſunt . Ac ſane ea mihi videntur ex aliquo noſtro ſcriptore deſumpta & in Miſcellam inſerta fuiſſe. At narrationem hanc, quemcumque demum auċtorem habuerit , in totum falſi damnare non auſim ; quam praeſertim tot chorographica nomina probabilem reddunt . Ac ſi minus id contigit Juſtiniani & Beliſarii aetate (cui quaedam ſunt , quae repugnent : nunc autem id non agimus) at aliqua certe poſtea ingens Neapolitanae urbis vaſtatio fuiſſe videtur , cujus ſarciendae gratia ex tota circumjecta regione , & ex ipſo etiam Caſtro Lucullano novorum colonorum ſupplementa Neapolim adſcita fuerunt . Ex ipſo inquam Lucullano : quod *Playae* ambitu fuiſſe comprehenſum, ut innuebam, non dubito. Scio veteres balnearum Puteolanar. deſcriptores *Balneoli* lavacrum, alio nomine *balneum Plagae*, ut *fontem Plagae* nuncupaſſe [vide Bartolum Thermol.tom.2. p.134. initio,& p.139. in Baccii verbis] haud dubie quia trans Cryptam Puteolanam in littore [quod aevo medio *Plaga* & *Plagia* vocabatur] id occurreret. Et in ea tota planitie nihil vocibus *Plagae* & *Plagiolae* (vulgo *Chiaja* & *Chiajolella*) tritius eſt .

Tandem cuicui modi illa Miſcellae inſuta narratio habenda fuerit ; at toto oċtavo nonoque ſaeculo cum univerſa haec regio Langobardorum , ac poſtea etiam Saracenorum pateret incurſionibus ; multas interim Lucullano incidiſſe calamitates neceſſe eſt . His de cauſis exeunte IX. ſaeculo Lucullanum,quamvis muro ſeptum , ob civium inopiam expugnatu facile viſum fuit .

(12) Jov. Pontanus lib.2. de Bello Neap. Arcem ovi poſitam *exeſo in ſcopulo* dixit . Ejus locum infra proferam , ubi de ejus ab Neapoli diſtantia .

ſe, ac poſtea ſuperante pelago contractior evadere (uti olim in Martii Commentario Adnot.62.conjiciebam) tamen vix umquam efficies, ut capax oppidi, & quidem ἀξιολόγυ fuerit. Nam (praeterquam quod Lucullanum Iſidorus *Oppidum* nuncupavit, cujus locum ſup.cap.1.n.5.recitavimus: nec ſecus Jo: Diaconus pluribus locis) in eo praeter celebre S.Severini monaſterium, S.Gregorius in II.ep.24.(al. 23.) tum S.Archangeli oratorium, tum etiam S. Petri baſilicam memorat. Ad haec Capacius plures alias eccleſias & monaſteria ex antiquis diplomatibus (13) eruta in eodem caſtro recenſet.

Jam vero ſive in Megaride ſive in Neſide, (nec porro alia praeter has duas Neapoli propior eſt inſula) quemnam mihi *Campum* oſtendere potes? At ejuſmodi *Campi* Jo: diaconus in Translat. S. Severini mentionem diſertam facit his verbis: *Epiſcopus una cum Clero, Dux optimatesque & populus cum vexillis Dominicae crucis. . obviam ad OPPIDI* (Lucullani) *CAMPVM proceſſere, atq. ibi loculum venerati ſunt*. Item in ead. hiſtoria, prout ea paullulum interpolata ab Oct. Cajetano prodiit, nihilo minus legitur: *Obviam ad oppidi campum proceſſere*.

Atq. hunc *Oppidi Campum* perquam notari velim: ex quo Lucullani magnitudinem licebit arguere. Nec enim niſi majoribus oppidis *Campus* (qui cognominari *Martius* conſuevit) adjacebat: de quo vide ſis ſubjectam (14) Adnotationem. Deinde idem *Campus* quaſi intento digito ſedem Lucullani deſignabit, modo cum Jo: diaconi locis, quae inferne (15) producimus conjungatur.

(13) Capacius (in Hiſt. Neap. ubi de Lucullano, pag.406.) in Lucullano monaſterium S. Salvatoris agnoſcit ex Jo: diaconi teſtimonio. Verum id monaſterium Jo: diaconus in ea inſula ponit, quam Par. II. oſtendam. Idem Capacius ibid. ex antiquis monaſterii virginum S. Sebaſtiani membranis *Eccleſiam S. Pauli intus deſtructum Caſtrum Lucullanum; Eccleſiam S. Barbarae; Eccleſiam SS. Sergii et Bacchi* memorat. Et tamen quia hoc animo praeceperat (nim. Lucullanum non alibi quam in *Ovi* inſula, quae olim Megaris dicebatur, eſſe quaerendum) poſt eas eccleſias recenſitas acclamat, ex hac templorum frequentia argui inſulae magnitudinem, nunc magna (inquit) ex parte deſtructae. Utinam docere potuiſſet, quando, quave terrae commotione amplitudo inſulae ſit imminuta. Cui ſi mens non laeva fuiſſet, vel hinc intelligere poterat, Lucullanum & veterem inſulam Salvatoris alibi prorſus quam in illo ſcopulo quaeri debuiſſe.

(14) *Campi* nomine hoc loco noli arabiles aut paſcuos agros accipere; ſed eam planitiem longe lateque patentem intellige, quae ante Oppida (non quaevis, ſed ἀξιόλογα & majora) explicabatur, in qua tyrones exercerentur: quorum inſtitutor ob id in veteribus titulis paſſim CAMPIDOCTOR vocatur. Juxta Romam octo hujuſmodi *Campos* P. Victor numerat: de quibus vide Marlianum & alios. Romae inſtar, oppida quaeque ſuum Campum habebant: qui aut *Oppidi campus*, ut hic, nuncupabatur, aut *Campus Martius*, ſive *Martis*. Gloſcherus Mon. l. I. de Geſt. Treviror. 4. *Campus autem longitudine et latitudine ſpatioſus Martis vocabatur, ubi tyrones inſtruebantur*. Plures alios citat Freſnius in Gloſſario. Etiam juxta CPolim Κάμπος (*Campus*) vaſtiſſimus fuit: de quo idem Freſnius Diſſert. de Hebdomo CPolitano. Poſtremo in eod. Campo in noxios animadvertebatur. S. Auguſtinus l. 1. contra epiſt. Parmen. *Audet conqueri Parmenianus, quod vos Conſtantinus ad Campum, ideſt ad ſupplicium duci juſſit*. Idem Campus & cogendis populi comitiis ſerviebat.

(15) Eſt & alia celebris S.Soſii Mart. Translatio ab eod. Jo: diacono ſcripta, quam Surius ad XXIII. Septembr. edidit. Ibi poſt ablatas Miſeno S.Soſii reliquias, *Nos* (inquit Diaconus noſter, qui interfuit) *ratem aſcendimus .. cum litus Averni tuto curſu praeteriſſemus, et oris jam Puteolanis ſucceſſiſſemus; ſubito nimboſus turbo aſſurgens, toto in nos ſtridore .. fremere videbatur*. Mox ſecuta tranquillitas non ſine praeſenti Numinis ope narratur. Ac ſtatim appulsâ *littori ſcapha* (littus haud ambigue illud intelligit, quod citra Puteolos eſt; nam mox in terreſtri itinere deſcribendo de tranſitu Puteolanae urbis ne verbum quidem injicitur) poſt appulſam igitur littori cis Puteolos ſcapham, ſic ſubjicit. *Ire* (terreſtri itinere) *perreximus. Sed quia propter innumerabilem diverſae conditionis & aetatis occurſum, eodem die Neapolim at-*

tin-

Digitized by Google

gatur. Nam cum ea Joannis diaconi loca attentius conſideranti ad oculum pateat, Lucullanum medio quodam itineris inter Puteolos & Neapolim ſpatio jacuiſſe; nec porro cis cryptam Puteolanam ſtatui idem oppidum queat, quia nullus a crypta ad Regium hodiernum Palatium(a quo tunc Neapolis prope aberat) campi planities vel exigua ſeſe offerat; his intellectis omnino neceſſe eſt, Lucullani campum trans cryptam fuiſſe, & omnino in ea planitie, quae ab ulteriore cryptae oſtio Puteolos uſq. diffunditur, quatuor ferme quaqua verſum paſſuum millibus patens. En tandem veriſſimus Lucullani ſitus: niſi quod adhuc paullo laxior; ac proinde, ſiqua fieri poſſit, injectis habenis coercendus.

Nunc ergo qua potiſſimũ campeſtris univerſae regionis ejus parte id caſtrũ metabimur? Haud alibi arbitror, quam ubi veſtigium aliquod Luculli deliciarum fuit: quem ſatis conſtat his beatiſſimis oris incredibiliter delectatum. Et habuit is quidem celebrem ad Miſenum villam, in qua Tiberium Aug. expleſſe mortalitatem, Suetonius ac Tacitus memorant: cui tamen nihil prorſus cum Caſtro Lucullano, quod quaerimus, eſſe commune potuit. Sed & villam & piſcinas ſumptuoſiſſimas in ea trans cryptam Puteolanam ora, quae Neſidi opponitur, habuit, cujus Varro III. R.R. 17. Plinius IX. 54 Plutarchus in Lucullo meminerunt.

Illud vero in hac altera L. Luculli villa prae ceteris miraculo habitum, quod ibi aedificator Pauſilypi collem perforaverit, quo undae per ſpecum reciprocae fluerent, teſtibus eisdem Varrone, Velleio, Plinio, Plutarcho. Ejus ſciſſurae veſtigia adhuc ſuo tempore fuiſſe conſpicua Flav. Blondus tradidit, & ex eo Cluverius: qui alter in ortivo collis latere circa Mergellinam ea adhuc obſervari veſtigia in IV. Italiae antiq. cap. 3. p. 1151. docet. Ea credo immiſſi per cryptam maris veſtigia deſignare voluit, quae trans Mergellinam prope *Dognannae* praetorium adhue obſervantur. Sed ante utrumque noſter Jov. Pontanus vir acerrimi & elegantiſſimi ingenii in de Magnificentia cap. XI. eadem perfoſſi montis indicia in ulteriore Pauſilypi latere in Crypta (16) Sejani (ſic enim etiam nunc vocant) monſtravit: quocum Benedictum Falcum prope ab initio, & Capacium in Antiq. Puteol. conſenſiſſe reperio, dum eadem, quae Pontanus, indicia agnovere. Verum quid remotiores ab hoc tempore refero, cum id Sejani oſtium adhuc ſe recognoſcendum praebeat? Verum ut fatear, quam hodie *Sejani cryptam* vocant, ea haud paullo ſuperior mari eſt; inutilis proinde fuit, ut pelagus ultro citroque tranſmitteret. Alia ergo prorſus in occiduo montis Pauſilypi latere ſpecus mari pervia fuerit, neceſſe eſt: quam nunc, utpote ruinis obſtructam, indicare non poſſumus; etſi fuiſſe tamen, antiquorum loca mox producenda fateri cogunt.

Ergo qua parte Pauſilypus latere ortivo prope Mergellinam perfoſſus, in alterum latus ad locum incertum, ſed Sejani cryptae vicinum, evadebat, ibi proprie Luculli piſcinas atque decantatiſſimam villam fuiſſe neceſſe eſt: in qua ille domitor Aſiae, pertuſo monte, *Maritima* (uti loquitur Varro) *flumina immiſit in piſcinas, quae reciprocae fluerent.* Integra Varronis, Plinii, Velleii, Plutarchi loca non ſine voluptate leges in-

terne

tingere nequivimus; *LVCVLLANVM ſumus ingreſſi caſtellum* (atqui ſi id oppidum in hodierna *Ovi* inſula haeſiſſet, quanti laboris erat, illinc Neapolim advolare: ut quae inſula, teſte Pontano, Neapoli quingentos paſſus aberat!) *quamquam* (nuper) *everſum. Et poſito locello in Eccleſia* (quam Lucullani everſores intactam reliquerant) *ubi prius ſanctus requieverat Severinus, copioſas Aſciariarum* (fort. *Aſcetriarum*) *et inſignium feminarum catervas obviam habuimus.* Deinde de Joannis Abb. S. Severini cum monachis, & Stephani epiſcopi, nec non Gregorii ducis ac populi poſtriduano adventu narratur, deque ſacri corporis deductione in Neapolitanum S. Severini coenobium. Ex cujus narrationis contextu manifeſto animadvertitur, Lucullanum inter Puteolos cryptamque Puteolanam eſſe debuiſſe.

(16) Jovian. Pontanus de Magnif. c. 11. ſic ſcripſit: *Exſtat alia etiam crypta* (praeter celebrem Puteolanam) *quae Seiani dicitur, qua parte Pauſilypus mons in mare protenditur: cujus tranſitus ob ruinas impeditus eſt*;

ſerne (17) producta. Ibi ut Luculli villa fuerit, etiam objacens in proximo Neſis perſuadet: quam ab eodem Lucullo fuiſſe poſſeſſam intra Adn. 19. ex Cicerone demonſtrabitur. Quocirca non abſurde Villam Lucullanam Flav. Blondus, Ortelius, Cluverius, unaque ſcriptores noſtri aliquot in *Balneo Agnani* poſuerunt, modo eo nomine *Balneoli* (18) regionem, quae hodie nunc *Bagnuoli* vulgo vocatur, intellexerint. Nec ſecus Neapolitani aliquot naris emunctioris ſcriptores (ſi memini) eam villam, de qua hactenus locuti ſumus, in eadem Balneolana regione ſtatuerunt. Poteſt hoc jam igitur pro certo poni, villam Lucullanam in Balneolana regione, qua parte Neſidi objicitur, olim ſtetiſſe. De qua villa reſtant adhuc quaedam haud vulgo nota: quae quidem malui in ſubjectam (19) Adnot. ſeorſum curioſis reſervare, quam lectorem properantem morari.

Et tamen cur iidem non & Lucculla-

num

(17) Varronis extremo lib. 3. de R. R. locus ut recte intelligatur; a *vitio* quo M. Luculli (ejus credo, qui frater fuit celeberrimi L. Luculli illius, qui Mithridatem vicit, & cujus in ora Neſidi oppoſita nobiliſſima villa fuit) piſcinae laborabant, incipiendum eſt; inde enim uſque filum orationis nectitur. *Hac incuria laborare ajebat* (Hortenſius) *M. Lucullum, et piſcinas ejus deſpiciebat, quod aeſtivaria* (ad refrigerandos piſces) *idonea non haberet, ac in reſidem aquam et locis peſtilentibus habitarent piſces ejus: contra, ad Neapolim L. Lucullus poſteaquam perfodiſſet montem, ac maritima flumina immiſiſſet in piſcinas, quae reciprocae fluerent, ipſe Neptuno non cederet de piſcatu: factum eſſe enim, ut amatos piſces ſuos videatur propter aeſtus eduxiſſe in loca frigidiora, ut Appuli ſolent pecuarii facere, quod propter calores in montes Sabinos pecus ducunt.* Plinius IX. 54. *Lucullus exciſo etiam monte juxta Neapolim majore impendio, quam villam exaedificaverat, euripum et maria admiſit: qua de cauſa Magnus Pompeius Xerxen togatum eum appellabat.* Velleius II. 33. *Quem* (Lucullum) *ob injectas moles mari, et receptum ſuffoſſis montibus in terras mare, haud infacete Magnus Pompeius Xerxen togatum vocare adſueverat.* Et tamen hoc dictum Q. Aelio Tuberoni tribuit Plutarchus in Lucullo: cujus praeſtabit verba, quae huc ſpectant, afferre. *Opera ejus maritima et ad Neapolim, juxta quam* (λόφους ἀνακρεμαννύντος αὐτῷ μεγάλοις ὀρύγμασι, καὶ τρόχους θαλάσσης, καὶ διαδρομὰς ἰχθυοτρόφους τοῖς οἰκητηρίοις περιελίσσοντος, καὶ διαίτας ἐναλίους κτίζοντος) *colles ſuſpendit ingentibus ſuffoſſionibus, niloſque et euripos marinos, in quibus piſces alerentur, ſuis aedificationibus circumjecit, marique medio habitationes exſtruxit, haec inquam Stoicus Tubero contemplatus, eum Xerxen togatum nuncupavit.*

(18) Vbi cryptae Puteolanae oſtium occidentale Puteolos verſus evaſeris, campeſtris ſeſe offert planities, quatuor fere paſſuum millibus quaqua verſum pertinens, a meridie mari, ab reliquis partibus cincta montibus. *Ager iſte* (ait Sebaſt. Bartolus tom. 2. Thermologiae pag. 100.) *apud incolas triplici nomenclatura diſtinguitur. Etenim pars quae mare attingit, dicitur* li Bagnuoli: *quae vero Antiniano ſubjacet, ob lapidum fodinas dicitur* Soccavo; *tertia inter has media, in quam Cryptae ... aperiuntur fauces*, Fuori Grotta, *appellatur*. His tribus addere quartam regionem potuiſſet, quae *Pianura* vocitatur: quae tamen *Succavi* ambitu contineri aptiſſime poteſt.

Interim Balneolanam regionem illam totam intelligo, quae ad meridiem mari terminatur, & objectam ſibi Neſidem habet, ad occidentem & Septentrionem montibus Puteolanis clauditur, ab ortu vero regionem *dir Fuori grotta* conterminam habet.

(19) *Poſt Luculli mortem ad filium ejus impuberem villae pervenerunt, quarum piſces Cato tutor ejus venumdedit. Neſidem Villae hujus Puteolanae partem idem adoleſcens poſſidebat. Luculli villas poſtea principis aerario fuiſſe attributas; has vero villas omnes quae in hac vicinia erant, a Procuratore Caeſaris in Pauſilypi villa reſidente fuiſſe adminiſtratas.*

Poſt Luculli imperatoris mortem villae ejus (ac nominatim haec eximia Puteolana, de qua tamdiu loquimur) cum tota hereditate ad filium impuberem pervenerunt: quantum quidem ex Varrone, Columella aliiſque colligitur. Plinius IX. 54. de Lucullana piſcina ſermonem (quem Adn. 17. recitavi) his verbis abſolvit: *Quadragies HS.* (ita haec ſummam

mam

mam exhibuit Harduinus : alii aliter) *piſcinae a defuncto illo* (hoc eſt poſt defunctum illum) *veniere piſces* . Adi Pintianum ad hunc locum: a quo Macrobius refellitur, Catonem Vticenſem narrans a Lucullo ſcriptum heredem, piſces vendidiſſe. Nam Cato quidem, Luculli luxum deteſtans, piſces diſtraxit, verum non uti heres L.Luculli imperatoris (quippe cui heres ſuus eſſet, nim. filius impubes Lucullus) ſed uti tutor a patre relictus : de qua tutela Plutarchus in Lucullo extremo. Sed & Varro ipſe, quem auctorem citat Macrobius, itemque Columella, Catonem permutaſſe magno pretio piſces memorant; ſed heredem relictum non ſcribunt.

Porro hujus Puteolanae villae Neſis haud dubie pars erat; eoque ab adoleſcente Lucullo poſt Caeſaris necem poſſidebatur. Cicero or. X. in M. Antonium cap. 4. ſcripſit : *At hunc* (M. Brutum) *his ipſis ludorum* (Apollinarium) *diebus videbam in INSVLA clariſſimi adoleſcentis LVCVLLI propinqui ſui nihil niſi de pace & concordia civium cogitantem*. Porro hanc inſulam, in qua Cicero Brutum vidit, haud aliam ab Neſide fuiſſe, teſtatur idem Tullius lib.XVI. epiſt.2. ad Attic. his verbis, quibus ſuperior orationis locus mirifice illuſtratur. *Bruto*, inquit, *tuae litterae gratae erunt. Fui enim apud illum multas horas in Neſide, cum paullo ante tuas litteras accepiſſem. Delectari mihi Tereo* (L. Accii tragoedia, quam L.Antonius ludis Apollinaribus, Nonis Juliis, abſentis Bruti nomine exhibuerat) *videbatur, & habere majorem Accio, quam Antonio gratiam*. Eod. lib. ep.3. *Brutus erat in Neſide etiam nunc, Neapoli Caſſius*. Et epiſt.4. *In Neſida VIII.Idus. Ibi Brutus. Quum ille doluit de Nonis Juliis* (quibus ludi Apollinares dati) *mirifice eſt conturbatus*. Ex his vides, Luculli adoleſcentis inſulam, in qua Cicero Brutum convenit, haud aliam fuiſſe ab Neſide. Quem adoleſcentem Lucullū ejus tunc inſulae dominum, haud alterius Luculli fuiſſe filium, quam qui Mithridatem atque Tigranem devicit, quique tot villas in hac ora amoeniſſima ſibi paravit, ex eo facile intelligitur, quod eum adoleſcentem Bruti propinquum Cicero dixerit. Plane enim Brutum contingebat propinquitate, ut qui natus ex Catonis Vticenſis filia fuiſſet, cujus Catonis filiam alteram Brutus in matrimonio habebat.

Poſtremo converſo reip. Romanae ſtatu, Lucullanas villas, & hanc in primis, ad principis patrimonium perveniſſe, ſic colligo: Plutarchus in Lucullo proxime ante ea verba, quae Adnot.17. adſcripſimus, de luxu Luculli immodico in ſumptuoſiſſimis aedificiis, balneis, ambulationibus, tabulis, ſtatuiſque & id genus aliis, in quae gazam Aſiaticam omnem profuderat, graviter conqueſtus, haec ſtatim addit: *ὅπου καὶ νῦν, ἐπίδοσιν τοιαύτην τῆς τρυφῆς ἐχούσης, οἱ Λουκουλλιανοὶ κῆποι τῶν* ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ ΕΝ *τοῖς* ΠΟΔΥΤΕΛΕΣΤΑΤΟΙΣ *ἀριθμοῦνται*. *Quandoquidem hac ipſa aetate* (qua nempe hic auctor ſub Trajano & Hadriano floruit) *qua tantum luxuria incrementi cepit, Horti Luculliani inter Principis ſumptuoſiſſimos numerantur*. *Κήπους* autem h. e. *hortos* vocavit; quas Romani uſitatius *Villas* nuncupabant; at non raro etiam *Hortos* numero multitudinis (non vero *Hortum*) vocabant. Sic in Tranquilli vitis memorantur. *Horti Maecenatiani, Lamiani, Servilinni*: quae villae haud dubie fuetunt. Sicuti & Galbae *privati horti Aureliae viae*, in quibus ſepultus fuit, villa Galbae erat, quam privato nomine poſſidebat, praeter Caeſareas innumerabiles : quae & ipſae antea privatorum fuerant, ſed poſtea ſive proſcriptionibus, ſive donatione aut teſtamento in Caeſaris fiſcum pervenerant. Idem Suetonius cum Tacito Tiberium in Miſenenſi Luculli villa fato ceſſiſſe dixerunt : quae tamen tunc Caeſaris erat. Ita quidquid in hoc deliciarum genere eximium fuerat, id proceſſu temporis Principum fuit. Sed Plutarchi aevo adhuc ſupra omnes principales villas Lucullanae eminebant.

Porro cum innumerabiles in ora Campaniae villas poſſideret Caeſar; ab eo mitti ſolebat aliquis, a quo procurarentur. Talis ille fuit Trajani libertus Euphrates, qui *Pauſilypo procuraſſe* dicitur in Romano epigrammate apud Fabrettum pag.199.num. 486. quod tale eſt.

D. M
M. VLPIVS. AVG. LIB
EVPHRATES
QVI. PROCVRAVIT. PAVSILIPO
FECIT. SIBI. ET. SVIS. ET
LIBERTIS. LIBERTABVSQVE
POSTERISQVE. EORVM

Et *Pauſilypum* quidem nomen villae Vedianae fuit (vide Adnot.ſeq.) quam unam ab Euphrate procuratam, cave putes; nam villae tantum unius adminiſtratores VILICI, aut *actores*, vocabantur, non vero *Procuratores*

 Augu-

num caſtellum Lucullanae villae admoverint, imo perverſe proſus id oppidum in Megaride h. e. perexiguo in ſcopulo impoſuerint, haud ſatis video. Quid enim tam rationi conſentaneum, quam id oppidum, quod ſecutis temporibus ſub Lucullani nomine coaluit, a Lucullana villa, ſive ab vetere illo L. Luculli *Lucullano* (nam villae neutro (20) genere plerumque efferebantur) ſibi nomen quaeſiviſſe; nec tam ſibi novum conciliaſſe nomen, quam vetus retinuiſſe? Et tamen ſcriptores noſtri omnes pleno in lumine caecutierunt, ducesq. caecorum facti, exteros quoq. in ſuam ſententiam abripuerunt: quos gregatim videas Lucullanum in *inſ. Ovi* ponere, exceptis tantum Ortelio Cluverioq. viris doctiſſimis, qui Caſtrum Lucullanum circa Luculli villam conſtituerant, ac nomi-

Auguſti: quorum honeſtiſſima conditio fuit. Non ergo Vedianam tantum villam Euphrates adminiſtrabat, ſed omnes circa villas Caeſareas, Miſenenſes, Cumanas, Bajanas, Puteolanas, Herculanenſes, in primis autem Lucullanas ceteris praeſtantiores. Hujuſmodi porro villis ſobrii ſtrenuique principes (inter quos Trajanus in primis eminuit) non tam ad luxuriam abutebantur, quam ad tuendam principis magnificentiam: qui ex eis interim non parvos etiam reditus in ſuum aerarium inferebant. Nam & Conſtantinum ineunte IV. ſaeculo ſcimus ex Neſide & Caſtro Lucullano ſolidos octoginta quotannis exegiſſe: quam poſſeſſionem, ut toties diximus, poſtea Eccleſiae Neap. cum aliis opimioribus dono dedit. Hinc neceſſitas Procuratorum orta fuit: quorum peculiare erat reditus principales exigere, & in Caeſaris aerarium inferre.

(20) *Villarum nomina neutro genere uſurpari conſueviſſe, undecumque earum nomen arceſſeretur: PAVSILYPVM non montis, ſed villae Vedii Pollionis antiquitus nomen fuiſſe: monti vero proprium nullum fuiſſe nomen, ſed verborum circuitu deſignari conſueviſſe: eumdem aevo ſequiore montem Falernum fuiſſe dictum, nec niſi abhinc trecentos annos Panſilypi ſibi nomen in peculium arrogaſſe.*

Villas ferme omnes neutro genere efferri ſolitas, quaſi ſi in omnibus vox *Praedium* ſubaudiatur, primum ex eo intelligitur, quod ſi villa urbi propior eſſet, communi vocabulo *Suburbanum* dicebatur. Deinde quae propria urbium nomina, in quarum territorio extruebantur, ſibi arceſſebant, ea ejuſdem erant generis. Cujuſmodi ſunt *Tuſculanum* (quo nomine complurium Romanorum villae fuere celebres) *Formianum*, *Tibartinum*, *Pompejanum*, *Puteolanum*, & aliae ejuſdem modi plurimae. Nec ſecius ubi ab ſuo domino nomen derivarent, id neutrius opinor erat generis.

Interdum autem villis exquiſitius nomen aliquod domini ſui imponebant; quod ſi adjectivum eſſet, haud ſecius neutro genere efferebatur, ita ut Latine *Praedium* ſubaudiretur, aut Graece χωρίον. Talis illa celeberrima Vedii Pollionis villa fuit, *Panſilypum* vocata (eam nunc nobilis Mazzae Salernitani familia poſſidet) de qua Plinius IX. 53. *Panſilypum villa eſt Campaniae, haud procul Neapoli: in ea in Caeſaris piſcinis a Pollione Vedio* (quo tempore dominus villae fuit: qui poſtea eam villam Auguſto reliquit) *conjectum piſcem, ſexageſimum poſt annum expiraſſe ſcribit Annaeus Seneca, duobus aliis aequalibus ejus ex eodem genere tunc viventibus.* De eadem villa ex Dione Xiphilinus extremo lib. 54. *Moriens vero Pollio domum ſuam* (καὶ τὸ Παυσίλυπον τὸ χωρίον) *& villam, quae Panſilypum vocatur, quae inter Neapolim atque Puteolos eſt, reliquit.* Eadem ſub Trajano villas Caeſareas tractus hujus procurantium ſedes fuit, ut Adnot. 19. extrema ex epigrammate docui. Ceterum quod mons ille, qui inter Neapolim Puteolosque in mare procurrit, nunc paſſim ab omnibus *Panſilypus* ἀρσενικῶς nuncupetur, id nullam ſibi auctoritatem ab antiquis arceſſit; nec ante Sannazarii ac Pontani tempora ea vox ad collem ſignificandum uſurpari coepit. Nam antiqui, cum nullum ejus montis proprium reperiſſent nomen, circumloqui coacti fuere. Varro extremo lib. 3. de R.R. *Ad Neapolim L. Lucullus poſteaquam perfodiſſet montem,* h. e. *Montem ad Neapolim*. Nam hanc montis ejus, qui nunc ab omnibus *Panſilypus* dicitur, tunc fuiſſe περίφρασιν (*circumlocutionem*) teſtatur etiam Plinius IX. 54. in fine: *Lucullus exciſo etiam monte juxta Neapolim*. Ergo antiquis nomen ejus montis proprium nullum fuit. At aevo ſequiore quidam apud Cam. Peregrinium de balneis ſcriptor anonymus *Falernum montem* vocavit. Nec aliter Franc. Petrarca in epiſt. quadam. Poſtremo poeta Sincerus, quique alii ſub rege Ferdinando Neapoli floruerunt, eum collem *Panſilypum* ſuo veluti jure appellarunt,

Digitized by Google

nominatim in neſcio quo *Agnani balneo*: quo nomine eos *Thermas Angulanas* S. Gregorio dictas (de quibus cap. ſeq. §. 2.) deſignare voluiſſe crediderim. At equidem in Balneolana regione Lucullanum aevi ſequioris caſtellum ſeſe explicuiſſe, pluribus aliis praeter allatas rationibus ſuadere, &, ſiqua dabitur, etiam peculiarem ejus caſtri ſitum in ejus regionis vaga latitudine intento digito demonſtrare conabor.

CAPUT IV.

De oppidi Lucullani ſitu amplius.

§. I.

Caſtri Lucullani ſitus ad eam Luculli villam, quae in agri Puteolani regione Balneolana fuit, novis rationibus aſſeritur.

Ex iis rationibus, quas ex Translatione S. Severini ſupra cap. 2. & ex Translatione S. Soſii Adnot. 15. collegimus, ſatis quidem quod propoſui demonſtrandum, poterat intelligi. Nempe caſtrum Lucullanum in ea ora, quae inter Puteolos & cryptam eſt, olim extitiſſe, ex toto terreſtri itinere in S.Soſii Translatione deſcripto conſtat; ac praeſertim ex CAMPI ante oppidum mentione in S. Severini translatione. Nam ejuſmodi campeſtris planities, quae ad *Oppidi Campum* longe lateque ſpatioſum explicandum neceſſaria erat, quae rogo alia inter Neapolim & Puteolos oſtendi poteſt, quam quae Puteolos eunti trans cryptam occurrit? Id ſatis ex ante dictis perſpectum arbitror.

Ceterum in ea proprie ora id oppidum fuiſſe poſitum, quae Neſidi obiacet, quaeque hodie *Balneoli* regio nuncupatur, id jam hiſce rationibus confirmabimus. Nam quia in ea regione decantatam illam Luculli villam cum nobiliſſimis piſcinis fuiſſe, cap. ſuperiore demonſtravimus; proxime eam coaluerit initio vicus aliquis ſive *συνοικία*, cujusmodi juxta villas ferme omnes creſcere conſuevere, prorſus neceſſe eſt. Ei vero vico a domino villae nomen inditum non tantum veriſimile eſt, ac res ipſa loquitur, ſed etiam plurima id marmorum monumenta declarant. Ac ne in elogiis veteribus producendis tempus teram; ſit inſtar omnium VICUS SPURIANUS, qui nuper in pulcherrimo epigrammate in Averſana Cathedrali effoſſo ſe prodidit, ab alicujus certe Spurii villa ſic olim dictus; qui poſtea vicus ad quamdam Plautiorum familiam pervenit. Eam inſcriptionem adhuc ineditam avidis harum cupediarum inferne(21) proponimus. Porro etiam nunc in hac vicinia hujusmodi vicorum nomina a villarum poſſeſſoribus derivata ſuperſunt. Vicus *Camillianus* nunc quoque in agro Capuano ſatis amplus eſt,qui vulgo *Camigliano* vocatur: cui ab alicujus certe Camilli villa nomen quaeſitum fuit. Sic prope Neapolim qui nunc vicus *Secondigliano* dicitur, eum primitus *Secundinianum* a quodam poſſeſſore villae *Secundino* dictum oportuit. Averſae & Capuae celebre *Sabiniani* (vulgo *Savignano*) vocabulum eſt; nam utrobique villae *Sabini* alicujus initio fuerant, in quibus qui ſtatim vici ereverunt, ii ſibi a domino vocabulum derivarunt. Non eſt ergo dubitandum, quin in celebratiſſima omnium Luculli villa vicus aliquis ex ſervilibus Luculli familiis, ex libertis ejuſdem, & ex convenis undecumque locandae operae aut alterius compendii gratia eo confluentibus,conflari coeperit. Hunc vero non aliter quam vicum *Lucullanum* fuiſſe nuncupatum neceſſe eſt. Atque is poſtea vicus in tantum crevit, ut in caſtri ſive oppidi amplitudinem & dignitatem aſſurrexerit: quod etiam tum vetus *Lucullani* nomen, uti ſit, retinuit.

Quando vero primum in Caſtri formam id concreverit, non habeo dicere. Sed tamen ſub Conſtantino, ut ſaepe diximus, jam id Caſtrum erat, quod ſimul cum Neſide ſibi oppoſita Magnus poſter Eccleſiae Nea-

(21) *Lapis Averſanus illuſtratur. MERITORIUM neutrius generis. De* Diaeta. *Alia pluſcula.*

Ea inſcriptio ante hos duos treſve menſes Averſae in Cathedrali eruta fuit, quae nunc in Seminario aſſervatur: cujus exemplum humanitate Canonicorum Archangeli Patricelli, ejus Seminarii rectoris, & Hieronymi Serai, virorum eruditiſſimorum atque amiciſſimorum ſum aſſecutus. Quae talis eſt.

(Cap.I.)

(*Cap. I.*) 1. A. PLAVTIVS. EVHODVS. SIBI. ET. LIBERIS. SVIS
2. A. PLAVTIO. DAPHNO. ET. PLAVTIAE. PRIMIGENIAE. ET
3. PLAVTIAE. LAVRILLAE. ET. PLAVTIAE. FESTAE. ET. PLAVTIAE. SVCCESSAE. ET
4. A. PLAVTIO. ASBESTO. LIBERTIS. LIBERTABVSQVE. SVIS. POSTERISQVE. EORVM. IS. QVI
5. PLAVTI. VOCITABVNTVR. (*Cap. II.*) VICVS. SPVrianVS. CVM. SVIS. MERITORIS. ET. DIAETA
6. QVAE. EST. IVNCTA. HVIC. MONVMENTO. CVM. SVIs. pariETIBVS. ET. FVNDAMENTIS. HVIC. MONVMENT. CEDET
(*Cap. III.*) 7. SI. QVI. EX. IS. QVI. SVPRA. SCRIPTI. SVNT. Hoc. mONVMENTVM. AVT. VICVM. SPVRIANVM
8. AVT. DIAETA. QVAE. EST. IVNCTA. HVIC. MONVMENTO. VENDERE. VOLENT
9. TVNC. AD. REMPVBLICAM. COLONIAE. PVTEOLANAE. PERTINEBIT.

Quod egregium epigramma tria, uti diſtinxi, capita complectitur. Capite I. liberos omnes (qui ſex numero recenſentur: nec enim illud *libertis libertabuſque* quod ſtatim ſequitur, ad ſuperiores nominatim ſcriptos refertur.) adhaec libertos libertaſque poſteroſque eorum jus monumenti ſequi jubetur, modo Plautii vocentur: qua adjectione excluduntur cognati; agnati vero ita includuntur, dum ne adoptione aut arrogatione in alienam familiam tranſeant.

V. 1. EVHODVS. Latini olim compoſitis vocabulis ſive Latialibus ſive Graecanicis ſpiritum aſperum ſuae originis inſerebant. Ita quia ἔνοδος & σύνοδος ex ὁδὸς componebatur; utrumq. in veteribus titulis EVHODVS & SYNHODVS reperitur ſcriptum. Εὔοδος fuit rhetoris cujuſdam proprium nomen apud Suidam: ſicuti Εὐοδία *Evodia* feminae apud D. Paulum. Libertini ejuſdem nominis in marmorib. milleni occurrunt; ſicuti & hic noſter libertinae originis ex nomine proditur.

V. 5. VICVS SPVRIANVS. Hinc caput alterum incipit, quod toto verſu ſequente abſolvitur. Duum generum fuere vici, urbani (qui quidem Romae ad 424. ab Victore numerantur.) & extra urbes: cujuſmodi hic *Spurianus* haud dubie fuit; quia intra urbes monumenta non erant. Vici extramurani pagis multo minores erant, ac plerumque juxta villas a villae domino aedificabantur, unde & in ejus dominio erant. Hinc in Gloſſis tam *Villula* eſt ἐποίκιον, quam & *Vicus* redditur ἐποικία. Porro quia ab villae domino poſſidebantur; hinc plerumque nomen poſſeſſoris ad eos derivabatur (ut hic VICVS SPVRIANVS, qui certe ab aliquo Spurio auctore ac domino nomen invenerat) iidemq. ob eamdem cauſam a domino interdum ſeorſum a villa diſtrahebantur. Vnde Plautius hic Evodus vicum (utpote ſeorſum emptum) ſine villa poſſidebat. De vici venditione praeter hunc titulum, meminit Cicero XIV. famil. 1. *Quod ſcribis, te vicum vendituram: quid, obſecro te, quid futurum eſt?* Cur id Plautius vetuerit, ex cap. 2. ratio affulget.

Pergit: CVM SVIS MERITORIS. *Meritorium* neutrius generis ex lexicis ejectum fuerat. Sed injuria: nam in Cyrilli Gloſſis Ξενοδοχεῖον redditur *Meriterium*. Hoc ſi ſatis non erat; at Juvenale certe auctore ac vindice *Meritorium* noſtrum recuperare civitatem debuiſſet: in cujus Sar. 3. ſcribitur: *Nam quae meritoria ſomnum Admittunt?* Et tamen ma-

Neapolitanae ab ſe factae dono (22) dedit. Ac veriſimiliter haud diu ante Conſtantinum συνοικίαν ſive vicum [qui ab Luculli uſque aetate juxta ejus villam adoleviſſe ſub *Lucullani* nomine videtur] ad Caſtri ſive oppidi dignitatem aſſurrexiſſe, ex nulla ejus antiquiore mentione poſſumus arguere. Ac ne Conſtantiniano quidem tempore id caſtellum ſatis fuiſſe frequens (cujusmodi certe aetate Magni Gregorii floruiſſe, ex ejus epiſtolis ſupra oſtendimus) ex eo poteſt intelligi, quod id cum vicina Inſula haud plus octoginta ſolidis in Caeſaris fiſcum inferret: quos reditus Imperator Neapolitanae Eccleſiae ab ſe fundatae donavit.

§. II.

Lucullani ſitus circa Thermas S. Germani ex antiqui operis ruderibus, ſicuti & in Agnani lacu, oſtenditur. Cur eae thermae Angulanae S. Gregorio dicantur.

Ex hactenus hoc & ſuperiore capite expoſitis jam quidem hoc pro explorato ponendum eſt, Lucullanum caſtrum cis Puteolos in ora Balneolana, quâ Neſidi objacet, olim ſtetiſſe. Quid ſi in ea regione, mediocriter ceteroqui longe lateque diffuſa, certum ac deſtnitum oppidi Lucullani ſitum docemus? Circa *Thermas S. Germani* vocatas, plurima etiam nunc veterum aedificiorum rudera, parietinae multae viſuntur, pleraeque operis reticulati aut omnino tales, quae Luculli tempora, aut pone ſubſecutam aetatem haudquaquam dedeceant. Ibi prorſus oppidum Lucullanum ſtetiſſe veriſimilli-

mum

maluerunt in Aquinate ſubaudiri *Cenacula*, tamquam ſi ſit adjectivum, quam ut *Meritorium* in jura civitatis per injuriam ablata revocarent. At poſtremo vel hoc epigrammate auctore locupletiſſimo id vocabulum poſtliminio revocetur, cenſeo.

Sequitur: ET DIAETA. In Commentario ad XXIII. Martii ad S. Caſtuli Acta in Excurſu de *Dieta* ſive *Zeta*, dixi hoc intereſſe inter Graecam Latinamque ejus vocabuli notionem, quod a Graecis cum diphthongo ſcribatur, & pro integro habitaculo cum ſuis membris accipiatur: apud Latinos autem cum vocali ſimplici DIETA ſcriptitetur, & non pro integro aedificio uſurpetur, ſed pro ſecretiore cubiculo, per quod ultro citroque commeare non liceat. At haec inſcriptio (vel ex eo tantum aeſtimabilior) DIAETAM & cum diphthongo perſcribit, & pro integro habitaculo (utrumque plane juxta cum Graecis) uſurpat. Pro integro inquam hoſpitio *Diaeta* hic accipitur (ac facile pro iis habitaculis, quae juxta monumenta exſtruebantur, in quibus ſervi cuſtodes conſiſterent) non pro uno mero ſecretiore cubiculo: nam illud *cum ſuis parietibus & fundamentis* majus aliquid, quam pro ſolitario cubiculo deſignat. Cetera tituli hujus ſunt in aliis ſimilibus inſcriptionibus paſſim obvia. Quare manum de tabula.

(22) *Caſtrum* cum Inſula a Conſtantino donatum non aliud a Lucullano Caſtro fuiſſe, etſi initio & alibi oſtendimus; tamen proderit ejus rei rationes breviter refricare. Nam *Inſulam* quidem fuiſſe *Neſidem* ipſam, certiſſimum eſt: de quo rurſus dicam Par. II. cap. 1. Quo poſito *Caſtri* nomine (quod certe in Neſide nullum fuiſſe proditur) non niſi illud quod in objecta continente *Lucullanum* vocabatur, venire debuit. Nam quia Inſula & Caſtrum Lucullanum tam ſub conditore Lucullo, quam ſecutis temporibus unica ſemper poſſeſſio fuerat (ex qua utraque junctim 80 ſolidi aerario principis pendebantur) idoirco non neceſſe fuit nomen caſtelli proprium memorare, ſed ſatis in ſubjecta materia fuit *Inſulam cum Caſtro* dixiſſe. Nec deſunt exempla, quibus *Caſtrum* ſine adjectione proprii nominis uſurpatum, ex ſubjecta materia intelligi oporteat. Verbi cauſa *Caſtrum Novum* cum in Etruria, cum in Praetutiis erat: in Latio *Caſtrum Inui*. At in his interdum vox diſcriminans omittebatur. Hinc illud Caſtrum Praetutianum Velleius, Livii epitomae, Strabo & Ptolemaeus abſolute *Caſtrum* dixere. Item Inui Caſtrum Silio abſolute *Caſtrum* vocatur, ejuſque incolae Martiali dicuntur *Caſtrani*. Id vero maxime fit, ubi ex aliorum locorum conjunctione perſpicitur, de quonam Caſtro mentio fiat. Itaque in Vita Sylveſtri quia *Caſtrum* cum *Inſula* (h. e. Neſide) copulatur; dubitari non poterat, quin de Caſtro Lucullano Auguſti donatio intelligenda eſſet.

Unde vero, inquis, haec auctor vitae S. Sylveſtri hauſit? haud dubie ex antiquis eccleſiarum tabulariis, in quibus Conſtantini donationes deſcriptae legebantur. Cumque hic idem auctor in *Inſula* h. e. Neſide haudquaquam fefellerit (uti mox Par. II. cap. 1. oſtendam) ne in *Caſtro* quidem fefelliſſe putandus.

Digitized by Google

mum reor. Quod quidem quo dixi loco poſitum, veteri Luculli villae ita proxime aſſidebat, ut ab ortus hiberni latere villam ipſam habuerit; ab auſtro vero orae immineret illi, quae Neſidi objiciebatur. Ita Lucullanum in campeſtris regionis meditullio conſtitutum, aequali ferme intervallo ab Puteolis, & ab oſtio cryptae aberat.

Quandoquidem autem Thermarum S. Germani memini; jam omnes quidem ſciunt, cur ita dictae fuerint; quippe cum jam pridem Gregorius M. in IV. Dial. 40. ſic narraverit: *Germano Capuano epiſcopo* (hic die 30. Oct. colitur: ſaeculi VI. praeſul).. *medici pro corporis ſalute dictaverant, ut in Angulanis thermis lavari debuiſſet. Qui ingreſſus eaſdem thermas, praedictum Paſchaſium diaconum.. in caloribus invenit*. Nota eſt hiſtoria. At illud non aeque notum, cur eae thermae *Angulanae* vocarentur. Mihi id commune thermarum hujus loci olim fuiſſe nomen videtur, ab eo forſitan factum, quod aquae in locum unum percolatae fluerent. Ac videtur potuiſſe id nomen ab *Ango* fieri, quod eſt *ſtringere*, & [quia ſtringendo percolantur liquores] interdum *Colare*. Confer mox dicenda de *Lacu angulario* Rutiliae Pollae.

Commune porro his thermis id fuiſſe nomen, indicat Zacharias Papa, qui VIII. ſaeculo Gregorianos Dialogos Graece eſt interpretatus. Is enim Thermas illas Angulanas ſic Graece expreſſit: *ἐις τὰ θερμὰ τὰ ἐπονομαζόμενα Ἀγκλανῶν*: quod totidem verbis ſonat: *In thermis quae Anglanorum cognominantur*, aut potius, *Quae vocantur Anglanon*, ita ut ſit rectum ſingulare & quidem collectivum (23) nomen. Ex quo fit, commune id calidis Puteolanis fuiſſe vocabulum, eo quod ex proximae Sulfuratariae venis percolarentur. Nec alia porro eſt ratio nominis balnei *Colaturae*: de quo vide Bartolum to. 2. Thermol. p. 156. & ſeq. Niſi quod hic in eo ſe obfirmavit, ut *Calaturam* debere ſcribi pugnet, eo quod, inquit, a vicino monte deſcendat; nam Italis *Calare* eſt deſcendere. Sed tamen antiquiores Vgolinus, Mengus, & Taurienſis (quorum verba pag. 160. refert Bartolus) cum O ſcripſerunt: recte prorſus uti jam dixi; praeſertim cum *Colatura* vox ſit ex Coelio Aureliano nota. Poſtremo cũ Zachariae illud *Ἀγκλανῶν Anglanon* proxime ad *Agnani* lacus appellationem accedat; eadem quoque vocis *Agnani* prorſus origo erit, ſic nempe dicti, quod internum *colatorium* (uti vocabant aevo medio) vicinorum montium fuerit. Et is quidem lacus [ſi Camillo Peregrinio in Campania pag. 268. credimus] a Nortmannis ſcriptoribus noſtris *Anglanis* vocatur: ſicuti & apud Erchempertum Langobardum num. 61. quaedam aquarum conceptio rivuſque prope Capuam *Anglena* dicitur, hodie *Anghiena*. Verum nihil eſt, quod magis lacum noſtrum *Anglanum* illuſtret; & ex eo viciſſim fiat illuſtrior, quam Proculi JCti *Lacus angularius*: cui communis tum naturae origo, tum etiam nominis etymologia cum noſtro *Angulano* ſive *Anglano* lacu prorſus fuit. Ad quem inferne (24) dige-

(23) Haud temere ſuſpicor, iſtud *Ἀγκλανῶν* a Pont. Zacharia non plurativo caſu patrio, ſed recto ſingulari fuiſſe uſurpatum, ut ſit *ἀγκλανὼν*, *ἀγκλανῶνοι* ejuſdem formae ac *πλατανὼν*, *ἀμπελὼν*, & millena id genus collectiva nomina. Quia ergo thermae Puteolanae vocari *Anglana* ſolebant; hinc locus is (cui hodie *Bagnuoli* nomen eſt) *ἀγκλανὼν* aptiſſime dictus Zachariae fuit, quaſi *Anglanorum* ſive *Anglanarum collectio*. Certe ſi in Graeco interpretamento illud *Ἀγκλανῶν* caſus ſecundus eſſet, articulus *τῶν* praeponendus fuerat: nunc quia articulus abeſt; id quod ſequitur abſolute ponitur: *In Thermis*, inquit, *nuncupatis Anglanῶn*.

(24) *Proculi LACVS ANGVLARIVS cum noſtro Angulano comparatur.*

L. 69. D. *de contrah. empt.* ex Proculo lib. XI. epiſtolar. haec recitantur. *Rutilia Polla emit agrum Sabatenem Angularium, ET CIRCA EVM LACVM PEDES DECEM. Quaero, numquid & pedes decem qui tunc* (emptioni lacus) *acceſſerunt, ſub aqua ſint, quia LACVS CREVIT, an* (vero) *proximi pedes decem ab aqua* (numerati) *Rutiliae Pollae juris ſint?* Reſpondetur, pedes alios decem extra lacum (qui creſcens illos priores occupaverat) non deberi.

Porro illud SABATENEM (quod aliqui ſolli-

Digitized by Google

gredimur. Nam de Apiciano (25) *Angulari* quid decernam nondum certum habeo.

Hactenus ἐν παρέργῳ. Nunc eo feſtinat animus, ut Agnanum ipſum lacum ad ſitum Lucullani praecipue pertinuiſſe, doceam. Compertiſſimum eſt, quotidie ab urinatoribus ingentes continentium aedificiorum, interdum integrorum, compages in toto ſtagni fundo deprehendi ac pertentari, ita ut iidem non dubitent, eas oppidi alicujus ruinas fuiſſe. Eccujus vero, niſi Luculiani? Nec enim oppidi in eo tractu alterius memoria extat. Lucullanum igitur (quod partim in toto Agnani ſitu, partim in thermarum S. Germani vicinia ſtabat) poſtquam exeunte IX. ſaeculo ita everſum fuiſſet, ut tamen quaedam adhuc aedificia ſtarent (ut ex Translat. *S.* Soſii conſtat) demum ſecutis temporibus ob quotidiana vicinae Sulfuratariae interna diſpendia in chasma deſedit: mox aquis per venas internas in eum hiatum, tamquam in commune colum, confluentibus, ortus eſt lacus [ac ſimile huic exemplum Plinius (26) dabit] cui a percolatis illuc torrentibus factum eſt *Agnani* nomen, cum antea *Lucullanum* vocaretur. Atque ea ipſa novi pro re nata nominis impoſitio effecit, ut veteris *Lucullani* nominis nullum prorſus nunc eo loci veſtigium ſuperaverit. Sicuti quia Lucullanum jam inde ab exeunte IX. ſaeculo aequatum ſolo fuerat; nemo penſi duxit tempus ruderum (quae curaret tunc nemo) deſidentium, ortaeque paludis poſteris tranſmittere.

Tandem ad ſuperiores rationes ea quoq. opportunitas accedit, quod id caſtrum (ſi quo dixi loco ponatur) juxta veterem viã occurrerit, quae Puteolis ducebat in collem Antinianum, & inde Neapolim: quam viam Cam. Peregrinius non uno loco ſic deſcribit, ut inter Leucogaeos colles, interque Thermas S. Germani & vicinum lacum Agnanum decurrerit: quae vetus via hodie dum a nonnullis cryptae vitandae compendiique faciundi ſtudio teritur. Itaque in S. Soſii translatione non divertendum a via fuit, ut in Lucullanum ſuccederent, ſed propter viam id nacti caſtellum, in eo pernoctarunt.

PARS ALTERA

Qua INSULAM eccleſiae Neapolitanae a Conſtantino donatam, ſeu Salvatoris inſulam, Neſidem fuiſſe oſtenditur.

CA-

ſollicitant) rectiſſimum eſt. Nam obliquum eſt a recto SABATE (nim. celebri in Etruria lacu: qui nunc *Lago di Bracciano* vocatur) cujus obliqui eo modo creſcunt, ſicuti in mulierum nominibus a CALLISTE fiebat *Calliſtenis*, & millena in hunc modum alia. Multo minus lacus hujus cognomen *Angularius* vexandum arbitror; cũ certe proximi nunc oppidi *Anguillara* vocabulum ex illo vetuſto *Angularius* detortum fuerit. Cur porro *Angularius* vocaretur, eadem prorſus videtur cauſa fuiſſe, quam de *Angulano* noſtro aſſignavimus. In utroque enim ea vox internas ſcatebras atque meatus notat, ex quibus & principio hi lacus perculati fuerunt, & continenter aluntur, & modo creſcunt, modo decreſcunt.

Fons quatuor angulatilis incerti auctoris de Limit. (p. 303. ſcript. Agrar. edit. Goeſ.) alio prorſus pertinet.

(25) *Angularis* Apicianus redditur in Cangiano Gloſſario *Colatorium*: quam interpretationem, etſi mihi percommodam, non probo. Semel ea vox VII. 4. ter vero V. 3. in Apicio legitur; numquam vero ut *colum* accipias, ſed potius pro vaſe, in quo componuntur opſonia, atque ita mittuntur in furnum. Itaque quod noſtris *Tiella* dicitur, id, puto, *Angulari* illi reſpondet: qui videtur ab *Angendo* i.e. conſtringendo ſic dictus, quod in eo confertim conſtiparentur opſonia.

(26) Plinius II. cap. 88. *Sic & Pithecuſas in Campano ſinu ferunt ortas: mox in his montem Epopon, cum repente flamma ex eo emicuiſſet, campeſtri aequatum planitie. In eadem* (planitie) *& OPPIDUM HAUSTUM profundo, alioque motu terrae STAGNUM emerſiſſe* (danda eſt Harduino venia, de ſtagno *Agnano* haec interpretanti; cum in eadem Aenariae planitie & oppidum hauſtum, & mox loco oppidi ſtagnum emerſiſſe narretur: nec poſtremo credibile ſit *Anglanum* lacum ante ſaeculum XI. prorupiſſe) *& alio provolutis* (in *Provolutis* continet vocis *Prochytae* etymon) *montibus inſulam extitiſſe Prochytam*. Profecto ſi Plinio mens adfuiſſet fatidica, haud clarioribus verbis de Lucullano abſorpto, & lacu Anglano in Luculani ruinis emergente vaticinari potuiſſet.

Digitized by Google

C A P U T I.

Quod & Inſula & Caſtrum Eccleſiae Neapolitanae a Conſtantino donata duae unius poſſeſſionis partes haberentur. Quaenam ea Conſtantiniana inſula fuerit.

Vita Sylveſtri Papae narrat, Magnum Conſtantinum Eccleſiae Neapoli ab ſe aedificatae inter cetera dono dediſſe *Inſulam cum Caſtro pendentem ſolidos octoginta*. Dixi Caſtrum non infediſſe ipſi inſulae, ſed in proxima continente ſtetiſſe, nec aliud fuiſſe quam Lucullanum Caſtrum. Verum quia τὸ *Inſulam cum Caſtro* enuntiatione unica continetur; id permagno eſt indicio, non tantum ea vicina fuiſſe, verum etiam ad poſſeſſionem pertinuiſſe unicam, cujus videlicet Inſula & Caſtrum partes duae fuerint. Ac ſi non aliud, illud certe quod ex utroque ſolidi octoginta redibant, id plane oſtendit, ea duo ad unam pertinuiſſe poſſeſſionem. In hoc vero antiquiora etiam monumenta conſpirant. Etenim ab ultimis uſque Reip. liberae temporibus utraque pars in dominio Luculli fuit: qui in ea ora, quae Neſidi objacebat, villam habuit [juxta quam primo vicus, mox *Caſtrum Lucullanum* coaluit] idemque Neſidis erat dominus, ut in Adnot. 19. oſtendimus. Ex his vides quam non immerito etiam ſub Conſtantino Inſula & Caſtrum pro unius poſſeſſionis duabus partibus haberentur.

Etenim Luculli filium adoleſcentem poſt mortem Caeſaris dictatoris adhuc paternas haſce villas, & nominatim *Inſulam* h.e. Neſidem poſſediſſe ex Philippicae X. cap. 4. [ut Adn. 19. dixi] conſtat. Mox eas villas turbulentiſſimis reip. temporibus haſtae triumvirali ſubjacuiſſe crediderim, ac tandem ad Caeſaris patrimonium tranſiviſſe. Sane vero quidquid hujus rei fuerit; illud eſt certiſſimum ſub Trajano & Hadriano Lucullanas omnes delicias in patrimonio Caeſaris fuiſſe numeratas, ut ead. Adnot. 19. demonſtravi. Sed & aevo Conſtantini nominatim *Inſula* [h.e. Neſis] *cum Caſtro*, ſupple Lucullano *pendebat* quotannis fiſco Caeſaris *ſolidos octoginta*, ut in vita Sylveſtri dicitur.

Et Caſtrum quidem, quod Caeſar eccleſiae Neapolitanae largitus eſt, non aliud a Lucullano fuiſſe, proxime in fine Partis prioris confirmavimus: cujus etiam ſitum in objecta Neſidi continente oſtendimus. Nunc viciſſim de *Inſula*, hoc eſt de Conſtantinianae donationis parte altera videamus: quam profecto non aliam ab ea, cui Neſidi nomen erat [quaeque nunc *Niſita* dicitur] fuiſſe hiſce peculiaribus rei propoſitae argumentis conficiemus.

I. Ex eo quod INSULA reſpondet Graeco *Neſidis* vocabulo. Vtrumque enim cum generis nomen eſſet, tamen peculiariter ab accolis Neapolitanis de hodierna *Niſita* intelligebatur. Ac ſimilis prorſus in Vita S. Patriciae locus eſt, in quo etiam eadem hodierna *Niſita* generali *Inſulae* vocabulo donatur: ut cap. ſeq. exponemus.

II. Quae inſula hodie *Niſita* vocatur, ea omni tempore in Archiepiſcopalis Camerae dominio fuit, idque uſque ad antecti ſaeculi initia; quibus Civitas Neapolitana ejus utile dominium aſſecuta, eamdem anno 1623. Joanni Vincentio Macedonio vendidit, cum onere tamen annui canonis Archiepiſcopo perſolvendi. Vide Chioccarellum in Archiep. Franciſco Carraſa a pag. 321. ad 324. Nam Franciſcus hic ille fuit, qui octogeſimo ante anno [h. e. 1544.] Neſidem prorſus improvido conſilio in emphyteuſim conceſſerat. Porro quaenam alia ejus Archiepiſcopalis dominii origo aſſignari poteſt, quam donatio illa a Conſtantino Magno eccleſiae Neapolitanae facta?

III. Si inſula ab Auguſto donata Neſis non fuit; oſtendant mihi rogo, ecqua alia fuerit. Nam de Megaride quis id credat? Poterantne ex aridiſſimo ſaxo tot ſolidi redire? *De area, vel de torculari?* 4. Reg. VI. 27.

IV. Quae olim Neſis dicebatur, ea VII. ſaeculo *Salvator* fuiſſe vocata in vita S. Patriciae traditur; ac rurſus eadem tempore S. Athanaſii *Inſula Salvatoris* nuncupabatur. At porro qua de cauſa id factum dicemus, niſi quia eadem inſula in dominio *Eccleſiae Salvatoris* (quam Conſtantinus, teſte chronographo Vulturnenſi, Salvatori conſecravit) ex ejuſdem Auguſti donatione, quam vita Sylveſtri memorat, ſemper fuiſſet?

Verum

Digitized by Google

Verum hoc ultimum argumentum longiorem tractationem requirit, cap. ſeq. inſtituendam: qua ſimul loca Athanaſianae & Patricianae vitae explanabimus.

Antequam hinc abeo; iis quae modo num. II. de Neſidis dominio penes Archiepiſcopum Neap. dixi, addendum eſt, hodie dum annuum ducatorum XIV. canonem menſae Archiepiſcopali perſolvi a nobili familia Petronia [cujus hodie ea inſula feudum eſt] ſicuti me proxime docuit vir pereruditus Aloyſ. Petronius, in maleficiorum quaeſtionibus Fiſci patronus, Marchionis inſulae Neſidos frater.

C A P U T II.

Quaenam Inſula Salvatoris fuerit.

In meo ad menſ. Martium Commentario, media Adnotatione 63. viſus ſum Lucullanenſe S. Severini monaſterium cum *S. Salvatoris* monaſterio [h. e. Lucullanum cum Inſula Salvatoris] confudiſſe: quod cave credas. Res autem ſic ſe habet. Nono vergente ſaeculo ſub S. Athanaſio epiſc. Neapolitano monaſterium quoddam in *Inſula Salvatoris* erat: cujus meminit Jo: diaconus in Athanaſii vita his verbis: *Commeatum petivit* [Athanaſius a Sergio duce ſibi infenſiſſimo] *quaſi convivium monachis INSVLAE SALVATORIS exhibiturus: Quo accepto nihil moratus, cum omnibus clericis in eamdem ASCENDIT inſulam.* Quamnam hanc *inſulam Salvatoris* fuiſſe dicemus? Sane videbatur iſtud ipſum *Aſcendendi* verbum non aliam niſi Neſidem indicare, quae mire celſa eminus viſitur; niſi eod. verbo Falco Benev. uteretur de Rogerio Megaridem aſcendente. Vide locum infra Par. 3. c. 1.

Jam vero Neſidem ut credam, hoc in primis facit, quod id *νησίδιον* ad occulta Athanaſii conſilia celanda opportunum erat. Is cupiebat ab Sergii ducis inſidiis cum ſuis germanis evadere. Ad id perficiendum Megaris, ut quae ſub oculis Sergii eſſet, importuna erat: at contra Neſis opportuniſſima, quippe quae totâ quanta eſt, Pauſilypi in mare procurſione, ab aſpectu Neapolis atque Sergii ſubducebatur. Itaque hoc modo proſpere Athanaſii cecidere conſilia; nam ſequitur in Jo: diacono: *Marinus autem .. Surrentum illum* [Athanaſium] *cum omnibus ſalvum perduxit*. His vero conſonat longioris Athanaſianae vitae auctor: de quo cap. ſeq. Habes, cur Inſula Salvatoris non alia quam Neſis [*Niſita*] fuerit.

Accedit, quod Graecus vitae prioris S. Patriciae auctor [cujus Latina tantum interpretatio capite mutilata a Bollandiſtis ad XXV. Auguſti ex Ms. Parthenonis S. Patriciae eruta, exſtat] proprium vetus nomen ejuſdem inſulae Salvatoris prodiderat, ſi Graecum locum vetus interpres intellexiſſet. Neminem noſtrorum hominum fugit, S. Patriciam in inſula S. Salvatoris ad ſuperos evolaſſe: quam tamen prave Neapolitani *ἀρχαιολόγοι* *Arcem ovi* interpretantur, ibique Virginem demortuam praedicant. At id videamus, quo pacto Latinus interpres vitae prioris apud Boll. num. 7. narret. *Fertur itaque* [navis Patriciam portans] *in PARVAM QVAMDAM INSVLAM, in qua venerabile corpus Domini noſtri Jeſu Chriſti Salvatoris colebatur & colitur;* (quare) *ſumens ipſe locus denominationem ab eccleſia, SALVATOR nomine proprio appellatur.* Pulcherrimus ſane locus, ſed nondum intellectus, quia male jam olim translatus. Graecus auctor ſcripſerat: *Fertur itaque* (*εἰς Νησῖδα*) *in Neſidem, in qua* &c. At interpres (cujus aevo proprium *Neſidis* nomen exoleverat; cujus loco *Inſula Salvatoris dicebatur*) putavit eo loco *νησῖδα* appellativum eſſe vocabulum; quod utpote diminutivum, *Parvam Inſulam* reddidit, interjecta voce *Quamdam* ut concinnius loqueretur. Aut ſi forte demus, illud *Quamdam* ab ipſo Graeco biographo fuiſſe profectum (ſcribente forſitan, *εἰς νησῖδά τινα*) tum *in Neſidem quamdam* debuiſſet interpres vertere, ſi ſciviſſet, id proprium non appellativum fuiſſe nomen. Nam locorum obſcuriorũ vocabulis Graece *τὶς*, Latine *Quidam* aut *Neſcio quis* additur. Hinc intelligimus, medio VII. ſaeculo (ſi quidem Patricia ſub Conſtante Imp. monothelita fuerit) hanc inſulam & vetus *Neſidis* ſervaſſe nomen, & coepiſſe novum *Salvatoris* adipiſci.

Quando autem hunc biographi locum illuſtrare coepimus, ejus cetera in tranſitu vi-

deamus. *In qua*, inquit, *venerabile corpus*.. *Salvatoris colebatur*. In ſuo Graeco exemplari σῶμα certe i.e. *corpus* interpres legit, aut legiſſe ſibi viſus fuit. Quid ſi vero ibi σῆμα (h. e. *ſepulcrum*) eſſe debuit? Id certe magis conſentaneum, ut Chriſti ſepulcrum (Hieroſolymitanae ſcil. Anaſtaſi a Conſtantino aedificatae ſimile) in ea inſula honoratum fuiſſe credamus. Cui correctioni alter vitae (27) locus favet. Quod ſi Σῶμα [*corpus*] rectum eſſe malumus, tum Servatoris corpus nō qualecumque ſed in ſepulcro jacentis accipiendum erit. *In qua* inſula, inquit, *venerabile corpus Domini noſtri Jeſu Chriſti Salvatoris* (ſupple: In ſepulcro jacentis, ut Hieroſolymis) *colebatur & colitur*. Ex ultimis hiſce verbis licebit deprehendere, Graecum ſcriptorem diutule poſt Patriciae obitum iſta ſcripſiſſe: & olim, inquit, tunc colebatur, & uſque in hodiernum diem colitur. Qui extrema narratione addit, ex eo factum, ut quo tempore haec vita prior ſcribebatur, tota inſula SALVATOR diceretur: quod hinc tantum diſcimus, & pulchre cum vitis Athanaſii duabus congruit, in quibus *Inſula Salvatoris* nominatur. Ac de vita Graeca & antiquiore ſatis. De vita poſteriore, quae cuidam Leoni presbytero inſcribitur, hoc addam, quod is quoque S. Patriciam in *Inſula Salvatoris* mortuam tradit, ibique monaſterium fuiſſe ſcribit.

Nunc quandoquidem tum Leo presbyter, tum uterq. vitae Athanaſianae ſcriptor, monaſterium in ea inſula memorarunt; de ejus antiquitate videamus. Exſtabat id monaſterium quo tempore S. Patricia ad Neſidem, ſive Inſ. Salvatoris appulit, h. e. ſaeculo VII. ſub Conſtante Aug. Mox ſub idem tempus Neſidani [I] monaſterii Beda meminit. Sed & Joannes diac. in Athanaſii vita pluries monachorum inſulae Salvatoris commeminit. Verum vitae Athanaſianae longioris ſcriptori (quem XI. facile ſaeculo eam vitam elucubraſſe, alibi [II] copioſe oſtendimus) eſt habenda gratia, quod collapſam ejus monaſterii diſciplinam [quae VII. ſaeculo floruerat, uti vidimus] ab Athanaſio inſtauratam tradiderit. Adi ſis eam vitam apud

(27) In ead. Graecae vitae interpretatione num. 6. S. Patricia antequam CPoli diſcederet, magnam facultatum partem. *egenis diſtribuit*; *reliquam vero ſecum aſportavit*, *volens ad viſitandum SEPVLCRVM* (& quidem Hieroſolymitanum, ut num. 16. exponitur) *Domini noſtri ire*. Sed divino nutu in Neſidem appulit, ubi, credo, & σῆμα [*Sepulcrum*] Domini invenit, ibique mortalitatis ſpolium exuit. Ergo & num. 7. [quem locum ſupra recitavi,] ab auctoris manu σῆμα, non σῶμα fuerit.

Non diſſimulabo in hoc quoque Graeco ſcriptore *Inſulam Salvatoris* nuncupari.: *In inſula, quam vocatis Salvatoris*..

(I) Sebaſt. Bartolus in Neap. Gymnaſio profeſſor anatomes, vir ut illis temporibus ſatis eruditus, tom. 2. pag. 93. Thermologiae (quam Neap. ann. 1679. edidit) in Beda legi haec verba prodiait.: *Neſidanum monaſterium haud procul Neapoli Campaniae*. Eum locum in Beda reperire non licuit.; nec enim Bartolus librum Bedae indicavit, contentus tantum ſic conqueri: *De quo monaſterio nihil aliunde conſtat*. Verum haud aliud ab eo monaſterio fuit, quod in *inſula Salvatoris* (quae eadem ac Neſis eſt) S. Patricia reperit, cujusq. collapſam diſciplinam Athanaſius reſtituit. Id *Monaſterium Salvatoris* vocabatur, uti mox ex longiore S. Athanaſii vita docebimus.

Quem Bedae locum ſi cui obſervare licuerit; is viderit, num qua ibi *Salvatoris* mentio: quae ſi inſit., cauſa finita erit. Interim quod id monaſterium non *Neſidenſe* (nam a *Neſis* fiebat derivativum *Neſidenſis*) Beda vocat, ſed *Neſidanum* (quod non niſi a recto *Neſida* deſcendit.) id argumento eſt, VII. ſaeculo jam id nomen primae declinationis evaſiſſe. Porro ex *Neſida* (*Eta* ut I pronuntiato) factum eſt *Niſida*; tandem (media in tenuem commutata) ortum eſt hodiernum *Niſita*..

(II) Vita S. Athanaſii longior ſolet a noſtris ſcriptoribus Petro ſubdiacono tribui; non quidem illi Caſinenſi monacho., qui de viris illuſtrib. Caſin. ſcripſit, ſed antiquiori, ſi vera eſt Mari (in ſuo de Caſinenſ. ſcriptorib. ſupplemento) ſententia. Mihi prologum (in quo in laudibus Neapolis multus eſt) legenti fuiſſe Neapolitanus videtur.: quem quidem non antiquiorem ſaeculo XI. fuiſſe, in ſuperiore Diſſert. hiſtor. Par. I. cap. 4. Adnot. 29. p. 36. & ſeq. oſtendi.. In rebus Athanaſii interdum diverſus a Chronographo Joanne abire videtur: ſed ita ut inter eos coire amicitia queat.

Digitized by Google

apud Boll. ad XV. Jul. num. 14, ubi haec verba reperies. *In inſula Salvatoris vocabulo cognominata, quae a NEAPOLI VIX DVODECIM DISTAT STADIIS* [hic loeus de modo diſtantiae difficillimus in ſubjecta *Procurſione* enodabitur] *quamquam multis retro annis a Monachis in cellis conſiſtentibus in propria a ſingulis voluntate incoleretur; illuc frequenter properans, crebra exhortatione illos admonens, unum ſuper illis vice paſtoris in coenobio degentibus Abbatem* (III) *conſtituit, qui eos regulari ſub diſtrictione foveret: ad quorum quotidianos ſumptus eccleſiam B. Luciae Mart. in perpetuum ceſſit habendam cum omnibus rebus ſuis*. Deinde num. 21. *de ſancti* [IV] *Salvatoris Abbate* memorat.

Et id quidem monaſterium inſulae ſummum vertieem inſediſſe, tum ex S. Athanaſii aſcenſu (*ASCENDIT inſulam*, inquit, Jo: diac. cujus vide locum initio hujus cap.) ſuadetur, tum ex eo maxime, quod id eacumen prae ceteris inſulae locis priſcarum fabriearum ruderibus & parietinis ſit refertiſſimum.

Hactenus de Monaſterio S. Salvatoris in Neſide ſito dicta ſufficerent, niſi ex Capacio didiciſſem id monaſterium ineunte XIII. ſaeculo adhuc ſub Federico II. fuiſſe. Verum id quod cauſam noſtram tot jam ceteroqui confirmatam rationum praeſidiis, magis ac magis firmat, illud eſt quod in coepte monumento quod eitat Capaeius, locus monaſterii Salvatoris INSVLA MAJOR dicitur. Nam ex eo monumento haec Noſter affert: Truda, inquit, filia Domini Gregorii Domini Gaudioſi *Vendit Abbati monaſterii S. Salvatoris INSVLAE MAJORIS de Neapoli* &c. Porro haec quae hic *Inſula Major* vocabatur, certe comparate ad MINOREM alteram ſic dicta fuit. Cumque duae non amplius inſulae prope Neapolim fuerint; nulla prorſus *minor* altera praeter Megarin aſſignari poterat, nec MAIOR altera praeter Neſidem. Haec vero etſi Graece *Parvam Inſulam* ſignificat; tamen cum minore Megaride ὁμοσταδιαίῳ circuitûs comparata, *Major* vocata fuit, ut quae paſſibus MD. ambitur. Et tamen quae mens Capacio fuit, ut dum iſta affert, hanc *Majorem inſulam* in Megaride h. e. in parvo ſcopulo agnoſceret? Tantum anteeepta opinio in animis noſtris valet.

Mitto jam quod ſiquod in Megaride ſatis antiquum monaſterium fuerit, id non tã *Salvatoris* nomen, quam *S. Mich.* (V) *Archangeli* geſſiſſe videatur. Mitto etiam quod

(III) Quem Athanaſius monachis Salvatoris praefecit (ſi modo Mabillonio in Annal. Bened. ad ann. 866. n. 63. credimus) ille ipſe Antonius videtur fuiſſe, de quo vita Athanaſii longior num. 20. loquitur. Nam Athanaſio cuſtodiae tradito, cum turbae Latinorum Graecorumque eum dimitti flagitarent; *Praecipue* (ait auctor) *Antonius, vir ſatis idoneus, & provectae aetatis, MONACHORVM ABBAS jejuniis & aegritudine corpore jam defecto, alienis erectus manibus, cum univerſo Clero ad praetorium advenit*. Verum an *Salvatoris* Abbas fuerit, ἐπέχω.

(IV) Hine vides, eur *Inſula Salvatoris* diceretur: non tantum ſcil. quia in dominio Neapolitanae eccleſiae Salvatoris eſſet; verum etiam quia *Monaſterium Salvatoris* gerebat: cujus nomenclaturae meminit Leo presb. vitae Patricianae poſterioris ſcriptor his verbis num. 7. *Inter haec pervenerunt in inſulam, ubi ſitum eſt monaſterium in honorem Domini & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti . . . & ſancta anima ejus* (Patriciae) *caelo recepta eſt*. Legitur eadem appellatio in charta, quam mox ex Capacio afferam.

(V) S. Gregorius in X. ep. 14. *Fuſcus Abbas* (certe Neapolitanus, ut patet ex alia epiſt.) *monaſterior.* (in editis eſt *Monaſterii*: at in Mss. probatiorib. recte num. plur.) *S. Archangeli, quod MACHARIS dicitur, atque SS. Maximi, Eraſmi & Julianae, aſſeruit* . . . Hic equidem praeſtare non poſſum MACHARIS ipſiſſimum vetus inſulae *Megaridos* nomen fuiſſe. Verum id tamen veriſimillimum judico. Nam adhuc tunc vetuſta nomina hae duae circa Neapolin inſulae retinebant: quarum ſicuti grandior atque remotior aevo S. Patriciae & Bedae adhuc *Neſis* aut *Neſida* vocabatur, ſic altera vicinior ſub S. Gregorio adhuc *Megaris*, ſive (G in aſpiratam converſo) *Macharis* appellabatur. Quod ſi ſub Gregorio Megaris *S. Archangeli* monaſterium geſſerit: quis credat paullo poſt ſub S. Patricia, inſulam & coenobium, abjecto priore nomine, alterum *Salvatoris* ſibi arrogaſſe?

Digitized by Google

eadem perexigua Megaris ante Nortmannorum tempora arcem (VI) ſuſtinere coeperit, quae etiam nunc exſtat; nec proinde praeter arcem (quae quidem hodie incubat totum *Ovum*: nam ſic Megaris a figura dicitur) capax frequentis monaſterii ſcopulus is tantulus fuerit. Verum diutule ante Capacium hoc noſtri imbiberant, *Salvatoris inſulam* haud aliam ab ea fuiſſe, quae ab Ovo ſibi nomen quaeſivit. Cujus perſuaſionis originem, qua poterimus, Par. ſeq. expiſcabimur. Nunc ad difficilem, illum Athanaſianae vitae locum ita procurremus, ut id totum ſeorſum (28) a ſcaena agatur.

PARS

(VI) Arcem a rege Guilemo circ. ann. 1170. Megaridi impoſitam (quod falſum eſt; quia Rogerius arcem in inſula repererat an. 1140. teſte Falcone in extrema hiſtoria) adhaec eamdem a Carolo I. Andegav. ann. 1262. amplificatam, ac tandem a Roberto & Alfonſo I. refectam, Capacius refert in Hiſt. Neap. pag. 405. ubi de Lucullano agit: quod prave ſemper cum Ovi inſula cum aliis confundit.

(28) P R O C V R S I O

In Athanaſianae vitae difficillimum locum, quo Inſula Salvatoris XII. tantum ſtadiis ab Neapoli removetur.

§. I.

An ea diſtantia ſcopulo Megaridi conveniat. Obiter de Megaridis Punica etymologia, per quam antiquiſſimis temporibus inſulam habitatam colligitur. Duodecim ſtadiorum ab Neapoli diſtantia Megaridi non convenit, quae vix quatuor abeſt. Neſis autem duplo plus diſtat. Cum tamen aliunde conſtet, Inſulam Salvatoris fuiſſe Neſidem; hinc loci difficillimi hujus explicandi neceſſitas oritur.

Auctor vitae longioris S. Athanaſii Epiſc. Neap. apud Boll. ad XV. Jul. num. 14. ſic memorat: *In inſula Salvatoris vocabulo cognominata, quae a Neapoli VIX DVODECIM DISTAT STADIIS*. Porro cum duae tantum prope Neapolim inſulae exſiſtant, Megaris [vulgo *Arx ovi*] & Neſis [hodie *Niſita*] utram earum ſcriptor iſte deſignare voluit? De Megaride vix eſt quod cogitemus. Neque id exiguitatis gratia dico: quae nunc tanta eſt, ut eam jure Pontanus *ſcopulum* nuncupaverit. Etſi quae nunc [ſuperante, uti alibi paſſim accidit, pelago] anguſtiſſima cernitur, eamdem antiquiſſimis temporibus fuiſſe latiorem & habitationibus frequentatam, nomen ipſum declarat. MEGARA enim Punicum nomen eſſe, antiqui docent; & Carthaginis pars tota habitabilis *Megara* vocabatur. Et quia Punica nomina ſunt mere Hebraica; ex Heb. *Magur* [quod *Habitationem* ſignificat] ea vox deſcendit. Videatur Bochartus de ejus Punici vocabuli veriloquio. Sicuti autem Carthaginis τὰ *Megara*, non raro ab aliis corrupte *Magalia* vocata videmus; idem plane & inſulae Megaridi accidit, quam Plinius quidem & Martianus Capella *Megarin*, at Statius *Megaliam* nuncupavit. Haec igitur vera origo nominis hujus [illegible] fuit. Aut ſi hoc parum arriſerit, facile id fuerit ex Heſychii μεγάροις deducere. Μέγαρα Heſychius docet ab aliis definiri τὰς καταγείους οἰκήσεις [*ſubterraneas habitationes*] ab aliis βάραθρα h. e. *hiatus* atque *concavitates*. Atqui Megarin inſulam totam ſpecubus & cavitatibus eſſe perfoſſam, noſtrorum locorum deſcriptores teſtantur. Haec obiter de Megaridis etymologia.

At inquam *Inſulam Salvatoris* Megarin interpretari ſtultiſſimum eſſe arbitror. Quid enim? Megaris [ſive *Arx ovi*] quingentis paſſibus ab veteris Neapolis moenibus aberat. Teſtis ejus diſtantiae Jov. Pontanus lib. II. de Bell. Neap. his verbis: *Ea arx circiter quingentos paſſus ab Neapoli exeſo in ſcopulo poſita, jacta mole continenti jungitur*. Nec XI. ſaeculo [quo vitae Athanaſii auctor ſcribebat] alius Neapoleos ſitus quam ſub Pontano erat. Et tamen vitae auctor ſua aetate Inſulam Salvatoris duodecim ſtadiis [h. e. milliario uno & quingentis paſſibus] ab Neapoli disjungebat, ideſt triplo diſtantiae ejus, quae inter Megaridem ac Neapolim a Pontano traditur.

Fortaſſe dixeris, ne Neſidi quidem id intervallum convenire poſſe: quam recto per altum itinere tribus ſaltem milliariis a portu Neapolitano abfuiſſe, non eſt dubium. Sane fateor. Et tamen quidquid loci hujus difficillimi fuerit; ex dictis tota hac Parte II. liquidiſſimum eſt, *Inſulam Salvatoris*, cujus diſciplinam Athanaſius inſtauravit, haud plane aliam ab Neſide fuiſſe. Cum hoc inquam ſit luce meridiana clarius; id nunc porro dabimus operam, ecquid de hoc difficillimo vitae Athanaſianae loco ſit decernendum.

§. II.

Utrum ſtadii modulus apud Neapolitanos aevo medio major fuerit. Ad loci vitae

hujus

PARS III.

De SALVATORIS & LVCVLLANI nomine cum Megaride poſtea communicato.

CAPVT I.

SALVATORIS nomen saec. XII. coepiſſe cum Megaride commune fieri. Cujus rei quatuor documenta proferuntur: inter quae Ebulenſis poetae elegi illuſtrantur. Qua adjectione Salvator unus ab altero diſcriminari conſueverit.

Hactenus *Inſulam Salvatoris* ab S. Patricia & S. Athanaſio aditam haud aliam fuiſſe quam Neſidem, haud infeliciter ſuaſiſſe videor. Sed tamen ingenue fateor, labente XII. ſaeculo *Salvatoris* nomen etiam Megaridi tributum reperiri. Et hujus quidem appellationis documentum non aliud antiquius reperi, quam Falconis Benev. ad ann. 1140. Quod antequam refero, ab elegis Poetae Ebulenſis ordiar, propterea quia in hujus Carmine primum ejus appellationis exemplum ſe mihi obtulerit. Exſtat enim Petri de Ebulo *Carmen de motibus Siculis* inter

hujus caſtigationem ultimum tamquam ad ſacram anchoram confugium.

Duplex via patet, qua vitae Athanaſianae locus ſibi conſtare queat. Ac primum fieri poteſt, ut ſub Neapolitanis Ducibus ſtadii modus amplior quam antiquitus fuerit. Quid ſi enim tunc ſtadium duplo prolixius fuerit? Nec enim ſtadium unius ſemper fuiſſe moduli, ſatis conſtat. Nam obſervatum ab viris eruditiſſ. Caſinio, Islaeo & aliis fuit, ſtadium quod a Graecis Romaniſque ſub Caeſaribus in uſu fuit, duplo ferme majus, quam quo Herodotus Graecique antiquiores utebantur, fuiſſe. Itaque in uno gradu telluris milliaria Romana LXXV. [quae hodiernis milliariis LX. reſpondent] ſtadia vero Herodotea MC. ſtadia tandem Graeco-Romanorum temporum DC. numerant. Vide de his Joh. Matthiam Haſium in *Magnitudine urbium maximar.* &c. [pag. 2. & ſeq.] quam *Regno Davidico* adnexuit. Utrumque Norimbergae ann. 1739. prodiit. Quae cum ita ſint; quid mirum ſi circ. milleſimum Chriſti annum apud Neapolitanos ſtadium multo forſan majoris moduli, quam ſub Caeſaribus fuerit? Id ſi eſt; ubi Joannes diaconus noſter in S. Fortunato hujus primum ſepulturae locum [de quo nos in S. Fortunato egimus] quatuor ſtadiis ab Neapoli removet; quis ſcit an non ea quatuor ſtadia amplioris moduli fuerint: nec ſecus iſta duodecim ſtadia, quae ex Athanaſiano biographo inter inſulam Salvatoris interq. Neapolim intererant, longe majus intervallum quam pro uſitato ſtadii modo dederint? Id quidem ſi admittimus; tum ſtadia XII. non ſeſquimilliarium, ſed tria circiter abſolverint: quae [modo rectum iter per altum teneas] ſatis erunt ad veram Neſidis ab Neapoli diſtantiam deſignandam & pulchre omnia procedent. Verum donec is ſtadii modus, duplo ferme prae antiquo prolixior, certis documentis confirmetur, alio interim cogitationem vertamus licebit.

Nec enim niſi in tentanda vitae Athanaſianae emendatione ſpei reliquum video. Et in numero certe vitium reſidet. Qui numerus olim more antiquo per notas Romanas ſcriptus fuerat: quarum loco poſteriores librarii litteras integras ſubſtituerunt. Ac laudarem equidem, ſi cum judicio id feciſſent. Nunc vero mutilis plerumque numerorū notis ab ſe repertis explicationes integris elementis at fallaciſſimas ſubrogantes, quid aliud dedere operam, niſi ut errores aeternarent; quodque deterius eſt, quamlibet mendae ſuſpicionem praeciderent? Ergo vitae Athanaſii deſcriptor forſitan haſce notas repererat, nempe XXII. Quarum quia prior denarius deperierat; is integris litteris *Duodecim* audacter ſcripſit. Forſitan & antiqua confertim ſcribendi ratio fraudi novo deſcriptori fuit. Nam is quidem totum τὸ XXII. in ſuo exemplari reperit: ſed prior denarius cum ultima vocis *Neapoli* littera coaluerat; cum interim litterae praecedentes duae [nim. OL] evanuiſſent. Hinc argutus ſane librarius nimium ſuae ſagacitati indulgens, dum denarii notam priorem pro duplici littera X accipit, ſibi legere viſus fuit, *A Neap. vix XII. diſtat ſtadiis*: cum re vera auctor olim unico ductu ſcripſiſſet, *aneapolixxiidiſtatſtadiis*. Ea ergo prima janua numeris depravatis patuit. Quae quidem ſtadia XXII. ſi reſtituerimus; ex iis milliaria duo cum dodrante fient: quae forſan vera fuit diſtantia ab Neſide recto itinere ad portum uſque Neapolitanum. Cui intervallo ſiquid adhuc deſit; uni duabuſve notis additis [ut XXIII. aut XXIV. ſcriptum ab auctore fuerit] vera diſtantia huic loco reſtituetur. Sed vero mutari quidquam, ut qui ab expertis didicerim, paullo infra duo milia id eſſe intervallum. Porro quia qui ab Neapoli petebant Puteolos, ad Neſida dirigebant (Seneca ep. 53. *A Parthenope ... per altum ad Neſida direxi*) idque intervallum in maritimis itinerariis notabatur, inde id auctori noſtro innotuit.

inter Henricum VI. Imper. atque regem Tancredum:quod Bernae repertum, tandem anno 1746. Baſileae ab Samuele Engel evulgatum fuit. Is igitur poeta circiter annum 1196. (quo libellum ſuum obtuliſſe Imperatori putatur) de Conſtantia Auguſta Henrici conjuge, quam Salernitani Tancredo prodiderant, in cuſtodiam tradenda ſic canit lib. 1. v. 945.

Vertitur in dubium, quo ſit cuſtode tuenda,
Vel quo ſervetur praeda tenenda loco.
Inde ſuos dejecit humo Matthaeus (29) *ocellos,*
In cor ſe referens, praemeditatus ait.
Eſt locus eſt memini mediis contentus in undis,
Quem maris ex omni parte tuentur aquae.
Quem vis naturae cumulum produxit in altum,
Qui circum ſcopulos ſub pede rupis habet.
A rate remivaga ſcopulis munitur acutis,
Hinc lapis hoſtiles, hinc vetat unda pedes.
Qui nomen SALVATOR habet, quia credita ſalvat:
Tantaque ſit tanto praeda tenenda loco
Cerreae(30)*placuit numur* (31)*quod dixerat ille.*
Scribitur Vrbano (32) *pagina parva viro.*
Hanc Alierne(33) *comes munito carcere ſerves,*
Nil ſuper hoc Regi gratius eſſe putes:
Pro-

(29) Matthaeus notarius, qui ob ſua in Tancredum merita Cancellarius Siciliae fuit: quem Poeta Imperatori ſtudens, ſaepiſſime & acriter proſcindit.

(30) Sic vocat Sibiliam de Medania reginam, Tancredi conjugem, Roberti Comitis Acerrarum filiam, Ricardi ſororem. Acerras enim vulgo *Cerram* tunc vocabant.

(31) In Ms. legi *Numur*, teſtatur editor: quod ipſe in *Murmur* eſſe refingendum, adnotat. Verum hic *murmuri* locus nullus eſt: nec *murmur* idem quod *Sermo*. Videndum potius an non per veſtigia ſcripturae gradienti, *Nimium* aut quid ſimile excundi poſſe videatur. *Cerreae placuit nimium quod dixerat ille*; Certe in *nimiū* totidem ſunt directi ad perpendiculum tractus, quot in *numu*. Niſi ſi characterum forma in Ms. alia, quam per tractus linearum directos fuerit. De quo Bernenſibus, quibus codicem contemplari licet, judicium permittimus.

(32) Huic nomini V majus editor praepoſuit, quaſi ſit proprium alterum Alierni nomen. Verum ne dubita quin ſit nomen appellativum. Paullo inferius hic idem Vates, dum in Sibiliam invehitur, ſcripſit:

Vixeris urbanis morſque ruina tuis.

Vbi *Vrbani* ſunt *cives*. Ergo & hic Aliernum [quem conſtat Neapolitanum fuiſſe] vocat Sibiliae [quam hinc arguas fuiſſe domo Neapolitanam] *urbanum* i. e. concivem. Quid porro mirum ſi Sibilia Neapolitana fuiſſe ſignificetur; quando frater ejus Ricardus comes Acerrarum Neapolitanus fuerit oportet, ut qui ad defendendam ab Henrici oppugnatione Neapolim (tamquam ſuam patriam ſcil.) advolarit. Vide Capecelatr. par. 1. pag. 356.

(33) Scriptores noſtri poſteriores, addita littera una, *Aligernum* vocant. Capecelatrus Par. 1. pag. 358. *Ed il ſuo contado* (di Fondi) *fu donato dal Re Tancredi al Conte Aligerno Napoletano*: utpote de Tancredo egregie merito. Sed in veteribus chartis omnibus *Aliernus* ſcribitur. Ad hunc vero potiſſimum Sibilia ſcripſit, quippe cujus ſumma eo tempore Neapoli auctoritas eſſet. Exſtat in Regiae Camerae Summariae chartis privilegium, quod anno 1190. Neapolitana civitas Amalfitanis conceſſit, cujus initium Chioccarellus in Archiep. Neap. pag. 140. produxit: at integrum a Capacio in Hiſt. Neap. deſcribitur pag. 173. quod ſic incipit: *In nomine Dei aeterni ann. Incarn. Dom. 1190. die nono menſ. Maii VIII. Ind.* &c. Poſt pauca: *Idcirco nos Aliernus Cutonus* (id credo cognomen Alierno fuit), *Conſules, Comeſtabuli, Milites, & univerſus populus egregiae civitatis Neapolis, provida & ſalubri deliberatione concilii, attendentes quid honoris, quid commodi nobiliſſimae civitati* (Neap.) *vos viri prudentiſſimi Scalenſes, Ravellenſes, & ceteri negociatores & campſores de ducatu Amalfiae conſeratis* &c. Eique privilegio haec ſubſcriptio ſubnectitur: *Ego Aliernus Cutonus ſubſcripſi. Ego Joannes de Griffis ſubſcripſi.* Mox octodecim conſulum ſubſcriptiones ſequuntur. Ex his vides (cum ſub Rogerio ducum ſeries in Sergio deſiviſſet) quaenam poſtea ſub ultima Nortmannorum tempora imago reip. Neapolitanae adhuc remanſerit. Nam certe Rogerius anno 1140. (uti Falco Benev. in extrema Hiſtoria narrat) ſuam *αὐτονομίαν* & *Libertatem* Neapolitanis reliquit.

Porro cum Neapoli ſumma penes Aliernum iſtum auctoritas eſſet: parum miror ſi Joannes Alierni filius viginti beneficia eccleſiaſtica poſſi-

Protinus Auguſtam (34) *Cerrea praecipiente,*
Ad te Parthenope remus & aura vehit.

Nec dubium eſt quin haud de alia inſula quam de Megaride poeta loquatur. Nam cum in Ms. codice poema iſtud picturas hiſtoriam illuſtrantes e regione exhibeat; hujus loci pictura, quae ex adverſo viſitur, hanc inſcriptionem gerit: *Scribit Bigamus Sacerdos* (is eſt Matthaeus cancellarius, qui paſſim in hoc poemate *Bigamus* amarulento ſarcaſmo nuncupatur) *Alierno Neapolitano, ut Imperatricem in CASTRO SALVATORIS AD MARE bene cuſtodiat*. Atqui ea appellatio (*Caſtrum Salvatoris ad mare*) propria (35) Megaridis per haec tempora fuit.

Imo & diu ante Henrici VI. & Tancredi tempora Megaridem *Caſtrum* ſive *Caſtellum S. Salvatoris* vocatam, poſtea ex Falconis Beneventani hiſtoriae fine didici: qui ad ann. 1140. poſt deſcriptam regis Rogerii Neapolim ingreſſi pompam, ait: *Inde navigio parato, ad CASTELLVM SANCTI SALVATORIS CIVITATI PROXIMVM aſcendit, & civib. Neapolitanis ibi vocatis, negotia quaedam cum illis de libertate* (*) *civitatis* (Neapolitanae) *& utilitate tractavit*. Vides hinc ante medium XII. ſaeculum jam huic inſulae *Caſtri S. Salvatoris* fuiſſe nomen, eique proinde jam tum arcem fuiſſe impoſitam, quam tunc *Caſtrum* (36) aut *Caſtellum* vocabant: proinde non audiendum eſſe (37) Capacium, qui arcis hujus

poſſideret, de quo Innocentius III. ad Anſelmum Archiep. ſcribens ſic expoſtulat: *Joannes filius quondam Comitis Alierni, Eccleſiae tuae clericus, plus POTENTIA patris ſui quam praedeceſſoris tui* (Sergii) *ſpontanea voluntate, ultra viginti Eccleſias in civitate Neapolitana, & in Majori eccleſia beneficium maximum* (cimeliarchatum opinor: quo nullum majus in Sede Neap. ſacerdotium novimus) *proponitur obtinere*. At ſciendum eſt, inſignem eo tempore beneficiorum tenuitatem fuiſſe: quo permotus Sergius Archiep. beneficiariis liberam teſtandi facultatem ſub certa lege ſuo diplomate anno 1183. conceſſit: cui diplomati apud Chioccarellum p. 139. poſt Sergium Archiepiſcopum primus inter canonicos ſubſcribit *Joannes* (ille idem opinor, qui a Pontifice notatus fuit) in hunc modum: *Ego Johannes Archipresbyter & Cimiliarcha ſanctae ſedis Neapolitanae eccleſiae ſubſcripſi*. Hic inquam ille idem videtur, quem Pontifex ſua cenſura taxaverat: ut qui ſub eodem Cathedralis tecto Archipresbyteratum cum Cimeliarchatu, duas dignitates praecipuas, cumulaverit. At is forſitan, ſcribente Innocentio, Archipresbyteratu ſponte aut coactus ſe abdicaverat. Haec obiter notaſſe non piguit.

(34) Conſtantiam Auguſtam ſunt qui dicant numquam carceri mancipatam fuiſſe, ſed a Tancredo ſponte, nec ſine muneribus, ad maritum fuiſſe dimiſſam. Hoc quidem ex ſcriptoribus probatioribus refellitur. Verum de carcere Neapolitano hiſtorici omnes alte ſilent. Itaque novum prorſus hoc certe eſt, quod vates Ebulenſis (ſcriptor ceteroqui aequalis) docet, nempe eam Neapolim fuiſſe traductam, in inſula cuſtodiendam.

(35) Omiſſis aliis, Aeneae Sylvii, viri ſummi (qui CL. annis poſt poetam Ebulenſem ſcripſit) loco dumtaxat contentus ero. Qui in Europae hiſtoria ante plus trecentos annos compoſita in capitis ultimi fine ſic narrat: *Reformavit* (Alfonſus rex) *ARCEM* (Latine ſic recte vocavit, quam ejus ſaeculi barbaries *Caſtrum* dixerat) *SANCTI SALVATORIS IN MARI* (ſic aptius maluit, quam *Ad mare*) *ex OVO nuncupatam: cujus inexpugnabilis ſitus ad uſum magnificentiſſimae regiae redactus eſt*. Contarinus in Antiq. Neap. *Dicesi che queſto Caſtello* (dell' Ovo) *prima ſi domandava Caſtel Marino, over di Mare*.

(*) Notabilis ſane locus de *αὐτονομίᾳ* Neapolitana, quae omni tempore noſtris indulta fuit: de qua vide quae in fine Adnot. 33. attigi, plura in Auctario Diatr. III. daturus.

(36) Antiquitus *Caſtrum* idem quod oppidum: imo interdum urbs quaevis quamlibet populoſa, ſi ſede epiſcopali careret, *Caſtrum* vocabatur: de quo vide Cangium. At XII. ſaltem ſaeculo arces quaelibet *Caſtra* & *Caſtella* vocabantur: neque apud noſtros tantum, ſed etiam apud exteros. Ordericus Vitalis l. 4. *Munitiones, quas Caſtella Galli nuncupant*.

(37) Nim. anno 1170. ſub Guilemo II. rege arcem Megaridi impoſitam tradit. At Falco Beneventanus aequalis ſcriptor, a Rogerio arcem ibi repertam teſtatur, ut qui *Caſtellum Salvatoris* vocat. Porro arcis hujus opportunitas Matthaeum Cancellarium impulit, ut de Auguſta in Megaride cuſtodienda conſilium Reginae dederit.

jus exſtructionem ad ultima Nortmannorum tempora rejicit.

Sed & anno 1207. in Actis translationis SS. Maximi & Julianae in aſceterio Domnae Romitae ſervatis parvula haec eadem inſula [in qua primo aliquantiſper ſacra pignora quieverunt] nihilo minus *Salvatoris* vocatur. Poſtremo ſaepe citatus Capacius [lib. 2. ubi de Lucullano pag. 409.] plura affert XIII. ſaeculi & temporum ſequentium monumenta, in quibus *Caſtri Salvatoris ad mare* fit mentio; nec dubium ullum eſt, quin haec ipſa ſit *Arx ovi*, ut hodie dicitur. Inter cetera haec Federicus II. apud Capacium cuidam de Tocco & Angelo de Marra ſcribens inducitur: *Quia placet Excellentiae noſtrae ut cariſſima Conſors noſtra ... in Caſtro Salvatoris ad Mare morari debeat, ... mandamus, quatenus.. Caſtrum Salvatoris quod hactenus.. cuſtodiſti, Joanni de Amato fideli noſtro aſſignes, ut illud [ſicut expedit & viderit] faciat ordinari & diſponi.*

Atque his quidem perſpectis auctoritatibus, nihil propius fuit, quam ut eum vulgo noſtrorum ſcriptorum redirem in gratiam, cumque illis faterer, illam *Salvatoris inſulam*, de qua vitae S. Athanaſii & S. Patriciae loquuntur, non aliam a Megaridis tantulo hoc ſaxo fuiſſe. Verum repreſſi me pluribus de cauſis: primum ob eas rationes quas Par.I. cap. I. & II. protuli: deinde quod eadem, quae mihi, perſuaſio tanto ante Chioccarelli (38) animum ſubiit: poſtremo quia [in quo hujus rei caput eſt] quo primum tempore Megaris in appellationis *Salvatoris* communionem pervenit, eodem tempore Neſis vetere nominis poſſeſſione adeo non deturbata cernitur, ut potius majoris dignationis praerogativa eidem acceſſerit. Etenim Neſis quid ſub Federico II. vocata fuerit, conſtat ex charta, quam cap. ſuperiore indicavimus: in qua [uti refert ex Monaſterii Virginum S. Sebaſtiani membranis Capacius in fine pag. 408.] ſub Federico II. anno 1202. Truda filia Domini Gregorii Domini Gaudioſi *vendit ABBATI MONASTERII S. SALVATORIS INSULAE MAIORIS de Neapoli* &c. Et tamen qui ſtupor Capacii fuit, ut luculentiſſimis pro perſuaſione noſtra monumentis a ſe productis, tamen in eo ſe prorſus obfirmaverit, ut & veterem illam Salvatoris inſulam a SS. Patricia & Athanaſio aditam, & [quod longe admirabilius] oppidum ipſum Lucullanum in tantulo Megaridis ſcopulo agnoſceret? At profecto ſi *Ovum* iſtud, cui tamdiu incubamus inviti, *INSULA MAIOR* vocabatur; rogo eccquae deinde alia circa Neapolim *minor* inſula dicenda fuerit. Verum ne dubita, quin in hoc quantilibet pretii monumento [quod Capacius protulit, ſed vim ejus minime perſpexit] de Neſide ſermo ſit, quae *Salvator Majoris inſulae* appellabatur, comparate ſcil. ad alterum *Salvatorem minoris inſulae*: quae ab Rogerii ſaltem temporibus & ipſa dici *Salvator* coepit; dum Neſis interim ab uſque ſaeculo IV. [quando Conſtantinus eam inſulam eccleſiae Neap. donavit] *Salvatoris* nomen adepta fuiſſet. Ergo ex Capacii charta diſcimus Salvatoris monaſterium Neſidenſe [cujus nim. Beda meminit, in quo S. Patricia ad ſuperos avolavit, quod S. Athanaſius reformavit] adhuc anno 1202. perduraſſe & *Salvatoris inſulae majoris* fuiſſe cognominatum.

CAPUT II.

Qua de cauſa Salvatoris nomen cum Megaride communicatum fuerit.

Bene-

(38) Sero poſt ſcriptam hanc diatribam, in Chioccarelli locum in Franciſco Carafa Archiep. incidi pag. 322. Ibi cum ſe neſcire dixiſſet, quo pacto Neſis inſula ad dominium menſae Archiepiſcopalis pervenerit, ſic addit: *Sed fortaſſe poſſeſſio Inſulae cum Caſtro, quam Conſtantinus M. eccleſiae Neap. . . dono dedit, Neſis inſula eſt*. Laetor quod tanto ante me ſic vir diligentiſſimus conjecerit. At cetera omnia minime vidit; illudque in primis, quod quia Neſis in dominio eccleſiae Salvatoris erat, ob eam cauſam eadem *Inſula Salvatoris* vocata fuerit, uti ex Patriciae & Athanaſii vitis oſtendimus, quaeque alia ſuperiore Parte II. in apertum produximus.

Digitized by Google

Benedictus (39) Falcus cauſam appellationis hujus in quoddam Salvatoris ſacellum, quod ſuo tempore in inſula erat, confert. Cui tunc credam, ubi antiquitatem ejus ſacelli docuerit: quod videtur potius in monumentum antiquioris eccleſiae aut monaſterii ibi ſuperfuiſſe. Altiores enim ea nomenclatio radices habuerit in inſula fixas neceſſe eſt, ut quae ab XII. uſque ſaeculo uſurpata ſub Rogerio reperiatur.

Id porro magis crediderim, aliquam Neſidenſis vetuſtiſſimi coenobii propaginem exeunte XI. ſaeculo, aut ineunte XII. in Megaridis ſcopulum fuiſſe traductam, eodem *Salvatoris* vocabulo inſignitam, appellationi (cujus documenta a XII. ſaeculo cap. 1. deduximus) cauſam praebuiſſe. Et certe ineunte XIII. ſaeculo extiterit in ea jam Salvatoris monaſterium oportet; ſi monumentum illud, quod in fine cap. 1. modo ex Capacio recitavimus, recte accipimus. In quo cum *Abbas monaſterii Sancti Salvatoris inſulae Majoris* (nempe Neſidos) *de Neapoli* memoretur; fuerit omnino neceſſe eſt etiam *Monaſterium S. Salvatoris inſulae minoris* (h.e. Megaridos) *de Neapoli*. Nec enim illud *Majoris inſulae* quiſquam cum Capacio ad Megaridem tranſtulerit, ſcopulum ἡμισταδιαίῳ (*medii vix ſtadii*) ambitu einctum; quo nullus minor circa Neapolim fuit.

Ergo anno 1202. Neſidenſe coenobium (a quo alterum Megaridis propagatum fuiſſe diximus) adhuc ſtabat, & *Majoris inſulae* vocabatur, dum interim recentius *minoris inſulae* diceretur, aut peculiari nomine *Caſtri Salvatoris ad mare*. At non diu poſt Federici II. tempora Neſidenſe ſuperfuiſſe, ex eo poteſt intelligi, quod poſtea Neſidenſis coenobii bona monaſterio minoris inſulae attributa deprehenderim; quod inferne (40) docemus in eorum gratiam, qui patriis originibus capiuntur.

CAPVT III.

Quando & qua de cauſa vetus illud Caſtrum Lucullanum agnoſci in Ovi inſula coeperit.

§. I.

Quaedam ejus appellationis origines ex conjectura adumbrantur.

Parum eſt quod his ultimis temporibus Patricianam & Athanaſianam Salvatoris inſulam pro Arce Ovi acceperint; nam eo etiam progreſſi fuere, ut eidem huic ſcopulo etiam populoſum illud Lucullanum oppidum inaedificaverint. Quandonam primum hujus abſurdiſſimae opinionis jacta fundamenta fuerint, haud habeo dicere. Sed an ducentis annis ea opinio antiquior fuerit, vehementer dubito.

Et hujus quoque erroris haud diſſimilis origo fuerit, neceſſe eſt: nec facile alia niſi quam ex monumento quodam Capaciano didici. Is igitur pag. 169. in Joanne Sergii filio, Duce penultimo (qui ad exordia ſaeculi XII. pertinere videtur) ſic ſcriptum reliquit: *Hic* (Joannes) *patri ſuccedens, Abbati Sancti SALVATORIS IN CASTRO LVCVLLANO, agrum ad mare concedit, in quo*

(39) Falcus (edit. Neap. 1680. pag. 15. in fine) ſcribit: ***Nel Caſtello dell' Ovo è una cappella del Salvatore: laonde quel luoco anticamente fu chiamato l' Iſola del Salvatore.***

(40) S. Athanaſius, teſte longioris Athanaſianae vitae auctore, Monaſterio in inſula Salvatoris ſive in Neſide a ſe reformato eccleſiam S. Luciae cum omnibus bonis ſuis adnexuerat. Porro ea S. Luciae eccleſia non alia fuit, quam quae hodie ***S. Lucia ad Mare*** dicitur, quae vulgo ortum ſuum a Magno Conſtantino jactat: quod quamvis falſiſſimum ſit, tamen antiquitas ejus haud dubie maxima eſt; etſi an antiquitus eodem, quo nunc ſitu fuerit, valde dubito. Atqui eadem S. Luciae eccleſia diutiſſime poſt S. Athanaſium cum monaſterio ***S. Petri ad Caſtellum***, quod in Ovi inſula (non vero ante Arcem Novam, uti falſo putavit Capacius) erat, unitum cernitur, ut ex chartis monaſterii S. Sebaſtiani intelligitur. Porro id S. Petri monaſterium, antea ***S. Salvatoris*** nomen geſſerit neceſſe eſt, ut infra dicetur; nec prorſus alio jure S. Luciae eccleſiam poſſediſſe videtur, quam quia Megaridis coenobium Salvatoris in jura omnia monaſterii Neſidenſis ſucceſſerat. Hinc nunc S. Lucia ad mare eſt patronatus coenobii S. Sebaſtiani; cum quo ſcil. Megaridis monaſterium ***S. Petri ad Caſtellum*** poſtremo unitum fuit.

quo Mariae Magdalenae templum aedificatum fuit extra civitatem. Ejus (41) *jura* &c. Hactenus Capacius.

Porro ſi verba illa, *Abbati S. Salvatoris in caſtro Lucullano*, fideliter, (uti veriſimile eſt) ex membrana vetere S. Sebaſtiani deſcripſit; iis verbis notatur, ineunte XI. ſaeculo (quo is Joannes dux penultimus praefuerit neceſſe eſt) fuiſſe intra Caſtri Lucullani quamvis diruti ambitum quoddam S. Salvatoris coenobium a Neſidenſi nominis ejuſdem diverſum. Idque veriſimillimum eſt. Nam quia a Conſtantino tam inſula Neſis, quam Caſtrum Lucullanum eccleſiae Salvatoris Neapolitanae donata fuerunt; decuit ut utrique poſſeſſioni *Salvatoris* nomen haereret, et utrobique monaſterium Salvatoris ineſſet. At mox ſaeculo circiter XII. Lucullanenſis monaſterii hujus jura ad monaſterium Caſtri ovi tranſiviſſe, ex eo intelligitur, quod S. Magdalenae Eccleſia aevo poſteriore ad Megaridis coenobium S. Petri ad Caſtellum tranſiiſſe reperiatur, ac poſtremo ad S. Sebaſtiani aſceterium. Ergo, ſi recte accipimus, ex ea vetere S. Salvatoris Lucullanenſis in Megaridem translatione fieri potuit, ut & *Caſtri Lucullani* nomen illuc migrarit. Vtinam legi ea membrana poſſit, quam Noſter vix indicavit.

Quod ſi haec via parum procedat; illud quidem certe *Caſtri* praenomen, quod a medii aevi ſcriptoribus Megaridi praefigitur, ſcriptores ultimos transverſos egit, ut in Megaride vetus illud *Caſtrum Lucullanum* agnoverint, parum gnari, in *Caſtri Lucullani* praenomine oppidum muro cinctum deſignari, at in *Caſtri Salvatoris ad mare* nomine, *Arcem* ex uſu illius aevi poſterioris notari.

Poſtremo quid ſi coenobium *S. Petri ad Caſtellum* [quod in Megaride cum priore S. Salvatoris aſceterio coaluit] ex Caſtello Lucullano traductum fuerit (quod quemadmodum ſuaderi poſſit, inferne [42] reperies) & ob eam cauſam *S. Petri ad Caſtellum* fuerit cognominatum, decurtata ſcil. locutione, quae integra fuerit, *ad Caſtellum Lucullanum.* At ex eo poſteritas arguit, Caſtrum Lucullanum olim in Megaride ſtetiſſe.

Verum qui S. Sebaſtiani coenobii membranas (cum quo illud S. Petri coaluit) licuerit excutere, ab iis cauſam erroris hujus exſpectabimus, cur ſcil. a noſtris ſcriptoribus *Lucullani*, & *Megaridis* nomina habita pro ſynonymis fuerint.

§. II.

(41) Quae apud Capacium ſequuntur, non gravabor adſcribere. *Ejus* (templi Magdalenae) *jura ad D. Petri ad Caſtellum translata fuerunt: quod coenobium ante Arcem novam erat poſitum* (fallitur in eo Capacius; nam re vera aſceterium S. Petri ad Caſtellum in Megaride ſub regibus Andegavenſib. fuiſſe ſitum, optime oſtendit Caeſar de Engenio) *cum D. Sebaſtiani coenobio deinde conjunctum*. Hoc ultimum veriſſimum eſt.

Quae adnexio [ex Caeſare de Engenio in Eccleſia S. Sebaſtiani pag. 224.] in hunc modum habet. Nimirum laudatus Caeſar Benedictinor. coenobium, dictum *S. Petri ad Caſtellum*, in Ovi inſula fuiſſe memorat: id vero poſtea Sanctimonialibus Dominicanis, rogatu Reginae Mariae Caroli II. uxoris a Bonifacio VIII. ineunte ſaec. XIV. conceſſum fuiſſe, ex diplomate ejuſd. Bonifacii comprobat: quod credo ab eiſd. aſcetriis aſſervari, nec enim in Bullariis reperitur. Vides igitur, coenobium S. Petri ad Caſtellum a Benedictinis monachis, a quibus antea poſſidebatur, ad aſcetrias Dominicanas tranſiiſſe.

At poſtea ſub Regina Joanna II. eodem S. Petri ad Caſtellum aſceterio [quod uti ſaepius dictum, in Megaride ſive Ovi inſula erat] hoſtili incurſione concremato, Juſſu Martini V. Pont. Max. eaedem Dominicanae Sanctimoniales in hodiernum S. Sebaſtiani monaſterium (quod item a Benedictinis monachis poſſidebatur) pleno jure tranſierunt. A cujus ultimae unionis tempore id aſceterium SS. Petri & Sebaſtiani dici coepit.

(42) In caſtro Lucullano fuiſſe aevo Magni Gregorii quamdam *S. Petri Baſilicam*, Par. I. cap. 1. ex ipſius Gregorii epiſtola 24. (al. 23.) libri ſecundi demonſtravimus. In ea quidem baſilica fuiſſe monaſterium, praeſtare non poſſum, tacente Gregorio. At id a vero non abludit, ſicuti & veriſimile eſt, id fuiſſe monaſterium S. Petri illud, quod in Megaride fuit cum cognomento *Ad caſtellum*.

Digitized by Google

§. II.

Vera ex Falco aſſignatur cauſa, cur ante 200. annos Megaris haberi pro Lucullano coeperit.

Obiter de auctore Cryptae Puteolanae.

Jamque ſuperiores conjecturas adumbraveram, cum opportune in mentem venit, reperiſſe me alicubi proditum, Ovi inſulae apud vulgus *Locugliano* nomen adhuc manſiſſe: nec tamen auctoris recordabar. Tandem in Benedicto Falco (qui ante hos prope ducentos annos antiquitates Neap. evulgavit) id reperi: cujus vide ſis (43) locum. Porro de fide Falci ullam movere ſuſpicionem haud licet: niſi quod ſimplicioris ingenii, & pronior ad credulitatem fuit. Verum ne imponi quidem viro optimo in hac re potuiſſe arbitror. Quid enim? Inſulam urbi proximam plures a Falco aditam credo. Itaque ex vulgi ore facile eam nomenclationem diſcere potuit: quae nunc poſt duo ferme ſaecula exolevit. Quare cum ante duo ſaecula ei inſulae adhuc *Locugliano* nomen haereret, idque nomen viri tunc eruditi ad Lucullum referrent; quid mirum, ſi per idem tempus noſtri homines inſulae illi nomen *Caſtri Lucullani* tribuere coeperint? praeſertim cum & arcem [*Caſtrum ovi* dictam] in ea erectam viderent, & alteram appellationis partem [nempe *Lucullani*] in *Locugliano* ſuperſtitem reperirent. Is igitur fons erroris fuit. Erroris, inquam. Nam re vera *Arx* longe aliud a *Caſtro* eſt; ac poſtremo Caſtrum Lucullanum ibi plane fuiſſe, ubi Par.I.cap.4. poſuimus, non eſt amplius ambigendum.

Ceterum ſiquid vulgari *Locugliani* nomini rribuendum eſt; haud aegre dicemus, L. Lucullum villas extendiſſe ſuas ad Megaridem uſque, in eaque ſpecus fodiſſe illas, quarum ſup.pag.220. Adn.28.§.1. commemini; aut forſan verius ultra citraque montem villam continuaſſe unam: proinde ut inter ciſmontanam & transmontanam villae partem viam ad ultro citroque commeandum patefaceret, Lucullum ipſum egiſſe cuniculum illum, qui nunc *Crypta Puteolana*, olim *Crypta Neapolitana* dicebatur. Cumque viarum ductibus a termino, quo ducunt, nomen imponi conſueverit; quia maxima villae Lucullanae pars trans cryptam erat; hinc illam ab ſuo auctore Lucullo *Neapolitanam* (quod Neapolim duceret) vocari decuit: ſicuti nos contra *Puteolanam* vocitamus, quia (poſtquam abolita via vetus fuit, qua nobis per Antinianum Puteolos iter erat) ea crypta Neapolitanorum potiſſimum commodo ceſſit, Puteolos cogitantium. Ceterum niſi hanc cryptam Xerxes iſte togatus (quem *ſuſpendiſſe montes magnis ſuffoſſionibus* Plutarchus Adnot. 17. productus ſcripſit) ſibi apprime opportunam perfoderit; eccui mortalium tantae rei facultas ſimulque voluntas fuerit, fruſtra quaeremus. Praeſertim cum non collem unum a Lucullo perfoſſum Plutarchus dixerit, ubi ejus meminit, λόφους ἀνακρεμαννύντος μεγάλοις ὀρύγμασι [*colles magnis perfoſſionibus ſuſpendentis*], ſed plures; ita ut non tantum de ſpecu ad refrigerandos piſces ſit capiendus Plutarchi locus, verum multo magis de hac plane regia crypta: cui & *Suſpendendi* verbum, & *Magnae ſuffoſſionis* vocabulum mirifice convenit.

DIATRIBAE I. FINIS.

M O N I T V M

Duo monendus eſt lector. I. Supra Adnot. 28. *pag.* 221. *col.* 2. *verſu ſexto ante finem*, *pro* infra tria millia *ſcribe* infra duo millia: *qui error quomodo irrepſerit, adhuc miror. Id autem intervallum ſive terra, ſive mari, ferme aequale eſt. Verum rectiſſimo ductu eſt accipiendum, nulla anfractuum itineris habita ratione.*

II. *Ceterum quo melius quae hac tota Diatriba diſſeruimus, intelligantur; totius Puteolanae regionis et* περιχώρου [viciniae] *accuratiſſimam informationem in averſa pagella reperies.*

(43) Bened. Falcus (recuſus Neapoli cum Jo: Villano & Contarino anno 1679.) pag.15. extrema ſic habet: ***Lungo le rive del mare appajono le reliquie della Peſchiera di Lucullo*** (has quidem piſcinae reliquias quia in Megaride agnoſcit, prolixe fallitur) ***il qual luoco ſino ad hoggi è detto LOCVGLIANO*** (*id, uti par eſt, credimus*) .. ***è da Normandi fatta fortezza; la quale eſſendo a ſimilitudine di un Ovo, chiamaſi Caſtel dell' Ovo.***

A *Crypta Puteolana.*
B *Mergellina, ſecundum quam Dognanna.*
C *Villa Vedii Pollionis. Poſt quam caput promontorii ſequitur: e cujus regione Euboea eſt, celebris ſcopulus.*
D *Crypta Sejani.*
E *Lacus Agnanus, ubi olim CASTRVM LVCVLLANVM fuit.*
F *Thermae S. Germani.*
G *Collis Antinianus.*
H *Colles Leucogaei.*
I *Sulfuraria.*
KKK *Via Puteolana ſive Neapolitana vetus.*
LLL *Via Puteolana hodierna.*
M *Aſtruni.*
NNN *Regio Balneolana, ibique Magna L. Luculli villa longe lateque diffuſa.*
O *Pilae ſive Moles.*
P *Mons novus.*
Q *Lacus Lucrinus, magna ex parte occupatus a Monte novo.*
R *Lacus Avernus.*
S *Palus Acheruſia, hodie Fuſarius lacus.*
V *Portus Julius, vulgo Mare mortuum.*
X *Piſcina mirabilis.*
Y *Arcus felix.*

D I A T R I B A II.

De vocis SQVARASTASE ſignificatu. Ad Par. I. cap. 6. Adnot. 57. & ad Par. II. cap. 2. ſect. 3. Adnot. 17.

P A R S I.

Chronici S. Mariae de Princ. locus de Conſtantini in Eccleſiam Neap. meritis, deque Canonicor. XIV. & Cimeliarchatus inſtitutione. FACETIARVM & τὸ SQVARASTASE expoſitio traditur. Vox LATINE tantumdem, quod καθ' ἑρμηνείαν.

Hanc Chronici noſtri narrationem Parte I. cap. 6. (ubi ex eo chronico plurima decerpſi) miſſam feci, alibi illam daturus. Eamdem delibavi plurimis locis, ac potiſſimum in fine Diſſert. Hiſtor., cum de Canonicorum Neap. inſtitutione agerem. At hic demum integram dare placuit, ad plures quidem res pernoſcendas profuturam, fundamenti vero futuram loco ad vocis SQVARASTASE notionem percipiendam.

Ergo Chronici laudati fol. 5. initio de Conſtanti-

ſtantino (quem Chronici auctor Magnum intellexiſſe illum ex praecedentibus proditur: etſi non niſi poſteriori alii Conſtantino poſſit ea convenire narratio) ſic referre incipit. *Et dum perſepe audiret miſſam in Epiſcopali Neapolitana eccleſia, factus devotior, ipſam Neapolitanam eccleſiam multis poſſeſſionibus locupletavit & praediis ac ſtatum illius eccleſiae honeſtavit, & plurimum augmentavit, in illa faciendo inſtitui per ſanctum* (1) *Coſmum canonicos Sacerdotes ſeptem, & alios ſeptem Dyacones praebendatos, quibus praedia & poſſeſſiones Imperator ipſe donavit, nec non inſtitui fecit in eccleſia Cimiliarcham ſeu dignitatem Cimiliarchalem more primitivae eccleſiae, & metropolitanarum eccleſiarum Greciae. Nam in omni Metropolitana* (2) *eccleſia Greciae eſt Cimiliarcha; qua earent dignitatibus inferioribus, ſcilicet Decanus, Praepoſitus, Cantoratus, Archidiaconatus, & hujusmodi talium. Nam Cimiliarcha Graece, Latine ſonat Princeps cinerum* (3) *& facrorum. Qui autem bene notat effectum hujus dignitatis, & quod habet in dicta eccleſia exercere, dicto exercitio bene convenit nomen. In nulla eccleſia Italiae, immo in nulla occidentali eccleſia eſt aliqua alia eccleſia, quae tali praefulgeat dignitate, niſi Neapolitana eccleſia & eccleſia Mediolanenſis. In die autem ſancta* (4) *ſex primicerii ſex Graecarum Eccleſiarum conſtructarum in ipſa civitate, & dotatarum per Imperatorem jam dictum*(5) *tenentur venire ad dictam Neapolitanam eccleſiam* (nempe, quam proxime vocaverat *Stephaniam*) *& cantare ſeu legere ſex lectiones Graecas, & in die Reſurrectionis Dominicae tenentur dicto Cimiliarchae aſſiſtere ad cantandum in illa* (eccleſia) CREDO IN VNUM *in ydiomate Graeco. Et more Graecorum debent in dicta eccleſia ceteras facere facetias, quae dicuntur Latine*(6) SQVARASTASE. *Praedictae namque eccleſiae ſex ſunt, videlicet eccleſia ſancti Georgii ad Forum, eccleſia ſancti Januarii ad Jaconinam* (7), *eccleſia ſanctor. Joannis & Pauli, Sancti Andreae ad Nidum, Sanctae Mariae Rotundae, & Sanctae Mariae ad Coſmedin.*

Tria porro in hoc loco mihi maximam difficultatem creant: I. quid ſint *Facetiae*. II. quid *Squaraſtaſe*: III. cur τὸ *Squaraſtaſe* (vox certe Latinis auribus abſona) magis

(1) Aut ille eſt Zoſimus, quem ſub Conſtantino Magno poſuit Joannes diac. aut ſi haec [quae ceteroqui aperte ad Magnum Conſtantinum, etſi inconſulto, refert hoc chronicon] ad poſteriorem alium Conſtantinum ſint conferenda, poterunt ſane de Coſma illo accipi, qui ab Joanne diac. ponitur octavo ſaeculo, & cuidam Conſtantino aequalis dicitur. De his vide tum in fine Diſſertat. ſuperioris ſect. 3. tum alibi pluries. Ac de Coſmo hoc in Diſſertat. de Sanctis epiſcopis Neap. ſermo nobis alibi recurret.

(2) *In omni metropolitana eccleſia Graeciae* fuiſſe Cimeliarchas, nuſquam alibi, praeterquam hic legitur. Fuiſſe tamen in CPolitana majore eccleſia, non eſt dubium: cujus meminit lex fin. Cod. *de bon. auctor. judic. poſſid.* itemque Novella XL. & collatio catholicorum cum Severianis ſub eod. Juſtiniano. Etiam citimis temporibus in ead. CPolitana eccleſia Cimeliarchen fuiſſe, fidem facit quidam Maximus Mazari apud Fremium in Graeco Gloſſario.

Obiter notabimus, Cimoliarcham a Neapolitanis ſaec. XIV. corrupte vocatum fuiſſe *Lo Cimonarcha*, uti ex noſtri Jo: Villani chronico cap. 44. conſtat, ubi hunc Chronici S. M. de Princ. locum in Neapolitanam dialectum convertit. Sic & pluries in Comite & alibi *Cimonarcha* nuncupatur.

(3) Corrige, *Princeps Caeremoniarum & ſacrorum.* Joannes certe Villanus in ſuo hujus chronici antiquioris exemplari non *cinerum* ſed *Caeremoniarum* reperit; quia fidus ſemper ejus chronographi interpres, ex eo ſic totidem verbis expreſſit: *Principe de li cerimonii & de li ſacrificii*.

(4) Corr. ex eod. Villano: *Sabbati ſancti*; reddidit enim, *Il giorno del Sabbato ſancto*.

(5) Nim. Conſtantinum Magnum. Plures enim ſunt Neapoli eccleſiae, quae ad Magnum illum originem ſuam referunt; cum tamen liber Pontificalis in Sylveſtro, & Joan. diaconus in Zoſimo unius tantum (quam Eccleſiam Salvatoris fuiſſe diximus, poſtea vocatam *Stephaniam*) meminerit. At ſi ſapimus, has omnes origines fal ſi arguemus: niſi forte malumus harum aliquot ad alium poſteriorem Conſtantinum conferre.

(6) Hoc nimirum illud eſt vocabuli prodigium, de quo nunc quaerimus.

(7) Villanus aliquanto corruptius cognominat, *Ad Jaconinum*. At vera lectio eſt *Ad Jaconiam*. Nam antiquitus *Eccleſia S. Januarii ad diaconiam* vocabatur. At ſimul ac ſequior aetas *Jaconos* coepit eos interdum nuncupare, quos antiqui *Diaconos*; factum eſt ut *Ad Jaconiam* corrupte pro *Ad Diaconiam* efferretur.

Digitized by Google

gis Latiale ſit quam *Facetiae*. *Facetias*, inquit, *quae dicuntur LATINE Squaraſtaſe*. Ac doleo quod nihil hic ſuppetiarum ab Joanne Villano ſit ſperandum, ut qui totum hoc de *Facetiis* deque *Squaraſtaſe* comma praetermiſerit: utrum ex ignoratione vocabulorum, an alia de cauſa, nolo affirmare. Praeſtabit ejus locum hic adſcribere. *Et giorno de Paſca Reſurrectione sò tenute* (illae ſex Graecae Eccleſiae) *ad aſſiſtere al dicto Cimonarcha, & cantare a la Eccleſia il Credo, in* (8) *vulgare, ſecundo la lingua greca, & ſecundo il rito de Greci, la quale coſa hoggi è interlaſſata. Le predicte ſei Eccleſie ſono* &c.

I. Verum ne morando occidam, a *Facetiis* ordiar. *Facetiae*, niſi vehementer fallor, hic ſunt quas vulgo *Complimenti*, h. e. urbanitates & acclamationes vocant. Sane in Cyrilli Gloſſis Ἀστειότης redditur *Feſtivitas*, *Eloquencia*: itemque Ἀστειότητες tantumdem ſunt quod *Facetiae*. Nec dubito quin harum ἀστειοτήτων ſeu *Facetiarum* nomine illae intelligantur *Acclamationes*, quae in ſollemnibus natalitiorum, aut alterius generis conventibus Principi, Epiſcopo, aliive primariae perſonae fiebant a viris ſubditis. Quo pertinet illud Conradi de Fabaria in *De caſibus S. Galli* cap. 9. *Poſt multam Minervae Facetiam* [*dopo molti complimenti*: nam quia id officium Minervae alumnis h. e. viris diſertis tribui ſolebat, ideo *Minervae facetiam* hic auctor uſurpavit] *Poſt multam*, inquit, *Minervae facetiam, cum omni dignus poteſtate CLAMARETVR* [ſive *acclamaretur*] *a cunctis &c.* Haec de *facetiarum* notione.

II. Venio ad inconditum illud alterum *Squaraſtaſe*, quod *facetiarum* ſynonymum eſſe voluit. Scitum eſt, ſollemnes in principum palatiis conventus, qui in natalitiis ceteriſque celebritatibus cogi frequentes ſolent, a Graecis poſterioribus παραστάσεις appellari (cujus vocis copioſa exempla ſuppeditabit Graecum Freſnii Gloſſarium) quos conventus vulgo nos hodie vocamus. *Le Gale*, a cultu veſtium pretioſiorum, quibus hiſce diebus utuntur, arceſſito vocabulo. Quod ſollemne παραστάσεως nomen etiam eccleſiaſticum evaſiſſe, ex Jo: Climaco Gradu 19. poteſt intelligi. Φέρε δὴ λοιπὸν καὶ ἡμεῖς ἴδωμεν πῶς τὴν ἡμετέραν παράστασιν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ βασιλέα ποιώμεθα. *Ceterum videamus, quo pacto nos noſtram* παράστασιν (i. e. conveptum, ſive ſollemnem ſalutationem) *erga Deum, quo pacto erga Principem celebremus. Come facciamo la corte a Dio e come al Principe*. Eodem & ἡ μαρτύρων παράστασις, quod alicubi uſurpatum reperio, pertinere videtur, ut nim. ſollemnis ille conventus, qui ad Martyrum tumbas in eorum natalitiis coit, ea locutione ſignificatus videatur.

Omnino autem ſicuti primario παράστασις notat regii comitatus atque Conventus celebritatem, ſic metonymice deſignaſſe videtur etiam acclamationes illas atque urbanitates (olim Latine *Facetias*, Graece ἀστειότητας nuncupatas) quas ſinguli ſalutatores manum principis deoſculantes pronuntiabant, veluti Σὺ νικᾷς, Ζήσῃς & alia ſexcenta. Eaque notione in hoc chronici loco FACETIAE (h.e. *urbanitates*, quae ſermone Graeco in Archiepiſcopum & canonicos fundebantur) vocantur παραστάσεις, *Paraſtaſes*. Nec enim eſt dubitandum quin primus chronici hujus ſcriptor *Paraſtaſes* ſcripſerit, atque ea vox poſtea corrupta a deſcriptoribus fuerit; ſive (ſi quidem vox ipſa *Squaraſtaſe* tota ex manu chronographi ipſius fuerit) id vocabulum, etſi Graecae prorſus originis, tandem apud Neapolitanum vulgus ſic miſere acceptum depravatumque fuerit.

III.

(8) Quid iſtuc *In vulgare* ſibi vult? An (quia jamdiu Graecorum natio duplicem Graecam linguam uſurpat, vernaculam unam, antiquam alteram) ſignificat utramque linguam apud Graecos presbyteros Neapolitanos valuiſſe? Id ſi Villanus vult; tum neceſſe eſſet, Graecos noſtros Graecam veterem dialectum ſibi reſervatam ad res liturgicas habuiſſe, vulgari vero uſos, uti colloquia inter ſeſe miſcerent. Sic enim hodie Graeci factitant. At hic dicitur, eos CREDO vulgari ſua lingua decantaſſe. An *In vulgare* tantumdem eſt quod, ſua ipſorum peculiari lingua, quod ſtatim ſic explicat, *Secundo la lingua greca*. Sic malo. Etſi verius ſuſpicor alíorſum hic ſpectaſſe Villanum, nempe ad adverbii LATINE ſignificationem: quod totum quale ſit, in ſequentibus dicam. Vide etiam Adnot. ſeq.

Digitized by Google

III. Jam vero illud longe majori miraculo eſt, quod hic chronographus *Paraſtaſes* inter voces Latiales referat(illas facile credo,quae in Saliari carmine uſurpatae,a Romanis ipſis non exaudiebantur) ex quo deinde ſequetur, *Facetias* Graecum fore . Sic nempe

Delphinum ſylvis appingit , fluctibus aprum .

Cui ſi mens conſtitiſſet, ſcribere debuit : *Quae dicuntur Graece* (non *Latine*) *Paraſtaſes* . Niſi potius verba luxata ſunt , ſic reponenda *Facere Paraſtaſes , quae dicuntur Latine Facetiae* . An vero , quia vox *Paraſtaſes* ex diuturno uſu Neapoli tamquam Latina evaſiſſe videbatur ; idcirco urbanitates illas trito ac vulgari vocabulo *Facetias* , *Latine* vero *Paraſtaſes* vocari , ſcriptum a chronographo fuit ? Verum neque hoc probo , ac multo minus verba eſſe transponenda , uti ſuperius conjiciebam , contendo .

Recte igitur ſcribitur: *Facere facetias , quae dicuntur LATINE Squaraſtaſe* . Quid ſi enim oſtendo τὸ *Latine* tantumdem eſſe qnod καθ' ἑρμηνείαν (*interpretando*) ſive *ſermone vernaculo ?* Nam aevo ſequiore *Latinator* idem atque *interpres* erat . Hinc Petrus monachus apud Willelmum Tyrium XIII. 27. ex eo quod interpretem ageret , *Latinator* vocatur.. Quidam Domuſdei apud Seldenum in Freſnio ſic ſcribit: *Godwinus accipitrarius* , *Hugo LATINARIVS* (i.e. *interpres* , auctore Seldeno) *Milo portarius* . Hinc apud ſcriptores Gallos paullo antiquiores *Latinier* eſt *interpres* ; ex quibus exempla non pauca idem Cangius affert in *Latinarius* . Ac ne Etruſcis quidem ſcriptoribus notio eadem (9)incognita meo judicio fuit.Itaque *Facetias* illas licebat *Latine* (h.e. interpretando) vocare *Squaraſtaſe* ; quia quod cultiores ſequioris aevi ſcriptores *Facetias* facere (h.e. complimentare) dicebant, id Neapolitanum vulgus dialecto vernacula τὸ *Squaraſtaſe* appellabat : cujus tamen origo vocabuli a Graecis CPolitanis diu Neapoli dominatis,uti ſupra oſtendimus,fluxerat.

Hactenus de adverbio *Latine* dicta,quamvis veriſimillima videbantur; tamen pro exploratis tũ demum habenda cenſui,poſtquam recitato chronici S. M. de Princ. loco ſimilem alterum in Rituali Joannis Urſini opere deprehendi , in quo eadem plane res ita narratur , ut tamen pro *Latine* uſurpetur *Vulgariter* : de quo loco , ut & de aliis ejuſdem generis porro videamus .

P A R S II.

Eadem τοῦ Squaraſtaſe et τοῦ Latine notio ex Ritibus Joannis Urſini certiſſime confirmatur.

Poſtquam ſuperiora ſcripſiſſem , incidi in Joannis Vrſini Archiep.Neap. collectionem ritualem , de qua ſupra Parte II. eap.3.ſect. 2. pluribus ediſſerui. In ejus vero collectionis excerptis Tutinianis cap.28.in feſto Reſurrectionis Domini Archiepiſcopus pontificaliter indutus antequam Miſſam incipiat, vadit cum proceſſione ab Eccleſia majore ad Eccleſiam S. Reſtitutae , ubi cantato SANCTVS PETRVS , & deinde cantato *ad tres cantus ALLELVJA cum verſu IN DIE RESVRRECTIONIS . . Dominus Archiepiſcopus . . vadit cum praedicta proceſſione ad Eccleſiam Majorem . Quo egreſſo de choro Eccleſiæ S. Reſtitutae ; in navi dictae Eccleſiae* [S.Reſtitutae] *debent eſſe praeſentes Archipresbyter S.Georgii ad Mercatum, & Praesbyter* [omnino reponendum eſt *Archipresbyter*, ſicuti in fine cap. ſcribitur, ubi de CREDO Graece decantando] *S. Mariae Rotundae , qui ibidem ARCHIEPISCOPO & CAPITVLO tenentur facere LVDVM , quod VVLGARITER nuncupatur LI SQVARASTATE ..Et Primicerius Eccleſiae Neapol. aſſociatus cum duobus ultimis Cardinalibus* [h.e. eanonicis presb. praebendatis,quos ab Vrſino ſemper abſolute *Cardinales* vocari , alibi monuimus] *debet exire de Choro di-*

ctae

(9) Boccacius G. V. 9. 32. 3. *Il conte d' Alvagna della Magna chiamato in loro lingua Luffomaſtro , ch' e tanto dire in Latino* (h. e. καθ' ἑρμηνείαν , *per interpretationem* ſive ſermone vernaculo) *come Maſtro ſiniſcalco* . Benedictus Mencinus ſat. 3.

Queſta ſentenza latinando (i. e. *interpretando*) *eſpone .*

Ma in verità nel cuor non le conſente .

Hinc etiam apud Dantem τὸ *Latino* tantumdem eſt quod *Intellectu facile*. Parad. can. 3.

Ma or m' ajuta , ciò che tu mi dici

Sicche raffigurar m' è più latino .

ctae Eccleſiae S. Reſtit. per exitum qui eſt in fine chori dextri dictae Eccleſ. & ire per (10) *porticale ejuſdem Eccleſ. uſque ad navim Eccleſ. Majoris, & ibid. expectare .. Archiepiſcopum cum proceſſione jam dicta, & ibidem ſimilem LVDVM dictum LI SQVARASTATE facere eid. Dom. ARCHIEPISCOPO & CAPITVLO. Quo completo . . vadit ad Altare . . incipit Miſſam* &c.

Libet hîc porro animadvertere, a medio aut vergente ſaeculo XIII. (quo antiquiorem chronographum S. Mariae de Princ. ſcripſiſſe dixi Par. I. cap. VI. ad paullo ante medium ſaeculum XIV. [quo Vrſiniana haec collectio Rituum prodiit] intra annos fere octoginta nonnulla ritus hujus fuiſſe mutata. Sed manſit locus idem, nempe Stephania, quae poſtea vocata eſt *S. Reſtituta*. Et quia ut id ſervaretur, penſi fuit; idcirco poſt hodiernam Cathedralem dedicatam adhuc curae fuit, ut dedita opera Archiepiſcopus cum Capitulo ad S. Reſtitutam procederet, ut ibi ſcil. ritus *Squaraſtaticus* fieret, in quo olim fieri conſueverat. Manſit, inquam locus idem, dies, & ritûs vocabulum, etſi paullo corruptius; quippe una mutata littera, dictus eſt *Squaraſtate*: niſi vero codex fallit. At nonnulla intra hos 80. annos mutata fuere; illud in primis quod ex ſex eccleſiarum primiceriis tantum duarum eccleſiarum praepoſiti manſere in officio. Ceterum DE CREDO IN VNVM Graece decantando infra in fine capitis luculentior, quam in Chronico S. M. de Principio, fit (11) mentio. Denique ritûs iſtius laciniae adhuc ſub Joanne Vrſino ſemianimes, prout in recitato Collectionis loco deſcribuntur, hoc habent egregium, quod illud *Squaraſtaſe* tam Archiepiſcopo quam Capitulo fiebat.

At duo ſunt praeterea notatu digniſſima: quorum primum illud eſt, quod ex hoc Vrſini loco mirifice id confirmatur quod ſupra diximus, LATINE tantumdem eſſe quod καθ' ἑρμηνείαν, h. e. *Interpretando*, ſeu *ſermone vernaculo*; nam quod in Chronico S. M. de Princ. notatur *Latine* dici *Squaraſtaſe*, hic ſcribitur, *Vulgariter li Squaraſtaſe*. Recte: nam (praeter cetera ibi animadverſa) apud Italos *Latinare* eſt *Interpretari*, ſeu (ut Itali dicimus) *Volgarizzare*; & Boccaccio *In Latino* tantumdem valet quod *In volgar favella*. Alterum illud eſt, quod quas *Facetias* chronicon S. Mariae de Princ. vocavit, has Vrſiniana collectio LVDVM bis nuncupat. Neque hic tantum, ſed & cap. 23. in eiſdem Vrſinianis excerptis LVDI vox uſurpatur: de quo jam dicendum.

Ergo cap. 23. in Dominicae Palmarum ritu poſt palmas diſtributas ſic ſcribitur: *Hora conſueta Dom. Archiepiſcopus proceſſionaliter cum omnibus de Capitulo & praesbyteris eccleſiae ad Eccleſiam S. Georgii ire conſuevit; & cum fuerit in curti dictae eccleſiae, conſuevit ſedere in medio dictae curtis in faldiſtorio aſſociatus cum illis de Capitulo, dum aſcendit Imago* (12) *Dei, & Magiſtri ſcholarum cantant in* (13) *thalamo facto ibi, GLORIA LAVS ET HONOR. Facto LVDO, Dominant in Graece ſermone in conſpectu Domini Archiep. alta voce; & alii cantores de choro repetunt alternatim in Latino &c.*

(10) Quid *Porticale* (novum ſane nomen) vocet, praeſtare nequeo. Si recta eſt lectio, videtur notare alam dextram reſpondentem *choro dextro*, quem ſupra nominaverat.

Quid ſi vero legendum ſit *Portale*? quae vox in Freſnii Gloſſar. portam majorem ſignificat, Gallis *Portail*. Tres erant portae (quae ante hos decem annos adhuc erant) per quas ex ſancta Reſtituta in Majorem eccleſiam patebat aditus: per quarum mediam Primicerius rite ingredi eccleſiam Majorem jubetur.

(11) Sic enim in fine rituum Miſſae Paſchalis ſcribitur. *Dominus Archiep. incipit CREDO in Graeco ſermone, ſi placet, & ſuprad. Archipresb. S. Georgii ad Mercatum cum ſociis ſuis, & Archipresb. S. M. Rotundae CREDO totum decantant in Graece ſermone in conſpectu Domini Archiep. alta voce; & alii cantores de choro repetunt alternatim in Latino &c.*

(12) *Imago* abſolute uſurpata haud raro vexillum ſignificat, cui ſcil. velum cum imagine aliqua appendebatur. Vide Cangium in eo vocabulo. At in Dominica palmarum quid aliud, niſi crux velata praeferebatur? Ergo tempore Paſſionis crux obvelata illa, Neapoli ſaltem, vocabatur *Imago Dei*. Ac forſitan velum, quod crucifixo appandebatur, Chriſti imaginem depictam gerebat.

(13) *Thalamum* non aliud vocat, quam temporarium cubiculum (vulgo hodie *Orcheſtram* vocant) quod cantoribus parabatur; ne ſcil. turbis confluentibus in diverſa diſtraherentur. Eo nomine utitur alibi eadem ritualis collectio cap. 17. ubi in

Dominus Archiep. intrat eccleſiam , & conſuevit incipere INGREDIENTE DOMINO. Ex quo loco pulcherrimo intelligimus *Ludi* vocabulum [quod , uti vidimus , *Facetiarum* & *τῷ Squaraſtaſe* ſynonymum erat] de iis ritibus ſive liturgicis ſive civilibus ſive mediis uſurpari conſueviſſe , in quibus conceptis verbis dicebatur , aut canebatur ultro citroque aliquid , non ſine aliqua rituali geſticulatione habituve corporis : cujuſmodi tota eſt illa *παράςασις* [*repraeſentatio*] quae in Dominica Palmarum adhuc fit [etſi nunc , uti ſuſpicor , parciore cum apparatu rituum atque verborum,praeut olim fiebat] dum januis clauſis , per vices hinc diſticha quaedam cantantur , illinc aliud diſtichon intercalare repetitur : quo cantu finito, haſtâ Crucis fores impelluntur,atque aperiuntur,& canitur *τῷ Ingrediente Domino* . Atque ejuſdem prorſus naturae & ingenii illum fuiſſe *ludum* ſive *facetias* ſive *Squaraſtaſe* mihi perſuadeo , quod Eccleſiarum praepoſiti Archiepiſcopo , & Capitulo , imo & Primicerius noſter cum duobus presbyteris Cardinalibus in die Reſurrectionis eiſdem Archiepiſcopo & Capitulo faciebant : quo in ludo omnia conceptis verbis ultro citroque dicebantur & invicem reſpondebatur, idque non ſine ritu quodam , & compoſito corporis habitu , itemque capitis manuumque : quae cujuſmodi fuerint , quia nulla Squaraſtatica formula ad nos uſque pervenit , univerſe tantum mente concipere & imaginari poſſumus,praeſtare non poſſumus. Ac deſcribuntur ſane in Excerptis Vrſinianis quaedam hujuſmodi in ludi ſpeciem compoſitae caeremoniales equitationes & ſimilia diverſis in locis : quas tamen *Ludos* ſive *Squaraſtaticos* ritus vocare nondum audeo . Verum ſi integra exſtaret VrſinianaRituum collectio , forſitan & Paſchalis *παραςάσεως* h. e. *repraeſentationis* [vulgo *Squaraſtaſe*] deſcriptam haberemus formulam.

Cave autem dubites , quin vulgare iſtud *Squaraſtaſe* ex Graeco *παράςασις* [quod celebre fuit in aula CPolitana vocabulum , quodque fideliter *Repraeſentationem*, et ſi parum Latine reddideris] ad Neapolitanos noſtros manaverit, uti modo Page ſuperiore conjiciebam . Cujus rei documento eſſe poteſt, quod in eiſd. Vrſinianis excerptis tale quiddam [quod ibi minime deſcribitur , ſed eo certe pertinet] *Repraeſentationum* vocabulo deſignatur . Nam cap. 15. in die Epiphaniae pleraque ut in die Nativitatis fieri jubentur , *Tam in Matutinis* , inquit , *quam etiam in Miſſa* , *excepto quod non praedicatur* ; *addito vero quod* (in Matutinis) *cantatur poſt ultimam lectionem Evangelium FACTVM EST AVTEM* : *in Miſſa vero fieri debent REPRAESENTATIONES* . Hae ſunt ſcil.Graecanicae *παραςάσεις* , quas media Latinitas *Repraeſentationes* vocabat: etſi in Cyrilli Gloſſario *παράςασις* per ſimplex *Praeſentatio* redditur .

At cum , inquis , in feſto Epiphaniae hae rituales urbanitates vocentur haud inſcite *Repraeſentationes* (quippe hoc vocabulum *τῇ παραςάσει* recta regione reſpondet) cur non alibi quoque eodem vocabulo utitur ? Imo cur ejus loco barbarum illud *Squaraſtaſe* uſurpatur ? Quia, inquam, Vrſiniana collectio ex diverſis diverſorum hominum atq. temporum fragmentis ritualibus coagmentata fuit , & eiſdem plane verbis , quibus olim ſcripta fuiſſent . Hinc res eadem diverſis modis atque vocabulis explicatur, pro diverſorum ſcil. auctorum atque temporum captu .

D I A T R I B A III.

De Neapolitana Colonia , *& quando primum id jus acquiſierit* .

Ad Par. II. cap. II. ſect. I. §. 2.

pag. 102.

Parte II. cap. II. ſect. I. cum de Neapolitanorum Helleniſmo agerem ; haud diu hunc perduraſſe ſtatui , quia mature admodum Neapolis jura coloniae & Romanam *πολιτείαν* [*civilitatem*] ſibi quaeſivit . Quod cum ibi , ne longum facerem, idoneis argumentis

in feſto Purificationis Archiepiſcopus poſt datas Canonicis & Presbyteris candelas accenſas, *aſcendit ad thalamum* (non temporarium , ſed ſtabilem) *dictae eccleſiae* (S. Mariae Majoris) *& projicere conſuevit candelas extinctas populo exſiſtenti ibidem*.

mentis demonſtrare, ac tempus converſionis ejus oſtendere ne breviter quidem potuiſſem; omnem eam tractationem huc ad totius operis calcem rejeci. Ergo hoc demum loco prius vere Neapolim inter Romanas colonias numeratam demonſtrabimus, deinde in ejus rei tempus inquiremus.

PARS PRIOR

Qua vere Neapolim inter colonias Romanas fuiſſe numeratam ſuadetur.

CAP. I.

Quid ſuperiore ſaeculo ſuper hoc Neapolitani ἀρχαιολόγοι *ſenſerint.*

Neapolim ſub Tito Imp. Romanam fuiſſe coloniam, ex Graeco-Latina Gymnaſii Neap. inſcriptione Tito poſita, haud certo arguitur: etſi ſaltem altero Chriſti ſaeculo id jus aſſecutam fuiſſe, ex aliis epigrammatibus conſtet. Titulus bilinguis ille Gymnaſii Tito inſcriptus ex marmoris fide corrigitur, ſuppletur & illuſtratur.

Caeſar Capacius Hiſt. Neap. I. 18. producta quadam bilingui inſcriptione Tito Veſpaſiano poſita, ex ea ſic colligit: *Ex Graecis Latiniſque characteribus Romanam dijudica coloniam*. Cui refragatur Petrus Laſena in Gymnaſio Neap. Cap. IV. p. 69. hoc argumento uſus, quod ſi colonia fuiſſet, Latino tantum charactere inſcribendus is titulus Caeſari erat. Quaſi vero non ſit id argumentum ex genere τῶν ἀντιστρεφόντων, uti vocat Gellius, h.e. in utramque partem valentium. Nam pari ratione obtendi poſſet, ſi tunc reſpublica Graeca fuiſſet, debuiſſe illam inſcriptionem Graece tantum exarari, nec Latino ſermone ἐκβαρβαρῶσθαι. Verum ſi quod res eſt, fateri volumus; conſuevit hoc in Graecis urbibus, at poſtea in coloniarum dignitatem provectis, ut Graeco-Latinas inſcriptiones facerent, imo & nummos [qui non niſi publica auctoritate cudebantur] bilingues ſignarent; quos apud Vaillantium, Harduinum alioſque cognoſcere, ſi cui cupido eſt, licebit. Re enim vera Graiorum urbes civilitate Romana donatae, nec ſtatim linguam in totum mutabant, & plura Graecanica inſtituta ſimul retinebant: quorum utrumque Neapoli aliquamdiu, poſtquam colonia Romana fuit, obtinuiſſe, non eſt dubitandum. Ceterum pluribus ſimul linguis rem unam inſcriptam proponere, ſicubi plures in uſu erant, Romani moris fuit, ſicuti conſtat vel ex ipſo titulo Crucis Chriſti.

Sed & idem Laſena laudat ibid. virum vetuſtatis gnarum Fabium Jordanum, cui haec ſententia infixa fuerit, Neapolim non aliud quam honorificentiam Romanae coloniae conſecutam [eamque in partem accipienda eſſe aliquot marmora, in quibus Neapolitanae coloniae mentio exſiſtit] ceterum nec in linguam moreſque Romanarum coloniarum tranſiviſſe, nec unquam Graecae reip. foederatae, ſuaeque αὐτονομίας dignitatem immutaſſe. Cui quo minus aſſentiar, facit inſcriptionum infinita multitudo, in quibus Neapoli genus omne colonicorum magiſtratuum agnoſcitur. Atque ut cetera miſſa faciam: quid quaeſo ſenatus conſulto illo egregio fiet, quod de erigenda Octavio Agathae coloniae Neapolitanae patrono ſtatua Latino non tantum ſermone, ſed & prorſus more rituque anno Chriſti 196. factum a decurionibus Neapolitanis fuit? quod Parte II. explicabimus.

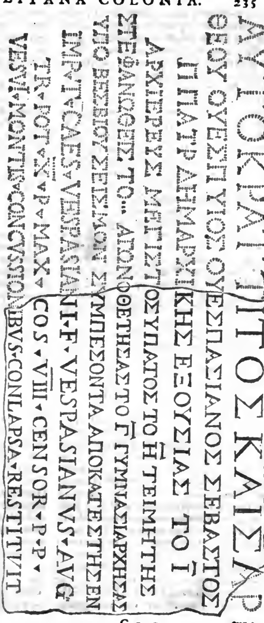
Verum, ut quod res eſt fatear, Neapolim aliquando Romanam fuiſſe coloniam pro explorato prorſus habendum; quando tamen id acciderit, id vero dubium eſt: de quo in ſequente Parte agetur. Sub Tito, aut ante Titum inter colonias fuiſſe numeratam, nec pernego nec affirmare ajo. Praeſertim cum argumentum ex inſcriptione bilingui petitum eam tantum vim habeat, ut oſtendatur, eo tempore propter advenarum confluentium multitudinem utramque Neapoli linguam fuiſſe communem, & ad Graecorum Latinorumque commodum placuiſſe eum titulum utroque ſermone perſcribi. Quamquam illud etiam dici haud injuria poteſt, non niſi aliquamdiu poſtea Latinam interpretationem ſubjectam Graeco epigrammati fuiſſe, ut infra obſervabimus.

Quandoquidem autem bilinguis ejus epigrammatis mentionem injecimus; ſciendum eſt, illud inter gymnaſii ruinas effoſſum, uti ferunt, fuiſſe: & certe ad gymnaſium pertinere, verſus quintus admonet. A Petro

Sum-

Digitized by Google

Summontio [lib.I. cap.2.] primum, deinde a Caeſare Capacio [Hiſt. Neap. I. 18.] ſed a neutro qua par erat diligentia, productum fuit. Deinde in Petri Laſenae Neapolitano Gymnaſio turpiter mendoſum prodiit. Poſtremo & in Muratoriano Theſ. tom.2. pag. . . mancum ac prorſus inquinatiſſimum apparuit. Quocirca non ingratum viris exteris fore duxi, ſi,qua potuit diligentia ac verſuum *συμμετρίᾳ*, ex marmore exceptum hoc loco proponerem: cui etiam ad latus litteris interpunctis ſupplementum appoſui. Exſtat autem is lapis monaſterii Adnuntiatae, qua meridiem ſpectat, parieti affixus, e regione aedis S. Mariae Aegyptiacae, litteris elegantibus exaratus in hunc maxime modum, quem in adpicta forma contemplari potes.

Nunc ſi quis a me rationem ſupplementi quaerat, is ſciat, ſi quidem primi verſus Latini ratio habenda ſit [in quo non eſt dubium,illa omnia deſiderari,IMP. T.CAES. VESPASIA] videri marmor ferme dimidiatum ad nos perveniſſe;nam in eo ſupplemento litterae ſexdecim cum dimidio, ſpatia tria continentur; cum in ejuſdem verſus parte integra totidem ſpatia, itemque elementa totidem ſuperſint.Quocirca magis de complementi copia, quam de brevitate laborandum interdum fuit. Ea de cauſa verſu 1. *Αὐτοκρατ·* malui, quam ΑΥΤ. Adhaec verſu 3. placuit Π. ΠΑΤΡ. h.e. *πατὴρ πατρίδος* ſcribere potius,quam aut utrumque integrum, aut *πατ. πατρ.* ſive *πατρίδ.* [quae ju.lo longiora erant] aut Π. Π: quod alterum quamvis haud raro invenia-

 tur;

tur; hic tamen importunum fuiſſet, quippe ad lacunam implendam minus idoneum. Ex tota autem ſuppletorum verſuum ratione ſatis apparet, id quod in marmore deeſt, ei quod ſupereſt, interdum par aut ſuppar deprehendi, ut v. 1. & 7. etc. alibi ſupplementum ſuffeciſſe parcius, ut inſcriptione media, qua fracturae limes ſiniſtrorſum vadit; ſicuti contraria ratione v. ult. multo plura debuiſſe ſuppleri. Habenda quoque litterarum interdum conſertiorum, alibi laxiorum ratio fuit. Hactenus de *συμμετρίᾳ*.

Nunc in graece neſcientium gratiam praeſtabit priorem marmoris partem quae Graeca eſt, Latine totidem verbis reddere, ſervato minorum majorumque litterarum diſcrimine, quo ſupplementum ab iis, quae adhuc exſtant, diſtinguatut. Sic ergo ſe habet. *Imperator. TITVS. CAESAr* * *Divi. Veſp. filius. VESPASIANVS. AVGVSTVS* * *Pater. patriae. tribuni*CIAE. *POTESTATIS. X.* * *Pontifex. Maxi*MVS. *CONSVL. VIII. CENSOR.* * *Coronatus* ..... (tot. ſcil. vicibus) *Agon*OTHETA. *III. GYMNA-SIARCHA* * *Veſvii. Concuſſion*IBVS. *CONLAPSA. RESTITVIT.*

Reſtat ut aliquot ſupplementi partium, qua opus, rationem afferam.

Verſu tertio non temere tribuniciae poteſtati *τὸ πατὴρ πατρίδος* (*Pater patriae*) praeponitur: nam etſi in Latinis apud Biragum Titi nummis anni 79. 80. & 81. *τὸ* P.P. [*Pater Patriae*] tribuniciae poteſtati ſubjicitur, at id non niſi *ἀμέσως* (*proxime*) ſubnectitur, & conſulatui praeponitur. Deinde in marmoribus non idem ſemper titulorum ordo, qui in nummis. Scio *Patris patriae* titulum imperatores plus ceteris aeſtimaſſe; ut proinde non immerito Neapolitani illum ceteris praeire ſivennt. At quod in Latina interpretatione *τὸ* P. P. [*pater patriae*] in ultimum locum rejiciatur, id non levi apud me argumento eſt, eam interpretationem ſub Domitiano epigrammati Graeco fuiſſe ſubjectam, ut infra conjiciam.

Verſu quarto conſulatus VIII. cũ Trib pot. X. copulatus index eſt anni aerae Chriſtianae ſive octogeſimi ſive LXXXI ΤΕΙΜΗΤΗΣ (ſeu *τιμητὴς*, *cenſor*) in Titi inſcriptionibus nunc primum reperio; ejuſq. ut mentio fieret, coegit opinor *gymnaſii reſtitutio* de qua mox, quae ad cenſoris officium pertinebat. Sicuti & Veſpaſianus apud Grut. 270. 2. & apud Sponium (to. 3. itiner. p. 123.) idcirco CENSOR inſcribitur, quia in Gruteriana *Reſtitutorem aedium ſacrarum* ſe gerit, in Sponiana *vias faciendas curavit*. Et quidem de Tito noſtro ſcripſit Suetonius cap. I. *Triumphavit cum patre, cenſuramque geſſit una*: idque quamdiu patris collega fuit. At poſt patris obitum etiam geſtam ab eo cenſuram & hic lapis admonet, & Titi aliquot nummi, in quibus CENS. vel CENSOR legi teſtatur Spanhemius Diſſert. XII. pag. 478.

Verſu quinto illud *στεφανωθεὶς τὸ* .. pro tigillo tantiſper dum alius probabiliora doceat, poſui. Illud tamen certiſſimum eſt, ante *ἀγωνοθεσίαν* (*agonothetae munus*) aliam quamdam gymnaſticam dignitatem in marmore ſcalptam fuiſſe: quod verſuum *συμμετρία* oſtendit. Poterat de Neapolitana *λαμπαδηδρομίᾳ* (*lampadico certamine*) cogitari, ſi ſatis ad id ſpatii fuiſſet. Ceteroqui nihil in athleticis titulis *coronarum*, earumque toties iteratarum, mentione ſollemnius.

Verſu ſexto cur Veſuvii mentionem injecerim, ea me ratio impulit, quod cum anno Chriſti LXXIX. decantatiſſimam illam Veſuvii conflagrationem accidiſſe ex Dione teneamus; eamque continentibus terrae immanibus concuſſionibus minime caruiſſe, recentibus exemplis docti fuerimus; non alia quaerenda eſt cauſa, quae plures Neapolitani gymnaſii partes decuſſerit; quas ſtatim (ut ex tribunicia poteſtate X. & ex conſulatu VIII. conſtat, anni 80. aut 81. indicibus) Titus reſtituit: princeps omnino Graecorum inſtituris indulgentiſſimus, imo & graece ad miraculum eloquentiſſimus. A quo ipſo ſiquis Neapolim coloniam Romanam tactam contenderit, nec nimium repugnabo, nec admodum affirmavero: de quo in loco dicetur.

Verſu penult. cur titulus P. P. i. e. *Pater patriae* ultimo loco adſcriptus fuerit [cum contra in Graeco titulis omnib. praeeat] non alia videtur fuiſſe cauſa, quam quod Latina inter-

interpretatio non ſub Tito ipſo, ſed poſtea ſub Domitiano, aut etiam ſerius adjecta marmori fuerit. Quo tempore cum ex Domitiani nummis (in quibus nuſquam ferme CENSoris & plerumque cum adjectione PERPetui mentio deeſt) animadvertiſſent, ultimo loco hos titulos ambos CENS. P. P. i. e. *Cenſor pater patriae* memorari; idem & in Tito ſibi faciendum putarunt. Ceteroqui illud quoque non levi eſt indicio, interpretationem ſerius adjectam fuiſſe, quod in Latino gymnaſticae Titi dignitates deſiderentur. Nam ubi interpretationem adnectere in mentem venit, cum non ſatis ſpatii in imo marmore relictum viderent; titulis contenti Caeſareis (quos in Graeco verſibus quatuor comprehenſos, ipſi in verſus tantum duos confertim coegerunt) ceterum officiis gymnaſticis (ad quae praeſertim Latine circumloquenda duobus verſibus opus fuiſſet) ſuperſederunt. Vel ſic tamen, tanta cautione adhibita, nihil fere in imo marmore ſpatii ſuperfuit. Adhaec poſt Titum acceſſiſſe interpretamentum, indicat etiam litterarum [multo plus Graece, quam Latine elegantium] enormis diſparitas, & quod τὸ A transverſaria linea in Graeco ſinuatur in angulum; ut facile appareat, diverſam fuiſſe diverſo tempore ſcalpentis manum. Cum vero τὸ P. P. in ultimam titulorum aciem, ritu Domitianeo, uti monebam, conferatur; id argumento eſt, facile ſub Domitiano adjectam interpretationem fuiſſe. Nec alia poſtremo de cauſa Latine tunc redditum epigramma fuit, quam quod ſub eo principe Neapolis colonia Romana evaſiſſet, uti Par. II. cap. 3. notabimus. Ceterum egomet vidiſſe aliquot titulos memini, quibus e manu poſteriore ſupplementum acceſſerit.

Verſu ultimo malui VESVI, quam VESVVI ſcribere, in eo fidem marmoris in agro Capuano reperti ſecutus, in quo ſcribitur, IOVI. VESVIO. SAC. Quamvis autem VESVVIVS ſyllabis quatuor apud ſcriptores haud raro inveniatur, tamen apud eoſdem triſyllabum VESVIVS aut VESBIVS ſaepe hodiedum ſcribitur: quod VESVIVS vere triſyllabum eſſe & ex poetis patet, & ex eo quod reſpondet τῷ Βέσβιος, quo Graeci plerumque utuntur. Quod vero in ſupplemento voculam MONTIS adjecerim, id tum ad aequanda ſpatia feci, tum quod ſic ſemper loqui veteres ſcriptores (1) ama-

(1) *Antiquos* Veſuvii *aut* Veſvii *nomen, tamquam adjectivum, ſemper cum* Montis *vocabulo copulaſſe. Minucii locus ex ſcripto codice reſtituitur.*

Nihil apud Graecos uſitatius quam *βέσβιον ὄρος*, aut quadriſyll. (ut tantum in Strabone legitur) Ο *ὐεσσούιον ὄρος*: quaſi ſit adjectivum nomen. At ea ſyntaxis plane perpetua apud Latinos eſt, ita ſemper (quod equidem ſciam) uſurpantes, *Mons Veſuvius* aut *Vesvius*, quaſi ſi magis adjectivi quam ſubſtantivi naturam habeat. Itaque corradere ex Latinis loca omnia, quaecumque potui, libuit; ut appareat, iis non videri permiſſum aliter uſurpare. Livius VIII. 8. *Haud procul radicibus Veſuvii montis*. Val. Maximus I. 7. n. 3. *Non procul a Veſuvii montis radicibus*. Mela II. 4. *Veſuvii montis aſpectus*. Plinius III. 5. *Haud procul adſpectante monte Veſuvio*. Et XIV. 2. *Ut in Veſuvio monte*. Florus I. 16. *Montes Gaurus, Falernus, Maſſicus .. Veſuvius*. Tacitus Ann. IV. 67. *Veſuvius mons ardeſcens*. Suetonius in Tito cap. 8. *Conflagratio Veſevi montis*. Nec aliter Plinius Jun. in epiſt. de avunculi morte: *Nubes incertum .. ex quo monte (Veſuvium fuiſſe poſtea cognitum eſt) oriebatur*. Infra: *A Veſuvio monte ... flammae atq. incendia relucebant*. In incerti auctoris Vita Plinii ſen. *Nubis ortae e Veſuvio monte*. Ne poetae quidem (niſi ſicubi cogat neceſſitas) *montis* vocem omittunt. Lucretius VI. 747. *Mentemque Veſevum*. Virg. II. Geor. 224. *Et vicina Veſevo Ora jugo*.

Quae cum ita eſſe intelligerem; male me profecto habuit; quod Minucii Fel. locum editores corruperint, idque contra unici (quod nunc ſupereſt) exemplaris Regii fidem. Nunc ergo cap. 35. in editis (etiam in praeclara Leidenſi an. 1709. editione) ſic ſcribitur: *Sicut ignes Aetnae & Veſuvii, & ardentium ubique terrarum flagrant*. Ubi cauſa nulla fuit cur Regii codicis unici auctoritas contemneretur, in quo legi teſtantur: *Hennei montis & Leſui montis*. Nam in *Hennei montis* cum H ex A ſuperne aperto (nam prima vocalis plane ut H aevo ſequiore depingebatur) venerit; facile erat corrigere, *AETNEI* (pro *Aetnaei*) *montis*. Jam vero illud *Leſui montis*, una mutata litterula, non aliud fuit, quam *VESVI* (pro *Veſuii*: nam patrio caſu I unicum pro duplici in lapidibus & Mss. obvium eſt) *montis* &c. Nec aliter ac po-

ſtu

amaverint. Haec dum ſcriberem, in hoc ipſum Graecolatinum fragmentum incidi, quemadmodum a Grutero pag. 173. 8. exſcribente Pighio refertur, cetera quidem correctiſſimum, niſi quod v. ult.... TIBVS [non... IBVS] exhibetur: ex quo facile erat intelligere, ſuppleri debere *terrae moTIBVS*. Verum T illud nec eſt, nec unquam, puto, fuit. Deinde multo plura, quam *Terrae moTIBVS*, ſpatia aequanda requirunt.

C A P. II.

Neapolim aliquando Coloniam fuiſſe Romanam ex inſcriptionibus certo conſtat: at tempus haud perinde certum.

Plures reperio marmorum titulos in quibus aperta Neapolitanae coloniae mentio legitur. Gruterus pag. 110. 8. ex Panvinio attulit:

GENIO
COLONIAE. NEAP

Quam me copioſiorem Neapoli vidiſſe memini, quae, eadem an diverſa a Panviniana ſit, ignoro. Quam dixi longiorem, ea ſic habet.

ORDO. ET. POPVLVS. NEAPOLITANVS.
GENIO.COLONIAE.NEAPOLITANAE

Adhaec apud Reineſium Claſſe VI.n.10. & apud Capacium legitur:

M. AVRELIO. PELAGIO
PATRONO. COLONIAE. NEAPOL
PIENTISSIMO

Sunt & aliae complures, in quibus Neapolitanae Coloniae mentio luculenta fit: quas uſu poſcente mox dabimus.

Verum ex his Coloniae conditae tempus minime perſpicitur. Quamquam, ut quod res eſt fatear, certiſſimum coloniae Neapolim deductae tempus eſſet, ſi quae tabula Neapoli in domo Hadriani Guilielmi poſita a Grutero pag. 107. recitatur, ea Neapoli effoſſa fuiſſet. Quae ſic incipit:

AB. COLONIA. DEDVCTA. ANNO. XC
N. FVFIDIO. N. F. M. PVLLIO. DVO. VIR
P. RVTILIO. CN. MALLIO. COS
OPERVM. LEX. II.

Deinde *Lex pariati faciundo* bene longa ſequitur. Atqui ſi de Colonia Neapolitana hic ageretur, eam jam inde ab anno V. C. 558. conditam fuiſſe oporteret; quia ſi ab anno 558. annos nonaginta numeres, incides in annum 648. quo ſuprascripti conſules proceſſerunt. Quo pacto igitur Strabo ab urbibus *ἐκβεβαρβαρωμέναις* (*a Graecitate abalienatis*) Neapolim excepiſſet? Verum hanc pulcherrimam tabulam in agro Puteolano fuiſſe repertam, non eſt dubium. Pulchre autem tempus deductae Puteolanae coloniae ab Livio ſignatum cum eo anno, qui hinc colligitur, congruit: de quo vide Pighianos annales.

Et tamen in indicib. Gruter. cap. X. Scaliger ex hac inſcriptione tempus deductae Neapolim coloniae definit. Quod eo moneo, ut hoc exemplo viri eruditi moneantur, quam perverſe judicaturi ſint, ſi ex loco ubi lapis aliquis expoſitus proſtat, ibidem eumdem erutum fuiſſe credant. Id quod potiſſimum in magnis urbibus valet, in quas ex tota vicinia ad harum cupediarum amatores ea monumenta portari ſolent, ex quibus domorum cavaedia exornentur. Itaque quos titulos deſcriptores nobis pro Neapolitanis propinarunt, eorum pars vix fortaſſis centeſima ad Neapolim pertinet: quorum plurimos Puteolis, Baiis, Baulis, Miſeno, Cumis, Capua, aut undelibet allatos fuiſſe, ex nonnullis antiquioribus ſchedis comperi, in quibus plerumque locus primae inventionis enotatur. Eo fit, ut cum tractu temporis locus erutorum lapidum oblivione obſcuretur; nulla argumenta ad locorum illuſtrationem inde capi poſſint: niſi ſicubi diſerta in ipſis titulis locorum mentio fiat. Vtinam in majoris ſaltem momenti cippis locus effoſſi monu-

ſui, Minucii locus refingendus omninò eſt: in quo VESVIVS haud minus atque AETNAEVS vim adjectivi continent, ac proinde utrumque ſulcimento ſubſtantivi *Montis* ſuſtentari viſum auctori fuit. Nec alienum a Minucii conſuetudine eſt bis idem vocabulum inculcare (*ignes Atnaei montis & Veſvi montis*), cujus moris exemplis ſcatet.

Ex eo vero Minucii loco etiam vides, ei quoque eleganti ſcriptori VESVIVS triſyllabum & adjectivum (quod & nos ſecuti ſumus) placuiſſe.

numenti manu in ſpeciem recentiore ſcalpatur, ne qua falſis argumentationibus anſa praebeatur.

Ex allatis porro elogiis, aliiſque ſimilibus vides tempus Neapolitanae coloniae non liquere. Verum non continuo deponenda eſt ejus rei cura. Jam enim Parte altera ex aliis marmoribus geſtae rei tempus aut verum aut vero proximum, obſtetricante induſtria, in dias luminis auras producemus.

PARS ALTERA

Qua per quoſdam veluti gradus ad Neapolitanae coloniae epocham ſurſum enitimur.

CAP. I.

In Romanae civilitatis & juris coloniae poſſeſſione ſub Septimio Severo & fine alterius ſaeculi Neapolitanos jam fuiſſe: ſed quam dudum, neſciri.

Conſtat id quod dixi ex praeclaro Gruteri elogio, apud quem pag.444.2. cippus Neapoli poſitus [qui quidem olim in eadem Hadr. Guilelmi domo exſtabat] deſcribitur, incipiens in hunc modum.

C.DOMITIO.DEXTRO.II.L.VALERIO
MESSALLA.THRASIA.PRISCO.COS

Ii anno 196. ſub Severo Imp. conſules proceſſerunt, qui in legibus & faſtis *Dextro II. & Priſco conſ.* efferuntur. Itaque eorum nomina integra huic inſcriptioni debemus. Adde quod eorum primus etiam *Calpurnii* nomen gerebat, Fabrettiano elogio [pag. 203. num.508.] id docente, in quo legitur CALPVRN. DOMITIVS. DEXTER. COS. Quare videndum an non in noſtro Neapolitano cippo ſingularis littera C. non tam pro *Caio* ſit de more accipienda, quam pro *Calpurnio*, ac legendum ſit, *Calpurnio Domitio Dextro II.* Verum his miſſis, cetera Neapolitani epigrammatis ſic habent.

VI. Idus. Januar. * *In curia baſilicae. Aug. Annian.* * *ſcribundo. adſuerunt.* Deinde poſt nomina curialium ſic ſequitur. *Quod. poſtulante. CN. Cajo. Pudenti* * *O.V.* (i. e. Optimo viro) *de. forma. inſcription. dan*d. ſtatuae. quam. dendrophor* * *Octavio. Agathae. P. C. N.* [h. e. patrono coloniae Neapolitanae] *ſtatue*runt. CN. Papirius. Sagitta. et. P. Aelius. Eudaemon. II. VIR. rettu*lerunt. Q. D. E. R. F. P. D. E. R. I. C.* [i.e. Quod de ea re fieri placuit, de ea re ita cenſuerunt] *Placuit* &c.

Ergo cum anno 196. Octavius Agathas patronus coloniae Neapolitanae fuerit; neceſſe eſt, ante id tempus coloniae jura Neapolim aſſecutam.

Porro hic lapis unus ex iis eſt, qui Fabii Jordani & Laſenae jugulant prorſus ſententiam [de qua Parte I. cap. 1. diximus] putantium Neapolim dieis cauſa coloniam fuiſſe, ac potius honorificam coloniae nomenclaturam ſibi comparaſſe, quam ſuae reip. ſtatum eum Romana civilitate permutaſſe. Nam ſenatus conſultum modo recitatum non modo Latinis verbis & formulis, ſed & prorſus Romano ritu ac more concipitur; ut ſtultum ſit ſuſpicari, Graecam βουλὴν (*curiam*) in eum modum ſua ſcita feciſſe.

CAP. II.

Neapolitanam coloniam circiter Coccei Nervae principatum videri jam fuiſſe conſtitutam.

Evicimus, ante Severi principatum Neapolim evaſiſſe coloniam: nunc, quampridem ante Septimium, id danda eſt opera. Ac ſane ſive ſub Nerva Caeſare, ſive ſummum proxime poſt Nervae principatum jam videbatur Neapolis inter colonias numerata, ſi vera loquitur praeſtantiſſimum marmor Ligorianum. Nam Ligorius apud Muratorium p.1112. n.6. hanc exhibet epigraphen Neapoli in Caſtello Vetere poſitam, ad portam Capuanam.

L. BAEBIO. L. F. GALER
COMINIO. MIN....
PRAEF. FABRVM. PRAEF. AERARI. S
PRAEF. CAMPANIAE. ET. APPVLIAE
PROC. XX. HEREDITATIVM. PROC
FISCI. IVDAICI. PROC. HER. CADVCOR
PROC. VEHICVLORVM. PER. ITALIAM
AB. IMP. CAESARE.NERVA.AVGVST

Hic verſus ad praecedentem, in quo *vehiculorum* eſt mentio, eſt referendus, non ad ſequentem: nam huc pertinet nummi Nervae celeberrima inſcriptio, VEHICVLATIONE. ITALIAE. REMISSA: ſicuti &

quod

quod verſu proxime ſuperiore ſcribitur, PROC. FISCI. IVDAICI, id ad alterum Nervae nummum refertur, in quo legitur: FISCI. IVDAICI. CALVMNIA. SVBLATA. Deinde in eadem inſcriptione ſequitur.

PROPR.AFRICAE.ET.AEGYP.CVRAT
VIARVM.STERNENDARVM.PATRO
NO.COLONIAE. H.V.STAT.AENEAM
S. P. Q. NEAPOLITANVS
D. D. D

Duae illae verſus antepen. ſingulares H. V. videntur explicandae *Honorato viro*: cujuſmodi *honoratorum* plurima eſt in inſcriptionibus & Jure Romano mentio.

Hic porro L. Baebius Galeria Cominius, quem hactenus ex Ligorio cognovimus, haud diverſus ab illo eſt, quem alter Neapolitanus cippus commonſtrat, quem ex Goltzio Gruterus p.373. 2. recitat in hunc modum:

S. P. Q. NEAPOLITANVS
L. (2) BAEBIO. L. F. GAL. COMINIO
PATRONO. COLONIE

Ergo utriuſque marmoris L. Baebius Galeria Cominius patronus Neapol. coloniae cum ſub Nerva [ut ex priore Ligoriano conſtat] honores geſſerit; neceſſe eſt Neapolitanam coloniam aut ſub ipſo Nerva, aut circiter ea tempora fuiſſe conſcriptam. Nam potuit quidem id etiam forſitan ſub Trajano accidere. Quid enim impedit, quo minus Baebius Cominius poſt honores ſub Nerva geſtos, poſtremo ſub Trajano coloniae noſtrae tum primum factae patronus evaſerit? Potuit quidem ita fieri. Verum cur ſub Flaviis Nervae deceſſoribus & Neapolis noſtra coloniae decus ſibi quaeſierit, & ſub iiſdem Cominius, de quo diximus, in patronum Coloniae Neap. fuiſſe facile delectus videatur, dicam ſeq. capite.

C A P. III.

Epocham Neapolitanae coloniae ſub Flaviis principibus, ac potiſſimum ſub Domitiano figendam videri. Neapolim, nullis deductis colonis, facile jura coloniae aſſecutam fuiſſe.

Vt a Baebio patrono Neap. coloniae, in quem caput ſuperius deſiit, ordiar; is ſub Flaviis principibus maxime floruiſſe videtur, non minus certe atque ille alter ejuſdem familiae *L. Baebius L. F. Gal. Avitus* [de quo Grut. p.373. 1.] qui ſub Veſpaſiano tribunus militum fuit: quem utpote eodem praenomine tum ſuo tum patris donatum, Cominii [de quo cap.ſuper.] facile ſive fratrem, ſive patrem dixeris. Nam uterque *Lucius* & *Lucii filius* inſcribitur. Quocirca adeo neceſſe non eſt coloniae Neap. patronatum a Baebio Cominio [de quo dictum cap. ſuper.] geſtum ad tempora uſque Trajani differre, ut praeſtet potius ad tempora ſuperiora retrahere. Verum hoc leve eſt.

Illud profecto gravius, quod ſi ad egregium illud elogium Tito reſtitutori gymnaſii Neap. poſitum [a quo explicando prima Diatribae hujus initia proceſſere] parumper reditum facere lubeat; ex eo mihi videor aperte colligere, non ſub alio quam ſub Domitiano principe Neapolim Romanae coloniae dignitatem fuiſſe conſecutam. Quid enim? Sub Tito certe colonia non erat. Nam ſi fuiſſet; numquam ſub ultimo aut penultimo ejus anno Romanorum colonia principi illi inſcriptionem Graeco ſermone [& quidem Graeco tantum] poſuiſſet: nam Latina interpretatio marmori, ut ibi obſervavimus, poſterior acceſſit. Nec porro, ſi Neapolis ſub Tito colonia fuiſſet, ei γυμνασιαρχίαν & ceteras palaeſtricas dignitates, ſed potius duoviratum [alicubi ab Hadriano geſtum] detuliſſet. Sub Tito igitur colonia non erat. At ſtatim poſtea ſub Domitiano fuit: id quod non tantum ex Baebii Cominii patronatu coloniae Neap. quem ſub breviſſimo Nervae principatu adhuc gerebat [nam is patronatus perpetuus erat, imo & ad filios transmittebatur] intelligitur; verum & ex eo maxime quod ſub Domitiano demum [uti Parte I. cap. 1. ex Cenſoris & P.P.titulis in ultimum locum rejectis oſtendimus] Graeco elogio adjecta translatio Latina

(2) Hunc lapidem Cittadini ſchedae Canuſiae ponunt. Cujus exemplum quia altero verſu plura habet; videtur una eademque inſcriptio non tantum Neapoli, ſed & Canuſiae (for. quod Baebius domo Canuſinus eſſet) proſtitiſſe. Initium alterius verſus ex Cittadino eſt: DD. L. BEBIO. Cetera uti ſupra.

Latina fuerit. Quid enim attinebat olim ſcalptum epigramma Latine reddere, niſi quia gravitati Romanae viſum fuiſſet indecorum, ſi in Romana colonia marmor extaret uni ex Flaviis principibus poſitum, idque Graeco tantum ſermone conceptum? Itaque cum & hoc ab interpretatione marmoris ſub Domitiano ſcalpta petitum indicium, & patronatus coloniae a Cominio geſtus, in Domitiani maxime tempus conveniant; ſub eo potiſſimum Neapolim ex foederata republica Romanam coloniam evaſiſſe veriſimillime ſtatuemus.

Cum autem coloniam Romanam evaſiſſe dico, noli de ulla ſive veteranorum ſive civium Romanor. in eam deductione ritu conſueto facta cogitare. Nihil tale ceteris coloniis ſimile eveniſſe puto; nec enim in hanc urbem proprie *deducta* colonia (qua de cauſa de Neapoli colonia facta loquens, ſedulo *Deducendi* verbo ſemper abſtinui) ſed ipſamet potius cum ſuis veteribus incolis jura coloniae acquiſiviſſe dicenda erit. Neque id vero inſolitum (ultimis ſaltem reip. temporibus) fuit. Certe cum Pompeius Transpadanas colonias conderet, tale quiddam ſecutus eſt inſtitutum. Auctor ejus rei Aſconius ad Orat. in Piſonem. *Non novis*, inquit, *colonis eas conſtituit, ſed veteribus incolis manentibus, jus dedit Latii, ut poſſent habere jus, quod ceterae Latinae coloniae; ideſt ut petendi magiſtratus gratia civitatem Romanam adipiſcerentur*. Niſi quod Neapoli non jus Latii tantum, ſed plenae civitatis Romanae decus optimo maximoque jure indultum videtur; manentibus interim, uti fit, aliquamdiu quibuſdam Graecanicis inſtitutis.

C A P. IV.

Quamdiu Neapolis Romanae coloniae nomenclaturam ſervaverit.

Poſt Antonini Caracallae celeberrimam conſtitutionem, qua Romanus Orbis univerſus civitate Romana donatus fuit, inter colonias, municipia, ceteraſque imperii civitates nihil, quod adhuc etiam, intererat. Tamen antiqui decoris oſtentandi gratia hoc factum crediderim, ut urbes haud paucae aliquamdiu coloniae Romanae nomenclaturam honorificam prae ſe tulerint. Inter quas noſtra Neapolis adhuc quarto Chriſti ſaeculo in *Coloniae* appellatione ſibi mirum quantum placebat.

Nam profecto duo epigrammata apud Gruterum leguntur: quorum alterum pag. 430. n. 6. (apud Hadr. Guilielmum olim poſitum) tale eſt.

LICINI
ALFIO. LICINIO
V. P. PATRONO. CO-
LONIAE. EX. COMI-
TIBVS
REGIO. THERMENSIVM. VERE. PA-
TRONO

Alterum pag. 439. n.6. (quod apud Leucopetram in aedibus Martyrani fuiſſe proditur) ſic incipit. *L. Munatio, Conceſſiano. V. P. PATRONO * COLONIAE. pro. meritis. ejus. erga. cives * munifica. largitate. olim. honorem. devitum* (ſic pro *debitum*) * *praeſtantiſſimo. viro. praeſens tempus * exegit. quo. etiam. Munati. Conceſſiani * fili. ſui. demarchia. cumulatiore. ſumptu * liberalitatis. abundantia. univerſis * exibuit. civibus. ob. quae. teſtimonia * amoris. ſinceriſſimi. REG. primaria. ſplen * didiſſima. HERCVLANENSIVM. patrono * mirabili. ſtatuam. ponendam. decrevit.*

Jam vero quod haſce duas inſcriptiones IV. ſaeculo videri adſcribendas dixi; id plura ſuadent: primū in utroq. elogio dignitatis nota illa, V. P. h. e. *Vir perfectiſſimus* (nam de *perfectiſſimatu* exſtat in utroque Codice titulus, & plurima paſſim mentio; de quo antea fuerat altum ſilentium) deinde illud in priore titulo *Ex comitibus*, quod aevi Conſtantiniani eſſe nemo ignorat. Mitto plura quae huc pertinent. Illud valde notabile eſt, quod in priore *Regio Thermenſium*, in poſteriore *Herculanenſium* memoratur. Has & alias regiones Neapoli fuiſſe, paſſim vetera monumenta teſtantur. *Herculenſium* extat etiam apud S. Gregorium M. mentio. Chriſtianis temporibus in ſingulis hiſce regionibus ſingulae Diaconiae erant, quarum unicuique ſuus diaconus regionarius praeerat. Vide in ſeq. Diatr. Part. II. Adnot. 14.

Digitized by Google

A V C T A R I V M

De genere πολιτείας, qua Neapolitani proxime ante jura coloniae ſibi quaeſita utebantur.

Poſtea quam partes* ſuperiores duas exaraſſem, venit in mentem in id etiam breviter inquirere, ecquo jure noſtri, antequam ad coloniae decus perveniſſent, fruerentur. Et Neapolitanos quidem a primis ſuae civitatis encaeniis reipublicae Graecanicae jure, ubi vero primum eiſdem amicitia cum Romanis coaluiſſet, reip. foederatae forma gaviſos, non eſt dubium. Quaero jam numquo alio jure vixerint proxime antea, quam coloni Romanorum circiter Domitiani tempora evaderent.

Ne quemquam longis ambagibus morer; jam tum ab anno V.C. *663.* cum lege Julia civitas eſt ſociis & Latinis data, hoc ipſum Neapolitanis (utpote ſociis & bene meritis) contigiſſe, non eſt dubium. Niſi quod Cicero in illa pro Corn. Balbo, ubi de hoc negotio diſſerit, dubitandi anſam praebet, an non Neapolitani αὐτονομίαν [*ſui juris libertatem*] civitati praetulerint. *In quo*, ait, *magna contentio Heraclienſium & Neapolitanorum fuit; cum magna pars in iis civitatibus juris ſui libertatem civitati anteferrent*. At equidem minime dubito, quin ea ſententia vicerit, ut civitatem admitterent; quam praeſertim cum Graecanicis inſtitutis novo forſan exemplo copulare Neapolitanis dabatur. Vt ita cenſeam, nondum opinor animadverſus locus Strabonis facit lib. V. prope finem: *Poſt Dicaearchiam* (Latinis *Puteolos* dictam) *eſt Neapolis*. Mox ubi de hujus Graeca origine docuiſſet, paucis interjectis ait: *Aliquanto poſt obortis diſſidiis Campanos quoſdam in urbem civium loco* (Neapolitani) *receperunt: coactique ſunt antea inimiciſſimos loco familiariſſimorum habere, cum ſuos a ſe abalienaſſent. Argumento rei ſunt nomina magiſtratuum principio Graeca, poſterioribus temporibus Campanica Graecis permixta*. Quaenam Neapoli nomina magiſtratuum Campana fuerint, utinam Strabo ſignificaſſet: nec enim ea vocabula ad nos pervenerunt. Pergit porro de tempore, quo ſcribebat (nempe circa Tiberii initia) ſic teſtificans: *Plurima tamen ibi Graecorum inſtitutorum ſuperſunt veſtigia, ut gymnaſia, epheborum coetus, fratriae, & Graeca nomina* [καίπερ ὄντων Ῥωμαίων: ſic melius ſcripti codices, quam quod editum eſt, ὄντα Ῥωμαίων] *tametſi ipſi* [Neapolitani re vera nunc] *Romani ſint*. Hoc igitur vult Geographus, Graeca Neapolitanorum inſtituta adhuc vigentia non tantum ex gymnaſiis, ephebiis, fratriiſque intelligi, verum ex eo multo maxime, quod cum ipſi jam cives Romani eſſent, tamen Graeca ſibi nomina mallent quam Romana imponere. Quid inter Graecanicam ὀνομοθεσίαν, & Romanam trium nominum rationem uſque ad Strabonis aevum religioſe ſervatam interfuerit, nemo neſcit. Ergo ſub Tiberii primordiis Neapolitani, Strabone teſte, jam pridem Romana civilitate fruebantur, etſi nondum Romanorum coloni eſſent.

Nec tantum ſub Tiberio, ſed diu antea ſub extrema reipublicae Romanae liberae tempora noſtros nihilo minus cives Romanos fuiſſe, Varronis verba in IV. de L.L. ſi recte accipiantur, ſignificant. *FRATRIA*, inquit, *eſt Graecum vocabulum partis hominum, ut Neapoli* (prave antea legebatur *Apollini*: pro quo rectiſſime Scaliger repoſuit *Neapoli*) ETIAM NVNC. Mira porro vis eſt in particula ultima. ETIAM NVNC, inquit Varro, cum Neapolitani civitatem Romanam nacti viſuntur, tamen vocabula Graeca priſtinorum inſtitutorum retinent, et prae ceteris Graecum *Fratriae* nomen.

Ergo jam tum una cum ſociis & Latinis, imo & pleriſque Italicis populis (quibus etiam biennio poſt lege Plotia civitas indulta fuit) Neapolitani eo beneficio uti coeperunt. Vt per eadem tempora id noſtris eveniſſe cenſeam, ſuadet ſimilis alter ejus geographi locus prope ab initio lib. VI. Ibi de veteris illius *Magnae Graeciae* nomine atque potentia praefatus, ſic expoſtulat: *At nunc Tarento, Rhegio & Neapoli* (adhuc tunc Graecitatem retinentibus) *exceptis, omnia in barbariem ſunt redacta* [graeciſmo rejecto] *aliaque a Lucanis & Brutiis, alia a Campanis obtinentur: tametſi ab his quidem verbo, re autem vera a Romanis: nam & ipſi* [Lucani, Brut-

tii,

Digitized by Google

tii, atque Campani] *Romani ſunt*: a legis nim. Juliae atque Plotiae temporibus. Itaq. etiam Neapolitani jam ab illo uſque tempore eo beneficio frui coeperunt; etſi Romanam civitatem cum ſua Graeca πολιτείᾳ componentes, nondum inter eos tunc temporis numerabantur, quos induiſſe barbariem, Strabo conqueritur.

His jam intellectis; per hoſce diverſos ſuae πολιτείας ſtatus urbs noſtra decurrit. Jam ab initio Graeca reſp. libera prorſus & αὐτόνομος erat: deinde Romanorum foederata reſpublica: poſtea lege Julia civitatem Romanam aſſecuta, inter municipia opinor Graecanica (cujuſmodi ab eo tempore fuere aliquot in Magna Graecia) numerabatur: poſtremo exeunte primo ſaeculo Chriſtiano, ac facile ſub Domitiano principe, coloniae Romanae decus ſibi peperit: quam demum nomenclaturam (tametſi ſub Caracalla cum toto orbe jure civitatis communicato) Neapolis rata perhonorificam, adhuc IV. Chriſti ſaeculo in marmoribus retinebat. Ac demum eadem ſub CPolitanis principibus ſuam adhuc reipublicae (3) & libertatis ſpeciem oſtentabat: quam quidem libertatem eidem civitati (4) Rogerius rex aſſeruit: imo & pari libertate anno 1190. adhuc utebatur, ut ex privilegio Amalfitanis ab eo (5) ſenatu, qui tunc huic urbi praeerat conceſſo poteſt intelligi.

DIATRIBA IV.

De Eccleſiae Neap. Canonicis Cardinalibus,

Ad Par. II. cap. 2. ſect. 3. p. 117. & Adnot. 15. 16. 19. 64.

PARS PRIOR

Neapolitani cardinalatus documenta ex diplomatum ſubſcriptionibus, & ex libris ritualibus. De eo, utrum VII. an XIV. fuerint, in utramque partem diſputatur.

CAPVT I.

De quadruplici qui nunc in Sede Neapolitana cernitur, Canonicorum ordine.

Nunc quidem Capitulum Neapolitanum ex triginta non amplius Canonicis componitur: ex quibus quatuordecim primitivi ſunt, iidemque *praebendati* dicuntur, in ſeptem presbyteros, totidemque diaconos diſtincti. Praeter hoſce duos primitivos ordines, eſt ordo presbyterorum octo *ſimplicium* (quo *ſimplicium* additamento a praebendatis presbyteris ſecernuntur) ac poſtremo totidem ſubdiaconorum ordo quartus.

Et quidem ſicuti primitivorum canonicor. ſemper definitus fuit numerus, ita ut quatuordecim non excederent; ita poſt milleſimum Chriſti annum coepit aliorum praeterea additītiorū infinitus eſſe numerus: quos *ſimplices* & ſupra numerum nuncupare licebit. Hic vero ordo non tantum presbyteros diaconoſque continebat, ſed etiam *Subdiaconos*, maxime ubi his inter majores ordines locus eſſe coepit. Horum igitur additītiorum poſt XI. ſaeculum ſemper indefinitus numerus fuit: idque uſque ad Archiepiſcopum Joannem Vrſinum valuit: qui demum anno 1343. cum Capituli conſilio & conſenſu

 cano-

(3) Plura afferre poſſem, quibus oſtenderem Neapolitanae πολιτείας formam poſt Juſtiniani tempora fuiſſe ex ariſtocratia & democratia temperatam, ſi id nunc agerem. Satis nunc ſit Joannis diac. in Tranſlat. S. Severini teſtimonium luculentiſſimum, quod ſupra integrum recitavimus Diatr. I. pag. 203. *Venit dies ruinoſi decreti* (de Lucullano ſubruendo) *in quo CONSVL & OPTIMATES, necnon & POPVLOSAE phalanges ad memorati oppidi deſtructionem accincti ſunt*. Mox num. 13. *Poſtero autem die Pontifex & Clerus, DVX & OPTIMATES, paſſimque POPULUS univerſae conditionis*. Vides ut Dux, optimates, ac populus rebus omnibus non modo interfuerint, ſed praefuerint. Eadem tamen Neapolitana reſp. haud prorſus ſui juris tunc erat, ſed a Byzantinis principibus clientelae quibuſdam laxioribus habenis retinebatur.

(4) Falco Benev. in extrema hiſtoria h. e. ad ann. 1140. *Ad caſtellum S. Salvatoris civitati proximum* (Rogerius) *aſcendit, & civibus Neapolitanis ibi vocatis, negotia quaedam cum illis de LIBERTATE* (quod nomen tum immunitatem a fiſcalibus functionibus, tum etiam αὐτονομίαν notat) *civitatis, & utilitate tractavit*.

(5) Ejus privilegii initium in Diatr. I. Par. 3. Adnot. 33. protuli. Tunc rerum ſummam Aliernus ceu dux, & Conſules complures tamquam Optimates adminiſtrabant.

Digitized by Google

canonicorum omnium numerum intra XL. coercuit, ita ut praeter praebendatos XIV, alii XXVI. *ſimplices eſſent*: de quo vide Chioccarellum pag. 222. At poſtremo ſub Mario Caraffa Gregorius XIII. decem ſimplicibus canonicatibus ſuppreſſis, canonicatus tam primitivos illos XIV. praebendatos, quam ceteros *Simplices*, ultra triginta eſſe vetuit, datis ad id litteris die XIV. Dec. anno 1576. Itaque ab eo tempore quatuor fuere Canonicorum ordines, duo praebendatorum, ſive primitivae inſtitutionis [inter quos ſepteni presbyteri totidemque diaconi] duoque alii praeterea *ſimplicium* canonicorum, nim. presbyterorum octo totidemque ſubdiaconorum: quorum ſedecim ſimplicium canonicatuum proviſio ad Archiepiſcopum junctim cum Capitulo pertinet. Et hi quidem quatuor ordines ſuis ſinguli hebdomadis choro deſerviunt. Prima hebdomada ſeptem diaconorum eſt, altera ſeptem presbyterorum praebendatorum, tertia ſubdiaconorum ſimplicium, quarta presbyterorum ſimplicium.

Porro inter noſtros Canonicos fuiſſe ſemper quemdam Cardinalium Eccleſiae Neap. numerum, omnes norunt. Quis vero is Cardinalium ordo fuerit, hac Diatriba expediemus. Ac ſcio de Neap. Eccleſiae Cardinalibus Novarinum ſuo Bullario, Chioccarellum epiſcoporum chronico, Ant. Caracciolum Monumentis Eccl. Neap. pauca admodum inſperſiſſe: quae huc comportare non ſatagam; verum ſicuti mei moris eſt, meas qualeſcumque potero animadverſiones lectori apponam.

CAPVT II.

De Cardinalium Neap. eccleſiae antiquitate, ac perenni ejus tituli conſuetudine.

Hos tantae antiquitatis eſſe ajo, quantam vix in vetuſtiſſimis quibuſque eccleſiis reperire queas. S. Gregorius M. in V. epiſt. XI. ad Fortunatum epiſc. Neap. ſcribens, ei poteſtatem facit Gratianum diaconum conſtituendi eccleſiae Neapolitanae *Cardinalem*. Is tamen locus quorſum pertineat, infra viderimus. Mox octavo ſaeculo Stephanus II. (a quo *Stephania* nomen invenit) *Leonem cognomento Maurunta*, (inquit Joan. diac.) *Cardinalem ordinavit presbyterum*. Haec forſitan prima veſtigia Neapolitani cardinalatus fuerint.

Verum familiarior ejus vocabuli uſus labente ſaeculo XII. invaluit. Nam anno quidem 1100. ii, qui diplomati Petri Archiepiſcopi ſubſcribunt, quamvis de praecipuo Cathedralis clero (qui clerus diu poſtea *Capitulum* vocari conſuevit) haud dubie eſſent, tamen ii *Cardinalis* (1) titulo abſtinent. Verum anno demum 1177. inter eos qui Sergii Archiep. chartae nomen ſubſcripſere ſuum, duo *presbyteri cardinales* reperiuntur: quod & ſequentibus ſaeculis poſtea ſemper eſt factitatum. Vide ſubjectum (2) ſub-

(1) Apud Chioccarellum pag. 127. ei chartae poſt Petrum Archiepiſcopum & Sergium ducem ſubſcribunt *Aligernus indignus Sacerdos & Primicer. S. Sedis Neap. eccleſiae*, mox *Petrus Archidiac.* ejuſdem, deinde duo ejuſd. diaconi, poſtremo tres ejuſdem Subdiaconi.

Etſi, fateor, ex non uſurpato *Cardinalis* titulo non continuò arguitur, eam appellationem non dum in uſu fuiſſe. Nam Primicerius & Archidiac. etiam in ſecutae aetatis membranis, contenti ſuae dignitatis peculiari titulo, communi ſibi cum aliis cardinalatûs elogio de induſtria ſuperſedent. Adhaec Diaconi nuſquam prorſus ſe *cardinales* inſcripſeruot: Subdiaconi multo minus. Quare idcirco hinc Cardinales abſunt, quia nemo ex VII. presbyteris [qui uni ſic vocabantur] tunc ſcribendo adfuit.

(2) *Cardinalium presbyterorum ſubſcriptiones ſaeculorum trium.*

Anno, uti dixi, 1177. [apud Chioccar. p. 135.] poſt Sergium Archiep. & Joannem Archipresb. & Cimeliarcham ſignant ſua nomina duo *presbyteri Cardinales S. Neap. eccleſiae*; poſt quos tres ejuſdem diaconi, ac totidem ſubdiaconi, ſed utrique ſine *Cardinalis* titulo. Nec aliter ejuſdem Sergii diplomati ann. 1183. tres *presbyteri Cardinales S. Sedis Neap.* ſubſcribunt, ac poſtea ſine *Cardinalis* nomenclatione ejuſdem eccleſiae diaconi quatuor, ſubdiaconi ſeptem.

Adhaec Anſelmi diplomati ann. 1213. [apud Chioccar. pag. 146.] poſt Archiepiſcopum, & Archiprimicerium, *presbyteri cardinales* aliquot ſignati reperiuntur [quorum duo ſic ſubſcribunt: *Presbyter & Cardinalis*: certe quia erant alii quidam presbyteri non cardinales] at nemo diaconorum & ſubdiaconorum *Cardinalis* nomen ſibi arrogat.

Apud

Digitized by Google

ſubſcriptionum ſyllabum. Itaque medio ſaltem inter annum 1100. & 1177. intervallo *Cardinalitiae* nomenclaturae in ſubſcribendo haberi ratio coepit, ita ut id ornamenti loco apponerent.

Adhaec in tota Vrſiniana Rituum collectione nihil eſt *Cardinalium* vocabulo tritius: quod tamen nonnullis tantũ de Capitulo, uti cap. ſeq. dicetur, tribuebatur. Sed & abſtractum *Cardinalatus* nomen occurrit, & quaedam Cardinalium inſignia: de quibus infra. Haec eadem XVI. ſaeculo in libro Comitis (qui magnam partem ex Vrſiniana illa συναγωγῇ fluxit) leguntur. Saeculo eodem *Cardinalium* noſtrorum deſcriptionem elegantem dedit (3) Jul. Sanctorius in Actis ſynodi Alfonſi Carafae: ſicuti & Hannibal de Capua in Actis Viſitationis & Statu Neap. Eccleſiae commeminit. Nec unquam poſt id tempus ab ea appellatione ceſſatum fuit: niſi quod ab aliquot annis ad declinandam nominis invidiam non quidem omnes, ſed plerique ſaltem eo elogio ultro abſtinere ſolent, idque modeſtiae adſcribunt: cetera de eo parum ſolliciti, ſi ſic pergant, futurum tempus, quo cupientes titulum revocare, nequeant.

C A P V T III.

Quot numero ii Cardinales fuerint.

Communis hodie omnium, quicumque ſacras noſtras antiquitates attigerunt, ſententia eſt, *Cardinalium* nomen peraeque ad omnes canonicos eccleſiae Neapolitanae primitivos ſive praebendatos pertinere, numero XIV. quos nim. a Conſtantino neſcio quo Imperatore chronicon S. Mar. de Princ. inſti-

Apud eumd. Chioccar. pag. 157. inſtrumento in gratiam Dominicanorum anno 1231. celebrato poſt Petrum Archiep. quatuor *presbyteri Cardinales* inſcribuntur, ceteri diaconi & ſubdiaconi eo titulo abſtinent.

Poſtremo apud Chioccarellum eumdem exſtant pag. 171. & 174. ſimiles ſubſcriptiones canonicorum [tum ſcil. anni 1270. tum 1269.] in quibus non alii poſt Ayglerium Archiep. niſi tantum presbyteri quidam ſeſe *Cardinales* inſcribunt: non diaconi aut ſubdiaconi.

Et poſt quidem Ayglerii tempora chartas nullas a canonicis ſubſcriptas Chioccarellus affert: etſi alibi plures reperiri ſatis ſcio. Huc enim maxime pertinet celeberrima Archiep. Joannis Vrſini Bulla, per quam cum conſilio & conſenſu Capituli numerus Canonicorum ad XL. tantum anno 1343. reſtrictus fuit. Cui Bullae poſt Archiepiſcopum & Primicerium quinque Cardinales ſubſcribunt in hunc modum: *Ego Guillelmus Cardinalis interfui, aſſenſi* &c. Et ſic quatuor alii ſine *presbyteri* titulo. Tamen eos quinque fuiſſe ad unum omnes presbyteros praebendatos, ex eo intelligitur quod in ejuſdem Joannis Vrſini Ritibus inter diverſos canonicorum ordines alii abſolute *Diaconi*, alii abſolute *Cardinales* (hos vero aliunde certum eſt fuiſſe presb. praebendatos) alii denum ſimpliciter *Canonici* (nim. qui extra quaternorum denûm numerum) nuncupentur: eaque in libro quoque Comiti conſuetudo ſervatur. Itaque in hac Bulla poſt quinque Cardinales (haud dubie presbyteros praebendatos) alii diaconi atque Canonici aſſeuriuntur atque ſubſcribunt. Hoc monumentum qui legere volet, adeat Viſitationem S. Reſtitutae Hannibalis de Capua fol. 321. Idem in Archivo Capituli autographum in membrana deſcriptum aſſervatur.

Sed & in eodem Hannibalianae Viſitationis S. Reſtitutae volumine fol. 323. & ſeq. inter canonicorum nomina tum initio inſcripta tum in fine inſtrumenti ſubſcripta, reperitur *D. Nicolaus de Compoſta Cardinalis*. Id quod ſub Guillelmo Archiep. anno 1390. geſtum fuit.

Porro in hiſce trium ſaeculorum ſubſcriptionibus reperias interdum qui ſe *Cardinalem* ſubſcribat, ſine *presbyteri* appellatione: interdum ſic *Presbyter & Cardinalis*: alias *Presbyter* ſine τῷ *Cardinalis*: poſtremo nonnumquam, *Presbyter Subdiaconus*; quippe qui ordine presbyter, at ſtalio ſubdiaconus eſſet. Alia quoque nonnulla notatu digna notabis.

(3) Julius Sanctorius canonicae diſciplinae peritiſſimus Alfonſi Card. Carafae vicarius in ſua allocutione [quae in fine Synodi diœceſ. ann. 1565. pag. 212. legitur] qua Canonicos ad chori frequentiam hortatur, haec habet: *Rogo vos & hortor, ut memineritis Eccleſiam veſtram hanc eſſe* [obiter hic notabis ab viro egregio hodiernam Cathedralem, in qua tunc diu ante Pii V. unionem ipſe alloquebatur canonicos, non hebdomadariis, quod ſcil. hi noſtri jactant, ſed canonicis uti peculium vindicari] *Eccleſiam*, inquit, *VESTRAM HANC eſſe, & ab illius honoribus veſtrum quoſdam CANONICOS CARDINALES appellari, vetuſta, ut legi, nuncupatione. CARDINES autem illius eſſe debetis, & illam veſtris humeris & exemplis ſuſtinere, ne ſublatis* [per canonicorum in choro infrequentiam, a qua dehortatur] *CARDINIBVS, poſtes corruant, & ſuperliminaria collabantur.*

inſtitutos memorat: quorum ſeptem presbyteri, ſeptem diaconi fuere, & adhuc ſunt. Chronici locum unum attulimus initio Diatr. II. alterum inferne (4) deſcripſimus. Hos, inquam, omnes XIV. fuiſſe olim, & nunc eſſe Canonicos Cardinales ajunt. Nec poſt Hannibalis de Capua tempora [i. e. hoc & ſuperiore ſaeculo] quemquam vidi, quin id vocabulum ad illos univerſos XIV. porrigeret. Ac ne mihi quidem quemquam unum eorum, qui ſic vocantur, diuturna ferme CL. annorum poſſeſſione dejicere eſt animus. Tamen quandoquidem antiquitates ſcrutamur; videamus ecquid ea de re ſenſerit antiquitas.

Ac primum Archiepiſcopus Hannibal de Capua in Statu Eccleſiae Neap. quem ſtatim a Viſitatione perſcribendum curavit, & ſuae Viſitationi ſubjecit, ſeptem tantum canonicos *Cardinales* (5) agnovit, nempe ſeptem presbyteros praebendatos.

Hoc ipſum diu antea Stephanus de Cajeta (qui ſub Ferdinando I. rege diu Vicarius curiae Archiep. fuit) in Repetitione cap. *Ad Limina* 30. quaeſt. I. ſenſerat, aperte non alios Neapoli Cardinales agnoſcens, quam ſeptem presbyteros praebendatos, ſimulque teſtificans, ſuo tempore ſic fuiſſe (6) ſervatum.

Porro hujus non incelebris juris antiſtitis ſententiae plura ſuffragantur. I. Ac primum illae trium ſaeculorum ſubſcriptiones, quas ſupra Adnot. 2. indicavimus, ex quibus perſpicitur, ſaeculo XII. XIII. & XIV. (quibus per eas canonicor. ſubſcriptiones majoris momenti negotia corroborari moris fuit) non alios quam presbyteros praebendatos inſcripſiſſe ſe *Cardinales*. II. His accedit ex Vrſiniana Rituum collectione, quam Joan. Vrſinus Archiep. anno 1337. evulgavit, robur longe maximum: quam legenti vix dubium eſſe poterit, quin tunc temporis ſoli praebendati presbyteri *Cardinalium* nomine venirent; quippe cum ea in Vrſinianis Ritib. ſit Capituli ſumma diviſio, in *Diaconos* [qui ſemper primi nominantur] in *Cardinales* [alibi plena locutione *Presbyteros Cardinales*] atque *Canonicos*: nam qui ſupra illos primitivos quatuordecim in Capitulo numerabantur, ii ſimpliciter *Canonici* ibi vocantur. Ac ne quem taedio afficiam; qui haec plenius cognoſcere avet, adeat quae

(4) In eo Chronico fol. 6. *Qui* (Canonici tunc) *numero quatuordecim non erant plures, ut plura inſtrumenta teſtantur, & in legenda B. Athanaſii enarratur*. Vltima verba (ut alibi in Diſſert. Par. II. monui) eo pertinent, quod in longiore S. Athanaſii *Legenda*, quam nunc amiſimus, quatuordecim Canonicatuum primitivorum inſtitutio aperte ad S. Athanaſium auctorem referebatur.

(5) Hannibal de Capua in *Brevi enarratione Status Metrop. eccleſiae Neap.* ann. 1682. (quae in Actis Viſitationis ejus inſeritur) ubi de Capitulo agit, poſt narratam primaevam inſtitutionem quatuordecim tantum canonicorum, quorum ſeptem Presbyteri, totidem Diaconi fuere, ſic pergit: *Antiquis etiam monumentis habetur, olim illos ſeptem Presbyteros fuiſſe Canonicos CARDINALES nuncupatos, in quorum etiam numero Archipresbyter & Archiprimicerius connumerabantur* (porro antiqua monumenta quae laudat, haud alia certe ſunt quam chartarum ſubſcriptiones ſimiles iis, quas Adnot. 2. protulimus: quod inde etiam liquet, quod in iis interdum *Archipresb.* & *Archiprimic.* compareant) *Diaconos vero eodem Canonicorum* (non cardinalium ſcil.) *numero*. *Licet Gregorius Papa* in cap. Fraternitatem Diſt. 71. *quendam Venafranae Eccleſiae diaconum in eccleſia Neap. conceſſerit DIACONVM CARDINALEM ordinari*. De quo Gregorii loco poſtea viderimus.

(6) Repetitio cap. *Ad limina*, de qua agimus, edita Neapoli fuit anno 1475. in folio majoris moduli per Judocum Venſtain Spirenſis dioeceſ. Et quia pro more repetentium, arrepta ex cap. *Ad limina* occaſione, alio digrediens, Sacramentorum pleniſs. tractationem exſequitur; idcirco id opus in fronte prooemii ſic inſcribitur: *Vtiliſſimum & preclariſſimum Sacramentale Neapolitanum, editum per ... Dominum Stephanum de Gaeta de Neapoli* &c. Opus ſane rariſſimum (quod tantum in biblioth. Domus profeſsae Soc. Jeſu Neap. videre licuit) nec indignum, quod ad pernoſcendam ejus temporis doctrinam ſacramentariam, locorumque noſtrorum Sacramentales ritus, recudatur integrum.

In ejus operis prooemio fol. 2. a tergo, in fine col. 1. ſic legitur: *Et in dicto cap. Fraternitatem habes, quod eccleſia Neapolitana habet Cardinales: & de facto SERVATVR quod ſunt SEPTEM PRESBYTERI CANONICI CARDINALES*. Ceterum de intelligentia cap. *Fraternitatem* infra videbimus.

Digitized by Google

quae inferne (7) ſubnotavimus. III. Vrſinianae porro conſuetudines totidem plerumque verbis in Comitis librum ſaec. XVI. comportatae fuerunt: ex quo libet unicum locum (8) afferre. IV. Poſtremo ex eadem loquendi conſuetudine & illa nomina eorumdem beneficiorum abſtracta manarunt nim. ut XIV. praebendati canonicatus in VII. *Diaconatus*, totidemque *Cardinalatus* diſtinguerentur. Vide (9) locum.

C A P V T IV.

Quid in contrarium afferri poſſit, cur etiam Diaconi fuerint ex numero Cardinalium.

Praeter S. Gregorii locum [quem decrevi in ultimam aciem rejicere] qui videtur in Eccleſia Neap. agnoviſſe Cardinales dia-

(7) *Loca Rituum Vrſinianor. recenſentur de ſumma capituli partitione in Diaconos, Cardinales, atque Canonicos: in quibus non eſt dubium quin per* Diaconos *&* Cardinales *primitivi XIV. canonici (quorum VII. diaconi, ſeptemque presbyteri fuerunt) deſignentur; per* Canonicos *vero reliqui ſupra primaevum numerum.*

Ac principio in ipſa Rituum praeſatione Vrſinus ſe eorum Rituum conſuetudines ex *depoſitionibus venerabilium virorum Diaconorum, Cardinalium, Canonicorum* didiciſſe teſtatur.

Deinde eadem diviſio diſertim docetur, ubi de Dominicis Adventus, de die Cinerum, & feſtis Nativitatis, Epiphaniae, Reſurrectionis, S. Januarii de menſe Maii, Aſcenſionis, Pentecoſtes, Transfigurationis, Aſſumptionis, & Nativitatis B. M. item S. Jannarii de menſe Sept. Omnium Sanctor. &c. In quibus locis interdum ſic diſtinguitur, *Diaconi, Cardinales* & *Canonici*: alibi ſic, *Diaconi, Cardinales, & ceteri de capitulo*: alibi [quia ſic locus requirit] Diaconi a Cardinalibus tantum diſtinguuntur. Vides quot locis *Cardinales* ἀντιδιηρημένως *Diaconis* opponuntur.

Sunt porro & alia loca plurima, in quibus *Cardinalis* unius aut plurium ſine diaconis fiat mentio, nec uſquam niſi presbyter praebendatus intelligitur. Verbi cauſa in feſto Purificationis, *Vltimus*, inquit, *Cardinalis debet dicere Miſſam . . & ille idem Cardinalis ante omnia tenetur candelas benedicere*. In die Veneris Palmarum: *Et ibi* (conſuevit Archiep.) *Miſſam dicere, vel uni Cardinali committere*. Cap. 22. ſic generaliter de proceſſionibus praeſcribitur: *Quotiens . . . Archiep. Miſſam dicere nolet, unus Cardinalis tenetur dicere Miſſam ex debito in omnib. eccleſiis*, ad quas proceditur: cui Cardinali *Canonicus* (ex iis ſcil. qui ſunt extra numerum τῶν XIV. primitivorum: quos diſcriminis cauſa *Canonicos* ſimpliciter vocari dixi) *Canonicus*, inquit, *tenetur dicere Evangelium, & unus de choro* [ſive de XL. quibus etiam Hebdomadarii, ut alibi monui, continentur] *dicere epiſtolam*. In die Sabbati ſancti *Archiep. conſuevit . . ipſum* (Alleluja) *cantare cum Cardinali & Diacono ſibi aſſiſtentibus ad Altare*. In feſto SS. Petri & Pauli & S. Agrippini *Vltimus Cardinalis eccleſiae Neap. tenetur Miſſam celebrare*.

Ex his porro locis clariſſimis & illa minus forte perſpicua poſſunt intelligi, in quibus ſic ſcribitur: *Diaconi & presbyteri Cardinales*. In hunc vero cenſum refer haec Rituum loca. Vbi de I. Dominica Adventus cap. 4. *Debent . . ſtare in habitu conſueto, ſcil. Diaconi & Presbyteri Cardinales cum cappis clauſis & Canonici cum cottis.* Item in Matutinis Nativ. Dom. pluvialibus ſe induunt *Diaconi & Presbyteri Cardinales*. Nec aliter Sabbato ſancto pluvialibus ſe induunt *Diacones & Presbyteri Cardinales*. In feſto S. Januarii menſ. Maii *in cappella palatii congregari debent Diacones & presbyteri Cardinales*. Quibus locis nihil cauſae eſt cur quiſquam illud *Cardinales* non tantum ad proximiores *presbyteros*, verum etiam ad *Diaconos* referat. Nam cum in omnibus aliis plane locis diaconi Cardinalibus opponantur; hic etiam ἀντιδιηρημένως eos inter ſe opponi neceſſe eſt.

(8) In eo quem dixi Comiti libro fol. 10. ubi agitur de ritibus Archiepiſcopi celebrantis: *Planetam induit, & cum dicit INTROIBO, omnes Dyacones, & Cardinales circa eum reverenter, quamdiu dicitur, aſtare tenentur: quo finito & Altari incenſato ponit ſe in ſede ſua . . Dyacones vero & Cardinales ad dexteram ejus & levam correſpondentes* (diaconi ſcil. ad dextram ex parte Archiepiſcopi, Cardinales ad laevam ex parte oppoſita Primicerii) *ad Chorum ſuum ſtare tenentur. Vnus vero Cardinalis* (is eſt Presbyter Aſſiſtens) *debet ſibi* (Archiepiſcopo) *ſervire in Altari, quilibet videl. per edomadam; & in ſimili per edomadam Dyacones tenentur dicere Evangelium, & per edomadam Canonici* (ſimplices) *dicere Epiſtolam*.

(9) In Bulla Joann. Vrſini de Canonicor. numero ad XL. reſtringendo [cujus autographum in Archivo Capituli eſt, quaeque in Viſitatione Hannibaliana S. Reſtitutae & ad calcem Conſtit. Capit. refertur] ſermo eſt de *Reſervatis* [collationi Archiepiſcopi] . . *praebendis Primiceriatus, Ciminarchatus* [h. e. Cimeliarchatus] *DIACONATVVM & CARDINALATVVM dictae eccleſiae Neapolitanae*.

diaconos: I. ex citerioribus ſaeculis huc in primis pertinet oratio quaedam, quae in chronico S. M. de Princ. fol. 8. in Proceſſione diei omnium fid. defunctor. in choro hodiernae S. Reſtitutae pro Imperatore Conſtantino dicenda praecipitur; quae talis eſt. *Omnip. ſempit. Deus, cujus majeſtati reges atque imperatores ſubjacent, quaeſumus pro tua pietate miſerere animae famuli tui divi Imperatoris Romani Conſtantini: qui hanc Divae Reſtitutae Sacratiſſimam aedem, canonicoſque CARDINALES QVATVORDECIM in honorem tui nominis obſervantiſſime dedicavit: Per Dom. noſtr...* Haec quidem proceſſio poſterior novae cathedralis encaeniis eſt; quia in ea tota Cathedralis nova luſtrabatur, & ex ea in Sanctam Reſtitutam procedebatur. At nihil prohibet, quo minus oratio antiquior proceſſione fuerit.

II. In hodierna nova Cathedrali in Sacello S. Georgii, quod Loffredorum familiae eſt, in arca marmorea ſcriptum eſt: *Hic jacent corpora.... et Domini Cicci Loffredi de Neapoli PRIMI DIACONI CARDINALIS Majoris eccleſiae Neap. . . . qui obiit anno Dom.* 1468.

III. Ceterum quod in Vrſinianis ritibus & libro Comitis inter diaconos, presbyteros praebendatos, ceteroſque canonicos ſic diſtinguatur ut primi *Diacones* tantum; alteri abſolute *Cardinales*, ultimi abſolute *Canonici* vocentur, id diſcriminis & brevitatis cauſa factum videtur.

IV. Poſtremo S. Gregorii M. locus ex ejus epiſtolis huc eſt afferendus, maxime cum relatus a Gratiano fuerit cap. *Fraternitatem* 5. Diſt. 71. Qui locus in Pithoeana Decreti editione ſic habet. *Fortunato epiſc. Neap. Fraternitatem tuam a nobis petiiſſe recolimus, ut Gratianum Eccleſiae Benafranae diaconum tuae concederemus eccleſiae CARDINANDVM. Et quoniam nec epiſcopum.. nec propriam habet eccleſiam hoſte ſcil. prohibente... petitionem tuam non praevidimus differendam. Idcirco ſcriptis tibi praeſentibus, eum neceſſario duximus concedendum, habituro licentiam diaconum illum, noſtra interveniente auctoritate, eccleſiae tuae Deo propitio conſtituere CARDINALEM.* Habes igitur ab exeunte uſque VI. ſaeculo eccleſiae Neapolitanae *cardinalem diaconum*.

Verum longe alia mens Gregorio haec ſcribenti fuit: cui *Diaconus Cardinalis* eccleſiae cujuſpiam, non alius eſt, quam illi eccleſiae affixus, ſive *cardinatus*, & hac notione diſtinguitur ab alienae eccleſiae, ſive clerico vago. Eâdem notione Gregorius in epiſtolis, ubi de Paulo epiſcopo Nepeſino ſed eccleſiae Neap. interventore agit, hunc Paulum ab epiſcopo Cardinali diſtinguit. Porro quia in Rom. Patriarchatu nulli epiſcopo alienae eccleſiae clericum licebat aſſumere, ut eum ſuae eccleſiae incardinaret (h.e. cardinalem faceret) inconſulto Rom. Pontifice; hinc urgente juſta cauſa id Magnus Fortunato indulſit. At longe alia eſt notio *Cardinalis* quatenus dignitatem ſignificat.

Et haec quidem vera ſunt; tamen negari nequit, quin ex quo Gratiani decretum maximam in ſcholis auctoritatem invenit, perſuaſum omnibus fuerit, in eccleſia Neap. non tantum presbyteros, verum & diaconos *Cardinales* reperiri. Ex quo fit, ut longiſſimi temporis poſſeſſio [qua ab uſque medio XV. ſaec. diaconi Neap. interdum eo titulo uſi leguntur, nim. ab inſcriptionis Cicci Loffredi temporibus] Gregoriani canonis titulo ſaltem colorato haec ipſa poſſeſſio niti videatur. Hinc Hannibal de Capua in Statu Eccl. Neap. [cap. ſuperiore productus] hujus Capituli meminit: imo, quod magis mirandum, hoc ipſum a Stephano de Cajeta eopte loco allegatur, in quo cardinalatum ad VII. presbyteros praebendatos reſtringit, parvi pendens, in eo de diacono agi.

V. His etiam illud accedit, quod diaconi Eccleſiae Neap. aeque ac presbyteri praebendati cappis cardinalitiis utebantur, uti perſpicitur ex Joannis Vrſini Ritibus: in quibus cap. 4. ſic de Dominicis Adventus praeſcribitur: *Capitulum totum tam in veſperis quam in Matutinis quam etiam in Miſſa debent intereſſe & ſtare in habito conſueto, ſcil. Diaconi et Presbyteri Cardinales cum CAPPIS-CLAVSIS, et Canonici* [ſimplices, ſive ſupra numerum primitivorum: qui ſemper abſolute Canonici vocantur] *cum COTTIS*. Vides quid inter XIV. interque alios ſupra

ſupra numerum tunc temporis interfuerit. Item extremo cap. 16. ubi de Dominica Septuageſimae: *Diacones vero & Cardinales* [i. e. presb. praebendati] *debent induere in choro cappas clauſas, ſicut in Adventu uſque ad feſtum Reſurrectionis Dom.* Idem praeſcribitur in die Cinerum. Ad haec in die Paraſceves ſic legitur: *Diaconus vero . . . debet ſtare indutus cappa clauſa*. In die Lunae in Albis ſic ſcriptum eſt: *Et ibidem Diacones induti cappis clauſis, cum biretis in capite et ſine pileis, equites debent praeſtolari dictum Archiepiſcopum*, ſimiliter equitaturum, pontificaliter indutum. Quocirca non nemo (10) fallitur, qui capparum uſum ad ſolos VII. presbyteros praebendatos reſtrinxit.

V. Poſtremo illud quoque non minus diaconi quam presbyteri praebendati cum Romanis Cardinalibus commune habuerunt & hodie dum habent, quod utrique ſuos titulos eccleſiarum hujus urbis quondam illuſtrium diſpertitos habent. Vtrorumque titulos inferne (11) adnotatos reperies.

PARS

(10) Dum haec ſcriberem, incidi in quamdam Franciſci de Magiſtris Neapolitani canonici poenitentiarii allegationem ab hinc circiter centum annos editam. Nam quamvis annus editionis abſit, tamen ex epiſcopi Alexandri Ruffi litteris fol. 8. ſatis apparet, eam aut anno ipſo 1653. aut ſequenti fuiſſe conſcriptam. In ea igitur allegatione fol. 3. haec verba reperiuntur: *Ex Ritibus antiquis Capituli* (Vrſinianos Ritus intelligit) *qui conſervantur in Archivo Capituli . . . eſt, quod circa annum* 1300. *dum celebrabat Archiepiſcopus, presbyteri Cardinales, qui ſunt ſeptem primi praebendati, tenebant & geſtabant cappas ſeu pluvialia*. Porro ſi cappas cum pluvialibus confundit, fallitur: deinde ſi a numero geſtantium cappas excludit diaconos, etiam fallitur, Vrſino ipſo teſtante contrarium. Pergit: *Et reliqui canonici ſimplices geſtabant ſuperpelliceas & ſic inſpiciuntur depicti in altari S. Petri Minutulorum ejuſdem eccleſiae*. Poſtremo & hoc addit: *Domini VII. Canonici presbyteri, Cardinales* (in Ritibus Vrſinianis) *dicti, ſemper habiti fuerunt, prout habentur, pro dignitatibus, & omnes tenent locum primae dignitatis* (certe quia impedito Praelato, ipſi tantum in onus celebrationis ſuccedunt) *ut patet ex dictis . . in Majoris Eccleſiae ſtatu*. Porro *Majoris eccleſiae Status* nomine (quem ſaepe in hac allegatione citat) non illud ſatis rude & indigeſtum volumen poſtumum intellige (quod Neapoli anno 1678. a fratris filio editum, tantum partem operis priorem & iſagogicam complectitur) ſed partem alteram numquam editam, quippe quam affectam reliquerat: quae inſcribebatur, *Status Majoris eccleſiae Neapolitanae*: quam in parte priore ſaepe citat. Hanc partem alteram ajo non ſine notitiarum Capituli damno fuiſſe deperditam. Nam etſi in hoc auctore judicium & eruditionem deſideres; at ei ſinceritas & induſtria aderat; & eo ſcribebat tempore, quo Capituli tabularium adhuc opimum erat. Vtinam ea manu exarata pars altera alicubi reperiatur.

(11) *Tituli ſeptem Presbyteror. Cardinalium totidemque Diaconorum S. Neap. eccleſiae ex Canonicorum necrologio eruti*.

Tituli ſeptem presbyterales hi ſunt. Primicerii titulus eſt *Sanctae Mariae ad Cimbros*: Cimeliarchae, *Sanctor. Nicandri & Marciani*: Poenitentiarii Majoris, *Sancti Pauli Majoris*. Porro de hoc Poenitentiarii titulo quaedam adnotantur in Archivo Capituli (in libro cui titulus: *Series canonicorum defunctor.* pag. 27) quae non opus fuit huc afferre. Titulus canonici theologi: *Sancti Joannis in fonte*. Reliqui ſunt tituli presbyterales hujuſmodi tres: *Sancti Martini*; qui a Januario Majello, primo Card. presbytero praebendato poſſidetur: *Sanctae Mariae Solis & Lunae* (quae nomenclatio in eccleſiam S. Mariae Majoris convenire videtur, ut quae ab ortivo latere viam, quae *Solis* & *Lunae* dicitur, attiguam habet) eſtque nunc Canonici Joſephi Xaverii Vulteralis: ac *Sanctae Mariae Abavalium* (aliter *Abavaliae*) cum adjectione, *PROPE CRYPTAM*; quae a Canonico Alexio Symmacho Mazochio poſſidetur. Illud additamentum *Prope Cryptam*, ſi Puteolanam cryptam deſignat, erit haud dubie eccleſia *S. Mariae di piede Grotta*, ut hodie vocatur. Hodiernos poſſeſſores horum titulorum trium, quia peculiaribus canonicatuum characteribus (puta Primicerii, Cimeliarchae &c.) non diſtinguuntur, ſedulo adſcripſi. Nam dici non poteſt quantopere interſit, ne titulorum hujuſmodi memoria depereat. Nec ſatis eſt, ut ii tituli in ſingulorum praebendatorum bullis exprimantur, ſed & ut ii a XIV. ipſis praebendatis non ignorentur, & in majoris momenti ſubſcriptionibus ſinguli titulos ſuos ſubſcribere ne detrectent. Atque hi quidem ſunt tituli ſeptem presbyterales.

Sed & totidem ſunt tituli diaconales hujuſmodi: *Sanctae Mariae ad Nives ad Trivicum* (hodie Illuſtriſſ. & Reverendiſſ. Canonici Julii Torni epiſc. Arcadiopolitani, Tribunalis Mixti Judicis) alterius *Sanctae Mariae ad Nives* (nunc Ni-

PARS ALTERA

De Neapolitanis Canonicis Cardinalibus amplius : de eorum Titulis atque Diaconiis , de eo , utrum Neapolitani diaconi recte Cardinales vocentur : deque eorumdem ſupra presbyteros putativo primatu .

CAPUT I.

Multiplex tractationis hujus occaſio .

Expoſui parte I. cap. 3. & 4 quid de Cardinalitia Diaconorum VII. appellatione in utramque partem diſputari poſſit : ex quibus facile pro ſuo quiſq. captu quiverit de ea controverſia decernere: praeſertim cum ea hodie magis nominis quam ſolidioris praerogativae quaeſtio haberi debeat ; quandoquidem ex proxime dictis pari tum antiquitate, tum etiam dignatione utrique a IX. uſq. ſaeculo pollent . De hac ergo controverſia [utrum ſcil. noſtri diaconi appellandi ſint *Cardinales*] ultro aliis permitto judicium . Quod ſiquis me quoque aliquid interloqui juſſerit ; is paucis habeat , vix aliam eſſe Cathedralem ſedem [ex iis intelligo , quae canonicis cardinalibus decorantur] in qua diaconi potiore jure , quam in Neapolitana , *Cardinales* haberi & nuncupari poſſint . Verum id quia altius paullo eſt repetendum , ea de cauſa partem hanc alteram contexere animum induxi .

Acceſſit & alia duplex cauſa , cur de parte poſteriore cogitaverim . Primum ut inconſideratum Gloſſae [ad cap. *Pudor* cauſ. XXXII. q. 2.] dictum retundatur , quo *Cardinalem* Canonicum non dubitavit pari ferme loco , ac *Regem ſcachorum* habere . Vide [12] locum . Deinde quod hoc ipſo tempore , quo haec ſcribimus , ab eorum quibuſdam , quibus Canonicorum Neap. dignitas inviſa eſt , dictitari audio , primitivorum Neapolitanae ſedis canonicorum collegium nihil re vera aliud quam meram parochorum urbis συναγωγὴν [*collectionem*] fuiſſe, idque ex titulis , quibus ſinguli illorum inſigniuntur fieri manifeſtum . Id nempe probro dant , in quo praecipua canonicorum noſtratium praerogativa vertitur; quae noſtros hoc Neapoli fuiſſe docet , quod Romae S. R. E. Cardinales : quorum ſcil. originem ſi excutias , eos veros Rom. eccleſiae parochos ab initio fuiſſe haud dubie reperies . Et tamen jam inde a Magni Gregorii temporibus erat eorum jure ac merito celſum ſane faſtigium , ut

colai Canonici Caraccioli) *Sancti Angeli de Ciutiis , nuncupati AD PENNINUM* , nunc tranſlati ad eccleſiam S. Reſtitutae (poſſidetur hodie a Canonico Nicol. Sanchez) *Sanctae Julianiſſae* (eſt hodie Canonici Antonii Pignatelli) *Sancti Georgii Majoris*(impraeſentiarum canonici Andreae Sanblaſii) *Sancti Georgii de Afragola* (Canonici Joan. Bapt. Hodiernae) *Sanctae Mariae ad Plateam* : qui eſt Canonici Dominici Fuſci .

Appellatio illa *S. Julianiſſae* [vulgo *S. Giulianeſſa*] ex eo prodiit , quod S. Martyr Juliana [cujus peculiaris cultus cum reliquiis Neapoli viguit] caſu patrio more Graecorum ſcribebatur olim JULIANES (ſicuti in Kalend. marmoreo die XVI. Febr. ſcalpitur · idque familiarius JULIANIS pronuntiabatur , Graecis ſcil. noſtratibus Eta ut I efferentibus . Ex his vero duobus ſcribendi & pronuntiandi modis natae ſunt vulgares *Sanctae Julianiſſae* aut *Julianeſſae* appellationes .

Quam vellem , extiteret aliquis , qui hos Neapolitani Capituli titulos [quos certum eſt ex intervallo variaſſe , & interdum unum alteri ſubrogatum] ſimilique cetera Sacrae Neap. antiquitatis veſtigia, poſt Petri de Stephano , Caeſaris de Engenio , Caroli de Lellis , & Ant. Caraccioli induſtriam, repetitis majore cum judicii ſagacitate cu-ris eruderanda ſuſciperet .

(12) Gloſſa ad c. *Pudor* XXXII. q. 2. ad illud Ambroſii , *Ut Virginitas Mariae falleret principem mundi* , ſic commentatur : *Ad deriſionem dicitur PRINCEPS . ſicut dicitur REX SCHACORUM , vel CARDINALIS RAVENNAS* (nam ſicuti Neapoli canonici Cardinales vocabantur abſolute *Cardinales*, uti ſup. Adn. 7. 8. ex Urſino & ex Comito oſtendimus ; ſic etiam Ravennae) *non tamen ſimpliciter eſt Rex vel Cardinalis* . Quod incondita quadam ſimplicitate a Gloſſographo dictum , poſtea pragmatici plures in deteriorem partem uſurparunt . Atqui ut ille ait ,

Faciunt nae intelligendo ut nihil intelligant .

Fateor quidem *Regem Schacorum* non niſi metaphorice ſic vocari. At quis unquam ſomniavit coloniarum ſenatum atque rempublicam , ut & conſules , praetores , cenſores , quaeſtores colonicos in vetuſtis titulis atque auctoribus occurrentes, non idem in ſuis coloniis fuiſſe, quod eadem nomina in urbe principe deſignabant? Idem prorſus dicendum de *Cardinalibus* : qui ubicumque fuerunt , haud aliud certe in ſua quique eccleſia fuere, quam quod Romae & per totum orbem Chriſtianum S. R. E. Cardinales .

ut ex Gregorii [13] vita diſcimus. Ergo quam libentiſſime ſinimus, ſimile Cardinalium Neapolitanae eccleſiae exordium ab eorum gloriae invidis agnoſci. Nam quamquam in rebus aliis haud recte ſemper *Parvis componere magna ſolemus* [quod poeta de ſimplicioribus pecuariis Romam cum patria ſua comparantibus cecinit]hic certe ea comparatio minime omnium abſurda videtur. Nam ſicuti Neapolis quamdiu colonia Romana fuit, ea reſpublica per omnia ſimilis reipublicae Romanae fuerit neceſſe eſt; haud ſecus Neapolitanae eccleſiae non poteſt non eſſe magnificum, ut imaginem quam ſimillimam eccleſiae Romanae geſſerit. Ergo ſicuti Romae Pontifex Max. titulorum urbis presbyteros, dictos *Cardinales*, in curam non tantum urbis ſed & totius orbis ſibi adſeſſores habuit; par etiam Neapoli ex titulorum urbanorum presbyteris ſenatus coaluit, eodem *Cardinalium* vocabulo inſignitus, ſuo pontifici adſidens, cum eoque curas gregis diſpertitas habens. Hactenus reſponſum tum Gloſſographo ſit, tum dignitatis noſtrorum canonicorum aemulis. Nunc penſum propoſitum urgeamus.

C A P V T II.

De Cardinalium Romanae et aliarum eccleſiarum notione & origine: quodque ea vox, quatenus dignitatis eſt, initio tantum titulorum urbanorum presbyteris peculiaris, tandem communicari etiam cum diaconis, interdum & ſubdiaconis coeperit.

Poſt Panvinium alioſque viros egregios, quorum accurati exſtant de Cardinalibus commentarii, tamen adhuc in ea tractatione *lucidus ordo* ille Horatianus, ni fallor, deſideratur. Quod non eo dico, quaſi qui pollicear, me fluitanti adhuc ὕλῃ [*materiae*] frena injecturum, lucemque eximiam allaturum. At cuperem certe, ſi otium & facultas eſſet. Nunc paucis rem expediam.

1. Vt a vocabuli notione ordiar; ea mihi jam inde ab initio videtur fuiſſe duplex: quarum unam ab altera, quoties opus, ſedulo diſtinxiſſe magnopere intererit: quod niſi facias, id non leves cardinalitiis originibus tenebras offuderit. Ergo prior illa eſt *Cardinalis* acceptio, qua ea vox πρός τι [*ad aliud*] referebatur: veluti cum epiſcopus, presbyter aut diaconus Cardinalis ille vocatur, qui ſuae ſedi, titulo aut diaconiae *cardinatur* [ut Gregorii vocabulo utar] ac ſtabiliter affigitur: qua ratione *Cardinalis* ἀναδιηρημένος illi opponitur, qui mobilis ac temporarius eſt, cuique neceſſitatis cujuslibet gratia alicujus eccleſiae ſervitus commendatur. Notionis hujus exempla pauca admodum inferne (14) propoſui. Hanc no-

 tio-

(13) Joannes diac. in Gregorii vita narrat S. Pontificem nulli unquam eccleſiae ſuae Cardinalium niſi conſentienti epiſcopale onus impoſuiſſe, *Ne*, inquit, *ſub hujuſmodi occaſione quemquam eliminando deponere videretur*. Porro illud *Deponere* vidi ab viris eruditiſſimis ſic accipi, quaſi ſit *Exauctorare* aut *Deſtituere*: quod cave credas. Scriptores eccleſiaſtici totis chartis *Deponere* pro eo uſurparunt, quod eſt ex alto dejicere. Profecto tanti ſub Gregorio Pontifice Romanus Cardinalatus erat, ut *deponi* h. e. ex faſtigio dejici viderentur, ſi relicto cardinalatu epiſcopatum cogerentur aſſumere. Idem vitae ſcriptor: *Item Cardinales violenter in Parochiis* [h. e. dioeceſibus] *ordinatos forenſibus, in priſtinum Cardinem Gregorius revocabat*.

(14) Haec notio perantiqua eſt. Auguſtini aetate Petilianus Donatiſta in Collatione Carthag. conquerebatur, a Catholicis uni eidemque eccleſiae alios epiſcopos fuiſſe ſuperinductos, *praeter Cardinales atque authenticos epiſcopos* (Donatiſtas) quos tantum pro veris eccleſiae ſuae ſponſis agnoſcebat. Mox Gelaſius I. Papa relatus a Gratiano Diſt. 24. cap. 4. *pontificem Cardinalem* epiſcopo *viſitatori* opponebat. In Gregorii epiſtolis acceptionis hujus plurima ſunt documenta: quorum duobus ad Neapolim pertinentibus contentus ero. Eorum unum in eod. Grat. decreto refertur cap. 5. *Fraternitatem* Diſt. 71. ubi Fortunato Epiſcopo Neapolitano permittit, ut Gratianum (qui Venafranae eccleſiae diaconus fuerat) eccleſiae Neapolitanae *cardinaret*, ſive, uti ſtatim addit, ejuſdem eccleſiae *conſtitueret cardinalem*. Quod non abſoluta notione eſt accipiendum, quaſi uni tunc diaconi *cardinales* fuerint, ſicuti diu poſtea dici coeperunt; ſed relativa, comparate ſcil. ad diaconos mobiles atque vagos. Ac plura ſunt hujuſmodi apud Gregorium loca: in quibus, ubi de epiſcopo *Cardinali*, aut diacono *cardinali* loquitur, cave ne notio abſoluta tibi obverſetur animo;

tionem ideo *relativam*, uti loquuntur, dixi, quia per eam *Cardinalis* vox nullam eximiam dignitatem importat, ſed tantum cardinat immobiliter clericos eosdemque opponit vagis, ſubſidiariis, uno verbo non cardinatis.

2. Altera porro *Cardinalis* notio abſoluta erat, qua ſub eo nomine eccleſiaſtica dignitas continetur: qua acceptione vox *Cardinalis* tam Romae quam extra non alios primitus, quam ſolos presbyteros meo judicio notabat. Nec quoſvis notare presbyteros nata erat, ſed proprie titulorum presbyteros ſive parochos: ac ne hos quidem omnes, ſed urbanos, non item rurales. Qua quidem *Cardinalis* deſcriptione omnia mihi videor fuiſſe complexus, ita ut primaevus *cardinalis* non ſit plane alius, quam proprius urbani alicujus tituli presbyter. Quam finitionem antequam argumentis comprobem, pauca admodum de eccleſiarum differentiis ſunt praedicenda.

3. Praeter epiſcopalem ſedem, tria aedium ſacrarum genera in urbibus erant, his diſtincta nominibus, ut aliae *Tituli* diceren-tur, aliae *Diaconiae*, aliae minora quaedam ac plerumque privata *oratoria*. Vt ab ultimis incipiam; illa dicebantur *Oratoria* [etſi id nomen latius interdum patuit, ita ut nonnumquam de majoribus aedibus uſurparetur; ac viciſſim minores aedes ſaepe *eccleſiae* aut *baſilicae*, praeſertim ab Joanne diac. Chronographo noſtro, vocarentur: verum non id nunc anxie moror] ergo illa nunc voco *oratoria*, in quibus non modo baptiſterium nullum erat, verum ne Miſſas quidem publicas fieri permittebatur: quorum ſpecimen aliquod ſeorſum (15) exhibeo. Jam vero in ſingulis urbium regionibus *Diaconiae* erant, h. e. quaſi quaedam, hoſpitales domus, quarum ſingulis ſuus diaconus regionarius praeerat, in quibus pauperes, debiles, viduae, pupilli aliaeque perſonae miſerabiles omni ſubſidiorum genere fovebantur. Ab ſingulis diaconiis ſuae ſacrae aedes non aberant: quae & ipſae nuncupabantur *Diaconiae*: quarum etiam nunc Neapoli ſuperſunt aliquot non ſine antiquis ejus rei indicibus (16) teſtimoniis. Poſtremo & *Tituli* presbyterales [maximae

poſt

animo; quae illa aetate tantum in presbyteris ſuorum cardinum locum habebat. Ad nos pertinet & Gregorii locus de Paulo epiſc. Nepeſino, quem interventorem ſive viſitatorem eccleſiae Neap. (cujus epiſcopum depoſuerat) tamdiu dedit, donec Neapolitana eccleſia epiſcopum *Cardinalem* & immobiliter affixum [qua ratione ea vox ab interventore diſtinguitur] nanciſceretur.

(15) Horum quoque oratoriorum meminit Gregorius pluries. Veluti cum Caſtorio epiſc. Ariminenſi *Oratorii* in gratiam Timotheae ill. feminae conſecrandi poteſtatem facit, abſque *Miſſis publicis*, & *ita ut* ... *nec baptiſterium conſtruatur*, *nec presbyterum* conſtituat *cardinalem* h. e. eum honore ſui cardinis. Hoc ipſum epiſcopo Firmano ſub ead. prorſus cautione permittit. At vero in altera ad eumdem epiſc. Firmanum epiſtola, eccleſiae conſecrandae, & presbyteri Cardinalis in eadem conſtituendi (ad exemplum ſcil. legitimorum titulorum) dat veniam lib. X. ep. 12.

(16) *De S. Neap. Eccleſiae Diaconiis. Fuiſſe in ſingulis regionib. ſingulas: quo locus vitae Athanaſii refertur. Tres celebres Diaconiae ex auctorib. & marmorib. eruuntur. Eas fuiſſe ſeptem, quot Romae, oſtenditur; & earum diaconos fuiſſe illosmet, quorum in Capitulo Neap. numerus adhuc ſeptenarius viget.*

Diaconiarum nomine intelliguntur loca, in quibus per *diaconos regionarios* ſingulis diaconiis affixos perſonae miſerabiles alebantur aut congruis ſubſidiis juvabantur. Sua ſingulis hiſce diaconiis oratoria aderant, a quibus & ipſae diaconiae nomen ſibi quaerebant. Nec dubium eſt, quin diaconiae totidem Neapoli fuerint, quot regiones. Nam eo potiſſimum pertinet illud, quod in longioris Athanaſii vitae prologo legitur: *In qua* [urbe Neapoli] *etiam indigenae & inquilini non circumeundo domos in peregrinorum habitu ſtipem publice expetunt, ſed loco quo commorantur* [h. e. in regione quiſque ſua] *omnia neceſſaria quae deſiderant animo, abundantiſſime* [a ſuis Regionariis diaconiis] *percipiunt; & juxta praeceptum dominicum, praedictae urbis accolae potius Lazaros quaeritant, & exhibent largius quibus indigent, quam inopes affluentium inquirant opes.*

Et hujuſmodi diaconiarum etiam nunc quaedam ſuperſunt nomina. Celeberrima illa *S. Januarii diaconia* fuit, quam Agnellus epiſcopus [teſte Joan. diac.] fecerat, quaeque aevo poſteriore *Eccleſia S. Januarii ad Jaconiam* vocabatur, hodie vero verſa eſt in parochiam illam, quae *S. Ianuarii*

Digitized by Google

poſt Cathedralem eccleſiam dignitatis] plures pauciorefve pro modulo urbium ſingularum erant : de quibus jam eſt dicendum.

4. De urbis Romae Titulis deque eorum mira antiquitate, natura, numero, tam multa nobis virorum induſtriorum accuratio perſcripta & elimata reliquit, ut quidquam eorum vigiliis velle adjungere, loco praeſertim alieno, prorſus ineptiſſimum ducam. Verbo uno, hoc *Tituli* antiquis erant, quod aevo poſteriore *Plebes* [unde Italis *Pieve* & *Piovano*] quodque hodie *Parochias* dicimus. Harum ſingulis ſuus presbyter praeerat; atque is demum unus, ſi recte accipimus, vetus ille *Cardinalis* erat, & abſoluta non relativa notione ſic vocabatur: quod quoties audis, dignitatis eccleſiaſticae, ſive [uti nunc loquimur] beneficii nomen intellige.

5. Quaerent fortaſſe cur hi dumtaxat Titulorum presbyteri *Cardinales* vocarentur. Quibus reſponſum volo, Titulos hoſce alio nomine *Cardines* fuiſſe vocatos : de quo plura proferre antiquorum (17) loca poſſim, niſi

nuarii ad Vlmum dicitur. Huic diaconiae affixus fuit Joannes ille diaconus, qui chronicon epiſcoporum, & alia plura ſcripſit, qui proinde amat ſe *diaconum S. Januarii* inſcribere.

Fuit & altera non minus celebris ſub nomine *S. Andreae* [hodie cum adjectione *Ad Nidum*] de qua tum S. Gregorius in epiſtolis loquitur, tum etiam notiſſima hujuſmodi inſcriptio in Eccleſia S. Andreae ad Nidum, quam aliorum fide recito : *Hic in pace membra ſunt poſita Theodimi ſubdiac. reg.* [regionarii] *& rect. ſce ſed. Apoſt. & diſp.* [h. c. diſpenſatoris : in Diurno Rom. cap. 7. tit. 17. *Diſpenſator.. in eadem diaconia*] *hujus diac.* (diaconiae) *beati Andreae*. Ex ea inſcriptione colligimus, in pleriſque Diaconiis praeter Diaconum regionarium ei Diaconiae primario affixum, fuiſſe & ſubdiaconum, item *regionarium* nuncupatum, cui *Diſpenſatoris* [qui Graece ὀικονόμος, at in marmoribus Romanis modo *Vilicus*, modo *Diſpenſator* vocatur] munus incumbebat. Ordo Romanus tam diaconi quam ſubdiaconi Regionarii meminit, notans, *Septem fuiſſe regiones eccleſiaſtici ordinis urbis Romae; & unicuique regionem ſingulos Diaconos Regionarios habuiſſe; & uniuſcujuſque regionis Acolytos per manum Subdiaconi REGIONARII DIACONO regionis ſuae, cauſa officii, ſubditos fuiſſe*. Porro Theodimus iſte, de quo lapis loquitur, fuit praeterea RECT. SCE SED. APOST. h. e. *Rector ſanctae ſedis Apoſtolicae*. Hi Roma mitti in provincias ſolebant patrimonium Rom. Eccleſiae curaturi [nam *Rectores Apoſtolici patrimonii* aliter vocabantur] at interdum id munus alicui clerico provinciali demandabatur, ſicuti huic Theodimo; quem Neapolitanum fuiſſe, ſuſpicor. Porro hanc S. Andreae ad Nidum Diaconiam, illam ipſam fuiſſe conjicio, de qua Hadrianus Papa ad Carolum M. ſcripſit his verbis : *Emiſit nobis Stephanus* (ſecundus, qui VIII. exeunte ſaeculo ſedit, Stephaniae auctor) *Neap. epiſcopus per ſuos apices, Diaconiam juris ſanctae noſtrae eccleſiae ſibi concedi*. Vide reliqua epiſt. hujus apud Chioccarellum pag. 76. Cum ergo haec diacon a *Subdiaconum regionarium* ſimulque *rectorem ſanctae ſedis Apoſt.* habuerit; facile illa fuerit juris Rom. eccleſiae Diaconia, de qua loquitur Hadrianus : quae videtur poſtea, concedente Hadriano, Stephano & Neapolitanae ſedi fuiſſe conceſſa.

Sed & in eccleſia SS. Joannis & Pauli titulus hujuſmodi fuit : *Θεοδωρος υπατος και δυξ απο θεμελιων τον ναον οικοδομησας και την* ΔΙΑΚΟΝΙΑΝ *εκ νεων αρξας εν ινδικτ. τεταρτη της βασιλειας Λεοντος* (vulgo aliqui edidere ACONTOC) *και Κωνσταντινου των θεοφιλων αυτοκρατορων βιωσας εν πιστει και τροπω εκ μηνος οκτωβριου ενθαδε βιωσας χρισ.... Theodorus conſul & dux qui a fundamentis eccleſiam aedificavit, & diaconiam ab inchoato perfecit indict. IV. imperantibus Leone & Conſtantino Deo dilectis imperatoribus* &c. Nam reliqua ſunt paullo impeditiora, quae ex ipſo lapide, a me non viſo, facile extricabuntur.

Ac fuiſſe Neapoli plures alias non eſt dubium : nec dubie ſeptem; nam totidem Ordo Romanus Romae numerabat. Ergo ſeptem hiſce Neapolitanis Diaconiis praeerant Diaconi ſeptem : qui, poſtea quam Athanaſius Canonicorum collegium in ſua Cathedrali inſtituit, illi ſeptem diaconi fuere, qui etiam nunc in Capitulo Neapolitano ſunt, ſuis ſinguli Diaconiis affixi : niſi quod diaconiae illae identidem (ut etiam presbyterorum tituli) mutatae fuerunt.

(17) Joannes diaconus in vita Gregorii : *Item Cardinales* (ii ſunt titulorum urbanorum presbyteri) *violenter in parochiis ordinatos forenſibus, in PRISTINVM CARDINEM Gregorius revocabat*. Eoſdem *Presbyteros ſui cardinis* appellarunt Leo IV. in Conc. Rom. an. 853. & Joannes VIII. epiſt. 85. 89.

Porro ab januarum cardinibus (h. c. binis foraminibus aereis aut marmoreis, ſuperiore uno, inferiore altero, in quibus olim fores patefiebant

ſi feſtinarem. Ob eam igitur cauſam qui alicui horum cardinum affixus erat, is dicebatur *presbyter Cardinalis*, ſive [ut aliter loquebantur] *ſui Cardinis presbyter*.

6. Et in hunc quidem modum uſque ad milleſimum circiter Chriſti annum cardinalitiae dignitatis incunabula ſeſe habebant: quo univerſo tempore tum in ſcriptoribus atque chartis, tum etiam in conciliorum (18) aut diplomatum ſubſcriptionibus, non alii Cardinales Romani quam titulorum presbyteri reperiuntur, dum interim Diaconi regionum (19) ſeu Diaconiarum urbis Romae nomina ſibi adſcriberent, ſive alioqui nudo diaconi nomine contenti erant. Ac ſero tandem eo ventū fuit, ut intermiſſa diaconiarum hoſpitalitate, eaedem ex Diaconiis, quod ante fuerant, Tituli [h. e. *Cardines*] diaconales evaderent, ac proinde *Cardinalium* nomen commune diaconis illis titularibus fieret. Nec multo aliter extra Romam ſeſe res habuit, ut infra oſtendam.

7. Jam ergo intelligere incipimus veram eſſe finitionem primaevi Cardinalis illam, quam initio num. 2. tradidi. Non enim alii Cardinales quam presbyteri erant; nam diaconi, ut & aliquamdiu ſubdiaconi, non niſi decimo & undecimo Chriſti ſaeculo id ſibi nomen adſcripſerunt. Deinde non omnes presbyteri continuo cardinales erant, ſed dumtaxat ſingulorum titulorum ſive cardinum ſinguli. Poſtremo ne omnium quidem titulorum presbyteri Cardinales dicebantur, ſed urbanorum (20) dumtaxat.

8. De

bant & claudebantur) factum eſt, ut praecipua quaeque, unde res aliae dependent, *Cardines* dicantur. Hinc in re gromatica *Cardo* eſt limes ille primus, ſecundum quem alios poſtea convenienter ſignari neceſſe eſt. Pari ratione Caeli cardines ſunt meridies & ſeptentrio; item cardines mundi ſunt plagae quatuor; & cardines temporum ſunt ver, & cetera temporum initia. Poſtremo & in re politica aliquando opinor placuit, ut Aſiana & Africana praefectura *Cardines* vocarentur, plane quia in iis maxime tota imperii ratio vertebatur. Ejus nomenclaturae argumento eſt quod in Officiorum Theodoſii libro, Praefecti praetorio Aſianae dioeceſeos, & Africae Praefectus vocantur *Cardinales*: certe quia dioeceſes illae *Cardines*, ut arbitror, nuncupari conſueverant.

Simili prorſus de cauſa in eccleſiaſtica adminiſtratione Romanae urbis, & eodem exemplo aliarum plurium, Tituli [quorum ſingulis ſuus presbyter tamquam praefectus praeerat] *Cardines* vocitabantur, & eorum praefecti *Cardinales* dicebantur.

(18) Verbi cauſa in Conc. Rom. anni 993. ſub Joanne XV. ſoli presbyteri inſcribunt ſe *Cardinales* [puta *Presbyter & Cardinalis S. Xyſti*] non autem diaconi. Sic etiam in aliis eorum temporum monumentis, ac multo plus in antiquioribus. Veluti in decreto Synodi Romanae ſub Stephano IV. *Siquis ... in gradum Majorum Sanctae Romanae Eccleſiae, ideſt presbyterorum Cardinalium, & diaconorum ire praeſumpſerit* &c. Hinc vides VIII. ſaeculo Rom. eccleſiae Diaconos inter *Majores* juxta cum presbyteris connumeratos, & tamen nondum *Cardinales* fuiſſe appellatos. Sed & in Actis Concilii Rom. ſub Ottone I. ann. 963. *Tunc Romani pontifices* [ii ſcil. qui poſtea *epiſcopi Cardinales* audierunt] *et Cardinales presbyteri, ac Diaconi cum univerſa plebe dixerunt*. Otto ipſe de eadem re ſic alloquitur Papam Joannem: *Dum filios veſtros, Romanos ſcil. epiſcopos, Cardinales presbyteros, & Diaconos* [nondum Cardinalibus accenſitos, ſed illis tamen *ἰσοτίμους*] *& univerſam plebem de veſtra abſentia percontaremur*.

Quae cum ita ſint; ſiqua monumenta antiquiora reperiantur, in quibus diaconi *Cardinales* vocentur, ſtatim tibi *νοθείας* ſuſpicio ſubeat. Vt cum Ruſticus quidam diaconus in lemmate Diſputationis adverſus Acephalos inſcribitur *Cardinalis diaconus*, ea inſcriptio haud dubie poſterior eſt; nam Ruſticus ipſe in praefatione ſe fatetur *Diaconum*, & quidem eccleſiae Romanae & univerſalis, ſine ulla cardinalatus mentione. Sic Facundus Hermian. *Venerab. Pelagius & Anatolius Rom. Diaconi, debitam ... ſolicitudinem pro eccleſia Dei* (univerſa) gerentes. Sic etiam Dial. I. Gregorius: *Paſchaſius hujus Apoſtolicae ſedis Diaconus*. Nec unquam diaconus tunc temporis *Cardinalis* vocabatur, niſi ſicubi a non cardinato diſtinguendus eſſet.

(19) Conciliis Romanis ſub Symmacho presbyteri Titulos urbanos ſibi ſubnectunt, at diaconi non Titulos ſed regiones urbis, in quibus ſuas diaconias haberent; non enim *Titulares*, ſed *Regionarii erant*.

(20) In Epiſtola Zachariae Papae ad Pipinum: *De presbyteris agrorum quam reverentiam debeant exhibere epiſcopis & presbyteris cardinalibus*. Vbi *presbyteri cardinales* ſunt cardinum ſive titulorum urbis presbyteri. At in Galliis forſitan aliud obtinebat, uti ex Conc. Meldenſi ann. 845. liquet: *Vt titulos Cardinales in urbibus vel ſuburbiis* &c.

8. De epiſcopis Romae vicinioribus, qui & ipſi aliquando nomen *Cardinalium*, ſive Rom. Pontificis *Collateralium* arripuerunt, nihil addo; quippe hi ſolius Rom. Eccleſiae peculiares fuerunt. Iidem, [ut in Diſſert. hiſt. Par. II. cum de canonicorum inſtitutione agerem, dictum fuit] *Hebdomadarii* vocabantur, ut qui quotidie per vices in Salvatoris baſilica celebrarent: ad quorum ſimilitudinem Athanaſius in ſua Neapolitana Salvatoris baſilica VII. Cardinales presbyteros quotidie ſacra facturos [ob id *Hebdomadarios* nuncupatos] inſtituit.

Habes compendiariam non modo Romani ſed & ceterarum urbium cardinalatûs notionem, eo pertinentem, ut intelligas, ante milleſimum circ. Chriſti annum nec Romae nec alibi fuiſſe *diaconos cardinales*, etſi permagna ſemper fuerit ubique gentium diaconorum dignitas & auctoritas. Interim in tranſitu argumento ſatis obſcuro quamvis perparum affudiſſe lucis aliquando forſitan proderit.

C A P V T III.

De Neapolitanorum Cardinalium origine & in corpus unum coalitione.

Sicuti ad urbis Romae effigiem ceterae urbes imperii in civili adminiſtratione, & magiſtratibus ordinandis ſe conformabant; pari prorſus ratione Eccleſiae Romanae matris atque magiſtrae πολιτείαν etiã ceterae Occidentis eccleſiae referebant. Vt a Galliis ordiar, ſcio Gallum quemdam auctorem libelli *de origine Cardinalium* [apud Vanꝭſp. par. 1. tit. 22. cap. 1. n. 7.] oſtendiſſe, in Gallicanis eccleſiis Curiones ſive parochos uſque ad XI. ſaeculum *Presbyteros cardinales* vocatos: quod diu ante hunc libellum [a me numquam viſum] Duarenus docuerat. Sed & hoc ipſum Ant. Auguſtinus ad Cap. 2. extra *De offic. Archipresb.* ante affirmaverat. Vide (21) locum. In Italia vero quis dubitat, quin eadem prorſus nomenclatio paſſim ubique in uſu promiſcuo fuerit?

Itaque dubium nullum eſt, quin Neapoli eadem omnia, quae Romae, in uſu fuerint. Ergo ſicuti Romae Titulorum Curiones vocabantur *Presbyteri Cardinales*, diaconiarum vero curatores *Diaconi Regionarii* nuncupabantur; idem prorſus antiquitus Neapoli uſque ad IX. ſaeculum in uſu fuit. Nam Presbyterorum Cardinalium illuſtre documentum habemus in Maurunte illo, quem VIII. ſaeculo Stephanus epiſcopus Neapoli *Presbyterum Cardinalem* [h. e. alicujus Tituli urbani parochum] creavit, teſte Joanne diac. in Stephano II. De diaconis vero regionariis plura exempla ſupra Adnot. 16. protulimus.

Jam vero Romae poſtmodum Cardinales, qui hactenus fuerant per Titulos urbis diſpertiti, coeperunt in quaedam Cardinalium ſeptenûm collegia, in ſingulis patriarchalibus Baſilicis ſingula, coaleſcere, ut ibi quotidie Miſſas publicas in orbem celebrarent. Quando primum id Romae factum, haud plane conſtat: verum de re univerſa quaedam inferne (22) adſperſimus. Vbi primum igitur id Romae fieri coepit, id ſtatim & urbes

(21) Cap. *Miniſterium* de Offic. Archipr. a Leone (IX. uti volunt) ſic Archipresbytero praeſcribitur: *Vt diligenti cura provideat miniſterium Sacerdotum Cardinalium, qui ſollemne debent agere officium in communicatione Corporis & Sanguinis Domini noſtri Jeſu Chriſti, a ſacroſancto die Dominico incipiendo,* (ut) *per omnes horas canonicas indeclinabiliter perſeverent, ut opus Dei digne & ſancte perficiatur ab eo cui committitur.* Et infra. *Provideat etiam Archipresbyter vitam Sacerdotum Cardinalium* &c.

Ad quem locum ſic ab Antonio Auguſtino adnotatum fuit: Sacerdotes Cardinales *hoc loco non urbis tantum Romae ſed aliarum etiam civitatum PRIMOS interpretamur, quibus TITVLI vel eſt parochiae committuntur.*

(22) Duo Romae, diverſis tamen temporibus, inſtituta exorta fuiſſe reperio. Prius illud fuit, ut in Lateranenſi Salvatoris eccleſia ſeptem epiſcopi viciniores [qui & *Cardinales*, & *Hebdomadarii*, & *Collaterales* Romani Pontificis vocabantur] quotidie per vices ſacra facerent: alterum quo poſtea idem in quatuor aliis baſilicis [S. Mariae Majoris, S. Petri, S. Pauli, S. Laurentii] uti per alios Cardinales presbyteros ſeptenos fieret, decretum fuit.

Ac prius quidem inſtitutum cum in Diſſert. Hiſtor. pag. 123. & 124. expoſuiſſem; ſimul oſtendi, illud Stephano IV. vergentis octavi ſaeculi Pontifice [in cujus vita hoc refertur] aliquanto au-

ti-

urbes ceterae ſunt imitatae. Ac Neapoli praeſertim ſtatim Athanaſius tantumdem praeſtitit, ut alibi (23) ex utraque S. Athanaſii vita demonſtravimus: quae non eſt opus recoquere. Nec dubium eſt quin aggregati ab Athanaſio *ſacerdotes hebdomadarii*, non alii quam presbyteri Curiones Titulorum[quos adhuc ſibi Canonici noſtri adſcribunt, etſi ſubinde mutatos] fuerint, quod tantumdem eſt ac *Cardinales*. Et ea quoque in illuſtrioribus ſedibus aliis initia Collegiorum canonicalium tunc inſtitutorum fuiſſe, minime dubium eſt, uti conſtat ex Leonis IX. verbis quae Adnot. 21. integra adſcripſimus, iterumque (24) ſubjicimus.

Ab Athanaſiano autem collegio non abfuiſſe Diaconos, neceſſitas omnino poſcebat. Hinc praeter Sacerdotes hebdomadarios ſeptem, totidem diaconos (illos dico primarios ac regionarios) ab Athanaſio fuiſſe aggregatos, & neceſſitas plane ſuadet, & *Legenda* (25) vetus S. Athanaſii prodebat. Hi ſunt igitur illi XIV. Eccleſiae Neap. primitivi Canonici, quorum collegium ex VII. Canonicis Cardinalibus, totidemq. Diaconis componebatur.

C A P. IV.

Ad quaeſtionem utrum VII. diaconi olim fuerint aut ſint hodie Cardinales, ἐπάνοδοι. Demonſtratur, eos ab initio fundationis non fuiſſe Cardinales, at fuiſſe poſtmodum ſequentibus ſaeculis.

§. I.

Canonicos diaconos Neapolitanos ab ſuae inſtitutionis exordio non fuiſſe Cardinales.

Prorſus fatendum eſt, Capituli Neap. diaconos ubi primum ex Athanaſii manibus recentes prodierunt, *Cardinalium* appellatione caruiſſe: certe quia tunc temporis nec Romae, nec alibi id vocabulum de aliis quam de ſolis Titulorum ſeu Cardinum presbyteris uſurpabatur. Tametſi vero po-

ſtea

tiquius fuiſſe. Non enim ab eo primo id ſtatutum refert Pontificalis liber; verum cum id jam prius inductum reperiſſet, Stephanus decrevit, ut ab eiſdem illis epiſcopis Hebdomadariis *Omni die Dominico . . . ſuper Altare beati Petri celebraretur*. Ergo de Altari S. Petri ſollicitum ſe praebuit Stephanus: at uti quotidie ab illis epiſcopis in Salvatoris Eccleſia ſacra fierent, facile ineunte VIII. ſaeculo ſancitum antea fuerat.

At altera inſtitutio, qua paria ſeptenum presbyterorum Cardinalium collegia, quotidie in orbem operaturorũ ſacris, in aliis quatuor Patriarchalibus baſilicis coaluerunt, vel ex eo recentior oſtenditur, quod ſi ea collegia jam inſtituta Stephanus IV. reperiſſet, numquam epiſcopis illis Eccleſiae Salvatoris hebdomadariis id negotii dediſſet, ut diebus Dominicis ſuper Altare S. Petri celebrarent.

Itaque haec altera quatuor collegiorum (quorum quodlibet ex ſeptenis Presb. Cardinalib. conſtabat) aggregatio, quam Baronius ad ann. 1057. n. 19. ex vetuſto codice Rituali retulit, facile X. aut XI. ſaeculi negotium eſt.

(23) Vide eamdem Diſſert. Hiſt. a pag. 121. ad 125. Illud dumtaxat ſtrictim notabo, Athanaſium, quem Eccleſiae Romanae morem in ſua ſacerdotum Hebdomadariorum inſtitutione imitatum, vita Athanaſii ſcripſit [*ſicut*, inquit, *mos eſt eccleſiae Romanae*] ſedulo ſeptem non amplius Hebdomadarios Cardinales in ſua Salvatoris eccleſia ſtatuiſſe, quia totidem in Romana Salvatoris eccleſia ordinatos ſciebat. Ac poſtea idem ſeptenũm numerus & in ceteris quatuor patriarchalibus obſervatus fuit, & alibi paſſim extra Romam. In Biſontina & Colooienſi eccleſia ſeptem non amplius Cardinales Hebdomadarios fuiſſe poſtea inſtitutos, infra Adoot. 27. teperies. Sic pulchre Eccleſiarum concinunt oloies, & conjurant amice.

[24] Nam Archipresbytero mandatur, ut *provideat miniſterium Sacerdotum Cardinalium, qui ſollemne debent agere officium in communicatione Corporis & Sanguinis Domini. . a Sacroſancto die Dominico incipiendo, ut per omnes horas indeclinabiliter perſeverent, ut opus Dei . . perficiatur ab eo cui committitur*. Videtur ſane hoc decretum (quod a Leone IX. in aliqua Synodo Romana conjicio factum) de eiſdem illis ſeptenũm Cardinalium collegiis, quae Adn. 22. ex Baroniano Rituali Romae inſtituta fuiſſe dixi, poſſe intelligi; quippe duobus prioribus duo Archipresbyteri Cardinales praeerant, duobus aliis Abbates Cardinales. Tamen magis eſt, ut generale decretum ſit, de primis canonicorum collegiis capiendum, quae in cathedralibus ex Titulorum presbyteris cardinalibus jam cogi coeperant. Nam Leonis verbis canonicorum collegia examuſſim deſcribi, vel me tacente animadvertis.

(25) Ex ea *Legendae* (quam Chronicon s. Mar. de Princ. memorat) mentione quae argumenta duxerimus, tum initio ejusd. pag. 125. tum plenius alibi ejuſd. Diſſ. Par. I. cap. 6. [ubi de eo Chronico ſermo eſt] animadvertes.

ſtea Romae nomenclatio *Cardinalium diaconorum* inducta fuerit; ea tamen nec Neapoli, nec in pluribus aliis eccleſiis [niſi forſitan ſero admodum] admiſſa videtur. De Neapoli quidem id ſatis ex duodecimi & ſequentium ſaeculor. ſubſcriptionibus, ex Vrſinianis Ritibus, ex Comiti libro, Stephano de Cajeta atque Hannibale de Capua ſupra Par. I. demonſtraſſe videmur: etſi ultima monumenta aliquo, uti poſtea dicetur, temperamento indigeant.

Nunc age de ceteris quibusdam eccleſiis [nec enim in omnibus prorſus ita factum eſſe auſim oſtendere] videamus. In finitima ſede Capuana non aliis quam presbyteris Cardinalatum fuiſſe tributum ſatis ſcio. Anno 979. bullae conſecrationis epiſcopi Cajacenſis apud Mich. Monachum in Sanctuario Capuano p. 575. poſt Gerbertum Capuae Archiep. duoſque epiſcopos ſuffraganeos, ſubſcribunt duo presbyteri cardinales his verbis: *Ego Bonus presbyter cardinalis ſanctae Capuanae eccleſiae me ſubſcripſi. Ego Joannes presbyter ſanctae Capuanae eccleſiae Cardinalis me ſubſcripſi*. Deinde diaconi ejuſd. ſedis ſine cardinalitia nomenclatione ſubſcribunt. Apud eumdem in Recogn. Sanctuarii pag. 84. in quodam inſtrumento anni 1065. fit mentio *Marii presbyteri Cardinalis*.

Idem quoque in Salernitana eccleſia vaſuit: in qua tantum presbyteri XX. cardinales ab initio fuere, diaconi non item; quamvis Salernitani ſcriptores etiam diaconis cardinalatum (26) falſo tribuerint. Poſtremo & in aliis pluribus eccleſiis non aliis niſi dumtaxat presbyteris cardinalatûs honor tributus fuit: de quo vide quae in imo margine (27) adnotamus. Sicubi vero diaconi juxta cum presbyteris cardinalatus honore emicuiſſe reperientur, id haud dubie tunc iis conceſſum reperietur, quando jam Romae ea dignitas communicari cum diaconis, imo & ſubdiaconis coepit. De quibus vide ſis imum (28) marginem.

At Neapolitana eccleſia ante ceteras omnes poſt Romanam decus Cardinalitium aſſecuta, Romanae inſtar non alios quam presbyteros cardinales habuit. Nam [ut omittam Stephani epiſcopi exemplum qui quemdam Mauruntа *presbyterum cardinalem* ordinavit] eadem ſedes quia jam inde ab IX. ſaeculo Cardinales ſeptem inſtar eccleſiae Romanae ab S. Athanaſio inſtitutore conſecuta fuerat, non niſi presbyteros ea appellatione dona-

(26) Si Salernitanos ſcriptores, & hos ſequentem Vghellum audias; hi Canonicos omnes Salernitanos habendos pro Cardinalibus uno ore praedicant. Verum ubi ſubſcriptiones diplomatum inſpicio; tantum presbyteros inſcribere ſe Cardinales video, non item Diaconos; etſi Diaconi ante Presbyteros [quod ſingulare eſt] ſua nomina ſignent. Exſtat apud Vghellum diploma Alfani Archiep. anni 1071. ubi poſt Archiep. ſubſcribitur: *Ego Alfanus Diaconus*: poſt hunc: *Ego Joannes presbyter & Cardinalis*.

Adhaec in charta anni 1163. apud eundem in Romualdo II. Canonici presbyteri millies vocantur aut *Presbyteri Cardinales* aut abſoluse *Cardinales*, numquam Diaconi.

Apud eumdem in Matthaeo Archiep. exſtat ejuſdem Archiep. donatio anni 1272. cui ante canonicos presbyteros ſubſcribunt tres *Diaconi* ſine Cardinalis nomenclatura, deinde quinque *Presbyteri Cardinales*. Ac paſſim alia exſtant plura ejuſdem rei documenta, etiam citimorum temporum.

[27] Scio in pluribus Italiae ſedibus Cardinales fuiſſe, & etiam nunc eſſe, ut in Aquilejenſi, Beneventana, Piſana, Ravennate: in quibus mihi perſuadeo tantum presbyteros eo honore fulgere. Quibus ſatis eſt otii, facile ex Vghello, & ex chartis, quas plurimas afferre ſolet, id poterunt animadvertere. Mihi haec non vacavit excutere. Sed & extra Italiam Leo IX. anno 1051. in eccleſia Biſontina canonicos Cardinales ſeptem inſtituit, utique presbyteros, quippe ordinatos, ut *Cum dalmatica, mitra, ſandaliis, chirotbecis .. Miſſas ibi facerent*, ut in bulla legitur, quam deſcripſit Chifletius.

Alexander III. Papa epiſt. ad Philippum Colonienſem Archiep. *Statuimus, ut majus Altare . . . reverenter miniſtrando procurent ſeptem canonici Cardinales Presbyteri, induti dalmaticis & mitris ornati* &c.

(28) Memini in Vghelli Archiepiſcopis Mediolanenſib. legiſſe, in ea clariſſima ſede praeter Presbyteros, etiam Diaconos & ſubdiaconos eſſe *Cardinales*. Scriptor hiſtoriae Archiepiſcopatus Magdeburgenſis a Meibomio editae conceſſum tradit, ut ea ſedes *XII. Presbyteros, VII. Diaconos, XXIV. Subdiaconos Cardinales ad morem S. R. Eccl.* haberet.

Digitized by Google

donabat, propterea quia nec alii quam epiſcopi & presbyteri per ea tempora Romae *Cardinales* eſſent. Nec quia poſtea Romae is honor ſerpere latius coeperat; continuo Neapolis ab antiquo tunc ſaltem more deceſſit.

§. II.

Oſtenditur, poſterioribus ſaeculis Diaconos Neapolitanos ad cardinalitiae ἐπικλησίας *[nomenclaturae] communionem adſcitos.*

Tamen fatendum eſt, tum Cicci Loffredi epitaphio [cui medio XV. ſaeculo *Cardinalis* appellatio diſertim adſcribitur] tum haud paullo antiquiore Oratione pro Conſtantino, quam Par. I. recitavimus, Diaconorum noſtrorum Cardinalatum ſolide fundari; ita ut ab eo tempore quo illa Oratio conſcripta fuit [quod tamen ignoratur] aut ſaltem a Cicci Loffredi epitaphio ante annos CCC. ſcalpto eorum cardinalitia appellatio numerari ut minimum poſſit. Cui duplici irrefragabili teſtimonio nec Stephani de Cajeta, nec Hannibalis viſitantis narratio obſunt. Nam quemadmodum hodie Presbyteri VII. non amant vocari ſe *Cardinales*, nec tamen continuo ea dignitate exciderunt; ita credendum eſt, ſub Joanne Vrſino, ac porro uſque ad Stephani de Cajeta aetatem conſueviſſe Diaconos diſcriminis cauſa eo cognomento abſtinere, ut facilius a Presbyteris diſtinguerentur; nec tamen continuo de ſuo jure deceſſiſſe. At Stephanus de Cajeta [& ſiquis alius fuit] rerum Capituli Neap. haud penitiſſime gnarus, vix Vrſiniani Ritualis diſcriminibus appellationum animadverſis, ſtatim ore rotundo ſcripſit, id honoris ſeptenûm Presbyterorum peculiare fuiſſe: plane ſine ullo juris diaconorum detrimento; quibus praeter illam antiquiorem pro Conſtantino orationem, trecentorum minimum annorum a Loffredi titulo ſepulcrali numerandorum poſſeſſio patrocinatur: ut proinde ſinendi ſint Levitae noſtri longiſſimi temporis poſſeſſione frui, ſeque edicto *Vti poſſidetis* tueri. Accedit illud [quod eſt longe maximum cardinalatus diſcrimen] quod paribus Titulis juxta cum presbyteris inſigniantur: quos Titulos ſupra Adnot. 11. recenſivimus. Atqui ſicuti Romae ſtatim ac diaconiae inter titulos [i. e. *cardines*] numerari coeperunt, ſimul etiam Diaconi Cardinalium nomenclaturam arripuerunt; idem prorſus de hiſce noſtris dicendum eſt: quos adeo certum eſt, paribus ſemper eum Presbyteris honorificentiae gradibus inceſſiſſe, ut non defuerint, qui jactarent Presbyteris Diaconos fuiſſe praelatos. Quam tamen παραδοξολογίαν evellere prorſus ex animis jam aggredior.

CAPVT V.

An unquam Neapolitani Diaconi presbyteris honorabiliores fuerint.

Diu haec ſententia valuit, VII. Neapolitanae eccleſiae diaconos per omnia presbyteris fuiſſe potiores. Ac ſane videntur huic opinioni Ritus Vrſiniani cum Comiti libro prolixe patrocinari. Nam ex parte Archiepiſcopi ſedebant Diaconi, ſicuti contra in adverſa parte Primicerio ceteriſque presbyteris ſubſellia parata erant. In procedendo quoque diaconi Archiepiſcopo propiores gradiebantur. Poſtremo ubi Canonicorum claſſes in Vrſini Rituali & Comito ſunt recenſendae, primi ſemper *Diacones* nominantur, poſtea *Cardinales* [ii ſunt VII. presbyteri praebendati] ultimo loco *Canonici*: quo nomine ceteri omnes ſupra XIV. primitivos veniunt. Itaque eo uſque ea de diaconorum Neap. πρεσβείοις (*primatu*) opinio invaluit, ut ante hos XV. circiter annos Romani cauſidici eam diaconorum ſupra presbyteros honoris praerogativam [falſo ceteroqui creditam] a CPolitana eccleſia arceſſerent, eoque argumento Capitulum Neap. Graecanicum facerent. Quam calumniam in fine Diſſertationis Hiſtoricae ſatis habui exemplo Salernitani Capituli diſpellere. Vide ibi dicta ſect. 4. §. 3. p. 194.

At ſi tunc ſatis attendiſſem; multo ſatius ac verius fuerat in totum negare, fuiſſe tempus ullum, quo Neapolitanae ſedis diaconi potiores presbyteris haberentur. Itaque re melius expenſa, id nunc agam, ut potius presbyteros, ſicuti ſunt, ſic re vera Diaconis ſemper fuiſſe praelatos oſtendam. Neque vero ex Cardinalitia appellatione [quae primitus

Digitized by Google

mitus dumtaxat presbyterorum erat] argumenta capiam; nam proxime a me obſervatum fuit, id inter utroſque vix plus quam nominis fuiſſe diſcrimen, ceterum Diaconos juxta cum VII. presbyteris, paribus ſemper praerogativis & inſignibus uſos. Verum ubi de primatu quaeſtio oboritur, ibi ad ſubſcriptiones eſt recurrendum: ex quarum ordine ordo etiam majoris minorisve dignitatis arguitur. Nunc autem in omnibus, quas equidem viderim [quarum etiam copioſam syllogen hic parte I. cap. 3. protuli] poſt Archiepiſcopum ſemper presbyteri cardinales ſua nomina primi ſubſcribunt, poſt quos Diaconi ceterique ſupra numerum canonici. At contra quia in Capitulo Salernitano diaconi priores presbyteris ſubſcribebant; dumtaxat in Salernitano Capitulo id ἄωτον valuiſſe dicemus, ut Diaconi Presbyteris praeferrentur.

Ceterum quod ad ordinem ſedendi ac procedendi attinet; ejus pravae conſuetudinis, quam ſupra deſcripſi, ratio non aliunde eſt arceſſenda, quam quia Diaconos, utpote miniſtros epiſcopi, ſemper praeſuli proximos eſſe, conveniens putavit antiquitas. Ab eo factum ut ab eadem, qua Archiepiſcopus parte Diaconi conſiderent; & eidem ſemper propiores procederent, certe ut epiſcopo ſemper praeſto eſſent. Sicuti etiam nunc ii ſaltem duo Diaconi, quibus in aliqua actione ſacrâ Epiſcopo miniſtrare incumbit, Epiſcopo aſſident aut juxta procedunt, idque nullo cum detrimento praerogativae presbyterorum.

Sed tamen fatendum eſt, ea ſedendi & incedendi juxta Archiepiſcopum conſuetudine, qua Diaconi ex Vrſinianis Ritibus utebantur, poſtea eos abuſos in tantum fuiſſe, ut non ipſi tantum ſed & Subdiaconi in ceteris omnibus priorem presbyteris locum affectaverint, imo & aliquando occupaverint. Nam XVI. ſaeculo Diaconi & Subdiaconi non tantum ex parte Archiepiſcopi conſidebant, ſed & in proceſſionibus ipſi dextrum occupabant latus; presbyteris laevum relinquebant. At eam corruptelam eo exeunte ſaeculo Alfonſus Card. Geſualdus primum Archiepiſcopali auctoritate compreſſit, deinde auctoritate Apoſtolica funditus abſtulit. Exſtat de ea re Clementis VIII. diploma anno 1602. promulgatum, quo tum hactenus dictas, tum alias praeterea pravas conſuetudines ab eccleſia Neap. amôlitur, praecipiens *Vt rejecto antiquo abuſu, qui forte EX ANTIQVA CHORI DISPOSITIONE ORIGINEM DVXISSE videtur* (illam *diſpoſitionem* intelligit, qua Diaconi ex parte Archiepiſcopi, Presbyteri ex adverſa ſedebant: id quod in miniſtrandi commodum introductum, ipſi in argumentum majoris praerogativae vertentes, in ceteris omnibus τὰ πρωτεῖα affectaverant) *Canonici presbyteri in poſterum, non a ſiniſtris ut antea, ſed a dextris Archiepiſcopi in cornu Evangelii, diaconi vero & ſubdiaconi, non ut huc uſque a dextris, ſed a ſiniſtris in cornu epiſtolae . . . ſederent: in proceſſionibus etiam & in inceſſionibus ſimiliter presbyteri, non a ſiniſtris diaconorum & ſubdiaconorum prout prius, ſed omnibus diaconis & ſubdiaconis praeferrentur* &c. Atque is putativae diaconorum praelationi, quae procedente tempore in pravam & abſurdiſſimam corruptelam degeneraverat, impoſitus finis fuit.

M O N I T V M
Ad ſequentem Diatribam.

Quae in hanc Diatribam contuli, ea Par. II. cap. 3. ſect. 2. ad calcem §. 3. danda fuerant; eo enim maxime pertinent. Verum ob eam cauſam, quam ibidem attulimus, illa omnia in locum alium reſervavimus. Exſpectabam ſcil. ab Eccleſia Salernitana notitiarum quarundam ſubſidia, quibus conjecturae noſtrae fulcirentur. Verum poſtquam notitias illas diu multumque fruſtra exſpectavi; non committam ut judicium qualecumque meum de monumento, quod ad Neapolitanarum Confratriarum origines illuſtrandas evulgaturi ſumus, cupido lectori depereat.

D I A T R I B A V.

Ad Par. II. cap. 3. ſect. 2. initio pag. 143. ac rurſum pag. 144. 145. toto §. 3.

Qua BREVIS ORDO DIVINORVM OFFICIORVM, *antiquitus in Fratriis Neapolitanis obſervatus, nunc primum editur:*

cui judicium de eo monumento praemittitur, & animadverſiones aliquot ſubjiciuntur.

PROLOGVS

De eo monumento judicium.

Duplicis Comitis Neapolitani manu exarati notitia. Antiquioris ſuperſtitis analyſis: in quo etiam generales tractationes habent quaedam eccleſiae Neap. peculiaria. ORDO DIVINOR. OFFICIOR. qui ibi continetur, nec eccleſiis omnibus communis erat, nec Cathedrali, aut alicui Monaſterio peculiaris, ſed ejuſmodi fuit, qualis in omnibus Neapolitanis Fratriis, etiam in Salvatoris vetere confratria, obſervabatur. Videtur is Ordo Salerni in uſum confratriae S. Matthaei. compoſitus: deinde una cum Fratriarum inſtituto Neapolim adportatus, & a fratriis uſurpatus.

1. In Capituli Neapolitani archivo prae ceteris quidam ritualis liber Ms. aſſervatur, qui vulgo *Comitus* dicitur; olim enim *Comes* is liber vocabatur, qui ritus adamuſſim praeſcriberet, qui poſtea *Comitus* dici coepit (imo in Hiſpanicis apud Freſnium chartis etiam *Comicus* aut *Commicus*) ſicuti & caeremoniarum magiſter in eo libro, acque ut in Vrſini Rituali, ſemper *Comitus* nuncupatur. Et is quidem Comiti liber olim duplex erat: unus recentior, ac facile vergente aut exeunte XVI. ſaeculo, in octava forma, dialecto Neapolitana compoſitus: quem me pluries ante hos XX. aut XXX. annos apud quemdam Canonicum vidiſſe & pervolutaſſe memini (qui nunc quo fato interciderit, haud ſcio: hoc ſcio, eum a capite ad calcem meros Eccleſiae Neap. ritus continuiſſe) alter vero, qui adhuc teritur, antiquior eſt, atque chartaceus in quarta forma minore: ex quo ille deperditus bona ex parte manaverat, mutatis mutandis.

2. Jam vero miſſo illo recentiore, (qui in hoc videbatur factus, ut caeremoniar. magiſtro facilius, utpote minor, ad manus eſſet: quem magno damno amiſſum lugemus) qui nunc extat antiquior Comes ſub initia XVI. ſaeculi tranſcriptus videtur; uti conſtat, quod fol. 1. diligenter narratur proceſſio facta anno 1494. ad recipiendum Card. Montis Regalis, qui Regem Alfonſum II. coronaturus venit. Adhaec fol. 3. funus Beatricis Aragoniae Reginae Hungariae anno 1508. Poſtremo, ut cetera taceam, is qui copioſas de ordinandis feſtis rubricas compoſuit (quae a folio 154. ad finem uſque codicis, h. e. ad fol. uſque 194. progrediuntur) is inquam fol. 154. ſic de falſis menſium h. e. feſtorum rubricis conqueritur: *Que nempe rubrice menſium defectuoſe cum ſuis additionibus pro majori parte falſis in fine quorumdam breviariorum IMPRESSORVM collocantur*. Ergo diu poſt inventam typographiam haſce rubricas perſcripſit. At cave hinc concludas, quae in hoc codice ineunte XVI. ſaeculo tranſcripta reperiuntur, omnia tunc primum elucubrata fuiſſe: cum contra certiſſimum ſit, plura ibi monumenta reperiri longe antiquioris aevi. Quocirca in hominum noſtrorum gratiam ſyllabum eorum quae in hoc volumine continentur, hic libens ſubnectam.

3. A fol. 4. ad 40. Vrſinianae Rituum collectionis (de qua Par. I. cap. 3. ſect. 2. §. 5. dixi) florilegium eſt: idque proprie eſt Neap. eccleſiae caeremonialis liber; nam circa ea ferme verſatur, de quibus in caeremoniali Epiſcoporum agitur. A fol. 42. ad 45. anniverſaria & feſta eccleſiae Neapol. pertexuntur. Et hactenus nihil non peculiare cathedralis eccleſiae Neapolitanae jure dixeris. At quae ſequuntur, eorum pleraque communia omnium eccleſiarum dixeris: veluti fol. 53. Methodus generalis Confeſſionis: fol. 68. Doctrinae Chriſtianae informatio: fol. 77. Computi eccleſiaſtici ratio: fol. 88. Cantus plani praeceptiones: fol. 111. de benedicendis & conſecrandis virginibus: fol. 146. ad finem uſque prolixae de feſtis rubricae, quas ſupra nominavi.

4. Et tamen inter haec ipſa generalia omnibus eccleſiis opuſcula reperitur fol. 123. Officium S. Januarii Martyris, quod peculiare eccleſiarum Neapolis fuit: imo & eae ipſae, quas modo generales tractationes dixi, ad eccleſiae Neapolitanae uſum atque morem accommodantur. Veluti quod in Computo eccleſiaſtico jubetur Indictio a Kalendis Septembribus inchoari: quod quidem argumento eſt, Neapoli (quod ea urbs diu CPolitanis principibus paruiſſet) adhuc ſub initia XVI. ſaeculi Indictionem more CPolita-

lita-

Digitized by Google

litano a menſe Septembri inchoatam fuiſſe (imo etiam ſuperiore ſaeculo Neapolitanos tabelliones ita uſurpaſſe, me vir doctus ſubmonuit)cum tamen in pluribus Italiae & Europae partibus jam Indictio ab Januario inciperet. Pari modo in longis illis feſtorum rubricis fol.155. a tergo v.1.notatur, feſtum S. Baſilii epiſcopi, quamvis in Kalendas Januar. eadat, transferri debere, quia eſt de iis feſtis quae ſeparatim agi debent. At unde, rogo, didicerat, S. Baſilii depoſitionem in Kal. Januarias incidere, niſi ex Marmoreo Neapol. Eccleſiae Kalendario, quod nuper illuſtravimus in quo cum Circumciſione Domini, etiam S.Baſilii Depoſitio ſignatur. Et haec quidem pauca caſu a me notata fuere; nec enim ea generalia, quae dixi opuſcula, perlegere curae fuit: quod ſi quis fecerit, non dubito, quin paſſim (ſaltem in prolixis feſtorum rubricis) plurima eccleſiae Neapolitanae propria ſit notaturus.

5. Haec vero pauca notaſſe non poenitet, ut de *Divinorum Officiorum ordine*, quem ex hoc noſtro codice ſum daturus, judicari poſſit, ſit ne Neapolitanar. eccleſiar. peculiaris, an communis omnium. Is quidem *Ordo* inter generalia quae dixi opuſcula fol. 83. inſeritur cum eo titulo, quem infra reperies (quamvis inepto: nam aptius inſcribi poſſet: *Ordo divinorum Officiorum, cujuſmodi in Neapolitanis Confratriis uſurpatur*) inter generalia quidem opuſcula,is inquam, adnectitur; tamen cave putes, cum Ordinem pro communi eccleſiarum omnium haberi debere. Nam praeterquamquod nemo ignorat, in ſtando, ſedendo, genibus flectendis, cervice inclinanda, adhaec in dandis & intonandis antiphonis atque pſalmis, in lectionibus, reſponſoriis, orationibus, & id genus aliis ſive cantandis ſive recitandis, in Miſſae conventualis ritibus, &c. peculiares ſingulis Eccleſiis fuiſſe mores & etiam nunc eſſe: non tantum inquam ſedes ſingulae diverſis utebantur ritibus, verū etiam in una eademque urbe ſub uno epiſcopo in his rebus omnibus aliud aliae ſequebantur eccleſiae.

6. Ad quam igitur potiſſimum eccleſiam is Ordo pertinet? An ad Cathedralem Neapolitanam? Minime gentium. Nam quis ordo in noſtra Cathedrali uſurpatus olim fuerit, is ex Vrſinianis Ritibus intelligitur: cum quo pulchre Comitus noſter (qui initio codicis a me ſup. n. 3. recenſiti continetur) congruit;a quo hic Ordo longiſſime abit: ut omittam, quod in hoc Ordine, quem mox adſcribam, nulla prorſus Archiepiſcopi, nulla Canonicorum, nulla Comiti, Presbyterorum de choro, Hebdomadariorum &c. mentio injicitur.

7. Nec porro, quia in hoc Ordine a capite ad calcem perpetuo *Fratres* nominantur, deque benedictione menſae neſcio quid inſeritur, continuo decreveris, cum Ordinem alicujus monaſterii peculiarem fuiſſe. Qua enim de cauſa Ordini mere monaſtico in Comito Neapolitanae Cathedralis locus fuiſſet? Adhaec nulla uſquam *Abbatis*, nulla alterius mere monaſtici officii mentio.

8. Ergo circumſpicienti ſimul omnia videtur is Ordo in uſum Neapolitanarum Fratriarum, quibus nulla prorſus paroecia Neapolitana carebat, fuiſſe comparatus. Eo perpetua illa *Fratrum* mentio pertinet, & quod initio is, qui officium celebrat, *Hebdomadarius*, alibi *Sacerdos* vocatur. His Fratribus Neapoli clauſtrum unum, menſa communis erat: eoque menſae benedictio (de qua cap. 10) eſt referenda. In hoc igitur Ordine non aliud quam ea divinorum Officiorum methodus deſcribitur, quae & in Congregatione Fratrum Salvatoris quae in eccleſia Cathedrali erat, & in ceteris urbanis Fratriis obſervabatur; eoque hic Ordo merito inter vetera Neapolitani Comitis collectanea locum ſibi quaeſivit, quippe a Fratribus Salvatoris, ceteriſque Fratriis urbanis olim uſurpatus.

9 Qui ſane Ordo quantae ſit antiquitatis, ſatis ipſe ſcriptionis character declarat, & voces quaedam temporis indices. Et quia Neapolitanae Fratriae non videntur initio aliqua ſcripta divini ſervitii formula carere debuiſſe; facile intellectu erit, hoc ſcriptum ſi minus ipſo XI. ſaeculo (quo ea *ϖολιτεία* in Neapolitanas eccleſias inducta videtur) fuiſſe compoſitum, at ſummum labente XII. ante Anſelmi tempora: quo tempore

apud

apud hoſce Fratres vita adhuc vigebat communis, eoque a ceteris ſaecularibus clericis diverſi erant.

10. Verum illud incommodat quod cap. 10. ita B. Matthaei Apoſt. meminit, quaſi ſi divina officia ibi deſcripta in aliqua ejus Evangeliſtae eccleſia perſolverentur. Vide locum. Verum hic ipſe locus adeo non moleſtus eſt, ut potius & tempus ſcriptionis hujus,& locum unde hoc ſcriptum ſimul cum Fratriarum forſitan inſtituto Neapolim prorepſiſſe videatur, digito intento, niſi vehementer fallor,oſtendat. Vtut eſt,quid ſaltem haud temere conjecerim,paucis aperiam.

11. In Salernitana Cathedrali eccleſia fuiſſe olim quamdam perantiquam *Confratrum* Congregationem, nuper ex Ferdinando Vghello (1) didici, qui antiquum *Librum Confratrum* Salernitanae Cathedralis ex fide Prignani hiſtoriographi laudat. Quamvis autem is liber (qui vetuſtatis erat tantae, ut plurium retro ſaeculorum facta eo libro Prignanus confirmaret) nunc in archivo Capituli deſideretur; nec ab illuſtriſſ. Canonicis Salernitanis a me pluries rogatis quidquam extundere notitiae quiverim, ex qua ſive de antiquitatibus Confratrum Salernitanae Eccleſiae, ſive omnino exſtitiſſe olim XI.aut XII. ſaeculo in ea Sede Confratrum ſodalitatem aliquam, certior fierem; tamen Vghello in conſilium adhibito, charta quaedam ab eo producta abunde me quantum ſatis erat, edocuit.

12. Is ergo in Nicolao (qui anno 1181. Salerni Archiepiſcopatum iniit)chartam donationis Riccardi Comitis Ayelli, qui ejuſdem Archiepiſcopi frater erat, anno 1193. factam protulit; qua charta cuidam *Frateriae* (ſive Fratrum ſodalitati) donat (2) bona (3) quaedam, ut ex reditibus Miſſae pro anima ſua a Canonicis presbyteris decantentur, pro quo onere tareni 122. (4) quotannis perſolvantur; & quod reſiduum fuerit inter Frateriam communiter(5) dividatur,

(1) Ferd. Vghellus in Archiep. Salernitanis in Romualdo I. (col. 561. edit. Rom. lit. D.) laudat ex Jo. Baptiſtae Prignani hiſtoria Ms. (quae Romae in Biblioth. Angelica S. Auguſtini extat) quemdam manu exaratum *Librum Confratrum Cathedralis* Salernitanae: quem librum in Capitulari tabulario aſſervari ait. Quem tamen nuperrime Salernitani a me rogati fruſtra in Capituli archivo quaeſiverunt.

(2) Ea donatio ſic initio concipitur: *D. Riccardus* &c. *pro . . delictorum ſuorum remedio obtulit & tradidit in manu Abbatis Muſci Diaconi & archiſacriſtae ipſius Archiepiſcopii* (Salernitani) *pro parte Frateriae ejuſdem Salernitanae eccleſiae* plura bona, quae infra recenſentur. Quae verborum conceptio, *Pro parte Frateriae* &c. quamquam mira eſt, tamen non niſi Frateriae contemplatione donationem fuiſſe factam, ſive eam ipſam fuiſſe donatariam oſtendit. Idq. clarius ex ſequentibus arguitur: *Ea ratione, ut integra ipſa oblatio & traditio ſemper ſit IN POTESTATE FRATERIAE ipſius Salernitanae Eccleſiae: ſic tamen ut ab ipſa Frateria nullo tempore vendi vel pignorari, obligari ſeu aliquo modo alienari poſſit.*

(3) In bonorum catalogo inter cetera legitur: *Cum planis macellariorum & aliis planis, in quibus alia negotiatio exercetur.* Quae omnino ſic corrige: *Cum plancis macellariorum, & aliis plancis, in quibus* &c. Nam in charta altera anni 1212. eodem pertinente, quae paullo poſt ſubjungitur, pluries hoc reperitur, *De reditibus plancarum* &c. quae ſine ulla controverſia illae ipſae ſunt, de quibus ſupra meminerat.

Porro *Plancae* Feſto ſunt *Tabulae planae*: cujuſmodi illae ſunt, in quibus macellarii carnes ſcindunt, quas emptoribus diſtribuunt. Eas hodiedum noſtri homines vocant *Le Chianche*. Quae vox [ſicuti & in hac charta *Plancae*] ad tabernam ipſam deſignandam transfertur; ut & vulgare *Il Chianchiere* lanium notat. Sed & in aliis viliorіbus tabernis *plancae* ſimiles foribus objacent; eoque additur, *Et aliis plancis, in quibus alia negotiatio exercetur.*

(4) Haec ſumma tarenorum centum viginti duorum in altera ejuſdem argumenti charta anni 1212. ſic non ſemel exprimitur, *Duas uncias auri, & duos tarenos monetae Siciliae.* Ex quibus locis invicem collatis arguitur, ſexaginta tarenos Siculos ejuſdem fuiſſe valoris, atque auri unciam. Hoc notaſſe rei monetariae gratia proderit.

(5) Locus hic pulcherrimus eſt, quo initia diſtributionum, quae Confratribus Neapolitanis ſemper peculiares fuerunt, demonſtrantur. Dixi in Diſſert. Hiſt. Par. II. pag. 176. Adn. 76. hoc maxime inter matricum Neapolis Eccleſiarum Hebdomadas interque Fratantias intercuiſſe, quod Hebdomadarii praebendis fruerentur, diſtributionibus maſſaque communi carerent; contra ve-

rò

Digitized by Google

datur, ut *ipſa Frateria in Archiepiſcopio conveniat, & memoriam* (*) *beatiſſimi Apoſtoli & Evangeliſtae Matthaei ſollemniter faciat* &c. Non ultra progrediar, praeſertim cum cuilibet facillimum ſit eam totam donationem in Vghello legere, & cum altera charta anni 1212. conferre. Ergo haec illa Frateria eſt, in cujus uſum Ordo iſte divinorum officiorum, quem exhibituri ſumus, initio conſcriptus fuit; quippe cum in noſtro Ordine cap. 10. uti videbis, peculiaris quidam S. Matthaei cultus Fratribus praeſcriptus animadvertatur. Vt rem uno verbo complectar: Frateria, de qua loquitur donatio Comitis Ayelli, eo inſtituta deprehenditur, ut cultui B. Matthaei vacaret, ejuſque memoriam aſſidue coleret, uti ſatis ex modo recitatis chartae verbis intelligitur. Atqui & Ordo, quem daturi ſumus, iis Fratribus praeſcriptus initio fuit, qui B. Matthaei peculiari cultui addicti eſſent. Quare haud dubie in Frateriae Salernitanae uſum initio prodierit is divinorum officiorum ordo neceſſe eſt.

13. Imo & haec ipſa Comitis Ayelli *Frateria* minime diverſa ab illa fuit, cujus *Liber Confratrum* Salernitanae cathedralis (a Prignano olim laudatus, nunc vero deperditus) hiſtoriam & privilegia antiqua narrabat. Et quamvis *Liber Confratrum* deperierit, adhuc tamen Frateria illa, quam ex Comitis Ayelli donatione novimus, in ſede Salernitana durat; cujus Canonici Presbyteri Cardinales Salernitani, *Magiſtri* ſunt: ut ex libello quodam deprehendi; qui inſcribitur; *Ritus ſervandus in aggregatione Confratrum* &c. Neapoli editus anno 1665. In ejus libelli limine exſtat Clementis VIII. diploma anni 1601. in quo ea ſodalitas vocatur *Frataria* aut *Confraternitas Cruciatae*, & Canonici presb. Cardinales ejus *Frατariae Magiſtri* dicuntur, ac poſtremo eadem confraternitas *Canonice ſub certis regulis & ſtatutis inſtituta & approbata, nec non aliquibus privilegiis & gratiis (etiam a Sede Apoſtolica conceſſis) decorata* dicitur. Ex quibus verbis ſatis de antiquitate Fratariae conſtat, ut quae praeter Sedis Apoſtolicae gratias, alia plura privilegia, certe antiquiora, oſtentaret.

14. Sane rogandi eſſent Salernitani ornatiſſimi viri, ut veteres chartas & privilegia Fratariae (ſi qua adhuc aetatem ferunt) excutiant, ex iis vero decernant, an non ea Frater a ſaeculo XI. B. Evangeliſtae Matthaei (cujus pretioſis exuviis eo vergente ſaeculo Salernitana ſedes ditata fuit) perpetuo & indeſinenti cultui, hortante praeſertim (6) S. Gregorio VII. addicta fuerit. Id

enim

ro Fratantiarii ex ſolis maſſae communis diſtributionibus victitarent, praebendis carentes. Cujus rei ſpecimen hic profecto vides, ubi Fratres Salernitani inter ſe certo die communiter partiuntur id quod ex Comitis Ayelli donatione reddibat. *Reſiduum vero*, inquit [quod ſcil. poſt erogatos in Miſſam, aut Miſſas tarenos CXXII. ſuperrat] *inter ipſam Frateriam communiter dividatur die Nativitatis ejusdem Comitis . . . qui eſt ultimus dies menſ. Decemb.* (quo) *ipſa Frateria in Archiepiſcopio conveniat, & memoriam beatiſſimi Apoſt. & Evang. Matthaei ſollemniter faciat*. De eadem diſtributione mox infra iterum loquitur. Ex quo intelligimus, plane eamdem Frateriae hujus ac Neapolitanarum fuiſſe indolem [eodem quippe tempore, eodem ex ovo prorupiſſe videntur] ut proinde mirandum non ſit, ſi communi Curſus eccleſiaſtici Ordine uterentur.

(*) *Memoriam . . . ſollemniter facere*, niſi vehementer fallor eſt *Curſum eccleſiaſticum* [cujus vocis ambitu Officium cum Miſſa continetur] in memoriam B. Matthaei compoſitum celebrare. Per id tempus non tantum Deiparae Virginis Curſus jamdiu compoſitus fuerat, verum etiam eorum Sanctorum, qui in ſingulis locis reliquiarum gratia peculiariter colebantur, plura circumferebantur officia. Pari ratione etiam conditorium reliquiarum, totumque adeo oratorium vocabatur *Memoria*.

(6) S. Gregorius VII. in ea epiſtola, qua S. Alfano Archiep. Salern. de inaeſtimabili reliquiarum Matthaei gaza acquiſita gratulatur, ſic loquitur: *De tanti theſauri revelatione tua fraternitas exſultet in Domino, beatiſſ. Reliquias DEBITAE VENERATIONIS OBSEQVIIS DIGNIS amplectens, glorioſum Ducem R.* (Robertum) *ipſiuſque nobiliſſimam conjugem hortetur & moneat, quatenus tam inſigni Patrono, qui ſe eis demonſtrare dignatus eſt, reverentiam & honorem decenter adhibentes, ipſius gratiam & auxilium ſibi ſuiſque promereri niſibus ſummae devotionis contendant.*

enim tum *Ordinis* infra recitandi verba cap. 10, tum etiam quae ex donatione Comitis Ayelli ſup.n.12.adſcripſi, indicare videntur. Deinde & illud decerni poterit, an non & eodem plane XI. ſaeculo Neapoli Frateriarum inſtituta in matricibus eccleſiis conſtabiliri coeperint. Petri certe Archiep.Neapolitani (7) charta id plane ſuadet. Verum utut iſta ſe habeant; illud pro certo habeo, *Ordinem* iſtum quem ex libro Comiti Neapolitani adſcribam, initio in uſum Salernitanae Frateriae fuiſſe compoſitum: deinde cum & Fratriis Neapolitanis Ordo aliquis praeſcribendus eſſet; Salernitanum Ordinem minime diſplicuiſſe: eumque adeo inde arceſſitum, Fratriis Neapolitanis fuiſſe propoſitum.

15. Et quidem ex ipſius Ordinis locutionibus vetuſtiſſimis, & quod Fratribus quo tempore ſcriptus hic Ordo fuit, adhuc menſa communis erat [ex qua menſae communitate quaenam antiquitatis auguria ceperim, infra Adn.31. expoſui] & ex aliis bene multis indiciis hujus monumenti conſcriptio facile in XI. ſaeculi finem, aut initia duodecimi referri poteſt. Eo igitur tempore in uſum Frateriae Salernitanae compoſitus fuiſſe videtur. Cumque, uti dixi, per eadem tempora jam Fratriarum inſtitutum ante Petrum Archiepiſcopum Neapoli vigere coepiſſet, eiſque ordo aliquis in dirigendo eccleſiaſtico curſu proponendus eſſet; haud difficile fuit, hunc ipſum Ordinem, quem ſubjecturi ſumus, Salerno adſciſcere, eumque Fratriis Neapolitanis obſervandum tradere. Atque ea noſtra eſt de hoc monumento conjectio.

ORDO DIVINORVM OFFICIORVM

Cujuſmodi in Fratriis Neapolitanis antiquitus uſurpabatur, ex lib. Comiti Neapolitani fol. 83. ad 85. erutus: cui ſequens titulus ibi praemittitur,

In (8) *quibus feſtis cantores debent antiphonas inſimul incipere, videl. in Majorib.*(9) *minorib.& ſemiduplicib.Numquam antiphona incipitur a duobus.*

1. Item. Quotieſcumque Fratres debent in Capitulo (10) congregari, pulſetur campanella capituli ex una (11) parte tantum (12) prolixe, ad

(7) Petri Archiep. Neap. membrana, quam ſemilaceram Chioccarellus pag. 126. protulit, poſt notas chronologicas ſic incipit: *Certum eſt, nos cunctas Congregationes ſacerdotum & clericorum* . . . Deinde poſt hiatum notabilem ſequitur; *Congregationis eccleſiae S. Reſtitutae* [illius antiquioris, quae Stephaniae h. e. S. Reſtitutae hodiernae adjacebat], . *commutavimus* &c.

Has porro *Congregationes Sacerdotum & Clericorum* ejuſd. generis ac Neapolitanas Fratantias, & Salernitanam Frateriam fuiſſe, poſſem pluribus oſtendere, ſi id neceſſe eſſet. In his omnibus ſacerdotes & clericos fuiſſe, & ex ſaepe laudata charta Comitis Ayelli liquido patet, & ex altera apud Vghellum anni 1212.& ex Anſelmi Archiep.Neap, diplomate, quo Fratribus clericis immunitatem a collectis dedit, & ex eo Ordine quem hic afferimus in medium. Ac ſane optandum eſſet, ut ſi cui ſit otium, is tum ex laudatis modo chartis, tum ex pluribus aliis, quas forte Salernitani ac Neapolitani alicubi repererint, in harum fratriarum naturam & ingenium, & erigendarum occaſionem ſedulo inquirat.

(8) Index iſte opuſculi litteris rubricatis ſcriptus erat. Is vero ineptus ac recentior eſt opuſculo: cujus loco alium [*Ordo divinor. officior.* &c.) praemiſi.

(9) Plena locutio fuerat, *In duplicibus majoribus, duplicibus minoribus, & ſemid.*

(10) Locus, in quem Fratres conveniebant, *Capitulum* vocabatur, ab eo dictum, quod in eo *Capitulum regulae* legeretur. Hinc *Capituli Officium*, eſt id totum, quod in eo loco fiebat ad Primae complementum: de quo videbis quae mox ad cap. 10. animadvertero.

(11) *Pulſare campanellam ex una parte tantum* eſt id quod uno vocabulo Beletus dixit *Depulſare*: cujus locus ex cap. 86. de Divin. Offic. eſt ejuſmodi: *Quod non debeamus in tota Quadrageſima diebus profeſtis compulſare, nec depulſare* [*liceat*

Digitized by Google

ad quam pulſationem Fratres conveniant in capitulo ſine mora. Congregatis in eccleſia fratribus ad omnes (13) horas, & ultima (14) pulſatione finita, (15) Edomadarius (16) ſingnum manu percutiens (17) formam, ut fratres proſtrati, ſi ſit ferialis dies, ſin autem, inclinati, dominicam (18) orationem dicant. Qua finita, & ſigno ſurgendi ab eodem

[*liceat enim . . conſuetis uti vocabulis*] *ſed ſimpulſare i. e. ſimpliciter pulſare*. Cangius [in *Pulſare*] illud *Depulſare* exponit, *Ex altera tantum parte campanam pulſare*. Id Latine dixeris, *Campanam ſingultim percutere*. Itali uno verbo *Tintinnire* ex *Tinnio* id vocant, aut *Sonare a tocchi*: hoc ipſum Galli dicunt *Tinter*.

(12) In Ms. ſcribitur duabus litteris (*tm*) cum lineola ſupra M: quod ſaepiſſime in eo codice pro *Tantum* uſurpatur, quod & huic loco convenire cenſui. Ceterum initio credideram eo compendio notari vocem *Tractim* [quod in Gloſſario S. Germani Paris. exponitur *Lente*] quae non tantum de pſalmodia aut cantu a liturgicis ſcriptoribus uſurpatur, ſed etiam in ſigno dando. In Vlib. antiquis Ordinis Ciſterc. cap. 119. *Et cum paratum fuerit, tabulam in clauſtro tractim percutere . . debet*. Poterat igitur hic per *tm* intelligi *Tractim*, niſi ſcirem, voces minus tritas integris litteris ſcribi conſueviſſe. Hic ipſe ordo infra cap. 4. loquitur de pſalmodia dicenda *diſtincte & tractim*: ubi tamen poſterior vox ὁλογραμμάτως (*integre*) ſcribitur.

(13) Hoc eſt *ad ſingulas horas*: nam ſejunctim unaquaeque ſuo tempore perſolvebatur. Ergo ad omnes ac ſingulas horas valet haec regula.

(14) Tertia ſcilicet; id enim moris fuit: quod etiam nunc in Cathedrali Neapol. obſervatur. Etiam extra divina officia ter pulſari campana ſolebat. In Conſtit. Nicoſienſib. cap. 26. *Ne* (clerici) *vadant de nocte, maxim. poſt tertiā pulſationem*.

(15) Hoc toto opuſculo is ſemper *Sacerdos* vocatur: hoc tantum loco *Hebdomadarius*. At integra appellatio erat *Hebdomadarius ſacerdos*, quam habes in ſcriptorum locis a Cangio indicatis. Beletus cap. 24. ſic hujus officium definit: *Cujus*, inquit, *eſt tota hebdomada in choro adminiſtrare officium*. Eaque ſignificatu commune nomen eſt Canonicis, monachis, & noſtrarum fratriarum confratribus. Nam Fratres iſti plerumque clerici minores erant: niſi quod ex iis pauci ad presbyteratum promovebantur, & hebdomadarii dicebantur, ut ſcil. Officia & Miſſas publicas per ſingulas hebdomadas ſinguli celebrarent. Atque ea origo prima noſtror. Hebdomadariorum fuit; qui per eam promotionem non deſinebant *Fratres*, eſſe ac vocari. At poſtea in beneficia haec redigi coepta, quorum alia *Hebdomadae*, alia ſimplices *Fratantiae* dicebantur. Vide Par. II. ſect. 2. §. 3. initio, & alibi pluries.

(16) Lege *In ſignum*. Artificioſa ſigna plurima monachis in uſu fuere. Joan. monachus lib. 1. vitae S. Odonis Cluniac. *Adeo nempe inter eos excreverat ordo iſte* [loquendi per ſigna] *ut, puto, ſi ſine officio linguae eſſent, ad omnia neceſſaria ſignificanda ſufficere poſſent ſigna ipſa*. Plurima hujuſcemodi ſigna recenſuit Vdalricus lib. 2. Conſuet. Clun. cap. 4. quo ſcil. modo ea manu digitiſve conficerent, quidve notarent: tanta profecto cura ſilentii erat. At apud hos Fratres [non monachos, ſed monachorum imitatores] ſigna quaedam ſimpliciora in uſu fuere: quale hoc eſt, quod in conſurrectionis ſignum, manu forma percutiebatur: quod hodie nunc in uſu eſt.

(17) *Forma* aut *Formula* eſt ſcamnum inclinatorium illud, quod ante ſedilia in longum protenditur. Hinc illae locutiones aevi medii, *Procumbere ad formas*, aut *ſuper formas*, *Curvari ſuper formas* &c. Vide Freſnium in eo vocabulo: quod ab IX. ſaltem ſaeculo uſurpatum ea notione cernitur.

(18) Videbatur hic locus ad aetatem opuſculi hujus conjectandam valere poſſe. Ac primum quod Dominica oratio ſine Salutationis Angelicae ſocietate praemittatur, id mirum non eſt. Nam ſero admodum utraque precationis formula copulari coepit [vide Mabillonium Praefat. ad ſaec. V. Bened. cap. 128. & ſeq.] multo vero ſerius utramque in principio Divinor. officior. ſociari coepiſſe arbitror; etſi ejus rei tempus primum ignorem, ex antiquiorum Breviariorum collatione aſſequendum.

Ac ne illud quidem inſtitutum videri vetuſtiſſimum debet, ut ab Oratione Dominica Curſus eccleſiaſticus incipiatur. Joannes Beletus [qui medio XII. ſaeculo de Divinis ſcripſit officiis] cap. 23. *Pulſatis*, inquit, *campanis*, *hebdomadarius . . . alta voce incipit*, *DOMINE LABIA* &c. Interim de precatione Dominica verbum nullum. Ergo Ordo hic noſter ſaeculo XII. ſive aetate Beleti videtur poſterior.

At vergente ſaec. XIII. quo Guil. Durandus de Div. Offic. ſcripſit (qui certe libri VIII. capitonum anno 1286. ſe extraſſe oſtendit) jam nos

eodem facto, incipit officium in ſede ſua, verſo vultu contra (19) altare, aliis fratribus conſimili modo ſtantibus uſque ad *Gloria Patri & Filio*. Et tunc vertant ſe e regione. Simili modo capitula & orationes dicantur a ſacerdote in loco ſuo.

2. Item nota quod quotieſcumque dicitur pſalmodia plane & ſine (20) nota, ſtare debent omnes erecti, preterquam in pſalmodia mortuorum, in qua fratres ſedeant.

3. Item quandocumque duo pſalmi, vel quatuor dicuntur ſub una antiphona, ille Corus debet ſtare, in quo inquoatur antiphona, praeterquam in Prima, tempore Paſcali & in Completorio. In omnibus aliis ſedeant & ſtent (21) alternatim, praeterquam in *Laudate Dominum de celis*, & *Laudate Dom. omnes gentes*, & *Quicumque vult ſalvus eſſe*, & Officium Beate Virginis & ejuſdem lectionibus plane dictis, *Benedictus*, *Magnificat*, *Nunc dimictis*, & ymnis. In quibus omnibus ſtare debent erecti, ſive cantentur, ſive legantur.

4. Item pſalmodia cum plane dicitur, diſtinte & tractim in officio beate Virginis & mortuorum. Quando vero non cantatur, non fiat (22) protractio in puncto metri, ſed pauſa convenientis & equalis.

De

praemittendi orationem Dominicam coeperat. Qui lib. V. cap. 2. n. 6. ait: *Laudabili conſuetudine inductum eſt, ut ſacerdos ante canonicarum horarum initia, & in fine Dominicam Orationem; & ante Horas B. Mariae, & in fine AVE MARIA &c. voce ſubmiſſa praemittat*. Deinde celebrem canonem concilii Gerundenſis affert, quo in fine Oratio Dominica pronunciari jubetur.

Et hactenus a ſolo Hebdomadario ea Oratio praedicebatur. Quia ergo aetate Durandi adhuc a ſolo Hebdomadario ea pronunciabatur; ex eo videtur intelligi, hunc noſtrum Ordinem aliquanto poſteriorem Durando fuiſſe, nec niſi exeunte XIII. ſaeculo, aut ineunte XIV. fuiſſe compoſitum.

Verum tota opuſculi effigies, ejuſdemque phraſeologia huic tam recenti aetati refragatur, illudque in primis, quod intra de communi menſa illuſtris mentio exiſtit: ad quem locum pauca commentabimur. Quare perpenſis omnibus, aut dicendum erit, Neapoli ſaltem atque in vicinis locis morem praemittendae Officio orationis Dominicae, & quidem ab omnibus recitandae, fuiſse longe, quam alibi, antiquiorem; aut ſi id minus placeat, videntur haec verba, quae ad eam Orationem ab omnibus pronuntiandam pertinent, diu poſtea ex recenti more adjecta fuiſſe.

(19) Converſiones hujuſmodi, modo *contra Altare*, modo *e regione*, hodieque in Choro Neap. a clericis ſeminarii uſurpantur, ex antiquo more tranſmiſſae.

(20) Iſtud *ſine nota* pro *plane*, reperitur in Vitis abbatum S. Albani: *Miſſa*, inquit, *ſine nota*. De notis hiſce Vide Cangium in *Notae Muſicae*.

(21) Hodie dum quidam regularium in choro alternatim ſtant atque ſedent. Memini ſaltem Carmelitas id alicubi factitare.

(22) Si locum hunc recte capio, aliud eſt *Tractim dicere*, aliud *Protractio*. Verum ante omnia caput hoc leviter eſt partim ſupplendum, partim illuſtrandum. *Pſalmodia*, inquit, *cum plane dicitur, diſtincte & tractim* (dicatur) .... *Quando vero* (iſtud VERO non eſt adverſativum, ſed ponitur pro *Quidem*) *non cantatur* [h. e. plane dicitur] *non fiat protractio in puncto metri, ſed pauſa convenieńs & aequalis*.

His poſitis *tractim dicere*, eſt lente ac moroſe pronuntiare aut cantare. At *Protractio* eſt, ubi finalis ſyllaba longius protrahitur ac detinetur. Ordinarius Praemonſtratenſis apud Freſnium: *Finalis protrahitur .. In Graduali et verſu ſuo finalis protractio non omittatur*. Ea protractio uſitatiore vocabulo dicebatur *Neuma*. Vide Freſnii Gloſsarium. At aliud eſt pauſa, de qua mox. Vetat enim fieri *protractionem in puncto metri* (quod hodie *aſteriſcum* vocant) ſed tantum *pauſam* i. e. ceſsationem, eamque *convenientem* (quantum ſatis eſt ſcil.) & *aequalem*, omnibus ſimul interquieſcentibus, ſimulque reſumentibus.

Digitized by Google

De (23) dandis antiphonis intonandis .

5. Pſalmis hic modus ubique ſervetur. In quibuslibet choro ſint duo cantores , ut unus ex una parte , alter ex altera, qui diſtribuant ſingulas antiphonas per ſingulos fratres , unuſquiſque in parte ſua , & cantor qui dat antiphonam , intonet pſalmum , & ſolus reincipiat eamdem antiphonam poſt Pſalmum ; & cantetur comuniter ab utroque choro ; & numquam antiphona incipiatur a duobus ante pſalmum .

6. Item lectiones aut legantur in medio chori , vel alibi , ubi quo melius fieri poterit .

7. Reſponſoria diurna & nocturna cantent fratres in ſtallis ſuis , ſicuti & antiphonas , ubi libri ſufficienter habentur : ubi autem unus tantum habetur , vadant ad cantandum in medio chori comuniter . Cum autem perventum fuerit ad lectiones , lector petat benedictionem inclinato capite verſus Altare , & Sacerdos ſedens , praeterquam ad benedictionem (24) Evangelii , mediocri voce eam conferat . Benedictiones tam in diebus ferialibus , quam in diebus feſtivis in breviario (25) ibi sunt ordinate tam in feſtis quam in feriis , & terminentur in tono lectionis .

8. Orationes vero ad omnes horas diei , ſcil. prima , tertia , ſexta & nona , & completorio terminentur in tono capitulorum . Et tunc Sacerdos qui dicit Orationem , dicat , *Dominus vobiſcum* , & *Benedicamus Domino* in eodem tono ; & reſpondeatur ſuſpenſive , (26) *Deo gratias* . In Veſperis autem & Matutinis ſemper orationes dicuntur ſollenpniter , ut in Miſſa .

9. Tempore (27) generalis interdicti fratres legant officia & ſimpliciter & diſtincte ſine nota .

10. Item nota quod in ferialibus diebus dum dicitur prima oratio, ab omnibus genuflecti debet uſque ad *Per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum* &c. Et idem fit in omnibus orationibus beate Virginis , & beati

(23) Hoc etiam littera rubra ſcriptum fuit.

(24) Eam intelligit , quam diaconus Evangelium decantaturus , non *inclinatus* (ut proxime ante lectiones fieri juſſit) ſed genuflectens benedictionem a ſacerdote petit . Et hanc Sacerdos non ſedens ſed erectus dare debet .

(25) Corr. *In breviario , ubi* . Atqui *Breviarium* non illud intelligit , in quo tota divini Officii *ἀκολουθία* (*conſequentia*) deſcribitur , cujuſmodi hodie utimur : verum intelligit plenarium ordinem tam Curſus eccleſiaſtici , ſive Horarum canonicarum , quam Miſsae , qui utriuſque rubricas tum generales , tum ſingulis feſtis peculiares complectitur . Cujuſmodi eſt Breviarium Caſinenſe circ. ann. 1100. ſcriptum ; & quidam *Ordo atque anni circulus . . . ſecundum conſuetudinem majoris eccleſiae Capuanae*: quem ejuſdem ferme, aut ſuperioris temporis manu exaratum, precario commodatum habeo . Confer & Adnot. 33.

(26) Hoc eſt ſingultim ac ſyllabatim .

(27) *Generale Interdictum* jam inde ab X. aut ſaltem XI. ſaec. in uſu eſse coepit . Formula iſta *legendi officia ſimpliciter* in Interdicto, tradita fuit ab Innoc. III. *Vt horas*, inquit , *canonicas valeant legere , non cantare* . cap. 11. *De poenit. et remiſſ.*

ti(28) MATTHEI APOSTOLI & Evangeliſte,tantum ad nomina ipſorum, preterquam in (29) *Pretioſa in conſpectu Domini* : & eidem quandocumque *Pater noſter* ſive in principio, ſive in (30) fine . Quando autem dicitur *Pater noſter* ante lectiones , & in benedictione (31) menſe , & in

(28) *Et idem ſit in omnib. orationib. B. Virginis , et B. Matthaei Apoſt. et Evang.* Hic ille locus eſt , qui ſuadet , hunc Ordinem Salerni primum fuiſse compoſitum , in illius ſcil. Frateriae uſum , quae poſt B. Matthaei Reliquias in Eccleſiam Salernitanam illatas inſtituta fuit , uti perpetem cultum S. Apoſtolo & Evangeliſtae exhiberet. Vide quid in Prologo a num. 10. ad finem de hac univerſa re haud temere judicaverim , praeſertim ex Comitis Ayelli donationis indicio . Ergo Salerni primum hic Ordo contextus , poſtea & a Neapolitanis fratribus adoptatus fuit .

(29) Modo dixerat , debere genuflecti ad nomina S. Mariae & S. Evangeliſtae Matthaei . Nunc excipit : *Praeterquam in PRETIOSA* &c. Nomine autem τῆς *Pretioſa* intelligenda videbatur Martyrologii lectio , quod tunc in aliquot eccleſiis non ante , ſed poſt verſum *Pretioſa* adnuntiabatur . In Martene de Divin. Offic. cap. 8. pag. 51. mediâ hic ordo in officio Primae ſervatur in antiquo Ordinario S. Martini Turonenſis. Poſtquam ſacerdos dixit *Pretioſa in conſpectu* &c. puer petita benedictione juberur legere *lectionem martyrum* . Ergo noſter Ordo ex illo generali praeſcripto genuflectendi ad nomina S. Mariae & Matthaei , excipit cum illa poſt *Pretioſa* ex Martyrologio recitantur . Sic olim conjiciebam.

Sed cave de Martyrologio accipias : primum quia cum raro *Mariae* & *Matthaei* nomina in Martyrologio occurrant ; inanis fuiſset exceptio ejus quod perraro accidit . Deinde juſſerat genuflecti *in orationibus* ad nomina *Mariae* & *Matthaei* : atqui cum Martyrologium non ſit oratio , ſed lectio , inepte excepiſset , *Praeterquam* in Martyrologio . Ergo ne dubita quin nomine τῆς *Pretioſa* intelligatur ea quae ſtatim ſequitur Oratio , *Sancta Maria & omnes Sancti* : quae quidem non tantum in hodiernis officiis , ſed & in omnibus antiquis *Oratio* vocatur inſcribiturque : in quibus antiquis , ut dixi , ea plerumque Martyrologii lectionem antecedit, non ſubſequitur .

At inquies , cum ab hac oratione Matthaeus abſit , quis exceptioni locus erat ? Verum praeſtare audeo , in antiquo Salernitanae ſedis breviario , aut eo ſaltem , quo Frateria Salernitana antiquitus utebatur , hanc Orationem ſic fuiſse conceptam : *Sancta Maria , S. Matthaeus Apoſt. & Evang. & omnes Sancti* &c. Hinc merito locus exceptioni illi fuit , *Praeterquam in Pretioſa* .

Atque hinc vides , quam non temere hunc Ordinem Salerni primum in uſum Frateriae Salernitanae fuiſse compoſitum , in Prologo conjecerim , ac ſtatim a Fratriis Neapolitanis fuiſse adoptatum .

(30) Confer Adnot. 18. ubi de *Pater noſter* in principio Officii pronuntiando dictum fuit . Ibi Ordo ſic praecipit : *Fratres proſtrati , ſi ſit ferialis dies , ſin autem , inclinati Dominicam orationem dicant.* Similiter hic plura copulantur Officii loca , ad quae ferialibus tantum diebus ſit genuflectendum . Vide ab initio hujus cap. 10. Eodem autem ſpectat & hic locus : *Et eidem* (cor. *Idem ſit*) *quandocumque PATER NOSTER ſive in principio ſive in fine* . Ad utrunque enim ferialibus diebus eſt genu flectendum , ceteris vero diebus eſt inclinandum .

Orationis Dominicae in fine recitatio (a ſolo Sacerdote facienda) eſt ſatis antiqua : de qua exſtat canon Gerundenſis Concilii (ann. 517.) relatus a Gratiano de conſecr. diſt. 5. can. 14. his verbis : *Id ſemper placuit obſervari , ut omnibus diebus poſt Matutinas & Veſperas Oratio Dominica a ſacerdote proferatur* .

(31) Hinc palam eſt , hos fratres communi menſa utentes , vitam degiſſe in eodem clauſtro communem . Quod hic oblique tantum ſignificatur ; quia hujus ſcripti ſcopus non alius fuit, quam divina officia dirigere .

Hic porro locus perquam notabilis eſt : ex quo uno hujus Ordinis antiquitas aeſtimari poteſt . Sic enim rationes in eo . Hunc ordinem in uſum Frateriae Salernitanae (cujus meminit charta Comitis Ayelli , Liber Confratrum &c.) initio ſcriptum fuiſſe , ex peculiari cultu S. Matthaei docuimus . Haec autem Frateria anno 1193. (quo donatio a Comite Ayelli facta fuit , cujus verba in Prologo produximus) a vita communi jam deſciverat . Etenim ſi tunc vita communis inter eos viguiſſet , non communiter inter ſe reditus (ut in illa donatione dicitur) diviſiſſent , ſed communi menſa uſi fuiſſent . Atqui hic Ordo cum ſcriptus fuit , Fratres communiter omnes in eodem refectorio veſcebantur : id quod ex benedictione menſae hujus loci conſtat . Ergo ſaltem centum annis antiquior donatione Comitis Ayelli hic Ordo videtur : qui ſub initia Frateriae illius ſcribi debuit , exeunte facile XI. ſaeculo , ac paullo poſt reliquias S. Matthaei in Cathedrali illa repoſitas . Nam in ejus Apoſtoli cultum ea Fratria inſtituta fuit . Sic equidem rationes putandas cenſui .

Digitized by Google

& in agendis gratiis non genuflectitur niſi in ultimo *Pater noſter*. Et poſt Gratias, & poſt *Pretioſa*, ſi dicatur (32) in Eccleſia, flectant fratres genua. Et quando dicitur Credo, & in ſuffragiis & precibus, ſicut de eis in (33) breviario continetur. Sacerdos vero qui dicit orationes ſtet erectus, ſi cantando eas dicat.

11. In Miſſa autem proſternant ſe, cum dicitur prima collecta. Quando autem dicitur una prophetia vel plures, ad illas orationes non proſternant ſe fratres, niſi ad illam ad quam dicitur *Dominus vobiſcum*: ſemper autem, ſive ſit feſtum ſive non, Inter Offert. & (34) Grad. fratres ſtent erecti verſis vultibus ad altare. Item proſternant ſe, dum dicerit Sacerdos *Orate fratres*, & ſurgant, cum dicerit *Per omnia ſecula ſeculorum*. Item dicto *Sanctus*, proſternant uſque ad elevationem Corporis Chriſti. Et tunc ſurgant & depoſitis (35) mantellis, ſi qui habuerit, & nu-

(32) Notanda ſunt haec verba, per quae innuitur, interdum τῷ *Pretioſa* unaque τῷ *S. Maria* & ſtatim ſequentem Martyrologii lectionem non in Eccleſia ſed alibi nim. in Capitulo, dici conſueviſſe. Atque hoc demum eſt id quod olim vocabatur *Officium Capituli*, in libris liturgicis celeberrimum: de quo videatur ſupra laudatus Martenius de Div. Offic. cap. 8. pag. 49. 50. ubi ex plurimis Ordinibus antiquis id Officium deſcribit. Rei ſumma huc redit. Poſt abſolutum in Eccleſia Primae Officium, procedebatur in Capitulum, ubi lectio Martyrologii ac deinde alicujus Capituli Regulae S. Grodegangi, aut alicujus homiliae peragebatur; aut vero lectio Regulae praeibat, Mrologii ſequebatur: unde interdum videas Mrologium ipſum vocari *Regulam*, quia in eodem libro utrumque legebatur. Omnino quae huc ſpectant, ſunt ſcitu digniſſima, quae ex indicato Martenii loco petas cenſeo. At in aliquot locis Mrologium antea in ipſa Eccleſia legebatur, quo lecto procedebatur ad lectionem Regulae in Capitulo; ut ex eodem auctore pag. 50. pateſcit. Hinc non temere hic ſcribitur, *Poſt Pretioſa, ſi DICATVR IN ECCLESIA*. Nam alia alibi conſuetudo ſervabatur: aut vero in eodem loco Mrologium modo in Eccleſia, modo in Capitulo legebatur: at Regulae Capitulum non niſi in eo loco legebatur, qui ab ea lectione ſibi *Capituli* nomen quaeſivit.

(33) Hinc rurſus intelligis, *Breviarii* vocabulum accipi antiquiore ſignificatu pro eo libro, quo rubricae per totum anni circulum praeſcribuntur: in quo inquam primario rubricae continentur; nam quae legenda aut cantanda, ſive in Officio ſive in Miſſa ſunt, eorum dumtaxat initium adſcribitur. De quo vide ſupra in Adnot. 25. Omnino hoc inter hunc brevem ordinem ad quem nunc commentamur, interque Breviarium longius intererat, quod in hoc Ordine rubricae tantum generales praeſcribuntur, at in longiore Breviario ſigillatim ſuis dieb. ſuae rubricae convenientes tradebantur; unde Capuanus Ordo, *Anni circulus* alio nomine vocabatur. Ad *Breviarium* vero hoc loco lector rejicitur, quia non poterat ea res hic generali praeceptione tradi.

(34) Hoc ordine & litterarum compendio haec in Cod. exhibentur. Verum luxata fuiſſe non eſt dubium; ac fuiſſe ſcribendum: *Inter Gradale* [ſive *Graduale*] *& Offertorium*. Nam & olim & nunc illud prius, hoc poſterius cani, quis ignorat?

(35) *Depoſitis*, inquit, *mantellis*, *& nudatis capitibus*. Nam mantellis (ſicuti & canonicorum almutiis itemque cappis) ſua erant capitia. In ſyllabo monaſticorum ſignorum, quem ex Ms. S. Victoris Pariſ. edidit Freſnius in voce *Signum*, legitur: *Pro ſigno MANTELLI SEV PELLIVM, oram torum tene*. Ex quo intelligitur, tum ex pellibus ſuiſſe conſutum mantellum, tum etiam monachis maximo in uſu fuiſſe. Cave tamen, cum hic *Mantellum* audis, continuo hos fratres fuiſſe monachos meros decernas. *Mantellus* aut *Mantellum* (vox uſurpata Plauto atque Lucilio) communis omnium veſtis erat, non tantum monachis, ſed & laicis (vide Falconem Benev. ad ann. 1122. in Murat. to. 5. pag. 98. C. ubi convicium illud legitur; *Mantellum tuum ego cartabo*) & etiam clericis. Certe in concilio Metenſi ann. 888. c. 6. cavetur: *Nemo clericorum . . cottos vel mantellos ſine cappa portet*. Quae verba ſi jungantur cum hoc cujuſdam grammatici apud Freſnium verſiculo:

Qui dedit in bruma mihi mantellum ſine pluma:

Itemque:

Dixit mantellus, mihi nec pilus eſt neque vellus:

po-

& nudatis capitibus adorent humiliter & devote flectentes genua verſus Corpus Chriſti, & interim ſint proſtrati uſque ad *Per omnia* de *Pax domini*. Item a dicto *Agnus Dei* ſint proſtrati uſque ad communionem.

12. Item nota, In diebus feſtivis fratres non proſternant ſe niſi ad Corporis Chriſti elevationem uſque ad *Per omnia* ante *Pater noſter*, quod in feſtis etiam dupplicibus obſervetur.

13. Item flectant genua fratres in ferialibus diebus in Miſſa de Spiritu sancto, quando dicitur *Veni sancte Spiritus*, & in tempore quando dicitur tractus, *Domine non ſecundum peccata noſtra*, ad illum verſum, *Adjuva nos*, & ad *Ave regina celorum*, in principio tantum, & ad verſum illum, *O Crux ave ſpes unica*, in ferialibus diebus.

14. Item & nota, quod ubicumque in ferialibus diebus genuflectitur, in diebus feſtivis inclinatur, preterquam in precibus Prime & Completori. In quibus fratres ſtent erecti, e regione converſi.

15. Item Invitatorium & omnes verſiculi cum *Benedicamus* a b uno fratre tantum dicantur in ſede in ferialibus diebus per totum annum, & ab octava (36) Reſurrectionis uſque ad Aſcenſionem.

16. Item in feſtis ſemiduplicibus & diebus dominicis oratio a Sacerdote dicatur a gradibus (37) ante Altare in utriuſque veſperis & matutinis: Invitatorium, tertium, ſextum & ultimum Reſponſorium & Grad.& Alleluya cantetur ad (38) pulpitum a duobus in medio chori: brevia vero reſponſoria, verſiculi, & *Benedicamus Domino* in matutinis & in utriuſque Veſperis dicantur a duobus ad gradus (39) ante Altare; & unus (40) cereus habeatur in utriuſque veſperis & matutinis. Si vero in ſecundis veſperis a capitulo in antea fit feſto ſimplici, totum fiat ſicut in ſimplici feſto.

17. Item in feſto novem lectionum, invitatorium & ultimum reſponſorium, & Alleluya in Miſſa ſemper dicantur a duobus ad pulpitum in medio chori: verſiculi vero & *Benedicamus Domino* ab uno dicatur in ſtallo.

DIA-

poteſt conjici, mantellum cum ſuo capitio ex pellibus villoſis fuiſſe conſutum, & cappae ſuperpoſitum. Itaque cappa cum mantello villoſo totum id erit, quod nunc *cappa pontificalis* (quae & Canonicis pluribus in uſu eſt) vocatur. Hinc noſter Comitus fol. 4. ex Jo: Urſini Ritib. jubet Archiepiſcopum in Dominicis Adventus Divinis intereſſe *Cum Mantello vel* [ubi *Vel* [illegible] notat] *cappa clauſa*. Sic etiam & alibi. Porro quo tempore hic ordo ſcriptus, liberum omnibus erat his indumentis uti.

(36) Merito cavet; *Ab Octava Reſurrect.* Nam intra eas octavas Invitatorium, & verſiculi plerique omittebantur, ſicuti & hodie.

(37) Hoc themini in Capuana Cathedrali ante hos 25. annos adhuc in Laudibus & in Veſperis fuiſſe factum. Oratio enim a canonico hebdomadario in diebus minus ſollemnibus ante gradus Altaris ad pulpitum portatile canebatur. At poſt conceſſa a Benedicto XIII. pontificalia indumenta, canonici ad ritus Beneventanos ſe conformarunt.

(38) De hoc pulpito portatili vide Cangium.

(39) Hoc quoque Capuae fiebat, hodieq. fit.

(40) De hoc *cerco uno* amplius conſiderandum.

Digitized by Google

DIATRIBA VI.

Qua pervetuſtum Athanaſiani hoſpitalis inventarium exponitur : ex quo, praeter cetera, Neapolitanos Hebdomadarios nihil cum S. Athanaſio habuiſſe commune, eorumque recens admodum ſundatio magis confirmatur.

Ad illuſtrationem Par. II. cap. 3. ubi de Hebdomadariis agitur.

PROLOGVS

Sequens Inventarium bonorum & onerum Athanaſiani Xenodochii (quod idcirco nunc in tabulario Aedis Adnuntiatae adſervatur, quod Athanaſii hoſpitale poſtmodum ab Eugenio IV. Adnuntiatae adnexum fuerit) ſtatueram inter ea pauca documenta, quae infra adſcribam, inſerere. Verum tanta mihi ejus bonitas, pretium & antiquitas viſa fuit, & ad tam multa valere poſſe, ut ei ultro digniorem locum tribuerim, nec invitus fecerim, ut ei hanc Diatribam ultimam deſtinarem.

1. Nam de antiquitate ſi quaeras, non dubitavero id haud ſerius ineunte aut medio ſaeculo XIII. primum videri factum. Etenim Hilarius de Paluale in prooemio teſtatur, id a ſe ſcriptum fuiſſe anno 1336. h. e. ſub Archiep. Joanne Vrſino, vigeſimo poſt novae hujus Cathedralis encaenia. Idem vero in fine monumenti dicit ſeſe *Omnia .. de verbo ad verbum copiare feciſſe de INVENTARIO ANTIQVO, prout jacet, nil diviſo, addito, vel mutato*. Ergo illud inventarium prius (quod Hilario tam antiquum videbatur, ut illud novo edito exemplo reficere anno 1336. neceſſe duxerit) facile ducentorum annorum ſenio grandaevum tunc eſſe debuit, cum ad illud tranſcribendum Hilarius appulit animum. Itaq. ſi duorum ſaeculorum aetatem tunc geſſerit; medio XII. ſaeculo conditum initio fuit. At vel ſi minimam ſenectutem eidem illi tribueris, vel ſic tamen ineunte aut ſummum medio XIII. ſaeculo primitus videtur compoſitum; ſtante nim. Stephania, diu ante hodiernam novam Cathedralem.

2. Deinde non ſolum ab antiquitate & ſinceritate ſeſe hoc monumentum commendat, ſed ex eo multo maxime, quod partem non contemnendam continet generalis Inventarii omnium Eccleſiarum ab Joanne Vrſino accuratione ſumma conditi: de cujus amiſſione pluries expoſtulavimus, in primis Par. II. pag. 156. 157. De Vrſino Chioccarellus in Archiep. Neap. pag. 223. ſic loquitur. *Fecit Inventarium ... bonorum eccleſiar. omnium civit. Neapolis ejuſque dioeceſis; in quo jura, reditus, privilegia ac fundationes (quo nempe tempore & a quo fuerint erectae) ſingillâtim recenſebantur: idque regnantibus Ludovico ac Joanna Neap. Regibus anno 1353. die 2. Dec. Ind. VII. geſtum erat: quod quidem Inventarium praegrande erat ac in pergameno conſcriptum, & in Majori Neap. Eccleſia penes Archiepiſcopos ejus ſucceſſores aſſervabatur: ex quo aliquot exemplaria pro quibuſdam Eccleſiis a publicis tabellionibus excerpta vidimus ... Sed diu eſt, quod ejus libri interitus deploratur* &c. Haec igitur bonorum, jurium, & onerum Hoſpitalis S. Athanaſii recenſio pars fuit illius praegrandis Inventarii, quod Joannes fieri juſſit. Et quamvis ingens illud opus anno 1353. Vrſinus evulgaſſe dicatur; tamen diu antea ſingulis ejus Inventarii partibus inſudari fecit. Itaque anno 1336. (qui fuit ſextus decimus ante generale Inventarium evulgatum) particulare illud, quod jam ante exſtabat [ut in fine Inventarii ſcribitur] refici diligentius juſſit, ut in fine prooemii legitur. Et tamen opus illud tantum (cujus nunc hanc particulam ſpeciminis loco damus) auro gemmiſque aeſtimabilius, poſterorum ſupinitate nunc amiſſum lugemus.

3. Ex hoc autem accuratiſſimo Athanaſiani hoſpitalis inventario [quod hic in ſpecimen Vrſiniani generalis daturi ſumus] partem illam longe diffuſiſſimam abſcidimus, qua recenſio bonorum ſtabilium, jurium &c. continetur; non quin utiliſſima ſit ad res ſane plurimas, ac ſi non aliud, ad ejus aetatis locorum atque finium appellationes pernoſcendas, ſed quod ad eam deſcribendam tempus defuerit. Quamquam ex facto per me indicio alios profecturos ſpero, & integrum Inventarium aliquando edituros. Ergo poſt prooemium, ſi.am tan-

Digitized by Google

tantummodo partem, qua onera xenodochii ſollertiſſime deſcribuntur, ſubjiciemus.

4. Ex qua quidem parte tum multa antiquitatis aevi poſterioris capita illuſtrantur, tum etiam Hebdomadariorum noſtrorum commenta mirifica convelluntur, illudque in primis, quo ſe S. Athanaſio patre & auctore ſui generis gloriantur. Ac fruantur ii quidem (nec enim veto) ſuis ſomniis ſuaviſſimis, ne qua importunitate noſtra expergefacti, beari deſiſtant, ac juxta cum Horatiano illo Argivo conquerantur:

Pol me occidiſtis amici,
Non ſervaſtis, ait: cui ſic extorta voluptas,
Et demptus per vim, mentis gratiſſimus error.

Itaque oblectent ſe tantiſper viſo ſuo: nihil obſtrepam. Affabor interim ſanos ac vigilantes. Eſtne, inquam, credibile, inter Athanaſiani inventarii onera atque praeſtationes nullam ne verbo quidem Hebdomadariorum (ſi quidem hi noſtri re vera Athanaſio parente prognati fuiſſent) mentionem fuiſſe factam? annon Inofficioſi querelâ juſte hi noſtri ſe tuebuntur, quo ſe injuria praeteritos arguant? Atqui ita prorſus ſe res habet. Inventarium onerum, quod daturi ſumus, Capituli in ipſo proœmio & millies meminit, eiq. lautia ut illis temporibus perquam opima praeberi jubet: meminit praeterea & aliorum Eccleſiae Neapolitanae miniſtrorum: interim de Hebdomadariis neque vola neque veſtigium. Ad feſtivitatem nullam, nullum convivium, ne in feſto quidem eorum putativi parentis, hi praeclari Athanaſii nepotes invitantur: nulla iis uſquam praeſtatio penditur; ut plane certiſſimum haberi debeat, ſi quidem tempore ſcriptionis Inventarii iſtius jam Hebdomadarii fuerint, a nemine prorſus pro ſtirpe Athanaſiana fuiſſe agnitos; ac poſtremo *ſacerdotes Hebdomadarios* illos, quos Athanaſii vita *juxta morem eccleſiae Romanae* inſtitutos refert, haud alios fuiſſe, quam ſeptem canonicos presbyteros Cardinales, dictos utique *Hebdomadarios* ob eam cauſam, quod in Neapolitana Eccleſia Salvatoris ſic quotidie celebraturi eſſent, ſicuti in Romana Salvatoris baſilica ſeptem Cardinales Hebdomadarii quotidie ſacra faciebant. Merito canonicis, tamquam Athanaſiano generi, ſaepe munuſcula aut pecunia erogabatur.

5. Quid quod ex miro de Hebdomadariis hodiernis ſilentio prorſus habendum pro explorato eſt, tempore primae confectionis Inventarii illos non dum editos in lucem fuiſſe? Ita plane. Nam ſi tunc plane extitiſſent; quoties Capitulum ſive in feſto S. Athanaſii, & S. Andreae ſive quovis alio tempore ſacra hoſpitalis procurabat, hebdomadariorum appantio minime defuiſſet.

6. Imo ne anno quidem 1336. (quo refectum hoc Inventarium fuit) Hebdomadarii in luminis auras prodierant; alioqui nominandi fuiſſent. Quocirca cum ex Ritib. Vrſini certum ſit ante Kalendas Majas anni 1337. eos jam fuiſſe prognatos; dicendum erit, eorum natales ſive in extrema anni 1336. poſt confectum inventarium incidiſſe, ſive in priores quatuor anni 1337. menſes. Verum de his rurſum infra Adnot. 15. Nunc Monumentum ipſum inſpiciamus.

PERVETVSTVM INVENTARIVM

Bonorum, jurium, & onerum Hoſpitalis Athanaſiani, anno 1336. juſſu (uti videtur) Archiep. Joannis (1) Vrſini ex alio longe (2) antiquiore deſcriptum, & accuratius (3) refectum. Cui numeros ſectionum accommodate ad citandum adjunximus.

INventarium omnium Terrarum poſſeſſionum & aliorum redditaum quorumcumque hoſpitalis Sancti Acthenaſii de Neap., cujus eſt Abbas ſeu Rector Venerabilis Vir Dominus Mactheus de Longis de Pergamo, nec non omnium ad quae ex debito tenentur idem Rector ratione ejuſdem Hoſpitalis, tam pro decima quam Domino Neapolitano Archiepiſcopo ipſius Hoſpi-

Hoſpitalis (4) *Patrono, quam Capitulo* (5) *ejuſdem Eccleſiae ſeu quibuſcumq. aliis. Editum, & compoſitum per Ylarium de Palude de Parma Procuratorem dicti Domini Macthei, In anno Domini milleſimo tercenteſimo, triceſimo ſexto IIII. Indictionis. Quae Terrae, & poſſeſſiones idem Procurator fecit omnes de novo paſſiare, & poni novos confines.*

In quo Inventario inter caeteras partitas continentur infraſcriptae (6).

Infraſcripta (7) *ſunt ea quae tenentur dictum Hoſpitale, ſeu ejus Rector ex debito.*

1. *In primis quando ſolvitur decima Papalis ſolvit unc.* (8) *VI.*

2. *Item pro Sacra navi* (9) *Archiepiſcopi Neapolitani unc. IIII.*

3. *Item ſemel in anno, quando Archiepiſcopus vadit ad balnea* (10) *unc. I.*

4. *Item Presbitero celebrat in Cappella ipſius Hoſpitalis tar. XXII.*

5. *Item*

(1) Vide in ſuperiore Prologo num. 2.

(2) De prioris inventarii antiquitate vide in eod. Prologo num 1.

(3) In eo ſaltem major accuratio conſiſtit, quod Hilarius de Palude procurator Rectoris hoſpitalis *terras & poſſeſſiones . . fecit omnes de novo paſſiare, & poni novos confines*, ut in fine proemii ſcribitur; idque ex formula quam ut arbitror Archiep. Vrſinus omnibus rectoribus eccleſiarum praeſcripſerat. Illud *Paſſiare* verbum eſt Neapolitanis agrimenſoribus tritum, h. e. terrarum menſuram ad paſſum illum ferreum, qui olim in Stephania, nunc in hac nova Cathedrali cuidam columnae affixus ſervatur, exigere.

(4) Jus patronatus ab S. Athanaſio xenodochii fundatore ad ſucceſſores optimo jure fluxerat: cujus patronatûs ratione tenebatur rector decimam Archiepiſcopo perſolvere, praeter alia honoraria, quae eidem debita agnoſcuntur paſſim in hoc Inventario.

(5) Capitulo etiam haud pauca debebantur, de quibus tum infra variis locis, tum etiam in Comiti libro. Etiam nunc Gubernatores aedis Adnuntiatae quamdam pecuniae ſummam Capitulo ſolvunt: cujus documentorum proferam inter Monumenta.

(6) Poſt haec verba in autographo, quod in tabulario Adnuntiatae aſſervatur, ſequitur ſane quam longiſſimus terrarum, poſſeſſionum, jurium catalogus: de quo, eſſet ne hic inferendus, diu deliberavi. Sed tandem morae impatiens univerſam illam partem Inventarii potiſſimam, ex qua divitiae Hoſpitalis ejus (quas ſatis auctor vitae Athanaſianae in prooemio attigit) demonſtrantur, in totum omiſi. Erit profecto alius, qui & integrum Inventarium illud (non tantum utpote pretioſum veteris Stephaniae cimelium, verum etiam quod eo vetus regionum noſtrarum facies, & locorum antiquae nomenclationes in lucem proferuntur) cum aliis pluribus monumentis ſit aliquando producturus in lucem: mihi theſauri hujus indicium feciſſe ſit ſatis.

(7) Itaque omiſſa longiſſima bonorum recenſione, hanc tantum inventarii partem alteram breviorem, hinc incipientem, adſcripſi, qua continentur onera hoſpitalis ejuſdem.

(8) *Vncias* auri ſemper intellige. *Vncia auri* non unica moneta erat, ſed pecuniae quantitas, quae ſexaginta tarenis Siculis reſpondebat, uti Diatr. V. ad Ordinem divinor. Offic. ex charta Comitis Ayelli cum altero monumento anni 1212. collata oſtendi Adnot. 4. Etſi aliud reperi monumentum, in quo Vncia triginta tarenis par erat: certe quia tareni valor non ubique nec ſemper idem fuit. At vetus tarenus hodierni argentei valorem ſemper multis partibus ſuperabat.

(9) Cor. *Navi*. Archiepiſcopus a Capitulo electus, Romam conſecrandus proficiſcebatur. Cui pro expenſis ſubſidium ab eccleſiis perſolvebatur: quod hodie num in uſu eſt, ac *ſubſidium caritativum* vulgo vocatur. Differt ab altera *Sacra* de qua num. 6. quae poſterior anniverſarium conſecrationis (aut forſitan poſſeſſionis) Archiepiſcopi notat: pro qua una tantum uncia ab Hoſpitali dabatur.

(10) Inter Puteolana balnea celebre illud erat, quod FONS EPISCOPI dicebatur. Egit nuper de fonte hoc vir amiciſs. & perelegantis ingenii Paulus Maria Paciaudius Cl. Reg. in doctiſſimo opuſculo, quod inſcribitur *De ſacris Chriſtianorum balneis*. Occaſionem ei opuſculo praebuit Paulinus Codex, quo continetur millies editum illud poemation de balneis Puteolanis, in epigrammata totidem, quot ſunt balnea, diſtributum. Id poema in Paulino codice inſcribitur, *De balneis prope Neapolim*. Atqui e regione lavacri illius, quod *Fons epiſcopi* dicitur, inſeritur pictura, in qua Pontifices duo ſacris indumentis ornati clericis monachiſve inferne lavantibus imminent: quorum alterum (illum ſcil. qui dextrum occupans latus, lavantibus benedicit) pro Neapolitano Archiepiſcopo, alterum pro Praeſule Puteolano habuerim. Hac ergo pictura celebrem *fontem epiſcopi* exhiberi, ipſa etiam ſchematis inſcriptio (in qua legitur FONS EPISCOPI) docet. Nec, puto, ab re conjecerim, imminente

M m Cani-

5. *Item quando ſolvitur* (11) *ſolvuntur pro dictis Beneficiis unc. I.*

6 *Et pro Sacra dicti Archiepiſcopi unc. I.*

7. *Item quibuſdam Diebus Dominicis et Jovis XII. Pauperibus, quolibet dictorum dierum de carnibus carolenum unum , & pro quolibet panem unum & unum urczeolum de vino , & ultra in feſto Nativitatis, Reſurrectionis & Sanctae Mariae de Auguſto &* (12) *carniprivo : ſi veniant in aliis diebus quam praedictis, dantur eis praedicta pro pietanczia : in ipſo Hoſpitali ſunt XII. lecta videlicet ſaccona plena palea, & carpitas* (13) *& de conſuetudine pauperes , & peregrini hoſpitantur ibidem per tres dies, poſtea datur eis licentia , & recipiuntur aliqui* (14) *ſi vero aliqui infirmantur dantur ſibi neceſſaria .*

8. *Item debet habere Hoſpitalarius deputatus ad cuſtodiam ipſius Hoſpitalis grani Th. XII.*
Th. XII.

9. *Et vini ſalmas portatas ad ipſum Hoſpitale* *XII.*

10. *Et in Feſto Sancti Athenaſii dantur carnes certis vicinis de conſuetudine antiquitus obſervata, & fit convivium Magiſtris* (15) *ſcolarum*

Canicula Neapolitanum Antiſtitem ad lavacra celebratiſſima (quae aliis *Puteolana* , aliis *Neapolitana* vocare placuit : quorum poſterius ejuſdem Paulini codicis praeſert inſcriptio) fuiſſe invitatum , ut fontibus benediceret , ac, ſi vellet, ipſe primus ablueretur , aut ſaltem dicis cauſa ejus anni lavationem deſcenſu ſuo encaeniaret. Pro qua profectione Hoſpitalis rector unciam unam ei ſolvebat. Nec immerito, quippe languentium frequens multitudo ab eo noſocomio ad balnea mittebatur quotannis , uti languoribus ſuis remedia quaereret .

(11) Mutila ſcriptura ſic ex ſupradictis num. 1. ſuppleri debet : *Quando ſolvitur decima Papalis , ſolvuntur pro dictis beneficiis* . At ubinam quaeſo de beneficiis iſtis dixerat? In priore, opinor, inventarii parte (in qua bona , jura , etc. nec non beneficia hoſpitali annexa atque in praedium data recenſebantur) de beneficiis hujuſmodi dixerat .

(12) *Carniprivium* ſeu *Carniſprivium* vocabatur ſecunda Dominica Septuageſimae , ſive Dominica in Quinquageſima : a qua olim fideles carnibus ſeſe abſtinere incipiebant maxime clerici & Sacerdotes , unde ea *Carniprivium Sacerdotum* alicubi vocabatur . Videatur Cangius & alii .

(13) CARPITA quid ſit , docet Cruſca hodierna ſic interpretans , *Panno. con pelo lungo* . . *panni villoſi genus*, χλαῖνα . A *carpendo* videtur dicta . Ex deſcriptione intelligis , eam , ut hic , vulgo valuiſſe ad lecti opertorium . Ibid. ex *Libr. cur. malatt.* ſic affertur : *Non tenga addoſſo , ſe non una leggier carpitella*. At in regula Templariorum non ad operiendum ſed ad ſubſternendum cubituris valebat ; ſic enim cap. 70. legitur . *Carpitam habeat in lecto : qui ſacco , culcitra vel coopertorio carebit* . Sed & interdum ea vox videtur pro vili centone uſurpata , cujuſmodi deſcribitur ab Academicis Cruſcanis apud Cangium : a quibus *Carpita* definitur : *Vn apparato di tavola vile , compoſto di materie groſſe di lana , e di pezze di diverſi colori* . Id noſtris nunc hominibus *Sebiavina* vocatur , nec tantum ad menſas inſternendas , ſed & in lectis uſurpatur . Ejuſmodi olim fuiſſe Carmelitarum pallium , idque *Carpitam* vocatum , oſtendit Papebrochius ad VIII. April. pag. 798. 799.

(14) Corr. *Alii* . Niſi vero id temporis *Aliquis* pro *Alius* uſurpabatur .

(15) Notabile hoc eſt , quod in hoc onerum Hoſpitalis Inventario *Magiſtri ſcholarum* memorantur , *Hebdomadarii* non item . Quod tamen minime mirum . Nam duos Magiſtros ſcholarum in Cathedrali Neap. fuiſſe Hebdomadariis antiquiores , tum ex funeraria Conſtitutione Joannis Vrſini conſtat , tum ex iis quae ad quamdam Capitularem ſuggeſtionem notavi pag. 169. in fine Adnot. 69. Quocirca certiſſimum eſt, quo tempore prius illud inventarium [ex quo deſcriptum eſt iſtud] initio conditum fuit , Hebdomadarios , quorum hic nulla mentio , non dum in lucem prodiiſſe . Quare commentum illud putidiſſimum [quod diutule poſt Hannibalem de Capua , qui de Hebdomadariorum origine ſollemne illud *Non liquere* Romano more pronuntiaverat ſconfictum fuit.] quo eorum genus ad S. Athanaſium auctorem refertur , hoc Inventario prorſus exploditur. Nec enim fieri poterat , ut Athanaſiani nepotes in his Athanaſii veluti teſtamenti tabulis turpiter praeterirentur , dum interim Capituli & Canonicorum in ipſo ſtatim prooemio , ac paſſim in decurſu ratio habita perhonorifica cernitur .

Ad Hebdomadariorum autem verā fundationem quod attinet , eos Kalendis Maii anni 1337. jam prognatos fuiſſe , ex Ritibus Vrſinianis eo die publicatis oſtendi pluries in Diſſert. parte altera : eoſdem vero anno 1334. dum Vrſinus funerariam Conſtitutionem ederet , nondum lucis uſuram cepiſſe . Quocirca intermediis XXX. menſibus inſtituendi fuerunt .

Nunc ſi quaeras utrum ante hoc inventarium [ann. 1336. ante finem Auguſti ab Hilario refectum] an poſt ipſum erecti Hebdomadarii fuerint ; ajo utrumque impune affirmari poſſe . Etenim ex nulla

Digitized by Google

larum quorum quilibet debet ducere ſecum tres (16) ſocios, Foreſtiarioſque (17) comodat paramenta, & aliis qui faciunt officium dicta die. Quae carnes cum omnibus expenſis dicti convivii poſſunt conſtare communiter, ſecundum pane, & vino unc. II. tar. XXV. nam ſolum carnes vaccinae, quae dantur ut dictum eſt conſtant unc. I. Et minus unum cantarium caſei, quod datur Pauperibus dicte die ut inferius conſtat tar. (18) *XV.*

11. *Item dantur dicta die Sancti Athenaſii Domino Archiepiſcopo Neapolitano Patrono ipſius Hoſpitalis paparae* (19) *duo.*

12. *Item in dicta die fit panis de XII. Thum grani quod datur Pauperibus excepto illo qui. expenditur pro dicto convivio, & de caſeo cantarium I. qui per fruſtra inciditur, & omnibus Pauperibus affluentibus ipſa die ad ipſum hoſpitale, datur unus panis, & fruſtrius* (20) *caſei, grani Th. XII.*

13. *Item datur ex debito in* (21) *Vigilia dicti Feſti cuilibet Canonico Neapolitano carraſam unam de bono greco preſenti in Civitate, & abſenti.*

14. *Item in Veſperis dicti Feſti dantur cuilibet Canonico dictae Eccleſiae veniente ad dictas Veſperas grana V., abſentibus nihil, quantumcumque infirmi, vel alio quocumque juſto impedimento deinceps* (22) *id poteſt aſcendere communiter ad tar. X. vel circa tar. X.*

15. *Item notandum quod dictus Dominus Archiepiſcopus tenetur dicta die per unum* (23) *Epiſcopum facere celebrari in Altari ſito in Eccleſia Neapolitana* (24) *ubi eſt digniſſimum corpus*

la Hebdomadariorum mentione non neceſſario ſequitur, eos anno 1336. (quo tranſcriptum eſt inventarium) nondum fuiſſe recens tunc primulum inſtitutos. Nam [ut omittam quod hoc Inventarium ex altero multo antiquiore, in quo nu la Hebdomadarior. fieri mentio potuerat, deſcriptum fuit] nulla neceſſitas incidit, cur eorum adhuc a partu rubentium hic mentio exſiſteret. Quod ſi hoc ſequi mavis, noſtros hoſce Hebdomadarios refecti inventarii tempore nondum lucem adſpexiſſe; id etiam tuto affirmari poteſt: imo ex nulla eorum mentione veriſimilius arbitror. Ergo ſatis erit, ſi intra menſes octo, qui a Kal. Sept. anni 1336. ad Kal. Majas anni 1337. fluxerunt, vitales auras carpere inceperint. Cur, inquis, intrá eos menſes octo? Quia incertum eſt quonam menſe anni 1336. ab Hilario de Palude refectum hoc inventarium fuerit. Nam quia ſcriptum fuit Indictione IV; ex Indictionis numero tantum conſtat, ante finem menſis Auguſti ejuſdem anni fuiſſe deſcriptum; quia a Kalendis Septembris ejus anni jam pro IV. Indictione Neapoli juxta cum CPolitanis Indictio V. decurrere inceperat.

Ergo eo demum res ſumma redit, ut Hebdomadarii noſtri nec ſerius Kalendis Octob. anni 1337. prodierint, nec eoſdem ante Kalendas Sept. anni 1336. progeneratos, praeſtare poſſimus.

(16) Comites hoſce *Vmbras* vocavit antiquitas, ut qui primario invitatum ita ſequuntur, ut corpus umbra. Vide Horatium lib. 2. ſat. 8. & lib. 1. ep. 5. At miranda eſt noſtri ſcriptoris ſimplicitas: *Debet*, inquit, *ducere ſecum tres ſocios*: qui ſcribere debuiſſet, *Tres* [*non amplius*] *ſocios poteſt ducere.*

(17) *Foreſtiarios* haud alios intellige, quam *hoſpites*, qui Italis *Foreſtieri* vocantur. Ergo praeter comites ternos, quos poterant ſibi Magiſtri ſcholarum adjungere, adducebant & alios *foreſtiarios* ſive hoſpites. Quoſnam? Sequens locus partim ſupplendus, partim eſt leviter emaculandus: *Foreſtiarios, qui commodant paramenta* [ſacra ſcil. veluti calices, miſſalia, & ſacra indumenta: qua notione ea vox eſt paſſim obvia] *& alios, qui faciunt officium dicta die.*

(18) Vt calculi recte procedant, reliqua omnia (praeter vaccinam, & caſei minus quam unum cantarium, quod conſtare ait taren. XV.) conſtare debuerunt uncia I. taren. X. Porro de cantarii Neapolitani pondere fallitur Freſnius in Gloſſario, ubi XXV. libris definit. Nunc quidem quanto ſit ponderoſius, noſtri homines norunt. At vel ex hoc inventario arguitur fuiſſe tunc longe gravius, ex pretio ſcil. taren. XV. Tarenus ille non eſt cum noſtro comparabilis.

(19) Italis pulli anſerini vocantur *Paperi* & *Papere*: quorum parentes dicuntur *Oche*. Quam vocem fruſtra ab exteris quaeſieris.

(20) Cor. *Fruſtum unum caſei*, ut num. 17.

(21) *Vigilia* erat officium quoddam a Veſperis diſtinctum, quod adhuc ſaec. XV. in uſu erat, ut ex libro Comiti in feſto S. Andreae conſtat; ex quo plura deſcripſi in Anteloquio Adnot. 11. pag. IX. & X. quae cum hoc Inventario conferas cenſeo. Nec enim eadem bis recoquere eſt animus.

(22) Fort. *Devinctis* aut *detentis*. Nam *Deinceps* hic nihil eſt.

(23) Aliquem ex epiſcopis ſuffraganeis intelligit: qui pro illorum temporum diſciplina Metropolitae ſuo ſemper apparebant, parebantque.

(24) Si haec ſectio ab auctore antiquioris Inven-

corpus Sancti Athenaſii Confeſſoris Epiſcopi, & ipſum Epiſcopum dicta die permanere in (25) *commeſtione.*

16. *Item dicta die tenetur Rector ejuſd. Hoſpitalis Abbati Copulato & ejus haeredibus, & Domino Thomaſio Gurigie & ejus haeredibus dare caponem unum, & caraſam unam de greco quam recipiunt unus uno anno, & alter altero tantum, quare ignoro, nec nunquam ſcire potui vel ſcripturis, vel aliter, & etiam dicti recipientes ignorant niſi quod ſic ab antiquo extitit obſervatum.*

17. *Item in Vigilia Beati Andreae Apoſtoli, in cujus honorem dictus Sanctus Athenaſius Cappellam* (26) *juxta ipſum Hoſpitale hedificat, tenetur ex debito dare pro piſcibus cuilibet Canonico preſenti in veſperis, vel in Civitate* (27) *Neapolitana grana X, quae aſcendunt ad tar. XV. vel circa. Item Diaconibus qui ſunt ſeptem in Civitate ipſa dantur piſces, & non pecunia, qui aſcendere poſſunt ad tar VII. vel circa. Item pro matutinis dantur tar. IIII. grana XIII. et 3.2. Item Domino Archiepiſcopo Neapolitano dicta die pro redditu* (28) *debet habere a dicto Hoſpitali tar. II. grana XIIII. & 3.2. Item pro uno cantario caſei pro dando Pauperibus tar. XXV. vel circa. Item de Th. XII. grani fit panis & datur dicta die omnibus Pauperibus confluentibus ad ipſum hoſpitale, videl. cuilibet panis unus cum uno fruſto caſei, ut ſupra in Feſto Sancti Athenaſii: comedunt aliqui Clerici cum Rectore ipſius Hoſpitalis ſeù Procuratore, qui faciunt officium: que omnia, & alia pro dicto feſto, & ſolemnitate neceſſaria fienda, ex debito, & antiqua conſuetudine poſſunt aſcendere ſecundum diximus Th. grani VII* (29) *greco, & vino* (30) *qui non computantur in iſta ſumma pecuniae ad uncias II.*

18. *Item tenetur dictus Rector dare anno quolibet Nobili viro Joanni Cantelmo vel ejus haeredibus,*

ventarii (quod ſtante adhuc Stephania conditum fuit) profecta, uti credo, fuit; tum *Eccleſiae Neapolitanae* nomine Stephania (h.e. hodierna S. Reſtituta) venit, in qua tunc Corpus S. Athanaſii ſub Altari ſuo recondebatur. Eadem vero ſectio etiam tum locum habuit, cum inventarium illud tranſcriptum ab Hilario de Palude fuit: quo tempore in Altari familiae Galeotae (ſub quo Reliquiae S. Athanaſii collocatae fuerunt) quotannis de mandato Archiepiſcopi unus ex epiſcopis ſuffraganeis die feſto S. Athanaſii ſacra faciebat, ut hinc diſcimus.

(25) In hoſpitali ne, an apud Archiepiſcopum, non dicitur. Verum ex ipſo ſilentio arguimus, epiſcopum celebrantem in hoſpitali prandiſſe, in quo & tot aliis parabatur.

(26) Quae adhuc ſaeculo XVI. exſtabat, hinc turri Campanariae (adhuc hodie ſuperſtiti, quamvis detruncatae) illinc hoſpitali attigua; uti conſtat ex libro Comiti. Vide Anteloq. pag. IX. & X.

(27) Canonicis [tum ſcil. VII. presbyteris praebendatis, tum ceteris ſupra numerum] dabantur grana dena pro piſcibus, modo aut Veſperis intereſſent, aut ſaltem intra civitatem morarentur: at Diaconibus (ſub eadem lege, dum ne a civitate abeſſent: quare poſt *Septem* levis diſtinctionis nota ſupplenda erit) dabantur piſces in ſpecie (quae praeſtatio major erat, ut ex ſumma tarenor. VII. intelligitur) non in pecunia. Duo porro hic mihi faceſſunt negotium. I. Abeſt ab hoc toto Inventario celeberrima illa Capituli partitio, in *Diaconos*, in *Cardinales* atque *Canonicos*; quam in Urſinianis Ritibus [certe hujus Hilarii aetate ſcriptis] celeberrimam fuiſſe Diatr. IV. dixi: cui partitioni hic ſaltem ſuus fuiſſet locus: imo nulla uſquam hic *Cardinalium* noſtror. fit mentio. Quid ita? Nempe id potius maximam antiquitatem priori inventario, ex quo ſuum deſcripſit Hilarius, conciliat; ut potuerit ſcil. ſaec. XII. fuiſſe primitus factum, quando nulli Canonicorum ſe *Cardinales* in diplomatibus ſubſcribebant. II. Cur tanta Diaconorum ſupra VII. presbyteros praebendatos ceteroſque canonicos habita ſit ratio [nam hoc quoque mirum videbatur] ea mihi forſan videtur fuiſſe cauſa, quod ſeptem urbis Diaconiarum [quarum hi Diaconi ſeptem, rectores antea fuerant] bona ſi minus omnia, at pleraque proceſſu temporis Hoſpitali Athanaſiano (ut infra Adnot. 34. dicam) adnexa fuerint; in primis autem S. Andreae ad Nidum Diaconia, ut ibidem notavimus. Hinc non eſt mirandum, ſi in ejuſd. S. Andreae veſperis longe opimius honorarium Diaconibus tribuatur. Sic ſaltem conjicio.

(28) Hoc eſt *pro annuo canone*, ſive cenſu. Hodie dum apud noſtros homines annuus canon vocatur, *Il rendito*; & is fundus ex quo debetur, *Redditizius* dicitur.

(29) Corrige *XII.* uti dixerat ſupra verſu hinc decimo. Saepe in Mss. V. & X. alternant.

(30) Hoc ſibi vult, praeter frumenti tumulos XII. & Graecum, & aliud vinum Graeco vino lectiſſimo vilius (*quae non computantur in iſta ſumma pecuniae*) ceteras expenſas omnes pervenire conſueviſſe ad uncias duas.

Digitized by Google

dibus, & ſucceſſoribus in dicto Jure pro quibuſcumque Terris, & poſſeſſionibus, quas tenet dictum Hoſpitale in Villa Cupuli & ejus pertinenciis pertinentiarum Averſae in feſto Sanctae Mariae de Auguſto barrile unum cum duobus coniis (31) *de bono greco, videl. & barrilo, & tarenos duos de* (32) *Amalfia pro quibus dantur anno quolibet in Feſto predicto auri tar. IIII.*

19. *Item Feſto Nativitatis Domini tenetur idem Rector dare hominibus de Platea Sancti Januarii ad Jaconium* (33) *cujus Eccleſiae* (34) *dictus Abbas eſt Rector, & ipſa Eccleſia ſubdita eſt ipſi Hoſpitali, petios de pane que tarali* (35) *nuncupantur facti ad modum manus XLII. longe pal . . . de canna & ponder. cottae lib. II. & de quibus recipit quilibet miles* (36) *digita duo, & alii digitum unum exiſtentes in dicta Eccleſia ubi dicti tarali per presbiterum ejuſdem Eccleſiae diſpenſantur ad quae vadunt Thumuli grani II. vel circa.*

20. *Item datur praedictis in edomada Sancta videlicet die . . . . quaedam Jocunda* (37) *& nuces* (38) *factae de nucibus & mele per domos dictae Plateae ad quae tenentur Riccardus Farra pro Terra quam tenet propterea a dicto Hoſpitali ad cantarello.*

21. *Item in Dominica Palmarum quando* (39) *crux dictae Eccleſiae portatur ad certa loca conſueta tenetur idem Rector dare portanti grana decem* *gr. X.*

22. *Item in Feſto Purificationis Beatae Mariae tenetur idem Rector dare hominibus ſeu ſtauritis Portae Sancti Januarii candelas de cera competentes factas ad manum de uno cubito XXX, & de dimidio cubito XL. quae eſſe poſſunt circa libre II ÷*

23. *Item in Dominica Palmarum tenetur Dominus Rector dare predictis hominibus qui ex debito vadunt ad Eccleſiam Sancti Felicis de Capite monte quae eſt ſubdita dicto Hoſpitali petios de pane, ponderis ſicut unus panis trium denarium quae crudelas* (40) *vulgariter nuncupantur XXII. Sartellas plenas de lupinis = XXII. Ad predictas petias crudelas, quae dantur ut premittitur predictis ſtauritis vadit thumulum grani I., vel circa, & ad lupinos gr. XV. vel circa.*

24. *Item Stauritae Portae Sancti Apoſtoli de Neapoli dicta Dominica palmarum totidem de crudelis lupinis* (41) *tamen ignoro, nec potui invenire per ſcripturas aliquas vel aliter quum dictus Rector nihil a dicta Staurita recipit, ſicut a dicta Staurita Sancti Januarii, inveni tamen ſic antiquitus obſervatum.*

25. *Item in Feſto ReſurrectionisDomini noſtri*

Jeſu

(31) Menſura eſt vinaria, quae Italis *Cogno* vocatur, forſitan a Latiali *Congius*.

(32) Tareni Amalfitani celebres erant. Fuere & Siculi, Salernitani etc.

(33) Variis modis ea appellatio corrupta legitur; ſed ſcribi debuit *Ad diaconiam*: hodie *S. Gennaro all' Olmo*.

(34) Diaconiae erant olim non aliud, quam totidem hoſpitales domus, pro ſingulis regionibus ſingulae. At poſtquam Athanaſiani xenodochii fama percrebuit; optimum factu viſum fuit, ſi ei pleraeque omnes urbis diaconiae adnecterentur. Eo factum, ut diaconia celeberrima S. Januarii transfuſa cum ſuis redditibus in Athanaſianum hoſpitale fuerit; eccleſia vero ejuſd. S. Januarii titulus parochialis evaſerit, ejuſque rectoria penes Abbatem ſeu Rectorem Hoſpitalis fuerit. Ac forſitan idem diaconiae S. Andreae ad Nidum evenit. Eam VIII. ſaeculo Stephanus II. Epiſcopus concedi ſibi ab Hadriano Papa petierat, ut in Diatr. IV. Adn. 16. dixi. Conceſſam vero videtur mox S. Athanaſius ſuo xenodochio adnexuiſſe, eaque de cauſa S. Andreae capellam [ut in hoc inventario num. 17. v. 3. docetur] in proximo hoſpitalis aedificaſſe, ut ſupra initio ſect. 17. ſcribitur.

(35) *Taralli* apud noſtros genus eſt minutioris paniſicii, etiam nunc uſitatiſſimum: quod ſummo mane ut *ſtomachi fultura ruentis* aſſumitur ad ſolvendum jejunium. Quam vetus id fuerit, hinc intelligitur. At forma illa manus nunc ignota eſt. Eratne panis buccellatus inſtar manus, cujus buccellae *digiti* vocabantur?

(36) *Miles* nobilitatis vocabulum erat.

(37) Novum vocabulum, quo generaliter notantur dulcia, ſeu dulciaria, tragematia, bellaria: Graecis τραγήματα, γλυκύσματα, ac poſtremo ἡδύσματα: quae ultima vox *Jocundis* ſive *Jucundis* recta regione reſpondet.

(38) Nucum nuclei in mortario pinſebantur: maſſa cum melle ſubigebatur: ex qua deinde in formam nucis fingebantur boli.

(39) De quo confer Ritus Vrſinianos.

(40) *Crudelarum* nomen nuſquam alibi legiſſe memini; ſicuti & *Sartellae* vox [de qua ver. ſeq.] nova eſt. Fuitne vimineus calathiſcus, a *Sarcio*, quatenus aevo medio erat *Intexo*?

(41) Corr. *Totidem de crudelis de lupinis: tamen ignoro*. Crudelae illae de lupinis fiebant.

Jeſu Chriſti vel ante per duos dies tenetur Rector ejuſdem Hoſpitalis dare ex debito Domino Neapolitano Archiepiſcopo patrono ejuſdem Hoſpitalis montonos (42) *duos bonos, & magnos vivos, & ipſos mictere ad domum ipſius, qui conſtant tarenum unum cum dimidio vel circa tar. unum* ÷

26. *Item in* (43) *eodem, Archiepiſcopo in Feſto Sancti Andreae . . . . tar. II. gr. XIII. &* (44) 3².

27. *Item in eodem Jure patronatus paparas in Feſto Sancti Athenaſii.*

28. *Nota quod dictus Dominus Mactheus tenetur ratione Beneficii Sancti Vincentii de Vico latronum de Neapoli ſubditi Monaſterii Sancti Vincentii de Vulturno in Feſto Reſurrectionis Domini Noſtri Jeſu Chriſti Abbati Sanctae Mariae de Caraczulis montones duos conſtant tar. V. vel circa item alium montonem tar. II.* ÷ *vel circa debet dividere, ſeu dividi facere inter infraſcriptos hoc modo Abbati Sergio de Puzolo terzo uno, Abbas* (45) *Nicolaus Spinellus Terzo uno, Domina Marocta Tomatamare Terzo uno, & reliquum Terzo* (46) *meczo Vxori Spenati Galioti, & Dominus Joannes Caraczolus aequali portione.*

29. *Item* (47) *quando ſolvitur decima Papalis pro beneficio debita, ſolvitur uncia una. unc. I.*

30. *Item pro Sacra novi Archiepiſcopi unc. IIII.*

31. *Item quando Archiepiſcopus vadit ad balnea unc. I.*

32. *Ad nonnulla alia tenetur de Jure ex debito.*

33. *A modico* (48) *tempore citra ultra praedicta onera & debita dantur, et ſolvuntur annuatim in ſupradicto Feſto Sancti Athenaſii, Cuminarcha Eccleſiae Neapolitanae caput, ſeù teſtam unam de Vitella, ſeù Bacha, et unam aliam Comito dictae Eccleſiae Neapolitanae.*

34. *Bona* (49) *eſſet exonerare dictum Hoſpitale de*

(42) Cor. *Montones*, uti mox num. 28. Vox eſt Italis notiſſima.

(43) Supple, *In eodem jure patronatus*; ſic enim ſtatim num. ſeq.

(44) Quod cifram ſive numeri notam Arabicam hic reperis, ut & in fine ſectionis ſuperioris (ubi ad ω *Semis* notandum, ſupra lineolam ω 1. infra ω 2. in Ms. more hodierno exhibetur) id argumento eſt, anno 1336. [quo hoc inventarium deſcriptum ex antiquiore fuit] cifras illas non paſſim, ſed ſenſim ſine ſenſu uſurpari coeptas. Illas ab Indis Arabes didicerant, eaſque Mauris tradiderant: quas a Mauris porro acceptas Hiſpani Europam univerſam docuerunt. Earum uſum paullo ante captam CPolim apud Europeos inductum, Voſſius in Art. popul. ubi de Matheſi, ſcripſit. Sed id ex hujus Inventarii refectione (quae centum plus annis CPoli capta antiquior eſt) falſi arguitur: in qua notas 1. 2. 3. deprehendimus. His tamen tantum in numeris fractis deſignandis hoc Inventarium utitur; nam in ſolidis uſurpat, uti vides, ſemper Romanas notas. Ergo, niſi vehementer fallor, primus cifrarum uſus in fractis numeris valuit; nam quia incommodum erat ſupra infraque lineolam numeros Romanos pluribus notis conſtantes depingere, cifrae vero ad id commodiſſimae videbantur; hinc cifrarum uſus in fractionibus ab hinc annos plus quadringentos invaluit. Deinde ſtatim ut earumdem cifrarum mira commoditas in facultate logiſtica h. e. in putandis rationibus guſtari coepit; etiã in integris numeris enotandis mox cifras uſurpare coeperunt: quod haud diu poſtea invaluit.

(45) Cum hoc Inventarium ex alio antiquiore totidem verbis deſcriptum anno 1336. fuerit, hinc fit, hunc *Nicolaum Spinellum* non eum debere intelligi, qui Mariae Caroli II. viduae percarus, magnis ab ea honoribus affectus fuit, ſed antiquiorem alium mihi ignotum.

[46] In his tertiis enumerandis conturbatae ſunt rationes; nam ex hiſce tertiis ſimul collectis plus uno ſolido *montone* conſit, minus duobus. Quod ſi non ſpeciem, ſed pretium accipias; ne ſic quidem rationes procedunt. Niſi forſitan hic pro *Terzo meczo* legatur *Tareno e meczo*. Nam ex Tareno uno ſinguli trientes tribus prioribus nominatis & eorum heredibus debebantur. Deinde ex tareno uno ſemis, duo exiſtebant dodrantes, unus uxori Spenati Galioti, alter Joanni Caraczolo, dandi.

[47] Tres ſectiones ex ſuperioribus cur iterum hic repetantur, neſcio. Haec ſectio [niſi error in notiis irrepſit] non eadem ac num. 1. [nam ibi unciae VI. ſolvuntur] ſed videtur eadem quae num. 5. Deinde ſequens ſectio reperitur num. 2. Poſtremo ſectio 31. repetitur ex num. 3.

(48) Has ultimas ſectiones videtur Hilarius de Palude, qui tranſcripſit, de ſuo addidiſſe. Quamquam id non praeſto; quippe quod cum initio ſectionis 35. (quae haud dubie ab Hilario eſt) forſitan pugnare videtur.

(49) Purus putus eſt Hebraiſmus (quo femininum pro neutro uſurpatur) non ex Hebraeo tamen, ſed ex Neapolitana dialecto tunc uſitata transfuſus. Nam hodie dum ſic Neapolitani amant loqui: *Bona ſarria* pro *Bonum eſſet*. Verſu hinc quarto *Cuminarcha* eſt Cimeliarcha.

Digitized by Google

de tali ſervitio, *et ſubjectione per viam Juris*.

35. *Omnia ſupraſcripta prout ſunt ſcripta et ſignata de verbo ad verbum copiare feci de Inventario antiquo, pro ut jacet nil diviſo, adito, vel mutato* (50) *XLII. portionarii ſunt hodie quantum illi ſuperius nominati. Deo gratias.*

Extracta eſt praeſens copia a ſuo proprio Originali, quod aſſervatur in libro ex Pergameno, qui extat in Archivio noſtrae Sacrae Domus Sanctiſſimae Annuntiatae hujus Civitatis, cum quo facta collatione a primis verbis, quae incipiunt Inventarium omnium Terrarum, *uſque ad alia illa verba* Novos confines (ſup. pag.273. v.ult.) *concordat*; *et item facta collatione ab illo verbo, quod incipit* Infraſcripta, *uſque ad alia illa verba* Deo gratias *etiam concordat ſalva ſemper etc.*

Neapoli die decimanono Menſis Junii 1751.

Sequitur *autentia*.

ADDENDA ET REFINGENDA QVAEDAM

In Diſſertatione hiſtorica De Cathedrali ſemper unica.

PAG. 17. verſu 24. pro *duobus & ſexaginta* repone *ſex & quinquaginta*, ut in Anteloquio pag. XVIII. diximus.

Ibidem Adnot. I. falſum eſt quod ultimis quatuor verſibus dixi, Athanaſianum hoſpitale in Orientem ſolem fuiſſe porrectum. Imo potius in occidentem extendebatur. Quare id totum pro non dicto habeas cenſeo. Res enim ſic ſe habet. Quamdiu Stephania & ejus atrium [quo atrio totus S. Januarii Theſaurus, & pars navis hodiernae Cathedralis occupabatur, uti copioſe in Anteloquio demonſtravimus] ſtetit; profecto hoſpitale Athanaſianum in Occidentem, non in orientem ſolem protendebatur. Deinde ubi infertâ novae cathedralis navi, reliquus Stephaniae truncus ab atrii reliquiis abjunctus fuit; relictam illam auſtralem atrii partem hoſpitale occupavit: quod proinde tempore Eugenii IV. anno 1440. eccleſiae S. Andreae attiguum reperiebatur, ut ex Eugenii diplomate [quod infra inter Monumenta num. I. reperies] oſtenditur. Poſtremo ſuperiore ſaeculo tota illa vetus hoſpitalis Athanaſiani compages ab aede Adnuntiatae [cui Eugenius IV. adnexuerat] Excellentiſſ. Civitati Neap. conceſſa in emphyteuſim fuit, ut ibi Theſaurus conſtrueretur cum adhaerentibus aedificiis.

PAG. 18. §. *Niſi quod*, rurſus dixi, videri partem hodiernae crucis ab hoſpitali Athanaſiano & S. Andreae eccleſia fuiſſe olim occupata. Quod totum, haud ſecus ac proxime ſuperiora, revoco. Quae omnia in Anteloquio ſecundis curis refinximus.

PAG. 19. v. 24. pro *revulſus* repone *ſervatus*: cetera dele uſque ad ejus periodi finem.

PAG. 20. col. 1. v. 17. & 18. de Joſephi hiſtoria recte habet; nam tota ea tabella, quae in plura ſegmenta dividitur, ejus Patriarchae res geſtas continet. Sed anaglyptum alterum alicubi quidem Sampſonem maxillâ aſini Philiſtaeos domantem exhibet: at ſegmenta cetera alliorſum pertinent, ut facile videatur miſcellanea hiſtoria.

PAG. 40. ad finem objectionis IV. adde.
„ Nec majoris momenti eſt, quod de ſe-
„ pulcris Innocentii IV. & Archiepiſcopor.
„ ante hodiernam Cathedralem demortuor.
„ Sarſalius objicit a pag. 19. ad 21. Nam
„ primum de Innocentii ſepultura haec
„ Cavenſis chronographus eorum tempo-
„ rum ſcriptor [apud Murator. tom. 7. pag.
„ 927.] ad annum 1254. ſcripſit: *Octavo*
„ *Non. Dec.* [i.e. die 28. Novemb.] *obiit In-*
„ *nocentius PP. IV. in civitate Neapoli*; &
„ *ſecundo die obiit idem* [cor. *Item* aut *Ibi-*
„ *dem*; nec enim Stephanus antea nomi-
„ natus fuerat] *Stephanus Cardinalis* [quem
„ Panvinius vult fuiſſe presb. Cardinalem
„ S. Mariae trans Tiberim titulo Calliſti]
„ *quorum corpora tumulata ſunt in MAIORI*
„ *ECCLESIA praedictae civitatis.* Vbi nunc
„ ii ſunt, qui Innocentium in celebri tem-
„ plo

[50] Quo pacto ex ſupra deſcriptis oneribus atque praeſtationibus portionarii XLII. colligantur, viderint quibus id per otium licuerit.

„ plo S.Laurentii tumulatum volunt? quod
„ non niſi ſub Carolo I. inceptum, demum
„ a Carolo II. perfectum fuit. Nec alii
„ melius, qui ſacellum illud interpretan-
„ tur, per quod ex Cruce hodiernae Cathe-
„ dralis in Seminarii aedes commeatur,
„ ubi volunt S.Laurentii Levitae baſilicam
„ ab Joanne II.epiſcopo aedificatam.Atqui
„ Cavenſis chronographus *in Majori eccleſia*
„ conditum fuiſſe teſtatur, h. e. in vetere
„ Cathedrali, quae non alia ab hodierna S.
„ Reſtituta erat. Quod ſi hodie in novae
„ Cathedralis cruce id ſepulcrum cernitur,
„ id Humberti Archiep. curae debetur, qui
„ poſt novam hanc Cathedralem dedica-
„ tam, Innocentii ſepulcrum ex priore lo-
„ co in eam tranſtulit, & epigramma ad-
„ didit, cujus hexameter ultimus talis eſt.
„ *Hoc titulavit ita Humbertus metropolita*.
„ Porro rem ita, uti dixi, ſe habere,
„ oſtenditur ex ſimili ſepulcro, quod idem
„ Humbertus Ayglerio Archiepiſcopo [qui
„ in vetere Cathedrali, quae nunc S. Re-
„ ſtituta dicitur, ſine debito honore ſepul-
„ tus fuerat: de quo vide Chioccarell. p.
„ 178.] in nova cathedrali paravit cum
„ epigrammate, cujus hi ultimi verſus ſunt
„ apud Chioccarell. ibid.
„ *Quem tumulavit ita Humbertus metropolita*
„ *Anno milleno, terentum ter quoque quino*
„ *Praeteritis, membris bis ter de menſe No-*
„ *vembris*.
„ Ergo Humbertus anno 1315. die VI.
„ Novembris in Cathedralem novam
„ [quam ſuperiore anno dedicavit] tum
„ Innocentii IV. tum etiam Ayglerii cor-
„ pora ex vetere Cathedrali tranſtulit, qui-
„ bus & ſumptuoſa ſepulcra exſtruxit.

PAG. 45. praeter exempla Adnot. 36. & 37. a me producta, quibus probatur, XI. XII. & XIII. ſaeculo Neapolitanam Salvatoris eccleſiam ſaepe B. Januarii baſilicam fuiſſe appellatam; notabile in primis eſt Henrici VI. Imp. & Siciliae Regis diploma in Anſelmi Archiep. Neapolitani gratiam anno 1195. ſcriptum: quo diplomate Neapolitana Cathedralis vocatur, *Divi Martyris Januarii baſilica*. Diploma iſtud antea ineditum, a viro Clariſſimo & amiciſſimo Bernardino Tafurio patricio Neritonenſi ad me tranſmiſſum, in Anteloquio reperies Parte III.in Anſelmo Archiep. Adnot.23. Porro quod ibi modo memorata IANUARII BASILICA non alia ſit quam cathedralis eccleſia, ſequentia Imperatoris verba declarant. *Divi*, inquit, *Martyris Januarii baſilicae, quae ipſius Neapolitani Archipraeſulis CAPUT eſt*. Nam quam *Caput eccleſiarum Neapolitani archipraeſulis* vocat, quid aliud quam Cathedralem ſignificare quiverit? quae cathedralis quamvis Salvatori dicata, tamen ob S.Martyris ſanctuarium, *B. Januarii baſilica* dicebatur.

PAG.85. ultimam Sectionis V. periodum refinges atque amplificabis in hunc modum.
„ Itaque quod a Conſtantino Magno hanc
„ hodiernam S.Reſtitutam aedificatam nar-
„ rant, in eo tantum vera praedicant, qua-
„ tenus Magnus ille baſilicam hanc Divi-
„ no Salvatori primus aedificavit: quam
„ deinde duo diverſo tempore Stephani re-
„ fecerunt, ob id *Stephaniam* vocatam. At
„ ſi de ea eccleſia intelligunt, in quam pri-
„ mitus S. Reſtitutae reliquiae illatae fue-
„ runt; ſane diverſus a Magno fuit ejus ae-
„ dificator [nim. poſterior alius Conſtan-
„ tinus] diverſaque S. Reſtitutae eccleſia
„ fuit; nempe vetus illa S. Reſtitutae Me-
„ moria, quae olim in poſtico capellae
„ S.Mariae de Principio erat.At quia poſtea
„ circiter hodiernae Cathedralis encaenia,
„ S.Reſtitutae reliquiae in hunc veteris Ste-
„ phaniae lacerum truncum invectae fue-
„ runt; ab eo tempore haec vetus Cathe-
„ dralis in nomen & jura illius prioris ec-
„ cleſiae S. Reſtitutae ſucceſſit.

PAG.103. col. 1. proxime ante §. *Pergit vero*, adde. „ Video tamen quo Laſena
„ ſpectarit, nempe ad Strabonis locum lib.
„ V. quo Neapoli ſuo tempore celebratum
„ fuiſſe dicit *Quinquennale ſacrum certamen ..*
„ *muſicum & gymnicum*. At hunc locum
„ Laſena cum altero Suetonii loco vellem
„ junxiſſet, ubi cap.4. ſcripſit: *Inſtituit &*
„ *quinquennale certamen . . triplex, muſicum,*
„ *equeſtre, gymnicum, & aliquanto plurium ..*
„ *coronarum. Certabant etiam proſa oratione*
„ *Graece Latineque*. Ex quo vides, non tan-
„ tum

„ tum trium, ſed & *plurium coronarum* [h.e.
„ concertationum] ludicrum illud Domi-
„ tiani fuiſſe : inter quas coronas etiam
„ declamationem numerat , & quae prae-
„ terea addit . Quid mirum ſi in quinquen-
„ nali Neapolitanor.ludicro Graece pariter
„ & Latine declamaretur aetate Philoſtra-
„ ti ? Verum ut quâ poſſim , cum Laſena
„ in gratiam redeam , ac ſimul etiam Phi-
„ loſtrati mens perſpiciatur ; ajo verbis So-
„ phiſtae illis *ὁ παρὰ τοῖς Νεαπολιτ. ἀγὼν*
„ haud dubie celeberrimum illud fuiſſe
„ Neapolitanorum quinquennale ludicrum,
„ quod aetate Strabonis duarum corona-
„ rum erat , *muſicum* nempe & *gymnicum* .
„ At non multo poſt etiam declamandi
„ aemulatio uſurpari coepit , teſte hoc loco
„ Philoſtrati .

PAG. 118. Cum hoc caput ſcribere aggreſſus ſui , haud providere potui in tantam id longitudinem excreturum . Itaque dum ſingula pittacia adhuc a partu rubentia ſtatim prelo ſubjiciuntur,interim me incogitante , Caput hoc in molem tantam proceſſir , ut par Diſſertationi reliquae evaſerit . Sane optimum factu fuerat , ſi ab hoc loco PARS TERTIA incepiſſet . Sed quando factum infectum fieri non poteſt; feros librarios moneo , ut ſi quando hoc opuſculum recudendum ſibi ſuſceperint , hoc loco pro CAPVT III. ſcribere PARS III. malint : deinde quae nunc SECTIONES ſunt , CAPITA fiant , tum pro ceteris ſubdiviſionum titulis SECTIONES ſuccedent .

PAG. 131. ubi agitur de Hebdomadarior. ſigillo, ſciendum eſt, exſtare quamdam manu exaratam lucubrationem, a me ante hos plurimos annos viſam:,nō lectam[nunc quid ea factum ſit,ignoro]a cujus auctore inter cetera demonſtrari audio , ab Hebdomadariis ſigillum aliquandiu poſt annum 1600. uſurpari demum coepiſſe .

PAG. 145. initio §. IV. adde. „ Saeculo
„ XII. [quo antiquius Athanaſiani Hoſpi-
„ talis Inventarium ſcriptum fuiſſe opor-
„ tuit] Hebdomadarii nondum erant ; ut
„ ex nulla Hebdomadariorum mentione in
„ eo monumento invicte demonſtravi in
„ Appendice in Prologo Diatribae VI.

PAG. 147. poſt Chioccarelli locum,reliqua hujus partis iſagogicae inſartis *παρενθέσεσιν* (*interpoſitionibus*) ita obfuſcata fuerunt , ut ſi *τὰ παρενθέμενα* , & verba ſupervacanea amoliaris , reliqua ſperem ſatis fore dilucida . Vtinam id malum non & alibi pluries occurriſſet . Verum difficile eſt , quae inter operarum feſtinationem adhuc calentia prelo committuntur , ea hujuſmodi carere vitiis ; quibus certe vacarent , ſi paullum modo antea refrixiſſent. Accedit & alia obſcuritatis cauſa , quae tam loco huic , quam & aliis pluribus , ac praeſertim toti huic de Hebdomadariis longiſſimae tractationi tenebras offudit . Initio Humbertum auctorem Hebdomadariorum fuiſſe ob hic traditas rationes conjeceram. Ea ubi ſcripſeram,& jam jamque prelo tradenda erant; ecce tibi VrſinianorumRituū excerpta in meas incidere manus . Hic dum ex iisRitibus fundationis Hebdomadariorum epocham extundere ſatago, noviſque rationibus fractus, identidem muto ſententiam ; plane eadem ter quaterve non plane ab integro retractare [nec enim id tunc licebat] ſed locis convenientibus reſarcire coactus fui . Quo factum eſt , ut nonnulla parum ordinate ac luculenter ſcripta prodierint : quae ſi nunc demum ab integro ad incudem revocarentur , haud dubito quin & breviora multo , & , in quo caput eſt , luculentiora evaderent . Idem hoc malum & aliis haud paucis hujus Diſſertationis , plurimis praeterea Commentarii ad Marmoreum Kalendarium Neap. locis , contigiſſe doleo .

PAG. 158. ad Conſtitutionis capita 5. 6. 15. notari debet , *duos Magiſtros ſcholarum* non cum Hebdomadariis natos , ſed antiquiores fuiſſe . Hinc ubi pag. 168. & 169. Canonici dicunt , Hebdomadarios viginti (qui tamen XXII.ſunt) a Capitulo fuiſſe dotatos ; hoc recte dicunt , quia his viginti ſi duos ſcholar. Magiſtros (qui jam antea fuerant , ac poſtea Hebdomadariis aggregati fuere] addideris , numerus duorum ſupra viginti abſolvitur.Ceterum duo ab initio Magiſtri ſcholarum erant,totidemque diu fuerunt;nam tertius longe recentioris fundationis eſt.Vide pag. 169. ad finem Adnot. 69.

N n IBID.

Digitized by Google

IBID. ex cap. 9. intelligitur, Sacriſtae non niſi ratione Crucis tres candelas deberi; nam Sacriſtae S. Reſtitutae ita tres candelae erogabantur, ſi modo Crux inde procederet [puta in funere Canonicorum] quia ceteroqui frequentius Crux ex hodierna Cathedrali progrediebatur.

PAG. *169.* verſus finem adde. „ Hactenus
„ oſtenſum fuit, Hebdomadarios intra illos
„ triginta menſes, qui Kalendas Majas an-
„ ni 1337. anteceſſerunt, neceſſario ſatos. At
„ artandi magis hi termini fortaſſis erunt
„ ad ſpatium circiter annuum, nim. a la-
„ bente anno 1336. [nempe poſt jam refe-
„ ctum Athanaſiani Hoſpitalis inventa-
„ rium] ad Kal. Majas 1337. Ea conjectu-
„ ra quonam fundamento nitatur, videbis
„ in Append. in Prologo Diatr. VI.

IBID. in fine Adnot. *69.* ſic adde. „ Id
„ quoque hic in tranſitu moneo, ex hoc vi-
„ cenario numero prorſus Canonicorum
„ ſuggeſtionem veriſimillimam evadere. Qui
„ ſi ſuggeſſiſſent, a ſe XXII. Hebdomadarios
„ fuiſſe dotatos; argui mendacii poſſent,
„ quippe cum duo ſcholarum magiſtri jam
„ olim antiquitus fundati, non niſi poſtea
„ aggregati Hebdomadariis fuerint. Nunc
„ cum viginti dumtaxat a ſe dotatos nar-
„ rent, nae ii quae ſuggerunt, omnia ex
„ vero praedicant.

PAG. 193. §. *Sane* v. 8. dele haec omnia: *Qui & Card. Eccleſiae Neap. alicubi meminit.*

PAG. 195. in fine §. III. adde. „ Atqui dia-
„ conos Neapolitanos numquam presbyte-
„ ris fuiſſe praelatos, in Append. demon-
„ ſtratum reperies Diatr. IV. Par. 2. cap. ult.

PAG. 197. in fine Adnot. *95.* adde. „ Fran-
„ ciſcus de Magiſtris canonicus poeniten-
„ tiarius noſtrae Cathedralis [in Parte I.
„ *Status Civitatis Neap.* quam ejus fratris fi-
„ lius poſt auctoris mortem edidit Neap.
„ ann. 1678.] pag. *269.* num. 4. ſic loquitur:
„ *Habentque* [Canonici Neap.] *facultatem*
„ *deferendi etiam mitram & baculum per IN-*
„ *NOC. IV. & Pium V. conceſſam, ut in di-*
„ *cta p. 2. lib. 2. cap. 1.* Nimirum ad ſui ope-
„ ris *Partem alteram lib. 2.* &c. [quae num-
„ quam edita fuit] lectorem rejicit. Ibi
„ docturum ſe pollicetur, facultatem pon-
„ tificalium, qua noſtri Canonici pollent,
„ quamque S. Pius V. ab immemorabili
„ tempore arceſſit, ab Innocentio IV. in-
„ dultam fuiſſe. Id quidem ſatis veriſimile
„ eſt, praeſertim exemplo Salernitanae
„ eccleſiae, quae ſimilia ornamenta obti-
„ nuit ab S. Gregorio VII. ibi e vivis ſub-
„ lato, ſicuti Innocentius Neapoli e vivis
„ exceſſit. Ac forſitan noſtro Poenitentia-
„ rio documenta veriſimilitudine merâ
„ [quamvis perquam probabili] ſolidiora
„ ſuppetebant: quibus nunc ob amiſſam
„ *Partem II.* illam aegre caremus.

PAG. 221. col. 2. v. ſexto ante finem ſcripſi per inconſiderantiam *infra duo millia*, ubi *infra tria millia* ſcribendum fuerat. Et hactenus error condonabilis fuerat. Nam quis non ex tota *συνεχείᾳ* perſpexiſſet, *Tria millia* in animo ſcribentis eſſe debuiſſe? Verùm cum pag. 227. in fine Diatribae ſpatii modicum nactus eſſem; volui Monitum inſerere, quo eam maculam abſtergerem. At ejus rei cum ſedulo ſatagerem; non tantum eumdem errorem confirmavi magis, ſed & menda majore incogitans cumulavi. Vtrumque locum ſi conferas, vix eſt ut riſum teneas. Nimirum hoc illud eſt, *Lupi Moerim videre priores*.

PAG. 250. ad finem Adnot. XI. dixi, Canonicatuum XIV. titulos *ex intervallo variaſſe, & interdum unum alteri ſubrogatum*. Ne gratis id mihi ſumpſiſse videar; praeter exempla cetera, proderit Eccleſiam *S. Januarii ad diaconiam* [cujus ſaepe memini] in exemplum afferre. Ea ante hos CL. annos adhuc unus ex titulis noſtrorum diaconorum canonicorum erat. Nam anno 1592. Vincentius Raius Eccleſ. noſtrae Cathedr. canonicus praedictae eccleſiae *Abbas & Rector* inſcribebatur: quo anno idem Raius uſum ejus Eccleſiae publico inſtrumento conceſſit ſacerdotibus Congregationis S. Mich. Archangeli. Nunc autem abbatia praedicta menſae parochiali adnexa cernitur. Hanc notitiam nuper didici ex doctiſſimo Canonico noſtro anonymo apud Bollandiſtas ad diem III. Auguſti in S. Aſprene pag. 207. n. 53. Ibidem laudatus anonymus [ex quo plurimum in Aſprenis rebus adjutos ſe ſocii

erudi-

Digitized by Google

eruditiſſimi profitentur, ejus interim indulgentes modeſtiae, dum nomen tegunt: a quo eodem Canonico de collegis ſuis benemerentiſſimo pulcherrimum S. Aſprenis ejuſdem ſacellum in S. Reſtitutæ baſilica nuper extructum fuit, ut pag. 60. dixi] idem inquam anonymus ſcite obſervat, Joannem diaconum epiſcoporum noſtror. chronographum, qui ſe *Diaconum* [diaconiae] *Sancti Januarii* vocat, haud dubie videri inter Canonicos diaconos eccleſiae cathedralis eſſe numerandum. Vtinam ab hoc tanto ingenio Eccleſiae noſtrae origines illuſtrari aetas & valetudo ſinerent.

Poſtremo in Erratorum recenſione [quam ad Anteloquii calcem pag. XL. reperies] quaedam refingenda occurrent. Vt quod pag. 14.& ſeq. *Sarcophagum* neutro genere uſurpatur;& quod pag. 221. pro *Duo millia* reponendum ſit *Tria millia.* Et ubi p.42. annus avecti corporis S. Januarii prave ſignatur; eam correctionem [quam ab illuſtriſſ.& eruditiſſ. Joſepho Aſſemano, Bibl. Vatic. Praefecto didici] ibid. in Errat. reperies.

MONVMENTA QVAEDAM JAM ANTEA PROMISSA

Quibus varia Diſſertationis hiſtoricae, & Anteloquii loca confirmantur.

MONVM. I.

EVGENII IV. diploma, quo Hoſpitale S. Athanaſii cum attigua S. Andreae eccleſia Noſocomio Virginis Adnuntiatae adnexum fuit anno 1440.

Ad Anteloquii pag. IX. Adnot. 11. Et ad Diſſert. pag. 17. Adnot. I.

EVgenius Epiſcopus Servus Servorum Dei, Venerabilibus Fratribus Archiepiſcopo Neapolitano, & Epiſcopo Puteolano Salutem, & Apoſtolicam benedictionem. Ex injuncto nobis deſuper Apoſtolicae ſervitutis officio ad ea libenter intendimus, per que Hoſpitalium, & aliorum piorum locorum, & in illis pro tempore degentium Perſonarum ſtatui, & indemnitatibus valeant ſalubriter provideri. Accepimus ſiquidem, quod hoſpitale Pauperum Beatae Mariae Annuntiatae, in quo retroactis temporibus debita, & continua hoſpitalitas, ſuppetentibus tunc ejus facultatibus maxime obſervari, Pauperesque, & miſerabiles Perſonae ad illud pro tempore declinantes caritative recipi, tractari, & in ſuis neceſſitatibus benigne foveri conſueverunt, propter guerrarum turbines, & alia mala, quae partes illas, & praeſertim Civitatem Neapolitanam miſerabiliter afflixerunt, & affligunt, adeo in hujuſmodi facultatibus diminutum extitit, quod non ſolum dicti Pauperes, & Perſonae ibidem hujuſmodi caritativa fomenta ſolito modo recipere, ſed nec ipſum hoſpitale, cum ſuis edificiis, & ſtructuris, nec non poſſeſſionibus, & bonis ſatis manuteneri poſſint, in eorumdem hoſpitalis, & Pauperum deſolationem, & graviſſimum detrimentum: quodque, ſi hoſpitale Pauperum (1) *Sancti Athanaſii, juxta Eccleſiam Neapolitanam ſitum cum Cappella Sancti Andreae ei* (2) *contigua, in quo nullus reſidet, nullaque* (3) *hoſpitalitas ſer-*

Nn 2 *vatur,*

(1) S. Athanaſii hoſpitale in pauperum potiſſimum gratiam erectum fuiſſe, tum prologus vitae longioris alibi adſcriptus declarat, tum paſſim Inventarium in Diatriba VI. inſertum. Pauperum autem nomine omnes perſonae miſerabiles veniunt, etiam aegroti.

(2) Antiquitus S. Andreae eccleſia, utpote turri campanariae attigua, latus atrii ortivum occupabat: at Athanaſianum xenodochium medio atrii cavaedio ab dicta eccleſia dirimebatur; ut in Anteloquii Par. 2. in Stephaniae ichnographia expoſuimus. At poſtquam Cathedralis hodierna Stephaniam detruncavit, & partem navis ac *βορειοτέραν* [*magis borealem*] atrii partem inde abſciſſam occupavit; ab eo tempore in auſtralem atrii partem [ubi nunc S. Januarii Theſaurus eſt] Athanaſianum xenodochium ſeſe porrexit; eaque de cauſa iſtud ſub Eugenio IV. Eccleſiae S. Andreae contiguum erat: quod & pluries alibi explicavimus.

(3) Quo tempore Inventarium operum hoſpitalis ejus [quod ſuperiore Diatr. exhibui] conditum fuit, vigebat quidem ſed praeparca hoſpitalitas. Vide ibi num. 7. ubi pro pauperibus lecti XII. ſemper parati eſſe jubentur, iiſq. per dies tres dabatur hoſpitalitas, praeter alia ſubſidia quae certis diebus pauperibus ſubminiſtrari jubentur. At quid haec ad primaevam hoſpitalis liberalitatem? Et tamen ab hac ipſa parcimonia ſenſim deinde hominum vitio deſcitum fuit, in tantum ut ſub Eugenio IV. nulla prorſus hoſpitalitas ſupereſſet.

Digitized by Google

vatur, & quod Dilectus Filius Philippus (4) Filomarinus Clericus Neapolitanus in titulum perpetui beneficii (5) Eccleſiaſtici obtinere dicitur, praefato hoſpitali Beatae Mariae perpetuo uniretur, annecteretur, & incorporaretur, poſſet premiſſis defectibus aliqualiter provideri. Nos igitur, qui in dicto hoſpitali Beatae Mariae decentem hoſpitalitatem, quantum fieri poſſit, vigere Pauperibus (6) quoq., & aliis miſerabilibus Perſonis ad illud pro tempore declinantibus debite ſubveniri intenſis deſideriis affectamus, ac de praemiſſis certam notitiam non habemus, fructus, redditus, & proventus dicti hoſpitalis Beatae Mariae habentes praeſentibus pro expreſſis, motu proprio, non ad alicujus nobis ſuper hoc oblatae petitionis inſtantiam, ſed de noſtra mera liberalitate Fraternitati veſtrae per Apoſtolica ſcripta committimus, & mandamus, quatenus vos, vel alter veſtrum de praemiſſis omnibus, & ſingulis authoritate noſtra vos diligenter informetis, & ſi per informationem hujuſmodi ita eſſe reperitis, ſuper quo veſtras conſcientias oneramus, hoſpitale Sancti Athanaſii, cum Cappella hujuſmodi, cujus fructus, redditus, & proventus decem unciarum carolenorum, ſecundum communem aextimationem, valorem annuum, ut etiam accepimus modernis temporibus non excedunt, cum omnibus viribus (7) & pertinentiis ſuis, eidem hoſpitali Beatae Mariae in perpetuum unire, annectere, & incorporare curetis. Ita quod cedente, vel decedente hoſpitalis Sancti Athanaſii, & Cappellae praedictorum moderno Rectore, ſeu illa alias quomodolibet dimittente, liceat Dilectis Filiis, Rectoribus dicti hoſpitalis Beatae Mariae per plures Rectores, Magiſtros nuncupatos, gubernari ſoliti pro tempore exiſtentibus per ſe, vel alium, ſeu alios corporalem hoſpitalis Sancti Athanaſii, & Cappellae, juriumque, & pertinentiarum praedictorum, poſſeſſionem authoritate propria libere apprehendere, & perpetuo retinere, eorumque fructus, redditus, & proventus in ſuſtentationem Pauperum, & Infirmorum, nec non alias in utilitatem hoſpitalium, & Cappellae praedictorum convertere, & habere, Dioeceſani loci, & cujuſcumque alterius ſuper hoc licentia minime requiſita. Contradictores per cenſuram Eccleſiaſticam appellatione poſtpoſita condeſcendo (8). Non obſtantibus conſtitutionibus, & ordinationibus Apoſtolicis, ceteriſque contrariis quibuſcumque. Aut ſi aliqui ſuper commiſſionibus, & proviſionibus ſibi faciendis de hoſpitalibus, ac hujuſmodi, vel aliis beneficiis Eccleſiaſticis in illis partibus ſpeciales, vel generales Apoſtolicae Sedis, vel legatorum ejus litteras impetrarint, etiam ſi per eas ad inhibitionem, reſervationem, & decretum, vel alias quomodolibet ſit proceſſum, quas quidem litteras, & proceſſus habitos per eaſdem, & quaecumque inde ſequuta ad hoſpitale Sancti Athanaſii, & Cappellam hujuſmodi volumus non extendi, ſed nullum per hoc eis quoad executionem hoſpitalium, aut beneficiorum aliorum praejudicium generari, & quibuslibet privilegiis, indulgentiis, & litteris Apoſtolicis ſpecialibus, vel generalibus quorumcumque tenorum exiſtant, per quae, praeſentibus non expreſſa, vel totaliter non inſerta effectus earum impediri valeat quomodolibet, vel differri, & de quibus quorumque totis tenoribus de verbo ad verbum habenda ſit in noſtris litteris mentio ſpecialis. Proviſo, quod dictum hoſpitale Sancti Athanaſii propter unionem hujuſmodi ad profanos uſus (9) minime deducatur, ipſaque Cappella (10) debitis

(4) Hic idem qui anno 1450. h. e. decennio poſt, canonicus diaconus erat: quo anno interfuit inſtrumento cuidam, quod mox num. III. recitabimus.

(5) Is beneficiarius *Abbas ſeu Rector* vocatur in toties laudato inventario. Sed & infra *Rector* ab Eugenio dicitur.

(6) Adnot. 1. dixi Athanaſianum hoſpitale vocatum fuiſſe *Hoſpitale pauperum S. Athanaſii*. Ex hoc autem loco diſcimus Hoſpitale Adnunciatae ſub Eugenio nihilo minus pauperibus & miſerabilibus perſonis deſtinatum fuiſſe. Quam pridem autem hoc alterum in aegrotantium tantum ſubſidia converſum fuerit, alii viderint. Hodie certe non aliis quam languentibus is locus largiter auxiliatur.

(7) Cor. *IVRIBVS*, ut infra verſu hinc duodecimo, ubi legitur: *Juriumque & pertinentiarum* etc.

(8) Cor. *Compeſcendo*.

(9) Duo vetat: primum ne quando Hoſpitale Athanaſianum in profanos uſus vertatur [idque ſanctiſſime obſervatum fuit; nec enim niſi ad conſtruendum S. Januarii Theſaurum, & adjuncta conclavia abhinc ferme CL. annos Excellentiſſ. Ci-

bitis non fraudetur obſequiis, ſed debite ſupportentur eorum onera conſueta. Nos enim ex nunc irritum decernimus, & inane, ſi ſecus ſuper iis a quoquam quavis authoritate ſcienter, vel ignoranter contingerit attemptari. Datum Florentiae Anno Incarnationis Dominicae Milleſimo quadringenteſimo quadrageſimo. Undecimo Kalendas Octobris Pontificatus noſtri anno decimo = cum ſolitis ſubſcriptionibus, & Sigillo plumbeo pendente a cordula canapis more Romanae Curiae in ſimilibus.

Extracta eſt praeſens copia a ſuo proprio Originali in Pergameno, quod conſervatur in Archivio noſtrae Sacrae Domus Sanctiſſimae Annuntiatae hujus Civitatis, cum quo facta collatione concordat, meliori ſemper ſalva &c. Neap. die decimonono menſis Junii 1751. &c.

Extat porro & longiſſimum diploma inveſtiturae ab epiſcopo Puteolano [eodem an ſequenti anno?] Aedi Verginis Adnuntiatae datum: ex quo nihilo plus, quam ex Eugenio ipſo diſcas; eoque id omiſimus.

MONUM. II.

Pars Inſtrumenti celebrati anno 1450. coram Archiep. Gaſpare de Diano inter partes infra ſcriptas circa domum quamdam S. Salvatoris Veteris reficiendam.

Ad Part. I. cap. 3. pag. 22. §. Ad ultimum, & pag. 35. Et ad Part. II. cap. 3. ad finem paginae 132. Et pag. 179. ante finem.

In nomine Domini Noſtri Jeſu Chriſti Amen. Anno a Nativitate ejuſdem 1450. regnante Sereniſſimo, & Illuſtriſſimo Domino noſtro, Domino Alfonſo Dei gratia Rege Aragonum, Siciliae citra, & ultra Farum, Valentiae, Hungariae, Hieruſalem, Appendarum [1] Sardiniae, & Corſicae, Comite Parthinonae, Duce Athenarum & Neopatriae ac etiam Comite Roſilionis & Ceretaniae, regnorum vero ejus Anno, hujus regni ex alio citra Farum anno ſextodecimo, aliorum vero regnorum ſuorum anno triceſimo quinto, feliciter Amen. Die Ultimo [2] menſis Octobris XIV. Indictionis Neapoli Nos Antonius Falconus de Neapoli ad contractus judex, Marinus Naulerius de Agerulo habitator Neapoli, publicus ubilibet per totum Regnum Siciliae reginali authoritate notarius, & teſtes ſubſcripti ad hoc ſpecialiter vocati & rogati, praeſenti ſcripto publico declaramus, notum facimus & teſtamur, quod praedicta die nobis praefatis Judice, Notario & ſubſcriptis teſtibus perſonaliter acceſſis ad Archiepiſcopale Palatium Neapolitanum, ſitum, & poſitum in platea Capuana Civitatis

Civitati Neap. in emphyteuſim permiſſum fuit] tum ne capella debitis defraudetur obſequiis: de quo vide in ſeq. Adnot.

(10) Loquitur de Capella S. Andreae quae quoad ſtetit, debitis minime caruit obſequiis. Vide Comitis Neap. locum, quem in Anteloq. pag. IX. in Adnot. 11. adſcripſi.

[1] In Proceſſu, unde haec deſcripſimus, neſcitur utrum *Appondarum*, an *Appendarum* ſcriptum fuerit. Sed poſterius malim, quod & in alia quadam Regum noſtrorum charta, ſi probe memini, ſcriptum reperi. Iſtud vero *Appendarum* tantumdem mihi videtur, quod *Appendentiarum*. Porro *Appendentiae* aut *Appendițiae* aevo iſto dicebantur, quas nunc vulgo *Dependentias* vocamus, h. e. ea dominia, quae cum alio principali dominio conſerta erant, & ab eo dependebant. Multi vero hujuſmodi erant principatus ac dynaſtiae ab Hieroſolymitano regno dependentes, variis titulis inſignitae: quae hic, niſi fallor, *Appendae* nuncupantur.

Mox ſtatim *Parthinonae* corrupte pro *Barsinonae* [nam ſic alibi ſcribitur] ſive rectius *Barcinonae*. Deinde illud *Neopatriae* in Regum noſtror. chartis paſſim cum ducatu Athenarum jungitur.

[2] Hinc apparet non recte Chioccarellum die 29. Aprilis hujus anni 1450. ex quibuſdam rerum geſtarum diariis obitum Gaſparis de Diano Archiepiſcopi conſignaſſe; cum hinc conſtet, hoc inſtrumentum fuiſſe coram Gaſpare Archiepiſcopo die 31. Octob. ejuſd. anni 1450. celebratum. Nec poteſt hic in anno menda eſſe, quia recte is annus cum Ind. XIV. in hoc inſtrumento ſignata concurrit. Nam a Kal. Sept. anni 1450. Indictio XIV. more CPolitano & Neapolitano [quem ſaepiſſime alibi notavimus] incipiebat. Itaque magis eſt ut in diariis illis pro anno 1451. [quod ſcribi debuit] annus 1450. irrepſerit. At percommode id accidit, quod ex eiſdem diariis diem emortualem Gaſparis diſcimus, qui fuit dies 29. Aprilis, maxime cum in diariis addatur, *Die Sancti Petri Martyris*. Ergo ex laudatis Diariis diem emortualem diſcimus: ex hoc vero inſtrumento annum obitus, puta 1451. certo aſſequimur. Nec enim ultra extremum Aprilem anni 1451. vivere Gaſpar potuit; quia ſtatim IV. Id. Majas ejus anni Raynaldus Piſcicellus deſignatus ſucceſſor fuit. Vide Chioccarellum in utroq. Archiep.

tatis Neapolis juxta viam publicam a tribus partibus [3] *juxta ipſam Majorem Eccleſiam Neapolitanam, & alios confines, precibus, & requiſitione Nobis factis pro parte Partium infraſcriptarum et exiſtentibus nobis in quadam camera paramenti* [4] *ipſius Palatii ante praeſentiam Reverendiſſimi in Chriſto Patris, et Domini, Domini Gaſparis miſeratione Divina Archiepiſcopi Neapolitani, et conſtitutis coram nobis diſcreto viro Joanne Aurello de Paſitano cappellano, ut dixit, Altaris S. Salvatoris Veteris praefatae Majoris Eccleſiae Neap. agente pro ſe, et ſuis ſucceſſoribus in dicta Cappellania, ac cum conſenſu, et voluntate egregii militis Domini Hectoris Galiotae de Neapoli patroni dicti altaris tam proprio nomine quam nomine et pro parte aliorum Nobilium de Galiotis de Neapoli ibidem praeſentis, et ad omnia et ſingula infraſcripta conſentientis ex parte una, et venerabilibus viris Dominis Philippo Filimarino, Cicco* [5] *de Loffredo, Preſbytero Petro Cola de Marchiſio, Preſbytero Maſotta Riccia, et Preſbytero Gulielmo Calore, canonicis praefatae Eccleſiae Neapolitanae agentibus pro ſe ipſis, ac nomine, et pro parte alter, Canonicorum dictae Majoris Eccleſiae Neapolitanae, et eor. ſucceſſoribus in dicto Capitulo ex parte* [6] *altera, agentibus ipſis partibus, quibus ſupra nominibus, cum auctoritate, conſenſu, beneplacito, et decreto praefati Domini Archiepiſcopi, ibidem praeſentis, ut ſupra, et omnia et ſingula infraſcripta auctorizantis, conſentientibus partibus ipſis quibus ſupra nominibus, prius et ante omnia in Nos praefatos Judicem, et Notarium, tamquam in ſuos, quatenus eſt pro cautela, cum ſciret expreſſe Nos ſuos in hac parte non eſſe noſtram juriſdictionem et officium in iis voluntarie, propterea prorogando praefatus Preſbyter Joannes Cappellanus, quo ſupra nomine, adſeruit coram Nobis, et ipſis Dominis Philippo, Cicco, Petro Cola, Maſotta, et Gulielmo, Canonicis, quibus ſupra nominibus, praeſentibus, audientibus, intelligentibus, ipſum Preſbyterum Joannem Cappellanum, quo ſupra nomine, et ipſum Altare S. Salvatoris habere, tenere, et poſſidere per ſe, et alios eor. nomine tenentes, et poſſidentes quaſdam domos dirutas proſtratas ad terram, ſitas, et poſitas in civitate Neapolis in loco ubi dicitur lo Fundico del Grano juxta domos heredum quondam Domini Jacobi Mele de Neapoli, juxta domos heredum quon-*

[3] Confer ſuperiorem Diſſert. hiſtor. Par. I. pag. 35. ubi oſtendimus ab Henr. Minutulo Archiepiſcopale hoſpitium ibi fuiſſe conſtitutum, ubi nunc aedes Seminarii viſuntur: quod aperte fines hic deſcripti oſtendunt.

[4] *Camera paramenti* quid ſit, non video, niſi illa ſit, in qua Praeſul tamquam judex pro tribunali ſedebat. Hac enim notione uſurpaſſe videtur hanc vocem Hincmarus Remenſis ad Carolum regem de coercendis militum rapinis ſcribens his verbis: *Et antequam de PARAMENTO veſtro ad manſiones* [ſuas] *redeant, commonete eos* etc. Infra: *Qui antea hanc admonitionem non audierint, eis quotidie, quando ad paramentum veſtrum venerint, relegat.* Vbi Freſnius monet, *Paramentum* videri eſſe tribunal *paratum* ſive adornatum. Itaque in Archiep. palatio videtur fuiſſe cubiculum aliquod, in quo cathedra ſive thronus Archiepiſcopalis conſuetis aulaeis *paratus* erat, in quo Antiſtes conſideret, ubi aliquid juridice agendum eſſet: eaque demum *Camera paramenti* vocabatur. Etiam nunc in ampliore palatii Archiep. aula is thronus ſive *paramentum* dicis cauſa cernitur: eaque opinor *Camera paramenti* eſt.

[5] Hic Ciccus ille Loffredus eſt, qui ſe in arca ſui ſepulcri [quae etiam nunc juxta gentilitium S. Georgii altare viſitur] *primum diaconum Cardinalem* inſcribit, hic autem cum Philippo Filimarino item diacono ante presbyteros ſcribitur: utrumque praeter morem. Nam nec ante Loffredum diaconus ullus *Cardinalis* titulo inſignitus fuerat [etſi, ut Diatr. V. dixi, id juris competiiſſe diaconis jam poſteriorib. ſaeculis videatur] ac multo minus uſquam in chartis diaconi presbyteris praeponebantur. Itaque hoc alterum nec ante nec poſtea uſurpatum uſquam cernitur. Vide ejusd. Diatribae caput ultimum.

[6] Valde notabile eſt, quod cum Hebdomadarii Neapolitani ſeſe *Confratres Salvatoris Veteris* inſcriberent, tamen in tota hujus inſtrumenti ſerie nullus eorum compareat, nullus ne nominetur quidem; ſed res tota coram Archiepiſcopo inter partes duas tranſigatur: ex una parte inter Cappellanum tamquam beneficiarium, & Hectorem Galeotam tamquam patronum, ex altera vero parte Canonicos. Ergo illa *Confratrum Salvatoris Veteris* appellatio non alio pertinet, quam quod iis Confratribus in poſtico ejus Capellae locus ad conveniendum precario conceſſus aliquando fuerit, uti diximus Parte II. cap. 3. pag. 132. initio, & pag. 179. ante finem, & Par. I. pag. 35.

Digitized by Google

quondam Pulilli de Alexio , juxta Cappellam S. Viti, juxta domos Magiſtri Ferri de Angelo de Neapoli auri fabri , juxta viam publicam , et alios confines ſi qui ſunt , legatas ſiquidem domos ipſas , ut dixerunt per quondam Dominum Nicolaum de Thucca Frigius de Neapoli dicto Altari pro celebrandis Miſſis altari praedicto , et pro uno anniverſario fiendo anno quolibet in perpetuum , per Canonicos , et Capitulum Majoris Eccleſiae Neapolitanae cum cottis, et candelis, ac pulſatione Campanar. in dicta Eccleſia Neapolitana ante imaginem Salvatoris de tarenis 24. de carolenis argenti et de fructibus , et penſione dictarum domor. proventuris anno quolibet, Canonici et Capitulum dictae Majoris Eccleſiae Neap. ſoliti erant percipere pro dicto anniverſario fiendo modo praemiſſo anno quolibet in perpetuum dictos tarenos 24. de carolenis praefatis dividendos inter ipſos ſecundum conſuetudinem dictorum Canonicorum et Capituli ſubſcriptum ſit ipſe principalis Joannes Cappellanus, quo ſupra nomine , in ſua aſſertione praefata, quod ipſe non habet aurum, nec argentum , aut alias res mobiles unde poſſet reparationi ipſar. domor. providere : tractatumque habuerit cum dicto Domino Hectore patrono , quo ſupra nomine , dictas domos dandi , et concedendi alicui ad emphiteuſim ad certum annuum canonem redditum, ſive cenſum etc. [7] .

MONVM. III.

Ad pag. 132. §. *Poſtremo* & ad pag. . . .

In proceſſu Capellaniae S.Salvatoris Vet. ſeu S. Athanaſii Metrop. Eccleſiae de jure patronatus familiae Galeotae , qui reperitur in Archivo Archiepiſcopalis Curiae Reg. S. Sc. 78. M. 3. N. I. = in quibuſdam articulis die V. Sept. ann. 1598. Neapoli per Fabium & Lud. Capycios Galiota principales propoſitis legitur fol. 34. num 12.

Item come in piede della Cona grande , & antiqua che ſta in detta Cappella e proprio ſotto a'piedi dell' Imagine del SS. Salvatore che ſta depinta in detta Cona ci ſta deſcritto di pittura l' infraſcritto Epitafio videl. Cappellae domus Galiote cum voluntate dictor. patronor. hoc opus fieri fecit Donnus Marchus Chipnus . hebdomadarius Eccl. Neap. & Cappellanus praedicti altaris ann. (1) 1484.

Et numero 18. *Item , come detta Capella in rubrica deſcritta è devotiſſima sì per l'Immagine antiqua della Madonna Santiſſima* (2) *con noſtro Signore in braccio , che ſtà nel quadro di ſopra , come per quella , che ſi chiama , Del Santiſſimo Salvatore vecchio, che ſtà in la Cona grande di ſotto con la figura di S. Attanaſio alla deſtra , & di S. Gennaro alla ſiniſtra, che ſono pitture antique , & molto divote , come ancho per eſſervi conſervati ſotto l'altare di detta Cappella dui corpi di Santi , delli quali l' uno è il Corpo di S. Attanaſio* (3) *Veſcovo , come è certo , e coſta a quelli , che li hanno viſto, & lo ſanno, & ne è publica voce , & fama per tutta la Città di Napoli , & magior parte di eſſa &c.*

Sequitur legalis auctoritas .

MO-

[7] Cetera inſtrumenti hujus [cujus hac vix quinta parte contenti fuimus] qui cupit , reperiet in archivo Curiae Archiep. in proceſſu originali beneficiali Capellae S. Salvatoris Veteris . Reg. lit. S. ſc. 78. M. 3. n. 1. fol. 47. alias 126.

(1) Picturae , quarum hic mentio eſt , adhuc a tergo Altaris illius (in quo nunc SS. Euchariſtia aſſervatur) depoſitae jacent . Tabula una ſuperior eſt , in qua opere antiquiſſimo Divinus Salvator exhibetur , jam tum haud dubie depictus , quando ea capella nomen ſibi Salvatoris veteris adſcivit , h. e. ab ipſo anno 1379. de quo confer dicta in Diſsert. Hiſtor. Par. 2. cap. 3. ſect. 2. §. 6. num. V. & ibi num. 2. pag. . . . Huic vero Servatoris tabulae ſubjacent duae aliae poſterioris opificii : quarum dexterior S. Athanaſium epiſc. Neap. exhibet , laeva S. Januarium Mart. Haec eo dixi , ut intelligatur annum 1484. in inſcriptione notatum (quae inſcriptio hodie nuſquam conſpicitur , quia Divini Salvatoris tabula inductis novis coloribus interpolata videtur) non ad ſuperiorem Salvatoris picturam , ſed ad inferiorem SS. Athanaſii & Januarii pertinere .

(2) Haec imago deperiit.

(3) Quia ſub Altari S. Athanaſii reliquiae condebantur, ob eam cauſam in his tabulis S. Athanaſius dextrum , Januarius , etſi Martyr , laevum occupat locus .

M O N V M. IV.

DISCVSSIO PLENIOR DE NON LIQVET *Hannibalis de Capua : in qua plura ejuſd. generis documenta excutiuntur : adhaec originis Hebdomadariorum ab Athanaſio petitae prima initia panduntur .*

Ad Adn. 29. pag. 131. col. 1. v. 9.

Pag.130.& 131.cum ex Viſitatione Hannibalis de Capua ea Praeſulis viſitantis Hebdomadarios verba , *Nec mihi liquet quo tempore & a quo fuerit inſtitutum* [Hebdomadarior. collegium] retuliſſem ; in Adn.29. ſubjeci, hanc profeſſam ſollertiſſimi Viſitatoris ignorationem ab Hebdomadariis nunc temporis oppugnari . Quibus id porro artibus fiat , videamus .

S E C T I O I.

De intempeſtiva Cancellarii [illegible] *cenſura .*

Nam primo id cuniculis agitur , dum Cancellarium tribunalis ſanctae Viſitationis producunt in ſua αὐθεντίᾳ [*auctoritate legali*] non notarii perſonam , ſed diſceptatoris ſumentem . Itaque operae pretium fuerit totam illam inſolitam atque inauditam Cancellarii noſtri Carmini Lanzettae , viri ceteroqui optimi & peritiſſ. αὐθεντίαν [quam vulgo *legalitatem* vocant] huc adſcribere .

Fateor ego ſubſcriptus Archiepiſcopalis curiae Neap. S. Viſitationis Cancellarius , qualiter percontato volumine S. Viſitationis Metropol. Eccleſiae Neap. tempore praeſulatus Cl. Mem. Annibalis de Capua Archiep. Neap. peractae anno 1580. *& ſeq. uſq. ad* 1583. *reperi poſt Acta praedictae S. Viſitationis quamdam ſcripturam chartarum duodecim in fine praefati voluminis ejuſd. Viſitationis ASSVTAM & INSERTAM a fol.782. ad 793. de qua NESCITVR quiſnam fuerit AVCTOR vel ſcriptor , utpote quia nullam continet ſubſcriptionem , cuique titulus adeſt* = Brevis enarratio ſtatus Metrop. Eccleſiae Neap. de anno 1582. = *Et inter cetera ibidem contenta ſub titulo* = Collegii Hebdomadariorum *fol.*785. *ſequentia adnotata reperiuntur* = In praedicta Majori Eccleſia eſt collegium Presbyterorum numero viginti duorum , qui nuncupantur Hebdomadarii , ex eo quia per hebdomadam deſerviunt . NEC MIHI LIQVET QVO TEMPORE ET A QVO FVERIT INSTITVTVM etc. *Prout videre eſt ex recenſito volumine ſiſtente in Archivo tribunalis S. Viſitationis Archiepiſcopalis Curiae praedictae , cui me refero , et in fidem etc. Neapoli die V. Januarii* 1751.
D. Carminus Lanzetta S. V. Cancellarius .

Atque ea eſt perquam ſane lepida & erudita Cancellarii ſuam legalem auctoritatem interponentis περιεργία [*curioſitas*] : in qua tamen ipſa non obſcura partium ſtudia arguerem , niſi aliunde hominis integritas ſatis perſpecta eſſet . A quo cum nihil aliud requireretur , quam ut ejus , quod in Hannibalianae Viſitationis volumine reperit , auctor prodiret ; is ſeſe intempeſtive criticum profitetur, quantumque in ea facultate poſſit , ſerio experitur ; eaſq. criticae artis opes explicat & oſtentat , quas nemo ab eo expetiverat . Nam quid rogo aliud teſtari debuiſſet , niſi ſe folio tali ea ſcripta reperiſſe , quae deſcripſit ? Nunc mire ſe excruciat , dum ea folia ASSVTA & INSERTA ſanctiſſime affirmat . Atqui iſtud ſodes (utrum ſcil. ea folia aſſuta , an adnata ceteris videantur) relinque litigatoribus integrum: quibus diſceptare de his rebus fas & jura ſinunt : tu , ſi videtur , Cancellarii partes atque decorum ſuſtine. Nam poteras ab antiquioribus viris integerrimis ac peritiſſimis veram ac planiſſimam formam legalis auctoritatis vel in hoc ipſo Monumento integro interponendae ediſcere : quam in imo margine [1] adſcripſi . Aut vero ubi judicis officio interpellatus fueris , tum demum tuam profitere peritiam .

At ne hac quidem tenus ſe Noſter continuit ,

(1) Poſtea quam Lanzetta noſter ex Archivo S. Viſitationis particulam illam , quam ſupra adſcripſi , non tam ſua legali auctoritate firmaverat , quam critico ſale perfricuerat ; in Archivo Capituli eadem illa *Brevis enarratio ſtatus Metrop. eccl. Neap.* reperta fuit : quam ante hos XXX. annos Antonius Bottonius Cancellarius & Act. Magiſter ex volumine Hannibalianae Viſitationis eruerat integram , ſuaque αὐθεντίᾳ roboraverat. Eam utpote a viro callentiſſimo , & hujuſmet monu-

Digitized by Google

nuit, verum ſuper haec etiam eo ultro procedit, ut quis auctor *Brevis enarrationis* fuerit, curioſe & anxie rimetur: forſan quod neſcio quid ei ſuboluit, quod cum Hannibalis aut ejus Viſitatorum ſtylo non pulchre conſentiat. Sane fateor nihil me uſquam gentium vidiſſe aeque mirificum, ut criticam iſtam noſtri Cancellarii *αὐθεντίαν* [*legalem auctoritatem*] quam libebit jam particulatim expendere.

Reperi, inquit, *poſt Acta praedictae S. Viſitationis*. Imo teſtari ſic debuiſſet, *Reperi inter* (non *poſt*) *Acta S. Viſitationis in fine voluminis a folio illo ad illud folium*. Nec enim extra Acta enarratio illa recenſeri dicenda erit, quae eâdem continenti foliorum recenſione comprehenditur, quaeq. ad Cathedralis Viſitationem intime pertinet.

Pergit critica hujus Noſtri ſubtilitas: *Quamdam*, inquit, *ſcripturam aſſutam et inſertam*. At rogo te, quaenam extrarii panni in purpuram inſerti veſtigia deprehendiſti? Volumen illud totum a capite ad calcem nihil fartile aut inſutitium habet, ſed opere glutinatoris librarii (2) totum eſt juxta cum illa *Brevi enarratione* compactum. Hic tu *Aſſutam et inſertam* teſtaris? cui quaeſo facinus tantum licuiſſet, ut volumini Viſitationis quidquam extraneum aut adulterinum inſueret? praeſertim cum ea volumina nemini extra archivi conclave aſportare quoquam permittatur.

Poſtremo quis te ſodes de auctore ejus ſcriptionis quaeſierat? *De qua*, inquis, *neſcitur, quiſnam fuerit auctor vel ſcriptor, utpote quia nullam continet ſubſcriptionem*. Tametſi vero ſatis auctorem ſcio; non dico. (forſan aliis in [3] aurem dixero) niſi prius perſonam critici depoſueris: quod genus univerſum inviſum habeo. Verum amoto joco, ad ſubſcriptionem quod attinet; S. Viſitationis cancellarium latere minime decuiſſet, ſubſcriptiones Archiepiſcopi, aut alterius Viſitatoris in decretis quidem aut iis, quae vim decreti habent, requiri, non in notitiis meris, quibus volumina viſitationum ſcatent. Ad ultimum quid ultra tricamur? quaecumq. in Viſitationum digeſtis occurrunt,

monumenti, quo de agitur, gratia perſcriptam, non piguit adtexere. Ea ſic incipit.

Inter cetera contenta in volumine Viſitationis (Hannibalianae ſcil.) .. *a fol. 782. ad dictum folium ultimum 793. adſunt infraſcriptae particulae vid. l.* Proxime enim ſequitur illa tota quanta eſt, *Brevis enarratio Metrop. Eccl. Neap.* a capite ad calcem eiſdem fideliter verbis tranſcripta. Qua abſoluta, hanc Cancellarius legalem *αὐθεντίαν* ſimpliciſſimam, ut viri ſolent, impertit. *Extracta eſt praeſens copia ab actis originalibus, ut ſup. expreſſis, ſiſtentibus in Archivo Curiae Archiep. Neap.* (in eo enim generali archivo tunc repoſita erant, antequam Eminentiſſ. Card. Spinellus peculiare quoddam tabularium in tribunali S. Viſitationis paraſſet, in quod Viſitationum volumina tranſtulit) *& facta collatione* &c. . . *hac die octava menſ. Januar.* 1720. *Ant. Bottone primus C. Actorum Mag.* Hactenus legalis auctoritas.

Quodnam hic obſecro criticae cenſurae veſtigium reperis? Nimirum enim caſea illa Bottonii ſimplicitas cancellarium, non criticum agere (niſi ſiquando *peritia*, quam vocant, profitenda eſſet) didicerat.

(2) Volui volumen illud ingens, quod totam Cathedralis hodiernae viſitationem ab anno 1580. ad 1583. complectitur, contemplari. Nihil prorſus, crede mihi, inſutitium in *Brevi enarratione* deprehenditur, ſed eodem prorſus modo, ſicuti & cetera folia, ſe habet, ceteriſq. foliis artiſſime adhaeret & adnaſcitur. Id volumen non in actorum judicialium morem [quorum ſingula folia in ſingulos dies ceteris adſuuntur] ſed opere librario juxta cum illa *Brevi enarratione* compactum eſt, & quidem eo opificii genere, quod librarii vocant, *Ligatura alla ruſtica*.

(3) Verus Brevis enarrationis, quae in extrema viſitatione cernitur, ſcriptor fuit Anellus Ruſſus Canonicus Neap. qui in Codice ſtatus generalis Eccl. Neap. (ex quo hic alter, qui in Viſitatione legitur, fluxit: de quo generali Statu infra dicam) in recenſione canonicorum tempore Viſitationis viventium ſic inſcribitur: *Anellus Ruſſus Viſitator* (hic porro unus ex omnib. canonicis in ea recenſione *Viſitator* inſcribitur, qui re vera tota in Viſitatione Hannibalis locis omnibus viſendis adeſt, actiſque omnibus praeeſt) *unus ex majoribus poenitentiariis, & oeconomus majoris eccleſiae*. Ab hujus, inquam, calamo eam Enarrationem ſtatus profectam (praeterquam quod veriſimillimum erat, cum is unus totius Viſitationis ejus prora & puppis fuerit) id ex ejuſdem Enarrationis informationibus duabus conſtat, quas manu ipſiuſmet Anelli Ruſſi pluribus in locis refectas vidi, ut infra declarabitur.

runt, omnia ad unum illum referuntur, cujus ſub nomine viſitatum fuit, a quocumq. demum illa omnia elucubrata fuerint.

SECTIO II.

Diluitur objectio difficilior, qua Enarrationem illam cum ſuo NON LIQVET abjudicare Hannibali adverſarii conantur.

Hactenus cum natione critica pugnae proluſio fuit. Nunc aperto marte legiones irruunt. Agite, viri ſimus. Nam quo pacto (inſultant ſcil. adverſarii) illa enarratio, quae in fine Viſitationis compacta cernitur, ad Hannibalem prorſus referri poteſt, cum is *Bonae Memoriae* vocetur, haud certe aliter quam qui ad plures abiere, nuncupari ſolent? Nam qua parte de Canonicorum eccleſiaſtica ſervitute agitur, cum de antiquo eorum interno (h. e. intra S. Reſtitutam) ſervitio dictum fuiſſet; ſic ſubjicitur: *Noviſſime tamen praecedentibus litteris declaratoriis Sac. Congr. Trid. Concilii*, *per b. me.* [i. e. *bonae memoriae*] *Annibalem Archiepiſcopum in Dioeceſana*[4] *Synodo fuit ſervitium praedictum moderatum*. Tum demum ergo ad Hannibalem ea Enarratio ſpectaverit, ubi hunc ἐνεργείᾳ Pythonica reſuſcitatum ad dictandum Eccleſiae Statum dicemus, quo ſuam Viſitationem omnibus numeris abſolutam daret.

Ne diu lectorem teneam: ſcio non defuiſſe, qui hanc fabam in amanuenſi cuderent: cujus oſcitantia illud *b. me.* inſertum, conjiciunt. Quibus minime aſſentior. Nam equidem hujus Brevis ennarrationis, quae ad calcem Viſit. Hannibalianae legitur, informationes priores in tabulario curiae Archiep. vidi duas junctim compactas: quae quidem ſine controverſia canonicum Anellum Ruſſum [illum ipſum dico, qui in viſitatione Hannibaliana Cathedralis unicus Viſitator fuit: cujus diligentiae pleraque operoſiſſimae illius Viſitationis debentur] Anellum, inquam, Ruſſum auctorem habent; cujus etiam manu quaedam in margine reſicta leguntur. In priore informationum iſtarum ſic manu Anelli laudati ſcribitur: *Ex decreto tamen Trid. Conc. adjecta decretatione Sac. Congr. & conſenſu dioeceſanae ſynodi noviſſime Annibal eſt moderatus ſervitium* [internum Canonicorum] *praedictum, ita ut ad* 52. *tantum anniverſaria in ſingulos annos, & ad duo tantum ordinaria in ſingulos menſes* (Canonici) *teneantur*. Ea prior adnotatio Anelli fuit, vivente adhuc Hannibale ſcripta, quippe abeſt illud *bonae memoriae*. At idem Anellus paullo poſt in informatione poſteriore, manu item ſua, ea ipſa verba ne ſyllaba minus allevit, quae ſuperius ex volumine Viſit. Hannib. produxi: in quibus illud *b. me.* diſertim legitur. Quocirca ultro fateor, exemplum quod ad calcem Viſitationis Hannibalis exſtat, poſt ejus mortem fuiſſe tranſcriptum: at nego poſt ejus fata ultima fuiſſe elucubratum, ſed jam ante, adhuc vivo ac vidente Hannibale compoſitum diuque elimatum. Quo circa non invitus faciam, ut de pluribus hujus, de qua tamdiu diſputo Brevis enarrationis ſtatus Cathedralis Eccleſiae Neap. exemplis a me viſis & attente conſideratis narrem, & quo temporis ordine ea ſcripta fuerint, quidve ſit inter ea diſcriminis, accurate notem: tanti profecto intereſt, ne de Hannibaliani hujus NON LIQVET veritate ſollemne illud fori Romani *Non liquere* temere quis forte pronuntiet.

SECTIO III.

Diſquiſitio ſubtilior de quinque diverſis Statûs Cathedralis eccleſiae Neap. exemplis, & quo temporis ordine ſcripta fuerint.

Initio ſi quis forte expoſtulet, ſe rebus frivolis, exſuccis, inſuavibus teneri nimium; huic dictum volo, ſubtiliora iſta non niſi in cupidorum ſcribi gratiam: quos ſatis ſcio in iis maxime delicias agere, quae ſordent aliis, quos horum cura nulla inceſſit. Illa interim exiliora incurioſi vitent cenſeo; ne porro, quamquam praemoniti, poſtea inſonti male dicant.

1. Exemplum omnium tum tempore tum digni-

(4) Hannibalianam hanc dioeceſanam ſynodum (quam, ut ſe tam operoſae Viſitationis praeludia dedere, fuiſſe accuratiſſimam neceſſe eſt) magno Eccleſiae Neap. malo amiſſam dolemus. Ac jamdiu eſt, quod ea caremus. Sane cum ejus nulla a Chioccarel'o mentio facta fuerit; dubito an non jam tum ex tabulario Archiep. curiae avolaverit.

dignitate primum illud ſtatuo, quod in Archivo curiae Archiep. reperitur initio codicis, cujus index [5] longior eſt: ſed tamen diſcriminis cauſa *Codex ſtatus Eccleſiae Neap.* aut breviore nomenclatura *Status generalis* poſthac vocabitur. In eo codice agmen agit illa, quae ad calcem Viſitationis Hannibalianae cernitur, *Brevis enarratio ſtatus Metrop. Eccl. Neap.* Ac prorſus illa ipſiſſima eſt: niſi quod ab hoc ſtatu generali pauciſſima abſunt, quae in Viſitationis *Brevi Enarratione* leguntur; & inter cetera totum illud abeſt, quod de Canonicorum ſervitio *per BONAE MEMORIAE Hannibalem in ſynodo dioeceſana moderato* illic leguntur. Nam procul dubio non modo ante mortem Hannibalis, ſed & ante ejuſdem ſynodum dioeceſanam ſcriptus hic Status generalis fuit, ac prorſus prioribus ejus Viſitationis annis, plane ut eo codice tamquam manuductore Hannibal in luſtrandis praecipuis Eccleſiis uteretur, quarum Status in codice illo recenſetur. Contra vero haud pauca in eo Statu generali circa cathedralem, quae in Viſitatione Hannibaliana incaſſum requiras, reperiuntur; & quaedam in primis, ex quibus hunc codicem generalem vivo ac vidente Hannibale fuiſſe elimatum, certo arguitur. Nam ut cetera taceam: quis hunc *Codicem ſtatus* ſub ipſo Hannibale conſcriptum negaverit, cum eo loci, quo canonici tunc viventes recenſentur, illi ipſi canonici in catalogum referantur, quos ſub Hannibale in Neap. capitulo claruiſſe, ex archivi capitularis necrologiis conſtat? Qui mihi parum fidunt, iis integrum erit periculum facere.

Quandoquidem autem illud Hannibalianum NON LIQUET ad hanc me operoſam exemplorum collationem compulit; ne iterum redire ad hunc *Codicem Status*, ſive *Statum generalem* cogar; ſciendum eſt, ibi fol. 4. diſertiſſimis verbis illud ſcribi: *Nec mihi liquet, quo tempore & a quo* (Hebdomadarior. collegium proxime memoratum) *fuerit conſtitutum*. Atqui [nequis forte calumniari velit, hanc ſaltem particulam τὸ NEC LIQUET poſt Hannibalem ſcribi potuiſſe] ſciendum eſt hanc particulam in tergo folii quarti exſtare, in cujus ipſius folii quarti fronte plurimi illorum Canonicorum leguntur, quos conſtat ſub Hannibale floruiſſe: in iis autem *Paulus Taſſus* & *Carolus Baldinus*, quos ambos, ubi diu ſub Hannibale Canonici noſtri fuiſſent, tandem ante Hannibalis obitum Archiepiſcopos fuiſſe factos, ex Vghello (6) diſcimus. Poteſt ne amplius dubitari quin τὸ NEC LIQUET vere Hannibalianum fuerit?

2. 3. Sequuntur informationes duae in unum libellum compactae, & manu Anelli Ruſſi Viſitatoris praecipui inter lineas aut in margine variis locis refictae. His Anelli correctionibus informatio poſterior prae priore magis ſcatet. Et haec quidem exempla duo, *Informatio prior* & *poſterior* poſthac vocabuntur: plane quia priorem illarum vivo Hannibale (nam abeſt τὸ *b. me.*) ſed poſt celebratam ab eo dioeceſanam ſynodum [ac facile circ. [7] ann.

(5) Ejus fol. 1. eorum quae continentur index praemittitur. *Status cathedralis Eccleſ. Neap.* praeit: deinde ſequitur *Status eccleſiar. Parochialium*, aliarumque praecipuarum, aliorumque mox locorum & operum, quae ad Viſitatoris curam pertinebant. Ac ſatis ubique apparet, eum codicem (qui in Archivo Curiae Archiep. reperitur litt. N. faſciculo 1. Num. 15.) fervente operoſiſſima Viſitatione Hannibaliana fuiſſe conſcriptum; ac *Rationarium Eccleſiae Neap.* (exemplo Auguſtei illius Rationarii imperii) jure appellari poſſe.

(6) Hannibal de Capua immortalis memoriae Praeſul anno 1595. poſtrid. Kal. Sept. fato functus eſt.

At Paulus Taſſus anno 1588. ex Canonico Neap. Archiep. Anxanenſis (vulgo *Lancianenſis*) factus fuerat. Vide Vghellum.

Item Carolus Baldinus canonicus Neap. & in Neapolitano Gymnaſio primarius canonum profeſſor anno 1591. Archiep. Surrentinus creatus fuit, teſte eodem Vghello.

(7) Quam dixi epocham, ea ſic adumbrari poteſt. In laudata Informatione priore fol. 1. ſic ſcribitur: *Sed quo tamen tempore, & a quo inſtitutus fuit Primiceriatus, incompertum eſt mihi. Ex augmento tamen dotis annuor. ducator. viginti quinque, octuaginta* (amanuenſis ſcripſerat *Quadraginta*, ſed ſuperne correctum fuit *Octuaginta*) *circiter abhinc annis de jure patronatus quorumdam nobilium familiae de Januariis ſedi-*

1594.] ſcriptam fuiſſe conſtat: alteram vero proxime poſt Hannibalis obitum. Nam quia mors Praeſulis intervenerat; locum illum de moderato ſervitio Anellus refinxit, & τὸ *b. me.* adjecit. In harum p iore diſertim τὸ *Nec liquet* legitur: in poſteriore non legitur, quia amanuenſis dum a fronte folii 8. ad ejuſdem tergum tranſitum faceret, extremas Canonicorum, ac primores Hebdomadariorum notitias (in quibus illud *Nec liquet* continebatur) foeda ſupinitate tranſiluit: nullo id ſane diſpendio, cum ſatis eae voculae duae cum notitiis ceteris, tum ex informatione priore, tum ex *Statu generali*, ceterorum matrice, ſuppleantur.

4. Quartum eſt exemplum illud, quod in calce Hannibalianae viſitationis legitur ex duabus modo deſcriptis Informationibus, ſed magis ex poſteriore propagatum. In quo, ut ſupra oſtenſum fuit, τὸ NEC LIQVET legitur: ſed in fine *Injlitutum* juxta cum Informatione priore, non *Conſlitutum* cum Codice ſtatus generalis legitur. Vides quanto diligentiae immedicabilis morbo laborem, cui notaſſe tam ſubtilia curae fuerit.

Antequam vero ab exemplo hoc quarto abeo; dicent, me jam victum dediſſe manus, dum fateor exemplum quartum ex Informatione poſteriore propagatum, ac proinde poſt Hannibalis fata fuiſſe deſcriptum. Eſto. Quid tum? Ergo, inquient, illud Viſitationis decantatum NEC LIQVET non eſt Hannibalianum. Age, non ſit: modo conſtet illud, quod in *Codice ſtatûs*, quodq. in priore Informatione occurrit, eſſe ex Hannibalis mente profectum. Imo quid ultra diſſimulo? Cum certo conſtet prius illud NEC LIQVET [quod in *Statu generali* circ. an. 1580. ſcripto reperitur] vere ab Hannibale auctore prodiiſſe; laetamur profecto, ſi quidem illa *Brevis enarratio ſtatûs*, quae in calce Viſitationis Hannibalianae viſitur, poſtuma fuerit. Sic enim ad tempora Alphonſi Geſualdi (qui anno 1596. iniit) pertinebit; eoq. τὸ NEC LIQVET recentior teſtis exſiſtet: ex quo illud *Non liquere* ad finem uſque ejus ſaeculi perduraſſe intelligemus.

Hic vero forſitan & Cancellarius noſter reſumpto ſpiritu turbas ciebit. An non hoc, inquiet, illud eſt, quod initio dixeram, fuiſſe totam illam Enarrationem *Aſſutam & inſertam*? Certe ut olfactu primo ſuboluerat atque praedixeram, ita poſtremo prorſus compertum fuit. Nam quae enarratio poſt fata Hannibalis ſcripta fuit, eam quia nunc in extremo volumine Hannibalianae Viſitationis cernimus, non niſi poſtea *aſſutam & inſertam* oportuit.

Quid ſi contra oſtendo, univerſam illam quadriennem Cathedralis Viſitationem non niſi Hannibale extincto, tum demum in unum volumen fuiſſe compactam? Quid enim? Enarratio ſtatus quae in fine legitur, Hannibale jam frigido & exſangui [ut qui *b. me.* praenominatur] conſcripta fuit. Atqui eadem *Enarratio* non modo non aſſuta

&

lis Portus eſſe dicitur. Quae verba annum, quo ſcripta haec Informatio fuit, proxime verum adumbrant. Porro jus illud patronatus familiae de Januariis a Leone X. (qui ab anno 1513. ad 1521. ſedit) conceſſum fuit. Nec mihi curae fuit, ut annum conceſſionis ejus ſedulus nunc inquirerem. Sed ponamus id anno circ. 1515. fuiſſe a Leone indultum. Ab eo ſi annos octoginta numeres, exſiſtet annus 1595. quo ipſo anno menſe Sept. Hannibal e vivis exceſſit. Itaq. hoc ipſo aut ſuperiore 1594. haec ſcripſiſſe Anellus videtur.

Mitto autem quod in modo adſcriptis verbis auctor ſe prodit. Nam quid intererat in *Brevi enarratione Status* haec tam minuta ac ſubtilia de primiceriatu notaſſe, niſi quia ille ipſe Anellus Rufus, qui ſine dubio haec ſcripſit, ſibi Primiceriatum a Rom. Curia impetraverat? Vnde diuturna inter Anellum & patronos lis exarſit.

At in Informatione altera, ubi de Primiceriatu agitur, amanuenſis quidem ita prorſus, uti ſupra expreſſum habes, ex priore exemplo deſcripſerat. At Anellus manu ſua poſt *Ducatorum viginti quinque* ſic refinxit, ut tolleret τὸ *Octuaginta circiter abhinc annis* (certe quod aliquot jam anni tunc excurrerant) ſcriberetq. in hunc modum: *a Leone X. de jure patr. quorund. nobil. famil. de Januar. ſed. Port. eſt effectus*: ac praeterea ſua quoq. manu adjiceret: *Licet de hoc pendeat lis in ſacro Rom. auditorio*. Quae ultima verba plane Anellum produnt. Et ad poſteriorem quidem reformationem (exceptis verbis ultimis, *Licet de hoc* &c.) exemplum illud quod ad calcem Viſitationis exſtat, in hoc loco ſe conformavit.

Digitized by Google

& inſerta cernitur, ſed toti corpori intime adnaſcitur. Quid ergo reſtat, niſi ut Acta illa Viſitationis operoſiſſimae poſt mortem ab Antiſtite tanto obitam junctim in volumen unum coaluerint? Nec aliter fieri plerumque uſuvenit. Nam quamdiu Viſitator vivit, plura identidem ſingularum eccleſiarum viſitationibus Monumenta, notitiae plures adjungi ſolent. Nec finis ullus eſt; donec Viſitatore extincto, tunc demum extincta ſimul & Viſitatio dicatur. Ac tum demum Viſitationum digeſta ſimul glutinatori compingenda traduntur.

5. Reſtat exemplum quintum & ultimum eorum quae ego viderim: quod certe facile ex Canonicis [8] qui in eo recenſentur,perſpici poteſt,non niſi poſt initia XVII. ſaeculi ſub Octavio Card.Aquaviva Archiepiſcopo concinnatum. Id ex eo tantum memorabile eſt, quod ibi primum leve quoddam conjecturae veſtigium ſignatum apparet de Hebdomadariis ab S. Athanaſio propagatis. De quo jam ſeorſum in gratiam noſtrorum Hebdomadariorum eſt differendum ſeorſum Sect. ſeq. Interim ſi quid aliud praeter jam expoſita diſcrimina inter ea exempla quinque intersit, id inferne [9] adnotatum reperies.

SECTIO IV.

Hebdomadariorum originis ab S. Athanaſio falſo repetitae epocha.

Ordiar ergo ab exempli quinti(quod extrema ſuperiore Sect.nominavi) notitia: quod ſic inſcribitur:*Enarratio ſtatus Eccleſ. Metrop. civit. Neap.* Decem tantum conſtat foliis in unum quinternionem aſſutis: quem quinternionem intra Codicem illum generalem ſtatus Eccleſ. Neap. (de quo ſect. 3. num.1.) incluſum reperi: non quidem cũ eo codice aſſutum,ſed vagantem. In eodem codice & Informationes duae illae (de quibus modo ſect.3.num.2.3.dixi) incluſae vagantur. Verum ut ad noſtrum exemplum quintum redeam; id poſt deſcriptionem Capituli, Hebdomadariorum, τῶν Quadraginta, & aliorum officiorum, nec non eccleſiae Cathedralis & S. Reſtitutae cum ſuis capellis, pauca de Tribunali Archiep. habet: ac poſtremo parochias quaſdam matrices deſcribit cum ſuis filiabus, non tamen omnes; nam hic Status non videtur plane integer, foliis ut opinor aliquot, aut altero integro quinternione deficiente. Hoc vero, de quo loquor, exemplum, primario ex illo codice Status generalis manavit. Documento ſit, quod in Canonicatuum recenſione, ut modo Adn. 9. notabam, ſic ſolet procedere. *Canonicatus quem obtinebat D. Jo: Vicecomes* (qui ſcil. in illo Cod. Status notatur) *nunc Joan. Longus* &c. Et ſic ſemper poſſeſſori veteri, quem codex ſtatus nominaverat, recentem opponit. Ergo hic Status primario quidem ex illo Statu generali fluxit; at ex ceteris etiam poſterioribus ſtatibus, & ex tota Viſitatione Hannibaliana plura paſſim delibavit. Atq. ea eſt levis exempli illius adumbratio & effigies.

Nunc de tempore ſcripti exempli hujus praeſtabit pauca adnotaſſe. Certum eſt, id poſterius anno 1602. fuiſſe. Nam in folii quinti tergo ubi dixiſſet, primum Diaconum olim Presbyteris praeceſſiſſe, & in dextera chori parte conſediſſe; ſtatim addit. *At anno* 1602. *ab Ill. Card. Alph. Geſualdo Archiep. vigore decreti Congr. ſacror. Rit. & Brevis SS. Dni mandatum fuit ut primus Diaconus cum reliquis ſederet a ſiniſtra parte chori, & amplius non praecederet Canon. Presb.* Quanto vero poſt annum 1602.intervallo hic *Status* elaboratus fuerit, non dum habeo dicere;

quip-

(8) Verbi cauſa initio folii 2. ſic notatur: *Canonicatus quem obtinebat D. Jo. Vicecomes* (nec prorſus alia de cauſa ſic deſignatur canonicatus iſte, quam quia in Codice illo ſtatus generalis, quem ſect. 3. primo loco deſcripſi, *Vicecomes* ille poſseſsor illius canonicatus fuit) *nunc vero Joannes Longus, habet ducatos quinquaginta* &c. Nec alia methodo canonicatus ceteri deſignantur. Confer & initium Adnot. 11.

(9) Omnium commune hoc eſt, ut eiſdem fere verbis eadem concipiantur: niſi quod quaedam alicubi ſint, quae ab aliis abſunt. Deinde *Codex* generalis *ſtatus eccleſ. Neap.* omnium antiquiſſimus & fons ceterorum eſt. Poſtremo, ut cetera taceam, ea *Brevis enarratio ſtatus* quae, in calce Viſitationis Hannibal. adnectitur, *ἀμφότεραι* ab illis, quarum characterem deſcripſi, informationibus duabus ab Anello Ruſso in margine correctis tranſcripta fuit, ac maxime ex altera.

quippe quem non ſuſtinui a capite ad calcem totum perlegere. Nec tanti res erat. Hoc unum praeſto, hunc ſtatum anno 1623. (quo Caeſar de Engenio ſuam Neap. Sac. edidit) antiquiorem fuiſſe. Quia Caeſar ſine ullo temperamento Hebdomadariorum originem ad S. Athanaſium auctorem retulit: cujus verba recitavi ſupra in Diſſert. hiſtor. Par. 2. pag. 130. Adnot. 27. At Status hujus ſcriptor ita Hebdomadarios ad eumd. Athanaſium conditorem refert, ut id tamen in ambiguo relinquat. Praeſtabit verba Statûs hujus ex folii 7. initio huc afferre: *Hebdomadarii ſunt numero 22. qui FORSAN a D. Athanaſio . . . (10) . . inſtituti fuerunt*.

At pulchre eſt quod mihi tandem & auctor hujus Exempli V. ac ſimul tempus ſcriptionis enotuit. Qui nunc homines in Archiep. Curia peritiā ſcripturarum habent, ii hanc ſcriptionem ad Alexandrum Ruffum Canonicum Neap. referunt, qui ſub Archiep. Octavio Aquaviva Viſitator & Viſitationis ſecretarius erat, ac demum Ariani Epiſcopus creatus fuit. Et in hunc auctorem pulchre omnia conveniunt. Aquavivae vero pontificatus inter annum 1605. & 1612. ſpatiatur. Intra hoc igitur ſeptenne intervallum hunc Statum, qui Exemplo V. continetur, elucubratum praeſtare poſſumus.

Quid ſi artioribus dumtaxat biennii ſpatiis (nempe inter ann. 1605. & 1607.) hujus Status ſcriptionem concludo? Id vero tametſi mihi fore expeditiſſimum demonſtratu video; tamen hujus compertae aetatis argumentum exploratiſſimum, ne in ſtadii fine adhuc currentem morer, in paginam (11) imam conjeci. Et haec quidem in Hebdomadariorum gratiam adnotaſſe libuit, ut a Canonicis ipſi diſcant, quis primus ortus, quiſve progreſſus ejus opinionis fuerit, quo Hebdomadarii ab Athanaſio orti falſo praedicantur.

His enim gradibus ea perſuaſio proceſſit. Sub initia Viſitationis ſuae Hannibal ſuum NON LIQVERE pronuntiaverat, idq. in Codice Status generalis Eccl. Neap. circa ann. 1580. ſcripto teſtatum eſſe voluerat. Poſt id tempus Informatio prior *Brevis enarrationis ſtatus* &c. ab Anello Ruffo circ. ann. 1594. prodiit, in qua idem iſtud NEC LIQVET repetitur. Poſtremo & poſt fata Hannibalis, circa exordia Geſualdi h. e. paullo poſt ann. 1596. in Brevi enerratione Status, quae ad calcem Hannibalianae Viſit. compacta viſitur, nihilo ſecius ſollemne iſtud NEC LIQVET inculcatur. At ad ultimum ſub Archiep. Octavio Aquaviva, ann. 1606. aut 1607. repertus eſt aliquis, cujus viſcera tandem Hebdomadariorum obſcuritatis natalium miſericordia tetigit. Iſq. uti diximus, canonicus Alexander Ruffus fuit: nimirum ut non aliunde quam a Canonicis, quidquid meritorum uſquam eſt, in hos profectum reperiatur. Is credo ex vita Athanaſiana comperit, quoſdam Hebdomadarios

ab

(10) Vbi lacuoam ſignavi, ibi ſcriptum erat, *Anno* 1700. Quod ad amanuenſis errorem refer, numeros in autographo haud ſatis clare expreſſos infeliciter interpretati. At ab auctore Statûs hujus ſcriptum fuiſſe videtur, *Anno* 870. Quippe Athanaſius anno 872. ad Superos emigravit.

(11) Dixi in Adnot. 8. io hoc Statu ſic recenſeri canooicatus, ut poſſeſſoribus iis, quos in Codice Status generalis ootatos ſcriptor animadverterat, ſubnectat eos, qui ſuo tempore eiſd. canonicatibus potiebantur. Itaq. io folii 1. tergo extremo ubi ſcripſiſſet, *Canonicatus diaconalis, quem obtinebat Paulus Taſſus* ... nec tamen Taſſi ſucceſſores adjeciſſet; tandem in margine ſic adnotavit: *Ad praeſens obtinet D. Julius Maſſus, tandem Octavius Avitabilis*. Itaq. non longo tempore Taſsus duos ſucceſſores habuit. Hoc obiter.

Nunc eadem ſuperiora verba adſcribam iotegra. *Canonicatus*, inqoit, *diaconalis, quem obtinebat Paulus Taſſus, nunc Archiep. Lancianenſis, cui annexa eſt rectoria S. Georgii villae Afragolae* &c. Hinc patet, haec ſcripta fuiſſe vivente adhuc Paulo Taſſo: *Nunc*, inquit enim, *Archiep. Lancian.* Atqui ex Vghello hunc IV. Non. Sept. anni 1607. diem ſuum obiiſſe diſcimus. Ergo ante hoc tempus ſcriptus hic Status fuit. Idem vero qoia ſub Oct. Aquaviva elucubrari debuit (qui Praeſul die 10. Sept. anni 1605. poſſeſſionem iniit) non potuit alio conſcribi tempore, quam ioter Septembrem anni 1605. & menſem item Septembrem anni 1607. hoc eſt veriſimillime anno 1606. aut ſeqoenti. Tanti profecto fuit τὸ FORSAN iſtius (ex quo poſtea gradus ad confeſſam perſuaſionem temere factus eſt) epocham figere.

Digitized by Google

ab Athanaſio fuiſſe creatos. Nec tamen hunc parentem aperte aſſignare eſt auſus Hebdomadariis (quippe repugnante Hannibale & tot aliis doctis viris, a quibus vita Athanaſii perlecta fuerat) quocirca foedam Hebdomadariorum ἀπατορίαν ſic cũ εὐπατορίᾳ temperavit, ut ope τοῦ FORSAN adhuc judicium ſuſtineret. Ad extremum autem exorti ſunt homines, qui ex ſemita, ut ille ait, facerent viam. Quanti enim laboris erat *Forſan* illud expungere? Quod ubi obelo transfixum fuit; jam primo apud Caeſarem de Engenio (virum egregie induſtrium, ſed pinguioris ingenii) mox apud Chioccarellum, ac forſitan (12) alios palam pro Athanaſianis ambulant & ſalutantur Hebdomadarii. Sane mortalium feliciſſimi, ſi moderate uti fortuna ſua didiciſſent. Nunc quia diſtenti nimium tam antiquis clariſque natalibus, nec aliis nec ipſi ſibi ferendi evaſerunt; quid mirum ſi hinc Athanaſius illos haud ſatis animo ſuo moderantes, tamquam alienos repudiet, illinc ſibi eoſdem Joannes Vrſinus cum Capitulo ſuo arroger, atque a ſe auctore recens ſatos, nunc demum agnitis genitivis notis, palam demonſtret, idque in cenſualibus eccleſiae tabulis perſcribi jubeat?

ALIA QVAEDAM MONVMENTA CARPTIM EXPOSITA

Non quidem promiſſa, ſed opportuna tamen, quibus Diſſertationis loca quaedam ſive illuſtrantur ſive refinguntur.

MONVMENTVM V.

Excerpta ex antiquioribus Capituli Neap. Statutis ante annos CCXX. conditis.

Ad pag. 180. num. V.

SECTIO I. *Antiquiorum Statutorum notitia.*

Antiquiora Statuta voco illa quae anno 1534. condita, in Viſitatione S. Reſtitutae Hannibalis de Capua integra deſcribuntur. Horum exſtat autographum in Capituli tabulario, nempe illud ipſum, ex quo exemplum in Hannibalianam Viſitationem traductum fuit. Exſtat in eodem archivo & editio prior, anno 1662. formis Novelli de Bonis ſenioris a Joſepho Saggeſio & Matthaeo Renzio Canonicis cellarariis procurata in parvi libelli formam: quem libellum videram jam olim ante hos XL. annos apud virum ſanctiſſ. Petrum Marcum Gyptium, Eccleſiae Neap. Canonicum Theologum ac ſingulare decus, Seminarii a ſe perditu recti, & clericalis diſciplinae ſtrenuiſſ. aſſertorem. Is porro libellus ſic inſcribitur: *Conſtitutiones & Statuta &c. ſub an.* 1534. *compilata, reformata* (1) *autem an.* 1662. &c. Poſtremo quae Statuta, anno 1712. edita cum hoc indice, *Conſtitutiones Capituli* &c. nunc omnibus manibus teruntur, ea ex antiquiore anni 1662. editione manarant, ſed plu-

(12) Forſitan, inquam, & apud alios: ſed tamen naris obeſioris. Nam ſiquis paullo cultioris & acutioris ingenii fuit, is non videtur id quiviſse concoquere. Certe Ant. Caracciolus, qui biennio poſt Chioccarellum ſua ſacra Monumenta vulgavit, pag. 358. & ſeq. ubi de rebus ab Athanaſio in Epiſcopatu geſtis, & de Eccleſiae Neapolitanae aevi Athanaſiani ſtatu agit, nihil prorſus de Hebdomadariis hodiernis ab Athanaſio creatis narrat. Et tamen eo loci Caracciolus ex eadem illa longiore Athanaſii vita omnia plena manu depromit. Itaq. ex eo ſilentio colligo, Hannibalianum NON LIQVET multo praeſtabilius Caracciolo viſum, quam ſive illud FORSAN Alexandri Ruſſi, ſive multo deteriorem Caeſaris de Engenio & Chioccarelli ajentium aſſeverationem improvidam.

Verum quid Caraccioli ſilentium obtrudo: cum idem vir doctiſſimus alibi apertiſſime nõ alios pro Athanaſianis Sacerdotibus Hebdomadariis agnoſcat, quã Capituli Neapolitani Canonicos? Verum is locus in monumento ultimo a me proferetur.

(1) Mihi quidem non vacavit vetera anni 1534. ſtatuta cum hac anni 1662. editione conferre. Verum quantum fugientibus oculis perſpicere potui, leves admodum mutationes factae fuere tales, quae moribus ſuperioris ſaeculi medii congruerent; veluti quoties de Canonicorum veſtibus ſermo eſt, pro almutio cappa ſubrogatur etc. Sic & in tituli *de ordine exſequiarum* tribus prioribus Statutis mutationes quaſdam temporibus congruas obiter animadverti, plures alibi animadverſurus, ſi fuiſſet otium.

Digitized by Google

pluribus adhuc in locis reformata & moribus hodiernis accommodata : quae demum in eum, quo nunc cernuntur , modum refiċta , in Concilio Provinciali Card. Cantelmi anno 1669. proxime adprobata fuerant .

At antiquiorum illor. (quae in Hannibalianam S. Reſtitutae Viſitationem inſerta dixi , quaeq. in Capitulari ejus Viſitationis apographo a fol. 378. incipiunt) exordium tale eſt . *A partu Virginis currente anno MDXXXIII. luce XXVII. menſ. Octobris Indict.* (2) *VII. infraſcripti Rev. Domini in Eccleſia S. Reſtitutae in loco Capitulari ſimul congregati compoſitioni ac ſtipulationi infraſcriptorum Statutorum interfuerunt . Quorum nomina ſunt haec videl.* Deinde nomina XXVII. canonicorum , qui affuere , ſubjiciuntur ; ac porro Statuta ipſa ſequuntur .

Ad quorum omnium calcem ſic ſubnotatur . *Ad ejus laudem qui omnium principium eſt et finis , ejuſq. glorioſae Matris ac B. Reſtitutae Virg. et Mart. finiunt Statuta almi atq.Rev.Capituli Neap. per Ant.* (3) *Laureum V. J. D. minimum inter Canonicos Neapolitanos compilata , et ad ordinem et decorem reducta , lubente Sal. anno MDXXXIIII. Indict. VII. Pontificatus vero Clementis Papa VII. an. XI. exiſtentibus Cellarariis in Capitulo Rev. viris Joan. Ant. Carrafa ,* (4) *et Paulo Ant. de Belhomo, qui vere Patres et Capituli Reſtauratores nuncupandi ſunt . Adeo enim religioſe circa divinum cultum , adeo apte et diligenter circa rem Capituli tutandam augendamq. ſe geſſerunt , quod aeternum ſibi nomen comparaverint . Finis . Deo gratias .*

Porro ex praenotatione & ſubnotatione inter ſe comparatis intelligimus,die quidem XXVII.Octob.anni 1533. conveniſſe canonicos , & ſtipulationi ſtatutorum jam tum ruditer informatorum (quas informationes inter ſchedas tabularii noſtri vidi)interfuiſſe: at demum non niſi anno 1534. (quo menſe non dicitur : ſed ante Kal.Sept.id contigiſſe neceſſe eſt,quia adhuc Indictio VII. decurrebat ; quae alioqui ab ineunte Septembri jam Octava Neapoli numerabatur) eadem Statuta fuiſſe expolita atq. in mundum redacta . Imo quid dico ante Kal. Sept. perfecta fuiſſe, cum potius neceſſe ſit ante exeuntem Martium ejuſd. anni 1534. ea fuiſſe elimata ? Quod ex eo poteſt intelligi , quod poſt ſuperiorem clauſulam ſequitur *Statutum extravagans circa beneficia quae ſunt ad collationem Rev.Capituli Neap.plane* (5) *ſingula-*

(2) Anno 1533. Indictio VI. decurrebat verum, ut alibi toties inculcavimus, Neapoli more CPolitano a Kal. Septembribus jam ſeptima proceſſerat ,

(3) Antiſte Laureus (aliter *de Lauro*) Amantea oriundus , noſter Canonicus , ſub haec Regius Capellanus Major , ac demum anno 1562. epiſcopus Stabienſis factus eſt.Ejus extat ſepulcrum Neapoli in S. Mariae Gratiarum cum hoc epigrammate a Caeſare de Engenio in Neap. Sacra pag. 208. recitato . *D. O. M. Antonius Laureus nobili familia Amanthea oriundus, Stabienſium epiſcopus, Regii ſacelli Antiſtes , publici Gymnaſij praefectus, Neapol. Collegii primarius,vetere juris prudentia, conſilii magnitudine , ſpectata in rebus maximis fide , Philippo Regi a conſiliis , & patriae aeque carus hic ſitus eſt . Vix. ann. LXXIX. Obiit anno 1577. Bartholomaeus , Carolus, & Jacobus Laurei patruo B. M. cum lacrymis PP.* videatur praeterea Vghellus in Stabienſibus , & quos ſcriptores de Laureo cum laude loquentes ibi Veneta Vghelli editio memorat .

(4) Hi ſunt duoviri illi, qui hodiernum chronicon S. Mariae de Principio (ſive verius Officia quaedam cum praevia Eccleſiae notitia) deſcribi eodem anno ex codice vetuſtiore fecerunt . Nam (ut Parte I. cap. 6. notavi) ejus chronici fol. 43. ſic littera rubra notatur : *Hic liber eſt Capituli matris Eccleſiae Neap. in quo S. Mariae de Principio : ſanctaeque Reſtitutae ſollemnia : & ſacra mortuor. officia continentur : quae omnia ex vetuſtiſſimo codice : ejuſdem Capituli ſumptibus : ad verbum fuere tranſcripta : Joanne Antonio Carrapha, Pauloque Antonio Belhomo cellarariis. Anno humanae ſalutis 1533.* Ex hoc anno , & eo qui in clauſula Statutorum notatur, vides Cellararios hoſce in annum 1534. fuiſſe refectos: quod agi cum diligentiſſimis Canonicis conſueviſſe , ipſa Statuta ſuo loco indicant .

(5) In eo id tantum ſingulare eſt , quod beneficia vacantia conferuntur hoc modo ipſis Canonicis. Schedulae ſingulorum canonicorum in arcula reconduntur . Deinde convocatis Canonicis. *Si unum* inquit, *vel plura ſunt beneficia vacantia, ad collationem Capituli ſpectantia , tot chartulae a dicta arcula* [ſorte] *capiantur , quot fuerint beneficia vacata, illiſque Canonicis conferantur ſingula , quorum nomina dictis chartulis fuerint deſcripta . . . Quando introitus vacati beneficii non excedunt ſummam ducator. ſex , tunc beneficium inte-*

gulare : in cujus tandem fine ſcribitur : *Haec* (iſtud *Haec* non ad praecedens dumtaxat *Extravagans*, ſed etiam ad Statuta omnia ſuperiora uno ſyntagmate comprehenſa eſt omnino referendum) *Haec*, inquit, *ſtatuerunt Rev. Domini Canonici Majoris Eccl. Neap. in Eccleſia S. Reſtitutae in loco capitulari ſimul congregati luce XXIII. Martii, currente anno ab Orbe redempto MDXXXIIII. Ind. VII. praeſente notario Conſtantino Ferrario, et de illis inſtrumentum publicum faciente.*

Poſtremo poſt hanc ultimam ſubnotationem ſequuntur tria alia (quae etiam *Extravagantia* vocare liceat) Statuta : quorum primum (6) ſane quam notabile eſt. Ad horum vero finem poſtremo ſcriptum eſt : FINIS STATVTORVM REV. CAPITVLI NEAP. Nec aliter in Capituli autographo, ex quo Statuta iſta in Viſitationem tranſmiſſa fuerunt, notatum reperi.

S E C T I O II.

Statutum I. expenditur: in quo CAPPELLANI non alii videntur, quam Neap. Hebdomadarii, quos biennio poſt Paulus Papa III. itidem Cappellanos vocaverat.

Statutorum initio titulus exſtat. *De religione et cultu divino* : in quo poſt ſatis longam praefationem, in qua de pſalmodia religioſe perſolvenda in primis agitur, *Statutum I.* hujuſmodi legitur : *Quod Cellararii, qui pro tempore fuerint, curam attente habeant circa cultum divinum, ut tam intus quam foris Eccleſiam S. Reſtitutae, tam a Dominis Canonicis quam a CAPPELLANIS et Diaconibus Divina celebrentur eo ordine et decoro, prout cultui convenit divino.*

Porro de *Diaconibus* non eſt dubitandum, quin ii ſint qui corrupte alibi paſſim *Jaconi* nuncupantur, minores ſcil. clerici (interdum & ii, qui nullo inſigniti ordine, *Clerici ſylvatici* vocabantur) qui tum choro, tum etiam Miſſis planis deſervirent. At *Capellani* quinam ſint intelligendi, dubitari poteſt.

Ac principio minime dubium videbatur, quin ii capiendi eſſent, qui Miſſas in Capellis ſive quotidie ſive ſtatis diebus celebrare tenentur; praeſertim cum de iis aperte loquatur Statutum II. *Capellani*, inquit, *non celebrantes aſtringantur*. Sane quibus eâdem notione *Capellanos* Statuti I. accipere cordi fuerit (ſicuti re vera in editione anni 1712. addita huic Statuto quaedam fuerunt, ex quibus videas *Capellanos* iſtos plane ex ingenio hujus ſaeculi acceptos

integrum uni conferatur; ſi vero exceſſerint, tunc uni Canonico conferatur beneficium, alteri ſecundo Canonico penſio reſervetur .. quae penſio uſq. ad ſummam medietatis fructuum aſcendat & non ultra. Illud poſtea p[?]ſionis onus ab uſu receſſit; nam in Statutis anno 1[?]2. editis non reperitur. At illa ſuperiora de beneficiorum ſortitione non tantum in autographo, & in editis anno 1662. leguntur, verum etiam in Statutis editionis ultimae, quae in Provinciali Synodo Card. Cantelmi confirmata fuerunt. Hanc ſynodalem confirmationem idcirco hic memoro, quod abſq. ea fuiſſet, beneficiorum ſortitio habenda eſſet illicita, utpote repugnans capiti *Sortes* tit. *De ſortil.*

Mox in eod. Statuto Cellarariis permittitur, uti *Fratantias* ipſi injuſſu Capituli conferant.

(6) Agitur eo Statuto de Apoſtatis ſive a religione ſive a clericatu in Capitulum non recipiendis. *Apoſtatae a clericatu* notantur Triburienſi (anni 895.) can. 27. *Si poſtmodum relicto clericatus habitu, a caſtris Dominicis, quibus adſcriptus eſt, profugus & apoſtata elabitur & ad ſaeculum egreditur* &c. Iidem taxantur in Remenſi Conc. anni 1049. cap. 8. Porro illos tempore conditi Statuti hujus magna apud probos flagraſſe infamia, initium Statuti declarat, quod tale eſt : *Cum apoſtata tam a religione quam etiam a clericatu, tametſi Sedis Apoſt. ampliſſimo munere eccleſiaſticis exutus eſſet cenſuris atque nodis* (facile de clericorum majorum deſertione agitur) *non tamen per hoc ceſſat, quin apud homines ejus conditio non ſit ita gravata, ut quanto quis ſit probior, tanto magis illum ludibrio habeat : Statuimus* &c. Statuitur autem ut nemo talis in Canonicum recipiatur; omneſque tactis Evangeliis Sacramento ſe adigunt, ne quem talem, ne poenis quidem compulſi, unquam recipiant, idque ſub poena amiſſionis vocis activae & paſſivae, privationis fructuum etc. Sane quidem tanta hujus Statuti ſeveritas dat intelligere, illo infelici tempore nec apoſtatas iſtos fuiſſe raros, & coactos interdum canonicos, ut eorum aliquem (cenſuris, uti par eſt, antea ſolutum) reciperent in Capitulum. Illud magis miror, hoc totum in Statutis anno 1662. reformatis, ac poſtremo in ultimis anno 1699. in Cantelmiano Conc. Provinciali confirmatis fuiſſe retentum.

fuiſſe) iis minime reluctabor.

At equidem Hebdomadarios noſtros eſſe eo nomine capiendos prorſus puto, ac ſimul in eorum gratiam, illud quod videbatur inſolitum *Capellanorum* vocabulum, quo in Pauli III. charta ii donantur (vide p. 180. num.V.) non inuſitatum eo tempore fuiſſe oſtendo, his potiſſimum de cauſis.

I. Inter haec Statuta jam anno 1534. perfecta, & chartam Pauli III. Papae anno 1536. ſignatam, quam pag. 180. num. V. protuli, biennium interfuit. In hac porro expoſitio ſic incipit: *Conqueſti ſunt nobis Hebdomadarii, ſeu Congregatio Cappellanorum Eccleſiae Neapolitanae, quod Abbatiſſa* etc. Nemo igitur mihi ſuccenſeat, ſi in Statutis Capituli biennio ante factis *Capellani* vocentur ii, qui uſitatiore nomine alias *Hebdomadarii* nuncupati reperiuntur. Quocirca ea nunc retracto, quae ead. pag. 180. poſt Pontificis verba notaveram. *Si quaeris*, ajebam, *cur eos ſic Pontifex appellaverit; prompta eſt reſponſio, quod ipſi Hebdomadarii ſic ſe priores in libello ſupplici nuncupaverint*. Hactenus non male. Verum addere debuiſſem: *Et quod ſic paſſim ab aliis etiam tunc temporis appellarentur*. Verum nondum Statutum iſtud tunc legeram. Et hactenus quidem dicta hoc tantum efficiunt, Capellanorum nomine poſſe Hebdomadarios venire. Nunc non alios quam eosdem in hoc ſtatuto capi debere, porro ſuadeamus.

II. Etenim ſi tituli I. qui *De Religione & cultu Divino* inſcribitur συνέχεια [*textura*] ſimul tota ſpectetur, dubium nullum erit, quin ejus tituli Statutum I. de divinis officiis in choro perſolvendis, non vero de Miſſis agat, proinde *Capellani* non alii intelligi debeant, quam qui Hebdomadarii uſitatiore vocabulo dicebantur. Longiſſima enim illa de pſalmodia divina praefatio [quae duo implet folia] his verbis concluditur: *Quia igitur totis viribus, tota mente & voce & opere pſallendum eſt Deo; IDEO praedicti Rev. Canonici primo circa religionem divini cultus divinorumque officiorum celebrationem devote ſtatuerunt*. Poſt quae verba ſtatim ſequitur Statutum illud primum, quod ſupra adſcripſimus. Quod primum Statutum, cum ultima praefationis periocha per particulam QVOD arte connectitur. *Statuerunt* [mox incipit Stat. 1.] *Quod Cellararii curam habeant circa cultum divinum*. Finge nunc *Capellanos* qui Statuto I. memorantur, non alios eſſe quam illos, a quibus Miſſae planae in Capellis celebrantur: ecqua rogo cohaeſio in hoc verborum contextu erit? *Quia*, inquit, animitus *Deo pſallendum eſt, IDEO Canonici circa divinorum officiorum celebrationem ſtatuerunt*. Quidnam rogo ſtatuerunt? Nempe, inquient, ut Miſſae planae a Canonicis & Capellanis *celebrentur eo ordine et decoro, prout cultui convenit divino*. Ridicula ac prorſus ἀσύστατος cohaeſio. Imo potius de pſalmodia in choro perſolvenda Statutum illud primum eſſe debuit, quod ex illo IDEO aptum & connexum dependet, cum quo etiam per QVOD initiale deligatur, uniuſque periodi ambitu continetur.

III. Nunc age ſtatutum ipſum primum propius inſpiciamus. Quia [inquit extrema praefatio] pſalmodia rite peragenda eſt, IDEO Canonici ſtatuerunt. Quid? nempe *Quod Cellararii qui pro tempore fuerint* (his autem divinorum officiorum inſpectio & procuratio tota incumbembat; quia nondum praefecti choro, non dum Canonici oeconomi eccleſiae inſtituti fuerant: nec cellarariis a choro tunc abeſſe licebat, quippe divinorum inſpectoribus & moderatoribus) *curam attente habeant circa cultum divinum* (cultus autem divini nomine toto hoc titulo non aliud niſi divina chori officia veniunt: vide prae ceteris Statutum IV.) *ut tam intus quam foris eccleſiam S. Reſtitutae* (ubi nunc ii ſunt, qui inter Canonicos interque Hebdomadarios fecere dividias, ut illi ſanctae Reſtitutae ſeptis ſe dumtaxat continerent, hi vero in tota hodierna Cathedrali ſpatiarentur atque regnarent? cum hic aperte videamus, non niſi Capituli cellarariis totius chori & ipſorum Hebdomadariorum regimen incumbere) *tam intus*, inquit, *quam foris . . tam a DOMINIS CANONICIS quam a CAPELLANIS* (h. e. Hebdomadariis, Paulo III. Papa interprete) *& DIACONIBVS* (h. e. *clericis de Choro*, quorum

Digitized by Google

ſum in Vrſinianis & Comito crebra eſt mentio) *Divina celebrentur EO ORDINE* (*Ordo* autem non tam in Miſſis planis,quam in toto curſu divinorum officiorum ſpectatur, praeſertim ut omnes pariter ſtent, ſedeant, genuflectant: nam in Miſſa plana *Ordo* quis poteſt intelligi ?) *EO*, inquit, *ordine & decoro* (*Decorum* quoque in curſus eccleſiaſtici majeſtate locum habet) *prout cultui convenit divino*, h.e. divinis officiis publice ab univerſo eccleſiae coetu celebratis.

IV. Cum his vero & cetera tituli hujus Statuta conſentiunt, quae omnia (excepto tantum ſecundo, quo cavetur, ut obligationibus Capellaniarum, quae a Capitulo conferuntur, ſatis fiat) omnia inquam eo pertinent, uti divina officia eum honore debito peragantur.

SECTIO III. *Cur* Capellanorum *nomen Hebdomadariis haeſerit*.

Hoc alii viderint. Mihi jam tum olim (pag.181. ineunte) meam appellationis hujus ignorationem profeſſo, nunc quidem non plane alia ſuccurrit ratio veriſimilior, quam quod re vera tot illae innumerabiles capellaniae, quae intra Cathedralem eccleſiam a Capitulo conferebantur (quarum exſtat in eadem Hannibaliana Viſitatione praelongus catalogus, ſicuti & in Statibus eccleſiae Neap. quorum ſuperiore Monumento eſt facta mentio) eae ad ſublevandam ſtipendiorum Miſſarum inopiam, qua ſemper Bernardo (7) Archiepiſcopo teſte, Hebdomadarii laborarunt, pleraeque omnes non aliis quam noſtris [8] Hebdomadariis conferri a Capitulo coeperint. Tantumdem credo & ab Archiepiſcopis fuiſſe factitatum. Hine ortum puto, ut tunc maxime temporis, quo Hebdomadarii capellaniis iſtis capitularibus augebantur, in ejus beneſacti memoriam eiſdem Hebdomadariis nomen *Congregationis Capellanorum* (quo nomine in Pauli III. charta utuntur) imponi placuerit. Verum eum id beneficium deminui poſtea coepiſſet (nam jamdiu eſt, quod non plane omnes ad hos unos deferuntur, propterea quod proceſſu temporis auctiores hiſce ſtipendiis hi Noſtri evaſiſſent) hinc nomen illud *Capellanorum* haud plane perpetuum fuit, ſed paullatim poſtea exolevit.

SECTIO IV. *In eadem antiquiora Statuta pauculae admodum animadverſiones*.

Titulus I. qui *de Relig. & cultu divino* inſcribitur, Humberti conſtitutionem, quam Par. II. expoſuimus, imitatur: ſicuti & ſequens tit.[cujus index eſt *De ordine exſequiarum*] paſſim ex Vrſini exſequiali Conſtitutione, & ex Ritibus haurit. Porro hujus alterius tituli Statutum I. ſic incipit: *Quia juxta Eutitianum ſtatutum non licet Dei ſervos ſine habitu convenienti ſepelire*; idcirco jubetur Canonicus mortuus ſacris veſtibus ordini convenientibus ornari, circumpoſitis libris ſuae profeſſionis. Hic vero quid ſit inſolens iſtud *Eutitianum ſtatutum* [quod non tantum in autographo anni 1534. ſed & in editione anni 1662. perinde legitur: abeſt vero ab edit. anni 1712.] ab aliis libenter didicero. Interim de ea re quid cenſeam, inferne [9] aperio.

(7) Vide ſup. Parte II. ubi Bernardus Archiepiſcopus ſuo diplomate ſic anno 1378. alloquebatur Hebdomadarios: *Pro veſtra parte fuit expoſitum . . . quod propter tenuitatem fructuum . . . non poteſtis Matutinos, Miſſas & Horas & alia divina celebrare officia; quodq. propter neceſſitatem . . . in diverſis aliis eccleſiis civit. Neap. vos pro ſtipendiis licet modicis Miſſas celebrare oportet, propter quod eccleſia Neap. ſaepius ſolitis & ſollemnibus defraudatur obſequiis; Nobiſq. ſupplicari feciſtis &c.*

(8) In Capituli certe tabulario plurimae Cappellaniae, uti vocant, Hebdomadariis delatae a ſaeculo uſque XV. ac deinceps reperiuntur: quarum & bullae exſtant.

(9) *Quid ſit EVTITIANVM STATVTVM.*

Mihi ſane videtur *Eutychius* Papa animo Antonii Laurei haec ſcribentis fuiſſe obverſatus (nam pro more ejus ſaeculi litterae C & T permutabantur) itaq. *Eutitianum ſtatutum* (pro *Euticianum*, hoc vero pro *Eutychianum*) ſcriptum repeiſſe, ac peraeque ipſe ſcripſiſſe. Exſtant in Concilior. collectionib. *Eutychii*, aliter *Eutychiani* Papae (qui ab anno 275. ſedit) *Decreta* ſuppoſititia, eaq. de rebus hujus generis tenuiſſimis: in quibus (leviter quamvis & carptim a me percurſis) deeſſe videtur hic locus. His in Biniana Concilior. editione adduntur ea, quae a Gratiano & Ivone eidem Pontifici tribuuntur: verum ne in his quidem reperi quidquam, quod huc referri

Ejuſd. tituli Statuto V. (tam in autographo, quam in edit. ann. 1662.) praemiſſa Sanctuarii Vet. foederis deſcriptione, in quo Sanctum Sanctorum medio velo ab antica Sacrae Domus parte ſecernebatur, ſic ſubjicitur: *A quo . . noſtra materialis eccleſia formam ſumpſit: in cujus parte anteriori populus audit & orat, in parte vero interiori Clerus orat, praedicat & miniſtrat. Vnde dum a Canonicis intus eccleſiam S. Reſtitutae Divina celebrantur, IANVA CHORI ſtet clauſa durante officio*. Nec ſecus in editione anni 1662. legitur: at iſtud de *Chori janua* occludenda ab editione anni 1712. abeſt. Hoc vero totum cum vetere cathedralium forma congruit. Chorus in media navi, ſed propius Sanctuario quam Baſilicae valvis, erat. Sic Capuae uſq. ad Card. Bellarmini pontificatum erat: ſic in hodierna Neap. cathedrali ante hos decem annos: ſic hodie dum Salerni chorus poſitus eſt. Porto idem chorus ab omni parte [praeterquam verſus ſanctuarium] muro, cui adhaerebant ſubſellia, ſeptus erat. Verum in medio muri ejus, qui chorum ab reliqua navi dividebat, porta quaedam januas Baſilicae ſpectans patebat, quae, prout uſus, referari occludive poterat. Ergo S. Reſtitutae [h.e. veteris Cathedralis] uſque ad annum 1534. [quo haec Statuta fuere condita] eadem quae ceterarum cathedralium ſtructura fuit. De Ambonibus Parte I. vidimus.

Tituli 3. [qui inſcribitur *de modo poſſeſſionis novi canonici*] ſtatuto I. & II. nulli poſſeſſio dari permittitur, niſi prius examinatus a capitulo fuerit, ac repertus idoneus: quod non ſecus in edit. an. 1662. & 1712. legitur. Illud quoque in Statuto 2. ſingulare eſt, quod ante novi canonici receptionem quatuor illi capitulares conventus, qui nunc quoque praemittuntur, *Anniverſaria* nuncupantur. Itaque primo *Anniverſario* bullae novi canonici exhibentur, earumque examen committitur: altero *Anniverſario* committitur examen ipſius novi canonici. Mitto cetera. Nec ſecus in edit. anni 1662.: at in editione anni 1612. pro *Anniverſariorum* vocabulo ſubrogata vox *Capituli* fuit. Cur porro conventus ii [qui *Capitula* nunc appellantur] hic *Anniverſaria* dicantur, non alia mihi vera videtur cauſa ab ea, quam exponam. Ex omnibus conventibus capitularibus is erat celeberrimus, qui ad creandos Cellararios alioſque Officiales cogebatur poſtridie *Anniverſarii* omnium Fid. defunctor. Is conventus tam celebris habebatur, ut ei ſollemnis Miſſa de Spiritu Sancto olim praemitteretur, & nunc quoque praemittatur: de quo in tit. *de elect. Cellararior.* ſic loquitur Statutum I. *Primo ſcil. die ANNIVERSARII poſt commemorationem & officium mortuor.* [h. e. poſtridie ejus diei, quo fit *Anniverſarium* mortuor.] *in menſe Novemb. . . . antequam Canonici intrent Capitulum* [h. e. aulam capitularem] *cellararios creaturi . . . celebretur Miſſa Spiritus ſancti* &c. Ergo is conventus omnium celebratiſſimus erat: quem quia poſt anniverſariam defunctorum commemorationem [quae paſſim una vocula *Anniverſarium* per excellentiam nuncupabatur] ſtatim cogi neceſſe erat; ab eo mos inolevit, ut is conventus *Anniverſarium* vocari coeperit; ac mox eadem abuſio vocabuli ad ceteros Capituli conventus, maxime inſigniores, traducta fuerit. Porro eadem *Anniverſarii* vox haud ſecius in edit. anni 1662. reperitur: at in edit. anni 1672. non item.

Ex Tituli, qui inſcribitur *De modo votandi in Capitulo*, Statuto 2. colligitur, tunc moris fuiſſe, ut quas nunc vocant Concluſiones capitulares perpetuo valituras, olim vero *Statuta*, de iis arceſſito notario publicum inſtrumentum conficeretur. Itaque in

hoc

ferri poſſit. Nec tamen de ſententia decedo; nec facile alium quam Eutychium a Laureo citatum arbitror. Erat hic Laureus inſignis *Decretorum doctor*: cui nimirum praeter Gratiani Decretum, cetera quoque innumera ejuſdem furfuris collectanea (quae uſitato tunc vocabulo *Decreta* nuncupabantur) nocturna verſare manu, verſare diurna in deliciis erat. Atq. in aliquo certe hujuſmodi collectaneo iſtud *Euritianum* ſive potius Eutychianum Statutum ab eo repertum fuit. Poſtremo de T paſſim uſurpato pro C his temporibus, idq. maxime in propriis nominibus, poſſem millena exempla proferre, ſi eſſet opus.

hoc Stat. 2. ſic legitur; *Et de eo* [ſtatuto] *a notario Joan. Ant. de Angriſanis inſtrumentum publicum confectum anno* 1526. &c. quod hoc Statutorum capitularium digeſto iterum firmari dicitur.

MONVMENTVM VI.

Excerpta ex Capitulari conventu per Alphonſum Card. Carafam in fine Synodi ſuae coacto.

I. Ad calcem Synodi dioeceſanae Alphonſi Card. Carafae anno 1565. celebratae [quam peregregiam ſynodum raro nunc eſſe obviam doleo] exſtant Acta illa celeberrima conventûs capitularis Alphonſo praeſidente coacti: quo conventu plura ad Concilii Tridentini recens abſoluti normam in Capitulo Neapolitano ordinata fuerunt; illudque in primis cautum, ut omnes Canonici ſacros ordines ſuo gradui congruos adipiſcerentur. Itaque poſt maturam diſcuſſionem ſtatutum fuit, uti canonici XX. ex parte Primicerii ad presbyteratum promoverentur, ex aliis vero viginti [namtum Canonici numero XL. erant] ex parte Primi Diaconi, deni cogerentur ad Diaconatus ordinem, item deni ad Subdiaconatum aſcendere. Ita quidem ad ultimum nemine diſcrepante conſtitutum fuit. At initio cum ſententiae a ſingulis canonicis dicerentur, notabilis illa Euſtorgii de Bellante fuit exſequendae in noſtro Capitulo Tridentinae legis diſſuaſio: qui poſt plura ſic cenſuit: *Iſtud noſtrum Capitulum eſt ſatis ab omnibus Capitulis diverſum: & non eſt* (aliud) *Capitulum uti noſtrum. Vnde ſacrum Tridentinum Concilium non poterit intelligi de noſtro. CANONICI enim NOSTRI NON TENENTVR Eccleſiae SERVITIO* [quotidiano ſcilicet: nam ceteroqui millies hoc alibi faſſi ſunt, & infra fatentur, teneri ſe certis celebritatibus convenire in Cathedralis chorum].... *Vt quid Canonicatibus ſacri Ordines ſunt annectendi?... Canonicatus noſtri nunquam tale onus* [ſacrorum Ordinum] *ſuſtinuerunt... Vnde ſum voti, non eſſe eiſd. Canonicatibus ſacros ordines annectendos. Ipſe autem* [ne cui forte videar meam agere cauſam] *jamdiu in presbyteratus ordine conſtitutus exſiſto*. Secundum quam ſententiam ex parte & alii etiam non nulli cenſuerunt. Verum, ut initio dixi, ſacrorum ordinum adnexio ad ultimum plenis omnium ſuffragiis admiſſa fuit.

II. Sub haec [pag. 210. & ſeq.] Tridentini Conc. caput XII. de Reform. Seſſ. XXIV. juſſu Alphonſi perlegi ab Julio Sanctorio (1) viro doctiſſimo, Alphonſi Locumtenente coepit, ad ſingulas interim periochas ſubſiſtente Alphonſo, atque hortante Canonicos. Porro ubi ventum ad ea verba Concilii fuit, *Praeterea obtinentibus.. dignitates, canonicatus*, &c. *non liceat.. ultra tres menſes .. quolibet anno abeſſe: ſalvis .. eccleſiarum conſtitutionibus, quae longius ſervitii tempus requirunt*; Jul. Sanctorius dixit: *In hoc nihil innovandum eſt; ſunt enim STATVTA hujus CAPITVLI, quae longius ſervitii tempus requirunt. Reſpondit Primus diaconus, Habemus STATVTA noſtra quae id mandant*. Haec porro ſunt illa ipſa Statuta antiquiora, ad quae proxime [vide ſuperius Monum.] commentabar. Nam eo ſpectat titulus, qui inſcribitur *De licentia canonicis danda vel non danda*: quo negatur canonicis ultra dies quindecim vacatio ſervitii, quae a cellarario indulgebatur. His vero diebus quindecim addere praeterea licebit ſtatas ferias, per quas non uni tantum alte-

(1) Julius iſte Sanctorius a Mich. Monacho in Sanctuario Capuano p. 207. nomenclatione plena vocatur *Julius Antonius Sanctorius*. Fuit quidem domo Caſertanus eodem teſte; qui tamen ſubjicit: *Capuanae eccleſiae filius & clericus, Sanctae Severinae Archiep. an.* 1566. (h. e. eo anno, qui hanc Synodi celebrationem eſt ſubſecutus) *deinde S. R. E. presb. Cardinalis a Pio V. creatus anno* 1570. *Obiit anno* 1602. Claruere mox tres alii Sanctorii. Franciſcus Ant. frater Cardinalis, prius renuntiante Cardinali Archiepiſcopus S. Severinae, tandem Materae factus. Paulus Aemilius Julii Cardinalis ex fratre nepos, vir doctiſſimus, & operibus editis clarus, Archiepiſcopus Coſentinus, tandem Urbinas. Julius Antonius ex fratris ſui Pauli Aemilii renuntiatione Archiep. Coſentinus. Haec ferme Monachus ibidem. Exſtat adhuc in agro Caſertano quaedam *Villa Sanctoria*, ſane permodica: in qua platanum annoſiſſimam, jam jamq. interituram, ante hoſce XL. annos vidi, in praedioli vero conclavibus horum omnium clarorum Antiſtitum imagines ſatis vetuſtas parietibus affixas.

alterive canonico per dies XV. ſed in commune omnibus abeſſe licitum erat. Exſtat de his in Statutis titulus *De feriis*. Hi porro erant feriati dies: I. Vindemiales feriae a XIX. Sept. ad XX. Octobris: II. poſt Miſſam Nativit. Domini uſque ad VII. Januarii, ſeu ad priores veſperas S. M. de Principio: III. ab ultimo die Jovis carnisprivii [hodie *Giovedì morzillo*] ad Quadrageſimam: IV. per octavas Paſchatis. Quod omne tempus multo eſt trimeſtri anguſtius. Porro in hiſce Feriis recenſendis non temere Statuta a menſe Septembri ordiuntur. Nimirum enim Neapoli more CPolitano Indictio [ac proinde anni exordium] a Kalendis Sept. non Januariis incipiebat.

III. Secundum haec proceſſum ad ea Tridentini verba fuit: *Omnes vero divina per ſe & non per ſubſtitutos compellantur obire officia*. Ad quae verba Canonicis, hoc a ſe praeſtari teſtantibus, *Reſpondit Sanctorius: Praeſtatis, ſed non prorſus . . . Cum enim capitulares Miſſae vel anniverſaria a vobis celebrantur . . Sacriſta veſter* (S. Reſtitutae) *ad nutum amovibilis, & qui de capitulo non eſt, Miſſas cantat, vel* [Officium] *celebrat, vobis reſpondentibus & illi in Officio aut cantu miniſtrantibus. Nonne dignior celebrantis locus eſt, quam miniſtrantium in divinis? Cur non potius Canonicus cantet* (2) *vel celebret?* &c. . . *Primus Diaconus dixit: Conſuetudo antiqua eſt apud nos, ut Sacriſta noſter officium ſacrum peragat*. Antiquam conſuetudinem falſo obtendiſſe primum Diaconum Capituli (3) Statuta oſtendunt: quocirca recte refutatus a Sanctorio Primus Diaconus fuit. Nam in Actis ſic ſequitur: *Sanctorius reſpondit: Abuſio eſt, digna quae per vos VIROS NOBILES & PRVDENTISSIMOS corrigatur*. Tamen monitione tenus tunc quidem proceſſum fuit; nec niſi biennio poſt ea corruptela per Conſtitutionem S. Pii eradicata fuit, ut in Monum. ſeq. obſervabimus.

IV. Jam vero lectione continuata, ubi perventum fuiſſet ad ea verba, *Et epiſcopo celebranti aut alia pontificalia exercenti aſſiſtere & inſervire*; ad eum locum, ut in Actis legitur, *Dominus Cardinalis vehementer admonuit Dominos Canonicos, ut omnino ſibi celebranti vel in eccleſia praeſenti aſſiſterent: ſe quandoque Canonicorum comitatu caruiſſe, &* [vix] *a nonnullis a palatio in Eccleſiam deductum, ab eis dein recedentibus relictum, conquerens . . chorum vacuum ſaepe conſpici, & ornatiſſimo Canonicorum coetu deſtitutum ſaepius videri. Non enim decet Praelatum in Eccleſia ſine Capitulo manere: unde de cetero decernerent, ſe non defuturos: alias ſe juris remediis opportunis in eos, qui haec ipſa contemnerent, proceſſurum, teſtatus eſt. Poſſem, inquit, & de QVOTIDIANO eccleſiae SERVITIO per vos gerendo etiam agere: ſed MISSVM MODO HOC FACIO: reſtat tantum ut mihi in Eccleſia praeſenti vel celebranti aſſiſtere non negligatis*. Deinde ſequitur, Canonicos omnes ſancte fuiſſe pollicitos, ſeſe officio ſuo non defuturos. Porro de quotidiano ſervitio, quod tunc Alphonſus non temere *miſſum fecit*, ejus ſucceſſor Marius tamdiu S. Pio inſtitit, ut Pontifex biennio poſt ad id Canonicos adſtrinxerit: de quo ad Monum. ſeq.

V. Dixi non temere Alphonſum id tunc *miſſum feciſſe*. Quas porro ejus tolerantiae cauſas Praeſul optimus habuerit, declarat numquam ſatis laudatus Alphonſi vicarius Julius Sanctorius qui ſtatim lectis ſequentibus Tridentini verbis illis, *Atque in choro ad pſallendum inſtituto hymnis atque canticis*

Dei

(2) Ex liturgica dialecto hic loquitur Sanctorius: ſecundum quam *Cantare* abſolute poſitum de Miſſa ſollemni uſurpatur, *Celebrare* vero de Officio ſollemni. Sic paullo ſuperius idem Julius dixerat, *Miſſas cantat, vel* (ſupple officium) *celebrat*. Ac mox: *Vobis . . illi* (Sacriſtae) *in Officio aut Cantu* (i. e. Miſſa cantata) *miniſtrantibus*.

(3) In tituli *De Relig. & cultu divino* Statuto VI. poſt nonnullas cantus Eccleſiaſtici laudes ſic ſancitur: *Ideoq. Miſſae a Canonicis decantandae* (ex quo vides agnoviſſe tunc omnes, Miſſas decantandi debitum penes Canonicos fuiſſe) *ſive fuerint feſtivae, ſive pro Defunctis, juxta morem decantentur, nec legantur ſine cantu, quolibet eveniente caſu*. Nam credibile eſt, ante hoc ſtatutum incidiſſe caſus, in quibus canonici ſibi hoc permitterent, ut Miſſas tantummodo legerent, pro eo ac decantarent.

Dei nomen reverenter, diſtincte devoteque laudare; ſtatim ſic Canonicos eſt adhortatus: *Quamvis ergo vos ID PRAESTARE EX CONSVETVDINE non conſueveritis, QVOD HEBDOMADARIIS ID INCVMBAT* [ad quos poſt novae Cathedralis erectionem quotidiana chori ſervitus, uti Parte II. diximus, tranſmiſſa fuerat, non ſine fructuum aſſignatione a Capitulo facta] *ſed TANTVM ASSISTERE CERTIS DIEBVS, aut PRAESENTE PRAELATO TENEAMINI, ut aſſeritis; rogo vos et hortor, ut memineritis, ECCLESIAM VESTRAM HANC ESSE* [de Cathedrali vero hodierna loquitur, quam, praeſente & non refragante Archiepiſcopo, Sanctorius Vicarius, non minus Capituli quam Archiepiſcopi eſſe fatetur: non enim de S. Reſtituta haec dicuntur] *& ab illius honoribus veſtrûm quoſdam Canonicos CARDINALES appellari vetuſta (ut legi) nuncupatione. Cardines autem illius eſſe debetis, & illam veſtris humeris & exemplis ſuſtinere, ne ſublatis cardinibus, poſtes corruant & ſuperliminaria collabantur. Dominicis atque feſtis diebus in hac Eccleſia* [cathedrali] *vix unus aut duo canonici vel Cellararii comparent.* Cellararios nominatim memorat; quia tunc temporis [nim. ex Statuto I. tit. *de relig. & cultu div.* quod ſuperiore Monum. explicavimus] chori diſciplinae moderatio cellarariis incumbebat, cum nondum chori praefecti inſtituti fuiſſent. At nunc poſt invectos chori praefectos ea tota procuratio ad hos a Cellarariis transfuſa fuit: imo cellarario marſupii vacatio chori perpetua indulgetur. Pergit Sanctorius: *Nonne honeſtum ac aequum eſſet, ut . . . in choro, quandoque ſaltem, etiam ſine cappis* [*de iſto ſine cappis* Par. II. ad Humberti Conſtitutionem nonnulla obſervavimus] *praeſideant, ornentque locos, & laicos ſuo exemplo ad hujus Eccleſiae Metrop. . . cultum invitent? . . . Adeſtote quandoque divinis, etiamſi non EX NECESSITATE* [exceptis majorib. celebritatibus, quibus adigi ſe ad chori ſervitutem non diffitebantur] *TENEAMINI.*

VI. Poſtremo in Actis dixiſſe idem Julius vir ſummus legitur: *Monendus tamen eſt ab Illuſtriſſimo Domino* [Cardinale] *Dominus Cimeliarcha, qui HEBDOMADARIIS aſſiduum eccleſiae miniſterium gerentibus PRAEEST, ut INVIGILET & SVPERINTENDAT, ne illi, quibus divinorum officiorum QVOTIDIANA CVRA INCVMBIT, otio torpeſcant aut abſint, aut colloquia & confabulationes intermiſceant, aut parum honeſte, vel horis minime competentibus divina celebrent. Rev. D. Horatius Buzzutus Cimeliarcha reſpondit: Scitis me fere numquam officio meo deeſſe, ſed frequentare chorum. Dominus Cardinalis dixit: Attende, & in poſterum id diligentius cures. His ſermonibus habitis concluſum & abſolutum eſt Capitulum.*

Haec notabiliora ex decantatiſſimo Alphonſi Capitulo decerpſiſſe non poenituit, ut quo loco uſque ad S. Pium V. res Capituli & chori fuerint, ex parte ſaltem intelligatur. Nam biennio poſt ſub Mario Carrafa Archiep. tandem a S. Pio V. nova, quae nunc ex parte viget, diſciplina inducta fuit: de cujus Pontificis Conſtitutione jam pauca delibabimus.

MONVMENTVM VII.

DISCVSSIO in S. Pii V. Conſtitutionem quae incipit, Suſceptae ſervitutis officium: *cujus loca quaedam ex temporis illius hiſtoria dilucidantur.*

SECTIO I. *Ea conſtitutione non corporum duorum (Capituli ſcil. Neap. & Hebdomadariorum) coalitionem contineri, ſed Canonicis artiorem, quam antea, Chori ſervitutem imponi.*

Ea decantatiſſima conſtitutio, ex S. Pontificis *motu proprio*, uti loquuntur, anno 1567. ſignata (in Canonicorum Viſitatione Hannibalis de Capua & in ejuſdem Capituli Conſtitutionibus obvia) perverſe admodum a Rom. cauſidicis in celebri inter Hebdomadarios noſtros atq. Canonicos S. Joannis Majoris exſequiali diſceptatione Romae ante hos annos ferme XX agitata, ſic laudabatur, tamquam ſi adnexionem duorum corporum (nim. Canonicorum & Hebdomadarior.) in ſervitio Cathedralis eccle-

eccleſiae complecteretur. Itaq. ab eo tempore ſic ſolet a pleriſq. ea Bulla citari, tamquam ſi de adnexione dicta agat. Cui vulgari appellationi me quoque, uti fit, obſecundaſſe comperio pag. 196. Adnot. 93. ubi *Bullam unionis* vocavi, quod nim. ſic ab aliquot annis ea nuncupari ſoleat. Sed prave admodum. Nec enim antea tempus ullum fuerat, quo noſtri Canonici Cathedrali hodiernae ſtatis diebus non deſervierint, & quidem junctim cum ſuo inferiore Hebdomadariorum clero cui praeſunt: idq. paſſim ex Bulla ipſa intelligitur, in qua Pontifex Canonicorum infrequentiam, non autem omnimodam abſentiam a Choro cathedralis accuſat: faſſus interea, eos ibidem conveniſſe diebus ſollemnibus, & quoties Archiepiſcopus ſacris adeſſet: dum interim Hebdomadarii per alternas hebdomadas quotidiana chori ſervitute adſtringerentur. Itaq. Pius poſt illud tempus praeter Hebdomadarios, etiam Canonicos quotidie alternatim adeſſe Choro juſſit.

Faceſſant igitur illae cauſidicorum tricae ac ſubtilitates mirificae, dum contendunt, in ea, quam factam tunc ſomniant binorum corporum adnexionem, ea corpora *aeque principaliter unita* fuiſſe. Imo potius nec tunc primum ea duo corpora coaluerunt, ſed ab ipſa Hebdomadariorum erectione coiverant: nec aliter coagmentata reperiebantur, quam ſicuti inferior clerus, deſervire ſuperiori natus, cum eodem ſuperiore jungitur. Agnoſcit hoc innatum Hebdomadariorum obſequium Canonicis exhibendum idem Pontifex, dum ita (quamvis obiter; non enim id tum agebat) eiſdem praecipit: *Nec non ut Hebdomadarii ...... eiſdem Canonicis in omnibus, in quibus in choro debent*, *OBSEQVENTES ESSE & DEFERRE* (porro *Obſequi et deferre* verba ſervitutis eſſe, vel pueri ſciunt) . . . *teneantur, prout OBLIGATI exſiſtunt, et HACTENVS CONSVEVERVNT*. Quod nunc os adverſariorum eſſe oportet, qui hac ipſa Conſtitutione *unionem* neſcio quam *neque principalem* factam praedicant?

Porro quod tunc onus Pontifex Pius Canonicis ſatis grave (nempe ut alternis choro intereſſent) urgente Mario Caraſa Archiepiſcopo impoſuit, id poſt ſeptennem ejuſd. Praeſulis cum Canonicis altercationem tandem [Antonio Card. Carafa Marii patruo opitulante Canonicis] Gregorius XIII. anno 1574. duplo mitius reddit: quo quaternis hebdomadis in orbem redeuntibus deſervire Canonici juſſi fuerunt. Extant de ea moderatione Antonii Cardinalis ad Marium litterae in Hannibaliana Viſitatione S. Reſtitutae num. 420. ad quarum calcem ex oraculo Pontificis haec formula proponitur: *In Adventu per totum menſ. Dec. deſerviatur per tertiam partem Canonicorum. In Quadrageſima per totum Sabbatum in Albis per mediam partem. In reliquis diebus totius anni per quartam partem*. Pone ſequitur index feſtorum, quibus omnes Canonici adeſſe debent. Ac tandem ſic ſcribitur *SS. D. N. mandavit per Canonicos . . . Neap. obſervari praedictum ſervitium. Dat. Rom. die 1. Decemb. MDLXXIIII. Ita atteſtor ego A. Cardinalis Carraſa*.

SECTIO II. *Quaedam alia notabiliora Conſtitutionis ejus obſervantur*.

I. Ad Pii Conſtitutionem redeo: in qua ſunt quaedam adnotatu digna. Ac primum prope ab initio Hebdomadarios noſtros hac Pius deſcriptione deſignat: *Perpetuos beneficiatos ejuſdem eccleſiae, Hebdomadarios nuncupatos*. Qua in definitione vox *Beneficiatorum* locum generis obtinet. Eſt enim nomen commune omnibus cathedralium inferioribus cleris: quorum quamvis aliae alibi nomenclationes circumferantur (puta *Aſſiſii*, *Manſionarii*, *Vicarii*, *Cappellani*, *Hebdomadarii* etc.) omnes tamen communi *Beneficiatorum* ſive *Beneficiariorum* voce cenſeri ſolent. Verum cur Beneficiatos iſtos *Perpetuos* dicit? Quia antehac iidem iſti temporarii fuerant; & tunc quoque horum ipſorum ſodales Presbyteri octodecim nondum *perpetui*, ſed adhuc mobiles erant. Nam [ut Parte II. cap. 3. pluribus diſputatum fuit] poſt novae hujus Cathedralis encaenia, ut hujus ſervitio provideretur, ſub Humberto presbyteri XL. conſtituti fuerant, divinis officiis vacaturi, qui tamen mobili deputatione eccleſiae mancipabantur.

bantur. At poſtea Joan. Vrſinus ex eo numero duos & viginti exemit, quos *perpetuos beneficiatos* fecit, quippe quos inſtitutione immobili firmavit, novo *Hebdomadariorum* nomine donatos: dum interim reſidui illi octodecim eorum ſocij uſque ad Oct. Aquavivae tempora mobili tantum deputatione ſervituti eccleſiae admovebantur. Ergo illud *Perpetuos beneficiatos* additum a Pio fuit, quo & ad priſtinam ipſorum conditionem, & ad durantem adhuc octodecim ſodalium ſuorum mobilitatem alluderetur.

II. Deinde & illud notandum, quod ante medium ſancitur, ut Canonici, *Divina officia, ad quae tenentur, peragant, nec illa* [divina officia] *vel Miſſas Capitulares ſeu Canonicales ... per alios, qui de Capitulo non ſint, ſed per ſe ipſos celebrare teneantur & debeant*. Hoc totum quo pertineat, facile ex adnotatis ad Monumentum ſuperius num. III. poteſt intelligi. Nimirum eo torporis Canonici proceſſerant, ut Miſſas a Canonicis intra S. Reſtitutam decantandas & officia ibidem ab eiſdem celebranda, ea inquam per ſacriſtam S. Reſtitutae decantari & celebrari ſinerent, ipſi tantum intereſſent, ac celebranti responderent. Eam negligentiam graviter at modeſte in celebri conventu Alphonſino Jul. Sanctorius increpavit: ceterum monitione tenus procedens, vexandis canonicis ſuperſedit. At inſtigante Alphonſi ſucceſſore Mario, corruptelam S. Pius recitatis verbis amputavit.

III. Poſtremo & illud eſt conſiderandum, quo potiſſimum ſpectet illud, quod ead. Conſtitutione poſt medium ſic ſancitur: *Atque ut dum divinis officiis ſeu Choro* (Canonici) *interſunt, pſallant*. Ea ſane praeceptio perquam neceſſaria Pontifici viſa fuit. Id enim tunc haeſiſſe Canonicorum mentibus videbatur, ſeſe ad nihil prorſus aliud teneri, quam ad nudam praeſentiam choro praeſtandam. Et hanc quidem Canonicorum opinionem Jul. Sanctorius in Alphonſino canonicorum conventu foviſſe potius, quam retudiſſe videbatur. Vide ad Monum. ſuperius num. IV. Nam ibi cum ad ea Tridentini verba, *Atque in choro ad pſallendum inſtituto hymnis atque canticis Dei nomen reverenter, diſtincte devoteque laudare* etc. ventum fuiſſet; ſua Sanctorius monita ſic temperavit, ut mera tantum praeſentia ſe contentum fateretur. In ea enim cohortatione tota ſatis habet ſi chorum frequentent. *PRAESIDEANT*, inquit, *ORNENTQ. LOCOS, & laicos ſuo exemplo ad hujus eccleſiae Metrop. cultum invitent*. Mox: *ADESTOTE*, inquit, *quandoque divinis, etiamſi ex neceſſitate non teneamini*. Verum mollitudinem iſtam Pontifex minime paſſus, eos ad pſallendum diſerte adegit.

Porro cum haec tam clara tamque exerta ſint Pii oracula, cumque Pontifex nulla circuitione uſus, illud PSALLANT apertiſſime edixerit; non poſſum non mirari maxime, quid cauſae fuerit, cur Neapolitanis Canonicis (quos ſicuti ſummopere veneror, ſic ſicubi ſe reprehenſione dignos praebuerint, non poſſum non modeſte accuſare) cur inquam etiam poſt tam diſertam Pontificis ſanctionem ea olim Noſtris mens, ea ſententia fuerit, ſeſe ad praeſentiam tantum, non item ad pſallendum teneri. Ac memini ante hos viginti annos adhuc nonnullis Canonicorum id inſediſſe, quamvis ceteroqui pſalmodiae officio liberalius ceteris pro ſua pietate indulgerent. Verum gratulor aetati noſtrae, quod tandem eam perverſiſſimam πατροπαράδοτον opinionem ex omnium animis deletam ac prorſus evulſam comperiamus.

Pergit autem poſt recitata verba Pontifex Pius: *Pſallant*, inquit, *& CANTVM devote PROSEQVANTVR*. Quibus verbis quaenam ratio cantus a Canonicis noſtris exigatur, edicit. Duplex enim canendi genus eſt: unum quod *Canere de libro*, ſive *Cum nota* in libris liturgicis dicitur (ad quod genus refertur cantus Antiphonarum, Reſponſoriorum, Hymnorum qui raro canuntur, & eorum quae in Miſſis cantari ſolent) alterum eſt mera *cantus proſecutio* [uti Pius ſcitiſſime appellat] quae in pſalmodia locum obtinet. Priore Hebdomadarii noſtri tantummodo, ex quibus ſchola cantorum coaleſcit, obligantur: at poſteriore etiam Canonici. Ceteroqui plurima ſunt paſſim Capitula, in quibus Canonici canere de libro ſive cum nota tenentur.

ALIA MONVMENTA QVINQVE

Quibus in Addendis ac Reſingendis *locus eſſe debuerat : quaeque ibi omiſſa , hic opportune ſupplentur .*

MONVMENTVM VIII.

Ex Decii Card. Caraſae edicto de feſtis per totam dioeceſim Neap. celebrandis excerptum.

Ad pag. 87. ſect. VII.

Exſtat libellus ſane rariſſimus Neapoli an. 1619. editus , qui ſic inſcribitur : *Catalogus Sanctorum aliquot juſſu . . . Decii Card. Caraſae . . . ab omnibus . . Neapoli & per totam dioeceſim in poſterum celebrandorum .* Quem libellum alicubi Deo juvante in Sanctor. Neap. decus recudendum curabimus . In eo poſt Decii edictum, agmen agit feſtum Dedic. S. M. de Principio in haec verba .

8. *Jannarii . Dedicatio eccleſiae ſanctae Mariae de Principio . Duplex. Omnia de communi Dedic. eccleſiae . Miſſa de communi cum Credo, & fit commemoratio octavae Epiphaniae.*

Porro idem Decius ſingulis Sanctorum Neap. feſtis adnotationes quaſdam minime inſcitas ſubjiciendas curavit . *Breves* , inquit , *notationes . . juſſimus attexendas.* Quare huic feſto ita ſubnotatum reperio .

Ritus aliarum Chriſtiani orbis eccleſiarum , & ratio ipſa exigit, ut dies Dedicationis PRIMAEVAE CATHEDRALIS AEDIS (vides ut ante hos CXXX. annos Decius Archiepiſcopus hodiernam ſanctam Reſtitutam habuerit pro Cathedrali primaeva , receptae ſuo tempore opinionis teſtis luculentiſſimus) *IN OMNIBVS TOTIVS DIOECESIS ECCLESIIS quotannis duplici officio celebretur, Quod Neapoli olim factum, teſtantur multarum eccleſiarum Kalendaria , ut S. Potiti , S. Patriciae* etc. Hoc ultimum neſciebamus (utpote tacente Chioccarello, Caracciolo & aliis) niſi id opportune Decius adnotari juſſiſſet .

MONVMENTVM IX.

De ead. antiquiore Cathedrali Neapolitana Summontii teſtimonium .

Jo. Ant. Summontius Hiſtoriae Neap. haudquaquam ſpernendus auctor lib. III. ubi pluribus oſtendiſſet hodiernam novam Cathedralem non a Carolo I. ſed ejus nominis altero erectam fuiſſe , ſic demum (pag. 345. edit. an. 1675.) totam de ea re narrationem concludit : *Edificato dunque il nuovo Arcivescovato , come ſi è detto , la Chieſa* (Cattedrale) *vecchia rimaſe con l' antico titolo di Santa Reſtituta , ſotto il reggimento de' ſuoi Canonici .* Niſi quod ea verba , *Sotto l' antico di S. Reſtituta* , ſic reſingi & exigi ad veritatis obruſſam debuiſſent : *Sotto il titolo di Santa Reſtituta , communicatole dalle reliquie della Santa , che dalla adjacente di lei Chieſa ruinoſa furonvi apportate .* Sed aevo Summontii antiquioris aedis S. Reſtitutae memoria exoleverat .

MONVMENTVM X.

Quod Hebdomadarii ſacerdotes ab Athanaſio inſtituti non alii a Capituli Neap. Canonicis fuerint locus Ant. Caraccioli .

Ad Par. II. pag. 122.

Ant. Caracciolus in *Sac. Eccl. Neap. Monum.* cap. XV. ſect. 4. pag. 155. poſt medium ſcripſit . *Proinde cum apud dictum Joan. diac. legis in vita S. Athanaſii. . .* Ordinavit etiam ut in eccleſia Salvatoris omni die Miſſa publice cum diptychis celebretur etc. . . *ſcias de ipſa eadem eum loqui , quam ſupra vocaverat Stephaniam . . . proinde non aliud ſibi hic velle , niſi ſignificare , B. Epiſcopum Athanaſium ſtatuiſſe , ut in Altari Salvatoris (quod erat , ut puto , ara Epiſcopii primaria) quotidie Miſſa ſollemniter celebraretur . Inde quoque eſt , quod Canonici Epiſcopii CANONICI SALVATORIS in aliquibus antiquis ſcripturis appellantur .* Quibus verbis aperte praeſefert Caracciolus , ſe hodiernos Canonicos pro illis Athanaſianis Hebdomadariis certo certius habuiſſe ; nam niſi ſic putaſſet , ex eo quod *Canonici Salvatoris* vocati reperiantur ; quo pacto ſequeretur, Eccleſiam Salvatoris eamdem ac veterem Cathedralem (h.e. ex Caraccioli ſententia S. Reſtitutam hodiernam) fuiſſe ? Mox ſtatim idem ut appellationis *Canonicorum Salvatoris* , (cujus meminerat) fidem faciat , *Vt videre eſt* , inquit , *in vetuſto quod legi , diplomate Ms. donationis cujuſdam praedii CANONICIS , ut*

ibi

Digitized by Google

ibi dicitur, *SALVATORIS h.e. epiſcopii facta*. Confer quae ſupra dixi ad Monum.IV. pag. 295. Adnot. 12. in fine.

MONVMENTVM XI.

Ad pag. 248.

In Appendice Diatriba IV. *de Canonicis Cardinal.* parte. I. cap. 4. unum dumtaxat ſepulcralem titulum Diaconos Cardinales memorantem protuli, illum ſcil. qui Cieco Loffredo poſt medium ſaeculi XIV. poſitus fuit. At in ipſa S. Reſtitutae baſilica exſtat & hic alter vergente ſaec.XV.ſcalptus: *Dominus Petrus Nicolaus de Marcheſiis Neapolitanus Sacerdos*, *ALME ECCLESIAE CANONICVS DIACONVS CARDINALIS hic ſitus eſt MCCCCLXXII.*

MONVMENTVM. XII.

Sive de antiquiore S. Reſtitutae Eccleſia.

CVRAE POSTERIORES:

Quibus ex loco Catalogi Epiſcoporum Neapolis a Blanchino editi anceps illa antiquioris S. Reſtitutae aedificatio non ad alium ex Conſtantinis, quam ad illum Magnum referenda ſuadetur: quove pacto id cum dictis tota Diſſertatione componi poſſit. Ad Par.I. Cap.II. & alia paſſim loca.

Jam pridem quidam Epiſcopor. Neap. catalogus ſaeculo X. ineunte contextus enotuerat: qui tomo II. Anaſtaſii Blanchiniani in Proleg. pag. LXI. proſtat: at eum utpote aridum & ex Joanne diac. (ut vulgo volunt) contractum, conſulere ſuperſederam. Itaque caſu nuperrime factum eſt, ut eum inviſerem, in Zoſimo ac ſic reperirem. *XI. Zoſimus epiſc ſed.ann.XIIII.SVB QVO SANCTA RESTITVTA A CONSTANTINO IMP. FACTA*. *Fuit temporibus Euſebii*, *Miltiadi, Silveſtri Pap.& Conſtantini Imp.*

Porro quam in partem hic locus ſit accipiendus, in Diſſertatione de SS. Epiſcopis Neap. quam ad manus habeo propediem edendam, a me copioſius ediſſeretur. Interim cum hic locus ad hanc maxime Diſſertationem de Cathedrali Neap. ſemper unica pertinuiſſe videatur; ei a me ſerius animadverſo ultimum ſaltem inter haec Monumenta locum, utpote notabiliorem ac magis exſtantem, aſſignavi. Neq. hunc vero locum, feſſus laboris ac longi itineris, fuſiore commentario illuſtrandum arbitror. Haec tantum pauca, donec Diſſertatio illa de SS.Epiſc. Neap. prodierit, nunc habeto.

I. Ac primum hoc inter Joan. diaconum & hunc Catalogum intereſt, quod eum ille ambigue de S. Reſtituta a Conſtantino M. facta narraſſet (*in urbe Neapoli*, inquit in Zoſimo, *Baſilicam fecit*, *aſſerentibus multis quod ſancta Reſtituta fuiſſet*: quod loquendi genus eodem redit ac illud VT FERTVR vitae Athanaſianae de ead. S. Reſtituta loquentis) cum ergo Joannes animo fluctuaſſet; hic contra affirmate ait: *Sub quo* [Zoſimo] *Sancta Reſtituta a Conſtantino Imp.facta.*

II. Nec dubium eſt quin de illa antiquiore S. Reſtitutae eccleſia ſermo ſit, cujus chronicon S. M. de Princ. & vita B. Nicolai eremitae meminit: quam merito vita Athanaſii à Stephania, (h. e. hodierna S. Reſtituta) cui adjacebat, diſtinxerat.

III. Porro cum S. Reſtitutae corpus nullo modo a Conſtantino Magno transvehi Neapolim quiverit, ſed diu poſtea id factum neceſſe ſit; hinc paſſim hoc a me demonſtratum fuit;illud totum quod de translatione S. Reſtitutae, & Memoria ei exaedificata in chronico S. M. de Princ. & aliis narratur, ad poſteriorem alium Conſtantinum (quicumque demum is fuerit) eſſe referendum: at vero Magnum Conſtantinum ibidem ſuam baſilicam fuiſſe molitum, ubi poſtea Stephanus I. epiſcopus Stephaniam erexit: ac poſtremo circiter annum 1313.ex illa antiquiore *Sancta Reſtituta* jam ruinoſa S. Martyris Reliquias in hunc veteris Stephaniae truncum, qui adhuc ſupereſt, una cum hodierna *Sanctae Reſtitutae* appellatione fuiſſe transmiſſas. Haec quidem copioſe pluribus in locis Diſſertationis ediſſerta habes, quorum me nondum poenitet.

IV. Jam vero his poſitis ſequetur, ſex illa Eccleſiarum nomina (ea ſunt, *Conſtantiniana baſilica* divino Servatori dicata, quam diſcriminis cauſa Conſtantinianam vocabimus) *Stephania*, *Eccleſia Salvatoris*, *S. Reſtituta antiquior*, *S.Reſtituta hodierna*, *Nova Cathedralis hodierna*) ad tres tantum reduci debere: quarum prima eſt *Conſtanti-*

Digitized by Google

niana [cum qua *Stephania*, *Eccleſia Salvatoris*, & *Hodierna S. Reſtituta* confundatur oportet] altera *S. Reſtituta vetus* ineunte XIV. ſaeculo diruta, tertia eſt *hodierna Cathedralis* eod. incipiente ſaeculo dedicata.

V. Verum ad ultimum me ſupra recitatus catalogi Blanchiniani locus admonuit, uti conſiderarem, an non praeſtaret rem univerſam paullo aliter ſic concipere, ut ea ſex nomina ſic paucis mutatis ad tres item eccleſias reducantur. Nimirum *Eccleſia Salvatoris*, *Stephania* & *hodierna S. Reſtituta* tria ſunt unius ejuſdemque baſilicae pro diverſis temporibus nomina. Deinde *Conſtantiniana*, & *Sancta Reſtituta antiquior* ad unam eamdemque referentur eccleſiam. At hodierna Cathedralis ubi ſit, nemo non videt.

VI. Ex hac vero altera ſententia vide quot commoda conſequantur I. Non cogemur chronicon S. M. de Principio ſimulque tot alia ejuſdem aut ſubſecutae aetatis ſcripta aut ſcalpta monumenta erroris arguere, quaſi alium quemlibet recentiorem Conſtantinum (a quo vetuſtiorem Sanctam Reſtitutae Memoriam conſtructam olim ſuſpicabar) cum primo illo vere Magno confuderint. II. Nec eamdem dicam Joanni diac. & Auctori vitae longioris Athanaſii [etſi non affirmate id teſtantibus] impingemus. III. Nec, in quo caput eſt, auctori Blanchiniani catalogi, qui ſuppar Joanni diacono fuit, errorem graviſſimum, quo hoc ipſum aſſeveratione maxima prodidit, imputabimus. IV. Poſtremo de Joanne potiſſimum diac. egregie merebimur, narrante in Stephano I. in hunc modum: *Inter alia bonitatis ſtudia FECIT baſilicam ad nomen Salvatoris, copulatam cum epiſcopio, quae . . Stephania vocatur*. Nam etſi illud FECIT poteſt optime de eo Praeſule dici, qui baſilicam Conſtantinianam ſpatiis amplioribus a fundamentis refeciſſet [ut cum Julium II. Papam auctorem baſilicae Vaticanae dicimus, quamvis illam a XII. ſaeculis jam exſtantem amplificaverit] tamen quanto proniore alveo verba chronographi fluent, ſi tum primum ἐξ ὑπ ὄρμων Stephania fundata intelligatur? Deinde ſi quidem noſter Diaconus illam MVLTORVM perſuaſionem (aſſerentium S. Reſtitutam antiquiorem a Conſtantino factam) non plane adoptaſſet, imo ſi Conſtantinianam baſilicam non alibi quam in loco Stephaniae ante Stephani molitiones fuiſſe, privatim ipſe contra MVLTOS cenſuiſſet; an non de hac ſua & aliorum forſan aliquot opinione lectorem admonere officii ſui duxiſſet? Satis igitur praeſetuliſſe Joannes videtur, a ſe Stephanum pro primo Eccleſiae fundatore, non pro amplificatore haberi. Imo etiam ſi demus Joan. chronographum per illas verborum ambages [*aſſerentibus*, inquit, *multis* &c.] notare voluiſſe, de ea re ſibi non liquere; tum ex hoc ipſo loco & ex altero [quem ex Stephani I. vita recitavimus] inter ſe collatis hoc tantum ad ultimum efficietur, de Conſtantinianae ſitu Joannis aetate non liquido conſtitiſſe; etſi eſſet ſententia receptior, *Sanctam* Reſtitutam [illam dico antiquiorem] a Magno fundatam.

VII. Ad extremum ſi verum ſit, antiquiorem Sanctam Reſtitutam a primo Conſtantino fuiſſe re ipſa factam; noli tamen continuo cum Chronico S. M. de Principio [quod Baronius in refingendo Martyrologio ſecutus eſt] credere, jam tum Sanctae Martyris Reliquias in eam eccleſiam advectas fuiſſe. Nam hoc falſum eſſe, in Comment. ad Kalend. marmoreum evicimus. Conſtantinus quidem Magnus eccleſiam illam, de qua loquimur, Divino Servatori dicaverat: deinde Conſtantinus alius in eam Martyris corpuſculum afferri ex inſula juſſerit neceſſe eſt, eaque inſuper fecerit [aut eorum partem, quae non repugnent temporum rationi] quae Chronicon memorat. At poſt illatum ab Enaria Martyris corpus tunc demum ab eo tanto theſauro Conſtantinianae eccleſiae novum *Sanctae Reſtitutae* nomen acquiri coepit.

Atque haec quae pro hac nova ſententia breviter adumbravimus, ſi forte viris eruditis viſa fuerint potiora iis, quae pro priore placito tota paſſim Diſſertatione attulimus; tum vero facile iidem poterunt accommodate ad hanc alteram hypotheſin loca illa omnia Diſſertationis mente & cogitatione ſua apud ſemet congrue refingere.

F I N I S.

INDI-

INDICES QVATVOR

INDEX I.

Capitum & ſectionum.

ANTELOQVIVM pag.I.

PARS I. Synopſis argumentor. quod Stephania non alibi quam in hodierna S. Reſtituta quaerenda ſit. p.II.

SECTIO I. qua id ſyllogiſmo uno colligitur p. IV. Ex Stephaniae apſide p.IV. Ex atrio p. VI. Ex partibus internis. XI. Ex partibus adjacentibus XII. Ex turri campanaria. XIII.

SECT. II. Ex ſcriptoribus ante & poſt hodiernam cathedralem. XIV. SECT. III. Objectio ex vita S.Athanaſii diluitur. XV.

PARS II. Ichnographica p.XVI. In Serſalii duplicem informationem notae. XVI. Hodiernae cathedralis junctim cum Stephania ex vero ichnographia proponitur. XXI. Vetus Stephania ſeorſum adumbratur. XXII.

PARS III. chronologica, ſive catalogus pontificum Neapolitanorum. XXIV.

PARS IV. Factor. recenſio chronologica. XXXV.

DISSERTATIO HISTORICA DE CATHEDRALIS Neapolitanae ſemper unicae variis pro tempore vicibus p. 1.

PARS PRIOR. Qua oſtenditur; veterem Neap. Cathedralem, ſub Stephaniae nomine celebrem, haud fuiſſe aliam, quam quae hodie S. Reſtituta nuncupatur. 3.

CAP. I. Varia diverſis temporibus Neapolitanae Cathedralis nomina ac vices. 3.

CAP. II. De Conſtantiniana ſive Salvatoris Baſilica. 5.

SECTIO I. Conſtantinianam baſilicam ſive Cathedralem a Conſtantino Salvatori fuiſſe conſecratam, ex Inſula Salvatoris, quam ei attribuit, & ex Chronici Vulturnenſis teſtimonio oſtenditur. 5.

SECTIO II. Difficultas, quae ex Chronico Ioannis Diac. creari poteſt, diluitur. 7.

CAP. III. De Stephania ſive Salvatoris Eccleſia. 11.

SECTIO I. Stephaniae auctor, & etymologia. Eam minime diverſam a Conſtantiniana Salvatori ſacratâ fuiſſe. 11.

SECTIO II. Vbinam ea Stephania poſita fuerit. Eam in hodiernae Cathedralis cruce non fuiſſe ſitam. 15.

SECTIO II. Qua Stephaniam haud aliam ab hodierna S. Reſtituta fuiſſe oſtenditur. 18. I. Argumentum de Salvatoris vultu adhuc ſuperſtite. 18. II. Argumentum de coronis adhuc in ſumma apſide conſpicuis. 24. III. Argumentum de S. Joanne ad fontes, ſive de Vincentii Baptiſterio minore adhuc aetatem ferente. 25. IV. Argumentum ex columnarum ſymmetria, & quaternis earum ordinibus petitum. 27. V. Argumentum ex Epiſcopalis hoſpitii συνεχεία deſumptum. 28.

CAP. IV. Objecta quaedam diluuntur. 30. I. Objectio 30. II. Objectio 33. III. Objectio 36. IV. Objectio 39. V. Objectio 40. VI. Objectio 41.

CAP. V. Cur Stephania aevo poſteriore prius S. Januarii mox S.Reſtitutae nomina invenerit. 41.

SECTIO I. Quandonam, & qua de cauſa ſibi Stephania nomen S.JANVARII adſciverit: quodque id nomen non niſi de hodierna S. Reſtituta uſurpari potuerit. Per occaſionem epocha liqueſcentis cruoris detegitur. 41.

§. I. De vetuſtiſſima penes Neapolitanos S. Januarii tutela: deque ejus extramurana baſilica Patroni corpore inſignita. 41.

§. II. De S. Januarii, corpore Beneventum, capite & ſanguine in Stephaniam translatis: deque facta tum primum in Stephaniae cubiculo Martyris Eccleſia & Altari ad recondendas ejus reliquias. Locus Joannis Diac. enucleatur. 42.

§. III. Ab hac cubiculari S. Januarii Eccleſia nomen *S.Januarii* cum tota Stephania fuiſſe

Digitized by Google

fuiſſe communicatum . Ejus nomenclaturae praeter alia jam nota vetuſtiſſimum ex vita S. Athanaſii documentum nondum animadverſum repetitur . 45.

§. IV. Cubicularis S. Januarii Eccleſiae veſtigia etiamnum hodiernae S. Reſtitutae baſilicae adhaereſcere oſtenditur: quocirca Stephaniam illam , quae B. Januarii Eccleſiam ſibi habuit applicitam , & ab ea nomen traxit , non aliam ab hodierna S. Reſtituta fuiſſe . 47.

§. V. Obiter tum B. Januarii reliquiarum ex Altari erutarum tempus , tum & patrati tunc primum Sanguinis liqueſcentis miraculi epocha panditur . 49.

SECTIO II. De vetere , novaque S. Reſtitutae nomenclatione . 54.

CAP. VI. Ex citimorum ſaeculorum ante & poſt hodiernam Cathedralem & ex ſcriptor. ante hos CC. annos unanimi conſenſione oſtenditur , Stephaniam non aliam ab hodierna S. Reſtituta fuiſſe. 55.

SECTIO I. Alberici teſtimonium . 56.

SECTIO II. Joan. Cimeliarchae locus. 61.

SECTIO III. Ex Chronico S. Mariae de Principio ſuffragia aliquot decerpuntur .

§. I. Notitia Chronici ejus,vergente ſaeculo XIII. primitus compoſiti . 64.

§. II. Ex chronico S.M. de Princ. quaedam ad cauſam pertinentia decerpuntur . 67. I. De Conjugibus caelitus ſecundis locus 67. II. Narratio de Conſtantini Neapolim adventu , commoratione , & in Eccleſiam Neap. beneficiis . 69. III. Narratio de S. Joanne ad fontem 69. IV. De Capellae S. Joannis ad Fontes & hoſpitii Epiſcopalis cum Stephania cohaeſione . 70. V. Quod antiquior Eccleſia S. Reſtitutae diverſa ab hodiernae S. Reſtitutae baſilica fuerit,etſi ambae ſibi mutuo adhaeſerint . 70.

SECTIO IV. Ex vita B. Nicolai Eremitae locus expenditur . 72.

SECTIO V. Verſuum Muſivi S.M.de Principio ſuffragium . 74.

§. I. EXCVRSIO PRIOR . Qua verſus Muſivo operi S. Mariae de Principio ſubjecti recitantur , & exponuntur . 74.

§. II. In, reliquos verſus duos . Quaenam hujus diſtichi ſententia ? Anne 1313. & muſivum fuiſſe factum , & novam Cathedralem encaeniatam , & veterem datam Capitulo AD INSTAVRANDVM . Quid INSTAVRARE & INSTAVRVM in re agraria valuerint , tum quid Eccleſiaſtica notione . 77.

§. III. EXCVRSIO ALTERA. De Inſtauritarum Eccleſiarum notione , etymologia & natura . 80.

§. IV. Cur veteris Stephaniae reliquias Canonicis dari ad inſtaurandum placuerit.82.

SECTIO VI. De chronico Joannis Villani: cujus brevis defenſio adtexitur . 85.

SECTIO VII. De ultimorum temporum Scriptoribus . 87.

PARS ALTERA . De Neapolitana Cathedrali non tantum ὑλικῶς (*materialiter*) ſed & εἰδικῶς (*formaliter*) ſemper unica .

PROLOGVS . SECTIO I. dicendorum ſeries . 89.

SECTIO II.Partis hujus alterius occaſio.90.

CAPVT I. Neapolitanae Cathedralis materialis ubiubi ſitae duplicitas in univerſum evertitur , I. ex antiquorum de duplicitate ſilentio ; II. ex eo quod unicam diſertim agnoverint : III. ex unico olim Dedicationis feſto: IV. ſemel ad modici temporis neceſſitatem duplex fuit . 95.

§. I. ARGVMENTVM I. ex antiquorum ſilentio petitum.95. §. II. ARGVMENTVM II. ex eo ductum , quod Eccleſia Neapolitana abſolute ſemper , ac ſine addito diſcriminante memoretur. 96. §.III. ARGVMENTVM III. ex unico Dedicationis Cathedralis feſto in Faſtis Neapolitanis ſignato arceſſitum . 98. §. IV. Incidiſſe interdum neceſſitates propter quas ab Epiſcopo alia quaevis Eccleſia loco Cathedralis habita fuerit,exemplo Pauli Senioris oſtenditur : quod ad duplicitatem ſtabilis Cathedralis non pertinet. 99.

CAPVT II. quo oſtenditur, ne εἰδικὴν (*formalem*) quidem Cathedralem fuiſſe Neapoli duplicem . 100.

SECTIO I. De Graeciſmi Neapolitanorum variis diverſo tempore vicibus 100.

§.I. Neapolim Strabonis aevo plane Graecam fuiſſe : ſed poſt ejus ſcriptoris aeta-

Digitized by Google

aetatem ex aſſidua Romanorum conſuetudine paullatim Romanos mores unaque linguam uſurpaſſe. 100.

§. II. Neapolim coloniam Romanam fuiſſe: ſed quo temporis articulo id facta ſit, haud plane certum: etſi jam ab ineunte altero Chriſti ſaeculo inter colonias numeraretur. 101.

§. III. De Neapolitanorum Graecitate amplius. Neapolitanos poſt coloniae jura impetrata adhuc III. ſaeculo Graecis ſtudiis indulſiſſe (Philoſtrati locus illuſtratur) ſed poſtea demum ab omni Graeciſmo excidiſſe. 102.

SECTIO II. Qua duplicis Epiſcopalis ſedis commentum refellitur. 105.

§. I. Argumenta generalia duplicitatem Neapolitanorum Antiſtitum convellentia. 105.

§. II. Objecta Papebrochiana de Calepodio diluuntur. 107.

§. III. Auctoris vitae S. Athanaſii vexatiſſimus locus qui in contrarium affertur, expeditur & illuſtratur. 109.

§. IV. Nullo umquam tempore CPolitanis Patriarchis in ſedem Neapolitanam jus ullum fuiſſe. 104.

SECTIO III. Coetuum Eccleſiaſticorum Eccleſiam Neapolitanam repraeſentantium duplicitas ſubmovetur. 115.

CAPVT III. De Hebdomadariorum Neapolitanae Cathedralis origine prima ac progreſſibus: deq. Canonicis amplius. 118.

SECTIO I. Commentitia hodiernorum Hebdomadariorum origo confutatur. 120.

§. I. Quam perverſe Chronographi Joannis loco Hebdomadarii noſtri abutantur, ut genus ſuum ad S. Athanaſium auctorem referant: cum contra certiſſimum ſit, iis verbis Neapolitanos Canonicos deſignari 120.

§. II. Multo perverſius loco vitae longioris S. Athanaſii utuntur, ut ab Athanaſio originem ſibi arrogent: cum tamen is locus manifeſte de ſeptem canonicis presbyteris Cardinalibus Neapoli ab S. Antiſtite ad Eccleſiae Romanae inſtar ordinatis ſit capiendus. 122.

§. III. Hodiernos Hebdomadarios XIII. ſaeculo non aliud fuiſſe quam clericos inferiores collectitios, ac ſimul Confratres Congregationis S. Salvatoris, ex Anſelmi Archiepiſcopi diplomate fuſius expoſito, & ex aliis monumentis oſtenditur. 125.

§. IV. Occurritur objectionibus, quas Hebdomadarii I. ex vetere traditione, II. ex ſigillo cum imagine S. Athanaſii deſumunt, III. ex eo quod Canonicis origo antiquior a Conſtantino, non vero ab S. Athanaſio fuiſſe narretur. 130.

SECTIO II. Vera hodierni Hebdomadariorum coetus origo & natura panditur. 133.

§. I. Hodiernos Neapolitanae Eccleſiae Hebdomadarios primitus non fuiſſe aliud quam ejuſdem Eccleſiae Fratantiarios, deinde aliquando Hebdomadarios, ſed tamen ſemper Fratantiariorum congeneres evaſiſſe. Objectionibus occurritur. 134.

§. II. EXCVRSIO. Qua univerſe in omnium Fratantiarum & Hebdomadarum, quae in matricibus hujus urbis Eccleſiis ſunt, originem, epocham ſimulq. naturam inquiritur. I. ORIGO. 139. II. EPOCHA, ſive earum antiquiſſima mentio. 143.

§. III. Earumdem Fratriarum EFFIGIES Monaſticae inſtitutioni ſimillima ex inedito opuſculo exhibenda alio remittitur: ubi ſimul de earum ortu primo ac natura amplius & accuratius agendum promittitur. 144.

§. IV. Quandonam Confratres Clerici Congregationis Salvatoris, ex Anſelmi & Petri diplomatibus antea noti, Hebdomadariorum gradum & nomen aſſecuti fuerint, diſputatio proponitur, eademq. in ſequentem Diſquiſitionem rejicitur. 145.

§. V. DISQVISITIO AMPLIOR. De occaſione ac puncto temporis, quo Anſelmiani Clerici Confratres Salvatoris evaſerint presbyteri Hebdomadarii. 146. PARS I. ISAGOGICA. Poſt novae Cathedralis encaenia quid Archiepiſcopos impulerit, ut novam Cathedralem novis miniſtris inſtruerent. 146. PARS ALTERA. Humberti de divinis officiis Conſtitutio producitur & explicatur. Quae tunc divini cultus effigies in Neapolitana

Cathedrali fuerit, exponitur. Vtrum is Praeſul novos Hebdomadarios inſtituerit, an alterius nominis miniſtris Eccleſiam inſtruxerit, expenditur. 148. PARS TERTIA: Hebdomadarii nec ab Humberto, nec Bertoldo, nec Anibaldo fundati, omnino intra novem primos annos Joan. Vrſini annos erigi debuere. 155. I. Rituum ſeu Conſuetudinum Joannis Vrſini notitia 156. II. Hebdomadariorum erectio intra menſes illos triginta reſtringitur, qui inter Joannis Vrſini exſequialem Conſtitutionem exeunte Octobri anni 1334. promulgatam interq. ejuſdem collectionem Ritualem ineunte Majo anni 1337. publicatam, medii fluxerunt. Exſequialis eadem Conſtitutio adſcribitur & illuſtratur. 157. III. Novos hoſce Hebdomadarios aſſignatis a Capitulo reditibus fuiſſe dotatos, & Canonicis in onus quotidianum ſubrogatos. 168.

§. VI. Antiquiora quaepiam de eiſdem Hebdomadariis monumenta carptim producuntur & explicantur. I. Joannis Vrſini locus de Neapolit. Eccleſiae Hebdomadariis accurate exponitur. 170. II. Fundatio Hebdomadarum quatuor, anno 1372. a Leonardo Pagano facta, quam in partem ſit accipienda. 174. III. De Bernardi Archiepiſcopi diplomate, quo tres primitivas Majoris Eccleſiae Hebdomadas novis Hebdomadariis ann. 1378. adnexuit. 175. IV. De monumentis quatuor in quibus nomenclatio Congregationis Salvatoris, cum additamento *Veteris* uſurpatur. 177. V. De noviſſima *Cappellanorum* appellatione noſtris Hebdomadariis a Paulo III. tributa. 180.

§. VII. De Octodecim Presbyterorum, qui vulgo *Quadraginta* vocantur, origine & natura. 181.

SECTIO III. Vera Neapolitanorum Canonicorum origo aperitur. 188.

§. I. Commentitia Canonicorum Neapolitanae Eccleſiae origo a Magno Conſtantino petita refellitur, ac vera ab Sancto potiſſimum Athanaſio ducta novo argumento adſtruitur. 189.

§. II. Tentatur via, qua origo Canonicorum a Conſtantino (non quidem Magno, ſed poſteriore alio) defendi aliquatenus poſſit. 193.

§. III. De eo quod Canonici Neapolitani Graeci olim fuerint, commentum exploditur. 194.

§. IV. Ornamenta quaedam Neapolitani Capituli peculiaria recenſentur. 195.

APPENDIX.

DIATRIBA I. De Inſula & Caſtro a Conſtantino Magno Eccleſiae Neap. dono datis: ſive De Inſula Salvatoris deque Caſtro Lucullano. 199.

PARS PRIOR. De Caſtri Lucullani originibus poſituque. 199.

CAP. I. Scriptorum ſequioris aevi de Lucullano loca. 200.

CAP. II. Lucullanenſis oppidi excidium, & S. Severini ultima tranſlatio ex Jo. diacono refertur. 203.

CAP. III. Vbinam caſtrum Lucullanum ſtatui oporteat. Vbi vis, quam ulla in inſula fuit. De Lucullani magnitudine, eccleſiis, Campo Martio. Villam L. Luculli celebratiſſimam in Balneolana regione fuiſſe: ad eamdem etiam Caſtrum Lucullanum coaluiſſe. 205.

CAP. IV. De oppidi Lucullani ſitu amplius.

§. I. Caſtri Lucullani ſitus ad eam Luculli villam, quae in Puteolana regione Balneolana fuit, novis rationibus aſſeritur. 211.

§. II. Lucullani ſitus circa Thermas S. Germani ex antiqui operis ruderibus, & in Agnani lacu, oſtenditur. Cur eae thermae Angulanae Gregorio dicantur. 213.

PARS ALTERA qua INSVLAM Eccleſiae Neapolitanae a Conſtantino donatam, ſeu Salvatoris inſulam, Neſidem fuiſſe oſtenditur. 215.

CAP. I. Quod & Inſula & Caſtrum Eccleſiae Neap. a Conſtantino donata duae unius poſſeſſionis partes fuerint. Quaenam ea inſula fuerit. 216.

CAP. II. Inſula Salvatoris quae? 217.

PARS III. De SALVATORIS & LVCVLLANI nomine cum Megaride poſtea communicato.

CAP. I. SALVATORIS nomen ſaec. XII. coepiſſe cum Megaride commune fieri.

Ejus

Digitized by Google

Ejus rei documenta proferuntur. Ebulenſis poetae elegi illuſtrantur. Qua adjectione Salvator unus ab altero diſcriminari conſueverit. 221.

CAP. II. Qua de cauſa Salvatoria nomen cum Megaride cōmunicatum fuerit. 224.

CAP. III. Quando & quare vetus illud Caſtrum Lucullanum agnoſci in Ovi Inſula coeperit. 225.

§.I. Quaedam ejus appellationis origines adumbrantur. Ibid.

§.II. Vera ejus rei cauſa ex Faleo aſſignatur. De auctore Cryptae Puteolanae. 227.

DIATRIBA II. De vocis SQVARASTASE ſignificatu. PARS I. Chronici S. Mariae de Prine. locus de Conſtantini in Eccleſiam Neap. meritis, deq. Canonicor. XIV. & Cimeliarchatus inſtitutione. FACETIARVM & τῦ SQVARASTASE expoſitio traditur. Vox LATINE tantumdem quod καθ' ἑρμηνείαν. 228.

PARS II. Eadem τῦ *Squaraſtaſe* & τῦ *Latine* notio ex Ritibus Ioannis Vrſini certiſſime confirmatur. 231.

DIATRIBA III. De Neapolitana Colonia, & quando primum id jus acquiſierit. 233.

PARS I. Qua vere Neapolim inter colonias Romanas fuiſſe numeratam ſuadetur. Ib.

CAP. I. Quid ſuperiore ſaeculo ſuper hoc Neapolitani ἀρχαιολόγοι ſenſerint. Neapolim ſub Tito Imp. Romanam fuiſſe coloniam, ex GraecoLatina inſcriptione, haud certo arguitur: etſi ſaltem altero Chriſti ſaeculo id jus aſſecutam fuiſſe, ex aliis epigrammatibus conſtet. Titulus bilinguis ille Tito inſcriptus ex marmoris fide corrigitur, ſuppletur, & illuſtratur. 234.

CAP. II. Neapolim aliquando Coloniam fuiſſe Romanam ex inſcriptionibus certo conſtat: tempus haud perinde conſtat. 238.

PARS ALTERA. Qua per quoſdam veluti gradus ad Neapolitanae coloniae epocham ſurſum enitimur. 239.

CAP. I. In Romanae Civilitatis, & juris coloniae poſſeſſione ſub Septimio Severo Neapolitanos jam fuiſſe; ſed quam dudum, neſciri. 239.

CAP. II. Neapolitanam coloniam circiter Cocceii Nervae principatum videri jam fuiſſe conſtitutam. 239.

CAP. III. Epocham Neapolitanae coloniae ſub Flaviis principibus, ac potiſſimum ſub Domitiano figendam videri Neapolim, nullis deductis colonis, jura coloniae aſſecutam fuiſſe. 240.

CAP. IV. Quamdiu Neapolis Romanae Coloniae nomenclaturam ſervaverit. 241.

AVCTARIVM de genere πολιτείας, qua Neapolitani ante jura Coloniae ſibi quaeſita utebantur. 242.

DIATRIBA IV. De Eccleſiae Neap. Canonicis Cardinalibus. 243.

PARS I. Neapolitani Cardinalatus documenta ex diplomatum ſubſcriptionib. & ritualib. libris. Septem an XIV. fuerint, in utramq. partem diſputatur. Ib.

CAP. I. De quadruplici, qui nunc in ſede Neap. cernitur, Canonicorum ordine. 243.

CAP. II. De Cardinalium Neap. Eccleſiae antiquitate; ac perenni ejus tituli conſuetudine. 244.

CAP. III. Quot numero ii Cardinales. 245.

CAP. IV. Quid in contrarium afferri poſſit, cur etiam Diaconi fuerint ex numero Cardinalium. 247.

PARS ALTERA. De Neapolitanis Canonicis Cardinalibus amplius. De eorum Titulis atque Diaconiis. De eo, utrum Neapolitani diaconi recte Cardinales vocentur: deque eorumdem ſupra presbyteros putativo primatu. 250.

CAP. I. Multiplex tractationis hujus occaſio. 250.

CAP. II. De Cardinalium Romanae, & aliarum Eccleſiarum notione & origine: quodque ea vox quatenus dignitatis eſt, initio tantum titulorum urbanorum presbyteris peculiaris, tandem communicari etiam cum diaconis, interdum & ſubdiaconis coeperit. 251.

CAP. III. De Neapolitanorum Cardinalium origine & in corpus unum coalitione. 255

CAP. IV. Ad quaeſtionem utrum VII. diaconi olim fuerint, aut ſint hodie Cardinales, ἐν παρόδῳ. Demonſtratur, eos ab initio fundationis nō fuiſſe Cardinales, at fuiſſe poſtmodum ſequentibus ſaeculis. 256.

§.I. Canonicos diaconos Neapolitanos

ab ſuae inſtitutionis exordio non fuiſſe Cardinales. 256. §. II. Oſtenditur, poſterioribus ſaeculis Diaconos Neapolitanos ad cardinalitiae ἐπικλησίας communionem adſcitos. 258.
CAP. V. An unquam Neapolitani Diaconi presbyteris honorabiliores fuerint. 258.
DIATRIBA V. Qua BREVIS ORDO DIVINOR. OFFICIOR. antiquitus in Fratriis Neap. ſervatus, nunc primum editur: cum judicio de Monumento & animadverſionibus. 260.
PROLOGVS. De Monumento judicium. Duplicis Comitis Neap. manu exarati notitia. Antiquioris ſuperſtitis analyſis: in quo etiam generales tractationes habent quaedam eccleſiae Neap. peculiaria. ORDO DIVINOR. OFFICIOR. qui ibi continetur, nec Eccleſiis omnib. communis erat, nec Cathedrali, aut alicui Monaſterio peculiaris, ſed ejuſmodi, qualis in omnib. Neap. Fratriis, etiam Salvatoris, obſervabatur. Is videtur Salerni in uſum confratriae S. Matthaei compoſitus: deinde una cum Fratriarum inſtituto Neapolim adportatus, & a Fratriis uſurpatus. 260.
Idem ORDO DIVINOR. OFFICIOR. cum animadverſionib. ſubtexitur: 264.
DIATRIBA VI. Qua pervetuſtum Athanaſiani hoſpitalis Inventarium exponitur: ex quo, praeter cetera, Neapolitanos Hebdomadarios nihil cum S. Athanaſio habuiſſe commune, eorumque recens admodum fundatio magis confirmatur.
PROLOGVS. 271.
PERVETVSTVM INVENTARIVM Bonorum, jurium & onerum Hoſpitalis Athanaſiani, &c. 272.
ADDENDA ET REFINGENDA QVAEDAM in Diſſertatione hiſtorica etc. 279.
MONVMENTA quaedam. 283.
CVRAE POSTERIORES de S. Reſtituta antiquiore. 307.
INDICES IV. 309.

INDEX II.

Adnotationum aliquot diffuſiorum.

In Anteloquio.

PAg. VIII. Adnot. 11. Eccleſiae S. Andreae & Athanaſiani xenodochii uberior notitia & ſitus; deq. atrii Stephaniae poſitu.
P. XXIX. Adn. 20. Rogerii Regis Diploma ineditum.
P. XXX. Adn. 22. Henrici VI. diploma ineditum.

In Diſſertationis hiſtoricae Parte I.

P. 14. Adn. 21. Rayneriana Stephaniae deſcriptio exponitur. *Biſidum Sarcophagum* ſeu *Biſomum*. Putativa *Ambonis* etymologia. *Periſterium*. Locus obſcurus corrigitur & illuſtratur. De *Ciborio*, *Periſterio*, & *Columba*. De hodierna ciboriorum Euchariſtiae forma ac ſitu expoſtulatio.
P. 19. Adn. 22. EXCVRSIO de antiqua Servatoris effigie, quae in apſide S. Reſtitutae viſitur. SECTIO I. An hodiernae S. Reſtitutae tribunal eodem nunc ſitu ſit, quo antea. De Ambone & Altari. P. 20. SECTIO II. De Salvatoris effigie & antiquitate.
P. 26. Adn. 23. De Fontibus Majoribus Soterianis, & conſignatorio ablutorum, ac baptiſterio minore Vincentiano adhuc ſuperſtite loca Joannis Diac. illuſtrantur. Hujus teſtudo opere muſivo depicta, adhuc ſuperſtes, deſcribitur.
P. 34. Adn. 28. Quid in Epiſcopalis hoſpitii poſitu mutatum diverſo tempore fuerit.
P. 36. Adn. 29. Auctorem vitae Athanaſii coaevum illi fuiſſe, ex NOSTRIS TEMPOR. & ex NVPER non evincitur. Imo cum XI. aut XII. ſaeculo vixiſſe ex ALMI cognomine quod Ludovico dat, & ex querelis de raro coelibatu, oſtenditur. Vtrum Petro Caſinenſi ſit tribuenda, amplius eſſe cogitandum.
P. 43. Adn. 35. De Athanaſiana S. Januarii Eccleſia Joannis diac. locus non intellectus enucleatur. Hodiernis Eccleſiarum Capellis reſpondebant apud antiquos *cubicula*. Quid haec fuerint, unde ſic dicta, & quo ab hodiernis Capellis differrent. Loca S. Paulini & Libri Pontificalis illuſtrantur. Quid *Regia*, & ejus diminutivum *Regiola*. Ex his regiolis conſtat,
in

Digitized by Google

in Athanaſiana S. Januarii Eccleſia ejus Caput & Sanguinem fuiſſe ſervata; quae poſtea ibidem in veteri Theſauro colebantur.

P. 50. Adn. 43. PROCVRSIO De liqueſcentis B. Januarii Cruoris epocha. PARS I. Qua primoribus lineis informatur Epocha prodigii. Nec ſaeculi XI. nec XII. ulla ſunt vera ejus miraculi documenta: nec veriſimile, tunc Reliquias e regione poni ſolitas, ut quae ſub Altari recondebantur. Ex vitae S. Peregrini loco ac putatis temporibus colligitur, anno circ. 1300. jam id miraculum coepiſſe: quae epocha cum eo tempore, quo theca Capitis a Carolo II. facta, cohaeret. Sub idem tempus auctor vitae S. Peregrini incidiſſe videbatur: ſed poſtea hunc (qui *Lupus de Specbiis* fuit) medio XV. ſaec. floruiſſe compertum fuit. Vel ſic tamen exordia Miraculi ſub Carolo II. figi poſſe videbantur. P. 52. PARS ALTERA. Qua adumbratio prior accuratius expolitur. Ejus miraculi initia nec priora anno 1337. nec poſteriora medio eod. ſaec. fuiſſe, ſuadetur. De S. Januarii Roſalibus.

P. 68. Adn. 60. Reſpondetur rationibus, quibus Serſalius Chronicon S. Mariae de Principio in ſuas pertrahit partes.

P. 77. Adn. 65. De priore S. Mar. de Princ. imagine, cui hodierna ſucceſſit.

In Diſſertationis hiſtoricae Parte II.

P. 91. Adn. 2. Specimen fallaciloquentiae, qua Hebdomadarior. cauſidici ante annos fere XV. allegationes ſuas aliaſque id genus ſcripturas in cauſa exſequiar. contra Canonicos S. Mariae Major. retulerunt. Ea Hebdomadarii ad Capituli offenſionem avertendam retractare promiſerunt: nec ſtetit fides.

P. 98. Adn. 4. Cathedralem a Stephano I. factam, vocatam *Eccleſiam Salvatoris* fuiſſe, eamd. vero a Stephano II. refectam, audiviſſe *Stephaniam*. Hujus vero poſterioris Dedicationem Kal. Decemb. fuiſſe celebratam.

P. 102. Adn. 5. Philoſtrati de Neapolitanorum Helleniſmo locus egregius illuſtratur.

P. 113. Adn. 10. Rara notio τῶ BINVS ex Gloſſis elicitur.

P. 135. Adn. 34. Conſpectus Hebdomadar. & Fratantiar. in matricibus Eccleſiis Neap. ex Hannibaliano Statu Eccleſiae Neap. decerptus.

P. 139. Adn. 38. De antiquis Neapolitanae reip. fratriis. Earumd. nomina ex marmorib. eruta.

P. 141. Adn. 39. De vocabulis, quae Eccleſiar. Neap. Hebdomadarii & Confratres cum Monachis habent communia.

P. 157. Adn. 63. Exſequialis Joannis Vrſini conſtitutio producitur & illuſtratur. P. 159 ADNOTATA ad conſtitutionem eamd. Cap. I. *Servitium* idem quod Officium. Ad c. 3. de *Tortitii* & *Duplerii*, etymologia. c. 8. *Annichini*. c. 9. *Presbyter Gentilis*. Duplicis in Cathedrali Neap. crucis, utriuſque capitularis, origo, & conſectaria. c. 18. quid ſit *Scallium*, curve damnetur. cap. 19. de nulla uſquam Hebdomadarior. mentione. De *Veſtarario* & *Paramonario*. C. 20. *Funus* idem ac Feretrum. De CPolitana Indictione Neapoli uſurpata.

P. 163. Adn. 65. De noſtrae Cathedralis militibus Eccleſiaſticis.

P. 176. Adn. 76. Cur Bernardus Archiep. fructus Confratriae Salvatoris una cum Hebdomadis primitivis recens adnexis diſtribui praeſentib. juſſerit; fructuum autem novar. Hebdomadar. non meminerit. Hebdomadar. & Fratantiar. praecipuum diſcrimen, quod illae in ſolis praebendis conſiſterent, hae in ſolis diſtributionibus. At hodiernis Hebdomadariis nova natura fuit, ut ſimul Hebdomadar. praebendis, & confratrum diſtributionibus fruerentur.

P. 184. Adn. 86. DISQVISITIO de notione *Presbyterorum* aut *Presbyterorum de Choro*; itemque *Presbyteror. Quadraginta*, aut *de numero Quadraginta* in Vrſinianis ritibus. PARS PRIOR. qua oſtenditur PRESBYTEROR. aut *Presbyterorum de Choro* appellationem non minus de XXII. Hebdomadariis, quam de reliquis Octodecim ab Vrſino fuiſſe uſurpatam. P. 185. PARS ALTERA. Qua loca illa Rituum Vrſinianor. explicantur, in quibus ambitu *τῶν Quadraginta* etiam XXII. Hebdomadarii cōtinentur. Cuidam difficultati occurritur.

In DIATRIBIS Appendicis.

P. 208. Adn. 19. Poſt Luculli mortem ad filium impuberem Villae pervenerunt: quarum piſces Cato tutor venumdedit. Neſidem Villae Puteolanae partem idem adoleſcens poſſidebat. Luculli villas poſtea Principis aerario fuiſſe attributas. Hujus viciniae villas omnes a Procuratore Caeſaris in Pauſilypi villa reſidente fuiſſe adminiſtratas.

P. 210. Adn. 20. Villarum nomina neutro genere uſurpata: PAVSILYPVM non montis, ſed villae Vedii Pollionis nomen fuiſſe: monti vero proprium nullum fuiſſe nomen, ſed verborum circuitu deſignatum: eumdem aevo ſequiore *montem Falernum* fuiſſe dictum, nec niſi abhinc CCC. annos Pauſilypi ſibi nomen in peculium arrogaſſe.

P. 211. Adn. 21. Lapis Averſanus illuſtratur. MERITORIVM neutrius generis. De *Diaeta*. Alia pluſcula.

P. 214. Adn. 24. Proculi ICti LACVS ANGVLARIVS cum noſtro Angulano comparatur.

P. 222. Adn. 28. PROCVRSIO in Athanaſianae

Digitized by Google

vitae difficillimum locum, quo Inſula Salvatoris XII. tantum ſtadiis ab Neapoli removetur. §. I. An ea diſtantia ſcopulo Megaridi conveniat. Obiter de Megaridis Punica etymologia. Duodecim ſtadiorum ab Neapoli diſtantia Megaridi non convenit, quae vix quatuor abeſt. Neſis autem duplo plus diſtat. Cum tamen aliunde conſtet, Inſulam Salvatoris fuiſse Neſidem: hinc loci difficillimi hujus explicandi neceſſitas oritur. §. II. Verum ſtadii modulus apud Neapolitanos aevo medio major fuerit. Ad loci vitae hujus caſtigationem ultimum tamquam ad ſacram anchoram confugium.

P. 237. Adn. 1. Antiquos *Veſuvii* aut *Veſvii*, nomen, ut adiectivum, ſemper cum *Montis* vocabulo copulaſse. Minucii locus ex ſcripto codice reſtituitur.

P. 244. Adn. 2. Cardinalium presbyterorum ſubſcriptiones ſaeculorum trium.

P. 247. Adn. 7. Loca Rituum Urſinianorum recenſentur de ſumma capituli partitione in Diaconos, Cardinales, atq. Canonicos: in quibus non eſt dubium quin per *Diaconos* & *Cardinales* primitivi XIV. canonici (quorum VII. Diaconi, ſeptemque presbyteri) deſignentur; per *Canonicos* vero reliqui ſupra primaevum numerum.

P. 249. Adn. 11. Tituli ſeptem Presbyterorum Cardinalium totidemque Diaconorum S. Neap. Eccleſiae ex Canonicorum necrologio erutus.

P. 252. Adn. 16. De S. Neap. Eccleſiae Diaconiis. Fuiſse in ſingulis regionib. ſingulas: quo locus vitae Athanaſii refertur. Tres celebres Diaconiae ex auctoribus & marmoribus eruuntur. Eas fuiſse ſeptem, quot Romae, oſtenditur; & earum diaconos fuiſse illoſmet; quorum in Capitulo Neap. numerus adhuc idem viget.

INDEX III.

Scriptorum tum veterum, ſicubi reſtituuntur aut illuſtrantur, tum recentiorum ubi laudantur aut notantur.

Notas initio Indicis IV. explicavimus.

Albericus quo ſaeculo vixerit, 56. explicatur. Ib.

Alphonſi Card. Carafae acta capitularia illuſtrantur. 301. & ſeq.

De Alteriis (Cyrus) laudatur. 148.

Anſelmi Archiep. Neap. diploma exponitur. 125. ſeqq.

Aſſemanus (Joſephus) laudatur. 283. c. 2.

Brevis enarrationis ſtatus Eccleſiae Neap. quis auctor. 289. n. 3.

Cangius. v. Freſnius.

Capaccius (Caeſar) notatur. 223. c. 2. & n. 37. & p. 226. n. 41.

Caracciolus (Antonius) notatur. 38. n. 31. explicatur. 306.

Caſtellus (Jacobus) JCtus laudatur. 48. n. 40.

Catalogus Epiſcopor. Neap. laudatur. 307.

Celanus refutatur. 68. n. 60.

Chioccarellus (Bartholom.) notatur. 36. c. 1. p. 285. n. 2.

Chronicon S. Mariæ de Princ. qua parte hiſtoricum novae Cathedralis encaeniis antiquius eſt. 65. qua parte liturgicum, nova Cathedrali poſterius. 66. explicatur. 70. corrigitur. 229. n. 3. 4. enucleatur. 230. & ſeqq.

Chronicon Joannis Villani defenditur. 85. & ſeqq.

Chronicon Vulturnenſe laudatur. 6. quis ejus auctor. 6. n. 6. hujus auctoritas non parvi facienda. 7. n. 10.

Codex ſtatus Eccleſiæ Neap. quando conſcriptus. 291. c. 1.

Comitus Neapolitanus quo tempore conſcriptus. 260. c. 1.

De Ebulo (Petrus) illuſtratur. 222. emendatur. Ib. n. 31.

De Engenio (Caeſar) notatur. 181.

Eugenii IV. diploma producitur & illuſtratur. 283. & ſeqq.

Decii Card. Carafae edictum de feſtis laudatur. 306. c. 1.

Falconius (Nic. Carminius) laudatur. 1. notatur. 16. & ſeq. 19. n. 22. p. 47.

Freſnius corrigitur. 56. n. 45. notatur. 275. n. 18.

Galianus (Ferd.) laudatur. 200. n. 1.

Gloſſa

Gloſſa refutatur. 250. n. 12.
Graevius notatur. 12. n. 14.
Gratianus expſicatur. 248. n. 14. p. 251.
Harduinus notatur. 215. n. 26.
Henrici Imp. diploma ineditum producitur & illuſtratur. An. p. XXX. n. 22.
Humberti Archiep. Neap. diploma ineditum producitur, & explicatur. 149. ſeqq.
Inſcriptiones veteres plurimae variis in locis ſupplentur, reſtituuntur, explicantur. Averſana inedita explicatur. 211. n.21. Neapolitana Titi ſuppletur & exponitur. 234.ſeq.
Inventarium Athanaſiani hoſpitalis corrigitur & explicatur. 272. & ſeqq.
Joannes Cimeliarcha quo tempore vitam S. Joannis IV. ediderit. 61. hujus locus excutitur. Ib.
Joannes Diaconus explicatur. 7. illuſtratur. 26.n.23. enucleatur. 43. n.35. inter Canonicos Diaconos Neap.recenſendus. 283.c.1.
Juvenalis illuſtratur. 212. n. 21.
Laſena (Petrus) notatur. 234.
Laureus (Antonius) laudatur. 296. n. 3.
Lupus de Spechiis. v. Vita S. Peregrini.
Macrobius notatur. 209. c. 1.
Majellus (Carolus) Archiep. Emiſſ. laudatur. 59. 60. n. 52.
Majellus (Januarius) Can. Neap. laudatur. 59. & ſeqq. p. 283.
Minucius Felix reſtituitur, & illuſtratur. 237. n. 1.
Muratorius (Lud.) taxatur. 12. n.15. emendatur. 201. n. 5.
Ordo Divinorum Officiorum in Fratriis Neap. antiquitus uſurpatus corrigitur, illuſtratur, explicatur. 264. & ſeqq.
Paciaudius (Paulus Maria) laudatur.273.n.10.
Patricellus (Archang.) laudatur. 211.n.21.
Philoſtratus illuſtratur. 102. n. 5.
Pii V. conſtitutio carptim producitur & dilucidatur. 303. & ſeqq.
Proculus JCtus explicatur. 214. n. 24.
Raynerius corrigitur & illuſtratur. 14. n. 21.
Riccardi Comitis Ayelli donatio corrigitur & explicatur. 262. n. 2. & ſeqq.
Rogerii Regis Neap. diploma ineditum producitur & illuſtratur. An. p. XXIX. n.20.
Sanctorius (Julius) laudatur. 301. & n.1.
Scaliger notatur. 238. c. 2.
Seraus (Hieronymus) laudatur. 21 r. n. 21.
Serſalius (Benedictus) laudatur. 1. notatur. 16. & ſeqq. p. 19. n. 22. p.32. p.68. n.60. p. 99. An. p. XVI.
Strabo illuſtratur. 100. explicatur. 244. c.1.
Summontius (Jo: Ant.) laudatur. 306. c. 1.
Tafurius (Bernardus) laudatur. An. p.XXIX. n.20. notatur. p.86. c.2.
Tutinus (Camillus) laudatur. 148.
Varro explicatur. 242. c. 2.
Vitae S. Athanaſii quis auctor. 37. c. 2. quo tempore floruerit. Ib. explicatur. 37. & ſeqq. vexatiſſimus locus illuſtratur. 109.& ſeqq. corrigitur. 113. emendatur. 220.n.28.
Vitae B. Nicolai Eremitae quis auctor. 72.
Vitae S. Patriciae auctor illuſtratur. 217. corrigitur. 218.
Vitae S. Peregrini quis auctor. 51. quo tempore floruerit. 52.
Voſſius (Jo: Gerard.) notatur. 278. n. 44.
Viſini Archiep. Neap. exſequialis conſtitutio producitur. 157. n. 63. illuſtratur. 159. ſeq. ritualis conſtitutio explicatur. 164. ſeqq.

INDEX IV.

Rerum atque verborum notabilium.

An. *notat* Anteloquium. *Numerus Arabicus ſive ſolus, ſive praecedente* (p.) *paginas libri deſignat: at praecedente littera* (n.) *numerum* Notae *ſive Adnotationis indicat. Littera* (c.) *ſignat columnam.*

AEneas Sylvius liqueſcentis ſanguinis B.Januarii teſtis antiquiſſimus.51.c.1.
Agnani lacus cur ita dictus. 214. c. 2. Anglanis a Nortmannis vocatus. Ib.Luculiani partem complectebatur. 215. c. 2.
Alia pro *Ala* 57. n. 46.
Alierni comitis ſumma Neapoli auctoritas. 222. n. 31.

Alier-

Alicrnus (Joannes) ob numeroſitatem beneficiorum taxatur. Ib.
Ambonis notio 14. n. 21. etymologia. Ib. Ambones Stephaniae ubi ſiti. 19. n.22. quando ſublati. Ib.
S.Andreae Eccleſia ubi ſita An. p. IX. c. 1. Noſocomio Adnuntiatae adnexa Ib. In Emphyteuſim data Civitati Neap.An.XI.
Angere quid. 12. n. 14. p. 214. c. 1.
Angerics & Angenter. 12. n. 14.
Anguillarae vox unde detorta. 215. n. 24. c. 1.
Angulanae thermae. 214. c. 1. cur ita dictae. Ib.
Angularis Apicianus quid. 215. n. 25.
Angularius lacus qui. 214.& ſeq. & p.214. n. 24.
Annichini. 159. & 181. n. 83.
Anniverſaria. v. Capitulares conventus.
Anſelmus Archiep. Neap. appellat Hebdomadarios *Fratres pauperis Congregationis Salvatoris*. 119. n. 20. p. 127. & ſeq. *Socios Cimeliarchae*. 125. & quo ſenſu. 126. n. 23. quos a collecta eximit. 125. & ſeqq.
Apoſtatae a clericatu qui. 297. n.6. taxantur. Ib. in Canonicorum Collegium numquam recipiendi. Ib.
Appendae quid. 285. n. 1.
Archiepiſcopatus apud Graecos quid. 114. n. 11.
Archiepiſcopatus honorem quando Neapolis adepta. 115. n. 13.
Archiepiſcopus Neap. quotannis ad balnea Puteolana benedicturus procedebat. 273. n. 10.
S. Aſprenis Aula ſeu Eccleſia quando erecta. 58. ubi ſita. Ib.
Aſſiſii & Aſſiſiae quid. 169. & 195. n. 91.
S. Athanaſius B. Januario Eccleſiam extruit. 43. n. 35. an inſtituerit Hebdomadarios. V. Hebdomadarii. Septem Canonicos Cardinales ordinat. 122. & ſeqq. In Neſidis monaſterium ſe confert. 217. ejus collapſam diſciplinam reſtituit. 218. c. 2. eiq. Eccleſiam S. Luciae adnectit. 225. n. 40.
Athanaſianum Xenodochium ubi ſitum.An. p.VII. & ſeqq. in Orientem Solem porrigebatur. 279. c.1. a quibus ditatum. Ib. & n.10. ab Eugenio IV.noſocomio S.Mariae Adnuntiatae adnexum. An. p.VIII. & ſeq. hujus Pontificis diploma producitur & explicatur. 283. & ſeqq. hujus Xenodochii ſpatia Civitati Neap. in Emphyteuſim conceſſa. An. p.VIII. & X.c.1.
Atrium Stephaniae ubi ſitum. An. VI. & ſeqq. & X. c. 2.
Auguſtulus Imp. in Lucullanum caſtellum relegatus. 200. c. 1.
Aulae notio 58.

B

L. Baebius Patronus Coloniae Neapolitanae 239. c. 2. quando floruerit. 240.c.2.
Balneolana regio ubi ſita. 208. n. 18.
Baptiſterium Vincentii.V. Capella S. Joannis ad fontes.
Baſilica pro Oratorio uſurpata. 38. & n. 31. Ib.
Baſilicae majores ab adjunctis oratoriis nomen mutuatae. 46. & n. 38.
Beliſarius Neapolim expugnat. 204. n. 11. eamq. vacuam habitatoribus replet. Ib.
Beneficia vacantia inter Canonicos per ſortem diſtributa. 296. n. 5.
Bernardus Archiep. Neap. tres primitivas Hebdomadas novis Hebdomadariis adnectit. 175. & ſeq.
Bifidus Sarcophagus. pag. 14. n. 21.
Bilinguis V. Duplex.
Binus idem ac *duplex*. 113. n. 10. *et bilinguis*. Ib.
Biſomum quid. 14. n. 21.
Breviarii ſignificatio peculiaris. 267. n. 25. p. 269. n. 33.

C

Caenacula quae. 30. n. 24.
Calepodius Epiſc. Neap. Synodo Sardicenſi ſubſcripſit. 107. quo tempore ſederit. 108. an idem ac Fortunatus. Ib.
Campus Martius in Lucullano. 206. c.2. & n. 14.
Campi notio peculiaris. 206. n. 14.
Campidoctor. Ib.
Canonicor. nomen in Italia quando in uſu eſſe coepit. 122. Canonici Eccleſiae Neapolit. perperam a Conſtantino Magno dicuntur inſtituti. 189. An a Conſtantino Con-

Conſtantis filio originem trahant. 190.& ſeq. & n. 89. & ſeq. Ab Athanaſio erecti 192. a quo ſeptem Cardinales presbyteri inſtituuntur. Ibid. & 122. & ſeq. In quaternorum denum numerum rediguntur 193. Numquam Graeci oris fuere. 194.& ſeq. Sublevant pluries Hebdomadarios. 119. n. 20. eisque ſepulturae locum concedunt n. 21. Ibid. quos dotant. 168. & in onus quotidianum ſibi ſubrogant. Ibid. & 168. n. 69. Antiquioris S. Reſtitutae jure fruebantur. 72. 84.& ſeq. Hodiernae S. Reſtitutae dominio potiuntur. 55. Pontificalia indumenta a Pio V. impetrant. 197. & n. 95. Ex horum Capitulo praeſtantiſſimi viri ſemper prodiere. Ib.n.96.

Canonicorum in Eccleſia Neap. quotuplex ordo. 243. c. 2. p. 247. n.7. intra quem numerum coercentur. 244. c.1. ex his quinam Cardinales. Ib. Hujus appellationis antiquitas. 244. c.2.& quo tempore invaluit. 245. c. 1. quot numero hi fuerint. 245. c.1. Presbyteri praebendati tantum Cardinales olim erant. 246. An etiam & Diaconi. 247. c.2. & ſeq. 256. c.2. & ſeq. utrorumq. tituli Cardinalitii n. 11. pag. 249.

Capella S. Aſprenis a quo conſtructa. 57. ubi ſita. 59.

Capella S. Joannis ad Fontes quae. 25. fuit unum ex Stephaniae baptiſteriis Ib.a quo conſtructa 69.& ſeq. Stephaniae tribunali attigua 70.

Capella S. Pauli ubi fuerit 170. n.70.

Capella S. Salvatoris veteris quae. 22. cur ſic vocata. 23. & ſeq. Hujus in poſtico Hebdomadarii conveniebant. 132. n.33.

Cappellani v. Hebdomadarii.

Capitulares iidem ac Canonici. 79.n.66.

Capitulares conventus cur dicti *Anniverſaria*. 300.

Capituli notio. 78. n. 66.

Capituli lectio unde ſibi nomen quaeſivit. 269. n.32.

Cardinalium nomen clero primario Eccleſiae Neap. tributum 117. n. 15.

Cardinalium deſcriptio n.3. pag. 245. notio 251. c. 2. n. 14 origo. 253. c. 2. & ſeq. n.17. p. 253. ſoli presbyteri urbanorum titulorum Cardinales olim vocabantur. 253. n. 18. p. 254. quando Diaconi ita quoq. vocati. 254. c.2.

Cardines qui. 253. n. 17.

Carnisprivium quid. 274. n. 12.

Carpita quale. 274. n. 13.

Caſtrum idem ac oppidum & caſtellum. 223. n.36. item eſt Vrbs Epiſcopali ſede carens. Ib.

Caſtrum cum Inſula a Conſtantino donatum non aliud a Lucullano caſtro. 213. n. 22.

Cato Vticenſis tutor Luculli 209. c.1.

Cathedrales non alii a Canonicis Cathedralis Eccleſiae. 78. n. 66.

Cathedralis eccleſia. v. Hodierna Cathedralis.

Καθέδρας vocabulum presbyteris & Epiſcopis commune 111. n. 7.

Cellarii & Cellararii vocabulum monaſticum 141. n. 39.

Cellarariis olim chori moderatio incumbebat. 298. c.2. p.303. c.1.

Cereus Paſchalis cujus olim magnitudinis. 12. n. 13.

Cerra idem ac Acerra. 222. n. 30.

Certamen declamatorium Neapoli celebratum. 102. n. 5.

Ciboriorum Evchariſtiae quae olim forma. 14. n.21. praeſens conſuetudo taxatur.Ib.

Cifrae ſeu numerorum notae a quibus inventae. 278. quando apud Europaeos inductae. Ib.

Cimeliarchae praerogativae. 126. n. 23. a Conſtantino Neapoli inſtitutus. 229.c.1. & n. 2.

Cleri nomine Canonici veniunt p.78. n.66.

Coenobium S. Petri ad Caſtellum ubi ſitum 225. n. 40. cum monaſterio S. Sebaſtiani adnexum. 226. n. 41.

Colatura quid. 214. c.2.

Collectarum nomen & conſuetudo. 128. n. 24.

Collegium proprie de Canonicis dicitur. 121. c. 2.

Comites qui. 275. n. 16.

Comiti Neapolitani antiquitas. 260. notitia Ib. & 261.

Confratantiae. v. Fratantiae.

Con-

Digitized by Google

Congregationis nomen unde petitum. 141. n. 39.
Conſtantia Henrici conjux a Tancredo capta . 223. n. 34.
Conſtantiniana eadem ac S. Salvatoris Baſilica . *6.* contraria opinio notatur . n. 8. difficultas diluitur . 7. & ſeqq.
Conſtantinus M. Neapoli baſilicam exſtruxit. 5. eiq. inſulam eum Caſtro donat. Ib. & 200. c. 2. an Oratorium S. Reſtitutae aedificaverit 190. & n. 88. & Canonicatus inſtituerit Ib.
Conſtantinus Conſtantis F. an auctor Canonicatuum & Oratorii S. Reſtitutae 189. & ſeqq.
Copiatae in Graeca Ecclesia qui. 143. n. 40.
Coronae in Apſide S. Reſtitutae quid denoteni . 24.
Crypta Puteolana . 227.
Crypta Sejani . 207. c. 2.
Cubicula quae . 43. n. 35. unde ſic vocata . Ib. non alia ab Oratoriis . Ib.

D

Decius Archiep. Neap. hodiernam S. Reſtitutam pro Cathedrali primaeva habuit . 306. c. 1.
Deponere quid apud Eccleſiaſticos ſcriptores notet . 251. n. 13.
Depulſare campanam quid . 264. n. 11.
Diaconiae quae . 252. c. 2. p. 277. n. 34. quot numero eae fuerint Neapoli . Ib. n. 16. quando inter titulos Cardinalitios adſcitae . 254.
Diaconi Canonici Eccleſiae Neap. quando cardinalitiam dignitatem adepti. 258. c. 2. an unquam Presbyteris praelati . 258. c. 2. & ſeq. cur horum major ratio ſupra presbyteros in Inventario S. Athanaſii . 275. n. 27.
Dietae quae . 43. n. 35. hujus vocis vera orthographia . 211. n. 21.
Diploma ineditum Rogerii illuſtratur. An. p. XXIX. n. 20.
Diploma ineditum Henrici Imp. illuſtratur. An. p. XXX. n. 22.
Doctorum cultus in Eccleſia vetuſtiſſimus . 43. n. 35.
Domini praenomine qui donabantur . 174. n. 74. p. 176. n. 75.
Duplerii notio & etymologia . 159. c. 2.
Duplicis crucis origo unde fluxit. 159. & ſeq. 181. n. 81.
Duplicitas Cathedralis materialis Neap. evertitur ex antiquorum ſilentio . 95. ſeq. Ex eo quod Eccleſia Neap. abſolute ſemper memoretur. 96. & ſeq. ex unico Dedicationis feſto. 98. objectiones diluuntur. 99.
Duplicitas coetuum Eccleſiam Neap. repraeſentantium ſubmovetur. 115. & ſeq.
Duplicitas Epiſcoporum Neap. multis refellitur. 105. & ſeqq. Diluuntur Objecta ex ſubſcriptione Calepodii. 107. ex Auctore vitae S. Athanaſii 109.

E

Eccleſia Cathedralis v. Stephania .
Eccleſia S. Andreae Apoſt. ubi ſita. 59. n. 50.
Eccleſiae Graecorum quae fuerint Neapoli. 112. Epiſcopo & Capitulo ſigna quaedam ſubjectionis exhibebant . 114.
Eccleſia S. Januarii a quo conſtructa . 44. ubi ſita . 47. a Maria Toleta ornata. 48. ab ea Eccleſia nomen mutuata eſt Stephania. 45. An. p. XIII.
Eccleſia SS. Petri & Anaſtaſiae ubi ſita . 32.
Eccleſia Neapolitana abſolute poſita , eſt Cathedralis . 97.
Eccleſia Neap. numquam CPolitano Patriarchae ſubjecta . 114. ſeq.
Eccleſiae pro Oratoriis uſurpatae . 38. ſed diverſae a Capellis hodiernis . 38. n. 31. p. 43. n. 35.
Egipius Abbas Lucullanenſis 201. c. 2. ejus nominis orthographia . Ib. n. 3.
Emphyteuſeos primaria notio . 81. in Emphyteuſim etiam Eccleſiae datae . Ib.
Epiſcopii nomen quam late pateat. 29. & 31. n. 25. pro Cathedrali uſurpatum . 97. Epiſcopale hoſpitium ubi olim ſitum 29. & 34. n. 28. quis conſtruxerit. Ib. pene ruinoſum deſeritur a Guindatio . Ib. reparatum & exornatum ab Oliverio Carafa. Ib. Henricianum ubi ſitum 35. c. 1. in Seminarii uſum poſtea traductum. 34. n. 28.
Epiſcopos duos in urbe una ordinari vetat Conc. Nicaenum. 106. & Lateranenſe. 112.
Eugenius IV. Xenodochium Athanaſianum adnectit noſocomio Adnuntiatae. An. p. VIII. id diploma illuſtratur 287.

Eu-

Digitized by Google

Euſtorgius de Bellante Can. Neap. legem Concilii Trid. Canonicatus ſacris ordinibus adnecti jubentem diſſuadet. 301.

Eutitianum ſtatutum quid. 299. n.9.

Expendo pro Erogo. 160. c.2.

F

Facere interdum idem ac reficere 13.

Facetiae quid. 230. c.1. idem ac Acclamationes. Ib. v. Squaraſtaſe.

Falernus v. Pauſilypus.

Fons Epiſcopi qui. 273. n. 10. cur ita dictus. Ib.

Foreſtiarii qui. 275. n. 17.

Formula aut Forma quid. 265. n. 17.

Fratantiarii qui. 136.

Fratantiarum Eccleſiae Neap. conſpectus. 135. n. 34. in quo differunt ab Hebdomadis. 139. 176. n.76. p.262. n.5. an repetendae a Graecis Neap. Reip. inſtitutis. 139.ſeq. harum vera origo. 141. ſeq. epocha. 143. ſeq. earumdem effigies monaſticae inſtitutioni ſimillima 144. ſeq.

Fratriae antiquae Reip. Neap. 139. n. 38. harum nomina quaedam. Ib.

Fratriarum ordo divinorum officiorum. pag. 260. & ſeqq.

Fratrum nomen unde deductum. 141. n.39.

Funus idem ac Feretrum. 161.

G

Graeco-Latina pſalmodia Neapoli celebrata. 116. n. 14.

Granciae quae. 136.

Gregorius XIII. Canonicis onus a Pio V. impoſitum ex parte levat. 304. c. 2.

Guilelmus Guindatius Archiep. Neap. Epiſcopium prope ruinoſum deſeruit. 34. n. 28. a Clemente VII. Antipapa Neap. Archiep. fuit renuntiatus. Ib.

H

Hannibal de Capua Archiep. originem Hebdomadariorum ſibi non liquere teſtatur. 130. n. 29. p. 131. n. 31. p. 288. & ſeqq.

Hebdomadae in quo differant a fratantiis v. Fratantiae.

Hebdomadae primitivae a novis diſtinguendae. 175. viris nobilibus & Canonicis deferebantur. 148. n. 42. p 176. n. 75. harum tres Bernardus Archiep. Hebdomadariis novis adnectit. 175. ſeq.

Hebdomadae quatuor a Leonardo Pagano fundatae. 174. ſeq.

Hebdomadarii Clerici ſeu Confratres Pauperis Congregationis Salvatoris. 119. n. 20. p. 127. nec non Socii Cimeliarchae ab Anſelmo vocantur. 126. n. 23. a quo ab omni collecta eximuntur. 127. ſeq. horum corpus Pauper Congregatio dictum 127. & Capitulum Cimeliarchae. 126. n. 23. a Canonicis ſublevantur. 119. n. 20. ſepulturam a Capitulo impetrant. 119. n. 21. Hi non alii a fratantiariis 134. 137. Objectiones diluuntur. 137. & ſeq. Quae olim munia perſolvebant. 143. n. 40. quandonam nomen & gradum Hebdomadariorum conſecuti. 145. & ſeq. originem ſuam falſo repetunt ab S. Athanaſio. 121. p. 293. & ſeqq. objectiones diluuntur. 123. horum origo *non liquebat* Hannibali de Capua Archiep. 130. n. 29. p. 131. n. 31. p. 288. & ſeqq. in Inventario Hoſpitalis Athanaſiani praeteriti. 274. n. 15. horum nulla mentio ante Vrſinum Archiep. 155. a quo inſtituuntur. 162. ſeq. quo tempore. Ib. & p. 274. n. 15. ad XXII. presbyterorum numerum rediguntur 164. & n. 67. a Capitulo dotati. 168. ſeq. Canonicis in onus quotidianum ſubrogati Ib. & 168. n. 69. Ab Vrſino vocantur Hebdomadarii Eccleſiae Neap. S. Reſtitutae. 171. qua de cauſa. 172. & ſeq. in S. Reſtituta quoq. Canonicis deſerviebant. 173. n. 72. Horum corpus quando congregatio Salvatoris cum adiectione *Veteris* dictũ. 177. & ſeq. quamobrem. 179. & ſeq. p. 286. n. 6. A Paullo III. *Cappellani* vocantur. 180. & ſeq. cauſa aſſignatur. 296. & a Pio V. *perpetui beneficiati*. 304. c. 2. *Presbyterorum de choro* nomen cũ τῶν Quadraginta commune habuere. 184. n. 86. imo interdum τῶν *Quadraginta* nomine veniunt. 185. c. 2. hujus rei cauſa deſignatur. 186. facta a Capitulo poteſtate prodeunt ad exſequias. 119. n. 20. funerariam quaeſtionem movent Canonicis S. Joannis Majoris. 90. fallax ſyſtema producunt. 91. n. 2. ad Capituli patrocinium confugiunt. 93. & ſupplicem ei libellum offerunt. Ib. & 94.

Digitized by Google

Hebdomadarii appellatio unde manarit. 141. n.39. ſignificatio. 265. n. 15.
Henricus Minutulus hoſpitium Epiſcopale quo tranſtulit. 34. n. 28.
Hodierna Cathedralis a quo conſtructa. 50. in hanc veteris Cathedralis reliquiae translatae. 63. quando dedicata. 77. novis miniſtris inſtructa. 146. & ſeq. proprium Canonicorum peculium. 245. n. 3.
Hortorum nomine interdum Villae veniunt. 209. c. 2.
Hoſpitale Athanaſianum. v. Athanaſianum.
Hoſpitii Epiſcopalis variae vices. 34. n. 28. vide Epiſcop. Hoſpit.
Humbertus Archiep. novis miniſtris novam Cathedralem inſtruxit. 146. & ſeq. hujus Conſtitutio explicatur. 148. & ſeq.

I

Janua chori quo ſpectabat. 300. c.1.
S. Januarii cultus Neapoli vetuſtiſſimus. 41. Caput & ſanguis Neapolim quando translata.42. ſub altari recondita. Ib. thecis argenteis incluſa. 50. & n. 43.
S. Januarii liqueſcentis eruoris epocha. 50. n.43.& p.52. v. Roſalia. Eccleſia ſive oratorium a quo conſtructa. 43. & 44. n.35. nomen Cathedrali impertiit. 45. & ſeq. quando. Ib. ubi ſita.47. & ſeq.
Jejunium vigiliae ſubrogatum. An. p.IX.
Imago pro vexillo. 232. n. 12.
Incarnata effigies quid. 77. n.65.
Indictio CPolitana Neapoli uſitata. 152. n. 62. quatenus in uſu fuit. 178.
Inſcriptio Averſana inedita producitur, & illuſtratur. 211. n.21.
Inſcriptio Graeco-Latina Neap. Tito poſita an index ſit Neapolim fuiſſe coloniam. 234. ſuppletur & illuſtratur. 235. & ſeq. Qua parte latina eſt quo tempore ſculpta. 237. quare latine reddita. 240.c.1.
Inſtaurare medio aevo idem ac Inſtruere. 80. Inſtaurum idem ac Inſtructum. Ib.
Inſtauritarum vera notio.81. Idem ac Stanritae. 82. n.68.
Inſula a Conſtantino Eccleſiae Neap.donata non alia a Neſide. 216. c. 2. quando Salvatoris nomen adſcivit. 217. c.2.& quare. 218.& ſeq. & 219. n.IV. cur Major dicta. 219. c.2. an eadem ſit ac Megaris. Ib. & ſeqq. adita fuit ab SS. Athanaſio, & Patricia. 217.& ſeq. cur dicta Parva inſula. 217. c.2. quantum diſtet a Neapoli. 220. n. 28.
Inſula Salvatoris cum Caſtro quot ſolidos pendebat. 216. c.1. A Franciſco Caraſa Archiep.Neap.in Emphyteuſim data. Ib. c. 2.
Interdictum generale quando in uſu eſſe coepit. 267. n.27. quomodo per id tempus officia divina perſolvebantur. Ib.
Intrandi ſignificatio peculiaris. 150. n. 49.
S. Joannes ſcriba corpora SS. deceſſorum in Stephaniam infert. 61. n. 53. S. Januarii caput & cruorem Neapolim convexit.44. & ſeq. Joannis ſepulcrum ubi olim ſitum. 61. quo poſtea translatum. 62. ventris verminatione tentatos curat. 63.
Jocunda quae. 277. n.35.
Iſcla unde nomen invenerit. An. p.XXIX. n. 21.
S. Julianiſſae appellatio unde prodiit. 250. n. 11.

L.

Latinarius & Latinator idem ac Interpres. 231. c. 1.
Latine idem ac Vulgariter. 231. probatur Italorum auctorum uſu. 231. n. 9.
Latinus ſermo quando Neapoli uſurpari coepit. 101.
Legendae notio. 192. n.90.
Lucullanum caſtrum memoratur in vita S. Sylveſtri. 200. c. 2. a Marcellino. Ib. & ſeq. Athalarico.201. c.1. Egipio. 201.c.2. Iſidoro. 202. c. 1. Gregorio M. Ib. & in itinerario S.Wibaldi. 202. c.2. Ne barbaris pateret, evertitur. 203. quo tempore. 204.n.11. in Megaride non collocandum. 205.& ſeq. cujus olim fuerit magnitudinis. 206. n. 13. ipſius Campus Martius. 206. n.14. Principis aerario attributum. 208. n. 19. in Balneolana regione ſitum. 211.& ſeq. quando in caſtri formam concreverit. Ib. ad thermas S.Germani. 213. & ſeqq. & ad Agnani lacum uſque pertinuit. 215. quando in Megaride falſo ſtatui coepit. 225. & ſeq. erroris cauſa aperitur. 227.
Lucullanae Villae piſces Cato tutor venumdedit.

dedit. 208. n. 19. a Procuratore Caeſaris adminiſtratae. Ib.

L. Lucullus maritima flumina in ſuas piſcinas immittit. 207. c.2. quamobrem montem perfodit. 208. n.17. eo nomine Xerſes togatus appellatur. Ib.

M

Macharis an idem ac Megaris. 219. n.V.

Magiſtri ſcholarum in Eccleſia Neap. qui. 169.n.69. p.274. n.15.

Major Eccleſia ipſa eſt Cathedralis. 97.

Mantellum monachis & laicis commune. 269. n.35. idem ac cappa. Ib.

Manſionarius. v. Paramonarius.

S. Mariae de Principio muſivaria imago. v. Muſivum. Ejus dedicatio quo die celebrata. 84.

Marinus Archiep. Neap. quamdiu vixerit. An.p.XXIX. De eo monumentum ineditum producitur, & explicatur. Ib. n.20.

Marius Carafa Seminarium conſtruxit. 36. in Adnot.

Martyrum reliquiae nuſquam niſi ſub Altari collocatae. 46. p. 38. n.31.

Martyrologii lectio qua parte divini officii olim recitata. 268. n.29.

Matthaeus Cancellarius ſub Tancredo Rege. 222.n.29. ab Ebulenſi Poeta taxatur. 223. c.1.

Matutinus maſculino genere. 176.

Megaris Inſula minor dicta. 219. c. 2. Arx ovi. 220. c. 1. & *ſcopulus* a Pontano dicta. 220. n. 28. hujus duplex etymologia. Ib. quantum diſtat a Neapoli. Ib. deſcribitur a Petro de Ebulo. 222. c. 2. a quo Salvatoris nomine donatur. Ib. necnon a Falcone Benev. 223. c.2. quando Inſula Salvatoris vocari coepit. Ib. & quare. 225. c. 1. quando Caſtrum Lucullanum dicta. 225. & ſeq. hujus appellationis cauſa. 227.

Memoria idem ac conditorium reliquiarum. 263. c.1.

Meritorium ſubſtantivum latinitati reſtitutum. 212. c.2.

Milites Eccleſiaſtici qui. 163. n.65. horum munia. Ib. clerici erant. Ib.

Militiae i. e. Militum Cathedralis praebendae quid. 163. n.65.

Muſivaria ars quando & a quo in Italiam revocata. 75.

Muſivum hodiernum S.M.de Princ.cujus ſit antiquitatis.75. cui ſubrogatum. 77.n.65.

N

Neapolis an fuerit colonia Rom.101. & ſeq. quid de hoc ſenſerint Noſtrates ſcriptores. 234.& ſeq. ex inſcriptionibus coloniam fuiſſe Neapolim oſtenditur. 238. ſub Septimio Severo adhuc colonia erat. 238. quando jura coloniae impetravit. 238. c. 2. ſub Domitiano ejus epocha figenda videtur. 240. quamdiu coloniae nomen ſervavit. 241. quo genere regiminis ante jura coloniae impetrata fruebatur. 242. Strabonis aevo Graeca fuit. 100. & ſeq. a Graeciſmo quando excidit. 103. & ſeq. A Gothis occupatur. 104. a Ducibus Neapolit. regitur. 105. Metropoliticam dignitatem impetrat. 114. & quando. An. p.XXVII. a poteſtate Graecorum ſe ſubtrahit. 106. habitatoribus prope vacua repletur. 204. n.11. quam Reip. imaginem ſub Graecis Imperatoribus. 143. n.3. & ſub Nortmannis prae ſe tulerit. 222. n.3. p.243. n.3.

Neapolitana vetus Cathedralis cur S. Januarii appellata. 45. & ſeqq.& 45. n.37.quando ita vocari coepit. 46. & ſeq. ejus rei Monumentum ineditum illuſtratur. An. p. XXX. n. 22. cur S. Reſtituta diei coeperit. 54. & ſeq.

Neapolitana dialecto quis primus hiſtoriam conſcripſerit. 85. n.70.

Neapolitani origine Graeci. 102. n.5. quatenus Graecis ſtudiis indulſere.102.quando ad inſtituta Romanorum deflexerunt. 103.& ſeq. horum mira hoſpitalitas. An. p. VII. & n.7. Fratriae Neap. 139. n.38.

Neſidanum Monaſterium. 218. & n. I.

Neſis Lucullanae Villae pars. 209. c. 1. vide Inſula.

Nicetas an fuerit primus Neap. Archiepiſcopus. 115. n.13. An. p. XXVII.

Nicolaus de Diano Archiep.donat Congregationi Salvatoris Eccleſiam S.Joannis. 180.

B. Nicolaus Eremita quo tempore vixerit. 72. ubi & quando ſepultus. Ib.

Digitized by Google

O

Odoacer Auguſtulum Imp. in Lucullanum relegat. 200. c.2.
Offerta & Inferta verba ſynonyma.188.c.1.
Officium Capituli quid. 269. n.32.
Oliverius Carafa Archiep. Neap. Epiſcopale hoſpitium fatiſcens reſtituit. 35.
Oratio pro Conſtantino M. in Eccleſia Neap. recitata. 61. n.58.
Oratio Dominica in principio divinorum officiorum quando recitari coepit. 265. n. 18.
Oratoria diverſa a capellis hodiernis. 38.n. 31. & quae olim fuerint. Ib. p.252. c.2. & n.15. non alia a cubiculis. 43. n. 35. haud raro Sanctis inſcripta. Ib.
Ordo Divinorum Officiorum in fratriis Neapolitanis uſurpatus. 261. & ſeqq.
Oſtiolum v. Regiola.

P

Paramentum quid. 286. n.4.
Paramonarius idem ac Manſionarius. 161. c.1. ejus officium. Ib.
Paſſiare quid. 273. n. 3.
Patriarcha CPolitanus nullum jus in Eccleſia Neap. habuit. 114.
S. Patricia Neſidem adit. 217. quo tempore. 218. c.2. ibiq. mortua. 217. c. 2. & 218. n. 27.
S. Paulus Senior Epiſcopalem ſedem aliquandiu in extramurana B. Januarii eccleſia tenuit. 99. & ſeq. 107.
Pauſilypum neutro genere. 210. n. 20. fuit villa Vedii Pollionis. Ib. poſtea Auguſti. Ib. ſedes fuit procurantium finitimas villas Caeſareas. 208. n.19.
Pauſilypus mons qui. p. 210. n. 20. antea Falernus mons nuncupatus. Ib.
Pauſium quid. An. p. VII. n. 8.
S. Peregrinus Scotorum Regis filius Neapolim appulit. 50. n.43. an interfuit prodigio ebullientis ſanguinis B. Januarii. 51.
Periſterium quid. 14. n. 21.
Philoſtratus in declamatorio certamine Neapoli ſe exercet. 102. n.3.
S. Pius V. quid in diſciplina chori ſtatuerit. 303. & ſeqq.
Plancae quae. 262. n. 3.
Platea Capuana ubi ſita. 57. n.46.
Playa (Chiaia) olim latius patebat. 204. n.11. Lucullanum complectebatur. Ib.
Portale ſeu Porticale quid. 232. n.10.
Praefectura Aſiana, & Africana cur Cardines vocabantur. 253. n.17.
Praeſtariae v. Precariae.
Praeſulis nomen Epiſcopo & cuivis praepoſito commune. 111. & ſeq. elegans acceptio apud Ambroſium. Ib. n.9.
Precariae quid. 82.
Presbyterorum nomen Hebdomadariis cum *viris* Quadraginta commune. 184. n. 86. interdum ſolis Hebdomadariis peculiare. 185.
Primam Eccleſiam Neapoli quis exſtruxerit. 3. quomodo ea nuncupata. 5 & ſeq.
Primiceriatus in Eccleſia Neap. quando datus in patronatum. 291. n.7.
Procuratores Caeſaris qui. 208. n.19. unde horum orta neceſſitas. Ib.
Protopapae an fuerint Neapoli. 110.
Puteolos quando ſit deducta colonia. 238. c. 2.

Q

Viri Quadraginta Presbyteri qui. 181. ubi horum ſit mentio. Ib. coaevi & ſodales Hebdomadariorum. 182. quid diſcriminis inter utroſq. Ib. cur ſic vocati. 183. & n.84. ſine titulo & mercede deſerviebant Eccleſiae. 183. n.85. quando immobilitatem nacti. 184. *Presbyteri* aeque ac Hebdomadarii nuncupati. 184. n. 86. *viri* Quadraginta nomen octonis denis cum Hebdomadariis commune. 185. c.2. cujus rei cauſa deſignatur. 186.c.2. quando id nomen de XVIII. Presbyteris peculiariter uſurpari coepit. 187. & n. 87. ab his feſtum Circumciſionis peculiariter celebratur. 187. n. 87.

R

Regiola apud Eccleſiae ſcriptores quid. 43. n.35.
Reliqua & Reliquarium. 113.
Repauſandi notio peculiaris An.p.VII. n.8.
S. Reſtitutae reliquiae quando Neapolim translatae. 190. n.88. una cum S. Joannis Scribae reliquiis ſuperſunt adhuc in Stephania. 63.
S. Reſtitutae antiquius Oratorium diſtinctum

ctum ab hodierna S. Reſtitutae baſilica. 39. quis exſtruxerit. 190. & n.88. ubi ſitum. 38. n. 32. huic donat Siginulfus Caſtrum S.Angeli de Monte ad Criſtam.74. Capitulo donatur a Conſtantino. 82. ejus dedicatio quo die celebrata. 84. poſt inde avectas reliquias S. Reſtitutae quamdiu ſteterit. 85.
S. Reſtituta hodierna non alia a Stephania. V. Stephania. non ſtatim poſt novam Cathedralem *Major* ſeu Neapolitana Eccleſia vocari deſita eſt. 172.
Retendere idem ac relaxare. 77.
Rhegium Strabonis aevo graeci oris & inſtituti. 101.
Riccardus comes Avelli donat bona ſua cuidam Frateriae Salernitanae. 262. c.2. hujus donatio explicatur. Ib.n.2.& ſeq.
Ritus ſeu Conſuetudines Eccleſiae Neap. quando prodierunt. 156. quem habent auctorem. Ib.
Rogerius Rex *αὐτονομίαν* Neapolitanis reliquit. 222. n.33. p.243. Majori Eccleſiae Neap. Eccleſiam S.Sabini conceſſit. An. p. XXIX. n.20.
Roſalia quae. 53. c.2. a CPolitana Eccleſia Neapolim traducta. 54. c.2. in honorem B. Januarii celebrata. 53. c. 2.

S

Sabate lacus in Etruria. 214. n.24.
Salvatoris Eccleſia a Conſtantino M. erecta Neapoli. 5. dotata ab eod. Caeſare. Ib. & p.216. c.1. renovata a Stephano epiſc. p.12. a quo ſibi nomen quaeſivit. 13. eadem ac Stephania. V. Stephania.
Salvatoris Inſula Eccleſiae Neap. donata. V. Inſula.
Salvatoris effigies in apſide S.Reſtitutae cujus ſit antiquitatis. 19. n.22. poſtea interpolata. Ib. & quo tempore. Ib.
Salvatoris cum adiectione Veteris Congregatio. 177.& ſeqq.132.n.32. ejus rei cauſa deſignatur. 179.& ſeq.p.179.n.78.huic Congregationi ob exilitatem fructuum Ludovicus Boczutus Eccleſiam S. Mariae de Mundulis, & S. Praxedis conceſſit. 178. eademq.de cauſa Nicolaus de Diano ipſi donat Eccleſiam S. Joannis de Villa Mariañellae. 180.
Sanctorius (Julius) ad chori frequentiam hortatur Canonicos. 303. Eccleſiam hodiernam eſſe propriam Canonicorum dicit. Ib. & 245. n. 3.
Sanctuaria idem quod Reliquiae, 201. n.4.
Scallium quid ſit,curve damnetur. 160. c.2.
Sedendi verbum Epiſcopis & Presbyteris commune. 111. & n.7.
Sedis vox non ſolum de Cathedralis ſed & Collegiatis uſurpabatur. 111. n. 8.
Seminarium Neapolit. quis exſtruxerit. 34. n. 28.
Sepultura a Capitulo Hebdomadariis conceſſa. 119. n.21.
Sergius a Patriarcha CPolitano Archiepiſcopatum impetrat. 114.a Pontifice Rom. veniam impetrat. Ib.
Sergius Archiep. teſtandi facultatem beneficiariis concedit. 223. n. 33.
Servitium idem ac officium. 59. c.1.
S. Severini corpus in caſtrum Lucullanum translatum.201.c.2. hujus frequens mentio apud Gregorium. Ib.n.4. & 202. c.1. in Mauſoleo a Barbaria conditur.201.c.1. Neapolim transfertur. 203. & ſeq. & in cognomine Eccleſia tumulatur. 203. n.8. & 204.c.1.
Sibilia Tancredi conjux. 222. n.30. ab Ebulenſi poeta notatur. Ib. n.32.
Sico Beneventanus corpus S. Januarii abſtulit. 42. quo tempore. Ib.& p.283. c.2.
Sigilli Hebdomadariorum cum nota S.Athanaſii antiquitas refellitur. 130.n.29.p.131. n. 30.
Siginulfus donat Canonicis & S. Reſtitutae oratorio caſtrum quoddam. 74.
Soccia ſeu Socia quid. An. p. IX. c.2.
Solaria & ſolariatum cubiculum quid. 30. n. 24.
S. Soſii Mart. translatio. 206. n. 15.
Soteriani fontes Majores. 26. n. 23.
Squaraſtaſe graecum vocabulum. 230. c.2. idem ac officioſae acclamationes. Ib. & *Facetiae*. Ib. *Ludus* & *repraeſentatio* ab Vrſino interpretatur. 232.& ſeq. cur inter latiales voces referatur. 231. c. 1. a Graecis Capitulo & Archiepiſcopo Neap. perſolvebatur. 117.& n. 17. p.232.
Stadium ſub Caeſaribus cujus moduli intervallum.

vallum. 221. n.28.c.1. an unius Neapoli ſemper dimenſionis. Ib.
Stauritae. V. Inſtauritae.
Staurum. V. Inſtaurum.
Stephania cur ſic vocata. 13. an a Coronis. Ib. & ſeq. eadem ac Conſtantiniana. 13. a Raynerio deſcribitur. 14. n.21. non alia ab hodierna S. Reſtituta. 18. & ſeqq. probatur auctoritate Alberici. 56. & Joannis Cimeliarchae. 61. & Chronici S. Mariae de Principio. 67. & Vitae B. Nic. Eremitae. 72. & Verſuum Muſivi S.M. de Princ. 74. & ultimorum temporum ſcriptorum ſuffragio. 87. & ſeq. Ejus porta quo ſpectavit. 68. n. 60. ubi atrium. An. p.VI. & X. c. 2. ubi tribunal ſitum. 70. & An.p.IV. & ſeq. ubi Ambones. 19.n. 22. qua de cauſa nomen S. Januarii adſciverit. 45. & ſeq. An. p. XXX. n. 22. & S. Reſtitutae. 54. ad inſtaurum data fuit Capitulo. 81. & quare. 82. & ſeq.
Σιφάριον quid. 22.
Syſtema duplicis Cathedralis ab Hebdomadariis inventum. 91. & n.a. refutatur. Ib.

T.

Tareni Siculi cujus valoris. 262. n.4.
Tarentum Strabonis aevo Graeci oris & inſtituti. 101.
Thalamus idem ac Orcheſtra. 232. n.13.
Theodimus rector diaconiae S. Andreae ad Nidum. 252. n.16.
Theſaurus novus B. Januarii quando conſtructus. 49. An. p. VIII. & ſeq.
Theſaurus vetus B. Januarii ubi ſitus. 47. refectus a Maria Toleta. Ib.n.39.p.48.n.40
Thermae S. Germani ubi ſitae. 213.c. 2. cur ita dictae. 214. c.1. in harum vicinia Lucullanum erat. 213.& ſeqq. cur Angulanae vocatae. Ib.
Thoracida quid. 22.
Tituli non alii a Parochiis. 253.c.1. p.255. n.21. a presbyteris procurati. 253.c.2. cur Cardines vocati. 253.n.17.
Tortitii etymologia & notio. 159.c.2.
Tractim dicere quid. 266. n.22.
Traditio quae & cui opponitur. 169.
Tribunal Stephaniae attiguum Oratorio S. Joannis ad fontes. 70.
Θρόνος. V. κάθεδρα.
Turris Campanaria Stephaniae ubi ſita. An. p.IX.c.1. a quo conſtructa. Ib.& p.XIII.

V.

Verſus ad inſtar Phoenicis deſcripri quid notent. p.12. n.15.
Veſtaranus ſeu Veſtararius qui. 161. c.1.
Veſuvius & Vesvius ſemper cum vocabulo Montis copulatus. 237.n.1. exemplis veterum ſcriptorum comprobatur. Ib. Minucii locus reſtituitur. Ib.
Vetus Eccleſia S. Reſtitutae. V. S. Reſtitutae antiquius Oratorium.
Via Puteolana vetus qua decurrerit. 215.c.2. nova quae. 227. c.2.
Via Campana prope Puteolos ſtrata. 202. c. 2.
Vicus Spurianus unde dictus. 211.& ſeq.
Vicus Vrbanus. 212. c. 1. extramuranus. Ib. c.2.
Vigiliae quae. An. p. IX. quando celebrari deſitae. Ib. Neapoli diutius in uſu fuere. Ib. & p.275. n.21.
Villae Hortorum nomine veniebant. 209. c.2. neutro genere efferebantur. 210.n.20.
Villici qui fuerint. 209. c.2.
Vincentii Baptiſterium. 26. n.23.
Vncia auri cujus valoris. 262.n.4.p.273.n.8.
Vocabula quaedam Hebdomadariis, & Confratribus cum Monachis communia. 141. n. 39.
Vrbanus idem ac Concivis. 222.n.32.
Vrſini Archiep. Neap. Exſequialis conſtitutio. 157. n. 63. explicatur. 159. & ſeqq. hujus rituum ſeu conſuetudinum notitia. 156.
S. VVillibaldus in Lucullanum divertit. 202. c.2.

X.

Xenodochium Athanaſianum. V. Athanaſianum Xenodochium.
Xenodochii Athanaſiani Inventarium. V. Inventarium.

Z.

Zeta. V. Dieta.

F I N I S.

PEREMPTORIVM

PEREMPTORIVM
EDICTVM

Pro hodierna Sancta Reſtituta (quae in judicio de Stephaniae tuenda poſſeſſione conflictatur) poſtulante a praetore* (1) *vindicias

PROPOSITVM IN ANNI CIↃIↃCCLII.

Primum faſtum diem .

OPinione citius Viri Maximi (cujus laudes mox initio Partis I. pro virili exſequar) *Scriptorum Italicorum* tomus alter hoc ineunte anno 1751. Neapoli apparuit, qui anno ſuperiore 1751. Romae excudi deſierat : quo volumine praeter eximias rerum abditarum opes, magnam partem id dat operam ut hodiernam *Sanctam Reſtitutam* , juris Canonicorum Neapolitanorum baſilicam , de vetere poſſeſſione (qua ſe Stephaniam fuiſſe gloriatur) ab uſque initiis VI. ſaeculi ad hoc XVIII. continuata dejiciat . Hinc ab eadem Sancta Reſtituta miſeris modis afflicta atque vexata , impetrato edicto peremptorio , ultima haec poſtulantis vindicias , ſibique ſaltem ex Edicto *Uti poſſidetis* aſſerentis poſſeſſionem , actio intenditur . Interim optimus quiſque(quoſcumque ſive neceſſitudo,ſive amicitia, ſive Matronae ſanctiſſimae capitali ſummae exiſtimationis judicio jactatae miſericordia tetigerit) rogantur , uti frequentes periclitanti huic advocati adſtent , ac etiam veſte mutata , ſi videtur .

Atque haec actio univerſa in partes duas tribuetur : quarum prior ἐν δίκης εἰσαγωγῇ verſabitur ; qua & occaſio mantiſſae hujus , ſimulque de Sancta Reſtituta tum antiquiore tum hodierna Curae poſtremae alibi propoſitae repetuntur : altera vero ad reprehenſionum Viri ſummi maculas eluendas ſpongiam admovebit .

ACTIO PRIOR ΕΙΣΑΓΩΓΙΜΟΣ.

CAPVT I.

NARRATIO . Controverſiae ſtatus , ſimulq. neceſſitas hujus poſt finitum librum , poſtque appoſitos indices, mantiſſae, lectori exponitur .

§. I. *Auctarii hujus occaſio .*

Vere primo ſuperioris anni 1751. cum ad opus(2) damnatus medio labori ingemerem , atque Oaſim quamlibet mihi optabiliorem putarem , quam ut homo id aetatis ac valetudinis rebus ſalebroſiſſimis unaque inſuaviſſimis inſudarem ; renuntiatum mihi fuit , virum hujus aetatis longe maxi-

mum

(1) *Litem vindiciarum* intelligo , qua poſſeſſio rei , de qua controverſia eſt , a praetore petitur , auctore Aſconio ad III. Verr. Res tritior erat , quam ut monitore opus fuerit .

(2) Nihil a me verius afferri poteſt, quam me mihimet viſum ad metalla damnatum, quo tempore ad hanc de Cathedrali noſtra curam deſcendendum fuit. Sciunt non tantū collegae mei ornatiſſimi, ſed & ii omnes, quibuſcum ſermo incidit. Quid enim? Labor videbatur improbus ; idem vero & inglorius . Nam ſi famae expandere vela fuiſſet animus ; eſſe mihi jamdiu domi nata plurima , omnes amici expoſtulant , quae facili expolita negotio produci potuiſſent : quae in tenebris opprimi conqueruntur , dum aliud ex alio me ab iis depromendis avocat , ac porro avocabit . Nec enim finis ullus .

Digitized by Google

mum [de cujus infinita eruditione, alacritate ingenii prope divina, rebus geſtis, dignitate primaria, ceteriſque laudibus, ſatius eſt a me aliquid inferne (3) allini, quam viatorem in ingreſſu itineris detineri] virum hunc tantum, inquam, mihique in quo caput eſt (4) amiciſſimum, Joſephum dico Aſſemanum, hoc a ſe impetrari ſtuviſſe, ut Eccleſiae Neap. Hebdomadariis de primatu (5) cum ſuo Capitulo contendentibus auxilio veniret, meoſque pro Capitulo qualeſcumque conatus comprimeret. Id vero paullo poſt etiam ipſius viri ſummi in hanc regiam urbem adventu comprobatum fuit. Qui, tametſi mecum, dum nos mutuo ſaepe inviſeremus, ne verbum quidem de

(3) *Joſephi Aſſemani laudes ſummatim expoſitae.*

Ne ſingulis paene verſibus, quoties hic Noſter mihi nominandus erit, cogar elogia intexere, eaque, uti moris eſt, variare, ut idem modo *Vir ſummus, Eruditiſſimus, Incomparabilis*, modo aliis juſtiſſimis laudibus a me donetur; malui ſemel in hoc ipſo hujus auctarii veſtibulo defungi hoc officio: idq. ea quoq. de cauſa, ut non tantum apud Neapolitanos homines (qui vix quidquam a me ſaepius quam Aſſemani laudes audiunt) ſed & apud exteros, qualecumq. meum de hoc viro tanto judicium in omne futurum tempus ſit teſtatiſſimum.

Ac primum mira & incredibilis Joſephi Aſſemani eruditio, praeterquam quod apud orbem litterarium univerſum ingentem ſui admirationem concivit; tot ejus ſcriptis egregiis declaratur, quot alius vix legere facili negotio quiverit. Quae omnia in unum coacta volupe mihi fuit apud ipſum Aſſemanum anno ſuperiore contemplari: quae ſcil. in id Romà attulerat, ut ea Regi noſtro Auguſtiſſimo, Joſephi noſtri maximo aeſtimatori, donum daret. Quorum aſpectu perculſus obſtupui. Taceo infinitam linguarum Orientis ſimulque Europae plurimarum penitiorem notitiam, hiſtoriae vero & antiquitatis miram cognitionem.

Idem vi tanta ingenii pollet, ut de rebus abſtruſiſſimis ea pernicitate ſcribat, cui vix manus obſequatur. Ludum ei dixeris quidquid aliis impeditiſſimum fuerit.

Jam vero quis potis eſt res ab eo ſtrenue ac praeclare geſtas enumerare? Plurimas pro Romana Eccleſia juſſu maximorum Pontificum, quibus omnibus intime carus fuit, navigationes atque peregrinationes ſuſcepit, quibus plurimas Orientis partes haud ſemel obivit. Harum ultimà Nationale totius Eccleſiae Maroniticae Concilium in Phoenice Apoſtolicus legatus celebravit; quo eam ordinavit eccleſiam. Bibliothecam Vaticanam opimis & immenſis ex oriente toto detractis ſpoliis Syrorum, Arabicorum, Graecorum codicum Mss. locupletavit: cui bibliothecae proinde merito poſt Carolum Majellum Archiep. Emiſſenum (qui hujus divino ingenio, ipſe eruditiſſimus & virorum acerrimus aeſtimator, mire capiebatur) praefectus fuit. In Alma Urbe tanta ſemper auctoritate floruit, ut nihil unquam ad orientales ritus aut ſacras expeditiones pertinens hoc Noſtro inaudito gereretur. Verum non id agimus ut Aſſemani rerum commentarium alieno loco infarciamus.

Jure ergo ac merito abhinc plures annos Capituli Vaticani toto orbe primarii Canonicus, itemq. Vaticanae Bibliothecae praefectus eſt: ad quam praefecturam numquam niſi eruditiſſimo cuiq. aditus patuit: a qua viciſſim pluribus viris eximiis ad ſacram Purpuram proximus aditus fuit. Nec Romae tantum, ſed vix ullus noti orbis angulus eſt, quem non hujus fama compleverit. De Neapoli vero quid dicam? In oculis eſt apud omnes, in primis apud Regem litterarum amantiſſimum, qui hunc ſibi ſuum hiſtoriographum deſignavit. Haec ſatis ſit primoribus attigiſſe labris; ne forte hic etiam vetus illud ac probatiſſimum *Ne quid nimis* transgrediar.

(4) Hoc vero mihi laudi adſcribo maximae, quod ejus interiore amicitia hunc ſextum & vigeſimum annum fruar. Nam cum anno ſaeculari 1725. Romam veniſſem, Archiepiſcopo Carolo Majello, viro doctiſſimo atque ſanctiſſimo (cujus modo Adnot. ſuperiore feci mentionem) conciliatore, in Aſſemani familiaritatem adrepſi, fotam communi menſa & hoſpitio, quo ipſe tunc Romae per duos menſes cum Aſſemano apud Majellum utebar; ac deinde eo itinere confirmatam, quo uterq. noſtrum Roma Neapolim profecti fuimus. Neque ab illo tempore aut de ejus in me amore quidquam, aut de mea in illum reverentia deceſſit. Nunc quoque, cum ſic fronte adverſa (etſi diſpari gradu) ſtamus, nolim de ullo prorſus frigiuſculo ſuſpiceris. Extremo anni 1751. Decembre ad me Noſter litteras humanitatis pleniſſimas dedit, quibus qua par erat obſervantia reſpondi. Nec enim ob haſce litterarias altercationes aut ego (qui primus impetor) aut, ſat ſcio, ille, animos unquam offenſos ſervabimus. Jurgamur lingua: iidem gerimus pacata praecordia.

(5) De noſtrorum Hebdomadariorum aemulo Canonicis ingenio, & eorumdem ingentibus molitionibus dictum eſt ſatis in Diſſertat. Hiſtorica in Partis II. prologo ſect. 2. pag. 90. & ſeq. ac praecipue tota Adnot. 2.

de ſuo conſilio commutaſſet; tamen eidem de ea commentatione ſua jam tum affecta in virorum eruditorum conventibus multus quotidie ſermo erat. Atque ex iis colloquiis hoc etiam perſpicue apparuit, quidquid foliorum opuſculi hujus [hujus, inquam, *De Cathedrali Neap. ſemper unica*] ex prelis emitteretur, ad eum prius, quam in manus meas [prope dixerim] perveniſſe: a ſe perſecta fuiſſe omnia, eaque in numerato haberi. Sane his intellectis, prope ab eo fuit, ut quidquid plagularum ad eum diem formis impreſſum fuiſſet, id omne voracibus flammis extinguerem. Norunt hoc ampliſſimi Collegae mei, & ex interioribus amicis nonnulli. Quae enim viribus meis imbecillimis eum Herculeis viri tanti lacertis ſperanda eſſet aequa commiſſio? Itaq. ſuperioris anni 1751. aeſtate tota, ac parte autumni cum graviter aegrotaſſem; parum in hoc opere proceſſum fuit. Sed tandem exeunte autumno ubi me paullum recreaſſem; promovi Apolline laevo aliquid, ac tandem in ipſo anni ſuperioris exitu perventum eo fuerat, ut abſoluto jam operi adnecti inciperent Indices: cum ecce ineunte hoc ipſo anno 1752. urbe tota diſſipari rumores audio, quibus non tantum victus ſed plane proſtratus ab adverſario fortiſſimo deplorarer. Jam enim aliquot tomi alterius Aſſemanici exempla per hominum volitare manus; jamque omnes, uti fit, neglectis ceteris operis praeſtantiſſimi partibus, eum unice locum conquirere, qui a capitis XI. initio ad totam ſect. XXXVIII. h. e. a p. 272. ad 374. patet (qui locus tam amplus eſt, ut ipſe per ſe queat juſtum volumen aequare) quo loco opuſculi mei confutatio abſolutiſſima continetur. Ego contra cum in ſordibus & ſqualore verſarer; ſero tandem hoc obtinere ab amicis potui, ut breviſſimi temporis uſuram tomi ejus impetrarem, eum eteroqui propediem ab auctore clariſſimo dono accepturus, qui & tomum I. aeſtate proxima praeſens dono dederat. Habes hujus occaſionem auctarii.

§. 2. *Neapolitanae multitudinis de ea accuſatione ſententia.*

Nunc antequam ad ſingulas operis mei reprehenſiones eluendas deſcendo; prius quid de adverſarii noſtri accuſatione univerſa eruditorum hujus urbis plerique cenſuerint, quodque egomet de ea praejudicium anteceperim (ſic enim malo, quam id meditatum judicium dicere) paucis exponam. A Neapolitanis ut ordiar; eorum pleriſque venit in mentem Horatianum illud accinere, *Nunc non erat his locus*. Nam quid rogo attinebat, in eo opere quod inſcribitur (6) *Scriptores Ital. hiſtoriae*; quodque re ipſa difficultates hiſtoriae Italicae ſequioris aevi praecipuas egregie enodatas exhibet, tam amplam obſcuri & exigui operis confutationem inſerere? quis umquam *Stephaniam* Neapolitanam vel de nomine audierat, ut tam operoſa de eo concertatio inſtitueretur, imo tam cruenta commiſſio induceretur in caveam? Hoc quidem certe miraculo apud noſtros homines fuit.

Diceret aliquis, ne mihi quidem licuiſſe tam craſſum opus de eodem tenui argumento pertexere. Verum prompta erat eorumdem Neapolitanorum reſponſio. Nam primum reponunt, opuſculum meum nondum auras vitales carpſiſſe. Cur nondum nato eliduntur fauces? Deinde me invitum, ac diutiſſime reluctantem, ac vix tandem conviciis quotidianis edomitum, *demiſiſſe aures ut iniquae mentis aſellum*. Hoc ſane totum meae repugnationis diuturnae negotium

Et otioſa credidit Neapolis,
Et omne vicinum oppidum.

Ad ultimum quo dedi manus? nempe ut me juxta omneſque collegas meos ab injuſtis Hebdomadariorum noſtrorum [quos deſervire Canonicis natos, nunc affectare regnum jam omnes norunt] invaſionibus, ſi qua poſſem defenderem. Poſſem ne in eo videri nimius? Itaque ut paucis rem abſolvam; Neapolitanis hominibus non potuit non admirationi eſſe viri ſummi (7) facilitas, qui nulla de cauſa (quantum quidem appa-

(6) Integra inſcriptio talis eſt: *Italicae hiſtoriae ſcriptores ex biblioth. Vatic. aliarumq. Mſſ. codicib. Collegit & illuſtravit Joſeph Simonius Aſſemanus ejuſd. Vatic. biblioth. praefectus & Vatic. baſil. Canonicus . . Tomus II. De rebus Neapolitanis & Siculis* &c. Romae an. 1751.

(7) Facilitas viri humaniſſimi, quam propè certam dixerim; tametſi perſpecta eſt omnibus qui

appareat) ſtylum noſtris Hebdomadariis attemperaverit. Niſi vero cauſa viro ſummo haec fuit, quod viris fortibus habeatur glorioſiſſimum, iis ferre ſuppetias, quos fortiori ſuccumbere animadverterint. Haec vulgo alii.

§. 3. *Qualecumque meum de eadem oppugnatione judicium.*

Ad me vero quod attinet; etſi nihil a me temere pronuntiari cupio; tamen qui unus e multis ſim, haud ſatis in me ſentio virium, ut a multitudinis judicio vehementer diſcedam: maxime qui animadverterim haec a viro maximo non ex animi ſui ſententia, verum dicis cauſa fuiſſe perſcripta: Nam ni ita eſſet; cur eum eo ventum fuit, ut meis rationibus reſponderet, quibus Stephaniam in ea, quae nunc S. Reſtituta vocatur, poſueram; cur inquam eas rationes pleraſque aliorſum deflecteret, atque obſcuraret? Cur, cum in fine concertationis, ineunte ſectione XXXVII. dictaret definitivam ſententiam, cur, inquam, initio pag. 371. ipſos etiā Joannem Cimeliarcham, & chronographum S. Mariae de Principio (ambos profeſſos atq. acerrimos conjuratos meos) ita pro ſe ſtare jactaret, ut qui id non agnoſcant, eos *in luce meridiana oculos clauſiſſe* pronuntiet? Proh Superi, veſtram fidem! Poterat-ne iſtiusmodi ſatis ſerio dictari ſententia? Adhaec cur Achillem ipſum rationum mearum prorſus declinavit? Certe enim tria ineluctabilia argumenta ſecuritate maxima ae ſuſpenſo pede tranſiluit: illa, inquam, quae ex baptiſterio Vincentiano, Xenodochio Athanaſiano, & ex Turri campanaria Petri petuntur: quibus non tantum Stephaniam in hodierna S. Reſtituta fuiſſe, tam certo demonſtratur, ut obſiſti argumentis iis nulla prorſus tergiverſatione liceat; ſed & ex iisdem tota praeterea ejuſdem Stephaniae longitudo ac latitudo atque partes radio deſcribuntur, oculis fidelibus in rem praeſentem cognoſcendae. Id vero is potiſſimum facit, cui totum Anteloquium (8) meum patuit, cujus & paginas omnes citat: quo in Anteloquio ii tres Achilles ἐν προμάχοισι μάχονται. Atque has omnes viri eruditiſſimi tranquillas ſecuritates Actione altera ſuis quaſque locis notabimus.

Ergo in ea tota reprehenſione Vir incomparabilis non ex animo loquitur, ſed oſtendere voluit, quantum valeret ingenio, quo ſomnia Hebdomadariorum probabilia redderet, contra vero res noſtras exploratiſſimas, ſic quaſi incredibiles & abſurdas traduceret.

Huc etiam illud pertinet, quod in hac ſcri-

qui eum norunt, in hoc ipſo opere perſentiſcitur. Nam non ceteros tantum, quoſcumq. nominat, non ſine prolixo laudum commeatu dimittit; ſed & me ipſum, quem adoritur, ingentibus praeconiis onuſtum facit: pro quo grates ingentes ago. Niſi quod cum ea ornamenta tam puſillo mihi parum convenire animadverterem; cogor cum Regum ſanctiſſimo cauſari illud, *Non poſſum ſic armatus incedere*.

(8) Quia Anteloquii mei partes priores duas [nam eae tantum ad hanc pertinent cauſam: imo eae tantum, dum haec ſcribo, in lucem prodierunt: nam cetera ad ultimum imprimenda reſervavi] Aſſemanus viderit, legeritque, non eſt dubium. Eum vide pag. 371. verſu ſexto ante finem, ubi ex eo Anteloquio [quod ſemper *Appendicem* vocat] locum quam longiſſimum recitat. Item pag. 372. in ſubjecta nota alterum locum ex me adſcribit, qui pag. XV. Anteloquii mei exſtat. Ejuſdem etiam Anteloquii locus ab Aſſemano indicatur pag. 365. v. 3. Ac paſſim ex meo Anteloquio (quod ſemper *Appendicem* appellat) loca aut integra ponit, aut tantum indicat.

Illud vero ne miretur lector, quod meum Anteloquium ab Aſſemano conſueverit *Appendix* vocari: nam qui operis mei folia nondum conglutinata, ſed tantum diſſoluta ad manus habuiſſet, cum praeterea ex Anteloquii lectione comperiſſet, illud operi jam ſcripto acceſſiſſe; ad Appendicem pertinere illud putavit, ac partem Appendicis eſſe. Ex eo inquam forſitan factum, ut ſemper illud nomine Appendicis donaverit. Interim lectorem rogo, ut quoties paginas meas notis numerorum Romanis deſignatas ab Aſſemano cernit (nam meminí, alicubi eas paginas ab illo notis Romanis citari) eas in praevio Anteloquio quaerendas, non vero in Appendice poſtliminari, ſciat. Sed & tunc quoque, cum ex Appendice paginas numeris Arabicis citat; lector ad Anteloquii paginas notis Romanis praenotatas recurrit. Uno verbo, quoties ille Appendicem laudat, ibi lector Anteloquium petat.

ſcriptione univerſa paſſim in me dicta (9) amarulenta jactet, profeſſae amicitiae [de qua Adnor. 4. dictum fuit, quamque ipſemet millies in ſuo hoc ſcripto palam profitetur] parum convenientia. Hoccine vir amiciſſimus admiſiſſet, niſi pro certo habuiſſet, me intellecturum, ſe parumper ſcaenae ſervire; ac niſi certo conſtaret, nihil prorſus incidiſſe, cur ex conſueta in me benevolentia & familiaritate decederet? Poſtremo eo res tota redit, ut hanc concertationem univerſam ad quoddam cauſidicinae genus Noſter retulerit, ubi ſcil. liceat paulliſper ex animi ſui (10) ſententia decedere, tantiſper certe, dum cauſae ſerviatur; imo ubi adverſarum partium patroni inter ſeſe digladiantur, ſed amiciſſimis animis, vel tum etiam cum infenſa dicacitate jurgantur. Hoc totum iis dictum volo, qui me de Aſſemani amicitia ſaepe gloriatum norunt; ne porro agnitis illius amare dictis, vel minimum frigus interveniſſe ſuſpicentur; imo potius ut cauſidicinam nunc agi putent. Quam ego quoque in hac defenſione imitatus, petitis e foro (11) locutionibus interdum induſi; tamquam ſi ſcil. cum patrono ſplendidiſſimo ignobilis rabula ſive quotidianus latrator agerem.

§. 4. *Specioſis Aſſemani excuſationibus in occurſum proceditur.*

Scio quid his Aſſemanus noſter ſit reſponſurus. Nempe reponet, numquam ſibi veniſſe in mentem, ſive Canonicos laedere, ſive afflictam Hebdomadariorum cauſam erigere. Quippe, ſi id ſibi conſilii fuiſſet, ſe non tam de Cathedralis *materialis* quam de *formalis* duplicitate docenda fuiſſe laboraturum. Nunc unicam *formalem* admittit. Ac ſane eſt quidam Aſſemani (12) locus, qui id nos credere jubet.

Accedit & illa cauſatio, quod materiales ipſas Cathedrales Aſſemanus ita duplicat, non ut eodem tempore duae fuerint, ſed ut una alteri ſucceſſerit. Hoc enim pluries tota ſect. XXXVIII. profitetur: in cujus fine haec verba poſuit: *Nos dicimus, EXCLUSA SIMULTANEA Cathedralis DUPLICITATE* [quam admiſerant Hebdomadariorum patroni, Canonicis in rerum ſumma prae Aſſemano benigniores] *Sanctam Reſtitutam* [hodiernam intelligit, quam tantum a Conſtantini tempore uſque ad Stephanum I. auctorem Stephaniae, fuiſſe Cathedralem, ſuadere cupit] *Stephaniae* (illi chimaericae, in Cruce hodierna ſomniatae) *dignitatem Cathedralis ceſſiſſe*.

Habes excuſationes quavis accuſatione deteriores. Priori reſpondeo, ipſum quidem nunc ſatis habuiſſe fundamenta aedificii jacere: ceterum quae fundamentis hiſce in Hebdomadariorum gratiam, & dedecus Canonicorum inaedificanda reſtant, ea ſive ſibimet in aliud tempus occaſione data reſervaſſe, ſive ſaltem aliis id perfecturis lampadem tradidiſſe. Nam vide, quaeſo, quid Aſſemanicis fundamentis ſuperſtructum iri provideam. S. Athanaſius IX. ſaeculi epiſcopus in Stephaniâ conſtituit (teſte vitâ Athanaſii) *Sacerdotes Hebdomadarios* quotidie Miſſam publicam celebraturos. Hos quidem *Sacerdotes Hebdomadarios* eſſe ipſiſſimos hodiernos Canonicos, ego in Diſſertationis Parte II. tam certo demonſtravi, ut de eo dubitare ſtultiſſimum fuerit. Sane ſi quidem Aſſemanus in tomo tertio jam mox prodituro hoſce Athana-

Tt 2 ſianos

(9) Vt quod meam *inconſtantiam* tertio quoque verſu deridet: quod me cavillatur *Aethiopi dealbando* inſudare: quod me *arundineis fulcris ſuſtentare meam opinionem*, objectat palam: quaeque cetera uti falſe, ſic parum aeque ab eo in me jactata, ipſe in Parte altera ſuis locis pro mea facultate retundam.

(10) Pluries hoc ab illo graviſſimo cauſarum patrono Card. de Luca reperitur ſcriptum, ſaepe hoc affirmante, ac licitum faciente advocatis in materia juris in utramque partem diſputare, ac modo hoc, modo contrarium defendere, pro ratione cauſarum quae ad eos deferuntur; & a ſe id paſſim factitatum teſtante. Neque id nunc agimus, quatenus id honeſtum ſit, aut ſecus. Verum quin id ſibi paſſim licere cauſidici ſinant, non eſt dubium.

(11) Non tantum ſcil. in titulo, quem huic auctario propoſitum vides, ſed & paſſim alibi, quoties e foro petitas locutiones uſurpare in mentem venit.

(12) Vt cum pag. 373. Sect. XXXVIII. v. 11. *DUALITATEM*, inquit, *Capituli, & Epiſcopi Graeci Latinique in urbe Neapolitana pernego.*

Digitized by Google

ſanos Hebdomadarios pro Canonicis hodiernis, ſicuti par eſt, habuerit, plane nobiſcum facit. At ſicuti ſe dant initia, magnopere vereor, ut in hoc potiſſimo cauſae praeſidio Hebdomadarios hodiernos ſit deſerturus. Imo non temere auguror, Aſſemanum tomo tertio [quem magna ex parte excuſum, brevi evulgandum ajunt] univerſam hodiernorum Hebdomadariorum cauſam fore pauciſſimis verbis egregie peroraturum in hunc modum. Nam quia S. Athanaſii acta in tomū III. facile incident; ibi, credo, Noſter opportuniſſimam occaſionem nactus, hodiernos Hebdomadarios ab illis Athanaſianis propagatos docebit. Quod ſi ille adm.ſerit; quis tunc porro de duplicitate *formalis cathedralis* dubitaverit? Nam Stephaniae [quam in Cruce hodierna Aſſemanus poſuit] S. Athanaſius hodiernos Hebdomadarios tamquam miniſtros praecipuos [ſi nimirum adverſariis credatur] incardinavit. Quandoquidem autem negari non poteſt, quin τὸ τί ἦν εἶναι (*quod quid eſſe*) ſeu τὸ εἰδικὸν (*formale*) Cathedralium (13) ex earum primariis miniſtris ſub Epiſcopo Cathedralem ſedem repraeſentantibus conſtituatur, in iiſque unice conſiſtat; jam qui Stephaniam in Cruce hodiernae Cathedralis eo conſilio ponunt, ut ei cathedrali praeter Canonicos [utique legitimos atque primarios miniſtros] etiam hodiernos Hebdomadarios tamquam aeque praecipuos affigant; quid aliud profecto moliuntur, niſi ut formalis eccleſiae cathedralis duplicitatem chimaericam adſtruant; hoc eſt uti ſponſae legitimae exteram alteram, aemulam atque rixoſam ſuperinducant.

Verum quid dico, aemulos Canonicis Hebdomadarios [ſi modo hi hodierni ab Athanaſio prodierint] evaſuros? Ajo futuros illico ſuperiores. Nam ut ad Aſſemani jam poſteriorem cauſationem deveniam; quia Hebdomadariorum patroni ab hinc plures annos, duas ſimul Cathedrales adſtruxerunt, & in una Canonicos, in altera Hebdomadarios hodiernos cardinaverunt; plane aequiparatis utriſque, ſe paullo ſaltem minores erga Canonicos praebuerunt. At quia ex Aſſemani mente, ex quo Stephania illa Commentitia in hodierna Cruce exſtitit, jam tum hodierna S. Reſtituta deſiit Cathedralis eſſe; ex eo ſi minus ipſe, at Hebdomadariorum cauſidici protinus inferent, hodiernis Hebdomadariis [quos nim. ab Athanaſio illi commentitiae Stephaniae incardinatos fuiſſe nugantur] partes priores eſſe deferendas: contra vero Canonicis, qui in hodierna S. Reſtituta [quam jure cathedratico ſpoliatam vult Aſſemanus] ſuas ſibi res ſejunctas haberent, vix ſecundas eſſe relinquendas. Vide quaeſo quo Aſſemanicae poſitiones tendant. Nempe ova peperit, quae ſi minus ipſe, at certe Hebdomadariorum advocati fotu ſuo excluſuri procedant.

Nec tamen haec eo dico, quaſi quidquam ab iſtis novis molitionibus periculi impendeat; apud eos certe qui noſtra legent; cum ex toto opuſculo meo certo certius ſit, non tantum Stephaniam in hodierna S. Reſtituta fuiſſe, verum etiam Athanaſianos illos (14) *Hebdomadarios* fuiſſe ipſiſſimos hodiernos Canonicos: [illegible] vero Hebdomadarios hodiernos ha[illegible] eſſe quadringentis annis antiquiores. [illegible] dem meridie ut clariora e[illegible] ſert. Par. II. effecimus. Ia[illegible] tum ab adverſariis noſtris ſive [illegible], ſive aperta vi & clamoribus agatur, ut tandem ſua paradoxa imperitae la[illegible]

(13) Hoc millies a me in Diſſertationis Par. II. oſtenſum. Et tamen ignoro quid [illegible], quod in Aſſemano pag. 373. v. 4. Capitula ſive ſingularitatem ſive duplicitatem non ad *formale* (quod in ſolo epiſcopo jubet conſiſtere) ſed ad *materiale* Cathedralis pertinere docet his verbis: *Qui vel materialis cathedralis* (*i. e. Capituli Graeci Latinique*) *vel etiam formalis* [*h. e. epiſcopi utriuſque ritus & ritus*] *duplicitatem adſtruunt*. Ad quae verba cohorrui. Nam quam in partem hoc accipiat, nondum plane dec[illegible] ſit tamen hoc etiam ſerm[illegible], quorſum [illegible] evaſurum, vereor. Sed nolo eſſe temere [illegible]ax.

(14) Videatur Diſſertationis pars altera c[illegible] pag. 122. & ſeq. Sed & eod. capite oſten[illegible] mis monumentis fuit, hodiernos H[illegible] adeo Athanaſianos eſſe non poſſe, ut n[illegible] quadringentos paullo plus annos eſſe in rerum natura coeperint.

tudini ſuadeantur. Mitto jam quod ſibi non temere pollicentur, ſeſe vel ſi rationibus jugulentur, unâ tamen Aſſemani viri ſummi auctoritate fortiſſimum quemque alium fracturos eſſe. Ex his igitur vides, quae tanta neceſſitas urſerit, ut huic operi jam finito hoc auctarium ab ſene cauſario & reluctante adjungeretur.

§. 5. *Defenſionem noſtram operi adjunctam, quam ſeorſum emiſſam, futuram fuiſſe opportuniorem. Defenſionis partitio.*

Porro hanc meam defenſionem eo breviorem mihi proceſſuram auguror, quod ea cum ad hujus ipſius libri, de quo inter me & fortiſſimum athletam diſceptatio eſt, calcem adnectatur; facile mihi futurum ſit, ſi non omnibus, at certe pleriſque in locis ad ipſum hunc librum lectorem rejicere, ejuſque paginas deſignare; nec futurum ſit opus me longis reſponſionibus, unaque lectorem defatigare. Idque tum mihi, tum ipſi lectori opportunum, perque jucundum erit: mihi ne fallere haec lecturos credar; lectori, ut ipſimet in rem praeſentem judicium, a qua nimirum parte ſtet veritas, integrum permittatur.

Rei vero univerſae hoc ordine ſatagam. In hac Actione priore primum quidem toto ſequenti capite Achillem, de quo modo monebam, adverſario ſtrenuiſſimo objiciam [quo Achille fretus ſpero me victoriam ἀναιμωτὶ conſeeuturum] mox ſequentibus capitibus duplicem Sanctam Reſtitutam climationem tradam; ſimulque duo argumenta nova, adhuc intacta, ex occaſione proponam. Quo perfunctus levi certamine, tum demum in Actione alterâ per tota illa quatuordecim chartae typographicae folia quibus impetor [totidem enim caput illud XI. Aſſemanicum continet) citato gradu procurram, ſiquâ forte perſequi reliquias belli detur. Benignum vero lectorem enixe obſecro, uti cum meae defenſionis capitibus ſingulis loca ipſa Aſſemani a me indicata conjungere velit; atque ita demum de unaquaque re ferat ipſe judicium.

CAPUT II.
CONFIRMATIO.

Argumenta ineluctabilia tria (quibus de eo, quod Stephania in hodierna S. Reſtituta fuerit, non tantum vel nolenti eripitur potenter aſſenſio, verum etiam hoc ipſum permittitur oculorum judicio) indicantur tantum: ad loca interim libri hujus, quibus id luculenter agitur, remiſſo lectore.

Etiam, atque etiam viros humaniſſimos, in quorum haec manus incident, rogo ut Anteloquii illius, quod poſt Dedicationem proſtat, partes tantum priores duas omnino percurrere velit. Nam Parte I. Synopſin argumentorum reperiet: cujus Synopſeos Sect. I. §. I. a pag. IV. ad XI. Stephaniae partes extremas duas [nempe apſidem & atrium] ſic hodiernae S. Reſtitutae congruere ad oculum demonſtratur, nihil ut evidentius eſſe queat. Nempe S. Reſtitutae apſis hodierna ſic cum Baptiſterio S. Johannis ad Fontem hodie dum copulatur, ſicuti tempore chronographi S. Mariae de Principio [qui ſtante adhuc Stephania ſcripſit] id ipſum S. Joannis ad Fontem ſacellum tunc tribunae *Stephaniae* adhuc ſtantis [cujus quidem nominatim meminit] proxime adhaeſiſſe narratur.

Jam vero ſi hodiernae S. Reſtitutae aſſignandum ſit forte atrium, hoc ſine dubio in loco hodierni Theſauri S. Januarii fuerit oportet. Atqui in eodem Theſauri loco Atrium *Stephaniae* veteris certo certius fuit. Qui ſcis? inquies. Quia Athanaſianum Xenodochium [quod atrio Stephaniae inaedificatum fuiſſe Joannes diac. in Athanaſio memorat] ibi fuiſſe, ubi nunc Theſaurus S. Januarii eſt, ex Eugenii IV. diplomate [quod pag. 283. integrum exhibui] demonſtratur: quo diplomate S. Athanaſii Xenodochium Hoſpitali Adnuntiatae conceſſum fuit; ab ead. vero Adnuntiata poſtmodum Civitati Neap. [aedificaturae Theſaurum] in emphyteuſim datum fuit. Haec quidem in Anteloquio a pag. IV. ad XI. luculenter & copioſe deducta reperies: quae hic recoquere putidiſſimum fuerit.

Parte vero II. Ichnographiam ejuſdem Stephaniae, cum hodierna S. Reſtituta congruen-

Digitized by Google

gruentem, non ad libitum confictam, ſed qualem revera fuiſſe oportuit, adumbratam, oculis uſurpare poteris: quam ductu Turris Campanariae [olim a Petro Archiep. exſtructae] deſcripſimus: cui Turri totam Stephaniae, quae hodie S.Reſtituta dicitur, adumbrationem veriſſimam plane debeo.

Atqui ad haec ne verbum quidem Aſſemanus doctiſſimus: tametſi Anteloquium Diſſertationi praevium [uti modo in Adnot.8. dixi] legerit univerſum. Itaque cum argumenta tria periculoſiſſima cautiſſimo ſilentio praetervehatur; non poteſt non eo ſilentio palmam Stephaniae in hodierna S. Reſtituta ſuperſtiti ultro concedere; pro quo grates ingentes ago.

Ac de Turri quidem Campanaria & hujus ductu deſcripta Ichnographia nullum plane ne leve quidem exſtat in Aſſemani accuſatione tota veſtigium: at Atrium & Baptiſterium Vincentianum memorat quidem, ſed verſibus admodum tribus, quibus vim totam argumenti diſſimulat, & prorſus aliorſum rem accipit atque deflectit. De quo inferne (15) judicium lectoris requiro.

CAP. III.

Objectio de S. Reſtituta (quam Vita Athanaſiana diverſam a Stephania facit) exploditur. De S.Reſtituta & Stephania curae ultimae.

Hoc totum breviter in Anteloquio praeſtitimus Par. I. ſect.3. pag.XV. & XVI. ubi & longiora loca hujus *de Cathed. unica* Diſſertationis indicantur, in quibus id copioſius agitur. Nihil igitur opus, ut crambe repetitâ mihi juxta ac lectori meo faſtidium creem. Summa tamen eo redit. Ex dictis in Diſſertationis Parte I. ac potiſſimum in Anteloquii Parte I. hoc, quod Stephania in hodierna S. Reſtituta fuerit, eſt, ut ille ait, *Vero verius*. Cum vero id ſit exploratiſſimum; cur ergo Vita Athanaſii longior Stephaniam a Sancta Reſtituta diſcrevit? cujus vitae locum vide in Anteloquio pag. XV. Reſpondi pluries, iterumque reſpondeo, non potuiſſe in ea vita ab hodierna S. Reſtituta [quam eſſe ipſiſſimam Stephaniam multo evidentius eſt, quam quae vulgo a geometris demonſtrantur] Stephaniam diſcriminari; quia hoc fuiſſet Stephaniam a ſe ipſa diſpeſcere. Quis ergo non videt, antiquiorem aliam Sanctam Reſtitutam, ab ea quae nunc eo nomine deſignatur diverſam, olim neceſſario exſtitiſſe; idque [vel ſi cetera ejus antiquioris eccleſiae teſtimonia deſint] ex hoc tantum vitae Athanaſianae loco abunde probari? Nunc vero illius Sanctae Reſtitutae prioris tum plures alios teſtes luculentos habemus [a me in Parte I. Diſſertationis productos] tum in primis chronographum S. M. de Principio, ſaeculi XII. auctorem [cujus loca vide Par. I. cap. VI. pag. 67. & pag. 190.] & vitam B. Nicolai Eremitae paullo ante novae Cathedralis hodiernae encaenia ſcriptam, de qua vide eod. cap. VI. pag. 73.

Porro de hac eadem S. Reſtituta priore locum Joannis diac. [celebrem illum ſcilicet: *Aſſerentibus multis*, *quod* baſilica a Conſtantino M. facta, non alia quam *Sancta Reſtituta fuiſſet*] eſſe capiendum, oſtendi in Diſſertat. Par. I. pag. 10. 11. Quam ipſam eccleſiam etiam vita Athanaſii longior a Conſtantino factam tradit.

Et quidem hi duo ſcriptores etſi valent ad oſtendendum fuiſſe quamdam vetuſtiorem Sanctam Reſtitutam ab hodierna S.Reſtituta [quae vera Stephania fuit] diverſam; tamen haud pro certo affirmant, priorem Sanctam Reſtitutam fuiſſe illam ipſam baſilicam Neapoli a Conſtantino M. conſtructam, cujus vita Sylveſtri meminit; quandoquidem Joannis diaconi τὸ *Aſſerentibus multis*, & vitae Athanaſianae τὸ *Ut fertur*, probabilitatem tantum, non item exploratam certitudinem pariunt.

At

(15) Nempe pag. 365. ver.3. dumtaxat verſibus tribus violentiſſimam Achillis impreſſionem ſibi viſus eſt levi corporis inclinatione vitaſſe. Qui ubi duobus verbis argumenta mea ingentia ac prorſus inſolubilia, ab *Apſide* & *Atrio* petita, ex *Appendice* mea (ſic enim ſemper transnominat *Anteloquium*) repetiviſſet; totidem incitis ſibi viſus eſt gigantes ſtraviſſe duos. *Congruunt quidem*, inquit, *Sanctae Reſtitutae ... ſed utraque extrema pars ad Stephaniam nullatenus pertinet*. Confer mea lector (quanti enim laboris eſt?) in Anteloquio a pag. IV. ad XI. ſimulque Aſſemaniana verſuum duorum ſemis reſponſa (pag. 365. verſu 3.) & in rem praeſentem tu judica.

At poſtremo auctor Blanchiniani epiſcopor. Neapolitanor. Catalogi [ſaeculo X. ineunte ſcripti] id prorſus affirmate tradidit verbis hiſce : *Sub quo* [Zoſimo illo, qui Magni Conſtantini aequalis adſtruitur] *sancta Reſtituta* (illa omnino vetuſtior, quae poſtea ſolo aequata fuit) *a Conſtantino Imp. facta*. Qui locus a me ſero animadverſus me tandem impulit, ut inter finem Appendicis & Indicis (h.e. pag. 307.) *Curas meas poſteriores de antiquiore sancta Reſtituta* insererem : quas rogo lectorem, ut omnino legat. Iis enim lectis, plures ex Aſſemani reprehenſionibus, ſat ſcio, caſſae concident.

CAPUT IV.

Earumdem poſteriorum Curarum breviſſima ὑποτύπωσις. Quid inter me & Aſſemanum circa veteres eccleſias duas diſcrepet.

Six Eccleſiarum nomina in hac univerſa controverſia verſantur : quorum primum *Conſtantiniana* eſto. Nam etſi ea vox apud veteres non reperitur ; a nobis tamen ea neceſſario aſſumitur ad eam deſignandam baſilicam, quam Neapoli a Magno Conſtantino factam veteres prodiderunt. Ergo ea ſex nomina ſunt ejuſmodi. I. *Conſtantiniana*. II. *Eccleſia Salvatoris*. III. *Stephania*. IV. *Sancta Reſtituta antiquior*, cujus chronicon S. M. de Princ. & vita B. Nicolai Erem. meminerunt : quam etiam Joan. diac. & catalogus Blanchinianus, itemque Vita fuſior Athanaſii memoraverant. V. *Sancta Reſtituta hodierna*. VI. *Hodierna Cathedralis* ſub nomine S. Mariae Aſſumptae.

Has equidem tota paſſim Diſſertationis Parte I. ad tres tantum reduxeram hoc modo. *Conſtantiniana*, *Eccleſia Salvatoris*, *Stephania*, & *hodierna S. Reſtituta*, quatuor ſunt ejuſdem baſilicae, diverſis temporibus variatae, nomina ſucceſſiva. Nam I. ubi *Conſtantiniana*, ſive *Eccleſia Salvatoris* a Conſtantino M. facta fuerat, ibidem poſtea amplior *Salvatoris Eccleſia*, ſive *Stephania* a Stephano I. exſtructa fuit : quae demum per initia XIV. ſaeculi ſimul cum Martyris Reſtitutae reliquiis nomen *S. Reſtitutae* hodiernae ſibi peperit. II. Ab his vero *Sancta Reſtituta* antiquior, Stephaniae adjacens, diverſa fuit : quam in priore hypotheſi conjeceram, fuiſſe a poſteriore aliquo Conſtantino ad condendum S. Virginis corpuſculum fabrefactam : III. itemque diverſa eſt *hodierna Cathedralis* ſub regibus Andegavenſibus exſtructa.

At in *Curis poſterioribus*, quas pag. 307. ultimi codicilli loco expoſitas habes, ad tres itidem baſilicas, ſed paullo aliter, reducere malui. I. *Conſtantiniana* enim & *Sancta Reſtituta antiquior* una eademque fuit : nam principio *Conſtantiniana* forſitan dicebatur, itemque *Eccleſia Salvatoris* [plane quia ex Vulturnenſi chronico Servatori divino ſacrata fuit] at eadem aevo poſteriore (quonam tempore, incertum) invectis ex Enaria S. Reſtitutae reliquiis, *Sancta Reſtituta* dici coepit. II. *Stephania* [quam juxta hanc alteram hypotheſim non in Conſtantinianae loco, ut ante ſtatueram, ſed ab inchoato & a fundamentis Stephanus videtur ſub nomine Salvatoris feciſſe] adhaec *Salvatoris eccleſia*, itemque *hodierna S. Reſtituta* ad unam prorſus baſilicam pertinent : id quod in Anteloquii parte I. argumentis quavis geometrica demonſtratione certioribus plane obtinuimus. III. Ab his vero duabus haec *hodierna* temporum Andegavenſium *Cathedralis* diverſa eſt ; eaque eſt habenda μοναδικὰ, utpote cum nullâ ex ſuperioribus confundenda. Hic me forſitan Aſſemanus inconſtantiae arguet ; cui volupe eſt pag. 355. in mea *inconſtantia* ludos facere. At inconſtantiae hujus non me poenitet : tametſi in *Curis illis poſterioribus* priorem poſitionem non damnavi, ſed tamen in hanc poſteriorem alteram inclinatior eram. Ceterum quae eſt, rogo, iſta inconſtantia? Mihi hoc tantum demonſtrare propoſitum ab initio fuerat, nim. Stephaniam in hodierna S. Reſtituta eſſe quaerendam. Hoc vero Curae meae poſteriores adeo non mutant, ut potius id pertinacius tueantur.

Poſtremo quo pacto Aſſemanus noſter rem omnem componat, videamus. Is priorem illam *Sanctam Reſtitutam*, quam tot argumentis luce meridiana illuſtrioribus ego adſtruxeram, prorſus de medio tollit. Qua ſubla-

Digitized by Google

ſublata, reliquas quinque eccleſiarum appellationes ad templa dumtaxat duo in hunc modum reducit. Nam ſi ei credimus, *Conſtantiniana*, & *hodierna S. Reſtituta* duo ſunt ejuſdem prorſus eccleſiae nomina. Deinde cetera tria nomina in unam baſilicam, h. e. hodiernam cathedralem contrahit: in cujus cruce cum Falcone comminiſcitur, fuiſſe olim utriuſque Stephani eccleſiam [quae ſcil. tum *Eccleſia Salvatoris*, tum etiam *Stephania* dicebatur] eamdemque vero ſub regibus Andegavenſibus ſpatiis laxioribus amplificatam, evaſiſſe hodiernam Cathedralem; ita ut Stephania vetus ab hac nova Cathedrali non aliter quam ut pars minuſcula a toto differat.

CAPVT V.

Ex occaſione novi argumenta duo Stephaniae in hodierna S. Reſtituta ſtatuendae producuntur.

Haec vero novae ac prorſus inauditae Falconianae & Aſſemanicae opinionis παραδοξολογία [praeterquam quod argumentis validiſſimis tota Parte I. Diſſertationis propoſitis, & aliis in primis plane peremptoriis, quae Anteloquii Par. I. & II. in medium attulimus, jugulata fuit] adhuc rationibus hiſce duabus haudquaquam ſpernendis convellitur.

ARGVMENTVM I.

Etenim quando VI. ineunte ſaeculo Stephanus I. Eccleſiam Salvatoris ſive Stephaniam aedificavit, id haud dubie ea de cauſa fecit, quod Conſtantinianam, in qua antea cathedra epiſcopalis fuerat, artiorem animadvertiſſet, quam ut plebs Chriſtiana [quam VI. ſaeculo immane quantum amplificatam, ethniciſmo jam prope profligato, novimus] anguſtis illius finibus contineretur. Atqui ſi, ut Nobiſter vult, in hodierna S. Reſtituta vetus Conſtantiniana manet adhuc invariata (hoc enim tantum excipit, quod plurimum ex ejus longitudine detruncatum fuerit) ea Conſtantini baſilica non mediocris amplitudinis erat, haud minor certe pleriſque antiquioribus cathedralibus. Vel ſic tamen, inquis, voluit Stephanus laxiorem a'te [illegible] patefacere. Sane laudo; ſi modo ampliorem feciſſet. Nunc quam ab eo in Cruce [illegible] nae Cathedralis conſtitutam [illegible] lunt, ea ſic anguſta fuerit [illegible] hementer mirer, ſi Stephanus C[illegible]nianae (quaternis columnarum [illegible], quinis porticibus longiſſimis [illegible] porrectae: cui atrium pulcherrimum [illegible] tendebatur) ſi tantae inquam baſilicae eccleſiam macerrimam atque [illegible] ſubrogaverit, & omnino tantam, quantam dumtaxat Crux hodiernae Cat[illegible] mittere potuiſſet. De cujus [illegible] anguſtiis vide dicta in Diſſert. Part. I. pag. 17. ac praeſertim in Anteloquii Parte II. pag. XVII. & ſeq. ubi in Serſalianam Cathedralis hodiernae ichnographiam [illegible] dam. Quo loco [illegible] Cl. Serſali [illegible] creſſe) ſed artificio eos, qui Serſali [illegible] ram locavit ſuam, [illegible] texi [illegible] hodiernam Cathedralis Crucem [illegible] tibus laxiorem, quam re vera eſt, [illegible] exhibuit. Porro quantae ſint ejus Crucis anguſtiae, facile lector ex ejus ichnographiae, quam in Anteloquio pag. XVII. [illegible] ris dimenſionibus [illegible] aulam [illegible], ictu primo perſpiciet. Nec vero [illegible] Crucis fines egredi Stephano [illegible] baſilica licuiſſet, quippe cum ab [illegible] latere artaret via publica, quam Falco & Serſalius adſtruxerunt; ab ortivo vero [illegible] dine Eccleſia S. Januarii [illegible], quam eruditis Aſſemanus [illegible] ſtuaris commodi [illegible] h[illegible] S. Januarii hypogaeo metatum [illegible] putavit. Ex his igitur [illegible] quam [illegible] mens Stephanus epiſcopo fuerit, [illegible] hodiernae S. Reſtitutae (maxime [illegible] integra) lautitias cum tantis in[illegible] bus anguſtiis permutaſſet. Haec nimirum fuiſſet illa in longe deterius permutatio, quam Poeta [illegible] Il. Z. 235.

Χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι᾽ ἐννεαβοίων.

Vides [illegible] adverſariorum novas res, [illegible] optimo quanta [illegible] ma[illegible] ubi ſe explicare e difficultatibus quaerunt, in Charybdin labuntur. At contra noſtra [illegible] vere a [illegible] plano alveo haec [illegible] fluunt, modo id tantum animadvertas, omnis ante Falconem ſucceſſio temporum

creditit,

credidit; quodque illi tres mei Achilles, de quibus in Anteloquio dictum, imperioſo oculorum judicio ſubjecerunt, adumbratione veriſſima Stephaniae propoſita) modo admittas inquam, Stephaniam in hodierna S. Reſtituta fuiſſe: ceterum utràvis ex propoſitis a me ſectione ſuperiore hypotheſibus circa Conſtantinianam utaris. Nam ſi (ſecundum priorem hypotheſim) Conſtantiniana in eodem ipſo Stephaniae (h. e. hodiernae S. Reſtitutae) loco ſpatiis tamen anguſtioribus fuerat; haud injuria Stephanus eodem in loco Eccleſiam finibus laxioribus aedificavit. Sin Conſtantiniana (juxta poſteriores Curas) ea fuit, quae poſtea ob invectas S. Reſtitutae reliquias, vocari VII. ferme faeculo *Sancta Reſtituta* coepit; ea certe quia ſexto ſaeculo incapax Chriſtianae multitudinis viſa Stephano I. fuit; jure idem Stephanus de ampliore baſilica coetûs Chriſtiani capaci ſtruenda cogitavit.

ARGUMENTUM II.

Praeterea quod hodiernam S. Reſtitutam Aſſemanus illam ipſam baſilicam fuiſſe ſemper, & adhuc eſſe ſtatuit, quam Magnus Princeps IV. ineunte ſaeculo fecit, & quidem invariatam; in hoc ei non acceſſerim: primum quia difficile eſt a IV. ſaeculo ad XVIII. uſque eam fabricam perduraſſe: deinde quia ſtructurae genus, quod in hodierna S. Reſtituta [quacumque demum parte eam fabricam exploraveris] longe recentius eſt quam pro Magni illius aetate. De quo videatur Joannes Ciampinus, & quae ex eo inſerne (16) corraſimus. Poſtremo columnarum ἀσυμμετρία (de qua plura dixi in Diſſert. Par. I. pag. 27. & ſeq.) cũ Conſtantini aevo prorſus componi non poteſt. Hoc probe eruditi norunt, quibus vera Conſtantini illius opera adhuc Romae extantia quotidie oculis uſurpare licet.

At haec eadem tria adverſae opinionis incommoda, eadem inquam ipſa noſtrae ſententiae mirifice velificantur. Nobis enim [imo toti retro antiquitati] hodierna S. Reſtituta adhuc partem notabilem illius Stephaniae, quae Stephanum II. refectorem habuit, continet. Itaque quid mirum ſi ab VIII. exeunte ſaeculo (niſi vero malumus a labente undecimo: de quo imam (17) pagellae oram conſules) ad hoc XVIII. adhuc duret? Adhaec quid mirum ſi quacumque parte ejus fabrica pertentetur, nihil reperiatur, niſi aevo ſequiori con-

(16) Joannes Ciampinus is, qui in explorandis Romanis ruderibus ſacris juxta ac profanis vitam vixit, Parte I. *Veterum Monimentor.* cap. 8. perutilem operam ſtudioſis antiquitatis navavit, quo demonſtrat, *Quomodo ex ſtructura . . aedificiorum tempus argui poſſit*. Quare a regum Romanorum orſus initiis, ac deinceps liberae reip. ac poſtremo imperatorum decurſis temporibus, ita argumenti ſui ſatagit, ut ſingulis aetatibus ſua ſtructurae genera peculiaria aſſignet. Itaque pag. 70. col. 2. oſtendit, tribus ultimis Imperatorum Occidentis ſaeculis (quo ambitu medio Conſtantinus regnavit) ita aedificatum fuiſſe, ut laterum atque toſorum alterni ordines inſternerentur. Cujuſmodi ſtructurae genus in Capuanae SS. Apoſtolorum Conſtantinianae baſilicae ruderibus me ſaepe contemplatum memini; nim. ut toſorum & laterum ſtrata ſibi alternatim ſuccederent. Atqui in hodierna S. Reſtituta nihil uſquam tale conſpectum ſiſtit; ſed totum ſtructurae genus ad aetatis barbaricarum incurſionum aedificationem accedit.

(17) Illuſtriſſ. Praeſul Nic. Carminius Falconius in vita S. Januarii pag. DI. extremâ col. 1. de Stephaniae variis refectionibus ſic adnotat. *Fu edificata da Stefano I. Veſcovo circa il 510. e rifatta dal II. circa il 770. dopo 260. anni. Secondo noi, rifatta da Sergio III. Duca circa il 1033. &c.* Porro undenam Stephaniam a Duce Sergio III. refectam anno 1033. collegerit, quam vellem docuiſſet. Nam quod in fine paginae CCCCXCIII. hanc Sergianam renovationem hiſtorico penicillo ita deſcribit, ſuiſque circumſtantiis veſtit, quaſi ſi interfuiſſet; imo ſi operi praefuiſſet, *tamquam* ἐργοδιῶκται (*i maeſtri*, inquit, *furono i più illuſtri di quell' età, e i dipintori e i ſtatuarj i più eccellenti. Non ſi badò a ſpeſa*: & quae in Romanenſium narrationum morem porro exſequitur) id totum haud majorem meretur fidem, quam cetera Vitae illius portentoſiſſimae.

Nihilo plus id Aſſemanus docuit ſect. XXIV. pag. 331. 332. ubi hanc Falconii opinionem retulit. Itaque narrationi huic (quam mihi praeſertim commodiſſimam videam) etſi non praefracte repugno (nec enim id nunc agimus) numquam tamen ſine documentis aſſentiar. Nec enim nummus ille a Falconio allatus quidquam cum renovatione baſilicae commune habet.

Digitized by Google

conveniens? Poſtremo quis de ἀσυμμετρίᾳ mirabitur? Ejus enim ingenii opera ſaeculorum illorum erant.

ACTIO ALTERA ANTIPPHTIKH.

Seu CONFUTATIO, qua Viri eruditiſſimi reprehenſionibus reſpondetur.

Ante omnia lecturos iſta moneo, ne ſuſpicentur, me ea tantum ex Aſſemaniana impugnatione praecepiſſe, quibus paratas reſponſiones haberem, cetera diſſimulaſſe. Imo contra ſpondeo planeque praeſto, me nullum praeteriiſſe locorum omnium, quibus me acer oppugnator adoritur. Recte vero an ſecus objecta diluerim; ſupremum rei hujus arbitrium lectoribus, quos nulla partium ſtudia transverſos egerint, ultro ac libenter permitto. Quibus ego ſum auctor, uti, quo rectius ac ſincerius judicent, ne graventur Aſſemaniana quidem in Aſſemano ipſo cognoſcere, mea vero in hoc ipſo volumine, cui Peremptorium iſtud adnectitur. Hoc mihi gratius facere nihil poterunt.

Atque illud etiam quemquam ſuſpicari veto, me, poſt emiſſum ab Aſſemano abhine menſes duos Tomum Scriptorum Italicorum alterum, mea interim parte ulla refinxiſſe, eaque ſic refiſta provulgaſſe. Hanc enim ſuſpicionem duo (prae ceteris, quibus ſuperſedeo) amoliuntur. Primum quod quibus locis me Vir ſummus in judicium vocat, mea plerumque (ne forte elabar e manibus) verbis ipſis meis refert; quae ne ſyllaba minus in me lector inveniet: aut certe, ſicubi a meis recitandis abſtinet, perinde res in me deprehendet lector, ut ab accuſatore deſignantur: niſi ſicubi (nec enim id nunc plane recordor) ſomnus Aſſemani amanuenſibus & adjutoribus ſtudiorum obrepſit. Deinde, in quo rei caput eſt, quod dum noſtra haec anno ſuperiore excuderentur, folia ſingula, ſtatim ut madefacta e prelis emittebantur, viris quibuſdam graviſſimis ſummaeque auctoritatis tum Neapoli tum Romae degentibus, partim obſervantiae, partim amicitiae gratia ſubmiſſa fuerunt: id quod omnes ſat norunt. Ex his igitur ſparſis tanto ante exemplaribus animadverti poteſt, ecqua ſyllabae unius variatio interea temporis facta fuerit. Sed jam Aſſemanum ipſum mihi dicentem diem audiamus.

CAPUT I.

Ad priores tres ſectiones undecimi capitis.

Ergo ſect. I. pag. 272. ſic incipit: *Alexius Symm. Mazocchius . . . NUPER ad me datis litteris, quaeſivit, num ea quae a Conſtantino Magno Neapoli erecta vulgo Templa perhibentur, referre quis jure poſſit ad ſequioris aevi Conſtantinos Imperatores.* In τῷ NUPER ineſt σφάλμα μνημονικὸν: quod monendi tantum, non accuſandi cauſa noto. Non enim *nuper*, i. e. dum librum *de Cathedrali unica* ſcriberem, ſed antèa, tum ſcil. cũ ad calcem tomi III. ad Kalendarium marmoreum (qui tomus ante biennium jam prelis expreſſus, quo minus prodiret, aliud ex alio impedivit) in Additamentis Curas meas poſteriores in res S. Reſtitutae Martyris ſcriberem. Nec illud tum curae fuit, ut cũ de Templis a Conſtantino M. Neapoli erectis (quae pluribus Commentarii mei ad Kalend. locis inter fabulas amandaveram) conſulerem (alius a me prorſus ad eum de talibus Templis, opinor, ſcripſerat: cujus nunc Noſter non meminit) ſed id tantum quaeſivi, utrum apud antiquos alicubi legiſſet, ſive Conſtantinum Conſtantis filium, ſive ejus nominis alium veniſſe Neapolim: quo ſcil. meas de S. Reſtituta eccleſia conjecturas fulcirem. Verum meis hiſce litteris nullum prorſus ab Illuſtriſſ. Aſſemano reſponſum abſtuli. Putavit enim, ſi reſpondiſſet, me porro ſtudiis ſuis fore importunum interventorem.

Pergit: *Idem clariſſ. auctor in Diſſert. hiſtorica de cathedralis eccleſiae Neap. ſemper unicae variis diverſo tempore vicibus, QUAM HOC IPSO ANNO 1751. EDIDIT &c.* Cum haec Vir magnus ſcriberet, putabat eam Diſſertationem eo ipſo anno ſuperiore prodituram. Ac ſane prodiiſſet, niſi quinque menſium proſtrata valetudo intercessiſſet: qua obſtante, vix tandem hoc ineunte anno

anno 1752. emitti potuit. Haec eo monui, ut lectores intelligant, Virum ſummum non adverſus fetum jam perfectum, atque caeleſtes auras carpentem, ſed adverſus diſcerpti membra poetae deſaeviiſſe, adverſus, inquam, ſingula typographica folia, adhuc e prelo madentia, quae ad illum convolabant. Haud pulchre factum. Quid ſi enim mutaſſem ſententiam, & ſuperiora a me ſcripta opportunâ palinodiâ poſteriore recantaſſem? Ea de cauſa etiã perfecte nata, quamdiu domi comprimuntur, ſacroſancta & ἄσυλα fuere ſemper jure gentium univerſarum. Nunc quodnam ſaevitiae genus hoc eſſe dicemus, a viro longe humaniſſimo, adhaec amico [in quo maxime glorior] ſuaviſſimo, nondum effuſi partus jugulum comprimi? Et haec quoque non exprobrationis ſed amicae expoſtulationis loco haberi volo. Nam haec inter amicos, diſparis quamvis gradus, ſuſque deque ferri plane ſuperbum fuiſſet.

Pag. 273. Sect. 2. v. 1. ait: *Mazochio . . . Caracciolus diu antea praeiverat*, nim. in eo quod Stephania haud alibi quam in hodierna S. Reſtitutae eccleſia fuerit. Dicerem, oblique, etſi ſimul modeſte, plagii me manifeſtum fieri, quem ſcil. ἐπ' αὐτοφώρῳ deprehenderit ſcrinia Caraccioli compilantem; niſi ſexcenties dogma meum eſſe antiquius caelo & chao praedicaſſem. Nam ubinam meam ſententiam ſingularem aut a me inventam dixi? Niſi quod eam a me & validiſſimis praeſidiis, minime inficiandis, firmatam, & ab ἐναντιοφανείων ac difficultatibus paucis fuiſſe vindicatam, eſt quod haec aetas laetetur. Ceterum ubinam non eamdem antiquis omnibus tribui? Vel videatur Partis I. totum cap. VI. ubi ab antiquioribus eccleſiae noſtrae ſaeculis eamdem ſemper perſuaſionem viguiſſe, & eamdem uſque ad ſaeculum ſuperius (quo diſertim Chioccarelli & Caraccioli memini), imo uſq. ad Illuſtriſſ. Archiep. Nic. Carminium Falconem fuiſſe continuatam: Qui Praeſul veriſſime gloriatur, ſe primũ omnium Stephaniam neſcio quam ab hodierna S. Reſtituta diverſam indicaſſe: verum ſiniſtris, uti noſtri homines praedicant, avibus. Niſi quod Falconem mox ſecutus eſt Ben. Serſalius; ac demum anno ſuperiore Joſeph Sim. Aſſemanus tertius acceſſit: a quo accuratius rem univerſam expenſam fuiſſe noſtri homines cuperent.

Sect. 3. pag. 275. poſt medium: *Idem ipſum*, inquit, *ante Caracciolum tradunt Joannes Villanus*, *Auctor chronici S. M. de Principio* . . . Ad Villanum quod attinet, is ſemper ex mente chronographi S. M. de Principio loquitur. At ab hoc S. Mariae de Princ. chronographo quamdam *Sanctam Reſtitutam* ab hodierna S. Reſtitutae eccleſia diverſam, tunc adhuc exſtantem, fuiſſe deſignatam, abunde Parte I. cap. 6. ſect. III. pag. 70. a me demonſtratum fuit.

Hactenus tres illae ſectiones ſunt, in quibus quaedam proludia belli fuere. Mox ſectiones ſequuntur ſex, in quibus de Conſtantinis ſolitâ Aſſemano eruditione agitur: quae nihil mecum commune habent.

CAPUT II.

Objecta ſectionum XII. XIV. XV. XVII. diluuntur.

Et jam longae induciae interceſſerant. At rurſus tandem a ſect. XII. recrudeſcit bellum. Nam pag. 292. cum ego locum quemdam chronici S. Mariae de Principio de hodierna S. Reſtituta, quae olim *Stephania* diceretur, fuiſſem interpretatus; Aſſemanus in ima ora pagellae ſic ſubnotat: *Non hodiernae S. Reſtitutae, ſed ei Cathedrali, quam Stephanus I. erexerat juxta hodiernam S. Reſtitutam* (illam intelligit commentitiam Stephaniam quam Illuſtriſſ. Nic. Falco in Cruce hodiernae cathedralis primus omnium quaſi per ludum metatus fuit) *quemadmodum mox demonſtrabitur*. At qui totam συνέχειαν chronici cognoverit, is non poterit non mihi accedere. Rogo lectorem, ut mea videat hujus Diſſertationis Par. I. cap. VI. pag. 67. extrema & 68. & Adnot. 60.

Mox in eadem ima adnotatione poſt ſuperiora ſic definit: *Mazochius loquitur juxta ſuam hypotheſim*. Nempe *hypotheſim* vocat id, quo nihil uſquam certius fuit, nihil vetuſtius, nihil tritius, nempe quod Stephania in hodierna S. Reſtituta fuerit. Lectorem huma-

Digitized by Google

humaniſſ. rogo, ut miſſis ſexcentis aliis documentis tota Diſſertatione productis, vel ea tantum legat, quae in Anteloquio in Synopſi argumentor. a pag. IV. ad XI. ſcripſimus; his vero lectis decernat, utrum hoc [quod ſcil. Stephania in hodierna S. Reſtituta adhuc ſuperſit] ſit mera hypotheſis (cui ſcil.tum aſſentiri, tum diſſentiri peraeque liceat) an vero ſit relata ad Sagram amnem victoria exploratius.

Pag. 293. in ipſo ſectionis XII. fine ea mihi amiciſſ. Auctor affingit, quae ſi alius dixiſſet, ea nigerrimae impoſturae accuſarem. Nunc quia auctor plura ex memoria ſcripſit, hic certe ejus animum erga me ſinceriſſimum memoria parum fida decepit. Ibi ergo ſic me quaſi fabuloſa ex chronico S.Mar.de Princ.decerpentem ſugillat: *Quaedam vero*, inquit, *ad Conſtantini* (18) *Magni Neapolim adventum & commorationem; ejuſque in Eccleſiam Neapolitanam beneficia* (19) *pertinentia decerpſit* (ex chronico S. M. de Principio) *Mazochius* (20): *Sed cum ea fabulam ut plurimum redoleant, PRIVS AETHIOPEM DEALBAVERIT, quam ut ei Chronico fidem ab aequis emunctae naris viris extorquere praeſtantiſſ. auctor queat*. Iterum dico me cum bilioſo Vate Venuſino fuiſſe protinus exclamaturum, *Hic nigrae ſuccus loliginis, haec eſt Aerugo mera*; niſi certo certius ſcirem hic viro amantiſſimo, qua tenaciſſima pollet, hic tamen, illuſiſſe memoriam.

Ceterum quid equidem de Chronico S. M. de Principio ſenſerim, tum illa declarant, quae ipſemet Aſſemanus pag. ſuperiore 292. ex meo judicio de chronico illo recitaverat (ubi ex me ipſo haec affert: *Qua integra hiſtoria nunc minus aegre caremus, tum quod in rebus antiquioribus haud pauca craſſiuſcula commenta complectebatur, tum etiam* &c.) tum ex iis quae ego ſtatim poſt verba ab Aſſemano producta adjeceram ead. meâ pag.67.in hunc modum: *In iis vero, quae ex hoc chronico producemus, rogo lectorem, ne FABVLOSIS quibuſdam rerum antiquarum narrationibus aut narrationum circumſtantiis nimium ſe offendi ſinat. Nec enim tam PINGVES ſumus, ut his aut fidem adjungamus, aut ab aliis adjungi cupiamus*. Hoccine eſt ceruſſam Aethiopi inducere? Ego ne Aethiopi mundando inſudavi, qui ſexcentis in locis ejus chronici [in cujus verba noſtri homines ante juraverant] narrationes plurimas pro commentis putidiſſimis habendas eſſe, in rem praeſentem, monui lectorem primus? Quid quod pag. 77. verſu 1. vetui lectorem quibusdam *parum fidis narrationibus capi*, quas ex eodem chronico ad ſpecimen excerpſeram? Vide locum. Quid quod ea ſaepe pro fabuloſis habui, quae Capitulo noſtro glorioſa & perquam commoda viderentur? Cujuſmodi illud eſt, quod quatuordecim Capituli noſtri primitivos canonicatus a Magno illo Conſtantino fundatos, & alia generis hujus in illo chronico affirmata pro commentis habui. Peccavi equidem contra Capituli commoda: & tamen ab Aſſemano amiciſſimo vapulo, me palam criminante, quaſi qui in Aethiope defricando delaſſer.

Niſi ſi forte illud virum humaniſſimum offenderit, quod ſtatim poſt verba proxime recitata ſequitur. *At contra* (ajebam) *injuſtiſſimi ſimus, ſi in iis quae de ſua aetate Chronographus iſte teſtatur, iis fidem derogemus*. An vero aequius ullum judicium ferri poterat? In rebus antiquioribus (de quibus chronographus iſte fabulas meras, etſi ab omnibus tunc pro veris habitas bona fide converrit) fides huic chronographo derogetur: at in ſui temporis narrationibus fides adjungatur. Quid ni enim? An quae ſuo tempore gerebantur aut dictitabantur, ea geſta, dicta, aut putata fuiſſe obſcurum eſſe poterat, ita ut in iis aut ipſe falli, aut alios impune fallere potuiſſet? Atqui ad hoc genus poſterius pertinet, quod in eo chronico

(18) Quemne ſcilicet ego ſexcenties tum in hac Diſſert. hiſtorica, tum in Commentario ad Kalendarium (ubi de S. Reſtitutae actis) Neapolim acceſſiſſe unquam negavi mordicus?

(19) Nempe illa tantum admiſi Caeſaris Magni donaria, quorum vita S. Sylveſtri meminit, ubi de Neapolitana Conſtantini baſilica agitur.

(20) Quonam Diſſertationis meae loco tanti criminis veſtigia ipſe repererit, non eloquitur? ſed nec potis eſt ut eloquatur unquam.

eo vetuſtior quaedam *Sancta Reſtituta* agnoſcitur; & quod Stephania ibi fuiſſe traditur, ubi nunc hodierna S. Reſtituta eſt: cujus ſcil. apſidi ſacellum S. Joannis ad Fontem ſic hodie artiſſime copulatur, ut olim cum apſide Stephaniae idem cohaerebat.

Verum quod haec, quae ad tempora chronographi pertinent, admiſerim, ex iiſque profecerim; hoc illud eſt, quod Aſſemanum [nolentem ſcil. Stephaniam in hodierna S. Reſtituta agnoſcere] male habuit: cui aegre fuit, quod non ipſum ducem ſecutus fuerim, omnia in totum pernegantem: qui dum ex area paleas amolitur, ſimul & triticum etiam diſperdidit.

Ceterum contentus univerſe monuiſſe lectorem, Chronicon illud multis circa res antiquas ſcatere commentis; in iis monſtris ſigillatim jugulandis non me defatigandum putavi. Cui enim bono? Quaſi vero hodie noſtri homines commentis hiſce delectentur, aut iis exaudiendis aures admoveant. Jam pridem genus iſtud narrationum multitudo Neapolitana dedidicit. Quae cum ita ſint; quaenam mens, quodve conſilium Viro longe eruditiſſimo fuit, dum a Sect. XIV. pag. 296. & ſeq. ad convellendas Chronici S. M. de Principio narrationes [nempe de *Ducatu Spoleti*, *Terra Comitiſſae Mathildis*, *Comitatu Britonorii*, *Regno Siciliae citra & ultra Pharum* &c. Eccleſiae Rom. a Magno Conſtantino donatis] ſic totus incumbit, quaſi eo nunc loci ſimus, ut vel imperitum vulgus iſtis aurem accommodet? Quid quod eod. loco tot chronicorum noſtrorum καρκινώματα in id excuſſit, ut ea profligaret? Quid quod a pag. 303. *Genebriſium* neſcio quem (certe nunc primum auditum) terra marique inſequitur, ut eum expugnet? Quemnam Peregrinium, quem Latenam, quemve cordatum alium de Genebriſio cura ſtimulaverat? Nunc primum iſte prodit e tenebris, nempe ad ornandum triumphum. Hancine vero ab Aſſemani eruditione tanta exſpectet aliquis operam, ut Genebriſii illius, ſic tamquam Caci cujuſquam metu, noſtrae hiſtoriae auxilio veniat; ut de his homines litteratos dedoceat; inque iſtiuſmodi merces ex olfactu explorandas emungat nares? Abſtineat, rogo, improbandis ac diſſuadendis iſtis, quae multitudo vel ima ridet; ac potius abditiſſima quaeque ex ſua penu inexhauſta depromat, iis paria quae tot immenſis tradita voluminibus ab eo didicimus: epochas figat, errores chronologicos purget, ut ejus ductu & auſpiciis noſtras hiſtorias inoffenſo pede decurramus: pro quibus quis parem unquam referet Aſſemano gratiam? Ceterum pro jugulatis hiſce commentorum prodigiis nullam inibit a noſtris gratiam. Imo ut aperte dicam, eſt quod noſtri homines Viro ſummo ſuccenſeant, dum ipſos tam pingues putat, ut cum iis tradere hiſtoriam Neapolitanam aggreditur, ab ejuſmodi refellendis [hoc praeſertim ſaeculo] orditur, ad quae vel aniculae noſtrae tollunt cachinnum.

Jam vero ſect. XV. pag. 302. Vir magnus praevaricatur, ac deſerta Hebdomadariorum ſuorum cauſa, cauſam Canonicorum egregie tuetur, dum ſententiam chronici S. M. de Principio ſic fideliter παραφράζει. *Hactenus*, inquit, *chronicon S. Mariae: ex quo liquet, illius auctorem in ea fuiſſe opinione, quod Conſtantinus Magnus ... ibi* (Neapoli ſcilicet) *aedificavit primo Eccleſiam* (21) *Neapolitanam, quae OLIM* (22) *eccleſia Stephaniae nominata ſit, nec non prope tribu-*

(21) Bona cum Aſſemani venia, *Eccleſiam Neapolitanam* (h. e. Cathedralem) a Conſtantino factam, non dixit chronographus, ſed repertam a Conſtantino ſupponit. *Conſtantinus* (inquit) .. *venit Neapolim una cum* .. *Silveſtro* ... *& dum perſaepe audiret Miſſam in epiſcopali Neapolitana Eccleſia; factus devotior, ipſam Neap. eccleſiam in multis poſſeſſionibus locupletavit*. In hiſce vero non quaero quid verum fuerit, ſed quid tempore chronographi crederetur. Credebatur autem Conſtantinus reperiſſe cathedralem illam, quae *olim* [ante chronographum ſcil.] *Stephania* vocabatur: prope autem tribunam illius cathedralis feciſſe *Cappellam S. Joannis ad fontem* (quae adhuc tribunae hodiernae S. Reſtitutae adhaeret: ex quo evincitur, Neapolitanam Eccleſiam ſeu Stephaniam in hodierna S. Reſtituta fuiſſe) ac praeterea feciſſe antiquiorem Sanctae Reſtitutae eccleſiam ſive cappellam adhaerentem S. Mariae de Principio.

Ergo

tribunam ipſius Eccleſiae Cappellam ſub titulo S. Joannis ad Fontem: item Cappellam S. Reſtitutae, ubi nunc S. Maria de Principio, quam ait ab eodem Conſtantino donatam Capitulo &c. Haec Aſſemaniana eſt chronici S. M. de Principio paraphraſis. Non id autem laboro, ut in rebus vetuſtiſſimis plena huic chronico conſtet fides; ſed tantum, ut illi in rebus aetatis ſuae credatur: quod & foſſoribus & arenariis datur, quoties ad teſtimonium dicendum citantur. Ergo demus Aſſemano ſacellum S. Joannis ad Fontem non a Conſtantino, ſed ab Epiſcopo Vincentio factum VI. ſaeculo. At ex mente chronographi illa demum eccleſia *olim* credebatur *Stephania* dicta, cujus *tribunae* adhaerebat *Cappella S. Joannis ad Fontem*. Atqui etiam nunc capella S. Joannis ad Fontem cum tribuna hodiernae S. Reſtitutae cohaeret. Ergo ex mente chronographi vetus Stephania in hodierna S. Reſtituta adhuc ſuperfuiſſe putabatur. Hoc nempe illud eſt defenſitari ſtrenue ab Aſſemano Capitulum. Quid nunc moror cauſidicos? Omnes valere jubeo, quandoquidem ab Aſſemano ſalus: a quo vel invito non poteſt ad ultimum (tanta profecto vis veri eſt) non ſimplex exprimi veritas.

Adhaec ex mente ejuſdem chronographi Conſtantinus fecit *Capellam* [ſive *eccleſiam*: nam etiam vita B. Nicolai Eremitae a me Par. I. cap.VI. pag. 73. producta utrumque vocabulum copulat, de antiquiore S. Reſtituta loquens] fecit igitur (inquit paraphraſtes Aſſemanus] *Capellam S. Reſtitutae, ubi nunc S. Maria de Principio*. Haec ſunt paraphraſeos Aſſemanicae verba. Ergo qua parte nunc eſt ſacellum S. Mariae de Principio, ibi adhaerebat antiquior illa S. Reſtitutae Eccleſia, quam vita S. Athanaſii a Stephania (ſive hodierna S. Reſtituta) diſtinguit. Haec vero ex vita B. Nicolai Eremitae clarius loco cit. oſtendi.

Sed & pag. 305. in nota, quam ſectioni XVII. ſubſternit, ad verſum illum muſivi S. Mariae de Principio,

Mille trecentenis undenis biſque retenſis,

ſic criminatur: *FALLITUR tamen meo judicio* (Mazochius) *dum annum in duobus hiſce verſibus deſignatum putat eſſe* 1313. . . . *Atqui UNDENIS BISQUE RETENSIS non ſignificat XIII. ſed XXII. h. e. bis undecim*. Et me olim in meis ſchedis, quas in Commentarium Kalend. marmorei ad diem I. Decemb. (ubi *Dedicatio baſilicae Stephaniae* colenda proponitur) paraveram, eum verſum de anno 1322. accepiſſe memini, quod & poſtea in Caraceiolo inveni. At poſtremo ſexcentis fractus argumentis, coactus fui de anno 1313. interpretari. Nolo hic alias rationes congerere. At illud certe negari non poteſt, quin anno 1317. Humbertus illam *De divino cultu* Conſtitutionem evulgarit, quam antea ineditam, Parte II. pag 149. integram dedi. Ex ea porro Conſtitutione conſtat, ſacros conventus quibuſdam diebus in nova Cathedrali, aliis in hodierna S. Reſtituta fuiſſe actos. Ergo anno 1317. & nova cathedralis encaeniata, & vetus (i.e. hodierna S. Reſtituta) jam inſtaurata fuerat, ita ut in hac etiam ſtatis diebus Divina officia celebrarentur. At qui tandem id fieri poterat, ſi non niſi anno demum 1322. ejus veteris baſilicae trunco *Clerus inſtaurator datus* fuiſſet? Id enim in iis hexametris ſtatim ſequitur. Verum quid plura? Qui noſtra legent Parte I. Cap. VI. (ubi in hos verſus commentabar) & tota Diſſertatione paſſim, mecum, ſat ſcio, convenient. Haec dum ſcriberem, in Chioccarelli locum (pag. 103) incidi, quo novam Cathedralem anno 1313. perfectam ait: quod cum illo Muſivi verſu (de quo nune ſiniſtrorſum accepto accuſor) amice conjurat. Nam perfecta nova cathedrali, datum eſt Canonicis negotium, ut Veteris

trun-

Ergo tempore chronographi Stephania in hodierna S. Reſtituta agnoſcebatur, eique Stephaniae *Sancta Reſtituta* antiquior adhaerebat. Haec alibi copioſius.

(42) Illud OLIM ex mente chronographi non ad tempora Conſtantini refertur (quaſi Eccleſia a Conſtantino facta, ante ipſum Conſtantinum *Stephania* dicta fuerit) ſed comparate ad Scriptoris aevum. *Fecit*, inquit, *conſtrui praefatus Imp. in praedicta eccleſia Neapolitana, OLIM* (i. e. ante chronographum, ſed diu poſt Conſtantinum) *nominata eccleſia Stephaniae, Cappellam PROPE TRIBUNAM ipſius Eccleſiae antiquae ſub titulo S. Joannis ad Fontem* &c.

truncum inſtaurarent, ejuſque ſartá tecta tuerentur. Atque hic reſpirare parumper licet, dum Noſter ad alia digreditur.

C A P. III.

Reprehenſiones a ſectione XX. ad XXVIII. propoſitae diſpelluntur.

Sect. XX. pag. 316. extrema in Joannem diac. invehitur, quod Zoſimum Arianum epiſcopum (qui certe poſt medietatem IV. ſaeculi ſub Conſtantio Neapolitanam Sedem invaſit) Conſtantino Magno aequalem fecerit. At nego Joann. chronographum unquam de Ariano & intruſo Antiſtite in catalogum referendo cogitaſſe; qui ne Electos quidem epiſcopos, ut alibi oſtendam, admiſit ullos. Ceterum haereticos epiſcopos, utpote adulteros, ex diptychis eradebant; tantum abeſt ut eorum ulla in pontificalibus laterculis haberetur ratio. Ergo *Zoſimus* quem Joannes diac. & Blanchinianus Catalogus (a me propediem recudendus) Conſtantino parem facit, non alius eſt a *S Coſmo* (ſicuti Z & C permutatis, in aliis Neapolitanis monumentis vocatur) ab illo inquam *Coſmo* ſive *Coſma*, qui ſub Conſtantino ſedit: de quo in Diſſertat. de SS. Neapolitanis Epiſcopis propediem ſermo recurret.

Pag. 322. mediâ quae Joanni monacho Vulturnenſi tribuit, ea etſi Ambroſio Authperto poſteriora, at Joanne monacho antiquiora eſſe, pag. 6. Adnot. 6. oſtenderam. Hactenus obiter & ὁδῷ πάρεργον. Nec enim niſi ea tantum attingere eſt animus, in quibus me reprehenſori acerrimo purgem.

Pag. 323. in ſubjecta nota me ſub nomine *Viri amiciſſimi* deſignatum taxat, quaſi qui Capuanam S. Stephani baſilicam a Conſtantino Aug. fuiſſe erectam ex chronico Vulturnenſi ſtatuerim. At videat me lector, rogo, pag. 6. Adnot. 7. ubi non id laboro, nempe ut ſtatuam Eccleſiam S. Stephani re vera a Conſtantino fuiſſe factam; ſed miror potius cur Capuani mei ornatiſſimi conterranei auctore nullo, ſed tantum ex conjectura, S. Germano Epiſcopo eam eccleſiam auctori vindicaverint, quam potuiſſent Conſtantino adſcribere, in eoque Joannem ſaltem Vulturnenſem ſequi ducem.

Ead. pag. 323. initio ſect. XX. pro certo ſumit, Conſtantinianam fuiſſe *in honorem Apoſtolor. & Martyrum* dicatam. At Adoni (qui unus id memorat) quid impoſuerit mox notabitur cap. ſeq. ad Aſſemani initium ſectionis XXX.

Sect. XXI. pag. 325. me accuſat, quod Conſtantinianam cum Stephania (duobus poſt ſaeculis erecta) confuderim. Sane quidem loco confundendas eſſe dixi (quia ubi Conſtantiniana fuerat, ibidem poſtea Stephanus I. ſuam Salvatoris eccleſiam ſpatiis laxioribus aedificavit) at diſerevi temporibus. Verum in Curis poſterioribus, (quas ſupra pag. 307. 308. ea de re ſcripſi) etiam loco eas diſcrevi: Eas poſteriores curas etiam in hoc ipſo Peremptorio ſup. Par. I. in extremo cap. 3. & cap. 4. adumbravi. Vide locum.

Pag. 328. ſect. XXIII. quae contra Caraceiolum differit, ea me potiſſimum per Caraccioli latus petunt. Sed iis tum opuſculi hujus Parte I. tota, tum praecipue in Anteloquio a pag. IV. ad XI. ſatisfactum abunde fuit, imo & hujus ipſius Peremptorii Par. I. cap. 2. & ſeq. Nolo igitur eiſdem ad ravim uſque repetendis lectorem nihil tale commeritum delaſſare.

Ad pag. 329. & ſeq. Totus Raynerianus locus a me copioſe explicatus fuit Parte I. pag. 14. & adnot. 21.

Pag. 331. in fine ipſo ſect. XXIII. recitato loco Rayneriano ſic acclamat: *Tam accurata Stephaniae deſcriptio ab hodierna S. Reſtitutae, ſive Conſtantiniana baſilica prorſus abhorret.* Quod, obſecro, diſſidium reperis? An quod *Altare* dixerit *SALVATORIS gratia, & vocabulo ſimul, dedicatum?* quaſi non & in hodierna S. Reſtituta eidem Salvatori adhuc Altare dicatur: cujus baſilicae dominium qui nunc Canonici poſſident, ii *Canonici Salvatoris* ſemper ſunt appellati. An quod *Analogium* pulchre a Raynerio deſcribitur? nempe, inquam, illud ipſum quod in hodierna S. Reſtituta ad aetatem uſque Archiepiſcopi Hannibalis de Capua perennaverat, uti Par. I. pag. 19. Adn. 22. dixeram. At illud forſan diſconvenit, quod SS. Eutychetis

chetis & Acutii corpora, quae in hypogaeo Stephaniae fuiſſe Raynerius memorat, nunc non in hodierna S. Reſtituta, ſed in nova Cathedrali reperiantur. Fateor. Atqui iſtud eſt parvulis, qui nondum aere lavantur, fucum facere. An non idem ille Humbertus Archiep. qui Innocentii IV. corpus ex vetere Cathedrali [h. e. hodierna S. Reſtituta] in novam a ſe dedicatam tranſtulit, eâque occaſione illud praeclaro ſepulcro decoravit, multo potiorem curam de transferendis in eamdem Sanctor. corporib. gerere debuit?

Sect.XXV.pag.335. extremâ ac deinceps, quod id Vir infinitae eruditionis laborat, ut cubicularem S. Athanaſii eccleſiam in hodierno S.Januarii hypogaeo (quod χθὲς καὶ φώνν Archiepiſcopus Oliverius Caraſa fecit) olim fuiſſe doceat; vana eſt opera, ut ex iis conſtat, quae de eo Athanaſiano opere Parte I. pag. 45. & ſeq.ediſſerui. Et tamen vel in eo ſibi uni incommodus, mihi commodiſſimus eſt. Nam tanto minora ſpatia Falconi, Serſalio, ſibique ipſi Stephaniam in hodierna Cathedralis Cruce metaturis relinquit. Pro quo gratias mirificas ago.

Sect. XXVI. pag. 343. ver. 1. manifeſte indicari a Chioccarello ait, *In locum everſae Stephaniae fuiſſe novam illam Cathedralem a Carolo II. inchoatam*. Atqui nec eo loco, quem proxime recitaverat Noſter, hoc unquam Chioccarellus ſomniavit; & idem ſexcentis locis Stephaniam in hodierna S.Reſtituta agnoverat. Nam quod Chioccarellus in loco quem Noſter pag. 342. extremâ recitat, queritur, ea occaſione deperiiſſe tot picturas, inſcriptiones, ſepulcra &c. recte expoſtulat; nam ea monumenta tum in parte navis hodiernae S. Reſtitutae ſolo aequata, tum in atrio item diruto, tum poſtremo in ea veteris cathedralis parte erant, quae tunc ob invectas ex antiquiore Memoria S. Reſtitutae reliquias, in ejus nomen ſucceſſit: quae omnia partim in novam tranſlata (ut paſſus ferreus, Innocentii IV. & aliorum ſepulcra, tot Sanctorum pignora &c.) partim ibi retenta [ut corpora S. Joannis Scribae, B.Nicolai Eremitae &c.] partim poſtremo, ut in talibus uſuvenit, deperdita: de quo bonus Chioccarellus merito queritur.

Ead. pag. 343. in ſubjecta adnotatione Argumentum a coronis [a quibus aetas ultima etymon Stephaniae haud dubie arceſſebat] petitum elevaturus, ad coronarum exempla in Conſtantini aedificiis a Ciampino allata provocat: At diſpar eſt utriuſque rei ratio. Antiquitus coronae in Stephania depictae nihil commune cum *Stephaniae* nomine habebant (quam diſerte Joannes diac. a Stephano id nomen inveniſſe affirmaverat) ſed ad uſitatum baſilicarum ornamentum, cujus ſaepe vel idem Joannes meminit, pertinebant. At poſtquam ultimis temporibus exorti ſunt homines, qui Stephaniam a *Coronis* dictam argute magis quam vere praedicaſſent; ab illo tempore non committendum putarunt, ut id inſigne ab hodierna S.Reſtituta abeſſet. Itaque in locum veteris Seniorum coronas offerentium jam exoletae picturae, deditâ opera ſubrogarunt novam, nempe uti fides putativae etymologiae conſtaret.

Ad pag. 344. ante finem ſect. XXVI. Quodnam cauſae meae praeſidium argumentum a *Dedicatione* eccleſiae (quae tum in Kalendario marmoreo, tum alibi in Mss. notatur) petitum afferat, accurate expoſui Parte II. pag. 98. quae recoquere non eſt opus.

Pag. 344. & ſeq. tota ſectio XXVII. in eo inſumitur, ut ex recitatis Illuſtriſſ. Falconis verbis cauſae Hebdomadariorum noſtrorum praeſidium arceſſat. Verum ad Falconiana quod attinet, ea toto paſſim opuſculo meo refutata fuerunt. Nunc enim non S. Severinae Archiepiſcopo, ſed eruditiſſimo Vaticanae bibliothecae Praeſecto reſpondere mihi propoſitum fuit. At eſt quod cum Aſſemano expoſtulem, quod non ejuſdem Falconis elogium, quo ſe ipſe donat, adſcripſerit. Nam quae eſt invidia quin ejus praeconium edatur millies? Is igitur poſt jacta ſuae novae, de qua numquam audieramus, Stephaniae fundamenta, ſibi ſic ipſe acclamat: *Veduto baſtantemente l'error comune da NOI I PRIMI ſcoverto, e che la Stefania fu diſtinta e diverſa dalla Reſtituta, reſta* &c. Fatetur

igitur

igitur [ſi recte verba ejus interpretor] ſeſe in re mere hiſtorica antiquis omnibus fronte adverſa ſtetiſſe, omniumque retro ſaeculorum ſibi invicem ſuccedentium per manus acceptam traditionem deſeruiſſe, uti novas res moliretur. Fruatur novandi ſtudio. Nobis annoſa & incana ſectari liceat.

Pag. 348. ad finem ſect. XXVIII. qui locus ex Athanaſii Vita longiore affertur ad duas ſedes epiſcopales adſtruendas, eum locum Parte II. cap. II. pag. 109. & ſeqq. ita luculenter enucleavimus, ut liquido appareat, auctorem illum nihil minus quam de duabus epiſcopalibus cathedris Neapolitanis fuiſſe locutum. Vide locum.

CAPUT IV.

Quo Aſſemanicae oppugnationis impetus violentiſſimus retardatur. Ad ſect. XXIX. XXX. XXXI.

Tandem ubi diu tentata colloquiis deditio fruſtra ab impetratore fuit, eo ventum eſt, ut is totus in me tandem inſurgat impreſſione fortiſſima (a ſect. ſcil. XXIX. pag. 348. ac deinceps) ſub quo cecidiſſe mihi glorioſiſſimum fore duco. Ordiar autem ab ea adnotatione, quam imae pag. 349. allevit. Ibi me ſimul atque Falconium amice carpit, quod ambo ea nobis arrogaverimus, quae fuerant jam ante dicta. Pro me quidem ago immortales gratias; necdum enim in Chioccarello ea loca notaveram, quae ſedulo mihi Noſter oſtendit: etſi quid inter me interque Chioccarellum diſcrepet, erit mihi alibi (23) monendi locus. At de Falconio certe non vera loquitur. Quandoquidem inter Falconem, interque Joannem diac. ſimulque auctorem vitae Athanaſianae plurimae paraſangae interſunt. Nam hi quidem a Stephania non hodiernam S. Reſtitutam diſtinxerunt (quî enim hodiernam ſecernerent, quae vix tandem ſaeculo XIV. id ſibi nomen quaeſivit, cum olim ipſamet *Stephania* eſſet ac diceretur? vide me Parte I. tota, praecipue pag. 37. & ſeqq. & in Anteloq. Part. I. & hujus *Peremptorii* cap. 2. & ſeq.) non ergo hodiernam S. Reſtitutam a Stephania diſcreverunt illi [quod fuiſſet Stephaniam inepte a ſe ipſa diſcriminare] verum eamdem Stephaniam ab alia antiquiore S. Reſtituta diremptam voluerunt: quae S. Reſtituta antiquior modo citatis locis a me (ſi ſemel gloriari libet) ex apertiſſimis antiquorum auctoritatibus oſtenſa ignaro lectori fuit. At Illuſtriſſ. Falconius quia hodiernam S. Reſtitutam ab neſcio qua Stephania(quam ex ſuo nobis cerebro, nulla veterum auctoritate ſuderat) diſcrevit; nihil propterea antiquioribus illis Joanni diac. & auctori Vitae Athanaſianae debet. Itaque rogandus eſt humaniſſimus Aſſemanus, ne Illuſtriſſ. Falconi populari meo novitatis laudem ereptum eat. Me tantum inertem corniculam pennis alienis deſpoliet: ſi tamen per ſubjectam Adnot. 23. liceat me deplumem traducere.

Ad haec ubi meam ſententiam expoſuit, jam a ſect. XXX. ad eam convellendam incumbit. Et quidem aſſultu primo id crimini vertit, quod ego *Salvatoris* nomine huic Conſtantinianae vindicando contentus, appellationem alteram ignoraverim, quam ei S. Ado Viennenſis & Matth. Weſtmonaſterienſis aſſeruerunt. Adonis haec verba ſunt in Aetate VI. *Item baſilicam in urbe Neapoli miro opere exornavit* IN HONOREM APOSTOLORUM ET MARTYRUM. Hinc Noſter tum hic, tum ſup. pag. 323. & paſſim in aliis vexationis hujus in me ſcriptae locis contendit, Conſtantinianam Salvatori ſimulque SS. Apoſtolis & Martyribus fuiſſe dicatam. Reſpondeo breviter, me Adonis locum non ignoraſſe, ejuſque cenſuram diu ante a me paratam in ſchedas retuliſſe, ſed brevitati ſtudentem praeteriiſ-

(23) Inter me & Chioccarellum hoc intereſt, quod is in Megaridis tantulo ſcopulo cum vulgo noſtratium ſcriptorum tum Caſtrum Lucullanum, explicavit, tum ſimul etiam *Inſulam Salvatoris* poſuit (quod & me ipſum alicubi in Comm. ad Kalend. Marm. cum vulgo ſcripſiſſe memini) ego contra totâ Appendicis Diatribâ I. Caſtrum quidem in mediterraneis poſui (quod & ante ducentos annos eruditiſſimus quiſque affirmaverat) locumque inſuper demonſtravi: *Inſulam* vero *Salvatoris* non aliam a Neſide fuiſſe putavi: ac ſimul cauſas detexi, cur ultimis temporibus *Lucullanum* ſimul & *Inſula Salvatoris* in Megaride (vulgo *Arce ovi*) cumularentur.

ſe. Nunc quia breviloquentia ſemper mihi fraudi fuit; ne porro damnoſa ſit, quando cenſuram illam a me Noſter extundit, jam illam in medium afferam. Nam quovis pignore depoſito, ſpondere auſim, Adonem (utpote exterum hominem rerumque noſtrarum haud ſatis gnarum) duas Conſtantinianas baſilicas in unam confudiſſe, & ex una petitum nomen in alteram contuliſſe. Quid enim? Viennenſis antiſtes Neapolitanae quidem baſilicae meminit: at idem Capuanae in honorem SS. Apoſtolorum [teſte libro Pontificali, luculentiſſimo harum aedificationum Conſtantini auctore] factae non meminit. Quid ergo reſtat, niſi ut is duas diverſas baſilicas ſic una conflatura miſcuerit & in unam fuderit, ut haec loco quidem Capuenſis permanſerit, falſo vero nomine evaſerit Neapolitana? Ac de S. Adone tantum habeto. Nam de Weſtmonaſterienſi temporum ultimorum ſcriptore [quem ſatis apparet hoc ab Adone mutuatum] vel ſi mutivero, videar moleſte diligens.

Jam vero a ſect. XXXI. ad uſque inſectationis acerrimae finem, Viri magni alluviam ſatis laudare non poſſum: qui tantam atramenti vim (quod prudentiſſime ſepias factitare ajunt) dictis a me ſparſim offundit, ut plane quo me vertam, unde primum incipiam, quove deſinam, haud ſatis decernere queam. Niſi quod ad Anteloquium meum tamquam ad ſacram anchoram confugere in rerum incerto libet. Itaque lectores meos etiam atque etiam rogatos volo, ut ante omnia illud Anteloquium, quod in veſtibulo hujus voluminis eſt, adeant, ac maxime partes priores duas, quibus Argumentorum ſynopſis, & Stephaniae ichnographia continetur: tum vero, ſi forte parum ei Synopſi credendum putent, ea ipſa loca Diſſertationis adeant, quae in eodem Anteloquio deſignantur. Ab his locis meam cognoſci ſententiam, non vero ab offuſa eidem ſententiae caligine per ſummam Adverſarii ſollertiſſimi induſtriam, volo. Hoc ubi a lectoribus humaniſſimis impetravero [ac certe me impetraturum ſpero: quanti enim laboris eſt exordia voluminis hujus adire, qua parte Synopſis argumentorum exponitur?] a longiore defenſione ultro deſiſtam.

Tamen videamus ſiqua forte detur caliginem tantam rebus meis offuſam diſpellere. Pag.352. ſic ſectionem XXXI. orditur. *Nullo*, inquit, *veterum teſtimonio oſtendit veterem eccleſiam S. Reſtitutae ab hodierna S. Reſtitutae eccleſia diverſam fuiſſe*. Quodnam hoc confidentiae genus eſſe dixerimus, cum ego ſexcenta teſtimonia haud inficianda attuliſſem? I. Vitam Athanaſii longiorem attuli. Nam cum in Anteloquii Parte I. pag. IV. & ſeq. demonſtrationibus pluſquam (24) geometricis oſtenſum fuerit, hanc quae a quadringentis quinquaginta annis ob invectas S. Reſtitutae reliquias, novum ſibi *Sanctae Reſtitutae* nomen peperit, fuiſſe olim ipſiſſimam ac ſatis decantatam Stephaniam; cum hoc inquam ſit exploratiſſimum; jam hoc etiam praeterea certiſſimum fore ſequitur, nim. illam *Sanctam Reſtitutam*, quam Auctor Athanaſianae vitae a Stephania diſtinxit, longe aliam ab hodierna S.Reſtituta (nam hodierna eſt ex demonſtratis Stephania ipſa) fuiſſe; ubicumq. demum antiquiorem illam Sanctam Reſtitutam extitiſſe dixerimus. II. At eamdem antiquiorem Sanctam Reſtitutam ab hodierna diverſam, non tantum in rerum natura fuiſſe, docent Chronicon

S.Mariae

(24) Illae pluſquam geometricae ἀποδείξεις petuntur I. ex ſacello S. Joannis ad Fontem, quod ſicuti olim apſidi Stephaniae intime cohaerebat, ſic nunc apſidi S. Reſtitutae proxime adhaeret: II. ex Athanaſiano xenodochio: quod Joan. diaconus in atrio Stephaniae poſuit, at poſtea Eugenius IV. in loco hodierni Theſauri S. Januarii ſtruit; ita ut non ſit dubitandum quin Stephaniae atrium fuerit in hodierno Theſauro, h. e. eo maxime loco, ubi S. Reſtitutae hodiernae atrium eſſe oportuit: III. ex Petri Archiep. turri Campanaria adhuc ſuperſtite, quae olim atrio Stephaniae intime adhaerebat, nunc in directum cum ortivo hodiernae S. Reſtitutae pariete concurrit. Haec in Anteloquio latius deducta videantur. Et tamen Allemanus noſter, qui totum Anteloquium illud in numerato habuit, haec argumenta tria, ſic tamquam Syrtim aut infames ſcopulos, eſt praetervectus: argumenta vero cetera eludit alioque deflectit.

S. Mariae de Principio & vita B. Nicolai Eremitae, ſed & locum (25) ubi fuerit, apertiſſime commonſtrant. Vtriuſq. loca attulimus in prima Diſſertationis Parte cap. ſexto. III. Mitto jam Siginulfi comitis Caſertae, Petri Archiepiſcopi aliorumq. chartas ſparſim productas. IV. Eodem pertinet celeberrimus Joannis Diac. locus in Zoſimo: *Aſſerentibus*, inquit, *multis*, *quod Sancta Reſtituta fuiſſet*. Nam, ut alia praeteream, ſi per ea verba non niſi hodierna *Sancta Reſtituta* deſignaretur; credibile ne eſſet, tam nobilem & ingentem baſilicam (& quidem Stephaniae, ut adverſarii volunt, illi ſuae commentitiae & vicinam & aemulam: cujus ichnographiam in Anteloquio exhibuimus) credi ne, inquam, poteſt tam magnificam claramq. baſilicam non niſi ſemel (26) tantum ab Joan. chronographo fuiſſe nominatam? illo inquam chronographo, qui in aliis minoribus tam multus eſt? Nam eccleſiae S. Januarii extra moenia, S. Januarii ad diaconiam, Severianae, & aliarum plurium obſcuri nominis ſaepiſſime meminit. Verum in omnes ſe vertant partes adverſarii licebit: duo ſemper inconcuſſa ſtabunt; nec mihi poterunt eripere, quin haec, quae hodie *Sancta Reſtituta* vocatur, olim ipſiſſima *Stephania* fuerit; ac praeterea quin fuerit uſque ad XIV. ſaeculi initia quaedam *Sancta Reſtituta* vetuſtior, quam in poſtico ſacelli S. Mariae de Principio chronographus S. Mariae de Princ. & Vita B. Nic. Eremitae ſua aetate fuiſſe prodiderunt, eamque intento digito commonſtrarunt.

Ead. pag. 352. ver. 6. id dat operam, ut Conſtantinum Conſtantis filium Neapolim veniſſe neget. Age non venerit: nec enim in eo ſalus Atticae vertitur. Quid ego adventu illo mihi opus arbitrer, cui ſatis ſuperque ſit, fuiſſe quandam Sanctam Reſtitutam priorem ab hodierna diverſam, ejuſque ſitum ex antiquis apertiſſime demonſtrari? Ceterum eſtne quidquam probabilius, quam Pogonatum illum Conſtantinum Neapolim divertiſſe? Nam res occidentis ab illo ante compoſitas, quam CPolim repeteret, ſcriptum a Theophane (27) fuit. At in Occidente vix aliud tunc ἀξιολογώτερον Neapolitano ducatu Caeſar poſſidebat; et hic ipſe ducatus, Langobardis hoſtibus aſſiduis incubantibus & impetentibus, in acie novaculae haud raro reperiebatur; ut non immerito ad res ibi componendas ſubſtitiſſe ex occaſione Auguſtus videatur. Poſtremo ſi non ille Conſtantis filius Neapolim venit; at cognominem alium certe huc acceſſiſſe neceſſe eſt, ſi qua fides tot monumentorum noſtrorum narrationibus, ſi qua reverentia veteribus membranis conſtat. Fuerit igitur quivis alius (28). Atque huc INCONSTANTIA illa mea pertinet, quam mox

falſe

(25) Ea nim. parte ſancta Reſtituta vetus cum Stephania cohaerebat, qua parte nunc ſacellum eſt S. Mariae de Principio; ſi chronicon S. Mariae de Princ. & apertiſſimum Vitae B. Nic. Eremitae locum audimus.

(26) Semel, inquam, tantum *Sancta Reſtituta* ab Joanne diac. memoratur in Zoſimo. Hoc eo dico, ne cui Aſſemanus noſter, multa memoriter ſcribens, eoque interdum leviter memoria labens, imponat, dum pag. 354. in fine ſubjectae notae verſu antepenult: *Non in Zoſimo tantum, ſed etiam in Athanaſio Diaconus baſilicam SANCTAE RESTITVTAE appellat*. Id quod iterum pag. 363. v. 3. inculcavit: *Ejuſdemque*, inquit, *adhuc ſtantis* [S. Reſtitutae] *recurrit apud eundem Diaconum mentio in S. Athanaſio primo*. Nimirum enim haec ſcribenti Noſtro vita altera Athanaſii longior obverſabatur; cujus auctor, ut ſaepe dixi, *Sanctam Reſtitutam* antiquiorem a Stephania diſtinxit. Verum infidae memoriae veniam petimuſque damuſque viciſſim.

(27) Theophanes narrata Conſtantis Imp. in balneo Syracuſano nece, haec ſubjecit: *Conſtantinus* [ejus filius] *audita patris ſui morte, cum ingenti claſſe ad Siciliam appellens, comprehenſum Mizizium* [invaſorem imperii] *una cum patris interfectoribus ulciſcitur. Tum vero* [καταστήσας τὰ ἑσπέρια, ἐπὶ τὴν ΚΠολιν ὥρμησεν] *VBI RES IN OCCIDENTE COMPOSVISSET, CPolim repetit*.

(28) Aut poſtremo ne ullus quidem prorſus [quandoquidem tantae id curae Aſſemano eſt] nullus inquam Neapolim acceſſerit. Volo enim inconſtantiae crimen, quod mox mihi amare objicit, augere potius quam deminuere; ut ei abunde ſit, in quo exſultet ac triumphum ducat. Quid

enim

ſalse deridet : quam ego potius laudabilem duco, dum nulli me ex Conſtantinis perdite affixum praedicavi, ſed unum tamen aliquem veriſimillime fuiſſe dixi.

Sed jam ad illam infamiam INCONSTANTIAE meae venio. Hoc jam pag. 353. objecerat : *Notanda eſt*, inquit, *inclinantis varias in partes ipſius animi INCONSTANTIA*. Quid ni animum nunc huc celerem, nunc dividerem illuc? Quid dicturus eſſet ſi non id palam in lubrico poſitus profeſſus fuiſſem prope ſexcenties? Jam vero ubi recitatis ex me totis chartis, me criminis ejus, cujus ultro profeſſor prodieram, manifeſtum feciſſet; hoc feſtivo epiphonemate utitur pag 355. v. 7. *Praeter unam a Conſtantino M. aedificatam Neap. baſilicam, cetera omnia . . .* (29) *PERNEGO MAJORE CONSTANTIA, quam qua ipſe INCONSTANTIA affirmat?* Quaenam, rogo, me vineta caedentem ſua deprehendit, ut ſic objurget? Quid ſi, quem amat, Mazochius

Minxerit in patrios cineres, aut triſte bidental
Moverit inceſtus;

anne iſto modo agendum putaret? Parcius iſta tamen, Aſſemane amantiſſime, fluxo & vieto ſilicernio, precor objicias, & ſatis, in quo caput eſt, ſtatum virilem tuum atque conſtantiam pertimeſcenti. Verum quodnam rogo eſt, cum in incerto rerum verſarer, fluctuantis animi ſcelus? praeſertim qui id agerem, ut omnem animi pertinaciam (ſic enim potius, quam *conſtantiam*, quae virtutis nomen eſt, vocare malim) a me amolirer. Quid quod profeſſae hujus inconſtantiae, tumet in cauſa fuiſti? Nam ſi quidem tum, cum ante hos duos treſve annos in Commentario ad Kalend. Marmoreum Poſteriores in S. Reſtitutam Curas ſcripturus, te de eo conſuluiſſem, utrum ſive Pogonatum ſive alium Conſtantinum veniſſe Neapolim, noſſes; ſi me, inquam, tunc opportune docuiſſes; minus nunc incerto veſtigio titubaſſem. Nunc quia nihil a te elicere litterarum quivi; non committendum putavi, ut unquam alias ſtudiis obſtreperem tuis. Confer quae notavi ſupra initio cap. I.

Quid quod ne hic quidem laceſſendi finem, cetera humaniſſimus, facit? Nam pag. 354. in ea ſatis longa Adnotatione, qua me de loco Joannis diac. infeliciter, uti vult, explicato vellicat, ſic praefatur. *Places*, inquit, *docti viri* (is nempe ego ſum; ſi Aſſemano creditur, laudanti prius, quos ſtatim eſt afflicturus) *ARVNDINEIS LICET FVLCRIS ſuam, ut exiſtimo, opinionem ſuſtentantis verba recitare*. Sic ſcilicet in ARVNDINEM VENTO AGITATAM (ut verbis Divini Servatoris utar) invehitur: cujus miſereri potius debuiſſet. Ceterum quandoquidem cenſuram acerbiorem ſuam in imam pagellam conjecit; ego quoque totum iſtud accuſationis caput in imo (30) margine mollis affrictu ſpongiae detergam; ac ſimul ita criminationem

enim id mea refert, utrum quis venerit, an omnino nullus? Non in eo cauſa nunc vertitur; nec id a me agitur: cui ſatis iſta duo ſunt, quae evidentius Euclideis theorematibus demonſtravi: I. fuiſſe olim S. Reſtitutam alteram ab hodierna diverſam: II. hanc vero hodiernam iſtic olim ipſiſſimam illam decantatam Stephaniam. In his conſtans animi ſum, in ceteris Euripo inconſtantior.

(29) Tametſi ſinceritatem hic Aſſemani deſidero. Nam quae non adſcripſi, ſed interciſa punctis reliqui, ea ſic in Aſſemano leguntur: *Cetera omnia, quae de aliis eccleſiis* [quaſnam ego alias eccleſias a Conſtantino factas contendi, qui potius Conſtantinianas alias aedificationes praeter commenta cenſues amandavi?] *deque erectis canonicatibus* [quoſne ego Parte II. non niſi ab S. Athanaſio erectos demonſtravi? etſi hic potuerat ex donatis ab aliquo Conſtantino fundis canonicatus dotare] *a Conſtantino quocumque . . . pernego majore conſtantia, quam qua ipſe inconſtantia affirmat*. Imo in eo ſe mordicus obfirmet, ut uſque pernegetː me quidem certe hortatorem & ſuffragatorem perpetuum habebit. Id tantum peto, ne mihi illa affingat, quorum ſemper contraria docui. Mea rogo lectores legant, & in rem praeſentem judicent.

(30) *Aſſemanicae circa Joannis diaconi interpretationem REPVLSAE REPVLSA.*

Ad pag. 354. in Ima Adnotatione.

Me ſcil. repellit, quod Joannem diac. tot modis ineptiſſimis explanaverim; & mea ipſius verba

pro

tionem omnem a me amoliar, ut tamen ſi non apertae calumniae (a qua candidiſſimum Aſſemani ingenium alieniſſimum judico) at certe non juſtae vexationis ſuſpicio in Adverſarii clariſſ. caput recidat; Quamquam quid ultra diſſimulo? ſiquis alius locus eſt, ex quo conſtet, Aſſemanum non ex animi ſui ſententia haec effudiſſe, ſed unice uti clientium ſuorum cauſae ſerviret, ac porro oſtenderet quemadmodum cauſa inferior effici ſuperior dicendo poſſet; hic certe locus eſt. Nam poſt varias Joannei loci explicationes ex me recitatas, apud me ſequebatur ſtatim interpretatio illa, in qua me unice velle conquieſcere dixi, ſpretis ſcil. ſuperioribus; Cur haec eadem non adſcripſit, quibus illa ſuperiora a me dicta revocabam? Verum de his pleniorem in ſubjecta Adnot. 30. querelam inſtitui.

Diceret Aſſemanus, a ſe ultimam interpretationem meam haudquaquam omiſſam fuiſſe: ut qui pag. 355. v. 14. ſic incipiat: *Quid quod commentitiam prorſus eſſe VETERIS ILLIVS NOVAEQVE S. RESTITVTAE* .... *nomenclationem, ex eo convincitur, quod* &c. Quonam argumento id probet, mox expendetur. Interim palam omnibus eſt, hoc quod hic aggreditur, nihil prorſus commune cum ſuperioribus habere; nec unquam prorſus agnoſcit aut commemorat, quamnam loci Joannei interpretationem ad ultimum adoptaverim, in eaque utpote mihi viſa VERISSIMA CONQUIEVERIM.

Ceterum quod ibidem [quod modo narrare ex Aſſemano inceperam] ex eo antiquiorem

rem

pro more recitat, ſed tamen decurtat, neque mihi ſuffragetur *Repulſa repulſae*. Locus ille ſic habet in Epiſcopo Zoſimo: *In urbe Neapoli* [Conſtantinus M.] *baſilicam fecit, aſſerentibus multis quod Sancta Reſtituta fuiſſet*. Hunc locum egomet mihi ſinceritate ſumma primus oppoſui, meque in omnes converti partes, quo incommoda ex eo impendentia averterem. Conſer mea rogo, Parte I. cap. I. tota ſect. 2. a pag. 7. ad 11. Atque hic ego conſueta ingenuitate fateor, me ubi primum ad hunc locum explicandum acceſſi, nondum ſatis ad eam cauſam fuiſſe inſtructum; necdum enim Chronicon S. Mariae de Princ., nec vitam B. Nic. Eremitae nactus fueram: ex quibus poſtea neſcio quo caſu repertis, vera ſtatim interpretatio affulſit. Ergo his nondum viſis, antea quidem, utcumque potui a loci Joannei difficultatibus me explicui. At ſtatim poſtea ubi quodam Divino munere & chronicon illud, & ſimul B. Nicolai vita in manus pervenere meas; veram Joannis interpretationem, quam ex iis duobus monumentis didiceram, in fine ſectionis ita ſuperioribus ſubjeci, ut tamen aperte profiterer, me in ea ultima [ſpretis ſcil. ſuperioribus] conquieſcere. Cur hunc ultimum ambulatoriae voluntatis meae codicillum fidiſſimus [quid enim infidum vocem, qui tot folia ex me recitare ubique ſuſtineat?] executor teſtamentarius praeterivit? Cur ſuperiora mei teſtamenti capita, quae irritaveram, ſedulo adſcribit: ultimam teſtatoris voluntatem ſprevit? Tametſi ex ea quoque recitatione poterat fructum mirificum capere, nempe meam inde INCONSTANTIAM magis exaggerare, & ludos ex me jucundiſſimos exhibere.

Verum ne cui gratis iſta cauſari videar; quandoquidem Noſter ex me tam multa toties recitare non dedignatur, mihi quoque liceat pauca ex me adſcribere. Ergo pag. 10. num. IV. haec ultima teſtantis dictata fuere, quae tunc unice valere volui; quandoquidem cuinam decemvirale denegatur illud? *Uti legaſſit ſuae rei, ita jus eſto*. Sic ergo ibi verſu 2. ſcriptum fuit. *Poſtremo libentiſſime dabimus, hanc Joannis diac. S. Reſtitutam [quam nempe a multis pro Conſtantiniana habitam tradit] diverſam a Stephania fuiſſe. At ne ſic quidem quidquam nobis impendet periculi. Nam promptum erit reſpondere, illam Diaconi S. Reſtitutam [quae diverſa ab Stephania h. e. ab hodierna S. Reſtituta fuerit] quamdam fuiſſe baſilicam aut oratorium Stephaniae adjunctum aut proximum: de quo ſcil. Auctor vitae longioris S. Athanaſii tamquam a Stephania diverſo loquitur. Verum de hoc tum demum plenius ac planius ediſſeremus, cum cap. IV. objectioni III. reſpondebimus*. Et quibuſdam interjectis. *Itaque [ut ad Joann. diac. redeam] in HAC VLTIMA RESPONSIONE utpote expeditiore ac VERISSIMA CONQVIESCAMVS*. Mitto Poſteriores Curas meas de hoc negotio ſcriptas, quas inter finem Appendicis & Indices reperies pag. 307. 308.

Atqui horum nihil Noſter adſcripſit: qui tamen in ſuperioribus iis [quorum ipſorum non defugerem auctoritatem, niſi poſtea meliora; ac proinde veriora reperiſſem] non ſic exultat, quaſi qui ea [illegible] oſtendere quiverit, ſed quaſi INCONSTANTIAE manifeſta h. e. [ut egomet mea interpretor] nullius pertinaciae criminis ſibi conſcia.

rem illam ſanctae Reſtitutae eccleſiam fuiſſe negat, quod in lectionibus, quae hodie recitantur, id non legatur: miror quid iſtuc argumenti ſit. Primum lectiones illae ante hos centum circiter annos compoſitae Neapoli fuere: deinde ibi *In Baſilica Reſtitutae titulo inſignita* repoſitas fuiſſe reliquias dicitur: at in antiquiore ne illa, an hodierna reconditae fuerint, prorſus tacetur. Nec in eo quidquam eſt virium, quod ſub Archiep. Geſualdo ſub hodiernae S. Reſtitutae Ara majore reperta fuiſſe ſacra ejus lipſana, Caracciolus tradidit. Nam toties jam hoc inculcavi, ſub ſaeculi XIV. initium eas reliquias ex antiquiore ruinoſo S. Reſtitutae oratorio in veteris Cathedralis truncum fuiſſe tranſmiſſas, eoque facto veteri huic Cathedrali novum S. Reſtitutae nomen conciliatum. Sed jam nimium diu nos Aſſemanus noſter, aut offundendo caliginem argumentis meis, aut aliorſum eorum vim deflectendo, aut alio ſtrategemate delaſſavit. Libet jam mihi ſimul ac lectori meo paullulum requietis capere.

C A P U T V.

Quo adverſus criminationes a ſect. XXXII. ad XXXIV. propoſitas excipitur.

Refectis parumper viribus, rurſus Aſſemanum praegredientem ſequimur, non paſſibus aequis. Quis enim ejus miram celeritatem ingenii ſe conſecuturum ſperet? Sect. XXXII. in chronici S. M. de Principio rudem ſimplicitatem iterum [nam & hoc ante fecerat: vide ſup. cap. I.] ſtylum acuit, & illud critica bile perfundit. Atqui peccat quidem multa vitio temporum chronographus ille, at pauciora quam exprobrat, & ita ut quaſi ex Ennii ſterquilinio aurum colligere liceat. Jam primum quod Noſter pag. 357. ante medium ait, me *Sanctam Reſtitutam antiquiorem ab hodierna diſtinxiſſe tamquam partem a toto*; non recte accipit. Nam potius antiquiorem illam ſic ſemper ab hodierna diſtinxi, ſicuti adjacens minor eccleſia a majore, cui adjacet, ſecernitur. Hiſce autem minores adjacentes eccleſias tunc temporis *Cappellas* vocabant, ut tum ex hoc chronico, tum ex Vita B. Nicolai [cujus locum vide Par. I. cap. VI.] conſtat, ubi hanc eamdem veterem S. Reſtitutam tum *Eccleſiam*, tum etiam *Cappellam* vocat. Erant omnino diſpares Eccleſiae, ſibi invicem cohaerentes; ſicuti hodierna S. Reſtituta ſe habet comparate ad Cathedralem hodiernam.

Ad pag. 358. circa medium. Errat quidem Chronici auctor, dum eam, quae ſuo tempore in hodierna S. Reſtituta erat epiſcopalis eccleſia, eamdem ante Conſtantinum Magnum fuiſſe putat: at idem error facile corrigetur, ſi hoc ad alium Conſtantinum Stephano I. epiſcopo poſteriorem [quicumque is fuerit] referas: de quo nolo pluries a me dicta repetere.

Deinde poſt paginae medium in iis chronici verbis, *Neapolitana* (i. e. cathedralis) *eccleſia*, *OLIM nominata eccleſia Stephania*, illud OLIM non ad Magni Conſtantini (qui duobus ſaeculis Stephano anteceſſit) ſed ad chronographi ſcribentis aetatem refertur. Nam ea cathedralis uſque ad XI. & forſan XII. ſaeculum *Stephania* vocabatur: at XIII. ſaeculo, quo chronicon ſcriptum fuit, *Stephania* vocari deſierat: cujus appellationis loco nunc *Neapolitana* aut *Major Eccleſia*, nunc *S. Januarii baſilica* nuncupari coepit. Ea nominum ſucceſſio ex innumeris conſtat locis, quibus nunc abſtineo: producturus, ſiquis inſtiterit.

Ad ejuſd. pag. finem. Peccat quidem chronographus, dum *Cappellam S. Joannis ad fontem* a Conſtantino M. factam prodidit, quam non niſi a Vincentio poſtea conditam, ſatis ſcimus: at in eo nec falli ipſe, nec alios fallere potuit, dum Cappellam hanc ita tribunae Stephaniae applicat, ſicuti adhuc hodie tribunae hodiernae S. Reſtitutae applicita viſitur [eum chronici locum tum Par. I. cap. VI. tum in Antelog. Par. I. tum hoc ipſo Peremptorio Par. 2. c. 22 explicuimus], ex quo Stephaniae & hodiernae S. Reſtitutae ταὐτότης invicte probatur. Atque hoc unum ex Achilleis tribus argumentis eſt ab Aſſemano diſſimulatis, & ſic quaſi inhoſpitali Maleae promontorio, caute praeteritis.

Pag. 360. ante finem ſectionis XXXII. per verba illa chronici: *Quam quidem Cappellam*

pellam Sanctae Reſtitutae (h. e. illam priorem S. Reſtitutae Memoriam Cathedrali veteri adhaerentem) *conſtrui etiam & aedificari fecit dictus Imperator* : per haec inquam verba non aliud quam hodiernam Sanctam Reſtitutam, tota quanta eſt, intelligi contendit. Nollem ſane id viro tanto excidiſſet. Eſtne enim credibile, baſilicam tantam, quaternis columnarum ordinibus fultam [quam in Anteloquii Parte II. adumbratam dedimus]. ab hoc chronographo *Cappellam* dici potuiſſe? Superi, veſtram fidem! At etiam rationem affert. Nam cum ex chronico ea verba recitaſſet, quibus cappella illa ſeu Sancta Reſtituta antiquior ab Imperatore donata Capitulo noſtro dicitur; addit ex eo oſtendi non aliud quam hodiernam S. Reſtitutae baſilicam eſſe capiendam, ut quae jam tum, inquit, *in plenum jus & dominium Capituli Neapolitani ceſſit*. Atque hic a lectore rogo, ut eorum meminerit, quae in Diſſert. Par. I. cap. VI. ad hexametros Muſivi S. Mariae de Principio commentabar: ex quibus conſtat hodiernae S. Reſtitutae dominium haud antiquius anno 1313. fuiſſe: quo anno Capitulum trunco hujus baſilicae [quae proxime fuerat cathedralis] INSTAVRATOR datum fuit. Nec temere id dominium adepti fuere Canonici. Nam ſicut antea *Sanctae Reſtitutae* antiquioris (teſte chronico S. M. de Principio) domini fuerant; ſic quia ex ea Memoria jam collabente, Virginis reliquiae una cum appellatione in veteris cathedralis truncum transmigrarunt; decuit hanc poſteriorem ſanctam Reſtitutam Canonicis inſtauratoribus pleno jure concedi. Ibidem de jure *Inſtauri* haud protrita docui.

Jam vero Sect. XXXIII. pag. 361. prope ab initio a me quaerit, undenam didicerim, ab hodierna S. Reſtitutae baſilica fuiſſe aliam diverſam Sanctam Reſtitutam antiquiorem. At hoc tute, Vir doctiſſime, millies in locis chronici a te productis recitaſti. Vel proxime, a pagina 357. ad hunc uſque locum nihil ferme aliud recitas; & tamen in eo te obfirmaſti, ut illud te non videre ſimules, quod vel luſcitioſi videmus: imo ut [quod multo eſt admirabilius] ſub *Cappellae* nomine (ſub quo ante hodiernarum cappellarum uſum, vix aliud quam minores eccleſiae, Memoriae, aut oratoria grandioribus baſilicis adjacentia veniebant) ingentem & praegrandem hanc [maxime quamdiu integra fuit] Sanctam Reſtitutam hodiernam intelligi jubeas, idque re ipſum animitus ſentire ſimules: qui certe mentem animi longe alia ſentientem geras.

Ad finem pag. 361. rurſus meam INCONSTANTIAM [adverſus quam jamdiu profeſſas inimicitias gerit] inſectatur, dum ego modo cum chronographo S. M. de Principio veterem priorem Sanctae Reſtitutae Memoriam Capitulo imperiali donatione circiter VII. ſaeculo conceſſam, modo ſub Regibus Andegavenſibus hodiernam S. Reſtitutam eidem donatam, dixerim. Quidni vero utrumque tam diverſis temporibus acciderit? imo & ex priore illa donatione etiam poſterior fluxerit? Vide quae proxime ad pag. 360. adnotata in fine fuerunt.

Ad pag. 362. initio ſect. XXXIV. Non equidem pro certo affirmaveram, Stephaniam potius a Stephano II. dictam. Et tamen cur veriſimilius a Stephano II. ſic dicta fuerit, probabiles rationes [praeter illam unam ab Aſſemano ex me recitatam] attuleram locis ſuis: quae loca lector ipſe poterit ope Indicum reperire; quod alibi, quoties opus, faciat cenſeo.

Ad finem ejuſd. pag. 362. Moneo lectorem, ut cum Aſſemani objectis de Stephaniana Eccleſia (quam a fundamentis factam, non vero refectam aut amplificatam ipſe contendit) meas de Sancta Reſtituta *Curas poſteriores* breviſſimas conferat, quas ad finem Appendicis in *Monum. XII.* pag. 307. 308. reperiet. Quibus lectis totum hoc concidet accuſationis caput.

Pag. 364. vir ſummus hodiernam S. Reſtitutam a Stephania hoc argumento diverſam facit. Joannes diac. num. XXII. in Joanne epiſcopo teſtatur, in apſide Stephaniae ab hoc Joanne depictam fuiſſe opere teſſellato *Transfigurationem D. N. J. C.* Cum ergo in hodiernae Sanctae Reſtitutae apſide Salvatoris effigies, non transfigurati, ſed ſedentis exhibeatur,

Digitized by Google

nec ex opere muſivo, ſed picturae coloribus; ex eo diverſitas hodiernae S. Reſtitutae a Stephania ſatis colligitur. Miror autem, hoc ab eruditiſſ. viro ſcribi ſerio potuiſſe (quamquam non ſerio, ſed dicis cauſa pleraque ab eo ſcripta in hac cauſa, ſatis conſtat) qui probe novit, hoc totum Joannis epiſcopi muſivum opus ſimul cum tota baſilica incendio conſumptum ſub Stephano II. fuiſſe; ita ut totam Stephaniam Stephanus hic alter renovaverit. Hic vero loco Salvatoris transfigurati imaginem Salvatoris ſedentis (qualem hodieque forſan habemus ipſiſſimam: niſi vero inter Stephanum II. & haec tempora alia renovatio, ignota nobis, interceſſerit) expreſſam reliquit.

Atque hic ab viae duce Cl. Aſſemano etiam atque etiam peto, uti paullisper reſiſtat; nec enim tanta pernicitate praecurrentis veſtigia premere ſenex anhelus & ſuſpirioſus queo. Paullum requietis obſecro, uti ſpiritum libere ducam: aut ultro jugulum enecaturo praebeo.

CAPUT VI.

REPLICATIO

Qua exceptiones, quibus mearum rationum nonnullas Aſſemanus eludit, eliduntur.

SECTIO I.

Mirum Aſſemani conſilium, quo trini Achillis mei impetus levi lateris declinatione vitavit.

Interquieſcenti mihi caſu incidit, ut in ultimos pag. 364. & primores quatuor pag. 365. verſus [qui me antea effugerant] conjicerem oculos; meque jam ante victorem, clam ſtructis inſidiis circumventum, prope jam duci captivum perſentiſcerem. Nam etiam IO TRIVMPHE cani ab hoſte ferociente cœperat. *Certe* [inquit verſu quinto ante finem paginae 364.] *hoc ſolum Abſidis . . . argumentum EVINCIT* [ex hoc uno verbo vides, quam certam victoriam praeceperit animo] *Stephaniam a Conſtantiniana* (ſic hodiernam S. Reſtitutam vocat, quã ego ipſiſſimam Stephaniam fuiſſe oſtenderam) *differre*. Jam, uti vides, ſibi in haud dubia victoria gratulatur. Quam nequis *πόδας ὠκὺς* Achilles [ex illis nempe tribus, de quibus nonnihil hujuſmet Peremptorii Parte I. cap. 2. dixi, fuſius autem in Anteloquio egeram a pag. IV. ad XI.] nequis, inquam, Achilles erepturus accurrat; vide quid ille dux egerit ſane perquam vafro conſilio. Nam tres illos tales atque tantos Achilles propugnatores meos tribus duntaxat verſibus [primis ſcil. paginae 365.] tamquam ſaltibus totidem tranſilivit.

Sic enim poſt recitata proxime verba, ſtatim ſequitur: *Ac proinde* (illud *Abſidis argumentum*, de quo proxime dixerat; quodque ego in fine cap. ſuperioris diſſlavi) *nullius eſſe roboris oſtendit eam ipſam Cl. Mazochii argumentationem, in APPENDICE PAG. 4. oſtentatam, qua ait* &c. Subſiſte, parumper, lector: circumſideris enim. Ni caves, hoſtis ex compoſito circumveniet. Nam primum in citatione ipſa & notis numerorum Arabicis callidum ineſt conſilium, ne tibi ſit quoquam evadendi locus. Quodnam ſit id conſilium, tibi poſtea (31) ut expo-

(31) Cum ſatis ex plurimis Aſſemanianae rerum mearum reprehenſionis locis [quae alibi notavimus] conſtet, ab viro amiciſſ. lectum fuiſſe *Anteloquium* meum; id tamen ab eo nomine *Appendicis* deſignatur. Potuit hoc quidem ſine aſtu fieri, quod forte ſuſpicaretur, quidquid extra Diſſertationem eſſet, id totum ad Appendicem pertinere: tametſi & characterum diverſitas, & [in quo rei caput eſt] notarum Romanarum, quibus paginae praenotantur, eam ſatis admonerent, huic Anteloquio nihil cum Appendice fuiſſe commune. Verum age detur hoc Aſſemani, non niſi ad maxima quaeque intenti, incogitantiae. At illud quis ferat, quod paginas Anteloquii, quas ego notis numerorum Romanis praeſignaveram, eas Noſter notis [quas vocant Arabicas, ſive Indicas] deſignaverit? Fuit tane ſaltem temere, ſuſpicandi locus, id dedita opera ab eo factum, ut loca Anteloquii mea impervia lectori fierent, ne forte periculis meis, ſtatim dedoceretur, neve dedoctus, mihi ſtatim litem adjudicaret. Idque eo magis, quod ab eo tam neglectim, ac tribus admodum verſibus res tanta tractatur. Ita quidem olim leviſſime ſuſpicabar.

Verum ipſe me nunc recipio ac reprehendo; atque in id potius inclinat animus, quod hujus Peremptorii Parte I. cap. 2. de Aſſemani hac rerum mearum retractatione cenſueram. Dictum ibi fuit, haec non ex animi ſui ſententia ſcripſiſſe Aſſemanum, verum uti cauſae ſervirent, atque expe-

exponatur faciam. Interim ne moras necte; ac citius, ſi ſapis, non *Appendicem*, ſed *Anteloquium* fugâ occupes cenſeo, ibique non PAGINAM 4. [notis ſcil. Arabicis] ſed IV. (notis Romanis) quaeras. Ibi in tuto ſalus erit.

Ibidem proxime ſequitur : *Nullius eſſe roboris . . Mazochii argumentationem, qua ait Stephaniae partes extremas duas, Apſidem ſcil. & Atrium*, (hodiernae) *Sanctae Reſtitutae congruere*. Hoccine fuit argumenta duo mea proponere, illa ſcil. in quibus certam ipſe fiduciam victoriae repoſueram? Integra mea folia, ubi opus non fuit, totidem verbis in ſua ſcripta transfundere ſuos librarios juſſit, ne cui minus fidelis (& laudo quidem) in meis exponendis rationibus videretur: nunc ubi de arce argumentorum meorum agitur, ſic neglectim vocculis admodum decem res tanta narratur? *Stephaniae*, inquit, *partes extremas duas*, *Apſidem ſcil. & Atrium S. Reſtitutae congruere*.

Sed quemadmodum his ipſis reſponderit, videamus. Tam jejunae argumentorum expoſitioni (qua Achilles meos coegit agere Plautinas eſuriales ferias) admetitur ſicciora reſponſa. Sic enim pergit: *Congruunt quidem ſanctae Reſtitutae, quemadmodum ibi pag. 5. ad 8.* (cave tibi lector, ac notas numeror. non Arabicas, ſed Romanas, nec in Appendice, ſed in Anteloquio require) *deſcribuntur; ſed utraq. extrema pars ad Stephaniam nullatenus pertinet*. Et hactenus ſeſe Achilles meos proſtraviſſe ac jugulaſſe jejunio credidit. Verum iidem adhuc integri poſt tam ſibi importunam inediam virent vigentque. Adeat lector Anteloquium meum, quod Diſſertationi praegreditur, a pag. IV. ad XI., atque in rem praeſentem judicet, an ea duo extrema *ad Stephaniam nullatenus pertineant*; & an adverſus ea argumenta ulla evaſio pateat. Quibus rogo, ut & Achillem tertium de Petri turri campanaria (de qua nullum uſquam in tota Aſſemanica rerum mearum refutatione veſtigium impreſſum reperio) de Stephaniae, inquam, turri campanaria, & inde petita veriſſima ejuſdem Stephaniae ichnographia adjiciant: quod totum in eod. Anteloquio a pag. XIII. ad XXIII. exponitur.

Parcat vero lector, ſi ab hujus ſectionis initio interdum luſiſſe videamur. Nam primum bella ipſa vel cruentiſſima *Ludum* vocari, nemo ignorat. Deinde numquid mihi contumeliae aut convicii excidit? Qui me norunt popularium meorum, ſatis etiam hoc ſciunt, quam aſſiduus atque prolixus locis atque horis omnibus amiciſſimi Aſſemani laudator ſemper exſtiterim; ac me haud porro diſſimilem futurum ſcient.

SECTIO II.

De Raynerii aetate, ac de Ambonibus:

Sed jam pergo Aſſemani praeeuntis veſtigia premere. Qui ſub ipſo ſectionis XXXV. veſtibulo pag. 365. ubi me denuo de *Stephaniae* nominis originatione carpſiſſet (cui calumniae cap. ſuperiore reſpondimus) de Raynerii aetate controverſiam movet: quem ipſe, aut aequalem Stephano II. facit, aut ſaltem exeunte VIII. ſaeculo, aut IX. ineunte ſcripſiſſe cum vulgo ſcriptorum noſtrorum affirmat, nec tamen ullo argumento docet. At ego in Additamentis ad S. Januarii Acta (quae ad finem tom. 3. ad Kalend. Marmor. jam diu impreſſa fuere: ſed quo minus totus ille tomus jamdiu abſolutus prodierit, aliud ex alio morae fuit) ergo in iis Additamentis pag. 970. Adn. 6. Raynerium ſive XII. ineunte ſaeculo, ſive forſan XI. illam Translationis hiſtoriam elucubraſſe, tum ex ipſo *Raynerii* nomine docui (quod ante Nortmannica tempora ignotum fuerat) tum ex verſibus, quos inſerit, Leoninis, tum aliis rationibus.

Jam vero Noſter eadem extremâ pag. de Ambonibus non recte excipit: quos Hannibal de Capua cum ſuo Viſitatorum concilio pro Ambonibus veteris cathedralis illius, quae hodiernam proxime anteceſſit, ex traditione per manus accepta habuit. Parcat vir humaniſſimus, ſi Hannibalem

experiundo & exundendo demonſtraret, quemadmodum afflictae Hebdomadariorum noſtrorum [qui ad aſylum ſuum confugiſſent] res tum dicendo, tum etiam auctoritate ſui nominis erigi poſſent. Atque id nempe ſibi voluit damno meo: nam in me tandem omnis haec faba cuditur.

Digitized by Google

potius (ducem Poeno haud paullo ſagaciorem) quam ipſum ſequar.

SECTIO III.

De loco Joannis Cimeliarchae.

Jam vero pag. 366. mediâ locum egregium Joannis Cimeliarchae, ex quo Stephaniam in hodierna S. Reſtituta fuiſſe planiſſime demonſtraveram, eripere mihi conatur e manibus. Sed profecto efficiam, non tantum ne illuſtre teſtimonium extorqueat, verum etiam ut id argumentum unum ex Achilleïs evadat, ac tribus illis in Anteloquio propoſitis quartum accedat.

Joannes, de quo loquimur, Cimeliarches vitam *S. Joannis Scribae*, inter Joannes epiſcopos quarti [qui aevo hujus ſcriptoris vulgo *ad Aquarolam* vocabatur] hortatu Bernardi Archiepiſcopi vergente [ut infra oſtendam] XIII. ſaeculo, nobis deſcriptam reliquit: ex cujus vitae praefatione nos ea verba deſcripſeramus, quae ad hanc controverſiam dirimendam valerent; eaque huc iterum adſcribemus. Sic ergo praefari incipit. *Cum quadam die bonae mem Bernardus Archiepiſcopus . . mecum . . in ſuo conſiſtorio haberet de divinis colloquium; de corporibus ſanctis quae hactenus in eccleſia* (32) *Neapolitana collocata* (33) *fuerunt, inſpirante divina clementia, contigit ſermonem haberi. Inter quae meminimus eſſe venerabile corpus S. Joannis epiſcopi ejuſd. Eccleſiae, qui AD ACQVAROLAM* (34) *vulgariter nuncupatur: quod corpus ſanctum collocatum fuiſſe dicitur ab antiquo in ſepulcro, quod eſt ante parvum oſtium* (35) *IPSIVS eccleſiae, in quo IMAGO ſua depicta* (36) *videtur; nunc vero in Altari, quod juxta portam, qua itur ad eccleſiam S. Joannis ad Fontes, quod Altare* (37) *Trinitatis vocatur, eſt firmiter collocatum.*

Ex

(32) Cathedralem intelligit: quae toto XI. ſaeculo [ac forſan etiam per initia duodecim] vocari *Stephania* conſueverat. At demum XIII. ſaeculo nunc *Neapolitana* (κατ' ἐξοχὴν ſcil.) nunc *Major eccleſia* vocitabatur, nunc *S. Januarii baſilica*, aut aliis fortaſſis nominibus. Ad hanc igitur priorem cathedralem omnia pertinent, quae infra dicuntur de imagine S. Joannis, quae erat *Ante parvum oſtium* ipſius [h. e. *ejuſdem*, ut infra notabo] *eccleſiae*, de *Porta, qua* [ex eadem eccleſia] *itur ad eccleſiam S. Joannis ad Fontes* &c.

(33) Ante quadringentos ſcil. annos ab aetate ſcriptoris hujus *collocata* fuerant ab hoc eod. S. Joanne IV. cujus vitam aggreditur. Qui Praeſul *Corpora ſuorum praedeceſſorum* [ſanctitate illuſtrium] *de ſepulcris, in quibus jacuerant, levavit, & in eccleſia Stephania ſingillatim COLLOCANS* [utitur hic eodem *Collocandi* verbo Cimeliarches] . . . *deſuper eorum EFFIGIES depinxit*. Hunc Diaconi locum habuit ob oculos Cimeliarches [quem ſcil. locum infra etiam integrum Vitae ipſi intexuit] unde & IMAGINIS hujus S. Praeſulis paullo poſt meminit.

(34) Non olim, ſed aetate hujus ſcriptoris AD ACQVAROLAM vocabatur: quod nomen [miſſis nunc Caraccioli, Henſchenii, & aliorum ariolationibus] a loco ſepulcri videtur inditum. Nam prope portam S. Joannis ad Fontes ſub altari *firmiter* conditus S. Joannes reperiebatur: quo loco forſitan *Aquula* (h. e. vulgari Neapolitanorum ſermone *Acquarola*) etiam tum ſaliebat, aut ſaltem olim profluxerat, ad replendum fontem baptiſmalem: ex quo inditum hoc nomen, ut AD ACQVAROLAM diceretur. Nec illud ab re factum fuit, ut prope portam Baptiſterii *Altare Trinitatis* viſeretur; nempe ut fideles meminiſſent ſe ſub invocatione Trinitatis fuiſſe lotos: quod ipſum perſecutionis Vandalicae Martyres in Victoris Vitenſis hiſtoria perpetuo admonent.

(35) IPSIVS tantumdem eſt quod *Ejuſdem*. Quod in medii aevi ſcriptoribus eſt perpetuum. In noni ſaeculi & ſequentium Martyrologiis IPSA DIE pro *Eadem die* tertio quoque verbo recurrit. Etiam in Rom. Mrologio hoc ſaepe audimus: in quod ea vocum biga ex Vſuardo (ex quo origo prima hodierni Romani eſt) redundavit. Porro iſtud *Parvum oſtium* (ante quod ſepulcrum cum IMAGINE S. Joannis IV. *ab antiquo* fuerat, i. e. paullo poſt ejus obitum: nempe ſucceſſoribus tantumdem ei rependentibus, quod ipſe in ſuis deceſſoribus fecerat) iſtud, inquam, *PARVVM OSTIVM* nunc monſtrare non poſſumus; propterea quod cum ad explicanda novae huic cathedrali ſpatia vetus cathedralis, quae nunc S. Reſtituta dicitur, decurtata fuiſſet, tria illa antiquiora baſilicae oſtia (quorum medium majus, cetera duo parva pro more erant) neceſſario deperierunt.

(36) Etiam tum aetate ſcriptoris hujus poſt ſaeculi XIII. medium h. e. abhinc quingentos annos, IMAGO illa DEPICTA VIDEBATVR, ad ſimilitudinem ſcil. ceterarum, quas ipſe S. Joannes ſuis deceſſoribus depinxerat.

(37) Cur prope portam baptiſterii *Altare Trinitatis* conſtructum fuerit, dixi modo in fine

Ad-

Ex hoc porro loco in Diſſert. ſuperiore hiſtorica a pag. 61. ad 63. breviter oſtenderam, idque hic denuo demonſtro, veterem cathedralem (nim. hodiernâ priorem, quae primitus *Stephania* vocabatur) haud plane aliam ab hodierna S. Reſtituta fuiſſe, hac maxime de cauſa. Nam *porta*, *qua ad eccleſiam S. Joannis ad Fontes* ibatur, haud dubie in hodierna S. Reſtituta nunc eſt & olim erat. Ergo in eadem erat & illud *Parvum oſtium*, ante quod *Imago* cum ſepulcro S. Joannis exſtabat. Nam ſi hoc oſtium ad aliam commentitiam eccleſiam pertinuiſſet; haud dubie id ſcriptor expreſſiſſet: nunc IPSIVS [h.e. ejuſdem] *eccleſiae* ſcripſit. Ex his igitur, ſequitur, epiſcoporum ſepulcra cū ſuperne depictis imaginibus (quae Joannes diac. in Stephania fuiſſe diſpoſita dixit, & ex Joanne diac. retulit Cimeliarcha in hac vita) non niſi in hodierna S. Reſtituta fuiſſe, nempe in illa ipſa eccleſia, ex qua ad ſacellum S. Joannis ad Fontes commeatur: proinde hanc eamdem hodiernam S. Reſtitutam fuiſſe antiquam Stephaniam, & eamdem merito a Cimeliarcha *Neapolitanam eccleſiam* [h. e. cathedralem ſui temporis] fuiſſe vocatam. Atque haec quidem jam olim a pag. 61. ad 63. demonſtrata, nunc paullo accuratius enucleata dedimus.

At ejuſmodi tam planum & efficax argumentum Aſſemanus excutere mihi de manibus eſt conatus, unice ex Chioccarelli & Vghelli hiſtoricis peccatis proficiens. Nam cum Chioccarellus in Bernardo Ruteno [illo ſcil. qui ab anno 1368. ad 1378. hanc rexit eccleſiam] aliquid humanitus paſſus, ſcripſiſſet, Ruteni hujus hortatu Joannem Cimeliarcham vitam S. Joannis IV. elucubraſſe, idque poſtea ex Chioccarello pro more ſuo Vghellus hauſiſſet [quos ambos duces ego quoque, fateor, in Comm. Kalendarii marmorei ad III. April. ſecutus incaute fueram] hanc eamdem ſententiam mirifice ſibi proficuam ſtatim Aſſemanus arripuit; qui nunc ſub amborum auſpiciis mihi pugnam ciet. At nego equidem Aſſemanum, utpote acutiſſimae naris, non vidiſſe Chioccarelli ſententiam eſſe abſurdiſſimam: ſed tamen maluiſſe cauſae ſuae rationibus, quam veritati litare. At ego, ne lectorem nimium morer, in ima (38) pagella certiſſimis rationibus efficiam, Cime-

Adnot. 34. Et ſub Altari quidem illo corpus S. Joannis adhuc XIII. ſaeculo, ſanitatibus & miraculis coruſcabat; eaque de cauſa non ejus etiam reliquiae [ſicuti ceterorum Sanctorum] fuerunt poſtea loco motae, ut in novam Cathedralem transferrentur. Nam ita ſemper obſervatum fuit, ut ad quae ſepulcra gratiae ſanitatum factitarentur, ea inquietandi religio eſſet. At ſero tandem ubi ea tanta veneratio refrixiſſet; tunc demum Altare illud in alium locum amotum fuit [quonam vero translatum fuerit, docui in Diſſert. pag. 63. Adnot. 54.] at S. Joannis IV. reliquias ſub Ara maxima hodiernae S. Reſtitutae recondi placuit.

(38) *Quod Joan. Cimeliarches ad vitam S. Joannis IV. pertexendam non a Bernardo Gallo ſaeculi XIV. Praeſule, ſed a Bernardo Caracciolo medii ſaeculi XIII. Pontifice ſtimulatus fuerit.*

Pro Bernardo Caracciolo in Diſſert. cap. VI. pag. 61. & ſeq. ſteteram [iis ſcil. neglectis, quae ipſe olim ad Kalendarium, Chioccarello male credulus, pro Gallo ſcripſeram] verum, cum doctis ac docilibus viris ſcriberem; nullam mihi rei tam apertae cauſa diſceptationem ſuſcipiendam putavi, ratus fore hoc attendantibus meridie clarius. Nunc quando hujus quoque rei gratia ineunda ſunt praelia; certum eſt omnia perpeti potius, quam ut in tanta cauſae bonitate dem victori manus. Bernardum igitur Caracciolum prorſus debere intelligi hiſce rationibus ſtatuo.

I. Ac primum Bernardus Caracciolus Rubeus Petro illi ſucceſſit, cujus hortatu Albericus Acta S. Aſprenis elucubravit. Atqui haud dubie Petri ſui deceſſoris exemplum Bernardus in eo ſecutus eſt, quod ſimilia mandata huic Cimeliarchae dederit, nim. ut paria in Joannē IV. faceret, ac Albericus in Aſprene feciſſet. Nam id paſſim uſu venit, ut ſucceſſores proximorum deceſſorum ſuorum veſtigiis inſiſtant, in rebus praeſertim vulgo plauſibilibus; atque illorum incepta perficiant. Nunc vero ſi uſque ad XIV. declinantis ſaeculi tempora ſit exſpectandum, quouſque Bernardus alius ad Joannis IV. vitam elucubrandam proſiliat; quis non videt, id ſero factum iri, poſtquam operum ſimilium ſtudium refrixiſſet?

II. Totus Cimeliarchae prologus eo ducit, non ut XIV. ſaeculo poſt novam hodiernam Cathedralem dedicatam, ſed decurrente XIII. omnino ſe ſcriptum prodat. Nam ſi poſt Cathedralis hodiernae encaenia ille ſcriptus fuiſſet;

Digitized by Google

liarchen non niſi Bernardi Caraccioli [ejus ſcil. qui ab anno 1252. ad 1262. hanc eccleſiam gubernavit] hortatu acta S. Joannis IV. ſcripſiſſe : ad haec autem ibidem oſtendam, haud ex vero Aſſemanum Bollandia- nos in ſuam (39) ſententiam pertraxiſſe, quippe prorſus invitos, atque exclamantes, vim ſibi in eo illatam.

Verum jam ipſum hoc videamus, ecqua tanta cupido rejiciendi Cimeliarchen in ſae-

haud dubie duplicis eccleſiae meminiſſet, & inter *Majorem Neapolitanam eccleſiam* interque *Sanctam Reſtitutam* nominum divortia facere debuiſſet. Nam ſatis ſcimus in Humberti Conſtitutione *de Cultu divino*, & Vrſini Ritibus poſt hodiernae encaenia ſcriptis utriuſque mentionem exſertam fieri, & ſexcenties inculcari. Videſis Parte II. pag. 149. Humberti Conſtitutionem illam, & Vrſini Exſequialem pag. 157. Adn. 63 et ſparſim Vrſinianos Ritus : ibi ejus ſaeculi morem deprehendes, quo utraque baſilica neceſſario memorabatur. Nunc quia de duplice Eccleſia tacetur; id certo argumento eſt, Cimeliarchae Prologum cum ſua Vita ante hodiernae Cathedralis aedificationem fuiſſe perſcriptum, eoque tempore non niſi unam Cathedralem fuiſſe, quae antiquitus *Stephania* vocabatur, ſaeculo vero XIII. ſcribente Cimeliarcha, *Major* aut *Neap. Eccleſia* dicebatur.

III. Poſtremo eamdem quoque ſententiam Bollandiſtae Henſchenio, & Neapolitanis ejus temporis ἀρχαιολόγοις placuiſſe, numquam equidem animadvertiſsem, niſi ad ejus rei curam Aſſemanus me noſter compuliſset. Verum de horum auctoritate videatur adnotatio ſequens.

(39) *Bollandiſtas ab Aſſemano in ſuam ſententiam per vim abductos fuiſſe : quos manifeſtum eſt docuiſſe contrarium.*

Niſi equidem egregium Aſsemani candorem intus & in cute nôſsem ; non poſsem non accuſare flagitii, a quo Bollandianos ſic video laudari, tamquam qui Cimeliarchen eidem XIV. ſaeculo aſſignaverint, etſi paullo aliter a Chioccarello. Nunc quia viri tanti ſinceritas ſatis perſpecta eſt omnibus ; ejus rei culpa non tibi in Aſſemani ſin inuentes, nec non & eos quibuſcum tot operum ſuorum diſpertitas curas habet, tota prorſus conferri debet.

Ergo quid illud ſibi vult, quod in Aſsemano prope a fine pag. 367. legitur ? *Bollandiani*, in quit, *ad I. April. pag. 31. alterum Bernardum, hujus de quo diximus proximum Acceſſorem intelligunt, qui ab Vrbano V. die IX. Septemb. 1365. Neapolitanus Archiepiſcopus creatus, ab eod. Vrbano die 28. Septemb. 1368. Sacro Cardinalium Collegio cooptatus, Neapolitano ſacerdotio ſe exoneravit ; obiitque die 2. April. 1371. non anno 1368. uti Bollandianis ejus mors pro Cardinalatu excidit*. Quis unquam mihi affirmanti credet, horum nihil prorſus apud Bollandianos *ad I. April. pag.* 31. [ad quam paginam nos Aſsemanus rejicit] nec omnino alibi legi ? Apud quos pag. 31. [edit. Antuerpiae, qua utitur Aſsemanus] num. 2. haec tantum, quae huc pertineant, reperio. *Acta* (S. Joannis IV.) *poſteriora . . ſcripſit Joannes Cimeliarcha . . . de mandato Bernardi Archiepiſcopi, qui traditur anno MCCCLXII.* [ſed ex errore typographi nota centenarii tertia irrepſit ; re enim vera Bernardus Caracciolus anno 1262. obiit : at anno 1362. nemo noſtrorum Archiepiſcopor. exceſſit] *vita functus : poſt cujus obitum* [*ut ex praefatione conſtat*] *ſuam iſtam lucubrationem vulgavit . . . Submiſit nobis* (haec Acta) *Ant. Beatillus noſter* Jeſuita Neapolitanus in hiſce ſtudiis vergente ſuperiore ſaeculo [nam is tomus anno 1675. prodiit] ſatis celebratus. Vbinam in his (quae libuit integra retuliſse) ulla eſt tot notitiarum, quas Bollandianis tribuit, vola aut veſtigium ? Nec enim anni 1368. ulla eſt apud illos mentio, ſed tantum anni MCCCLXII : qui haud dubie ſomniculoſo typographo pro MCCLXII. obrepſit.

Ceterum quod Bollandiſtae Henſchenii [is enim in hujus S. Joannis acta commentatus fuit] animo verus mortis Bernardi annus non MCCCLXII., ſed (una notâ minus) MCCLXII. inſederit, non ex ſupra dictis ſolum conſtat, ſed ex iis etiam quae ad Praefationis vitae initium idem Henſchenius ſubnotavit his verbis : *Bernardus* (ille qui Cimeliarchen ad contexenda S. Joannis Acta incitavit) *vita functus dicitur anno* 1262. *III. Non. Octobr. s.* Et hanc de Bernardo animadverſionem equidem Beatillo [qui Acta ſubmiſit Henſchenio] & ejus temporis ἀρχαιολόγοις tribuendam cenſeo : a quibus ſcil. apertiſſimus Chioccarelli error ea parte correctus fuit.

Nunc autem cum haec tam manifeſta ſint ; vide tamen quodnam illud ſit nigrum Theta, quod Aſsemanus amicis, ſtatim poſt ſua illa ſupra recitata verba mihi praeſigere in deliciis habuit. *Quare*, inquit, *cl. Mazochius FALLITVR, dum Par. I. cap. 6. ſect. 2. Joannem Cimeliarcham vixiſſe ait ab anno* 1252. *ad* 1262. &c. Quamquam ne mea quidem vere refert, qui decennium illud non viventi Cimeliarchae tribueram, ſed ſedenti Archiepiſcopo, qui Cimeliarchen ad vitam ſcribendam incitavit : quae vita non niſi poſt Praeſulis obitum ſcripta fuit. Et tamen ego FALLOR : ipſius judicium irrefragabile : certe quia Αὐτὸς ἔφα. *Durum, ſed levius fit patientia.*

ſaeculi XIV. finem Aſſemanum inceſſerit. Hoc quidem perfacile aſſequimur: nempe, ut de hodierna Cathedrali, non de vetere, loquentem Cimeliarchen inducat. At id quoque infeliciter ei ceſſit. Nam cum una ſemper eademque eccleſia in toto illo Cimeliarchae prologo recurrat; e contrario hic Noſter duplicem deſignari baſilieam a Cimeliarcha id nolente ac deteſtante cogit. Nam in hodierna quidem nova Cathedrali fuiſſe ſepulcrum S. Joannis nulla prorſus (40) ratione, ſed tantum pro imperio jubet. Deinde cum eo ventum eſt ut de *porta qua itur ad eccleſiam S. Joan. ad Fontes* mentio fiat, tū vero Noſter ex hodierna Cathedrali ad hodiernam S. Reſtitutam protinus recurri jubet: id vero nulla mentione duplicis baſilicae facta, quae omnino facienda fuiſſet, quia XIV. ſaeculi morem [quem ab Humberto, ab Vrſino, & aliis ejus ſaeculi perpetuo ſervatum ſupra monui] ſequi debuit. Mitto jam illud, quod nulla cauſa fuit, cur ex hodierna Cathedrali [cujus honori magis ſtuduiſſe tunc Archiepiſcopos neceſſe eſt, quam S. Reſtitutae, quae juris Canonicorum eſſet] S. Joannis reliquiae in S. Reſtitutam importarentur. At contra cur ex hodierna S. Reſtituta [quae vetus cathedralis fuit] cetera quidem Sanctorum corpuſcula amota, in novam cathedralem invehi placuerit, uno excepto S. Joanne, ea cauſa fuit, quam tradit Cimeliarches; quia nim. S. Joannes ſub Altari Trinitatis firmiter poſitus ſanitates largiebatur. Ea cauſa fuit, cur non viſum Archiepiſcopis fuerit ejus reliquias inquietari: populo verente, uti fit, nequid forte triſtius accideret, ac ſaltem a ſanitatibus tribuendis deſiſteretur. Poſtremo illud quoque nollem viro eximio excidiſſet, quod *Altare Trinitatis* non aliud interpretatur, quam maximam S. Reſtitutae aram. Quid enim commune? Quis majus S. Reſtitutae Altare ſub Trinitatis nomine unquam dicatum ſomniavit? Deinde quomodo ſubtilior illa loci deſcriptio a bono Cimeliarcha adhibita Altari majori congruet? *In Altari*, inquit, *quod juxta portam, qua itur ad eccleſiam S. Joannis ad Fontes, quod Altare Trinitatis vocatur*. Nam majus Altare [quippe quod antiquitus imo apſidis muro admovebatur] adeo non *juxta portam S. Joannis ad Font.* erat, ut potius longiuſcule a porta S. Joannis removeretur, ac non niſi per anfractus ab illo Altari ad portam illam commeari poſſet. Nec poſtremo unquam efficies, ut Ara maxima *Altare Trinitatis* dicta fuerit, ſed *Altare Salvatoris*; ſicuti & *Canonici Salvatoris* vocabantur. Vides quam omnia ſiniſtre Aſſemano cedant: nobis contra, qui antiqua ſectamur, novaſque argutationes odimus, pulchre omnia ac feliciter cadant.

Haec paullo longius ediſſerui, tum ne cui illa breviloquentia [qua in Differt. pag. 61. uſus ſui] fraudi foret; tum etiam ut plane intelligatur, totum illum Joannis Cimeliarchae prologum a ſummo ad imum elata voce clamitare, & concionari, vetuſtiorem illam vergentis ſaeculi XIII. cathedralem [inter quam ſcil. & hujus hodiernae encaenia anni minus quam quinquaginta intercesserunt] haud fuiſſe aliam, quam quae nunc, ex re mutato nomine, *Sancta Reſtituta* vocatur. Et hoc quidem argumentum [quod fruſtra Noſter enervare ſtuduit] jure optimo pro Achille quarto haberi poterat; niſi tanta rationum optimarum copia circumflueremus, ut adverſariorum contra relu-

(40) Quandoquidem autem pro imperio id jubet; ſine cunctatione parebitur. Id unum obſecro, ut illud *parvum oſtium* prope quod ſepulcrum S. Joannis fuit in hac hodierna cathedrali [ex qua certe nihil deperiit] nobis velit oſtendere. Non, inquit, faciam. Quid ni, o bone? niſi quia numquam id potis eris? Nec enim in hodierna temporum Andegavenſium Aede commonſtrare ſive oſtium ſive vicinum ſepulcrum potes. Nam Cimeliarches AB ANTIQVO ibi ſepulcrū S. Joannis fuiſſe ſcribit; at Cimeliarchae tempore (ſi quidem is ex Aſſemani ſententia vergente ſaeculo XIV. vixit) in hac nova Cathedrali nihil tunc antiquum eſſe poterat. Nec dici poteſt, Cimeliarcham de commentitia Stephania [quam novis architectis in hodiernae Cathedralis Cruce metari in mentem venit] locutum, & in ea illud fuiſſe *parvum oſtium*. Cur id dici nequit? Nempe quia Cimeliarches & *parvum oſtium* & ſimul *imaginem*, adhuc ſe vivo ibi fuiſſe docet. Atqui illam commentitiam Stephaniam ſolo aequatam fuiſſe volunt, ad novam ſcil. Cathedralem inaedificandam.

Digitized by Google

reluctantium conatus haberi prorſus miraculo debeat.

SECTIO IV.

Ad ſect. XXXVI. De loco Vitae B. Nicolai Eremitae.

Quandoquidem ſectio ſuperior mihi longior opinione mea proceſſit; dabo operam, ut haec ſolito brevior evadat. Rogo autem lectorem, ut Aſſemanianam reprehenſionem cum mea ſectione IV. Partis I. cap.6. pag.72. ſeq. conferat; atque ipſemet in rem praeſentem judicet, an quidquam evidentius afferri potuerit ad ea duo firmanda, quae probanda mihi ſumpſeram: nim. I. hanc, quae nunc novo nomine *S. Reſtituta* vocatur, proximis ipſis ante hodiernae novae Cathedralis encaenia annis, non *S. Reſtitutam* ſed *Majorem Neapolitanam Eccleſiam* [i. e. cathedralem] habitam & appellatam fuiſſe: II. fuiſse vero tunc temporis alteram illi adhaerentem ſub nomine *Sanctae Reſtitutae* eccleſiam, ſive [ut alii tunc vocabant] *Cappellam*, ex qua poſtea collapſa ſimul cum S. Virginis corpore, etiam nomen in hodiernam S. Reſtitutam tranſmiſſum fuit. Haec vero duo tam plane ac diſerte in narratione exſequiarum B. Nicolai Eremitae in hanc, qua de agitur, baſilicam quatuor ferme ante hodiernam cathedralem encaeniatam annis elati, referuntur, ut niſi vita illa B. Nicolai a Bollandianis ſociis jam pridem ſuperiore ſaeculo deſinente edita fuiſſet, verendum mihi eſſet, ne impoſturae inſimularer, ſi tantum ex Hannibalis de Capua Viſitationis ignoto apographo verba Vitae illius produxiſſem. Nunc habenda eſt Bollandiſtis gratia, quod eorum accedente ſuffragio, tum a me omnis impoſturae ſuſpicio propulſatur, tum etiam Vitae illi auctoritas tanta accedit; ut argumentum inde arceſſitum ſine controverſia pro Achille quinto omnium validiſſimo ſit habendum.

Nunc videamus quid huic argumento Aſſemanus reponat. Ex meae Diſſertationis initiis [Par. I. cap. 1. pag. 4. num. 4.] haec verba recitat: *Vbi ſub Carolo II. Andegavenſi nova haec, quae nunc viſitur, baſilica ſtetit, ea Major aut Neapolitana eccleſia . . . appellabatur*. Ex quo ſic infert. Ergo Carolo II. mortuo (mortuum autem anno 1309. ſatis conſtat) jam haec baſilica hodierna ſteterat. Ex quo alterius ſic colligit. Quocirca anno 1310. (in quem exſequiae B. Nicolai inciderunt) Nicolai corpus (quod *in Majorem Neapolitanam eccleſiam* illatum dicitur) non in antiquiorem, ſed in hodiernam cathedralem invectum fuit: deinde ubi *In cappella ſeu eccleſia S. Reſtitutae* ſepultum narratur, id de hodierna S. Reſtituta intelligi debet. Ea eſt Aſſemaniana tota ratiocinatio. Quæ tamen ſatis ruinoſo fundamento nixa, ſimul cum eo fundamento corruit.

Nam ubi ego pag.4. [quo loco rem adumbrari tantum ſatis erat; nec tunc neceſſe fuit ambages totius negotii ſubtilius ediſſeri] ſtetiſse ſub Carolo II. novam cathedralem dixi, id quidem veriſſime dixi. Quis enim dubitat, quin eo Rege vivo, parietes Aedis hujus magnam partem erecti fuerint? At aliud eſt muros conſtruere, aliud aedem perficere, ac tecto ceteriſque, quibus eſt opus, inſtruere, & conſummare, ac poſtremo conſummatam aut ſollemnibus caeremoniis dedicare, aut ſaltem encaeniare & ejus uſum auſpicari. *Stetiſſe* tunc dixi: haec vero alia [quae poſtea ſunt facta] adeo non dixi, ut potius contrarium ſexcentis hujus opuſculi locis affirmaverim. Imo & Aſſemanus ipſe non uno inſectationis hujus, qua me laceſſivit, loco ſub Roberto Rege Cathedralem conſummatam & uſui traditam docuit. Nec aliter Chioccarellus, Caracciolus, & quis non? locis omnibus decantaverunt. Videat lector Aſſemanum ipſum hoc ipſo cap. XI. a pag. 341. ad 343. ubi ex Chioccarello [cujus loca prolixa cum archivorum documentis recitat] oſtendit hodiernam Cathedralem anno 1295. ſub Carolo Andegavenſi inchoatam, anno vero ſive 1313. ſive 1315. ſub Roberto Rege & Humberto Archiep. fuiſſe perfectam.

Deinde fac me tunc pag. 4. [cum forte haud ſatis ad cauſam inſtructus eſſem] erraſse leviſſime [etſi non erraſse, ſatis conſtat] cur, quaeſo, Vir magnus meae ſententiae profeſſionem [de anno ſcil. encae-

nio-

niorum cathedralis hujus] inde potius quam ex aliis extertiſſimis locis meis arripit, tum hac ipſa Sect. IV. (qua de loco vitae B. Nic. Eremitae diſputavi) tum in primis tota ſect. ſequente, ubi de Muſivo S. Mariae de Principio agitur? Mitto quod Parte II. hoc ipſum ad nauſeam uſque lectori ingeſſeram, nempe hanc novam Cathedralem anno ſive 1314. ſive (quod pluribus in locis mavult Chioccarellus) 1315. fuiſse encaeniatam? Et ubi non idem docui & clamavi centies?

Jam vero quis illud ferat, quod hodiernam S. Reſtitutam in ea Vita *Cappellam S. Reſtitutae* vocari dicat? Vel Conſtitutionem Humberti (anni 1317.) & exſequialem alteram Joan. Vrſini, & hujusmet Vrſini Ritus in mea Par. II. legat, atque ibi videat an poſt novam hanc cathedralem dedicatam vetus illa uſquam aliter quam *Ecclesia S. Reſtitutae* vocata inveniatur.

Prorſus ergo ne dubita, quin, ubi in Vita legis: *Portatur . . . ad Majorem Neapolitanam eccleſiam*, ea major eccleſia non alia quam hodierna S. Reſtituta fuerit; quia hoc totum quatuor aut quinque ante encaenia novae Cathedralis annis accidit. Deinde tibi *ἀμέσως* (*ſtatim*) additur: *Et INIBI* [h. e. in eadem Majore eccleſia, nondum ſcil. novum nomen *Sanctae Reſtitutae* conſecuta] *in Cappella ſeu Eccleſia S. Reſtitutae . . . reconditur*: id non niſi de adjacente S. Reſtituta antiquiore eſt capiendum. Eam quidem olim non niſi *Eccleſiam* vocabant; ſicuti & Siginulfi donatio anni 1309. [quam pag. 74. v. 10. protuli] vocat. At interim etiam *Cappella* vocari coeperat; ſicuti in Chronico S. Mariae de Princ. interdum nuncupatur. Hinc aptiſſime Vitae auctor Jacobus de Piſis [qui pauciſſimis poſt rem geſtam (41) annis videtur ſcripſiſse: quo tempore & *Eccleſiae*, & *Cappellae* nomen ei priori *Sanctae Reſtitutae* impartiebatur] utrumque nomen cumulavit. Atque haec pro incomparabili Vitae B. Nicolai aſſerendo loco dicta ſufficiant.

CAPVT VII.

A definitiva Aſſemani ſententia, ab eo ſectione XXXVII. prolata, provocatio.

Hactenus interlocutiones meras, quae cauſam non dum plane finirent, Aſſemanus de plano protulerat: nunc hanc definitivam ſententiam pro tribunali pronuntiat. Sic porro incipit. *Fateor, ſcriptores XVI. & XVII. ſaeculi* [*Petrum inquam de Stephano*, & ceteros quos in eum catalogum refert] *in ea quae hodie S. Reſtituta nuncupatur, ve-*

terem

(41) *Pauciſſimis*, inquam, *poſt rem geſtam annis*. Quod eo moneo, ne noſtro Aſſemano credas, ſic pag. 368. ſectionem XXXVI. ſuam exordienti. *Quatuor ferme*, inquit, *ante novae Cathedralis encaenia annis, Jacobus de Piſis ſcripſit vitam B. Nic. Eremitae.* Haec quidem verba quamvis mihi ipſi videatur tribuere; tamen [quia nihil tale ſomniavi] de ſuo poſuit: ſed parum conſiderate. Nam ſi hos quatuor annos ab anno emortuali Eremitae numerat (ut omittam quod non eſt veriſimile, Jacobum ſtatim a re geſta voluiſse vitam ſcribere, cum non dum ſatis ad id inſtructus eſset) h. e. ab anno 1310., jam quidem mecum agnoſcet, novae Cathedralis encaenia in annum 1314. incidiſſe, proinde anno 1310. non fuiſſe aliam *Majorem eccleſiam*, quam quae poſtea *Sancta Reſtituta* transnominari coepit: eaque de cauſa argumentationem ſuam, quam pag. ſeq. proponit, totam corruere neceſſe eſt; & Aſſemanum ſuamet vinea, antequam ea plantaret, concidiſſe.

Quod ſi in ea ſententia perſtat (quam falſo mihi pag. ſeq. tribuit) nim. novam Cathedralem vivo adhuc Carolo II. uſui traditam fuiſſe; tum ſi ab anno 1309. (quo rex ille obiit) annos quatuor retro numeres; jam eo res evadet, ut neceſse ſit, vitam, mortem & ſepulturam Eremitae illius ab Jacobo fuiſse anno 1305. conſcriptam, h. e. quinquennio ante, quam vita functus ac ſepultus fuiſse ab ipſo Jacobo (ſpiritu nempe prophetico) ſcribitur. Verum non ii ſumus, qui in illis quae incogitanti excidunt, exſultare & triumphare geſtiamus. Imo ſic mecum reputo: ſi viro tam ſtupendae mentis atque memoriae potis eſt, ut aliquid humanitus accidat; tu vide quid agas, Symmache, quove pedem promoveas.

Sed jam illo redeo, unde digreſsus fui. Omnino paucis poſt rem geſtam annis hanc *Legendam* a Magiſtro Jacobo fuiſse ſcriptam, declarant verba illa prope finem Legendae poſita: *In qua* (tumba) *praeſentialiter manet, & multa propter ejus ſancta merita in virtute Altiſſimi certa variaque miracula quotidie demonſtrantur.* Mox narrato miraculo, quod in ejus interfectore accidit (qui factus immobilis, non potuit fuga ſeſe laqueo eripere) hic in fine additur: *Sunt & cetera* (miracula) *quae apud me ſunt abſcondita, ſed vulgo inquirenti parebunt.*

terem Stephaniam agnoviſſe: *at* [e contrario] *adeo clara ſunt veterum auctorum Joannis diac. Petri ſubdiac. Raynerii . . . Alberici*, *Joan. Cimeliarchae*, *& auctoris chronici S. M. de Principio*, *Stephaniam a S. Reſtituta diſtinguentium teſtimonia*, *ut mirum videri poſſit*, *acutiſſimos ſcriptores in luce meridiana oculos clauſiſſe*.

Hac vero tam abnormi ſententia clariſſimorum virorum, nempe eorumdem illorum, quorũ nomina in Aſsemani definitiva ſententia ſcripta reperio, *Petri de Stephano*, *Joan. Tarcagnotae*, *Dav. Romaei*, *Caeſ. de Engenio*; *Barth. Chioccarelli*, *Ant. Caraccioli*, *Car. de Lellis*, *& quod caput eſt*, *ipſius etiam Mazocchii* (pulchre enim homo lepidiſſimus me quoque inter mortuos numerat, tamquam *Paullo poſt futurum*, Graeco more) horum inquam omnium Manes innocentiſſimos e tumbis excitatos, atque judicii immanitate uſque adeo inquietatos atque perculſos ferunt, ut de eo quid facto opus ſit, habito inter ſe colloquio, adhaec & JCtis Matthaeo de Afflicto, & Stephano de Cajeta (quos eadem omnia de Stephania cenſuiſse volunt) in conſilium adhibitis, tandem adverſus iniquitatem decreti hunc ab JCtis tribus Afflicto, Cajeta & Chioccarello dictatum provocationis libellum ad *Caput Neapolis* affigendum curarint: quo libello lectorum, quot ſunt quotque erunt; Concilium tamquam ſupremum tribunal ſeſe appellare proteſtantur, eorumdem fidem, ſinceritatem, atque ſenſum communem implorare ſeſe, id unum pro foro competente agnoſcere, etiam interpoſita de ſtando judicatis idonea cautione.

Atque operae pretium eſt capita aliquot ex eo appellationis libello cognoſcere. Nam primum Petrus de Stephano, Tarcagnota, & Romaeus [qui primi in Aſsemani decreto referuntur] negant ſe primos ea, quae ſibi tribuuntur, dixiſse, ſed eam perſuaſionem apud majores ſuos tum voce tum etiam ſcripto comprehenſam reperiſse. Nam exſtare adhuc ſaeculi XV. plura manu exarata veterum memoriarum collectanea, in quibus haec eadem ſcripta reperiantur. Jam vero ſi ab ſaeculo XV. cui ſucceſſere ipſi, retrorſum ad XIV. ſaeculum progreſſio fiat; praeter alios manu deſcriptos haud paucos commentarios, exſtare Joannis Villani chronicon formis typographicis impreſsum, qui veterem illam Stephaniam in ea, quae ſuo tempore *Sancta Reſtituta* vocari coeperat, fuiſse agnoverit. Exſtare porro & Magiſtri Jacobi de Piſis vitam B. Nicolai Eremitae, in qua diſertiſſimis verbis narratur, quatuor aut quinque ante hanc novam Cathedralem encaeniatam annis, tunc eam, quae nunc S. Reſtituta dicitur, ab antiquo habitam atque vocatam fuiſse *Majorem Neapolitanam eccleſiam*; ejuſque occiduo lateri illam ab antiquis memoratam *Sanctae Reſtitutae eccleſiam* vetuſtiorem adhaeſiſse. Adhaec porro ad ſuperius XIII. ſaeculum retracto gradu, in Joanne quodam Cimeliarcha [qui eo ſaeculo vergente vixerit] reperiunt, hodiernam S. Reſtitutam [illam *ſcil.* baſilicam, ex qua etiam nunc *ad Sanctum Joannem ad Fontes*, ut ibi legitur, aditus patet] fuiſse illam ipſam *Neapolitanam eccleſiam* ſive Cathedralem, in qua S. Joannes IV. ſanctorum epiſcoporum ſepulcra cum ſuperpoſitis imaginibus diſpoſuerat. Nec ſe porro aut Alberici, aut Raynerii, aut auctoris vitae Athanaſianae longioris, aut ipſius Joannis diaconi auctoritatem defugere; quippe cum in priore auctorum biga ſint manifeſta ſuae ſententiae ſignata veſtigia: in poſteriore vero ita Stephania a *Sancta Reſtituta* diſtinguatur, uti Stephania diſtinguebatur olim ab antiquiore illa *Sancta Reſtituta*, quae Stephaniae uſque ad XIV. ſaeculum copulata fuit. Sed & peculiariter Joannem Diac. in hodierna S. Reſtituta Stephaniam agnoviſſe, duplici (42) argumento demonſtrant: De

(42) I. Argumentum tale eſt. *Vincentius Epiſc.* (ait Joannes diac.) *fecit Baptiſterium fontis mineris intus Epiſcopio*, ſive in Stephania. Atqui idem Vincentianum Baptiſterium non fuiſſe aliud ab hodierno ſacello S. Joannis in Fonte, praeterquam quod aliunde certiſſimum eſt, etiam Aſſemanus ipſe pluries ingenue faſſus eſt. Ergo Joannes diac. Stephaniam in hodierna S. Reſtituta agnoſcebat. II. Argumentum eſt ejuſmodi. Idem Joannes de S. Athanaſio ſcripſit: *Ordinavit*

De quibus omnibus in Mazochiana neſcio qua Diſſertatione, & in praevio Anteloquio, poſtremo & in rejecto ad calcem *Peremptorio* copioſe diſputatum fuiſse, ipſis quoque Manibus nuntiatum fuit. Poſtremo Achilles neſcio quos tres [in Mazochiano Anteloquio a Pag. IV. ad XI. deſcriptos] urgent, ut ipſi foras prodeant, atque productis recentibus rei tam antiquae veſtigiis [tum ſcil. Apſidis Sancto Joanni ad Fontes adhaerentis, tum Atrii Stephaniae quod in Theſauro S. Januarii fuiſse proditur, tum turris Campanariae ab Archiep. Petro eidem Atrio Stephaniae olim applicitae] tamquam trini arietis impreſſione pugnent, doceantque evidenter, illam veterem Stephaniam hodiedum in hoc hodiernae S. Reſtitutae ſemianimi trunco ſpiritum anhelum ducere. Poſtremum in eodem provocationis libello illud eſt, quod cum Illuſtriſs. Falcone amare expoſtulant, vociferantes, nihil ei fuiſse cauſae, cur loco veriſſimae Stephaniae [quam omnis antiquitas in hodierna S. Reſtituta agnoverat] antiquitate deſerta, commentitiam neſcio quam alteram de ſuo editam cerebro in novae Cathedralis cruce architectatus fuerit; & loco magnificentiſſimae veteris, alteram inauditam Pſeudo-Stephaniam, miſerrimam atque macerrimam, ſubrogaverit. Nec Bened. Serſalio parcitur: qui ſe Falconis unius maluit, quam totius antiquitatis ſectatorem profiteri. Poſtremo Illuſtriſs. Aſsemanum, qui ſe his tertium adjunxit, judicem rerum harum modeſte recuſant, utpote exterum hominem, ac ſtudia partium palam profeſsum. Itaque ab huius judicio ad lectorum Concilium incorruptum provocant: quos ſuam rei male judicatae calamitatem ſublevaturos confidunt, ac porro in veterem poſseſsionem ſuam Stephaniam revocaturos, nempe ex Edicto, *Uti poſſidetis, ita & poſſideatis.* Atque ea eſt reverendorum Manium (43) provocatio.

vit Xenodochium in Atrio praedictae Eccleſiae, h. e. Salvatoris ſive Stephaniae, de qua proxime dixerat. Ergo Athanaſianum Xenodochium in Atrio Stephaniae fuit. Atqui hoc idem Xenodochium ex Eugenii IV. diplomate (quod pag. 283. recitavimus) in hodierno Theſauri ſacello fuit. Ergo Stephaniae atrium ex mente Joannis diac. in hodierno S. Januarii Theſauro erat: h. e. ibi re vera erat, ubi & hodiernae S. Reſtitutae atrium fuiſſe (antequam ſcil. hodierna nova Cathedralis exiſteret) oculi teſtes docent. Vides jam quid Joannes diac. de ſitu Stephaniae ſenſerit; quantamque Levitae Joanni vim Aſſemanus intulerit, ut invitum ac reclamantem, pro imperio in ſuas partes pertraheret.

(43) Neſcio quo caſu factum eſt, ut ſubirato mihi iſta Manium fabella (Chriſtiano dogmati, ſat ſcio, abſona) ex calamo exciderit. Tametſi quid aliud agerem? Poſset ne quiſquam tam patiens inveniri, ut ad iſtiuſmodi ſerio refellenda ſeverus accederet? Cumque Aſsemanus noſter hoc ſibi licere ſiverit, ut potiſſima ſententiae meae praeſidia clara, ſonora atque diſerta, mihi per vim eriperet, ſibique tamquam in ſuo nata adſciſceret; poteram ne ad eadem denuo vindicanda (quod alibi in Diſsertatione, in Anteloquio, in hoc ipſo Peremptorio accurate praeſtitimus) ſedato animo fieri reditio? Poteram ne iterum dialectica arma tractare; & ſyllogiſmos in hoc tantum pertexere, nempe ut eos Adverſario ridendos obiicerem? Ergo quid reliquum fuit, niſi ut cum eo qui per jocum haec agere & iſta dicere viſus fuit, paribus jocis atque fabellis ageretur. Ac ceteroqui ridentem dicere verum, tum minime contumelioſum eſt, tum etiam maxime civile.

Extremum illud eſt, ut quaecumque in hoc *Peremptorio* acta dictaque ſunt, ea aequi bonique duci cupiam; quippe quae unius cauſae (quam in me ſemel neceſſitate victus ſuſceperam) multo nunc major neceſſitas ab invito expreſſit. Quae bona cum venia atque pace Viri ſummi & amiciſſimi proceſſiſse volo; nec a quoquam accipi in deteriorem partem. Ac plane iniquiſſimus ſit, ſiquis haec ſiniſtre interpretatum iverit. Ego quidem certe quid de noſtri Aſsemani ingenio & eruditione mirifica, quid de ejus animi dotibus, de mea in eum obſervantia, deque ejuſdem in me indulgentia teſtatum eſse voluerim; paſſim ex hoc Peremptorio conſtat, ac potiſſimum ex pag. 328. Adnot. 3. & 4. ad quas lectorem reiicio.

EDICTI PEREMPTORII FINIS.

I N D E X

Capitum & Sectionum Edicti peremptorii.

ACTIO PRIOR ΕΙΣΑΓΩΓΙΜΟΣ.
CAP.I. NARRATIO. Controverſiae ſtatus, ſimulque neceſſitas hujus poſt finitum librum, poſtque appoſitos indices, mantiſſae exponitur.
§. 1. Auctarii hujus occaſio. 327.
§. 2. Neapolitanae multitudinis de adverſarii accuſatione ſententia. 329.
§. 3. Qualecumque meum de eadem oppugnatione judicium. 330.
§. 4. Speciosis Aſſemani excuſationibus in occurſum itur. 331.
§. 5. Defenſionem noſtram operi adjunctam, quam ſeorſum emiſſam, viſam fore opportuniorem. Partitio.
CAP.II. CONFIRMATIO. Argumenta ineluctabilia tria (quibus de eo, quod Stephania in hodierna S. Reſtituta fuerit, non tantum vel nolenti aſſenſio eripitur; verum etiam hoc ipſum permittitur oculorum judicio) indicantur: ad loca interim, quibus id luculenter agitur, remiſſo lectore. 333.
CAP.III. Objectio de S. Reſtituta (quam Vita Athanaſiana diverſam a Stephania facit) exploditur. De S.Reſtituta & Stephania curae ultimae. 334.
CAP.IV. Earumdem poſteriorum curarum breviſſima ὑποτύπωσις. Quid inter me & Aſſemanum circa veteres Eccleſias duas diſcrepet. 335.
CAP.V. Ex occaſione nova argumenta duo Stephaniae in hodierna S. Reſtituta ſtatuendae producuntur. 336.
ACTIO ALTERA ΑΝΤΙΡΡΗΤΙΚΗ. Seu CONFUTATIO reprehenſionum eruditiſſimi viri.
CAP.I. Ad priores tres ſectiones Aſſemaniani XI. capitis. 338.
CAP.II. Objecta Sectionum XII. XIV. XV. XVII. diluuntur. 339.
CAP.III. Reprehenſiones a Sectione XX. ad XXVIII.propoſitae diſpelluntur. 343.
CAP.IV. Quo Aſſemanicae oppugnationis violentior impetus retardatur. 345.
CAP.V. Quo adverſus criminationes a Sect.XXXII. ad XXXIV. excipitur. 351.
CAP.VI. REPLICATIO: qua exceptiones, quibus mearum rationum nonnullas Aſſemanus eludit, eliduntur. 350.
SECTIO I. Mirum Aſſemani conſilium, quo trini Achillis mei impetus levi lateris declinatione vitavit. 352.
SECTIO II. De Raynerii aetate, ac de Ambonibus. 353.
SECTIO III. De loco Joannis Cimeliarchae. 354.
SECTIO IV. Ad Sect. XXXVI. De loco Vitae B. Nicolai Eremitae. 358.
CAP.VII. A definitiva Aſſemani ſententia, ab eo Sectione XXXVII. prolata, provocatio. 359.

E L E N C H V S

Monumentorum ineditorum, quae ſparſim toto opere producuntur & illuſtrantur.

INſcriptio Averſae anno ſuperiore detecta pag. 212.
Anno 1151. Diploma Rogerii Regis Neap. quo Eccleſiam S.Sabini cum omnibus ſuis bonis Majori Eccleſiae Neap. donat. In Anteloquio pag. XXIX. adnot. 20.
Ordo divinorum Officiorum labente XII. ſaeculo ſcriptus evulgatur & illuſtratur. 264.
Ann.1195. Diploma Henrici VI. Imp. & Siciliae Regis, quo privilegia antea conceſſa *Divi Martyris Januarii Baſilicae* i.e. Cathedrali confirmantur. Ibid.pag.XXX. adnot. 22.
Chronicon antiquius S. Mariae de Principio labente ſaeculo XIII. conditum, needum editum, carptim producitur & illuſtratur. 64. 67. 76. Adnot. 64. p. 184. 185. 229.

Ann.

Ann.1317. Conſtitutio Humberti Archiep. de Divinis officiis. 149.
Ann.1334. Conſtitutio funeraria Joannis Vrſini. 157. adnot. 63.
Ann.1336. Inventarium Hoſpitalis Athanaſiani ab Hilario de Palude ex antiquiore exemplo tranſcriptum. 272.
Ann.1337. Ritus Joannis Vrſini, in quibus prima incidit Hebdomadariorum mentio. 57. 162. 165. 231. 247. adnot. 7.
Ann.1378. Diploma Bernardi Archiep. quo tres primitivas Hebdomadas novis Hebdomadariis adnexuit. 175.
Ann.1381. Bulla Ludovici Boczuti Archiep. qua Eccleſiam S. Mariae de Mundulis &c. Congregationi Salvatoris Veteris i. e. Hebdomadariis donat. 178. 180.
Ann.1440. Eugenii IV. P. M. diploma, quo Xenodochium Athanaſianum cum attiguâ S. Andreae Eccleſia noſocomio Adnuntiatae adnexuit. 283.
Ann.1450. Inſtrumentum coram Gaſpare de Diano celebratum de quadam domo Salvatoris Veteris reficienda. 285.
Ex Comite Neapolitano circa XVI. Saec. initia exarato paſſim plurima producuntur. p. 181. adnot. 81. 82. 83. p. 187.
Ann.1533. & 1534. Statuta Capitularia in Conventu Capitulari condita carptim recitantur & exponuntur. p. 295. & ſeqq.
Ann.1567. Conſtitutio S. Pii V. quae incipit, *Suſceptae ſervitutis officium*. 303.
Ann.1592. Ex Viſitatione Hannibalis de Capua excerpta plurima. 135. adnot. 34. p. 173. adnot. 72. p. 178. 180. 296.
Ann.1598. Inſtrumentum de Cappellania Salvatoris Veteris ſeu S. Athanaſii. 287.

Praeter haec autem, pauciſſimis abhinc diebus monumenta quinque ſaeculi XI. & XII. ex totidem Capitularis tabularii membranis eruta in manus meas pervenerunt. Ea digniſſima videbantur, quae hic in calce hujus voluminis viſerentur. Nam praeter cetera, praeclaras notitias complectuntur de illa Sancta Reſtituta antiquiore; ex qua ſaepe in hoc opere oſtendimus, tum S. Virginis Reſtitutae corpus, tum etiam nomen traductum in hodiernam S. Reſtitutam fuiſſe: quae hodierna S. Reſtituta antiquitus Stephania, *mox a ſaeculo ferme XII.* Eccleſia Neapolitana *aut* Major Eccleſia Neap. *vocabatur. Edenda igitur hic videbantur. Verum cum hujus libri emiſſionem differri diutius ne momento quidem licuiſſet; ad ultimum ea ſententia potior viſa fuit, ſi ea monumenta quinque ſimul cum veteribus chartis aliis, quaſcumque licebit corradere, in unum faſciculum diplomaticum coacta, junctim Deo dante exeant.*

ADPROBATIONES VTRIVSQ. CENSORIS

Dominus Canonicus D. Jacobus Fontana S. Th. Magiſter, in Curia Archiep. Examinator Synodalis revideat & referat.

C. EPISC. CAJAC. VIC. GEN.

JULIUS NICOLAUS EPISC. ARCAD. CAN. DEP.

EMINENTISSIME ET REVERENDISSIME DOMINE.

OPus (*quod inſcribitur:* Diſſertatio Hiſtorica de Cathedralis Eccleſiae Neapolitanae ſemper unicae variis diverſo tempore vicibus) *juſſu Tuo cupide a me lectum, civium omnium, qui Eccleſiae Neapolitanae antiquitates denſa caligine obſitas hominum vel diligentiſſimorum effugiſſe ſollertiam conquerebantur, vota nedum explebit, verum etiam ſuperabit. Unuſquiſque ex ejus lectione in admirationem ſe abripi ſentiet, qui fieri potuerit, ut ex adeo ſpiſſa obſcuritate lucidum undequaque ſyſtema emerſerit, quod*

Eccle-

Digitized by Google

Eccleſiaſticarum noſtrarum rerum pene deploratarum interitui occurrerit, ac ſplendorem, qui numquam ſit obfuſcandus contulerit. Opus Eccleſiae commoda fovet, dum ſacras illuſtrat origines. Scatet undique Chriſtianae modeſtiae documentis, dum aliter ſentientium commenta explodit. Praeſagit igitur ſibi animus fore ut dum in Tuos oculos incurrerit, tum acri judicio tum flagranti ſtudio, quo Eccleſiae Tuae antiquitatum elucidationi conſultum optas, cumulate ſit reſponſurum. Quae res ſummam auctori tum integrae doctrinae a vitio quovis immunis, tum eruditionis praecipuae laudem conciliabit. Sacram Purpuram interim quam humillime deoſculor. III. Idus Mart. 1751.

Humill. Obſequentiſſ. & Addictiſſimus
Can. Jacobus Fontana.

Attenta relatione Domin. Canon. Reviſoris imprimatur.

C. EPISC. CAJAC. VIC. GEN.

JULIUS NICOL. EPISC. ARCAD. CAN. DEP.

Rev. D. Ignatius Calce Profeſſor interinus Regiæ Univerſitatis ſtudiorum in Cathedra Linguæ Hebraicæ revideat, & in ſcriptis referat.

C. GALIANUS ARCHIEP. THESS. CAPEL. MAJOR.

DIſſertatione Hiſtorica de Cathedralis Eccleſiae Neapolitanae ſemper unicae variis diverſo tempore vicibus *ſapientiſſimus auctor, dum e ſacrae antiquitatis ruderibus mira ſagacitate & felicitate veterem Eccleſiae Neapolitanae Cathedralem excitat & inſtaurat, novo quaſi* κειμηλίῳ *pretioſiſſimo praeclara hujus Regiae urbis auget decora; novoque ſplendore Regni amplitudinem, Regiaeque Majeſtatis cumulat jubar. Ita cenſeo. IV. Non. Mart.* 1751.

Humillimus, devotiſſimus & obſequentiſſimus
Ignatius Calcius.

Viſo Reſcripto S. R. M. interpoſito ſub die 23. currentis menſis, & anni, relatione facta per Rev. D. Ignatium della Calce, de commiſſione Rever. Regii Cappellani Majoris, ordine præfatæ Regiæ Majeſtatis
Regalis Camera Sanctæ Claræ providet, decernit, atq. mandat, quod imprimatur cum inſerta forma præſentis ſupplicis libelli, ac approbationis dicti Rever. Reviſoris, & in publicatione ſervetur Regia Pragm.

CASTAGNOLA. FRAGGIANNI. ANDREASSI. GAETA.
Illuſtris Marchio Danza Præſes S. R. C. temp. ſubſ. imp.
Regiſt. fol. 37. ter.
La Rocca.

Attanaſius.

523928

523428

Digitized by Google